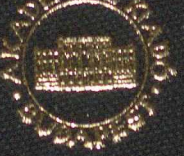
ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI

II

ADY ENDRE
ÖSSZES VERSEI II.

ADY ENDRE ÖSSZES MŰVEI

FŐSZERKESZTŐ

KIRÁLY ISTVÁN
LÁNG JÓZSEF
VEZÉR ERZSÉBET

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

1988

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI

II.

(1900—1906. jan. 7.)

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

KOCZKÁS SÁNDOR

AKADÉMIAI KIADÓ BUDAPEST

1988

501106

MEGJELENT
A „KULTURÁLIS ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKEINK
FELTÁRÁSA, NYILVÁNTARTÁSA ÉS KIADÁSA"
PROGRAM TÁMOGATÁSÁVAL

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

ISBN 963 05 4895 X (kötetszám)
ISBN 963 05 2458 9 (összkiadás)

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1988

Printed in Hungary

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

KÖLTEMÉNYEK, ALKALMI DALOK

(1900—1906. jan. 7.)

Miss Mary és Miss Klára

Miss Halton bár körutján
A világot bejárta,
Itt tudta meg minálunk,
Hogy mi légyen a – *zsába.*
A zsába, melyről egykor
Annyit zengett a nóta
S mely mellett számba sem jött
Dreyfus, bur-kérdés, kvóta.

Miss Halton elmondhatja
Majd a sziget-hazába',
Hogy mily fontos minálunk,
Hogy mily fontos a zsába.
Hogy itt a primadonna
Másképen meg nem élhet,
Csakhogyha olykor-olykor
Zsábájáról beszéltet.

Miss Halton ugy magától
Jött rá e nagy csodára,
Jó barátnője lévén
Az aranyos, a *Klára,*
Kit némi gyakorlat tesz
Mesterré már e téren,
Porzsoltot magalázván
Zsábával, de kevélyen.

Jól voltak ők, a missek,
Valóban jó barátok,
Az irigység közöttük
Válasz-örvényt nem ásott.
Meddig tart még e kedves
Angol-magyar barátság,
Ha a San-Toy meg nem jelen
És ki nem tör a válság?...

De San-Toy, e friss, copfos,
Egzótikus kinézer
Angol-magyar konfliktust
Szitott tánccal, zenével.
Vetélkedő szivekben
Felgerjeszté a lángot,
Szétbontá e szép multu
Gyönyörü alliánszot.

A fáma azt beszéli,
Hogy *Miss Mary* a nyertes,
Hogy San-Toy őt juttatja
Koszoruhoz, sikerhez.
Miss Klára bosszut forral
S bármit is mond a fáma:
Kláráé lesz a siker,
Mert övé lesz – a zsába!...

162.

Dal az interurbán telefonról

Gizust Temesvárt ismerém meg,
Bájos, kacér lány, nagy hamis.
Igaz hive a nő-erénynek,
Fájón vallom be magam is.
A bucsún csókot kértem tőle
S ő azt felelte dévajon:
Majd ha Váradról diskurálhat,
Majd ha megnyil a telefon,
Az inter-urbán telefon.

Gizust, a kis kacért, az édest,
Tegnap zavarba hoztam ám,
Felcsengetém sürgős beszédhez,
Tudom, pirult a kis leány.
Bejelentém, hogy jövő héten
Bizonnyal a szaván fogom,
Mert most Váradról diskurálok,
Mert már megnyilt a telefon,
Az inter-urbán telefon.

És e hir hány Gizust, Ilonkát,
Szőkét és barnát érdekel!...
Posterestante-ért járni a postát
Csak egyszer s többé sohse' kell.
A megjelölt órában felcseng,
Mi két szerelmest összefon,
Óh hány viszonyt tesz édesebbé
A most megnyitott telefon,
Az inter-urbán telefon.

Halló Arad, Temesvár és Pest!
Nincs már távolság ezután!
Mily haladás a multhoz képest!
Most reggel, délben, délután
Ha egy kissé unjuk magunkat,
Unalmunk mindjárt eloson,
Avval, akiről ábrándoztunk,
Összekapcsol a telefon,
Az inter-urbán telefon.

Még ifju vagy. Reménnyel, vággyal
Állunk körül s becézgetünk,
De kérdés, hogy növesztett szárnnyal
Felelsz-e majd mindig nekünk?
Mert fájna, hogyha méltatlanról
Daloltunk volna, – egykoron,
Ha elromlasz, mint annyi társad,
Oh pontos, ifju telefon,
Oh inter-urbán telefon!...

163.

Nősülhetnek a papok

A pápa megengedte, hogy a déli-amerikai papok a cölibátus fogadalma alól felmentve megnősülhessenek.

Aktuális, farsangba illő
Ujságot irunk, de nagyot:
Nagy az öröm Braziliában,

Házasodhatnak a papok.
Ott tény, miről zengett a nóta,
– A t. közönség tudja, hol –
Hogy bliktri a pokol, mennyország,
Mert már a pap is udvarol,
Házasodik és udvarol...

Igy megy ez már Braziliában.
Szebb farsang nem volt még talán,
Mint amit ott most végigtáncol
A sok eladó, nagy leány.
Nem történt még annyi házasság
Valamikor és valahol,
Amennyi most Braziliában,
Ahol a pap is udvarol,
Házasodik és udvarol.

Egy kis hirben mennyi tanulság,
És tőle hány sziv megremeg...
Házasodjon meg minden ifju,
Még tart a farsang, még lehet!...
Még vannak Gyurkovics-leányok,
Még nincs nagy konkurrencia,
De mi lesz majd, ha minden papnak
Szabad lesz házasodnia?...
Megnő a konkurrencia!...

164.

Mai trubadurok

Most is vannak léha emberek,
Hegedősök, minnesängerek.
Trubadurok még most is élnek,
Lányról, szerelemről regélnek.
Nem sirnak a hurok csak lágyan,
Belecsapnak nem egyszer bátran
Egy-egy merész, vésztjósló dalba...
Csakhogy ma ezt senki sem hallja...
...Most is vannak léha emberek,
De *élniök* nehezen lehet...

Ma másképp zeng a lantnak hurja.
Dicséneket zeng egy nagy urra,
Politikát öltöztet rímbe,
Elmegy tárgyért akár Pekingbe,
Megénekel szoba-lányt, dézsát
És minden rendü, rangu gésát.
Miről nevezetes a gólya,
Megzengi ezt a Figaróba.
Byron, Puskin, Petőfi, Heine
Nem illenek közibénk már be,
Valamennyi korlátolt, ócska,
Sohsem voltak redakcióba,
Nem ismertek szinházi nettót,
Nem irtak operett-librettót,
Nem jártak el felolvasásra,
Ahol sok a müértő dáma.
Nem élesztgettek banya-lángot,
Mint teszik a mai titánok,
Csupán költők voltak szegények
És nem századvégi legények.

De Dániában más is – ólet.
Irányunk a szecesszió lett.
Minél nagyobb a lángész máma,
Felkapja még inkább a fáma.
A vers homályos, bárgyu, zagyva:
„Milyen merész és uj a hangja".
Nem tud bánni rímmel vagy lábbal:
„Szakitott avult hagyománnyal".
És ugy is lesz az nemsokára,
Hogy kinek a költészet drága,
Ki eszmékért lángolva harcol,
„Szecessziós", azt mondják rája.

165.

A legnagyobb

„Még mindig tart a régi század", –
Tudós és helyes vélemény.
Nagy század volt, hamar bezárni

Bün volna, érzem, sejtem én.
Az ó-század nagy tettet szül még,
Nagy férfiut és nagy napot,
Nem dőlt el még, hogy a században
Ki volt a legeslegnagyobb,
A legnagyobb, a legnagyobb.

Korántsem hőse Korzikának,
Akárki mit mond, nem bizony,
De nem nyerhet ám könnyen pálmát
A nagy kókler sem: Edison.
Wagner mesternek sem dalolnak
Elsőségről az angyalok,
Más volt a legeslegnagyobb,
A legnagyobb, a legnagyobb.

Elő, elő tehát a pálmát.
Közel hozzánk az érdemes,
Ő az erős, ő a hatalmas,
Az óriás, a nagy, nemes.
A szentesi választás-elnök,
Ha azóta még nem halott
S lezárhatja a jegyzőkönyvet,
Ő lesz a legeslegnagyobb,
A legnagyobb, a legnagyobb!!!...

166.

Cenzura a vidéken

Egy dal, mit Jászón nem hallott még,
Egy dal, egy népdal cseng felém,
Ott született a délibábos
Szinkörnek megszentelt helyén,
Ott született – igy mondták nékem –,
Habár nem igy dalolták régen:
„Minek is van cenzura a vidéken..."

De hagyjuk a magyar versformát,
Mert igy mesélni nem szokás...
...Budapesten sok most a szennyes

S van a vidéken nagy mosás.
Előbb Szeged veré a sulykot,
De el Nagyvárad sem marad
S aztán sulykolnak ékes sorban:
Debrecen, Kassa, Győr, Arad...

És szól kevélyen Beöthy László,
Amig Porzsolttal összesug:
„Kén' még trikó, vidéki Plátók,
De akkor fel és le is ut!
Ráuntok még a szende 'rényre,
Mely domboritni nem szokott,
A kaviárt szeretnétek még,
De számotokra elfogyott!"

Igy szóltak ők, de mit sem használ,
Nem birt a bojkott sem velünk,
Mi az erényt, a *'rényt* imádjuk
És klasszikus a kenyerünk.
Ha nem jámbus csorog le róla,
A szinpad oly sötét, sivár,
Tragédiát, jámbust a népnek,
Hisz' a szinházba sirni jár!...

Óh mert az Asszonyregiment-ek
Szemérmeseknek nem valók,
Nálunk pedig fő a szemérem
És jók vagyunk mi, tiszta-jók.
Resteljük, ha csinos leánykák
Nevetnek fenn a szinpadon,
Mert hát a nő mindig: Elektra, .
Ki ri nagyon, ki sir nagyon...

Az életben annyi öröm van
És pásztor-óra rengeteg,
A szinházban beszéljünk másról,
– Jámbusban persze – ha lehet.
Halljunk ott szép lovag-regéket,
Miként eped a trubadur
Egy szál virágért. Azt ne tudjuk,
Hogy nem eped – egy másik ur...

*

Egy dal, mit Jászón nem hallott még,
Egy dal, egy népdal cseng felém,
Oly szép e dal, de szebb volt addig,
Mig más, de én sem ismerém.
E dal, miként már fent jeleztem,
Nem bizik ám a vidéki erényben.
És e dalnak a refrénje mi légyen? –
„Minek is van cenzura a vidéken...”

167.

A kamat

Nemcsak a dalban van poézis,
Költői minden, ami szép,
A kamatlábról verset irni
Nem költőitlen semmiképp!...
Én nem vagyok nagyon érzékeny
És mégis a hir ugy meghatott,
Hogy Mekkánkban, a drága Bécsben
Leszállitották a kamatot,
E hir – ismétlem – meghatott...

Négy és fél percent nem cseng oly jól,
Mint lanyha éjjel s holdvilág,
De többet ér igy szimpla szónak,
Mint egy kötetnyi szóvirág.
Oh irtam én alanyi verset,
Tán többet, mint ötöt, hatot,
A *lábak* jók, de a kamatláb
Hatása sokkal szebb, nagyobb,
Ugy meghatott, ugy meghatott...

Én nem kapok ugyan már kölcsönt,
Még adni sem hamar fogok
És ha számot vetek magammal,
Örömre sincsen tul sok ok.
És mégis szép ugy elgondolni:
Négy és fél percent a kamat,

Négy és fél percentre kapnék pénzt.
Azaz kaphatnék, mert szabad,
Csak aki adjon, nem akad...

Az tesz engem nagyon boldoggá,
Hogy mást tesz boldoggá e tett.
Hiszen már a tönk szélén álltak
A szegény tőkepénzesek.
Hat percentért pénzük nem kellett,
Most már adós akad,
Nem hal meg a vagyonos osztály,
Élénk az üzlet és szabad:
Négy és fél percent a kamat!...

168.

[Mi küldeményt...]

Mi küldeményt ritkán dicsérünk,
Kivált ha szerző névtelen:
Saját versünk, saját novellánk,
Csak ezt csodáljuk végtelen.
És ime most ámulva látjuk,
Hogy hozzánk méltó van biz' a:
Ekszcelzior! Tovább e pályán:
Ez a *jövő poézisa!*...

169.

Lex Heinze

Dühöng az erkölcs szörnyüképen...
Berlini piktor esztelen,
Ha képet fest, mely meztelen.
Mily bün lehet ily könnyü képen,
Elképzeljük mi itt vidéken
S kikötjük Somogyinál:
Hogy itt erkölcs dominál.
S amit megnéz ki tudja hány cseh,

Eltiltja a váradi Heinze
S csak egy szerezhet bánatot:
Berlin lefőzte Váradot...

Mert Berlinben tilos a kártya,
Mely „anzikt" néven népszerü,
Ha tán kevés a hölgy ruhája
A képen s tul sok a derü.
Nem igy, nem igy van ez minálunk:
Ebből kázust sohsem csinálunk.
Olyik betegnél morfeum:
Nálunk a gyógyszer orfeum,
Jelszó: erkölcs, az kell nagyon, –
Sehol, csupán a szinpadon.

Ereszthetném tán hosszu lére,
De tán tárgyam kissé tulére
És esztelen
A meztelen.
Rimmel játszhatnék fesztelen,
De átugrom a fő morálra:
Berlinben van, mint szól a nóta,
Naponként legtöbb pásztoróra
S az erkölcs Berlinben dühöng...
Nálunk a helyzet már különb:
Az erkölcsöt Várad is óvja,
De az nincsen papirra róva:
Naponként hány a pásztoróra?...

170.

Egán

Egán úr vétkezett talán,
Ha majd Darányi asztalán
Lesz, mit beszélt, a dikció, –
Igaz a vád, vagy fikció:
Megválik az...
De szent igaz,
Hogy most ezerszer izgatóbb
A búrok sorsa, mint a tót

Avagy a ruthén kenyere.
Valljuk be: igy vagyunk vele.
Már kedvessé tevé magát,
Ki annyit mond, hogy búr-barát
S tudjuk – minden lap igyen ír –,
Hogy búr-barát ma minden ír.
Dublinba' mind
Mámorba ring
Szegény vagy úr,
Ha győz a búr –
S ez érdem – mindenek fölött...
– Kérem: Egán úr ír-szülött!...

171.

A hó

Mivel a sár már untató,
Tegnap egész nap hullt a hó.
Tegnap egész nap hullt a hó
S ma minden utca úsztató.

S mert igy örökké nem mehet,
Holnap már hó lesz – meglehet.
Ma zápor, holnap meg havaz;
Üdvözlégy bűbájos tavasz!...

172.

A kalikó

A napokban verset irtam,
– Dehogy emlékeznek rája! –
Pedig olyan szép vers volt az,
Gondolatja, teknikája...
Arról szólott az a nóta,
Hogy férjhez ment az a Zsóka,
Aki miatt nem mehettem
Tegnap este kalikóba.

Úgy történt, hogy levelem jött:
Semmi bánat ne aggasszon,
Nem megy férjhez a kis Zsóka,
A kis Zsóka nem menyasszony...
Dühöngtem a híradóra:
Hát hiába szólt a nóta!...
Hát nem ment férjhez a Zsóka!...
– Találják ki, kérem szépen:
Öröm, avagy bánat miatt
Nem mentem a kalikóba?...

173.

Helyi szerzők

Már ezután máskép lesz a vidéken,
Nem fognak ki a vidéki legényen,
Nem félünk a lövegektől, ha nem Dum:
Színművet ir a vidéki talentum.

Beszegődöm Somogyihoz bojtárnak,
Művelője leszek én a drámának;
Darabomért amennyit ád, annyit ád:
Megtoldja a – „Szigligeti-Társaság"!

174.

Dalaim

Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Nem a Parnasszusra szánvák:
Ámde azért:
Folytatom, ha úgy kivánják!...

175.

Az esküdtszék

Mit csiripol veréb, a mádi,
Arról beszél egész Komádi.
Kovács Mihály komádi ember,
Megáldva birka türelemmel,
Papucshős – szóval – mit tagadjuk.
A mult napon igy szólt az „apjuk":
No pár napig, Istennek hála,
Itthol marad hű nőm: a Sára.
Kitombolom magam már egyszer,
Milyen jó, ha esküdt az ember!...
Kovács Mihály be is jött másnap,
De csődje lett a számitásnak,
Visszaveté szegényt a vádlott,
Nem lett esküdt, bár erre vágyott,
Hazasétált, mást mit tett volna
S igy elmaradt a várt tivornya.
És ott van most, ahol a mádi,
– Erről beszél egész Komádi...

176.

Tavasz

Elnézem a korzó
Szépségeit sorba:
Mintha tavasz volna!

Ibolyát árulnak
Apró, csitri lányok:
Nyilnak a virágok!...

Világos felöltő
Uralja a teret:
Pedig nincs nagy meleg.

Világos felöltő
E dalban nem fals hang:
Hja! drága a farsang!...

177.

Búrok

Ördöge van Roberts úrnak:
Mindjárt vége lesz a búrnak.
Az a vége minden napnak,
Hogy a búrok jól kikapnak,
Az a vége moll-nak, dúr-nak,
Vége lesz a hősi búrnak,
Az a vége. S óh mi átok,
Gyérülnek a búr barátok,
Vicc sem terem a „búr" szóra:
Közeleg a bucsú óra...
A lapokban – óh mi rém a –
Megszünik a legjobb téma,
Szegény búrok... méltán sirunk:
Miről irunk, miről irunk?...

178.

Karnevál

Ez a könnyelmü ifju úr,
Ugy jár szegény, miként a búr:
Nehány napnál nem él tovább.
Arany könnyelmüség borát
Oly gyorsan élvezé szegény,
Hogy életéhez nincs remény.
Szegényen tér a temetőbe,
Mégis marad utána tőke,
Mit Hamvazónak hajnalán
Rángathat minden vén leány!...

179.

Itthon

A kis szubrett, ki itt hagyott
Intendánst, tapsot, szinpadot,
Vendégünk volt az este.
Hol kezdődött diadala,
Itt csendült fel ismét dala,
Ezer tapsot teremve.

Dalos madár szebben dalol
Elszállva messze, valahol
És visszasir epedve.
Őt is az emlék lepte meg
S könny nélkül nem hagyott szemet,
Ugy énekelt az este...

180.

Uj tél

Hja az idő – bármi vén a –
Mégis csak a legjobb téma.
Ha süt a nap és nem havaz:
„De szép tavasz!"
Ha hull a hó és fu a szél:
„Már ujra tél!"
Napsugárról, hóról, szélről,
Kikeletről, nyárról, télről,
Mindenféle változásról
Szólni jobb, mint bármi másról.
Unalmasnak tart bár, lehet,
Nem egy gyerek, –
Én az időről verselek.
És mert a hosszu vers megárt,
Rövid szavakkal tudatom:
Az idő ismét télre vált.
Önök is tudják, ugy hiszem,
Nincs ebben uj már semmi sem, –
– Na hát a legtöbb vers ilyen!...

181.

Uj irány

Két hét mulva – megjósolom – meglássák!
Általános lesz az angol barátság,
Búrok harcát hivni fogják „merény"-nek,
Ladysmith lesz példája az erénynek,
A búroknak mind kiadjuk az utat, –
Mért engedték legyőzetni magukat?...

182.

Nusikának

Irtam én már kis leányokhoz
Prózában, versben számtalanszor.
A magamféle vén legény már
Verset nem ir, csupán ha flancol.
Hát aztán ánzikt kártyát küldeni! –
Még rágondolni sem volt kedvem,
De mert Nusika igy kivánta:
Amit akart, itt versbe szedtem,
Nem flanc – érzem – a régi lettem.

A. E.

183.

Az én menyasszonyom

Mit bánom én, ha utcasarkok rongya,
De elkisérjen egész a síromba.

Álljon előmbe izzó, forró nyárban:
„Téged szeretlek, Te vagy, akit vártam."

Legyen kirugdalt, kitagadott, céda,
Csak a szívébe láthassak be néha.

Ha vad viharban átkozódva állunk:
Együtt roskadjon, törjön össze lábunk.

Ha egy-egy órán megtelik a lelkünk:
Üdvöt, gyönyört csak egymás ajkán leljünk.

Ha ott fetrengek lenn, az utcaporba:
Borúljon rám és óvjon átkarolva.

Tisztító, szent tűz hogyha általéget:
Szárnyaljuk együtt bé a mindenséget.

Mindig csókoljon, egyformán szeressen:
Könnyben, piszokban, szenvedésben, szennyben.

Amiben minden álmom semmivé lett,
Hozza vissza Ő: legyen Ő az Élet.

Kifestett arcát angyalarcnak látom:
A lelkem lenne: életem, halálom.

Szétzúzva minden kőtáblát és láncot,
Holtig kacagnók a nyüzsgő világot.

Együtt kacagnánk végső búcsút intve,
Meghalnánk együtt, egymást istenítve.

Meghalnánk, mondván:
„Bűn és szenny az élet,
Ketten voltunk csak tiszták, hófehérek."

184.

A közgyülés

Egy hir szállt szét a közgyülésen,
Egy hir, mely ámulatra vár;
A bölcs atyák hinni se merték.
A Bagoly-utcán nagy a sár.
A Bagoly-utca tengerében

A kocsi csolnakként libeg, –
Ez volt a hir, amely fejébe
Nem akart férni senkinek.

Mi volt az ok? Hisz' sárba fulni
Minálunk régi sport a' már!
E röpke hir mért volt olyan hát,
Mely méltó ámulatra vár?
Mért ámultak városatyáink,
Hogy sárban áll a Bagoly-utca?
– Mert, hogy ilyen nevü utcánk van,
Még eddig azt egyik se tudta!

185.

A zab

Ki zabot vet,
Zabot arat,
Aki siet,
Az elmarad.
Az eb sohse
Hizik hájra, –
Székely támad,
Székely bánja.

Addig jár a
Korsó kutra,
Mig széttörve
Hull az utra.
Addig fujta
Ugron bátya:
Szétrepedt a
Trombitája!...

186.

Afférek

Én megsértlek,
Te provokálsz,
Mi verekszünk.
Minden áron verekedni:
Ez most a mi Heinze lex-ünk,
Az a fő, hogy összevesszünk.
Majd ha históriát irnak,
Nem lesz rólunk csupán ennyi:
Boldog volt a magyar nemzet,
Egész világ fáradt, munkált
És ő ráért verekedni.

187.

A szerelmes hegedős

Fontos hir repült szét
E hon bércén, sikján:
Magyar lányba lett szerelmes
A nagy Kubelik Ján.

Szerelmes szavakkal
Szólt a nagy Ján róla:
„Nincs több virág a világon,
Csak egy nyíló rózsa".

Miután Kubelik
Egész hont bejárta:
Nem lehet másba szerelmes,
Csak – *váradi lányba!*...

188.

E könyv olvasása után

Brómmal, higannyal biztatgat a nőszés,
A kéj feléli agyvelőd, gerinced, –
Mondd hát, poétám, mért az önvesszőzés,
A hóhér vágyat mért kell istenítned?
Hát küldetés, hogy te egy rongy rimáról
S timsós testéről mondj nekünk regét?
Zarathustrád nem az ilyen világról,
Szennybe fulásról sohasem beszélt!
Ha célunk csak a nőnek méhe, teste,
Bár maradtunk, mind vesztünk volna benne.

*

Ha minden vágyunk csalfa, kába,
Égnünk, lángolnunk mért hiába?...
Ha az élet fáj, a test romlott,
Ha minden Isten összeomlott,
Mért keressük mindig a gondot?...
Mért nem vedlünk át a halálra,
Mit se remélve, mit se vágyva:
Mért nem temetkezünk el élve,
Hisz van boldogság, hisz van Nirvána.

Nagyv. 1900 márc. 23 Ady Endre

189.

Sima ur telepit

Sima Ferenc azon fáradozik, hogy a Bihar megyei Siter községben száz szentesi családot telepítsen le.

Édes hazánkban szép szokás a',
Hogy aki bankópénzt kezel,
A bankópénzt aranyra váltja
S egy csendes éjjel elszelel.

Hamburgban zsebkendőt lobogtat
S meghatva törli szemeit...
Óh, hova lesz e szép szokás már?!...
– Sima Ferenc ur telepit!...

Csak változásról zeng az ének,
Uj arcot váltott a világ...
Siter, Siter, mi bün, mi vétek,
Amely eget hivott ki rád?...
Az uj világ helyett te lettél
Igéretföld, mely megsegit?...
Hát már magyar nem száll tengerre?
– Sima Ferenc ur telepit!...

Most dolgozik, mozgatva fát-füt,
Egy kis nemzeti hitelen,
Aztán ő maga is tanyát üt
– Bevégzett tény már – Siteren...
Vigaszt csupán az ad Siternek
És elég jogos ez a hit:
Fogházat fog kapni a község...
– Sima Ferenc ur telepit...

190.

[Lehet, hogy hall...]

Lehet, hogy hall majd még felőlem,
Hogy jót vagy rosszat, nem tudom,–
Jómagamnak teljesen mindegy,
Más meg nem kisér az uton.
Bár emléket viszek magammal,
Tudom, emléket nem hagyok
S ha majd nevem szemébe ötlik,
Lesz majd csodálkozásra ok:
Ni, hát ez még él?... Nem halott? ..

Nagyvárad, 900 III/31. Ady Endre

191.

[Egyért haragszom...]

Egyért haragszom, Nusika magára,
Egyért haragszom, erről persze csitt!
Mért olyan büszke hosszú ruhájára.
Mért nem maradt még „kis lány" egy kicsit?
Hej Nusika, nem önzés szól belőlem,
Az élet durva, illetlen, konok,
A nagy leánytól durván elrabolja,
Miket mint kis lány összeálmodott...
Elszáll majd az aranyruhás királyfi,
Dal, álom, ábránd és az ifjuság:
Hej Nusika, megbánja, hogy oly gyorsan
Dobta el bábját s a kurta ruhát!...

Nvárad 900 III/31. Ady Endre

192.

Május

Tündéri május, lombot fakasztó,
Könnyü felöltőt szegre akasztó,
Légy üdvözölve:
Szivet fakasztó, emlék-marasztó...

Járok a korzón, szivembe' mámor:
Kacagva libben leányka-tábor.
De szép az élet...
Félóra mulva – *zuhog a zápor*...

193.

Térzene

Ami emlék, ami álom,
Mind megszáll igy május-tájon,
Fájó emlék, mégis édes,
Néma, mégis oly beszédes...
Én Istenem mennyi emlék,
Tán egészen boldog lennék,
Tán a szivem sem vérzene,
Csak lenne egy kis térzene...

Miként egykor volt a manna,
Olyan most a zenebanda.
Mit ér tündér május bája,
Nyiló orgona-virága,
Mit ér annyi édes emlék,
Egész boldog akkor lennék,
Ha az *ég* velünk érzene
S *lehetne* egy kis térzene...

194.

Tudósok hete

Urak és hölgyek, tudják-é mi a',
Ha ünnepel az Akadémia?...
Nincs akkor ankett, nincs akkor bankett,
E szent intézet részvényes bank lett,
Megállapitják, hogy áll a mérleg,
Szépen kiosztják a nyereséget.
Részvény szerint jut minden tag urra,
Több, mint angol jut egy árva burra...
Ekkor megnézik, hogy áll a lista,
Bejön egy pár uj akadémista,
E diszes tisztet olyaknak osztják,
Akik tudják, hogy: hogy él az osztyák
És a cseremisz mit szokott enni...
De túlokosnak nem szabad lenni!...
Urak és hölgyek, tudják-é mi a':
Igy ünnepel az Akadémia...

195.

Axelrádék

Beszélhetnek bármit Rádlék:
Hóditanak Axelrádék, –
Jön a képtár, szinház épül,
Izlés fejlik, utca szépül,
Minden munkál, minden fárad,
Hogy kultúrhely legyen Várad.
Ha a szinház-ajtó tárul,
Beszélünk majd akkor másrul?...
Ha jönnek a szobrok, képek,
Csarnokukba vajj' belépnek?...
...Beszélhetnek bármit Rádlék,
Akkor is csak:
Urak lesznek Axelrádék...

196.

Hideg május

Nem tudom én, hisz május volna most is,
Van most is asszony, fény, illat, meleg,
Elvétve tán nyit orgonavirág is,
Vannak tán most is ifjú emberek,
Józan eszét tán most is elhajítja
Mámoros éjjel egy-egy szeladon: –
De mégis, mégis, nem lángolunk, mint régen,
Olyan ész nélkül, olyan szabadon...

Virágos ágyon nincs kedvünk pihenni,
Ha est közelg s a vén nap búcsuzik,
Csillagsugáros éjjel nem zokog fel
A naiv, balga, édes naktmuzik...
Más a virág, nem bódit most az illat,
Ki álmodoz most május éjjelén?...
Egy csöppnyi flört s haza sétál az ifjú,
Mert május van, de ő fáradt, szegény...

Járom a korzót, kergetem az álmot...
Mennyi szép asszony, nyíló szép leány!...
Borulj rám álom, borulj a szívemre,
Tégy eszelőssé, úgy mint hajdanán!...
– Mily édes arc!... Milyen termet!... Utána,
Májusnak ifja lettem újra én!...
...Ej, mért fárasszuk halálra magunkat,
Aludjunk inkább május éjjelén...

197.

Sztrájk

A sztrájk ma már az élet sója,
Baranyi a megmondhatója,
Mily üdvös és mily jó a sztrájk...
Sztrájkol ma már ifju, öreg, vén:
Nem csoda, ha megöregedvén
Az élet ellen foly a sztrájk...
Fogatlan, vén, rokkant titánok
A mult héten mondtak ki sztrájkot,
Pedig e sztrájk már régi sztrájk...
Kik sztrájkolnak?... A vén tudósok,
Kik között van mit sem tudó sok,
Kik közt természetes a sztrájk...
Hát jól teszik, hogy sztrájkot mondtak:
Minden évben egyszer morognak
S egyetlen dolguk ez a sztrájk...

198.

A bábákról

Nem tagadom: pikáns a téma,
De elbirja ez a poéma...
Tegnap jött a parancsolat,
Egy hir, amely beszél sokat:
E szép hazán kevés a bába,
Várják őket sok iskolába'...
...Beszélhet a rossz máju kétség,

Ez a kis hir erős reménység:
Bizunk, hiszünk e szép hazába',
Egy ország, hol kevés a bába,
Borus jövőjü nem lehet,
Ne féltsük a közszellemet!...
Harcot szithat sok párt, sok egyház:
Nem lesz itt baj: szeretjük egymást!...

199.

Fagyos szentek

Be kén' jól rendezni Vácot,
Odazárni Bonifácot,
Szerváciust és Pongrácot...
Mert az már szörnyü és galád,
Hogy mit müvel e szép család...
Megszégyenit májust, tavaszt,
Fület és lábat megfagyaszt...
Összejött egy sokadalom,
Hogy halljon egy kis térzenét,
– Melyről már tulsok a dalom –
S pár perc és rebbent szerteszét...
Riporterünk is visszatért,
– Nos, tartottak künn térzenét?
– Igen, – szólt kurtán, fagyosan.
– A banda játszott ám azért,
Mert hát történt egy kis hiba:
Szájhoz fagyott a trombita...

200.

Lázban

Kit rég kerülnek a szerelmes álmok:
Szerelmes szívvel, álmodozva járok...
Május sugarát itta bé a lelkem, –
Májusi fényben gyógyulásra leltem,
– Még csak kétszer láttam...

A sarkon állok lázban égve. Várva,
Merről villan meg hófehér ruhája,
Várom a régi, ifjú vággyal, kedvvel,
Várom a régi diák-szerelemmel, –
– Még csak kétszer láttam...

Kigyúl az arcom, elfog az igézet,
Újjá születtem, megváltott az élet,
Kinek még tegnap nem volt vágya semmi,
Ifjú szerelmes trubadur fog lenni, –
– Még csak kétszer láttam!...

201.

Áldomás

Áldomást tartok.
Künn, vaksötétben zivatar harsog.
Olyan, milyenben kőtáblát kapott
Népösszetartó, nagy eszü Mózes...
Az asztalomon gyilkoló szesz...

Ennek a gyilkos, butitó lének
Nagy szerepet szánt a balga élet,
Öntudatrabló egyedül itt lenn,
Ami felséges, uralja minden,
Az alkohol a romboló isten!...

A földön mindig éltek emberek,
Tudásra vágyók, telhetetlenek,
Nagy agyvelők, ferdült koponyacsontok,
Voltak a földön mindig-mindig
Világmegváltó, balga gondok.

De volt a világon megváltó mámor,
Volt butitó szesz, parányi sátor,
Hol mámoros fej kőpárnát kapott,
Hol elbutultak felséges agyok...

Kik a tömegnek széles vállán ültek,
Kik Panteonba, Parnasszra kerültek,
Jámbor merengők, hízó testek voltak,

Kik alkudozva írtak és csaholtak.
A nagy tudóktól nem maradtak tettek,
Ők a nagyságnak mártirjai lettek.
Csodás fejük oly rémes lázban égett,
Mihez jeget nem adhatott az élet,
Szemük olyan kegyetlen tisztán látott,
Hogy pokolnak látták meg a világot
S kik rátermettek messiási sorsra:
Belefultak mámorba, alkoholba.

Züllött nagyok, mártirjai az agynak,
Ez éjszakát ti értetek virrasztom,
Bizsereg már a mámor agyvelőmben:
Én sem hiszem, hogy valaha virradjon.
Ferdült agyaknak mindig egy a sorsa,
Bolondok háza vagy a zsibbadt mámor,
Nőni fog a ti számotok sokáig,
Felejtett, züllött félisteni tábor.
A lázas agy butuljon el örökre,
Nagy gondolatra szükség nincsen itt, –
E gyilkos szeszt ti reátok köszöntöm,
Nyugalmatokra: elzüllött zsenik!...

202.

Juniusi dalok

I.

Hogy itt a nyár, de szinkör nincsen,
Az élet oly borongó, méla,
Hiába zeng, hogy felderitsen
Langyos éjjel bús filoméla, –
Az élet oly borongó, méla...

Mert szép a nyár, ha ugy tekintjük,
Hogy ekkor zeng a filoméla,
Ám bús dalát hamar leintjük,
Ha szubrett nincs, miért is él a'?
Az élet oly borongó, méla...

II.

Kinek ilyenkor pénze van,
Az pompás gyorsvonatra ül,
Nyaral, fürdőzik és üdül.
Kinek ilyenkor pénze nincs,
Az a Körös-vizben csücsül...

Kihal a város rövidest,
Ki itt marad, ki elrepül,
Ám félek, később kiderül:
Majdnem mindenki itt marad
És a Körös – benépesül...

III.

Fürdő levelet, ifju költő,
Óh mondja, mért is küld nekünk?
Fürdő levelet, ifju költő,
Mi viszont ugy sem küldhetünk.
Fürdő levelet, ifju költő,
Közölni ma már nem lehet;
– Borzasztó bár, amit most mondunk –
De irjon inkább – verseket!...

203.

Aratás

Gabnavágó kaszán nincs már semmi csorba,
– (Mégis szépen pattog a nemzeti forma!) –
Délibábos rónán reng a búzatenger,
Nézi-nézi búsan szegény gazda ember...
Növények, növények, kalászos növények
Magasra, kalászra hiába növének,
Mindhiába számos a kereszt, az asztag,
Mindhiába számos, mindhiába vastag, –
Amit az öreg föld termel hébe-hóba:
Elviszik egyenes és görbe adóba...

204.

Művészi körutak

Mikor ott fenn már holt szezon van,
A harc lezajlott, elcsücsült
S a próbazápor lehűtötte
A színpadot és vesztibült, –
Itt lenn, Mucsán, hol feltűnést kelt
Egy olykor elfogott pagát:
Megjelen minden utcasarkon
Egy több mint méteres plakát.

Mikor ott fenn már holt szezon van
S letiltott gázsik böjtje int, –
X., Z. úr s Y. kisasszony
Művészi truppá lesz megint,
A jó Mucsából Eldorádó,
A nagy szállóból dalterem
S a kávéházban szín-düh üt ki
Minden negyedik partneren...

És ugrunk, ugrunk szörnyű módon,
Ahogy mi szoktunk, jó vidék,
Hálálkodunk, amért a pénzünk
Elviszi egy-két semmiség...
Akit ott fenn senki meg nem lát:
Itt lenn vidéken nagy alak –
S mikor oszt' beseperte pénzünk,
Megy más Mucsára s – kikacag...

205.

Érettségi

Ismét erőket nyer az élet,
Mind-mind merész, viharzó, érett,
Mind-mind merész, mind tettre vágyik
S harcolni kész egész halálig.
És mégis-mégis fázva, szánva
Nézek ez ifjú daliákra:

Mind-mind merész, viharzó, érett
S elkoptatja majd mind az élet
És jön helyükbe újabb gárda,
Diadalra és tettre vágyva.
És így kopnak el hosszú sorba'...
A nagy vágyaknak ez a sorsa...

206.

Gábriella

Kit rég kerülnek ánzikt kártyás hölgyek,
Im felkeres egy, mint repkény a tölgyet
És kinek írni valósággal bánat,
Levélet írok egy szép kis leánynak,
Kit már többször láttam.

A Müllerájban, hol nincsenek álmok,
Ánziktkártyára rímeket csinálok,
Irok a régi írásbeli kedvvel
Annak, aki csak katonákat kedvel
S kit már többször láttam...

Bár a szivarfüst nékem nem hoz álmot,
E füstös úrral most magához szállok,
Mert uniformist kedvel bár magácska,
Mégis szivesen gondolok reája
És már rég nem láttam.

Ady Endre

207.

Mesék

Ne csókolj Miriám. Ártalmas éj ez,
Én ismerem rég. Vissza-vissza tér
Szomoru, bús, igaz mesékkel.
Ne csókolj Miriám, csúf ez éjjel
És csókot adni vissza nem tudok,

Nem csörtet álmos testemben a vér.
Mesélni kell ilyenkor Miriám,
Árnyak kerengnek, rémülök, futok,
Fogj át, öledbe hajtom a fejem,
Jaj, jaj az a sok kinos szerelem,
Amely űz, hajt olyan régóta már.
Ne csókolj Miriám, Margit és Erzsi vár.

Akkoriban mondatott én rólam sok dicséret és gáncsoló szó. Mondatott, hogy nagy tehetségü ifju lennék, de szörnyüképen semmisem leszek, mivelhogy szertelenségről adtam tanubizonyságot.

Nem adtam én ellenben e beszédekre semmit. Hajszolt, üzött a rosszba kergető démon s ugy hitték, hogy megöl az éjszakázás, mivel éjszakánként a mámort kerestem s nappal álmos voltam és buta.

Mámor-árus helyeken pedig csak rossz leányokkal beszéltem én és néha undorodtam magamtól, mert eszembe jutott, hogy e rossz leányok bemocskitanak.

Május volt és a kertben ismertem meg Erzsit és Margitot. Ők tiszta lányok voltak és én nem tudtam ennek folytán velük beszélni.

Hogy ott ültek a rózsák bokra alatt, csak néztem őket. Tudtam, hogy ők tiszták és áhitottam fehér kezüket megcsókolni...

...Akkor éjjelen még nagyobb volt fejemben és szivemben a mámor... És szomjas voltam tiszta kezek csókolására és reszketve gondoltam Erzsire és Margitra.

Égett az ajkam, szorult a torkom. Szerettem volna belekiáltani az éjszakába, hogy én egy tiszta leányt szeretek: Erzsit vagy Margitot...

Igy jött előmbe boros pohárral az ifju, ki szintén ott ült velünk a padon, a rózsák bokra alatt. Lázasan, susogva kérdeztem tőle:

– Te is szeretsz?

– Igen...

– Tiszta lányt?

Sugva szólt:

– Erzsit...

S én leborultam az ifju vállára... Lázban égve nyögtem:

– Szeretem én is! Én is!... A tisztát, a szentet, Margitot.

Margit és Erzsi... Jaj Melanie is jön,
Ne csókolj Miriám, hallod: ugat,
Beszélek véle, beszélek róla.
Ne csókolj Miriám, hallod: ugat,
Ő volt az én királynőm...

Hogy unottan köszöngetek nektek az utcán ismerős idegenek, mit gondoltok rólam?...

Sápadt vagyok, nehéz járásu, alázatos... Mit gondoltok rólam?...

Kacagtok, fitymáltok, mig mellettetek elbotorkálok... Honnan is tudnátok, hogy ez a sápadt, lomha, vézna ifju egy számüzött királyfi?...

...Az voltam én! Rongyos cipőjü, foltozott könyökü, hatalmas királyfi. Rózsás volt az arcom, ragyogó fekete a két nagy szemem, hullámmal csapódott fehér homlokomra fekete hajam... S a trón, a trón! Hatalmas aranytrón ragyogott felém. Nagy volt birodalmam, csodásan mesés nagy. A szivem, a szivem... Az volt a legtelibb sziv minden szivek között... Királynője is volt! Megálljatok!

...Hogy ott tanitottam a kis szobában, aztán bealkonyult, szomoru voltam volt nagyon. Künn kigyultak a lámpák s az én nagy szemeim belemeredtek az emberes utcába. Mellettem a leckéjét darálta a fiu, kiért négy forintot fizettek nekem... Aztán nagyon keserünek éreztem a szivemet...

Sohase fognak az én szemeim ugy eltévedni, mint akkor. Sohase fog az én szivem olyan keserü lenni, mint akkor. Sohase látom meg én többé Melaniet, ki nénje azon fiunak, kiért négy forintot fizettek nekem...

És nem tudom őt elbeszélni nektek. Szőke volt a haja és könny volt a szemében és én nem láttam őt csak messziről... És hogy nagy szemeimmel néztem a setétet és hogy keserü volt én szegény szivem, azt nem tudhatta Melanie, mert hogy nem ő fizette ki nékem a négy forintokat...

Én ott a setétben láttam a trónt. Aranyból való trónt, mely vár reám, királyfiára... Csakhogy nekem a viz még bemegyen a cipőmbe és négy forintból nem csinálnak uj ruhát. De végre is királyfi vagyok és majd meglát engem Melanie és virág lesz a hajában és könnytelen lesz a szeme...

Igy gondolám, mig nagy szemeim belemeredtek a setétbe, de kiszakadt a lárma a közelső szobából. Mintha ugatott volna szü-

kölő kutya, mintha a szivembe harapott volna valaki és ijedten rántogattam a leckehadaró fiu karját.

– Ki az?...

Szólt a fiu:

– Melanie sir. A néma...

...És akkor éjszaka lidérc ült reám s egy kutya harapta a szivemet. Aranyból való trónon láttam magamat. Jobbomon ült Melanie, a néma és igen-igen sirt...

Most csókolj Miriám!
Oh gonosz éjjel,
Bus éjjele bus, való meséknek,
Miriám, gyujtsd fel a vérem,
Jaj, jönnek a mesék, Miriám, Miriám...

208.

Szezon versek

I.

Nagyszerü! Hisz itt is ép' oly meleg van,
Mint amilyenben sül e szép haza –
Én azt hittem, hogy Debrecenben hüsebb
A nappal és csendesb az éjszaka.
És hogy még e hitemben is csalódtam –
Ezért bus verset irni nem merek:
Nagyszerü! Hisz itt is szörnyü meleg van
És éjjel élnek mind az emberek. –

II.

Ha a poéták nyaralni akarnak,
Az istenekre várnak rendszerint...
(Lehet, hogy már el is irták előlem
Költő elődim ez ismert földi kint.)
Nos, én nyaralni jöttem Debrecenbe,
(Hisz oly szük markuk ma az istenek)
A Parnasszuson megsülhet az ember, –
Ámbár megfagyni, na, itt sem lehet!

III.

No, hogy leszólták itt a helyi lapok
Pakfon-Váradot, mert nem volt vize...
(Váradon mindenben van szegénység,
Csak abban nincs, mi kacér és pisze.)
Hogy Debrecenben hüsölök, – azóta
A viz-ügyet nagyon megismerém:
Bizony, vizben itt nagyobb a szegénység:
Például itt vizet nem láttam én...

209.

Tovább...

Tarlott, összeégett mezőkön
El-messzeszáll a gépdübörgés,
Megáll a messzi tanya-ember:
Sóhajtás ez vagy lassú hörgés?
Tán kárhozott lelkek siratják
Az összeégett föld porát?...
A kattogó tengelyt mi érte?...
Tovább!... Tovább!...

A pihenésre nincsen óra,
A könnyülésre nincsen álom,
Útjelző a nagy ismeretlen
S kerub-poroszló a határon,
Árnyék, patak hiába csábit
Lemosni hosszú út porát,
Hivó ajk nincs... Csak futni, szállni
Tovább!... Tovább!...

Alant a kék tenger morajlik,
Fent végtelenség kékje int,
Az elhagyott, messze tanyákról
Átok a szél is, mely legyint,
Elől a szörnyű rejtelmesség
Rajzolja titkos sátorát,
Hátha lesz egy kőpárna benne!...
Tovább!... Tovább!...

210.

Éles szemmel

A világ az izmos butáké,
Kik hangulatban, hitben élnek,
A magamfajta nyomorékok
Csak vizsgálódnak és henyélnek,
Annyi édes, szines hazugság
Környékezi szegény szivünket,
Mért nem vagyunk hivő buták mind,
Éles szemmel vajjon ki büntet
Nyomorékokat, bennünket?

Szamár hitben, dus hangulatban
Másoknak lelke, teste épül,
Minket vad kerubok üztek ki
A hazugságok édenébül,
Hitünk nincsen, hogy szebbnek várjuk
A jövő percet, mint a tüntet
S a mult örökre hal meg nékünk...
Éles szemmel vajjon ki büntet
Nyomorékokat, bennünket?

211.

Aktuális versek

Hogy vége a szezonnak, untig
Tárgyaltuk ezt már eleget,
A naptár-nyár hüvös volt kissé,
Most meg szidjuk a meleget.
Mig ősz volt a kánikulában,
Itt vert tanyát a fecske, gólya,
Most mennek el, amikor nyár van:
Ki ennek a megmondhatója?...

Önök, mélyen tisztelt közönség,
Sokat olvasnak, tulsokat,
Nem könyvet, – ez minálunk shocking –
Csupán és mindig lapokat.

Pesti lapokban gyakran lelnek
Nagyváradi szenzációra,
Miről nem tudnak helyi lelkek:
Ki ennek a megmondhatója?...

Van rá eset, hogy némely ifju
Egy percnyi pénzzavarba jut
S ilyenkor váltóval a kézben
Meg-megkopogtat pár kaput.
És furcsa, hogy ilyen választ ad
Mindenik bank igazgatója:
Sajnálom, de nemmel szavaztak...
Ki ennek a megmondhatója?

Ma minden magyar liberális,
Harsogja büszkén sok torok,
A telt gyomor ugyan mérsékelt,
De radikális, mely korog...
Liberál elvek mellett mégis
Vesszen az ebadta zsidója,
A Dob-utca megbélyegző mult...
Ki ennek a megmondhatója?...

Okos ember a tőzsdén kezdi
Olvasni mindig a lapot,
A hireket átfutja még tán
És hirdetést is vagy hatot
És még verset mer irni lapba
A rim naiv pattogtatója, –
Minek irnak verset manapság?
Ki ennek a megmondhatója?...

212.

Aktuális versek

Egy szép leányról szól az ének,
Imádták forrón őt sokan,
A hódolást büszkén fogadta,
Elégült arccal, boldogan.
Sikert remélt sok férfi-lélek,

Ej hosszan miért is beszélek:
A szép leány ma már menyasszony,
Nincs férfi-arc, mely rája hasson,
Asszony lesz, hogy *egyet* szeressen:
Tetténck oka ismeretlen.

Egy más leányról szól az ének,
Bolygója sok van módfelett,
Elbájoló rövid hajával
És udvarolni ő szeret.
Ám sok szeladon pórul jára,
Ki sokat adott mosolyára,
Hát még aki szerelmet vallott!...
Akitől ő vallomást hallott,
Az ő előtte lehetetlen, –
Tetténck oka ismeretlen.

És még egy lányról szól az ének,
Hogy ő is szép, azt sejthetik,
Manapság egy okos poéta
Több lányról zengi verseit.
Ez a kis lány a legszebbik tán,
A Müllerájból látom ritkán
S tudom, hogy a szive a másé
S nem lenne ifju óriásé
S mégis én rám néz a legszebben:
Tetténck oka ismeretlen...

213.

Dankó

Kanyargó Ér mentén fekete magyar föld
Volt az én testemnek életet adója,
Földből élő ember az édes apám is,
Olyan rég nem szóltam magyar szóval róla.
Magyar ott a síkon, szívig magyar minden,
Magyar a vér is még az én ereimben,
Hej, hogy olyan ritkán emlékszem meg róla,
Hej, hogy messze tőlem az Ér-mosta róna!...
Nem tehetek róla!...

Én rólam talán ezt eleve rendelték,
Fáradt volt a lélek, hogy belém lehelték,
Novemberi nap volt, sárgult már a róna,
Nincs bennem elég tűz, nem tehetek róla!

Én bennem csak vágy van, messze-messzeszálló,
Valami névtelen, valami borzalmas,
Valami sóvárgó...
Úgy-úgy agyonhajszol, úgy-úgy kerget innen,
Úgy-úgy húz magához az idegen isten;
Keletről szakadt törzs napnyugatra szállnék,
Fénynek teremtődtem s árnyék lettem... árnyék...
Nincs bennem magyar tűz – mea culpa – nincsen...

*

Magyar Dankó Pista, áldjon meg az isten!...
Kanyargó Ér mentén... Óh szállj csak rám, álom! –
Lássam meg a múltat. Aranyozott szárnyon
Borúlj rám: hadd tudjak gyermekmódra sirni,
Szálljon meg oly kéj, mit nem lehet elbirni...

Tele van a szívem... Holdas enyhe éjjel
Mámorossá tesznek erős vadvirágok,
Kábultan pihenve hallgatok egy nótát,
Gyermek szemeimből a könnyü szivárog,
Egyszerre szakad rám kárhozat és éden,
Leányok nótáznak csendes faluvégen,
Reszket mellettem a vadba oltott rózsa...
Óh szent, égből lopott, magyar lelkü nóta...

Magyar Dankó Pista, áldjon meg az isten,
Akinek a lelke elvágyódik innen,
Akit kerget, hajszol sóvár, beteg vágya,
Akinek a lelke magyar földön árva,
Megmenti, megtartja a te magyar lelked,
A te nagy bánatod, a te nagy szerelmed,
A te duhajságod, a te kacagásod...
Visszaadtál nekem egy vesztett világot!...

*

Kanyargó Ér mentén fekete magyar föld
Volt az én testemnek életet adója,
Földből élő ember az édes apám is,
Olyan rég nem szóltam magyar szóval róla.
Visszajött az üzött, agyonhajszolt lélek,
Amit csak álmodtam, amibe' csak hittem!...
Magyar Dankó Pista, áldjon meg az Isten,
Hogyne szeretnélek, hogyne szeretnélek...

214.

Aktuális versek

Az idő kissé zordra fordult,
Elmult a szép nyár, el bizony,
A hadgyakorlatot lefútták,
Holnap már itt a garnizon.
Lehet, hogy némelyik fess tisztet
Boldog vetélytárs várja itt:
Ez kérem oly szerencsétlenség,
Mely végzetessé válhatik...

Az idő kissé zordra fordult,
Becsuktak mind az uszodák.
A Körösben csak a hal fürdik,
Ha nem történnek uj csodák,
Sok ifju bús, kitől felöltőt
Hordár a zálogházba vitt:
Ez kérem oly szerencsétlenség,
Mely végzetessé válhatik.

Az idő kissé zordra fordult,
Az embernek a szive fáj,
Nincsen szinház, nincs búfelejtő,
Egy hely van csak: a Mülleráj...
Itt temeti szépen az ember
Illusióját, vágyait:
Ez kérem oly szerencsétlenség,
Mely végzetessé válhatik!...

Az idő kissé zordra fordult,
Hull már a sárguló levél,

Jó vón egy kissé lángra gyulni,
Hideg van, dér hull, jön a tél...
Vizsgálgatom sovárgó szemmel
A déli korzó lányait:
Ez kérem oly szerencsétlenség,
Mely végzetessé válhatik.

Az idő kissé zordra fordult,
Hideg van, bár az ég azur
S e hirről nem száraz riportban,
De versben szól a trubadur.
Szegény egy verskötetet ad ki
S a pénzt hiába várja itt:
Ez kérem oly szerencsétlenség,
Mely végzetessé válhatik...

215.

Aktuális versek

A csarnok már vár Tháliára,
A fészek nem nagy, de meleg,
Kis helyen is megférnek együtt
A békés, boldog emberek...
Egy a baj s ez nem mende-monda:
Még mindig nincsen primadonna,
Lesz levesünk, de nem lesz sültünk:
Mint jó forrásból értesültünk...

Hüs az idő, a tél közelget,
Lesz szinház, koncert, bál, zene,
Felharsan a *nunc est bibendum*,
Hiszen a szivnek nincs tele...
De ne feledjük ott se óh el,
Van másvilág, van tisztitóhely,
Sirhatunk, ha már összesültünk:
Mint jó forrásból értesültünk!

Oly szépek ők, mint hableányok,
De érdemük, hogy nem habok,
Nővérek ők s én mindkettőhöz

Hű, sőt mondhatnám, jó vagyok,
Habár velük még nem beszéltem...
...Jól mulatnának azon – *négyen*,
Ha én vagy más szépen felültünk:
Mint jó forrásból értesültünk...

216.

Aktuális versek

Miért annyi viszály volt,
Szóharc, tollharc meg ankett:
Készen van már a szinház
És készül már a bankett.
Hatalmas egy szinház ez
És olyan szörnyü tágos,
Hogy Somogyi direktor
Előtt az már világos:
Kicsi lesz a társulat,
Jobb lesz, ha most lohol mán, –
Persze sejtik, hogy e hir
Légből kapott koholmány.

Se tél, se nyár, se ősz nincs,
Unalmas, bús az élet,
Feküdjék le az ember,
Ha este kedve éled.
Egy lélek sincs az utcán,
Tizkor már minden alszik,
Zene, kacaj vagy alku
A sarkon sohse hallszik.
Nem fogy a tea, kávé,
Nálunk se sör, se bor mán, –
Önök tudják, hogy e hir
Légből kapott koholmány.

A fenszterpromenádok
Divatját bár lejárták,
Egy szép leány kedvéért
Jártam tegnap a járdát,
Nevezzük Rózsikának,

Mindegy, hisz ugyse láttam,
Talán azért bujt volt el,
Mivel én arra jártam,
Mert azt mondják, előtte
Gyülölt a férfi-dolmány, –
Sohse volt még hir ilyen
Légből kapott koholmány.

217.

[És mi a vég...]

És mi a vég, a végek vége,
Ha pályáját befutva
A versenyló a harc teréről
Odakerül a sutba?

Erre felelt réges régen
Baco, a verulámi:
A telivérből apamén lesz,
A félvérből szalámi.

218.

Még egyszer...

Még egyszer meghajolni késztet
A lelkem régi, színes álma,
Még egyszer ím tárva elétek,
Ami az enyém, ami drága:
Piacra vont az ifjú évek
Álmodni vágyó ifjúsága...

Mikor először szőttem álmot,
Beteg, de szűzi volt a lelkem,
Nem volt, mit el ne hittem volna,
Nem volt, mit meg nem érdemeltem,
Volt istenem, volt szépről álmom
S volt kurta szoknyás lány szerelmem...

Volt... volt. Ez a másodvirágzás,
Ez már csak az álmoknak álma,
A cél nem cél, a babér nem zöld,
Nem pálma már többé a pálma.
Rövid szoknyás lány mit sem adhat,
Nekem sincs már semmim, csak lázam,
Ilyen olcsó lelket nem kapnak:
Csak egy forint, kérem alássan!...

Csak egy forint... Piacon volnánk!...
Mit szégyenkezzem, ez a vásár,
Eladom még a megvetést is,
Az én lelkem már ugyis lázár,
A piacról hulljon még rá sár!

Ím bevallom, hogy nyomorultan,
Mit sem remélve, mit se várva,
Még mindig van az én lelkemnek
Szárnyakat adó büszke álma.
És bár előttem vak sötétség
És bár előttem mit se látok:
Még mindig meg tudok én vetni
Egy nálam is bénább világot!
Ím bevallom, hogy nem hiában
Vergődtem, nyögtem, vártam, éltem,
Megleltem az igaz világot,
Megleltem az én dölyfös énem,
Megleltem, ami visszaadja,
Amit az élet elragadt:
Annyi szenny közt a legtisztábbat:
Ím megtaláltam magamat!...
Ím megtaláltam s a piacra
Kivonszoltam, hol áll a vásár:
Ez én vagyok, hitvány és büszke,
Érints, vevő és hullj reám, sár!

...Még egyszer meghajolni késztet
A lelkem régi, színes álma,
Még egyszer ím tárva elétek,
Ami az enyém, ami drága,
Piacra vont az ifjú évek
Bénán is büszke ifjúsága...

Aktuális versek

I.

Az események tömegéből
Nem jut nekünk, csak a furája:
Van társulat s még nincsen szinház,
Ez a helyzet szignaturája.
Mióta *ők* megérkezének,
Mindig csak róluk zeng az ének:
Most arra, erre mennek ők,
Mily szép fiuk s mily lenge nők!...
És zsong a korzó, ha borotvált
Arc feltünik vagy furcsa dáma:
Van társulat s még nincsen szinház,
Ez a helyzet szignaturája ...

II.

Még nyilnak a völgyben a kerti virágok,
Még a nyitásig két hét telik el,
Már köd boritja a szini világot,
Máris kétessé vált a siker.
Mert szinpadi szépnek nem kedvez a nappal,
Csak ha lámpákról ver reá a fény:
Mért nem találkozánk legeslegelőször
A megnyitásnak boldog idején!...

III.

Mivel fent Pesten sok a piktor,
A vásznait kiállitá sok...
Igy jöttek létre itt is, ott is
A vidéki kiállitások.

A képtárlat tudvánlevőleg
Csicsés dolog és tarka képes,
Megcsinálhatja minden község,
Már hogyha népes és ha képes.

Mi megcsináljuk, hogyha élünk
S e buzgalom már szép jelenség,
De hogy a kép vevőt is kapjon:
Minálunk – sajnos – képtelenség...

220.

A halottak

Akik lakoznak csendben valahol,
Szomorú fűz akikre ráhajol, –
Akiknek sírján halvány mécs lobog,
A gyötrődést azok már rég feledték:
Mi sirva élünk, ők meg boldogok...

Nádas, fehér ház szűk kis ablakán
Néznétek csak az én édes anyám!...
Pedig előtte mécses sem lobog...
Oh, de akik csak halottat siratnak,
Mellette mégis százszor boldogok...

221.

Hazugság nélkül

Hogy ámitni nem tudtuk egymást,
Friggyé ez ugy sem válhatott,
Én a nőt nem láttam seholsem,
Te meg a férfi állatot.
Két sáppadt, fáradt ember üdvét
Egymásra lelve sem leli,
Én édesem, kár volt ily ifjan
Hazudni elfelejteni!...

Csak annyit tudtál volna szólni:
– Én ifjam, szép vagy és deli...
És én bár súgni birtam volna:
– Enyém légy, tested vágyteli!
Talán egy kéjes pillanatra

Felébred két test, két halott,
Hej, de már nem tudunk hazudni,
Friggyé ez már nem válhatott!...

222.

Misztérium

Csak az a mély és szent igazság,
Amit magába rejt a lélek,
Idétlen semmi, játszi hivság,
Amit leírok, elbeszélek.
Rendelteték, hogy néhány ember
Tépődjék, sírjon mindhiába
S hogy meg ne értsék... Néhány ember
Ezernyi éve igy csinálja...

Rendelteték, hogy dalba sirja
Néhány szegény bolond a lelkét
És hogy úgy sirja mindig dalba,
Hogy soha, soha meg ne fejtsék,
Hogy amíg jár-kél a világon,
Álmodozó bolondnak hívják,
Hogy a lelkét borítsa ködlő,
Dalokban zsongó, játszi hivság.

Óh én tudom, hogy gyönge szómban
Csak gyáva vágy az, ami vadság,
Hisz lelkem minden pillanatja
Romlást hozó csodás igazság.
Ködön keresztül, vaksötéten,
Meg nem fejtett titkokba látok
S átkozottként kell rejtegetnem
Ezer csodás igaz világot.

Nagy éjeken szeretnék szólni:
Nem, nem birok tovább bilincset,
Nem, nem birok tovább titkolni
Ennyi világot, ennyi kincset.
Világrontó nyilatkozásnak

Égből lopott lángjától égek!...
...S miket leírok, elpanaszlok –
Csak szóba ömlő semmiségek!...

223.

A szezon

Kopott az arca a világnak,
Unalmas, fáradt és kopott,
Az idő szürke ködbe vágtat,
A gázláng álmosan lobog,
Az est csak pihenésre csábit,
A lumpolástól megriadsz:
Elnyelte a szezont egészen
Az az ördöngös pénzpiac!...

224.

Szinház

Kinek még ép [a] lába,
Szinházba jár minálunk,
Utolsó fillérekkel
Telt házakat csinálunk
S elmélázunk a végső
Függöny-legördülőre!
Hogy ez a szintársulat
Milyen jó lesz – jövőre...

225.

Antikritika

Felidézni keserves multat,
Ha mások feledni tanultak,
Ami sokaknak lelkét vérzi,
Elmés szavakkal megdicsérni,

Ami sok-sok embernek kára,
Rázuditni sok-sok nyakára,
Kisütni, hogy az szörnyü gazság,
Miről azt hitték, szent igazság,
Ahol ellenszó nincsen semmi,
Nagy büszkén külön vélekedni,
Zsémbelni, ahol nincs hiba:
Hát ez az antikritika.

226.

Primadonna

A mathézis nem mende-monda:
A primadonna prima donna...
Bizonyára ez az ok:
Ha a primadonna sok,
Épen az a nagy hiba,
Hogy egyikük sem *prima!*

Az év komédiája

Hang az interurbán telefonon:

Halló Nagyvárad! Pest beszél!
Mi ujság lent a jó vidéken?
Itt béke leng és vert a szél,
Ma *Csáky* grófnak mondta *Széll,*
Hogy szebb ujéve nem volt régen.
Ma szent az érzés, szent a nóta,
Szent a béke és szent a *kvóta*
És szent az élet, annyi szent:
Uj korszak nyilott idelent,
Mert uj a század... *huszadik*...

Egyik tudós:

Nem, tisztelt hang, ön hazudik
Vagy legalábbis szörnyen téved.
Még ez év a régi század:
Egy gomb ellen...

Másik tudós:

Tegyen százat,
Elvesziti, mondhatom.
Hogy megnyerje, nincs reá mód,
Mathézisból nem telik,
Hegedült már annak régen... *Kubelik*...

Kubelik:

De uraim, mire jó
Ez a nagy ribillió?...
Mért civódnak, mért fogadnak!
Nekem azt elhihetik,
A nemes *Kubelik* Jánosnak:
Régi század vagy uj század
Nem teremt nagyobb zsenit,
Mint én, ez a kis cseh itt!
Hallják hát az angoloknak
Királynőről irt dalát, –

Amely mellett *Krüger* urnak
Készitik *Szent* Ilonát
S mit huzat a nagy Kitchéner
A bur földön valahol,
Ahol burdalt, avagy bordalt
Bur ur többé nem dalol.

Tuán herceg:

Mit a burok kin'ai,
De dalol a kinai:
Rendeletbe adta már ki
Nyalka *Vilmos* ur,
Hogy a bokszer legyen célpont,
Nem pedig a bur.
Gyilkol is a vén *Waldersee*
És egy nagy sereg,
Éljen a keresztény erkölcs
S emberszeretet.
Csuf, csuf csakugyan a nyugati lény,
Bresci a királyát lőtte meg szivén.
Aki hatalmas, ott az a nagy ur,
Pusztuljon a bokszer és a bur.

A barátságos idegen:

Én vagyok az, én vagyok az,
Aki nem jó,
Teli pénztár nyitogató,
Polgárokat szomoritó.
Az *uj szinház* már kész vagyon,
Ez mulatság és kész vagyon,
Fogadjátok hát szivesen,
Az én személyem mérvadó,
A nevem: *ujabb pótadó.*

Thália:

Szünjék meg a patália,
Hisz itt vagyunk mi, *Thália.*
Szent igaz, hogy sok a baj,
Kell a mámor, hajahaj!
Amit adok, az egy uj élet
S egész halom dicső igéret.

Adok, mi használ s ami árt,
Adok gulyáshust, káviárt.
Ami még minden helyen tetszett,
Adok majd primadonna-heccet,
Nagy szépségversenyt, sok mi mást,
Rossz és jó előadást.
És megnyugvást ami ád:
Azt a filozófiát, hogy:
Nyáron nagyon meleg van,
Télen nagyon hideg van,
Ősszel esik az eső,
Bolond az elcsüggedő...

A bucsuzó év:

Sohse busuljatok miattam,
Én nem sajnálom, amit adtam.
Amit nem adtam, azt még ugy se,
Most már távozom, Istók ugyse,
Legyen erős vigasztalás itt,
Hogy még rosszabb lehet a másik.

Hang az interurbán telefonon:

Halló Pest! Nagyvárad beszél.
Sok a baj, hordja el a szél.
B. U. É. K. azért, mint rendesen,
Szilveszter éjfelét lesem
S kérem nagyon, ha már lehet,
Küldjék el a potyajegyet.
Mert hát minden egyre megy;
Egy szép van: a potyajegy!...

228.

Herceg Karneválhoz

Ahogy tavaly a sirba tettünk,
De megsirattunk, hercegem –
Oda plántálva, siri ágyad,
Hol rózsa nyil és dal terem;
Hol a pillangó ittasodtan

Szüzi virágkehelyre száll,
Hol vadgalambok turbékolnak:
Ott pihentél, jó Karnevál.

S mig odalenn a csöndes sirban
Tündérek játszottak veled,
Szép szőke lányok, barna lányok
Hiven őrzék itt a neved;
Rózsás álmokat bontva, szőve,
Csak tereád várt egyre mind:
Most dallal, szóval légy köszöntve –
Csakhogy egyszer itt vagy megint!

Hol megjelensz: a vigság, tréfa
Ikertestvérként fog kezet;
Téged tisztelni, megszeretni
És rabod lenni élvezet;
A hétköznapi bajt és gondot
Felejti az, ki rád talál
És józan ésszel tesz bolondot...
...Üdvözlégy, herceg Karnevál!

229.

A kenyér

Mit esdve kért a jámbor názáréthi,
Ma száz és száz átkozva, sirva kéri.
Nem változtunk mi emberek: magunk,
De, jaj, sokan, nagyon sokan vagyunk,
Halk sóhajban ezreknek vádja reszket:
Ma nem egy váll hurcolja a keresztet...

Szent őrület, felséges, bamba, léha,
Embernek lelke, életnek babérja,
Amit lövell gyötrődő ember-elme,
Embernek lángja, vágya, gerjedelme,
Mit a tudat, az eszmélés felér:
Mind testi tűz, mind gerjedés, kenyér!...
Teremtő tűz, versenyre, síkra késztő
Vagy megtörő, siránkozó, emésztő...

Mit esdve kért a jámbor názáréthi,
Ma száz és száz átkozva, sirva kéri...
Ki bámulója földi szépnek, nagynak,
Hivője diadalmas akaratnak
S kenyér tűztől, teremtő tűztől lángol:
Hallgassa meg, mit ezrek jaja vádol
S a lelkét ossza, vágja ketté néha,
Közös babér az életnek babérja.

230.

Éjimádó

I.

Leplét bár váltva öltse, vesse:
Az én világom nincs már messze.
Az én világom el fog jönni:
Hajnaltalan csodás világ lesz,
Az éj sohsem fog elköszönni...
Egére nem lesz csillag hintve,
Én leszek minden gyöngye, kincse,
Én leszek célja, üdve, átka
És mégis ez lesz legjobb, legszebb:
Minden világoknak világa...

Akkor már nem lesz semmi multam,
Feltámadok, bár el se multam,
Reménykedem, bár mit se várok,
Elzughatnak mögöttem békén
A többi napderüs világok...
Nem történek célra, titokra,
Nem lesz szükségem asszonyokra,
Nem keresem, aki megértett,
Én leszek a szent különélet,
A hazug fények megvetője,
A nagy sötétség, szent sötétség
Tapadó, bárgyu szeretője.
Köröttem nem lesz semmi kétség,
Csak nagy sötétség, szent sötétség...

...Az éjszakában állva, fázva
Várlak, szerelmetes világom,
Minden világoknak világa...

II.

...Fény ad színt a darabka kőnek,
Fény ad színt minden agyvelőnek.
A fény teremtett, fény teremt
Fejet zsibbasztó végtelent
S egyetlen egy kis balga órát,
Amelyben nyiló tubarózsák
Vad illatába olvadunk...
A fénytől élünk s fény vagyunk...
...Hejh temető! Valamikor még
Nap volt a lelkem, fény az álma
S ime most a nagy világosság
Kerget belé az éjszakába...
...Légy áldott legvalóbb legenda
S a szent fény, mely most visszahoz;
Az... az! A *sötét* volt az első,
Fényt sohse látott szent kaosz.
A *nincs* volt az első igazság,
Önmagátszülte szent erény,
A tagadás az első isten
S első hazugság volt a fény.
Színben pompázik, hazug álmok,
Gyötrődő gondok gondozója,
Hogy káprázón agyamba szállott:
Elkárhozás volt az az óra...
Azóta nincs már semmi uj fény,
Nem érzek semmi meleget,
Sóvárgom a nagy éjszakákba,
Várom a barna felleget,
Multát a színnek, fénynek, vágynak,
Borultát a nagy éjszakának...

III.

Hullj, hullj az asztalomra,
Nyárnak hulló virága,
Vadgesztenyék virága...

Ott a bokroknak alján
Csiklandott lány kacaja,
Párzó, bujálkodó vágy
Gyalázza meg az estét,
Ez édes nyári estét...
Majd lesz est még sötétebb,
Lehull a nyár virága,
A gesztenyék virága.
Köd fekszi majd a bokrot,
Hideg lesz majd az este
S elmulnak a szerelmek...
Hullj, hullj az asztalomra:
Szeretem a virágot,
Az elmuló virágot.
Ilyen szép nyári estén
Nagy oktondin kiporzik
S lehull az asztalomra...

Az a ficánkoló lány,
Ott a bokroknak alján
Fázódva jár a ködbe',
Ha jön sötétebb este
S elmulnak a szerelmek...
Nem hull majd asztalomra
Vadgesztenyék virága
S az őszi csendes estén
Én maradok meg itt csak...
Begázolok a ködbe,
A sötét, lomha ködbe,
Átgázolom a bokrot,
A száraz árva bokrot,
S bekiáltom a csöndbe,
Az édes, szörnyü csöndbe:
Elmultak a virágok,
Elmultak a leányok:
Én itt vagyok, maradtam
És úr vagyok a csönden.

231.

Karnevál ellen

A vármegyére egy írás érkezett, mely a farsang beszüntetését kéri.

I.

Hogy bucsúzásod napja közelg,
Hogy hiveidnek kedve fogy
És hogy pénzük már rég a fogytán:
Még elviselnők valahogy.

Óh Karnevál, más itt a gyászos,
Mi végét kinossá tegye:
Ön ellen fordul bucsúján most
A vármegye, a vármegye.

II.

A vármegyére tudniillik
Hajdanta jártak lenge villik,
Hajdanta jártak frakkos ifjak,
Sokat táncoltak, többet ittak,
Turbékoltak szerelmes párok
Valamikor,
Mikor még voltak megyebálok.

A vármegyére most azonban,
Nézzék meg bár, hogy igazom van,
Érkezett egy csuf paksaméta.
A paksaméta durva célja:
Ha elmúltak a megyebálok,
Karnevál ur
Keresse fel a másvilágot...

III.

Habár tréfásan peng e húr,
Fáj ez minékünk, herceg úr,
Óh, de sebünkre van vigasz,

Avult mondás, de szent igaz:
Egyszer minden szép elmulik,
Nem lesznek farsangos murik,
Jogász-, mérnök-, megyebál
Ma ugyis csak vegetál.
Nem lesz bálelnök, bálanya,
Szerelmes bakfis, vig banya,
Nem lesz farsangos báli róka,
Értéket veszit a paróka...
Ám nem veszitjük el hitünket,
Ha Karnevál elhagy bennünket,
Ugy segitünk, ahogy tudunk:
Ezután bőjtben táncolunk!...

232.

Gringoire

Csak frakkja nincs még Gringoire-nak,
Holnap talán lesz frakkja is,
Cipője jó, ruhája módis,
Patent-inggombja nem hamis.
Ebédjét meg se tudja enni,
Lányért két hétig sem hevül...
...Gringoire ur is igy járt volna,
Ha szerkesztőségbe kerül...

233.

A hang

Mi az, mi nálunk sohse pang?
A hang.
Mert szép hazánkban egy a rang:
A hang.
Igy beszélni, ugy beszélni,
De mást tenni, másként élni,
Lágyan, durván, kérve, esdve,
Éjjel, reggel, délben, este,
Hizelegve, fenyegetve,

Népi nyelven, vagy csiszoltan,
Elevenen, félig holtan,
Kacagányt vagy nyulbőrt öltve,
Éhesen vagy teletöltve,
Szürke szóval, fényes laggal,
Igazi, vagy műharaggal –
Egy a fontos s ami jó:
A dikció...
Ez oka, hogy nálunk sohse pang:
A hang...

234.

A hó

Bizony, mikor még ifjú voltam,
A szűzi hóról dalt daloltam...
Dalt, amelynek rímje jó,
*Jó*ra persze csenge *hó*...
Aztán jött a korhely jogászkor,
Sok Polluxot kapott a Castor,
Sokan valánk kamerádok,
Nap mint nap katzenjammerádok.
A *hó* rám akkor is hatott:
Élő lény el nem alhatott,
Mikor ifjúi buzdúlásban
Elénekeltük azt a nótát, –
Igy kezdődik: „*Nagy hófúvás van...*"
És most, hogy ott kint sűrű hó hull
S annyi emlék előmbe tódul, –
Röviden így elmélkedem:
– A manót! Kellett ez nekem?
Már azt hivém, hogy kész tavasz
S íme – *havaz*...
Szamárság volt, most már belátom,
Becsapni a téli kabátom...

235.

Óda a betükről

Lázas napok emléki egyre tünnek,
Az utcákon zászló nem lengedez:
Tudjátok-e, hogy nem piros betüs ünnep:
Fekete betük ünnepe ez...
Tudjátok-e, hogy zajban ünnepelni
Nincsen jogunk s nekünk nem is lehet:
Mi éjben, félve gyujtjuk a világot
S jégtengerből csaljuk a meleget.
Mi féltve őrzünk minden kis parázst is,
Óh, mert nekünk kihülni nem szabad,
Száz istenük lehet a lármázóknak, –
Nekünk egy: a megváltó gondolat...
...A bálványok vajjon miből kapnának
Szent gerjedést, vad honfiharagot,
Jelszavakat, hahogyha nem volnának
Apró kiformált ólomdarabok.
Tömjént nem kaphat egyetlen egy bálvány,
Bölccsé, bolonddá válni nem lehet, –
Mi ünnepeltetjük a világot:
Ólombetük és éji emberek.
Mienk az ország, hatalom, dicsőség,
Mienk a küzdés, bénaság, nyomor,
Mienk a zsongó dalos, szerető szív
S a romlást kérő, éhező gyomor.
Minden mienk és semmink a világon,
Mienk az élet legmaróbb sora,
Nincs több joga senkinek a munkára,
De ünnepelni sincsen több joga!...
...Légy üdvözölve szent termékeny éjjel,
Mikor világot gyujtunk a világnak,
Mikor az eszmék szállnak szerte-széjjel,
Mikor a betük megváltást csinálnak,
Mikor cseppenként szikkad ki a vérünk,
Tüdőnk fullad, égő pokol agyunk,
Légy áldva nagy nap!... Nyomorultak
És dicsőek te általad vagyunk!...
Mi vagyunk isten kiválasztott népe,
Kik íme most fennen büszkélkedünk,

Akiknek szivük csupa tiszta béke,
De harcolunk és megfeszittetünk...
...Rendelteték... Betöltjük rendelésünk,
Leszünk a megváltásért áldozat
S krisztusi szívvel megimádjuk
Mi reánk sujt: a súlyos átkokat.
S a fórumon mikor elült a lárma,
A szíveinkben gyulnak szent tüzek
S megáldjuk üdvünk, kárhozásunk,
Megáldjuk a fekete betüket!...

236.

Tavasz

A nagykabát felöltőt vált ki,
Kis ibolyát viselhet bárki,
Aszfaltbetyár körutra indul,
Nebulo pitykékkel mulat, –
Csak engem nem tudott megszállni
Egy csöpp tavaszi hangulat,
Pedig ez nem szép, nem is illik,
Mert egyidőben tudniillik
Lirai lantot vertem én.
Zöldelt a rügy, zöldelt a vers is,
A lelkem láng volt és remény,
Zöldel a rügy, zöldel a vers is,
Fejet fájdit most is a verklis,
Én lettem fáradt, én kopott,
A hangulatom is lopott,
A *lány* helyett téma *felöltő:*
Letörik a lirai költő...

237.

Szinház

Oly ifju és máris bezárják
A diszest, a rosszat, az árvát.
Sokat nem is vétkezhetett

S már megsinyli a nagy hetet.
Ám nem marad adós sokáig,
Amért bezárják és leszidják,
Majd bosszut áll, hogyha kinyitják...

238.

A kocsi

A kocsin ült volt ő, Zsazsa,
A jogászok hurzták volt haza.
Lengtek a kendők, kalapok –
Igy irják persze a lapok.
De im, egy ifju elesett,
A kocsi várt egy keveset,
Aztán keresztül gördült rajta.
Megesett már vele efajta.
Igaz, hogy akkor – fontos itt –
Lovak rángatták a kocsit.
De egy kocsi, magán és nem köz,
Egy rongy közlekedési eszköz,
Ugyan-ugyan hát honnan tudja,
Hogy őt nem mindig trapper huzza.

239.

Szezon versek

I.

Az április mindig a régi,
A csalfa, a léha, a vásott,
Egyetlen komoly tartalmasság
Benne az ismert sör, az ászok,
Ellenben ugyanekkor égnek
Ugynevezett teremtő tüzben
A borzas, ifju óriások...

II.

Nincs semmi uj ez áprilisban,
Valamint nincs a nap alatt:
Az ember most sugárban fürdik,
A másik percben már szakad.
Már hogy a zápor s nem az ember
– Disztinkció a fődolog –
Okosodik igy áprilisban,
Aki sötétben sompolyog.

III.

Az április szerelmi álma
Valami uj, valami más,
Mert áprilisban sokkal könnyebb
Ám a szerelmi vallomás.
Igy szól az ember: „Oh Irénke,
Mily szőke és mily szép kegyed
És én már oly régen imádom!...”
– Ha elhiszi – hát György legyek!...

Mért épen György?... Mert áprilisban
Nem szükséges a logika,
Az áprilisi szerelemben
Ép ez a báj s ez a hiba.
Mert hát Irénke tényleg bájos,
Tudnék – ha kell – rá várni is, –
De Irénke mégsem hisz nékem:
Lévén e hónap április.

IV.

Elmulik majd szépen,
Elmulott tavaly is,
Lehull a fej disze,
Elolvad a vaj is.
Őszidő is lesz még
S azt az órát áldjuk,
Április bolondját
Mikor vigan jártuk...

240.

Huszárosan

A méltóságos ur darabja
– Lehet, hogy abszurd állitás –,
A méltóságos ur darabja
Egy pompás aktuálitás.
Nagyváradi minden kis ize,
Meséje vaktában rohan:
Elvágódik s előre csuszik
– Huszárosan!

Mert hát minálunk igy szokás ez:
Imádunk minden *kezdetet,*
Vagyunk nagy dolgok tervezői
S vagyunk erőtlen mesterek.
Járunk útvesztő félhomályban,
Kirajzolt utcán, sárosan,
Egész munkát soh'sem csinálunk
– Huszárosan!

Hipermodernek lennénk elvben
S vabankra játszunk röviden,
Erőnk nem lesz soh'sem modernné,
A gyöngeségünk – az igen!
És szóljon hát, vagy irjon erről
A bátor – hogyha van olyan –,
Alaposan megkardlapozzák –
– Huszárosan!

Holott itt mindenki apostol,
„Igazság" mindenik torok,
De persze csak olyan igazság,
Mely nem üt, csupán háborog.
De az elevenre tapintás
Szaloni módra űzve van:
Nyeljünk szilánkot jó modorral
– Huszárosan!

A méltóságos ur darabja
– Lehet, hogy abszurd állitás –,

A méltóságos ur darabja
Állandó aktuálitás.
Igy versben meg lehet ezt irni,
De másként kissé bajosan:
Pedig de jó vón befejezni –
Huszárosan!

241.

A kis táncosnő

Dal róla tán most zeng először,
Oly rózsás arcú, oly molett,
Elnémul a lirai költő
S amire gondol: dramolett,
Olyan édes kis kétszemélyes,
Dialóg nélkül, csupa kéj,
Csupa drámai összetüzés,
Viharos, lázas szenvedély...

Ily dramolettre gondol sokszor
Sok ifju ember, ifju agg.
S a kis táncosnő meg nem indul,
Mosolyog egyre, jól mulat.
Felfogva sok száz szemnek lángját
S mikor már izzóvá leszen,
– Óh jaj – a férjuramnak sugja:
– Menjünk aludni kedvesem...

A kis táncosnő nincs hát jégből,
Csak – sajnos – otthon olvadoz.
Ugy látszik, hogy a férjecskéje
Még bátor ember s nem haboz.
Nem csoda hát, ha sok száz ifju
Imádságot mond, ily furát:
Tedd óh nagy ég bátortalanná
A kis táncosnő férj urát!...

242.

Halton Nagyváradon

I.

A május hozta őt el ujra,
A rimes, a szerelmes hónap.
Vagy ő talán maga a május,
Tündére az isteni csóknak,
Melytől liheg most az egész föld
És száll az illat, nyil a rózsa?
Légy üdvöz óh tündéri május,
Légy üdvöz bübájos Mimóza.

II.

Május éjjel
Összeverődnek
Égi kacsók,
Rimbe beszélve,
Csöppet se félve
Csattan a csók.
Ritmus az élet,
Ritmusba téved
Durva beszéd, –
Hogyne kiáltnánk
Ritmuskirálynő
Üdvöt eléd!

III.

De mégsem vagy igaz királynő,
Minden királynő jéghideg,
Neked forró, pezsgő a véred.
Neked kell lenni, van szived.
Bár szállna rá erre a szivre
A május szine, álma, vágya
S a ritmust az én szivem adná
A május legszebb himnuszára!

IV.

Nem, nem való vagy
Kis szökevénynek,
Ripacs seregbe
Aki betéved.
Te vagy az illat,
Te vagy a rózsa,
Te az egyetlen
Igaz Mimóza,
Ej, hát tovább is
Mért legyek csacska:
Légy a horgomon
Aranyhalacska!...

243.

[Színházi poézis]

[I.]

Levél

Blahánénk, Barbink, csalogányunk,
A mi szemünkben legnagyobb,
Igaz vajjon, hogy fáj a lelked
A táj után, mit elhagyott?...

Mondd: nem igaz. Hisz a te lelked
Ihletet, lelket itt kapott.
Ha valaha tán el is válnál,
Meglásd, a lelked itt hagyod.

[II.]

Katonának nem jó lenni,
Mert sokszor kell messze menni,
Lóra ülni nehéz kedvvel,
Égő, meleg szerelemmel.

De amikor téged látlak,
Katonasor, nagyon áldlak,
A te ajkad nem csókolna,
Hogyha huszártiszt nem volna.

[III.]

Szohnerkének

Te vagy a liliomfehérség,
Egy szép álom, mely elrepül,
Te vagy a testet öltött szépség,
Amerre jársz, száz vágy repül.

Oh mint szeretném Heine urral
Fejedre tartanom kezem,
Hogy maradj meg ilyennek mindig,
Tisztának, szépnek édesem.

[IV.]

A pénzpiac nagyon drága,
A közélet sivár, árva,
De mióta látlak téged,
Bliktri nékem a közélet.

Gyermek lettem, gyermek ujra,
Egy jóságos tündér ujja
Megérintett s ujra élek,
Adjő nyárig, oh közélet.

[V.]

Szólnak a harangok,
Valahol temetnek,
Bizonyosan amaz Azrák
Törzsökéből, kik meghalnak,
Ha egyszer szeretnek.

Szólnak a harangok,
Tán nem is temetnek.
Oh bár lennék amaz Azrák
Törzsökéből, kik nem halnak
Bele, ha szeretnek.

[VI.]

Hozzá

Hajad viharzó, sötét hullám,
Szemed sugáros, enyhe éj,
Kicsiny kezed, parányi szácskád,
Dult arcod csupa szenvedély.

Mikor a szinpadon kacérul
Rám nézel, lehajtom fejem,
Rád gondolok én, primadonnám
És gondolatban – vétkezem.

244.

Nincs ballada

Az Erdélyi Múzeum-Egylet pályadíjat tüzött ki balladára, de jutalomra érdemes pályamunka egy sem érkezett.

Nincs benne kétség, meglepődnek
E furcsa hírnek hallatára.
Én Istenem, rég nem gondoltunk
A balladára, balladára.
Pedig egykor tudni, darálni
Mi szép is volt, mi diadal:
– *„Tragédia, de dalban elbeszélve,*
Vagy röviden drámai dal".

Valljuk be, balladákat írtunk
A korban, mely pelyhes szakállt ad,
„Északi népeknek románcát",

– Igy hívtuk volt a balladákat. –
Sok kellék volt a balladákban,
De legtöbb *hézag* és *homály,*
De, hogy ma már ilyet sem írnak,
Nem katasztrófa bár, de fáj.

Más már a földnek arcúlatja,
Nem látnak már vidám diákot,
Nem dalolunk, de magunk élünk
Siralmas, bús tragédiákot.
Az ismert „erkölcsi világrend"
Sem oly dühös, gonosz ma már:
„Az északi népek románcát"
Egészen más bárd fújja már.

A balladának vége immár,
A régi jó világnak kára,
Becsületes, naivabb korszak
Tér újra majd a balladára.
E kis vers még, bár nem egyez meg
A ballada szabályival:
– *„Tragédia, de dalban elbeszélve,*
Vagy röviden drámai dal".

245.

Modern lira

I.

Kisasszonyom, kihez egykor
Kamaszodó szivvel s korban
Irtam ama csicsés, zengő
Pályanyertes verseket:

El nem hinné, hogy azóta
Már a negyvenötnél tartok,
Bizony már a negyvenötnél,
Negyvennégy már elhagyott.

De akinél mostan tartok,
Egészen más, mint a többi,
Alkonyattól él, miként én
S neki most van negyvenöt.

Kisasszonyom, el sem hinné,
Hogy különben vallásos hölgy,
Mindig bánja, hogyha megcsal
S kereszt van – a *kapuján*.

II.

Ha nyári szellő leng körültem
S a város alszik, mint a bunda,
Hol mostanában annyit ültem!
Megyek ismét az orfeumba.

Ha önök tudnak kombinálni,
Sejtik, kiért esé meg szüm dér:
Negyvenötödik ideálom,
Fenti kegyes hölgy, brettli-tündér.

III.

Mig ő táncol s én iszom,
Nem mulat sem ő, sem én,
De mulat a garnizon.

Hogyha közibünk lelép,
Mindahányan csak vagyunk,
Mind esengjük a kegyét.

Ám ő nem vad, nem bizon,
Sajnos nem tapasztalám, –
De tudja a garnizon.

IV.

Kisasszonyom, kihez egykor
Verset irtam. Nem is hinné,
Hogy a negyvenötödiknél
Cudar a poéta-sors.

Már ilyenkor verset irni
Kellemetlen, sőt unalmas,
Már-már hizni kezd az ember
S tőkepénzes álma van.

Mert bár szép is a poézis, –
Azért tartok negyvenötnél,
Mert a lant a tőkepénzzel
Konkurrálni sohse birt...

246.

Fürdőlevelek

XIII.

Uszoda, 8-ik kabin.

Ez a fenti tizenhármas szám
Beszél helyettem eleget.
Igen, én itt az uszodában
Irom a fürdőlevelet.
Hogy mégis, melyik uszodában:
Avval adós marad a dal;
Reklám-ügyekben illetékes
Csak a kiadóhivatal.

Addig, amig poéta voltam,
Nem fájt, ha szirtre hullt a mag,
A poétának tejtestvére
Lévén az öreg sorsharag.
De hogy a sors most mért haragszik,
Azt látni, tudni volna jó,
Mert uszodában elnyaralni
Nem – poétának nem való.

De máskülönben vig az élet,
Az uszodában nincs meleg,
Megszabadul a napszurástól,
Ki egyszer eddig ténfereg.
Nincs itt vallás- és fajkülönbség,
Csak *osztályharc* van és minő!
Külön osztályban, elkeritve
Fürdőzik itten férfi, nő.

Szerkesztő ur, riportra szomjas
Vágy hajszolt erre engemet,
Az osztályfal azonban oly nagy,
Hogy látni innen nem lehet.
Az emberek mind vizbe bujnak
S ott nincs riport, csak léha hal,
Apró falatja a *cápának*,
Melyről az ember néha hall.

Nincs semmi itt. Nyilás a deszkán,
Kabinból eltünt óra, kincs,
Sikkasztó, kit itt fülelnek le,
Nincs itten semmi, semmi sincs.
Pikáns pletykákról nem beszélnek,
Krajcáraimból husz oda:
Tüz-, riport- és nyaralóhelynek
Szomoru ez az uszoda.

Szerkesztő ur, én megadással
Tovább is igyen nyaralok,
A vizben és a szárazföldön
A régi hive maradok.
Ám egy fillérnyi pénzem sincs már,
Ami vár rám, az dupla kin,
Előleget küldjön azonnal,
A cimem nyolcadik kabin.

247.

Makai halála

Az élet terhe, búja, átka
Csupán csak néhány szivbe szállott
S titánjai e nagy keservnek
Mind vékony dongáju titánok,
A szemük örök szemrehányás,
A szivük örök temetés,
Szomjuhoznak egész világért
S enyhitő percük de kevés!...

Lányt s koszorut szomjaz a lelkük,
Amig szent ifju tüzbe lángol:
A koszoru zizegve száll szét,
Bus szánalom üzen a lánytól.
Letépi mind durván az élet,
Mi ifju szivükben nyitott,
A halálnak ők jegyzik őket:
Az üres liljom Margitok...

Aztán temetnek egyre mindig,
Csak lázvágyaik nőnek egyre
S aztán szivük lassan megérik
Az utolsó jaj-üzenetre.
Vajjon ott lenn szebb lesz az álmuk,
Vagy béke rájuk ott se vár?...
...Igy törnek szét az ifju lantok:
Be kár érettük, óh be kár...

248.

Nyárvégi strófák

I.

Az ősz fuvalma meglegyintget
Bennünket ujra, ujra már
És utrakelt a népdalokból
Jól ismert költöző madár.

Kékebb az ég, hüsebb az este
S ön, ki az árnyékot kereste,
Már tür napfényt is könnyeden,
Vénasszonyok nyarába térünk,
Nyugodtabb is lesz tán a vérünk,
A nyári furor elpihen
S ön, aki az affért kereste,
Übercihert vesz minden este,
Megvacsorázik, el-ellágyul
S közhelyet mond az elmulásrul...

II.

Zárott kapukkal áll nagy árván,
Hogy renoválták, meg se látszik,
Lakója mind Kaposvárt játszik
S mi elborongunk arra járván:
Oh jöjj már édes szini járvány,
Kedélyes smokkság vig világa,
Sok-sok kedves kulissza ármány...

III.

El nem nyeli eztán a cápa
Ujsághasában a valót,
Békén hagyjuk Waldersee bácsit
És a megfagyott nyaralót.
A holt szezonnak vége immár,
Ugorka sincs zöld már bizony,
Őszi nehéz gyakorlatot ró
Sok hétig még a garnizon.
A szalmaözvegyek lakoltak
Azért, mit rájuk kent a lap,
Melyet nehéz volt teleirni
A hosszu, holt szezon alatt.

IV.

Ma még elmék az orfeumba
S a nyári élet véget ér,
Utoljára fájdul meg tapstól

Két sokat szenvedett tenyér.
Eltékozolt sok nyári estém
Emlékét jó lesz elpakolni,
Mert nemsokára itt a szinház
S nagy missziókról kell papolni...

V.

Mondjunk közhelyet: Ez az élet,
Az ember hálátlan, gonosz,
Tele van szezon-hangulattal
S ekként dicsér, vagy ostoroz.
Ami már elmult, elfelejti,
Amit megtett, azt eltagadja
S e beismerést is legföllebb
Ilyen nyárvégi versbe adja...

249.

A törpék napja

Ha egy nagyunk a sirba száll,
Fellélegzik a hitvány törpe had:
– Majd megbecsülnek minket is,
Ha a nagyokból – senki sem marad.

*

Közelg a törpék napja, mert előre törve,
Az óriás üres helyébe ül a törpe.

250.

Az első dal

Az első dalt nekem kell irni,
Utánam zenghet bárki más,
Tőlem lassanként elmaradnak
Az ifjuság s a versirás,

Az első dalt nekem kell irni:
Megirom. Bus lesz, savanyu,
Piszkálhatják, fujhatják immár,
Nem lobban lángra a hamu.

Valamikor, valamikor még
Nem voltam ily bus pária,
Dalt hallott tőlem reggel, délben,
Hajnalban, este Thália.
Bizsergő vérrel, ifju vággyal
Daloltam egykor. Vége már...
Hejh primadonnák, karleányok,
Csak egyszer volnék még szamár!
Hejh, mert szamárnak jó volt lenni,
Lángolni balgán, mint gyerek,
Zengni arról, mit learattak
Kardos, vagy pénzes emberek
S hinni a festékes doboznak
És szivnek, amely kész bazár,
Hejh primadonnák, karleányok,
Csak egyszer volnék még szamár...

A dalnak, hitnek vége immár,
Lettem bus és fád pária,
Nekem ugyan ragyoghatsz váltig
Festékes, koldus Thália!...
Az első dalt meg kellett irnom,
Megirtam: bus és savanyu,
Piszkálhatják, fujhatják immár,
Nem lobban lángra a hamu.

251.

Senki

Leányfejet rajzoltam egy papirra,
– Ez a nő – igy szólott szegény anyám,
Akit önkéntelen mindig lerajzolsz,
Mondd meg fiam, ki ez, miféle lány?

– Oh senki, senki, mondtam én nyugodtan;
És ő olyan kétkedve néz reám.
– Fiam, mért nem vagy őszintébb anyádhoz:
Mért titkolod, ki ez, miféle lány?

– Oh senki, senki – mondom ujra halkan.
S ő azt hiszi, hogy megcsalom talán,
Pedig, ha tudná, mily sivár igazság,
Hogy most már senki nékem ez a lány.

252.

A választás s a pótadó

A választás lezajlott,
Elült a vész, a zaj;
Van egyfelől sötét gyász,
Másrészről diadal.

Az éljen és az abcug
Megint nyugodni tér,
S az önjelölt kibujni
Nem merne semmiért.

A fönséges, letisztelt,
Becézett szavazó
A mámort most alussza, –
Nem kell neki a szó.

Hisz gyomrát megfeküdte
A szó- s betücsömör,
Öt éven át pihenni
Mily isteni gyönyör!

Öt évig nem törődni
A hon bajával, oh! –
Csak várni, mily magasra
Dagad a pótadó.

253.

Szintén strófák a szinházról

I.

Szerelmes vagyok beléd, Thália,
Én nem vagyok veszedelmes szerelmes,
Mert nálam addig tart a szerelem,
Mig jól fizet s amig nem-veszedelmes...
Voltam ugyan én is bohó meg ifju,
De nem üdvös bolygatni multamat:
A karhölgyecskék is kinevették mindig
Vedlett és gethes Pegazusomat.

II.

Nem irigyelem a habitüét,
Ki megfizet, ha első sorban ül,
Habitüének a dolga nehéz,
A habitüé mégis lelkesül.

Én ugy vagyok, mint a mester-legény,
Óh mert a klakk becsületes dolog,
Nézem a részvényesek arcát
S ha hátba döfnek, akkor tapsolok.

III.

Valamikor egy naivát szerettem,
A mese s a naiva régi,
Csodás dolog: mindenkihez kegyes volt
És én mégse kellettem néki.

Bármit kivánj, igértem volt neki,
Becsempészek husz sort a kritikába...
Ő válaszolt: „Ólom nincsen annyi,
Miért célt érjen. Hordja el a fránya."

S igaza volt, be kell ám vallanom,
Ha én most naiva lehetnék,
Bizony olyan alakot, mint magam,
Száz sorért is bajjal szeretnék...

IV.

Szólnak sokan: változik fü, fa is,
De némely ember állandóan hamis...

Másnak mégis van őszinte sora,
De ez őszintén nem irt még soha.

Kedve, könnye, sirása tettetett,
Gyülölt mindig, sohase szeretett.

Irása, lelke, mindene sottis,
Kamatoztatja – még a lantot is...

254.

Dalok a szüretről

I.

A bihari hegyekről
Komor dalt írtam egyszer,
Áhitatos, komor dalt,
Volt benne szentség, kegyszer,
Egész uj testamentum
Bent lüktetett a dalba...
A bihari hegyekről
De másként zeng a dal ma!...

A bihari hegyekről
S a váradi hegyekről
Leszedik a csillagot
Most a magas egekről.
Egész ó-testamentum

Feltámad mindig őszre,
Tudniillik az a rész,
Melynek *Noé* a hőse...

II.

Sokat igért a kora mustra,
Készül is ám a tor a mustra.
Ha Ön a mustot szereti,
Hát kortyolhat most eleget,
De nemcsak vendéglőben sürget
Akkor majd tányért, meleget...

III.

A szüret lélek-emelő ügy,
A szüret kedves, szép dolog,
De legfőképp maga a lényeg,
Mely körül a szüret forog.
Több rendbeli Fausztot szült már
Az újabb és a régi kor:
Valamennyinek bölcsessége
Gretchen kisasszony volt s a – bor...

IV.

Cigány népe vig Tháliának
Ma majd mind egyig szüretelt,
Föltehető tehát ma ismét,
Hogy minden próba szünetelt.
Ámde azért, mert szüreteltek,
A helyzet nem tul-fekete,
Meglátják, az előadásnak
Milyen gyors lesz a menete!...

255.

A brettli

Hideg, unott szinházi esték –
A köd, a dér lelkem megesték,
A lelkem tőletek beteg... s
Én, vén sóvárgó, egyre várom,
Hogy elfeledlek balga nyárom...
Mit várom én ezt tőletek...

A szin, a fény a brettlié volt,
Sátora a csillagos égbolt.
Övé volt lelkem mámora...
Hideg, unott szinházi esték,
Ti csupa por, ti csupa festék,
Nem gyógyittok meg soha...

256.

Idillum

Óh, vannak még pásztor-leányok,
Van még tilinkós pásztor is, –
Az ujkori pásztor-leányok
Tanuskodhatnak százszor is.
Az ujkori pásztor-leányok
Ott élnek most a szinpadon,
Megmondhatná száz pásztor-ifju,
Megmondhatná, hogy igy vagyon.

Im egy idillum: Böske szép volt,
A pásztor-ifju katona
És ahogy együtt vacsoráztak,
A lány igy szólott: „nem, soha!"
A tilinkóhoz nyult az ifju,
Hozzá valamit csörgetett –
S mint a régi idillumokban:
A Böske mindjárt engedett...

257.

A krisztusok mártirja

Vad, nagyszerű rajongást oltott
Az Érnek partja én belém,
Csupa pogányság volt a lelkem,
Gondtalan vágy és vak remény.
Forgott körültem zagyva módon
Lármával, vadul a világ
És én kerestem egyre-egyre
Valami nagy Harmóniát.

Paraszt Apollónak termettem,
Ki dalos, erős és pogány,
Ki szeretkezve és dalolva
Dől el az élet alkonyán.
Pogány erőtől, daltól, vágytól
A lelkem immár nem buzog,
Megöltek az evangélisták,
Az életbölcsek, krisztusok.

258.

Strófák

I.

Viaskodik, csatáz a lelkem,
Hogy önnön-gyászát csak hazudja,
Hogy útja a bolondok útja
És én magam még meg se leltem...

Viaskodik, csatáz a felhő,
Hogy ő eget bevenni jött el
S a szomjas földre hull özönnel,
Ha perce, a lehullás, eljő.

A felhő csak úgy sejt az égrül,
Én már vagy kétszer belenéztem
S nem láttam mást a ködnél mégsem.

Lehullani csatázás nélkül:
Ez nagy!... S így szólni a viharban,
Lehullottam, de – így akartam.

II.

Én édes első asszonyom,
Tudásnak érett almafája:
Te bűnöd az én Gascogne-om!...

Ki asszonycsókot kért s kapott már,
Sem bolond, sem bölcs nem lehet,
Gőggel telt lelke csak sajog, vár...

Én édes első asszonyom,
Te általad lettem futó bölcs,
Te bűnöd az én Gascogne-om!

259.

Terka

Divákhoz nem volt soha kedvem,
Nem érdekelt még primadonna.
Kis karleányokért epedtem
És ezt a kedves jó szokásom,
Biz Isten, sokért nem adom ma.

Aggon beválok divák kegyére,
Ki sietett, még sohse nyert a',
Egyéb vágyam nincs egyelőre:
Míg elvánszorgom a divákig,
Legyen egy kissé jobb a Terka.

260.

Vénasszonyok nyara

Szomoru nyár, szomoru nyár ez,
Kökörcsin száraz avaron,
Balzac mestert te még nem érted,
Sem tanitványit, magyarom.
Végigtekintsz az árva rónán
S aggódva sóhajtsz egy nagyot:
Szerelmes véntől, ködös ősztől,
Egek, jó lelket óvjatok!...

261.

A korzó

A nők barátját óva intem,
Kerülje el most még a korzót,
Hol nátha-hintő szelek járják
Őrülten a dühös toborzót.
Mert igaz, hogy szoknyácska libben
S a bájos, fátylas arc pirul,
Ám fátyol alatt az orrocska
– Shocking – de náthától virul.

262.

A szinház

Szubvenciót adnak, nem adnak,
Jóslásod megtartod magadnak
És minden este ott ragyogsz.
Kedvenced mellett eltürsz mást is,
Türöd a müsorváltozást is,
Birálni is csak néha fogsz.
Mikor ott künn a szél sikoltoz
S a korai jég Kőröst foltoz, –
Áldod jó sorsod eleget.

Beállsz nagy kedvvel ingyen klakknak,
Mit bánod te, akármit adnak,
Te élvezed – a meleget.

263.

Vigasztalás

Mérsékelt égövnek lakója,
Te boldogabb vagy, mint a gólya,
Vagy mint Budapest sikkasztója.

Neked nem kell repülnöd délre,
Hitvány békáknak örömére,
Vagy detektivek szégyenére.

Te itt maradhatsz játszva végig,
A végítélet idejéig,
A *villamos* elkészültéig...

264.

„A csomópont"

A csomópont, a csomópont,
Ördög tudja, mit jelent,
Megjósolja a jövendőt
S magyarázza a jelent.

Egy derék jós azt állítja,
Nem csalódott még soha:
Az esőnek, sárnak, hónak
A „csomópont" az oka.

Igy képzeljük: egy csomó – *sár*,
Két csomó hozza a – *hót*.
Hogy legyen hó elegendő,
Ide teszünk *négy csomót*.

Ime:

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

265.

A szép kapitány

Még egyszer borba fult a lelke,
Még egyszer néki játszott a cigány,
Még egyszer szép volt a nap kelte
S aztán – meghalt a szép kapitány.
Nagy kázust nem csinált belőle,
Hadd lássa meg a rongy civil világ,
Mint oldják meg huszáros dölyffel
S nem nyafogva – a nagy tragédiát.

Sóvárgó asszony-szivek álma
Hiába szállott szüntelen felé.
Huszárosan elkészült a halálra
S huszárosan elvágtatott elé.
„Adjő, óh tarka, szines élet,
Amelynek immár nincsen mámora,
Adjő, bor, nő, szerencse, mámor!
Egy izgat már csak: az élet tora!"

És szép elmulni élni vágyva,
Szépen halt meg a szép kapitány,
Rágondolt egy szép, büszke lányra
S az ő nótáját huzta a cigány.
Ugy gondolta: ezért a lányért
Még érdemes vón tán, ha élne
S hogy életét zárja e hittel:
Maga ment a halál elébe!...

266.

Békesség ünnepén

Békesség most tinéktek emberek.
Örvendezzél derék világ,
Hangozzatok jámbor legendák,
Zsolozsmák, bibliák, imák.
Kicsi gyertyák lobogjatok föl,
Bóduljunk tömjénnek szagán!...
Szép dolog ez!... Igy kell csinálni
Minden karácsony-éjszakán...
Hejh, szép az istenes legenda,
A csillag, a jászol, az élet,
Ki lehetne még vele húzni
Talán még néhány ezer évet...
Békesség hát néktek emberek,
Örvendezzék a vak, a béna:
A jászol benne van a legendában
S a jászolban benne a széna...
Különben is az élet csupa vigság,
Útvesztőkből csillag vezet ki,
A pásztorok és bölcs királyok
Szinte futnak – egymást szeretni
S a betlehemi félhivatalosban,
Miként egykor meg vala írva:
Mindenkit jászolánál várja
Az arany, a tömjén, a mirrha...
Örvendezzél derék világ,
Harsogjatok jó égi villik,
Örvendezzél derék világ,
Te meg vagy váltva tudniillik.
Lobogj kis gyertya! Meg nem árthat
Ennyi kis fény tán a világnak.
Odakint szörnyű nagy a kétség,
Odakint szörnyű a sötétség.
Odakint szörnyű vak sötétben
Sirály sikoltoz, vércse vijjog,
Bagoly huhog, kóbor eb szűköl...
Odakint valami nagy titkot
Rejteget a sötét világ,
Jó lesz mormolni szaporábban

A szent zsolozsmát, bibliát.
A föld könnyektől terhesült meg
S a terhesült föld ing, remeg,
A vajudó kínnak gyümölcse
Nem lehet más, csak szörnyeteg...
Ami sóhaj, nyögés, kín, szenny volt,
És rettentett a földgolyón,
Vad orkánban kitörni készül,
Világot törve rombolón,
Évezredes tragédiának
Bosszuló vége fenyeget,
Vad éhesen, vad harcra készen
Állnak iszonyú seregek...
A Messiást nem várják immár,
Nem kell többé a Messiás,
Hazug a megváltás meséje,
Szentségtelen a szent írás,
Hazug minden, amit az ember
Évezredekkel istenné tett,
Csak egy igazság – közös jussu
S egyenlő végü – ez az: élet...
Ám ne nézz ki az éjszakába,
Örvendezzél derék világ,
Hangozzatok jámbor legendák,
Zsolozsmák, bibliák, imák,
Ne halljátok a föld-dübörgést,
Menjen tovább a szürke élet,
Közelg a földi végítélet...
Addig lobogj csak kicsi gyertya.
Harsogjatok csak égi villik,
Örvendezzél derék világ,
Te meg vagy váltva tudniillik.

267.

Bucsuztató

Adjő, bus furcsaságok éve,
Emléked terhes, bus nagyon,
Nem adunk vig dallal a sirnak,
De bussal sem verünk agyon.
Olyan voltál, mint a világ most:
Megkérgült, vénhedt és beteg,
Kacagásod sirás volt látni
S nem értettük a könnyedet...

Adjő, bus furcsaságok éve,
Egy pár reménynek ujra fucs,
Gyermekcipő kell a világnak,
Idétlen bocskor vagy papucs.
Kinálhatod a szárnyat váltig
S kinálja is sok bölcs szamár,
Sárba fulladt a vén esztendő,
Éljen az élet és a – sár!...

Adjő, bus furcsaságok éve...
Nem történt semmi uj dolog.
A föld sem rosszabb, sem jobb nem lett.
Ő ugy ahogy tud, ugy forog.
Nagyokat, jókat elbuktattak
Vad tusák s ostoba csinyek
S mint rendesen, a célhoz értek
Az oktalanok s kicsinyek...

Adjő, bus furcsaságok éve,
Nagy bölcsen lépdesünk tovább,
Ujat nekünk az uj sem adhat,
Tépődjenek az ostobák.
Többet ér világjavitásnál
Egy szép világos „média"
S többet ér a szivarfüst, mint az
Egész élet-komédia...

Adjő, bus furcsaságok éve,
Tőlünk nem kapsz elégiát,
Mi már megszereztünk magunknak

Egy csöpp kis filozófiát:
Valahogy csak lesz, hisz sehogysem
– Ugy mondják – nem volt még soha,
Valahogy majd csak kihuzzuk, mig
Elvisz a Szent-Mihály lova...

268.

Farsang

Megkoptál kedves hercegecském,
Bizony megkoptál büszke Karneválunk,
Bizony megkoptál, miként egynehányunk.

Hárman valátok, hercegecském,
Jómagad, Bacchus és a kicsi Ámor...
Ma nincs pogány és elfogyott a mámor.

Te jókedv voltál hercegecském,
Vidám tréfának pajkos játszi kedve,
Ma meg mindenki el van keseredve.

Bacchus is igy járt hercegecském,
Ő még divatban volna egyelőre,
De, hajh, nektár volt s lett belőle lőre.

És Ámor? Kedves hercegecském
Kettőtöknél is gyászosb véget ére:
Kis hirdetések rovatába téve.

Megkoptál édes hercegecském,
Sorsod ne szégyeld! Megkopva is szép a,
Ha pogánykodni vágyunk néha-néha...

269.

Farsangi dal

Szép uri nép, didergő itt a fény,
Szükség van itt vidám harangozóra...
Lecsuszott vén napunk az ég ivén:

Szép uri nép, hisz ez farsangi óra,
Édes, pogány, vidám farsangi óra...

Szép uri nép, néhányan itt vagyunk,
A lelkünk vers, a lelkünk csupa ének,
A lelkünk, hej, régibb, mint mink magunk,
Nagy Pán sipjában ez vala az élet
S azóta él a vers és száll az ének...

Szép uri nép, kegyes szivvel fogadd
Az élet ez örök farsangolóit,
Ha tapsra készt', nincs náluk boldogabb,
Akár borus, akár tréfás bohó itt,
Családjuk egy s még mindig egyre hódit.

Szép uri nép, hej, fordult a világ!...
Kihuny a gáz... Ős Hellász napja éget,
Amerre nézek fény, dal és virág.
Olimpiának sikja szines élet,
Virágeső hull s mámort zeng az ének...

Szép uri nép, a vér csodás nagy ur,
A vérből az életnek titka árad,
Hiába nyit virág s az ég azur,
Hideg a fény, a vérünk hogyha bágyadt:
A vérből az életnek titka árad...

Szép uri nép, hallatszik a zene?
Szaturnusz hiv ünnepre deli népet,
Egy mennyország minden asszony szeme,
Milyen vágyó, milyen erős legények,
Éljen a vér, a kedv, a mámor, ének!...

Szép uri nép, mámorban hinni jó,
Mámorban hinni földi, boldog, édes,
Mámort tanit a tarka hisztrió,
A dal, a hit, a mámor üdvösséges,
A dal örök, csupán az óra véges...

Szép uri nép, arcod megváltozott,
Emlékezünk, mi már régente élünk:
Farsangi nap mikor leáldozott,
Óh mint gerjedtél vágyra, dalra vélünk,
Emlékezünk, mi már régente élünk.

Szép uri nép, bágyadt a vér s ideg,
Olimpiának szentelt sikja néma,
A lelkünket fagyasztja a hideg,
Szaturnuszhoz hiába hiv poéma,
Vidám, pogány, farsangi óra néma.

Szép uri nép, jambus-dal száll feléd,
Szájam sövényén egy-egy szava reszket:
Mikor eldobtad a mámor egét,
Ez a mi népünk ezer édent vesztett,
Mi vonszoljuk, hej, a te bus kereszted!

Szép uri nép, didergő itt a fény,
Szálljon csoda e kis harangozóra,
Frissülj meg vér, te bágyadt, lomha, vén,
Fakadj ki multból valamelyik óra,
Édes, pogány, vidám farsangi óra!...

Szép uri nép, néhányan itt vagyunk,
A szó, a dal legyen a régi máma,
Szent mámorral teljék fáradt agyunk,
Ez a világ ma itt a Pán világa,
Mi dédapánk, a nagy Pánnak világa...

Szép uri nép, ez itt egy más világ,
Az időből kitépett ez az óra,
Sirász e hely, hull reánk a virág,
A mult s jövő jöttek találkozóra
S nagy Pán vigyáz e szép találkozóra!...

270.

A primadonnák betegek

Locspocsos, sáros utca hosszán
Bus, náthás kedvvel baktatok,
Meg-megnézek egy-egy függönyzött
Szomoru gyászos ablakot.
Ez is, az is primadonnáé,
Ki énekelt és berekedt.

Nagyváradon a primadonnák
Nem énekelnek, betegek...

Locspocsos, sáros utca hosszán
Szállott volt meg a nagy tudat,
Hogy: ha tulsok a primadonna,
Beteggé játsszák magukat.
Másutt kevés a primadonna
S a betegség is kevesebb,
Nagyváradon a primadonnák
Szegények mindig betegek.

271.

A brigád haragja

Hős Kinizsi Pál brigadérost,
Török világból magyar héroszt,
Mért védi vajjon a brigád.
Molnár legény volt, erős karja
Holtig vigyázott a magyarra
S nem ismerte Amerikát...

Más a brigád s a brigadéros,
Sajátját, azt a modern héroszt
Próbálja védni a brigád,
Ki velük volt fekete zsoldon
S nem tartá vissza semmi kordon,
Hogy elérje Amerikát...

272.

Urak a szinpadon

A szinpadon urak tanyáznak,
Igy szól a méltán bus panasz.
Hiába zord rendőri önkény,
Kijátssza mindig ez vagy az.
A szinpadon urak tanyáznak
S szorong az erkölcs igy nagyon,

Na már pedig hol él az erkölcs?
A szinpadon, a szinpadon!...

A szinpadon urak tanyáznak
S a rendőr balgán huny szemet,
Folyik a flört, az invitálás,
Kacér szemjáték, üzenet.
A nézőtéren meg se sejtik,
Hogy hát ez ott fent igy vagyon,
Hisz oly erkölcsös minden-minden
A szinpadon, a szinpadon...

A komikát interjuvoltam
Az ügyben s ő is kesereg,
Abszolute nincsen inyére
Ez uri, szinpadi sereg.
– Hiszen *urak* akadnak – ugymond –,
Nem tagadom, hogy igy vagyon,
De *férfiak* ritkán akadnak
A szinpadon, a szinpadon...

273.

Közügyek és szinügyek

Néhány percenttel ujra több lesz,
E jóslás biztosan beüt;
Vigasztalásnak pedig gyönge,
Hogy igy van ez ma mindenütt,
Ha valaha, most már szükséges
A városnál a nagy mosás...
– Abszurdum, hogy most a szinházban
Annyi a müsor-változás!...

A kiadásunk egyre több lesz,
A jövedelmünk egyre fogy,
Bárki meglássa, csődbe jutunk,
Ha nem segitünk valahogy,
Mert pótadóval nem segithet
Nagyvárad már soká magán.

– Hát nem tul kellene már lennünk
A „Vesztaszüzek"-en s „Dadá"-n?

A hitelünk is vajmi gyönge,
Fináncián csuf habarék,
Nem konvertál nekünk immár csak
A kukutyini takarék,
Amit beszedünk pótadóban,
Kamatban elfogy ott, fogy itt...
– Beengedjük vagy ne engedjük
Ujabb két évre Somogyit?...

Néhány percenttel ujra több lesz
És egyre nő a pótadó,
Hogy mi lesz, ha ez mindig igy megy,
Sajnos, az könnyen tudható.
Nagy árverésen eldobolják
Napestig szépen mindenünk
S ez aktus után nyargalunk, hogy
Egy premieren ott legyünk...

274.

[Tisztviselők kaszinója]

Otthon, Otthon, édes Otthon,
Régen rólad szól az ének,
Meg sem voltál s rólad zengtek
Nagyváradon ifjak, vének.
Ismerkednek, banketteznek
Férjeink, a nyomorultak,
Hitvány módon ujra élik
A betyáros legény-multat.

Otthon, Otthon, édes Otthon,
A neved szép, olyan drága.
Kis *o*-val te voltál mindig
Minden lánynak kedves álma,
De nagy *O*-val nem szeretlek,
Megsughatom talán titkon:
Mióta az *Otthon* terv lett,
Az uram soha sincs *itthon*...

275.

Hamvazó szerda

Csörgősapkáját vágja az a sutba,
Aki kifáradt, gethes, vén talán,
Aki fiatal, az most kezdje ujra
A hamvazó nap rózsás hajnalán.
Vig Karneválért öltsön gyászt magára,
Sirjon békén, aki sirni akar,
Él Karnevál és élni fog, hiába,
Annak, aki még erős, fiatal...
Az élet oly szép, mig tudunk örülni
S hamar öregszünk, nagyon is hamar.
Óh van időnk sok, hamuban csücsülni,
Ha lángunk mulik s fehér lesz a haj.
Mig dus a fürtünk s fellángol a vérünk,
Vétek a bánat, vétek a halál
S mig a vénségnek jármába nem érünk,
El a hamuval, éljen Karnevál!...

276.

[Tavasz és ősz]

Lantomnak hurja méla vágyba rezdül,
Hő kedve szottyant vig tavaszi dalra,
De, hajh, mért hányjunk borsókat a falra,
Őszi eső hull, permetez veszettül.
Im gesztenyét süt az ibolyás lányka
S tegnap tavasz volt. Elég furcsa kázus.
Nem is csodás, ha beteg e pegázus,
Hiszen nem tudja, hányadán van már ma.
Ha ősz, legyen hát ködös, szürke, nedves.
Ha tavasz, legyen játszi, napos, kedves.
De igazi ősz s tavasz legyen aztán!
Mert igy bus őszről nem irhat a költő,
Tavaszi verset még kevésbbé költ ő,
Dühös tehát, a lantját felakasztván...

277.

A csókok átka

Valami szent, nagy éjszakán
Vad nászban megfogant az élet
S azóta tart a nász örökké,
Minden kis mozgás csókba téved.
Csókok világa a világunk,
Csókban fogan a gondolat,
Kicsi kis agyvelő-csomócskák
Cserélnek tüzes csókokat
S a legforróbb csókból szület meg
A legszebb, legnagyobb ige,
Mely hódítóan csap belé
A végtelenbe, semmibe
S a leglanyhább csókból fakadt ki
A szürkeség, a régi mása:
Nincs vad párzás, nincs tüzes csók ma
S nincs a világnak messiása.
Úgy van talán: szép a világ s jó,
Mi vagyunk satnyák, betegek,
Jégfagyos csókokban fogantunk
S a fagy a lelkünk vette meg.
Szent kéj a csók és szent az élet,
A párzás végtelen sora
S átok a csók, átok az élet,
Ha nincs a csóknak mámora,
Az eltűrt csókok tunya nászán,
A langyos csókok éjjelén
Az átok egyre nő fölöttünk
S így lesz az élet lomha, vén.
S így leszünk mi, párzó királyok,
Kopottak, búsak, betegek,
Kiknek csókolni szomjas tűzzel
Már nem szabad és nem lehet.
Ha szomjas ajkak szomjas csókot
Csak szomjas ajkra hintenek,
Ma ez a föld üdvök Olimpja
S nem laknak itt: csak istenek.

278.

Tavaszi strófák

I.

Azok a tavaszi hullámok,
Mikről a költők zengenek,
Való dolog, hogy megvaditják
A vérkamrákat módfelett.
Való dolog, hogy igy tavasszal
Az ember könnyen tesz vadat:
Vagy megnősülsz, vagy uj viszonyt kötsz,
Vagy fejbe puffantod magad...

II.

Madonna, donna, primadonna,
A barna, szőke és vörös,
Kivált e szép magyar Athénban,
Amelyet átszel a Körös,
Édes veszély, kivált tavasszal
S kivált ha asszony mindahány,
De a veszély sokszorta vészes[b]:
Az ideálod hogyha lány...

III.

Olyan hamar megejt a mámor
Korán tavasszal, kis legény,
Hogy felejted mily[en] kis summa,
Amit kapsz hónap elsején.
Pajkos szempár s egy kis staffirung,
Hejh, beugrattak már sokat:
Ifju legények igy tavasszal
Kerüljétek a lányokat...

279.

Jelentés

Bús, sáppadó poéta-ember,
Édes, bús nóták dalolója,
Még egy tavaszt várt türelemmel.
S ahogy megjött a fecske, gólya,
Ahogy az élet újra támadt,
Elébe nyargalt a halálnak.
Meghalt, amikor minden éled,
Csak azért, mert hát: szép az élet!

Tele volt a szíve még dallal,
Csak a tüdője volt a fogytán,
Nem harcolt, szegény, diadallal,
A fátum ujjong összerogytán.
Bús, sáppadó poéta-ember
Szívében dallal, szerelemmel,
Nagy szomjúsággal sírba lépett,
Csak azért, mert hát: szép az élet!

280.

Aktuális strófák

I.

Ne filozofálj áprilisban,
Mert majd bolondnak tartanak,
Ám azt se hidd, hogy áprilisban
A világ másképen halad.
A világ nem olyan nagyon bus,
Mint azt általában hiszik,
Bus bolondságok nem esnek, csak:
Áprilistól áprilisig.

II.

Megénekeltem egynehányszor
A büvös, ébredő tavaszt,
Bevallom, hogy inkább szokásból,
Mint *ihletésből* tettem azt.
Tavaszt imádni csak az *ősz* tud
S itt állok már az avaron
S óh jaj, az *ihletés* reám szállt,
Hiába üzöm, zavarom...

III.

Elér az ember lassan-lassan,
Ha csöndben él, ha fut, siet,
Bizonyos kedves stációig,
Amikor nem hisz senkinek.
S ilyenkor megriad magától,
Ilyenkor démonok üzik,
Kikeres hát egy *hazugságot*
S arra szent *hittel* esküszik.

IV.

A *színpad* a legszebb hazugság,
– Méla akkordom ez tehát –
Több a nappal igazságánál,
Amit az ember este lát.
Mennyi hazugság van a földön,
Nem is kell mondanom tovább,
Mikor igazságért keressük
A *szép hazugság* templomát!...

281.

Fedák Sári

(Lotti ezredesei)

Ez a leány a nagy mindennek
Remekbe termett kicsi mása,
A hóditó, tüzes, pogány vér
Gyönyörü és szent lázadása.
Ez a leány gyönyörüséges ember
Szilaj vággyal, vad szerelemmel.
Nem értitek? Jól van: ne tessék!...
Ez a leány tökéletesség!

Ez a leány tökéletesség,
Ez a leány a szebbik élet,
Ez a leány szomoru vigság,
Ez a leány csak idetévedt.
Körülte sir suhogva, szállva
Heinének s Offenbachnak árnya...
Mennyit fog még sirni, bünhödni,
Mert szebb és különb, mint a többi...

282.

Májusi strófák

I.

Szeréna, Blanka, Zsóka, meg Irma,
Hajdani sok szép májusi lány,
Ex-trubadurtok könnyeket sir ma:
Hideg a május, gyatra, silány!...
Valamikor, hejh valamikor még
Józan ilyenkor nem vala már,
Most hidegebb tán, mint ama norvég
Nóra Xinél: kis léha szamár...

II.

Mégis, miként Kurucz Feja
– Keresztneve Dávid –
Olykor-olykor minden ember
Szerelemre áhit.
Fogy a téma napról-napra,
Nincs mit célba venni:
A szerelem célnak nem sok,
De több, mint a semmi...

III.

Hideg ez az idei május,
Nem fütenek nekem,
Szerelemről azért zeng tán igy
E kisded énekem...
Milyen nehéz lesz majd szeretni,
Ha lehull mind a hó
S olyan kevés lesz majd a fóka,
Hogy elhal a szerelmi móka
S utolsó eszkimó...

283.

Vén faun dala

Pogányok üdve: érlelő nyár,
Nyüzsgő világ, por és salak, –
Én, bús faun, karom kitárom
És áldalak, megáldalak.
Sugáros útjaid bejárom,
Ha sugár nincsen is velem:
Én vagyok a legvigabb koldus,
Aki dalol – az útfelen...
Pán ébred. E fáradt világra
Egy új világ reszketve készül,
Egy új világ karját kitárja
S mi meghalunk ez öleléstül.
Jön új világ. Jön a szilajság,

Jön a gyönyörök új világa,
Örök nyara lesz majd a vérnek
S juniusnak örök virága.
Óh, szent pogányság, jövel, jövel már,
Várnak a bénák és az épek,
Én legjobban, ki nem tudom, csak:
Hiszem azt, hogy szép az élet...

284.

Nyári strófák

A hit is a vérnek virága,
Martirok kincse, vérvirág
S nincs szebb hit az élet hiténél,
Ez a hit örök ifjuság.
Én, bus faun, hiszek e hitben,
Pán én előttem megjelent,
Elküldte az Élet tündérét,
Zsazsának hivják idelent...

285.

Juniusi ősz

Fonnyadt jázmin most a lelkem,
Köd rogyott rá, őszi, lomha,
Rongyos felhők fönt az égen
S itt lent renyhe légnyomás...

Ájrópában általában
A hőmérsék alacsony most,
Az esőzés mindenütt nagy:
Tiz-husz milliméteres.

Különben is égövünkön
Néhány éve nem jó lakni,
Szittya ősöm nagy szamár volt,
Hogy délebbre nem nyomult.

Most Olaszhon ifja volnék,
Keresztezett turán talján,
Bizonyosan vigabb ifju
S tán több pénzü ifju is...

Igy azonban bus vágyódás
S pénztelenség ifja lettem,
Juniusban dideregve
Délsugárról álmodom...

Fonnyadt jázmin most a lelkem
S olasz földért sir... hiába...
Pedig oda az ut könnyü
S – *Kaposváron viszen át...*

286.

Nyári strófák

I.

Éjszakázva sokan élnek,
Éjszaka van télen, nyáron:
Mégis több egy nyári éjjel,
Mint a téli tizenhárom.
Szürkeség a nap világa,
Járok benne gonddal, bajjal:
Ti vagytok a világosság,
Nyári éjjel, nyári hajnal!...

II.

Igy nyáron a tiszta művészet
– Hiába minden – meg nem ingat,
Virul az epikuri nézet,
Az orfeum, a tarka színpad;
Mérges virágról szedni mézet
S átvirrasztni az álmainkat.
A komor bölcs bármit beszél,
Ez a legédesebb veszély...

III.

Én nem voltam még szalmaözvegy
S ha sejtelmem jó: nem leszek,
És én mégis könnyen megértek
Minden bús szalmaözvegyet.
Bús polgári egyformaságból
Kirugni oly jó néha is,
A szalmaözvegy filozófus,
A szalmaözvegy nem hamis...

IV.

Nyári éjjel, nyári hajnal,
Szívj magadhoz még egy kissé,
Jön a levelek hullása
(Vers szól erről, a nagy Kissé)
Jön a levelek hullása,
Jön a darvak távozása,
Jön az ifjúság mulása.
Nyári éjjel szívj magadhoz,
Pezsdítsd, őrjítsd meg a vérem,
Hadd lobogjon még egyszer fel
Bolondosan, tűzzel, vervvel,
Talán-talán nemsokára
Nyugalommal is beérem...

287.

Lótusz virág

Lótusz virág, lótusz virág,
Szent kelyhedet megcsókolom, lásd,
Aztán felhőzni kezd a lelkem,
Aztán keserű záport hullat,
Lótusz virág, lótusz virág...
Én feledésre sohse leltem,
Én siratom az örök romlást,
Én siratom napkeletet,
Siratom a Gangesz partját,

Honnan romlásra elkerültünk,
Lótusz virág, lótusz virág...
A mi hazánk ez sohasem volt,
Mi csak romlásra éltünk itten,
A fény és illat buja álmát
Elvette egy kegyetlen isten
S mi már csak sirattuk az álmot.
E világ nem a mi világunk,
Megöltek a hideg virágok,
Megöltek engem s téged is,
Lótusz virág, lótusz virág!...
Szent kelyhedet megcsókolom, lásd,
Megsiratom az örök romlást
S veled hal meg szent napkeletre
Vágyódva, sírva, összeesve
Az én idegen lelkem is,
Lótusz virág, lótusz virág...

288.

Pusztul a lótusz

A Nymphea thermalisból
– Amint tudósitónk jelenti –
Néhány év mulva csokrot nem köt
Nagyvárad táján senki, senki!...
Ez egzotikus ritkaságunk,
Mely még csak Pöstyénben honos,
Püspökfürdő környékén pusztul
S ehhez több ok járul, szoros.
Peceszentmárton pocsolyái,
Hájó és Rontó árkai
Kezdtek ujabban e virágnak
Veszedelmesen ártani.
Ökrök, lovak, disznók legeltek
Sajátságos nagy kelyhein
S e ritka növény el is pusztul
Már vármegyénk e helyein.
Sőt a fürdőben is elpusztul,
Tenyészése máris sovány
S ami még terem, fölhasználja

A modern ipartudomány.
Ami virágot összeszednek,
Az mind földolgozásra vár,
Ugyanis likört gyárt belőle
A Moskovits Mór és fia gyár.
Érdekes dolog az különben,
Hogy minden tropikus növény
A mi mérsékelt égövünkön
Elsenyvedt, hitvány és szegény,
Aztán kipusztul végre lassan
Még gondos kezeléssel is,
Így járt már sok tropikus növény
S a Nymphea thermalis is...

289.

[Benedek lantos rigmusai]

[I.]

Minden világi harcok
Hiuk és buták,
Fülemnél elrepülnek
Minden disputák,
Hirnek, pénznek éntőlem
Nem jár becsülés,
Egy kis étel, ital kell
S kényelmes ülés.

Ha néha boros kedvvel
Nótába kapok,
Beszélhetnek, mig tetszik,
Bármit a papok.
Ugyis rövid az élet,
Nyujtni nem lehet,
Élj hát benne vigsággal
Szegény Benedek!...

[II.]

Nem szánom ifjui végem,
Csókban, borban volt bőségem,
Nincs gyermekem, feleségem,
Magam halok, magam éltem.
Adósságom semmi itten,
Ember[ek]ben sohse hittem,
Ami vétkem van vagy nincsen
Megbocsátja a jó Isten!...

[III.]

Ti barátok, nehogy higgyétek,
hogy lelkemet megmentettétek,
mert igen sok azon a vétek
s ti csak a borral növeltétek!

290.

Szívek messze egymástól

Valahol egy bús sóhaj szállt el
S most lelkemen pihen,
Valahol kacagás csendült most
S mosolyog a szívem.
Valahol szép lehet az élet,
Mert lány után futok
S valahol nagy lehet az átok,
Mert sírni sem tudok.

Valahol egy szívnek kell lenni,
Bomlott, beteg szegény,
Megölte a vágy és a mámor
Éppúgy, mint az enyém.
Hallják egymás vad kattogását,
Míg a nagy éj leszáll
S a nagy éjen egy pillanatban
Mind a kettő megáll.

291.

Témák

Ez még a régi barna éjjel,
Meredten fekszik lomha szárnya,
Nincs kóbor lelke, nincsen árnya...
Ez még a régi barna éjjel...
Csak az én fáradt lelkem tépi
Sötét, nehéz, bús fátyolát.
Hejh, régi útja már ez néki,
Üzi tovább az éjszakába
Egy elromlott, zakatoló szív...
Üzi tovább...

De hajnalok feslését érezem
S szárnyverését jövendő nagy hiteknek,
Az én hitem fog virágozni, fog még.
Lesz még hitem pokolgyujtó, merész,
Szent grádusán megáll a gyönge ész:
Az én hitem nem erkölcs, nem szokás,
Az én hitem csodás, nagy álmodás,
Az én hitem több, mint egy kurta óra,
Mely összegyüjt szinháztalálkozóra,
Az én hitem új földre nyit kaputt,
Az én hitem pusztitni, ölni tud,
Keserü könnyel színig telt kehely...
Az én témáim nem pihentek el...

...Azuba jő ...Zsidó leány, szegény,
Leroskadott a tenger fövenyén,
A vére lüktet, harmatteste reszket...
Aki hurcolta a súlyos keresztet,
A Messiás kenetje, szava hője,
A szeretőjét rabolták el tőle
S csináltak egy jámbor, papos világot,
Mely megöli a vágyat és az álmot.
Ez a bús lány rekedt hangon kiáltja:
No, szép világ, hát most meg vagy-e váltva?

És a sziget... Óh, milyen régi témám!...
Két jó barát s két asszony menedéke,
Nem tud róluk a nyüzsgő földnek népe
S ők együtt ülnek epekedve, némán...
Idehozta elgyötrött lelkük álma
S visszavágynak a rossz, lármás világba...
S a többi mind!... Milyen merész, nagy álmok,
Azt hiszem, hogy majd csak egyszer kiállok
S zászlót fogok, ha senki sem követ:
Idenézz! Tömeg!...

*

De most még...
Ez még a régi, barna éjjel,
Meredten fekszik lomha szárnya,
Nincs kóbor lelke, nincsen árnya,
Ez még a régi, barna éjjel...

1903

292.

Blaháné

Szépséges nagy asszony,
Tündére ennek a csodás kis világnak,
Ahol élünk gyönge, kicsiny hittel, kedvvel,
Birkózunk idegen, dölyfös istenekkel,
Vérrel, igazán, itt csak Téged imádnak,
Csak Téged imádnak.
E szomoru földből, e vérittas földből,
E fáradt világból Te hoztál ki lelket,
Bátorságos szivvel csak azóta vallunk
Gyermeki szerelmet
E szomoru földnek, e vérittas földnek,
Ahol fiatalon dőlnek ki a tölgyek
S bimbó idejükben hullnak le a rózsák...
Óh mennyi sok emlék, óh mennyi valóság,
Szépséges nagy asszony, mennyit sirtál értünk
S mennyit mosolyogtál,
Mintha e fáradt, bus, édes kis világnak
A tündére volnál,
Jóságos tündérünk,
A mi magyar vérünk, a mi tisztább vérünk.
Talán soká, egyszer az lesz ez a fajta,
Amivé ez a szent, buja föld akarta
S akarja szent, termő tavaszokkor tenni:
Fogunk mi még hinni, fogunk mi szeretni
S nótás, szent asszonyról fog szólni az ének:
Valánk egy időben bus, fáradt szegények.
S jött közénk egy asszony,
– Soha igazabbat, soha jobbat, szebbet! –
Óh be nagyon kellett,
Óh be nagyon kellett ez a csodaasszony,
Hogy ebből a földből életet fakasszon
S magyar legyen értünk,
Szépséges, nagy asszony,
Mi szent magyar vérünk, a mi tisztább vérünk:
Ha itt több lesz a vér, ha itt több lesz a hit,
Te általad élünk,
Ezer év mulva is Terólad mesélünk!...

293.

Vizió a lápon

Ez itt a láp világa. Szürke,
Silány, szegény világ. Megülte
Az örök köd, mely egyre rémít.
A láplakók közt várom én itt
Az én szép, fényes reggelem,
Bús esti köd rémít s borul rám,
De az a reggel megjelen.

Rémek között, gomolygó ködben
Elszürkül minden itt a lápon,
A lelkem villan néha-néha,
Szikráit a rémekre hányom
S hogy el ne ízzék, hogy legyen:
A szürkeségből néha-néha
Kidugom büszke, nagy fejem.

Vagyok fény-ember ködbe bújva,
Vagyok veszteglő akarat,
Vagyok a láplakók csodája,
Ki fényre termett s itt marad
Ködomlasztó reggelre várva,
Várván, jön-e a virradat.

Az lesz, virradat. Csoda-reggel.
Vulkánhegyek nőnek a lápon,
Jön a sugár egész sereggel,
Végigcikázik a világon.
Lángoszlop lesz, mi most ködös rém,
Lángfolyó lesz a szenny, salak
S a veszteglő bús akaratból
Lesz diadalmas akarat.

Talán vulkán-hegyekre lépek
Vérvörös, büszke lobogóval
És torlaszok fölött süvöltök
Rombolni hívó bomba-szóval,
A bűntengert szabadítom föl,
Hogy kiszakítson nádat, tölgyet,

Hogy végtől-végig hömpölyögjön,
Hogy megtisztítsa jól a földet,
Hogy tobzódjék a rég veszteglő,
A gátra szomjas akarat.

De lehet, hogy a vulkán-hegyre
Fölnevet hozzám egy alak.
Arany-vörös hajtenger födje,
Fehér hab legyen melle, válla,
Gyilkos szemű, forrón lehellő
Legyen majd ez az ördög lánya
S én elhajítom lobogómat,
Rohanok, bukom ő elébe,
Égetni vágyva, lángban égve,
Százszorozva duzzad föl bennem
A láp lenyűgözött hatalma:
Ráomlom gyilkos szerelemmel,
Beföd az arany-vörös tenger
S én elmerülök ölve, halva.

294.

A könnyek asszonya

I.

Én, a siratlan fájdalomnak
Szegény, bolond, kopottas hőse,
Hirdetem, íme, mindeneknek:
Nincs más valóság, csak a könny...
Ott hömpölyög holdfényben a folyó,
Tengert keres, rejtett, sötét vizűt,
Két remegő, bús árny úszik azon:
Én, a siratlan fájdalomnak
Szegény, bolond, kopottas hőse
S a könnyek asszonya...

II.

Bús arcát érzem szívemen
A könnyek asszonyának,
Rózsás, remegő ujjai
Most a szívembe vájnak,
Érzem az illatát is ám
A rózsás, gyilkos ujjnak
S véres szívemre szomorún
A könnyek hullnak, hullnak.

Az ajka itt mar édesen,
A haja ide lebben,
Az egész asszony itt pusztít,
Itt, itt: az én szívemben.
Bosszút itt áll az életért,
Aknát itt ás a multnak.
Véres szívemre szomorún
A könnyek hullnak, hullnak.

Nagy az én bűnöm. Vesszen is,
Kire a végzet mérte,
Hogy a könnyek szfinksz-asszonyát
Megérezze, megértse.
Maradjon szent talánynak Ő,
Maradjon mindig újnak.
Véres szívemre szomorún
A könnyek hullnak, hullnak.

III.

Egy kis világ, egy bús, kis világ széthull,
Fehér, sistergő lángban elég,
Áldott, szent asszony, csodálatos asszony,
E láng nem sérti, bántja szemét?
Mert akkor... Akkor csöndes elmulás lesz,
Sötét órában. Nem lesz fény, zsivaj,
Meg ne rebbenjen két könnyben úszó szem:
Nincs semmi baj...

IV.

Add a kezed, most induljunk csöndben...
Nem!... Rohanjunk, míg vágyunk nem lohad,
Kocsinkon függöny, a szívünk könnyben,
Míg emberek közt száguld a vonat
S kiszállunk majd egy csodálatos tájon,
Hol semmi sincs, csak illat és meleg:
Fölszikkasztjuk a könnyeinket
S megengeded, hogy szeresselek...

295.

[Zűrzavaros ifjú melódiák...]

Zűrzavaros ifjú melódiák,
Szegény, tikkadt dalmadarak,
Ha valahol daltalan a világ,
Megszállnotok talán szabad.
Hol fél-kínok, fél-vágyak égnek,
Ott talán titeket megértnek...
Hol az élet fájó, nagy kérdés,
Maradjatok,
Ott hol könnyben fürödhettek,
Lehettek még egész dalok
Ti bús szegény, kis fél-dalok!...

Érmindszent Ady Endre
903 nov. 11.

296.

Elűzött a földem

Az én földem aludni akar,
Itt most szent, néma árnyak ingnak.
Engem ideűztek a hegyek,
Ez az én földem. Itt ütök
Téli tábort az álmaimnak.

Kék hegyek ködje omlik ide,
Hóharmatos a tarka avar,
Az én földem aludni akar:
Pedig én ide ünnepre jövök,
Fura lányokkal jövök ide:
Rózsa-lugas kell, nászágy kell nekünk,
Hahó, vén alvó, itt megpihenünk.
Meddő álmok e sápadt némberek,
Menyasszony mind, az egész sereg,
Elmúlt a nyár s ez mind nászágyra vár:
Ködharangok búgnak, zene szól,
Jön a vőlegény a hegyek alól.

Hideg ez a sík, fátyolos arcú.
Átgázolom a ködtakarót. Csönd.
Dobogok lábammal a földön,
Hiába költöm, hiába költöm:
Az én földem aludni akar.
Károgó varjak csapata száll,
De néma, de csöndes az avar.

„Megjöttem. Hallod? Én vagyok itthon,
Aki rég elment, az a fiad."
Bomlik a fátyol, reszket a sóhaj,
A hullafoltos, vén Alvó riad.
„Honnan jössz?" „A városból jövök,
Hozzád jövök, már rég haza vágyom."
„És mit akar itt e cifra sereg?"
„E cifra sereg? Hát látod te is?
Ez mind csak álom, néhány nyári álom.
Forrók, buják, meddők szegények,
Együtt bolyongtunk, velük élek,
Nem tudta megáldani sehogy
Szomjas méhüket a városi nyár,
Erődért jöttünk a nagy pillanathoz,
Ez a meddő sereg csodádra vár."

A köd kavargott, rám ült, befedett,
Átokzsivaj zúgott az avaron:
„Legyetek meddők, így akarom.
Bomló, beteg vágy nászt itt nem terem,
Az én síkomon nyílt a szerelem.

Itt a Jövő az úr a csók felett,
Itt nyáron szeret, aki szeret.
Űző vágynak itt nem üt csókos óra,
Pusztulj innen város beteg lakója,
Itt szűz világ van, álomnak szaka
S nem villámfényes nap az éjszaka,
Betelő a vágy, testes az álom,
Az élet mindig győz a halálon,
Itt álom és csók tiszta és egész,
Utánuk nem láz jő: szent pihenés.
Itt kínzó láz nem pusztít a szíven:
A sík ölel, terem és megpihen.
Az én sík-lelkem benned a lélek,
Neked nem kellett a sík-élet:
Szólít a város, várnak a hegyek,
Én idegennek ágyat nem vetek.
Bús álmaiddal vándorolj tovább,
Oda, hol egymás öldöső fele
A Csóknak és Termésnek istene,
Oda, hol célja, rendje nincs a csóknak
S becsük van a magtalan álmodóknak,
Hol betelő vágy nincs s örök a láz:
Itt nincs már csók, megérett a kalász."

Kalásztalan, bús lelkem indult,
Elhalt a ködharangok hangja s a zene
S én szálltam az álom-lányok csapatával
A város fele.
A szárnyam súlyos, szörnyű nesztelen,
Nézem a várost és nincsen szemem,
Sírnék: nincs könnyem, szólnék: nincs szavam,
Csak szállok búsan, némán, magasan:
Elűzött a földem.

297.

A másik kettő

Csókoljuk egymást, együtt pihenünk,
Általatjuk egymást, hogy egymásra vártunk,
Halvány az ajkunk, könnyes a szemünk,
Sápadt a lángunk.

Piros kertek közt futott az utunk,
Piros, bolond tűz lángolt szíveinkben,
Egymás szemébe nézni nem tudunk,
Itt sápadt minden.

Csókoljuk egymást biztatón, vadul,
Nappalba sír be minden csókos estünk,
Hiába minden, csók ha csókra hull,
Hideg a testünk.

S piros kertekből, úgy tetszik nekünk,
Közelg egy leány és egy ifjú ember
S mi, ím, egyszerre forrón ölelünk,
Nagy szerelemmel.

298.

Boldog örvény

Valaki (szeme lélekbontó)
Kérdett valamit s így feleltem:

– Ez a panteon akkor épült,
Mikor örvényben élt a lelkem,
Amikor még deszka-királynők
Koronázták meg minden álmom...
Ne féljen, édes, nem lesz többé
Ilyen bolond vér-áradásom.
Nem kerűli lelkem az örvényt
Ma sem, ha a vágy odavonja,
Minden csatázó léleknek van
Egy masztiksz-szagu panteonja,
De az enyém nehéz, vasajtós,
Vashomlokára odavésve:
Meg nem nyílik, mert becsapódott
Valamikor, anno: Irénke...

Valaki (szeme könnyet ontó)
Sóhajtva, búsan ennyit mondott:

– Maguk hozzánk akkor kerűlnek,
Ha már nem vadak, nem bolondok...
Amíg örvénybe tudnak szállni,
Hiába intünk mi utánuk,
Deszka-királynők koronáját
Ragyogja be a legszebb álmuk.
Amikor már reánk kerűl sor,
Pogány, lázongó vérük lomha,
Mindeniküknek megtelt immár
A maga kisded panteonja...
...Mért rabolnak *ott* meg bennünket?
Mért szomjasak *ott* annyi vérre?
– Oh, boldog örvény!... Maga ott járt
Valamikor... Boldog Irénke...

1904

299.

A fehér csönd

Karollak, vonlak s mégsem érlek el:
Itt a fehér csönd, a fehér lepel.
Nem volt ilyen nagy csönd még soha tán,
Sikolts belé, mert mindjárt elveszünk,
Állunk és várunk, csüggedt a kezünk
A csókok és könnyek alkonyatán.
Sikoltva, marva bukjék rám fejed
S én tépem durván bársony-testedet.
Nagyon is sima illatos hajad,
Zilálva, tépve verje arcomat.
Fehér nyakad most nagyon is fehér,
Vas-ujjaim közt fesse kékre vér.
Ragadjon gyilkot fehér, kis kezed:
Megállt az élet, nincsen több sora,
Nincs kínja, csókja, könnye, mámora,
Jaj, mindjárt minden, minden elveszett.
Fehér ördög-lepel hullott miránk,
Fehér és csöndes lesz már a világ,
Átkozlak, téplek, marlak szilajon,
Átkozz, tépj, marj és sikolts, akarom.
Megöl a csönd, ez a fehér lepel:
Űzz el magadtól, vagy én űzlek el.

300.

Jehan Rictus strófáiból

I.

Koldusait a csóknak és reménynek,
Kiket legyőzött, letiport az Élet,
Ha dús leszek majd, én a koldus, árva,
Behívom egy új, fényes palotába.
Milyen sereg lesz. Már előre látom:
Jönnek rongyokban, véznán, halaványon,
Akiknek mindig hazudott az Élet,

A megcsömörlők, undorodtak, vének,
Akiknek hátát véresre taposták
Birkózni tudó, ügyesebb legények.

*

Ház lesz. Tán kunyhó. Vagy egy deszka-pad tán,
De irgalom fog lakozni felette,
Nem mint a jó szív sok bűzös barakkján,
Hol elkönyvelik az irgalmasságot
S hol nem lel senki könnyre, szeretetre.
Ház, hol nem hull ránk megvetés és átok.

*

Istenem. Egy ház. A mienk egészen.
Hol nincs házmester, fertály és robot-nap,
Hova a fáradt bátoran benyithat,
Csak érezze, hogy a földön van épen
S piheghet bátran, szabadon és mélyen.

II.

Él minden szívben egy bolond Kiméra,
Van mindenkinek álom-szeretője:
Ráleltem én is már a magaméra.
Enyém. Ne fájjon a más feje tőle.

Hajh, mert veszett egy legény vagyok én ám:
Amíg mások a vackon szenderegnek,
Én egy Madonnát hivogatok némán,
Nagyasszonyát az esett embereknek.

Bolond kis eset. Sokszor sírni késztet:
Nyakig a szennyben, mindig akkor látom,
Mikor a hátam gyönge egy ütésnek
S bőröm egy garast nem ér örök áron.

Mikor húz a sár s mint a puskafojtást,
Úgy rágom össze fogammal a szitkom,
Mikor vergődöm és dühöngök folyvást,
Akkor jelensz meg, én sugaras Titkom.

Ott, a barakkban, ott látom az ágyon,
Őt, a csodásat, szűzet és fehéret.
– Te, Te, Királynő, én rongy nyoszolyámon?
S elszáll holt fénnyel, mire odaérek.

Hogy ki? Nem tudom. És sohase kérdem.
Úgy kél föl bennem, mint nyáreste Holdja,
Úgy lobog, mint a fáklya csodafényben,
Ő az én lelkem lobbantó koboldja.

Éjem és Sorsom egy mély katlanában
Valahol les rám. Melle nyíló rózsa,
Úgy tüzel, úgy ég két szeme a vágyban,
Bennük buzog tán minden Idők csókja.

Ő tán a Szépség, Irgalom? Be várom.
S Ő én reám vár. Be régen is várhat,
Míg átgázolok könnyen, véren, sáron.
Ő nem csufolja az én rossz ruhámat.

Óh, messze van még. Szent, sápadó árnya
Behull vermén a titkos, barna Estnek,
Síroknak földjén lehet a hazája,
Hol süket kéjjel, álomban szeretnek.

De egyszer. Nyirkos, gyilkos, éji órán,
Óh borzalom és keserűség Éje,
Könyörülsz majd az aszfaltok lakóján
S szűzen, csókosan elküldöd eléje.

De kit? (Óh, rongyos koldus, bamba, léha,
Hogy a te vágyad vágyakat fakasszon?
Nézted tükörben vánnyadt tested néha?)
Hol az a híres, csókos, szűz Menyasszony?

Én Istenem. Hisz olyan mindegy végre,
Azért szeretne, hogyha élne, vóna.
(Baktass, rohanj hát tovább a vad éjbe
S álmodj, ha még tudsz, álmok álmodója.)

301.

Tüzes seb vagyok

Tüzes, sajogó seb vagyok, égek,
Kínoz a fény és kínoz a harmat,
Téged akarlak, eljöttem érted,
Több kínra vágyom: téged akarlak.

Lángod lobogjon izzva, fehéren,
Fájnak a csókok, fájnak a vágyak,
Te vagy a kínom, gyehennám nékem,
Nagyon kivánlak, nagyon kivánlak.

Vágy szaggatott föl, csók vérezett meg,
Seb vagyok, tüzes, új kínra éhes,
Adj kínt nekem, a megéhezettnek:
Seb vagyok, csókolj, égess ki, égess.

302.

Dal az anyósról, a piripócsi kalapról és a sorsról

Anyósról fog a nóta szólni,
E tárgy előre meghatott,
De vannak poétikus anyósok
És poétikus kalapok:
A piripócsi kalapok.

Párisba jött az anyós egyszer,
Gondot, bút, bajt otthon hagyott,
Vídáman jött s magával hozta
Azt a bizonyos kalapot, –
A piripócsi kalapot.

Párisban van, hej számos utca
És minden utcán sok sarok,
De vő nincs, ki áldja anyósát
És anyósán a kalapot,
A piripócsi kalapot.

A dal itt fordul szomorúbbra:
A vő, míg bírta, hallgatott;
De kifakadt végre, – s egyelőre
Szidni kezdte a kalapot,
A piripócsi kalapot.

A kalap sokat elbírt volna,
De jöttek komolyabb bajok;
A vő végre megúnta szidni
Anyós helyett a kalapot,
A piripócsi kalapot.

Mikor az anyós látni kezdte,
Hogy a vők itt sem angyalok
S az anyóst Párisban sem imádják, –
Bepakolta a kalapot,
A piripócsi kalapot.

Vonatra ült az anyós ekkor,
Cipelvén tenger bánatot
S nem kevesebb podgyászt, köztük
Skatulyában a kalapot,
A piripócsi kalapot.

És itt nyer az anyós a versben
Szép, poétikus alakot:
Otthon rágondolt zord vejére
S úgy sajnálta – a kalapot,
A piripócsi kalapot.

Elfojtott minden nehéz érzést,
A vő amnesztiát kapott,
Csak egy bűne maradt rovásón:
Megsértette a kalapot,
A piripócsi kalapot!

A morál: egyformán rossz anyósi,
Női, hitvesi állapot,
Szülei, gyermeki, testvéri...
Mért nem lehetünk kalapok
Mind? Piripócsi kalapok...

303.

[Tudni akarjátok...]

[Jacques Le Lorrain nyomán]

Tudni akarjátok, ki vagyok? Halljátok.
Kóbor lovag vagyok, ki vad dühvel telve
Irtja a gazságot, s akinek a lelke
Átölel bus anyát, koldust, elesettet
S szereti azokat, kiket nem szeretnek...
Hazátlan csavargó...

. . . . . .

Bolondja vagyok a napnak, égnek, térnek
S a szőke gyermekek bizó, kék szemének.
Még a rablókat sem vetem meg, ha hősek,
Büszke homlokuak, vidámak, erősek.
Kényszerből gyáva, hős vagy gyönge az ember
S mindenki annyit ér, amennyit tesz és mer.

304.

Egy párisi hajnalon

Sugaras a fejem s az arcom,
Amerre járok, száll a csönd, riad,
Fölkopogom az alvó Párist,
Fényével elönt a hajnali nap.

Ki vagyok? A győzelmes éber,
Aki bevárta, ime, a Napot
S aki napfényes glóriában
Büszkén és egyedül maga ragyog.

Ki vagyok? A Napisten papja,
Ki áldozik az éjszaka torán.
Egy vén harang megkondul. Zúghatsz.
Én pap vagyok, de pogány pap, pogány.

Harangzúgás közt, hajnalfényben
Gyujtom a lángot a máglya alatt,
Táncolnak lelkemben s a máglyán
A sugarak, a napsugarak.

Evoé, szent ősláng, Napisten.
Még alszik itt e cifra rengeteg,
Én vártam, lestem a te jöttöd,
Papod vagyok, bolondod, beteged.

Sápadt vagyok? Piros sugárt rám.
Boldog Ad-üköm pirosabb legény
Volt ugyebár, mikor papod volt?
Hej, sápadok már ezer éve én.

Szent Napkeletnek mártirja vagyok,
Aki enyhülést Nyugaton keres,
Táltosok átkos sarja talán.
Sápadt vagyok? Oh, fess pirosra, fess.

Gyülölöm dancs, keleti fajtám,
Mely, hogy kifáradt, engemet adott,
Ki sápadtan fut Napnyugatra,
Hogy ott imádja Urát, a Napot.

Hogy volt? Mindegy. Fáradt a vérem,
Imádom a fényt, lángot, meleget,
Keresek egy csodát, egy titkot,
Egy álmot. S nem tudom, mit keresek.

Keleti vérem, ez a lomha,
Szomjúhozóan issza Nyugatot:
A Napisten legbúsabb papja,
Rég kiszórt, fáradt sugara vagyok.

Egy nóta csal. Rég dalolhatta
Szent Ázsiában szép, vad barna lány,
Egy illat űz, csodavirágból
Lehelte tán be egyik ősanyám.

Valami ősi, régi rontás
Száll előttem s én lehajtom fejem,
Várok valamit. S amit várok,
Nem dicsőség, nem pénz, nem szerelem.

Mit várok? Semmit. Egy asszony
Utamba állt és néha csókot ad:
Sohse látott ez a csókos Páris
Betegebb és szomorúbb csókokat.

Várok. Lesz egy végső borzongás,
Napszálltakor jön, el fog jönni, el
S akkor majd hiába ébresztnek
Könnyes csókkal és csókos könnyüvel.

Elmúlik a Napisten papja,
A legfurcsább és a legbetegebb,
Aki fáradt volt, mielőtt élt
S aki még Párisban sem szeretett.

Evoé, szent ősláng, Napisten,
Kihuny a láng, Páris riadva zúg,
Új csatára indul az Élet,
A nagyszerű, a pompás, a hazug.

Én is megyek, kóbor, pogány hős,
Új, balga Don, modern, bolond lovag,
Ki, mi van is, irtja, kiszórja
Önlelkéből az áldott álmokat.

Sugaras a fejem s az arcom,
Zúg a harang, megyek lassan tovább:
Megáldozott a dús Párisnak
Kövein a legkoldusabb nomád.

305.

A Mese meghalt

Mese-zajlás volt. Még élt a Mese
S egy tavaszon én valakire vártam.
Mese-zajlás volt. Zajlott, sírt a vágyam,

Parthoz sodort egy illatos mesét,
Parthoz sodort egy kósza asszony-árnyat.
Hol szedte? Merre? Nem tudom, de szép,
Új mese volt ez s az árny csodasápadt.
Mindig szerettem árnyat és mesét:
A legszebb mesét és a legszebb árnyat
Egy babonás tavaszi éjszakán
Addig kérleltem, míg életre támadt.
Mese-zajlás volt. Még élt a Mese.

Mese-zajlás volt. Meghalt a Mese
Ugyanez éjjel. Bénán, félve, fázva,
Élő mesére s élő asszonyára
Riadtan néztem. Nem az én mesém.
És ez az asszony, ez a csodasápadt?
Ez Minden-asszony, ez nem az enyém.
Tolvaj a lelkem, idegen csodákat,
Idegen árnyat terem és mesét:
A mese régi s rizsporos árnyat
Kérleltem egy tavaszi éjszakán,
Mikor a vágyam utolszor megáradt.
Mese-zajlás volt. Meghalt a Mese.

306.

Fájdalmak

[Marthe Dupuy nyomán]

Óh, nem szövik sehol az én szüz nászruhámat,
A könnyü fátylat én, óh, mindhiába várom,
A lenge hó-fátylat, fehéret, mint az álom,
Mely szivemben dalolt s imája volt a vágynak.

Óh a kéz a kézben, ha a nap fényre lobban!
Óh életünknek ránk mosolygó erős párja!
Óh, boldogságos csönd, halk csókok szent futárja
S fejünk egy hü sziven boldog epedő gondban...

Óh, ifju lovag, kit vártam ifju reményben,
Mért hagytál egyedül, mért nem jöttél el értem?!...
Édes, gyöngéd névvel hivtalak, mindhiában!...

Óh, álom-vőlegény, uram, lelkemnek fénye,
Ifju odaadásom megigért vőlegénye,
Óh, jaj, mint gyászollak téged, kit sohse láttam!...

307.

Meg akarlak tartani

Őrjít ez a csókos valóság,
Ez a nagy beteljesülés,
Ez a megadás, ez a jóság.

Öledbe hullva, sírva, vágyva
Könyörgök hozzád, asszonyom:
Űzz, kergess ki az éjszakába.

Mikor legtüzesebb az ajkam,
Akkor fagyjon meg a tied,
Taposs és rúgj kacagva rajtam.

Hóhérok az eleven vágyak,
Átok a legszebb jelen is:
Elhagylak, mert nagyon kivánlak.

Testedet, a kéjekre gyultat
Hadd lássam mindig hódítón,
Illatos vánkosán a multnak.

Meg akarlak tartani téged,
Ezért választom őrödül
A megszépítő messzeséget.

Maradjon meg az én nagy álmom
Egy asszonyról, aki szeret
S akire én örökre vágyom.

308.

Egy ócska konflisban

Királyném, kigyultak a lángok,
Aranyos hintónk íme, száll,
Ma a nép közé vegyülünk el,
Te a királyné s én a király.
Lásd, ez a fényes kocsitenger
A villámfényes fák alatt
Mi érettünk hullámzik, fénylik,
Hogy téged s engem lássanak.
Királyném, bocsásd le a fátylad:
Ma este kegyosztók leszünk.
(Döcög, döcög az ócska konflis
És mi sápadtan reszketünk.)

Királyném, megölnek a vágyak.
Sohse vágyott, mint te meg én,
Földi pár úgy az élet-csúcsra
És sohse volt még ily szegény.
Vágy, élet és sugár a lelkünk
És utunk mégis koldus-út,
Jogunk van minden fényességhez,
Amit az élet adni tud.
Király vagyok és te királyné,
Hát trónunk sohse lesz nekünk?
(Döcög, döcög az ócska konflis
És mi sápadtan reszketünk.)

309.

Midász király sarja

Susogó nádak mezejében járok,
Királyi bottal csapkodok kevélyen
És zúg a nádas csufondáros mélyen
Királyi bottal valamerre járok.

Értem a titkot, a nádi beszédet,
Susog a nádas s én messzekiáltok:
Nádi világ, im megjött a királyod,
Midásznak sarja szállott im elébed.
S bármint kacagtok léha, lenge nádak,
Hódolni fogtok új Midász királynak,
Hódolni fogtok bizonyosan nékem.
Mert szent az ősöm, szent királyi trónom:
Ősömet áldom, trónomat megóvom
Itt, a susogó nádak mezejében.
Hallod-e, nádas? Be szép a világ itt.

Áldalak nádas, óh, áldalak, Élet.
Szépségedért, mely a vaknak világít,
Nyugalmadért, mely keresi a harcot,
Igazadért, mely süket fülbe harsog.
Áldom én mindazt, amit te adsz, Élet,
Nagy gyávaságod, mely kifog a hősön
S áldom Midászt: én szamárfüles ősöm.

Óh király-ősöm, be szép dolog élni
Szamárfüllel és ős királyi bottal,
Lelkendező, bolond, részeg robottal,
Óh király-ősöm, be érdemes élni
Itt, a susogó nádak mezejében.
Áldalak újra, hálásan, kevélyen
Minden kis percért, amelyben örültem
És kacaghat itt a nádas körültem:
Úr és vidám lesz Midász sarja itten,
Kacagj csak nádas, én hiszek a hitben.

Akárhogy is, de gyönyörű a reggel,
Mely jönni fog majd hírrel, győzelemmel,
Szépek a dalok, melyek fognak zengni
És érdemes lesz őrjöngve szeretni
A csókos asszonyt, ki majd eljön értem.
Szépek a vágyak, az álmok, a tettek,
A csókok, melyek ezután születnek
S szent vagyok én e részeg mámor-vértben.

Az el nem dalolt csodaszép daloknak,
A sohsem csókolt csókos asszonyoknak,
A csak álomban élő büszke tettnek,

A szép holnapnak, meg nem érkezettnek
Vagyok királya, vagyok büszke hőse,
Aki útálja a mát, ezt a holtat,
Kinek az álma a szent, titkos Holnap
S a szamárfüles Midász volt az őse.

310.

Este a Bois-ban

Befödte lelkemet és Párist
Muzsikás, halk, szomorú este,
Eltévedtünk. A nagy Bois-ban
A kocsim az utat kereste.
És mintha rólunk ki se tudna
És mintha minket ki se várna,
Baktattunk álmos gördüléssel.
Nagymessziről zúgott a lárma,
A fákon át hívtak a mécsek,
Szomorú volt nagyon a lelkem,
A kocsis nótát fütyörészett.

Nagy éjszakába mintha hullnánk,
Csoda-világba, végtelenbe,
Új, titkos földre, új időbe,
Új létezésbe, új jelenbe,
Szent árnyak kerengtek előttünk.
Hahó, kocsis: kis, fehér házba,
Amott, amott. Hahó. Repüljünk.
Hajts, hajts. A múltba, ifjúságba.
Ott. Látom. Jaj. Villámos élet,
A nagy Bábel útjára hágtunk.
Sírtam. A kocsis fütyörészett.

311.

A kék tenger partján

Ahol mások élnek, szeretnek,
Én eljöttem ide betegnek,
Csókot temetni, álmot dobni,
Nyugodt partokon nem nyugodni.

Mindig a holnapra mosolygok,
Elvágyom onnan, ahol bolygok,
Úgy vágytam ide s most már szállnék.
Óh, én bolond, bús, beteg árnyék.

312.

[Szegény számüzött nő!...]

[Fordítástöredék Agata Sofia Sasserno nyomán]

Szegény számüzött nő!... Gyöngéd és büszke lélek!
Fehér magnolia! A szent hazától távol
Hervad a mi egünk égető sugarától
S gyöngéd, hü társnak csókjától föl nem éled...

313.

[Mi olvasunk...]

[Fordítástöredék Agata Sofia Sasserno nyomán]

Mi olvasunk egy könyvben, melyben mások betüznek,
Mi és csakis mi értjük a szent titkoknak titkát,
Melyet fátyol alatt tart Isten és a Természet
Nekünk nyujtván csak nyitját.

314.

Uti nóta

Úgy járok az azúr parton,
Mint királyfi... Azaz pardon:
Mint új rangú magyar báró,
Pénzözönben, fényözönben
Nyakig járó.

Meg is ismer tán a tenger:
Sápadt ember, álom ember,
A vagyona néhány nóta
S ez is nyomja egy bizonyos
Idő óta.

Így van, így van... Ezt se költöm...
Odahaza, magyar földön
Kelletlen a régi fajta,
Új tábor van rangra, pénzre,
Könyvre, dalra...

Ki itt jár az azúr parton,
Azt sem tudja merre tartson,
Nem új magyar s nem is báró:
Régi magyar, ennélfogva
Világ-járó...

315.

Három Baudelaire-szonett

I.

Örökkön hajt a Démon, űz, kisérget,
Halk levegőként úszkálgat körültem,
Tüdőmbe suhan s én gyötrődve égek
Örökös vágyban, szomjúságban, tűzben.

Néha, mert tudja, imádom a Szépet,
Elém a legszebb némber képét hozza,
Képzelt okot ad, száz hazug mentséget
S kapatja ajkam gonosz italokra.

Isten arcától így visz messzebb, messzebb
Engem, lihegőt, fáradtat, tépettet,
El, a nagy Üntság bús sivatagára.

Zavart szemembe kap s előttem vágtat
Piszkos rongyok és nyitott sebek árnya
S egész rémes tára a Pusztulásnak.

II.

Édes és kínos a pislogó lángba
Meredni s várni téli éjben, csöndben,
Miként száll, száll föl a multaknak árnya,
Míg a harangok búgnak kint a ködben.

Boldog a harang, mely vénhedten is cseng
S ifjú torokkal küldi messze tájra
Hívó, szent dalát, mindig bátran, frissen,
Miként őrsátor vén, hű katonája.

Csak az én szegény, bús lelkem repedt el
S ha hideg éjek rémét dalsereggel
Vágyik elűzni, hangja csuklik, retten:

Mintha egy vértó partján elfeledten
Holttestek alatt sebesült hörögne,
Ki ott vész kínban, lenyomva örökre.

III.

Bűvös, szép őszi ég vagy, tündöklés, rózsaszirom.
Bennem a szomorúság tengere sírva árad
S ha visszafut, otthagyja fanyar, bús ajkaimon
Maró emlékezetét keserű iszapjának.

Kezed hiába csuszik alélt keblemen tova,
Amit keres, barátnőm, marcangolt hely, üres rég,
Széttépte azt az Asszony vad karma, éhes foga,
Óh, ne keresd a szívem, az állatok megették.

Palota volt a szívem s a tömeg befertőzte,
Most benne orgiáznak, gyilkolnak, civódnak ott.
Meztelen kebled körül parfüm szálldos felhőzve.

Lelkek kemény korbácsa, óh Szépség. Te akarod.
Lobbantsd fel ünneppiros lángjával tűzszemednek
A rongyokat, amiket a rablók itt feledtek.

1905

316.

Vörös szekér a tengeren

A tenger, ez a sápadt részeg,
Ezüstlávát ivott,
Reszket a Föld. Bús ragyogásban
Várunk valamit s szörnyű lázban.
A pálmás part inog,
Vadkaktuszok összehajolnak,
Sírnak a jázminok.

S im, hirtelen violás árnyak
Csodás özöniben,
Messze, ahol az ár Eget ér,
Vörös szárnyú, nagy vizi szekér
Tör elő a Vizen.
Vörös szárnya repesve csapdos.
Megállott. Vár. Pihen.

Honnan jön? Mit hoz? Idetart-e?
Ő jön: az új vezér?
Milyen vörös iromba szárnya.
Új Hajnalnak a pírja, lángja
Vagy vér az, újra vér?
Várunk. S áll, áll a lilás ködben
A nagy, vörös szekér.

317.

A cári ágyú filozofál

A dolog nagyon egyszerü,
Nekünk egy bölcs ur igy beszélte:
„A cári ágyu bus nagyon,
Mert Napkeleten szégyen érte.
Máskor, ha szólt, rengett a Föld
És gőgösen zugott a Néva,
Most, ha bömböl, leszegezik
S ki is kacagják néha-néha.
A cári ágyu igy dohog:

– Mért visztek engem Napkeletre?
Az orosz ágyunak ma már
Csak itthon van ereje, kedve,
Gyujtsatok a szivembe itt,
Hol a céltábla nem japáni,
Próbálgassátok sürüen:
Meglássátok, fogok találni!..."

318.

Noé bárkája

Volt egyszer egy hajó,
Tarka népü bárka,
Szél-bali özönviz
Omlott, csapott – rája,
Mokra s kuruc mennykő
Tüzét mind rá hordta,
Noé bárkájának
Cimezte, csufolta.

Hajh, hajh! Hol a hajó?
Tréfás kedvü átok:
Most a bal-vizeken
Keres Ararátot.
A régi bárkának
Férgesét kiszedte
S még tarkább sereggel
Száguld vad vizekre.

Negyvennyolcas tigris
És disszidens fóka,
Éjszakai bagoly
És nemzeti róka,
Szárnyaló turulok
És csökönyös rákok:
Ilyen Noé-bárkát
Tán Noé se látott.

Rajt' a szőlő-tő is,
Negyvennyolcas tőke,
(Régi nemes nektárt

Kapunk-e még tőle?)
Kossuth-Noé viszi
Vadvizeken át is,
Hajh, de kár, hogy viszi
A *filokszerát* is.

319.

Jártam már Délen

Előttem el vad gépkocsik robognak,
Állok szirtjén mohos, avas romoknak.
Lelkemben Délnek pompája ragyog,
Bukik a nap és nézem a napot.

Jó éjszakát. Utolsó fénytivornyád
Részegít most narancsvirágos ország
S míg lángok gyúlnak cifra partodon,
Én egy utolsót, búcsút álmodom.

Tegnap, igen, alig kétezer éve
S itt kacagott Gallián felesége,
Udvari nép közt itt ült trónusán
És itt zúgott a taps a vad tusán.

De csitt. Amott a romfalaknak alján
Nótázni kezd egy kóbor, béna talján:
„Csodás kék tenger, kék ég, kék hegyek,
Oh, nézzetek rám: én megyek, megyek."

Ki ez a bárd? A mának hegedőse?
Vagy árny talán? A tegnap koldus-őse?
Előtte büszke úri nép szalad
S a tányérjára nem hull pénzdarab.

S én álmodón, mámorral, könnyes szemmel
Szállok lejjebb, hol ül a nótás ember,
Lelkemben zendül nagy titkok szava
És összezúg a tegnap és a ma.

Tegnap, igen, ragyogott az aréna,
Tegnap, igen, itt ült a nótás béna
S az imperátor büszke asszonya
S a büszke nép rá nem nézett soha.

És akkor is az alkony, a bukó nap
Mámort adott egy ifjú vándorlónak,
Ki jött Keletről, arca halavány,
Poéta volt vagy nem is volt talán.

Belenézett a bukó vörös napba,
Évezredek folytak egy pillanatba,
Lelke repült, szállt időn, téren át
S vitte zúgón a béna bárd dalát.

És álmodón, mámorral. könnyes szemmel
Megy, megy az is, hol ül a nótás ember,
Utolsó pénzét elébe veti
S a messzeségnek búsan vág neki.

320.

Búcsú Siker-asszonytól

Nem kellek. Jól van. Jöjjön, aki kell.
Lantot, hitet vígan szegre akasztok.
Kicsit pirulok. Én és a Siker?
Jöjjenek a tilinkós álparasztok,
Jöjjenek a nyafogó ifju-vének,
Jöjjenek a finom kulturlegények.
Nem is tudom, hogy mi történt velem,
Hát sokat érne itt a győzelem?
S én száz arcban is kináltam magam,
Vénleánykodtam. Pfuj. Már vége van.

Ügyes kellner-had famulusa tán?
Éhes szemben vörös, vadító posztó?
Legyek neves hős kis kenyércsatán?
Fussak kegyért én, született kegyosztó?
Eh, szebb dolog kopott kabátba szokni,
Úri dölyffel megállni, mosolyogni,

Míg tovább táncol kacsintva, híva
A Siker, ez a nagy hisztérika.
Nyomában cenkek. No, szép kis öröm.
Ezekkel együtt? Nem, nem. Köszönöm.

321.

Ima Baál istenhez

Oh Baál, Nagyur, ez az irgalom-óra,
Mi itt a gályán most hozzád kiáltunk,
Nézz hát reánk, reánk, két kárhozóra.
Nem én reám. Hisz én mi vagyok? Féreg.
Pártütő isten, összetépett lélek,
Elesett titán. De itt van a párom:
Kegyetlen, nagy Baál, jóságodat várom.
Bús asszony-ember, de lelke Nap üszke,
Szomorú szemű, de nagyszomjú, büszke,
Didó királynő, csókolva is vádló,
Hajh, beteg csókú, de mindenre váró,
Bíborra termett, egyetlen egy némber.
Óh Baál, állj mellénk lelked kegyelmével.
Minden-Pénzeknek trónján valahol
Fordítsd felénk fényes, kegyetlen arcod.
Én harcolnék. Megharcolnám a harcot,
Tudok alázva élni, lélek-áron,
De nézz reá: királynő az én párom,
Selyemvánkost áztathat csak a könnye,
Selyemzászlót lengethet csak a gályánk.
Oh öntsd reánk aranykönnyed folyását,
Oh öntsd reánk, véres aranyak atyja,
Oh nézz reánk, a két legkoldusabbra.
Ha ide néznél, vad aranyszíved
Összeszorulna. Könnyed eredne
S úszó, sötét gályánk szőnyegére
Óh hullna az arany, hullna egyre.

322.

Találkozás Gina költőjével

Hahó, éjszaka van,
Zúgó vadonban őrület-éj,
Hahó, ez itt a vaáli erdő:
Magyar árvaság,
Montblank-sivárság,
Éji csoda és téli veszély.
Hahó, a lábam félve tapos:
Amott jön Gina és a költő
És fölzendül a vad Iharos.
Csont-teste vakít
A nagyszerű vénnek,
Ginát vidáman hozza kezén,
Hahó, Gina él.
Engedd a kezedről:
Ez az én asszonyom,
Az enyém.
És zúg az erdő, Gina remeg.
Léda. Kiáltok.
Léda. És néz reám
A csontváz-isten, lelkemnek atyja,
Néz és nevet.
Fölém mered csont-karja
A homlokomig, simogatón, felém
És az erdőn kigyullad a fény.
Hahó, száll Léda, Gina fut
S a fák közt az örök egyedülség
Bús, magyar titka zúg.
Hahó, őrület-éj.
Szent csont-lábakhoz
Vergődve esem
És zúg az erdő sorsot-hirdetőn,
Félelmesen.
S homlokomon simogat kezével
A Montblank-ember,
Én szent elődöm, nagy rokonom
S itt érezek
Egy szent kezet azóta mindig,
Egy csont-kezet
A homlokomon.

323.

Vén faun üzenete

Bús maskarája a világnak,
Apolló, a faun-mezü:
Üzenek néked, Léda. Várlak.

Tavasz van itt a Duna-tájon
És én olykor vért köhögök,
Szép itt az élet, csupa álom.

Pán-kereső utamba most már,
Mámor-gályák utasa, én,
Itt állok a zord Bizonyosnál.

A lelkem még ronggyá-szedettebb,
Testem röpítné könnyü szél
Hádesz felé. És, és: szeretlek.

Uj dalokat nem hallasz tőlem,
Csókom sincs csókolnivaló,
De kellesz e tavasz-időben.

Hogy akkor majd reám hajoljál,
Fülembe csókold, mit te tudsz:
„Csúf faunom, Apolló voltál."

324.

A márciusi vénekhez

Nagy, lelketlen hühótokon
Legyen eggyel több ének:
Im itt a dal, im itt a dal,
Oh márciusi vének.

Nos, agg rimek, feszüljetek
Semmiséges magasra:
Ki gondol itt, ki gondol itt
Becsületes tavaszra?

Volt itt tavasz valamikor,
Itt egyszer tüzek égtek,
Nem éltek itt, nem éltek itt
Örökkön bárgyu vének.

Vörös volt itt a büszke szin,
Tüzes, magyar sugárzás,
Forradalom, forradalom,
Biboros eszme-párzás.

Uj mámoroknak tüz-leve
Volt, amit akkor ittak,
Ti pocsolyát, ti pocsolyát,
Vén márciusi ifjak.

A trágyadombon nyit virág,
Korhadt fát gyujt a szikra,
Itt csupa mult, itt csupa mult
A lelkek álma, titka.

Vén, álmos kenyér-bakterek
Kántálnak itt az éjben
És álmosan és álmosan
Zendül a bamba éljen.

Senki sem tudja, mit akar,
Mit akarhat, mit várhat.
Ki érti itt, ki érti itt
A tavaszi csodákat?

Törjetek ránk, vad ifjuság,
Cikkázó csoda-rémek,
Reszkessenek, reszkessenek
A márciusi vének.

Kérődzni lomhán, nyálasan,
Ez tán az ökrök dolga,
Ha nincs magunknak tavaszunk,
Pusztuljunk a pokolba.

325.

A lelkek temetője

E föld a lelkek temetője,
Ciprusos, árva temetője,
Sok vér ömlött itt valaha
S maggyilkos méreg lett belőle.

Itt azok éltek, kik nem éltek,
A legkülömbek sohse éltek,
Itt meddő a nagy gerjedés
S százszor boldogak a vetéltek.

Ez a szomorú magyar róna,
Halálszagú, bús magyar róna,
Hány megölt lélek sikoltott
Bús átkot az egekig róla.

Óh, boldogak itt, kik nem éltek,
A legkülömbek sohse éltek,
Itt meddő a nagy gerjedés
S százszor boldogak a vetéltek.

326.

Sóhajtás a hajnalban

Óh, pirban fürdő
Szépséges világ,
Pihent testeknek
Boldog, lomha kéje,
Rejtelmes, fényes,
Ezer puha fészkű,
Gyönyörű város.
Oh, szent hajnal-zengés:
Élet szimfóniája,
Csodálatos Élet,
Be jó volna élni.
Mennyi öröm zúg

És mind a másé,
Mennyi arany cseng
És mind a másé,
Mennyi erő küzd
És mind a másé,
Mennyi asszony van
És mind a másé,
Mennyi új kéj zsong
És mind a másé,
Mennyi szándék tör
És mind a másé,
Mennyi minden van,
Mennyi szép minden,
Mennyi szent minden.
És mind a másé.

327.

Új vizeken járok

Ne félj hajóm, rajtad a Holnap hőse,
Röhögjenek a részeg evezősre.
Röpülj hajóm,
Ne félj hajóm: rajtad a Holnap hőse.

Szállani, szállani, szállani egyre
Új, új Vizekre, nagy szűzi Vizekre,
Röpülj hajóm,
Szállani, szállani, szállani egyre.

Új horizonok libegnek elébed,
Minden percben új, félelmes az Élet,
Röpülj hajóm,
Új horizonok libegnek elébed.

Nem kellenek a megálmodott álmok,
Új kínok, titkok, vágyak vizén járok,
Röpülj hajóm,
Nem kellenek a megálmodott álmok.

Én nem leszek a szürkék hegedőse,
Hajtson szentlélek, vagy a korcsma gőze:
Röpülj hajóm,
Én nem leszek a szürkék hegedőse.

328.

Félig csókolt csók

Egy félig csókolt csóknak a tüze
Lángol elébünk.
Hideg az este. Néha szaladunk,
Sírva szaladunk
S oda nem érünk.

Hányszor megállunk. Összeborulunk.
Égünk és fázunk.
Ellöksz magadtól: ajkam csupa vér,
Ajkad csupa vér.
Ma sem lesz nászunk.

Bevégzett csókkal lennénk szívesen
Megbékült holtak,
De kell az a csók, de hí az a tűz
S mondjuk szomorún:
Holnap. Majd holnap.

329.

Az alvó király leány

Királyleányom, szűz Teljesedés,
Itt áll lovagod. Ez a mese-erdő:
Én vagyok itt a nagy életre keltő.

Ma a csodáknak éjjele vagyon,
Valóság lehet, mit csak álom festett:
Csak egy óráig őrizzem a tested.

S vissza se nézek, úgy futok tovább,
Várj új lovagot, újabb ezer évet,
Aludj az erdőn. Félek tőled. Félek.

330.

A mi gyermekünk

Bús szerelmünkből nem fakad
Szomorú lényünknek a mása,
Másokra száll a gyermekünk,
Ki lesz a vígak Messiása,
Ki majd miértünk is örül.

Ha jönnek az új istenek,
Ha jönnek a nem sejtett órák,
Valamikor, valamikor
Kipattannak a tubarózsák
S elcsattan hosszú csoda-csók.

Mások lesznek és mink leszünk:
Egy napsugár-szemű menyasszony
S egy napvirág-lelkű legény.
A tubarózsa illatozzon
S áldott legyen a mámoruk.

S áldott legyen, ki: te meg én,
Ki az övék, kiért mi sírtunk,
Kit forró lázunk eldobott,
Öleltetőnk, kit sohse bírtunk,
Ki másoké: a gyermekünk.

Kit napvirág és napsugár
Új igére, új dalra termett,
Áldott legyen, ki eljövend,
Az idegen, nagyálmú Gyermek,
Kit küldtek régi bánatok.

331.

Ne lássatok meg

Ne adjatok rám aranyos palástot,
Nem kell a gyémántos korona,
De vigyétek a víg csörgő-sapkát is
S tarka köpenyeg sem kell soha.

Szürke-országnak vagyok a királya,
Láthatatlan trónom nekem ragyog.
Amíg nem láttok, nem ékesíttek,
Nem rubrikáztok, addig: vagyok.

332.

A tarka bluz

Télen a büszke
Nyári leányok,
Hideg leányok
Nyomába üznek
Engem az álmok.
Hiába hivnak
A forró, csunya,
Téli leányok.
Csóktalan ajkkal
Egyedül járok
Muló Májustól
Nyiló Májusig,
Csókok haváig.
Vágyva, keresve
Egyedül járok.
És jő a Május,
A tarka bluzos,
Világos bluzos
Május jő egyre
És én hiába
Várok a szebbre,
Mert szépek egyig
Májusi bluzban.

Május: a végzet.
A téli leány
Mind nyári leány
S mind, mind Igézet.
És rám se néznek.
Nekem hidegek,
Másoknak forrók,
Másoknak szépek.
(Óh, másoké e
Szép, tarka bluzos
Kegyetlen Május,
Óh, másoké e
Szép, tarka bluzos,
Szerelmes Élet,
Nagyszerü Élet...)

333.

Léda a hajón

Hurráh, jön az Öröm hajója
És hozza Lédát már felém.
Virágos, pompás szőnyegén
Én asszonyom már látlak, látlak:
Hajadban a vérvörös rózsa.
Ugy-e kivánsz? Én is kivánlak.
Hurráh, mi rég nem láttuk egymást.

Óh jaj, szédülök itt a parton,
Óh jaj, most mindjárt itt leszel,
Kérdezlek majd és kérdezel
És összecsap két szomju-lélek
És fejemet kebledre hajtom.
Jaj, ne. Ne jöjj. Reszketek, félek.
Oh jaj, mi rég nem láttuk egymást.

334.

Harc a Nagyúrral

Megöl a disznófejű Nagyúr,
Éreztem, megöl, ha hagyom,
Vigyorgott rám és ült meredten:
Az aranyon ült, az aranyon,
Éreztem, megöl, ha hagyom.

Sertés testét, az undokot, én
Simogattam. Ő remegett.
„Nézd meg, ki vagyok" (sugtam neki)
S meglékeltem a fejemet,
Agyamba nézett s nevetett.

(Vad vágyak vad kalandorának
Tart talán?) S térdre hulltam ott.
A zúgó Élet partján voltunk,
Ketten voltunk, alkonyodott:
„Add az aranyod, aranyod."

„Engem egy pillanat megölhet,
Nekem már várni nem szabad,
Engem szólítnak útra, kéjre
Titokzatos hívó szavak,
Nekem már várni nem szabad."

„A te szívedet serte védi,
Az én belsőm fekély, galád.
Az én szívem mégis az áldott:
Az Élet marta fel, a Vágy.
Arany kell. Mennem kell tovább."

„Az én yachtomra vár a tenger,
Ezer sátor vár én reám,
Idegen nap, idegen balzsam,
Idegen mámor, új leány,
Mind én reám vár, én reám."

„Az egész élet bennem zihál,
Minden, mi új, felém üget,
Szent zűrzavar az én sok álmom,
Neked minden álmod süket,
Hasítsd ki hát aranyszügyed."

Már ránk szakadt a bús, vak este.
Én nyöszörögtem. A habok
Az üzenetet egyre hozták:
Várunk. Van-e már aranyod?
Zúgtak a habok, a habok.

És összecsaptunk. Rengett a part,
Husába vájtam kezemet,
Téptem, cibáltam. Mindhiába.
Aranya csörgött. Nevetett.
Nem mehetek, nem mehetek.

Ezer este mult ezer estre,
A vérem hull, hull, egyre hull,
Messziről hívnak, szólongatnak
És mi csak csatázunk vadul:
Én s a disznófejű Nagyúr.

335.

A hajnalok madara

Virágporos, tüzes, szent szárnyát
Hiába verdesem, töröm,
Nem akar elmaradni tőlem
Az Öröm, az Öröm.

Virágport szitál a lelkemre,
Elkábít, mámorban ülök,
Bús, vad tüzek serkennek bennem:
Örülök, örülök.

Fölécsapok. Töröm a szárnyát.
Hess, hess. Oh, vidám hajnalok
Madara, mit akarsz te tőlem?
Meghalok, meghalok.

Ő csak szitál. Mind tüzesebben
Izznak az erek, idegek,
Csak a verejtékem lesz egyre
Hidegebb, hidegebb.

336.

El a faluból

A kis harang a régi,
Mely belezúg a csöndbe,
A szürkeség a régi,
Fölévirít a tavasz.

Minden, minden a régi,
De én hol élek, járok?
Nem voltam ilyen messze,
Nem voltam soha, soha.

Belehalok, ha mondják,
Hogy én itt szálltam útra,
Megtagadom a csókot,
Amely útra indított.

Én a bolondos zajnak,
Én a cifra városnak
Vagyok a kóbor lelke,
Ne gyalázz meg hát, falu.

Óh kapj fel innen, Város,
Ragadj el innen, Város:
Kik messze kiröpültek,
Sohse térjenek haza.

337.

A tó nevetett

Alkonyban szálltunk
Együtt a tavon,
Idegen ölű,

Ringató ölű,
Félelmes ölű,
Mélyvizű tavon.
Régi kínoknak
Bús köntösében
Úsztunk a tavon
S az éjre vártunk.

Öreg hajósunk
Karja reszketett,
Havas ormokról
Zúgtak a szelek,
A tó harsogott,
Hivott, kiabált,
Zúgott, jajgatott,
A tó nevetett.
Szálltunk, hajóztunk.

(A kínjainkat
– Sugtam csendesen –
Oldjuk végre fel.
Szent sír ez a tó,
Szerelmes karú,
Titkot őriző.
Ez ölelni tud,
Örökre ölel
És áldva ringat.
Nem tudja senki,
Ha ő átkarol,
Zuhanjunk, gyere.)
Ő néz, néz reám
És búsan tekint
És vágyón tekint
A partok fele.
Szállunk, rohanunk:
Óh menni, menni,
Óh élni tovább,
Bús kínok alatt
Járni, szenvedni,
De lenni, lenni.
A tó nevetett
Utánunk vadul,
A mélyvizű tó,

Idegen ölű,
Szerelmes ölű,
Áldott karú tó.
A tó nevetett
S bármerre megyünk
Azóta mindig:
Minden alkonyon
Halljuk nevetni.

338.

A Tisza-parton

Jöttem a Gangesz partjairól,
Hol álmodoztam déli verőn,
A szívem egy nagy harangvirág
S finom remegések: az erőm.

Gémes kút, malom alja, fokos,
Sivatag, lárma, durva kezek,
Vad csókok, bambák, álom-bakók.
A Tisza-parton mit keresek?

339.

Mert engem szeretsz

Áldott csodáknak
Tükre a szemed,
Mert engem nézett.
Te vagy a bölcse,
Mesterasszonya
Az ölelésnek.
Áldott ezerszer
Az asszonyságod,
Mert engem nézett,
Mert engem látott.
S mert nagyon szeretsz:
Nagyon szeretlek

S mert engem szeretsz:
Te vagy az Asszony,
Te vagy a legszebb.

340.

Vad szirttetőn állunk

Vad szirttetőn mi ketten
Állunk árván, meredten,
Állunk összetapadtan,
Nincs jajunk, könnyünk, szavunk:
Egy ingás és zuhanunk.

Véres hús-kapcsok óvnak,
Amíg összefonódnak:
Kékes, reszkető ajkunk.
Míg csókolsz, nincsen szavunk,
Ha megszólalsz: zuhanunk.

341.

Rettegek az élettől

Hiába ragadnak szent mámor-hattyuk
Boldog, nagy Vizen,
Gágogását hallom józan ludaknak,
Nincsen semmi sem,
Ami megmaradjon.

Csukló zokogásom hallom előre,
Mikor nevetek,
Lelkem hollóinak károgásába
Tréfás verebek
Belecsiripolnak.

Vágyakozni félek. A Teljesülés
Jön és meggyaláz.
Nyugalom sem kell, hisz vágtat utána
Egy vad mén: a Láz.
Jaj, rettegek élni.

342.

Megöltem egy pillangót

Megölök egy pillangót,
Óh, áldott, isteni perc,
Szent kéje az ölésnek:
Minden gyűlöletemért
Hal meg e színes féreg.
Ki várja a holnapot:
Így várja azt a holnap.
Vágjon elé a halál
Minden boldog mosolynak,
Szakadjon meg az erő
Kezdetén nagy vívásnak,
Ne legyen víg lakoma
Az élet mindig másnak.
Tűz legyen minden arany,
Minden boldog csók méreg.
Szárnyad van, csapkodsz, örülsz?
Hát ezért öllek én meg.
S boldog vagyok, mert öltem.

343.

A vár fehér asszonya

A lelkem ódon, babonás vár,
Mohos, gőgös és elhagyott.
(A két szemem ugy-e milyen nagy?
És nem ragyog és nem ragyog.)

Konganak az elhagyott termek,
A bús falakról rámered
Két nagy, sötét ablak a völgyre.
(Ugy-e milyen fáradt szemek?)

Örökös itt a lélekjárás,
A kripta-illat és a köd,
Árnyak suhognak a sötétben
S elátkozott had nyöszörög.

(Csak néha, titkos éji órán
Gyúlnak ki e bús, nagy szemek.)
A fehér asszony jár a várban
S az ablakokon kinevet.

344.

A Gare de l'Est-en

Reggelre én már messze futok
S bomlottan sírok valahol:
Most sírni, nyögni nem merek én,
Páris dalol, dalol.

Én elmegyek most, hazamegyek,
Már sziszeg, dohog a vonat,
Még itt van Páris a szívemen
S elránt az alkonyat.

Most fűt bolond-sok álmom alá
A füttyös, barna szörnyeteg.
Holnap fehérebb én leszek-e?
Vagy a svájci hegyek?

Holnap fehérebb én leszek, én.
Téli sírkertek szele jő,
Küldi már a csókjait nekem
A magyar Temető.

Óh az élet nem nagy vigalom
Sehol. De ámulni lehet.
Szép ámulások szent városa,
Páris, isten veled.

Az én hűtlen, beteg istenem
Ülje itt mindig vad torát:
A tűzcsóvás felséges Öröm.
Dalolj, dalolj tovább.

Tőled hallja a zsoltárokat
E koldus, zűrös, bús világ
S az életbe belehazudunk
Egy kis harmóniát.

Dalolj, dalolj. Idegen fiad
Daltalan tájra megy, szegény:
Koldus zsivaját a magyar Ég
Óh küldi már felém.

Fagyos lehellet és hullaszag
Száll ott minden virág felett.
Elátkozott hely. Nekem: hazám.
A naptalan Kelet.

Mégis megyek. Visszakövetel
A sorsom. S aztán meghalok,
Megölnek a daltalan szívek
S a vad pézsma-szagok.

Megölnek s nem lesz mámorom,
Kinyúlok bután, hidegen.
Páris, te óriás Daloló,
Dalolj mámort nekem.

Csipkésen, forrón, illatosan
Csak egyszer hullna még reám
S csókolná le a szemeimet
Egy párisi leány.

Az alkonyatban zengnének itt
Tovább a szent dalok.
Kivágtatna a vasszörnyeteg
És rajta egy halott.

345.

A sárga láng

Alágyujtott az álmaimnak
A sárga láng. Hamvadok, égek:
Merítsetek be arany-árba,
Adjatok, adjatok menedéket.

Egy vad muzsika kerget, őrjít,
Csörgő aranyak muzsikája.
Némítsa el már ezt a zenét
A bűvös pálca, az aranypálca.

Jöjjön az édes, süket este,
Hol dal nem hallik, láng se lobban:
Aludni akarok aranyágyon
Renyhén, meredten, jóllakottan.

346.

Héja-nász az avaron

Útra kelünk. Megyünk az Őszbe,
Vijjogva, sírva, kergetőzve,
Két lankadt szárnyú héja-madár.

Új rablói vannak a Nyárnak,
Csattognak az új héja-szárnyak,
Dúlnak a csókos ütközetek.

Szállunk a Nyárból, űzve szállunk,
Valahol az Őszben megállunk,
Fölborzolt tollal, szerelmesen.

Ez az utolsó nászunk nékünk:
Egymás húsába beletépünk
S lehullunk az őszi avaron.

347.

Csak jönne más

Hódolni kergetem elébed
A vágyak éhes csapatát,
Nomád, vad, büszke csapatát
A vérnek.

Irigyellek, szánlak, utállak,
Szerencsés koldusasszonya,
Királyi koldusasszonya
A Vágynak.

Csak tudnék én mást úgy kívánni,
Mint téged. Óh csak jönne más.
Egy más asszony. Valaki. Más.
Akárki.

348.

A magyar Ugaron

Elvadult tájon gázolok:
Ős, buja földön dudva, muhar.
Ezt a vad mezőt ismerem,
Ez a magyar Ugar.

Lehajlok a szent humusig:
E szűzi földön valami rág.
Hej, égig-nyúló giz-gazok,
Hát nincsen itt virág?

Vad indák gyűrűznek körül,
Míg a föld alvó lelkét lesem,
Régmult virágok illata
Bódít szerelmesen.

Csönd van. A dudva, a muhar,
A gaz lehúz, altat, befed
S egy kacagó szél suhan el
A nagy Ugar felett.

349.

Ének a porban

Roggyant a lábam, süppedt a mellem,
Itt az ideje, össze kell esnem.
Lerogyok vígan, elnyúlok bátran,
Lalla, lalla,
Rokkantak halmán, nagy éjszakában.

Nagy rokkanásom kinek se fájjon,
Nem első hullás ezen a tájon:
Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik,
Lalla, lalla,
Rokkanva ér el az éjszakáig.

Mocsaras rónán bércekre vágytam,
Egy kis halomig hozott a lábam.
Forró, szűz lelkünk rakjuk a sutra,
Lalla, lalla,
Be megjártad itt, óh Zaratusztra.

Ám néha mégis szóljon az ének
Bús ég-vívásnak, átok-zenének,
Csalogatónak. Hadd jöjjön más is,
Lalla, lalla,
Rokkanjon más is, pusztuljon más is.

350.

Hunyhat a máglya

Hunyhat a máglya:
Ezek a szomorú, vén szemek
Nem néznek soha másra.

Léda, elűzhetsz:
E vén, hű kutya-szemektől
Sohasem menekülhetsz.

Szerelmi máglya
Fölgyujtja tán újra a véred:
Hiába, mindhiába.

Jönnek a rémek:
Ezek a szomorú, vén szemek
El nem engednek. Néznek.

351.

Várnak reánk Délen

Sikongnak a meleg szelek
Messze Délen, messze Délen,
Várnak reánk, várnak reánk
Valahol egy tengerszélen.

Ott hallgattuk valamikor
Lármáját nagy, kék vizeknek.
Nem hallunk mi, nem hallunk mi
Soha szebbet, soha szebbet.

Bárka áll a kék vizen most,
Útra indul talán már ma,
Ha lekésünk, ha lekésünk,
Sohse tér meg az a bárka.

Sikongnak a meleg szelek.
Kék tengernek kék vizében
Üresen úszik a hajónk
Messze Délen, messze Délen.

352.

Búgnak a tárnák

Havas csúcsával nézi a napot
Daloknak szent hegye: a lelkem,
Gonosz tárnáktól általverten.

Álmok, leányok, bomlott ingerek,
Gondok, kínok vájták a mélyet:
Gyűltek a tárnák és a rémek.

Fent, fent a csúcson: nagy-nagy szűzi csönd,
Gondolat-manók csoda-tánca,
Lent: a rémeknek harsogása.

Lelkem tetőjén szent táncaikat
Fürge manók riadva járják,
Lentről, lentről búgnak a tárnák.

Egy pillanat és megindul a hegy:
A büszke tető táncos népe
Bevágódik a semmiségbe.

353.

A kezek bábja

Kezeket látok mindenütt,
Fekete raját a kezeknek:
Forró kezet és hideget,
Hívót, tolvajt és megadót,
Üszkös, vidámat és meredtet.

Én csak bús álom-báb vagyok,
Játékos kezek rángatottja,
Ők táncolnak táncot velem,
Ők dobnak a csillagokig
És ők merítnek a habokba.

Övék az álmom, a borom,
Az asszonyom, a szenvedelmem,
Sorstalan sorsom az övék
És akkor fog betelni majd,
Ha ők akarják, hogy beteljen.

Én a nagy áldozó vagyok,
A máglyagyujtók korcs-utódja,
Elfogadom a kínokat,
Nincs egyebem, egy szivarom.
És száll a füstje fölcsapódva.

Szivarfüstömbe hintsetek
Illatos port, már ég a máglya,
Várjatok egy kicsit, kezek,
Várjatok: a szivarom ég.
Elalszik mindjárt, nemsokára.

354.

[A zengő, kósza ködben...]

A zengő, kósza ködben
Japán halmokat látok
És hullnak reám, hullnak
Friss cseresznye-virágok.
Tömjén illata bódit,
Valaki szárnyal itten.
Egy új kiáltó szózat,
Egy új, könyörű isten,
Fáradt, szomoru isten.

[*]

Mi mosolyogni nem tudunk már,
Sok ezer éve, messze parton,
Egy reggelen meghalt a mosoly
A fehér arcon.

[*]

Valami ócska, furcsa nóta
Sír nyekeregve. Bizva, könnyen
Olajos verklijét zengeti
Egy koldus a nagy zengő ködben.
S lohol körötte zagyva Páris
Lármázva, lázban, futva, fázva,
Mig fájdalmas Buddha betekint
Egy nyomorú padlás-szobába.

[*]

Egy világot hagyok el,
Egy életet, egy multat,
Ma elhagyom a vágyat,
A kinzót, a borultat.
Én ma új istent kapok
És eladom a hitet,
Megtanulom a mosolyt,
Halott leszek és hideg.

[*]

Vár Buddha, Buddha vár,
Lelked új béke-árnyak hívják,
Ne széditsen ujra a hivság,
Vár Buddha, Buddha vár.

355.

Léda Párisba készül

Van valakim, aki Minden,
Aki elhagy, aki itthagy:
Páris, Páris, állj elébe,
Térítsd vissza, ha lehet.

Állj elébe s mondd meg néki,
Hogy én fiad vagyok, Páris,
Elűzötten, száműzötten,
Messze tőled. De fiad.

Mondd meg néki, hogy te küldted
Magad helyett bús fiadnak,
Kis szerelmét az életnek
Ne vegye még tőlem el.

Élni, élni, be jó volna,
Ámulni még. Páris, Páris,
Üzend meg a leányodnak:
Hogy ha elmegy, meghalok.

356.

A Hortobágy poétája

Kúnfajta, nagyszemű legény volt,
Kínzottja sok-sok méla vágynak,
Csordát őrzött és nekivágott
A híres magyar Hortobágynak.

Alkonyatok és délibábok
Megfogták százszor is a lelkét,
De ha virág nőtt a szívében,
A csorda-népek lelegelték.

Ezerszer gondolt csodaszépet,
Gondolt halálra, borra, nőre,
Minden más táján a világnak
Szent dalnok lett volna belőle.

De ha a piszkos, gatyás, bamba
Társakra s a csordára nézett,
Eltemette rögtön a nótát:
Káromkodott vagy fütyörészett.

357.

Költözés Átok-városból

Nekropoliszban zene zendült
Egy süket, őszi napon.
Én már meghaltam akkor régen
S feküdtem vörös ravatalon.

Sírt az ajtóm. Csöndben belépett
Valaki és nevetett,
Valaki, kiért sokat sírtam
S akit halottan is szeretek.

Megsimogatta sárga arcom
És kacagott, kacagott:
„Fény-emberem, idekerültél?
Csúf Budapest a ravatalod?"

„Hát nem emlékszel már a fényre,
Mely déli sírokra száll?
Itt Budapesten csúf az élet
[És] ezerszer csúfabb a halál."

„Gyere innen Átok-városból,
Gyere, halottam, velem,
Itt nem lehet szépet álmodni,
Itt nincsen könnyes, nagy szerelem."

És kezeim puhán megfogta
És kacagott, kacagott
S azóta déli temetőbe
Készül egy szegény halott, halott.

358.

Hiába kisértsz hófehéren

Én beszennyezlek. Én beszennyezlek
A leghavasabb, legszebb éjen:
Hiába kisértsz hófehéren.

Színem elé parancsolom majd
Fehér köntösös szűzi árnyad,
Saját lelkemből fölcibállak.

Hiába libeg félve, fázva:
Telefröccsentem tintalével,
Vérrel, gennyel, könnyel, epével.

Hiába reszket, hiába reszket:
Befoltozom gyanuval, váddal,
Bepaskolom mérges csalánnal.

S míg libeg búsan, szerelemben,
Én kikacagom kósza árnyad,
Felé fúvok: menj, elbocsátlak.

359.

Ihar a tölgyek közt

Száradjon ki az iharfa,
A büszke fa, a magyar fa,
Amely engem gyökerével
Bever, lehúz, ide láncol.

Leveleit elhullassa,
Virágait korán esse,
Sohse lássa, sohse lássa
A szent Napot terebéllyel.

Lombtalan lomb a mi lombunk,
Virágölő a virágunk,
Árnyéktalan az árnyékunk.
Miért legyünk erdő csúfja?

Álljunk az Égnek meredten,
Lombtalanul ő is, én is.
Tölgyek között, tölgyek között
Nyomorultul miért éljünk?

360.

Ha fejem lehajtom

Asszony ölébe ha lehajtom
Nagy, szomorú szatir-fejem:
Emlékezem.

Egykor nagy asszonyként bolyongtam
Forró és buja tájakon
Álmatagon.

Messze és mélyen az Időben
Én asszony voltam: termetes,
Szerelmetes.

Jöttek utánam vézna ifjak
Símán, vágyóan, betegen:
Emlékezem.

361.

Korán jöttem ide

Későn jött az az asszony,
Aki néz, akit áldok
És ez a Puszta megöl,
Hol hasztalan kiáltok.

Óh ez a nagy sivatag,
Óh ez a magyar Puszta,
Szárnyaimat már hányszor
Sározta, verte, húzta.

Ténfergek s már az sincsen,
Ami könnyre fakasszon:
Korán jöttem én ide
S későn jött az az asszony.

362.

Lelkek a pányván

Kipányvázták a lelkemet,
Mert ficánkolt csikói tűzben,
Mert hiába korbácsoltam,
Hiába űztem, hiába űztem.

Ha láttok a magyar Mezőn
Véres, tajtékos, pányvás ménet:
Vágjátok el a kötelét,
Mert lélek az, bús magyar lélek.

363.

Az utolsó mosoly

Óh, nagyon csúnyán éltem,
Óh, nagyon csúnyán éltem:
Milyen szép halott leszek,
Milyen szép halott leszek.

Megszépül szatir-arcom,
Megszépül szatir-arcom:
Mosoly lesz az ajkamon,
Mosoly lesz az ajkamon.

Üveges, nagy szememben,
Üveges, nagy szememben
Valaki benneragyog,
Valaki benneragyog.

Mosolyos, hideg ajkam,
Mosolyos, hideg ajkam:
Köszöni a csókodat,
Köszöni a csókodat.

364.

A Léda szíve

Boszorkák dobáltak meg
A bús csodáknak ligetében.
Én nem féltem. Én sohse féltem.
De a szeretőm elszaladt.
Szép szeretőm: az ifjú Mosoly.

*

Sírtak s nevettek a boszorkák.
Köd volt és a gyászos, vak éjben,
A bús csodáknak ligetében
Zuhogva hulltak a szívek
S én elfödtem az arcomat.

*

Szíveket dobtak a boszorkák.
Én nem féltem. Én sohse féltem.
A bús csodáknak ligetében
Állottam búsan, egyedül.
A ködből hulltak a szívek,
Csúnya, kicsiny, kemény szívek.

*

Egyszerre szétszálltak a boszorkák,
Könnyesen, csöndben és fehéren
A bús csodáknak ligetében
Egy asszony jött fényben felém
S én ráemeltem arcomat.

*

Szemembe nézett s szívéért nyúlt,
Az arcomon még most is érzem:
A bús csodáknak ligetében
Arcomhoz vágta a szívét,
Meleg, beteg, szegény szívét.

365.

Paul Verlaine álma

Álmodom egy nőről, akit nem ismerek,
Forró és különös, áldott, nagy Látomás,
Aki sohasem egy s aki sohase más,
Aki engem megért, aki engem szeret.

Mert ő megért. Neki, óh jaj, csupán neki
Bús, áttetsző szívem többé már nem talány,
Sápadt homlokomnak verejték-patakán
Frissítve omolnak az ő szent könnyei.

Barna, szőke, vörös? Óh, nem tudom én, nem.
A neve? Emlékszem: lágyan zendül, mélyen,
Mint kedveseinké ott lenn, a sírba, lenn.

Nézése hallgatag szobrokénak mása,
Szava messziről jön, komoly, bús, fénytelen:
Mint elnémult drága szavak suhanása.

366.

Góg és Magóg fia

Góg és Magóg fia vagyok én,
Hiába döngetek kaput, falat
S mégis megkérdtem tőletek:
Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?

Verecke híres útján jöttem én,
Fülembe még ősmagyar dal rivall,
Szabad-e Dévénynél betörnöm
Új időknek új dalaival?

Fülembe forró ólmot öntsetek,
Legyek az új, az énekes Vazul,
Ne halljam az élet új dalait,
Tiporjatok reám, durván, gazul.

De addig sírva, kínban, mit se várva
Mégis csak száll új szárnyakon a dal
S ha elátkozza százszor Pusztaszer,
Mégis győztes, mégis új és magyar.

367.

A Szajna partján

A Szajna partján él a Másik,
Az is én vagyok, én vagyok,
Két életet él két alakban
Egy halott.

A Duna partján
Démonok űznek csúfot velem,
A Szajna partján álmokba von be
Százféle, szűz szerelem.

Rákacag Páris
S a boldog Másik visszakacag,
Itt röhejes mámorba kerget
Vijjogó, éji csapat.

Ott szebb vagyok, nemesebb, hősebb,
Sejtelem-csók minden dalom,
Szent Cecilia hajol lelkemre
Álmatagon.

A Duna partján
Céda lányhoz hajt durva öröm,
A bor ad álmot
S a poharamat összetöröm.

Ott: ring lelkem muzsikás alkony
Szent zsivaján
S úgy csókolom meg az életet,
Mint orkideát a Léda haján.

368.

Temetés a tengeren

Breton parton sújt majd az álom
S alszunk fehéren és halottan
Tengeres, téli, szürke tájon.

Jönnek erős, breton legények
S fejkötős, komoly, szűz leányok
S fölzeng egy bús, istenes ének.

Köd és zsolozsma. Zúg a tenger,
Vörös bárkára visznek minket.
Könnyel, virággal, félelemmel.

S téli orkán vad szele dobban,
Vörös bárkánk tengerre vágtat
S futunk fehéren és halottan.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

AEl	= Ady Endre levelei I–III. Szerk. Belia György. Bp. 1983.
AEön	= Ady Endre összes novellái. Bp. 1961.
AEÖPM I.	= Ady Endre összes prózai művei I. (1897–1901) Bp. 1955.
AEÖPM II.	= Ady Endre összes prózai művei II. (1901–1902) Bp. 1955.
AEÖPM III.	= Ady Endre összes prózai művei III. Újságcikkek, tanulmányok. (1902. márc.–dec.) Bp. 1964.
AEÖPM IV.	= Ady Endre összes prózai művei IV. Újságcikkek, tanulmányok. (1903. jan.–dec.) Bp. 1964.
AEÖPM V.	= Ady Endre összes prózai művei V. Újságcikkek, tanulmányok. (1904. febr.–1905. jan.) Bp. 1965.
AEÖPM VI.	= Ady Endre összes prózai művei VI. Újságcikkek, tanulmányok. (1905. febr.–szept.) Bp. 1966.
AEÖPM VII.	= Ady Endre összes prózai művei VII. Újságcikkek, tanulmányok. (1905. okt. 1.–1906. jún. 14.) Bp. 1968.
AEÖPM VIII.	= Ady Endre összes prózai művei VIII. Újságcikkek, tanulmányok. (1906. jún.–1907. szept.) Bp. 1968.
AEÖPM IX.	= Ady Endre összes prózai művei IX. Újságcikkek, tanulmányok. (1907. okt.–1909. dec.) Bp. 1973.
AEÖPM X.	= Ady Endre összes prózai művei X. Újságcikkek, tanulmányok. (1910. jan.–1912. dec.) Bp. 1973.
AEÖPM XI.	= Ady Endre összes prózai művei XI. Újságcikkek, tanulmányok. (1913. jan.–1918. dec.) Bp. 1982.
AEÖV I.	= Ady Endre összes versei [kritikai kiadás] I. (1891–1899). Bp. 1969.
AEöv	= Ady Endre összes versei. (Az egyes kötetek adatait l. A gyűjteményes kötetek kiadástörténete c. fejezetben [290–99.] a kiadások rendje szerint arab számozással.)
AH	= A Holnap. Nagyvárad, 1908.
AL	= Ady Lajos: Ady Endre. Bp. 1923.
Alm	= A Budapesti Újságírók Egyesülete 1909-ik évi Almanachja. Bp. 1909.
AL-né	= Ady Lajosné: Az ismeretlen Ady. Bp. [1942.]
AM	= Ady-Múzeum I–II. Szerk. Dóczy Jenő és Földessy Gyula. Bp. 1924–1925.
ArKözl	= Aradi Közlöny
ASz	= A Színház
AV	= Arad és Vidéke
Barta	= Barta János: Khiméra asszony serege. (Adalékok Ady képzet és szókincséhez). In: Magyar Századok. (Horváth János emlékkönyv) Bp. 1948. 278–98.
Benedek	= Benedek Marcell: Ady breviárium I–II. Bp. 1924.

BH	= Budapesti Hirlap
BJK lev.	= Babits–Juhász–Kosztolányi levelezése. Kiad. Belia György. Bp. 1959.
BN	= Budapesti Napló
BNCt	= Biharmegye és Nagyvárad Címtára. 1911.
Bóka: AEpk	= Bóka László: Ady Endre pályakezdése. Bp. 1955.
Bölöni	= Bölöni György: Az igazi Ady. Bp. 1947.
D	= Debreczen
Dénes: Akkor...	= Dénes Zsófia: Akkor a hársak épp szerettek. Bp. 1957.
DFL	= Debreczeni Főiskolai Lapok
DFU	= Debreczeni Független Újság
DFUnt	= Debreczeni Független Újság naptára az 1907-ik közönséges évre
DH	= Debreczeni Hírlap
Dmo	= Délmagyarország (Szeged)
DRU	= Debreczeni Reggeli Újság
DU	= Debreczeni Újság
EmlAE	= Kovalovszky Miklós: Emlékezések Ady Endréről. I. Bp. 1961.; II. Bp. 1974.
EÚ	= Esti Újság
Évk	= A Szigligeti Társaság kiadványai. Harmadik kötet. Évkönyv (1899–1902), 1903.
f	= fénymásolat
Figy	= Figyelő
Fmo	= Felsőmagyarország (Kassa)
FMo	= Független Magyarország
Földessy: Amt	= Földessy Gyula: Ady minden titkai. Bp. 1962.
GyH	= Győri Hírlap
Gyűjt.	= Gyűjtemény Ady Endre verseiből. Bp. 1911.
Ha	= Ady Endre: „Ha hív az acélhegyű ördög..." (Fehér Dezső összeállítása). Oradea–Nagyvárad, 1927.
Halász: NA	= Halász Előd: Nietzsche és Ady. Bp. 1942.
Hatvany	= Hatvany Lajos: Ady. I–II. Bp. 1959.
Hegedűs: AEnn	= Hegedűs Nándor: Ady Endre nagyváradi napjai. Bp. 1957.
Hegedűs: AEN	= Hegedűs Nándor: Ady Endre Nagyváradon. Bp. 1956.
Hetey	= Hetey Zoltán: Ady Bandi – Ady Endre. Bp. 1942.
HM	= Hüvelyk Matyi (A SzN vasárnapi melléklete)
Horváth	= Horváth János: Ady s a legújabb magyar lyra. Bp. 1910.
It	= Irodalomtörténet
ItK	= Irodalomtörténeti Közlemények
Jöv	= Jövendő
k	= kézirat
KEL	= Kolozsvári Egyetemi Lapok
Király	= Király István: Ady Endre. I–II. Bp. 1970.
Komlós	= Komlós Aladár: A fiatal Ady nyomában. ItK 1960. 1. 17–33.
Komlós: A szimb.	= Komlós Aladár: A szimbolizmus és a magyar líra. Bp. 1965.
Közv	= Közvélemény (Szeged)
Kvár	= Kolozsvár
Lengyel: Am	= Lengyel Géza: Ady a műhelyben. Bp. 1957.
Makkai	= Makkai Sándor: A magyar fa sorsa. Bp. 1927.
Me	= Ady Endre: Még egyszer. Nagyvárad, 1903.
MG	= Magyar Géniusz
MiskN	= Miskolci Napló

MH	= Magyar Hírlap
MKl	= Magyar Klasszikusok-sorozat
MNK	= Magyar Népköztársaság
MParn	= Magyar Parnasszus-sorozat
MRi	= Magyar Remekírók-sorozat
MSzle	= Magyar Szemle
MTA	= Magyar Tudományos Akadémia
Nagy A.	= Nagy Andor: Tavasz Váradon. Bp. [1937.]
NbH	= Nagybecskereki Hírlap
NKl	= Nagy Klasszikusok-sorozat
NN	= Nagyváradi Napló
Nsz	= Népszava
Nv	= Nagyvárad
NvSz	= Nagyváradi Színpad
Ny	= Nyugat
OSZK	= Országos Széchényi Könyvtár
O-V	= Ország Világ
P	= A Polgár
PH	= Pesti Hírlap
PHSz	= Politikai Hetiszemle
PIM	= Petőfi Irodalmi Múzeum
PN	= Pesti Napló
Pn	= Párizsi noteszkönyv. AEÖPM V. 182–201.
Rd	= Ady Endre: Rövid dalok egyről és másról. Kiad. Földessy Gyula. Bp. 1923.
Rédey	= Rédey Tivadar: Ady diákkori zsengéi Zilahon. Ny 1919. 304–11.
Révai	= Révai József: Válogatott irodalmi tanulmányok. Bp. 1960.
Révész: Ady–Léda regény	= Révész Béla: Ady Endre összes levele Lédához és a nagy regény teljes története. Bp. [1942.]
Révész: AE	= Révész Béla: Ady Endre életéről, verseiről, jelleméről. Gyoma, 1922.
Révész: AéL	= Révész Béla: Ady és Léda. Bp. 1934.
Révész: Atril	= Révész Béla: Ady trilógiája. Bp. 1935.
Rónay: Me	= Rónay György: „Még egyszer". Magyarok II. évf. 1946.
Schöpflin	= Schöpflin Aladár: Ady. Bp. 1945.
sh.	= sajtóhiba
Sík	= Sík Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka. Bp. 1929.
Svm	= Somogyvármegye
Sz	= Szabadság (Nagyvárad)
Szabó R.	= Szabó Richárd: Ady Endre lírája. Bp. 1945.
Szil	= Szilágy
SzHir	= Szegedi Hiradó
SzKr	= Szegedi Krónika
SzmK	= Szatmármegyei Közlöny
SzN	= Szegedi Napló
SzÚ	= Színházi Újság (Nagyvárad)
SzV	= Szeged és Vidéke
Tas	= Tasnád
Tóth Árpád	= Tóth Árpád: Ady költészetének viszonya elődeihez és a francia modernekhez. Ny 1919. 351–61.
Újs (Kvár)	= Újság (Kolozsvár)
$ÚjV_1$	= Ady Endre: Új Versek. Bp. 1906.

$ÚjV_2$	= Ady Endre: Új Versek. Bp. 1909.
$ÚjV_3$	= Ady Endre: Új Versek. Bp. 1912.
$ÚjV_4$	= Ady Endre: Új Versek. Bp. 1918.
$ÚjV_5$	= Ady Endre: Új Versek. Bp. 1919.
ÚSz	= Új Század (Bp.)
V	= Ady Endre: Versek. Debreczen, 1899.
Varga	= Varga József: Ady Endre. Bp. 1966.
Vál.	= Ady Endre válogatott cikkei és tanulmányai. Bp. 1954. (Magyar Klasszikusok)
Vatai	= Vatai László: Az Isten szörnyetege. Washington, 1963.
VE	= Vásárhelyi Ellenzék (Hódmezővásárhely)
VéA	= Ady Endre: Vér és Arany. Bp. 1907.
Vezér	= Vezér Erzsébet: Ady Endre. Bp. 1969.
VT	= Ady Endre: Vallomások és tanulmányok. Bp. 1944.
VÚ	= Vasárnapi Újság

ELŐSZÓ A JEGYZETEKHEZ

E kötettel folytatjuk Ady Endre összes verseinek kritikai kiadását. A több kötetes sorozat második könyve a költő beérkezése első fázisának dokumentumait tartalmazza: az 1900-tól 1906. jan. 7-ig írt és publikált verses alkotásait.

A kötet „időhatárainak" megállapításánál arra törekedtünk, hogy szerves egységbe, egyetlen kötet kompozíciójába foglaljuk az *Új Versek* létrejöttének egész „forrásvidékét". A kezdő 1900-as esztendő több mint 60 verséből mindössze egyetlen költemény, *Az én menyasszonyom* került be az ÚjV-be, s e költeménnyel együtt összesen tucatnyi vers az átmeneti előjátéknak tekinthető Me-be, míg a verses publikációk, illetve a kéziratban maradt szövegek zöme – több mint 50 vers – alkalmi dal volt. Változó arányok között hasonló helyzetet mutat az 1901-es év: a közel 40 versből Ady ugyancsak 1 költeményt, *A krisztusok mártirjá*-t találta méltónak arra, hogy az ÚjV-be felvegye. S e verssel együtt összesen 7 költeményt emelt be a Me kompozíciójába. A nagyobb hányad, több mint 30 verses mű ebben az esztendőben is alkalmi dal. Enyhén javuló arányt tapasztalhatunk az 1902-es esztendőben. Az év 25 verse közül a költő 2 költeményt vett fel az ÚjV-be, s velük együtt 7 verset a Me-be. De még mindig – ha csökkenő mennyiségben is – az alkalmi daloké a többség: 18 készült ebben az évben. Döntő fordulatot jelentett 1903. Nemcsak azért, mert Ady mindössze 7 verset írt, hanem azért is, mert közülük 4 költemény került be az ÚjV-be, olyan módon, hogy 2 verset a közben megjelent Me-ben is közölt; továbbá azért is, mert először kerültek kisebbségbe az alkalmi dalok, amelyekből mindössze 3 készült. Ez a fordulat teljesedett ki 1904-ben: az esztendő 17 verses publikációjából 11 kapott helyet az ÚjV-ben, 4 volt alkalmi jellegű fordítás és 2 újságírós modorban készült rigmus. Ady költői műhelyének teljes átalakulása tapasztalható az 1905-ös esztendőben. Az év verses terméséből 5 minősíthető valamilyen értelemben vett alkalmi dalnak, és 46 az ÚjV-be gyűjtött költemények száma. E folyamat befejező mozzanata volt az ÚjV-be foglalt versek közül az utolsó 2 költemény 1906 eleji, jan. 7-i publikációja. Az AEÖV II. versanyaga ezért nem zárul le a szabályos naptári évvel, hanem az ÚjV-ben egybefoglalt versek utolsó sajtópublikációjának dátumával.

Jelenlegi összeállításunkra vonatkozóan az AEÖV 1. kötetének Előszó a jegyzetekhez c. része bevezető passzusában (174–75.) kifejtett elveket érvényesítettük. Az adott időszak verses alkotásait mindenféle műfaji megkülönböztetés nélkül közöljük egymás után az időrendi besorolás menetében: a különböző típusú alkalmi dalokat, a lírai költeményeket és az 1904-es, illetve 1905-ös esztendő néhány műfordítását. (Miként ezt már korábban elmondottuk: Ady nem volt gyakorló és hivatásos műfordító, mint a Nyugat nem egy kiemelkedő költője. Fordításait is inkább átköltéseknek fogta fel, amelyeket – a néhány közismertet – maga is személyes életműve részének tekintett: hiszen versei közé besorolva, kötetkompozíciójába beépítve közölte őket. Így történt ez az 1904-es *Jehan Rictus strófáiból*, a *Három Baudelaire-szonett* és az 1905-ös *Paul Verlaine álma* esetében. Hasonló módon jártunk el azzal a költői életműbe utólag beiktatott néhány fordítással – mint a *Fájdalmak* c. szonett, illetve a *[Tudni akarjátok...]*, a *[Szegény szamüzött nő...]* és a *[Mi olvasunk...]* kezdetű, önálló idézetként megálló fordításredékek –, amelyeket a költő 1904-es publicisztikájából emeltünk ki. E kevéssé ismert fordításokra ugyanazok

az eljárások jellemzőek, mint a már Ady életében kötetbe soroltakra, ezért a verses életműbe történő beiktatásukat is hasonló módon oldottuk meg.) A kronológiai rendszerezésű kritikai kiadás lehetőséget ad arra, hogy Ady verscsináló, rigmusokat készítő és lírai költeményeket alkotó műhelyének folyamatait közvetlen közelségből figyelhessük.

*

E korszak verseiből Ady életében csak az állomány felét közelítő hányad jelent meg kötetben: mindössze 88. Eredetileg 27 a Me-ben, majd ebből címváltoztatással 6 verset átvéve a következő kötetbe, 67 az ÚjV-ben. A későbbi gyűjteményes összeállítások rendjében ez gyakorlatilag annyit jelentett, hogy 21 vers szövege található meg a Me s 67 az ÚjV „állományában". A kötetben kiadott versek számát tekintve további szaporulat csak Ady halála után történt: Földessy Gyula a posztumusz Rd füzetkéjében 92 alkalmi dalt, illetve lírai hangolású verset adott ki e periódus verses műveiből. Így nőtt az 1900–1906 eleje közötti versek kötetben is publikált száma 180-ra.

A későbbiekben eléggé szórtan kerültek elő a periódusba tartozó további versek. S csak részben szövegközléssel együtt – mint Kosztolányi Dezső publikációja az Esztendő 1919. februári számában, Rozsnyai Kálmáné a Literatura 1935. jan. 15-i számában és Révész Béláé az 1937-ben megjelent S lehullunk az őszi avaron c. könyvében –, részben pedig csak a vers filológiai adatait adták közre, mint Kardos László a Ny 1922-es évfolyamában, illetve Gulyás Pál az 1939-ben kiadott Magyar írók élete és munkái I. kötetében. Ezzel a nyilvántartható, bár kötetben még nem közölt versek száma 185-re szaporodott. Újabb bővületet hoztak a negyvenes évek: fölbukkant 1, a periódusba tartozó vers az 1943-as gyűjteményes kiadásban (AEöv-8), másik 3-at pedig Lám Frigyes publikált a Szabad Szó c. napilap 1948. márc. 28-i számában. (Az utóbbi 3 vers szövegét a kísérő közleménnyel együtt közreadta Kovalovszky az EmlAE II. kötetében: 364–66.) Így nőtt a korszak verseinek száma 189-re.

Jelentős, számszerűen is figyelemreméltó szaporulatot eredményeztek az ötvenes évek: 1 verset az 1954-es gyűjteményes kiadás (AEöv-14) adott közre, 1 újabbat a debreceni Dongó c. élclapból Ady Endre nagyváradi napjai c., 1957-ben kiadott kötetében Hegedűs Nándor közölt, s ugyancsak ő publikált további 7 rigmust a nagyváradi SZÚ-ból az ItK 1957/1–2. számában (128–34.). Végül 1 verses levelezőlap fényképmásolatát adta közre a PIM kiadványai sorozatában az Ady Endre (1877–1919) c. dokumentumkötet. A periódus ismert verseinek száma az új publikációkkal 199-re emelkedett. Ezt kerekítette ki 200-ra 1 műfordításnak a költői életműbe történt beemelésével az 1977-es gyűjteményes kötet (AEöv-28).

Maguk a gyűjteményes kötetek eleinte csak egy részét közölték az 1900–1906. jan. 7. közötti korszakba tartozó verses alkotásoknak. Az első, 1930-as Ady-összes (AEöv-1) mindössze a Me és az ÚjV költeményeit foglalta össze: számszerűen tehát 88 verset. Ezt bővítette további 1 verssel az 1943-ban megjelent bibliofil kiadás (AEöv-8), majd újabb 6 vers közreadásával az 1954-es Magyar Parnasszus-kiadás (AEöv-14). Az 1950-es évek közepéig tehát a periódus verseiből 95 mű szerepelt a gyűjteményes kiadásokban. Számszerű értelemben jelentős fordulatot hozott az 1962-es, a Magyar Klasszikusok sorozatban megjelent Ady-összes (AEöv-21), amely 98, addig gyűjteménybe nem foglalt verssel bővítette az „állományt". Ezzel a periódus alkotásaiból 193 vers került gyűjteményes kiadásba. További bővülést hozott e téren az 1977-es, a Magyar Remekírók sorozatban megjelent összkiadás (AEöv-28), amely 4, illetve az 1980-as, a Nagy Klasszikusok sorozatban megjelent gyűjtemény (AEöv-30), amely 3 verssel szaporította a korszak verses alkotásainak számát. Mindez összesen 200 vers gyűjteménybe foglalását jelentette.

A gyűjteményes kötetekhez mérten az AEÖV II. kötete további 8 verssel bővült: így teljesedett ki 208-ra az 1900 és 1906. jan. 7. közötti periódusból származó verses művek száma. A versek számozása az AEÖV I.-et követően folyamatos: a 161-es sorszámmal indul és az időrend menetében haladva a 368-as sorszámmal fejeződik be. A 8 új,

kötetben, illetve versgyűjteményben még nem közölt vers közül *A brigád haragja* c. alkalmi dalt a NN 1902-es évfolyamából publikáljuk mint eddig figyelembe nem vett Ady-rigmust. Több versszöveget a költő publicisztikájából emeltünk ki, mint önállóan is megálló bökverset: így az *[És mi a vég...]* kezdetű „rövid dalt" (a *Képek a nagyváradi turfról* c. cikkből: Sz 1900. szept. 25.; AEÖPM I. 334.), illetve mint önmagában is jellemző fordításrészletet: ekként a *[Tudni akarjátok...]* (a *Don Quijote a színpadon* c. tudósításból: PN 1904. ápr. 28.; AEÖPM V. 42.), a *[Szegény számüzött nő...]* (*A nizzai Szaffó* c. írásból: BH 1904. okt. 10.; AEÖPM V. 136.) és a *[Mi olvasunk...]* (ugyancsak *A nizzai Szaffó* c. írásból: BH 1904. okt. 10.; AEÖPM V. 137.) kezdetű, Ady-módon magyarított versidézetet. Végül két esetben a költő egy-egy novellájából vettünk ki olyan versbetéteket, amelyek egybekapcsoltan és a prózai részek elhagyásával önálló verses műként is felfoghatók, minősíthetők: ilyen módon a *[Benedek lantos rigmusai]* c. (kiemelve a *Benedek lantos* c. novellából: NN 1902. aug. 8., AEön 107–09.) és *[A zengő, kósza ködben...]* c. (önállósítva a *Buddha temploma vár* c. novellából: BN 1905. szept. 24.; AEön 353–55.) verses műveket. Utoljára a *Senki* c. verset emeltük be a periódus verses alkotásai sorába, amelyet a Szatmármegyei Politikai Hírlap 1901-es évfolyamában Lakatos Éva talált, és amelyet az életműbe való befogadással kapcsolatos megfontolásokat részletezve Vitályos László adott közre Ismeretlen Ady-vers 1901-ből c. írásában a Kritika 1986/8. (augusztusi) számában.

Az adott időszakban Ady különböző napilapok állandó munkatársa volt és a sajtókörökben ismert, bejáratos ember, tehát ritkán fordult elő vele, hogy valamelyik verses kéziratának elhelyezésével gondja akadt volna, sőt igen sokszor éppen neki kellett ilyen vagy olyan penzumokat, felkéréseket teljesítenie. Ezért ebből az időszakból kevés töredéke, illetve kétes hitelű verse maradt. Ezeket majd csak az AEÖV utolsó kötetében adjuk közre. Egyelőre csupán két *töredék*ről van tudomásunk, amelyeket Ady Lajos említ és részben idéz mint 1900 húsvétja körül készült „elbeszélő költemények"-et: [Az uccán egy...], illetve [A bihari hegyek...] kezdetű, nyomtatásban meg nem jelent, emlékezetében megmaradt részleteket (AL 63–65., lapalji jegyzetben). Számot kell adnunk továbbá 2 *kétes hitelű versről*: a debreceni Dongó c. élclap 1900. jan. 7-i számában megjelent a Csak azért is Dongó! c. nyitóversről (Ady szerzőségét illetően teljesen elutasító Hegedűs Nándor véleménye: AEnn 112–13.; míg ugyanezt korántsem tartja lehetetlennek Kovalovszky Miklós: EmlAE II. 139.), illetve [A katedrán egy alak ül...] kezdetű – feltehetően 1900-ban keletkezett diákrigmusról (a bökverset dr. Dreixner Vilmos ügyvéd, volt nagyváradi joghallgató emlékezetben vagy kéziratban [?] őrizte meg, és ifj. Kubán Endre publikálta – többek között – a NN 1936. aug. 6-i számában s több budapesti napilapban: a szöveg és létrejöttének egyik változatát közölve Hegedűs Nándor egyértelműnek ítéli Ady szerzőségét: AEnn 45–46.; Kovalovszky viszont fenntartással kezeli: EmlAE II. 355–57.).

A korszak versei megjelenési adatainak (első és további megjelenések) összegyűjtése érdekében az Ady-irodalom állandó alapvető műveinek (AL., Bölöni, Hegedűs: AEnn, EmlAE I. és II. stb.) kicédulázása mellett szisztematikusan igyekeztünk feldolgozni a vonatkozó bibliográfiák adatait. Így Gulyás Pál Magyar írók élete és munkái c. művének Ady Endre címszavát (I. 1939. 156–247.), továbbá Vitályos László és Orosz László Ady Endre műveiről összeállított kéziratos bibliográfiáját. Sok segítséget kaptunk – különösen némely verseknek a biliográfiákban nem szereplő vagy ilyen értelemben eddig nyilván nem tartott lapokban történt utánközlését illetően – attól az Ady-művek sajtóbeli lelőhelyeit feltáró bibliográfiai gyűjtőcsoporttól, amelynek tagjai – Láng József és Vitályos László irányításával – Lakatos Éva, Durkó Dalma és Durkó Tibor.

*

A verseket az AEÖV II.-ben is időrendben közöljük: *Költemények, alkalmi dalok* csoportcímmel és ezen belül évszámok szerinti bontásban. A versek kronológiai besorolását igyekeztünk minél pontosabban végezni. E vonatkozásban a periódus általános verspublikációs gyakorlatának megfelelően többnyire az első sajtóbeli közlést vehettük, tekinthettük irányadónak. Ama kevés esetben, amikor a költőnek nemcsak a kézirata maradt ránk, hanem a tőle származó keltezés is, természetesen az általa megadott dátum szerint érvényesítettük a kronológiai beillesztést. Magától értetődő, hogy ilyenkor a főszövegben a versek alatt az Adytól származó hiteles dátumokat is közöljük a versek szövegével egyező betűtípussal. Annak a szintén nem nagyszámú versnek az időrendi besorolásánál pedig, amelynek a sajtóközléstől eltérő, korábbi létrejöttéről, keletkezéséről valamilyen közvetett adatunk van, ott ezekre támaszkodva pontosítottuk az időrendet.

Kötetünk felépítésének szigorú időrendjét – miként korábban is – csak az ún. többrészes vers *(Éjimádó)* esetében bontottuk meg. Ady ezt egységes műnek fogta fel, és a Me-ben is így közölte, míg egyes részleteit különböző időpontokban írta és publikálta. Megtehettük volna, hogy az egyes részleteket az időrend merev betartásával külön-külön közöljük, és ennek megfelelően az eleve egységesnek szánt művet széttagoljuk. Helyesebbnek találtuk azonban azt, ha az egész művet az első részlet keletkezésének, tehát a versciklus fogantatásának időpontjánál adjuk közre, s az egyes részletek létrejöttének adatait s a végleges kompozíció kialakulásának problémáit csupán a jegyzetekben tüntetjük fel. Más a helyzet a különböző önálló versek kettesével, hármasával, olykor négyesével történő együttes közlésénél gyakorta használt gyűjtőcímekkel (így pl. a „Rövid dalok. Egyről és másról", illetve „Új versek" folytonosan ismétlődő formuláival): ezeket a vers szövegéhez közvetlenül nem tartozó adatoknak tekintjük, csupán a publikációs eljárás részének; ezért a vers jegyzetének megjelenési adatai között adjuk meg „főcím" megjelöléssel.

*

Az általunk közölt versek szövegének, a *főszövegnek* kialakításában – miként az előző kötetben is – általában a költő életében történt megjelenés szerinti legkésőbbi változatot igyekeztünk alapszövegnek minősíteni. Ilyen értelemben tehát arra törekedtünk, hogy a szerzői „utolsó kéz", az ultima manus elvét érvényesítsük. De ezt az elvet sem alkalmazhattuk mechanikusan. Mert bár a költő a köteteiben – a Me-ben s az ÚjV-ben – megjelent szövegeit gondozta, korrigálta leginkább pontosan, a sajtóhiba ördöge vagy a figyelmetlenségből eredő szövegromlások e kötetbeli publikációk esetében is okozhattak gondot az érvényes alapszöveg kiválasztásában. Jellemző ebben a vonatkozásban az ÚjV-nek a publikációs gyakorlata. Általában elmondható, hogy a költő életében megjelent 5 ÚjV-kiadás közül az 1912-es $ÚjV_3$ tekinthető a szöveggondozást illetően a legértékesebbnek, mert feltehetően a poéta maga korrigálta. A korábbi $ÚjV_1$ és $ÚjV_2$ szövegeiben több esetben találhatók következetlenségek, egyenetlenségek, míg az 1918-as $ÚjV_4$, illetve az 1919-es $ÚjV_5$ esetében aligha lehetett arról szó, hogy a fáradt, beteg Ady a szöveggondozást, korrekciót személyesen végezte volna. Mégis, nem egy vers esetében előfordult, hogy az $ÚjV_3$-ban található változatot különböző hibák miatt nem minősíthettük megfelelő alapszövegnek, ilyenkor gyakrabban az $ÚjV_3$ és ritkán az $ÚjV_4$-ben megjelent változatot választottuk alapszövegül.

A kötetbeli publikációkat követő sajtóközlések legtöbbje „ollózott" jellegű, a költő beavatkozásától független utánközlés. Akad azonban néhány olyan sajtópublikáció is, amelyeknél vitathatatlanul megállapítható a tudatos szerzői beavatkozás: ezt ilyenkor nemcsak regisztráljuk, hanem az alapszöveg megválasztásánál is kellően figyelembe vettük. A csak sajtóban megjelent versek esetében vagy az egyetlen sajtóközlést, többszöri megjelenés esetében az utolsó hitelesnek tekinthető sajtópublikációt vettük a főszöveg alapjául. Eljárásunk általános jellemzője, hogy *az alapszöveg megválasztásánál mindig egyedi mérlegelés után döntöttünk.* Bonyolultabb esetekben az alapszöveg választását a vers jegyzetében megfelelően indokoltuk.

Az AEÖV I. jegyzet-előszavában (181–85.) kifejtett elveket és megoldásokat követtük a címadás, a szövegközlés és -gondozás, a szükségessé vált szerkesztői javítások és a versek szövegében érvényesített helyesírási szabályok tekintetében. Az alapszövegben észlelt értelemzavaró vagy ritmikai bicsaklást okozó hibákat a főszövegben többnyire kijavítani törekedtünk. Elvünk – a forrásokhoz való betűhív ragaszkodás árán is – az volt, hogy a különböző szövegromlásokat ne hitelesítsük és ne örökítsük át a kritikai kiadás révén is. A szövegközlés terén – az archaizálás és a modernizálás között mozogva – a mai helyesíráshoz igyekeztünk *közelíteni*, ami elkerülhetetlenül bizonyos szubjektivitással is járt. Az ékezés tekintetében csak ritkán, indokolt esetben emendáltunk, többnyire viszont – verstani meggondolásokból is – a szövegforrások gyakorlatát követtük. A központozásban gyakrabban javítottunk az alapszövegeken, kivéve az olyan eseteket, ahol az írásjelek elmaradásának megítélésünk szerint poétikai-hangulati, stilisztikai szerepe van.

*

Az egyes versek jegyzeteinek felépítésénél az AEÖV I.-ben kialakított szerkezetet követtük. Ennek érdekében a jegyzeteken belül oldalcímek formájában ún. „rovat-megjelölések"-et használtunk. E rovatok, illetve oldalcímek egy-egy vers jegyzetén belül – rendszeres vagy fakultatív módon – mindig azonos sorrendben fordulnak elő.

Az első rovat „teljes" címe: *Kézirat, megjelenés, indokolás*. Ami persze úgy értendő, hogy amely versnek nincs kézirata, ott ezt a címben sem jelöljük. S ahol pedig a vers nem eddig kiadatlan vagy jelöletlen vagy szokatlan jelölésű, ott a vers szerzői hitelességét sem kell „indokolnunk". Természetesen folytonosan ismétlődő a *Megjelenés* oldalcím, minthogy minden verset valamilyen publikáció nyomán közlünk. Ezen belül állandóan jelezzük az „első megjelenés" forrását, minthogy ez az időrendi besorolás szempontjából többnyire mérvadó, majd közöljük a „további megjelenés(ek)" adatait. Az utóbb előkerült versek kivételével az Ady halála utáni sajtóközléseket sem a megjelenés adatainál, sem pedig a szövegváltozatoknál természetesen nem vettük figyelembe. Feltüntettük a „kötetben" történt megjelenés adatait, ha voltak ilyenek, továbbá a „gyűjteményes kötetben először" realizálódott kiadás vonatkozó ismérveit. A kötetben való megjelenés adatolásánál – a Rd kivételével – az Ady életében kiadott könyveket tartjuk számon, így pl. az ÚjV esetében az első 5 kiadást. Az 1906-os $ÚjV_1$ adatainak közlésénél minden esetben megjelöltük az adott vers köteten belüli ciklusbeosztását is.

A második rovat „oldalcíme": *Szövegkritika, szövegváltozatok*. E részben közöljük az alapszöveg-megjelölést, a szövegpublikációkra vonatkozó megjegyzéseinket, az esetleg szükséges sajtó alá rendezői emendáció, a javításunk vagy javításaink tényét és rövid indokolását, továbbá a főszövegtől eltérő egyéb publikációk szövegváltozatait. Amennyiben ilyen szövegváltozatok nincsenek, természetesen a rájuk vonatkozó utalás az oldalcímből is elmarad. Az áttekinthetőség érdekében a Javításunk(ainк) és a Szövegeltérések belső oldalcímeket alkalmaztuk.

A jegyzetek harmadik rovata általában a *Keletkezéstörténet*. E jegyzet-fejezetben a vers létrejöttére, esetleges keltezésére, hátterének élmény- vagy motívumtörténetére, az életmű más részeivel való összefüggéseire, valamint a vers további sorsára, esetleges utóéletére vonatkozó dokumentumokat, illetve feltevéseket adjuk közre. Akad néhány vers, amelynek keletkezéséről, ihlető körülményeiről és a költő életében, lírai fejlődésében betöltött utólagos szerepéről kevés vagy semmilyen valós tényanyag alapján egész legendák, sőt legendakörök alakultak ki. Az ilyen esetekben igyekeztünk a különböző kitalálásokat, illetve valószínűsítéseket a rendelkezésünkre álló konkrét tényekkel szembesíteni, és a lehetőségek szerint az adott vers létrejöttének valódi hátterét, érlelő motívumait megközelíteni. Ilyen módon több esetben sikerült a versek keletkezéséről, illetve utólagos szerepéről, részben más Ady-kutatók eredményeivel egyezően, reálisabb képet kialakítani, érvényesíteni. A periódusba tartozó versek között nem egy olyan található, amelynek létrejöttével kapcsolatban – talán a versek elvontabb jellege, a költő másutt

is kifejtett gondolati vagy érzelmi megnyilatkozásaitól eltérő volta miatt – semmiféle adalékot nem találtunk. Az ilyen esetekben bármilyen erőltetett analógiák keresése helyett a *Keletkezéstörténet* rovatot tudatosan elhagytuk.

Ritkán, szükség esetén fordul elő egyes versek jegyzetében a *Magyarázat* rovat, amelyben – ha ez indokolt – a vers egyes szavaira, soraira vonatkozó „megfejtések", illetve adalékok, utalások találhatók. Gyakrabban szerepel a jegyzetekben az *Irodalom* fejezet, az egyes versek fontosabb értékeléseiről készített bibliográfiai áttekintés, amennyiben az illető verssel érdemben foglalkozott az eddigi Ady-irodalom. Az AEÖV I. kötetében ezt a rovatot még az értékelésekből kivonatolt rövid összefoglalások, annotálások formájában indítottuk el és képzeltük el a továbbiakban is, de az érett Ady munkásságát – amely már az ÚjV verscitől kezdve kialakult – olyan bőséggel kísérték a szakirodalom konkrét művekre vonatkozó kommentárjai, értelmezései és elemzései, hogy e megoldásról már csak terjedelmi okokból is le kellett mondanunk. Sőt: a bibliográfiai utalásaink is csak érintőlegesek lehetnek, nem törekedhettünk bármiféle értelemben teljességre. Viszont igyekszünk válogatott (szelektív) bibliográfiát közölni, amelyben a versre vonatkozó legfontosabb elemzések megtalálhatók.

Eredeti, az AEÖV I. ben (186.) közölt elképzeléseink szerint az egyes versek jegyzeteiben a *Fordítás,* illetve a *Zenei feldolgozás* rovatnak is szerepelnie kellett volna. Az előbbi az adott vers idegen nyelvű műfordításainak bibliográfiáját, az utóbbi a vers megzenésítésének adatait tartalmazta volna. E rovatok közlésétől részben terjedelmi (az érett verseknél az adatok száma egyre szaporább), részben a sajtó alá rendező, illetve a kiadó számára nehezen megoldható technikai okokból el kellett tekintenünk. Az Ady-filológiának az e téren összegyűjtött adatokat egy másfajta kiadványban kell majd közreadnia.

Az AEÖV II. képmellékleteinek lehetőségét arra használtuk fel, hogy az 1900 és az 1906 eleje közötti periódus 13 fennmaradt kéziratáról, illetve fényképmásolatáról áttekintést adjunk.

*

Munkánk elvi és módszertani alapjainak kidolgozásában hálával és köszönettel tartozunk a kritikai kiadások szerkesztő bizottságának és egyben kötetünk lektorainak, Király Istvánnak, Láng Józsefnek és Vezér Erzsébetnek. A megnevezettek egyébként számos részletkérdésben is segítségünkre voltak, s mellettük támogatást kaptunk olyan ismert Ady-kutatóktól, mint Bustya Endre, Kovalovszky Miklós, Schweitzer Pál, Vitányos László. Köszönetet mondunk továbbá munkánk különböző fázisaiban adott segítségükért Antal Lászlónak, Bernáth Mártának, Hegedős Máriának, Komlósi Dezsőnének, Kovács Józsefnének, Kun Andrásnak, Merva Máriának, Morvai Zsuzsának, Paál Rózsának, Péter Lászlónak és Schweitzer Pálnak.

Végezetül: tájékoztatásul szükségesnek tartjuk közölni, hogy az AEÖV II. anyaggyűjtési munkáit 1986. szept. 1.-el zártuk le.

KIADÁSTÖRTÉNETI FÜGGELÉK

Az AEÖV II. kötetében folytatjuk az I. kötetben megkezdett, az adott periódusban publikált versek időrendjének megfelelően kiadott eredeti Ady-verseskötetek kiadástörténeti dokumentációját. Így kerül sor az 1900–1906. január eleje közötti verseket tartalmazó II. kötetben az 1903-as *Még egyszer* és az 1906. február első napjaiban megjelent *Új Versek* c. verseskötetek kiadástörténeti anyagának közlésére. Itt adjuk közre – miként ezt az AEÖV I.-ben előre jeleztük – a részben 1896–1899 közötti, a zömében pedig az 1900–1905 közötti alkalmi verseket összefoglaló posztumusz *Rövid dalok egyről és másról* c., Földessy Gyula sajtó alá rendezte kötetecske kiadástörténeti adatait. Továbbá néhány szükségessé vált korrekció s az I. kötet kiadása óta bekövetkezett gyarapodás miatt meg kell ismételnünk az *Ady Endre összes versei* (AEöv) címen megjelent gyűjteményes kötetek kiadástörténeti listáját, mert a gyűjteményes kötetekbe történt besorolások adataira – miként ezt az AEÖV I. esetében már megtettük – folyamatosan hivatkoznunk kell.

A MÉG EGYSZER CÍMŰ KÖTET KIADÁSTÖRTÉNETE

Az alábbiakban a Me megjelenésével kapcsolatos, eddig összegyűjtött dokumentumokat foglaljuk össze. Anyagunkat négy részre tagoltuk: a) a kötet előzetes hirverése; b) a kötet kiadása; c) a kötet utólagos propagandája; d) a kötet kritikái.

a) A kötet előzetes hírverése

Kötete előkészítéséhez, sőt hírleléséhez Ady már a Nagyváradra település első félévében, 1900 tavasza végén hozzálátott. Bár – miként öccse írja – ebben az időben „sokszor hangoztatja, hogy nem akar többé poéta lenni, hanem minden ambíciójával: jó újságíró". (AL 81.) Talán ezért is először csak a D-ben ad hírt a tervezett kötetről, Nagyváradon csak 1900 nyarán kezd hozzá a sajtóhírveréshez. Végül is azonban csak három és fél év múlva, 1903 szeptemberében sikerült a Me-t kiadnia.

D 1900. máj 1.; XXXII. évf. 85. sz. 6. – Irodalom

Még egyszer. Egy könyvet írtam, s ki is adom *mégegyszer*. A címe is ez lesz. Természetesen versek lesznek benne. Azok számát szaporítom – sajnos – én is, kik rövid sorokban próbálják kiadni a lelköket. Amiket mostanában írtam: furcsa dolgok nagyon. Kevés benne a költői cafrang. Kemény, merész, goromba versek ezek. Ha észre fogják venni: nagyon kikapok. Ha olvasói lesznek: bizonyosan nem a felső leányiskolák növendékei. De minden szavuk egy vércsepp a szívemből s egy tömjén-morzsa az örök eszmék szent füstölő edényében. Akik el akarják olvasni ezt a könyvet, Nagyváradra küldjék megrendelő levelüket. Az ár: egy korona. – Nagyvárad, 1900. május havában. – *Ady Endre* hírlapíró.

(L. AEÖPM I. 263.)

Sz 1900. jún. 12.; XXVII. évf. 133. sz. 6. – Irodalom

Még egyszer. E címen költemény-kötetet ad ki Ady Endre, a „Szabadság" belmunkatársa, kinek első kötetével elért szép sikerére bizonyára emlékszik még a közönség. A fiatal poéta második kötetében nem a régi lantot kezeli: új és merész. Bátran ad hangot minden impressziójának. Nem köti az a bizonyos poétai hipokrizis, mely legtehetségesebb poétáink közül is sokat tesz unalmassá. A szerző nem akar előfizetőket „gyűjteni". A kötet megjelenését nem fogják jelezni semmiféle előfizetési ívek: akik esetleg érdeklődnek a fiatal poéta poézisa iránt, az *egy forint* előfizetési díjat címére, a „Szabadság" szerkesztőségébe küldhetik. A megjelenő kötetből közöljük az alábbi érdekes költeményt: [...]

(Első megjelenésként közli az *Áldomás* c. verset, l. a vers szövegét és jegyzetét e kötetben.)

NN 1900. jún. 13.; III. évf. 135. sz. 5. – Irodalom és művészet

Még egyszer. Ady Endre nagyváradi hírlapíró, a Szabadság belmunkatársa e címen egy verseskötetet ad ki. Első kötetét a kritika annak idején első irodalmi lépésnél szokatlan szívességgel fogadta. Második kötetében nagy változást mutat a fiatal poéta poézisa. Újabb és merészebb. Ez azonban mind nem fogja megmenteni attól, hogy minden könyve a nyakán maradjon, annyival inkább, mert gyűjtőíveket sem akar kibocsátani. Az, aki a kötetet esetleg meg akarja kapni, küldjön egy forintot a szerző címére, a Szabadság szerkesztőségébe. A kötetből alkalomadtán mutatványt közlünk.

NN 1900. jún. 29.; III. évf. 148. sz. 7. – Irodalom és művészet – A *Kihűlve* c. verset adja utánközlésben a lap „Kihülten" címváltozattal és a kötetre utaló csillag alatti jegyzettel. (L. AEÖV I. 453.)

NN 1900. aug. 11.; III. évf. 184. sz. 5. – Irodalom és művészet – Néhány bevezető mondattal az előfizetési felhívást közli:

Még egyszer. Ez alatt a cím alatt adja ki *Ady* Endre, a jeles poéta, kitűnő hírlapíró-kollegánk újabb verskötetét. Közönségünk sokkal jobban ismeri a fiatal költő gyönyörű verseit, semhogy bővebben kellene őt, illetve készülő verskötetét figyelmébe ajánlanunk.

A nagy tehetségű fiatal poéta, kinek első kötete nagy feltűnésben és szép elismerésben részesült, következő előfizetési felhívást bocsátotta ki:

Egy kötetet akarok kiadni. Versek lesznek benne. A címe ez lesz: *Még egyszer.* Aki két koronát nem sajnál kidobni egy verskötetért, írja nevét a hátoldali gyűjtőívre. A kötet szeptemberben jelen meg, s mivel a versek jók, természetesen magamnak kell kiadnom. Szeretném, ha nem fizetnék nagyon sokat rá. Nagyvárad, 1900. augusztus hava. Ady Endre hírlapíró.

Sz 1900. aug. 12.; XXVII. évf. 185. sz. 8–9. – Irodalom – *(b).* – Néhány bevezető bekezdéssel ugyancsak az előfizetési felhívást közli. A (b.) szignó minden bizonnyal Bíró Lajos jele volt, ezt erősíti meg Ady Lajos is. (Lapalji jegyzetben utalás arra, hogy a „felhíváshoz Bíró Lajos fűzött néhány meleg sort", s hogy később Ady a felhívását *hetykének* nevezte – AL 81.) Szövege:

Még egyszer. Ez lesz a címe annak a verskötetnek, amelyet *Ady* Endre, a „Szabadság" belső dolgozó társa legközelebb kibocsát. Második kötete lesz ez *Ady* Endrének. Első kötete szinte példátlan sikert aratott, olyant, amely csak az Istentől való igazi poétáknak jut osztályrészül.

Ady Endre azok közé a ritka, nagy tehetségek közé tartozik, akik teljesen eredetiek,

teljesen új csapáson haladnak és akik mindig megtalálják az eredeti formát eredeti gondolataiknak.

Szerencsés sokoldalúsága következtében egyébként a mi közönségünk napról-napra tanúja az ő kiváló hírlapírói működésének is. Ez a közönség és mi, akik együtt dolgozunk vele, bizonyosak vagyunk abban, hogy második verskötete újabb, nagy sikereket fog neki hozni.

Aki meg akarja szerezni magának azt a gyönyörűséget, hogy Ady Endre második verskötetét elolvassa, az előfizetési összeget a „Szabadság" szerkesztőségébe küldheti.

A szerző különben a következő előfizetési felhívást bocsátotta ki: [...]

(Ezt követően megismétli a NN egy nappal korábbi számában közreadott felhívást, a negyedik mondatban kis eltéréssel: „írja nevét a *túloldali* gyűjtőívre". A teljes szöveg végén (b). szignó. A cikk előtt adta közre első megjelenésként a költő „Mi nyomorékok" címváltozattal az *Éles szemmel* c. verset, l. erről még a vers jegyzetét e kötetben.)

D 1900. aug. 13.; XXXII. évf. 156. sz. 6. – Irodalom – *Még egyszer* címen jellegzetes „ollózott" utánközlése a Sz előző napi cikkének; a helyi viszonyokat figyelembe vevő kisebb eltérésekkel és a (b). szignó elhagyásával. Az eltérések a következők: a 3. bekezdés első mondatában: „egyébként a közönség is napról-napra tanúja az ő kiváló hírlapírói működésének". Ugyanitt a második mondatban: „Ez a közönség *s* mi, akik *kollégái vagyunk*, ...". A 4. bekezdés végén az alábbi kiegészítés: „küldheti *vagy a »Debreczen« szerkesztőségébe*". A felhívás szövege is azonos a Sz-beli változattal. A cikk előtt található ugyancsak utánközlésként „Mi nyomorékok" címváltozattal az *Éles szemmel* c. vers (l. a vers jegyzetét e kötetben).

D 1900. aug. 22.; XXXII. évf. 162. sz. 7. – Szerkesztői üzenetek
Szövege:

A. E. Nagyvárad. Mi van a verskötettel?

Levél a Szigligeti Társaságnak – Nagyvárad, 1900. szept. 2.

Tekintetes Társaság!

Október hóban *Még egyszer* címen egy költeményes könyvet akarok kiadni. A mi viszonyaink szerint ez nagyon költséges dolog. Könyvet is csak nagyon gazdag ember írhat. Jómagam is hasztalan fordultam a közönséghez: a könyv – pláne versek – nem kell neki.

Arra kérem a Tekintetes Társaságot: szavazzon meg nekem 50 forintot e könyv kiadhatására, s ez összeget a megjelent kötet bemutatása után utalja ki a könyvet megjelentető nyomdának.

Mással nem támogathatom a kérést, minthogy egy éve *Versek* című kötetem olyan sikert aratott, amilyent fiatal poétáé évek óta nem.

Adassék meg nekem a mód e második kötettel az igazabb sikerre.

Nagyvárad, 1900. szeptember 2.

Alázatos szolgája:
Ady Endre.

(A levelet és egyéb Adyra vonatkozó dokumentumokat a Szigligeti Társaság irattárának rendezésekor nézhette át és publikálhatta Kaszás Endre az Ady Endre a nagyváradi Szigligeti Társaságban c. cikkében: Magyar Hírlap 1935. dec. 25. 24.; újraközölte: Sz 1936. jan. 1. 5–6. A levél szövegét l. még: AEl I. 71–72.)

Sz 1900. szept. 5.; XXVII. évf. 203. sz. 4. – Hírek – Az *Aktuális versek* [Az idő...] c. rigmusának 37–40. soraiban Ady a következő önironikus célzást teszi a Me körüli bonyodalmakra:

Szegény egy verskötetet ad ki
S a pénzt hiába várja itt:
Ez kérem oly szerencsétlenség,
Mely végzetessé válhatik...

Sz 1900. szept. 26.; XXVII. évf. 220. sz. 1. – Tárca – A *Még egyszer...* c. vers első megjelenése, a címhez csillag alatti jegyzetben utalás, hogy a „kötet első verse" (l. a vers jegyzetét e kötetben).

D 1900. szept. 26.; XXXII. évf. 187. sz. 1. – Tárca – A *Még egyszer...* c. vers párhuzamos közlése a Sz-belivel azonos jegyzettel (l. a vers jegyzetét e kötetben).

Tiszántúl 1900. szept. 28.; VI. évf. 220. sz. 3–4. – *A Szigligeti Társaság választmányi ülése* c. cikkben hír arról, hogy Adyt társasági tagságra ajánlották. A tagságra Adynak azért volt szüksége, hogy kötete kiadásához az előbbi levelében kért anyagi hozzájárulást megkaphassa.

Sz 1900. okt. 11.; XXVII. évf. 233. sz. 6. – Irodalom

Még egyszer. Ady Endrének, a „Szabadság" belmunkatársának e címen megjelenendő verskötete közbejött körülmények folytán csak november elején fog megjelenni. A szerző felkéri mindazokat, kiknél a kötetre előfizetési ívek vannak, hogy azokat a nyomtatott példányok számának megállapítása végett címére, a „Szabadság" szerkesztőségébe *mielőbb beküldeni* kegyeskedjenek.

Sz 1900. okt. 12.; XXVII. évf. 234. sz. 5. – Irodalom – Az előbbi, okt. 11-i hír és felkérés megismétlése.

Sz 1900. okt. 13.; XXVII. évf. 235. sz. 5. – Irodalom – Az okt. 11-i közlemény megismétlése.

SzÚ 1900. nov. 1.; I. évf. 16. sz. 3. – A Szerkesztő üzenetei

V. h. (Helyben). Csak türelem. Mi is érdekkel várjuk Ady Endre verskötetét, mely egy erős költői egyéniségnek csodás megnyilatkozása lesz. A „Még egyszer" legfényesebb darabja az ódaszerű hatalmas reveláció, mely a züllött zsenikről szól. A kötet már sajtó alatt van, ára 2 korona. Előfizetéseket lapunk is elfogad.

(Az említett vers az *Áldomás*, amelyet a SzÚ nov. 20-i száma bevezetővel közöl.)

SzÚ 1900. nov. 9.; I. évf. 24. sz. 4. – A Szerkesztő üzenetei

S. J. (Debrecen). Igaza van. *Ady* Endre verskötete a karácsonyi könyvpiac nagyértékű eseménye lesz. A kötetből alkalomadtán mutatót is közlünk.

SzÚ 1900. nov. 20.; I. évf. 35. sz. 2–3. – Bevezető és verspublikáció. (A bevezetőt Kovalovszky feltételezése szerint a lap szerkesztője, Szűts Dezső írta: EmlAE II. 442.)

Ady Endre. A modern Magyarország lázasan fejlődő szellemi életében elöljárnak a költők, kik az *egyéniség* diadalát hirdetik. Erős, szubjektív, hatalmas költői egyéniség *Ady* Endre, a fiatalok között a legkiválóbb, kinek mély filozofikus gondolkodásában érlelődnek a nagy eszmék, vágyak és törekvések. Ezek visszhangja nyilatkozik meg a „Még egyszer" című kötetben, mely az ő nagy tehetségének egy újabb fejlődését jelenti. A kötetből, mely karácsonyra jelenik meg, közöljük a következő csodás költeményt: ...

(Ezt követően publikálja az *Áldomás* c. verset, szövegét és jegyzetét l. e kötetben.)

Nv 1900. dec. 28.; XXXI. évf. 303. sz. 4–5. – Irodalom – *A Szigligeti Társaság gyűlése* c. tudósítás. Szövegéből csak az Ady-ra vonatkozó mondatokat közöljük: „Ünnep másodnapján a Szigligeti Társaság választmányi ülést tartott [...] Ezután *Ady* Endre, a *Szabadság* munkatársának legközelebb kiadandó verseskönyvének költségeire 100 koronát szavaztak meg [...]."

DH 1900. dec. 28.; X. évf. 71. [285.] sz. 1. – Tárca – Verspublikáció kötetre utaló alcímmel; l. a *Fuimus* [De jó, ha...] c. vers jegyzetét: AEÖV I. 447.

SzÚ 1900. dec. 31.; I. évf. 77. sz. 3. – Verspublikációk *Ady Endre „Még egyszer" kötetéből* főcímmel; *A.* e versek jegyzetét: *Az utolsó részlet* (AEÖV I. 458.), *Az én menyasszonyom* (e kötetben), *Fuimus* [De jó, ha...] (AEÖV I. 447.).

Sz 1901. jan. 1.; XXVIII. évf. 1. sz. 9. – Szerkesztői üzenetek

J. (Helyben). *Ady* Endre verseskötete egy-két nap alatt kész és rövid idő alatt megkapják a diszesen kiállított könyvet az előfizetők.

SzÚ 1901. jan. 2.; I. évf. 79. sz. 2. – Bemutató írás a kötetről. Szerzője jelöletlen. (Feltehetően a szerkesztő, Szűts Dezső írása: EmlAE II. 442.)

Még egyszer. Akik a költészet hanyatlásáról írnak és panaszkodnak, olvassák el *Ady* Endre legújabb verskötetét, s be fogják ismerni, hogy a poézis soha erősebb, intenzívebb, mélyebb nem volt. A *Még egyszer*-ben Ady Endre fennhangon gondolkozik, csengő, igaz hangon. Mindenki feltalálja benne benső érzelmeit, a legmúlékonyabbakat, a legbensőbbeket, megvan benne a legbecsesebb adomány: az ifjúság, e kemény kérgű fa, mely mindent eltakar árnyékával: az emberi szív utait, a képzelem álmait, a költői vágyakat. E hang nem hazudik, mindent úgy mond, ahogy érez, mindenki nevében tesz vallomást.

Ady Endre új kötetében átengedi magát nagy, erős és hatalmas szenvedélyeknek, úgy vágtat keresztül az életen, mint a mezőn ágaskodó paripa, melyet a növények illata és a roppant ég nagyszerű újdonsága hajt előre, mely mindent összetör. Nem szedi az élet gyümölcseit, melyet mohón élvezett, letépi s összefacsarja, mint egy érett szőlőfürtöt, s aztán ott marad tovább, epedve, mint előbb. Így keletkeznek azok a zokogások, amelyek visszhangra lelnek szívünkben. Annyi becses adomány, finom szellem, gyöngéd tapintat, mozgékony s gazdag képzelem, oly kora dicsőség, hirtelen kifejlődése a szépségnek s a lángésznek – ugyanakkor annyi könny, gyötrelem, undor és életmegvetés; ugyanazon mozdulattal imádkoz és átkoz. Az örökös illúzió s legyőzhetetlen tapasztalás küzd egymással benne, hogy széttépje őt. Aggastyán lett, s ifjú maradt – költő és szkeptikus. A szépség, üdeség, az illúzió után a halál kísértetei vonulnak el előttünk. Nevető szemekkel, boldogan felhevülve ivott a gyönyörből – s a kehely fenekén méreg volt. Ezt érezzük a kötet olvasása közben. Ő érzi a mély érzések, óriási álmok s intenzív gyönyörök viharát, melynek vágya élteti, hiánya megöli.

Mi az ember, a szerelem, a boldogság, a lemondás s az igazság? Erre szól *Ady* Endre kötete azokhoz, kiknek szívében az álmok, vágyak, költői illúziók futó felhőként kergetik egymást.

Sz 1901. jan. 12.; XXVIII. évf. 11. sz. – Szerkesztői üzenetek

V. Ilona. Ady Endre verskötete nyomás alatt van, és január 15-ig okvetlenül megjelenik. A kérdezett cikket *ő* írta.

(A címzett a debreceni Varga Ilona: EmlAE II. 289.)

SzÚ 1901. jan. 14.; I. évf. 91. sz. 3. – A Szerkesztő üzenetei

B. R. (Helyben.) *Ady* Endre könyve, a „Még egyszer" január 15-én jelenik meg, s bizonyára irodalmi esemény lesz. Ebben a verskötetben elsősorban az író küzd önmagával, hogy kivágja magát a mai kor hangulatából, mely csak féligazságokat szeret kimondani s meghallani. *Ady Endre* úgy mond meg mindent, amint a dolgokat látja, bátran s nem törődve azzal, hogy a féligazságokhoz szokott tömegnek tetszik-e vagy sem. Helyt áll küzdésében, nem opportunus, nyílt és őszinte – a talajt készíti a jövő eszmék számára. Nem gyöngéd álmodozás az ő kötete, nem kérőzködés. Ellenkezőleg. Tüzes versek, viaskodó szellem nyilatkozata: A gondolkozó, érző s életfilozófiával bíró embereknek esemény, élvezet. A megrendelést eljuttatjuk a szerzőhöz (Szabadság szerkesztősége, Kossuth utca).

Szil 1901. jan. 27.; XIX. évf. 4. sz. 1. – Tárca – Verspublikáció kötetre utaló csillag alatti jegyzetben; l. e kötetben a *Még egyszer...* c. vers jegyzetét.

SzÚ 1901. febr. 28.; I. évf. 136. sz. 3. – Beszámoló a SzÚ „körkérdéseire" adott „közönségszavazás" eredményeiről. Szavazni arról kellett, hogy a nagyváradi társulat tagjai közül ki a „legkedvesebb" színésznő, illetve színész. A lap közli a szavazás eredményét és az indokoló válaszokat. Ezek között található az alábbi, Ady kötetével kapcsolatos tréfálkozó-ugrató válasz is: „A legkedvesebb színésznek tartom Bérczi Gyulát jó mókáiért, és mert Ady Endre verskönyvét reklámírozza. Billy."

D 1902. dec. 20.; XXXIV. évf. 246. sz. 1. – Verspublikáció, pontosabban utánközlés a kötetre utaló alcímmel; l. a *Zsóka búcsúzója* c. vers jegyzetét: AEÖV I. 475.

NN 1903. szept. 13.; VI. évf. 210. sz. 6. – Irodalom

Még egyszer. A közönség elfeledte s könnyen elfeledhette, hogy valamikor verseket írt egy *Ady* Endre nevű poéta. Jó verseket, rossz verseket. Régen. A versek egyszerre csak nem kívántak élni. Eltemetkeztek. A szívben, vagy hol. Már ott, ahol a versek születni szoktak. Három éve lesz, hogy *még egyszer* utoljára szívekhez kívánkoztak a jó és rossz versek. *„Még egyszer"* lett volna a kötet címe. Kevesen voltak kíváncsiak rá. Az Ady Endre nevű poéta elmúlt. Fölfalta az újságíró, a szerkesztő, a publicista, amint tetszik. A versek azonban most hirtelen élni kívánnak újra. Nemcsak a kötelesség hívja őket, de a föltámadott poéta is. A „Még egyszer" című kötet pár nap múlva el fogja hagyni *Láng* József ismert nyomdáját. Akik anno dacumál e kötetre kíváncsiak voltak, bizony azoknak a névsorát nem bírom már összeállítani, habár kevesen is volnának. Kérem őket azoknak a névsorát nem bírom már összeállítani, habár kevesen is volnának. Kérem őket egyszerű levelezőlapon emlékeztessenek, hogy könyvemet megrendelték volt. Nem sok számban nyomatom ki bár a „Még egyszer"-t, de a régi előfizetési föltételek mellett megrendelhetik e lap szerkesztőségében azok is, kiket netán még e versek érdekelnek.

Nagyvárad, 1903. szept. 12. Ady Endre

(L. még AEÖPM IV. 161–62.)

NN 1903. szept. 17.; VI. évf. 213. sz. 7. – Szerkesztői üzenet

Illi. A régi, kedves figyelem. *Ady* Endre verskötete hétfőn kerül ki a nyomdából, s a megrendelt példányokat azonnal küldetjük. Üzenjen egy lapon, a régi módon mehet-e levél?

(A kötet megjelenését illetően Ady optimistának bizonyult: az üzenetet követő hétfő szept. 21-re esett, a kötet viszont – miként ez a további dokumentumokból kiderül – szept. 26-án, szombaton készült el; az Illi név a debreceni Varga Ilonát rejti, aki előfizetőket is toborzott: a példányokat – köztük az Illinek dedikáltat – Ady azonban nem

„azonnal küldette", hanem csak 1903. dec. 18. előtt adta fel Érmindszentről: l. Varga Ilona emlékezését: EmlAE II. 293–94.)

Levél Brüll Adéinak – Nagyvárad, 1903. szept. 23. – Ady Lédának, Budapestre írott levelében a kötetre vonatkozó mondat: „Holnap, szombaton egy példány már kész a kötetemből, a magáé." (AEl I. 84.) (Kötetének verses dedikációval ellátott példányát majd csak Érmindszentről küldte novemberben az asszonynak Párizsba: l. e kötetben a *[Zűrzavaros, ifjú melódiák...]* c. vers jegyzetét.)

b) A kötet kiadása

ADY ENDRE: MÉG EGYSZER. Nagyvárad, 1903. Láng József Könyvnyomdája Nagyváradon. 93 l.

A kötet megjelenésének időpontja (a fenti levél és az 1903. szept. 27-i sajtóközlések alapján): 1903. szeptember 26.

A kötetben publikált versek:

Még egyszer
Éjimádó
Csókok
Mesék
Óda a betükről
A lápon
Krisztusok mártirja
Vén faun dala
Hideg május
Az utolsó részlet
A halottak
Tovább...
Lázban
Hazugság nélkül
Áldomás
Fuimus
Misztérium
Strófák
Békesség ünnepén
Zsóka búcsuzója
Éles szemmel
Kihűlve
A kenyér
Farsangi dal
Jelentés
Szívek
Fantom
Dankó
Lótusz
Témák

A könnyek asszonya

c) A kötet utólagos propagandája

Nagyváradi Friss Újság 1903. szept. 27.; IV. évf. 269. sz. 3. – Hírek

Még egyszer. Az az izzólelkű poéta, aki mindig elöl küzdött a milliók jogaiért, a forrongó eszmékért, most újra megmutatja, hogy az álmok világának nagyszívű lantosa. Ady Endre egy verskötettel lép a közönség elé. A címe *Még egyszer.* Mindenki szerezze meg, aki közel akar jutni a poéták misztikus, de örökbecsű lelkéhez. A kötetet a Nagyváradi Napló szerkesztőségében lehet kapni.

NN 1903. szept. 27.; VI. évf. 222. sz. 7. – Irodalom – *(p.)* [*Pásztor Ede*]

Ady Endre verskötete tegnap elhagyta a sajtót. A poéta mégiscsak rászánta magát, hogy verseinek második kötetét is megjelentesse. És ha e lap és Ady Endre között igen benső is a viszony, annyit – úgy érezzük – egyelőre is megállapíthatunk, hogy a „Még egyszer" című kis kötet irodalmi esemény. Ady Endre poéta egyénisége is olyan, mint szegény Papp Dánielé volt. Íróemberek ismerik és értékelik legjobban. Legalább ma még. Bizonyosan ismerni és értékelni fogja e kötete után megérdemelt módon a közönség is. A kötet a Nagyváradi Napló szerkesztőségében rendelhető meg. Ára két korona.

(L. még AEÖPM IV. 431.)

Tiszántúl 1903. szept. 27.; IX. évf. 221. sz. 7. – Irodalom

Még egyszer. Egyszerűségével feltűnő fehér könyvecskén áll ez a cím, egy lázas vallomásokkal teli köteten. *Ady* Endre egyénisége nyilatkozik még egyszer e könyvecskében, azé az Ady Endréé, akinek első verses kötete után a magyar sajtó hivatott kritikusai fényes jövőt jósolnak a fiatal poétának. Szenvedélyei, hangulatai, vad erejének varázsa már első kötetéből is hatalmasan csapott ki, s egy forrongó, viaskodó lélek fejlődését sejtette. Most aztán fehér köntösben még egyszer megnyilatkozik a poéta lelke.

A hangulatok mélységben, erőben megizmosodva, formában tökéletesedve itt vannak összegyűjtve e kis fehér könyvben, mely bizonyára széles körben feltűnést fog kelteni.

A kötet ma jelenik meg a nagyváradi könyvpiacon. Megrendelhető a szerzőnél.

Dongó (Nagyvárad) *1903. okt. 4.;* 1. évf. 10. sz. 3. – Fröcsök (rovat)

Ady Endre jeles poétánk *„Még egyszer"* cím alatt kitűnő verskötetet adott ki. A szépirodalmat pártoló közönség oly nagy számban rendelte meg a tehetséges ifjú poéta munkáját, hogy Ady fogadalmat tett, hogy ezután még többet fog írni, de verset – *Egyet sem.*

Győri Napló 1903. okt. 4.; 2. évf. 228. sz. 3. – Híreink

Még egyszer. Ilyen cím alatt egy kötet verset adott ki *Ady* Endre nagyváradi szerkesztő, aki épp oly zseniális publicista, mint kitűnő poéta. – Ady Endre munkáival olvasóközönségünk e lap hasábjain is gyakran találkozott. A most megjelent kötet csoda szép és tartalmas költemények becses gyűjteménye, amelyek költői szépség dolgában országszerte feltűnésre számíthatnak. Mielőtt mutatványt közölnénk a szerző könyvéből, érdekesnek találjuk megjegyezni, hogy *Karácsonyi* Aladár felelős szerkesztőnk október 8-án e zseniális író miatt kerül a győri esküdtszék elé, mert táviratban üdvözölte Ady Endrét, aki a „káptalan sor" megtámadásáért három napi fogházat szenvedett. Íme egy vers a szerző kötetéből: [A lap közli a *Még egyszer...* c. verset.]

SzHir 1903. okt. 4.; 46. évf. 235. sz. 1. – Tárca – A megjelent kötetre utaló jegyzettel mutatványként közli az *Áldomás* c. verset (l. a vers jegyzetét e kötetben).

MiskN 1903. okt. 9.; III. évf. 229. sz. 4. – Irodalom

Még egyszer. Ady Endre, a legrokonszenvesebb és legtehetségesebb fiatal poéták egyike, e cím alatt újabb verskötetet adott ki. A Nagyváradon megjelent könyv ára 2 korona; megrendelhető a szerzőnél a „Nagyváradi Napló" szerkesztőségében.

Jöv 1903. okt. 11.: I. évf. 35. sz. 54. – Írókról-költőkről – *Ady Endre versei* – Mutatványszerű verspublikációk a következő kétmondatos bevezetővel: *„Ady Endrétől* a napokban szerény kis kötet jelent meg. Ám ebben a kötetben már első bepillantásra a következő nagyon értékes verseket találtuk:"

A következő verseket adta közre: *Misztérium,* „Lótusz" címváltozattal a *Lótusz virág* (l. a két vers jegyzetét e kötetben) és *Fuimus* [De jó, ha...] (l. a jegyzetét: AEOV I. 447.).

d) A kötet kritikái

NN 1903. okt. 3.; VI. évf. 227. sz. 1–3. – Tárca – *Fehér Dezső*

Ady Endre

(Még egyszer. Nagyvárad, 1903)

Idestova harmadik esztendeje, hogy Ady Endrével haragban vagyok. Azok, akik sűrűn látnak bennünket egymással, s akik tudják, hogy a redakcióban egymás mellett van az íróasztalunk, mosolyogva olvassák ezt a kijelentésemet, s talán el sem hiszik.

Pedig valóban haragszunk egymásra, s a mi haragunk nem is afféle múló szeszély, vagy ideges fellobbanás, hanem mélységes és komoly. Egy műhelyben keressük a kenyerünket, egy lapot csinálunk: hát nem kerülhetjük el egymás társaságát, – de olykor napok, hetek múlnak el, hogy alig váltunk szót, és csak a szemeink borús, hideg villongásával jelezzük egymásnak, hogy haragszunk.

Elvégre ez a mi magánügyünk volna, amit elvégezhetnék vele magánúton is, ha tisztelt kollégám az asztalomra nem hajítja tegnap az ő cinikus, félszeg és a más érzékenységével keveset törődő modora szerint a *„Még egyszer..."* című most megjelent verskötetét. Hogy azonban elolvastam ezt a könyvet, még jobban felberzenkedett bennem az ellene való harag; valami perverzátus vágy vesz e pillanatban erőt rajtam, hogy jól elverjem; kerülni akarván azonban a tettleges inzultust, itt verem el rajta a port az előtt a közönség előtt, mely jeles poétának hiszi és tudja ezt az urat. Egyben igazságtevőül ugyancsak a közönséget hívom fel: ítélje meg, hogy a haragvó felek között melyiknek van igaza.

Tartsunk azonban sort, és adjuk elő híven a mi régi haragunk keletkezésének történetét. Három esztendővel ezelőtt történt, hogy idekerült Debrecenből, ahol ötven korona a maximális újságírói fizetés, egy bolyhos, csupasz állú riporter, aki még a rendőri híreket is olyan éles, markáns tollvonásokkal írta meg, hogy lehetetlen volt az ő rendkívüli egyéniségét a magunkfajta öreg újságírónak észre nem venni. Kezdtem érdeklődni az írásai révén e vadtekintetű rideg és szórakozott fiú iránt, s megtudtam felőle, hogy buzgón olvassa Spencer Herbertet, Nietzschét, Lassalle-t, Marxot és szörnyen lenézi az egész világot. Azután sikerült megtudnom, hogy kiadott Debrecenben egy „Versek" című kötetet, amelyről olyan kritikusok, mint Rákosi Jenő, Kiss József, úgy írtak, hogy a magyar poézis hervadó kertjében kifakadt egy gyönyörűséges eleven rózsató, s a legnagyobb magyar poétát vélik felismerni az Ady Endre jövendőjében. Sokat és a szenzációs felfedezés hangján beszéltek akkor az Ady Endre talentumáról, és várták, hogy mit csinál majd ezután, milyen pompás, eleven és színes rózsákat hajt majd a tő, melynek oly frappáns volt az első fakadása. A jó Ady Endrét pedig mintha elkeserítette volna a világnak rá áradó hiúságos dicsősége, mindent elkövetett, hogy ne sokáig beszéljenek róla, oly buzgón nem csinált többé semmit, hogy végre csakugyan elhallgatott róla a krónika, s lassan-lassan el is felejtették őmagát is, a tehetségéhez fűzött reménységeket is.

Akkor történt, hogy talentumának egy csekély hányadát bérbe vettem a Nagyváradi Napló részére, s bármily cinikus óvatossággal is igyekezett előlem is elrejteni szellemének mélységesebb kincseit, hamar rábukkantam az igazi Ady Endrére, nem arra az Ady Endrére, aki egy izzó radikális cikkével kedve szerint aratja a zsurnaliszta sikert és nevezetességet; – hanem arra a másikra, aki hivatva volna arra, hogy meteorként ragyogjon fel a magyar irodalomnak, a magyar költészetnek elhalványodott, apró, pislafényű bolygókkal megvilágított egén, akinek az írásai révén hamar ott lehetne a helye az elsők között, mert nemcsak az én hitem, hanem mindazoké, akik az igazi Ady Endrét közelebbről ismerik, hogy szebben és erőteljesebben: több színnel, formával és tűzzel nem uralja, nem kezeli más a magyar nyelvet és stílust, mint ez a csupasz állú, cinikus íródeák.

Hogy én ezt tudom és mélyen átérzem, ez a mi nagy haragunk oka. Három esztendő óta hajszolom, gyötröm és üldözöm ezt az embert, hogy *írjon*. Nem csupán cikkeket, lelketölő, hideg zsurnaliszta munkát, hanem valami nagyobb, értékesebb, maradandó hatású művet, amit oly régóta várnak tőle azok, akik annyi szép reménységet fűztek az ő kibontakozó tehetségéhez. – Ő pedig beburkolódzva cinizmusának, pesszimizmusának és a dicsőség megvetésének szürke leplébe megharagszik, ha ösztökélem, ha ambicionálom, ha – amint ő mondja – „nem hagyom békében". Én pedig azért sem hagyom békében és agyonprédikálom, hogy milyen gyalázat, milyen bűn, ha egy fiatal tehetség magára erőltetve a koravénség fakó színét, parlagon hagyja heverni szívének és lelkének izzó erejét, és talentumának drága kincseit ott forgácsolja szét a redakció hétköznapi munkára berendezett műhelyében. Miért nem alkot, miért nem ír az az ember, ki tudna írni? Mikor annyi analfabéta forgatja a tollat, és kapaszkodik a babér után ebben a mi írói tehetségek-

ben oly szegényes országunkban. Ezen aztán összeveszünk. – Olykor-olykor, csakhogy lerázzon a nyakáról, megígéri, hogy munkához lát. De hogy az ígéret csak nem akar valóra válni, megint összeveszünk és szótalanul, haragosan nézünk egymással farkasszemet napokon, heteken át.

*

Most, hogy „Még egyszer..." címen kiadta összegyűjtött verseit, észre fogja megint venni a hivatott kritika és a közönség Ady Endrét, az erőtől duzzadó, a poézis legpazarabb színeivel világító nagy magyar poétát. A legnagyobbat a sok kínrímgyártó, hazug hangulatokat hajszoló versfaragók között. De már előre is kikéri magának, hogy lelkesedjenek őérette, vagy reménységeket fűzzenek az ő tehetségéhez.

[Idézi a *Még egyszer...* c. vers 1–20. sorát.]

S most kérdem a közönséget, nem elkeserítő-e, mikor ennyi pesszimizmussal, ennyi apátiával énekel egy alig huszonhat éves, tehetségének legizzóbb napfényében ragyogó poéta. Nincs okom a haragra ez ellen az ember ellen, akivel egy műhelyben dolgozva kénytelen vagyok látni, mint fecsérli el képességeinek javát efemer újságírói munkára?

Az egyetlen vigasztalódásom, hogy egyszer mégiscsak felébred ebben az emberben az akaraterő, az alkotás vágya és az írói dicsőség utáni nemes ambíció. Hogy fény-ember lesz a láp-emberből, amint ő maga írja:

[Idézi a *Vízió a lápon* c. költemény 8–38. sorait.]

Szép, szép az a *„gátra szomjas akarat"*. De látni akarom már egyszer, Ady Endre úr. Akkor majd kibékülök Önnel!...

(L. még AEÖPM IV. 428–31.)

BN 1903. okt. 4.; VIII. évf. 271. sz. 11. – Tudomány, irodalom – Szignálatlan *[Vészi József]*

Még egyszer. (Ady Endre verseskönyve.) Ady Endre a modern költőknek abból a fajtájából való, akik szinte hősies bátorsággal történnek a lelkük vadonjaiban, hogy végcélul megtalálják – magukat. Az Ént kereső út igen szomorú; a mámorok sikátorai, a szenvedélyek útvesztői tele vannak gyötrelmes mementókkal. Ah itt vérezett el egy fehér gondolat, egy kristályos érzés ott fúlt a szesz gőzébe! A mai pogányok meztelensége nem a régi már. Az erős, a daliás, a heraklészi pózok szép kora lejárt... A Pán-imádók ma nem erős szabadok, hanem satnya rabok, akik a megváltást egy világos pillanat képében csengik. Ady Endre könyvében is ennek a tragikumnak szele süvölt. És megborzadunk tőle, hogy milyen tudatosan hordja a keresztet. Nem lázongának a jambusok, s nem árad ki a sorok közé a könnyek folyama. Ady a gondolatok aranybányáiban turkál, és néha – gyémántot is talál. Ha néha nem új a gondolata, az nem baj – mert az erős gondolat manapság költőibb az újnál. A hangja biztos, a trémát alig ismeri. És bár nem való a verselés boszorkánymesterei közül, üdén, kellemesen csengenek a rímei. Kis könyve tehát érték, mert kábulataiban sokszor érezzük magunkat találva. A ma embere elgondolkozva hajtja rá a fejét...

MG 1903. okt. 4.; XII. évf. 40. sz. 13–14. – Irodalom – *Gt. O. [Gellért Oszkár]*

Ady Endre

Ady Endrétől „Még egyszer" címmel vékony verskötet jelent meg Nagyváradon.

A verskötet legjobb darabja a Dankóhoz írt poéma, melyet mai számunkban kap az olvasó.

Ez a vers magán viseli az Ady Endre költészetének minden előnyét, s fátyolt vet annak minden hátrányára.

Miért ne foglalkozzunk tehát éppen ezzel?

Schol szükségesebb jóhiszeműséget, mint verseskötetéknél, akadjon bár tucat rossz

strófa közt egy jó is. A fontos nem az, hogy Ady Endre egy kötetnyi versében megírta a „Dankó" címűt; a fontos az, hogy Ady Endre ilyet is tud írni.

Nem mintha ez egyhez viszonyítva messze elmaradna a többi. Sorokat, gyönyörű sorokat lehet itt találni. Sokszor mintha éppen a sorok kedvéért íródnék egy-egy vers. Ady Endre praktikus költő.

Ady Endre: az ember – nem tehetek róla – szánalmasan gyámoltalannak tűnik fel nekem. Valaki, aki még önmagától is fél. Minduntalan segítségre szorul. Dankó Pistára, hogy magát bemutassa, Lótuszvirágra, lápra, vén Faunra, ködös éjszakára és mindenekfölött homályra, hogy az egyéniségének körvonalai megélesedjenek előttünk... Csalódott; a szívében és lelkében csalódott ember melankóliája, mégis, mintha kevés volna neki. Tapasztalt; az eszében és akaraterejében megbízhatnék: tudja immár, hogy hiába a cél... Mégis a tudós ember pesszimizmusa mintha kevés volna neki. Érzi-e a fájdalmat ez az ember, vagy világnézete a fájdalom? Nem tudni. Egyet tudni: hogy – akaratlanul-e, akarattal-e hibái takarására – keresve keresi a homályost. És valószínű, hogy megmosolyog engem, ha nem értem őt, és valószínű, hogy megmosolyog, ha állítom, hogy értem. Természetes; mint nem lehet érteni a homályt és mint lehet érteni egyáltalában valamit?

[Idézi az *Éjimádó* c. költemény 1–5. sorait.]

Ady Endrénél rosszabb filozófus és jobb költő kevés akad máma a hazában.

SzV 1903. okt. 4.; II. évf. 247. sz. 2–3. – A „SzV" tárcája – *bj. [Balassa József]*

Még egyszer
Ady Endre verskötete

Folytonos és rakoncátlan játszás az ellentétes hangnemekkel: ez jellemzi Ady verskötetét, amely *Még egyszer* címmel hagyta el a sajtót. Az ellentétes hangnemek között ritka szeszélyességgel száguldozik ez az erőstehetségű író, aki a szilajságok mellé a megkapó gyöngédséget állítja poézisébe. A fájdalmas és dühös emésztődés költészete nála a férfiállat lírájává alakul át: igen érdekesen és fölötte nagy változatossággal.

Jelentős tehetség és számottevő poéta Ady Endre. Fiatalságában is helyet követel magának és elösmerést. Új színeket visz be a költészetébe, olyanokat, amelyek hétköznapiságukban nem hétköznapiasak és színtelenségükben nem színtelenek. Ellentétnek látszik ez, pedig Ady Endrének a versei éppen a szerelem és az érzés hétköznapi színtelenségének bizonyságai óhajtanak lenni. Ha így tetszik, az állatiasság és a fölmagasztosult érzelem közötti harc az, amely Ady Endrének minden sorát jellemzi a szerelmi lírában. Érdekes ez a borongás és figyelemreméltó. Alanyi költészetünkben gyakran látjuk már ezt az irányzatot föltűnni, noha senkinél sem oly erőteljesen, mint a nagyváradi költőnél.

Mi magunk sokban szeretjük ezt a változatos irányzatot. Sokkal méltóbb, mint száz szonettet írni egyhangúan és mesterkélten, vagy hét rossz hazafias ódát költeni hét perc alatt. Az egyikben a részarányosság túltengése mennyiségtanná teszi a költészetet, a másikban az elcsépelt közhelyek rossz vezércikk hatását keltik az ódai emelkedettség helyett. Ez az ünnepélyesség teszi éppen hétköznapivá líránkat, amelyben az Ady Endrék természetellenes hangja már természetesebbnek látszik a formák megszokottságánál.

Az Ady Endre-féle versekben előtűnik a hév. Sok a tűz bennük, és játszin lobog benne a rakoncátlanság. Hogy úgy mondjuk, a férfiszobáknak magyar huszárkaszárnyaszerű hangja uralkodik bennük a közös kaszárnyák érzelgése helyett. A kecses zúgolódás helyett az erős fölindulás és a féktelen szenvedelem ereje duzzasztja ezt a lírát. Különösen érdekes a szerelmi szenvedély ott, ahol az érzékiség költészete már eltűnt, és helyette a „kurtaszoknyás leány szerelme" lép előtérbe. Itt nagyon megkapó az Ady Endre tehetsége, és fölötte színes, illatos lesz a verse.

A rakoncátlan versekből előtűnik az *én* költészete. Ifjú dölyfösség van bennük, ami

néhol túlbüszkének látszik. A szavak erőssége, a válogatlan kifejezések megválogatása okozza ezt. Ebben azonban Ady Endrének az egyéniségét kell megbecsülni, aki utat tör magának, mert ez az egyéniség csakugyan erős és fölötte célratörő, amint ez az itt következő néhány sorból is kitűnik:

[Idézi a *Még egyszer*... c. vers 34–45. sorait.]

Ady Endre különben újságíró. Nagyváradon őt is az a veszély fenyegeti, ami minden írót sorsa, aki a kenyérért az újságírás robotját kénytelen végezni. A politikus elnyeli a költőt, a publicista a versírót. Pedig kár volna érette. A magyar irodalom sokkal szegényebb igazán eredeti költői egyéniségekben, semhogy az Ady Endre erős tehetségének elmosódását sajnálni ne kellene.

SzHir 1903. okt. 4.; 46. évf. 235. sz. 10. – Irodalom – *(i-re.) [Liptai Imre]*

Még egyszer
Ady Endre könyvéről

Egy kicsiny verseskötet van előttem. Amit az olvasó mohósága talán kevesellve számon kér a költő fukarságától, azt megadja busásan a szerző neve és a kis kötet tartalma.

A név, Ady Endréé, a poéta-lelkű jeles író emberé. Ez a név a vidéki zsurnalisztika javából való. A gazdája hivatottan a hivatottak között évek óta tarolgatja, gyarapítja érdekes egyéniségének gondolatgazdag, mélyenjáró és mindenekfölött eredeti írásait. Ezek az írások akár a vidéki sajtó kálváriás útjának robotját adták, akár a költői lélek el nem hallgatható megnyilatkozásait adták a nyilvánosság elé, mindenképpen nagyon figyelemre méltó kalászai voltak annak a termékeny talajnak, amelyben fáradhatlanul szántja a gazdag barázdákat Ady Endre tolla.

Ennek a termő talajnak fukar kezekkel mért, de úri garmadáját látom Ady Endre „Még egyszer" című érdekes kötetében is. Talán nagy lesz az ortályoskodás a nagyváradi poéta ezen munkája fölött, mint minden olyan íráson, mely új, merész hangon, új és merész gondolatokat szolgál, de én nem habozom igazságot és elismerést szolgáltatni a poétának, aki elég gazdag lelkű ahhoz, hogy járt utakat megvető gondolatainak és érzéseinek új formát keres; aki elég erős és önérzetes ahhoz, hogy a költészetét nem idomítja a lanttal elnyűtt holdvilág sugaraiba kapaszkodó poéta-légiók sablonjaihoz, és aki elég poéta ahhoz, hogy azt és úgy írja le, amint és ahogy izzó lelke érez.

Nyereségnek, büszke, tartalmas kalászkötegnek tartom Ady Endre újabb aratását. Aki egy nagyjövőjű, acélos talentum érdekes emelkedésének szívesen tanúja, az szerezze meg Ady Endre írásait.

A kis kötetet afféle prológus előzi meg, abban, többek között így jelenti be verseit a szerző.

[Idézi a *Még egyszer*... c. vers 1–20. sorait.]

Ebből a prológusból a kötet érzelmes, szarkasztikus és bús hangulatát kapja az olvasó, és forgatván Ady Endre könyvének lapjait, egy új hangú, érdekes költészet levegőjét szívja magába. A verses kötet egyik megkapó költeményét mutatóul lapunk tárcarovatában közöljük.

(A lap az *Áldomás* c. verset adja közre; l. a vers jegyzetét e kötetben.)

NN 1903. okt. 6.; VI. évf. 229. sz. 1–2. – Tárca – Szignálatlan összeállítás és utánközlés más lapokban megjelent kritikákból.

Ady Endre könyvéről
– Kritikák –

Alighogy megjelent a könyvpiacon Ady Endre *„Még egyszer..."* című kötete, a becsülés és elismerés kiváltságos hangján emlékeznek meg a budapesti és vidéki lapok erről az érdekes tehetségről, melynek minden munkáját irodalmi eseménynek tudják.

A *Budapesti Napló*-ban maga Vészi József így ír róla: [Közli a BN 1903. okt. 4-i, általunk már fentebb besorolt kritikáját.]

A *Szegedi Hiradó* kritikusa a következőket írja: [Megismétli a SzHir 1903. okt. 4-i kritikáját.]

A *Szeged és Vidéke* a következőkben méltatja: [Egy bekezdésnyi kihagyással és némi szövegromlással újraközli a SzV 1903. okt. 4-én közreadott kritikáját.]

SzN 1903. okt. 21.; XXVI. évf. 252. sz. 1–2. – *(d) [Domokos László]*

Még egyszer

Ady Endre verseskönyve. Megjelent Nagyváradon, 1903.

Sejtelmes, szürke őszi éjjel, mikor szél tépi a csikorgó házereszt, és fekete árnyak suhannak a fekete messzeségben, mikor pergő esőcseppek tűrhetetlenül egyhangú kopogása hallik, és az anyaföld porhanyós göröngyein lucskos, csobogó pocsolyává olvad szét az ég könnyűje: dacosan kifeszített mellel halad a zivatarban egy magános fiú. Száz akadály gördül eléje, megcsusszan a lába, földreboruló faágak tépik meg lengő, bozontos haját, – azért ő halad előre, és vad öröm villan meg a szemében. Küzdelme az erejében duzzadó férfi nyers küzdelme az anyag ellen, öröme a teremtés koronájának diadalmas felsőbbsége. Kerüli az embereket, és éjjel jár, mint a bölcsek és a ragadozók; megveti a hitvány földi gyönyörűségeket, és áhítozik utánuk. Behunyt szemmel néz magába. És a lelke zűrzavaros kaoszában rég elmosódott, lágy, meleg érzések buggyannak elő a disszonáns zajongásból. Tiszták, mint a hegyi forrás, és szívet remegtetőek, édesek, ujjongóak, mint Pán futulyájának siránkozása. Csak még egyszer! Csak egyetlen egyszer omoljanak el a lelkesült szavak, csak még egyszer folyjon szét patakká az öröm és fájdalom csörgedező könnyáradata! És omolnak a szavak, és csörgedeznek a könnyek, – de szürke, hangulattalan őszi éjjel van, és sárba hull az egekbe vágyó tiszta imádság...

Ez a sorsa Ady Endre poézisának.

Az éjféli vándor: ő maga, a szürke, unalmas őszi idő: költészetének melegágya, miliője.

Szándékosan kerestük a rikító színeket, mikor prózaiasan percegő kritikus tollal képet rajzoltunk Ady Endre költészetének általános hangulatáról. Értékes, igazságra törekvő és mélységekben járó gondolatok csendülnek ki az ő verseiből, melyek a szépérzés felköltésére rímbe gördülő könnyű formákba futnak. Ám e gondolatok nyers valóságukban elveszítik a gondolat könnyűségét és legtöbbször úgy hatnak reánk, mintha nem magukkal ragadó igazságok, hanem elszomorító tények volnának. Bár a tények elismerésének első kritériuma az, hogy létalapjuk igazságáról meg legyünk győződve, mindazonáltal tények nélkül is vannak igazságok és e két rokon-fogalom meghatározása között láthatóan különbség van. Gyönyörű, poétikus kép az Ady Endre költészete, de minden vers végén kicsendül belőle a nagy tagadás iróniája:

– Tapsoljatok, vége a komédiának!

Mintha Böcklin ecsetjének fantasztikus csapongását szemlélnők, amint a *Halál szigetét* fösti lázas, lüktető sietséggel, és mikor meghatottságunkban szinte megdermed a gyönyörűségek kálváriáján végigvonszolt idegrendszerünk, maga a művész hideg, szenvtelen hangon elmagyarázná akkor nekünk a festékanyagok kémiai összetételét. Hogy amit fenséges, tiszta képnek látunk, az nem egyéb, mint sulypát és kén vegyülete, schweinfurti márga, gummi, gutti, umbra, lakmusz és kátránykivonat, sok, sok korom és kátránykivonat...

Konstatálni kell azonban, hogy Ady Endre érdekes poéta. Amit elgondol, az mind szép, jó és nemes; amit leír, az már nem mindig szép, ritkán jó és még ritkábban nemes. Rapszodikus, forrongó tehetség, aki azonban kiforratlan és éppen ezért szkeptikus. „A világ az izmos butáké", – ez a filozófiája, és senki sem mondhatja, hogy tévúton jár. Ami néki fáj, az mindnyájunknak megtépi a lelkét egyszer-kétszer, csakhogy magunkba zárjuk a fájdalmunkat és szégyenkezünk, hogy hitvány állatokhoz vagyunk hasonlóak. Más templomnak tekinti a költészetet, és megoldja saruit, mikor ebbe a templomba lép.

Ady Endre nem választja szét a szürkeséget és napsugarat, mikor az életet nézi. A templomba behallja az utcák zsivaját és az istenülés perceiben a forró, meleg test féktelen uralkodási vágyának dithyrambjait zengi.

E sajátos költészet illusztrálására néhány példával szolgálunk itt az olvasónak.

[Idézi a *Misztérium* c. vers 17–24. sorait.]

Látnivaló, hogy teljesen határozottság nélkül való ez a poézis. Önmagát keresi a költő, keresi, keresi és – keresi. Mindazonáltal, hogy nem találja magát, fehéren, tisztán fénylő gyöngyök akadnak a tolla hegyére. Az előbbi határozatlanság konklúziója ez:

[Idézi a *Misztérium* c. vers 29–32. sorait.]

Eredeti, megkapó, új fordulat ez. És ilyen bőven akad a kötetben. A sok, sok merész és szerfölött modernül filozofáló gondolat között valósággal elemi erővel markol a szívünkbe ez a néhány gyönyörű sor:

[Idézi *A halottak* c. verset.]

Ez a verseskönyv legragyogóbb lapja. Bájos, színes, tarka álmok szövődnek a poéta csapongó gondolataiból, ha feledni tudja, hogy tulajdonképpen modern poéta és nem a burkoltság és határozatlanság, hanem a képek eszmei igazsága ad erőt a lélek szárnyalásának. *Óda a betükről, Mesék, Szivek, Dankó,* – ezek a versek a kötet gyöngyei. Bízunk benne, hogy a *Még egyszer* hangulata nem a lantját utoljára magához szorító hegedős vad följajdulása, hanem a divatszerű formák között előtörő és eget kívánó ős poétai tehetség küzdelmes szárnybontása.

(L. még: Péter László: Ady nálunk. Szeged, 1977. 33–36.)

PH 1903. okt. 22.; XXV. évf. 289. sz. 9. – Irodalom – Szignálatlan *[Ráskai Ferenc]*

Három verskötet

Az idei ősz java poétáink felvonulásának ideje. Ezúttal három fölött: *Ady* Endre, *Szilágyi* Géza és *Farkas* Imre kötetei fölött tartunk rövid szemlét. Ady Endre *Még egyszer* c. alatt gyűjtötte össze újabb verseit. Igénytelen kis kötet, de ritkán lelni nemesebb és gazdagabb tartalmat szegényes külső mögött! Nem annyira magábaszálltan, mint inkább magábaroskadottan, betegesen keresi énjét majd mindegyik versében. Nehogy félreértessünk; nem a költő lelke beteg, hanem a mód, amellyel önmagát, hogy úgy mondjuk, kezeli. Egészséges rímekből, lélekből lelkezett ütemektől hangzik vissza kötete és mégsem teszi ránk azt a hatást, amit tennie kellene: a jelentős költő hatását. Mert nem mindennapi tehetséggel állunk szemben. Csakhogy a gyémánt az egészséges, a rügyfakasztó napfényen csillog legigazabban; az árnyban, a sötétben csak látszik nagyobb fényűnek, a limlom között csak tetszik nagyobb értékűnek. Ady Endre hagyjon fel beteges modorával, amely tehetségét felemésztő irányba tereli. Hogy még világosabbak legyünk: „áldomást" ne az elzüllött zsenikre tartson, mint azt egyik versében teszi. A közönség részére még annyit, hogy az értékes kötet két koronáért a szerzőnél, Nagyváradon kapható. [...]

(A továbbiakban kb. hasonló terjedelemben ír a másik két költő kötetéről is.)

Jöv 1903. okt. 25.; I. évf. 37. sz. 54–55. – Írókról-költőkről – *Sz. Z. [Szász Zoltán]*

Még egyszer
Költemények. Írta: Ady Endre

A felületes olvasónak nemigen imponálnak ezek a versek, ha pedig még az a tudat is hozzájárul ehhez a felületességhez, hogy a szerző vidéki ember, rögtön kialakulhat a lelkiismeretlen ítélet, mely csak negatív megjegyzéseket, kiforratlanságot, zavarosságot, nagy fogalmakkal való tehetetlenséget és melódiára ki nem növekvő pretenciózus akkordokat tud a kis verskötetből kiolvasni. S a felületességnek annyiban igaza is van, hogy ezek a gyarlóságok Ady Endrének mind való tulajdonságai. Valami szervezetlen gondolat- és érzés-anyagú vonaglás, egy kész formákat csak itt-ott mutató zűrzavar az első benyo-

más, melyet ez a könyv ad. Vagy, kevésbé elvontan szólva, egy nyomdába adott jegyzőkönyvnek vagy írómappának véljük kezdetben a „Még egyszer"-t. Ha azonban nem a felületesség, hanem a jóakaró megértés ül hozzája, akkor oly értékességek és érdekességek tárulnak fel, hogy a jóakarat visszavonulhat s az értő képességnek adhatja át a bírálást és élvezést. Ezek a művészileg még befejezetlen, még csak félig kivésett s csak itt-ott teljesen kicsiszolt költemények ugyanis oly értékes és költői anyagból valók, amilyennel kevés újabb magyar költő dolgozik. Ady Endre nem közönséges érzésbánya, s az a művészet, mellyel lelkivilágának nyers anyagát versekké formálja, ott ahol befejezett, valóban nemes és újszerű. Azok közé a bús vadságú titánok közé tartozik ő, akik erőket érzik, de nem merik és nem is igen tudják használni. Éppen mert ártalmasak, nem képesek az érvényesülés, az önértékesítés könnyen elsajátítható, kevés szellemet kívánó, de undorító és prostituáló eszközeihez folyamodni. E kötetében is egy nemes tartalom vívódik a hozzá méltó formáért, de inkább csak sikerült akkordok, megrendítő strófák, mint egész kész és makulátlan költemények kerülnek az olvasó elé. Egy versében meg is van írva ez a nagy belső feszültség, mely világbontó nyilatkozásnak érzi magát, s mégis csak „szóba ömlő semmiségeket termel". Pedig ismétlem, Ady Endrében van annyi energia, hogy nagy alkotások éltető lelke is kitelnék belőle. Nincs tehát szüksége neki másra, mint értelmi, kritikai fejlődésre és művészi érzékének tisztulására. Így aztán szerencsésebb sáfárja lesz annak a sok értéknek, mely benne elrejtve lappang, s oly egyéniséggé növeli ki magát, amilyen a mi nem gazdag irodalmunkban igen kevés van.

Magyar Közélet 1903. nov. 4.; 2. évf. 17. füzet 62. – Kritikai szemle – *Ráskai Ferenc*

Poéták

Ady Endre. Négy java költőről lesz itt szó. Elsőül *Ady* Endrét említem, Adyt, a vidék költőt. Vidéki költő... és négy java poéta között mégis ő az első? Hangzik az olvasó kérdése, amely egyben készséggel beleszorítana bennünket az irodalmi centralizáció tehetséget kifejlesztő és szentesítő voltáról való fejtegetésekbe. Ám mi e helyett rövidesen ama kijelentéssel vetünk véget, hogy Ady Endre nem vidéki költő, hanem vidéken élő poéta, aki után már régóta eseng a központ, és akit a budapesti „bolyhosok" eddigelé sem késtek piccolo körüli, irodalmi vésztörvényszékeiken nem hogy felmenteni, hanem egyenesen maguk fölé helyezni, ami pedig van egy bolyhostól oly nagy áldozat, mintha az egyik primadonna megesküszik és esküjét meg is tartja, hogy riválisát nem fogja ezután esti Miatyánkja végén a pokol fenekére kívánni.

Igenis Ady Endre egyik legjobb költője ma újabb irodalmunknak. Úgyszólván minden verse kész bizonyság erre. De nem az egész kötet. Amit úgy tessék érteni, hogy a felszínre került aranyércen fel se tűnik a vele jött sok nemtelen fém; csak az aranyat látjuk bennök. De ki kell belőlük olvasztani, ha teszem, a királynak készítenénk koronát. A poéta koronája: a verskötete. Ady Endre egy-egy verse ragyog talentumának aranyától; fel se tűnik az egyes esetben verseinek bevégezetlensége, szerkezetbeli formátlansága. De a kötetben polarizálódik az arany és éppen nem teszi reánk azt a benyomást, amit tennie kellene: a nagy költőét.

A költő az ihlet pillanatában visszavonul lelke szentélyébe, mint Áron főpap egykor a frigyláda szentélyébe. Nekünk úgy tetszik, hogy Ady a maga lelkét összezúzta; a saját kezével zúzta össze, mert kötete nagy csalódásokról, tragédiákról, amelyek lelkére sújtottak volna, nem számol el. Így aztán az ihlet perceiben romokon járkál, avagy ül, mint Marius, és acélos kardjára könnyei hullanak és varjak szállanak. Holott a kard éles, acélja rozsdától idegen. Ady Endre fiatal talentumának kristályosságát nem fúhatta még homályosra az őszi ködök párája. Mégis értékes magábaszállás helyett affektált magábaroskadást nyújt ez a kis kötet, amely már második Ady műhelyéből.

Hogy mennyire nem tartjuk ezt a kötetet Ady nagy tehetségének mértékéül, legyen bizonyság az, hogy a harmadikat türelmetlenül várjuk. *Még egyszer* ... nyöszörög felénk

a mostani kötet címe. *Ez az!* Írjuk mi már előre önhatalmúlag a harmadikra. Vegye Ady ezt kötelező előlegnek. Tartozik vele az irodalomnak.

(A *Poéták* címhez csillag alatt kapcsolt jegyzetben közli a kritikus a szemléjében sorra vett költők köteteinek címét: Ady Endre: *Még egyszer;* Szilágyi Géza: Holt vizeken; Czóbel Minka: Opálok; Farkas Imre: Volt egyszer egy leány.)

O-V 1903. dec. 13.; XXIV. évf. 50. sz. 996. – Irodalom és Művészet – Szignálatlan

„Még egyszer" cím alatt adta ki Ady Endre Nagyváradon költeményeit. A csinos kiállítású kis kötet első verséből, melytől az egész kötet címét nyerte, azt látjuk, hogy a szerző még egyszer és utoljára zengi el panaszos dalait, melyek csalódott lelkéből fakadtak. De mi Ady Endre könyvéből azt az impressziót nyertük, hogy elkeseredése nem elég ok arra, hogy valaki lantját szegre akassza, különösen ha olyan ügyesen versel, mint a szerző. Hisz a költőt éppen a csalódások és lelki viharok növelik naggyá, az igazi tehetség a szenvedések és nélkülözések iskolájában acélosodik meg, s így van okunk remélni, hogy Ady Endre nevével is találkozunk még a jövőben, hogy ez a kötete nem az utolsó. Forrongó tehetsége bizonyára a sötét pesszimizmustól megtisztulva jelentkezik majd legközelebbi kötetében. A könyvből mai számunkban közlünk mutatványt.

(Az O-V „mutatványa" ugyanebben a számban a *Misztérium* c. vers volt: l. a vers jegyzetét e kötetben.)

Új Idők 1903. dec. 13.; IX. évf. 51. sz. 561. – Karácsonyi könyvek – *T. R. [Tábori Róbert]*

Még egyszer
Költemények. Írta Ady Endre

A féreg megrágta az emberek szívét, a kétkedés lassan őrlő férge. Nem tudnak hinni és nem tudnak nem hinni. Üdvösség volna a hit és megnyugvás, az is, hogy erősen megállhatnának a semmivel szemben, azzal a tudattal, hogy a halál után nincs a létnek folytatása.

De nem tudnak megállni: vergődnek. Óriási munkát végeznek, és mégsem jutnak előre egyetlen lépéssel. Belekapaszkodnak az életbe, hogy mégse lássák a halált, amelyet pedig mint megváltót dicsőítenek a magányosság éjféli óráiban.

Ennek a lelkiállapotnak támadt aztán egy sajátos költészete. Mosolygó fájdalommal van tele és kétségbeesett örömökkel. Csupa ellentét az egész, s hiányzik belőle a harmónia. Mégis megkap, magával ragad, és gyötör, és kínoz. Szeretnők kigyógyítani belőle azt, aki hirdeti, és érezzük, hogy magunk is betegei leszünk.

Azokhoz a poétákhoz, akik így hatnak ránk, tartozik Ady Endre is. Megüt akkordokat, amelyek a modern ember szívében visszhangra találnak, éppen azért, mivelhogy az ő érzését tolmácsolják, s a következő pillanatban visszasírja a múlt idők érzését, amikor a költészetben a szív volt még minden. A félhomályban érzi csak jól magát, a félérzések misztikus légkörében, de ezeknek szépen ad kifejezést és hangot. Tehetsége erős, de azért úgy fest sokszor, mintha beteg volna. Nem affektált gyöngélkedés ez mégsem, hanem a kétkedésnek, a magában hinni nem tudásnak színe.

Íme mutatóba két költemény a most megjelent kötetéből:

[Közreadja „Szivek" címváltozattal a *Szívek messze egymástól* két strófáját, majd *A könyvnyek asszonya* ciklusának IV. részét, a 43–50. sorig.]

A kötet Nagyváradon jelent meg, a szerző saját kiadásában.

VÚ 1903. dec. 13.; 50. évf. 50. sz. 835–36. – Irodalom és Művészet – Szignálatlan. (Feltehető, hogy e kritika szerzője azonos az ÚjV-ről a VÚ 1906. márc. 11-i számában megjelent bírálat írójával, Schöpflin Aladárral.)

Két versfüzet. Két kicsike formájú versfüzet kerül elénk a nagy halmazból, de mind a kettőben több van, mint némely terjedelmes kötetben. Az egyik Mármarosszigeten jelent

meg. *„Ifju Álmok"* a címe, írta *Szegedy* Miklós. [Ezt követően a recenzens elmarasztalja „kezdetlegesség"-e miatt, s néhány vigasztaló szót is szól.]

Egészen ellentétes hangot szólaltat meg *Ady* Endre *„Még egyszer"* című füzetében. Az ő világa nem csöndes, szelíd mosolygó ábrándvilág, lelke mintha örökös lidércnyomás alatt állana. Fájdalma metsző kín, tehetetlen vergődés, mely visszás képzetekkel tölti el agyát, megbénítja akaraterejét, sivár öngúnyba fojtja lelkesedését, az ideálok helyett torzképeket fest képzelete elé. Az önmagával küszködő, kínosan forrongó ifjú ideges belső küzdelme ez, melyet a saját egyéni világnézlet kialakulásáért folytat. Az a jelentékeny intelligencia, melyről a versek sok helye tanúskodik, tehetségének számos fellobbanása, azt a reményt keltik, hogy a szerző győztesen fog kikerülni a belső harcból, s el fog érkezni számára is a harmonikus művészi alkotás ideje. Mutatványul a Nagyváradon megjelent füzetből a következő verset közöljük:

[*A halottak* két strófáját közli; szövegét és jegyzetét l. e kötetben.]

Szil 1903. dec. 24.; XXI. évf. 52. sz. 1–2. – A Szil tárcája – *S.* [Valószínűen *Kapus Sámuel*, más feltételezések szerint *Somogyi Endre*].

Még egyszer

Fehér kis könyv fekszik előttem. Egy ifjú költő műveit tartalmazza. Ára, amint a szerző maga mondja, csak egy forint, de felette sokat ígér érte. Az élet annyi szennye közt a legtisztábbat, saját magát. A maga elméjének gondolatait, szívének érzéseit, amelyek a költészet szárnyán próbálkoznak kivergődni a mindennapi élet tertőjéből.

Nem első fellépése ez a költőnek. A könyv címe is: *Még egyszer*. Szerzője neve sem ismeretlen az olvasók előtt: *Ady Endre*.

Ezek elmondásával be is fejeztem a szokásos bemutatást. S ha még beszélek valamit, az semmi esetre sem fog bírálata lenni Ady Endre költészetének, csupán azoknak a gondolatoknak a tolmácsolása, amelyeket ennek az ifjú költőnek az alkotásai bennem felébresztettek.

Alkotásai, mondom. Mert hiszen az érzelmeknek és gondolatoknak ritmikus beszédben való megnyilatkozásai még korántsem alkotások mindannyian. Irodalmunk mai termékei között éppen nem. A verselés külső mestersége ugyanis könnyen elsajátítható ügyességet követel csupán. Gondolat és érzelem pedig csak terem: ha nem terem, kerül. De a hatásokkal szemben érzékeny lélek megnyilatkozásainak megkapó ereje, felfogásbeli újdonsága, kifejezésének gazdagsága, formájának simulékonysága s az a gyermeteg őszinteség, mely tartózkodás, habozás, sőt megfontolás nélkül tárja elénk lelkének világát, teszi a ritmikus beszédet költeménnyé, avatja költőjét lírikussá. Ady Endre versei költemények. Szerzőjük nagy reményekre jogosító lírikus.

Mondhatnám azt is, hogy lírikus, minden körülíró jelző nélkül, ha *csak* viszonylagos mértéket alkalmaznék reá. De ez megbántása volna annak az erős tehetségnek, mely első kritikusa önmagának. Mert fárasztó nagy utat tett meg az ő alkotásokra elhivatott lelke. Lebocsátkozott a mélységek titkos éjjelébe. Felszállott a magasság tiszta égébe. És hogy nem talált a mélységben gyöngyöt, a magasságban csillagot, azt ő legjobban tudja. Tudja azt is, hogy költészete így nem igazi, hanem csak a halhatatlanság nehéz útján előtörőnek fel-felszakadó sóhajtása, a kimerültségtől megtántorodónak fájdalmas jajkiáltása. Ez az öntudatosság teszi aztán jogosulttá az ő pesszimizmusát, őszintévé elborulását, fájó kesergését, megrázó fájdalmát.

Ez az öntudatosság, amely, hogy a maga költői megnyilatkozásaiban elárulja azt az erőt, melyben nagy és maradandó becsű alkotásokra való képesség rejtezik, teljes mértékben magán hordja a XX. száz év emberének általános jellemvonását: a habozást, a kétkedést.

Igen. Az élet naponként mutatja, hogy korunk uralkodó típusa „Bánk bán" Simonjának alakja, kinek minden akarata, minden törekvése abba a gyöttő habozásba roppant bele, hogy: *de hátha mégis?*... Ez a meddő kétkedés jellemzi megfigyelésünket, ítéletünket,

törekvésünket, s ha volna is kevés kivétel, ezeket az uralkodó áradat magával sodorja, s nemritkán a kétségek zúzó sziklái közt a kétségbeesés örvényébe meríti. Annál inkább pedig, mentől nagyobb erővel dicsekedhettek.

Törvényeket alkotunk, de csak azért, hogy a humanizmus szent nevében nyakukat szegjük; ismerjük a bűnt, de ugyanazzal az ürüggyel menteni is tudjuk. Pedig humánus voltunk csak habozó bölcselkedés, amely az igazságnak olykor megdöbbentő alakjától remeg. Viszont ha nagy, nemes célokért hevülünk, talán első fellobbanásunkban még cselekvésre is hajlandók vagyunk. De fontolgató elménk majd lehűtögeti hevülésünket, hogy a célhoz soha el ne juthassunk. Mert hátha a cél nem is olyan nagy, nem is olyan nemes; hátha erőnk fogyatékossága veszélyezteti a sikert!?

Természetes tehát, hogy ilyetén megfigyelésünk a folyton kísértő kétkedés szemüvegével megbízhatatlan ítéletekre vezet, amelyek csupán habozó törekvéseknek szolgálnak alapul. Nem bízunk hát céljaink helyességében, akaratunk megnyilatkozásának sikerességében, erőnk elegendő voltában. Így nemhogy a jelen *jót* igyekeznénk *jobbal* cserélni fel: még a rosszat is tűrve tűrjük, mert félünk, hogy alkotni vágyó cselekvésünk nyomán esetleg romlás terem.

Ezért nincs a mai kornak nagy eszméje, felséges alakja, korszakot alkotó cselekvése.

De éppen ezért jogosult a lírai költőnek bús kétsége, fájdalmas vergődése, borús rezignációja, keserű feljajdulása. Mert a költő csak akkor nagy, akkor igazi, ha saját kora érzését és gondolkodását képes egyéniségébe beolvasztani.

És Ady Endre alkotásai ezt a képességet mutatják máris, noha – amint mondám – még csak útjelzői annak a pályának, mely a halhatatlansághoz vezet.

A halhatatlanságra vezet, ha ennek a pályának sem meredekségei meg nem szédítik, sem csalóka, tűnő fényei el nem csábítják, sem fáradalmai ki nem merítik. Ha az újat, megkapót, eredetit nem a szertelenségekben igyekszik keresni, hanem a gondolatnak abban a tisztaságában, a kifejezésnek abban a szépségében, amely annyira értékessé teszi *Krisztusok mártirja, Misztérium, Békesség ünnepén, A könnyek asszonya* és mindezek felett *Dankó* című költeményét.

Ám abban a nemes erőben, amely Ady Endre költészetét jellemzi, csalódnunk nem lehet. Ebben a szilárd hitben nevezem őt lírikusnak e szó kifejező értelmében, bízom jövőjében, s beszélek nagy szeretettel, igaz gyönyörűséggel az ő alkotásairól.

PN 1904. jan. 15.; 55. évf. 15. sz. 13. – Tudomány és irodalom – *Csergő Hugó*

Új verseskötetekről

(Ábrányi Emil költeményei – Czóbel Minka: Opálok. Költemények. – Farkas Imre: Volt egyszer egy leány... Újabb versek. – Ady Endre: Még egyszer. – Kiss Arnold: A pap hárfája.)

[A kritikus az alcímbeli sorrendben halad kötetről kötetre, majd így érkezik el tárgyunkhoz:]

Két ifjú poétáról szólunk most: *Farkas* Imréről meg *Ady* Endréről. [Ezt követi Farkas Imre bemutatása 4 verssornyi idézettel; s így tér rá Adyra:]

Ady Endre a másik fiatal költő – erős legénynek mutatkozik abban a minden külső dísz nélkül szűkölködő versfüzetben, melyet Nagyváradon adott ki. Ebben a poétában tartalom van és erő. Gondolatai vannak, amelyek megragadók és a vékony füzetből egy markáns egyéniség emelkedik ki. A dölyfös én-nek a világát vallja, és az idegenek elől önmagába menekül. Dölyfösségén csak a szeretet sugára árad keresztül, mellyel elönti a szenvedőket. De hiába szólal imitt-amott a lemondásról Ady Endre: az ő verses kitörései ifjú erővel ostromolják az egeket és már e füzettel is kiküzdötték maguknak az elismerést. Az igazság ellen cselekednénk, ha nem említenők a kötet gyöngéit is. Sok helyütt szertelenségekre, másutt meg naivitásokra találunk, melyek zavaróan hatnak élvezetünkre. De ezek oly fogyatékosságok, melyek ízléses környezetben hamar le fognak szállani Ady Endréről, aki íme igénytelennek látszó kis füzetével kivívta, hogy igényt tarthat a jövőben való legteljesebb érdeklődésre.

Képes Folyóirat 1904. 36. kötet; 18. évf. 19. füzet, 485–86. – Irodalom és Művészet – Szignálatlan – A *Két versfüzet* c. kritika Szegedy Miklós Ifju Álmok, illetve Ady Endre *Még egyszer* c. kötetéről pontosan megegyezik a VÚ 1903. dec. 13-án publikált bírálatával, még mutatványul is *A halottak* c. verset adja. A pontos szövegegyezésnek egyszerű az oka: a Képes Folyóirat a VÚ füzetes kiadása volt.

*

Nem sorolhattuk be a *Még egyszer* c. kötet kritikái közé Juhász Gyula Az esztendő irodalma c. összefoglaló írását, amely a *SzV 1904. jan. 3-i* számának 8. oldalán jelent meg az Irodalom rovatban. Ebben az áttekintő kritikában Juhász mindössze egy félmondatban utal a *Még egyszer*-re: „Érdekes *Ady* Endre verskötete is..." (L. még Juhász Gyula összes művei V. Bp. 1968. 18.) Más okból nem számítható a kötetre reflektáló kritikák közé, bár a kötet megjelenésétől sem függetleníthető a Szabad Hajdu szignóval [ifj. Móricz Pál] megjelent Vasárnapi levél c. tárcacikk a DFU 1904. febr. 21-i számában. (II. évf. 52. sz. 1–2.) E tárcában a Csokonai Lapok negyedik számának hosszas ismertetése után az előbbiektől csillaggal elválasztva a következők olvashatók Adyról:

Az irodalmi lap után egy ifjú magyar költőre térek át. A Debrecenben is jól ösmert Ady Bandi ez, akinek a tehetségét sokszor tapasztalt tévelygései és a magyar fajtáját lekicsinylő szertelenkedései sem törpítették el előttem. Mert Ady Bandi az igazi tehetségek közé tartozik, és most midőn a Nagyváradi Napló szerkesztői üzenetében azt olvastam felőle, hogy Párizsba vándorolt ki, hogy hosszabb ideig Párizsban fog tartózkodni, azt gondoltam magamban: vajha inkább maradt volna még vagy egy esztendeig a gyönyörű Ér-partján, a szép magyar községben, a büszke magyar vérei között, a tisztes és tiszta szülei háznál. Az a föld, az a levegő, az a környezet meggyógyította volna az önmagával is meghasonlott kálvinista fiú beteg lelkét, akit féltek, hogy Párizsból még kesernyésebben tér vissza, és a magyar nemzeti irodalom csodás tulipánfájáról leszakad ez a szép virág, melynek kora hervadását, mérges érintések miatti beteges fonnyadását – már itthonról – fájdalmasan tapasztaltam.

(A cikk szerzője ellenpéldaként az éppen Debrecenben időző zoológust és utazót, Bíró Lajost emlegeti mint „Kőrösi-Csoma fajtájú" magyart. [L. még az Ady és Debrecen c. kiadványban. Debrecen, 1977. 157. és 159.])

AZ ÚJ VERSEK CÍMŰ KÖTET KIADÁSTÖRTÉNETE

Az alábbiakban az ÚjV megjelenésével kapcsolatos eddig összegyűjtött dokumentumokat foglaljuk össze. Anyagunkat négy részre tagoltuk: a) a kötet előzetes hírverése; b) a kötet kiadása; c) a kötet kritikái és fogadtatása; d) a költő életében megjelent további ÚjV-kiadások és ismertetéseik.

a) *A kötet előzetes hírverése*

Kötete tervezéséhez, kiadása feltételeinek biztosításához Ady Párizsból való hazatérése után – miként ez leveleiből kiderül –, 1905 első hónapjaiban hozzákezdett. Eltérően azonban a Me szétaprózott sajtópropagandájától, az ÚjV kiadását koncentráltabb és igényesebb hírverés előzte meg. Nemcsak verseinek egy-két érdemi méltatása látott napvilágot, hanem 1905 októberében több lap is publikálta a kötetet megjelentető Pallas előfizetési felhívását, amely ez év decemberére ígérte a verseskötet kiadását. Feltehetően több okból is – lassan gyűltek az előfizetők, maga Ady újra meg újra bővítette kötete versanyagát, meg-megakadtak a nyomdai munkálatok – azonban folyton módosult, késett a kiadás időpontja, míg végül is 1906. február első napjaiban megjelent az ÚjV.

Levél Diósi Ödönnek – [Budapest, 1905. febr. 23.] – Ady Diósinak Párizsba írt levelében korai utalás található a kötetre: „Egy-két hét múlva kezdik talán szedni a verskötetemet, később egy novellás kötetet is próbálok kiadni." (AEl I. 167.)

Levél Diósi Ödönéknek – [Budapest, 1905. máj. 14.] – Az asszonynak és a férjének Párizsba küldött levelében már a kötet kiadásának konkrét feltételeiről számol be Ady: „A két könyvemre is alkuban állok. Verses és prózai. Nehezen megy, mert arról van szó, hogy Mednyánszky illusztrálja a verseket. Csak így adna érte vagy 3–400 forintot a Pallas. A másikért mindenképpen keveset kapok. Kabos csinálja nagy kedves barátsággal az üzleteket. Csak már lenne belőlük valami." (AEl I. 173.) (Az ÚjV-hez nem Mednyánszky László, hanem Nagy Sándor készített illusztrációt, mégpedig *A mi gyermekünk* c. vershez. A tervezett prózai, pontosabban novelláskötet csak 1907-ben jelent meg *Sápadt emberek és történetek* címmel.)

Figy 1905. okt. 15.; I. évf. 10. füzet 658. – Figyelő – *Szini Gyula*

Ady Endre. A gyermek Héraklészről szóló legendát érzem, valahányszor Ady Endrének egy újabb költeményét okádja ki a rotációs gép, amely egyforma vasközömbösséggel nyomja le a banalitásokat, amiket mi, újságírók úgyszólván a fogpiszkálónkkal írunk és azt a vasárnapi tárcaverset, amely egyszerre ujjongó és nyöszörgő himnusza egy léleknek, sajgásról és letiprásról zokog ugyanakkor, amidőn izzó és kápráztató diadalt arat a kígyókon, amik a bölcsőjébe kúsztak. Hogy Ady Endrének már a harmadik verseskötete fog most megjelenni, kissé megingatja a Héraklész gyermekségéből vett hasonlatot, de tekintetbe kell venni, hogy Magyarországon vagyunk, ahol minden Héraklész kígyókkal a bölcsőjében születik, és míg a kígyófészekből ki tudja magát szabadítani, addigra meg is öregedhetik. Ady Endre az életkorára nézve még a tavaszokat számlálhatja, szemének és érzékeinek az ereje még friss, romlatlan, ruganyos és fejlődésre képes, mint a gyermeké, úgy, hogy az a sok ezer éves, tapasztalt öreg ember, az a lidérc, amely belülről reánehezedik, talán nem is más, mint eddigi küzdelmeinek, forrongásainak az emléke. A burok nyomja, amelyben nem szerencsésen született. Míg abból a gubóból kibújhatott, amelyet vidéki szerkesztőségek kínáltak a számára, olyan pillangónak érett meg, akinek számára Budapest sem elég meleg, sem elég tágas nem volt. Párizsban és az azúrparton csapongott, mézet szívott a délszak virágaiból és a francia líra kelyheiből. Aztán hazajött, újra fázósan begubózott külföldi meleg impresszióiba, hogy íme most még csillogóbb, még pompásabb, még izmosabb lepkeszárnyait lebegtesse. Azt hiszem, most már észre kell majd venni. Áttörte a burkot, amely szerencsétlenül veleszületett és minden elismeréstől függetlenül, most már a maga erejének bujaságában gyönyörködhetik, sütkérezhetik. Talpra állott, és azt hiszem, kissé meg is rendült a lába alatt a lírai parlag. Várjuk tőle a legújabb generációnak azt a dicsőségét, hogy nagyvilági szellemű, modern és mégis minden ízében, lélekzetében magyar költőt ad az új századnak. A Kiss József, az Ignotus, a Heltai Jenő generációja után ez a nemzedék meddő volna? ... Ady Endre héraklészi küzdelemre indul az új kötetével, és mi, barátai csillogó szemmel kísérjük.

BN 1905. okt. 22.; X. évf. 292. sz. 10. – Irodalom és művészet – Szignálatlan cikk bevezető sorokkal és a Pallas előfizetési felhívásával:

Ady Endre új versei. Ady Endrének decemberben verskötete jelenik meg a *Pallas* irodalmi társaság kiadásában. A könyv Ady Endre új verseinek javát foglalja magában, olyan verseket, amelyek közül egy sem jelent meg úgy, hogy általános érdeklődés, irodalmi vélekedések, művészi felfogások összemérése ne kísérte volna. Maga a könyv pedig semmiképpen sem sorozódhatik be majd egyszerű adatnak az irodalom jegyzéknaptárába. Ady Endre versei felett nem lehet egyszerűen napirendre térni: *újra* el kell olvasni őket, kritizálni kell őket, lelkesedni értük – vagy felháborodni rajtuk. Nem a régi döngicsélés ez. A *Budapesti Napló* közönsége jól tudja, mennyire nem lehet ezeket az ötvös-művészet-

tel kiformált, kivert sorokat úgy olvasni, mint a régi hangon tilinkózó dalokat, és jól tudja, milyen művészi szenzációkat nyújtanak ezek a versek azoknak, akik megértéssel olvassák őket. Ady Endre verskötetének megjelenése minden bizonnyal érdekes esemény lesz azok számára is, akiknek konzervativizmusa a régi formákhoz ragaszkodik, még inkább azoknak, akik óhajtva várják egy új művészet megszületését, és mindenkinek, aki szeretettel és érdeklődéssel nézi: mint keresi egy erős poéta-individuum a maga külön művészetét.

Az az előkelő irodalmi részvénytársaság, amely Ady Endre új verseit kiadja, a következő sorokban jelenti be a közönségnek a könyv megjelenését:

A Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság (V. Honvéd utca 10.) kiadásában *Ady Endre új verskötete* jelenik meg decemberre.

Ady Endrének rövid idő alatt külön és megkülönböztetett hely jutott a magyar literatúrában. Nem tartozik senkihez, nem hasonlít senkire, lírája a gondolatoknak és a nyelvnek töretlen, új utain jár. Az út, amelyet magának vág, különös, érdekes, merész, de szép és egy erős poétának az útja. Az új érzések új hangjai tömör, zengő, hatalmas akkordokban szólalnak meg verseiben. Az irodalmi ízlés arisztokratáihoz szólnak ezek a versek, és a verskötetet kiadó részvénytársaságnak oka van hinni, hogy a magyar közönségnek egy nagy csoportja, a versolvasók elitje fogadja majd hálával és megelégedéssel az új könyvet.

Ady Endre új versei decemberre jelennek meg. A kötetre – mely mindenképpen előkelő és művészi kiállításában méltó lesz a poéta kivételes egyéniségéhez – a Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaságnál lehet előfizetni. Az előfizetési ár fűzve 3, díszes kötésben 5 korona, mely összeg a társaság könyvkiadó-hivatalának (V. Honvéd utca 10.) küldendő be. Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság. Budapest, V. Honvéd utca 10. sz.

Szil 1905. okt. 26.; XXIII. évf. 43. sz. 2. – Különfélék – A szignálatlan beharangozó cikk és az előfizetési felhívás szinte szó szerinti átvétele a BN 1905. okt. 22-i közleményének. A BN közönsége helyett természetesen a Szil közönségét emlegeti, s a felhívás végéről az utolsó, aláírás jellegű mondat hiányzik.

Sz 1905. okt. 27.; XXXII. évf. 255. sz. 6. – Színház, irodalom, művészet – Szignálatlan bevezető cikk az előfizetési felhívással:

Ady Endre új versei

Nagyváradról indult el emelkedő, felfelé vezető útjára az a poéta, aki a küzdő, a régi ideákkal és régi formákkal meg nem alkuvó magyar költők közt a legelső sorban küzd: Ady Endre. Két verskötete, új színeket, új hangokat hozó két kötete jelent meg itt, és azóta új versekkel szerzett gyönyörűséget azoknak, akik élvezni tudják az igazi talentum forrongó, szertelen álmait, akik örömmel követik a költőt azon az úton, amelyet ő maga tört, amely egészen másfelé vezet, mint a régi, kitaposott országutak. Ügyes üzletköltők csinos döngicsélései talán több embernek tetszenek. De aki finom, erős és szokatlan művészi örömökre vágyik, annak kedves hírt közlünk azzal, hogy a télen Ady Endrének új verskötete fog megjelenni. A kötetet Budapest egyik legelső irodalmi intézete, a *Pallas* kiadótársaság bocsátja közre, méltó dísszel. Az új könyvről a következőket közli a kiadó vállalat: [...]

(A továbbiakban a Sz is változatlanul közreadja a Pallas előfizetési felhívását: szövegét l. a BN 1905. okt. 22-i közleményében.)

NN 1905. okt. 27.; VIII. évf. 349. [nyomdai elszámozás; helyette feltehetően: 250.] sz. 5. – Irodalom. Művészet – Szignálatlan közlemény *Ady Endre új versei* címmel, amely csupán a Pallas előfizetési felhívását tartalmazza: szövege azonos a BN 1905. okt. 22-i számában közöltekkel.

DFU 1905. okt. 28.; III. évf. 295. sz. 5. – Irodalom – Szignálatlan publikáció *Ady Endre új versei* címen. Csak a Pallas felhívását közli: szövegét l. a BN 1905. okt. 22-i cikkében. (L. még az Ady és Debrecen c. kiadványban. Debrecen, 1977. 160–61.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1905. okt. 23.] – Léda húgához, Nagyváradra írt levélben az alábbi, a témát érintő mondatok: „Egyelőre be kell vonulnom – szanatóriumba. [...] Könyvem dolgát is megakasztja ez." – Majd még utóiratként: „P. S. Két előfizetési fölhívást küldök, íme, neked." (AEl I. 183.; Ady végül nem vonult szanatóriumba; az ÚjV-re szóló felhívást küldte meg.)

Levél Brüll Adélnak – [Debrecen, 1905. okt. 31.] – Átutazóban írta és küldte Párizsba a kötete ügyével is összefüggő mondatokat: „Édes Nagyságos Asszonyom, Érmindszentről jövök. Otthon voltam néhány napig. Délben kiszálltam itt Debrecenben. Medve Miklóssal ebédeltem, s a délutáni gyorssal utazom tovább. Egyelőre nem mehetek szanatóriumba a könyvem miatt. Azt akarnám, hogy megjelenjen mindenáron decemberre. November 15-ig pedig sok dolgom lesz vele..." (AEl I. 183.)

Szalontai Lapok (Nagyszalonta) *1905. nov. 5.;* 17. évf. 45. sz. 6. – Irodalom – Szignálatlan publikáció *Ady Endre új versei* címen, amely változatlanul közli a BN 1905. okt. 22-i cikkét: a bevezető sorokat (annyira szolgaian, hogy a BN közönségére utaló mondatot sem módosították) és a Pallas előfizetési felhívását. A BN szövegével azonos közleményt mindössze egy mondattal toldották meg: „Előfizetni lapunk kiadóhivatalában is lehet."

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. nov. 5.] – Párizsba küldött beszámoló levélben az alábbi, tárgyunkat érintő mondatok: „Alig jutok hozzá, hogy írjak. Ráadásul a könyvem is sok dolgot ad. A szanatóriumba a könyvem miatt nem mehetek be legalábbis huszonkettedikéig. Nagyon stílszerű lesz huszonnyolc éves születésnapomon vonulni be szanatóriumba. A könyvemhez felséges illusztrációkat készített Nagy Sándor. *A mi gyermekünk* című versem adta neki az ötletet. Gyönyörű." (AEl I. 185.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1905. nov. 5.] – A Nagyváradra írt levélben a kötetkiadásra vonatkozó két mondat: „Én nem mehetek e hónap végéig szanatóriumba, mivel a könyvemmel sok bajom van, s egyébként is tömérdek az elintéznivalóm. Gyönyörű illusztrációt kaptam a kötethez Nagy Sándortól, az anarkista piktortól." (AEl I. 185.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. nov. 17.] – A kötet kiadásának várható elhúzódásáról tudósítja Lédát a következő mondatokban: „Nagyságos asszonyom, kedves Adél, azt hittem, karácsonyi ajándékul a kötetem küldhetem el Magának. Sajnos, nyomdai okok miatt csak újév táján lesz kész, amit a kritika céljából még szeretek." (AEl I. 187.)

Levél Medve Miklósnénak – [Budapest, 1905. november] – Kolozsvárra küldött levelében előfizetők toborzására kéri barátja feleségét, régi ismerősét, Sárosi Paulát: „Kedves Paula, engedje meg, hogy zavarom Magát, s megkérem, próbáljon valamit Kolozsvárott, a kincses városban, az én könyvemmel." (AEl I. 187.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. nov. 30.] – Párizsba írt levelében Ady verseskötete helyzetéről tájékoztatja Lédát: „A kötetem félig ki van szedve. Ajánlva lesz egy asszonynak. Első ciklusa: *Léda asszony zsoltárai*. Sok bajom s gondom van." (AEl I. 188.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. dec. 13.] – Miként Lédának írja Párizsba, Ady életvitelét döntően meghatározzák a kötetével kapcsolatos munkák: „A válság s néhány nap múlva már megjelenő kötetem miatt sehova se mehetek. Édesanyám is hív haza, de nem mehetek." (AEl I. 188.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1905. december] – Nagyváradra írott leveléből is kiderül, hogy szinte rögeszmés viszonyítási pont Ady életében kötetének sorsa: „Én beteg vagyok, s készülük külföldre. Mihelyst a kötetem megjelenik, megyek." (AEl I. 189.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. december] – Lédához szólóan hasonlót ír Párizsba, mint amit ez időben Bertának papírra vetett: „Hiszen éppen ezért intéztem úgy az ügyem, hogy ma már az egész redakció akarja, hogy kimenjek külföldre. Majdnem készen van a dolog. A politika és a kötetem késlelteti." (AEl I. 190.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1905. december] – Korábbi levelei motívumát variálja: „[...] úgy tervezem, hogy mihelyst a verseskötetem megjelenik, kimegyek Rómába." (AEl I. 191.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. dec. 17.] – Verseskönyve helyzetéről tájékoztató mondatok: „A kötetem most korrigálom. Lehet, hogy már karácsonyra megjelenik, de újévre bizonyosan." (AEl I. 192.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. dec. 20.] – Más összefüggésben ejt szót a könyvről: „A kötetem kész lesz, de alighanem – ráfizetek. Mindegy, hozzászoktam minden rosszhoz." (AEl I. 193.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1905. december] – A gyűjtőív ügyében reagál Ady: „Az ívet s pénzt küldheted akár nekem, akár a Pallasnak." (AEl I. 193.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1905. december] – Korábbi levele nyomán Ady megkapta Berta küldeményét, és azt visszaigazolja: „Kedves Bertuska, az ívet s pénzt megkaptam. Nagyon köszönöm buzgóságodat. A kötet csak újév táján lesz kész." (AEl I. 197.)

Levél Vidor Marcellnak – [Budapest, 1905. december] – Ady szükségesnek találja további előfizetők toborzását, ezért fordul Vidor Marcellhoz, aki ez időben Ungvárott szerkesztő: „Ezúttal pedig én kérek valamit. A Pallas csak akkor adja ki a kötetem, ha elegendő előfizető jelentkezik. Barátsággal és szeretettel tégy meg mindent." (AEl I. 197.)

Az Új Század [Kolozsvár] *1905. december;* I. évf. 3. sz. 169–70. – Könyvek – *J. Gy. [Juhász Gyula]* – A címhez kapcsolva közölt adatok azt a benyomást keltik, mintha a kötet korai kritikájáról volna szó. Holott Juhász Gyula inkább beharangozó cikket írt Adyról, a költőről, mint két hónappal korábban Szini Gyula.

Ady Endre Új Versei
Budapest, 1906. A Pallas rt. kiadása

Sok fanatikus barátja van s temérdek fanatikus ellensége. Emberek, ez Valaki! Megmondom, ki: a legnagyobb magyar költő: Ady Endre! Az ő verseit mohó gyönyörűséggel olvassák a magyar modernek, és fogcsikorgató ellenkezéssel a szívós maradiak. Igen, a maradyak! Kígyót, békát kiabálnak rá. Kozmopolita, beteg, dekadens, veszedelmes! És a verseit nem lehet érteni! De hát akkor miért is olyan veszedelmes! Kimondom bizton, bátran, a mai honi Coppée-k mellett valódi reprezentatív manje a magyarságnak, a nemzeti költőnek Ady Endre. A verseiben van valami napkeleti melódia, szín, fény, erő és szilajság, valami napimádó rajongás, valami turáni ősború! Magyar koponya az Ady Endréé, azokkal a nagy, álmatag, csillogó szemekkel. Az ő őse volt az a pogány igric, akit megszíjaztak az idegen papok, mert csak pogányul tudott énekelni!

A nagy magyar ugaron dúsan teremnek a fűzfák. Rájuk akasztják lantjukat a búsmagyar poéták. Azok, akik pesti zsúristák és azok, akik vidéki zsurnalisták. Azok,

akik a kis batisztruháról, és azok, akik a nagy selyemkendőről danolásznak. Jól öltözött, jól ápolt fiúk. És szomorúak, mert ez így illik, illik, illik a divatos lírikusoknak. Ezek a zsúrfiúk és úrfiúk a kétéltűek. (A békák is azok, a hidegvérűek és brekegők.) Élnek társaságosan, csevegnek, fecsegnek, csónakáznak, piknikeznek, zsúroznak, báloznak, randevúznak, szóval lásd a pesti művelt társalgót, és – és dalolnak. (Lásd Új Időket és egyéb újságokat.) De micsoda versek. Langyosak, limonádésak, és ezekről azt mondja a hivatalos bírálat: „folyamatosan versel", „számos dala sikerült", „igen szépen eltalálja az őszinte érzés hangját".

Minden intelligens ember tudja, kikről van szó: a farkas imrékről, földes imrékről és egyéb ignácokról.

Ezek mellett a kedves fiúk mellett Ady Endre titán, gigász és leviathán. Ember, aki a maga útján jár, ez az út pedig szédítően, meredeken, de az igazi dicsőség hegyére vezet, oda, ahol az utókor is látni fogja, amit néhány kortárs már lát:

Ady Endre a fiatal modern magyarság legnagyobb költője.

(L. még: Juhász Gyula: Örökség I. Bp. 1958. 40–41., ill. Juhász Gyula Összes Művei V. Bp. 1968. 64–65.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1906. január] – Feltehetően Adyt a Pallas, a nyomda is hitegeti, ezért írja Bertának: „Egy hét múlva jelenik meg a kötetem." (AEl I. 197.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1906. jan. 14.]– Újabb hitegetés nyomán újabb bizakodás: „A kötetem elkésett, de a héten már biztosan meg fog jelenni. Anyagilag: semmit sem hozott. Ellenben dühös támadások várhatók." (AEl I. 198.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1906. jan. 19.] – Megint az alaptalan és korai reménykedés s a kötettel is hódoló gesztus Lédának: „A kötetem pár nap múlva kész. Kíváncsi vagyok tetszeni fog-e? A magáé ez a kötet teljesen. És én még inkább." (AEl I. 198.)

BN 1906. jan. 28.; XI évf. 27. sz. 14. – Írók és könyvek – *Ady Endre.* Író a könyvéről sorozatcímmel a BN „rendszeresen közölt ebben az időben írói önvallomásokat már megjelent vagy nyomdában levő könyvekről". (Idézet a cikk jegyzetéből: AEÖPM VII. 382.)

– Új versek –

Az én új könyvem ma még – nincsen: gyomrából nem vetette még ki a Pallas gépje. A vas-ölelésekből talán kedden, talán szerdán szabadul: bánom is én, akármikor. Az én szegény verseimnek sok okuk nincs a sietségre, s elég baj az nekik, hogy – jönnek.

Majdnem kilenc évig aludtak e versek, a Budapesti Napló rázta föl őket. Majdnem kilenc évvel ezelőtt jött fel Debrecenből az irka-alakú könyv, mely – tetszett. A húszéves diák már szkeptikus volt, és érezte, hogy a versei rosszak. A rossz versekért megveregették a vállát, s emiatt hosszú évekig nem mert verset írni. Merre induljon az ember, ha olyan jeleket kap, hogy máris lecsücsülhet a jámbor költők kollégiumában.

Aztán vert a vihar, s eresz után kellett néznem. Nőtt a horizont, távolodott az ég, és én egyre szomorúbbaknak láttam a magyar felhőket. És asszonyok is jöttek elébem. És egy asszony akarta, hogy ne legyek néma. És végtelen vágyak és szomorú szomjúságok epesztettek. Nyomorúságosnak éreztem itthon az életet, s már régen is nem vagyok én itthon. Nem is akarok hazakerülni sokáig.

Egyazon erő űz el a Duna tájáról, ami a magyar parasztot. Menni, menni akárhova, mert itthon rossz. A *Caronia* utasai kenyér céljából bujdosnak el, s a magamfélék valamiért, ami ez országból jobban hiányzik a kenyérnél is. Az ispán-uralom nem tűri a gyomorkorgást, s nem tűri a lélek éhségét. Az irodalomban is csak a béresgazda-individiumoknak szabad élniök. Új lélek és új hang szinte olyan bűn, mint 13-ad részért nem aratni. Ispán-rendszert csináltak a magyar grófok mindenütt. A feudális uralomnak van irodalmi

kirendeltsége is. És minden rendű tanyán a nagyúri istenséget kell imádni. Engedelmeskedni kell az ispáni botoknak. Béresgazda vagy cseléd tűretik meg. De konvenció van a veszedelmes szegénylegényekkel. Parlamentet, irodalmat, művészetet, tudományt, vármegyét s bármit tessék nézni: módosult, de hű képe a régi Magyarországnak. Urak, ispánok, béresgazdák, cselédek, jobbágyok és szegénylegények élnek itt.

A magyar parasztok pedig fölkerekednek, s mennek Amerikába. A modern magyar lelkek pedig fölkerekednek, s megenyhülnek Párizsban, Rómában, Berlinben, másutt. El fog jönni az irodalomtörténetnek az a nagy mestere, régi lelkekből olvasó magyar, aki megírja e korszak megrázó tragédiáját. Mit is sejt a nagy közönség a mi vívódásainkból? Bessenyeiék vidám sorsú fiúk voltak a maiakhoz képest. Nagy a mi bűnünk, mert azok merünk lenni, akik vagyunk. Mert néha olyan húrhoz érünk a lírán, melyek boldog Nyugaton már egyedül zenghetnek vissza valamit az emberlélek hangjaiból.

Úgy érzem, s bátran vallom, hogy az európai magyar lelkének a szószólója vagyok. Nem elég bátor még, s hamar kétségbeeső, de az. Nem úgy szeretek, mint a többi. A Kárpát, az Alföld, a Királyhágó mást, óh, milyen mást juttat eszembe, mint a többieknek. A Mekkám ott van, ahol legmegfinomultabbak a lelkek, s szent sugárzást szór az emberi szépség és kultúra. Újak a vágyaim, új a sírásom, új az örömöm. Mindezért megérdemlem, hogy agyonüssenek. Szívesen s mosolyogva várom testemmel az ütést. Lelkem a felkerekedett lelkek között van, s – nincsen itt.

(A vallomás szövegét l. még: AEÖPM VII. 111–12.; a cikk utalásainak magyarázatát pedig a cikk jegyzetében: uo. 382.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1906. február] – Utalás a Lédának Párizsba küldött levelében a személye körül támadt sajtópolémiára és még meg nem jelent kötetére: „Bántanak, mert vagyok valaki. Még kész sincs a kötetem, már lapokban is marnak." (AEl I. 199.; a vitát Ady *Ignotus könyve* c. cikke váltotta ki: BN 1906. jan. 25.; AEÖPM VII. 105–07., amelyet a zilahi Független Újság 1906. jan. 28-i száma megtámadott; erre felelt a költő a Szil 1906. febr. 8-i számában *Ady Endre válasza* címmel: AEÖPM VII. 123–25.; a több menetben továbbpörgő vita anyagát l. AEÖPM VII. 390–405.)

b) A kötet kiadása

ADY ENDRE: ÚJ VERSEK. Nagy Sándor címlapjával. Budapest, 1906. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. 127, 1 l.

A kötet megjelenésének időpontja csak közvetett módon deríthető fel. Az egyik verzió szerint *1906. február 9-én* jelent meg az ÚjV. Ezt Bessenyei György állapította meg Ady fogadtatása c. tanulmányában. (It 1962. 3–4. sz. 369.) Hivatkozásának alapja az *Ady Endre válasza* c. cikk egyik mondata, melyben a költő – cikke első részét febr. 4-ével dátumozva – a következőket írja: „... igen merész verskötetemet pénteken küldözgeti szét a kiadóm". Ezen a héten a pénteki nap febr. 9-re esett. – A másik verzió szerint a kötet *1906. február 7-én* jelent meg. Ezt Bustya Endre állítja konkrét indokolás nélkül az alábbi kötet időrendi mutatójában: Ady Endre: Mag hó alatt. Versek. Kolozsvár, 1972. 355. Bármelyik dátumot is fogadjuk majd el véglegesnek, annyi tény, hogy az ÚjV első két kritikája a következő vasárnap, 1906. febr. 11-én jelent meg.

A kötet élén a következő, Lédának szóló ajánlás olvasható: *E versek mind-mind a Léda asszonyéi, aki kedvelte és akarta őket. Én el szoktam pusztítani a verseimet fogyó életem növő lázában, mély viharzásokon és poklok tüzében. Ennek a néhány versnek megkegyelmeztem. Engedtem őket életre jönni s átnyújtom őket Léda asszonynak.* (A kötet ajánlásáról és első ciklusa címéről l. Babits Mihály levelét Kosztolányi Dezsőhöz 1906. febr. 21–22-i dátummal: BJK lev. 113.)

Az ÚjV címlapján kívül Nagy Sándor tervezte a könyv borítóját, és készített a kötet-

hez rajzot, illusztrációt. Ez utóbbiban – amely a kötet 5. lapján található – *A mi gyermekünk* c. költemény motívumát dolgozta fel Nagy Sándor, s a vers negyedik és ötödik strófájából emelt ki nyolc sornyi szabad idézetet a rajz aljára. Az egymás mellé elhelyezett négy-négy sor a következő: Áldott legyen, ki: te meg én, / ... Kiért mi sírtunk, / Kit forró lázunk eldobott, / Öleltetőnk, kit sohse bírtunk, // Ki másoké: a gyermekünk, / Új igére, új dalra termett. / ... Ki eljövend, / Kit küldtek régi bánatok.

Az eredeti cikluscímek kiemelt feltüntetésével közöljük a kötetben publikált versek címeit:

Góg és Magóg fia [az eredetiben cím nélkül]

Léda asszony zsoltárai
A mi gyermekünk
A vár fehér asszonya
Mert engem szeretsz
A könnyek asszonya
Félig csókolt csók
Hunyhat a máglya
Hiába kísértsz hófehéren
Vad szirttetőn állunk
Tüzes seb vagyok
A fehér csönd
A másik kettő
Egy ócska konflisban
Léda a hajón
Ima Baál istenhez
A tó nevetett
Meg akarlak tartani
Csak jönne más
A Léda szíve
Léda Párisba készül
Az utolsó mosoly
Vén faun üzenete
Várnak reánk Délen
Héja-nász az avaron

A magyar Ugaron
A Hortobágy poétája
Él a faluból
Búcsú Siker-asszonytól
Ének a porban
A Tisza-parton
Költözés Átok-városból
Lelkek a pányván
Korán jöttem ide
A krisztusok mártírja
A lelkek temetője
Ihar a tölgyek közt
Elűzött a földem
Találkozás Gina költőjével
A magyar Ugaron

A daloló Páris
Egy párisi hajnalon
Három Baudelaire-szonett
Jehan Rictus strófáiból
Este a Bois-ban
A Gare de l'Est-en
Paul Verlaine álma
A Szajna partján

Szűz ormok vándora
Sóhajtás a hajnalban
Szívek messze egymástól
A csókok átka
Vízió a lápon
Az én menyasszonyom
Ha fejem lehajtom
Rettegek az élettől
Midász király sarja
Búgnak a tárnák
A sárga láng
A mese meghalt
Harc a Nagyúttal
Ne lássatok meg
A kezek bábja

Vörös szekér a tengeren
Az alvó királyleány
Jártam már Délen
Megöltem egy pillangót
A kék tenger partján
A hajnalok madara
Temetés a tengeren
Új vizeken járok

c) A kötet kritikái és fogadtatása

BN 1906. febr. 11.; XI. évf. 41. sz. 1–3. – Tárca – A tárcacikk címe és alcíme alatt: Írta: *Fenyő Miksa*

Egy új költő
– Ady Endre: Új versek –
– A Budapesti Napló eredeti tárcája –

Ady Endre alkotó mozdulatainak szépségét valami akaratlan darabosság, önmagát megkínzó szilajság, az erőnek kikényszerítése, bilincsbeverése jellemzi. Mint a legnagyobbak, ő sem túlömlő bőségéből, a benne szunnyadó ritmusoknak teljéből ád. Költeményeit pogány küzdelmek árán hódítja el magától; vérével tapasztja kezét a sziklákhoz – „szűz ormok", mondja kötetében –, melyeknek havas meredekjén új utakat keres magának. Nem a tiszta, akarat nélküli szemlélet szülöttei ezek a versek: kegyetlen kézzel a lelkéből tépi ki őket, gyökerükön még párolog a talaj, melyből kiszakadtak. A vágyódások: az ő birodalma. A másik perc, „a szent, titkos Holnap", más tájak, más tengerek, nász, melynek ágyát még nem vetették, dalok, melyeket ismeretlen viharok rezgetnek ki hárfáján. És a sötét vizek, melyeket fáradt karjaival keresztülszel, ím, egyszerre foszforeszkálni kezdenek vágyódásaitól, és a sejtésnek mélységei tárulnak fel szemünk előtt. A vágyódás az ereje, mely szaggatottá teszi lélegzetvételét (így hallgathatta Odüsszeusz a hajóárbochoz kötözve a szirének énekét), s holdudvarként sugarazza körül szavait, e nem kemény veretű, új tartalmú szavakat. Es talán még egy erő („talán" mondom, mert tollheggyel meg nem fogható dolgokról beszélek), még egy erő: vonzódása a szenvedéshez, mert az ő szenvedése, a tehetetlen vonagláshoz, mert az ő lelkének vonaglása, az akaratbénító betegséghez, mert az övé, az övé, az övé. Költészete, ez a finom idegrendszerű költészet, minden szálával abból a földből táplálkozik, melytől elvágyódik, az érintése ad erőt neki, hogy százszor megsirassa hozzátartozását, százszor megátkozza. Szereti, „mint talaját a fa, hol elhullt virága".

Szép verseket analizálni istentelenség ... azonkívül nehéz dolog. Minél többször olvasom el Ady Endre költeményeit, annál kevésbé tudom bűvületüket szillogizmusokkal szétfoszlatni. Nőttön-nő. Mi az e versekben, amiről úgy érzem: előtte még nem mondották? Mért tudja elfogadtatni velem önérzetét, ezt a mindent erényre váltó önérzetét? („Én nem leszek a szürkék hegedőse, Hajtson szentlélek vagy a korcsma gőze: Röpülj, hajóm, Én nem leszek a szürkék hegedőse.") Hol a számtani megoldásuk a patkányfogó melódiáknak? A keresztet látom, amelyen különös virágok fakadtak. Még nem írtak magyar dalt, melytől az „itt élned, halnod kell" átka oly megrázóan zúgott volna föl, mint Ady Endre verseiből; – a magyar ugar ... folyton visszatérő, szomorú refrénje az ő költészetének.

[Idézi *A Gare de l'Est-en* c. vers két strófáját: 33–40. sorát.]

Vagy *A Szajna partján, A Hortobágy poétája, A Tisza-parton* címűek. Vagy az *Ének a porban,* mely egyike legszebb verseinek, tele fájdalmakkal és gyűlölséggel, rabszolgagyűlölséggel.

Milyen mélységes sóvárgással terjeszti ki karjait az élet szépségei után, minden után, amit az élet tőle megtagadott; képzelet űzi, ostromolja, körülrajongja az életet, ezer pillanatot lát benne, amelyekhez ujjongva mondaná: verweile doch, du bist so schön... és

[Idézi a *Harc a Nagyúrral* c. vers. 46–50. sorát.]

Ez a vers – *Harc a Nagyúrral* – a legművészibb alkotása; a sóvárgás intenzivitását és őszinteségét tekintve hasonlít azokhoz a Heine-versekhez, melyek már a matrác-sírból keltek. Gazdagabbnak elképzelni sem lehet az életet, mint amilyennek itt – a túlsó parton állva, az ő vágyakozásának sugártörésében látszik... „mennyi szép minden... és mind a másé".

Szerelmi lírája. Amikor ezt a szót mondja: Léda, a nemek halálos gyűlölete érzik a hangján. Szenvedtetni valakit az ő szenvedései, az ő naptalan napjai, megrokkanásai

által, megalázni fehérségét: ez a szerelme. („Fehér köntösös szűzi árnyad ... Telefröcscsentem tintalével, Vérrel, gennyel, könnyel, epével".) Különös költemények; és nekem a „Léda asszony zsoltárai" közül mégis ez a két vers tetszik legjobban, amelytől ezek a mazochistikus gerjedelmek idegenek, megüvegesedett szemek, összeszorított ajkak két halk üzenetje: *A vár fehér asszonya* és *Az utolsó mosoly*. Ezen a cikluson érzem leginkább azt, amit Rachel asszony madame Staëlre mondott: pauvre humanité; itt megérzem... másutt mint erejét bámulom.

Technikájának bensősége mellett a rímjáték, a metrumjáték egészen feleslegessé válik. Láthatatlan zenekarok ülnek szavai, sorai mögött, és amit mond, a „látható" költemény mintha csak szövege volna a zenének. (Azt hiszem, itt valahol kell keresnünk a bejáratot az ő misztériumaihoz.) „A dallam, az emberi akarat és érzés minden mélységes titkának felfedése benne, a géniusz munkája: működése szemmelláthatóan távol esik a reflexiók, a tudatos célzatosság világától, és inspirációnak volna mondható" – mondja Schopenhauer a zenéről szóló fejezetében. A gondolati ritmust legzeneibbé, legszublimáltabbá, metafizikaivá fejlesztette Ady Endre. Azt hiszem, itt kell keresnünk...

A képeket, metaforákat nem kedveli; nélkülük erősebb. A legegyszerűbb – szinte azt mondanám: a legközönségesebb szavakkal éri el a legszebb hatásokat. Mélyíti a szavakat, új jelentőséget varázsol beléjük, muzsikájának lehellete csodás patinával vonja be őket, és szépségük összeszorítja szívünket. Nem tudom: mindenki így érez-e, de amikor ez egyszerű sorokat olvastam: „Üveges, nagy szememben, Üveges, nagy szememben, Valaki benneragyog, Valaki benneragyog", nagy fájdalmak suhintását éreztem. Vagy a *Héja-nász az avaron:* ami keserűség, bele nem nyugvás, gyilkos búcsú van az elmúlásban, e vers egyszerű szavaitól tragikai erővel domborodik ki. A szavak Umwertungja...

*

Barátaim, engedjétek meg, hogy szkeptikus mosollyal olvassam végig mindazt, amit eddig írtam. A darabosságról, a szilajságról, a vágyódásokról, a vampirizmusról, a szavak szféra-zenéjéről... engedjétek meg. Csak önmagamban kételkedek, róla tudom: nagy az ő lírája.

Békésmegyei Hiradó [Békéscsaba] 1906. febr. 11.; IV. évf. 33. sz. 1. – A vezércikk helyén – *Sz. J.* [*Szentmiklósi József;* a lap akkori felelős szerkesztője]

A magyar Ugaron
– Pogány zsoltárok dicsérete –

A dudvás, kutyatejes, szamárkórós magyar Ugarba új eke indult... Tüzes, vad erő kormányozza a szarvat, és megy-megy szilajan az új, a nagy eke. – Mögötte hullámzik, liheg az ugar, reszket a kutyatej, sápad a szamárkóró, s a pusztuló Hitványság nyomán mély barázdákból új Élet kél.

A nagy eke szarvánál Ady Endre áll. A fiatal álmotlátók legkülömbje, a zsoltárok napszemű, teleszín fia, akinek életet a Szilágyság adott; erőt, színt, hangot, illatot a Szajna világa. Lelke, a pogány, a gazdag, az ezersugaras, amit megálmodott – együvé gereblyélte a „Pallas", és Ady Endre új versei ma jelennek meg az olvasni igazán tudók, a nyomorúságosan kevesek számára.

... A magyar Ugaron lélekkel, aggyal élők, akik lázongó érzésekkel járják szittya koldusságunk keresztes útjait: lobogó szívvel ölelkezzenek ma össze, mikor könyvet avatunk, újat, súlyosat, merészen nagyot, gazdagon szépet. Könyvet, amely keleti nyelven nyugatian erős. Könyvet, verseskönyvet, amelynek pogány dalai megannyi újság, merő szín, csupa érték és tenger vád.

A szamárkórós magyar Ugart vádolja Ady Endre. A nagy Butaság földjét ostorozza, amelynek népe megállott a gatyánál, a gémeskútnál, és erőtlen haladni, gyatra növekedni. A zsoltáros fiú, akinek szemét megnyitotta Nyugat levegője, a fajmagyar, nemes Ady

Endre Temetőnek látja ezt az országot, a lelkek sírkertjének, vad, hülye Ugarnak, amely felfalja a Gondolatot és elnyel mindenkit, aki elérkezett gatyántúlra, és vakmerően nem lát nagyot a hortobágyi gémeskútban.

Nézzetek körül Gégeországban és lássátok a Vádat százszor igazolva... Nézzétek: mint pusztul, mint rothad ez az ország, amely elöli az Akaratot, ernyedni engedi az Erőt, és lebunkózza a Látót. Nézzétek: mint szállanak ezerszám vérünk másai új földekre, ahol nem a Gatya, nem a Gémeskút az ideál. Nézzétek: mint maradunk el más milliók mögött, akik erősek megharcolni az Életet, akik bölcsek felülemelkedni a jelszavak ürességén és mennek, törtetnek föl az Oromra, föl a Csúcsra, ahova mi soha el nem érünk, soha el nem jutunk.

Nézzetek körül... Másutt az Agy, a Munka az isten, nálunk a szentséges Turul. Másutt nincs Erő – kihasználatlan, nálunk dudvás Ugaron tizenkilenc-millión aszalódnak. Másutt feszült izmok csatáznak; nálunk gégezaj és hápogás fertőzi a levegőt.

A dudvás, nagy magyar Ugarba vitézen, bátran, hódító erővel vág új ekét Ady Endre. A magyar írásművészet pogány barázdása fanatikus hittel ott jár már a Munkától szűz magyar Ugaron, s ha megesne, hogy politikánk, gazdasági világunk és szűrszagú, tulipános kultúránk számára is teremne egy-egy Újító, egy-egy Bátor, akkor talán-talán más színe lenne annak a penészes rögtengernek, amelyen Magor kiskorú ivadéki szenderegnek.

Megérjük-e, hogy Élet kél az Ugaron: nem tudom. Ha Szent Tamás hiszi, akkor is kétlem... De mindenekfelett bizonyos, hogy sok gatya nyű el még addig.

Nv 1906. febr. 14.; 36. évf. 37. sz. 5. – Irodalom – Szignálatlan

Ady Endre új kötete. Ady Endre könyvében, amelyben újabb verseit adta ki, van egy sor: Én nem leszek a szürkék hegedőse... Ez a fiatal poéta programja. Szürkék hegedőse nem akar lenni; s ez nála nemcsak üres kérkedés, vagy hiú ambíció: mert *nem is tudna* szürke, köznapi lenni, banális nótákat verklizni, amelyek köztetszésben részesülnek a tömeg előtt. Verseit a meggyőződés heve és ereje hatja át: érezzük, hogy minden sor, minden szó, amit leír, ennek az izzó, forrásban levő, erős tehetségnek lelke mélyéből fakadt. Költészete a francia dekadensekre és a modern németekre emlékeztet, de azért minden ízében eredeti, s a költő maga is büszkén vallja azt, hogy ha *nyugati* hangokat akar is idehozni a mi *naptalan* keletünkbe: azért poézise igaz és *magyar*. Ellensége sok van Ady Endrének, éppen ezért, mert poézisét, eszmevilágát nem tartják magyarnak; de mi megbecsüljük ezt a forrongó, jelentékeny talentumot, mert hát nemcsak azt tartjuk hazafinak, ami sujtásos; s nem tartjuk hazaárulónak azt, aki fajunk hibáit keményen a szemébe mondja. Költőinktől egyebet se hallunk mint a *nép* dicsőítését, márpedig az is szolgálatot tesz a mi népünknek, nemzetünknek, aki elmaradottságából tüzes ösztökével buzdítja előre... Nem, Ady Endre nem a szürkék hegedőse: mai napság Magyarországon csak kisszámú közönség az, amely őt megérteni és értékelni tudja; de e kis számú közönség talán nem a legutolsó emberekből áll; de semmiesetre sem azokból, akik tábora fogy: de ellenkezőleg, azokból, akiké nőttön növekszik, s akiké a jövő... Ami szertelenség, különcködés, ízléstelenség van az Ady Endre kötetében, az csak a túláradó ifjúság hibája; amit le fog vetkezni, ha majd fogatlan, vén akadémikus lesz. Nem úgy indul ugyan, hogy akadémikus legyen – hiszen az ő múzsája ebben a testületben csak szent borzalmat kelthet. Új, eredeti, merész, disztingvált és mégis igaz: saját hangja van, ami nagy érdem a mai verébkoncertben. Könyvét a *Pallas* adta ki; a szerző nagyváradi ismerőseinek meleg figyelmébe ajánljuk.

Nsz 1906. febr. 15.; XXXIV. évf. 39. sz. 6. – Tudomány, irodalom – *(g. h.) [Grósz Henrik]*

Ady Endre: Új versek. Új ember jelent meg a láthatáron, aki új költészetet hirdet. Hangja kemény, acélos, amilyentől a gyöngefülűek összerezzennek. Nem a köznapi érzés és szenvedély szól felénk, hanem egy új, magasabb, fejlettebb embertípusnak legmélyebb

lelkéből fakadó hatalmas szenvedélyei. Ady Endre talány lesz azoknak, akik a költészetet a maguk nyárspolgári érzései kifejezésének tartják, de megváltás az új embereknek, akik már ma érzik lelkükben azokat az eljövendő időket, amelyek majd felszabadítják az embert a rabság alól, amelyben ma az előítéletek és elfogultságok egész raja tartja. Ady lelkében egy új világ forradalma dúl. Nála a szerelem nem felületes játéka az ember érzékiségének, hanem egy mindent átható hatalmas szenvedelem, amelynek lángjai lobogva égnek. És minden érzés, amely lelkét áthatja, keresztültör azokon a sorompókon, amiket a nyárspolgár a maga lelki egyensúlyának megőrzésére maga köré von. A *Léda asszony zsoltárai* című fejezet versei mindmegannyi megható vallomásai egy forrongó léleknek, amelyet saját tüze felemészt. Az érzéki élet legelrejtettebb titkai, amelyekről csak a költő mély intuíciója tud számot adni, a maguk kíméletlen valóságukban, páratlanul művészi nyelvezettel szólnak hozzánk. Azokhoz, akik meg tudják érteni olyan lélek vergődését, amely nemcsak önmagával, hanem a filiszterekkel, az emberi szenvedelmek lealacsonyításával is küzd. Ennek az új hangnak lobogó tüze megemészti a gyöngét, de melegséget önt annak a lelkébe, aki, ha csak egyszer is, rabja volt önnön-szenvedelmeinek. *A magyar Ugaron* című fejezetben az esztéta szól hozzánk, akinek finom lelke a felületen jelentkező magyar tudatlanságtól és értelmetlenségtől félve, visszahúzódik. A nagy szenvedélyek költőjének finom lelke, artisztikus ízlése visszariad azoktól, akiknek lelkét a modern kultúra nem hatotta át. Legszebb verse *A Hortobágy poétája*, amely a maga naiv egyszerűségében jobban jellemzi a kultúraellenességet, mint száz hazafias költő fájdalmas ömlengése. *A daloló Páris* a szubjektív költői lélek érzékenységére tett hatásoknak ragyogóan színes visszaadása. Itt találkozik az artista az érzések forradalmával: Baudelaire Jehan Rictus-szel, a mélyérzésű proletár-költővel. Mindkettőnek két versét csodás színezéssel ültette át magyarra. A verskötet utolsó szakasza: a költő önvallomása. *„Nem kellenek a megálmodott álmok, Új kínok, titkok, vágyak vizén járok"* – ez Ady Endre, az új ember, az új költő, akit csak a kiválasztottak kis köre fog megérteni. De mi, akik már a jövendő kor emberei vagyunk, akiknek lelkében a vágyak már átalakulásokat idéztek elő, mi közel állunk ehhez az új hanghoz, amely egy új világ és ezzel új emberek eljövetelét hirdeti. – A csinosan, ízlésesen, Nagy Sándor művészies címlapjával ellátott kötet ára 3 korona. Kapható a Népszava könyvkereskedésében.

Új Idők 1906. febr. 18.: XII. évf. 8. sz. 186. – P. *[Farkas (Wolfner) Pál]*

Új versek
Ady Endre kötete. A Pallas-társaság kiadása

Most, hogy Ady Endre új kötetéről írni akarok, kissé meg is vagyok akadva. Kevés hely áll a rendelkezésemre: hogyan bírjam az olvasót néhány sorban arra, hogy Ady verseit ne mérje az átlag versek mértékével, hogyan győzzem meg arról, hogy ezúttal valami egészen mással van dolga, mint formás csilingeléssel, olcsó szentimentalizmussal, vagy ügyes rímeléssel? Aki végigolvassa Ady kötetét, azt megihleti a nagy tehetség teremtő ereje. Csupa epedés, csupa lázongó forrongás az egész. Ügyetlen, dacos dadogás mellett csodálatos tökély. Értelmetlen sorok között új igazságok. Keresett mesterkéltség után felbuzogó színpompás lendület. És mindegyik versben egy darab egyéniség, amely minden hibája, szokása, modorossága és affektációja ellenére is szokatlanul értékes.

[Idézi a *Góg és Magóg fia* c. vers 1–8. sorát.]

„Új időknek új dalai" – ez volna tehát Ady programja. Vajon mit ért az új idők alatt? A nagy társadalmi és gazdasági változásokat talán, amelyek szintén Dévény szorosán keresztül törnek be hozzánk. Nem hinnők. Külső eseményeknek, szociális felismerésnek Ady kötetébe alig találtuk nyomait, és örültünk ennek. Kisebb kaliberűek, ám hadd pótolják saját erejüket a fejlődés erejéből. Ady Endrének nincs erre szüksége, mert ő önmagából meríthet. Az új idők nála belső változást jelentenek, útja Dévényen keresztül Párizsba vezet, ahol mesterei, Baudelaire és Verlaine tobzódtak a lélek csodálatos szubtilis hangulataiban és sejtéseiben. De Ady nem utánozza őket. Dalaiban ugyan néhol

felcsillámlik a francia hatás, de azért újak és merészek, annyira merészek, hogy eleinte bizonyos idegenkedéssel fogadjuk őket. „Harc a Nagyúrral" című verse pl. eleinte megdöbbent, később azonban aggódó bámulattal tölt el.

Valamennyi között legjobban „A krisztusok mártirja" című vers tetszett nekünk. [Idézi *A krisztusok mártírja* c. vers 1–16. sorát.]

Ebben a két strófában benne van Ady Endrének minden vágya, vergődése és rezignációja.

Ady Endrének ma már vannak igenis tisztelői, a nagy többség azonban még mindig nem vett róla tudomást. Ez pedig súlyos igazságtalanság. Adyt lehet szeretni, lehet szidni, lehet cáfolni, de oly erős tehetség, hogy éppen a mi viszonyaink között észrevenni és megismerni mindenképpen kell. A kötetet olvasóink különös figyelmébe ajánljuk.

SzV 1906. febr. 18.; V. évf. 44. sz. 11. – Irodalom – *Mohácsi Jenő*

Ady Endre
(Új versek. Nagy Sándor címlapjával. Budapest,
Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1906.
Ára fűzve 4 korona.)

1. Verset szeretnék írni Ady Endre verseiről. Méltóat az ő verseihez. Szavakat, egyszerű hétköznapi szavakat és mégis oly rejtelmeseket, mélyértelműeket, hogy megrázkódnék tőlük a ti sivár, szürke lelketek. Sorokat, titkos zenéjű sorokat, melyekből dalolásba kezdenének a ti álmaitok csodás hangjai és sírásba a ti szívetek évekig hallgató, beporosodott hegedűi. Mert verset szeretnék írni Ady Endre verseiről, méltóat az ő verseihez...

2. Sírásba kezdenek a ti szívetek évekig hallgató, beporosodott hegedűi, és ez még mindig csak sejtelme, visszhangja Ady Endre nagy, lázongó sírásának. Vágjátok ketté a szavait: (mondaná Emerson) könnyezni fognak, forrón vad könnyeket. Nem, így még nem sírt senki a Kárpátok alatt, amióta csak reánk maradtak magyar poétalelkek sírásai. Ez az az ős-szomorúság, mely a kereszt alázatos rabszolgasága alá hajtott pogányok keblét marcangolta. Eddig belsőnk legsötétebb zugaiban rejtőzködött, ősrégi, bár idegen volt eddig nekünk, de most ráismerünk, és még nem tudjuk, de már érezzük, hogy (új és magyar).

3. Még nem tudunk, de már érezünk. A nagy (máglyagyújtók) kiváltsága ez: hogy érezzük az általuk lángbaborított cédrusfa illatát, melyet bujkáló szelek hoztak felénk. Nekünk még nem adatott meg tudni, hogy mi ég; de szebb a sejtés a bizonyosságnál és naivabb és fönségesebb az érzés a tudatnál. A költő során önkényesen változtatva: (Ez a sejtelem-erdő, Én vagyok itt a nagy életre keltő.) Az unokám talán már definiálni fogja, ami újat én Ady verseiben még csak érezni tudok.

4. Ady Endre arcképe, a testi, a lelki.

[Idézi *A vár fehér asszonya* c. vers 1–16. sorát.]

5. A szerelme. Izzó mámor közepette ezek a bús, nagy szemek a messzeségbe tévelygnek. Ady szerelmese a vágynak s áldozata a félig csókolt csókoknak, a félbemaradt nászoknak. De hisz ez a mi fájdalmunk s boldogságunk, a mi félbenmaradásunk s tökéletességünk. Tragikomédiánk. (Néha szaladunk, sírva szaladunk s oda nem érünk.)

6. Oda nem érünk. Hányan indulunk el ifjúságunk reggelén dagadó szárnyakkal, de, és ezt oly rettenetesen, cinikusan nálunk még senki sem merte mondani. (Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik, Lalla, lalla, Rokkanva ér el az éjszakáig.) És összeszorul a szívünk és ave, ave, elepedve köszöntünk téged, Ady Endre, hogy mámorba vésted a mi vergődő lelkünk líró-tragédiáját, a mi szegény, magyar lelkünkét.

[Idézi *A lelkek temetője* c. vers 1–16. sorát.]

7. Hatalmas alapmelódiák ezek, vissza-visszatérő vezérmotívumok, a szerelem, a vágy, a mámor, az epedés – Párizs után. A szerelem, a mámor, a vágy, az epedés. És Ady óriássá nő ebben az egyhangúságban. Mindig tisztább, mindig egyszerűbb, mindig fönségesebb lesz.

8. Eszközei. Nevetségesen egyszerűek és hatásukban megrázóak. Sorok megismétlése. Pontok. Vesszők. Pontok. A tudós professzorok vagy kritikusok ezeket látnák. De mi mindenütt melódiákat hallunk és hatalmas ritmusokat. Egészen új ritmusokat.

9. Hallunk. De ne higgyétek, hogy sokan vagyunk. Mert ez a ti bűnötök, hogy Adyt nem ismeritek. És akik ismeritek, föl nem ismeritek. Megint az unokákkal fenyegetlek benneteket és a szánakozó mosolyukkal. Istenem, milyen kevesen ismerik Ady Endrét, és milyen sokan gyűlölik. Erre nagyon büszke lehet. De néhányan rajonganak érte. Erre nem kell büszkének lennie, mert ez természetes. Ady Endre képviseli nálunk emeddig a modern magyar lírát. Követői nincsenek, de rajongói remélik, hogy lesz modern magyar líra. (Én nem leszek a szürkék hegedőse) énekli és ezért nem bánthatja őt, hogy ma még csak az én költőm és még vagy száz emberé. (Szállani, szállani, szállani egyre. Új, új Vizekre, nagy szűzi Vizekre), hadd szálljak veled, én Ady Endrém, és ha ma már nem, de miénk lesz még a part (holnap. Majd holnap).

Sum [Kaposvár] *1906. febr. 18.;* II. évf. 39. sz. 4–5. – Heti levél – *Hegedüs-Bite Gyula*

Ady Endre

Egyéniség. Erős és vad Lélek. Szertelen és szilaj. Rajongani kell érte, vagy mérhetetlenül gyűlölni. Középút nincs. Kívülről kell megtanulni minden sorát, vagy tűzbe vetni a versét. Langyos szavakkal nem lehet beszélni róla. Mert Ady Endre nagy ember. Rajongj érte, vagy szidd le a sárga földig – jámbor embertársam – az nekem mindegy. Kis emberekért nem szoktunk rajongni és kis embereket nem szoktunk nagyon gyűlölni.

*

Ady Endrének új könyve jelent meg. *Új versek* a címe. Olyan esemény ez, felebarátaim, hogy az unokáink pontosan fogják tudni, hogy 1906 volt ez a nevezetes esztendő. Ti nem, felebarátaim, mert ti vakok vagytok, és Ady Endre a *látók* költője. Meglehet hogy ti engem ezért a kijelentésemért ki fogtok nevetni, de ez engem nem gátol meg semmiben. Sőt, nem is veszem rossz néven. Ma nem lehet ezt, mert ma a felekisándorok és a prémjózsefek büntetlenül nyávogtak. Ma, amikor a hímek és nőstények együtt bőgik a szerelem keservcit gyalázatos-közönségesen, én nem haragudhatom rátok, felebarátaim. És különben is, ti vagytok a szülei azoknak, akik új igére és új dalra fognak születni.

*

Szeretnék politizálni, mert az Ady Endre verseit olvastam. A magyar ugar költője belemarkolt az én magyar lelkembe. És nekem igazságom van, amikor az én magyar népemet meg akarom védelmezni, és Ady Endrének is igazsága van. Ez a legfájdalmasabb: mikor mind a két félnek igazsága van.

*

Ady Endre a kiválasztottak költője. Vátesz, akit elért a váteszek tragédiája, hogy látják a jövendőt. Ez a kötet vers tüzes lehellete a forró jövendőnek. A jövő emberei közül pedig csak kevesen születtek meg. De vannak már. Ezek azok, akik meg tudják érteni Ady Endrét. Akik be tudnak látni a lelkébe.

Kevesen vannak azok. Mert azoknak nagyon intelligens lelkeknek kell lenniök. A közönséges ember ne merje elolvasni az Ady Endre verseit. Mert az neki méreg. Ady Endre arisztokrata, és a csőcseléknek nem ír. Király ő, aki csak nemes emberrel fog kezet. Fönséges egy érzés lehet: csak nemes emberekkel beszélni. Tudni, hogy aki megérti őt, az a rajongói közé számítódik. Érezni a saját maga nagyságát, és ebben a tudatban nézni a nyávogó banda szánalmas vergődését.

Gyönyörűséggel olvasom, hogy kapálózik a nyöszörgő banda, a névtelen tömeg az óriás, az egyéniség ellen. A jövendő fönséges dalnokát azonban nem lehet meggyalázni. Föl sem ér hozzá a szitok. Olyan magasan áll a többiek fölött, hogy a mucsai beszédeken csak nevetni lehet. Ki törődik azzal, hogy Mucsán, Kutya-Bagoson vagy Pozsonyban mi a véleménye egy-egy tisztelt névtelen úrnak Ady Endréről. Az volna csak a megfordított világ, ha ezek a korlátolt eszű, kicsike alakok nem üvöltenének a hatalmas óriás felé.

*

Én nem bírálom az Ady Endre verseit, pedig nekem jogom van hozzá, mert én *látom* Ady Endrét. De nem tudok kegyetlenebb dolgot, mint lírai verseket bírálni. Nekem megvan az Ady Endre verseiről a magam véleménye: kimondhatatlan, soha még nem érzett érzés az. Talán két szóban is ki lehet fejezni azt, amit az Ady Endre verseinek olvasásakor éreztem. Újjongó fájdalmat.

Hiába magyaráznám, hiába bírálnám ezt a könyvet, nem értenék meg az írásomat. Ady Endrét kell olvasni. Aki nem ismeri, aki nem látja Ady Endrét, az egyetlen sor bírálatot sem ért meg róla.

*

És kevesen vannak, akik őt látják. De már vannak. Mert jön, jön a hajnal. Az *új versek* bámulói szaporodnak. Már vagyunk egypáran, a nagy és új versek rajongói. Mi látjuk a hajnal pirkadását. Mi érezzük az új művészet lehelletét. Mi látjuk az új színek vibrálását. Mert mi, a nagy és új versek rajongói, kiváltságos emberek vagyunk. Mi látjuk Ady Endrét, aki egy az új művészet úttörői közül. És végtelenül büszkék is vagyunk, mi egypáran. Mert Ady Endre nekünk ír. Csak nekünk.

(A *Svm* e száma 8. oldalán az Irodalom rovatban megjelent *A kék tenger partján* c. vers utánközlésben, illetve a 9. oldalon a következő rövid közlemény: „*Ady Endre: Új versek.* A modern magyarság legnagyobb poétájának könyvével mai heti levelünk foglalkozik. Itt csak annyit említünk meg, hogy Ady Endre könyve a *Pallas* irodalmi r. t. kiadásában (Budapest, Honvéd utca 10.) jelent meg s ára fűzve 4, kötve 5 korona.")

Egyetértés 1906. febr. 23.; 41. évf. 53. sz. 5. – Színház és irodalom – *Miklós Jenő*

Új versek

– Ady Endre új verses könyvéről –

A nyávicskoló, egyszerűséget színlelő, de kopott szegénységet és korlátolt együgyűséget áruló, jól megírt és cifrán körülteremtettézett „magyar" verskötetek között végre megjött ez az egy, hogy nemcsak a nagy költői érzések, mély fájdalmak és kétségbeesések egészen új képeit, rejtelmes mélységeit, hanem a magyar nyelv eddig csak megálmodott színgazdagságát, érces erejét és festői változatosságát is fejedelmi gazdagságban elénk tárja.

Ady Endre kötete a magyar irodalommal szemben megint jóvá tett mindent, amit pedig évtizedek óta hivatottak és hivalkodók ellene vétettek. Nagy szegénységünkre, színtelen kopottságunkra odaterítette igaz aranyból szőtt ragyogó palástját, merészen egyenest a napba ívelésével a magasba ragadott a tört szárnyú házi ludak és nehézröptű túzokok földön tipegő csapatából. Mint a királyi sas magosságos magosságokban jár és úttalan útján nemcsak egyedül és magára maradt, hanem a legmagasabbra is felért, ahonnan tündérországok végtelenbe futó határait, szakadékos, mérhetetlen mélységeit is beláthatja. És amit lát, amit fájdalomban vergődő büszke szíve érez, azt messzehangzó tiszta hangon elénekli, az is új, szép, fenséges.

[Idézi a *Góg és Magóg fia* c. verset.]

Ady Endre igazi, vérbeli költő, a szerelmet is egészen máshogyan érzi, máshogy lesz a vérévé és más, új dalokat csendít ki az ajkán. Forró, izzóan csókos és bűnbevesztő, vagy tikkasztó fehér dalokat, amelyek megégetik a szívet, ahogy hozzáérnek, és mámorba ringatják érzéseinket. Egész nagy szerelmét, pedig milyen mély és milyen igaz ez a szerelem, két egyszerű sorba tudja beleszorítani és ez a két egyszerű sor annyiféleképpen váltakozik nála, hogy dalaiban a mi egész korunk, a múlt idők és az eljövendők nagy szerelme lüktet. Költői képei itt a leggazdagabbak, hangja itt tiszta érc, a nyelv lágy arany.

[Idézi *A vár fehér asszonya* c. verset.]

Ha kötetének ezt a gazdag ciklusát elolvassuk, szinte félünk még tovább is lapozni. Már annyi költői szépben, az érzetek, a képek és a hang annyi változó gazdagságában volt részünk, hogy ennek a ciklusnak utolsó költeményével önkéntelenül is letesszük a könyvet:

[Idézi a *Héja-nász az avaron* c. verset.]

De aztán daccal, félelemmel, titkos körörömmel megint fellapozzuk. Mi jöhet ezután? – Egészen új dalok a magyar pusztáról, virágot fojtó levegőjéről, új dalok a minden színt, álmot, imádságot eltemető „szürke nagy Átok-városról". A mi köznapi, gyilkos életünkről, mely eltapossa a szépet, és a csizmája sarkát vágja a szívünkbe. Erről az álmok temetőjéről, ahol a sírkereszteket közönyös, közönséges, haszonleső, buta és gonosz emberállatok faragják. Ahol, ha valaki istenadta dalt tud is, úgy jár, mint „A Hortobágy poétája":

[Idézi *A Hortobágy poétája* c. verset.]

A földje előzte, vérei megtagadták, itt azok éltek, kik nem éltek – a legkülönbek sohse éltek –, mit keressen a magyar ihar Napot kereső tölgyek között?

A mi szegényes, halotti életünkről mennyi kétségbeesés, vád és panasz sír föl ezekből a dalokból. A mi hazug, színpadi, kifestett világunk hogy összeomlik egyetlen fúvására néhány rideg rímnek. És a szenvedés mennyi hamvadó üszke vagy fájón izzó parázsa világít száraz, közönyös szemünkbe, és a megszégyenülés sebét süti a lelkünkre.

[Idézi a *Lelkek a pányván* c. verset.]

Legszínesebb és legkápráztatóbb az a része kötetének, ahol a daloló Párizsról dalol. Mint Napisten papja, Kelet nomádja áldoz a Nyugatnak, a párizsi Életnek, a lelke egyre hozzá sír vissza s még a halálát is nyugaton, a breton parton álmodja meg.

[Idézi a *Temetés a tengeren* c. verset.]

És még ezek után is egyre újabb szépségekre bukkanunk ebben a kötetben. Rafináltan desztillált, tiszta, hideg és vakító strófák között elragadóan egyszerűekre, amelyek készen, kerekdeden, melegen pattantak ki a húrok közül – csak egyetlen rezgés és megszületett a dal.

[Idézi a *Szívek messze egymástól* c. vers 1–8. sorát.]

Ady Endrét nem lehet osztályozni, nem lehet összehasonlítani, nem lehet súlyra mérni, egyedül áll, oszthatatlan. Ő maga mondja:

[Idézi a *Ne lássatok meg* c. verset.]

Ez a kötete kell, hogy megvigasztalója legyen mindnyájunknak, akik újabb magyar verseket is szoktunk elolvasni. Ez az egyszerű, fehér-soraiban lázongó és viaskodó kötet a legjobb, amit az utóbbi szomorú és költői termésre vajmi sivár években kaptunk. Kell, hogy az utat mindnyájunk szívéhez megtalálja, hogy lázba hozzon, hitet keltsen, nehéz, lemondásos óráinkban a vigasztalónk legyen.

És amerre megindul ez a kötet, ott világosság és melegség támad, mert egy igazi költőnek – mégis milyen banális ez a szó, mindegy –, egy igazi költőnek a szíve verését, küzdelmét, az álmait, garmadába hányt kincseit viszi magával. Aki elolvassa, meglátja, milyen szegények voltunk.

DFU 1906. febr. 24.; IV. évf. 54. sz. 2. – *H. B. Gy. [Hegedüs-Bite Gyula]* – Újraközli a Svm 1906. febr. 18-i számában megjelent kritikát. A címét kicserélték – *Ady Endre*

verskötetéről –, és némi szövegromlást meg néhány bosszantó sajtóhibát (a címben a költő nevét *Adi*-nak szedték, a második bekezdésben *1906* helyett *1904*-et nyomtatva) leszámítva, pontosan adták vissza a kaposvári lap eredeti szövegét.

A Hét 1906. febr. 25.; XVII. évf. 8. sz. 126. – Irodalom – *Neményi Erzsébet*

Új versek. Ady Endrétől. Sujtásos és hazafias szittya rigmusfaragók, jónevelésű, csöndes és szorgalmas íródeákok közül a magyar állam életfogytiglan kinevezett és nyugdíjképes lírai hivatalnokainak tisztes sorából kiválik egy szerencsétlen fiatal ember. Egy költő. Csúnya játékai vannak a természetnek. Ilyen az is, hogy ezt a fiatal költőt, Ady Endrét, ide palántálta közénk: meggyökereztetvén ekként egy egzotikus, finom, remegő mimóza-egyéniséget ebben a keserves kemény talajban, ami csak az igénytelen, becsületes és rettentő szívósságú muskátlinak való. Egyik versében mondja önmagáról, takargatva, Ady Endre: „Minden más táján a világnak – Szent dalnok lett volna belőle". S mi kibővíthetjük a képet. Hajh, nemcsak „szent dalnok" lett vón', más egyéb is. Finomlelkű sokaságok kiválasztott prófétája. Hitvány pénzben is, de esztétikai nemes megértésben is dúsan megadózott volna nagy tehetségének, nyelvbeli gyönyörű mesterségének, bensőséges modernségének minden más társadalom. Csak egy kicsit nyugaton – csak egy napi járóföldre innét. S hogy ezt ő maga is tudja és írja: abban van, az én értékelésem szerint, ennek az embernek a vakmerő és becses eredetisége. Ez Istentől elrugaszkodott Adynak új hangjai vannak. Mélyebb és magyarabb nyelven, színesebb és élesebb szavakkal, ingeniózusabb és mégis őszintébb költői formában még senki sem becsmérlette, nálánál szebben még senki sem árulta el a hazát. S talán éppen azért van ez így, mert ez a fiatal ember szerencsésebb és magyarabb születésű sok irodalmi pályatársánál. Neki őse – a versekben büszkén emlegetett „boldogabb és vidámabb őse" Ad –, őt itt dajkálták Erdély és Nagy-Magyarország határán, itt növekedett ő, tiszta vidéki sovinizmusban. Az új magyarok közül tán éppen ő az első, akiben igazán megnyilatkozik a mi földünk költőisége. Ennek a földnek nem tarka és nem vidám a hangulata, ahogy azt a Baedeckerek írják. Csöndes és jeltelen, halványszín síkok jellemzik, amiknek fölötte játszik a délibáb. A fajmagyarnak a kontemplatív, megnyugvó, száraz és józan elméjét, a különleges, artisztikus és tüneményes fantáziáját tükrözi ez a játék. Nem édesszavú, játékos, csicsergő és cifraszólású költő kell ide: s nem a vasárnapi dicsőítő honszerelem érti meg igazán e melankolikus mezők szívhezszóló szépségét. Hanem az a fájdalommal elegy vonzódás, az a menekvő és keserű szerelme a földnek, amilyen az Adyé. Vannak versei, amiért üldözni fogják.

[Idézi az *Ének a porban* c. vers 1–10. sorát.]

Ezért is, másért is, bizonyos, hogy súlyos hazátlanság, hűtlenség és ki tudja micsodaság vádjai fognak reá szállni. Pedig nem kell ezért üldözni a költőt. Ilyen tősgyökeres és ősi zengésű magyar ritmusban nem lehet hazaárulást elkövetni. Mert a szavak zenéje maga ellene szól a szavak értelmének. S a közvetlenebb valami, a mélyebben gyökeredző, az igazibb ez a zene. De meg különben is. Ugyanez a költő ötven évvel ezelőtt, egészen bizonyosan kritika nélküli vadsággal, forró szuggesztióval dicsőítette volna a hazát: azért, mert akként dicsőíteni akkoron tilos volt, amiként most tilos dicsőíteni emígy. Hogy pedig megtette volna, az mégis egészen bizonyos, az igazi költő mind velszi bárd. És talán semmisem jellemzi jobban, mint éppen az, hogy mindig belecsúnyult magát homlokegyenest a veszedelembe.

NN 1906. febr. 25.; IX. évf. 49. sz. 1–2. – Tárca – *Nagy Mihály*

Ady Endre
(Új versek)
– A Nagyváradi Napló eredeti tárcája –

Olvasom Ady Endre kritikusait. Hallgatom az érte rajongók ditirambusait és látom ellenfeleinek, meg nem értőinek, lekicsinylőinek hatalmas csapatát. Nagy poéta az, akinek nótája ilyen egymással tusakodó kritikai csapatot tud a fórumra csalni. Halljuk azonban

az ellenvetést. Ha nagy poéta, lantjának zenéje mért nem hódítja meg a tömegeket, mint Orfeuszé az alvilág népét; mért látnak sokan, még az intellektuelek sorában is, az ő költészetében kérkedést, affektáltságot, nagyképűséget.

Könnyű erre a válasz. Mert Ady Endre olyan problémákkal küzd véges végig egész kötetén, amelyek idegenek és érthetetlenek a magyar föld, a „Magyar Ugar" népe előtt, mert avval a teremtő erővel, dalgazdagsággal, művészetének varázshatalmával, amely osztályrészül jutott neki, a saját individuális életének, szerelmének: a napkeleti magyar földnek olyan bús, tragikai küzdelmét mutatja be, amely idáig ismeretlen, látatlan volt a magyar közönség előtt.

Ezt a bús, nagy tragédiát Ady Endre így meséli el nekünk:

[Idézi a *Búgnak a tárnák* c. verset.]

Léda zsoltárai végesvégig a degenerált embernek: hosszú idők, beteg társadalmak fejlődése áldozatának a vergődését, a megújulni, feltámadni akaró, megrázó erővel, kétségbeesett erőfeszítéssel az érzéki élet mélységeiből a tiszta, egészséges szerelem után kiáltó embertípusnak a küzdelmét mondja el.

Ennél nagyobb tragédiát nem tudunk. Ennek a tragédiának a problémáival foglalkozik ma már a tudományos gondolkodás. És e problémának, bús rezignációnak, lángoló vágyakozásoknak, sejtelmes színeknek, fantasztikus vízióknak költője Ady Endre, mint a nagy franciák: Verlaine, Baudelaire, Rictus.

[Idézi *A mi gyermekünk* c. verset.]

A „Magyar Ugaron" című része a verskötetnek a „bús napkeletnek" földjét, Magyarországot mutatja be nekünk. Soha hatalmasabb és őszintébb kritikát még nem hallottunk e földről, amelynek népe éppen most van a nyomorúságok, tengődések mély fertőjében, ahová letaszította sok évszázad mostohasága és politikusainak, parlamenti életének ázsiai tudatlansága, munkátlansága.

E földön minden kultúrátlan, gondozatlan, elhagyott. A kenyér-küzdelem bús jajkiáltásait halljuk. A költő e földről messze vágyik, ahol esztéta lelke a kultúrátlanság oly durvaságait nem látja, mint itthon:

[Idézi a *Költözés Átok-városból* c. verset.]

Messze Párizs, a „daloló" föld, ez óriási szív, e forrongó kultúra Ady Endre ideálja. Az új, fejlett, nemes esztétikai élet típusát látja Párizsban, ahol az emberi tudás, költészet, művészet az élet szépségeinek fenséges templomait, piramisait építette fel.

[Idézi *A Szajna partján* c. verset.]

Ady Endre költészete, világfelfogása így mutatja be az embert, mint a saját nyomorúságaival, szenvedéseivel, kifáradt ereje tragikai küzdelmével megátkozott individuumot, a Magyar Ugart, ahol ennek az embertípusnak sok ezer mása bolyong és Párizst, a kultúrát, az esztétikai életet, mint felszabadítóját ennek az emberiségnek, mint az új, fejlettebb embertípus megteremtőjét.

Nem csoda, ha egy pár, ilyen nagy problémával viaskodó költeménye félig érthetetlen és affektáltnak látszó. Akik az ő világfelfogását ismerik, megértik. De valamennyien érezzük, akik verseit olvassuk, hogy színei hogy ragyognak, melódiái hogy zengenek a sorok közül felénk. Akik pedig világfelfogását kritizálják, azoknak elmondja a modern társadalomtudomány, hogy Ady Endre az ember, a társadalom megítélésénél, tragikai küzdelmének lefestésénél helyes úton jár.

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1906. febr. 27.] – A kritikák első csoportjának megjelenése után írta Ady Lédának Párizsba: „Én hajszolt emberként élek, mióta a kötetem megjelent. Kiss József és a *Hét* vidéke gyűlöl, de udvariasságból dicsér. Néhány lap nagyon akar hallgatni. Néhány lap viszont ízetlenül magasztal. Marakodnak rajtam, s utálom magamat. Megérteni egyik sem ért meg. Mind messze jár tőlem. No de híres ember lettem, a fene egye meg. Úgy undorodom mindentől, mint soha. Ezért? Hát érdemes ezért?" (AEI I. 199.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1906. márc. 10.] – Az előfizetett ÚjV-példányok postázásáról értesíti Ady Bertát: „Édes Bertuska, a könyveket ma küldetem el." (AEl I. 200.)

Levél Vészi Margitnak – [Budapest, 1906. február] – Párizsba küldött kötete sorsáról érdeklődik a költő: „Kedves Margit, megkapta-e a verseskönyvemet? Nem értenek meg, és bántanak érte." (AEl I. 200.)

Neményi Erzsébet levele Adyhoz – 1906. febr. 29. – A levél szerzője e sorok kíséretében küldte el Adynak *A Hét* febr. 25-i számában megjelent kritikáját: „Igen tisztelt kollegám, fogadja jó szívvel ezt a párt sort: és miután ön éppoly jól tudja, mint én, hogy az ember nem írhat mindig annyit, amennyit akarna, hát vegye úgy, mintha legalábbis tízszer ennyi volna." (AEl I. 389.)

Szil 1906. márc. 1.; XXIV. évf. 9. sz. 1–2. – A Szilágy Tárcája – Szignálatlan, rövid bevezetővel ellátott sajtószemle, amelyben az Ady kötetéről megjelent három újabb kritikát adja utánközlésben a lap.

Ady Endre új verskötete

A sajtó által mindenütt kedvezően fogadott új verskötetről kellene ismertetést adnunk, miután előzőleg már jeleztük volt ennek megjelenését. Ady Endre költeményei különben nem ismeretlenek lapunk olvasói előtt, de összefoglaló, mélyebb bírálatukba bocsátkoznunk ez idő szerint nem lehet. (Fenntartjuk magunknak ezt a kötelezettséget és jogot csöndesebb időkre.) Most, az Ady Endre személye és költői egyénisége ellen vármegyeszerte intézett támadások hullámainak lecsendesítése céljából nagyobb eredményt várhatunk, ha az önálló ismertetés helyett a különböző sajtóorgánumoknak bizonyára tárgyilagosabb véleményeiből az alább következő szemelvényeket közöljük.

(A továbbiakban teljes terjedelmében közli a lap Miklós Jenőnek az Egyetértés 1906. febr. 23-i számában, majd P.-nek (Farkas (Wolfner) Pál) az Új Idők 1906. febr. 18-i számában és végül Neményi Erzsébetnek A Hét 1906. febr. 25-i számában közölt kritikáját.)

Az „Ady Endre személye és költői egyénisége ellen vármegyeszerte intézett támadások" [elenségeiről már szóltunk A kötet előzetes hírverése c. rész végén, a Brüll Adélnak 1906. februárban írt levélnél; a vonatkozó adatok, illetve publikációk lelőhelyeit itt csak megismételjük: AEÖPM VII. 105–07., 123–25., ill. 390–405.)

PH 1906. márc. 4.; XXVIII. évf. 63. sz. 33–34. – Irodalom – Szignálatlan

(Ady Endre.) Vagy két évvel ezelőtt a vidékről küldötte be hozzánk is Ady Endre „Még egyszer" című verseskönyvét, amely nem keltett valami nagy feltűnést, holott mindenképpen egy sajátos, eredeti tehetség jöttét jelentette. Új kötete, az „Új versek", teljes kiforrása talentumának. A könyve élén egy erőteljes beköszöntő fogadja az olvasót: [Idézi némi pontatlanságokkal a *Góg és Magóg fia* c. verset.] Ez a programja. „Új és magyar" – mondja Ady Endre. Aki végigolvasta kötetét, büszkén mondhatja utána: új és magyar. Van azonban egy része kötetének, a „Magyar Ugaron" című ciklus, amely azonfelül, hogy új és magyar, bántó is. Ezen rész versei ugyanis azt hirdetik bántó őszinteséggel, hogy a magyar föld a tehetség számára általában, az ő, Ady számára pedig mindenképpen elátkozott hely. Ezt pl. *A Tisza-parton* c. versében így szemlélteti: Jöttem a Gangesz partjairól, – Hol álmodoztam déli verőn, – A szívem egy nagy harangvirág – S finom remegések: az erőm. – Nemde, csodásan szép négy sor!! Ám ez következik rája: Gémes kút, malom alja, fokos, – Sivatag, lárma, durva kezek, – Vad csókok, bambák, álom-bakók. – A Tisza-parton mit keresek? – Ady sokkal rafináltabb művész, semmint ne tudatosan vágta volna az esztétikai szakadékot e két strófa közé; sőt hajszolta az éles

kontrasztot, azt akarván kifejezni: lássátok, ilyen finom, leheletszerű strófát érdemel az én lelkem világa, a Tisza partjának, hazámnak pedig ez a bárdolatlan 4 sor dukál. Az egész ciklus ennek variációja. Hát kérem, mi nem lelkesedünk a hazafias versekért, de amikor egy nagy, tehát hatásában éppen ezért könnyen pusztítóvá válható tehetség az elátkozottság bélyegét akarja sütni a magyar bércek ormára, a magyar síkság kalászaira, a legegyügyűbb, a legbombasztikusabb hazafias vers számára is megnyílik a szívünk. Elhiheti nékünk bárki, hogy ez részünkről éppen nem piros-fehér-zöld sujtásos gondolkodás, csupán mélységesen emberi. Túltenni magunkat a haza szeretetén, csupán a szabad gondolkodás kérdése; de már a haza gyűlöletét hirdetni a tömeg legprimitívebb, de legfenségesebb érzésének megdézsmálásával jár. Nincs joga senkinek, hogy elátkozottnak hirdesse a magyar földet. Magyarnak különösen nem. Magyar költőnek éppen nem. Nagytehetségű költőnek meg százszor, ezerszer nem.

Íme, Ady könyvéről írván, éppenséggel nem a könyv kiválóságai méltatásának jutott a hely. Ám bármint fáj is ez, nem vagyunk oka. Bizony szívesebben írtunk volna sokat A magyar Ugaron ciklus híján a Léda asszony zsoltáráról, amely az új formájú, színekben dús gyöngyök értékes sora. Hát még a *Szűz ormok vándora* című ciklusról, amely egy elfinomodott lélek művészien artikulált fölsikoltása. Igen, ezekben a versekben tudtuk élvezni az ő sajátos erejű művészetét, kivételes egyéniségét, amely még ott is érdekes, ahol fáradt erővel nyilatkozik meg, avagy aberráltan és érthetetlenül... Két évvel ezelőtt Ady egy későbbi, újabb kötetéről azt hittük, hogy a maga egészében a magyar irodalomnak nemcsak nyeresége, de büszkesége is lesz; és íme, ez eljött új kötet egy részét a magyar géniusz nem vallhatja magáénak. No, de mindegy. Hiszen nem Ady tehetségében csalódtunk.

A Nap 1906. márc. 7.; III. évf. 56. sz. 7. – Irodalom *K. S. [Kemény Simon?]*

Ady Endre
– Új versek –

1.

Közel egy hónapja már, hogy megjelent Ady Endrének verses könyve, és a magyar irodalom egének csillagászai még mindig nem jelezték a „csodálatos égi tüneményt". Ezen kár volna sopánkodni; igen rosszak a magyar kritika teleszkópjai. Még Ady Endrét sem látják meg. Azaz, csak őt nem. Fájhat-e ez Ady Endrének, aki oly félelmes világosan látja az életet a „magyar ugar"-on? Nem fájhat neki, aminthogy bizonyosan nem tenné boldoggá, ha tömjént égetve, pálmavivő kézzel sietnének hódolni neki. Aminthogy ezek a körülmények mellékesek is egy nagyszerű tehetség megjelenésekor. Ignotus mondja valahol: „Minden új művész és ami ezzel egyet jelent, minden új művészet egy-egy Krisztus, akinek nem kell szablya, nem kellenek fegyverek és fustélyok – elég, ha némán támadói elé áll, s vár, míg megismerik." Ady Endre áll és várja, míg megismerik.

2.

Valóban ezeket a verseket nehéz megismerni; a legritkább lelki tulajdonság, az önismeret kell hozzá. Mert soraiban mi, a mai nap szomorú, sápadt, elgyötört hősei élünk. Mi vagyunk ezek a versek, akik előre vonaglunk már a fájdalomtól, amely a testünket hasogatja majd, mikor a holnapot fogjuk szülni. Léda az én asszonyom, a te asszonyod, s ez a nagy ugar mindnyájunk gyilkosa. Ehhez a röghöz kötöttségnek tragédiáját ilyen meghatóan, ennyi erővel még senki meg nem énekelte. Erősek, lesujtóak, félelmetesek ezek a sorok: – mintha a Kárpátok érces szikláiba lennének belevésve. Mégis Ady költészetében ez a külső, a szemmel látható. Az anyagibb, ami minden szemnek felötlik. Hanem a többi, a melódiák, amelyek az érchen bujdokolnak, az erők, amelyek a zordon sziklák belsejében lakoznak, – ezek, ezek a kincse...

3.

Bámulatos titka van, ez a szegény nyelv Krőzusként ontja elébe a szépségeit. És mindezt valami paraszti egyszerűséggel teszi. Ez a kifejezési forma s a rafinált, bonyolult, mély, szinte túlfinomult belső lényeg igéző diszharmóniát szülnek. Különös istenáldás ez: az a hatalom, amely egyszerű, köznapi szavak testébe a legarisztokratikusabb költészet kék vérét varázsolja. Azok a szorgalmas fiatalok, akiknek a körmük elkopik már a nagy Ady-utánzásban, erről egészen megfeledkeznek.

4.

A könyv egyik ciklusa a Szűz ormok vándora című, az élet tragédiájáról szól. Csupa sóvár, ideges, türelmetlen, baljóslatú hang; szívdobogásos hangulat. Ilyen sorokkal: Mennyi öröm zúg – És mind a másé, – Mennyi arany cseng – És mind a másé, – Mennyi erő küzd – És mind a másé, Mennyi asszony van – És mind a másé, – Mennyi szép minden – És mind a másé. Vagy ez: Vágyakozni félek. A Teljesülés – Jön és meggyaláz. – Nyugalom sem kell, hisz vágtat utána – Egy vad mén: a Láz. – Jaj, rettegek élni. Végig ez a hangulat: halálos epekedés a mezítelen, a szemérmetlen élet rózsái után, amely a virágoknak még illatáért is aranyat követel... És valami hisztérikus szerelem vonul át a könyvön; valami kiszámíthatatlan boldog boldogtalanság. Egyszer éterikusan, finom színekkel, fülnek nem hallható hangokkal; másik percben diabolikus kitörésekkel, a vulkánikus erupciók csodálatos szépségeivel... Így áll Ady Endre a „magyar ugaron", és mikor elkurjantja magát: – Hej, égig-nyúló gíz-gazok, – Hát nincsen itt virág? – mintha ennek a szomorú magyar földnek Géniusza lenne, aki szétvetett lábakkal, félszemére csapott kalappal, egész országot belátó óriási nagyságban állna a Hortobágy közepén, lelkében iszonyú magyar haraggal és kétségbeeséssel, míg körülötte a hangyaként nyüzsgő gulyák és csordák mohón legelik a száradt füvet...

Az Ország 1906. márc. 7.; I. évf. 58. sz. 9. – Tudomány, irodalom – *Fülep Lajos*

Ady Endre

(Ady Endre: Új versek. Nagy Sándor címlapjával. Pallas kiadása.)

A tilinkós álparasztok és a finom kultúrlegények sivár zsivaja után és között egy ősmagyar arisztokrata lélekben (Nem kellenek itt úri álmodók, menekülj, menekülj) fogamzott meg az új magyar vers, a jelené és a jövőé, a szuverén, az exkluzív, a választottaké, az elragadó erejű dal, az ősi ritmus új melódiája. Evoé szent őslány, Napisten, hát mégis maradt annyi erő a sugaraidban, hogy kicsiráztattál egy új és egy magyar költőt e mi földünkön; már azt hittük, csak pondrókat keltesz ki mindig e mi halott földünkön.

Megölték nálunk a magyar dalt, a magyar verset, megfakították a költészetet, elszívták erejét. Mert a vers élő valami, szenvedő, vergődő, ujjongó eleven test és eleven lélek, meleg szeretet és izzó szerelem, új és új harmóniák egymásba búgása, szünetlen küzdelem és kiszabadulás a nagy szabadságba. Megölték és elveszett. Ady Endre az új magyar vers megtalálója – avagy az új magyar vers találta meg Ady Endrét. Olyan embert, aki láthatólag sokat viaskodott az élettel, sokat küzdött a környezetével, megjárta a magyar ugar gizgazos kálváriáját, önnön lelke vergődésével tett meg minden lépést célja felé. Ilyen ember legyen, aki az új magyar vers megírásába fog. Aki úgy csapkodott szárnyaival a mi életünk ürességében, mint a magyar vers, mely sehogy sem tudott kiszabadulni az egyhangú és ócska lantpengetők rabtartó ketrecéből. A halálos unalom és reménytelenség időszakának lepergetése után találkoztak ők ketten: a költő, a viaskodások után alkalmassá vált médium és a magyar vers, melynek e percben szinte egyetlen menedéke Ady Endre. Most már, hogy együtt vannak, a költészet megszentelt erejével feszítik neki az ekét a mi földünknek, a mi ugarunknak, a mi szívünknek. Egy új magyar költő s az újszülött magyar vers.

Mindkettőjüknek jellemzője a mának belekapcsolódása valami őspogány rajongásba s a mi rajongásunknak és szenvedésünknek a legmaibb módon való megszólaltatása. Egy nyugatra vándorolt keleti napimádó ez az Ady Endre (Keleti vérem, ez a lomha, Szomjuhozóan issza Nyugatot: A Napisten legbúsabb papja, Rég kiszórt, fáradt sugara vagyok), aki minél messzebbre megy a forró napsütések helyétől, annál jobban ég a lelke, hogy megtérve újra az elhagyott földre, annál jobban érezze a léptei alatt porladó göröngy hideg közönnyel rabul ejtő erejét s a lelki fázását. – Ez a szomorú magyar róna, Halálszagú, bús magyar róna, Hány megölt lélek sikoltott Bús átkot az egekig róla.

Az új magyar vers legyen a mi versünk. A lüktetése legyen az ereinkben keringő vér lüktetése. Oh, a mi szívünk nem úgy ver, a mi vérünk nem úgy kering, mint a nagyapánké, vagy mint Arany Jánosé. Nem mondom, ezzel sem a szívünk, sem a vérünk nem különb az övékénél. De a mienk, és nem tudjuk változtatni lökéseit: ha a mi életünk, a nyugalmak híján való élet, ha az éjszakák, ha a dohányfüst, ha a hajsza vagy a nélkülözések megtépik és megrontják a szívünk lüktetését, a vers, az szülessen meg ebből a lüktetésből, legyen benne a mi életünk láza, a nyugalmak híján való élet, az éjszakák, a dohányfüst, a hajsza és a nélkülözések. Zakatoljon vagy fulladjon el, törjön meg a hangja vagy sikoltva kiáltozza el a maga panaszát, legyen sima és biztos, mint az elmorzsolódás, vagy durva és bizonytalan, mint az ismeretlen holnap, de új legyen, a mienk legyen és költészet legyen: a modern élet vergődésében a szűzi tiszta poézisra ömlött vér: piros embervér a szűztiszta havon. – Ne félj, hajóm, rajtad a Holnap hőse. – Szállani, szállani, szállani egyre, Új, új Vizekre, nagy szűzi Vizekre, Röpülj hajóm, Szállani, szállani, szállani egyre.

A Holnap hőse ő.

Akinek lelkében ezer év visszhangja keveredik össze – hej sápadok már ezer éve én – a ma szerelmével, a ma gyönyöreivel, a ma fájdalmával. Csekély ezer évig felejtkeztünk meg ezekről a dalokról, ezekről a nagy érzésekről, s míg Nyugat ránk szakadt, nem tudtuk, mi fáj, mi sajog bennünk. Dacos Hunnia vagy balladát akart, balladát, vagy a nagyon hosszú pihenések alatt azzal bíbelődött, hogy szép Lenka mit csinál a part felett. De ezt a dalt: – Egy nóta csal. Rég dalolhatta Szent Ázsiában szép, vad, barna lány, Egy illat űz, csodavirágból Lehelte tán be egyik ősanyám – ismeritek-e? Mily ismerős, és ma halljátok mégis először. Költőknek örök mostoha hazája ez a föld, mégis ma először száll égnek igazán a lelkeket tépő ének a porból: Nagy rokkanásom kinek se fájjon, Nem első hullás ezen a tájon: Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik, Lalla, lalla, Rokkanva ér el az éjszakáig. – Ám néha mégis szóljon az ének Bús égvívásnak, átok-zenének, Csalogatónak. Hadd jöjjön más is, Lalla, lalla, Rokkanjon más is, pusztuljon más is.

Verecke híres útján jöttem én, Fülembe még ősmagyar dal rivall, Szabad-e Dévénynél betörnöm Új időknek új dalaival? – Győztes, új és magyar ez a dal, de nemcsak, amely a csorda-népekről szól, s azt mondja a Hortobágy poétájáról: Minden más táján e világnak Szent dalnok lett volna belőle; nemcsak A magyar Ugaron, az Előzött a földem (egyike legmélyebb és legcsodálatosabb verseinek), nemcsak A lelkek temetője; hanem ilyenek a Léda asszony zsoltárai, A daloló Páris, a Szűz ormok vándora ciklusok sorai az elsőtől az utolsóig. És legkivált: A mi gyermekünk (a Nagy Sándor rajzának tömérdek szeretettől remegő vonalai ennek a poémának szűzi fehér szimbolizmusába fonódnak bele), A vár fehér asszonya, Egy párisi hajnalon, Harc a Nagyúrral.

Új szellő rebbenését, új vihar kavarodását, új élet fakadását érzem ki az egymás mellé tótt sorok olykor fojtott, olykor fékevesztett zenéjéből. Eleven, nagy erőt, melytől élettel telnek meg a halotti szavak, új sejtelmekkel a kiábrándulások, csodás friss és izzó színekkel a fakóságok és szürkeségek; a szavak közt a szívünk veréséhez és a vérünk lüktetéséhez hasonló ritmus kalapál; ömlik, beleárad az új zene várakozó lelkünkbe, ott búg, visszhangzik, feszeget, robbant és tépdes. Megszenvedünk ezzel a szenvedélyes és szenvedő muzsikával, hangjai mellett gyötrődve kísérjük el a költőt még egyszer útjára, ahol mi is jártunk – de vajon jól láttunk-e, megtelt-e szemünk minden szépséggel, lelkünk minden érzéssel, minden fájdalommal? Most már vele megyünk, végig forró napsütések

alatt, tiszta égre nézve és megbotolva a göröngyben, megtépdesve a szamártövistől, elbukva százszor, megvérezve, tévelyegve sívó homokon, elepedve egy kis szeretetért, otthon nélkül is nem idegenek, nyugtot nem lelve sem ott, sem itt, kelet és nyugat közt, végig e mi földünkön; végig a szent magányon és a lármás hazug élet ezer orvtámadása közt, végig Párizson, végig félig csókolt csókok veszendő vágyai és a beteljesülések tátogató elernyedése között, harcot víva a Nagyúrral, kifosztva és fosztogatva, futva lélekszakadtan a sárga láng után. És most már vele bizakodunk a Holnapban, együtt várjuk a megváltást, a megtisztulást, az új gyönyöröket a ma szenvedései után, majd holnap, holnap...

Ma köszöntöm a Holnap hősét.

PN 1906. márc. 8.; 57. évf. 66. sz. 15–16. – Tudomány és irodalom – *Sganarelle*

Ady Endre versei

Ady Endre immár a harmadik verskötetével áll a közönség elé. Fejlődésének első két lépcsőfoka nem maradt homályban. Harmadik könyve, amelynek az „Új versek" címet adta, mutatja, hogy Baudelaire, Verlaine és a dekadensek költészete nagy, talán túlságos nagy hatással voltak reá. Nem merném azt mondani, hogy ma mindenütt a világon „dekadens" a poézis, de annyi tény, hogy a modern német, angol, olasz költőkön tagadhatatlanul meglátszik a francia hatás, és magában Párizsban is a dekadensek tanítványai, Maeterlinck, Henri de Régnier, Gustave Kahn, Stuart Merrill, meg a többi „szimbolista" költő állanak a homloktérben.

Ady Endre szimbolista. Korának a gyermeke és nem tudott ellentállni annak a hatásnak, amelyet elődök és kortársak, külföldiek és hazaiak tesznek minden költőre. Ez még nem baj; de az már hiba, ha valaki utírozza a szimbolizmust, hajszolja a dekadenciát, mindenáron szembeszökővé akarja tenni éppen csak azt, hogy ő fölkent lovagja a sápadt, világvárosi „nérvose" poézisnek, és ezzel akar ámulatba ejteni bennünket, elmaradt magyarokat, akikben nincs meg az érzék a francia kabarékban szerzett „párizsi ízlés" iránt, és akik a poézis dolgában e modern ifjak szerint „még két étape-pal hátrább vagyunk". Pedig, akik nem rajongunk a mindenáron való dekadenciáért, jól tudjuk, hogy a „szent Párizsban" is kijózanodnak már az emberek a szimbólumok mámorából, és a legfiatalabb költők már földszagról, egyszerű rusztikus idillekről, józan családi „at home"-okról énekelnek.

Ha Ady Endre „Új versei" nem jelentenének egyebet, mint bármily érdekes és erős kísérletet a szimbolizmus „meghosszabbítására", talán napirendre térnénk felette. De van ebben a könyvben egynehány költemény, amely minden szimbolizmusnál szebben beszél. Ezek mellett meg kell állni. Akár ellenszenves, akár rokonszenves az irány, amelyet képvisel, ezek az alkotások nem költői pártprogramot képviselnek, hanem beszélnek a költő helyett olyan ékesszólással, amelyet lehetetlen meg nem érteni, és amelyet meg kell érteni.

A világ legegyszerűbb módja volna a költő és a kritikus helyett magukat a verseket megszólaltatni. De az a szimbólumokban dúskáló és bennük – sajnos – sokszor elfulladó költészet, amelyet Ady ápol, egyenesen kínálkozik a félreértésre és a meg nem értésre.

Van például a könyvében egy „magyar Ugar" című ciklus, amelynek szellemét és jelentőségét nyilván túl fogják becsülni, akár ellenesei, akár hívei. Ez a „magyar Ugar" végés-végig jeremiáda, vád, panasz és keserű prófécia a magyar földre, amelyen született. Aki szimbólumokat nem tud értékelni, az előtt ellenszenves az a pacsirta, amely a saját fészkét sem tiszteli.

De ahol olvasni lehet az Ady szimbólumaiban (amihez sajnos sok helyen igen sok erős igyekezet kell), ott látni fogjuk, hogy ezek az ő túlzástól el nem rontott versei nem kozmopolitalelkűek, hanem a legforróbb földszeretettől, sőt fajszeretettől vonaglanak, vívódnak. Aki „boldog Ad ükére", táltos ősére emlékezik vissza, aki „Góg és Magóg fiának" érzi magát, akinek fülébe „még ősmagyar dal rivall", akibe „vad, nagyszerű

rajongást oltott az Érnek partja", és aki annyira átérzi a magyar nyelv, szinte a magyar dal lelkét, mint Ady, – csak ifjúi türelmetlenségét burkolja be, vagy Párizsba, Utópiába való vágyakozását takarja fel keserű, magát sanyargató dalaival.

Ez a flagellantizmus, ez az önkorbácsolás, a sebeinek ez az örökös feltépése és hivalkodó mutogatása – még szerelmi verseiben is ez a hang dominál – csak a szimbólumaival adhat okot a félreértésre, de az értelme egy: hogy ez az Ady alapjában véve nagyon finom, nagyon érzékeny membrán, amelyen végigrezegnek és hangot adnak a legfinomabb sikolyok, a leghalkabb jajkiáltások, zörejek, neszek, de amelyen életre kel a leggyöngédebb melódia is.

Hogy minden elfinomodása és modernséghajszolása mellett voltaképp mégis egy barbár, aki nagy ámuló szemét „a szent város" csodáin felejti, nem szabad feledni. Mindenesetre kár, hogy olyan barbár szeretne lenni, akiben Verlaine atyamester is gyönyörűségét lelte volna, és akit talán habozás nélkül besorozott volna a „poètes maudits" közé.

Elátkozott költő? Ezt a fogalmat magyar poéták bőven ismerik. Talán sehol a világon oly lassan és oly soha nem talál visszhangra költő, mint nálunk. Lapozzunk azonban gyorsan tovább az irodalomtörténetnek ezen a paginán és kérdjük, miért érzi magát Ady elátkozott költőnek, miért sújtja le egyik ősével, Gina költőjével való találkozása?

Nem vigasztalásképp, de meggyőződésképp mondjuk, hogy az ő ügye még sem áll oly rosszul, mint hiszi. Nem a pusztába kiáltotta ő ezeket az „új verseket", amelyek közül nem egynek, bár lassan, de mégis visszhangja fog támadni. Főként azok előtt, akik az ő hangulataira vannak hangolva.

Ady Endre nem valami szabályos, nyugodt konstruktor, aki uraságoknak és nem uraságoknak épít gyönyörűséglakokat, hanem épít levegővárakat szeszélyes felhőkből, színekből, árnyékokból, és mindig a maga légvárait építi. Ez benne az „odi profanum", az újra való törekvés, a tranchons le mot: egyéniség.

Nem is lehet őt destruktíve tárgyalni. Ha szétszednők levegővárait, ha nagyon közel lépnénk építőköveihez, nevetségesnek találnók felhőrongyait és ködrongyait, amelyekből épít. Néha szimbólum magasodik szimbólum tetejébe, ködbástya ködbástyán és az egész azzal fenyeget, hogy „bevágódik a semmiségbe". Noli me tangere, n'approchez pas.

De számos versében sűrűn megcsendül az a különös zene, amely nem a dekadenseké, hanem egészen az övé, az ő hangja, szinte azt merném kockáztatni, hogy táltoshangja, amely a magyar nóta lelkéből ered. Itt a fülre vagyok kénytelen apellálni, arra a fülre, amely a versekben rejlő zenét képes kiérezni. Mert a szemnek hiába állítanám oda a példákat.

Az olvasó azonban tartozik azzal a szívességgel, hogy a verset is hozzáolvassa vagy legalábbis hozzáképzelje.

Mindent összefoglalva konstatálni kell, hogy Ady Endrének hibái vannak bőven. Össze vannak azonban nőve erényeivel. Külön nem diszkutálhatók. Az olvasó feladata voltaképp itt kezdődik, hogy mely hibáit fogadja el erényeinek és mely erényeit hibáinak. Chacun a son goût.

VÜ 1906. márc. 11.; 53. évf. 10. sz. 160. – Irodalom és Művészet – Szignálatlan kritika, amelynek szerzője azonban az utólagos emlékezés alapján azonosítható: *Schöpflin Aladár*. Idevonatkozóan Schöpflin elmondja: „Ady Endrével az Új Versek című könyvének megjelenése után kerültem személyes ismeretségbe. A könyvről írtam egy rövid bírálatot, nem hallgatva el némely ellenvetésemet [...] Adynak [...] ez a bírálat nagyon jól esett, már csak azért is, mert olyan lapban jelent meg, amely eddig irodalmi dolgokban a konzervatív álláspontot képviselte." (Schöpflin A.: Ady Endre emléke. In: Írók, könyvek, emlékek. Bp. 1925. 52–53.; idézi: Bessenyei György: Ady fogadtatása. It. 1962. 372.) Lényegében hasonlóképpen nyilatkozott több mint egy évtizeddel később: „Az Új Versek kötetéről, kevéssel megjelenése után, írtam egy rövid bírálatot a Vasárnapi Újság irodalmi rovatába. Nem volt elragadtatott bírálat." Majd ezt követően leírja

még, hogy miként ismerkedett meg személyesen Adyval. (Schöpflin A.: Ady Endre a Vasárnapi Újságban. Tükör 1938. aug., VI. évf. 8. sz. 602–03.) – A kritika szövege:

Új versek. Ady Endrének, ki új verskötete elé ezt a címet írta, pár év előtt ismertettük már e helyen egy kis versfüzetét, mint egy bár még kiforratlan, de kétségkívül figyelemreméltó tehetség művét. Azóta forrott, haladt, sokat tanult, sokat felejtett; izgalmas, küzdéssel teli lelki életet élt, saját világfelfogást, saját költői hangot és irányt igyekezett a maga számára kiküzdeni. Ez a lelki élet, ahogy a versekből elénk tükröződik, nyugtalanító különösségével hol vonzó, hol meg elidegenítő hatású. Nagyon kifejlett önérzet szól a versekből, a költő nem kopogtat ajtónkon bebocsáttatást kérve, hanem öklével döngeti, fiatalos nekibuzdulással, merész taglejtésekkel, dacos dühvel. Gőgös elszántsággal, a tragikai hős koszorúját érezve fején, provokálja az olvasót, haragosan támadva megszokott felfogásai, hagyományai, előítéletei ellen. Nem megnyerni akarja, hanem kényszeríteni, hogy nézzen az ő szemével, érezzen az ő lelkével. Van ebben a nekigyürkőzésben kétségtelen geniális vonás, de van egy kis póz és affektálás is. A szerelem verseiben már nem is szenvedély, hanem idegláz, emésztő, – hol vadul fellobogó, hol meg hamvában tovább lappangó, gyilkos belső tűz. Könnyen ki lehetne belőle mutatni a patológiai vonásokat. A közönséges ember értetlenül, megdöbbenve halad el ez előtt a szenvedély előtt, s idegenkedve nézi még az is, akiben az érzések szélesebb körére van fogékonyság. Annyival inkább van ez így, mert nemcsak a költőt nem érti meg mindig, vagyis azt a lelki állapotot, mely verseit sugalmazta, hanem magukat a verseket sem. Akárhány köztük homályos, sőt teljesen érthetetlen, ami annak a jele, hogy a költő ma még nem bírta kifejezni azt, ami a lelkében égett, nem volt elegendő eszköze a kialakítására. Szinte szándékosan kihívják az ellenmondást azok a versek, amelyekben mai szellemi állapotainkról szól. Azt hiszi, nálunk akkora szellemi köd fogja el a lelkeket, hogy az igazán eredeti, új gondolatok át sem tudnak hatolni rajta, s ezért az igazán eredeti tehetségnek el kell pusztulni ebben a sorvasztó, fojtó atmoszférában. Ez bizonyára kétfelől is túlzás. Mindenütt a világon úgy van, nemcsak nálunk, hogy annak, aki az élő és meggyökerezett hagyományok felforgatásával akar újítást csinálni, aki új utakat akar törni, kínos küzdelmeket kell vívnia. Erdőt irtani nem lehet véres verejték nélkül. Aztán meg talán mégsem olyan kétségbeejtők a mi állapotaink, s meg vagyunk győződve, hogy ha igazi művészi lángelme jön, előbb-utóbb keresztül tudja törni magát az Ady Endre „magyar Ugar"-án; sőt valamennyien, akik hiszünk s remélünk a jövőben, várva-várjuk is ezt a lángelmét, s készek vagyunk örömmel üdvözölni. Ady Endre, mint verseiből látjuk, megfordult Párizsban, s mámoros lett a szellemi élet e nagy központjától. Azt a benyomást hozta haza, hogy ott fenékig tejfel a világ. Itthon aztán látva a mi kétségtelenül szűkebb körű, kicsinyesebb szellemi életünket, elkeseredve vágyik vissza a francia fővárosba. Pedig ha ott jobban körülnéz, s megfigyeli az irodalmi és művészeti újítók sorsát, rájött volna, hogy bizony küzdeniök kellett nekik is, sőt vértanúságot is szenvedni. Ugyancsak párizsi emlék némely modern francia költők, főleg Baudelaire és Paul Verlaine erős hatása, mely versein megérzik; az a benyomásunk, hogy e két francia költő nélkül bizonyára megírta volna verseit, – de másképp írta volna meg. Mindezzel nem akartuk lekicsinyíteni Ady Endre jelentékeny költői tehetségét. Aki oly erőteljes, újszerű és mégis magyar, egyéni színezetű és mégis természetesen ömlő nyelven tud írni, akiben oly forrón s hevesen hullámzanak az érzések, aki néha oly erővel tudja kifejezni azt, ami szívét nyugtalanítja, hogy még a versek tartalmától idegenkedőt is magával ragadja, – az bizonyára költő. Még nem kész költő oly értelemben, hogy végleges ítéletet lehetne mondani róla, de azt hisszük, épp azért forrja ki oly nehezen magát, mert sok benne a tartalom. Már most is a költői érzés olyan járatlan mélységeit nyitotta meg számunkra, oly erős és érdekes egyéniséget tárt elénk, hogy okvetlenül sokat kell várnunk tőle további fejlődése során. Vele együtt mi is azt tartjuk, hogy sok feltöretlen ugar van még a Kárpátok alatt, izmos karra, éles ekére nagy a szükség a mai ernyedt, erőtlen irodalomban. Neki pedig az izmai megvannak a nagy munkához. Aki irodalmunk jövője iránt érdeklődik, meg kell hogy jegyezze a nevét, mert alighanem lesz még szerepe ebben a jövőben.

Sz 1906. márc. 11.; XXXIII. évf. 60. sz. 2–4. – [A tárca-vonal alatt] – A cikk elején jelezve a szerző: Írta: *Biró Lajos*

Strófák egy poétáról

– A Szabadság eredeti tárcája –

Megdobban a föld, olyat lépett valaki rája. Reszket a levegő: teleszórták fénnyel. A magyar mezőn kiált valaki és a hangja olyan, mint az orgona. Dideregnek a barmok, mert jön az új igazság. Ujjongjatok: egy nagy poétánk van.

*

A művészi ízlés ridegen és kérlelhetetlenül konzervatív. Az a szín és az a hang, az a színköltemény és az a versmuzsika, amelynek a befogadására száz meg száz régi ítélet, elmúlt idegmozgás, tapasztalat és művészi öröm elő nem készítette a lelket, az vakokat és süketeket talál. Mikor a barbizoniak a fénynek új törését és szóródását, a színnek új tüzét és csillogását találták meg, egy vak világ bámult rájuk csodálkozva és csúfolódva. Kinevették őket. A szemek azután látni kezdtek; jött az optika és hitet tett róla, hogy a festőszemek tudományos igazságokat láttak meg. A magasztalók megsokasodtak és ma az akkori nevetőkön nevet a világ.

*

Az új színek meglátásával újra várjunk ötven évig? A sírjából ássuk ki Beethovent és úgy könyörögjünk tőle bocsánatot?

*

Akik *minden* művészi örömnek örültek már, akik *minden* intellektuális élvezetet megkerestek, akik *minden* művészet mámorító italából ittak már, akik mindent elolvastak, és mindent láttak, akiknek az idegútai tehát készen vannak az új művészi örömök befogadására, és akik tehát kutatva és szomjúhozva emelték fel a fejüket, hogy egy új viharnak új termő illatát érezzék: magyar gondolkozók, írók, olvasók egy kis községének, egy társaságnak, amely a fiatal, az új Magyarország legelsőiből verődött össze, ünnepe van. Mámoros köszöntések üdvözlik itt Ady Endrét, a *Holnap hősét*...

*

A világ körülöttünk megváltozott. Csodálatos új erők történnek célra, csodálatos új örömöket érez a szív. A világ nem olyan, mint tegnap volt, az ember nem olyan, mint tegnap volt. Más lett, mert mindig más lesz.

És aki arra vállalkozik, hogy ennek a világnak a képét a lelkében felfogja, aki arra vállalkozik, hogy minden örömünket és minden fájdalmunkat százszor érzi, és úgy mondja el, hogy ujjongunk vagy sírunk tőle, a költő – a Költő! – úgy doromboljon, mint tegnap és tegnapelőtt?

Ej, mit nekem a *tilinkós álparasztok*, mit nekem a *nyafogó ifjú-vének*, mit nekem a csilingelők és nyögdécselők, a finomak és illedelmesek, a bölcsen mérsékeltek, a járt utakon járók, a laposak, a nyomorékok, a tanítványoknak is hitványak.

Új költő kell nekem. Ujjongjak az ujjongásán: igen, ez az én örömem, nem a tegnapé. Zokogjak a zokogásán: ez az én fájdalmam. *Un nouveau frisson!* ... Az örömnek és a fájdalomnak új borzongását akarom. Új poétát!

*

Új versek: ez a címe a könyvnek. *Ady Endre:* ez a neve az írónak. Zengjetek, kürtök: itt az új poéta.

*

Minden meglevő között, minden gondolat között, minden cél között a legelső, a legnagyobb, a legszentebb: az Ember. Minden, ami van, érte van, minden ami van, általa van. Mindent az Ember teremtett; saját képére formálta az istenét is. *Én én vagyok:* ez az új evangélium.

És az új poéta, aki ma elétek lép, az énjét hozza, a lelkét hozza, a beteg, a vívódó, a lángoló, a titáni erejű és halálos gyengeségű lelkét; a forró, éhes, makacs, türelmetlen vágyódását az élet után, és az undorodását az élettől; a lázongó vágyat a teljesedés után és a félelmet a teljesedéstől; a nagyságokat és törpeségeket, a hazugságokat és a valószínűtlenségeket, amelyek a lelkünkben vannak, ami ő, és ami én vagyok, és ami mindnyájan vagyunk.

Ezek a víziók, ezek a mámorok, ezek az álmok, ezek a lehetetlenségek, ezek a bűnök, a léleknek e csodálatos megremegései: a mieink. A forró vágy és a félelem a teljesedéstől; az örök nyugtalanság és az örök pihenni vágyás; a szerelem, amely bálványt csinál az asszonyából, és reszketve hallgat, mert csak a csók hús-kapcsa óv a zuhanástól; ez a rabszolga-imádása az asszonynak, amely ma alázatba veri magát, és holnap szolgálójának kívánja az asszonyt; ezek a megrázó könyörgések Baál istenhez, ez a fuldokló harc a disznófejű Nagyúrral az aranyért, ez az örökös vívódás a múlttal, ez az örökös sóvárgás a jövőért, egyszóval az életnek ez a mámoros igenlése, ez a teljes, tehát fájdalmas akarása: egy elfinomodott, differenciálódott, haldoklóan gyönge és titánian erős léleknek ez a remegése, sírása, vívódása és ujjongása: ez az enyém. A lelkem ura, a szívem mestere beszél.

*

Mit várok a művésztől? Elébe viszem a lelkemet: no, itt a húrom, nézd, csapj bele. Lássuk hát, mit tudsz.

Ez az ember belécsap a lelkem húrjaiba. Zeng és zúg tőle a fejem és a szívem, színek vakítják a szememet és muzsika harsog a fülembe. Egy-egy szót mond csak, de úgy mondja, éppen ő úgy tudja mondani, ez éppen a páratlan művészete, éppen azt az egy szót tudja kikeresni, hogy ezer régen elhangzott, harsogó vagy halk, éles vagy haldokló tompa szó jut az eszembe. A sorai és a versei olyanok, hogy remegő és izzó gondolat-folyamatokat keltenek fel, csodálatos és káprázta tó asszociációkat teremtenek régi örömökből és régi fájdalmakból. A művészete aranyhidat épít világok közé, a két pólust fogja meg egyszerre és ezüsthúrokat kötöz közéjük. Merész, vakmerő, eszeveszett vállalkozások... De sikerülnek neki.

*

Milyen távolságokat hidal át. Micsoda gigászi orkeszter az, amelyen játszik. A *Léda zsoltárai, A magyar Ugaron, A daloló Páris, a Szűz ormok vándora:* milyen nagy terület ez a négy ciklus. És milyen biztosan játszik az ezer húron. Milyen felséges hangáradás ez, milyen szín-orgia. Zengve, búgva, tömören harsogva és sikoltozva áradnak a szavai és minden szó olyan, mintha aranyból verték volna ki, és úgy hangzik, mintha csengő arany hullana márvány lapra.

Nem csilingelnek a versei. Nem művészet az már: csilingelni. Az új művészet mélyebbre hatol a nyelv zenei hatásának a titkaiba. Belső muzsikájuk van ezeknek a verseknek, csodálatos belső muzsikájuk, amelyeket nem lehet mértékkel és verslábakkal kihozni. A szó nála csodálatos módon új színt kap, új fényt, új erőt, új éreesengést. A formái egészen különös maga választotta, maga teremtette formák. Vannak versei, amelyek olyan egyszerűek, hogy nevethet rajtuk, aki nem érti, milyen felséges művészettel, milyen ragyogó biztonsággal vannak megcsinálva, milyen egész mindegyik, és menynyire nem lehet elvenni belőlük, és nem lehet hozzájuk tenni egy szót sem. Fehér márványtömb számára a nyelv; ebből a hófehér, formátlan tömegből vési ki a maga csodálatos plasztikájú sorait. – Ide írok négy sort:

Bűvös, szép őszi ég vagy, tündöklés, rózsaszirom.
Bennem a szomorúság tengere sírva árad
S ha visszafut, otthagyja fanyar, bús ajkaimon
Maró emlékezetét keserű iszapjának.

Soha nem írtak így magyarul.

*

Magyarul. Vannak, akik kifogásolják és keveslik a magyarságát. Minden gyökérszálával a magyar földhöz tapad a *sík-lélek*, amely benne van. A magyarság vívódásának és vergődésének hangja az ő hangja. Ázsia, amely Európa akar lenni, a Kelet, amely Nyugat után sóvárog, a pogányság, amely édes és szent és átkos, egyszóval a tétovázó, türelmetlen, nagyon vágyó, repülni akaró, de sántán botorkáló magyar lélek az ő lelke. A falu küszködése a várossal, a pogány erő viaskodása az elfinomodott kultúrával: ez az ő harca. – Ilyen strófái vannak:

[Idézi az *Egy párisi hajnalon* c. vers 37–44. sorát.]

Aki így ír, az nektek nem elég magyar? A tajtékpipáért és a túróscsuszáért is lelkesedjek? – Eunuchok!

*

Minden, ami új, mondja valahol, *felém üget*... Még természettudományos igazságok, tudományos értékű pszichológiai megállapítások is helyet találnak a poézisében. De ezek részei lettek a lelkének, tehát művészieik. Ezek részei a gondolkozásunknak, tehát értékeljük az artisztikus felolvadásukat egy nagy költői tehetség izzásában.

Aki az új idők levegőjét nem szívta be; vagy aki merész ugrásait, csodálatos áthidalásait művészi elhallgatásokon át nem tudja követni; vagy akinek egészen különös, egyéni, a maga számára teremtett szimbolikája idegen, egyszóval, aki nem érti – annak béke!

Aki nem tudja, mi az a vaáli erdő, azon nem lehet segíteni.

*

De azok számára, akik tudják, szeretnék ideírni néhány verset. Nem, – szeretném őket felolvasni. Mindet.

*

És végül. Nagy kereső, és minden géniusz nagy kereső volt. Nagy lázadó, és minden nagyságnak lázadás volt az útja. Türelmetlen, gőgös és kegyetlen: az úttörők ilyenek. A korának minden hibája és minden erénye fehéren izzik a lelkében, az ilyenek lesznek hosszú életűek. Mert mindnyájunk lelke él benne, mert a szava búg, mint az orgona: megráz, elkábít, mámorba ejt. Nagy poéta.

Szalontai Lapok (Nagyszalonta) *1906. márc. 11.*; 18. évf. 11. sz. 5. – Irodalom – *Békássy Imre*

Ady Endre: Új versek

Szabad-e Dévénynél betörnöm
Új időknek új dalaival?

Törnek előre, jönnek, jönnek az „Új Idők" és a magyar verskölto berkekben ülnek az „öregek" és az ő fiaik, és sírnak, keservesen sírnak. Hej, hogy áramlik be itt egy friss, erős levegő, és a gyönge mellűek, a ványadtak ijedten zárják be az ablakjukat előtte, mert ez a levegő méreg: öl, öl...

*

Hiába minden: döngetik a kaput. Az új idők, az új dalok. Még áll ideig-óráig a papírmasé kapu, még áll egy-egy kaputartóoszlop, és mögötte a várban jajveszékelő vének, még áll – de ki tudja meddig?

Jönnek az Ady Endrék. Előbb csak ő maga, és dacosan, büszkén, gyönyörűszépen léket üt a kapun; utána majd jönnek a többiek – mind, mind, új levegőt hoznak – onnan Dévény felől.

*

Ady Endre! Ki ismeri itt, a „magyar Ugaron"? Én, Te és még egy páran, akik cipőt húztunk már csizma helyett, és nem járunk az üvegházi virágok között sáros bocskorban.

De mik vagyunk mi? Hogyan? Kevesen. És a karunk is gyönge, a hangunk is vékony, a kiáltásunk a nagy basszusok között alig hallik.

Sok farkasimrék járnak itt a magyar ugaron, és az apró giz-gazban járnak a süket, a vak emberek.

Hová tegyük Ady Endrét, akit ideplántált ebbe az ostobán víg, giz-gazos világba valami forgószél onnan, Nyugatról? Hová legyünk vele?

Sírjunk...

Van Ady Endrénk, van, van – de nem kell ide fenyő, nem kell ide virág, mert „nincsen itten virág" mert fonnyad itt a virág, és virul, nő a kóró, a bogáncs.

Pocsolyás Értől elszakadt legény
Menekülj, menekülj...

Léda asszony zsoltárai, A magyar Ugaron, A daloló Páris, Szűz ormok vándora... Ennyi strófára bontva az „Új Versek" – Ady Endre könyve.

Törvénytelen, síró kis fiai Múzsa asszonynak, akik undok, édes könnyeket sírtok, és belecsöpögtetitek ezeket a magyar Vérbe –: ezek a versek nem közületek valók, és hiába ordíttok, ez az ember ráállt puha, vékony fejetekre.

És sírtok, úgy-e? – és megtagadjátok Őt, aki nagy és legnagyobb köztetek, mert vére van, és lelke van, és költő, nagy költő...

*

[Idézi az *Új vizeken járok* c. vers 17–20. sorát.]

Ez ő. Ady. Aki undorodik a szürkéktől, és sírva öleli ennek a száraz földnek vékony virágait, ha színesek, ha tarkák. Ez Ő. Köszöntsük őt, aki nem lesz soha a „szürkék hegedőse".

Jogászélet (Debrecen) *1906. márc. 12.*; I. évf. 1. sz. 8. – Irodalom – Szignálatlan

Ady Endre: Új versek. Ady Endre neve jóhangzású a debrecenieknek előtt: itt volt diák, itt jelentek meg első versei. Azok a versek egyszerűek, tiszták voltak, és ami fő, érthetők. Az új versek komplikáltak, furcsák és nehezen érthetők. Lehetetlen mosolygás nélkül olvasni azokat a bírálatokat, melyek a jövőre apellálnak, mely el fogja ismerni Ady zsenijét. Mi a Ma gyermekei vagyunk, a mi ízlésünk azt mondja, hogy igenis, Ady tehetséges költő, de aki rossz irányba tévedett. Elkápráztatták Baudelaire, Richepin, Verlaine érzéki versei, ezt az idegen költészetet akarja átültetni a magyarba, mely talán csak a Lamartine Harmonie-jénél tart. Nincsenek meg Adynál azok a káprázatató, pompás jelzők, nincs az a finom csiszolt technika, mely azokat a francia költőket utólérhetetlenné teszi; jelzői keresettek. Pedig eredeti, határozott tehetség: egypár, a magyar földről írt verse a szokatlan mez alatt is a szívünkig ér... Nyelve is fordulatos. De mi, kik szentségnek, liliomországnak tartjuk a költészetet, minden prüdéria nélkül is legalább el kell csodálkoznunk a „véres-hús-kapcsok"-ról és a fogakról, melyek „sikoltva és marva buknak" a test tavába. Ez nem magyar költészet.

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1906. március] – A kötete fogadtatása körül támadt idegfeszültségében írja az asszonynak az alábbi mondatokat a költő: „Menekülnöm kell innen, mert katasztrófa lesz. Most már a könyveimért is itt kell maradnom. Helyt kell állnom: iszonyú támadások készülnek ellenem." (AEl I. 201.)

A Munka Szemléje 1906. márc. 15.; II. évf. 5. sz. 11. – Új könyvek – *Paganus [Pogány József]*

Ady Endre: Új versek. Budapest, 1906., Pallas R. T. kiadása. Misztikus, rejtélyes hangulatok, sötét, meg nem érthető érzésfoszlányok, sejtelmes odavetések félhomálya: ez az Ady Endre poézise.

A polgári társadalom bomlási terméke ez a költészet minden fintorával, minden idegrángásával együtt. Olyan emberek beteges, bomlott érzései ezek, akiket kilökött magából a polgári társadalom, akik nem részesültek annak javaiban, de azért mégsem érzik, mégsem akarják magukat proletároknak érezni. Nem megdönteni akarják a burzsoá osztályuralmat, de be akarnak közéjük jutni, részesedni akarnak mindabban az élvezetben, amit a tőke nyújt.

Nem tekintik magukat a munkások testvéreinek. Tudni se akarnak róluk és törekvéseikről, mik „elszürkésítik, színtelenné teszik" a világot. Futnak kétségbeesetten, megrogyó inakkal, de futnak a nők szekere után, hogy fölkapjanak rá. De ez megállás nélkül száguld el mellettük, és csak a szemüket fröccsenti tele sárral. Vadul vágyakoznak az aranyra. Ady is elég a sárga lángban. Rémes álmain rémes csatákat áll a pénzzel, a disznófejű Nagyúrral, ki nem hasítja föl neki aranyszügyét. És ő nem vetheti belé magát az élet gyönyöreibe, ahol idegen nap, idegen balzsam, idegen mámor, új leány vár reá.

Nem férkőzhetnek a gyönyörök forrásához. És éppen az, hogy el vannak zárva az élvezetektől, ezerszeresen kívánatosabbá teszi ezeket előttük. Hogy nem elégíthetik ki vágyaikat, teszi, hogy folyton képzelődnek azokról, és fantáziájuk annyira csigázódik, hogy mint a hasisevőknek, a legképtelenebb látomások dandára nyüzsög csukott és mégis látó szemük előtt.

Így, finomult és degenerált lelkük nem tud gyönyörforrást fakasztani a köznapi élet szürkeségének kősziklájából. Olthatatlan szomjúsággal epednek a rendkívüli, a csodás, a különös kéjek után. És lassankint egészen elszakadnak a valóságtól. Már a vágyakozás is betölti vágyaikat. Lelkükben eleven az álom, halott a valóság. Nem áhítják a teljesedést, inkább menekülnek előle, reszketnek, félnek a valóságtól. Ilyen a szerelme is Adynak. Majd megvész a szerelemtől, és a kis ujját se meri kinyújtani az ölelésért. Elsorvad az epedésben, de ha eléri a csókos valóságot, ha övé lesz a kéjekre gyúlt asszonyi test – szökik előle.

Nincsen elég erejük ahhoz, hogy megálljanak a valóság sugárzó, vakító fényében – és ezért gyűlölik a valóságot, ezért irtóznak tőle, ezért támadnak ellene. De kitámadásuk a világ ellen csak egy pillanatig él: *egy* epecömlés, *egy* idegroham az egész. Aztán újra visszacsuknak az elernyedés petyhüdtségébe, a fáradtság elnémulásába.

Le akar rázni magáról Ady minden iskolát, minden törvényt, minden mértéket. Járhatatlan hegyek csúcsára vágyik – és néha megbotlik egy apró göröngyön.

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1906. március] – Lédának írja Párizsba Ady többek között az alábbiakat: „... elég pokol nekem, hogy eddig itt kellett lennem, s hogy még mindig itt vagyok. Pláne most a verseimet is bántja, szegényeket. Mintha nem bántanának elegen. Nagyon szomorúan élek. Egyetlen vidámságom, hogy mégiscsak elkerülök Barbáriából." (AEl I. 202.; kideríthetetlen, hogy Léda „bántása" a kötetre vonatkozó-e, vagy a költő azóta publikált újabb verseire.)

Jászi Oszkár levele Adyhoz – Budapest, 1906. március. – Jászit az ÚjV olvasása késztette levele megírására, amely egyébként a Huszadik Század köréhez tartozó Leopold Lajos

véleményének közvetítésével bizonyos betekintést ad arról is, hogy e szellemi környezetben miként fogadták Ady kötetét. Némi rövidítéssel, kihagyásokkal közöljük a levelet, elsősorban az ÚjV-re, Ady költőiségére vonatkozó bekezdéseit, mondatait emelve ki:

Igen tisztelt Ady Úr,

Első gondolatom az volt, hogy Önhöz sietek, és élőszóval mondok hálás köszönetet azért a boldogságért, melyet nekem csodálatos verseinek olvasása okozott. [...]

Én eddig első kötete után [Jászi nyilvánvalóan a *Még egyszer*-re utalt, a *Versek* elkerülte figyelmét] csak hébe-hóba olvastam egy-egy versét a *Budapesti Napló*-ban. Hol tetszettek, hol hidegen hagytak, de nem állítottak meg huzamosabb időre. Azért meglepett, mikor a minap Leopold Lajos barátom, aki egyike a legműveltebb és legfinomabb lelkű embereknek Magyarországon, azt mondta: De a legnagyobb eseményről még nem beszéltünk (vidékről látogatva fel végigbeszéltük az utóbbi hónapok nagy kultúreseményeit). Egy nagy, igazán nagy költőnk támadt. Ady Endre. Én három éjszaka nem tudtam aludni miatta. Valami hatalmas és egészen új. Azokból való, kik szebbé, elviselhetőbbé teszik az életet ebben az országban. Ha franciául írt volna, ma egész Párizs róla beszélne...

Körülbelül így szólt Lajos barátom, és én siettem megvenni a könyvet. Még napi munkám előtt kóstolóul belepillantottam. De többé nem tudtam letenni, és ezen a napon nem dolgoztam tovább. És boldog voltam, nagyon boldog, hogy magyarul ilyen dolgokat lehet olvasni. Mégpedig eredeti és nem utánzott verseket. És hogy Ontól kapjuk ezt, a fajmagyartól. Mert az esztétikai gyönyörűség mellett vigaszt is éreztem, mikor az ön költeményeit olvastam. Hogy mégiscsak virrad minálunk is, hogy ilyen érzés- és hangulatszintézisek születhettek meg ez országban és az ön lelkében. Hogy az a „halálszagú, bús magyar róna" végre-valahára csakugyan forradalmi erők tüzében reszket. Hogy a nyugati kultúra és szépségideál után való szenvedelmes vágy ilyen perzselően égeti már az „avant-garde-emberek" szívét... Hogy ön még a nyugatot is megelőzve olyan bámulatos szép verseket talált az új pogányság, az új szerelemvallás dicsőítésére, mint *A csókok átka* utolsó soraiban!... Mindezt a sok örömet (és annyi mást) köszönöm önnek, és kérem a magam és a sok barátom nevében, édes jó Ady úr, vigyázzon magára, becsülje meg magát, szeresse magát, ápolja magát, és mindenekfelett – bízzék magában, a géniuszában! Ön most már nemcsak önmagáé és Léda asszonyé, hanem a miénk is, és az országé. Igaz, ha ön már többé egy sort sem ír, nagy költő marad. A *Harc a Nagyúrral* például minden időknek s minden embereknek szól. De aki ilyen dolgokra képes ilyen milieu-ben: az még csak épp hogy rátette a lábát a halhatatlanság útjára! Az még a halhatatlanság hegyének legmeredekebb szikláit is megmászhatja! [...]

(Jászi a továbbiakban arról is beszél a levélben, hogy a költő kötetéről Leopold Lajos felesége, Jacobi Lívia fog írni a Huszadik Század c. folyóiratnak, ez azonban végül is nem történt meg; AEl I. 390–91.)

Jöv 1906. márc. 25.; IV. évf. 13. sz. 38–42. – *r [Révész Béla?]*

Ady Endréről

Erről az emberről tulajdonképpen polémiát kellene írni. Pennát szegezve, carrét alakítva várták – „középütt a tudósok és szamarak" – mikor a kötete bevonult. Valamennyi kakas (és kappan) fölszaladt a drága jó szemétdombra, és rázta a nemzetiszínű taraját, és állogatott az egyik lábáról a másikra, és kukorékolt, mert a sok szép, nehezen gyűjtött szemetet, a finom ódonbűzt meg kellett védeni. Ady Endre tudniillik a nehezen érthető, túlfinomodott, romlott idegű, különös, egzotikus szépségeket hajhászó és erkölcstelen franciákon, a hipermodernekben épül fel. Ezek alatt a „hipermodernek" alatt azonban olyan francia költőket kell érteni, akik már rég elavultak, sőt klasszikusokká lettek. Baudelaire-t és Verlaine-t olvasták Ady Endre fejére – illetőleg, ez csak

olyan szólásforma –, mert csak olvasták volna, ha ezek a kritikusok egyáltalán olvasták volna Baudelaire-t és Verlaine-t.

Dehát a magyar költők két csoportra oszthatók. Az egyik csoport szintén nehezen érthető, romlott idegű, különös, szokatlan és idegeneket majmol: ezeket az iskolákban magyarázzák, mégpedig annyira, hogy az embernek egész életére elveszik a kedvét az olvasásuktól. A másik csoport a derék fiatalok, akik jól nevelt soraikat a lapok hátsó rovataiban, az újság félreeső helyein zengik, és csak nagy fölfedezési esetekben a tárcában. Ennek a csoportnak tilos az, ami az iskolában tanított csoportnak szabad volt: a széles látókör, az új gondolat, az egyéniség, a kapcsolat a világ szellemi áramlataival.

*

Ady Endrén bizonyára megérzik az első dekandensek és Nietzsche impulzusa. A szabadjára eresztett, meglepő, izzó, érzéki, egzotikus képekben és gondolatokban kicsattanó pátosz, a hangulatoknak szimbólumban való megéreztetése onnan való. Csakhogy Ady Endre már eleve egy féktelen végletekben kitörő, dobogó szívvel, tágas szemmel dolgozó egyéniség, és éppen ezért egyúttal eleve is szimbólumra hajló módon kellett kihömpölygetni magából, ami benne fellegzett. Ha Baudelaire, Verlaine és Nietzsche sohasem írtak volna, ha a Mercure de France sohasem alakult volna meg, Ady Endre akkor is csak kevéssel írt volna másként. Valami szellemes tudós mondotta, hogy Kant hatását még a juhait őrző pásztor is megérzi, aki sohasem hallott a filozófiáról. Az emberi gondolkodás már ilyen finom szervezet: szolidáris és pontosan, szinte misztikus törvények szerint működő vérkeringés. A magyar szemétdombot nem lehet megőrizni érintetlenül a kellős közepén, bennünket nem lehet elzárni a többi világtól. Ady Endrének el kellett jönnie, sok más fiatallal együtt, akik már itt állnak megtorlódva a szemétdomb előtt, és ez a sok kis friss sejtecske előbb-utóbb utat tör magának, és a vérkeringés magától gyógyító hatása folytán elmossa, fölszívja az útjába lerakódott akadályt.

*

Ez különben majdnem közhely. Valamint közhely az is, hogy a régi nagyjaink mindig szorosan és közvetlenül érintkeztek az európai áramlatokkal. Vörösmarty tipikus romantikus volt – talán a legnagyobb romantikus –, Petőfi az útirajzaiban szinte másolta Heinét, Jókai pedig egyívású a vele egykorú franciákkal. És mégis magyar zsenik voltak.

Ady Endrének miért kell hát az egyszer már megemésztett, elmúlt gondolatokon kérődznie, amelyeket hátrahagytak az íróik nekünk, hogy élvezzük, és nem azért, hogy újra megrágjuk! Azért, hogy ő szimbolista és dekadens, van ő olyan magyar, mint akármelyik más. Sőt: cigányosan magyar és duhajon magyar. Formájában, érzésében, szavajárásában: ahogy a hangot ejti, ahogy a ritmusa perdül, ahogy az ő hegedűje ének alá húzza a sorokat; ahogy az egyik végletből a kicsapongó másikba veti magát, és az egészet keresztülhúzza még a vidámságban is ott zsongó melankóliájával, buja, telhetetlen színességével – olyan magyar ő, hogy mostanában nincs párja.

Ilyen magyar ő. Nem az Arany János józan poézisa, epikus, objektív becsületessége árad belőle – ami különben tán egyedül áll az irodalmunkban –, sem a kuruc-nóták és a régi zsoltárdallamok borús, egyszerű, darabos és megkapó nemessége. Lehet, hogy ez volt a magyarság igaz lelke, de ez már ma nincs. Az Ady Endre prizmáján keresztül az a színkép ragyog, ami ott rezeg a magyar zene nagy hangbeli és ritmusbeli intervallumaiban, a Petőfi egzaltált tüzességében s keserű gúnyájában, a mulató dzsentri mozdulatában, amikor káromkodva vágja földhöz a poharat, a mi vérmes, mindent bízton váró és semmiért nem mozduló politikánkban, és ami miatt, azt hiszem, mi vagyunk – akárhonnan az ősanyánk földjéről jöttünk is elő – a világ első és legstílusosabb szláv népe.

*

Az ő magyarsága azonban olyan, mint Heine németsége: keserű és szemrehányással teli. A kötetében egész sorozatnak ez a címe: „A magyar Ugaron", és az a szemrehányás és keserűség, amely ebben a címben megüti a tónust, velehangzik és benneszól a ciklus minden versének minden akkordjában. Az egész pedig egy fájdalmas, buzgó imádság, amely nem könyörög, nem hálálkodik, és nem imád, hanem vádol. Vádolja ezt az országot a szűk gondolkozásáért, akaratos, erőszakos kölödökére-meredéséért, elmaradtságáért és a maradáshoz való öntudatos ragaszkodásáért; mindazért, ami ezt az értékes emberanyaggal megáldott országot rontja és a múltak láncán tartja. Ezt a politikai és szociális gondolatot: a maradiságot a mi intellektuális életünk minden megnyilatkozásában megkapó erőteljességgel és keserű lendülettel énekli ez a fajmagyar. A hazafias lírának egészen új formája ezek a szomorú, vádló és sokhelyütt vadul kétségbeesett versek, amelyre bizonyára nem gondoltak azok, akik akadémiai pályadíjakat tűznek ki hazafiversek csinálására.

Ez a ciklus a magyar ugarról különben nemcsak Ady Endréé. Akármilyen eredetien egyéni is az ő géniusza, ebben a sorozatban egy sokaktól érzett és elgondolt gondolatot öntött versekké. Ezek a hangos, vádló dalok fél Magyarország dalai. Azé a félországé, amely csak néhány tíz, és amellyel szemben áll – köztük mélységes tátongó szakadék – a sok-sok millió. Valóban alig van ország, ahol a kor és a szellemi erő teljességében levő, nagy tehetségeket produkáló, gyors eszű, bámulatos fogékony intellektuálisok kisded csoportja után ilyen hirtelen átmenet nélkül következzék az amorf, készületlen nagy tömeg, amely nem publikum, nem érti, nem is sejti, mit ad néki ez a néhány intellektus, de még csak nem is érdekli, hogy mit akar néki adni, sőt nem is tud róla. Ez a néhány ember nagyon-nagyon korán – talán hiába – jött; egészen fölösleges, oda nem való díszítés a magyar tulipántos házon – és ennek a néhány idetévedt embernek a költője Ady Endre. Pazarló, dúskáló, cifrálkodó nép vagyunk: harminc krajcáros napszámokat fizetünk, és Ady Endrére költjük az erőnket.

*

Akármilyen igazi nagy költő, csudás nyelvű, megkapó egyéniségű költő is Ady Endre, egy csakugyan hiányzik belőle. Nem a műgond, amivel egy nap, egy éjszaka ült egy-egy verse fölött és csiszolta, szépítgette, a füléhez kongatta, úgy próbálgatta, gondozta, változtatta – mert ezt bizonyára megtette. De hiányzik mégis belőle az ízlésnek az a felsőbbséges befejezettsége, föltétlen biztonsága, valami alig meghatározható, amit, ha ott van, észre sem veszünk, de ha nincs rajta finom por gyanánt a sorokon, valahogyan mégis kívánunk. Ez a legfőbb befejezettség, amely nem a technikai, hanem a gondolatbeli érzés megnyilatkozási formájában van, nem is egy költő, de hosszú, századok óta dolgozó kavicsot-kavicsra rakó kultúra munkája. A nyelvet ez a fejlődés könnyen hajlítható, a költő keze alá formálódó anyaggá teszi, és amikor egy ilyen kultúrából kivirított költőlélek ír, nemcsak ömaga, de a nyelv is vele együtt dolgozik. A legnagyobb költőinknek is csak néhány e befejezettségnek ezen a fokán álló strófája van, és ha Ady Endrén bizonyos visszatéréseket, bizonyos érdességet, a gondolat valami ugrását és mindazokat a nyugtalanító elemeket érezzük, ami egyenkint nem hiba, sőt az ő különös nagy emóciókból fakadó inspirációjával velejár, de amiket azért az ő nívóján álló francia író mégis úgy fejezett volna ki, hogy ennek a végső befejezettségnek a nem teljes voltát nem éreznők, az nem az Ady Endre rovására való, hanem ebben is a magyar nyelv, a magyar gondolat kultúrájának a hiányát kell siratnunk.

És még valamit. A magyar írók izgatott, lélegzetakasztó hajszában futják végig az életet és igazán értékes dolgaikat úgy szórják el egészen ingyen, tisztán ajándékba, igazán anélkül, hogy valamit kapnának értük. Az a legteljesebb befejezettség, az ízlés biztos hibátlansága – az egyéniség önellenőrző kritikája – csak hosszú tanulmány, a művészetnek való teljes odaadás, a gondolatba, témákba és próbálkozásokba való kegyetlen, önző elmerülés árán szerezhető meg. Erre pedig nálunk az írónak egyszerűen nincs ideje és

pénze. Nálunk a legtöbb elsőrangú modern írónak valami gyengén zöld, éretlen mellékíze van, nálunk megtörténhet az, hogy egy író megőszül, megtörik, megunja az életet, és amikor már mindenen túl van – még mindig az írása tulajdonképpen zseniális kezdő írása. Ady Endrének a befejezetlensége sem az ő hibája, hanem a miénk.

*

[Idézi *Az utolsó mosoly* c. verset.]

Csak nagy költő verseit lehet úgy megszeretni, ahogy ezt a négy strófát és nyolc sort megszerettem.

Az ember kikeres magának egy sarkot a költő kertjében: más is látta, más is elment mellette, de az enyim, mert én behúzódtam és ismerem minden rám boruló lombját, minden átszűrődő napsugarát; a virágokat egyenkint külön, és kiélveztem szirmaiknak egymáshoz való illését, különösségüket, amint így egymásba folynak; minden árnyék titkát és minden fény világosságát.

Az ember az ilyen verset úgy megszereti, mintha nem is élő nyomtatás, hanem valami kedves, érdekes ember volna! Először megismerkedem vele, de tovább futok a többire. Aztán eszembe jut egy sora, gyötör, gyötör egyideig; vissza kell térnem hozzá, hogy megismerjem egészen. Elolvasom néhányszor, és akkor már egész darabok járnak a fejemben belőle. De a hiányzó töredékek izgatnak. Ismét visszatérek hozzá, és most már az egész az enyém. Közben a szépségének rejtelyei megoldódnak előttem. Sejtem, tudom már, miért tetszik minden darabkája, és az, hogy megsejtettem a titkait, új kapocs közöttünk. Érzem az egyszerűségét, és benne a befejezett, szinte rafinált művészetét. Ezt a különös dalformát, amelyben két-két ismétlődő sor közül némelyik refrén-forma, némelyikben pedig az egyik sor egész mást mond, mint a második. Ezt a csodálatos pogány halálvárást modern melankóliával fölötte. Ezt a rezignációt és a végén kicsattanó világdacot. A dalos, könnyen és mégis jelentősen szóló formát, amely kívánja a zenét. És azt a bizarr kitalálást, amely ezt a tipikusan mai gondolatot egy Balassi-féle refrénből készült kurucnótának a lejtésére öntötte. És az egésznek a mélyén és fölötte, minden hangján, minden fordulatán a szép és érdekes egyéniséget.

Levél Vészi Margitnak – Budapest, 1906. márc. 27. – Az ekkor a párizsi Julien akadémián festőnövendékként tanuló Vészi Margit és Ady több levelet is váltottak. Ezekben szóba került a művész-sors, és természetesen a költő kötete is: „Most belenézek a Maga levelébe. Külön emlékezem minden sorára. Hát Maga is? Voltaképpen mi – látom – egy különös embertípus vagyunk. Más földön nem teremhet ilyen. Abszolút művészlelkek, de: rendhagyók. A művészembernek örökösen csak a maga művészetével kell törődnie. Az életet el kellene engedni zúgni maga mellett. Márpedig az élet és művészi kálváriánk között libegünk. Nem tud bennünket saját egyéniségünk növekedése minden örömmel eltölteni. És folyton konfundáljuk az életünket, rossz idegeinknek az életre vágyó és menő játékát a lelkünk legbelsőbb álmaival. Tudatom egy érdekes dologról. Persze, a magam dolga. Hinné-e, hogy az én kötetemet Kaffka Margit, Neményi Erzsi, Jacobi Lívia s általában asszonyemberek értették és érezték meg legjobban? Ominózus dolog." (AEl I. 205–06.; Neményi Erzsébet kritikája összeállításunkban febr. 25-i dátummal már szerepel, Kaffka Margit szóban vagy azóta elveszett levélben adhatott véleményt a kötetről, Jacobi Lívia később nem realizálódott kritikai tervéről pedig Jászi Oszkár előbb közölt leveléből értesült Ady.)

Szil 1906. márc. 29.; XXIV. évf. 13. sz. 2. – Különfélék – Szignálatlan

Ady Endre új verskötete

Az volt a tervünk, hogy lapunk kiváló munkatársának, Ady Endrének új verskötetéről mi magunk hallgatni fogunk, s ahelyett a fővárosi sajtóorgánumok ismertetéseit fogjuk közölni. Nem azért határoztuk ezt el, mintha féltünk volna attól, hogy Ady

Endrével szemben mi elfogultak leszünk, s így objektív kritikára indiszponáltak, hanem mert igen jól tudtuk, hogy ha mi a sárga földig húzzuk vala is le az Ady Endre verskötetét, még mindig nem vágtuk volna le azt eléggé bizonyos körök ízlése szerint, s még mindig nem kerültük volna ki az ő szemükben az elfogultság vádját. – Kiváló fővárosi sajtóorgánumok Ady Endre verskötetéről szóló véleményeiből a múltkoriban már közöltünk is egynehányat mutatónak. Azóta a magyar sajtó minden számbavehető orgánuma foglalkozott már az Ady Endre verskötetével. Foglalkozott pedig olyan hangnemben, akkora elismeréssel és dicsérettel, amilyenben az utolsó decenniumban fiatal poétának még nem volt a magyar irodalomban része. A Pesti Napló, Pesti Hírlap, A Nap, A Polgár, Az Ország, Népszava, Budapesti Napló, Vasárnapi Újság, Jövendő, stb. kritikáit nekünk nem is lehetne közölnünk. Maga a közlés már bizonyos alakoknak sípot adna a szájába a mi Ady Endrével szemben való elfogultságunk sipítgatására. Különben is azt véljük, hogy Ady Endrének nincs különösebb szüksége e hizelgő kritkáknak lapunkban való közlésére. Elvégtére ő neki nem ambíciója a Szilágyságban különbnek látszani, mint egyébütt, s másoknak e territoriumon szerzett babérait zilálni. – *Habeant sibi* – akik már megszerezték e babérokat, s görcsösen ragaszkodnak hozzá.

Ez okokból nem fogunk – korábbi tervünk ellenére – az Ady Endre verskötetével még idegen kritikák közlése útján sem foglalkozni. Mindössze konstatáljuk e helyen azt az általános ritka sikert és osztatlan elismerést, mellyel a magyar kritika Ady Endre verskötetét fogadta. Még csak két dolgot kívánunk e dolog kapcsán megjegyezni. Az egyik az, hogy egyetlen sajtóorgánum volt Magyarországon, mely az Ady Endre verskötetét támadta. Egy *haladó-párti* napilap. Jellemző ez az Ady Endre politikai pártállására, arra a pártállásra, amit őneki, a belletristának imputáltak némelyek olcsó és tetszetős támadásként. A másik az a körülmény, hogy Ady Endre verskötetére 2 – mondd: *két* – előfizetés történt szülővármegyéje részéről. – A dolog anyagi része nem az Ady Endréé, hiszen verskötetének tulajdonjogát kiadó vette meg. Hogy 100 példány kel-é el belőle, vagy 10 000, az – anyagilag – Ady Endrének nem diszponál. De mint irodalmi viszonyainkra nézve jellemző adatot – úgy tetszik nekünk – jó volt ezt följegyeznünk. Beszédes adat az a 2, mondd: *két* előfizetés, amelyet szülővármegyéje szolgáltat vala Ady Endrének. Szolgáltatott pedig még annakelőtte, mielőtt Ady Endre híres vármegyeárulását elkövette... [Érdekes, hogy a Szil közleményének felsorolásában a P kritikája is szerepel, holott ez a kritika csak a következő nap, e cikk közlése után jelent meg.]

P 1906. márc. 30.; II. évf. 88. sz. 7. – Irodalom és művészet – *Cs. H. [Csergő Hugó]*

Ady Endre
Új versek

Évek óta nem csendült fel egyéni, új hang a magyar versirodalomban. S most megjelenik egy verskötet, melynek „Új versek" a címe, s amely csakugyan csupa új verset hoz. Újat a hangjukban, a formájukban, az érzésükben, a gondolatukban s a lendületükben – újat a hibáiban is. Nyugat felé sírnak e hangok, Bábel felé, ahol koldus nomádként az Élet Napjának áldoz ez a magyar poéta. Csodálatos szövetkezés: ennek a fajmagyar léleknek beleolvadása a Nyugat lüktető nagy áramlatainak misztikumába. A magyar Ugar szabad szellője járja át lelkét, mely teleszívja magát a Párizs talajából felszakadó nehéz illatokkal. Francia dekadenseket említsünk, akiknek hangulata átvitte reá hatását? Más az Ady poézise, mint azoké, mert azonkívül magyar is. Úgyszólván csak a hibáiban él a rokonsága velük: abban a túlontúl hatványozott magasságban, ahol gondolatainak, érzelmeinek visszatükröztető képeit keresi. Abban a ködben, amelybe beleburkolja lelkének tisztultabb hangjait, úgy, hogy e köd fátyolán keresztül csak sejteni lehessen mindazt, ami a költői lélek kohójában forr.

Ady Endre költészete – ha képet akarnánk róla festeni – nem derűs, napsugaras tájkép, ahol tiszta, határozott körvonalakban villan elénk mindaz, ami a tájon látható. Ady költészetének képén a hajnali szürkület sejtelmes ködje dereng. Ahol még sejteni

lehet, mi borong a ködfátyol mögött, ott még hagyján. A baj csak az, hogy olykor a sejtésünk is cserbenhagy, és értelmünk nem tud keresztülhatolni a költő gondolatainak, érzelmeinek misztikumán.

Túlontól hatványozott magasságban keresi tehát Ady Endre gondolatainak visszatükröztető képeit. Nem az általánosság számára ír ő, hanem csak a kiváltságosoknak. Hogy számtani képet használjunk: Ady költészetének megértése és élvezése valósággal gyökfejtési tudást követel olvasójától. Aki ily magas régiókban kalandozik, annak eleve le kell mondania a nagy általános népszerűségről. És Adynak meg kell elégednie annak a – sajnos – kis irodalmi körnek elismerésével, melynek van érzéke a művészi raritások iránt. Nagyobb, fejlettebb irodalmi viszonyok között gyorsabban, hatásosabban érvényesülne. De magyarnak született, magyar nyelven ír, s így küszködés az osztályrésze.

A kis és kicsinyes miliőnek nyomasztó érzése áthatja írásait is. Ritmusaiban a szatíra ostora suhint, s valami keserűség csendül rímeiben. Ezek a szűk korlátok szinte fojtogatják, azért sír Nyugat felé a lelke, Párizs felé, a Város felé. A pogány-művész szertelen, nagy imádatával csüng a zajgó, lüktető Életen, hogy annak kavargó örvényeibe merülhessen lelke.

Külön és sajátos egyéniséget mutat be ez az új verskötet. Írója érzi és tudja is magáról, hogy egyéniség, és ez az öntudata az, ami néha túlzásba, affektáltságba kergeti. Ezek hibák és modorosságok, amikről – jól tudjuk – Ady nem tehet, és nem is fog leszokni. De hibáival, modorosságaival együtt érdekes és értékes poéta ő. Többre méltó az elismerésnél, – méltó a megbecsülésre.

A Jövő [Nagyvárad] Szocialista folyóirat *1906. március;* I. évf. 3. sz. 89–90. – Szemle – *Nagy Mihály*

Új versek. Ady Endre verskötete

Ady Endre forradalmat hirdet a magyar költészet és művészet napkeleti földjén avval a verskötetével, amely most jelent meg a magyar könyvpiacon. Olvastuk e verseket elejétől végig; a napfoltokat, a ciklonokat megfigyeltük és érezzük, hogy Ady Endre igazat mondott felénk. Az ő forradalma azt hirdeti: eljött az ideje annak, hogy a művészet leszámoljon a naiv, romantikus, öntudatlan, hazug és ósdi világfelfogás melódiáival és színeivel; eljött az ideje annak, hogy az emberiség vergődésére, szenvedésére, tragikai küzdelmének nagyságára rámutassunk, és az emberi törekvések igazi ideáljait megfessük, szimbolizáljuk lángoló, szivárvány színekkel.

Az egész verskötetben véges-végig valami fenséges és megdöbbentően nagy tragédiának hangjai zengenek végig. „Léda zsoltárai", „Szűz ormok vándora". Az örök téma, a szerelem Ady Endre megihletője. De a szerelem nála nem holdvilág, romantika, értelmetlen dadogás, öntudatlan sóvárgás, hanem bús tragédiája degenerált nemi életének és a művészlélek esztétikai érzésének. A szerelemről a filozófusok és szociológusok könyvtárakat írtak már össze. Spencer biológiája és Schopenhauer filozófiája ennek a könyvtárnak ősforrása. A szerelem a modern tudomány e két bibliájának definíciója szerint leghatalmasabb megnyilvánulása az emberiség nemi életében rejlő teremtő erőnek és a legtörpébb individuumot is jellemző esztétikai érzésnek. Ez a modern tudomány világfelfogása. És amint olvassuk az Új verseket, érezzük, hogy ez a művészet melódiáinak, vízióinak, álomlátásainak, lángoló színeinek őserejével áttört a művészet tradicionális korlátain, félredobta a mohlepte témákat és az emberiség szerelmi életének e bús, tudományosan igazolt tragédiáit festette meg. „A mi gyermekünk." Milyen nagy és mindennél hatalmasabb probléma ez! Az új, egészséges, hatalmas, életerős gyermek álomlátása, akit a mai, degenerált nemzedék, a hazug és beteg társadalmi élet agyongyötört áldozatai nem tudnak megteremteni, aki eljő majd valamikor, ha a kultúrában, a művészi életben és a gazdasági struktúrában bekövetkező jövő átalakulásának társadalma új, életerős nemzedékeket hoz létre. És jön a verskötet többi része. A „Magyar Ugaron", a „Daloló Páris". Romantikusok, klasszikusok, akik érthetetlenséggel, ködděl, homállyal vádolják

Ady Endrét – kullogjatok elő vérszegény művészetetek odvaiból. Ezek a verssorok, ezek a kristálytisztán zengő melódiák tisztán beszélnek. A „Magyar Ugar" – ez a magyar föld. Elátkozott helye a kulturálatlanságnak, népnyomornak, irodalmi és művészeti sorvadásnak. Évszázadok barbarizmusa letarolt itt minden virágot. És a „Daloló Páris"? Ősforrása a kultúrának, a nemes esztétikai életnek; megteremtője az új embertípusnak, aki felszabadult szellemi erejével az élet szépségeit szabadon keresheti. Ady Endre prófétiája a degenerált emberiség felszabadítóját ebben az új kultúrában üdvözli. E kultúrában jelöli meg Ady Endre a degenerált, agyongyötört embernek útját – az új embertípusig, a jövő óriásáig. Esztétikai ideál az ő szemében a jövő egyénisége, a „holnap hőse", amelyet Ady Endre a nagy poéták művészetével lát meg.

A Hét 1906. ápr. 15.; XVII. évf. 15. sz. 240. – Olvasás közben – *Ignotus* – Az Olvasás közben ez időben Ignotus állandó rovata volt a lapban; e számban is a 239–40. oldalakon különféle írásokat közölt együtt: aforizmákat, verset s többek között ezt az eszmefuttatást Ady verseléséről:

Az Ady Endre versei a sok méltán magasztalton fölül még egy dologban jelentősek. Ha ő tovább halad a maga nyomán, s tudatos (mármint magyarul és verselni tudó) követői támadnak, talán beheged a szkizma, mely a XVIII. század végén éppoly sebet ejtett a magyar verselésen, mint a boldogtalan nyelvújítás a magyar nyelven. Akkor történt ugyanis, hogy a már idegenül gondolkodó s szívükben és érzésükben idegen költők révén idegen ritmusokhoz szokott poéták a magyar verset nyugati: előbb görög-római, majd német mérték kaptájára húzták. Rettenetes barbárság volt ez, amit csak az a szerencsétlen véletlenség nem ment, hanem magyaráz, hogy a magyar nyelv alkalmas a kvantitása szerint hosszú vagy rövid szótag különbségén és váltakozásán épülő verselésre. Csakhogy a nyugati formákban a beszéd hangsúlyának váltakozása összeesik a versbeli hangsúly vagy időmérték hullámzásával – hiszen a versmérték éppen ebből a hangsúlyváltakozásból alakult ki, mely minden nyelv prózájának is megadja a maga jellemző ritmusát, numerusát, s maga viszont az ama nyelven beszélők gondolkodásának módját s tagozását tükrözi vissza. Mikor a magyar költők elkezdtek görögösen vagy németesen verselni: a legveszedelmesebb barbárságba estek; megzilálták, ami nélkül a vers nem vers: a belső s a külső forma harmóniáját, s idegen gondolatmenetről nyúzott bőrt húztak a maguk gondolataira. Ez épp olyan rettenetesség, sőt nem is épp olyan, hanem ugyanaz, mintha *A virágnak megtiltani nem lehet* verset olasz vagy német melódiára énekelnék, avagy csárdás-nótára bosztont táncolnának. (Mert nemzeti tánc, nemzeti zene, nemzeti versmérték, mondatbeosztás, hangsúly és gondolatmenet *egy* összefüggő rendszer és szervezet minden népnél.) Ady Endrénél veszem észre, hogy jambusait főképp a magyar ritmusra való ügyeléssel osztja be; nyugati sorai egyben hangsúlyos sorok, melyeknek szakaszai és hullámzásai egybeesnek a mondat tagozódásával, a szók hangsúlyának elhelyezkedésével, s ahol ezt nem engedi meg a jambus, annál rosszabb a jambusra nézve. Innen az Ady verseinek erős és diadalmas magyar zamata, innen, hogy e dolgokban előd-jéről beszéljek, innen s ugyanilyesminek hagyományokra és szokásokra fütyülő merészétől a Kiss József verseinek buja numerozitása, mely úgy kétségbeejtette az akadémikusokat, akik az ujjukon utánaolvasták, hogy hiszen nincsenek rendben sem a jambusai, sem a cezurái – mért hangzanak mégis oly jól a versei?! Arany János a világ egyik legszebb versét, a Keveházát próbálta úgy megírni, hogy négyes jambusai egyben 4/4-es magyar hangsúlyos sorok is legyenek. De nem sikerült; ez a csodálatos vers éppen ritmusra egyenetlen. Arany János abban volt nagy, hogy megtalálta a magyar hangsúlyú versnek titkos időmértékét.

(L. még: Ignotus: Válogatott írásai. Bp. 1969. 213–14.)

Magyar Szemle 1906. ápr. 26.; XVIII. évf. 17. sz. 270–71. – Irodalom – Szignálatlan írás, amelynek szerzője azonban kikövetkeztethetően *Hevesi Sándor*. A következtetés

alapja jelen írás egyik mondata, amely így szól: „Fertályesztendővel ezelőtt Bodor Aladár verseiről írván, amiatt panaszkodtam, hogy az új érzések beilleszkedtek a régi ritmusok vágásaiba." S valóban: jó negyedévvel korábban jelent meg a Magyar Szemle 1906. jan. 11-i, 2. számában (28–29.) HS szignóval Az ébredő puszta címmel Bodor Aladár: Versek c. kötetéről szóló kritika. Ebben a szövegben pedig ez a későbbi hivatkozást megalapozó mondat: „Megdobbannak benne az új vágyak, föl-föltünedeznek az új szépségek – de az új ritmusok és új rímek még nem csendülnek meg." Mindez meggyőzően bizonyítja, hogy az Adyról készült írás szerzője azonos a Bodor-kritikát készítő HS-sel: Hevesi Sándorral. Szövege:

Egy új poéta

Ady Endre: Új versek. Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság. 1906. Ára 2 korona.

Valaki – persze kritikus az istenadta – kinyilatkoztatta Ady Endréről, hogy „dekadens", valószínűleg azért, mert ha az ember kritikus, akkor tudnia kell, hogy ki melyik skatulyába vagy fiókba tartozik. Bizonyságul idézett is mindjárt féltucat francia költőt, dekadenst és nem dekadenst, ami tudvalevőleg a műveltséghez tartozik, mert hiszen a kritikus legyen művelt vagy mi. Szegény Ady Endre hiába írta meg egyik versében: Amíg nem láttok, nem ékesíttek, Nem *rubrikáztok,* addig: vagyok. Rögtön rubrikázták. Kimondták róla, hogy dekadens, s a művelt magyar olvasó, aki csak a kritikákat olvassa el, de a verseket nem (pedig bár megfordítva csinálná), egész bátran azt hiheti, hogy Ady Endre egy második Szilágyi Géza, egy groteszk, kellemetlen Baudelaire-utánzó, poéta erő és originalitás nélkül. Meg aztán hogy dekadens. Ezt a szót komoly embernek csak nagyon óvatosan szabad kiejtenie – magyarázat nélkül semmi esetre sem. A művelt magyar olvasó nem az irodalomból, hanem a hírlapokból értesült arról, hogy mi a décadence, s nem egy új romantikus hajtást lát benne, az indusztrializmusnak és kapitalizmusnak, a filiszter morálnak és hipokrízisnek hatalmai ellen föllázadó egyéniséget, melynek túlzásait és elkapatosságát maga a rettentő küzdelem magyarázza: a magyar olvasó a décadence-nek csak útszéli értelmét, rosszul popularizált mottóját ismeri, s ha neki azt mondják valakiről, hogy dekadens, az idegen szót ezekkel a kitételekkel fordítja magyarra: beteg, kiélt, degenerált, malac – annyival is inkább, mert az a kritikus csakugyan nem hízelgésből vagy puszta jóindulatból írta Ady Endréről, hogy dekadens.

Dekadens, amennyiben egyéni, de éppen mert egyéni, nem utánozza sem Baudelaire-t, sem Verlaine-t. Emlegeti őket, sőt talán tanult is tőlük, én azon csodálkoznám, ha nem őket emlegetné, hanem Hugo Viktort vagy Lamartine-t. Mit szólnának az olyan operakomponistához, aki nem Wagnertől, hanem Donizettitől tanulna? A fődolog az, hogy tanuljon és ne utánozzon, mert a talentumos emberek tanulnak, és az ügyes emberek utánoznak. De Ady Vajda Jánostól is tanult, s ezt sem titkolja, sőt költészetének egész programját megcsinálta, s még a gondolkozás alól is fölmenti a kritikusát, csak lelkiismeretességet, és ellenőrzést vár tőle. Annyira tisztában van azzal, amit akar, hogy expressis verbis ki is mondja – úgy látszik, hogy jól ismeri a magyar kritikát.

Ennek a költői programnak a veleje és a legnagyobb érdekessége, hogy Ady fanatikusan magyarnak vallja a költészetét. Ez a magyarság – amely Bodor Aladár, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső verseiben is megszólal – teljesen új valami, és egy csöppet sem hasonlít az Ábrányiék retorikájához, a mostanában is divatozó hazafias költészethez, mely szászszorosan elhasznált klisékkel dolgozik. Ez a kultúrszomjas, vergődő, küszködő magyarság, mely saját magát tépi és szaggatja, mely egy ezeréves lélek sebeivel jár a világban, mely csillogó szemmel néz a kultúrával bő nyugat felé, de amely Párizs aszfaltján s a breton tengerparton sem tudja elfelejteni magamagát, ez a magyarság, melynek nincs többé *politikai,* hanem csakis *egyéni* jellege, ez a magyarság, amelynek a Széchenyi lelkéből jutott egy darab örökségül, ez a kulturális és főképpen artisztikus célokért hevülő magyar lélek mindössze pár esztendős jelenség, s annyi érték és szépség lakozik benne, hogy nem lehet elhaladni mellette közömbösen. Talán Vajda Jánosban jelentkeznek ennek a törekvésnek első nyomai, s meglehet, hogy Ady is ezért tekinti mesterének.

Ennek az új magyarságnak a kultúrszomját nehogy kozmopolitizmusnak nézzék. A kozmopolita a sovinisztának ellenlábasa, s a kultúrára nézve teljesen egyforma értéket képviselnek. A kozmopolita lenézi a hazait, s imádja a külföldit, a soviniszta ugyanezt megfordítva csinálja, s mindkettő meddő és terméketlen. Csakis az ölelkezésük lehet termékeny, még akkor is, ha ez az ölelkezés fájdalmakban gazdag, hiszen van-e termékenyebb a fájdalomnál? A magyar lélek is nem begubózva, nem elzárkózva lelhet magára, hanem csakis a kozmopolita vásár zajában, valaminthogy az ember csak odakünn, a honvágy fájdalmai között fedezi föl, hogy mennyire szereti a hazáját. Még a hazaszeretet is csak odakünn válik pozitívummá. Ady versciklusában – *A magyar Ugaron* – a legmagyarabb versek vannak, amelyeket újabb időben írtak. A magyar léleknek olyan szívbenyilalló feljajdulásai ezek, amikhez képest az úgynevezett tüzes hazafias költemények csak jámbor iskolai gyakorlatok. Még „A daloló Páris"-ban sem tud szabadulni a hazai földtől. Ott is a magyar Temető, a magyar Ég, a naptalan Kelet jut eszébe. Az a szeretete ez a földnek és a fajnak, mely akkor is megható és imponáló, ha kétségbeesik és átkozódik, mert mégis csak szeretet, és nem – frázis.

Különben e versek magyarságát gyönyörűen zengik és harsogják a ritmusai. Fertályesztendővel ezelőtt Bodor Aladár verseiről írván, amiatt panaszkodtam, hogy az új érzések beleilleszkedtek a régi ritmusok vágásaiba. Ady Endre már az új ritmusok embere. Teljesen elvetette azt a régi verselési és rímelési technikát, melyet Makai Emil vitt ad absurdum bántóan tiszta rímeivel és unalmasan hibátlan verslábaival. Ady igazi poéta módjára rájött, hogy a ritmus nem formája, hanem lelke a versnek, hogy a cím csak akkor ér valamit, ha a kettétagolt érzés vagy gondolat forr újra össze benne, hogy tehát a külső, a fonetikai tökéletesség csak talmi varázs, s hogy azt a lüktető életet, amely nélkül a vers nem lehet vers, éppenséggel nem a verslábak garantálják. Az emberek ma általában nem tudnak verset olvasni, talán éppen azért, mert csak olvassák, s nem hallják a verseket. Olvassák el kérem hangosan és lassú tempóban a *Temetés a tengeren* című verset. Olyan természetesen lehet olvasni, akár a prózát, s egy komor gyászinduló méltóságos, széles, hömpölygő munkáját hallani benne. E versek munkája nem a gondosan válogatott rímek összecsattanásában áll, hanem a lüktetéseiben váltakozó tempóiban, abban a becsületes magyar verselési módban, mely mindenekelőtt hangsúlyos akar lenni, s nem klasszikus, és a jambus kedvéért nem tesz erőszakot a nyelven. Természetes, hogy ez mindenütt nem sikerülhet, hogy formátlanságok, sőt zeneietlenségek is akadnak még bőven, s ha már kritizálni akarunk, gyönge vers is van elég a kötetben, túlzások és erotikus szertelenségek sem hiányoznak. Ady Endre tudniillik még fiatal, s ki gáncsolna egy poétát azért a hibájáért, mely legbiztosabban és leghamarabb múlik el.

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1906. ápr. 28.]. – Lédának írja Párizsba: „A könyvemnek még mindig tart a zaja. Ez sem kell. Ezt is utálom." (AEl 1. 207.)

Huszadik Század 1906. április; VII. évf. 4. sz. 13. kötet 347–51., ill. 351–55. – Szemlék – A folyóirat közös főcímmel két kritikát közöl egymás után: I. után *Goór Pál [Bürger Ernő]* szignóval, illetve II. után *Hatvany Lajos* aláírással. A közös főcímhez a folyóirat szerkesztője az alábbi megjegyzést fűzte: „Egyszerre vettük e két szemlét, s eltérő nézésüknél fogva érdekesnek tartjuk őket egymás mellett közölni. Az egyik a társadalmi vonatkozásokat, a kollektív lélek lecsapódásait tartja különösen szem előtt, míg a másik inkább a tiszta esztétikai fölfogást tükrözi." Szövegük:

Ady Endre verseskötete

(Ady Endre. Új versek. Budapest, 1906. Pallas irodalmi és nyomdai részvén ytársaság.)

I.

A modern esztétika képviselői, akik következtetéseiket abból a megismerésből vonják le, és tételeiket arra a megállapításra építik, hogy a jelenségek, közöttük az esztétikaiak

is, biológiai tényeken alapulnak, s ennek folytán minden esztétikai folyamatot annak biológiai magyarázatával derítenek fel, és tesznek érthetővé, megállapítják azt a tényt, hogy minden szépérzést keltő jelenség az egyéni vagy generikus élet folyamán kiképződött, nagyobb gyakorlatra és alkalmasságra szert tett idegpályák működésével áll összefüggésben.

Ezt a minden esztétikai működéssel, különösen pedig az esztétikai gyönyörködéssel inhaerens biológiai magyarázatot Jászi a szép fogalmak konzervatívizmusának nevezi.

A szép fogalmak konzervatívizmusa az idegfolyamatok lassúságából vezethető le, s ez a magyarázata egyszersmind annak is, hogy új eszmekörök olyan nehezen kapcsolódnak az esztétikai tevékenység gépezetébe. Fejtegetései további során Jászi arra az eredményre jut, hogy új elvek hirdetése, új ideológiák teremtése sohasem történhet először művészi formában, mivel az absztrakt agyműködés gyümölcsei nem találhatnak esztétikai méltánylásra, amíg az illető eszmekör mellett ki nem képződött egy megfelelő érzelmi velejáró, melynek segítségével elvont és hideg formulából vegetatív életfunkcióvá válhatik.

Ezt az esztétikai megállapítást meg is lehet fordítani, s visszafelé következtetve Jászi fejtegetéseiből azt lehet mondani, hogy az a világnézet vagy erkölcsi felfogás, mely költői formában jut kifejezésre, már nem egészen új. Pozitíve formulázva a dolgot: ha valamely ideológiának művészi tolmácsolója is akad, akkor az már gyökeret vert bizonyos társadalmi vagy kulturális közösségében összeforradt réteg gondolkodásában.

Így vagyunk körülbelül Ady Endre költészetével is. Az „új versek" igazán újak. Kötött formában nemigen mondták még azt, amiről ezek a versek beszélnek, de már vannak emberek, akiknek Ady Endre lelkükből beszél, csakhogy ez a beszéd náluk még csak az értelem hideg tüzén izzik, míg Ady Endrénél mint érzés vagy erotikum már átment vegetatív életműködésbe, s a költészet életteljes tüzében az értelem geometriai síkvonalai azokká a plasztikus formákká rakódtak össze, amelyek összességéből kialakul az olvasó szemei előtt ennek az új, érdekes és gyönyörű költészetnek képe.

Nézzük meg, mit mutat ez a kép?

*

A versek elé ezek a sorok vannak írva: „E versek mind-mind a Léda asszonyéi, aki kedvelte és akarta őket. Én el szoktam pusztítani a verseimet fogyó életem növő lázában, mély viharzásokon és poklok tüzében. Ennek a néhány versnek megkegyelmeztem. Engedtem őket életre jönni s átnyújtom őket Léda asszonynak."

Ady Endre nem pózol. Tudatában van a modern ember Szaturnusz-természetének s ez a bevallása kategorikus megállapítása annak a folyamatnak, mely a tudatos költőnél alkotása körén végbemegy.

A szállóigévé vált költői önmérséklet, a fogyaték-lelkek, -tehetségek takarója nála okos és őszinte ökonómia, de méginkább az eruptív tehetség egyetlen lehető értelmű megnyilatkozása. Az ilynemű tehetség mibenlétét az ember úgy fogja fel, és értelmét abban látja kimerülni, hogy az eruptív tehetség megnyilatkozásaiban, ez esetben tehát költői termékeiben, egy-egy ilyen kitörés gyümölcseit látja, de sőt az erupciót és az eredményt azonosítja, holott a valóságban az eruptív tehetség kritériumát éppen az Ady Endre idézett sorai szolgáltatják, melyek szerint az ilyen tehetség megnyilatkozásai csak azon gyermekei Szaturnusznak, akiknek megkegyelmezett. Oh vannak még gyermekei Szaturnusznak, csak azok már ott nyugosznak, ahonnan fogantattak. A gyermekfaló szenvedélye itt egyértelmű a tehetség ama passzív formájával, amely az alkotás nevében felszínre vetődő szavakból és gondolatokból kiválogatja, amire szüksége van, a többit elhullatja. Ezért nincsen Ady Endre verseiben semmi bántó halmozódás, semmi fölösleges értelemkomplexum, semmi, aminek helyére valóságos szó férhetne.

De nemcsak ez az értelme nála a tehetség passzív formájának. Van benne valami tevőleges életműködés is, valami a modern aszkézis gyötrelmes gyönyörűségeiből. Az anyaföldtől való rokonság átvitt értelmű érzésére kell gondolnom, amikor így elképze-

lem, vagy talán érzem is, amint az ember egy keresztfátlan, kriptátlan temetőt hord magában, ahova koraszülött ötleteket, színükhagyott, elfonnyadt gondolatokat és magukbaroskadt érzéseket földelt egymás tetejébe, ahol elvágta útját sok-sok teendőnek, nyakát szegte egy pár ostoba, de boldogító óhajtásnak, ahova egy darab jövőt temetett, hogy helyette egy másiknak egyengesse gyomlálatlan útjait.

Nem tudom, Ady Endre versei közül a meg nem írtak értéke vajon nem haladná-e meg a megrögzítettek értékét. Nem tudok itt mértéket alkalmazni, amint hogy nem tudom elképzelni, milyen is volna ma minden kultúra képe, ha azok a gondolatok, alkotások és feltalálások kerültek volna temetőbe, amelyeknek ma örülünk, s az elhantolt vagy még nem ismert gondolatok, alkotások és feltalálások határoznák meg életviszonyainkat.

De Ady Endrénél nem is kutatom most ezt a lehetőt, vagy már nem lehetőt, csak örülök annak, ami belőle már megvan.

Hadd nézzük, miben áll Ady Endrének ez a meglévő – ismerjük el nyíltan – értéke. Itt van mindjárt erejének tudata és jelentőségének – mert az is van – csalhatatlan érzése: [Idézi a *Gög és Magóg fia* c. vers 5–8. sorát.]

Ezt a strófáját és *A magyar Ugaron* ciklus verseit a jobbmeggyőződésű és a hazafiság szent lángjától pirosló nyelvek véresre ostorozták. Magam is hallottam egy országosnevű kisfaludysta költőnk szájából a szentenciát, hogy: „Van benne poétaság, csak ellovalta a dolgát azzal, hogy odaadta magát a hazafiatlan iránynak. Nem lesz belőle soha semmi se."

Hogy mi fájt a derék úrnak, és mi fáj még sok más ilyen nem kevésbé derék úrnak vele együtt, az elég világosan kitűnik az idézett szavakból. Ez igaz is, Ady Endre verseiben nincsenek buzogányos buzdulások, farkasbőrös fogadkozások és kacagányos káromkodások, de az ő dala

...ha elátkozza százszor Pusztaszer,
Mégis győztes, mégis új és magyar.

„Nem lesz belőle soha semmi se"? Ezt egy kissé meg kell gondolnunk. Az eljövendő dolgokat valamiképpen mégiscsak a meglevők határozzák meg, s a tehetség fejlődésének folyamatosságát Ady Endrénél csakúgy tekintetbe kell vennünk, mint akármilyen más fejlődési processzusnál; s itt sovány vázát akarom adni annak, ami Ady Endrében már meglévő, és megkísérlem néhány odavetett vonással megrajzolni hogyan kapcsolódik bele Ady Endre költészete a mi sok tekintetben különös, végső következéseikben azonban haladásellenes viszonyainkba. Arra nem lehet kiterjeszkednem, mik az okai kulturális elmaradottságunknak. Egyszerűen meg kell állapítani a tényt, hogy ezek az okok társadalomstruktúrai természetűek, s hogy a társadalmi fejlődés lassúságánál fogva legalább a mi szemünkben valami állandóság bélyegét nyomják a társadalmi viszonyokra.

Ha most már Ady Endre költészetét társadalmi vonatkozásaiban vizsgáljuk, úgy azt látjuk, hogy egy félig-meddig strikt és egy generáció életén belül állandó kultúrállapottal egy vele időben összeeső, de mégis külön, és ami a fő, teljes genezissel bíró kultúrfolyamat áll szemben. Ez a külön genezisű folyamat az alkotótehetség fejlődése, amelynek fonalát az említettem országos nevű kisfaludysta lelkészköltő Ady Endrénél egy kijelentéssel egyszerűen elvágja.

Pedig Ady Endre költészetével mint társadalomfejlődéstani jelenséggel lehet számolni, s amennyire be lehet raktározni a Dalmady Győzők és Lampérth Gézák „költészetét" bármelyik irodalmi korszak fiókjaiba, ami azt jelenti, hogy ezek az urak a tiszta lírizmus leple alatt mindvégig idegenek tudnak maradni a társadalommozgató kis és nagy eszmékhez, olyannyira elválaszthatatlan az Ady Endre költészete egy kis csoport ember, a Holnap szomorú hőseinek és áldozatainak vergődésétől, békóba vert vágyaitól, lekötött karú, meddő munkájától.

Ady Endre tudatában van ennek és öntudatossága nyomán kifejeződik benne ennek a társadalmi mostohaságnak és saját tehetetlenségének költői megformálása. Hadd írjam ide ezt a két strófáját:

[Idézi *A lelkek temetője* c. vers 1–8. sorát.]

Ady Endrének testvérei is vannak. Óh, sokan vannak ezen a „halálszagú, bús magyar rónán", akik nem születtek be egyszerűen a társadalmi szituációba, s akik nem hajlandók a maguk külön genezisét, tudatos és gyönyörthozó fejlődését felcserélni, vagy akárcsak azonosítani is a lassan cammogó és sok késleltető faktor közrejátszása folytán fáradt társadalmi fejlődéssel, akik a „kor hívó szavában" már csak a múlt visszhangját hallják; s akiknek saját és bensőséges beszéde a nagy általánosságnak bizony még a jövő zenéje. Ezeknek szószólója Ady Endre.

Valami érthető és természetes öndivinációféle kristályosodik ki verseiből. Ha nem volna ennek az önmaga fölé helyezkedésnek olyan határozott társadalomgenetikai alátestése, talán nevetséges is volna. De Ady Endre tisztában van magával, és van látó szeme a környezete számára is. És van benne egy jó adag prófétatermészet is, amely nem jóslásokra pazarolja erejét, hanem megelégszik világfelfogása nézőpontjainak időben való előrevetésével.

A jövőből nézni a jelent, belehelyezkedni a holnapba és onnan glosszálni a mát, ez volna ennek a különös látnoki tehetségnek kritériuma. S ehhez a mások fejlődését megelőző magasabb potenciájú fejlődés kell, mely elébevág az úgynevezett természetes fejlődésnek (ha természetes fejlődés alatt az általánosság, vagy mondjuk az univerzum lassú továbbképződését értjük), s amelynek hatványozott individualizmusú illusztrálását adják a nietzschei sorok:

Nimm den Kranz hier mit hinauf!
Wirf ihn höher, ferner, weiter,
Stürm empor die Himmelsleiter,
Häng ihn – an den Sternen auf!

Nagyobb potenciájú fejlődés! Kancsalul és gyűlölséggel néznek reá itt, a hiábavaló erőfogyasztás országában, ahol a távolbanézőre rásütik, hogy rövidlátó, s ahol a makrancos csökönyösséget erős akaratnak és rendületlen kitartásnak hívják.

Itt még erősen behunyják a szemüket az emberek, amikor a megszokottnál más kép kerül elibük, és fojtás van a fülekben, ha nem úgy szól a dörgés, amint talán szeretnék.

Az ilyen embereknek persze dekadencia, különösség és brutalitás az, ami Ady Endrében magasabb potenciájú fiatalság, szépség és erő. Márpedig az ő verseiből ezek szólnak, s az olvasót az az érzés fogja el, hogy itt megtörténik a beváltása sok olyan mulasztásnak, melyet hosszú századok követtek el. A versek eleitől végig tanúságot tesznek arról, hogy ez a költészet a kultúrlélek reinkarnációja.

S itt egy észrevevésnek kell helyt adnom. Ez az észrevevés arra vonatkozik, akármennyire új és egyéni költészetében, mégis csak a társadalmi viszonyok alakulása folytán jut Ady Endre ahhoz a jelentőséghez, mely költészetét a magyar művelődéstörténet egy talán csekély, de a jelen körülmények között feltétlenül konstatálható dokumentumává teszi. Ady Endrének tudatosan vagy öntudatlanul szerepet juttatott ebben a művelődéstörténelemben az a természetes, mondhatni időbeli munkamegosztás, amelyben minden haladás lényege kifejezésre jut.

Még egyet. Ady Endre költészetére, amint az egynémely finomságból ki-kivevődik, rányomja a bélyegét egy patológiai paradoxon, a fiatalkori marazmus. Ez a paradoxon ott bujkál egynéhány félelemtől vacogó versben, ahol a vágyakozást megöli a beteljesüléstől való rettegés. Szerencse a dologban csak az, hogy e speciális patológiai jelenség fejlődése visszafejlődés, s csak addig tart, amíg az ember hozzávénül. Együttjár az ifjúvén tehetségek, a korán megérett lelkek fejlődésével, s Ady Endre az idők folyamán csak úgy el fogja vetélni, mint még egyet-mást, ami fiatalságával korrelatív.

Az énérzés túlsága, a végsőkig feszített individualizmus, mely most verseiben tobzódik, le fog hűlni addig a fokig, ahol kezdetét veszi az átfogó, nagy objektivitás, ahol már ösztönné vált minden, ami ma még intellektus. Ady Endre fiatal. Az énérzés mellett

fel-felzaklatja az olvasót a teérzés hangja. Még érzi az asszonyt, az asszonysejtés nem vált még benne asszonyirtózattá. Talán nem is fog.

A meddőségük még nem szülte meg, de el fog jönni a gyermek:

[Idézi *A mi gyermekünk* c. vers 21–25. sorát.]

Ennek a gyermeknek már mindenki hódolni fog. Ezt a gyermeket várjuk.

II.

Egy-egy kiváló újító műveinek olvasásakor felkiáltunk: Ez a valódi költészet! Ez az igazi, egyetlen költészet!

Hiába neszel föl egy kis meggondolás után a mindannyiunkban szendergő történelemfilozófus, hiába futnak el szemünk előtt a múlt jól ismert századai, hiába hangzik fel mindannyiából ugyanez a kiáltás, mi is el akarjuk mondani azt, amit elődeink mondtak: „Ez a valódi költészet! Az igazi költészet, az egyetlen költészet!"

Oly szívesen ringunk el e drága csalódáson, hogy nem bánt még annak biztos tudata sem, mennyire szánalmasak leszünk egy késő kor rajtunk mosolygó szülöttei számára. Csupa dacból, nekünk oly jóleső, oly hízelgő dacból, hallgatjuk el a józan kiegészítést, mely bár be se vallva, ott lappang sejtésünkben, hogy ez a költészet azért valódi, igaz és egyetlen... mert a mi költészetünk.

A *Mercure de France* íróinak vagy új német költők műveinek olvasásakor akárhányszor kell történelmi érzékünkhöz apellálni, s összehasonlításra fölidézni nagy elhunytak árnyát, hogy a mai nap annyi rokon ideghúrt megrezegtető tehetsége felől a reánk gyakorolt percnyi – sőt állandó – hatásuktól független ítéletet mondhassunk. Soha eddig modern magyar költő ily helyzetbe nem juttatott bennünket! Ha új költőink bírálója árnyakat idézni a múltba tekintett, akkor ez nem azért történt, hogy eredetiséget mérjen eredetiséghez, hanem hogy megállapítsa, kinek hatása alatt áll az epigon. Csupán Petőfiről vagy Aranyról, néha egy-egy idegen költőről, Victor Hugóról vagy Heinéről lehetett szó; Baudelaire torzítói is már feltünedeztek. Mindannyiok közt csak Arany utánzói jártak jól. Az ő szólama gondjának, csínjának, fordulatainak, versidomainak, az általa megteremtett vagy meghonosított műfajoknak elváltozása bár kisebb eredetiségben gyakran jelentett tiszteletre méltó félsikert. Félsikert sokszor – de egészet soha.

Akit melléje állíthassunk, az legyen oly eredeti, mint ő, s ennek első feltétele, hogy térjen el Arany útjáról; legyen hűtlen hozzá mindenben; más legyen a gondolkodása, más a tárgyköre, más a nyelve, más az érzése!

Ezt tudták sokan! De jaj volt a lázadóknak! Botlás lőn minden léptük! Hárman vannak egyelőre Petőfi-Arany hűtlenei közt, kiknek nevét, ha nem is sikerükért, de legalább művészi törekvésükért meg lehet említenünk – s e hárman: Csizmadia Sándor, Erdős Renée és Ady Endre.

Csizmadia Sándor újítása artisztikus szempontból alig jelent valamit: csupán a tartalomra vonatkozik. Ahol a márciusi ódagyáros hazát mond, ott ő május elsején népet ír – ahol amaz Ausztriát, Bécset, ott ő gyárat, tőkét emleget, azaz fenyeget. Lelkes verseinek külső és belső alakja miben sem különbözik a középszerű burzsoá költőtársaiétól.

Erdős Renée is mindenekelőtt kihívó tárgykörével akar hatást elérni, de nála a merész eszmék merész képeket, szavakat, formákat sodornak magukkal. Igaz, hogy verseinek javarésze merő dilettantizmus, lépten-nyomon másodrangú honi költők hatása észlelhető rajtuk, mégis megkap egypár sikerült versének mélyen szenvedélyes lírájával. Dalainak különben oly szerencsétlen második gyűjteményét is a büszke taglejtésű bevezető költemény teszi érdekessé.

Többet lát, több hangneme van, ismeretlen ábrándlehetőségek felé vezet határozottabban, sikeresebben, bárha számítással, legalábbis némi modoros negéllyel újít, egyéniségén franciák nyomaival, mégis tele erős faji sajátságokkal, a magyar holnaphoz (külföldön ez már tegnap) legközelebb áll, a legbátrabb és legtehetségesebb reformer: Ady Endre.

Fellépése megnyugtat nyelvünk fejlődésképességében, megnyugtat arra vonatkozólag, hogy lehetünk modernek (bocsánat ez elkoptatott s oly keveset kifejező szóért), mint Dehmel, s maradhatunk magyarok, mint Arany. Hisszük, hogy a kifejezhetetlenség fogalmát Ady vagy tán valaki más ki fogja törülni szótárainkból.

Ady kötetének utolsó versét programnak tekinthetjük:

[Idézi az *Új vizeken járok* c. vers 5–8., 13–17. sorát.]

Tekintsünk mindenekelőtt oda, ahol Ady tényleg új: hazafiúi lírájára. Megszoktuk pár évtized óta, hogy honfidalaink vagy fitymáló gőggel dicsőítik a nemzetet, vagy pedig alkotmánysérelmeken búsonganak. A Lajtán túl senki sem tekint: mintha elfelejtették volna, hogy még legnagyobb, legeredetibb költőink is sokszor fordultak ihletért nyugatra. Az epigonok dölyfös nemzedéke a hazafiságot elzárkózással azonosította. Ennek eredménye lőn lassú elzápulásunk.

Ady újra kitár kaput, ablakot:

[Idézi a *Góg és Magóg fia* 5–8. sorát.]

De ha aztán körülnéz e hazában, nyugtalanság, kínzó idegesség fogja el, s a honi félműveltek, félművészek világa undorral tölti. Kivágyik, s érzi, hogy minden idege ide tapad – menekülni óhajt, s amellett tisztában van avval, hogy csak itt érezheti magát jól. Ki ne ismerné ezt a fájdalmat? Adyé a dicsőség, hogy elsőnek ád neki hangot. Ez a költő, ki csodálatosan szép két sorban mondja:

A szívem egy nagy harangvirág
És finom remegések az erőm...

ez a költő tudja, hogy a

Gémes kút, malom alja, fokos,
Sivatag, lárma, durva kezek,
Vad csókok...

országában, a Tisza partján egyelőre nincs mit keresnie. Ő itt egyedül jár, mint „szűz ormok vándora". Ha mégis emberek közé vegyül, a szívében növő virágot lelegelik a csordanépek; ha egy nótát tud, mihelyt:

A piszkos, gatyás, bamba
Társakra s a csordára nézett,
Eltemette rögtön a nótát:
Káromkodott vagy fütyörészett.

Ki ne gondolna Petőfi juhászára? A hangulat ugyanaz. Persze, hogy itt juhász helyett „kúnfajta, nagyszemű legény", „kínzottja sok-sok méla vágynak", Párizsból hazatért Baudelaire-tanítvány lelke telik meg búval, keserűséggel. Ennek a szenvedésnek nem a botsuhintás némaságában erős pátosza felel meg, hanem könnyelműn szétoszlik káromkodásban, füttyszóban. De azért ebben a szitokban és füttyben is több a magyaros energia, mint „tilinkós álparaszt"-jaink, szalon-kurucaink összes énekeiben. Ady a hazafias lírába új erőt önt úgy, hogy nála frissen hatnak a történelmi emlékek is. Bevalljuk, hogy mi Árpádot és az összes honfoglalókat a költészet számára elveszetteknek tartottuk. Tönkre daloltak, agyonprogrambeszélték, végig-vezércikkezték őket. S íme most „Pusztaszer" újra jelent valamit, a szimbólumokká ernyedt harcos apák erében vér kering, amint felrobognak *Ad* fiának dallamosan hívó szavára.

Kár, hogy Ady magyar énekeibe belevegyül valami Baudelaire naivul félreértett satanizmusából, ő nemcsak civilizációt vár, hanem annak átkát is kéri e szűzi földre.

Fáradt embereket akar. Neki ez az ország nagyon is egészséges. Őt bántja itt a

Betelő a vágy, testes az álom

a sík, mely

ölel, terem és megpihen

és vágyik vissza a városba, az *urbsba*,

Oda, hol egymás öldöső fele
A Csóknak és Termésnek istene.

Hozzánk minden későn ér. Baudelaire-t már rég kiheverték odakünn; egy új nemzedék életeskedő zaja váltotta fel az ő életundorát; pogány nyugalmú öröm, az ő középkori borzalmakba vegyített, irtózatosaknak festett, de tulajdonképpen oly emberi gyönyöreit és vágyait. Ady még a morbidezzás hangulat kacér játékainál tart. Az igazi modern érezné a beteljesült vágy poézisát – és nyugodtan, szeretettel vagy legalábbis humorral fogadná a valóságot, pusztástól, csordástól – s hogy azt az ártatlan ruhadarabot is említsük, mely Adyt annyira ingerli – gatyástól.

A sátán-maszk, az ördögi vonás Ady fiatal homlokán szintén Baudelaire-é. Egy szépen kezdődő dalban elmondja, hogy a magyar ugaron miért énekel, pedig jól tudja, hogy

Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik,
Rokkanva ér el az éjszakáig.
– – – – – – – – – – – – – – – – –
– – – – – – – – – – – – – – – – – –
Ám néha mégis szóljon az ének
Bús ég-vívásnak, átok-zenének,
Csalogatónak. Hadd jöjjön más is.
– – – – – – – – – – – – – – – – –
Rokkanjon más is, pusztuljon más is.

Csinos? Nemde?

De fejünket rázzuk – tán mosolygunk is hozzá. Pedig 1860-ban az ilyesmire azt mondták, hogy démoni, és borzongtak belé.

Még több a *Fleurs du Mal*-ból kiszívott hímpor Ady szerelmi lírájában. Benne van mindaz, amire régi francia bohémek megszoktatták, s amiről hála Istennek új francia bohémek leszoktattak ismét bennünket. Sikoltva, marva széttépett bársonytest, a költő lelkéből felcibált szűzi árny telefröccsentve tintalével, vérrel, gennyel, könnyel, epével stb., stb. Ez Ady munkájának holt része, mellyel nem érdemes foglalkozni. Kár, hogy kötetében e „holt rész" egyszersmind a nagyobbik; ez megnehezíti közeledésünket feléje. Az értékes darabok csak hosszú s bizony eléggé kínos böngészés után kezdenek kiválni. Annyi eredetiségre, mint a fajszeretet és fajgyűlölet lírájában, *A magyar Ugaron* című ciklusban, sehol sem találunk. Igaz, hogy legjobb versei másutt vannak! De ezek a legjobb versek kevésbé meglepőek – legalább az olyan számára, ki a francia újabb lírát is ismeri. Az ember Maeterlinckre gondol *A vár fehér asszonya*, Baudelaire-nek „A Sátán litániái"-ra az *Ima Baál Istenhez* olvasásakor s Yvette Guilbert programján valamely dalra vagy a német *Überbrettl*-gyűjtemény verseire, ha Ady parádés darabját, a *Harc a Nagyúrral* címűt olvassa. Magyarul mindez nem volt még; ezért megvan a maga jelentősége, mely e versek tulajdonképpeni értékétől független. Különösen a *Harc a Nagyúrral* tökéletes a maga nemében. A kötet egyetlen verse, melynek sikerült kompozíciója, melyben nem a formába szökken vagy ami Adyval gyakrabban történik, az érzésbe vagy ötletbe húzódik az erő, hanem amelyen elömlik egészen. E versben a nyelvi merés majdnem mindenütt sikert jelent; a mérték is dallamosan érzékít, fest, kifejez.

Midőn a kötetet félretesszük, bennünk élnek még *A másik kettő*, a *Héja-nász az avaron* s *A Gare de l'Est-en* című költemények. Azután imitt-amott egy pár sor, egy-egy kifejezés, egy-egy szándék... A szándék, a művészi akarás, mely egyelőre jelentősebb, mint a mű. Ne feledjük, hogy úttörő van előttünk; úttörő, kinek már puszta kísérlete is érdem. Aki emlékszik a vidéki újságíró első kötetére, s látja a nagy haladást, az remélheti, hogy

Ady saját útján célt is fog érni. – Még nem az, akit várunk, de lehet, hogy azzá válik. Egyelőre János szerepe az övé, kiről írva vagyon, hogy nő szülötte, egy se nagyobb próféta, de Isten országában a kicsi is nagyobb, mint ő.

(L. még Hatvany I. 11–17.; ua. 1974. 11–16.; ua. 1977. 9–14. Adyról szóló írásainak összegyűjtésekor Hatvany Lajos magyarázó és korrigáló jegyzettel látta el ezt az ÚjV-ről szóló kritikáját. Elmondja, hogy mint a Huszadik Század *„másik* cikk"-ének szerzője tévedett. „Szégyenszemre vallom be – írja –, hogy annak idején még a magam egyoldalúan esztétikai fölfogását is ferde tükörben tükröztem; – vagyis hogy tévesen ítéltem Adynak első számottevő kötete, az *Új Versek* felől, melyben néhány *erős* vers mellett – úgy éreztem – többségben vannak a gyöngék. Annyira félreértettem az új költőt és annak *Új verseit*, hogy a kortársaira, sőt mi több: az egész teremtésre és a teremtményeire kimondott nagy átkából *(Rokkanjon más is, pusztuljon más is)* nem hallottam ki egyebet, mint egy Medgyaszaynak való sanzont, melyről csak ezt az értetlen és tiszteletlen kérdést találtam föltenni: Csinos? Nemde?" (Hatvany I. 519.)

Világosság 1906. május; III. évf. 5. sz. 78–79. – *Székely Artur*

Ady Endre: Új versek. Pallas, Budapest, 1906. Körülbelül másfél éve tűnt föl Ady Endre, és azóta mélységes gyönyörűséggel olvassuk az ő vasárnapi verseit mi, magyar modernek. A spiszek, akik a divatos: csinos szavú, de tartalmatlan költőkért lelkesednek, értelmetlennek, zagyvának, erkölcstelennek mondják. És igazuk is van. Ady Endre nem az ő emberük. A mi költőnk ő, akik sóvárogva várjuk azokat az eljövendő időket, amelyek fölszabadítják az embert a társadalmi hazugságok, az elfogultság, a balítéletek nyomasztó igájából. Az új, a modern kultúrember költője Ady Endre, és nem csoda, ha érzéseit a köznapi emberek nem tudják átérezni, és megérteni. A legérdekesebb és legértékesebb egyéniségek közül való. Lelki világával, boldogtalanságával, szenvedelmeinek mindent megemésztő tüzével érdemes foglalkozni. Őnála a szerelem nem közönséges élettani szükségesség, hanem lobogva égő, mindent átható szenvedelem. A *Léda asszony szolgálatában* meghatóan tükrözik vissza ezt a vergődő, gyönyörűségekre szomjúhozó és a sohasem teljesülő vágyakozásban meg-megégő lelket. Némelyik versét szinte mámoros fővel, remegő kézzel, a csókok tüzében vetette papírra. Más verseiben párjának szenvedését áhítozza. Ezek az ő legkülönösebb versei, és ezek tetszenek a legkevesebb embernek. És megvallom, én is jobban élvezem azokat a költeményeket, amelyek mentek ettől a kegyetlen gerjedelemtől. Nagyon szép pl. a *Meg akarlak tartani, A vár fehér asszonya, Félig csókolt csók,* a *Héja-nász az avaron.* A legjobban megkapja az embert *Az utolsó mosoly* egyszerű nyelvével, fájdalmas, népies melódiájával.

A magyar Ugaron c. ciklus szomorú kulturális viszonyainkat, elmaradottságunkat, kelethez minden tekintetben való közelségünket jellemzi beszédes vonásokkal. Ady Endre érzi a legjobban, mint nehezedik rá minálunk minden nagyra, zseniálisra a dzsentrinek kultúrellenes pöffeszkedése. Egyik legszebb verse, *A Hortobágy poétája.* Négy, szinte semmit se mondó strófa, de aki megérti, annak minden vezércikknél többet beszél, „kúnfajta nagyszemű" legény a hortobágyi költő, aki

[Idézi *A Hortobágy poétája* c. vers 9–16. sorát.]

Ady Endre nem tud belelilleszkedni a mi egyéniséget nem tűrő körülményeinkbe, a botos ispán-uralom átkát rettenetesen érzi. Verseinek szomorúan vissza-visszatérő sóhajtása: a magyar ugar ... Az *Ének a porban, A krisztusok mártírja, A lelkek temetője, El a faluból, A Tisza-parton, az Elűzött a földem* c. költemény mind tele van fájdalommal, mérhetetlen keserűséggel, a szolgaság gyűlöletével, lemondással.

A daloló Páris c. sorozatban elvágyódik tőlünk költőnk Párizsba, a művészetek és örömök városába, ahol hosszabb ideig tartózkodott. *Egy párisi hajnalon, A Gare de l'Est-en, A Szajna partján* emelhető ki ebből a ciklusból. A negyedik verssorozatban előttünk áll a „szűz ormok vándora", aki meredek magaslatokon, havas hegygerinceken új utakat keres. Meghatva szemléljük küzdelmeit, szenvedéseit. Legmegindítóbb vergődése a *Harc a Nagyúrral* c. darabjában.

Fülébe – maga mondja – „még ősmagyar dal rivall". Nem szereti a képeket és nem is használja. Egyszerű formáival éri el a legnagyobb hatásait, új jelentőséget kölcsönözvén szavainak. Ady új csapást vágott líránkban. Manapság még kevesen olvassák, még kevesebben értik meg, de eljő majd az az idő, amikor nagyon sok ember szívének húrjait megrezgeti az Ady Endre húrja.

Bácskai Hírlap [Szabadka] *1906. júl. 29.*; X. évf. 175. sz. 9. – Irodalom – *(Cs. G.) [Csáth Géza]*

Friss könyvek

[...]

Az első esemény volt *Ady Endre* verskötete: az *Új versek*. Valóban újak. Sokan gyűlölik ezt a fiatal költőt. Magam is fél évig nevettem a rigmusait, de mióta benéztem a *fiókjába,* nagyon szeretem. Igazi egyéniség. Eredeti tudniillik. És a világon senkit se utánoz. Ma már nagyon sokan rajonganak érte, de ehhez majd nyolc év kellett. – Eleinte kizárólag ütötték. Azután dicsérni kezdték. Ebben az évben végre az „Új Idők", a „Huszadik Század", „A Hét", a „Magyar Szemle" egyértelműen emeltek kalapot előtte, a napilapok hasonlóképp.

[...]

(A cikk elején hosszabb általános elmélkedés található, majd ezt követi az Adyról szóló passzus, utána pedig körülbelül hasonló terjedelemben még három könyvről ír.)

(L. még: Csáth Géza: Ismeretlen házban. Újvidék, 1977. 374–81.; az Ady-passzus: 376.)

Budapesti Szemle 1907. [augusztus] 131. kötet; [évf.-jelzés nincs] 368. sz. 312–14. – Értesítő – *b. m. [Berki Miklós]*

Ady Endre: Új versek

Budapest, 1906. Pallas kiadása

Ady Endre verseinek elsősorban önéletrajzi értékök van. Ady Endre ugyanis a következő dolgokat mondja el magáról: hogy először is ő Góg és Magóg fia, s az *Ad* nemzetségből származik. Másodszor az a költői vér, mely az ő ereiben csörgedezik, nem elég friss és élénk. Évégből Párizsba kellett mennie, hogy ott beoltsa magát a Baudelaire és Verlaine költészetével. Azóta Ady Endre magyar Baudelaire-nek képzeli magát. Könyvének az a címe, hogy *Új versek,* se többet, se kevesebbet nem jelent, mint hogy ilyen verseket magyar nyelven még senki sem írt. Végül van egy asszony, akit ő Léda asszonynak nevez. Neki vannak ajánlva az új versek, mert a szerző szerint Léda asszony „szerette és akarta őket".

Van azonban az új verseknek más érdekességök is. Nemcsak Ady Endre életéből tartalmaznak adatokat, hanem egyúttal egy új költői iskolának is ouverture-jei. Legalább Ady Endre ily célból írta őket, s így mintegy a jövő zenéjét alkotják. Ámde ezeket a verseket nem a természet és az élet sugalmazta, hanem azok a szabályok, melyeket a Baudelaire iskolája állított fel. Valódi elméleti versek, vagyis oly példák, melyek a modern poétika elméleteinek igazolására szolgálnak. A költészetnek öröktől fogva egyetlen forrása van: tudniillik az emberi lélek, nem pedig a poétika. Ady Endre mintaképei, Verlaine s Baudelaire is abban a véleményben voltak, hogy nem a vers van az elméletért, hanem a versekből jő az elmélet, de tagadhatatlanul vannak költők, festők és színészek, akik összes ihletüket a költői, festői és színjátszó iskolák elméleteiből merítik. Micsoda gazdag lélek, melyet már egy oly gyenge szellő is megmozgat, mint az elmélet! Mily érzékeny művészi mérleg, mely porszemtől is félrebillen!

Így gondolkozik Ady Endre, aki lehetetlennek tartja azt, hogy valaki másképpen is

gondolkozhassék, mint ő. Pedig akadhat az *Új versek*nek olyan olvasója is, aki ellenkező véleményen van, s az egész kötetet e szavakkal teszi félre: Mily szegénység, ha valaki arra szorul, hogy elméletekkel villanyozza fel magát! Mily szűkkörű érzelmi élet, mikor valaki csak olyasmit lát meg, aminek meglátását bizonyos szabályok előírják vagy engedélyezik, bármely meglepő, különös és bizarr dolog is ez. Kétségtelen, hogy a művészetből semmit sem lehet kizárni bizarrsága miatt, de vajon művészet-e az, mikor valaki csak a bizarr elemeket hajhássza, s nem is belső ösztönből, hanem csak szeszélyből vagy külső nyomás alatt? Verseket mindig szoktak mesterségesen tenyészteni, de mindeddig még egyetlen egy mesterségesen tenyésztett vers sem nyert halhatatlansági polgárjogot.

Ady Endre új verseiben a bizarrság, merészség, sejtelmesség csak látszat, és arra szolgál, hogy az ihlet hiányát leplezze. E törekvés, megengedjük, hogy öntudatlan, de oly szembetűnő, hogy az ember sokáig habozik, vajon komolyan vegye-e Ady Endrét és az *Új verseket*? Nincs jogunk kétségbe vonni a szerző művészi szándékainak komolyságát, s igazságtalanok volnánk, ha nem igyekeznők elfoglalni azt az álláspontot, melyre ő helyezkedett. Annyit az új versekből okvetlenül ki lehet olvasni, hogy mit akart velök a szerző.

Ki akarta szélesíteni a szerinte már elavult régi költészet tárgykörét. Az új tárgykör számára új hangulatokat és új formákat keresett. Ritmusaival a gépek robajának, a kerekek kattogásának, az egész modern élet zakatolásának visszhangja akart lenni. Ilyesmit évtizedek szoktak végrehajtani, de nem fér kétség ahhoz, hogy egyetlen ember is végre ne hajthatná? De vajon végrehajtotta-e Ady Endre?

Az a törekvése, hogy új tárgykört teremtsen, már önmagában hordja a sikertelenség csíráját. Miről lehetne még írni, amiről Homérosztól Verlaine Pálig ne írtak volna? A tárgyak tehát maradnak, csak a költői világfelfogás változik. A kérdést tehát így kell föltennünk: van-e valami új és vonzó az Ady Endre költői világfelfogásában? Léda asszony iránti szerelme, a párizsi élet, a magyar puszta s a bohém Budapest: egyik sem új dolog, s a szerző rájok vonatkozólag inkább a közfelfogást tolmácsolja, és semmi egyéni világítással nem vonja be őket. Léda asszony, úgy látszik, viszonozza a költő szerelmét, s ez igen örvendetes dolog; Párizsba mulatni és művészi szomjukat oltani járnak az emberek; a magyar puszta és a bohém Budapest leírásában egyetlen meleg színt sem találunk. Újnak mindez csak azért látszik, mert a szerző ködbe burkolja. Ehelyett egész lajstromot lehetne összeállítani azokról a költői képekről, melyek az első lehelletre szétbullanak, mert csupa ellentétes elemekből állnak: mint például az a hegy, mely aknákkal van átfúrva, s az aknákat azok a leányok alkotják, akikkel a szerzőnek viszonya volt; azokról a kifejezésekről, melyek mögött egyetlen gondolat sem rejlik; arról a szófüzésről, mely mindenről inkább tanúskodik, mint arról, hogy a szerző Párizsban művészileg iskolázta magát.

Mint mikor kórón és bogáncson keresztülhatolva egy-két ibolyát találunk, az *Új versek* közt is akad néhány sikerültebb, mint *A könnyek asszonya*, *A fehér csönd*, *Az én menyasszonyom*, de ezek sem lépik túl a középszerűség mértékét. Se a hangulat, se a költői nyelv nem emelkedett, és főleg nem eredeti. Inkább a szerző olvasmányaiból, mint szívéből fakadtak. S az a kérdés marad, vajon vállalkozik-e mindenki arra, hogy tüskétől és bogáncsoktól engedje magát megvéreztetni egy-két szál fonnyadó ibolyáért?

d) A költő életében megjelent további ÚjV-kiadások és ismertetéseik

Második kiadás. Nagy Sándor címlapjával (borítójával és rajzával). Bp. [1908.] 1909. Pallas. 127, 1 l.

Független Magyarország 1908. nov. 29.; VIII. évf. 286. sz. 17. – Tudomány és irodalom – Szignálatlan

Új versek. Ritkaság nálunk, hogy egy verskötet két kiadásban is megjelenhessen. Ady Endrével pedig megesett ez a csuda. A „Vér és arany" címmel kiadott kötete előtt megjelent „Új versek" kerül második kiadásban a könyvpiacra. Az a nagy szeretet, amellyel Ady irodalmi működését fogadják, biztosítja, hogy a második kiadás is hamarosan az első sorsára jut: elfogy. A kötet, amelynek bolti ára négy korona, minden könyvkereskedésben kapható.

Szil 1908. dec. 3.: XXVI. évf. 49. sz. 5. – Különfélék – Szignálatlan

Az Új Versek második kiadása. Manapság az írók egyre arról panaszkodnak, hogy a közönség komoly, irodalmi nívójú könyvet egyáltalán nem vásárol, a kiadók pedig egyértelemmel azt vallják, hogy ha a tankönyvek és detektív-regények nem volnának, akkor nem tudnának megélni se. Ilyen viszonyok között valósággal irodalmi esemény, ha egy két és félévvel ezelőtt megjelent verskötet teljesen elfogy, s még nagyobb dolog, ha új kiadás készítését érdemesnek tartja a kiadó. Ady Endre munkatársunknak egyik verseskötetét, az *Új Versek*-et érte ez az irodalmi viszonyaink között ritkaságszámba menő sors, melyből a Pallas irodalmi részvénytársaság most, a karácsonyi könyvpiacra új kiadást készíttetett. Hisszük, hogy a verskedvelő magyar közönség ez új külső formájában is szívesen veszi a régi verseket, melyek Nagy Sándor művészi címlapjával 4 koronáért minden könyvkereskedésben kaphatók.

VÚ 1908. dec. 6.: 55. évf. 49. sz. 1000. – Irodalom és művészet – Szignálatlan

Új versek. Ady Endre régebbi, mintegy három évvel ezelőtt megjelent verseskönyve most második kiadásban látott napvilágot. Ez az a könyv, amellyel Ady benyomult az irodalmi diskusszió körébe, mint a mai irodalom egyik legérdekesebb tagja s olyan heves viták központja, amilyeneket ez a mai nemzedék még nem látott. A vita azóta sem szűnt meg, a hullámok még zajlanak, s ellenfelek, barátok minduntalan visszanyúlnak az *Új dalok* könyvéhez. Az új kiadás most jókor jön, mert akinek az első kiadás nem volt meg, semmi módon nem juthatott hozzá, pedig szüksége van rá mindenkinek, aki Ady egyéniségét s költői munkájának természetét meg akarja ismerni. Változás az új kiadásban csak a kiállítása, tartalma ugyanaz maradt, megvan benne Nagy Sándornak a versekre magukra is jellemző címképe is.

Harmadik kiadás. Nagy Sándor rajzával (Falus Elek borítójával). Bp. [1911.] 1912. Pallas. 126 l.

SzV 1911. dec. 16.; X. évf. 290. sz. 7. – Irodalom – Szignálatlan

Ady Endre: Új versek. Ady Endre az *Új versek* megjelenésével kezdte meg annak az útnak vágását, melybe azóta az egész modern magyar irodalom diadalmasan hajolt be. Az Új versek volt az utolsó évtizedek legerősebb, legemlékezetesebb és legmaradandóbb szenzációja. Forradalmi és megváltó cselekedetté vált ez a kis verses könyv, mert nyomában bátrabban mert megszólalni a tudomány, a művészet, még a politika is. Mintha e versek hatása alatt bilincsek oldódtak volna meg: a tudomány egyszerre merészebben mert kutatni, a művészet merészebben mert keresni s a politika merészebben mert követelni. Magyarország új korszakát nyitották meg ezek az Új versek és Ady Endre neve azóta zászló és forradalmi induló lett. Sokat és nagyszerűket írt azóta Ady Endre, de az Új versek még az ő súlyos könyvei között is külön stációt jelentenek: a nagyszerű indulást, a forradalmi föllépést, a hódító föltűnést. S hogy ez az első jelentős könyve milyen páratlan népszerűségre jutott, azt legjobban igazolja az Új versek most megjelent harmadik kiadása. A Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság Ady Endrének ezt a legjelentősebb könyvét gyönyörű kiállításban adta ki karácsonyra. A könyv ára 4 korona, s kapható úgy a kiadó Pallas részvénytársaságnál (V., Honvéd utca 10.), valamint minden könyvkereskedésben.

Világ 1912. jan. 6.; III. évf. 5. sz. 17. – Tudomány, irodalom – Szignálatlan – Szövege megegyezik a SzV-ben megjelent – feltehetően a Pallas által a lapoknak megküldött – közleménnyel; néhány tipográfiai változtatással és a közben időszerűtlenné vált „karácsonyra" utalás elhagyásával.

Negyedik kiadás. Nagy Sándor rajzával (Falus Elek borítójával). Bp. 1918. Pallas. 83, 1 l.

Ötödik kiadás. Nagy Sándor rajzával (Falus Elek borítójával). Bp. 1919. Pallas. 104, 2 l.

A RÖVID DALOK EGYRŐL ÉS MÁSRÓL CÍMŰ KÖTET KIADÁSTÖRTÉNETE

A következőkben a Rd megjelenésével kapcsolatos dokumentumokat foglaljuk össze. Bár ez a kötet csak Ady halála után jelent meg, de mivel a költő hírlapi verseinek ez volt az első kötetbeli összeállítása, ezért tudatosan térünk el a kritikai kiadások ama kialakult gyakorlatától, amely a sajtó alá rendezőt a költő életében megjelent művek számbavételére, összegyűjtésére kötelezi. Az AEÖV I. kötetének 198. oldalán előre jeleztük, hogy a Rd 1896–1905 közötti verseinek adatait a II. kötet kiadástörténeti függelékében adjuk közre. Anyagunkat két részre tagoltuk: a) a kötet kiadása; b) a kötet kritikái.

a) A kötet kiadása

RÖVID DALOK EGYRŐL ÉS MÁSRÓL. Ady Endre százhetvennégy verse. Összegyűjtötte: [és az előszót írta] Földessy Gyula – Budapest, 1923. [1922.] Amicus. VIII, 149 l.

A kötet kiadási évének helyesbítésére nemcsak azért volt szükség, mert előszavát Földessy Gyula 1922. júl. 22-ével dátumozta, hanem azért is, mert a róla megjelent három első kritika már 1922-es keltezésű. Az előszó a kötet V–VIII. oldalain található.

A Rd tartalomjegyzékében Földessy Gyula a közölt versek megjelenési helyét és idejét is megadta. Ezeknek a részben korrekcióra szoruló adatoknak a feltüntetésétől eltekintettünk, minthogy az AEÖV I., illetve II. kötetében az egyes versek jegyzetében megtalálhatók. A közös főcímmel közreadott verscsoportok esetében Földessy jelölte a főcímeket is, és azon belül számozottan publikálta az egyes versek címét. E módszerét nem változtattuk meg, minthogy a szintén közölt verscímek nyomán a versek a kritikai kiadásban azonosíthatók (a főszövegben a versek mindig csak címük szerint szerepelnek, a főcímeket a jegyzet *Megjelenés* rovatában tüntettük fel). A Rd versjegyzékétől eltérően véglegesített verscímeket a kötetben szereplő változat után a szokásos módon szögletes zárójelben közöljük. Hasonlóképpen jártunk el a korai szakaszban Adynál gyakori azonos címek esetében. Földessy az ismétlődő címeknél semmiféle megkülönböztetést nem alkalmazott, mi viszont a kritikai kiadás gyakorlatával egyezően szögletes zárójelben a versek első sorából kiemelt néhány szóval alcímet is adtunk.

A kötetben közölt versek:

Március 20
„A bánat dalai"-ból
Két dal *[Mosolygásnak...]*; *[Láttalak...]*
Ha...
Könnyecseppek
Dalok I–III
Temetés
Egy kínos kérdés
A herceg úr szerencséje
Május elseje
Jön az orfeum
Rigó Jancsi él!
Dal az időről
Béke *[Hágában...]*
Júliusban
Dal a szalmaözvegyekről
Puskin
Pfefferfleisch

Haza a fürdőből
Hulló csillag – lacikonyha
Finále I–III
Tatjána írt
Nászutazók
A sárban
Megjöttek a színészek
Lajoska gróf
Feledjetek!...
Dal a házi békéről
Lili asszonyról
Október
Sulamith
Öreg nyár – nem vén nyár
Halottak napján
A bolond
Dal a tenoristáról
Fogynak a lányok
A vég után
Sulamith megbukott
Falun
Karácsony *[Ma tán...]*
Levél a szerkesztőhöz *[Hallom...]*
Szakíts, feledj!
Miss Mary és Miss Klára
Dal az interurbán telefonról
Nősülhetnek a papok
A legnagyobb
Cenzura a vidéken
Szerkesztői üzenet egy Ady-verssel *[Mi küldeményt...]*
Lex Heinze
Rövid dalok. Egyről és másról
I. Egán
II. A hó *[Mivel a sár...]*
III. A kalikó
IV. Helyi szerzők
V. Dalaim
Rövid dalok. Egyről és másról
I. Az esküdtszék
II. Tavasz *[Elnézem...]*
III. Búrok
IV. Karnevál
Rövid dalok. Egyről és másról
I. Itthon *[A kis szubrett...]*
II. Új tél
III. Új irány
Rövid dalok. Egyről és másról
I. A közgyűlés
II. A zab
III. Affférek
IV. A szerelmes hegedős
Sima úr telepít
Rövid dalok. Egyről és másról
I. Május
II. Térzene
III. Tudósok hete
IV. Axelrádék
Rövid dalok. Egyről és másról
I. Sztrájk
II. A bábákról
III. Fagyos szentek
Juniusi dalok I–III
Rövid dalok. Egyről és másról
I. Aratás
II. Művészi körutak
III. Érettségi
Aktuális versek *[Hogy vége...]*
Aktuális versek *[Egy szép leányról...]*
Aktuális versek *[Az idő...]*
Aktuális versek *[A csarnok...]*
Aktuális versek *[Miért annyi...]*
Aktuális versek *[Az események...]*
Rövid dalok. Egyről és másról
I. A szezon
II. Színház *[Kinek még...]*
III. Antikritika
IV. Primadonna
Az év komédiája
Herceg Karneválhoz
Karnevál ellen I–III
Rövid dalok. Egyről és másról
I. Gringoire
II. A hang
III. A hó *[Bizony, mikor...]*
Rövid dalok. Egyről és másról
I. Tavasz *[A nagykabát...]*
II. Színház *[Oly ifju...]*
III. A kocsi
Szezonversek I–IV
Huszárosan
Színházi poézis I–VI
Nincs ballada
Modern líra I–IV
Fürdőlevelek
Makai halála
Nyárvégi strófák I–V
A törpék napja
A választás és a pótadó
Dalok a szüretről I–IV
Novemberi strófák I–IV
[Vénasszonyok nyara; A korzó; A színház; Vigasztalás]
„A csomópont"
A szép kapitány
Búcsúztató

Farsang
A primadonnák betegek
Urak a színpadon
Közügyek és színügyek
Tisztviselők kaszinója
Hamvazószerda
Tavasz és ősz
Tavaszi strófák I–III
Aktuális strófák I–IV
Fedák Sári (Lotti ezredesei)
Májusi strófák I–III
Nyári strófák *[A bit is...]*
Júniusi ősz
Nyári strófák *[Éjszakázva...]*
Pusztul a lótusz
Blaháné
Úti nóta
Boldog örvény
A márciusi vénekhez
A tarka blúz

b) A kötet kritikái

Bécsi Magyar Újság 1922. nov. 17.; IV. évf. 262. sz. 6. – *Komlós Aladár*

Ady Endre százhetvennégy ismeretlen verse

I.

Írt Ady Endre az „Új Versek" előtt, életének – hogy úgy mondjam – történelemelőtti korszakában egy verset, fiatalsága legjobb verseinek egyikét, az a címe: „A vég után". Azt mondja el benne, hogy sokszor elhiteti magával, milyen dicsőségben lesz része majd a halála után.

...De azután eszembe ötlik:
Pár kurta sor, mit eddig írtam,
Néhány könnycsepp... Milyen kevés ez
És fél lábam immár a sirban.
Nem olvassák, el is felejtik,
Velem együtt hal meg e pár sor,
Az életrajzom ennyi lesz csak:
Született és meghalt a jámbor...

Ady Endrének igaza volt. Ha huszonöt-huszonhat éves korában találta volna őt elragadni a végzet, abban a korban, amelyben például Petőfi eltűnt: ma egyikünk sem ismerné a nevét. Amit addigi írásaiból utólag megismertünk a „Maradandóság Városában", debreceni jogászkodása alatt írt első versei, a nagyváradi „Még egyszer" (legfőbb ideje volna ezt a könyvforgalomból eltűnt kötetet is újból kiadni), még azt a száraz és rövid életrajzot is alig tennék szükségessé, amelyet idézett versében mégis elvár. Földessy Gyula, az egész hatalmas diszciplínává dagadó Ady-kutatás legalaposabb és legszorgalmasabb művelője most százhetven [!] Ady-verset böngészett elő vidéki újságok megsárgult lapjairól (leginkább a „Debrecen", „Nagyvárad" és „Szilágy" címűekből), százhetvennégy verset, amelyet Ady mint fiatal újságíró írt egykoron s nagyobbrészt álnév alatt tett közzé. Százhetvennégy ismeretlen vers („Rövid dalok egyről és másról", Amicus-kiadás, 1923.), amelyeket Ady nemcsak újságíró korában, hanem újságírói minőségében írt 1896 és 1905 között: könnyű, poéneket kereső rigmusok, Heine és az akkor éppen divatjában levő Heltai modorában, nagyobbára napi, igen sokszor helyi eseményekről, sablonos komikumú figurákról és témákról, szalmaözvegyekről, fürdőzésről, uborkaszezonról, bálokról és legfőképpen színházról, színésznőkről (éppenhogy az anyósviccek hiányzanak). Akit megszoktunk prófétának látni, habzó száján életünk legnagyobb kérdéseiről lávázva a szót, az itt a könnyű Múzsának udvarol, rutinosan pergő versekben írva „Kopf"-ot a hírek fölé a „Szulamit" előadásáról. Láthatólag legfőbb ambíciója itt, hogy a refrén a különböző strófák végén szellemesen változó értelemben csenduljon fel,

s büszke rá – akkor még ez némileg friss varázzsal hatott –, ha az addig ünnepélyesen merev magyar versekbe itt-ott a könnyű társalgás közvetlen hangján, világfias allűrökkel tűz bele egy-egy szólamot. Ez nem a mi Adynk. A kötet első felében a teljes hitetlenség fáradt cinizmusa szól; aztán itt-ott már ráeszmél arra, hogy ő másra született, a baj csak az, hogy rossz égövön jött a napvilágra, akár a pusztuló nagyváradi lótuszok: az utolsó versekben aztán már felzendül a lázadás hívő hangja, mint egy harsány puskalövés közben e rossz világ ellen, s a követelő irigység már ismerős hangját halljuk a „szép tarka blúzos, Szerelmes Élet, Nagyszerű élet" után, amely a másoké. De ez az utolsó két vers teljesen ki is rí a kötet hangjából, világnézetéből és színvonalából. Van ugyan egy-egy sor, egy-egy strófa, amelynek különös erejét és színét mintha az Ady lelkében egy csodálatos pillanatra felvillanó későbbi Ady sugallta volna már, – de ez csak egy pillanat s ez az Ady lebukik újra a mélybe, mint egy túlvilági sellő, akit a földi ember káprázva megpillanthatott, de nem bírt megragadni. Nem, ennek a kötetnek az Adyja nem a mi Adynk. Még visszafelé sem tudjuk megjósolni belőle a későbbi zsenit. Nincs igaza Földessy Gyulának, mikor előszavában azt állítja, hogy igenis, e riporter-poézisban is megtaláljuk Ady vonásait. Mert hiszen persze hogy vannak közös vonások, például, mint Földessy rámutat, egy tradíciós liberalizmus. De a 90-es évek hány költőjénél található meg ez! Ami Adynak külön, egyéni vonása később, abból vajmi keveset fedezhetnük fel e kötetben.

Ha Földessy kiderítette, hogy Adynak százhetvennégy ismeretlen verse van, hozzá kell tennünk, hogy e százhetvennégy versben még ismeretlen Ady Endre.

2.

Azért így is szenzációs ez a könyv, sőt éppen így az igazán. Mert az, hogy Ady Endre fiatalon ilyen rossz verseket írhatott, amilyeneket írt, az valóban szenzáció. Ha igaz az – és bizonyos értelemben igaz –, hogy a művész nem lesz, hanem születik, akkor itt meg kell állapítanunk, hogy Ady Endre nem született zseninek. S ha mégis azt látjuk, hogy Ady Endre később zseniként, a legkétségtelenebb zseniként áll előttünk, akkor a problémát csak úgy oldhatjuk meg, hogy Ady Endre – még egyszer született. Nem lassú fejlődés áll itt előttünk, hanem egy hirtelen, eruptív átalakulás, egy tenger mélységéből váratlan kibukkanás. Nagy-nagy megrendülések buktatták ki belőle az élete folyamán azt az Ady Endrét, aki őserejű énekével elragadott bennünket. Ő maga is gondolhatott ilyesmire, amikor a Magyar Pimodánban azt írta, hogy a zseni nem más, mint idejében érkezett vérbaj...

Van a kötetnek egy általánosabb, lélektani tanulsága is. Az, hogy – mint egy magyar író formulázta egyszer – a művész fejlődése nem egyenletesen gyorsuló mozgás. Valóban, úgy áll a dolog, hogy a művész fejlődése teljesen kiszámíthatatlan egyelőre előttünk. Mert hiszen igaz, hogy az irodalomban általában nem divat a csodagyerek s a dolog érthető is. A zene és a matematika inkább bizonyos formális tevékenységek rendkívüli fejlettségét tételezi csak fel, a hallását és a formális logikáét, az irodalmi alkotás azonban élmények, élettapasztalatok nélkül lehetetlen s az élményekhez – életkor kell. Mégis Arthur Rimbaud tizennyolc éves korában írt verseivel válik a szimbolista líra egyik megalapítójává; D'Annuzió korában egész Itália nagy költőként ünnepli; és Hofmannsthal tizenhét éves korában írja meg egyik legszebb költeményét, a „Der Tor und der Tod" címűt. Nem tudunk semmit, nem lehet jósolni. Akárhány fiatal kortársa lehetett Ady Endrének, aki különb verseket írt nála s akiből mégsem lett semmi. A művészeti élet egyik legismertebb jelensége a „be nem váltott ígéret", s másfelől Ady a legnagyobb példa arra, hogy egy zseni első megnyilatkozásai néha nem haladják meg az átlagot.

Az egyetlen, amit a művész fejlődéséről ma tudunk, az, hogy nem tudunk róla semmit. A művészi teremtő erő olyan csodaképpen jelenik meg és tűnik el, mint Poky Péter forrása a mesében.

Jövő (Bécs) *1922. nov. 26.*; II. évf. 270. sz. 7–8. – Irodalom – Művészet – *Gaál Gábor*

Az „ismeretlen" Ady

(Amicus-kiadás, Budapest, 1923.)

Ady költői pályájának a legjobb magyarázók előtt is mind ez ideig van egy fölös rejtélye, az a hatalmas és hirtelen elváltozás, amely az „Új versek" Adyja s Ady ezt megelőző költői működése között fönnáll. A legegyszerűbben is véve: az „Új versek" költője kész, meglepően új és gazdag, eladdig magyarul meg nem szólalt költői világ Ady epigonszerű, színtelen, vagy legföljebb színnyomatszerű kezdeteihez, egy több, mint tízévi költői gyakorlathoz képest. A legjobb magyarázók is Párizs és a francia irodalmi befolyások bevonásával próbálják áthidalni ezt a szakadékot és inkább a pluszt vizsgálják, ami az elváltozásban kialakult, mint a minuszt, amelyet Ady előző, ifjúkori kísérletei jelentenek. Holott a kísérletek, az ifjúkori versek többet mondanak és közvetlenebbül igazolják azt, ami „váratlanul" bekövetkezett...

A kezdetek ez éveiből most egy kötetre valót tett közzé Ady munkáinak szorgalmas specialistája, Földessy Gyula; verseket, amelyeket Ady mint debreceni és nagyváradi hírlapíró, inkább robotból, mint elkerülhetetlen ihlet kifolyásaképp, az újságolvasó közönség szórakoztatására írt. A versek témái úgynevezett aktualitások, a vidéki élet érdeklődési körébe tartozó esetek, mint közügyek, időjárás, színház, bál, korzó és ismét a színház, primadonnák és színdarabok megverselése. A XIX. századvégi magyar versolvasó közönség színvonalához mérten ezek a versek efemer jellegük ellenére is teljes értéket képviselnek és semmiben sem maradnak el a mögött a költészet mögött, amelyből évszázadunk elején a későbbi s értékeiben mindeziáig irodalmi szempontból nem méltányolt kabaré-költészet kialakult. Szükségtelen itt a mai magyar kabaré-költészet elindító formáinak ősét, Heltai Jenőt és ami még fontosabb, az operett-vers korabeli költőit fölemlíteni; Ady most közzétett verseinek viszonya ezekhez az első pillantásra szembetűnő. Nem ismétli és nem másolja őket, de azon az úton halad. Mindezen költőket jellemzi a verselés könnyedsége és közvetetlensége. Nincs semmi kimért és merev verseikben; a köznapi beszéd vagy hírlapírói szövegstílus keretébe az effajta vers bármikor beilleszthető, azt közvetetlenül folytatja, nyelve, stílusa, „költőisége" nincs semmiféle távolságban attól. A versnek ez a típusa nemcsak ezen a téren, a kabaré-, illetve operettnemben kizárólagos, hanem kizárólagos a korabeli „komoly" költői termés 95 százalékában is. Az előző kor klasszikus-jellegű verse ügyeskedéssé romlott. Minden nagy stílusnak ez törvényszerű sorsa. És még a jobbik eset, amikor az utódok között olyanok akadnak, mint Ady is, akik tudatosan érzik az elavult formák idegenségét, akik tudják, hogy a formák ruhák lettek, amiket bárki felölthet, akik érzik a régi vers pátoszának üres kongását az utódok verseiben, s e régi formákkal szemben csak egy humoros és ironikus állásfoglalást vallnak természetesnek. Már csak ez lehetséges. Mert azok a formák, amelyek a végtelenségig variálódtak, már megszűntek komoly formák lenni. Mögöttük már nem áll a lélek, csak az ismétlő és variáló, ötletes szellem egyedül fintor által hatni tudó játékossága. Az azelőtt méltóságos sorok és strófák már csak arra jók, hogy „verseljenek" vele a végtelenségig a napi eseményekről, a magasabbra-emelés minden igénye nélkül. Ahogy Ady mondja:

> Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
> Nem a Parnasszusra szánvák:
> Ámde azért:
> Folytatom, ha ugy kívánják!...

A közzétett Ady-versekben több ilyen kimondott és kiolvasható állásfoglalás van a korabeli verssel szemben. Például:

> Gabnavágó kaszán nincs már semmi csorba
> – (Mégis szépen pattog a nemzeti forma!)

A második sort Ady tette zárójelbe s a vers értőinek, a kritikusoknak szól. „Mégis szépen pattog" – mondja ironikusan, ha nem is tartozik ide ez a sor, mert hiszen rímel és a tagolása szabályos alexandrinust ad! A korabeli, klasszikusnak elismert vers értéktelensége nyilvánvaló a fiatal Ady előtt. Nyilvánvaló előtte a klasszicista vers nagy-formáinak bukása is, mint például a balladáé. Az Erdélyi Múzeum-Egylet pályadíjat tűzött ki balladára, de jutalomra érdemes pályamunka egy sem érkezett. Ady megverseli az esetet. Miért volt sikertelen a pályázat? Mert:

Más már a földnek arculatja,
Nem látnak már vidám diákot,
Nem dalolunk, de magunk élünk
Siralmas, bus tragédiákot.
Az ismert „erkölcsi világrend"
Sem oly dühös, gonosz ma már:
„Az északi népek románcát"
Egészen más bárd fujja már.
A balladának vége immár,
A régi jó világnak kára,
Becsületes naivabb korszak
Tér ujra majd a balladára.

A magyar versolvasó közönség általános színvonala Ady szerint, később is, hiába kér balladát. A föld, illetve a verssé avatható dolgok arculata megváltozott. „Magunk élünk tragédiákot" s ez a legpontosabb megnevezése annak a líraiságnak, amely fölváltotta a régit. A vers súlypontja mélyebbre tolódott. Ezt látja a fiatal Ady, s abban a pár komoly versben, amely e most közzétett kötetben található, próbálgatja is az újat. Még nem megy úgy, mint később, az „Új versek" keletkezése korában, de az érzékenysége már új, csak nem oly párnázott gazdagságú s nem oly romantikus-diabolikus ízességű. Jellemző, hogy e pár versnek a témája nem hagyja el, megírja mégegyszer, később, teljes költői készségével; ősi, eredeti Ady-témák már ezek. Önmaga első ráismerései. Első titokzatos találkozás a saját témáival. Sajnos, itt csak rámutatni lehet e versekre, amelyek üres bordázattal idézik a későbbi újat, az eredetien szédületest és sajátost. Kisebb szimbolikus verseinek kifejezés-szerkesztő modorával teljesen azonos például az 1899-ben írt „Október" című verse. Íme:

Elnézem az őszi rózsát,
Bus halottját dérnek, fagynak...
Ne higyjetek a mosolygó,
Ködöt bontó őszi napnak.

Október egy szeretkező,
Flastromos, vén, kacér asszony –
Hazug fénnyel azért csábit,
Hogy fagyával elhervasszon.

Ebben a versben már egy minden kortárs költőtől elütő szemlélet van: a szerelmes asszony egy más figurája, s a szerelem egy más értelmezése. Egy új, költői valóság. A későbbi, de még meztelenül, súlyos beöltöztetés nélkül. A szimbólum még nem teljes. A látás és kifejezés még allegorikus és annak is primitív, de mégis ezeken a formulákon át forgatja ki később a magyar lírai világot sarkaiból. 1899-ben még itt tart. Még művészietlen, nincs meg a sötét zamat, de jóval túl van a régin. A „bor" és „festett lány" már izgatja képzeletét. Ezek a környezete. „Romlott tüdő", „gerinc", „fonnyadt jázmin", „fáradtság"; későbbi költészetét termékenyítő új motívumok már mind versbe kívánkoznak s körülveszi, keresztezi, növeli mind a vidéki zsurnalizmus erjesztő szelleme. Az

1905-ös, két utolsó versből már az induló új Ady hangzik. A dalok új Apollója. „Úgy járok az azur parton, mint királyfi... Sápadt ember, álom ember." Akinek „vagyona néhány nóta S ez is nyomja egy bizonyos idő óta". Ekkor már a válságot érzi Ady. Tudja, mi történik benne, ha „azt se tudja, merre tartson". Nagy elváltozás van a világban, Magyarországban és a lelkekben:

A trágyadombon nyit virág,
Korhadt fát gyujt a szikra,
Itt csupa mult, itt csupa mult
A lelkek álma, titka.

Már azt is tudja, amit később annyiszor és nem sokkalta több súllyal variált, hogy: „Kérődzni lomhán, nyálasan... ez az ökrök dolga." – Így nem lehet más kívánás, más választás és szándék, mint:

Törjetek ránk vad ifjuság,
Cikkázó csoda rémek.
Reszkessenek, reszkessenek
A márciusi vének.

Ugyanebben a versben Ady az „agg" rímeket aposztrofálja, gúnnyal, hogy a régi típusú vers „semmiséges" magasaira törjenek. A régi formák ellen való lázadás 1905-ben már tudatos és eredeti gesztus. Az irónia már nem segít, a játékosság, a formai-szellemeskedés kora is elmúlt. A régi gúnyát mindenképpen el kell vetni. Megújultak a tartalmak. Feszegeti a nagy élet-étvágy. („Oh, másoké e szép, tarkablúzos, kegyetlen Május, oh, másoké e szép tarkablúzos, szerelmes Élet, nagyszerű Élet...") Megújulni! Hiszen:

Nem éltek itt, nem éltek itt
Örökkön bárgyu vének.

Ezekben az idézetekben Ady teljesen kifejlett diktiója zeng már. Ifjúkori, még kiadatlan prózaírásaiban valószínűen még több és még kézenfekvőbb példát találhat az „elváltozás", illetve fejlődés stílus-elemzője. Mi csak a figyelmet akartuk fölhívni arra, hogy a legtöbb és a legfontosabb itt, az ifjúkori kísérletekben történt, s e kísérletek szellemében és stílusában a hozzáférőbb elemzés valószínűbben, szervesebben érteti meg Adyt, mint az első párizsi élmények és a Léda-legenda szűk és kívülről bevitt, Ady lelki fejlődésében sematikusan kezelt értelmezési kísérletek.

(L. még: Gaál Gábor: Válogatott írásai. Bukarest, 1964. I. 67–71.)

Ny 1922. dec. 16.; XV. évf. 24. sz. II. 1489–90. – *Kardos László*

Ady: Rövid dalok
(Amicus kiadása. 1923.)

Ezzel a címmel rendezte kötetbe Földessy Gyula, a jeles Ady-kommentátor, a nagy lírikusnak amaz apró verseceskéit, melyek Ady fiatalkori hírlapíróskodása idején láttak napvilágot, jobbára vidéki hírlapokban, s melyeket Ady nem tartott érdemeseknek arra, hogy köteteibe beillessze. Ennek a 174, máig általában ismeretlen Ady-versnek persze majdnem egyetlen érdekessége, hogy Adytól való. Művészi becse vajmi csekély a gyűjteménynek, s az áhítatos rajongón kívül, aki minden iránt érdeklődik, ami Adyval kapcsolatos, csak a filológus húzhat belőle hasznot, aki e darabokban is gyakran bukkan biográfiai adatokra s – a költői fejlődés összefüggő fonalát kutatva – előremutató sorokra, szavakra is.

A filológus örömét azonban kissé megrontja az a körülmény, hogy Földessy gyűjteménye hézagos. 174 verset találunk a kötetben, holott kétszázon is felül van Ady efféle

verseinek száma. A Nagyváradi Naplóból, a nagyváradi Szabadságból és a zilahi Szilágyból szedett darabokat nincs módomban ellenőrizni, de a debreceniek sorozata erős korrigálásra szorul. A versek sora hézagos, kronológiája hibás. Földessy egyedül a Debreczen hasábjait forgatta – s nem is teljes figyelemmel –, arról, hogy Ady a Debreczeni Hírlapnak és a Debreczeni Főiskolai Lapoknak is munkatársa volt, nem vesz tudomást. Íme azoknak a verseknek a jegyzéke, amelyek a Földessy összeállításából kimaradtak:

Szüret. Aláírás: Adieu Bandi. Debreczeni Ellenőr. 1898. okt. 6.

Zion. Aláírás: Bandi. D. E. 1899. jan. 6.

Jégsaison. Aláírás: Bandi. Debr. Főisk. Lapok, 1898. dec. 20. és Debr. Hírlap, 1898. dec. 19.

Szilveszteri ex-lex nóta. Aláírás: Bandi. Debr. Hírlap. 1898. dec. 31.

Bohém ünnep. Aláírás nélkül, de a kis cikk, melybe a vers ékelődik, felfedi Ady szerzőségét. D. H. 1899. jan. 6.

A baba. Aláírás: Bandi, D. H. 1899. jan. 16.

Az alsószoknya alkonya. Aláírás: Adieu. D. H. 1899. jan. 19.

Béke. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. jan. 23.

Bolkas Lukács úrnak, Várad. Aláírás: Adieu Bandi. D. H. 1899. jan. 27.

A Gyurkovics-leányok. Aláírás: Diband D. H. 1899. febr. 8.

A számüzöttek. Aláírás: Dyb. D. H. 1899. febr. 9.

Itt a tavasz! Aláírás: Adieu. D. H. 1899. febr. 13.

Nagybőjti dal. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. febr. 18.

Lesz sorozás. Aláírás: Dyb. D. H. 1899. febr. 24.

Zsur a jégen. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. febr. 28.

Márciusban. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. márc. 2.

Diákélet. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. márc. 7.

Az elveszett hercegnő. Aláírás: Adieu. D. H. 1899. márc. 9.

Fel Kínába! Aláírás: Dyband. D. H. 1899. márc. 11.

A csók halála. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. márc. 13.

Virág a redakcióban. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. márc. 21.

Locsarekné nyugalomban. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. márc. 25.

Ő itt van! Aláírás: Bandi. D. H. 1899. ápr. 8.

A lóversenyről. Aláírás: Dyband. D. H. 1899. ápr. 17.

Levél. Aláírás: Koboz Aladár. D. H. 1899. ápr. 19.

Dal a Nagyerdőről. Aláírás: Dyband. D. H. 1899. ápr. 20.

Óh Debrecen. Aláírás: Bandi. Debreczen, 1899. június 26.

A hétről. Aláírás: Bandi. Debreczen. 1899. okt. 2.

Dal a tánciskoláról. Aláírás: Grósz Sándor. Debreczen. 1899. nov. 16. Hogy e vers Ady-vers, bizonyítja Dénes Sándor cikke a Tavasz c. nagyváradi folyóirat 1919. júl. 19-i számában.

A kamat. Aláírás: Bandi. Debreczen, 1900. febr. 6.

Ez harminc újabb Ady-vers, de nem volna nehéz még néhányat kiböngészni az egykorú lapokból. (Dongó, Debr. Reggeli Újság).

Földessy időrendben sorakoztatja a darabokat, de többször megtéved. A *Nászutazók* nem szept. 1-ről, hanem 15-ről való, a *Haza a fürdőből* nem aug. 2-ról, hanem 23-ról. A *Szakíts, feledj!* című vers nem a Szilágy 1899. dec. 31-i, hanem a Debreczen 1899. okt. 30-i számában jelent meg először. Jó lett volna, ugyancsak filológus szempontból, ha Földessy közreadja azokat az érdekes variánsokat, amelyek a már egyszer megjelent s később újra közölt versek csinosítgatásából állottak elő. Ezek az apróbb-nagyobb eltérések olykor frappánsan illusztrálják a költő fejlődését. (Vö. *Az utolsó részlet*-et a Debreczen 1899. nov. 4-i számában s a Még egyszer kötetben; a *Szakíts, feledj!* Szilágy-beli és Debreczen-beli szövegét; a *Menyasszony a Zsóka*-t – Debreczen, 1900. jan. 4. – a Még egyszer-beli variánssal.)

Magyar Írás 1922. december; II. évf. 12. sz. 215. – *Lakatos Péter Pál*

Ady Endre: Rövid dalok
egyről és másról
(Amicus-kiadás, Budapest, 1922.)

A nagy alkotók teljes megismeréséhez minden életmegrögzítés – legyen bár efemér jelentőségű – mélyebbre hatolást jelent. A fiatal vidéki újságíró Ady verseit is ilyen szempontból kell boncolnunk. Utat kell keresnünk a „Halottak élén" kötetig, a legemberibb és legnagyobb Ady-ig. Földessy Gyula az előszóban tulajdonképpen megmagyaráz mindent, de inkább külső momentumokkal foglalkozik. A fejlődés szerves kapcsolatát, vagy egy-egy áthidalhatatlan előrelendülés belső indítóokát azonban nem világítja meg. A visszafelé következtetés mindig könnyebb, mint a jövő kibogozása. Bizonyos azonban az, hogy a vidéki újságíró Ady ezen verseiből halhatatlan erejét, robusztusságát kikövetkeztetni nem lehetett. Csak a nagy Ady-tól látjuk a kicsit, csak a nagy Ady kifejezései világítják meg a kis Adyét. Elismerjük: a kutatás még filológiai szempontból is fontos dolog, de sokhelyütt mégis nagyon felesleges és kicsinyes. Mégis csak a belső az ok s attól függ minden formai kialakulás. Egyikről sem lehet különváltan beszélni és igazságokat megállapítani.

Ugyancsak az Amicus-kiadásban jelent meg Ady Endre: Margita élni akar (Bp. 1921) c. epikus munkája. – Ennek a munkának fő érdekessége: elfordulás a szigorú epikai törvényektől s a helyzetek, történések lírává mélyülő feloldása. – Ady ezen munkája nem jelent feltétlen értéket, de sokkal többet, mint előbb említett verseskötete.

A könyvek bibliofil és tipográfiai szempontból külön dicséretet érdemelnek a tartalom, a belső harmonikus megoldásában. Kozma Lajos megérett és átértelmezett fametszetei szépen díszítik a könyveket.

Élet 1923. jan. 28.; XIV. évf. 2. sz. 45–46. – Kultúra – Zs. *(Alszeghy Zsolt?)*

Az irodalom újdonságai

Futnak a napok, futnak az évek, és a tegnap egyre jobban a múltba vész. Immár Ady Endre is az irodalomtörténet szereplőjévé vált, lüktető vére és perzselő szelleme nem az a mindenkit harcratüzelő parázs már, aki másfél évtizeden át a térdrehullók és értéktagadók hadrendjét, az ünneplő kürtöket és kijózanító felvilágosításokat foglalkoztatta: versei, amelyeket az Amicus vállalat megbízásából fényébe-vakult barátja, Földessy Gyula tesz közzé, irodalmi kuriózum csupán; többé nem a hangjával és tartalmával érdekel, hanem csak azzal, hogy önmaga mit hagyott ki vagy felejtett ki az életében megjelent kötetekből. Újat nem is ad a képhez, amelyet róla elfogultak és elfogulatlanok rajzoltak, legföljebb azt a régi igazságot erősíti meg, hogy a költőnek nem minden sora érték, nem minden sora való a közönség elé. Adyból az, amit a művészetkereső irodalomtörténet maradandónak jelez, az *Új Versek, Szeretném ha szeretnének, Vér és arany* köteteiben forog közkézen; a többi kötetben, ebben az új posztumuszban is, a politikai harc kiélesedése engedhet csak az előbbieknél jellemzőbbeket találni.

(A továbbiakban a szerző foglalkozik még a Ferenczi-, illetve a Voinovich-féle Petőfi-kiadással, ifj. Radványi Sándor, Székely László, Tóth László verskötetével és P. Ábrahám Ernő regényével.)

Ny 1923. febr. 16.; XVI. évf. 4. sz. l. 280. – *Földessy Gyula*

Ady: Rövid dalok
– Válasz Kardos László bírálatára –

A Nyugat 1922. dec. 16-i számában Kardos Lászlónak több kifogása van az általam összetartozónak s az Amicus-kiadásban megjelent Ady-versgyűjtemény ellen. 1. Hogy „a versek sora hézagos", „nem veszek tudomást" arról, hogy Ady több más debreceni

lapnak is munkatársa volt. – Magam is nagyon sajnálom, hogy a tőle felsorolt versek kimaradtak a kötetből, de annyira-mennyire-mentségemül föl kell hoznom, hogy a Nemzeti Múzeum hírlaptárában a versek egybeszedése idején, 1919–20 telén, egyedül csak a Debreczen volt hozzáférhető, a többi debreceni lapokat lehetetlen volt megkapnom, mert egy más épületben rendezetlenül voltak felraktározva. – 2. Szememre veti azt is, hogy a közöltem-versek kronológiája hibás. Két esetben csakugyan téves a hivatkozás, éspedig azért, mert a vers-közlések oldalán a lap fején szept. 15. és aug. 23. helyett sajtóhibával szept. 1. és aug. 2. volt nyomtatva, s a másoló a vers leírásánál ezt a sajtóhibás dátumot tette oda, s a versszöveg és a másolat egybevetésekor a sajtóhiba engem is félrevezetett. Bizonyos, hogy e tévedésekért én kell, hogy tartsam a hátam, s két, a Debreczenből kifelejtett vers miatt is hiába állok elő a másoló elnézésével, de szabad legyen nekem is csodálkoznom azon, hogy a szíves bíráló engem kiigazító adataiban háromszor is megtéved: a *Nászutazók* nem 1899. szept. 15, hanem szept. 16-án jelent meg; *A hétről* c. vers megjelenési dátumául 1899. okt. 2-t ír szept. 2. helyett, s egy harmadik Ady-verset – *Szakíts, feledj!* – 1899. okt. 20-ról idéz, pedig ennek a versnek ebben a lapszámban semmi nyoma sincs, sőt jóval vissza és előre a megelőzők és következőkben sem.

Egyébként béke velünk. Kardos László nagyon jól tette, hogy fölhívta a figyelmet a Rövid dalok-ból kimaradt versekre. Egyelőre álmodnunk sem lehet róla, hogy a *teljes* Ady megjelenhessék, de az ilyen kiegészítések mindenesetre közelebb visznek ehhez a távoli időponthoz. S ha magam, Ady halála óta első sajtó-alá rendezője a még kötetbe nem foglalt Ady-verseknek, még nem végezhetek egész és kifogásolhatatlan munkát, ebbe a kellemetlen helyzetbe csendes rezignációval kell belenyugodnom. Nem járok másképp, mint mindazok, akik nagy poéták hagyatékát először próbálták összegyűjteni. S talán ezen felül is megvéd némiképpen a mai életünk keservesen nehéz technikája. . S végül azt hiszem, hogy ez az Ady-kötet hézagai dacára is hű képet ad a croquis-versek nagy poétának menendő Adyjáról, s az Ady egész oeuvre-jével foglalkozó művelt olvasó vagy esztétikus nemigen lehet el nélkülük.

A GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK KIADÁSTÖRTÉNETE

A gyűjteményes kötetekről készült összeállításnak a versek kritikai kiadásában egyetlen alapvető és meghatározó funkciója van: a lírai életmű összegyűjtött kötetbe foglalásának és szerkezeti elhelyezésének számontartása, illetve a költő életében kötetben meg nem jelent versek közreadásának, bővülésének regisztrálása. Magát az összeállítást az az igény tette szükségessé, hogy az egyes versek jegyzeteinek *Megjelenés* rovataiban pontosan jelezhessük, hogy az adott mű mikor vált a nyilvánosan számon tartott költői opus részévé, mikor jelent meg *gyűjteményes kötetben először*.

A lírai életmű zöme az 1930-ban publikált Ady-összesben került a közönség elé először együtt: ez tartalmazta a költő életében kiadott kötetek és a két posztumusz kötet teljes versanyagát. Ehhez mérten az *első* bővítést az 1943-as bibliapapíron megjelent kiadás adta a kötetben meg nem jelent versek első csoportjával, a *második* szaporulatot az 1954-es Magyar Parnassus-féle kiadás hozta a kötetben nem publikált versek második részlegével. A *harmadik* bővülést az 1962-ben a Magyar Klasszikusok sorozatban megjelent összes versek közreadása eredményezte, amely a zsengék, az ifjúkori versek és az alkalmai dalok gyűjteménybe foglalásával számszerűen jelentősen gyarapította a közönség számára is nyilvántartott lírai életművet. Ezt követően *negyedszer* az 1971-es Magyar Parnasszus-kiadás állománya bővült az AEÖV I. eredményeinek felhasználásával, majd *ötödször* 1977-ben a Magyar Remekírók, *hatodszor* 1980-ban pedig a Nagy Klasszikusok sorozatában publikált, eddig meg nem jelent versekből szerveződött újabb szaporulat.

Az alábbi összeállításban csak az összes versek igényével fellépő gyűjteményes kötetek adatait foglaljuk össze. A különböző válogatások, az eltérő címekkel megjelenő válogatott vers-összeállítások adatait tehát itt nem regisztráljuk. Az AEÖV I.-ben a gyűjteményes kötetekről közreadott kiadástörténetet néhány azóta előkerült adat nyomán egy-

két mozzanatában módosítottuk. E változtatásokat azonban olyan eljárással oldottuk meg, hogy a gyűjteményes kötetek kronológiai adataiban a versállomány bővülését eredményező összes versek hivatkozási számai az AEÖV I.-ben közölt adatokhoz mérten ne változzanak. Természetesen az 1969-ben kiadásra került I. kötet adatait kibővítettük az újabb gyűjteményes publikációkkal, ezek gyűjtését 1987 augusztusával zártuk le.

A gyűjteményes kötetek filológiai adatainak felderítése sok esetben igen körülményes munkát kívánt, mert a legtöbb Ady-összest megjelenési évszám és a kiadás számának jelzése nélkül adták ki. Nehezítette a kiadások számbavételét, hogy több esetben külön megjelölés nélküli utánnyomások is készültek az Athenaeumnál kiadott Ady-összesekről. Így a bibliográfiai források, konkréten Gulyás Pál Magyar írók élete és művei c. munkájának első kötete és az ugyancsak Gulyás szerkesztette Magyar Könyvészet c. kiadvány Corvina melléklete nyilvántart egy 1933-as (propaganda) és egy 1938-as (új) kiadást is, amelyeket azonban az OSZK állományában nem találtunk. Eredményesebb és nálunk szerencsésebb volt az ismert kolozsvári Ady-kutató, Bustya Endre, akinek a kolozsvári Akadémiai Könyvtár volt unitárius kollégiumi állományában nemcsak az előbb említett két kiadásra, hanem egy korábban bibliográfiákban nyilván nem tartott 1945-ös kiadásra is sikerült rálelnie. (Bustya Endre: Három „kitagadott" Ady-összes. Utunk, 1973. aug. 17.; XXVIII. évf. 33. sz. 4.) Természetesen köszönettel és filológusi megelégedéssel hasznosítjuk, építjük bele a gyűjteményes művek összeállításába Bustya eredményeit. S nemcsak a három hiányzó összkiadás esetében – amelyek közül egy feltételezhetően csak korábbi kiadások eltérő *címváltozata* –, hanem más felfedezéseit, észrevételeit is figyelembe vettük. Minthogy azonban a fentebb megnevezett gyűjteményes köteteket hazai könyvtárainkban egyelőre mostanáig sem leltük, ezért a vonatkozó adatok elé csillagot tettünk; ezzel jelezve, hogy a megjelölt adatokat átvétel nyomán közöltük, s hogy azok ellenőrzésére – könyvtáraink állományának hiányosságai miatt – nem volt módunk.

Meggyőződésünk azonban, hogy a filológiai munka a szakemberek szélesebb körének termékeny és kölcsönös együttműködését igényli. Így történt ez a gyűjteményes kötetek AEÖV I.-ben közölt kiadástörténetének előkészítésében, összeállításában is, amelyben a könyvtárak dolgozóinak támogatásán túl áldozatos és lelemények munkájával elsősorban Schweitzer Pál volt segítségünkre. (Éppen ezért méltánytalan és a szakmában szokásos eljárásoktól eltérő Bustya közleményének tréfálkozó címe és szövegének itt-ott kioktató hangja. Nem „kitagadott", hanem a könyvtári állományban „nem talált" gyűjteményes kiadások hiányoztak mind az 1969-es AEÖV I., mind pedig az 1972-es Vitályos–Orosz-féle Ady-bibliográfia vonatkozó összeállításából.) A gyűjteményes kötetekről készült összeállításunkban mindenekelőtt a bevezetőnk elején érintett céloknak kívántunk megfelelni. Nem tekintettük és nem is tekinthetjük feladatunknak azt, hogy kiadástörténeti utalások helyett az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat történetét és üzleti tevékenységének, politikájának rejtelmeit bogozgassuk. S aligha lehet e kiadástörténeti dokumentáció feladatainak sorába tartozó Ady ún. „ajánlásai"-nak számbavétele. Az tehát, hogy melyik gyűjteményes kötet közölte vagy nem, illetve melyik csak részlegesen ezeket a dedikációkat. Mindez már a költői életmű utóéletének olyan részletproblémája, amely a kritikai kiadás illetékességi körén kívül esik.

A fentebb megjelölt célok és keretek értelmében kíséreltük meg összeállítani az összes verseket tartalmazó gyűjteményes kiadások sorrendjét. (Összeállításunk menetében nem vettük figyelembe az ország határain kívül, a szomszédos országokban megjelent gyűjteményes kiadásokat, minthogy azok adatainak ellenőrzése csak részlegesen volt lehetséges. Viszont a hazai kiadások számozott – 32 önálló és további 3 csak betűvel jelzett címlapváltozatos editio – felsorolása után tájékoztatást adunk kronológiai sorrendben a jelenleg ismert 5 nem Magyarországon megjelent Ady-összesről is.) A felsorolásnál az általunk kialakított rövidítés és a sorrend szerinti számozás feltüntetésével (AEöv-1 stb.) közöljük a rekonstruált időrendnek megfelelően a gyűjteményes kötetek adatait:

AEöv-1

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. [Sajtó alá rendezte, „A kiadó" aláírású előszót írta Sárközi György.] Bp. [1930.] Athenaeum. 544 l.

A könyv az alábbi Ady-kötetek verseit tartalmazza:

Új versek
Vér és arany
Az Illés szekerén
Szeretném, ha szeretnének
A Minden-Titkok versei
A menekülő Élet
Margita élni akar
A Magunk szerelme
Ki látott engem?
A halottak élén
Az utolsó hajók
Függelék:
Versek
Még egyszer

Az összes versek első kiadása egy kötetben és évszámmegjelölés nélkül jelent meg. Az 1930-as évszám mellett több bizonyíték is szól. Így a Gulyás Pál által összeállított Magyar Könyvészet 1930-as évfolyama már regisztrálja e kötetet. Hasonlóképpen a Magyar írók élete és művei c. könyvének I. kötete 227–28. lapjain Gulyás az első Ady-összest 1930-as kiadási évszámmal jegyzi fel. Ezt bizonyítja a Ny 1930. ápr. 1-i számában megjelent hirdetés: „Ady Összes Versei – 1 kötetes összkiadás (az eddigi 12 helyett)." S hogy ez a könyv valóban nem egy korábban megjelent mű utánnyomása volt, az vitathatatlanul kiderül Babits Mihály ismertetéséből (Egykötetes Ady. Ny 1930. ápr. 16., I. 645–47.), amelyben kiemeli annak jelentőségét, hogy most először lehet Adyt egyvégtében olvasni, ami az életmű összbenyomását jelentősen fokozza. A fentiek alapján egyértelműen állíthatjuk, hogy a kötet kiadási dátuma: 1930.

Az irodalmi közvélemény évtizedeken át abban a hiedelemben élt, hogy ezt az első összkiadást Földessy Gyula készítette, bár a neve elő sem fordul a könyvben. Csak az utóbbi másfél évtized folyamán derült ki, hogy ezt az első összkiadást nem Földessy, hanem Sárközi György állította össze. Már idézett cikkében Bustya Endre felhívta a figyelmet arra, hogy az Athenaeum az 1930 elején kiadott könyvjegyzékében a készülő kötetet az alábbi módon hirdeti: „Összeállította és bevezetéssel ellátta Sárközi György." Más forrás is bizonyítja ezt a megállapítást, mégpedig Hatvany Lajos levele Boncza Bertához, amelyben többek között a következőket írja: „Az a vaskos, nagy Ady-kiadás (az Athenaeumé) rossz. Nemcsak a nyomdahibák miatt. Nem akarok most filológizálni, többek közt csak egyet említek meg: Ady a *Margita élni akar*-t sohse adta ki [...] Az ilyet az összkiadásban a legvégén kis betűkkel ki lehet azért nyomtatni, de ez a félresikerült elbeszélő költemény nem arra való, hogy a kötet derekát elektelenítse [...] Sárközi a megbízást kénytelen-kelletlen, anyagiakért vállalta, úgy is néz ki, gépies összeállítás, melyben lélek és szeretet helyett nyomdahibák vannak." S ugyanebben a levélben szól arról is, hogy az Ady-kiadások munkálataiba be kell vonni Földessyt, „mert Ady Endrének ő a hivatott filológusa". (Hatvany Lajos levele Boncza Bertához, 1932. aug. 22. In: Levelek Hatvany Lajoshoz. Bp. 1967. 673–74.) Közvetett módon Földessy is utal arra, hogy a nagyalakú összkiadáshoz nem volt köze. *A legoktalanabb szerelem* c. vershez fűzött kommentárjában leírja, hogy a vers egyik szavának írásmódja tekintetében Babits és közte vita volt. Majd hozzáteszi, hogy Babits „tekintélye súlyával elérte, hogy a nagyalakú összes-Adyban *így* szedették. A bibliofil kiadásokban helyreállítottam az eredeti s egyedül helyes szöveget". (Földessy: Anit 292.)

Az első kiadás 5–6. lapján található előszó – amelyet a fentiek értelmében Sárközi György írt – röviden összefoglalja a gyűjteményes kötet alapelveit. Eszerint a könyv „az olvasóközönségnek készült és nem a tudománynak". „Célja az, hogy a költő különböző időpontokban közzétett, s azóta újabb és újabb kiadásokban megjelent versesköteteit egyetlen könnyen kezelhető kötetbe zárja össze."A könyv magába foglalja Ady összes verskötetét, „valamint posztumusz kötetét, *Az utolsó hajók*-at". Az első Ady-összes szerkezetével kapcsolatban Sárközi elmondja, hogy „a kötetek egymásutánjában

természetesen követtük az első megjelenések sorrendjét, a *Versek* és *Még egyszer* köteteket azonban Függelékbe tettük". Megjegyzi továbbá, hogy az eredeti verseskötetek közé beiktatták „a *Margita élni akar* című verses regényt is". Közli azonban azt is, hogy a gyűjteményes összeállítás mire nem terjedt ki: „Viszont nem vettük föl az itt-ott szórványosan fölbukkant Ady-verseket, melyeket a költő kihagyott, vagy esetleg kifelejtett köteteiből... s nem vettük föl Ady újságírói minőségben – legtöbbnyire álnéven – írt aktuális versikéit." A kiadás forrásairól és szövegközléséről kifejti még: „Jelen kiadás alapjául az Athenaeum, illetve a *Még egyszer* és a *Margita élni akar* köteteknél az Amicus Ady-kiadásait vettük. Az alapul vett szövegből csak néhány kétségtelen sajtóhiba esetén tértünk el."

AEöv-1/a

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. [Sajtó alá rendezte, „A kiadó" aláírású előszót írta Sárközi György.] 2. kiadás. Bp. [1930.] Athenaeum. 544 l. – Valójában nem „2. kiadásról", az AEöv-1 változatlan utánnyomásáról van szó, hanem *címlapváltozat*ról, az AEöv-1 raktáron maradt példányait látták el „utólag beragasztott" „2. kiadás" jelzésű címlappal. (L. Bustya E.: i. h.)

* AEöv-1/b

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. [Sajtó alá rendezte, „A kiadó" aláírású előszót írta Sárközi György.] [1933.] Athenaeum. 544 l. (Propaganda kiadás) – Ugyancsak *címlapváltozat*ról van szó: az AEöv-1 raktáron maradt példányainak harmadik részlegét adták közre „utólag beragasztott" „propaganda kiadás" jelzésű címlappal. (L. Bustya E.: i. h.)

AEöv-2

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI [Sajtó alá rendezte, „A kiadó" aláírású előszót írta Sárközi György.] Bp. [1934.] Athenaeum. 544 l. – Az AEöv-1 változatlan utánnyomása.

AEöv-3

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1936.] Athenaeum. 1013, 3 l. (Bibliapapíron)

A kisformátumú és bibliapapírra nyomott kiadás szerkezetében az AEöv-1-et követi általában, a *Margita élni akar* kivételével, amelyet – a kiadásban neki szerepet juttató Hatvany Lajos levélben is kifejtett intenciója alapján (l. ezt az AEöv-1 dokumentációjában) – Földessy a Függelékbe helyezett a két fiatalkori verseskötet után. Az első kiadások előszava elmaradt, és helyette rövid utószó található.

* AEöv-4

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. [Sajtó alá rendezte, „A kiadó" aláírású előszót írta Sárközi György.] Bp. [1938.] Athenaeum. 544 l. – Az AEöv-1 változatlan utánnyomása. (L. e kiadásról Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái I. Bp. 1939. 228., ill. Bustya E.: i. h.)

AEöv-5

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1940.] Athenaeum. 1013, 3 l. (Bibliapapíron) – Az AEöv-3 változatlan utánnyomása.

AEöv-6

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula. Bp. 1942. Athenaeum. 1013,. 3 l. (Bibliapapíron) – Az AEöv-3 változatlan utánnyomása.

AEöv-7

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. [Sajtó alá rendezte, „A kiadó" aláírású előszót írta Sárközi György.] Bp. 1942. Athenaeum. 544 l. – Az AEöv-1 változatlan utánnyomása.

AEöv-8

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1943.] Athenaeum. 1047, 1 l. (Bibliapapíron)

Ez a kiadás az AEöv-3 bővített változata. A *Margita élni akar* c. költeménnyel záródó részig teljesen megegyező, majd a 995-től 1027-ig terjedő lapokon A kötetben meg nem jelent versek gyűjtőcímmel 44, eddig a gyűjteményes kötetekben kiadatlan verset foglal magába.

A kiadás az eddigiekhez mérten a következő új verseket tartalmazza:

A cári ágyú filozofál
Henrik ur lovagol
[Medve] Miklósnak – Bandi
Medve Miklósnénak
Uj Heléna
Lábán hivása
Intermezzo
Kleopátra hivása
Farsang a Duna-tájon
Köszvény-ország márciusa
A papok istene
A legjobb csókok
Háborog a sír
Zikcene, zakcene, satöbbi
Utazás a Multban
Az elüzött Könny
Egy megtalált könyv
Révész Bélának *[A éjszakán...]*
Az Élet vőlegényei
Kacag a Föld
Az új hitvallás
Földrengés előtt
Barna Ég alatt
A kétségbeesés dala
Boldizsárnak
Emléksorok A Holnap II.-be
Lukács Hugónak
Révész Bélának *[A Minden-Titkok...]*
Páris menekül előlem
Engem félig szerettek
Itt a nagy harc
„Adának"
A kuruc halála
Be gyönyörű tavasz-éjjel
Egy napló kezdete
Legenda
Fénylik a tenger
Zuboly emléktáblájára
Dedikáció
Játék a Sorssal
Átkozott a Gondolat
Minden csak volt
Szegény jó fiaim
Lányos anya izenete

E kiadásban A kötetben meg nem jelent versek ciklusa elé Földessy Gyula rövid bevezetőt írt, amelyben többek között elmondja, hogy „ebben az évek folyamán összetartozott anyagban van nem egy teljes értékű Ady-vers". Szerinte „ezek merő véletlenségből felejtődtek ki az Ady-kötetekből. Persze, a dedikációs versekről nem szólva, vannak közöttük olyanok is, amiket a költő szándékosan mellőzött. Ilyenek legnagyobbrészt a Népszavában és a Világban megjelent túlszilaj indulatú versek... Ezeknek értéke tehát semmiképp sem gondolati tartalmuk. Közzétételük egyedüli indoka a teljességre, az *összes* Adyra törekvés." (E bevezetőről, illetve annak Ady forradalmi verseivel szemben nyilvánított fenntartásos mondatairól Földessy Gyula egy későbbi utalásában elmondja, hogy e mondatokat az Athenaeum cégvezetőjének kérésére készítette. Mégpedig azért, „hogy a kiadóvállalatot semmi súlyosabb kellemetlenség ne érhesse, *kedvem*

ellenére egy pár elhárító szóval kellett indokolnom, miért adjuk ki Adynak ezeket az *akkori* idők »keresztény« szellemével ellentétben álló verseit." (Amt 264.) A kötet végén még rövid, részben az AEöv-4 szövegével azonos tartalmú utószó található, amelyben említést tesz a gyűjteménybe most felvett, kötetben meg nem jelent versekről, és jelzi az újságírói alkalmi versek mellőzését.

E kiadásból még ez évben, 1943-ban új lenyomat is készült. (L. Vitályos–Orosz: Ady-bibliográfia. 1972. 15.; ua. 2. bővített kiadás, 1980. 15.)

AEöv-9

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1944.] Athenaeum. 1947, 1 l. (Bibliapapíron) [A köteten az eddigi gyűjteményes kiadások összesített példányszámára utaló jelzés:] „81–91.000". – Az AEöv-8 változatlan utánnyomása.

*AEöv-9/a

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1945.] Athenaeum. 1047, 1 l. (Bibliapapíron) – Az AEöv-8 változatlan utánnyomása. (E kiadásról l. Bustya E.: i. h.)

AEöv-10

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1947.] Athenaeum. 1047, 1 l. (Bibliapapíron) – Az AEöv-8 változatlan utánnyomása.

AEöv-11

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1948.] Athenaeum. 559 l. (Rotációs papíron, fűzve. Propaganda-kiadvány) – Szerkezetében és tartalmában az AEöv-8-at követte, „A kötetekben meg nem jelent versek" bevezetője azonban elmaradt.

AEöv-12

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte és a kísérő sorokat írta Földessy Gyula.) Bp. 1950. Szépirodalmi Könyvkiadó. 707, 1 l.

Ez a kiadás tartalmában az AEöv-8 anyagát közli újra, de szerkezeti változtatásokkal és különböző szövegjavításokkal. A kiadás végén található utószóban a sajtó alá rendező beszámol szövegjavításairól (705–06.), amelyeket az új kiadásban eszközölt. Majd szól az összeállítás elveiről (707.), és jelzi, hogy a gyűjteményes kötet szerkezetében visszaállította az AEöv-1 kötetsorrendjét: tehát a *Margita élni akar* c. költeményt a Függelékből visszahelyezte *A menekülő Élet* és *A Magunk szerelme* c. kötetek közé. Változtatást eszközölt „A kötetekben meg nem jelent versek" sorrendjében is, amennyiben a *Lányos anya izenete* c. verset a keletkezése feltételezhető időpontjának megfelelő helyre sorolta. Végül az eddig *Legenda* címen közölt verset először hozza teljes címével: *Legenda az úrzsiványról*. (A kísérő sorokban Földessy erre a címváltoztatásra is kitér.)

AEöv-13

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte és a kísérő sorokat írta Földessy Gyula.) Bp. 1953. Szépirodalmi Könyvkiadó. 707, 1 l. – „13. kiadás". – Az AEöv-12-nek újraszedett, változatlan kiadása.

AEöv-14

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte és az utószót írta Földessy Gyula.) 1–2. kötet. Bp. 1954. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 650, 2 l., 2. 694, 2 l. [Magyar Parnasszus]

E kiadás a korábbiakhoz mérten az alábbi versekkel bővült:

Március 20
„A bánat dalai"-ból
Két dal (l. *[Mosolygásnak]*)
Ha...
Könnycseppek
Dalok
Temetés
Béke
Puskin
Finále
Tatjána irt...
Nászutazók
A sárban
Feledjetek!...
Október
Halottak napján
A vég után
Karácsony
Szakíts, feledj!
Blaháné
Uti nóta
Boldog örvény
Noé bárkája
A márciusi vénekhez
A tarka blúz

A kiadás második kötetének végén Az Ady-versek kiadásai címen a sajtó alá rendező Földessy Gyula egy rövid utószóban összefoglalja az eddigi Ady-összkiadások történetét, mely az időpontok tekintetében több helyen téves. Elmondja továbbá, hogy a „jelen kötet anyagát még a *Rövid dalok egyről és másról* kötetének 24 versével bővítettük". A bővítésre vonatkozó adat azonban pontatlan, mert az újonnan bekerült versek száma valójában 25 és nem 24; igaz azonban, hogy a *Noé bárkája* nem szerepel a Rd-ban.

AEöv-15

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte és az utószót írta Földessy Gyula.) 1–2. kötet. Bp. 1955. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 544 l., 2. 598 l. (Félvászon kötésben) – Szerkezetében és tartalmában az AEöv-14-et követi.

AEöv-16

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. – Mindenben az AEöv-15-tel egyező adatok. (Egészvászon kötésben) (Valószínű, hogy csupán az előző kiadás ívei egy részének új borítóval ellátott változatáról van szó.)

AEöv-17

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte és az utószót írta Földessy Gyula.) 1–2. kötet. Bp. 1955. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 650, 2 l. 2. 694, 2 l. [Magyar Parnasszus] – Az AEöv-14 kisebb alakú változata.

AEöv-18

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte és az utószót írta Földessy Gyula.) 1–2. kötet. Bp. 1958. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 649, 3 l., 2. 693, 3 l. – Az AEöv-14 kisebb alakú változata.

AEöv-19

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. 1–2. kötet. Bp. 1961. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 550, 2 l., 2. 585, 3 l. [Arany Könyvtár] – Szerkezetében és tartalmában az AEöv-14-et követi.

AEöv-20

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, az utószót írta Földessy Gyula; illusztrálta Borsos Miklós.) Bp. 1961. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1165, 3 l. (Bibliapapíron) – Az összeállítás az AEöv-14-et követi, s a kiadó külön cím nélküli, ún. illusztrált sorozatában jelent meg Borsos Miklós rézkarcaival.

AEöv-21

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte Koczkás Sándor és Krajkó András.) [A jegyzeteket írta Krajkó András.] 1–2. kötet. Bp. 1962. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 766 l., 1 tábla (Ady Endre fényképével), 2. 815, 1 l. [Magyar Klasszikusok]

E kiadás a kritikai kiadást megelőzően az Ady-versek addigi legteljesebb gyűjteménye. Az elkészülése idején ismert összes Ady-verset magába foglalja, sőt 4 olyan korai verset is tartalmaz, amelyeket a kritikai kiadás a „kétes hitelűek" közé sorolt: így a Valóság a poézisban, a Lemondás, A jövő réme és A sír szája c. verseket. Szerkezetében e kiadás az eredeti Ady-köteteket illetően az AEöv-14-et követi. Függelék összefoglaló címmel kerültek viszont kiadásra A kötetekből kimaradt versek, a Zsengék és az Alkalmi versek, rögtönzések, rigmusok csoportjai. A kiadás szaporulatának föltüntetésénél nem adjuk meg a Függeléken belüli szerkezeti egységek tagolását, csupán a gyűjteményes kiadásba most először került versek címeit soroljuk fel e kiadás sorrendje szerint.

E kiadás tehát az alábbi versekkel bővült:

Makai halála
Az első dal
Megunt élet
Márkó király
Október 6
A csók halála
Endre napra
Emlékvers... *[Majd hogyha a sivár élet...]*
Emlékvers... *[Bábbal játszik...]*
Egy bucsuzásra *[Elhitettem a szivemmel...]*
Emlékvers... (Gizikének emlékül!)
A Pollacsek úr felesége
Megpihent
Tragédia
Szürct
Jégsaison
Szilveszteri exlex-nóta
Zion
A baba
Az alsószoknya alkonya
Béke *[A parlament...]*
A Gyurkovics-leányok
Számüzöttek
Itt a tavasz!
Nagybőjti dal
Egy kinos kérdés
Kutassy Ilma emlékkönyvébe *[Egy hervadt ibolyacsokorból...]*
Levél a szerkesztőhöz *[Szerkesztő úr!...]*
Lesz sorozás!
Zsur a jégen
Márciusban
Diák élet
Az elveszett hercegnő
Fel Kinába!
Virág a readakcióban
Locsarekné nyugalomban
Ő itt van!
A lóversenyről
Levél
Dal a Nagyerdőről
A herceg ur szerencséje
Május elseje
Jön az orfeum
Rigó Jancsi él!
Dal az időről
Óh, Debreczen
Juliusban
Dal a szalma-özvegyekről
Pfefferfleisch
Haza a fürdőből
Hulló csillag – lacikonyha
A héttől
Megjöttek a szinészek
Lajoska gróf
Dal a házi békéről
Lili asszonyról
Sulamith
Öreg nyár – nem vén nyár
A bolond

Dal a tenoristáról
Dal a tánciskoláról
Fogynak a lányok
Sulamith megbukott
Bélának
Falun
Olcsó a patika
Levél a szerkesztőhöz
[Hallom...]
Miss Mary és Miss Klára
Dal az inter-urbán telefonról
Nősülhetnek a papok
A legnagyobb
Mai trubadurok
Cenzura a vidéken
A kamat
Szerkesztői üzenet egy Ady-verssel
Lex Heinze
Egán
A hó
A kalikó
Helyi szerzők
Dalaim
Az esküdtszék
Tavasz *[Elnézem a korzó...]*
Burok
Karnevál
Itthon
Uj tél
Uj irány
A közgyülés
A zab
Afférek
A szerelmes hegedős
E könyv olvasása után
Sima úr telepít
Május
Térzene
Tudósok hete
Axelrádék
Sztrájk
A bábákról
Fagyos szentek
Juniusi dalok I–III.
Aratás
Művészi körutak
Érettségi
Szezon-versek I–III.
Aktuális versek *[Hogy vége...]*
Aktuális versek *[Egy szép leányról...]*
Aktuális versek *[Az idö kissé...]*
Aktuális versek *[A csarnok már vár...]*
Aktuális versek *[Miért annyi...]*
Aktuális versek I–III.
A szezon
Szinház *[Kinek még ép a lába...]*
Antikritika
Primadonna
Az év komédiája
Herceg Karneválhoz
Karnevál ellen I–III.
Gringoire
A hang
A hó *[Bizony, mikor még...]*
Tavasz *[A nagykabát...]*
Szinház *[Oly ifjú és máris...]*
A kocsi
Szezonversek I–IV.
Huszárosan
A kis táncosnő
Halton Nagyváradon I–IV.
Szinházi poézis I–VI.
Nincs ballada
Modern lira I–IV.
Fürdőlevelek
Nyárvégi strófák I–V.
A törpék napja
A választás és a pótadó
Dalok a szüretről I–IV.
Szintén strófák a szinházról I–IV.
A brettli
Idillum
Terka
Vénasszonyok nyara
A korzó
A szinház
Vigasztalás
„A csomópont"
A szép kapitány
Búcsúztató
Farsang
A primadonnák betegek
Urak a szinpadon
Köz-ügyek és szinügyek
Tisztviselők kaszinója
Hamvazószerda
Tavasz és ősz
Tavaszi strófák I–III.
Aktuális strófák I–IV.
Fedák Sári (Lotti ezredesei)
Májusi strófák I–III.
Nyári strófák
Juniusi ősz
Nyári strófák I–IV.
Pusztul a lótusz
Rossz szonett J. napra
[Czifra Géza verseskötetébe]

AEöv-22

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, az utószót írta Földessy Gyula.) 1–2. kötet. Bp. 1965. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 650 l., 2. 697 l. [Magyar Parnasszus] – Az AEöv-14-et követi.

AEöv-23

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, az utószót írta Földessy Gyula; illusztrálta Borsos Miklós.) Bp. 1967. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1174, 2 l. – Az AEöv-20 nyomán készült kiadás.

AEöv-24

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, az utószót írta Földessy Gyula.) Bp. 1968. Magyar Helikon. 1006 l. [Helikon Klasszikusok] – Az AEöv-14-et követi.

AEöv-25

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. Bővített kiadás. ([Összeállította] és az utószót írta Belia György.) 1–2. kötet. Bp. 1971. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 838, 2 l., 2. 665 l. [Magyar Parnasszus]

Szerkezetében ez a kiadás az AEöv-21-et követi, Függelék főcímmel foglalva össze a kötetben nem közölt versek különböző csoportjait, s ezek utolsó csoportjában némi kronológiai zavart is okozva. Az AEöv-21-hez mérten további bővülést jelentenek azok a versek, amelyeket az AEÖV I.-ből vesz át a gyűjteményes kötetek állományába. A kritikai kiadás első kötete nyomán az alábbi 11 verset publikája először a gyűjteményes kötetek sorozatában:

[A barátság...]
Tőtös Györgynek
Lajoshoz *(Versben)*
[Vad zivatar...]
Dal a Vigadóról
[Ha minden...]
[Ellenőrzési főszemle]
Lajoshoz
Dal a szélről
Dal a Piac utcáról

Útközben

Külön közli még „Kétes hitelűek" csoport-címmel az alábbi 4 verset, amelyeknek Adytól származó voltát az AEÖV I. kérdésessé tette:

Valóság a poézisben
Lemondás
A jövő réme
A sír szája

(A fenti adatokat vö. még az AEÖV I. 177. oldalán található vonatkozó passzusokkal.)

AEöv-26

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Szerkesztette Koczkás Sándor és Krajkó András, az utószót írta Belia György.) 1–2. kötet. Bp. 1972. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 715, 1 l., 2. 573 l. [Ady Endre Művei] – Az AEöv-25 változatlan újraközlése.

AEöv-27

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Szerkesztette Koczkás Sándor és Krajkó András.) 1–2. kötet. Bp. 1975. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 652 l., 2. 520 l. – Az AEöv-25-öt követi.

AEöv-28

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (A szöveget gondozta és a jegyzeteket összeállította Láng József és Schweitzer Pál.) Bp. 1977. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1638. Jegyzetek:

1307–1520; a versek időrendje: 1521–1551. [Keretcím a könyv gerincén:] (Ady Endre művei I.) [Magyar Remekírók]

Minden korábbi gyűjteményes kiadást meghaladó teljességű és filológiailag is alapos e kötet. A jegyzetekben közölte a versek első megjelenésének helyét és idejét, továbbá az elérhető kéziratoknak, illetve a sajtóközléseknek a végleges szöveghez képest mutatkozó eltéréseit. A Kötetekbe nem sorolt versek címmel fogta egybe és folyamatos időrendi sorrendben közölte az Ady életében kötetben meg nem jelent verseket. A kötethez a versek időrendjét áttekintő táblázat és az életrajzi adatokat összegező melléklet is készült. E kiadás további 10, kötetben eddig nem közölt verssel bővült, amelyek kronológiai rendben a következők:

Bolkas Lukács úrnak
Gábriella
[Zűrzavaros, ifjú melódiák...]
Dal az anyósról, a piripócsi kalapról és a sorsról
Fájdalmak
[Álmatlan, gyilkos lázban...]
Ilonka
[Ez az Élet könyve...]
Az Isten dicsérete
Magyar igazság Párisban

AEöv-29

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte Láng József és Schweitzer Pál.) Bp. 1977. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1019 l. – Az AEöv-28 versanyagának jegyzetek nélküli kiadása.

AEöv-30

ADY ENDRE ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI. (A szöveget gondozta és a jegyzeteket összeállította Láng József, Schweitzer Pál.) 1–2. kötet. Bp. 1980. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 689, 3 l., jegyzetek: 587–679., 2. 731, 1 l., jegyzetek: 573–662., a versek időrendje: 663–82. [Nagy Klasszikusok]

E kiadás helyesbítésekkel és kiegészítésekkel az AEöv-28-at követi. Állománya újabb 4, kötetben eddig nem közölt verssel szaporodott, amelyeknek címét kronológiai rendben a kritikai kiadásban használt változat szerint az alábbiakban adjuk meg:

Nusikának
[Egyért haragszom...]
[Lehet, hogy hall...]
Révész Bélának [Tudod...]

AEöv-31

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Összegyűjtötte és a szöveget gondozta Láng József és Schweitzer Pál.) 1–2. kötet. Bp. 1982. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 700, 2 l., jegyzetek: 387–678., 2. 615, 1 l., jegyzetek: elmaradtak.

Ez a kiadás felemás módon az AEöv-30-at követi. Ez annyit jelent, hogy mindkét kötet versállománya azonos, továbbá az 1. kötet jegyzetei is megismétlik az előbbi kiadását, míg a 2. kötetből mind a jegyzetapparátus, mind a versek időrendje hiányzik. Az utóbbiak helyett Megjegyzés címmel az alábbiak olvashatók: „A jelen kötet a Nagy Klaszszikusok sorozatban megjelent Ady-összes szövegének változatlan lenyomata. Az eredeti kiadás jegyzeteiben az olvasó megtalálhatja a versek első közlésének adatait, a szövegjavítások indoklását és a legfontosabb szövegeltéréseket. A kötetekbe nem sorolt verseket időrendben közöljük. Ezek keletkezési évét a tartalomjegyzék tünteti föl."

AEöv-32

ADY ENDRE KÖLTEMÉNYEI. (A szöveggondozás Láng József és Schweitzer Pál munkája.) Bp. 1983. [1984.] Helikon. 1664, 6 l. – Versállomány tekintetében az AEöv-30-at követi.

Tájékoztató a nem hazai, illetve közös kiadásban megjelent gyűjteményes kötetekről

A hazai kiadásoktól, illetve kutatásoktól részben függetlenül, részben azokkal kooperációban több szomszéd országban is kiadásra kerültek Ady-összesek. Ezeket a hazai feltételektől eltérő körülmények között keletkezett összkiadásokat nem soroltuk be az itthoni gyűjteményes kötetek időrendjébe, minthogy versállományukban szaporulat nem található. S a könyvtári, kutatási lehetőségek olykori korlátozottságai miatt még az sem bizonyos, hogy az alábbi, kronológiát követő listánk teljes. Bármilyen kiegészítéséért eleve köszönetet mondunk. Vonatkozó adatainkat – az esetleges kiegészítéseket is biztosítandó – nem számoztuk be.

ADY ENDRE ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI. (Sajtó alá rendezte B. Szabó György.) Noviszád, 1956. Testvériség-Egység Kiadó. 599 l. (Bibliapapíron) – (Az Ady életében megjelent kötetek után A kötetekben meg nem jelent versek gyűjtőcímmel közli az addig ismertté vált kiadatlan verseket, megjelölve megjelenési idejüket és helyüket: 541–560.; publikálja továbbá Földessy Gyulának az AM II.-ben közreadott összeállítása nyomán Ady Endre verseinek időrendjét: 563–85.)

ADY ENDRE: VERSEK. (Az előszót írta Szemlér Ferenc.) 1–2. kötet. Bukarest, 1960. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó. 1. Előszó Ady Endre 1877–1919 címen: V–XVIII., 1.596 l., 2. 653 l. A kiadás végén az alábbi tájékoztatás található: „A kötetet a budapesti Szépirodalmi Könyvkiadó 1955-ös kiadása alapján állítottuk össze." – A kiadás alapjául tehát az AEöv-15 szolgált.

ADY ENDRE: VERSEK. (Az előszót írta Szemlér Ferenc.) Bukarest, 1962. Irodalmi Kiadó. Az előszó cím nélkül: 5–24., 1310, 1 l. (Bibliapapíron) A kötet utolsó lapján tájékoztató: „A kötetet a Budapesti Szépirodalmi Könyvkiadó 1955-ös kiadása alapján állítottuk össze."

ADY ENDRE: VERSEK. (Az előszót írta Szemlér Ferenc.) 1–2. kötet. Bukarest, 1969. Irodalmi Kiadó. 1. Előszó Ady a mienk címmel: V–XXV., 1. 596 l., 2. 652 l. A 2. kötet végén tájékoztató: „A kötetet a budapesti Szépirodalmi Könyvkiadó 1955-ös kiadása alapján állítottuk össze."

ADY ENDRE (1877–1919) *Összes versei.* (Szerkesztette Koczkás Sándor és Krajkó András.) 1–2. kötet. Bratislava, 1975. Madách Kiadó. 1. 652 l., 2. 510 l. [Megjelent a két ország „közös könyvkiadási egyezményének keretében" „a Madách Könyvkiadó (Bratislava) részére a Szépirodalmi Könyvkiadó (Budapest) gondozásában".] – E kiadás megegyezik az AEöv-27-tel.

1900

161. Miss Mary és Miss Klára

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. január 4. XXVII. évf. 3. sz. 3–4. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 49–51. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 450–52.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

8. A *kvóta* után a vesszőt pontra cseréltük.
11. A *minálunk* után a hiányzó vesszőt kitettük.
32. Az alapszöveg hibásan szedett *váltság* szavát értelem szerint *válságra* javítottuk.
33. A *San-Toy* után kitettük a hiányzó vesszőt.
41. A *beszéli* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi vers keletkezésére irányadó a megjelenés dátuma és a Sz előző napi színházi hírcikke, amely Ady rigmusának közvetlen forrása volt. E jan. 3-i hírcikkből – amelynek Küry Klára és Miss Mary Halton harca a címe – kiderül, hogy Sidney Jones legújabb – Londonban néhány hónapja bemutatott – operettjének, a San Toynak budapesti színrehozatala körül „primadonna-háború" kerekedett. A hírek szerint (a Sz említett cikkén kívül l. erről még a BN 1900. jan. 3-i és 4-i színházi rovatának San Toy c. közleményeit) a hazai bemutatóra készülődő Népszínház – bár a darab fordítását Makai Emil és Fáy Béla éppencsak elkezdték – a San Toy címszerepének eljátszására vendégként Mary Haltont szerződtette. A Népszínház állandó primadonnája, Küry Klára viszont ezt sérelmesnek találta, s állítólag kijelentette, hogy ha nem ő kapja a szerepet, akkor akár a színháztól is megválik. Másrésztől az újságok beavatottjai tudni vélik, hogy a két művésznő – akik Halton előző havi, decemberi Gésák-beli vendégjátéka idején a Magyar Színházban összebarátkoztak – egyezkedni is próbált: egyesek szerint „Küry személyes megkeresésére Halton lemondta a vendégszereplést", illetve mások szerint „Halton állítólag azt kérte Kürytől, vegye rá az igazgatóságot", hogy tekintsék érvénytelennek a vendégjátékra kötött szerződését. A Népszínház azonban visszalépés esetére „pönálét követelt". Bonyolította az egész viszályt, hogy a San Toy előadási jogát Európa, illetve Ausztria–Magyarország területére Halton rokona (fivére?) szerezte meg, akinek egyik feltétele, „hogy Halton játssza a címszerepet". Így Mary Halton visszalépése esetén a darab előadása is kérdésessé válhat. Egyébként a BN tudósítása szerint (1900. jan. 4. 9.) a Népszínház igazgatója, Porzsolt Kálmán és Küry Klára eddig még nem beszéltek az ügyről. S ugyanez a tudósítás még azt is közli, hogy a további tárgyalásokat elkerülendő Halton „beteget jelentett Kürynél".

A *Miss Mary és Miss Klára* c. versben Ady ezt a nagy vonásokban fentebb ismertetett „primadonna-háborús" szituációt idézte meg, de már eleve Küry Klárát elmarasztaló motivációval. Ady magatartása 1899 folyamán fokozatosan változott meg Küry Klárával szemben: februárban még ünneplő elismeréssel szólt róla (l. az Egyről-másról rovat *Küry Klára azt üzente...* c. cikkét: DH 1899. febr. 23.; AEÖPM I. 95–96.), áprilisban viszont már némi iróniával írt alkalmi verset Küry felemelt helyáras debreceni vendégjátékáról. (L. a 99. *Ő itt van!* c. verset és jegyzetét az AEÖV I.-ben.) Júniusban azután egyértelműen szembefordult a Küry körülötti ízléstelen primadonna-kultusszal, s a művésznő különböző, nehezen ellenőrizhető betegségeket (lumbágót, zsábát) mímelő – színházigazgatót és közönséget zsaroló – gesztusaival. (*Lumbágó és penitencia.* D 1899. jún. 12.; AEÖPM I. 154–55.) Ebben a hangnemben készült a két primadonna konfliktusát gunyorosan pellengérező alkalmi vers is: Ady Küry Klára eddigi viselkedésének folytatásaként értelmezi és értékeli a megtörtént és várható eseményeket.

162. Dal az interurbán telefonról

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. január 6. XXVII. évf. 5. sz. 6. – Hírek – Dvb. – Kötetben: Rd (1923) 51–53. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl) (1962) II. 452–53.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

7. A *ha* utáni felesleges vesszőt töröltük.
8. A *Majd* után a vesszőt elhagytuk; a *telefon* után vesszőt tettünk.
13. A *Tudom* után kiraktuk a hiányzó vesszőt.
17. A sajtóhibás *mát* szócskát értelem szerint *már*-ra javítottuk.
22. A *sohse* után a hibás szedésből becsúszott vessző helyett hiányjelet tettünk.
26. A hibásan szedett *megujitott* szót *megnyitott*-ra változtattuk. Javításunk mind értelmileg, mind a sor szótagszámát tekintve megfelelőbb.
34. A sajtóhibás *a hirről* alakot értelem szerint *akiről*-re változtattuk.
37. A *vággyal* után a megértést zavaró vesszőt töröltük.
39. A *szárnnyal* után a vesszőt elhagytuk.

Keletkezéstörténet

A *Dal az interurbán telefonról* a nagyváradi interurbán telefon-szolgálat jan. 3-i megnyitása nyomán keletkezett. Az eseményről a váradi lapok már 3-án előzetes hírt adtak (Az interurbán telefon megnyitása címen a Sz és Megnyílt a telefon címen a NN), majd részletesebb beszámolót jan. 4-én – a legtöbb budapesti lappal együtt – a lezajlott megnyitóról. Így a Sz. jan. 4-i száma ismerteti az „ünnepiesebb színezet" nélküli megnyitást, továbbá tájékoztat a beszélgetés lehetőségeiről s a telefonközpont kapacitásáról. A lap szerint Nagyváradról „Bécsen kívül 48 várossal lehet beszélni", és felsorolja az interurbán szolgáltatásba bekapcsolt városokat. Az eseményről Ady nem egyszerűen tréfás krónikát, hanem személyes intonálású játékos verset írt. A Temesvárt megismert „Gizus"-ról általában nincs adat az Ady-irodalomban, csupán egy újabb keletű emlékezésben találhatunk némi nyomot róla. A költő 1897-es temesvári tartózkodásáról összeállított dokumentumanyagában Franyó Zoltán többek között közli Ady hivatalfőnöke legidősebb fiának, Omazta Istvánnak emlékezését. Omaztáéknál, a kir. ítélőtáblai irodaigazgató családjánál házitanítóskodott Ady, s az ekkor ötödik gimnázista István – úgy látszik – valamennyire beavatott volt a poéta gáláns ügyeibe. Visszaemlékezése szerint a fiatal

díjnok és házitanító Temesváron „megismerkedett egy Gál Gizi nevű 18 éves masamóddal, aki gyakran megvárta, amikor a hivatalos óra leteltével kijött a törvényszéki palotából. Ilyenkor Ady elkísérte a csinos, nyúlánk, szőke leányt addig a belvárosi üzletig, ahol dolgozott." (Franyó Zoltán: A pokol tornácán. Bukarest, 1969. 388., említi még EmlAE II. 97., 103.) Az alkalmi versben Ady minden bizonnyal e szőke temesvári lányt idézte meg, persze a témának megfelelő játékos változtatásokkal, szuverén képzelettel.

163. Nősülhetnek a papok

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. január 11. XXVII. évf. 8. sz. 4. – Dyb. – További megjelenés: DH 1900. január 12. X. évf. 12. [elszámozás; helyesen: 10.] sz. 3. – Egyről-másról – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 53–54. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 453–54.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. Az egy nappal későbbi DH-publikáció eltérései feltehetően nem Adytól származnak, hanem a helyi szerkesztő vagy szedő önkényes módosításai.

Javításunk:

12. A *Mint* és a *végigtáncol* után a felesleges vesszőt töröltük.

Szövegeltérések:

6. közőnség	DH
9. Házasedik és udvarol...	DH
10. Braziliában	DH
12. végigtáncol,	DH
13. leány	DH
15. valahol	DH
21. Házasodjék	DH
24. konkurencia,	DH
25. lesz, majd ha	DH

Keletkezéstörténet

A mottóban is kiemelt ötletet Ady a BN előző napi számának egyik – később alaptalannak bizonyult – híréből vette. E kis közlemény a Temps-ra hivatkozik, amely pedig egy dél-amerikai újság nyomán arról tudósít, hogy „a pápa enciklikában indokolja, miért engedi meg a dél-amerikai papoknak a nősülést". Az engedmény érvelése: egyrészről „a cölibátus nem isteni jogból ered" – másrészről „egyre kevesebb a fiatal pap Dél-Amerikában, aminek főleg a cölibátus az oka". Az engedély mellett viszont a pápa továbbra is javasolja a cölibátust. (Miért szabad nősülni a papnak: BN 1900. jan. 10. 9.) E hírt azonban egy-két nap múlva több lap is cáfolta: így többek között az Alkotmány jan. 13-i száma, amelynek A cölibátus eltörlése Dél-Amerikában c. közleménye szerint semmiféle pápai enciklika vagy breve nem jelent meg e tárgyban. Kitalálás az egész, mert „a bécsi Information utána járt a dolognak, és a legilletékesebb helyen azt az értesülést nyerte, hogy az állítólagos breve hamisítvány, és az arról szóló »szenzációs« tudósításokból egy szó sem igaz". Így a *Nősülhetnek a papok* c. rigmus is téves hír, a világsajtó jelentős részében elterjedt „kacsa" alapján készült.

Magyarázat

Ott tény, miről zengett a nóta: a nóta szövege – amelyre Ady utal és amelynek sorait egyéni módon rigmusossá oldva variálja – az alábbi: „Nincs menyország, se pokol, se pokol, / Még a pap is udvarol, udvarol. / Hát még az ily szegény legény, / Hogyne udvarolna, szegény." (Nótás könyv. 530 összegyűjtött magyar nóta dallama és szövege. Nagyvárad, 1900. 38. 113. sz. „nóta". A dalokat összegyűjtötte Szunyogh Lóránd né, az előszót írta Jókai Mór.)

164. Mai trubadurok

Megjelenés

Első megjelenés: Dongó 1900. január 14. I. évf. 2. sz. 5. – Bandi. – További megjelenés: Hegedűs: AEnn 113–14. [A kutatók figyelmét elkerülő verset elsőnek közölte Ady műveként.] – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 455–56.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Dongó-ból.

Javításaink:

3. Az *élnek* után a hiányzó vesszőt kitettük.
14. A *Pekingbe* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
19. *Heine* után a felesleges vesszőt töröltük.
21. A *korlátolt* után kiraktuk a vesszőt.
23. A *nettót* után vesszőt tettünk.
39. A *nemsokára* után a pontot vesszőre javítottuk.

Keletkezéstörténet

A debreceni Dongó jan. 14-i számában publikált *Mai trubadurok* c. verset Ady a megjelenés előtti napokban írta, minthogy az élclap szerkesztője, Székely Imre a vers szövegét Nagyváradról vitte magával haza Debrecenbe. A vers megírásának valószínű előzményeit Székely Imre szóbeli emlékezése nyomán Kardos László így foglalta össze: „1899 folyamán állandóan terveztem egy Dongó című élclap megindítását. A lapindítás nagyon nehezen ment, és Ady gyakorta gúnyolódott a meddő próbálkozások miatt. Végre, ha jól emlékszem, 1900 elején, megindult a lap, s én éppen akkor Váradon tartózkodván, az ott dolgozó Adyt kértem meg, hogy írjon a Dongó első számához úgynevezett vezérverset. A Royal-kávéházban ültünk, innen átmentünk egy cukrászdába, ahol Ady néhány perc alatt összerótta a szükséges strófákat. A vers meg is jelent." (Kardos László: Újabb adatok Ady debreceni éveihez. – AM I. 54.) E közlés nyomán nézte át Hegedűs Nándor a Dongó c. élclap 1900. január eleji számait, s lelte meg – helyesbítve Székely Imre emlékezetét, mert nem az első számban és nem „vezérversként" jelent meg – a *Mai trubadurok*-at. (Más emlékező forrás szerint az élclap első számának vezérversét – legalábbis félig – Ady írta, kellő bizonyítékok híján azonban ezt a *Csak azért is Dongó* c. verset csupán a kétes hitelű versek csoportjában közöljük az AEÖV utolsó kötetében.) Hegedűs Székely egyéb adatait is kiigazítja, megállapítván, hogy „1900 elején még nem épült fel a Royal kávéház", csupán ez év „őszén nyílt meg". „A helyén ekkor még a Magyar Király állt, s vele szemben csakugyan volt cukrászda." (Hegedűs: AEnn 112–13.) A vers alá írt *Bandi* szignót Ady az előző évben mind a DH-nál, mind a D-nél gyakran használta, sőt még 1900 februárjában is *Bandi* aláírással publikálta a D-ben *A kamat* c. alkalmi rigmust. A szecesszió jelenségével – persze komolyabb formában – Ady több mint fél évvel korábban, Debrecenben foglalkozott már. (L. *Szecesszió* c. cikkét: DH 1899. ápr. 19.; AEÖPM I. 119–20.)

Magyarázat

Színházi nettó: a színházi előadásoknak a költségek leszámítása után megmaradó tiszta bevétele. – *De Dániában más is – olet:* tréfásan kiforgatott szólás Shakespeare Hamletje I. felvonásának 4. színéből (Marcellus mondata). A „szállóige" eredeti szövegét („Something is rotten in the state of Denmark") Arany János így fordította: „Rothadt az államgépben valami". Tóth Béla szerint viszont szállóigévé két formában vált: „Valami rothad Dániában", vagy: „Valami bűzlik Dániában". (Tóth Béla: Szájrul szájra. Bp. 1895. 326.) Ady a szállóigének szokásos formuláját forgatta ki a maga rigmusának élcelődő hangneme és rímszükséglete szerint. A fordulat használatába belejátszhatott egy másik szólásmondás is: non olet [pecunia] (a pénznek nincs szaga), amelyet állítólag Vespasianus császár fia, Titus mondott, amikor apja az árnyékszékek megadóztatásából származó pénzt, aranyat megszagoltatta vele. (Tóth Béla: i. m. 137–38.)

165. A legnagyobb

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. január 14. XXVII. évf. 11. sz. 5. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 54–55. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 454–55.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

16. A *legeslegnagyobb* után a hibásan szedett pontot vesszőre cseréltük.
20. A *hatalmas* után az elmaradt vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

Két aktuális motívum gunyoros-szatirikus összekapcsolásából született *A legnagyobb* c. alkalmi rigmus. Az egyik – már valamivel korábbi keletű – motívum a huszadik század kezdetének értelmezése körül világszerte zajló polémiával kapcsolatos. A másik mozzanat az éppen jan. 14-én, a megjelenés napján tartandó szentesi időközi képviselőválasztást megelőző botrányos események, készülődések szatirikus felnagyítása.

Már 1899 decemberében gyakori témája a sajtónak az a probléma, hogy „mikor kezdődik a huszadik század". Két álláspont csapott össze: az egyik szerint már 1900. jan. 1-jén, a másik szerint csak 1901. jan. 1-jén. Az új század 1900-as kezdete mellett döntöttek olyan – az akkori világban – tekintélyes fórumok, mint a német császár és a római pápa. Sok tudós és gondolkodó viszont 1901-től kívánta számítani a huszadik század kezdetét. (L. erről többek között a Sz 1899. dec. 12-i, dec. 15-i, dec. 16-i, illetve a BH 1899. dec. 15-i, 1900. jan. 2-i, továbbá a PN 1900. jan. 2-i és a BN 1900. jan. 3-i és jan. 4-i számait.) Ebben a századkezdési vitában tehát Ady is az 1901-es álláspont mellé áll: erre utal a a vers első sora: *Még mindig tart a régi század.* A problémához 1899 végén és 1900 elején a D-től való korai megválás és a Sz-nál történt kezdeti beilleszkedés miatt (a Hétről hétre rovatot május végéig még Nagy Endre írja) nem szólt hozzá Ady, de 1900-tól 1901-re fordulva határozottan állást foglalt. Így írt többek között: „Az évről lenne jó kritikát írni. Utolsó évéről a nagy századnak, mert mi annak tartjuk.„ (*Hétről hétre*, Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM I. 394.) És így: „Olyan dáridókkal még nem üdvözöltek újesztendőt, mint ezt az újat, legelső évét a huszadik századnak." (*Hétről hétre*. Sz 1901. jan. 6.; AEÖPM I. 411.) Tehát nem csupán az alkalmi versben, hanem későbbi publicisztikájában is az 1901-es századkezdés álláspontját képviselte.

A századkezdet „meghosszabbítását" *A legnagyobb* strófáiban viszont tréfás-szatirikus értelemben hasznosította Ady. Mintha csak azért volna szükség az „ó-század" egy évnyi „többletére", hogy így a 19. század „legeslegnagyobb" emberének kilétét vitathatatlanul eldönthessék. Ezzel, valamint a Napóleonhoz, Edisonhoz, Wagnerhez viszonyítással még erősebben érzékelteti Ady a szentesi választási előzmények és küzdelmek „béka-egér harc"-voltát. A botrányos események sorozata majdnem egy évvel korábban kezdődött: még 1899 februárjában, amikor Sima Ferenc függetlenségi párti szentesi országgyűlési képviselő ellen több szentesi lakos sikkasztás, illetve váltóval való manipuláció miatt feljelentést tett. (Szentesi Lapok 1899. febr. 17.) A feljelentés nyomán újabb vádak merültek fel Simával szemben: elszámolási hiány az általa korábban vezetett nyomdánál, s így „csődkeresetet" rendeltek el ellene (Szentesi Lapok 1899. máj. 10. és 21., SzHir 1899. júl. 8. és 9.), majd viselt dolgai miatt a képviselőház összeférhetetlenségi bizottsága megállapította, hogy Sima Ferenc „összeférhetetlen helyzetbe" jutott, mentelmi jogát tehát fölfüggesztették. (BN 1899. jún. 23.) A történtek miatt Sima mandátumát megsemmisítették (Sz 1899. dec. 16.), őt magát pedig vád alá helyezték (EÜ 1899. dec. 18. és BH 1899. dec. 19.). Az ekként megürült szentesi mandátumért még 1899 decemberében új választást írtak ki, s azonnal megkezdődött a szenvedélyes korteskedés. A négy jelölt közül három függetlenségi párti programmal indult: a Kossuth-féle frakció és az Ugron-csoport egy-egy, továbbá Sima Ferenc és híveinek egy külön helyi jelöltje. (Sz 1899. dec. 28., 29.; BH 1900. jan. 4.; NN 1900. jan. 5.) A maguk jelöltje érdekében Simáék igen agresszívan léptek fel: jan. 7-én lármájukkal az Ugron-párti jelölt népgyűlését hiúsították meg (PN 1900. jan. 8.; Sz és BN 1900. jan. 9.), majd jan. 11-én a Kossuth-pártiak gyűlését igyekeztek megzavarni (BN, PN, NN és Sz 1900. jan. 12.), jan. 12-én pedig verekedést provokáltak a Kossuth-pártiak, illetve az Ugron-pártiak kortes-tanyájául szolgáló kávéházban, illetve vendéglőben (PN, BN, Sz 1900. jan. 13.). Viharos – megerősített rendőri és katonai készültséggel lezajló – választásra volt tehát kilátás, ezért előlegezett Ady a szentesi választási elnöknek olyan „évszázadra szóló" rangos szerepet. A választás különben különösebb rendzavarás nélkül, döntetlen eredménnyel zajlott le: egyik jelölt sem kapott abszolút többséget, s febr. 4-ére pótválasztást tűztek ki. (Sz 1900. jan. 16. és 17.) Az eseményeket provokáló-mozgató Sima Ferencről l. még a *Sima ur telepit* c. alkalmi verset e kötetben.

166. Cenzura a vidéken

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. január 21. XXVII. évf. 17. sz. 6. – Dyb. – Kötetben: Rd. (1923) 55–57. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 456–58.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

5. A *nékem* – után értelem szerint vesszőt tettünk.
23. Az *elfogyott!* után az elmaradt záró-idézőjelet kitettük.
26. Az *erényt* után a hiányzó vesszőt pótoltuk, s az *imádjuk* után a felesleges pontot töröltük.
32. Az *Asszonyregiment-ek* után a felesleges pontot töröltük.
42. A hibásan szedett *beszéljük* alakot értelem szerint *beszéljünk*-re változtattuk.
48. A hibásan szedett *dalt* alakot *dal*-ra módosítottuk, és a sorvégi *még* után a pontot – minthogy közbevetésről van szó – vesszőre cseréltük. Javításaink megegyeznek az azonos jellegű 1. sor szövegével.
49. A *felém* után vesszőt tettünk.

55. Az alapszövegben a *cenzura* és a *vidéken* szavak között szedési hibából kimaradt az *a* névelő; a főszövegben ezt – az azonos tartalmú és hibátlanul szedett 7. sor szövegével egyezően – pótoltuk.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi vers az 1900. január közepén néhány erkölcstelennek minősített darab körül támadt „vihar", az egy-két vidéki színügyi bizottság és több budapesti színház között e tárgyban kialakult feszültség, illetve a szinte országossá vált sajtópolémia nyomán készült. A januári vidéki és pesti sajtót átnézve valóban megállapítható, hogy először *Szeged veré a sulykot*, hogy a későbbi vihar „előszelét" a szegedi színügyi bizottság kavarta. E bizottság jan. 5-én tartott ülésén azonosította magát a szegedi közönség egy részének felháborodott véleményével a Csak párosan c. francia bohózat „otromba frivolitásai" miatt. (Utazás egy frivol darab körül. SzN 1900. jan. 6. 8.) Ezt követően, főként jan. 10. után egyre gyakoribbak lettek az ún. pikáns darabokkal kapcsolatos megnyilatkozások mind a pesti, mind a vidéki lapokban. Így többek között két néző tiltakozó levelét közlik a Vígszínház legújabb bemutatója, egy Szecesszió c. darab erkölcstelensége miatt (PN 1900. jan. 12. 4–5.); a kassai színház premierjét, A férj vadászni jár c. darabot a helybéli kritika mint „egy magyar vidéki város színpadán" előadhatatlant ítéli el (Fmo 1900. jan. 13. 3.); majd megjelenik e témában az első vezércikk is, amely általában fellép a pesti színházak repertoárjának „alantas és erkölcstelen darabjai" ellen, és megállapítja, hogy „Budapestről pedig tovább terjed a fertőzés az egész országban". (Erkölcs a színpadon. PN 1900. jan. 14. 1.)

Közben a szegedi színügyi bizottság jan. 12-i ülésén egy újabb francia darab, az Új-fundlandi c. bohózat ellen léptek fel, s ennek során – mint az egyik pesti lap tudósítója írja – „meglehetős éles szavakban estek neki egyes budapesti színházak repertoárjának", minthogy a szegedi színház a már Pesten bemutatott darabokat tűzi többnyire műsorára. E nyilatkozatokra válaszul „a budapesti színházak vezetőségének körében" olyan megállapodás kezd érlelődni, „hogy a szegedi színház számára a jövőben nem fogják darabjaikat átengedni". (BN 1900. jan. 15. 5.) E hír nyomán – mely szerint egyrészről a szegedi színügyi bizottság ezentúl a Víg- és a Magyar Színház repertoárjából vett darabokat cenzurázni kívánja, másrészről az érintett pesti színházak pedig bojkottal felelnek – egyre szélesebben gyűrűzik a téma a hazai sajtóban. A SzN szinte már sajtószemlét állít össze (Erkölcs a színpadon. 1900. jan. 17. 2–3.), s egy humoros próza erejéig már Ady is beleszól az ügybe. (*Nem lesz premier*. Sz 1900. jan. 17.; AEÖPM I. 227–28.) A PN egyik cikke összefoglaló áttekintést ad a színpadi repertoár körül támadt vihar lényegesebb új fejleményeiről. Ismerteti a szegedi színügyi bizottság „országos mozgalmat" kezdeményező tervét, mely szerint a szegediek az ország összes színügyi bizottságaihoz átiratot intéztek, „hogy az erkölcstelen darabok ellen együttesen lépjenek föl". Beszámol továbbá arról, hogy a szegedi átirat hatására a nagyváradi színügyi bizottság a színigazgatóval kötendő szerződés tervezetébe (Nagyváradon ebben az időben nem működött színház, csupán előkészületek folytak az épülő Szigligeti Színház megnyitására, amelyre végül is 1900. október közepén került sor) egy olyan paragrafust is belefoglalt, mely szerint az igazgató a műsorra tűzött darabokat köteles előzőleg a bizottságnak bemutatni. Végül a lap felteszi a kérdést, hogy e határozatoknak milyen következményei lehetnek. Megítélésük szerint kialakulhat a bojkott a vidéki színházdirektorok ellen. Ők pedig „a kartellre vagy kartellel felelnek, s maguk lépnek érintkezésbe a külföldi ügynökökkel, kik eddig a budapesti színházak útján engedték át nekik darabjaikat, vagy – s ez volna a kívánatos – adnak helyettük mást: a Nemzeti Színház komolyabb repertoárjából valót a francia pikantériák helyett; népszínművet és operát az operettek helyett". (A pikáns színdarabok ellen. PN 1900. jan. 17. 7–8.)

A nagyváradi színügyi bizottság jan. 18-án vitatta meg és fogadta el a kijelölt színigazgatóval, Somogyi Károllyal kötött szerződést. Az ülésen nagyobb polémia támadt a szerződés 8. szakaszáról, amely a műsorra tűzött darabok ellenőrzéséről intézkedett

a következő fogalmazásban: „A színügyi bizottság által a közerkölcsiség és az irodalmi jó ízlés szempontjából kifogásolt darabok elő nem adhatók." A vitában a liberális szellemű dr. Várady Zsigmond e szakasz eltörlését javasolta, mert ez nem kívánatos cenzúrára adhat lehetőséget. Ez a szakasz szerinte visszaélésekre vezethet, mint ahogy például Debrecenben előfordult, hogy a Katonák-at betiltották (l. az AEÖV I. kötetében a 75. *Számüzötték* c. verset és jegyzetét), míg az Osztrigás Micit nem kifogásolták. A bizottság többsége azonban a szakasz változatlan elfogadása mellett döntött. (Szerződésünk Somogyival. Sz 1900. jan. 19. 3–5.) Az állásfoglalások terén tehát – mint alkalmi versében Ady is írja – Nagyvárad sem marad el.

A különböző lapok tudósításaiból az is kiderül, hogy a Magyar Színház ekkori igazgatója, Beöthy László a SzHir munkatársának adott nyilatkozatában megerősíti a kartell alakításáról elterjedt híreket. A Népszínház igazgatója, Porzsolt Kálmán pedig kijelentette, hogy „kollegialitásból csatlakozik a többi pesti igazgató eljárásához". (Színház-kartell Budapesten. GyH 1900. jan. 19. 3.) A szegedi és nagyváradi színügyi bizottságokon kívül más vidéki városok színügyi bizottságainak állásfoglalásáról a *Cenzura a vidéken* publikálásáig nincs hír, viszont a városok sajtója jobbára a szegediek akcióját támogatja az érintett pesti színházak ellen. Jellemző a helyzetre az, amit többek között a GyH egyik cikkében olvashatunk: „Mert ne higgyék az igen tisztelt igazgató urak [ti. a pesti színházigazgatók], hogy a szegedi bizottság felhívására nem csatlakoznak az összes városok. Győr, Kassa, Nagyvárad, Kolozsvár, Arad, Pécs hajlandóságát kiolvashatjuk e városok sajtójából." (GyH 1900. jan. 19.)

Az alkalmi versben Ady nem azonosította magát egyértelműen a szembenálló felek egyikével sem. Bizonyos tartózkodással fogadta a pesti színigazgatók álláspontját, de határozott gúnnyal szólt a vidéki „erkölcscsőszök" fellépéséről is. Ez a szemlélet tükröződik a néhány nappal később e tárgyban írt cikkének soraiban is. (*Dicstérnek bennünket.* Sz 1900. jan. 28.; AEÖPM I. 233–34.) Ugyancsak érinti a tárgyat az 1900. febr. 18-án megjelent *Helyi szerzők* c. rigmusában (szövegét és jegyzetét l. e kötetben).

Magyarázat

Egy dal, mit Jászón nem hallott még: illetve: *Mert hát a nő mindig: Elektra:* a színházi műsorokat illető vitával – hogy ti. a pikáns darabok helyett többek között inkább klasszikus műveket vigyenek színpadra – összefüggésben említi Ady a görög drámai hősöket: az argonauták vezérét, Jászónt Euripidész Médeia c. drámájából és Élektrát, akinek alakját mindhárom görög tragikus megelevenítette. (A szövegben csupán Jászón nevét adjuk a görög nevek mai átírása szerint, Élektra nevét viszont – ritmikai okokból – a korábban szokásos és a vers eredeti szövege szerinti rövid első szótagú változatában közöltük.) – *Egy dal, egy népdal cseng felém... Hubár nem így dalolták régen: | „Minek is van cenzura a vidéken...":* Ady tréfásan aktualizált „dal"-ának, illetve refrénjének eredetije *nem népdal* volt, hanem egy, a századforduló körül divatos *népies műdal* (ún. magyarnóta), amelynek a refrénje így hangzott: „Minek is van szerelem a világon" (Katona Imre szíves segítségével és szóbeli közlése nyomán). – *vidéki Plátók:* a szövegösszefüggés értelmében speciális jelentéssel; valahogy így: vidéki bölcsek, vagy még inkább: vidéki etikusok. (A *Plátók* esetében szintén megtartottuk a századforduló idején szokásban volt helyesírást: hiszen a mai szabályzat szerinti Platónok alak ritmikai törést okozna, és összekuszálná a strófaképletet.) – *Óh mert az Asszonyregiment-ek | Szemérmeseknek nem valók:* utalás egy német operettre (pontos címe: Az asszonyregement; írta: Franz Reiner, zenéjét szerezte: Wilhelm Rosenzweig), amely a BH 1900. jan. 18-i és 20-i közleménye szerint éppen a Magyar Színház műsorán volt.

167. A kamat

Megjelenés

Első megjelenés: D 1900. február 6. XXXII. évf. 26. sz. 4. – Hírek – Bandi. – (A vers adatait közli Kardos László – Ny 1922. II. 1489–90.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 458–59.

Szövegkritika

Alapszövegünk a D-ből. A vers strófaképletéhez mérten a 6. és 8. sorban egy szótagnyi többlet, a 33. sorban pedig két szótagnyi hiány van. Mindezt csak regisztráljuk; szerkesztői beavatkozáshoz nincs alapunk.

Javításaink:

7. A hibásan szedett *Mekkánban* alakot értelem szerint *Mekkánkban*-ra javítottuk.
17. A *szebb* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
27. Az *adjon* után vesszőt tettünk.
28. A *boldoggá* után a pontot vesszőre cseréltü.

Keletkezéstörténet

Újabb – még jellegzetesen alkalmi, a témát csak felületesen érintő – „pénz-versét" (az „első„ a 80. *Az élet* az AEÖV I.-ben) Ady közvetlenül a publikálás előtt írta, mert az ötletet adó kamatláb-leszállítási hírek is aznap jelentek meg a hazai sajtóban. Feltehető, hogy a vers megjelenése táján Ady valamilyen okból egy-két napot Debrecenben töltött, mert ez a legvalószínűbb módja annak, hogy a friss hír alapján készült verset a D szerkesztősége azonnal közölje. Ezt a feltételezést erősíti az a tény is, hogy a Sz febr. 6-i számában nincs Adytól semmiféle szignált közlemény.

A többi lapban Bécsből febr. 5-i dátummal keltezett hír szerint az Osztrák–Magyar Bank a kamatlábat 5%-ról 4,5%-ra szállította le a váltó- és értékpapír-leszámítolásnál. (BH 1900. febr. 6. 12.; Sz 1900. febr. 6. 7.; D 1900 febr. 6. 7.) A „négy és fél percentre", történt leszállítás azonban úgy látszik, hogy egy nagyobb tőzsdei pangás rész-eseménye volt csupán, mert nem sokkal korábban már megelőzte egy hasonló félszázalékos csökkentés, amikor az Osztrák–Magyar Bank a kamatlábat 5,5%-ról 5%-ra szállította le. (BH és Sz 1900. jan. 21.) A vers keletkezéstörténetéhez nem tartottuk szükségesnek a tőzsdei bessz egész folyamatát felkutatni, de valószínű, hogy a két dokumentált kamatlábleszállítást megelőzte egy még korábbi, amikor az eredeti 6%-ból faragtak le egy fél százalékot. S ezért írja a vers 32. sorában a költő: *Hat percentért pénzünk nem kellett.* Az alkalmi vers keletkezése előtt különben a Sz vezércikket közölt (1900. febr. 1.) Az olcsó kamatláb címen a pénzpiac helyzetéről és a kamatláb várható leszállításáról.

168. [Mi küldeményt...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 10. XXVII. évf. 33. sz. 8. – Szerkesztői üzenet. – Kötetben: Rd (1923) 58. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 459.

A tréfás kis rigmus a Szerkesztői üzenet rovatban rövid prózai bevezetővel és Ady szövegét követően egy Nagy Endrétől származó másik nyolcsoros strófával együtt jelent meg. A verset megelőző prózai szöveg:

„-ke. (Helyben.) A küldött remek diósbélest és szarvacskákat szíves rendelkezéséhez

képest átadtuk két ifjú munkatársunknak, kik mohón fogyasztották el, és lelkesedéssel vállalkoztak a kritika feladatára.

A két ifjú kritikus azonban poéta is egyúttal, s így történt, hogy véleményüket egy *közösen* írott versbe foglalták. A vers ugyan kevésbé kitűnő, de eléggé tanúskodik a szerzők elragadtatása mellett.

Íme a vers: "– és ezt követően *I.* alatt közlik a főszövegben található Ady-bökverset majd *II.* alatt Nagy Endre alábbi nyolc sorát:

Jól van *Ady!* – Biz többet ér ez,
Mint száz novella, száz regény.
Gratulálok a müvéhez,
Sekszpirhez méltó e lepény.
Dús tartalom, csinos forma,
Mennyi mélység és zamat!
Küldje majd be a folytatást
Poszt-resztánt, *(Ne)* jegy alatt.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból. Minthogy a bökvers egy szerkesztői üzenet része volt csupán megfelelő cím nélkül, így első két szavát emeltük ki szögletes zárójelben címnek. A *I.* számot mint az üzenet szerkezetéhez tartozót elhagytuk, a Rd utólagos és önkényes címét – Szerkesztői üzenet egy Ady-verssel – pedig, mint nem a költőtől származót, nem vettük figyelembe.

Keletkezéstörténet

A szerkesztői üzenet és a benne közölt bökversek előzményeire vonatkozóan nincs semmiféle közelebbi adatunk. Lehet, hogy a süteményes csomagot – mint Nagy Andor állítja – egy vidéki előfizető küldte (Nagy A. 30–31.), bár a Helyben címzés ellentmond ennek a feltételezésnek. Valószínűbb azonban, hogy helybéli hölgynek szól (a névtelen címzés kicsinyítő képzője hölgyre vall) a valóságos küldeményért gáláns gesztusként vagy valamilyen kedveskedő élcként a verses üzenet. Legkevésbé állja meg a helyét az a feltételezés, hogy „valószínűleg egy jó háziasszony-színésznő küldte" a csomagot, „aki utólag cserébe szép kritikát kérhetett" (Hegedűs: AEnn 37.), hiszen a színház ekkor még csak épülőben volt, s így állandó színtársulat sem működött Nagyváradon.

Az üzenet prózai bevezetőjét is valószínűen a két érintett „munkatárs" egyike készítette. Kilétük a második bökversből pontosan kiderül: az Adyt megnevező *Ne* a Sz-nál Nagy Endre szignója volt. (Lehetséges persze, hogy a verses „üzenet" II. részét is Ady írta, vagy legalábbis „besegített" Nagy Endrének: a könnyed fordulatosság rá jellemző.)

169. Lex Heinze

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 11. XXVII. évf. 34. sz. 6. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 59–60. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv–21 [MKl] (1962) II. 460

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból. A vers befejező részét (28–34. sorig) később egy szignálatlan cikkének mottójaként idézte Ady (*Éljen az erkölcs.* Sz 1900. nov. 7.; AEOPM I. 363–64.): ezt a részleges szövegközlést azonban sem a megjelenés adatai között, sem pedig szövegváltozatként nem tüntettük föl. A mutatkozó egy-két apróbb eltérést viszont a szerkesztői emendációnál hasznosítottuk.

Javításaink:

2. Az *esztelen* után a hibásan szedett pontot vesszőre cseréltük.
25. A *meztelen* után pontot tettünk.
28. A *nóta* után kitettük az elmaradt vesszőt.
31. A *külön* után pont helyett – a mottóként idézett részlet logikusabb helyesírására támaszkodva – kettőspontot tettünk.
33. A *róva* után – a mottórészlet helyesírását követve – a pontot kettőspontra változtattuk.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi dal részben az előző hónapban publikált *Cenzura a vidéken* témájához (l. ez utóbbi vers jegyzetét), részben pedig a német birodalmi gyűlés elé terjesztett ún. „lex Heinze" törvényjavaslat vitájához kapcsolódik.

A címadó „lex Heinze" a német birodalmi törvénykönyv több – az erkölcstelen cselekményekkel szembeni eljárást tartalmazó – paragrafusának összefoglaló neve volt. Az elnevezés eredete egy Heinze nevű berlini házaspárral kapcsolatos, akik ellen az 1890-es évek elején egy nagyobb szabású prostitúciós bűnpert folytattak. E per nyomán készült és került elfogadásra az első „lex Heinze" 1892-ben, amely a különböző erkölcstelen üzelmekre vonatkozó büntetéseket szabályozta. 1899-ben azután újabb törvényjavaslatot nyújtottak be e néven a birodalmi gyűlésnek, mely azt 1900 februárjában tárgyalta és fogadta el. A lex Heinze legproblematikusabb része az ún. „művészeti paragrafus", a német büntetőtörvénykönyv 184. szakasza, amely a fajtalanságot tartalmazó iratok, képek és nyomtatványok kiállítása, árusítása és terjesztése ellen intézkedik. Az új javaslat e téren szigorítást jelent, amennyiben a törvény hatáskörét kiterjeszti azokra a szellemi termékekre is, amelyek ugyan nem fajtalanok, de „a szeméremérzetet durván megsértik". (A Pallas nagy lexikona. 18. köt. 158.; továbbá: Vámbéry Rusztem: Lex Heinze. Huszadik Század 1900. márc. I. évf. 3. sz. 206–10.) Az új törvényjavaslatot – némiképpen módosított – végleges formájában 1900. jún. 25-én fogadta el a birodalmi gyűlés. (Der Grosse Brokhaus. 1932. 11. köt. 367.)

A törvényjavaslat berlini tárgyalásáról és kísérő jelenségeiről bőséges és rendszeres tudósításokban számolnak be a február eleji hazai lapok. Így még a parlamenti tárgyalást megelőzően több lap is hírt ad arról, hogy a német császárné főudvarmestere, Mirbach gróf visszaküldött egy akvarell-kiállításra szóló meghívót, mert az azon található rajzot erkölcstelennek találta, és felháborodott, hogy az udvarhölgyeknek is küldtek ilyet (BN, MH és BH 1900. febr. 1.). Beszámolnak továbbá a lapok arról is, hogy a berlini rendőrség „nyilván legfelsőbb utasításra" valóságos hajtóvadászatot rendez minden ún. erkölcstelenség és frivolitás ellen. A Lessing Theater egyik legújabb egyfelvonásos víg-játékát a rendőrség betiltotta, mert erkölcstelennek minősítette a cselekményét és helyzeteit. Hír van arról is, hogy Berlin három legnagyobb színházának direktorait a rendőrségre citálták, ahol egy tisztviselő lelkükre kötötte, hogy „vigyázzanak a jó erkölcsökre, óvakodjanak a pikantériától", mert a korábbi „ledér hang a jövőben nem fog megtűretni". (MH, BH 1900. febr. 6.)

A birodalmi gyűlés tárgyalásairól részletes beszámolókban tájékoztatnak, sőt az eseményekhez kommentárokat is fűznek a magyar lapok. A Berlinből febr. 7-i keltezéssel érkezett tudósítás ismerteti „a közszemérem ellen elkövetett vétségekre vonatkozó törvényjavaslat művészi és színházi szakaszainak" tárgyalását. Az ún. művészi szakasz „6 hónapig terjedhető fogházzal, vagy 600 márka pénzbüntetéssel sújtja azt, aki oly iratokat, rajzokat, képeket, melyek ha nem is fajtalanok, de a szemérmet sértik, 18 évesnél fiatalabb személyeknek elad, vagy pedig megbotránkoztató módon közszemlére kitesz". A színházi szakasz pedig „elrendeli", „hogy az olyan színigazgató ellen, aki erkölcstelen előadást rendez, bűnfenyítő eljárás indítandó". „A művészeti és színházi szakaszt a birodalmi gyűlés 159 szavazattal a szabadelvűek és szociáldemokraták 100 szavazata ellenében elfogadta." (A lex Heinz. BN 1900. febr. 8. 13.) Egyes lapok elismerően írtak a törvény-

javaslat elfogadásáról, és annak hazai megfelelőjét követelték, mint például az Alkotmány c. lap, amely vezércikkben ünnepelte az eseményt. „Az elfajzott ízlés és az erkölcs ott is óriási – fejtegeti a vezércikk névtelen szerzője –, ott is gyártják az erkölcsrontó fotográfiákat, rajzokat és Ansichts-kártyákat, s külön kiadó-üzletek foglalkoznak ezen jövedelmező üzlettel. De éppen ezért udvar, kormány és képviselőház kezet fogtak, hogy véget vessenek a nép és a fiatalság megmérgezésének...", míg nálunk a „liberális kormány" mindent „eltűr". (Törvény az erkölcstelenségről. Alkotmány 1900. febr. 9.) Hasonló szellemben foglal állást a nagyváradi klerikális Tiszántúl. (Erkölcsösség a színházban és a művészetben. 1900. febr. 9. 6.)

A BN viszont elítélően lép fel a történtekkel szemben: megállapítva, hogy „Németországban a reakcionárius politika veszedelembe ejti a művészet szabadságát". Intő példaként említi, hogy az erkölcscsőszködés hatására Böcklin A hullámok közt c. festményének és Michelangelo Dávid-jának reprodukcióját Berlinben, illetve Stuttgartban bevették a kirakatból. A színházi paragrafusról szólva a lap szószólója kárhozatosnak tartja, hogy „azt a harcot, amelyet a pornográfia ellen kellett volna megindítani, eszeveszettül folytatják a művészet szabadsága és a szépség naivitása ellen ezek a bornírt hősei a fügefalevélnek". S nem marad el a cikkből az Alkotmányéval ellentétes hazai tanulság sem: „Veszedelmes áramlat van Németországban keletkezőben, és jaj nekünk, ha ez a divat is, mint már annyi más divat, hozzánk is eljut." (A fügefalevél hősei. BN 1900. febr. 9. 8.)

A pesti lapok hazai célzásainak szellemében született Ady *Lex Heinze* c. bökverse is. Liberális nézőpontból figurázza ki a – fentebb már ismertetett – berlini fejleményeket, de úgy, hogy a vers szatirikus éle elsősorban a nagyváradi színügyi bizottság 1900. januári határozata ellen vág. (E határozatról, a Somogyi Károly színházigazgatóval kötött szerződés vitájáról l. e kötetben a *Cenzura a vidéken* c. vers jegyzetét, továbbá Ady két vonatkozó cikkét: *Nem lesz premier.* Sz 1900. jan. 17.; AEÖPM I. 227–28.; *Dicsérnek bennünket.* Sz 1900. jan. 28.; AEÖPM I. 233–34.)

E témakörre – a vers utolsó sorait mottóul idézve – 1900 őszén egy kiállítás alkalmából tért vissza Ady: l. *Éljen az erkölcs* c. cikkét. (Sz. 1900. nov. 7.; AEÖPM I. 363–64.)

170. Egán

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 18. XXVII. évf. 40. sz. 6. – Dyb – („Rövid dalok egyről és másról" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 60–61. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 461.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból. Egan nevének minden bizonnyal a költőtől származó magyaros írásmódját – *Egán* – mind a címben, mind a szövegben meghagytuk, minthogy a verssorokban ennek külön ritmikai funkciója is van.

Javításaink:

1. Az *ur* rövid *u*-ját a versen belüli egységesség (l. e szó helyesírását a 17. és a 20. sorban) érdekében hosszú *ú*-ra változtattuk.
13. A rímhelyzetben lévő *ir* szó rövid *i*-jét hosszú *í*-re javítottuk; a sorvégi gondolatjel után pedig vesszőt tettünk.
14. A hibásan szedett *bur-bardt* alakot – a 12. és a 18. sor helyesírásával egyezően – hosszú *ú*-s változatra igazítottuk.

E rigmusban egymástól független aktuális eseményeket kapcsol össze tréfásan „komoly" módon Ady: a „hírhedt" Egan-ügy fejleményeit és az angol–búr háború eseményei nyomán kialakult közhangulatot.

Egan Edét, az írországi eredetű családból származó magyar földbirtokost és mezőgazdasági szakembert a földművelésügyi miniszter nevezte ki még 1899-ben a mai Kárpát-Ukrajna területén lebonyolítandó ún. hegyvidéki akció miniszteri kiküldöttjévé. Az akció bevallott célja a hegyvidéken élő ukránok – az akkori szóhasználat szerint rutének – nyomasztó gazdasági helyzetének megjavítása, orvoslása volt, ténylegesen viszont néhány formális és látszatintézkedésen túl az egész akció a nemzetiségi és parasztmegmozdulások leszerelésére szolgált. Sőt – mint ez később fokozatosan kiderült – az akció jelentős szerepet játszott a hazai századeleji antiszemita hangulatkeltés kialakításában is. Így éppen Ady rövid dalának keletkezését megelőzően, 1900. febr. 12-én Egan Ede több órás előadást tartott Munkácson a rutén-akció problémáit tárgyaló értekezleten. E beszámolóban – többek között – érintette a hegyvidékiek számára létesítendő hitelszövetkezetek működésének nehézségeit. Egan szerint e hitelszövetkezetek tevékenységét komolyan akadályozza a nyomorúságos viszonyok között elburjánzott magas – 25–30%-os – uzsorakamatok szokásjoga és a hatóságok által nehezen felderíthető rendszere. Egyes tudósítások szerint Egan az uzsora elterjedéséért a felelősséget a zsidóságra hárította. Az Alkotmány c. lapban közölt szövegben – többek között – kijelentette: „A kiskorú rutén nép mellett él egy másik, éles eszű nép, mely jobban ismeri a törvényt az ügyvédnél." Egan szerint a ruténeknek körében nagyszámú „kivándorlás főoka a bevándorlás". S egyszerűen „ellenség"-nek nevezi a „a Galícia felől bevándorló zsidók óriási tömegé"-t, „mely ravaszságával és nagy eszével kizsákmányolja és kiszipolyozza a föld népét". (Alkotmány 1900. febr. 14. 4–5.)

A beszámolót, illetve az arról készült tudósításokat követően a képviselőház febr. 14-i ülésén Fest Lajos képviselő napirend előtt szót kért, és megkérdezte a földművelésügyi minisztertől, hogy van-e mód a miniszteri kiküldött beszéde pontos és eredeti szövegének megismerésére. Ezt azért igényli, mert „némelyek szerint" a beszámolónak az egyik „felekezetet sértő jellege volt". A kérdésre adott válaszában Darányi Ignác miniszter elismerte, hogy a lapokban megjelent közlemények valóban „félreértésre adtak alkalmat". Éppen ezért „fel is szólította Egant, hogy beszéde hiteles szövegét mutassa be". (Sz 1900. febr. 15. 2.)

Az ügyre a miniszter Egan beérkezett válaszát ismertetve a képviselőház febr. 17-i ülésén tért vissza. E beadványban Egan „elismeri, hogy beszéde félreértésre adhatott alkalmat, de ő nem akart felekezetet sérteni". Közölte továbbá azt is, hogy „beszédét felhatalmazás nélkül mondotta el", kijelentéseiért tehát a kormány nem felelős. Darányi mindezek alapján Egan beadványát tudomásul vette. Ugyanakkor ígéretet tett, hogy a kormány a galíciai bevándorlás ügyét gyökeresen orvosolni kívánja. Végül pedig minthogy beszédének egyes általánosításaival Egan „szembe helyezkedett a kormánnyal", az uralkodó liberális felfogással, munkácsi beszámolóját Darányi „elítélte". (Sz 1900. febr. 18. 4.)

Ez és ennyi volt az *Egán* c. rövid dal keletkezésének ténybeli háttere. Sőt e tények ismeretében az is nyilvánvaló, hogy az *Egán* c. rövid dalát Ady viszonylag már korábban, a febr. 17-i képviselőházi ülésről aznap este készült tudósítás beérkezése előtt készítette: hiszen a rövid dallal azonos számban megjelent tudósítás már arról számolhatott be, hogy „Darányi asztalán" van a vitatott „dikció", pontosabban Egan beadványa munkácsi beszédéről. Mégis e versikében korántsem az Egan-ügy eseményeinek nyomon követése az érdekes, hanem a történtek megítélésében érvényesülő szemlélet. Hiszen országos üggyé is a különböző állásfoglalások és kommentárok révén vált a beszéd. Így például febr. 15-én a budapesti egyetem, febr. 16-án a nagyváradi jogakadémia nacionalista szellemű diákjai küldtek üdvözlő táviratot Egan Edének. (Sz 1900. febr. 16. 6.; Sz 1900.

febr. 17. 5.) Pártállásuk szerint általában véleményt nyilvánítottak a különböző napilapok is. A rendszeres országgyűlési tudósításokon kívül a nagyváradi Sz is több cikkben kommentálta a történteket. Jellemző ezek közül Nagy Endre N. E. szignójú vezércikke, amelynek kezdő mondata jól érzékelteti az egész írás szellemét: „Bűnt követ el, aki a szerencsétlen ruténok ügyébe az antiszemitaságot belekeveri." (A rutén-nyomorúság. Sz 1900. febr. 16. 1.) Továbbá Várady Zsigmond Dr. V. Zs. jelű vezércikke, amely az egész kavarodás mögötti lényeges problémákra irányítja a figyelmet: megállapítva többek között, hogy „a baj nem a bevándorlásban van, hanem az itthoni állapotokban". (Segítség. Sz 1900. febr. 18. 1–2.)

A Sz publicisztikai megnyilatkozásaihoz hasonlatosan az Egan-ügy kritikai szellemű megítélése jellemzi Ady rövid dalát is. A jelenségek jellegzetesen demagóg interpretálását figurázza ki az Egan-ügy és a búr-barát „közszellem" összekapcsolásával. Főként a klerikális, a konzervatív és többé-kevésbé a függetlenségi párti sajtót jellemezte a felületesen demagóg okoskodás és ítélkezés. Így vált egyes lapokban már meglevő előítéleteket érvényesítve „hazafias" üggyé Egan beszéde és akciója. S így vált általánossá majdnem az egész magyar sajtóban a jobbára csak szólamos – gyakran az 1848–49-es magyar szabadságharc analógiájával is érvelő – „búr-barát" szemlelet és hangulat, amelyet 1900 legelején a búrok jórészt még töretlen hadiszerencséje is fokozott. (Az angol–búr háború előzményeiről és kirobbanásáról l. az AEÖV I. kötetében a 153. *Fognak a lányok* c. vers jegyzetét.) Az angol–búr háború 1900-ban megélénkülő eseményeiről a Sz rendszeresen közli a híreket, sőt 1900. febr. 11-től már állandó rovatcímmel (A délafrikai háború, később A háború) publikálja együttes csoportosításban az érkező táviratokat és tudósításokat. A háború eseményeivel humoros formában közvetlenül az *Egán* c. vers megjelenése előtt Ady is foglalkozott. (*A búrok veszélyben.* Sz 1900. febr. 17.; AEÖPM I. 242–44.)

Egan akciójával és kétes értékű politikai szereplésével rövidebb-hosszabb formában Ady később is többször foglalkozott (legélesebb formában az *Eganizmus és székelység* c. cikkében; AEÖPM II. 109–11.). Az angol–búr háború ez év elején lejátszódó eseményeiről l. még e kötetben a nem sokkal később készült *Búrok*, illetve az *Új irány* c. rövid dalok szövegét és jegyzetét.

171. A hó [Mivel a sár...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 18. XXVII. évf. 40. sz. 6. – Dyb – („Rövid dalok egyről és másról" főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 61. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 461.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keletkezéstörténet

Adynál szokásos, időjárás-változásra reagáló alkalmi dal. Ötletét az adta, hogy – mint az egyik helyi lap kishíréből kiderül – az előző napok enyhébb, tavaszias időjárása után a vers megjelenése előtti napon, febr. 17-én ismét hidegebb lett, és hullt a hó: „olyan fehér szombat volt, akárcsak december java közepén". (Nv 1900. febr. 18. 7.)

172. A kalikó

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 18. XXVII. évf. 40. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok egyről és másról" főcím alatt jelent meg III. számmal.) – További megjelenés: Dmo 1911. augusztus 27. II. évf. 195. sz. 13. – A család – (Az Ady Endre primaveráiból c. közlemény-

ben utolsónak közli a *Temetetlenül* és *A vég után* c. versekkel együtt). – Kötetben: Rd (1923) 61–62. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 462.

A vers Dmo-beli publikációját bevezető szöveget l. az AEÖV I. kötetében a 68. *Temetetlenül* c. vers jegyzetében.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A későbbi, Dmo-ban történt publikációhoz aligha volt Adynak személyesen köze, eltérései a Sz-belitől különben is inkább rontják a szöveget.

Javításunk:

16. A *ki* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Szövegeltérések:

9. *Ugy*	Dmo
13. *hiradóra:*	Dmo
14. – Hát	Dmo
16. Találják	Dmo
18. kalikóba...?	Dmo

Keletkezéstörténet

Két egymástól lényegében független mozzanat összekapcsolásából született az alkalmi dal. A megénekelt „közérdekű" alkalom, „a kalikó" a Bihar megyei és Nagyváradi Nőegylet febr. 17-i álarcos bálja volt, amelyről a lap ugyanaznapi száma hozott tudósítást. (Sz 1900. febr. 18. 9.) Érdekes viszont, hogy a jelentős városi eseményt egy személyes motiválású és a nagyváradiak előtt egyáltalában nem ismeretes témával – a maga még mindig fájó Zsóka-emlékével – kapcsolta össze. A tréfás-ironikus hangú rövid dal Zsóka-vonatkozásainak – részben a tényanyag hiányos ismerete miatt – egész kis irodalma kerekedett. Mielőtt azonban e kissé komplikált feltételezésekre utalnánk, megkíséreljük *A kalikó* létrejöttének valóságos hátterét rekonstruálni. A rövid dal állításával ellentétben (*Nem megy férjhez a kis Zsóka)* Friedmann Erzsike esküvője 1900. febr. 15-én volt Zilahon, bár erről a helyi lap csak a vers megjelenése napján kiadott számában közölt hírt. (Szil 1900. febr. 18. 3.) Aligha elképzelhető tehát, hogy Ady éppen ekkortájt kapott volna Zilahról – öccsétől vagy valamelyik barátjától – Zsóka házasságát cáfoló levelet. Sőt, ellenkezőleg: ha egyáltalán volt ilyen levél, akkor az a logikus és természetes, hogy a készülő vagy már megtörtént házasságkötésről értesítse a poétát Zilahról valaki. Így *A kalikó* Zsóka-célzásai valójában éppen ellentétesen értendők: a még most sem közömbös hírt Ady ironikus indulattal forgatta ki, állította „fejtetőre". Valóságos „cáfolatról" tehát nem lehet szó, azonban tudatosan ironikus – a hírrel és önmagával is figurázó – játékról annál inkább. (Az egyszerű véletlen – hogy Ady a házassági hír tudta nélkül a témát ekkor emlegesse – a legkevésbé hihető.)

Zsóka esküvői dátumának és a *Zsóka búcsuzója* c. vers 1900. jan. 4-i D-beli publikációjának ismerete nélkül Bóka László helyes ösztönnel következtette *A kalikó* egy-két vonatkozó sorából azt, hogy a *Zsóka búcsuzója* már 1900. febr. 18-a előtt elkészült. (AEpk 171.) Ugyancsak a fentebbi adatok számbavétele nélkül Hegedűs Nándor azt feltételezi, hogy Ady először Zsóka menyasszonyságának hírére a *Sok sikert érjen!...* c. verset publikálta újra – immár harmadközlésben – 1900. febr. 16-án a Sz-ban, majd azután értesülvén, hogy a hír nem igaz, *A kalikó* soraival cáfolta. (Hegedűs: AEnn 37–39.) Az persze lehetséges, hogy a *Sok sikert érjen!...* újraközlésére is a Zsóka házasságáról érkező hír miatt került sort Ady. Tény viszont, hogy *A kalikó* egyes sorai a *Zsóka búcsuzója* ismert motívumára utalnak vissza (ez utóbbi vers 2. sorát: „Zsóka menyasszony, férjhez megy a Zsóka..." – variálja *A kalikó* 6., 11. és 12. sora). Ami pedig a házassági hír tényleges cáfolatát, illetve ironikus kifigurázását illeti, arról az előbbiekben már szóltunk. (E vers problémájához l. még az AEÖV I. kötetében a 160. *Zsóka búcsuzója* c. vers jegyzetét, továbbá az EmlAE I. 611–12. oldalain Kovalovszky fejtegetéseit.)

173. Helyi szerzők

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 18. XXVII. évf. 40. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok egyről és másról" főcím alatt jelent meg IV. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 62. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 462.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keletkezéstörténet

A kétstrófás alkalmi dal egy korábban már „megénekelt" témához kapcsolódik: az ez év januárjában, a vidéki színügyi bizottságok és egyes pesti színházak között támadt repertoárvitához. (L. erről e kötetben a *Cenzura a vidéken* c. vers jegyzetét.) A témának most új aktualitást adott a Sz előző napi számában megjelent alábbi rövid közlemény: „Pályázat társadalmi színművekre. Sas Ede, a Szigligeti Társaság rendes tagja indítványt nyújtott be a Szigligeti Társasághoz, amelyben azt ajánlja, hogy keresse meg a társaság Nagyvárad város törvény hatóságibizottságát aziránt, hogy a nagyváradi állandó színház megnyitása alkalmából tűzzön ki megfelelő pályadíjat egy magyar életből vett színműre, melynek bemutató előadása a nagyváradi színházban legyen." (Sz 1900. febr. 17. 5.) Az épülőben levő nagyváradi színház megnyitását 1900 őszére tervezték, s a leendő színház igazgatójával, Somogyi Károllyal a város színügyi bizottsága 1900 januárjában kötött szerződést. (L. még bővebben a *Cenzura a vidéken* jegyzetét.)

A helyi aktualitás megverselését éppenúgy az angol–búr háborúra utaló célzással fűszerezi Ady, mint azt a szintén e napon megjelentetett *Egán* c. versében tette.

Magyarázat

Már ezután máskép lesz a vidéken; illetve: *Beszegődöm Somogyihoz bojtárnak:* miként a korábbi *Cenzura a vidéken* esetében, itt is eredeti dalmodellekhez igazodó aktuális változatokról van szó. A „Már ezután..." indítású kezdősor elég gyakori a népköltészetben, de a folytatása, s így a sorok szótagszáma is sokféle, eltérő. A második strófa kezdősora a „Beszegődtem Tarnócára bojtárnak..." kezdetű népdal „mintáját" követi. (A népdalt l. Erdélyi János: Népdalok és mondák II. Bp. 1847. 147.; a fentiek Katona Imre szíves tájékoztatása nyomán.) – *Nem félünk a lövegektől, ha nem Dum:* utalás arra, hogy az angolok a dél-afrikai háborúban ún. dum-dum golyókat (helyesen tehát nem *lövegek*et, hanem *lövedékek*et) használtak 1900 elején a búrok ellen. A „dum-dum" elnevezés egy Calcutta melletti indiai községtől származik, ahol először gyártottak ún. csonkított lövedékeket, olyan puskagolyókat, amelyeknek a csúcsát levágták. Az ilyen módon preparált lövedékek súlyos roncsolásos sebeket okoznak, éppen ezért használatukat több nemzetközi konferencia is eltiltotta.

174. Dalaim

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 18. XXVII. évf. 40. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok egyről és másról" főcím alatt jelent meg V. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 63. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 463.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keletkezéstörténet

A versike kezdősora tudatos ismétlése Petőfi *Dalaim* c. költeménye ismeretes refrénjének. A *Nem a Parnasszusra szánvák* kijelentést pedig Ady véleményeként szokás idézni a maga rövid dalairól: elhatároló álláspontként „könnyű" és „komoly" verselése között.

175. Az esküdtszék

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 24. XXVII. évf. 45. sz. 4. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 63–64. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 463.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

7. A *napig* után kiraktuk a vesszőt.
9. Az *egyszer* után a hiányzó vesszőt kitettük.
15. A *Hazasétált* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.

Keletkezéstörténet

A rövid dal alapja egy Nagyváradon 1900. febr. 22-én lezajlott esküdtszéki tárgyalás, melyen a gyilkosság kísérletével vádolt Cs. Nagy István komádi lakos ügyében kellett esküdtszéki ítéletet hozni. A vádlott – akit megromlott házasságuk miatt felesége gyermekükkel együtt elhagyott, és egy másik férfihez költözött – 1899. nov. 20-án felkereste feleségét, hogy visszatérésre bírja. Minthogy felesége nem akart visszamenni hozzá, a férfi szóváltás közben „a csizmaszárából kést rántott". A végzetesebb következményeket csak a kiabálásra összefutott szomszédok akadályozták meg. (Sz 1900. febr. 21. 7. és febr. 23. 5–7.) A per anyagát ismertető tudósítások arról is szólnak, hogy a komádi ügy tárgyalását egy új törvény szerint esküdtszék vezeti le. Az esküdteket az ebből a célból kisorsolt személyek közül választják, s a kiválasztottak közül mind az ügyésznek, mind a vádlott védőjének joga van egyes – számukra nem kívánatos – személyeket „visszavetni", az esküdtszék tagjaiként el nem fogadni. (Sz 1900. febr. 21. 7., illetve 4.; NN 1900. febr. 21. 5.) Az esküdtszéki tárgyalásról készült tudósítás szerint a kisorsolt esküdtek közül az ügyész négyet, a védő pedig hármat nem fogadott el, s ugyanez a tudósítás közli a kisorsolt esküdtek névsorát. (Az elhagyott férj bosszúja. Sz 1900. febr. 23. 5–7.) Minthogy a „visszavetett" esküdtek nevét a lap nem közölte, így nem tudhatjuk, hogy valóban volt-e közöttük Kovács Mihály nevezetű. Nagyon valószínű azonban, hogy a költő nem is konkrét személyt akart megverselni, hanem csak egy elképzelhető – a kisorsolt esküdtek „visszavetésénél" lehetséges – „esetet" figurázott ki.

Magyarázat

És ott van most, ahol a mádi: egy régi szólás – ott van, ahol a mádi zsidó – variációja, amelynek jelentése: semmi sem változott.

176. Tavasz [Elnézem...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 24. XXVII. évf. 45. sz. 4. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 64. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 464.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

177. Búrok

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 24. XXVII. évf. 45. sz. 4. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 65. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 464.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

1. Az alapszöveg *urnak* szavának rövid *u*-ját – tekintettel a rímhelyzetre – hosszú *ú*-ra változtattuk.
5. A rímhelyzetben levő *dur-nak u*-ját hosszú *ú*-ra módosítottuk.
9. A *„bur"* hibásan szedett rövid *u*-ját hosszú *ú*-ra cseréltük, minthogy a versben többször is a hosszú magánhangzós változat fordul elő.

Keletkezéstörténet

A vers az angol–búr háború menetében, 1900. február második felében bekövetkezett lényeges fordulatot kommentálja. (E háború korábbi eseményeiről l. az AEÖV I. kötetében a 153. *Fogynak a lányok* c. alkalmi vers és e kötetben az *Égán* c. rövid dal jegyzetét.) A háború kezdeti szakaszában a két búr köztársaság (Transvaal és Oranje) csapatai léptek fel támadólag, és a harcok az angolok dél-afrikai gyarmatának tartományaiban folytak (Fokföld és Natal területén). A viszonylag kis létszámú és felkészületlen angol gyarmati katonaság állandóan hátrálni kényszerült a búr seregek elől, amelyek Fokföldön egészen Kimberley városáig hatoltak, és ostromgyűrűbe fogták Mafekinget, Natalban pedig Ladysmith angol helyőrségét zárták körül. 1899 végén és 1900 elején az angolok egyre nagyobb számú csapaterősítéseket küldtek Dél-Afrikába, és seregeik élére Roberts tábornokot állították, aki hosszas előkészületek után 1900 februárjában ellentámadásra vezényelte megerősödött seregeit. Roberts hadjáratának első eredményeiről a *Búrok* c. rövid dal publikálását megelőző napokban adtak hírt a lapok. Így arról, hogy febr. 17-én Kimberley ismét az angolok kezére került, majd arról, hogy Ladysmith ostromát a búrok febr. 22-én beszüntették és visszavonultak, végül arról, hogy a búrok egyik legjelentősebb, Cronje vezette hadseregét febr. 23-án az angolok körülzárták, és a búr vezér fegyverszünetet kért. (Sz 1900. febr. 18. 4.; febr. 23. 3.; febr. 24. 3.)

Rövid dalában Ady az angol–búr háborúnak fentebb röviden összefoglalt döntő fordulatára utal, amelyből a búrok – esetleg közeli – teljes vereségére lehetett következtetni. Az angol–búr háború témakörében l. még e kötetben a néhány nappal későbbi *Új irány* c. verset és jegyzetét.

178. Karnevál

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 24. XXVII. évf. 45. sz. 4. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg IV. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 65–66. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 465.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

1. Az alapszöveg rövid *u*-s *ur* szavát – tekintettel a rímhelyzetre – a főszövegben hosszú *ú*-s alakra változtattuk.
2. A *búr* után a szöveg összefüggése szerint kettőspontot tettünk.
3. A *tovább* után az elmaradt pontot pótoltuk.
4. A *borát* után a felesleges vesszőt törültük.
5. A *szegény* után a hiányzó vesszőt kitettük.
9. A *hajnalán* után a felesleges pontot elhagytuk.

Magyarázat

Ugy jár szegény, miként a búr: utalás az angol–búr háborúban bekövetkezett döntő fordulatra; l. erről az előző *Búrok* c. rövid dal jegyzetét. – *Mégis marad utána tőke:* célzás egy régi vénlánycsúfoló népi szokásra, amelyet tőke- vagy tuskóhúzásnak, másutt tőkevonásnak neveznek. E szokásnak bővebb leírását adja az ünnepekkel kapcsolatos népi játékokat ismertető és rendszerező könyvében Dömötör Tekla (Naptári ünnepek – népi színjátszás. Bp. 1964. 93.), aki – többek között – forrásként idézi Dugonics András és Csokonai leírását a tuskóhúzásról. A Dorottyához írt jegyzetében Csokonai így jellemzi ezt a farsangi csúfolkodást: „Tőkét vonni. Szokásban vagyon sok helyeken, hogy mikor a fársáng elmúlik, a meg nem házasodott ifjakkal és a férjhez nem ment lányokkal valamely fát vagy tőkét nevetség okáért felemeltetnek, vagy egy helyről más helyre vitetnek..." Dömötör Tekla megállapítása szerint „a tuskóhúzást századunkban főként a Dunántúlon gyakorolják, de ismerték pl. Szatmár megyében is". Ady tehát nemcsak Csokonai nyomán tudhatott a „tőke-rángatás" szokásáról, hanem az is lehetséges, hogy az Érmelléken vagy Nagykároly környékén maga is tanúja lehetett egy ilyen farsang-záró ceremóniának. A teljesség kedvéért említjük még, hogy ebben az időben – igaz, hogy csak a vers publikálását követő napokban – a Sz egyik cikke is foglalkozott más témák mellett ezzel a farsangi hagyománnyal. Az előbbieknél valamivel részletezőbb leírás néhány mondatát idézzük: „Tőkehúzásnak a régi világban azt a szokást nevezték, hogy a farsangot bezáró éjfél után a leányok és legényül maradt ifjak ruhájára egy fonálról lecsüngő kis fácskát akasztottak. Ekkor kacagva kiáltá a társaság: Húzza a tőkét, húzza a tőkét. A leányok pedig karban énekelték: Húshagyó, húshagyó, / Engem itthon hagyó". (Gróf Vay Sándor: Budapesti levél. Sz 1900. márc. 4. 3.)

179. Itthon [A kis szubrett...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 4. XXVII. évf. 52. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 66. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MK1] (1962) II. 465.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keletkezéstörténet

A kis szubrett Perényi Margit, aki kezdő színésznőként 1899-ben mint a kolozsvári Nemzeti Színház tagja nagy sikereket aratott a nagyváradi nyári színkörben. Éppen nagyváradi szereplése idején különbözött össze látványos módon társulata vezetőivel – az

esetről még debreceni újságíróként Ady is írt (*A hétről.* D 1899. jún. 24.; AEÖPM I. 162.), majd 1899 októberében a debreceni színtársulathoz szerződött. Debreceni működéséről Ady többször is várakozással és elismeréssel szólt (AEÖPM I. 202., 204–5., 210.), s a debreceni színészettől búcsúzó írásában kiemelt „kedvencei" között beszélt Perényi Margitról. (*Amolyan búcsúféle.* D 1899. dec. 2.; AEÖPM I. 220.) A kétstrófás rövid dalra az adott alkalmat, hogy Perényi Margit a nagyváradi kereskedő ifjak estélyén – többek között Kiss Józseffel együtt – fellépett: két dalt énekelt. (Sz 1900. márc. 3. 5., illetve márc. 4. 9.)

180. Uj tél

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 4. XXVII. évf. 52. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 67. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 466.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

11. A *lehet* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
17. A *tudják* és a *hiszem* után vesszőt tettünk.

Keletkezéstörténet

A februárban beköszöntő korai tavasz után (l. e kötetben a *Tavasz* [Elnézem...] c. verset) március elején erős hideghullám jött, amelynek tüneteiről különböző külföldi és hazai városokból érkező híreket közölt a Sz márc. 3-i száma. Nagyváradon „valóságos hóförgeteg zúgott el a város fölött". (Hózivatar. Nv 1900. márc. 4. 7.)

181. Uj irány

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 4. XXVII. évf. 52. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 67–68. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 466.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításunk:

3. Az alapszöveg *Burok* szavának rövid *u*-ját hosszú *ú*-ra változtattuk.

Keletkezéstörténet

E versike közvetlenül kapcsolódik Ady korábbi, az angol–búr háborút kommentáló rigmusaihoz. (L. erről bővebben a *Búrok* c. – egy héttel korábbi – rövid dal jegyzetét e kötetben.) Március elején már egyértelművé vált, hogy a több hónapja tartó háborúban

február utolsó napjai során érte a búrokat az első súlyos – már-már katasztrofálisnak tűnő – vereség. Jellemző például, hogy a Sz Consumatum est! főcímmel közölte a búr Cronje fegyverletételéről szóló hírt, pontosabban Roberts angol tábornok alábbi táviratát: „Cronje búr tábornok ma összes csapataival feltétlenül megadta magát. Cronje jelenleg mint fogoly tartózkodik táboromban..." (Sz 1900. febr. 28. 3.) Az *Uj irány* c. rigmusban azonban Ady nem közvetlenül a háború új eseményeit, hanem az angolok, illetve a búrok szerepének megítélésében mutatkozó új véleményeket kommentálja. Mert érdekes módon éppen az angolok felülkerekedése idején jelent meg egy-két olyan cikk, amelyben a szerzők a közvélemény és a sajtó korábbi – szinte egyértelmű – búrbarát szemléletével szemben valamilyen tárgyilagosabb, az angolok érdekeivel is számot vető megítélés, állásfoglalás szükségességét hangoztatják. Így például a Sz-ban Ady rövid dalának megjelenése idején két – egymást is túllicitáló – cikk jelent meg e tárgyban. Az egyik egy (B.) szignójú, Különvélemény c. vezércikk, amelynek ismeretlen szerzője elismeri, hogy a magyar közvélemény joggal érez analógiát a búrok angolellenes küzdelme és a mi szabadságharcunk között. De ugyanakkor helyteleníti, elítéli, hogy „a búrok iránt érzett természetes rokonszenvünk mellett egész gyűlölettel fordulunk az angolok ellen". (Sz 1900. márc. 1. 1.) Részben erre a cikkre is reagálva és még határozottabb álláspontot fejtve ki jelent meg az *Uj irány* c. rigmussal azonos számban Dr. Várady Zsigmond szokásos Dr. V. Zs. szignójú England for ever c. vezércikke, amelyben a szerző az angolok háborújának indokoltságát bizonygatja. Várady többek között kijelenti: „Néha megesik, hogy az erősebbnek van igaza. Tehát lényeges tévedés volna azt hinnünk, hogy a búrok hadjárata a mi önvédelmi harcunk pendantja. Nem, az a dél-afrikai hegemónia kérdése, nem önvédelmi harc." (Sz 1900. márc. 4. 1.)

Ady – aki korábban a szólamos búr-barátságon is ironizált – most a búrok vereségével párhuzamosan jelentkező angol-szimpátiát szatirizálja. Mintha a megfordult hadiszerencsével értékelődne át minden: a korábban hősöknek titulált búrokból merénylők, s Ladysmith ostromgyűrűbe zárt angol védőiből pedig hősök lesznek.

182. Nusikának

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Kovách Annának küldött képes levelezőlapon. A levelezőlap az 1940-es évek végéig a címzett öccsének, Kovách Kálmánnak tulajdonában volt, aki azt Barát Ferenc újságírónak adományozta. Barát Ferenc ezután bekövetkezett halálakor elveszett, hollétéről azóta nincs tudomásunk (az adományozó Kovách Kálmán unokájának, Jankóné Török Gyöngyvérnek szóbeli közlése alapján).

A vers szövegét, illetve az azt tartalmazó levelezőlap jellegét így csak Lám Frigyes sajtóközlése nyomán ismerjük. Az „ánzikt kártyát" „Ady Endre írta Annának Nagyváradról. A postabélyegző 1900. márc. 9-i dátumot mutat. A levelezőlapon rózsaszínű dombornyomású rózsa díszlik. A rózsa mellett ferdén áll a cím: *Nusikának*. És ferdén írva a vers. Megismerni Ady szép kezeírását, bár nem írta ki teljesen a nevét." A levelezőlapra írt versikét a poéta A. E. szignóval „jegyezte".

Első megjelenés: Szabad Szó 1948. március 28. 50. évf. 73. sz. [11.] (Lám Frigyes: Ady Endre, Sárika és Nusika Nagyváradon – Három ismeretlen Ady-verset közlünk.) – A fentebbi publikáció nyomán a szöveg újraközlését készítette elő Kovalovszky. (EmlAE II. 366.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-30 [NKI] (1982) II. 473.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Szabad Szóból.

Keletkezéstörténet

Kovách Anna Ady egyik nagyváradi szállásadónőjének, Kovách Kálmán biharmegyei szolgabíró özvegyének bakfislánya volt. A nagyváradi Sz-hoz szerződve a költő – az emlékezők tanúsága szerint – először a Laszky-nyomda művezetőjénél, Kemény L. Ignácnál a Szent János utcában bérelt szállást egy vagy két hónapig, majd február végén, március elején Kovácsék Kőfaragó utcai házában vett ki szobát. (L. erről még Lám Frigyes említett cikkén kívül Székely Józsefnek A debreceni jogászról és a váradi újságíróról c. emlékezését és Kovalovszky Miklósnak az emlékezéshez fűzött jegyzeteit: EmlAE II. 358–67.) Kovácséknál Ady – úgy látszik – családias légkörre talált, és pajtási kapcsolatot alakított ki háziasszonya három gyermekével. Ennek bizonyítéka a *Nusikának* c. versikén kívül az a két verses emlékkönyvi bejegyzés is, amelyeket Ady március utolsó napján írt be Kovách Sárika és Kovách Annuska emlékalbumába: l. a *[Lehet, hogy hall...]*, illetve *[Egyért haragszom...]* c. verseket és jegyzetüket e kötetben. A harmadik gyermek a kézirat történeténél már említett Kovách Kálmán, aki 1900-ban harmadik gimnazista volt; az ő emlékezése szerint – amit a verseket is közlő cikkében Lám Frigyes jegyzett le – Adynak nemcsak kisebb–nagyobb megbízásoknak teljesítésében volt segítségére, hanem gyakran bejárt a költőhöz a Sz szerkesztőségébe is.

183. Az én menyasszonyom

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 10. XXVII. évf. 57. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Fantom* címmel). – További megjelenések: Szil 1900. április 15. XVIII. évf. 15. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Fantom* címmel); SzÚ 1900. december 31. I. évf. 77. sz. 3. – Ady Endre – (*Fantom* címmel és „Ady Endre Még egyszer kötetéből" főcím alatt *Az utolsó részlet* és a *Fuimus* [De jó, ha...] c. versek között másodiknak közli); SzÚ 1901. november 27. II. évf. 61. sz. 3. – Írta: Ady Endre – (*Fantom* címmel); Erő 1902. április 6. I. évf. 5. sz. 4. – Ady Endre – (*Fantom* címmel); NN 1902. december 25. V. évf. 296. sz. – Karácsony [melléklet]: 6. – Írta: Ady Endre – (*Fantom* címmel); Jöv 1903. április 26. I. évf. 9. sz. 45. – Új költők – Ady Endre – (*Fantom* címmel a *Szívek messze egymástól*, az *Éjimádó* [csak a ciklus I. részét publikálva] s *A csókok átka* c. versekkel együtt negyedikként közli.); Svm 1909. november 5. V. évf. 252. sz. 5. – Hírek – Ady Endre; Alsófehér [Nagyenyed] 1912. június 9. (A lap az OSZK-ban nem található, a szövegváltozatokat ezért nem tudjuk közölni. Az adatot az Utunk 1969. jún. 24-i számából, Vita Zsigmond Ady Endre Nagyenyeden c. cikkéből vettük.) – Kötetben: Me (1903) 77–79. (*Fantom* címmel); $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 97–98.; AH (1908) 77–78.; $ÚjV_2$ (1909) 97–98.; $ÚjV_3$ (1912) 97–98.; $ÚjV_4$ (1918) 65–66.; $ÚjV_5$ (1919) 81–82. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 32–33.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A költemény számos publikációja közül ez a legérettebb és a többi közléshez viszonyítva a költő ékezési, központozási intencióinak leginkább megfelelő.

Javításunk:

3. Az alapszöveg *ízzó* alakját a helyesírásnak megfelelően és a korai sajtóközlések zömével, illetve az $ÚjV_1$, az AH és az $ÚjV_2$ publikációjával egyezően *izzó*-ra változtattuk.

Szövegeltérések:

Főcím: Ady Endre „Még egyszer" kötetéből			$SzÚ_1$										
Cím: *Fantom*	Sz	Szil	$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv	Me					
2. elkísérjen		Szil										$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
síromba!...		Szil						Me					
síromba!...	Sz		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv						
síromba.											Svm		
3. előmben			$SzÚ_1$										
ízzó,		Szil						Me				$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
nyárba:			$SzÚ_1$										
4. vagy	Sz		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv						
vártam!..."	Sz	Szil	$SzÚ_1$		Erő	NN	Jöv	Me					
vártam!"				$SzÚ_2$									
5. kitagadott							Jöv						
céda:	Sz	Szil	$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv						
6. szívébe	Sz		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv				Svm		
néha!...	Sz	Szil	$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv	Me					
8. Együtt						NN							
lábunk!	Sz	Szil	$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv	Me					
10. Üdvöt			$SzÚ_1$										
csar [sh]						NN							
leljünk!	Sz		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő		Jöv	Me					
leljűnk!						NN							
11. fetrengek,					Erő								
lent	Sz	Szil	$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő								
lenn						NN	Jöv	Me	$ÚjV_1$	AH	Svm	$ÚjV_2$	
utcaporba',	Sz	Szil		$SzÚ_2$		NN	Jöv	Me					
utcaporba,			$SzÚ_1$										
utcaporba':					Erő								
12. Borúljon	Sz		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv				Svm		
átkarolva!...	Sz	Szil	$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv	Me					
13. Tisztító	Sz		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$		NN					Svm		
Tisztító		Szil			Erő			Me					
tűz,	Sz												

tűz				$SzÚ_1$	$SzÚ_2$		NN			Svm
által éget:	Sz	Szil		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő				
által éget*t*:							NN			
14. b*e*						Erő				
mindenséget!...	Sz	Szil		$SzÚ_1$						
mindenséget!					$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv	Me	
15. szeressen	Sz	Szil		$SzÚ_1$						
16. szennyben!	Sz	Szil								
szennyben				$SzÚ_1$	$SzÚ_2$					
szen*y*ben.						Erő	NN	Jöv	Me	
18. Hozzavissza [sh]				$SzÚ_1$						
Ő, legyen	Sz	Szil		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv	Me	
Élet!...	Sz			$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv	Me	
*é*let!...		Szil								
19. látom;	Sz	Szil		$SzÚ_1$						
20. halálom...	Sz	Szil		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv	Me	
21. Szétz*u*zva	Sz			$SzÚ_1$	$SzÚ_2$		NN		Me	Svm
láncot	Sz	Szil		$SzÚ_1$						
23. kacagn*ó*nk	Sz			$SzÚ_1$						
kacagnánk,						Erő				
b*ú*csút	Sz			$SzÚ_1$	$SzÚ_2$		NN			Svm
búcs*ú*t									Me	
24. Meghalnónk	Sz	Szil								
isten*í*tve...	Sz			$SzÚ_1$	$SzÚ_2$		NN			Svm
istenítve...		Szil				Erő		Jöv	Me	
25. Meghalnónk,	Sz	Szil								
Meghal*v*án,								Jöv		
mondv*a*:							NN			
26. [Új strófát kezd]				$SzÚ_1$	$SzÚ_2$		NN	Jöv	Me	
[Sort beljebb kezd]	Sz	Szil		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN		Me	
„B*ű*n				$SzÚ_1$			NN			Svm
Bűn									Me	
élet	Sz			$SzÚ_1$						
26–27. [E sorok kiemelt szedéssel]	Sz	Szil		$SzÚ_1$						
27. [Sort beljebb kezd]	Sz	Szil		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN		Me	
hófehérek!"	Sz	Szil		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	Erő	NN	Jöv		
hófehérek!...									Me	

Az Ady-életmű első igazán új hangú verse az először és számos utánközlésben Fantom címmel közreadott s csak az $ÚjV_1$-től kezdve *Az én menyasszonyom* c. költemény. Keletkezése időpontjára a publikálás dátuma irányadó. Létrejöttének motívumairól kevés konkrétumot tudunk, viszont nem egy kétes hitelű legenda maradt ránk. Több életrajzi emlékeket megörökítő kortárs pontosan tudni véli, hogy ki volt a költemény ihlető múzsája, illetve modellje.

Az egyik változat szerint Rienzi Mária inspirálta Adyt *Az én menyasszonyom* soraira. Rienzi Mária ún. pesti brettlitündér volt, aki – miként Ady Lajos írja – „az orfeum-énekesnői és a demimondi hivatás borotva-él vékonyságú demarkációs vonalán imbolygott" s mint egy vándor orfeum-társulat tagja, majd vezetője rendszeresen járta a vidéket, s így Nagyváradon is többször megfordult. Bizonyítható életrajzi adatok szerint 1902 nyarán Adyval több hónapos szenvedélyes viszonya volt, amelynek bénító és perspektívátlan kötelékeitől a költő csak nehezen tudott megszabadulni. (AL 89–91.) Talán e kapcsolat különös jellegéből is következett, hogy többen Rienzit vélték az ihlető „fantom"-nak, és közelebbi életrajzi s filológiai megalapozás nélkül frappáns és mutatós keletkezéstörténeti anekdotát-legendát töppentettek fel. Az első ilyen hamis kombinációk szerzőit és publikált közleményeiket egyelőre nem ismerjük, de 1923-ban megjelent könyvében Ady Lajos már szükségesnek tartja cáfolni őket: „Tetszetős, de az igazságnak nem felel meg tehát az, amit annyian megírtak már eddigelé, hogy t. i. a Rienzi-viszony hatása alatt készült a vers." (AL 90.; lapalji jegyzetben) A Rienzi-feltételezés azonban a cáfolat ellenére is szívósan tartotta magát: két céggé beavatott Ady-kortárs – Fehér Dezső és Révész Béla – állt ki mellette.

Fehér Dezső mindössze egyszerű állításra szorítkozott Ady publicisztikájából adott válogatásának epilógusában, amelyben a költő váradi szerelmei között említi „a szerelmi mámor világában a könnyen hevülő Adyt megejtő Rienzi Máriá"-t, „akiről egyik legszebb költeményét, a Fantomot írta". (Ha 255.) Révész Béla viszont hosszadalmasan és körülményesen igyekszik bizonyítani, hogy a költemény közvetlen múzsája Rienzi Mária volt. (Révész: AéL 37–52.) Szerinte Ady és Rienzi ismeretsége, kapcsolata már 1899-ből, az utolsó debreceni hónapokból való. Bizonyítékai azonban vagy teljesen ellenőrizhetetlenek, vagy konkrétan cáfolhatók. Révész első érve az, hogy ő 1900 telén ismerkedett meg Rienzivel egy Király utcai mulatóban, aki neki akkor „Ady Endréről, a debreceni újságíróról" beszélt. (Révész: AéL 39–40.) Továbbá Nagy Endre – Adynak a Sz-nál 1900 májusáig volt újságírótársa – szóbeli közlésére hivatkozik, aki szerint „Ady már a R. Mária-ismeretséggel jött át Nagyváradra, nagyon kialakult volt a barátságuk". Sőt Nagy Endre még azt is tudni véli, „hogy Ady Endre Váradról át is rándult az artistanővel Debrecenbe, ahol mindketten otthonosak, jól ismertek voltak". (Révész: AéL 40–41.) Végül egy kevéssé ismert újságíró, Szentmiklósi József emlékezését idézi, aki ez időben az egyik debreceni lapnál dolgozott, s aki azt állítja, hogy Adyval Debrecenben ismerkedett meg „1900 telén, amikor átjött vizitelni – R. Mária társaságában". (Révész: AéL 41.) S ugyanezt az újságírót említve tanúnak Révész elbeszéli, hogy e látogatáskor Ady Rienzivel a színházban is megjelent, és a debreceni közönség körében általános felháborodást keltett azzal, hogy a színházigazgató páholyában kihívóan a kétes hírű nő társaságában mutatkozott. E kihívás Révész szerint már azt jelentette, hogy Ady „a Verssel ült ki" a közönség elé, s azután Nagyváradra visszatérve „azon iziben, a raffináltan megszőtt indulatban, megírta" a költemény strófáit. (Révész: AéL 48–50.)

Révész állításait már Hegedűs Nándor megcáfolta. Így mindenekelőtt kétségbe vonta Ady és Rienzi 1899-ben történt debreceni megismerkedésének lehetőségét: a D hasábjain ekkor megjelenő reklámközlemények részletesen feltüntetik a városban szereplő orfeumtársulat tagjainak és vendégszereplőinek nevét, közöttük 1899-ben Rienzi Mária neve azonban nem fordul elő. A színházi páholy-jelenet pedig valójában csak az 1902 őszén Nagyváradon – a költő egyfelvonásosának bemutatóján – megtörtént eseménynek (AL 89.) átültetése két évvel korábbra és Debrecenbe. Hegedűs ugyanakkor felkutatta,

hogy Rienzi 1900 januárjában tényleg szerepelt Nagyváradon a Fekete Sasban fellépő daltársulat tagjaként, sőt személyének, illetve szépségének túlreklámozását az egyik pesti lap meg is glosszázta. Ezt a glosszát rövid kis bevezetővel a Sz 1900. jan. 11-i száma is közölte, s Hegedűs feltételezése szerint e Rienzivel szemben barátságtalan néhány bevezető mondatot Ady írta, ami kétségtelen bizonyítéka annak, hogy ekkor még „gyengéd szálak" nem kapcsolták őket össze. (Hegedűs: AEnn 26–27.) Hegedűs meggyőzően oszlatja szét a Révész-féle keletkezési legenda legfontosabb érveit, ha közben maga is a túlzó bizonyítás hibájába esik: minden konkrét alap nélkül Adynak tulajdonítja a Rienzi-ellenes glossza „megfejelését". Pedig ez esetben aligha van szükség ún. „ellen-bizonyítékra": hiszen Ady és Rienzi között semmiképpen sem volt több éves tartós kapcsolat. S ha szenvedélyesen végletes, de rövid viszonyuk több dokumentum alapján is egyértelműen az 1902-es év júliustól szeptemberig terjedő hónapjaira rögzíthető (AL 89–91.; Rienzi Adynak írt fénykép-dedikációja, illetve fényképe: Hegedűs: AEnn 223., ill. 388. és 389. oldalak között; a *Mária asszony versei* c. cikk és jegyzete: AEÖPM III. 113–14., 354–55.), akkor teljesen bizonyíthatatlan, sőt lehetetlen az a feltételezés, hogy szerelmük 1899–1900-ban zajlott volna, vagy hogy kettőjük között több éves, 1899-től 1902-ig elhúzódó tartós kapcsolatról lett volna szó. Így Révész Béla egész leleményesen kieszelt és frappánsnak látszó keletkezéstörténeti koncepcióját teljességében el kell vetnünk. Egyetlen konkrét adattal igazolható mozzanata sincs: csupán a saját és mások önkényesen beállított emlékezetére, tehát ellenőrizhetetlen szóbeszédre hivatkozik. Jóhiszemű kitalálásról van szó, amely mindössze arra a felületi gondolattársításra alapozódhatott, hogy az „utcasarkok rongya" kitétel a költő nagyváradi éveiben egyedül Rienzi Máriára érvényesíthető.

A pontosabb életrajzi és bibliográfiai adatok s a megfelelő kritikai számvetés hiányában viszont a Révész-féle keletkezéstörténeti legenda eléggé meghonosodott az eddigi Ady-irodalomban. Így többek között átvette, elfogadta Schöpflin Aladár is, aki ugyan nem tulajdonít az „orfeumi táncosnővel" való szerelemnek lényeges lírai hatást, de szerinte a „polgári meggondolás" szerepet játszott abban, hogy „azt a bizonyos táncosnőt" csak „fantomként" idézte meg. (Schöpflin 28., 36–37.) Lengyel Géza pedig nyilvánvalóan ugyancsak Révész feltételezését kritikátlanul elfogadva állítja, hogy a vers „fogamzása... talán Debrecenre, mindenesetre ottani élményre vezethető vissza". S hozzáteszi, hogy „amiről írt, az nemcsak fantóm volt, hanem keserves valóság": mindezzel arra a közelebbről se nem bizonyítható, se nem cáfolható hipotézisre utal, mely szerint Ady Rienzitől kapta volna a „mérges csókot", a később tragikusan kiütköző betegségét. (Lengyel: Am 38.)

Dénes Zsófia – a jórészt Fehér Dezsőné emlékezéseiből összeállított – könyvében hosszan foglalkozik a Rienzi-üggyel. (Dénes: Akkor... 44–50., 60–70.) S többé-kevésbé mindazt elmondja – pontatlanságokkal tarkítva –, amit az egész kapcsolatról a hitelesebb források alapján tudni lehet. A Révész-féle keletkezéstörténeti legendával szemben óvatos és tartózkodó: csak egy fenntartásos feltételezés formájában utal rá, megjegyezve, hogy nem tudta ellenőrizni: vajon a Sz-beli első publikálás előtt „nem jelent-e meg" a vers „előzően Debrecenben". (Dénes: i. m. 66.) Egyébként az életrajzi és publikációs adatok pontosabb ismeretében meg sem kísérli a Rienzi-ihletést bizonygatni, viszont a költemény utótörténetét, hatását színezi ki. Dénes Zsófia, illetve Fehér Dezsőné szerint a költemény 1902. dec. 25-i NN-beli újrapublikálása „Rienzi jegyében" történt. S míg a korábbi közlések visszhangtalanok voltak, az 1902 karácsonyán, „a Rienzi-viharzás idején" eszközölt újramegjelentetés botrányt, tiltakozásokat váltott ki. (Dénes: i. m. 66–68.) Ez a beállítás: a vers újrapublikálása és a Rienzi-szerelem összekapcsolásának mozzanata, ötlete azonban először Ady Lajosnál fordul elő. Ő írt arról, hogy mikor Ady a költeményt Mária asszony iránti érzelmeinek dokumentálására „tüntetően újra leközöltette", „egész Várad összeröffent". (AL 89–90.) Ezt a minden filológiai alap nélküli, téves beállítású verziót Nagy Andor fejlesztette tovább: Ady Lajos szűkszavú közlését az újrapublikálást követő botrány színes „meséjével" toldotta meg, egészítette ki. (Nagy A. 277–89.) A Fehérné–Dénes-féle változatban tehát semmilyen perdöntő vagy egyszerűen csak új

adat sincs. Legfeljebb az 1902-es újraközlés körül támadt „összeröffenés", illetve „vihar" Ady Lajos pedzette és Nagy Andor kiszínezte anekdotáját bővítgették, variálták tovább. Az egész történet merő kitalálás, legfeljebb jóindulatú kombináció, amelynek bizonyítására egyetlen hiteles adatot sem lehet találni. Cáfolatára azonban annál inkább. Hiszen Ady és Rienzi kapcsolata kikövetkeztethetően 1902 október elején lezárult (Hegedűs: AEnn 222–23.), továbbá a költemény NN-beli 1902 karácsonyi újraközlése immár az ötödik nagyváradi publikálás volt: aligha hihető, hogy a korábban észre sem vett vers körül éppen ekkor támadjon „botrány". (L. erről még bővebben Hegedűs: AEnn 435.)

Egy másik keletkezéstörténeti legenda szerint – amelyet sajtóböngészései során szintén Hegedűs Nándor fedezett fel és cáfolt is meg rögtön – egy Stefi nevű szép nő inspirálta a költeményt, akit Ady a váradi Müllerájban ismert meg. Ez az adat a Miskolcon megjelenő Reggeli Újság 1921. febr. 23-i számában közreadott Ady-emlékezésben található, amelyből kiderül, hogy ez a Stefi Adyt „sok csodás költemény"-re ihlette, köztük az „utcasarkok rongyá"-t ünneplő strófákra is. Az egész történet azonban jellegzetesen légből kapott, mindenféle konkrét adatot, az Ady-életrajzban való tájékozottságot nélkülöző kitalálás. (Hegedűs: AEnn 299.)

Végül a harmadik keletkezési változat szerint egy nagyváradi nyomdászlány, Markovits Jolán játszott szerepet a költemény létrejöttében. Ady nagyváradi éveiről írt regényében Nagy Andor csak Jolán néven emlegeti a lányt, akit a Sz-ot is készítő Laszky-nyomdában „fedezett fel" Ady egyik ekkori barátja, Szűts Dezső városi aljegyző és több váradi napilapnak rendszeres külső munkatársa. Szűts felkarolta, tanította, nevelte a különös szépségű lányt: nagyvilági nőt akart formálni belőle. Nagy Andor beállításában Ady „finom és romantikus gondolat"-nak találta Szűts tervét, s képzeletben már saját jövendő szerelmének vélte a lányt. (Nagy A. 42–46.) A továbbiakban egy jelenet leírásával – amelynek először Jolán és Ady, később még Szűts Dezső is részese, s amelynek során a költő éppen elkészült Fantom c. versét olvassa fel – Nagy Andor kimondatlanul azt a benyomást kelti, mintha Jolán lett volna e költemény ihlető modellje. (Nagy A. 54–58.)

Lényegében hasonló módon, csak kissé másként színezve adja elő a történetet Dutka Ákos. Ő úgy tudja, hogy „a Szűts Dezső rendezte éjszakai kocsizások, temetői kalandok és hajnali orgiák viruló királynője Rienzi Mária előtt sokáig Markovits Jolán volt", aki „Ady Váradra érkezése idején már éjszakai berakólány a Laszky-nyomdában". Szűts itt a nyomdában szuggerálgatta a lányt, mígnem Jolán egyszercsak végleg eltűnt: Szűts Dezső egy ideig „a bátyja szőlőjében" rejtegette, majd szeretőjeként vitte magával az újságírók és más bohémek éjszakázó társaságába, amelynek rendszeresen Ady is résztvevője volt. Egy ilyen éjszakai mulatozó beszélgetés alkalmával „a szerelem lényegéről folyt a vita", s ebben „perdöntő érvül Szűts Dezső Ady legfrissebb versére hivatkozott", a Fantomra. Biztatására a költő felolvasta a verset, s az különösen Jolánra volt nagy hatással: annyira, hogy elpártolt Szűtstől, és Ady mellé szegődött. Majd „harmadnap Markovits Jolán eltűnt a városból". (Dutka Ákos: A Holnap városa. Bp. 1955. 69–73.) Dutkánál tehát elmarad az a beállítás, mely szerint a költemény modellje Markovits Jolán lett volna, ő csupán a kész költeménynek a lányra tett nagy hatásáról ír.

A különböző keletkezéstörténeti variációk közül Hegedűs Nándor a Markovits Jolánnal összefüggő változatot fogadja el. (Hegedűs: AEnn 252., 298–99.) Szerinte Nagy Andor és Dutka Ákos lényegében egybehangzó emlékezése azt bizonyítja, hogy Markovits Jolánt „valóban úgy kell tekintenünk, mint aki szintén szerepet játszott a költő nagyváradi életében." (Hegedűs: AEnn 298.) Sőt az emlékezők hitelét még egy későbbi, a nagyváradi Sz-ban lelt kis-hírrel is dokumentálja. Ez a Sz 1909. jún. 27-i számában Nyomdászleányból bankárné c. rövid hír nemcsak a lány valóságos létezését tanúsítja, hanem azt is, hogy 1900-as, Ady körüli alakját a kortársak hűen idézték fel, hiszen további sorsában egyéniségének akkori vonásai, lehetőségei teljesedtek ki. Mert később „az egykori nagyváradi nyomdászlány brettlin lépett fel", majd egy szélhámossal keveredett kalandba, aki külföldre szöktette „a szép orfeumi énekesnőt". Ezután „újból

Nagyváradon tűnt fel, és itt visszavonultan élt". Végül „a sugártermetű szép leányt" egy romániai bankár vette feleségül. (Hegedűs: AEnn 299.)

A sok legenda és a kevés konkrétum arra figyelmeztet, hogy *Az én menyasszonyom* nem valóságos személy, nem valamilyen Ady ekkori életében szerepet játszó, megnevezhető múzsa hatására született. Keletkezését elsősorban az a változás motiválta, amely Ady szerelemfelfogásában az első nagyváradi hónapok idején végbement. Ismeretes, hogy Ady Zsóka eljegyzéséről 1899 végén (l. erről a 160. *Zsóka búcsúzója* c. vers jegyzetét, az AEÖV I.-ben), majd esküvőjéről 1900 februárjában (l. e kötetben *A kalikó* c. rövid dalt és jegyzetét) értesült. Mindez természetesen váltotta ki belőle a korábbi illúzióival leszámoló hangulatot: nemcsak Zsóka iránti, még diákkori eredetű rajongásában érezte magát megcsalatottnak, hanem általában rádöbbent eddigi ún. „úrilány" (Friedmann Zsóka, Kovács Boriska, Kíváncsi-Varga Ilona), illetve színésznő (Szabó Irma) szerelmeinek naivan kisszerű voltára és a velük való kapcsolatoknak nyomasztóan felemás, a konvencionális tartózkodás és a jó partit kereső érdek által motivált képmutató jellegére is. Nagyvárad bohémebb, szabadabb légköre pedig csak elősegítette a költő szembefordulását korábbi hagyományos, idealista felfogásával. Sőt arra ösztönözte, hogy a maga egyszerű és őszinte igazságát – mely szerint a szerelemben nem a látszat s nem a konvenció, hanem az érzés, az együvétartozás tudata és indulata a lényeg – minél élesebb, minél provokatívabb formában fogalmazza meg. Lehetséges, hogy mindehhez eleven modellje – tehát nem múzsája – volt Adynak Markovits Jolán, helyesebben a lány szabad szerelmi kapcsolata Szűts Dezsővel. Különben a költemény programos jellegéből is világos, hogy a költő a maga új igényét, új szerelmi eszményét hirdeti meg, s nem valakinek, nem konkrét múzsának tesz vallomást.

Egy-két emlékező már a költemény első publikációját jelentős nagyváradi eseményként interpretálta. Így Dutka Ákos, aki egy nem sokkal Ady halála után közreadott írásában (az Új Világ c. folyóirat 1. számában, 1919 tavaszán) arról beszél, hogy a költemény megjelenésének hatására Nagyvárad „hirtelen két táborra szakadt". „Voltak, akik megérezték ennek az újfajta költői őszinteségnek erejét és varázsát, de a nagy és hivatalos tekintélyek serege átkot mondott reá. Rádl Ödön, a Szigligeti Társaság katedrájáról szórta átkait a váradi modernek felé." Hasonló szellemben idézi fel az első publikálást követő időszakot Nagy Endre (az Újság 1937. márc. 21-i számában), aki szerint Ady Endre éppen „szemben ült" a szónokló Rádl Ödönnel, aki „önkénytelenül az ő lobogószemű barna arcára meresztette a tekintetét", s így „az egész lesújtó prédikációt" a költő „kapta első kézből". A fentebb ismertetett emlékezéseket felderítő és részlegesen újraközlő Hegedűs Nándor részletező kritikai analízis nyomán fantáziálásnak, utólagos legendaképzésnek minősíti az elmondottakat. (Hegedűs: AEnn 42–43.) S valóban: sehol semmi nyoma annak, hogy a Fantom c. költeményt egyáltalában észrevették volna; a város „két táborra" szakadásáról beszélni már több mint túlzás, Rádl Ödön pedig a Szigligeti Társaságban a Szigligeti emlékülés alkalmából 1900. márc. 25-én elmondott beszédében (amelynek szövegét A régiek és a modernek címen a Sz 1900. márc. 27-i száma közölte) nemcsak Adyra, hanem a „váradi modernek"-re sem célozhatott. Hiszen e „modernek", elsősorban Ady Endre és Bíró Lajos csak ezután kezdenek kibontakozni, a váradi sajtóban sűrűbben publikálni. Dörgedelmeit Rádl általában a szecessziós és naturalista irodalmi tendenciák ellen intézte, az általa „korzó-, ötórai tea-, zsúr-, séta- és hangverseny-poézis"-nak nevezett költészetet támadta. Azzal az esztétikával szállt vitába, amelynek alkotói Rádl fogalmazása szerint azt tartják, „hogy az életet úgy kell a költészetben visszaadni, amint az külső formáiban előttük jelentkezik, amint azt ők látják". Mindezt persze – legalább részlegesen – Ady is magára vehette, mint ahogy Bíró Lajossal és Nagy Endrével együtt vitába is szállt Rádl nézeteivel. (A három polemikus írást „Fiatalok" főcímmel közölte a Sz 1900. márc. 29-i száma; Ady vitacikkét l. AEÖPM I. 261–63.) De az időbeli közelség és a sokban hasonló elvi szembenállás ellenére sincs *Az én menyasszonyom* megjelenése és Rádl Ödön konzervatív irodalmi megnyilatkozása között semmi összefüggés.

A költemény létrejöttében Hegedűs Nándor fontos szerepet tulajdonít Szilágyi Géza

hatásának, a Tristia c. kötetében kezdeményezett erotikus lírájának. Ezért is furcsállja, hogy az alig két héttel később írt *E könyv olvasása után* c. versében – amelyet Szilágyi kötetének egyik példányába írt – éppen Szilágyi Géza költői szemléletével polemizál. De *Az én menyasszonyom* strófáiban Ady nem Szilágyi irányát követi, így a két vers szemlélete között sincs ellentmondás: l. minderről e kötetben az *E könyv olvasása után* c. vers jegyzetét.

Lényeges viszont *Az én menyasszonyom* strófáiból áradó új életszemlélet és szerelmi erkölcs megfogalmazásában Nietzsche inspiráló hatása. Mégpedig nemcsak az általános erkölcsi felfogás, a „jó" és „rossz" hagyományos megkülönböztetésének elutasítása tekintetében, hanem Nietzsche egyik jellemző gesztusának, sőt konkrét stílusfordulatának személyessé érlelt átvételében is. A költemény 21. sorában – *Szétzúzva minden kőtáblát és láncot* – közvetlenül észlelhető a szembetűnő nietzschei ihletés. (L. erről még Lengyel Béla: Nietzsche magyar utókora. Minerva XVII. évf. [1938] 73.) Nietzsche Also sprach Zarathustra c. műve III. részének Von alten und neuen Tafeln c. fejezete 7. strófájában található a jellegzetes zárómondat: „Zerbrecht, zerbrecht mir ihr Erkennenden, die alten Tafeln!" S némi változtatással ugyanezt a felkiáltást ismétli e fejezet 10. és 15. strófájának végén. Tudomásunk szerint Nietzsche először 1883-ban közreadott művének ekkor még nem volt magyar nyelvű teljes fordítása: mindkét alapvető fordítás – Fényes Samu illetve Wildner Ödön munkája – csak majdnem egy évtized múlva s ugyanabban az esztendőben, 1908-ban jelent meg. (Zarathustra. Mindenkinek és senkinek se való könyv. Ford. Fényes Samu. Bp. 1908.; Im-így en szóla Zarathustra. Ford. Dr. Wildner Ödön. Bp. 1908.) Ady tehát vagy az eredeti német kiadást forgatta, vagy váradi baráti körében, tájékozott újságírók és más szellemi emberek együttesében folytatott intellektuális beszélgetések során ismerkedett meg a német filozófus néhány jellemző gondolatával. Elképzelhető viszont az is, hogy Nietzsche e jellemző gondolatairól Ady már a debreceni főiskolán Öreg János filozófia óráin hallott (l. erről bővebben: EmlAE II. 85–87.), továbbá az is, hogy a német filozófust gyakran idézgető korabeli lapokban, folyóiratokban találkozott e jellegzetes fordulatokkal. Így figyelt fel a „régi táblák szétzúzását" prófétáló nietzschei fordulatra, amelyet tudatosan épített bele az egészében is nietzschei ihletés szellemében fogant költeményébe. Különben korai Nietzsche iránti érdeklődéséről, a mester eredeti műveit is forgató rajongásáról később maga is nyilatkozik: „...nekem az elfelejtett *der-die-das* sem volt akadály, hogy tudatlan árnyékából tudatos árnyéka legyek". (*Nietzsche és Zarathustra*. BN 1908. márc. 6.; AEÖPM IX. 183.) 1899-ben egyik cikkében előfordul már az „Übermensch" fogalma (*A hétről*. D 1899. júl. 15.; AEÖPM I. 170.), majd 1900-ban már beavatottan emlegeti Nietzschét: „a nagy, keserű, germán filozófus"-nak nevezve *Az utolsó tavasz* c. novellában (Sz 1900. márc. 2.; AEön 73.), s néhány gondolatának felidézése közben „a német apostol"-nak titulálva a *Májusi mese a szegény Barnabásról* c. elbeszélésében (Sz 1900. máj. 19.; AEön 86.). S Zarathustrát idézi meg a körülbelül két héttel későbbi *E könyv olvasása után* c. versében. (L. a verset és jegyzetét e kötetben.) Az év vége táján pedig megfelelő tájékozottságról tanúskodva állítja egyik nagyváradi kortársáról (Várady Zsigmondról), hogy „éppenséggel nem nietzscheánus". (*Hétről hétre*. Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM I. 395.)

Irodalom

Rédey 311.; Hatvany II. 201–02.; Schöpflin 28., 36–37.; Sík 168.; Szabó R. 26., 201.; Rónay: Me 271.; Béka: AEpk 172–73.; Komlós Aladár: A magyar költészet Petőfitől Adyig. Bp. 1959. 326.; Komlós 27., 30.; Vatai 91.; Vezér 80.; Király I. 406–10.

184. A közgyülés

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 11. XXVII. évf. 58. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 68. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 467.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

7. A *fejébe* után a felesleges vesszőt töröltük.
10. Az alapszöveg *a*-ja után – minthogy jelentése „az" – hiányjelet tettünk: *a'*

Keletkezéstörténet

A rövid dal alapja a nagyváradi városi közgyűlés 1900. márc. 8-i ülésén lezajlott esemény volt. Mint a Sz vonatkozó tudósításából kiderül, ezen az ülésen többek között Várady Zsigmond is felszólalt: „a nagy sár miatt" interpellált a polgármesterhez, és az utcakövezést sürgette. Válaszában a polgármester elmondta, hogy „a már meglévő kövezési programot" is lehetetlen a város nehéz pénzügyi helyzete miatt teljesíteni. (Városi közgyűlés. Sz 1900. márc. 9. 4.) A NN részletesebb tudósítása a Bagoly-utca „rejtélyére" is fényt derít. A városatyák közbeszólásaival is fűszerezett interpellációról a lap – csak a számunkra lényeges részt kiemelve – a következőképpen tudósít: „Várady Zsigmond: Régóta tartogatott panasszal áll elő. Télen át, mikor nem fagy, igen kellemetlen azt tapasztalni, hogy városban is falun lakunk. Az utcák sárosak, fel is említ egyet, a Bagoly-utcát. (Nagy derültség.) Én nem tudom mit nevetnek az urak. (Olyan utca nincs!) De van. Én ott voltam nemrég, és a kocsim elakadt. (Rossz volt a ló! Nehéz volt a teher! Ne járjon kocsin!) Igen tisztelt közgyűlés, ne mulassunk ezen. Nagyon komoly dolog. A nép joggal kérdezheti tőlünk, a város úgynevezett atyáitól, hogy az adót mire fizetik?..." (NN 1900. márc. 9. 3.)

A közgyűlés c. alkalmi verset Ady vagy személyes benyomások – ha az ülésen mint tudósító maga is részt vett –, vagy éppen a NN beszámolója nyomán írta.

185. A zab

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 11. XXVII. évf. 58. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 69. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 467–68.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításunk:

11. A *széttörve* után elhagytuk a felesleges vesszőt.

Keletkezéstörténet

A zab c. rövid dalt Ady Ugron Gábor (l. róla, illetve függetlenségi párti frakciójáról az AEÖV I. kötetében a 153. *Fognak a lányok*, továbbá e kötetben *A legnagyobb* c. vers jegyzetét) március elején kirobbant összeférhetetlenségi ügyének „margójára" írta.

Miként arról a Sz is tudósított, február legvégén, március elején az egész sajtó élénken tárgyalta azt „a kipattant dolgot, hogy Ugron Gábor a hadsereg részére történt zabszállításhoz – állítólag – inkorrekt módon jutott". E tárgyban Ugron elvbarátja, Rakovszky István márc. 3-án napirend előtti felszólalásra készült a képviselőházban, hogy így Ugron Gábornak megfelelő nyilatkozatra nyújtson alkalmat. (Ugron zabja. Sz 1900. márc. 3. 6.) S a képviselőház márc. 3-i ülésén Rakovszky valóban felszólalt, és vádaskodva több összeférhetetlenségi esetet említett a kormánypárt soraiból. Ugront illetően pedig megállapította, hogy csupán azért akarják pellengérre állítani, mert ellenzéki. Maga Ugron Gábor az ügyről érdemben nem nyilatkozott semmit. A Kossuth Ferenc-féle függetlenségi párt egyik képviselője viszont bejelentette a háznak, hogy Ugron Gábor zabszállítási ügyét összeférhetetlennek tartja képviselői mandátumával. (A képviselőház ülése. Sz 1900. márc. 4. 2–3.) A lap a továbbiakban hivatalos hírt is közölt arról, hogy a képviselőház elnökénél bejelentést tettek Ugron ellen a katonaság részére történt zabszállításának képviselői megbízatásával összeférhetetlen voltáról. Az elnök az ügyet az összeférhetetlenségi bizottságnak adta ki. (Sz 1900. márc. 4. 8.)

Az Ugron Gábor körül támadt kavarodással Ady humoros írásokban is foglalkozott: l. *A zab* c. (Sz 1900. márc. 8.) és a *Vallatáskor* c. (Sz 1900. márc. 10.) cikkeit. (AEÖPM I. 248–49., 249–50.) Továbbá az Ugron ügyével közvetlenül vagy közvetve összefüggő képviselői párbajok sorozatáról l. még a következő, *Afférek* c. rövid dalt és jegyzetét.

186. Afférek

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 11. XXVII. évf. 58. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok Egyről és másról" főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 69. Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 468.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

4. A *verekedni* után a pontot – a szöveg összefüggésének megfelelően – kettőspontra cseréltük.
9. A *nemzet* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

E kis rigmusban Ady a politikai életben március elején elharapódzott lovagias ügyekre reflektál, amelyek részben Ugron ún. zabszállítási esetével (l. erről e kötetben az előbbi, *A zab* c. verset és jegyzetét), részben Ugron egy másik, ugyancsak zavart keltő ügyével voltak összefüggésben. Az egymást követő párbajok első hulláma még az Ugron zabszállításának összeférhetetlensége körül támadt sajtópolémia folyománya. Az Egyetértés c. lap márc. 4-i száma Eötvös Károly tollából éles kirohanást közölt Holló Lajos, az Ugron-párti Magyarország c. napilap szerkesztője ellen. E kirohanásra a Magyarország márc. 5-i számában Holló Lajos személyeskedő és sértegető nyílt levélben felelt Eötvösnek, aki mindezért elégtételt követelt. Így került sor az Eötvös–Holló párbajra. (Sz 1900. márc. 6. 7.) Újabb afférek okozója lett a bécsi Vaterland c. lapban névtelenül megjelent közlemény, amely azzal vádolta báró Bánffy Dezső volt miniszterelnököt, hogy választási célokra 1898-ban pénzt gyűjtött és azokkal nem számolt el. (Sz 1900. márc. 7.) A rágalmazó cikk természetesen nagy vihart kavart, és Bánffy hívei erélyes akciókba kezdtek, hogy a cikk forrását, illetve szerzőjét felderítsék; a Vaterland szerkesztősége

azonban minden közelebbi információ elől elzárkózott. Végül is e tárgyban zárt ülésre került sor a képviselőházban, ahol több vezető politikus is nyilatkozott. Így Széll Kálmán miniszterelnök, aki elmondotta, hogy Bánffytól a választási rendelkezési alapot rendben vette át, és báró Fejérváry Géza, aki kijelentette, hogy Bánffy választási célokra külföldről soha semmiféle pénzt sem fogadott el. (A rágalom legraffináltabb mozzanata homályos célzás volt arra, hogy Bánffy a választási alaphoz Ausztriától is kapott hozzájárulást.) Meglepetésként hatott azután a zárt ülésen Ugron Gábor fölszólalása, aki bejelentette, hogy a Vaterlandban megjelent cikket ő írta, és állításait továbbra is fönntartja. A bejelentés nyomán többek között Fejérváry Géza nyilatkozott: szerinte az ilyen vád a volt miniszterelnök ellen az egész országra nézve sértés, s aki így vádaskodik, az nem korrekt ember. (Ugron erkölcsi csődje. Sz 1900. márc. 9. 2.) A történtek nyomán márc. 10-én párbajra került sor Ugron és Bánffy, illetve Ugron és a Bánffy köréhez tartozó Rohonczy Gedeon között. Ugron Gábor a képviselőházban történt kijelentéséért Fejérváryt is provokálta, aki azonban a kihívást nem fogadta el, mert szerinte „inkorrekt ember" elégtételt sem nem adhat, sem nem kaphat. (Sz. 1900. márc. 10. 2–3. és 11. 4–5.)

187. A szerelmes hegedős

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 11. XXVII. évf. 58. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg IV. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 70. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 468–69.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításunk:

4. A *Ján* után a szedési hibából eredő vesszőt pontra javítottuk.

Keletkezéstörténet

A megverselt „hír" konkrét forrását az általunk átnézett lapokban nem találtuk. Lehetséges, hogy az egész téma – tehát nemcsak a lokálpatrióta „váradi" poén – csupán Ady tréfás kitalálása. Hasonló élcelődő játék, mint a Sz-ban az év elején közölt első cikke, humoreszkje (*Kubelik magyar nyelvtana*. Sz. 1900. jan. 3.; AEÖPM I. 223–24.), vagy mint a lap –g– szignójú (Nagy Endre) „képzeletbeli riportja" a Kubelik iránt tolakodóan rajongó szépnem kigúnyolására. (A hegedű. Sz 1900. jan. 14. 5.)

Jan Kubelik (1880–1940) világhírűvé vált cseh hegedűművész, aki virtuóz számokból álló műsorával éppen 1900 elején járt először Magyarországon, s Budapesten és több vidéki városban is nagy sikerű koncertjei voltak. Nagyváradon 1900. jan. 20-án lépett a közönség elé. (Kubelik Jan Nagyváradon. Sz 1900. jan. 21. 4–6.) Az ügy érdemi részéhez tartozik még az az érdekes véletlen, hogy Kubelik később, 1903-ban tényleg magyar lányt vett feleségül: Széll Farkas ítélőtáblai tanácselnök lányát. (Révai nagy lexikona 12. köt. 327.)

188. E könyv olvasása után

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat. Szilágyi Géza Tristia c. verseskönyve egyik példányában a belső címlap hátoldalára írt versszöveg. A címlap mérete 190×125 mm.

Aláírás: Ady Endre – A címlap szövege: Szilágyi Géza Tristia Dr. Silberstein Ötvös Adolf előszavával Budapest 1896 ifj. Nagel Ottó könyvkereskedése – A címlap hátoldalán még: Nyomtatott Markovits és Garai-nál, Lázár-u. 13. – A címlap töredezett, hátoldala papírcsíkkal végigragasztottan a könyvbe van erősítve, ami takarja a vers 3., 5., 7., 10., 18. 19. sorainak utolsó betűit. – OSZK Quart. Hung. 3243.

Megjelenés: Esztendő 1919. február, 158. – Ady Endre – (Kiadatlan Ady-vers c. közleményében Kosztolányi Dezső közölte a verset.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 469.

E verses bejegyzés létezéséről Kosztolányi már előbb – még a költő életében – hírt adott. Szilágyi Gézáról írt rövid kritikai tárcájában az alábbi mondatokat olvashatjuk: „Hozzám is eljutott a könyv. Nem a könyvesboltból, hanem baráti kezek adogatták tovább... Az én könyvem Nagyváradról vetődött a városunkba, a hátán – egy üres oldalon – polemizáló vers, ceruzával írva, egy váradi jogász írta, öblös ákombákom betűkkel, amelyek ma már varázsosan ragyognak s mindenki előtt ismeretesek. Ady Endre kezeírása." (Kosztolányi Dezső: Szilágyi Géza, Új Revű 1912. I. évf. 1. sz. 30–31.; A Szilágyi Versek c. kötete megjelenése alkalmából készült kritika teljes szövegét l. még: Kosztolányi Dezső: Írók, festők, tudósok. Bp. 1958. I. 322–25.)

A versszöveg publikációját bevezető mondataiban bővebben és konkrétabban szól arról, hogy miképpen került hozzá a kéziratot tartalmazó kötet: „Biró Jánostól, Biró Lajosnak Amerikába kivándorolt testvéröccsétől, ki annakidején Nagyváradon újságíróskodott, körülbelül tíz évvel ezelőtt ajándékba kaptam egy könyvet, Szilágyi Gézának teljesen elfogyott első verseskötetét, a Tristiát..." Majd így folytatja: „E könyv második oldalára Ady Endre, ki akkor szintén Nagyváradon élt, ceruzával egy verset írt. Az erővel teljes költeményt most nyilvánosságra hozom, mert hangsúlyozni kívánom, hogy Ady ismerte Szilágyi Géza első verseskönyvét, mely az új költészetnek mintegy előfutárja..." (Esztendő 1919. febr. 157.)

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a kéziratból, illetve az Esztendőből. Ez utóbbi szövegforrást csak az oknak a sorvégeknek a kiegészítésénél vettük figyelembe, amelyek – miként a kézirat leírásánál megjelöltük – a címlap hátoldalára ragasztott papírcsík miatt a kéziratból nem olvashatók. Lehet, hogy a vers közreadásakor a címlap még nem rongálódott meg annyire, s így az említett sorvégek láthatók voltak. Bár a kézirat és az Esztendő-beli publikálás kisebb-nagyobb eltérései azt mutatják, hogy Kosztolányi korántsem törekedett a filológiailag pontos szövegközlésre.

Javításaink:

1. A *nőszés* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
7. A *világról* után kitettük a hiányzó vesszőt.

A 11–12., illetve 15–19. sorokat a kéziratban Ady beljebbezve kezdte. Minthogy a beljebb kezdésnek és a közbülső 13. és 14. sor – nagyjából az első tíz sorhoz igazodó – kijjebb kezdésének azonban semmiféle, a szövegösszefüggést érintő vagy formai, strófaszerkezeti oka nincs, s valószínűen csak a nem nyomdai leadásra készülő versfogalmazvány esetleges papírra vetéséről van szó, ezért a főszövegben a sorkezdések megkülönböztetésétől nem tartottuk meg.

Szövegeltérések:

Cím: után.	k
7. Zarathustrád ⟨betűkezdés⟩ nem	k
12. lángolnun⟨n⟩k	k
14. minden ⟨olvashatatlan egy-két betű⟩ Isten	k

Keletkezéstörténet

Egy-két értelmezőnek külön problémát okozott az *E könyv olvasása után* c. vers Szilágyival szemben fenntartásos hangjának beillesztése Ady 1900 eleji verstermésébe, illetve teljes életművének összefüggésébe. Kosztolányi például említésre méltóan érdekesnek tartja, „hogy a fiatal (huszonhárom éves) Ady Endrének, ki akkor még más ösvényeken mozgott, épen a könyv dekadens volta tetszik vissza és verse épen azokkal az elvekkel vitázik, melyeket páratlan erejével és nagyszerű vérmérsékletével teljes diadalra visz". (Esztendő 1919. febr. 157.) Hegedűs Nándor viszont abban lát ellentmondást, hogy e verset Ady nem sokkal a Fantom címmel publikált (Sz 1900. márc. 10.) *Az én menyasszonyom* c. költeményt követően írta. Mert szerinte „ez a költemény tagadhatatlanul magán viseli Szilágyi Géza hatását". Ezért indokoltnak tartja megfogalmazni a kérdést: „hogyan lehetséges tehát [...], hogy a Fantom megjelenése után két héttel Ady ilyen önvallomást jegyez fel saját magának: megtagadja azt a témát és kifejezésmódot, amelynek a Fantomban maga is hódolt". Hegedűs mindebből azt következteti, „hogy Ady ekkor még tétovázott, tapogatózott", ellentétes végletek között mozgott. (Hegedűs: AEnn 44–45.)

Az én menyasszonyom és az *E könyv olvasása után* c. versek közötti felfogásbeli különbség azonban csak látszólagos, csak az általános témakört érinti. Mert *Az én menyasszonyom* az őszinte, szenvedélyes érzés, a képmutatás nélküli szerelmi morál óhajtása és dicsérete, s csak így, ilyen feltétellel ünneplése az „utcasarkok rongyá"-nak, a „cédá"-nak is. Ezzel a szemlélettel jól összefér, vele korántsem ellentétes az *E könyv olvasása után* soraiban jelentkező állásfoglalás: Szilágyi Géza 1896-ban kiadott Tristia c. kötetének öncélúan erotikus vagy az erotika miatt vergődő, „önvesszőző" motívumaival polemizál Ady. Míg Szilágyinál maga az erotika válik költői tárggyá, s így lírai szemlélete valóban dekadens lesz, addig Adynál az erotikus hangvétel is csak eszköz arra, hogy egy természetesebb és szabadabb szerelmi és emberi etika programját meghirdesse. Szilágyi tehát inkább csak a szókimondásban, a kényes témák költői megközelítésében hatott Adyra, de korántsem lírai szemléletben és életfölfogásban. A kettőjük poézisa közötti különbség immanensen *Az én menyasszonyom*-ban is megtalálható; polémikus, közvetlen kifejtést viszont az *E könyv olvasása után* soraiban kap.

Magyarázat

Ady versének egyes sorai Szilágyi Tristia c. kötetének konkrét verseire, motívumaira utalnak. Így az alábbi esetekben találtunk közvetlen megfelelést:

Brómmal, bigannyal biztatgat a nőszés: l. Szilágyinál: „A brómmal ifjítottam / Minden fonnyadt idegem'" (Morbidezza I.); továbbá: „Nincs már dalom, Nem habzik lángborom már, / A bróm halvány, hideg nedűje lett / Az italom" (A múzsa) – *Hát küldetés, hogy te egy rongy rímáról / S tímsós testéről mondj nekünk regét:* elsősorban Szilágyi Vénusz Vulgivaga c. versére vonatkozó utalás, de többé-kevésbé érvényes még a kötet Éj, Jeltának, Drezdai emlék s Ella c. verseire is. – *Zarathustrád nem az ilyen világról, / Szennybe fulásról sohasem beszélt:* a kötet jellemzően kiemelkedő két versének motivációját szembesítik e sorok. Így egyrészről nietzschei motívumával a Bankett c. verset idézi meg Ady, amelynek vonatkozó strófája így hangzik: „És ünneplik majd a nagy Zarathustrát, / A mestert, Őt, aki hozzánk leszálla: / Amely igazi messiást igért még, / A régi jóslatot valóra váltva". Másrészről a kéj üdvösségét hirdető A lejtőn c. vers életelvére utal Ady. Különösen az alábbi versszakok magyarázzák ezt az utalást: „Most, mind mélyebbre szállva, / A test köll s nem a lélek, / Az ördög s nem az isten: / Most érzem csak, hogy élek!" Majd: „Lefelé! Meg sem állva / Egy röpke pillanatra! Fagyasztó fényvilágtól / Örökre elszakadva –". S végül: „Ki lerohan a lejtőn, / Az kéjből-kéjbe szédül / A benne élő sátán / Varázsos erejétül..." – *Ha célunk csak a nőnek mélye, teste:* a kötet több versében is ezt hirdeti Szilágyi Géza a legfőbb „üdvösség" motívumának, mint például a Feltámadás-ban, az Egy élő holthoz strófáiban, az Álom, Pünkösd, Egy siron soraiban stb.

Irodalom

Tóth Árpád 356.

189. Sima ur telepit

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 25. XXVII. évf. 70. sz. 6. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 70–71. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 470.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

I. Az alapszöveg hibásan szedett *szokása* szavát a szöveg értelme szerint szétválasztottuk: *szokás a* (értsd: szokás az), s az *a* után hiányjelet, majd vesszőt tettünk.
II. A *Siter* falunév másodszori ismétlése után az elmaradt vesszőt pótoltuk.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi verset Ady a sajtó március havi híradásai nyomán írta. E hírek és e rigmus „hőse" Sima Ferenc volt országgyűlési képviselő, aki viselt dolgaival közvetve már „ihletője" volt Ady egyik 1900. januári rövid dalának (l. e kötetben *A legnagyobb* c. verset és jegyzetét). Sima Ferenc a századforduló éveiben vált hírhedt személyiséggé. Két évtizeden át volt a Szentesi Lapok szerkesztője és Csongrád megyében az ellenzék egyik vezére. Ugyanakkor több éven át működött mint Tisza-szabályozási igazgató, és jelentős szerepet játszott a Körös–Tisza–Maros-i Ármentesítő Társulat létrehozásában. Az Ugron-féle 48-as párt tagjaként lett országgyűlési képviselő. (Országgyűlési Almanach 1897–1901. 339.) 1899-ben különböző zavaros pénzügyei miatt mentelmi jogát felfüggesztették, majd mandátumát is megsemmisítették, és vádat emeltek ellene. (L. minderről bővebben e kötetben *A legnagyobb* c. vers jegyzetét.) Sima Ferenc azonban ennyi kudarc és megpróbáltatás után sem adta fel közéleti tevékenységét, sőt ügyének tárgyalására várva a szolnoki fogházból is újabb akcióba kezdett. Először csak annak jött híre, hogy Bihar megyében „új községet akar alapítani", ahová „Szentes és környékéről pár száz családot" szándékozik letelepíteni. (Simafalva Bihar megyében. NN 1900. márc. 6. 5.) Más lapok értesüléseire is hivatkozva arról tudósít a NN, hogy az új falu kiszemelt helye „Siter biharmegyei község határában van", s hogy „a telepítési akciót Sima most a szolnoki fogházból intézi". (Sima-falva Bihar megyében. NN 1900. márc. 7. 4.) Közben arról érkezik tudósítás, hogy Sima Ferenc ügye a büntető törvényszék elé került. A vád szerint Sima, aki a Vörösmarty-nyomda részvénytársaságának igazgatója volt, a nyomdához üzletvezetőt fogadott fel, és tőle óvadékot vett át. A nyomdától való kilépésekor az üzletvezető ezt az óvadékot nem kapta vissza, és Simát azzal vádolja, hogy a letéti összeget elsikkasztotta. A törvényszék azonban a vádat nem látta igazoltnak, és Simát felmentette. (Sz 1900. márc. 14. 6.)

Végül a *Sima ur telepit* publikálását megelőző napon a NN részletes beszámolót közöl az ügyről. Ebből kiderül, hogy a szentesiek Sima vezetésével korábban már két telepítési akciót bonyolítottak le Arad megyében, illetve Temesvár környékén. Most a Siter melletti Roheim-uradalom eladó földjeire szándékozik száz szentesi család odaköltözni. Tájékozódó és alkudozó tárgyalásokra a fogházból szabadult Sima Bihar megyébe utazott, s Nagyváradon elmondta, hogy a szentesiek ismét őt bízták meg a telepítési akció bonyolításával. (Szentesiek Biharban. NN 1900. márc. 24. 2.)

Az elmondottakkal kapcsolatosak a vers különböző túlzó célzásai is. Így mindjárt a kezdő strófában az „elszelelő" sikkasztókra történt utalás: gyakori eset volt a századfordulón, hogy egyes sikkasztók a felelősségre vonás elől Amerikába menekültek. S ebből már természetesen asszociálta Ady a szentesi polgárok s az Amerikába kivándorló szegénység analógiáját. A Siteren létesítendő fogház pedig a sikkasztók emlegetéséhez hasonlóan „gyengéd" emlékeztetés Sima Ferenc fentebb ismertetett „zűrös" ügyeire.

190. [Lehet, hogy hall...]

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, tintával írt tisztázat, Kovách Sárika oldalszámozatlan emlékkönyvében a harmadik lapon. Az emlékkönyv lapjának mérete: 188×114 mm. – Cím nélkül. – Aláírás: Ady Endre – Az emlékkönyv Kovách Kálmán unokájának, Jankóné Török Gyöngyvérnek tulajdonában van. – A kézirat fotómásolata: PIM A. 256/1.

Első megjelenés: Szabad Szó 1948. március 28. 50. évf. 73. sz. [11.] (Lám Frigyes: Ady Endre, Sárika és Nusika Nagyváradon. Három ismeretlen Ady-verset közlünk címmel). – E publikáció alapján készítette elő a vers újraközlését Kovalovszky. (EmlAE II. 364–65.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-30 [NKl] (1980) II. 477.

Szövegkritika

Alapszövegünk az emlékkönyvbeli kézirat. Az emlékversnek a költő külön címet nem adott, így első sorának első három szavát emeltük ki a szokásos módon szögletes zárójelben.

Javításunk:

7. Az *ötlik* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

A Kovách családról s Ady velük való kapcsolatáról l. e kötetben a *Nusikának* c. vers jegyzetét. A család szóbeli emlékezése és Lám Frigyes fentebb megjelölt cikke szerint Adyt 1900. március végén Kovách Sárika kérte meg, hogy emlékkönyvébe verset írjon. A verset maga Ady dátumozta: Nagyvárad, 900 III/31.

191. [Egyért haragszom...]

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, tintával írt tisztázat, Kovách Anna (Nusika) oldalszámozatlan emlékkönyvében a tizenkettedik lap hátoldalán. Az emlékkönyv lapjának mérete: 188×114 mm. – Cím nélkül. – Aláírás: Ady Endre – A tizenkettedik lapon bejegyzett szöveg: „Mindenkor örömmel gondol a körükben töltött kellemes napokra. Nagyvárad 1898. ápril. 16. Bella" – Az emlékkönyvet Kovách Kálmán unokája, Jankóné Török Gyöngyvér őrzi. – A kézirat fotómásolata: PIM A. 256/2.

Első megjelenés: Szabad Szó 1948. március 28. 50. évf. 73. sz. [11.] (Lám Frigyes: Ady Endre, Sárika és Nusika Nagyváradon. Három ismeretlen Ady-verset közlünk címmel). – E publikáció alapján készítette elő az emlékvers újraközlését Kovalovszky. (EmlAE II. 364–65.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-30 [NKl] (1980) II. 476.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az emlékkönyvbe írt kézirat. A versikének önálló címe nincs, így első sorának első két szavát emeltük ki a szokásos módon szögletes zárójelben.

A kéziraton maga a költő törölt és javított:

2. haragszom ⟨*persze*⟩ erről k
9. ⟨*Tündér ábránd,*⟩
[fölé írva:] Elszáll majd az k
10. Dal, ⟨*és*⟩ álom, k
11. ⟨*n*⟩Núsika k

Keletkezéstörténet

A Kovách családról s Ady velük való kapcsolatáról e kötetben l. a *Nusikának* c. vers jegyzetét. Lám Frigyes cikke és a családi emlékezet szerint a Kovách lányok (l. még a Sárikának írt *[Lehet, hogy hall...]* kezdetű verset és jegyzetét) együtt kérték még 1900. március végén Adyt, hogy emlékkönyvükbe verset írjon. A keltezés szintén Ady kézírásával: Nvárad 900 III/31.

192. Május

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 6. XXVII. évf. 104. sz. 6. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – További megjelenések: GyH 1900. május 8. 44. évf. 105. sz. 2. – Napi hírek – Dyb – („Rövid dalok" főcím alatt közli I. számmal.); D 1900. május 9. XXXII. évf. 91. sz. 4. – Hírek – Dyb – („Rövid dalok" főcím alatt közli I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 71–72. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 471.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A GyH és a D publikációja feltehetően „ollózott" utánközlés.

Szövegeltérések:

5.	szívembe'	D
6.	libben *a* lányka-tábor,	GyH D
8.	zuhog a zápor... [nincs kiemelve]	GyH D

Keletkezéstörténet

A következő, *Térzene* c. rövid dallal együtt a szeszélyes májusi időjárást panaszló alkalmi vers. A Sz előző napi számának egyik hírcikke be is számol a történtekről. A szerkesztőség munkatársa – talán Ady – megállapítja, hogy „tündér május, nem váltotta be hozzá fűzött reményeinket", mert szinte áprilist játszik. „Már elkészült a katona-zenekar mindenik tüdője, gourmand ifjaink már a korzón látták szép asszonyok, lányok rózsás légióját... és úgy délután egyszerre leereszkedett egy súlyos, barna felhő, s megeredének az ég csatornái... Zuhogott, szakadt a zápor órák hosszat", s így elmosott mindent. (Az elmosott zene. Sz 1900. máj. 5. 5.)

193. Térzene

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 6. XXVII. évf. 104. sz. 6. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg II. számmal). – Kötetben: Rd (1923) 72. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 471.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításunk:

9. A hibásan szedett *mama* szóalakot értelemszerűen *manna* alakra változtattuk.

Keletkezéstörténet

A *Térzene* időjárás- és eseményhátterét l. az előző, *Május* c. vers jegyzetében. A Sz 1900. máj. 4-i számában, ún. előzetes – tehát még máj. 3-án készített – hírcikk jelenti, hogy „kedvező idő esetén, holnap, pénteken, május 4-én, a 37. gyalogezred zenekara hat órától hétig a Szent László téren a Müller-féle cukrászdával szemben játszani fog". De mint e versből s a *Május* c. rövid dal jegyzetében idézett Az elmosott zene c. cikkből kiderült: az idő nem volt kedvező.

194. Tudósok hete

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 6. XXVII. évf. 104. sz. 6. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt közli III. számmal.) – További megjelenések: GyH 1900. május 8. 44. évf. 105. sz. 2. – Napi hírek – Dyb – („Rövid dalok" főcím alatt közli II. számmal.); D 1900. május 9. XXXII. évf. 91. sz. 4. – Hírek – Dyb – („Rövid dalok" főcím alatt publikálja II. számmal.); HM 1900. május 20. 5. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 73. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 472.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A GyH, a D és a HM publikációja minden bizonnyal csak a Sz-ból átvett utánközlés.

Javításaink:

11. Az *osztják* után elmaradt vesszőt pótoltuk.
15. Az *a* után – az azonos szövegű 1. sor helyesírását követve – az elmaradt hiányjelet kitettük.
16. A hibásan kis kezdőbetűvel szedett *akadémia* szót – a 2. sor helyes írásmódjával egyezően – nagy kezdőbetűsre változtattuk.

Szövegeltérések:

1. tudják-*e*	GyH	D	HM
a'	GyH		HM
a		D	
8. burra.	GyH	D	HM
11. olya*no*knak	GyH		
osztják	GyH	D	
14. *tu*lokosnak		D	HM
lenni!	GyH	D	HM
15. tudják-*e*	GyH	D	HM
a:	GyH	D	HM
16. *a*kadémia	GyH	D	HM

Keletkezéstörténet

A *Tudósok hete* c. rövid dalt Ady a Magyar Tudományos Akadémia május elején tartott „nagyhete" alkalmából írta: kellő módon szatirizálva az Akadémia megcsontosodott intézményét. A tréfásan túlzó, felnagyító kitételek konkrét alapja az egykorú sajtó tudósításaiból származik. Így például „a mérleg megállapításának" ténye, mert mint a lapokban kiadott kommünikéből kiderül, „a MTA igazgatótanácsa" máj. 4-én délelőtt „báró Eötvös Loránd elnökletével" tartott ülést. „Az ülésnek nem volt egyéb tárgya, mint hogy az

igazgatótanács tudomásul vette a pénztár megvizsgálásáról szóló jelentést és az ügyész bejelentéseit." S a továbbiakban részletesen közlik a lapok a máj. 6-i, vasárnapi „ünnepélyes közgyűlés végleg megállapított programjá"-t. (BN 1900. máj. 4. 9.; Sz 1900. máj. 4 4.) A „részvény szerinti" „nyereség kiosztás" pedig már a pénztári jelentés tényére alapozott szatirikus túlzás.

Az „új akadémisták" választásával kapcsolatos célzások – beleértve a „túlokos"-ságot mint kizáró okot – szintén bizonyos – a sajtó által is rendszeresen kommentált – konkrétumokra támaszkodnak. A MTA „tagválasztó nagygyűlés"-e máj. 4-én délután volt. E nagygyűlés inkább a jelöltek elutasításában jeleskedett. Mint a BN tudósítója írja: „az utolsó két esztendő választásain észlelt dolgok elrettentették fiatal tudósainkat, hogy ajánltassák magukat". A ez évi nagygyűlés még „kérlelhetetlenebb volt, mint az elődei": így például az Akadémia I. osztályába levelező tagoknak jelölt tudósokat „mind kibuktatta". A II. osztályba viszont több új levelező tagot választottak, és ugyanakkor a különböző osztályokban több új rendes tagot is megválasztott a nagygyűlés. (A választásokról nevekkel és konkrét eredményekkel részletesebb tudósítást l. BN 1900. máj. 5. 7.; BH 1900. máj. 5. 9.) Az Akadémia közgyűlésének nyilvános megnyitójára máj. 6-án, Ady rövid dala megjelenése napján került sor elnöki, főtitkári beszédekkel stb. Sőt még bankett is volt: „a közgyűlést lakoma követte az István főherceg szállóban". (BN 1900. máj. 7. 1.)

Irodalom

Bóka: AEpk 209–10.

195. Axelrádék

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 6. XXVII. évf. 104. sz. 6. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg IV. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 73–74. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 472.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

9. A *képek* után az elmaradt vesszőt kitettük.
11. A *Rádlék* után vesszőt tettünk.

Keletkezéstörténet

Ez a rövid dal trefás „keresztmetszet" Nagyvárad kulturális helyzetéről, légköréről. Ady a meglevő állapotot szembesíti a még éppen megvalósuló vagy csak elképzelt tervekkel. A valóság az, hogy 1900 tavaszán Nagyvárad nagy szenzációja Axelrád lengyelzsidó orfeumi társulatának szereplése: először – márc. 10-től ápr. 9-ig – a külvárosi Erzsébet kávéházban léptek fel, majd ápr. 10-től kezdve a belvárosi Csarnok kávéházban (Sz-ban közölt egyidejű hirdetések és kishírek alapján). Fellépéseiket általában ellentmondásosan ítéli meg a sajtó, így a Sz is, de nagy közönségsikerüket egységesen elismeri. Még korai, a külvárosi kávéházban lezajló szerepléseikről írja valaki: „Estéről-estére megtelik a kávéház, mert valóban érdekes az, amit produkálnak: egy elnyomott nemzet naiv dalköltészete, népies humora, a maga eredeti köntösében. No meg a pikáns ízt sem nélkülözi, amikor a lírai tenor katonavárosi zsargonban epekedik szíve választottjához."

(Mese a vendéglősről és a lengyel-zsidó dalcsarnokról. Sz 1900. ápr. 7. 3.) Később azonban már több fenntartással szólnak róluk: „Igen ártatlan dolgot mívelnek. Igaz, hogy nem magyarul társalognak, de németül sem. Valami felismerhetetlenségig elferdített német-zsargonban diskurálnak." Minthogy azonban belügyminiszteri rendelet értelmében az orfeumi műsorok legalább 50%-ának magyar nyelvűnek kell lennie, Axelrádék előadásaiban magyar énekesnők is fellépnek, akik a társulat eredeti tagjainál sokkal frivolabb számokat adnak elő. (Naplójegyzetek. Sz 1900. ápr. 21. 4.)

A versben emlegetett „Rádlék" nemcsak az Axelrádékkal összecsengő frappáns rímhelyzet miatt került a versbe, hanem mint a Szigligeti Társaság megjelölésére alkalmas gyűjtőfogalom is, minthogy e társaság elnöke éppen Rádl Ödön, a neves nagyváradi ügyvéd volt. A Szigligeti Társaságnak pedig több nagyváradi akcióban is szerepe volt. Így a tervezett képtár, illetve képkiállítás tárgyában és az épülő színház nevének megválasztásában. A rövid dal megjelenését megelőző időben vetődött föl egy nagyváradi képkiállítás megrendezésének gondolata. Az építésének befejezéséhez közeledő állandó színház ügyével összefüggésben említi a javaslattevő egy tárlat rendezésének lehetőségét, s reméli, hogy ez a terv hamarabb valósul meg, mint a színházé, amely 60 esztendőt vett igénybe. (Dr. Radó Ignác: A nagyváradi képkiállítás. Sz 1900. ápr. 15. 2–3.) A javaslatot a Szigligeti Társaság választmánya elfogadta, és háromtagú bizottságot jelölt ki soraiból a tárlat előkészítésére. S a választmány ugyanezen ülésén a város polgármestere felkérte a Társaság tagjait, hogy tegyenek javaslatokat a készülő színház nevére vonatkozóan. (Sz 1900. ápr. 21. 2.) A kiállítás ügyében április végén még újabb fejleményekről tudósítanak a nagyváradi lapok, s köztük a Sz is. A kijelölt előkészítő bizottság a Csarnok kávéház nagytermében szeptember elejére tervezi a tárlatot, s ennek érdekében a bizottság elnöke, Radó Ignác levelet intézett Telepy Károlyhoz, a budapesti Képzőművészeti Társulat igazgatójához. (Sz 1900. ápr. 25. 2–3.) Néhány napon belül megérkezett Telepy válasza azzal, hogy szept 1. és 20. között vállalja a nagyváradi tárlat megrendezését. (Sz 1900. ápr. 29. 2.) A nagyváradi tárlatra különböző okokból azonban a tervezettnél csak később került sor: 1900. október végén és november elején. A színház és a képkiállítás témájára 1900 folyamán rövid dalaiban és cikkeiben Ady még többször is visszatért.

Ugyancsak tényeken alapul az „utca szépül" kijelentés. Ápr. 8-án tartott közgyűlést a nagyváradi ún. szépészeti egylet, amelynek vitát nyitó beszámolójában megállapították, hogy a városban nagyon sok a „girbe-gurbe, rosszul vagy egyáltalában nem kövezett, nem kavicsolt, világítást nélkülöző" utca. Továbbá, hogy a város főutcája „határozottan rendezetlen és sikátorszerű", s hogy sürgősen szükséges „a város szabályozása, a főutca rendezése". (Sz 1900. ápr. 10. 1–3.) Később – mégpedig közvetlenül az *Axelrádék* megjelenése előtt – arról ír a sajtó, hogy a város vezetői számára főmérnöki előterjesztés készült „a Fő-utca és a színház körüli utak és járdák burkolásáról". (Nv 1900. máj. 5. 5.)

Az orfeumok témájával Ady már 1899-ben, az utolsó debreceni esztendőben foglalkozott. (L. az AEÖV I. kötetében a 108. *Jön az orfeum* és a 126. *Dal a szalmaözvegyekről* c. verseket és jegyzetüket, továbbá az előbbi vers jegyzetében a témával foglalkozó debreceni publicisztikai írások adatait.) Érdekes viszont, hogy míg Debrecenben Ady az orfeumokról általában érdeklődéssel és többnyire játékos-humoros formában írt, addig 1900-ban már határozott ellenszenvvel és ízlést féltő indulattal. S ezt nemcsak az *Axelrádék* c. rövid dal ironikus hangvételében tapasztalhatjuk, hanem a vers után megjelent néhány igen éles hangú publicisztikai írásban is, amelyek közül a legjellemzőbbek: az *Orfeumok városa* (Sz 1900. máj. 20.; AEÖPM I. 266–68.) és a *Brettli kultúra* (Sz 1900. máj. 31.; AEÖPM I. 271–72.) (E rövid dalról és Ady csatározásairól az orfeumokkal l. még Hegedűs: AEnn 51–53., továbbá: Lengyel: Am 50.)

196. Hideg május

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 10. XXVII. évf. 107. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre. – További megjelenések: DH 1900. május 12. X. évf. 114. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre; Szil 1901. május 5. XIX. évf. 18. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre; NN 1903. május 3. VI. évf. 100. sz. 1. – Tárca (*A hétről* c. cikkében cím nélkül közli a vers 1–8. sorát.) – Kötetben: Me (1903) 33–34. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 520.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A vers szabályosan rímtelen hatodfeles (11 szótagos) és rímes ötös (10 szótagos) jambusokból felépülő strófaszerkezete a 7. sorban megtörik: 12 szótagos, ciklikus anapesztust alkalmazó sorra vált. A tényt mindössze regisztrálhatjuk: a szerkesztői javításhoz sem jogunk, sem megfelelő alapunk.

A három első sajtóközlés csak néhány mozzanatban, s főként ékezésben és központozásban tér el a kialakultabb alapszövegtől. Olykor azonban az előbbiek szövege jobb, ilyenkor emendáltunk. Érdekes, hogy a NN-beli *A hétről* c. cikkében idézett első strófában Ady több módosítást eszközölt (vagy csak fejből idézett?), a Me-ben viszont nem ezt a változatot, hanem a korábbi sajtóközlések szövegét követte.

Javításaink:

7. A *lángolunk*, illetve a *régen* után kitettük az elmaradt vesszőt.
11. A *Csillagságáros* szó hosszú *ú*-ját a Sz és DH közlésével egyezően rövid *u*-ra javítottuk.
15. Az alapszövegben a strófaképlethez mérten egy szótagnyi többlet van; ezért az *és* kötőszót rövid *s* változatára módosítottuk a Sz, a DH és a Szil publikációjával egyezően.
16. A szöveg logikájának megfelelően és a Sz és a DH közlésével egyezően a Me *és* kötőszavát *de*-re cseréltük, és előtte, a *van* után a vesszőt kitettük.
19. A *Borúlj* és a *borúlj* hosszú *ú*-ját a három sajtóközlés (Sz, DH, Szil) alapján rövid *u*-ra változtattuk.

Szövegeltérések:

Cím: [cím nélküli idézet]					NN
2. asszony, *szín*, illat					NN
meleg;				Szil	
3. orgona virág					NN
is.		DH			
4. if*j*ú	Sz	DH			
is *balga* emberek,					NN
emberek;	Sz	DH	Szil		
5. *Jámbor* eszét					NN
elhajítja	Sz	DH			
elhajítja,					NN
6. éjjel *nem szabadon*... [sh]					NN
egy egy szöladon: –		DH			
7. *Ís* mégis,					NN
mégis nem	Sz	DH	Szil	NN	
lángolunk	Sz	DH		NN	
régen	Sz	DH	Szil		
mint *egykor*,					NN

8. nélkű*l*,			Szil	
9–24. [hiányzik]				NN
9. ágy*ra*			Szil	
10. b*u*csuzik,	Sz	DH		
búcs*ú*zik,			Szil	
11. Csillags*ú*gáros			Szil	
12. na*ch*tmusik…	Sz	DH		
„na*ch*tmusik"…			Szil	
13. *bódít*			Szil	
illat;			Szil	
15. cs*e*ppnyi	Sz	DH	Szil	
ifj*u*,	Sz	DH		
16. *Most* május			Szil	
van *és* ő			Szil	
18. – Mennyi			Szil	
ny*í*ló	Sz	DH		
leány!			Szil	
19. sz*í*vemre	Sz	DH		
20. *u*gy,	Sz	DH		
úgy,			Szil	
21. Utána!	Sz	DH	Szil	
22. *uj*ra	Sz		Szil	
lettem én!…		DH		

Keletkezéstörténet

A vers létrejöttében kétségkívül szerepet játszott – legalábbis indító meghatározóként – az 1900-as május első napjainak hideg időjárása is, amelyről Ady ez időben több alkalmi palt írt. (L. e kötetben a *Május,* a *Térzene* s a *Fagyos szentek* c. kroki-verseket és jegyzetüket.) De lényegesebb a „megkopottság"-ot, a korai „kiégettség"-et mímelő hangulat, amelynek motívumát már 1899 májusában két cikkében (*Nyílik az orgona, Fekete május.* D 1899. máj. 2., ill. D 1899. máj. 8.; AEÖPM I. 126., ill. 129.) megpendítette. Sőt a *Május elseje* c. 1899-es rövid dalában már hasonló módon szembesíti a „régi" és „jelen" májusok légkörét: „Tündér Május! dicsőítő dalt / Hányszor daloltam rólad én, / Mikor nem voltam ilyen fásult, / Törődött, fáradt, vén legény". És: „Hejh, mikor még több volt a szivben / Az érzés, sejtés, vágy, remény, – / Valaha én nem így mulattam / Tündér Májusnak éjjelén!… (L. még a 107. *Május elseje* c. verset és jegyzetét az AEÖV I.-ben.) A *Hideg május* ellentétes hangulatokat ütköztető „váltásainak" és fordulatainak csíráit pedig az említett cikkeiben felfedezhetjük már. A *Nyílik az orgoná*-ban az orgonavirágzás idézi fel benne „a virágos múlt, az illatos emlék" képzetét, a „valaha" volt illuziókat; a „valaha" látott „édes leány arcot", a „valaha" talált „megértő szívet", a „valaha" „egy szép leányhoz" írt verseket. De „azután teltek az évek. A nyomorult emberek hitvány pimaszsága megutáltatta velünk a *jelent*. Megkoptunk. Megundorodtunk a jelentől, az élettől, – magunktól." (AEÖPM I. 126.) A *Fekete május*-ban pedig e hónap „dícséretét zengő" régi képzelődéseken mereng: „Ráfogtuk, hogy ő a fény, az illat, a szerelem s poézis hónapja." Milyen hangulatot váltott ki benne régen az orgona- és akácvirág: „elbódít, megejt, szeretni késztet, vérkergető, fojtó illata s egy édes illat-mámor, egy boldog szerelmi mámor lesz" a világ. De mindennek vége már: „Május?… Fény?… Illat?… Szerelem?… Hol maradtok?… Sár, csúnya sár van, fekete, hideg, őrült, szecesszionista lett a május." (AEÖPM I. 129.) Mindeme motívumok persze már általánosító módosulással jelennek meg a költeményben.

A „megváltozott május" gondolatához Ady még később is többször visszatér: így többek között az ismerős motívumokat ismételve s a *Hideg május* első strófáját idézve a NN 1903. máj. 3-i számában publikált *A bétről* c. cikkében. (AEÖPM IV. 84–85.)

197. Sztrájk

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 13. XXVII. évf. 110. sz. 4–5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 74–75. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 473.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keletkezéstörténet

A nagyváradi sajtó tudósításai szerint 600 nagyváradi építőmunkás 1900. máj. 7-én sztrájkba lépett. A Sz beszámolója szerint „ez az első sztrájk Váradon". Az építőmunkások máj. 6-án délután a Rhédey-kertben tartott gyűlésükön mondták ki a sztrájkot, „mert követeléseiket – 10 1/2 órai munkaidő és 32–36 fillér órabér – a vállalkozók nagyobb része nem hajlandó teljesíteni". Máj. 7-én reggel „az épülő színháznál gyülekeztek a munkások, és a munka megkezdésének szabott idején felvonulást rendeztek az utcákon. Az építkezéseknél megálltak és az ott dolgozók csatlakoztak hozzájuk." 7-én kilenc órára már „egyetlen építőmunkás sem dolgozott Nagyváradon". A munkások békésen a Rhédey-kertbe vonultak, ahol szónoklatok hangzottak el, és megválasztották a 11 tagú intézőbizottságot. (Sz 1900. máj. 8. 4.) Nagyjából hasonlóan, csak részletesebben és a sztrájkolókkal együttérzőbb módon tudósít a NN is. E lap beszámolója szerint Rimler Károly nagyváradi rendőrkapitány „fenyegető plakátokon" adta hírül, hogy katonai karhatalmat vesz igénybe a sztrájkolók ellen, ha „csoportosulást és felvonulást" rendeznek. S hírt ad a lap továbbá arról is, hogy a sztrájkolók intézőbizottságának egyik tagját, Baranyi Miklóst 7-én délután a rendőrség hatóságnak való ellenszegülés miatt letartóztatta. (NN 1900. máj. 8. 2–3.)

A versben név szerint is emlegetett Baranyi Miklós ügyéről a Nv számol be részletesebben. Eszerint Baranyi 7-én délelőtt felkereste az épülő színházban dolgozó bécsi gipszmunkásokat, akik a sztrájk ellenére is tovább dolgoztak. Majd fölszólította őket, „hogy rakják le a szerszámokat, s tartsanak a sztrájkolókkal". A bécsiek eleinte „szabadkoztak, huzódtak", később azonban ők is „abbahagyták a munkát". A rendőrség Baranyi akcióját a gipszmunkások körében törvénytelennek minősítette, s ezért 7-én délután „a Rhédey-kertben letartóztatta". „A letartóztatás miatt a sztrájkolók elkeseredése nagyot nőtt." (Nv 1900. máj. 8. 1–3.) Későbbi tudósításokban arról értesülünk, hogy Baranyi Miklóssal szembeni eljárását a rendőrség egy ellene még az 1890-es évekből való, Nagyvárad területéről kitiltó rendelkezéssel is indokolta, és éppen ezért a városból rövidesen kitoloncoltatja. (NN 1900. máj. 9.) Egy másik híradás szerint Baranyi Miklóst máj. 9-én a rendőrség illetőségi helyére, Fehértóra toloncoltatta és Nagyváradról örök időre kitiltotta. (Nv 1900. máj. 10.)

A sztrájk különben rövid volt, mindössze kétnapos: máj. 8-án Gerő Ármin tb. főkapitány közvetítésével a vállalkozók másfél órás vita után elfogadták a sztrájkolók követeléseit, s ezzel a kétnapos munkabeszüntetés véget ért. (Sz 1900. máj. 9. 4–5.) A nagyváradi sajtó különben nemcsak tudósított az eseményekről, hanem nyomatékos kommentárral is kísérte. A NN máj. 8-i számában Dr. Dési Géza írt a sztrájkolókkal rokonszenvező vezércikket, a Sz máj. 9-i számában pedig Dr. Várady Zsigmond lépett fel vezércikkben a sztrájkoló munkások igaza mellett, s olyan vehemensen, hogy a szerkesztőség szükségesnek látta a megjegyzést: a cikkíróval sokban nem ért egyet. A *Sztrájk* c. rövid dallal azonos számban a Hétről hétre c. rovat szignó nélküli krónikása – valószínűen Nagy Endre – szintén foglalkozik a történtekkel. Többek között azokat gúnyolja ki, akik a sztrájkban „szocialista zavargást" és „anarchista rombolást" látnak. Szerinte e felfogás képviselői

„nem akarják észre venni, hogy a szociálizmus az elméletben magasztos tudomány, a gyakorlatban: humanizmus". (Sz 1900. máj. 13. 2–4.)

A versezetben Ady nem érdemben érinti a sztrájkot, csupán tréfás gondolattársításra használja fel, hogy összefüggést teremtsen az egy héttel korábbi akadémiai nagyhét karikírozható eseményeivel, azzal közelebbről, hogy az új jelölteket elutasították a *vén tudósok*, így sztrájkoltak. (L. erről bővebben e kötetben a *Tudósok hete* c. verset és jegyzetét.) Az „első váradi" sztrájk színes, de lényeges és új filológiai adatot nem tartalmazó leírását adja Nagy A. (75–79.), ill. Lengyel Géza (Am 52–53.).

Irodalom

Bóka: AEpk 210.

198. A bábákról

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. máj. 13. – XXVII. évf. 110. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 75. – Gyűjteményes kötetben először AEöv-21 [MKl] (1962) II. 473.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

8. A *reménység* után az elmaradt írásjelet kettősponttal pótoltuk.
10. A *bába* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

A rövid dal ötletét Ady egy belügyminiszteri rendelkezés tényeiből merítette, amelyről a Sz két nappal korábbi száma rövid ismertetőt közölt. E rendelkezés a legtöbb faluban megtalálható oklevél nélkül működő, ún. „főorvosi képesítéssel bíró cédulás bábák" helyzetéről intézkedik. Az ismertető szerint „a belügyminisztériumban utóbbi időben foglalkoztak avval a kérdéssel, hogy az oklevél nélkül működő bábák kellő kiképzésben részesüljenek. Erre vonatkozólag ma érkezett Bihar vármegye és Nagyvárad törvényhatóságaihoz egy terjedelmes leirat. A miniszter elhatározta, hogy az oklevél nélkül működő cédulás bábák részére a bábaképző-intézetekkel bíró helyeken rövid tanfolyamot rendez, melyek elvégzése szolgál a jövőben a bábaság folytatására jogosítványul." A tanfolyamokra minden község küldhet megfelelő, negyven éven aluli jelöltet. Az ismertetés az alábbi kommentáló mondatokkal zárul: „Kilátásaink vannak tehát rá, hogy a gólyanénik rokonszenves csoportja még népesebb lesz. Csak most már a magyar anyák legyenek rajta, hogy kellő dolgot adjanak nekik." (Sz 1900. máj. 11. 5.) – A vers 3. sora – *Tegnap jött a parancsolat* – tudatos rájátszás Csokonai versére (Szegény Zsuzsi, a táborozáskor).

Irodalom

Bóka: AEpk 210.

199. Fagyos szentek

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 13. XXVII. évf. 110. sz. 5. – Dyb. – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 76. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 474.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításunk:

6. A *tavaszt* után kitettük az elmaradt vesszőt.

Keletkezéstörténet

Szokásos, az időjárási aktualitással tréfálkozó alkalmi dal. Megjelenési dátuma éppen a középső „fagyosszent" napjára esett, mert a vonatkozó napok sorrendjében: máj. 12. Pongrác, 13. Szervác és 14. Bonifác napja. E napokon – amelyeket az ekkor gyakori hidegbetörés, sőt fagy miatt a sok-sok esztendős népi meteorológiai tapasztalat a „fagyosszentek" napjainak titulált – 1900-ban valóban télies időjárás volt. A verssel azonos napi beszámoló szerint „az utóbbi napok mordsága tegnap éjjel [ez itt a 11-ről 12-ére virradó éjszakát jelenti] formális télre változott: dér hullott az orgonavirágra, elfagyott a szőlő, gyümölcs és vetemény". (Sz 1900. máj. 13. 4.)

A térzenével tréfálkozó soroknak is konkrét alapja volt, mert 11-én, pénteken délutánra ismét meghirdették a szabadtéri koncertet. A Sz már eleve tréfálkozva írt róla: „A muzsikusok határozottan idealisták... Holnap, péntek délutánra ismét térzenét terveznek. A múltkori kudarc nem szegte kedvüket... A térzenét a Schlauch-parkban tartják, illetve tartanák meg." (Sz 1900. máj. 11. 4.) A „múltkori kudarc" a máj. 4-i, szintén pénteki „térzenei kísérlet" volt, amelyet nagy eső vert el; l. erről e kötetben a *Térzene* c. verset és jegyzetét. E versre utal vissza a *Fagyos szentek* c. rövid dalban Ady, említvén, hogy a térzenéről *tulsok a dalom*. Különben további aktualitásként a Sz újabb „térzenei kísérlet"-ről is hírt adott: „A Bazár-vendéglő ujonnan berendezett kerthelyiségében, rossz idő esetén pedig az étteremben ma este a 37. gyalogezred zenekara válogatott műsorral hangversenyt rendez." (Sz 1900. máj. 13. 7.)

200. Lázban

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 27. XXVII. évf. 121. sz. 7. – Irodalom – Ady Endre – (*Gábriella* címen). – További megjelenések: GyH 1900. június 1. 44. évf. 125. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Uj élet* címen); DH 1900. június 3. X. évf. 130. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Uj élet* címen); Szil 1902. május 4. XX. évf. 18. sz. 1. – Tárca – Ady Endre; KEL 1902. május 4. V. évf. 25. sz. 338. – Ady Endre; SzKr 1902. november 9. I. évf. 4. sz. 66. – Ady Endre; SzV 1903. december 25. II. évf. 384. sz. – Karácsony (A „SzV" karácsonyi melléklete): 6. – Ady Endre. – Kötetben: Me (1903) 43. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 521–22.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A Me-t megelőző sajtóközlések részben a címben, illetve ékezésben és központozásban térnek el a később véglegesített szövegtől. A SzV publikációja a kötetet követő utánközlés szövegromlásokkal. (Önállóan, a versek időrendjé-

be megfelelően besorolva adjuk közre a *Lázban* formáját követő, de azt szövegében szinte teljesen átalakító ugyancsak *Gábriella* c., levelezőlapon Márton Gabinak küldött tréfásan udvarló versezetet; a lap postabélyegzőjének kelte: Nagyvárad 900. júl. 9.)

Javításunk:

4. A *gyógyúlásra* hosszú *ú*-ját a korábbi sajtópublikációk zömére alapozva rövid *u*-ra változtattuk.

Szövegeltérések:

Cím: *Gábriella*	Sz						
Új élet		GyH	DH				
1. kerűlnek				Szil			
2· szivvel,	Sz	GyH	DH				SzV
szívvel					KEL	SzKr	
3. sűgarát				Szil			
itta be					KEL	SzKr	
lelkem,	Sz	GyH	DH	Szil	KEL	SzKr	
4. gyógyűlásra				Szil			
leltem, –	Sz	GyH	DH	Szil	KEL	SzKr	
7. villan		GyH					
8. ifju	Sz	GyH	DH				SzV
9. diák szerelemmel,–			DH				
11. Kigyul	Sz	GyH	DH				SzV
ígézet,				Szil			
12. Ujjá	Sz	GyH					SzV
Ujjászülettem,			DH				
14. Ifju,	Sz	GyH	DH				
Ifjú,				Szil			
Ifju							SzV
15. Még							SzV
láttam...							SzV
				Szil			

Keletkezéstörténet

A vers eredeti címe (s még inkább a több mint egy hónappal későbbi levelezőlapos alkalmi változat címzése) megnevezi az ihlető múzsát: Márton Gábriellát. Az érdekes, Nagyváradon föltűnő „jelenség"-nek ható leányról Ady Lajos is megemlékezik. Bátyjának szerinte „mindössze egyetlen komolyabb – polgári szemmel nézve is: komolynak nevezhető – szerelme szövődött Váradon, egy M. G. nevű fiatal úrileány iránt. Az ifjú hölgy egyformán kacérkodott az időben Bandival és az irodalommal (verseket, novellákat közölt tőle Bandi a *Szabadság* hasábjain); végül azonban hozzáment egy derék református paphoz, s a jó feleség, minta házasszony és gondos anya jelzőket érdemelte ki hamarosan." (AL 88–89.)

A nagyváradi kortársak közül többen is részletesen írnak a lányról, akinek ez időben „Marton Gaby" aláírással rendszeresen jelennek meg tárcái a nagyváradi lapokban (nemcsak a Sz-ban, hanem a NN-ban is, s így Ady Lajos állítása –, hogy írásait a Sz-ban Ady közölte – nyilvánvalóan téves). Nagy Andor majdnem egy egész fejezetet szentelt a fiatal költő és Gabi szerelmének bemutatására, amelyben azonban néhány máshonnan is ismert konkrétumon kívül, kettőjük kapcsolatának kevéssé hiteles, viszont színes és regényes leírását olvashatjuk. (Nagy A. 91–97.) Fehér Dezsőné emlékeit megelevenítve Dénes Zsófia is hosszabban foglalkozik vele, s elmondja, hogy az orsolyák tanítóképzőjébe járó és írogató lányhoz Ady nemcsak verset írt, hanem 1900 novemberében már lányké-

résre is gondolt: ennek bizonyítéka lenne az az állítólagos levél, amelyet a fiatal költő apjának írt – bár végül is nem küldött el – nősülési szándéka bejelentése és az ahhoz szükséges szülői beleegyezés tárgyában. (Dénes: Akkor... 38–40.) (Az említett levél hitelessége általában is kétes, az pedig még kevésbé biztos, hogy a fiatal poéta éppen Márton Gabit akarta volna feleségül kérni.)

A vers létrejöttét az első sajtópublikáció időpontjánál sokkal korábbra datálja Hegedűs Nándor egy szerkesztői üzenetben előforduló címanalógia alapján. A Hét c. lap 1900. febr. 4-i számában A szerkesztő postája rovat a nem közölhető versek között egy Lázban című is felsorol. Hegedűs eleinte maga is kétkedéssel említi azt a lehetőséget, hogy e közlésre visszautasított verset Ady küldte volna be, de azután saját bizonygatásaitól elfogultan „joggal feltehető"-nek véli, hogy ez a vers a csak május végén közreadott *Gábriella* volt. Szerinte Ady először *Lázban* címen írta meg és küldte be A Hétnek a verset, majd miután ott visszautasításra talált, csak jóval később és megváltoztatott címen – hogy költő és újságíró kollegái előtt le ne lepleződjék – közölte több hónappal korábbi művét a Sz-ban. Végül e versnek „a *Még egyszer* kötetben visszaadta az eredeti *Lázban* címet". (Hegedűs: AEnn 29.) (A *Lázban* címet valójában már az 1902-es Szil-beli utánközlés alkalmával választotta; de a GyH és a DH publikációjában sem maradt meg a *Gábriella* cím, amelynek közvetlen érdekessége és funkciója csupán az ismerős nagyváradi környezetben volt.) Ez az érdekesnek látszó, de igen körülményesen bizonyított feltételezés azonban több okból is egyértelműen elvetendő.

Mindenekelőtt ilyen címen más is küldhetett be verset A Hét szerkesztőségébe. Ha pedig feltételeznők, hogy a beküldő mégis Ady volt, akkor azt is feltételeznünk, sőt bizonyítanunk kellene, hogy a vers – a beküldés és a szerkesztőségi reagálás között egészen minimális időtávolsággal számolva – még ez év januárjának elején elkészült, s hogy ezek szerint Ady Márton Gabi iránti fellobbanása Nagyváradra érkezésének első napjaitól datálható. Mindezt azonban a tények nem igazolják, sőt cáfolják. Mert minden hiteles adat szerint a fiatal költő szerelme Gabi iránt 1900 májusa végén kezdődött, és a nyári hónapokban tetőződött. Május utolsó napjaiban publikálta a verset, és július elején küldte el a *Gábriella* c. levelezőlapos alkalmi változatot. Ebben az időszakban prózai írásaiban is vall friss keletű érzéseiről. Június legelső napjaiban például így: „Hajh, régen éltem én már. Elfásul a szív lassan-lassan. Cinizmusából egy-egy hangulat, ha kiragadja. Ilyenkor még tán verset is ír: Gabriellához, vagy máshoz... Aztán jön a nagy lohadás, felváltja bitorolt székét a régi unottság... –Tombolj, ifjúság! Higyj, hódíts, szeress!" (*Hétről hétre.* Sz 1900. jún. 3.; AEÖPM I. 276.) E tárcájában a *Lázban* c. költeménye előtt publikált lírai versének, a máj. 10-én közölt *Hideg május*nak fásult hangulatát és a hirtelen támadt új érzés lobogását szembesíti: egyelőre szkeptikusan szemlélve saját érzelmi megújulásának lehetőségét.

Következő heti tárcájában ismét visszatér e témára: mégpedig két vonatkozásban és a korábbitól eltérő hangszerelésben. Egy jól sikerült rendezvény atmoszféráját felidézve arról szól, hogy ennek hatására „fiatalok lettünk: képesek talán még egy egészséges, szűzi szerelem rövid *hangulatára* is...". E tárca egy másik részletében megnevezés nélkül, de félreismerhetetlenül Márton Gabriella érdekes egyéniségét jellemzi nem csupán érzelmi, hanem intellektuális rokonszenvvel is: „Egy szép, fiatal lányismerősöm minden módon írni akar. Tizenhat éves leány, de nem hasonlít a mi tizenhat éves leányainkhoz [...] Író akar lenni, s elég helytelenül – az íráson kezdené. Ő újságíró lesz! Sokszor mosolygotam én már erre a mondásra, de ettől a kislánytól tetszett hallani." S hozzáfűzi még, hogy maga is „roppant szeretné", „ha a nők egy kis forradalmat csinálnának ellenünk, szemtelenül önző férfiak ellen. Egy *női újságíró* a jámbor felfogású vidéken, – nem is volna utolsó." (*Hétről hétre.* Sz 1900. jún. 10.; AEÖPM I. 278–79.)

A fentebb elmondottakból világos, hogy Ady vonzalma május végén és június elején alakult ki és mélyült el a lány iránt. Korábbról mindennek semmi nyoma, semmiféle észlelhető dokumentuma. Sőt az esztendő két előbbi komoly lírai versében, *Az én menyasszonyom* és a *Hideg május* c. költeményekben Ady érzelmi tájékozódásának teljesen más

irányát és tartalmát érzékelhetjük. Az utóbbi költemény pedig éppen arról vall, hogy a költő – átmenetileg – érzelmi holtponton érzi magát, hogy pillanatnyilag senki sincs, aki belőle a szerelmi mámor hangulatát kiváltsa. Így költői megnyilatkozásaiból is csak azt következtethetjük, hogy Márton Gabihoz fűződő vonzalma május második felében lobbant fel: tehát a *Lázban* c. költeménye is csak ez időben keletkezhetett.

Márton Gabit nemcsak a hajdani kortársak idézik meg évtizedek múlva készült emlékezéseikben érdekes és feltűnő fiatal lánynak, hanem a viszonylag egykorú dokumentumok is. Egy mindössze két évvel későbbi, ismeretlen szerző – esetleg Ady – tollából származó hírcikk így rajzolja meg alakját, egyéniségét: „A közönségnek még emlékezetében van az a mosolygós, derűs arcú szép leány, aki napi sétái alkalmával nem kis feltűnést keltett fiús kalapjaival, különös modorával s rövidre nyírott hajával." (Érdekes eljegyzési hír. NN 1902. szept. 4.; AEÖPM III. 281.) A lapokban közreadott tárcáiból, novelláiból 1901-ben Káprázatok címmel könyve jelent meg, amelyről a NN szignálatlan – bizonyára Ady írta – lírai hangú kis kritikát közölt. E kritika egyértelműen az írói teljesítményt értékeli: „egy forrongó egyéniség vallomása"-ként jellemezve a könyvet és „kiforratlan" egyéniségként az írót (*Káprázatok [Márton Gaby könyve]*. NN 1901. okt. 12.; AEÖPM II. 241–42.)

Ady és Márton Gabi kapcsolatának a július eleji levelezőlap-küldést követő periódusáról csak kevés közelebbi adatunk van. Annyi még bizonyos, hogy az augusztus végén publikált *Aktuális versek* [Egy szép leányról...] c. alkalmi dal második strófájában (l. e kötetben a verset és jegyzetét) Ady gyengéden Márton Gabival tréfálkozik. Van nagyváradi kortárs, aki szerint az 1900. nov. 18-án megjelent *Hazugság nélkül* lenne a Gabi-szerelem záróverse (l. e kötetben a verset és jegyzetét), ez azonban eléggé kétes feltételezés. A váradi sajtóból, pontosabban a SzÚ-ból Hegedűs Nándor még összeszedett néhány dokumentumot, amelyek a lány és Ady kapcsolatára vonatkoznak. E dokumentumok azonban nem életrajzi vagy irodalmi jellegűek, hanem csupán tréfás „ugratások". Nyilvánvalóan a lap ekkori szerkesztője, Szűts Dezső célozgatott, piszkálódott Márton Gabi, illetve Ady Endre „kárára": így a SzÚ 1900. nov. 8-i számának egyik szerkesztői üzenetében, majd a SzÚ 1900. nov. 14-i számának tréfás cikkében. Végül mindezt megtetézve, a SzÚ 1900. nov. 22-i számában a fiatal lány és „a jeles poéta" eljegyzési hírét adta közre, amelyre Ady a lap következő, 23-i számában játékos hangú, de a hírt „a hölgy érdekében" cáfoló nyílt levelet publikált. (E dokumentumokat és a szerző megjegyzéseit l. Hegedűs: AEnn 102–03., 108–09.; további, Márton Gabira vonatkozó – számunkra érdektelen – mozzanatok még e könyvben: 183., 277., 433–34.)

A lány különben hamarosan elkerül Nagyváradról Budapestre, s ott a PH munkatársaként dolgozott. S a már idézett hírcikk szerint 1902 őszén egy teológus menyasszonya lett. (NN 1902. szept. 4.) Ady és Márton Gabi kapcsolatáról l. még bővebben: Kovalovszky: EmlAE II. 367–74.

Irodalom

Bóka: AEpk 174.

201. Áldomás

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. június 12. XXVII. évf. 133. sz. 6. – Irodalom – Ady Endre – (A készülő Me-ről megjelent közlemény végén mutatványként adja.) – További megjelenések: Szil 1900. július 29. XVIII. évf. 30. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre; SzÚ 1900. november 20. I. évf. 35. sz. 3. – Ady Endre – (A Me-t hirdető közlemény szemelvényeként jelenteti meg.); SzÚ 1901. október 20. II. évf. 23. sz. 1. – Írta: Ady Endre; KEL 1902. április 13. V. évf. 22. sz. 315. – Ady Endre; SzHir 1903. október 4. 46. évf.

235. sz. 1. – Tárca – Írta Ady Endre – (a címhez csillag alatt jegyzet); MiskN 1903. november 27. III. évf. 271. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – („Versek" főcímmel másodiknak közli *A csókok átka* c. vers után.) – Kötetben: Me (1903) 47–49. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 522–23.

A verset a Sz 1900. jún. 12-i számában *Még egyszer* címen megelőzi a költő verseskönyvének tervezett kiadásáról szóló közlemény. Ennek szövegét l. e kötet kiadástörténeti függelékében a Me adatainál.

A SzÚ 1900. nov. 20-i számában a vers szintén bevezetővel jelent meg: a Me-t propagáló Ady Endre c. rövid kis jellemzéssel. Ennek szövegét is l. e kötet kiadástörténeti függelékében a Me adatainál.

A SzHir a verset a következő, a címhez csillag alatt kapcsolódó jegyzettel közli: „Mutatvány szerzőnek most megjelent kötetéből."

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A korábbi sajtóközlésekhez mérten a Me szövege érettebb, kialakultabb, a $SzÚ_1$ és a $SzÚ_2$ publikációiról nem is beszélve, amelyekben az elemi sajtóhiba is gyakori. A SzHir és a MiskN szövege a Me nyomán készült utánközlés, nemegyszer feltűnő szövegromlásokkal.

Javításaink:

2. A *Künn* után – a Szil központozását követve – a hiányzó vesszőt kitettük.
23. A *csaholtak* után – a Sz és a Szil szövegközlésével egyezően – az elmaradt pontot kitettük.
25. A hibásan szedett *martirjai* alakot *mártirjai*-ra változtattuk, minthogy e szó a Me szövegének 32. sorában a helyes alakban fordul elő. A sor ritmikai képletét nem módosító javításunk különben megegyezik a Sz és a $SzÚ_2$ helyes szövegközlésével.
38. A *sokáig* után a Szil közlésével egyezően vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Versek*							MiskN
Cím: *2.* Áldomás							MiskN
1. tartok			$SzÚ_1$				
tartok,				$SzÚ_2$			
2. Künn vak sötétben	Sz		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	KEL	SzHir	MiskN
Künn *a* vak sötétben				$SzÚ_2$			
harsog,	Sz	Szil	$SzÚ_1$				
4. *nép*összetartó					KEL		
eszű	Sz	Szil					
5. gyílkoló	Sz						
6. butító		Szil					
7. *nagy*					KEL		
szánta a			$SzÚ_1$				
a *butító* élet							MiskN
élet;		Szil					
élet			$SzÚ_1$				
élet.				$SzÚ_2$	KEL		
8. Öntudat rabló			$SzÚ_1$				
egyedül		Szil					
lenn.		Szil					
9. *a* mi					KEL		
minden.	Sz	Szil	$SzÚ_1$				

	minden				SzÚ$_2$			
	minden:					KEL		
10.	alkohol:		Szil					
	alkohol,					KEL		MiskN
	*I*sten!...	Sz	Szil		SzÚ$_2$			
	*I*sten!			SzÚ$_1$				
	*I*sten					KEL		
12.	*t*udásra					KEL		
	vágyók	Sz		SzÚ$_1$	SzÚ$_2$		SzHir	
13.	*n*agy					KEL		
	ferdűlt	Sz						
	koponyacsontok			SzÚ$_1$				MiskN
14.	*v*oltak					KEL		
	mindíg, mindíg		Szil					
16.	[nem kezd új strófát]	Sz	Szil	SzÚ$_1$	SzÚ$_2$	KEL		
	mámor.	Sz	Szil	SzÚ$_1$				
17.	*v*olt					KEL		
	butító		Szil					
18.	*b*ol					KEL		
19.	*s b*ol					KEL		
	elbutultak *a*						SzHir	
20.	*ű*ltek,		Szil					
	ültek						SzHir	
21.	*k*ik					KEL		
	kerültek	Sz			SzÚ$_2$			
	ker*ű*ltek		Szil					
	került*e*k			SzÚ$_1$				
	kerültek:					KEL		
22.	h*i*zó	Sz		SzÚ$_1$	SzÚ$_2$		SzHir	MiskN
	voltak.							MiskN
23.	*k*ik					KEL		
	*i*rtak	Sz		SzÚ$_1$	SzÚ$_2$	KEL	SzHir	MiskN
	csaholtak			SzÚ$_1$	SzÚ$_2$		SzHir	MiskN
25.	*ő*k					KEL		
	m*a*rtirjai		Szil				SzHir	MiskN
	m*a*rtirj*a*			SzÚ$_1$				
26.	égett.			SzÚ$_1$				
27.	*m*ihez					KEL		
	élet.		Szil			KEL		
28.	*s*zemük					KEL		
29.	*b*ogy					KEL		
	világot.		Szil					
30.	*s* kik					KEL		
32.	Züllött *v*agyok [sh]			SzÚ$_1$				
	m*a*rtirjai			SzÚ$_1$	SzÚ$_2$			
	agynak!	Sz	Szil	SzÚ$_1$	SzÚ$_2$	KEL		
33.	vitrasztom.		Szil					
	v*i*rasztom,			SzÚ$_1$				
34.	*b*izsereg					KEL		
	agyvelőmben			SzÚ$_1$				
35.	h*i*szem,	Sz						
	hiszem			SzÚ$_1$				
	v*i*radjon			SzÚ$_1$				
	virradjon				SzÚ$_2$			

36. [új strófát kezd]						SzHir	
Ferdült	Sz						
agynak							MiskN
mindig		Szil					
sorsa	Sz		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$			
sorsa:		Szil			KEL		
37. Bolondok [sh]			$SzÚ_1$				
háza,		Szil					
zsibadt			$SzÚ_1$				
mámor	Sz		$SzÚ_1$				
mámor!		Szil					
38. nőni					KEL		
sokáig	Sz		$SzÚ_1$	$SzÚ_2$	KEL	SzHir	MiskN
39. Felejteti züllött,			$SzÚ_1$				
felejtett,					KEL		
züllött,	Sz			$SzÚ_2$	KEL		
40. örökre			$SzÚ_1$				
41. nagy					KEL		
itt,							MiskN
42. e gyilkos					KEL		
43. S nyugalmatokra:		Szil					
nyugalmatokra:					KEL		
Nyugalmatokra;			$SzÚ_1$				
elzüllött zsenik!...		Szil					
[kiemelve]							
elzülött			$SzÚ_1$				

Keletkezéstörténet

Az *Áldomás* c. költeménnyel nyitja meg Ady az 1900 nyarán és őszén írt, a saját lírai magatartását és általában a kiválasztottak sorsát kereső-értelmező versei sorát. (L. még e kötetben az *Éles szemmel* és a *Még egyszer*... c. verseket és jegyzetüket.) E költemény gondolati-érzelmi motívuma vagy legalábbis annak egy része nem először fogalmazódik meg Adynál, már 1899-ből több előzménye van. Komlós Aladár szerint az *Áldomás* csírája már megtalálható az 1899. jan. 18-án Kíváncsinak küldött szerkesztői üzenetben (AEÖPM I. 505.), amely a fiatal költő „fejlődésének döntő nagy válságáról tanúskodik". Hiszen ebben az üzenetben már benne vannak „később kibontakozó életfelfogásának" s „a tragikus magyar Messiások koncepció"-jának elemei. (Komlós 22–23.) S valóban e szerkesztői üzenet már tartalmazza a fölismerést, hogy a hozzá „hasonló emberek nem illenek ebbe a világba", s hogy éppen ezért keresik „a szabadulást" a „mámor"-ban. (AEÖPM I. 505.) Ez a nyersen megpendített motívum azonban az *Áldomás*ban betetőződő, általánosító megfogalmazásig többszörös metamorfózison és más lírai témákkal kapcsolódó keveredésen ment át. Érdekesen mutatják ezt az érlelődési folyamatot az 1899 második felében született, ismételten a költősorssal és a világ értetlenségével szembesülő versei: *Puskin, Finálé, Fuimus* [De jó, ha...], *Kihűlve, Az utolsó részlet, A vég után*, a *Karácsony* [Ma tán...]. (AEÖV I. 140–41., 144–45., 152., 155., 158–59., 162., 166–67.) Különösen *Az utolsó részlet*ben jut el viszonylag kiélezett fogalmazásig, mondván: „Kinek nem kell a tucat-élet, / Egész szépen aludni térhet." S e versben kiáltja ki: „A nagy mindegyre esküszöm már". A *Karácsony* [Ma tán...] zárósoraiban pedig a világ helyzetét sűríti ilyen konklúzióba: „Hatalmas Ég uj Messiást küldj: / Beteg a világ, nagy beteg!..."

Az 1900-as esztendőben a motívum még inkább elmélyül, s egyre erősebben drámai, tragikus színezetű lesz. Megfigyelhető ez már a Rádl Ödön beszédére írt „nyilatkozatá"-ban, amelyben a végső kisemmizettség „boldogság"-áról beszél: „Mert szép dolog, isteni gyönyör lesz az utolsó józan percben átgondolni, hogy saját szívünk, életünk

árán is eszmét akartunk lehelni egy eszmétlen korba, célt akartunk adni a céltalanságnak... Hogy a tömeg észre sem vett, aki meg észrevett: megrúgott bennünket – fog-e fájni akkor?" (Sz 1900. márc. 29.; AEÖPM I. 263.) S ugyanezt a témát variálja a francia és a magyar alkotók helyzetét, sorsát egymással összevető egyik május eleji cikkében. (*Egy vezércikk.* Sz 1900. máj. 5.; AEÖPM I. 263–65.) Egy másik – már június eleji – publicisztikai írásában pedig közvetlenül az *Áldomás* c. költemény gondolati forrásvidékére érkezik. A kiválasztottság tudatát itt már nem egyszerűen az alkotói elhivatottság mozzanatával hozza összefüggésbe, hanem a gondolkozás kivételes képességével, a „nagy tudás" fátumával. Egy igaztalanul megvádolt, kiváló tehetségű pesti jogászhallgató öngyilkossága alkalmával írja Ady: „Éreznie kellett, hogy a tehetség nem áldás; átok. Éreznie kellett, hogy az ő érzékeny agyveleje vagy örökre zaklatni fogja, vagy elborul. Segített rajta: keresztül lőtte." S megidézi „a tehetség végzete" elől alig több mint egy fél éve szintén az öngyilkosságba menekült Péterfy Jenőt (1899. nov. 5-én lőtte magát főbe a fiumei gyorsvonaton), s vele mondatja az öngyilkosjelölt fiatalembernek: „Törvényeket tanulsz kétségbeesve s el fogsz bukni mégis, amiatt az örök törvény miatt: a gondolkozót megfojtja a világ. Előtted a kálvária. Meg akarod járni. Én megjártam, de nem érdemes. Mégis, mégis ha egy kicsit butábbnak születtél volna." (*A kitüntetéses.* Sz. 1900. jún. 2.; AEÖPM I. 272–74.)

A költemény megszületése – június elején keletkezhetett az *Áldomás* – előtti napokban Ady még a motívumhoz fűződő személyes érdekeltségét is dokumentálta egyik heti tárcájában. Így ír: „Szeretném néha tudni, kit átkozzak, hogy én nem úgy teremtődtem, mint más. [...] Teletömöm magam lemondást tanító, Nirvánát sóvárgó, bölcs filozófusok mély tanításával. [...] Nem ér semmit. Maradok a régi békételen, a régi kesergő. Nem tudom a dolgokat hideg szemmel nézni." Majd egy-két mondat után: „ebben a kicirkulált, sima, csendes korban pedig be kell fojtanom a lelkemet, mert ha kitörne egyszer, úgy becsuknának valami bolondok házába, mint a pinty". (*Hétről hétre.* Sz 1900. jún. 3.; AEÖPM I. 274.) A különböző 1900-as prózai írásokban tehát nyomon követhető a költemény motívumának, helyesebben lényeges gondolatainak mind konkrétabb kirajzolódása és megfogalmazódása.

Mégis az *Áldomás* c. költemény nem csupán közvetlen gondolati „fejlődés" eredménye, hanem létrejöttében szerepe volt bizonyos külső szellemi impulzusoknak is. Elegendő itt az egész költemény határozottan biblikus-nietzscheánus légkörére, sőt ezen túl Cesare Lombroso (1836–1909) ismeretes – a zseni és az őrült antropológiáját, biológiáját egymás szomszédságába terelő – elméletének közvetett hatására utalnunk. Persze már a biblikus elemek felhasználását is érdekes és szuverén módon valósította meg Ady. A maga „áldomását" kísérő harsogó „zivatar" képében a költő a „tízparancsolat"-nak a Sínai-hegyen „mennydörgések, villámlások és sűrű felhő" közepette történt meghirdetését (Mózes II. 19: 16. és 20: 18.) idézte meg: ezzel is jelezve, hogy most ő maga is „új törvényt" ismert fel. Még önkényesebben és szabadabban hasznosítja a bibliai elemeket a vers egyik későbbi részében: *butító szeszt, parányi sátort* emlegetve, *hol mámoros fej kópárnát kapott.* E részben Noé és Jákob történetének egy-egy elemét kombinálja: Noé esetét, aki „szőlőt ültete" és „ivék a borból, s megrészegedék", majd mámorosan feküdt „sátra közepén" (Mózes I. 9: 20–21.), továbbá az álmot látó Jákobét, aki vándorlása közben a szabad ég alatt aludt, „mivelhogy a nap lement volt: és vőn egyet annak a helynek a kövei közül, és feje alá tevé; és lefeküvék azon a helyen". (Mózes I. 28: 11.) Érdekes, hogy ugyanez a „kombinált kép" – de már más összefüggésben – fordul elő a körülbelül másfél hónappal későbbi *Tovább...* c. költeményben: „... a szörnyű rejtelmesség / Rajzolja titkos sátorát, / Hátha lesz egy kőpárna benne!... (L. e kötetben a verset és jegyzetét.)

A versben ugyanakkor érzékelhető a nietzschei „Übermensch"-gondolat jelenléte a *tömegnek széles vállán* ülő *jámbor merengők, bízó testek* és a *messiási sorsra* rátermett *nagy tudók, elzüllött zsenik* szembeállításában. E szembeállításhoz viszont Lombroso zseni-elméletének jellegzetes motívumait „hasznosítja" summás sűrítésben. 1864-ben publikált

művében (Genio e folie; magyarul Lángész és őrület címen csak 1906-ban jelent meg Szabó Károly fordításában) Lombroso számos bizonyító példával értekezik arról, hogy a kivételes szellemi képességűek, a zsenik életében milyen nagy szerepet játszott az alkohol, s hogy milyen sokan végezték a sorsukat végül is megőrülve „bolondok házá"-ban. S ugyancsak ő ír olyan esetekről, amelyeknek alapján az *Áldomás* egyes fordulatai – *ferdült koponyacsontok*, illetve *ferdült agyak* érthetővé válnak. (Így pl. említi Vico esetét, aki „ifjú korában egy magas létráról a földre zuhant, s úgy szedték föl szétzúzott koponyával"; eszerint „olyan balesetek, melyek rendszerint tompaelméjűséget vonnak maguk után", néha „egy tisztára átlag embert zsenivé változtattak át" [Lángész és őrület, 9.]; Byronnál, Foscolónál „a koponyavarratok korai sebhelyeket mutattak" [i. m. 193.]; másutt pedig általában a zsenikről szólva megállapítja: „Többjüknek a koponyája terjedelmes ugyan, de szabálytalan alkatú, a központi idegrendszer pedig jelentékeny elváltozásokat mutat, mint a tébolyultaknál." [I. m. 193.])

Lombroso zsenielméletéről – minthogy vonatkozó művének magyar nyelvű fordítása a fentebb jelzett adat szerint csak hat évvel később jelent meg – Ady nyilvánvalóan csak közvetve – az egykorú sajtó utalásaiból, esetleg ismertetőiből vagy nagyváradi szellemi köre révén hallomásból – értesülhetett. Arról van – a vers keletkezésénél nem sokkal későbbi, még 1900 nyaráról való – dokumentumunk, hogy Ady előtt ismeretes volt Lombroso neve, s egy másik – a bűnözőtípussal – kapcsolatos elmélete. (L. *Hétről hétre*. Sz 1900. aug. 12.; AEÖPM I. 307.) Az *Áldomás* megszületéséhez pedig elegendő volt Lombroso zsenielmélete egy-két mozzanatának futólagos adaptálása, hogy mindezt a maga nietzscheánus-biblikus hangoltságával elkeverve, alakuló messiás-motívumának egyik korai – és még sokban ellentmondásos – megfogalmazását adja.

Irodalom

Bóka: AEpk 174.; Komlós 23., 25., 27.; Varga 114.; Vezér 80–81.; Király I. 153., II. 283.

202. Juniusi dalok

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. június 14. XXVII. évf. 135. sz. 7. – Dyb – További megjelenés: D 1900. június 16. XXXII. évf. 115. sz. 4. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 76–77. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 474–75.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A D-beli utánközlés – Ady engedélyével vagy ollózás formájában anélkül – a debreceni aktualitásokhoz igazított változat. Így – még ha maga Ady variálta is „debreceni"-re a rövid dalt és küldte el a D-nek – a nagyváradi „illetőségű" szöveget tekintjük főszövegnek.

Javításaink:

2. A *borongó* után vesszőt tettünk.
5. A *borongó* után pótoltuk a vesszőt.
10. A *borongó* után kitettük a vesszőt.
22. A *mondja* után kitettük a vesszőt.

Szövegeltérések:

2.	borongó	D
3.	Hiába-zeng,	D
4.	bus	D

5. borongó	D
8. *bus*	D
10. borongó	D
13. üdül	D
15. *A Margit fürdőben* csücsül...	D
18. félek később	D
20. *A nagyerdő* benépesül...	D
22. Oh mondja nekünk?	D

Keletkezéstörténet

A több részes alkalmi dal a költő néhány nappal korábbi, *Hétről hétre* c. cikkének egyes motívumait folytatja. (Sz 1900. jún. 10.; AEÖPM I. 278–79.) Így a „mulatság" és a „hangulat" motívumát, s e cikkben jelzi azt is, hogy nyári színjátszás most nem lesz Nagyváradon: „Annak már lőttek, hogy a nyáron színészekhez jussunk." (Valamivel korábban a nyári színkör szüneteltetésének okára is utal: „Határoztatott annak idején, hogy e nyáron nem engednek be színtársulatot Váradra. Most épül az állandó színház s a nyári szezon tönkretenné az állandó színház téli sikerét." *Orfeumok városa.* Sz 1900. máj. 20.; AEÖPM I. 267.) A fürdőlevelek nyáron szokásos divatjával és áradásával pedig Ady már az előző évben a D szerkesztőségében megismerkedett, sőt érintette is alkalmi versben a témát: l. az AEÖV I.-ben a 126. *Dal a szalma-özvegyekről* és a 131. *Haza a fürdőből* c. verseket és jegyzetüket.

203. Aratás

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. június 29. XXVII. évf. 148. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – További megjelenés: Szil 1901. június 23. XIX. évf. 25. sz. 2. – Különfélék – Adieu B. – („Rövid dalok. – Egyről és másról. –" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 78. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 475–76.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. A Szil szövege – egy vesszőhiba kivételével – jobb, mint a Sz-é.

Javításunk:

5. A sorvégi *növények* után – a Sz szövegközlésével egyezően – a felesleges vesszőt töröltük.

Szövegeltérések:

2. (Mégis	Sz
forma!)	Sz
3. *bu*zatenger,	Sz
4. *bu*san	Sz
9. föld	Sz

Keletkezéstörténet

Az aratás megkezdésének, a jún. 29-i Péter-Pál napjának alkalmából írt rövid dal. A kis rigmus ötletét már egy másfél héttel korábbi cikkében megpendítette: „Borongó ősz szellőjétől hullámzik az érni vágyó búzatenger." S az „októberi ambíciójú" júniusról,

az idő furcsaságairól szólva arra a következtetésre jut, hogy ez az időjárás „hűvös esőjével, őszi szelével az *agráriusokat* akarja tönkretenni. Persze nem azokat az agráriusokat, akiknek *fidei comissum*-uk van, hanem azokat a jámborokat, akik a Péter-Pálkor kezdődő aratástól háromszázhatvanöt nap kenyerét várják...” (*Hétről hétre*. Sz 1900. jún. 17.; AEÖPM I. 281. –A „falusi gazdák” szomorú helyzetét és kilátásait a mulatós városi élet gondtalanságával szembesítve Ady már korábban is említi: *Brettli kultúra*. Sz 1900. máj. 31.; AEÖPM I. 271.) A felező tizenkettes – *a nemzeti forma* – használata fokozza az ironikus hatást.

Irodalom

Bóka: AEpk 210–11.

204. Művészi körutak

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. június 29. XXVII. évf. 148. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – További megjelenés: Szil 1901. június 23. XIX. évf. 25. sz. 2. – Különfélék – Adieu B. – („Rövid dalok. – Egyről és másról. –” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 78–79. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 476.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. Ez a későbbi publikáció – néhány sajtóhiba ellenére is – kevesebb javítást igényel, mint a Sz szövege.

Javításaink:

4. A sorvégi *vesztibült* után – a Sz publikációját követve – pótoltuk az elmaradt vesszőt és gondolatjelet.
8. A *több* után a Sz helyesebb központozásához igazodva töröltük a vesszőt.
17. A *módon* után kitettük a hiányzó vesszőt.
20. Az *egy két* szavak közül elmaradt kötőjelet – a Sz szövegével egyezően – kiraktuk.
23. E sorban mindkét sajtóközlésben egy szótagnyi többlet található. Az ötödfeles és négyes jambusi sorokból felépített nyolcsoros strófák képlete itt megdöccen: a költő vagy a szedők hibájából ötös sor illeszkedik a versbe. Minthogy e sor sajtópublikációiban – *S mikor oszt' beseperte a pénzünk* – az *a* névelő mind ritmikai, mind nyelvtani szempontból felesleges, a főszövegben az *a*-t töröltük.

Szövegeltérések:

Cím: Művészi	Sz
2. elcsücsült,	Sz
3. lehűtötte	Sz
4. szinpadot	Sz
5. lenn	Sz
feltünést	Sz
10. bőjtje	Sz
11. ut	Sz
12. Művészi	Sz
15. szin-düh	Sz
17. szörnyü	Sz
módon	Sz
21. lát	Sz

Keletkezéstörténet

A *Művészi körutak* szövegéből nem derül ki, hogy Ady gunyoros indulatát melyik „művészi trupp" vidéki vándorlása váltotta ki. Az egykorú nagyváradi sajtóban több tudósítás, illetve előzetes híradás számol be ilyen truppok szerepléséről, várható fellépéséről. Így értesülhetünk arról, hogy „a Félix-fürdőben sikerült hangversenyt rendezett" „Veress Sándor daltársulata", amely „sokak kívánságára" bent a városban is „fog tartani néhány hangversenyt". (Sz 1900. jún. 19. 6.) Egy beharangozó hírverés szerint július elején egy „Rákosi Szidi asszonynak, a Nemzeti Színház kitűnő művésznőjének vezetése alatt" szervezett, „hat tagból álló társaság" ad majd hangversenyt Nagyváradon. A társaság tagjai a vezető művésznőn kívül Fedák Sári, Bilkey Irén, Szirmai Imre, Beöthy Zsigmond és Donáth Lajos. A hírcikk részletezi még a tervezett műsort is. (NN 1900. jún. 24. 8.) Végül egy harmadik híradás arról tudósít, hogy júl. 5-én a Szent László-fürdőben készül hangversenyezni a Népszínház művészeiből álló kis együttes, amelynek tagjai: Ámon Margit, P. Lukács Juliska, Kiss Mihály és Kovács Mihály. (NN 1900. jún. 22. 5.) Ez utóbbi híradással kapcsolatban éppen Ady rövid dalának elkészülése-publikálása idején helyesbítő közlemény jelent meg. E közlemény arról tudósít, hogy a Népszínház titkára a tervezett hangversenyt a helyi rendezőnél lemondta, illetve későbbre halasztotta Ámon Margit ekkori „sűrű szereplése miatt", és azután részletesen felsorolja, hogy az érintett időszakban az együttes hol és mikor lép fel vidéken. (Nv 1900. jún. 29. 6.) Valószínű, hogy Ady verses glosszázó kedvét e Népszínházbéli „művészi trupp" váltotta ki, hiszen leginkább e csoport tagjaira illik a rövid dal „gyilkos" két sora: *Akit ott fenn senki meg nem lát: / Itt lenn vidéken nagy alak* –.

A pestiek vidéket lenéző, becsmérlő gesztusai miatt június végén, néhány nappal korábban már egyik cikkében is hasonló felháborodás hevítette Adyt. A bihari szabadelvű párt jún. 19-i nagyváradi ülésére, amelynek fénypontja Tisza István „elnöki székfoglalója" volt, sok pesti újságíró is leutazott. A nagyváradi eseményekről készült tudósításaik önérzetes kirohanásra késztették Adyt: „Lejöttek és felfedeztek bennünket. Ők, akiket ott fenn senki sem fedezett fel... Megveregették a vállainkat is. Derék város vagytok. Kissé zöld, kissé Mucsa, kissé unalmas, de még lehet belőletek valami. (*Hétről hétre.* Sz 1900. jún. 24.; AEÖPM I. 285.)

Magyarázat

Vesztibül: előcsarnok. – ... *hol feltűnést kelt / Egy olykor elfogott pagát:* a *pagát* olasz eredetű szó, s a legkisebb – egyes – értékű számozott kártyát jelenti a tarokkjátékban. A tarokk egyik fontos bemondása a pagáttal megcsinált ultimó (pagátultimó). Az *elfogott pagát* erre utal, ami annyit jelent, hogy egy magasabb számozott lap bent maradt.

205. Érettségi

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. június 29. XXVII. évf. 148. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg III. számmal.) – További megjelenés: Szi 1901. június 23. XIX. évf. 25. sz. 2. – Különfélék – Adieu B. – („Rövid dalok. – Egyről és másról. –" főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 79–80. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 477.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. A Szil szövege érettebb, mint a szedési hibákkal is tarkított Sz-é.

Szövegeltérések:

1. nyer*t*	Sz
4. halálig,	Sz
5. mégis-mégis,	Sz
6. if*ju* dalíákra:	Sz
8. élet...	Sz
9. *u*jabb gárda	Sz
10. vágyva	Sz
11. hossz*u* sorba...	Sz

Keletkezéstörténet

A rövid dalt Ady a frissen lezajlott érettségi vizsgák alkalmából írta. A Sz aznapi számában megjelent közlemény arról tudósít, hogy „a nagyváradi premontrei főgimnáziumban tegnap fejezték be az érettségi vizsgálatot" és hirdették ki „a vizsgálat eredményét". A közlemény azután felsorolja az elért eredmények sorrendjében az érettek nevét, s ennek véletlen érdekessége, hogy a jelesen érettek között szerepel Ritoók Emma, a későbbi írónő, továbbá a jól érettek sorában találjuk Bresztovszky Ernőt, aki majd egy évtized múlva az ún. Népszava-vitában áll ki Ady mellett a Csizmadia Sándor megindította támadó, elítélő állásfoglalás ellenében. (Sz 1900. jún. 29. 8.)

Az érettségi témájának „megverselésére" Adyt nyilvánvalóan az is ösztönözte, helyesebben figyelmét a téma iránt az is felkeltette, hogy öccse ugyanez év júniusában, csak valamivel korábban tette le „az érettségi vizsgát jelesen" Zilahon. Ebből az alkalomból *Levél* címen hosszabb elmélkedő írást is publikált a Sz-ban: öccséhez intézett kissé rezignált, kissé cinikus intelmek és bölcselkedések formájában. (Sz 1900. jún. 22.; AEÖPM I. 282–84.) Egyébként ez a *Levél* c. írás késztette arra mindkét Ady fiú egyik volt tanárát, Székely Ödönt, hogy Endre nézeteivel, megcsappant „idealizmusával" vitázó, szintén „nyílt levelet" intézzen Ady Lajoshoz. (Szil 1900. júl. 22.) Székely Ödön levelének szövegét a szükséges magyarázó jegyzetekkel Kovalovszky Miklós adta közre (EmlAE I. 325–28.), s jegyzeteiben utal az *Érettségi*re is, mint a „Lajos érettségije alkalmával" írt „kroki-vers"-re.

206. Gábriella

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, képes levelezőlap bélyeggel, 140×85 mm. – Cím: Gábriella – Aláírás: Ady Endre. – Hátlapján ceruzával áthúzva Postkarte fölirat, fölébe írva: Levelező lap. Címzés: Őnagysága Márton Gabriella úrhölgynek Élesd. Postabélyegző: Nagyvárad 1900 júl 9 – OSzK Irod. Anal. 85.

Megjelenés: A kézirat fényképmásolatát közölte az Ady Endre (1877–1919) c. dokumentumkötet. (Szerk. Sára Péter, Pölöskei Ferencné. Bp. 1957. [PIM kiadványai II.] 52.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 695. (A *Lázban* c. vers jegyzetében publikálja.) – Önálló versként, főszövegben adta közre először: AEöv-28 [MRi] (1977) I. 1201. (Az időrendi besorolás: 1900 [május] pontatlan.)

A képes levelezőlap, az ún „ánzikt kártya" képes oldalán található. Mert a „kép" nem tölti be a teljes oldalt, csupán annak – a kézirat elhelyezéséhez viszonyított – felső oldalát és jobb szélét. A kép felső része szélesebb, s benne egy ülő helyzetben lévő, stilizált férfialak található, aki dohányzik, és a füstöt a kép jobb oldali, keskenyebb részébe fújja. E jobb széli részben néhány füstkarika elmosódott női sziluettet formáz, s a gomolygó füst mögül pedig TRÄUMEREI felirat tetszik át. A versszöveg különböző utalásai az előbb ismertetett kép egyes motívumaival vannak összefüggésben: *ánzikt kártyás hölgyek; A Müllerájban, hol nincsenek álmok; Bár a szivarfüst nékem nem hoz álmot; / E füstös úrral most magához szállok.*

Szövegkritika

Alapszövegünk a kézirat.

Javításaink:

1. A sorvégi *hölgyek* után az elmaradt vesszőt kitettük.
13. A sort záró *magácska* után a hiányzó vagy csak nem látszó – mert a szó vége belenyúlik a kép jobb széli részébe, s az írásjel esetleg elmosódott vagy csupán nem olvasható – vesszőt pótoltuk.

Keletkezéstörténet

Ady és Márton Gabriella kapcsolatáról l. e kötetben a korábbi *Lázban* c. vers jegyzetét. A postabélyegző dátumán kívül (1900 júl 9.) más mozzanatok is világossá teszik, hogy a költő az eredeti nyomán egy szinte teljesen átírt, tréfásan udvarló alkalmi versezetet készített a levelezőlapra. Eddigre, a levelezőlap megírásáig, illetve elküldéséig a *Lázban* c. vers már háromszor megjelent: a Sz-ban, a GyH-ban és a DH-ban. A verses postai küldemény ezért is tartalmaz néhány tudatos utalást, alluziót az eredetire: ilyen a verskezdő szólam *(Kit rég kerülnek...)* s a strófaszerkezet azonossága, illetve az eredetit „továbbfejlesztő" refrén *(Kit már többször láttam)* stilizáltsága. Ady bizonyára tudta vagy legalábbis feltételezhette, hogy a Sz 1900. máj. 27-i számában még ugyancsak *Gábriella* címen megjelent szerelmi vallomását Márton Gabi is olvasta, ismerte, és ezért küldött az Élesden időző-nyaraló lánynak azonos címen egy kedveskedő verses üzenetet.

Magyarázat

Müllerái: Müller Salamon ekkoriban híres nagyváradi cukrászdája.

207. Mesék

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. július 15. XXVII. évf. 161. sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre – („Versek" főcímmel csak a prózai részeket közli a véglegeshez mérten felcserélt sorrendben a következő részcímekkel: I. *A néma leány;* II. *Egy május.*) – További megjelenések: Évk 1903. 246–47. („Költemények" főcímmel másodiknak közli *A néma leány* címmel az 50–92. sorokat az *Óda a betükről* s a *Zsóka búcsuzója* c. versek között – a főcím alatt: Írta és előadta: Ady Endre – a publikáció a Szigligeti Társaság „1901. évi március hó 24-én Nagyváradon" tartott „fölolvasó ülés"-e anyagának részeként jelent meg.); FMo 1911. december 24. XI. évf. 305. sz. 51–52. – Karácsonyi melléklet – Íme egy a régi, ismeretlen Ady írásokból (*Mese* címmel illusztrációként közlik az Ahonnan elindultak. Magyar írók pályakezdése c. interjúsorozat első, Adyval készült darabja után.) – Kötetben: Me (1903) 15–20. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 517–18.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A Sz-ban csak a prózaversrészleteket közölte önálló címekkel különálló mozaikokként: elsőnek a Melanie- és másodiknak az Erzsi- és Margitmotívumot. A Me-be való fölvétel előtt átdolgozta és egységbe ötvözte a két részt. A prózarészletekhez hozzákomponálta a Miriamot megidéző verses „keretet": a kezdő, a két motívumot összekapcsoló és a befejező strófát. Továbbá az új kompozíciónak megfelelően megcserélte a két mozaik sorrendjét. Az AEön szerkesztője, Bustya Endre novellisztikus írásnak minősítette a *Mesék*-et, és besorolta Ady általa készített elbeszélésgyűjteményébe. A mű elsődlegesen lírai fogantatása s a viszonylag cselekményesebb mozaikok versprózaszerű megformálása, továbbá a később elkészült, kifejezetten verses keret és nem utolsósorban Ady személyes „minősítése", amellyel művét a Me-be fölvette,

indokolják a *Mesék* besorolását a költő lírai, illetve verses alkotásai közé. Maga a fiatal Ady sem elbeszélésnek, hanem különös lírai kísérletnek, versszerű műnek tekintette. Ezért vettük fel mi is a versek kritikai kiadásának rendjébe, kronológiájába az első változat létrejöttének, illetve publikálásának időpontja szerint.

Javításaink:

6. A *csörtet* után a felesleges vesszőt töröltük.
46. Az *ugat* után hiányzó vesszőt pótoltuk.
47. A *róla* után, feltehetően szedési hibából, semmiféle írásjel nincs. A szöveg értelme szerint pontot tettünk.
48. Az *ugat* után elmaradt vesszőt ugyancsak kitettük.
60. A sorvégi *volt* után – a Sz szövegével egyezően – elhagytuk a felesleges vesszőt.
92. A *Melanie* után a kimaradt vesszőt pótoltuk.
96 A *vérem* után elmaradt az írásjel: vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Versek*	Sz		
Cím: Mese			FMo
1–12. [hiányzik]	Sz		
1–49. [hiányzik]		Évk	
1. Máriám			FMo
3. bus,			FMo
4. Máriám, csuf			FMo
6. csörtet,			FMo
7. Máriám			FMo
11. úz,			FMo
már			FMo
12. Máriám			FMo
13. [E sor előtt részcím:]			
II.	Sz		
Egy május	Sz		
13–44. [E sorok helyén eredetileg az 50–92. sorok]	Sz		
15. semmi sem			FMo
15–16. adtam *naponként* tanubizonyságokat	Sz		
19. kerestem *és*			FMo
20. és *lusta.*			FMo
21. helyeken *csak*			FMo
27. ültünk	Sz		
33. lányt	Sz		
36. Lázasan			FMo
38. szeretsz?...	Sz		
40. lányt?...	Sz		
45–49. [hiányzik]	Sz		
46. Máriám,			FMo
ugat			FMo
47. róla			FMo
48. Máriám,			FMo
ugat			FMo
50. [E sor előtt részcím:]			
I.	Sz		
A néma leány	Sz	Évk	
50–92. [E sorok helyén eredetileg a 13–44. sorok]	Sz		
50. néktek			FMo

60. trón!...	Sz		
61. csodásan,			FMo
63. Megálljatok!...	Sz	Évk	
71. több*et*	Sz	Évk	
nénje *volt* azon	Sz	Évk	
74. őt, csak			FMo
75. *sebeket* [setétet helyett]			FMo
79. király fiára...			FMo
85. [szü-] kűlő		Évk	
87. – Ki az?			FMo
92. Melanie	Sz		
93–97. [hiányzik]	Sz	Évk	
93. Máriám!			FMo
94. Oh			FMo
95. bus való			FMo
96. Máriám,			FMo
vérem			FMo
97. Máriám, Máriám...			FMo

Keletkezéstörténet

A versből és prózából egybekomponált költemény közelebbi meghatározó motívumait nem ismerjük. Lehetséges, hogy zilahi diákkorának néhány valóságos élményét keverte fantáziaelemekkel, s mindezt erősen stilizálta és absztrahálta. A „rejtélyes diákkori leánynevek" hiteles eredetét kutatva Kovalovszky Miklós érinti a *Mesék* c. költeményt, s felhívja a figyelmet arra, hogy a költemény „tiszta lányai"-nak nevei hasonló összekapcsolásban fordulnak elő Adynál a több mint egy esztendővel későbbi *A hétről* c. tárcájában: „... a Zsókák, a Margitok, titkos szivarok és szekundák édes, balga korában". (NN 1901. szept. 1.; AEÖPM II. 188.) Mindebből arra következtet, hogy a költemény Erzsije „bizonyára azonos Friedmann Zsókával". Margit személyét viszont „nem ismerjük", lehetséges tehát, hogy csupán kitalált alak, akinek neve „csak az ifjúság romantikus-idealista korszakát jelképezi", miként a korai *A tárcatárgyakról* (Szil 1898. ápr. 3.; AEÖPM I. 18–21.) c. cikkében is (EmlAE I. 574.). Ez az érvelés meggyőző és elfogadható, amit csak azzal egészíthetünk ki, hogy a Melanie név is fantázia-szülte költött név, bár lehetséges, hogy a „néma leány"-epizódot vagy legalább annak csíráját Ady zilahi diák-házitanítóskodása idejéből hozta magával.

Talán a Miriám név, helyesebben ennek rokonsága a Mária névvel ösztönözhette Dénes Zsófiát – a Fehér Dezsőné emlékezéseit megszakító írói kommentárjaiban – arra, hogy közvetlen ráutalás nélkül az „ártalmas" és „csúf" éjjel „csókos" nőalakjában Rienzit sejtesse. Mindezt direkt módon nem állítja, de a költeményről, amelynek nagyváradi légkörét is igyekszik kimutatni (s közben filológiai tájékozatlansággal NN-beli megjelenést emleget), a „Rienzi-élményt" tárgyaló könyvrészletben szól. (Dénes: Akkor... 62–63.) Kimondatlan feltételezése, legalábbis motiváló mozzanatként, lehetséges, hiszen a Miriám alakját megidéző verses részeket Ady csak a Me-ben való közreadás előtt, tehát már a Rienzi-kapcsolat után készítette. Így nincs kizárva annak a lehetősége, hogy a verses keret létrejöttét Rienzi Mária emléke is inspirálta.

Magyarázat

Miriám: a Mária név egyik héber változata; Mózes nővérét nevezték így. Ady itt a bibliai nevet éppen úgy önállóan, szabad összefüggésben használja (hiszen a bibliában az úr Miriámot poklossá teszi, mert Mózes ellen beszélt – Mózes IV. 12: 1–15.), mint *Azuba* c. versében a címadó bibliai nevet. (Ez utóbbiról l. a vonatkozó jegyzetet: AEÖV I. 302.)

Irodalom

Bóka: AEpk 205–07.; Dénes: Akkor... 62–63.

208. Szezon versek [Nagyszerü!...]

Megjelenés

Első megjelenés: D 1900. július 19. XXXII. évf. 139. sz. 4. – Hírek – Dyb. – (A vers adatait először Gulyás Pál bibliográfiája közli: Magyar írók élete és munkái. Bp. 1939. [Új sorozat I.] 174.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 477–79.

Szövegkritika

Alapszövegünk a D-ből.

Javításaink:

1. A sorvégi *van* után vesszőt tettünk.
5. A sajtóhibás *a*-t a szöveg értelmének megfelelően *e*-re cseréltük.
16. A *na* után vesszőt tettünk.

Keletkezéstörténet

A D-ben történt publikáció és az a tény, hogy a Sz hasábjain 1900. júl. 15. és 21. között nem jelent meg szignált vagy szignálatlan Ady-írás, arra vall, hogy a költő néhány napra valóban elhagyta Nagyváradot; s mint alkalmi versében állítja, *nyaralni jött Debrecenbe*. (Persze lehet, hogy csak egy-két napos leruccanásról volt szó, s közben szüleinél, Érmindszenten is megfordult.) A tréfás versezetben a volt debreceni, de most már nagyváradi poéta attitűdjéből két aktualitásról humorizál: az országos kánikula tüneteiről és a Nagyváradon nagy ribilliót keltett vízhiányról. Az előbbit július folyamán rendszeresen regisztrálják, illetve panaszolják a különböző lapok, s júl. 8-i, majd júl. 15-i *Hétről hétre* c. tárcáiban maga Ady is utal e témára. A vízhiány – vagy ahogy általában a váradi lapok tudósításai emlegetik – a vízszükség már tavasztól kezdve újra meg újra visszatérő témája, problémája a nagyváradi közönségnek, városi vezetésnek és természetesen a lapoknak is. Már egy májusi hírcikk arról értesít a Sz-ban, hogy az újvárosi Menház utca lakói vízvezetéket kérnek a várostól. S a tudósító a közhangulatra jellemző módon fölényesen oktató hangú közhellyel zárja a hírt: „A vízszükség ellen pedig csak egy gyógyszer van a víz..." (Sz 1900. máj. 13.) Július folyamán éppen a legnagyobb meleg idején valóságos vízszükség állt be: a meglevő vízvezeték is felmondta a szolgálatot, s – mint Ady egyik cikkéből is kiderül – „két napig nem volt víz". (*Szenzáció*. Sz 1900. júl. 10.; AEÖPM I. 296.) A „vízszükség" miatt felbolydult közhangulattal, illetve a városi vezetés ezzel kapcsolatos hanyagságával Ady hol tréfásan, hol felháborodottan több egymást követő írásában foglalkozott. (*Hétről hétre*. Sz 1900. júl. 8.; *Szenzáció*. Sz 1900. júl. 10.; *Hétről hétre*. Sz 1900. júl. 15.; AEÖPM I. 294–95., 296–97., 298–99.) S e cikkek során maga is eljut a gyilkosan szatirikus hangig: a fentebb megjelölt írásai közül a harmadikban például így beszélve: „megisszuk a Körös vizét a vízvezetéki helyett s elhisszük emellett, hogy gondnokságot érdemlő vízpazarlók vagyunk". (A váradi események történeti hiteléhez tartozik még – mint ez egy augusztus eleji cikkből kiderül –, hogy a város júliusi közgyűlésén elhatározták a vízműtelep vízgyűjtőrendszerének kibővítését: Sz 1900. aug. 4.) A nagyváradi vízhiány problémáival természetesen több közeli vidéki város sajtója is foglalkozott, így különösen a debreceni: mégpedig a két város közötti hagyományos rivalizálás szellemében. Erre utal Ady, említvén, hogy „a helyi lapok leszólták" Váradot. A verset befejező tréfás fordulat arra utal, hogy Ady Debrecenben vizet nem, csak bort ivott.

Magyarázat

Pakfon-Váradot: a pakfon, pontosabban pakfong kínai eredetű szó, amely „új-ezüst"-öt jelent. Átvitt értelemben tehát nem eredetit, nem régit, hanem újsütetűt, hirtelen készültet, sőt némiképpen talmit. Így lett az újabb időkben gyors fejlődésnek indult Nagy-

várad gúnyneve. A korabeli nagyváradi sajtóban, így a Sz 1900-as évfolyamában is jellegzetes tréfás-szatirikus figurák Pakfon úr és Pakfonné őnagysága.. A különböző élcelődő írások a Pakfon családot mint a váradi zsidó újgazdagok jiddis-magyar keveréknyelven beszélő, félművelten fontoskodó és társadalmi sznobizmusra hajlamos típusát örökítették meg.

209. Tovább...

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. július 28. XXVII. évf. 172. sz. 4. – Hírek – ae. – További megjelenés: MiskN 1904. március 4. IV. évf. 52. sz. 1. – Ady Endre. – Kötetben: Me (1903) 41–42. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 521.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A Me szövege kisebb módosításokkal a Sz közlésén alapul. A MiskN publikációja, néhány szövegromlással a Me nyomán készült utánközlés.

Javításaink:

3. Az alapszövegben sajtóhibásan különírt *tanya ember* szavait – a Sz publikációjával egyezően – kötőjellel összekapcsolt változatban véglegesítettük.
7. A hibásan szedett *kattagó*-t a többi publikációval egyező *kattogó* alakra javítottuk.
19. Az *elhagyott* után a Sz közlését követve kitettük a vesszőt.

Szövegeltérések:

Cím: Tovább!...	Sz	
2. gépdübörgés, –	Sz	
3. tanya ember:		MiskN
4. lass*u*	Sz	MiskN
11. *U*tjelző	Sz	MiskN
*I*smeretlen	Sz	
14. hossz*u ut*	Sz	MiskN
20. legyint, –	Sz	
21. szörny*ü*	Sz	MiskN

Keletkezéstörténet

Érdekes és ritka eset a *Tovább...* c. költeményé. Konkrétan földeríthető alkalmi ihletből született lírai jellegű vers, amelyet Ady később méltán vett fel a Me-be. A keletkezési körülmények, illetve motívumok ismerete nélkül a *Tovább...* strófáit az olvasó természetesen hozza kapcsolatba az 1900 nyarán született két jelentős költeménnyel: az *Áldomás* és az *Éles szemmel* c. versekkel. Hiszen e strófákban is jelentkeznek – a két költeménnyel részlegesen analóg – biblikus reminiszcenciák (a *titkos sátor* s a *köpárna* az *Áldomás*, a *kerub-poroszló* pedig az *Éles szemmel* azonos motívumával cseng össze), s a *Tovább...* atmoszférájában is érzékelhető áttételesen a zarathustrai emelkedettség, a metafizikai messzeségekbe „lebegő" hangulat. Holott e költemény nem csupán belső, szubjektív indíték és egy esetleges utazási élmény kombinációjának szülötte, hanem konkrét esemény által inspirált megrendülés lírai általánosítása.

A Sz-ban – mint ez a megjelenési adatokból is kiderül – a vers a Hírek rovat élén jött. S ugyanebben a számban az utána következő első közlemény a romániai zsidóüldözésekkel, pogromokkal kapcsolatos hír. Közli a lap a magyar belügyminiszter rendeletét, mely szerint a Romániából menekülő, kivándorló zsidók közül csak azok eresztethetők át az

országon, akiknek a tengerentúlra érvényes útlevelük és hajójegyük van. Különben a Sz – miként a többi lap is – rendszeresen és bőven foglalkozik a témával, sőt riportokat, tudósításokat is közöl a menekültek egymást követő, Nagyváradon átutazó csoportjairól. Így a vers megjelenése előtt például a Sz 1900. júl. 25-i számában hosszabb cikket ad közre Az új népvándorlás címen. De a vers motivációja szempontjából sokkal fontosabb az a jóval korábbi, az egyik első átutazó csoportról készített, A. E. szignójú riport (*Száz bujdosó család* [Kanadába utazó román zsidók] Sz 1900. júl. 4.; AEÖPM I. 290–92.), amelynek első felében nyers formában már megtalálhatók a *Tovább...* c. költemény egyes motívumainak csírái. Így már a cikkben föltűnik a mezőkön átrobogó vonat s az azt morfondírozva figyelő mezei munkások képe. Majd a vonaton utazó, „földönfutó, üldözött, hazátlan emberek" töprengő, fájdalmas monológja következik, amelynek alábbi mondataiban a vers egy-egy elemének első, prózai megfogalmazására ismerhetünk: „Verejtékező, munkás nyáron üldözött vadakként kell rohanni az ismeretlenségbe. A következő gyomorkorgásra nincsen kenyerünk, a következő éjszakára nincsen egy talpalatnyi fejpihentető helyünk." (AEÖPM I. 291.) A cikkben „leütött", még darabos akkordok kellő lírai metamorfózison mennek át, a tárgyhoz természetesen illő bibliai reminiszcenciákkal bővülnek, és így általánosítható költői értelmezést kapnak.

Irodalom

Szabó R. 20.

210. Éles szemmel

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. augusztus 12. XXVII. évf. 185. sz. 8. – Irodalom – Ady Endre – (*Mi nyomorékok* címmel; utána a Me-re vonatkozó közleménnyel) – További megjelenések: D 1900. augusztus 13. XXXII. évf. 156. sz. 6. – Irodalom – Ady Endre – (*Mi nyomorékok* címmel; utána a Me-re vonatkozó közleménnyel); Szil 1900. október 21. XVIII. évf. 42. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Mi nyomorékok* címmel); NN 1901. október 24. VI. [sh. – helyesen: IV.] évf. 235. sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre – („Strófák" főcímmel III. szám alatt cím nélkül közli *A krisztusok mártirjá*-val és az *Éjimádó* III. részével együtt.); MiskN 1904. szeptember 3. IV. évf. 200. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre; BN 1905. április 1. X. évf. 91. sz. 10. – Különfélék – Lellei András. – Kötetben: Me (1903) 63–64. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 526.

A vers után a Sz-ban (1900. aug. 12.), ill. a D-ben (1900 aug. 13.) közlemény a Me-ről. Szövegüket l. e kötet Kiadástörténeti függelékében.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk – az ultima manus elvének is megfelelően – a BN-ból. A BN szövege általában a Me publikációját követi helyesebb központozással s egy esetben a rímhelyzethez jobban alkalmazkodó változtatással. Érdekes, hogy az első három sajtóközlés (Sz, D, Szil) szövege – különösen a második strófában – erősen eltér a véglegestől. Az alapszöveghez közel álló új változatot a NN-ban közölte először. A MiskN publikációja nagyjából a Me nyomán készült utánközlés.

Javításunk:

10. A sorvégi *hangulatban* után – értelem szerint s a NN szövegközlésére támaszkodva – a felesleges vesszőt töröltük.

Szövegeltérések:

Főcím: *Strófák* NN
Cím: *Mi nyomorékok* Sz D Szil
III. [cím nélkül] NN

2. hangúlatban,			Szil			
hangulatban *s*				NN		
élnek;			Szil			
élnek.				NN		
4. Csak *kételkednek* és				NN		
henyélnek...	Sz	D	Szil			
henyélnek.				NN		
5. színes			Szil		Me	
6. *Tölthetné el* szegény	Sz		Szil			
Tölthetné el szegény		D				
szivünket...	Sz	D		NN		
szívünket...			Szil			
szívünket,					Me	
7. mind?	Sz	D	Szil	NN		
8. büntet,				NN		MiskN
bűntet,					Me	
9. bennünket?...				NN		
10. *Milyen jó volna ámitottan*	Sz	D				
Milyen jó volna ámítottan			Szil			
dús hangulatban,					Me	MiskN
11. *Mámort beszívni földről, égről!...*	Sz	D				
Mámort beszívni földről, égről!...			Szil			
Másoknak *teste, lelke* épül:				NN		
12. *S m*inket	Sz	D	Szil			
*ch*erubok			Szil			
kérubok				NN		
űztek			Szil			
13. hazugság			Szil			
édenéből.	Sz	D	Szil			
édenéből,				NN	Me	MiskN
14. *Nem szomjazunk, bár el se teltünk,*	Sz	D	Szil			
15. *Nem égeti vágy sem szivünket,*	Sz	D				
Nem égeti vágy sem szívünket,			Szil			
tűntet						MiskN
16. *Csak nézünk, nézünk, nem mosolygunk,*	Sz	D	Szil			
múlt					Me	
nékünk.				NN		
17. *De a köny is kerül bennünket...*	Sz	D				
De a köny is kerül bennünket...			Szil			
bűntet					Me	
18. Nyomorékokat *ki büntet?...*	Sz	D				
– Nyomorékokat *ki büntet?...*			Szil			
bennünket?...				NN		

Keletkezéstörténet

Az *Éles szemmel* egyes motívumainak első – még bizonyos értelemben fordított előjelű – megfogalmazását már *A fiatalok* c. tárcacikkben – Rádl Ödön beszédére adott nyilatkozatában – megpendíti Ady. A *Minket vad kerubok üztek ki* mozzanata a cikkben így jelenik meg: „Agyunk, szívünk bénult beteg. Eszmék, ideálok űztek ki bennünket apró, fehér házakból magas kőházak, kőszívű emberek közé, lángolva, reménykedő olympusi lázban dobtuk oda magunkat a teremtő vágy démonának." (Sz 1900. márc. 29.; AEÖPM I. 261.) E motívum az *Áldomás,* majd a *Tovább...* c. költeményben jelentkező végletes felfogáshoz hasonló jelentésváltozáson megy át, és biblikus értelmezéssel telítődik: meta-

forikus utalással a mózesi bűnbeesés-történetre, amelyben az embert az Úr űzte ki, majd kerubokat helyezett az Éden kertjéhez, „hogy őrizzék az élet fájának útját". (Mózes I. 3: 23–24.) Az *izmos buták* és a *magamfajta nyomorékok* ellentétének is fellelhető a közvetlenebbül nietzschei előzménye a cikkben: „És eszme-tűzben égve, alkotni, világítani vágyva bekerültünk az eszmétlen, sivár, vegetáló, zagyva emberáradatba." (Sz 1900. márc. 29.; AEÖPM I. 262.)

Irodalom

Benedek II. 12–13.; Bóka: AEpk 200–01.; Komlós 29.; Varga 53.; Vezér 84.

211. Aktuális versek [Hogy vége...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. augusztus 26. XXVII. évf. 195. sz. 5. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 80–81. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 478–79.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításunk:

11. A *shocking* után az elmaradt gondolatjelet kitettük. A sor második fele itt egy közbeszúrt kitérő, amelynek elején ki van téve a gondolatjel, a záró gondolatjel azonban nyilván szedési hibából kimaradt.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi dal szerkezete is mutatja – a mozaikos egymásba kapcsolással a strófánként ismétlődő refrénnel –, hogy a szerző különféle, egymással szorosan össze nem tartozó aktualitásokat foglal egybe. Ezt a módszert és gyakorlatot – bár többnyire tréfás vagy szatirikus hangnembe transzponálva – Ady az ebben az időben *Hétről hétre* címen írt rendszeres heti tárcáinak több témát érintő, s ezért mozaikos-tréfás építkezésű szerkesztéséből vitte át az alkalmi versek műfajába.

Jelenlegi aktuális versének néhány versszaka konkrét, valóságos eseményhez, híranyaghoz kötődik, más strófák viszont csak általában tréfálkozó „bölcselkedéseket" tartalmaznak a szezonvég kissé rezignált hangulatában. Időjárási aktualitással játszik el az első strófa, amelynek „tény"-alapja megtalálható egy két nappal korábbi – talán szintén Ady-írta – hírcikkben: „A nyaralásból visszatértek alaposan be vannak csapva. Nagyobb a hőség, mint eddig volt, s akiket az egy pár napos hűvös üzött haza, most visszavágynak a hőség, mint eddig volt, s akiket az egy pár napos hűvös üzött haza, most visszavágynak dideregni." Azok pedig, akik a nyarat is Váradon töltötték, folytatják „a helybeli nyaralást": „hetenként egyszer Félix-fürdő, estenként Dankóék vagy a Széchenyi-téri kioszk". (A nyár végén. Sz 1900. aug. 24. 5.) Különben ugyanezt a témát érinti már egyik, augusztus első felében publikált tárcacikkében, említvén, hogy a szezon végének közeledtét jelzi a Mülleráj asztalai körül megjelenő mind több „ismerős arc". S megállapítja: „Nálunk a Mülleráj a szezon hőmérője." (*Hétről hétre.* Sz 1900. aug. 12.; AEÖPM I. 308.)

A második versszak szintén friss aktualitáshoz kötődik. Ady már ez év tavaszának elején tréfálkozik azon, hogy a helybeli sajtó helyi információltsága hiányos, ezért ilyen mondatot ad egy képzelt figura szájába: „Utazok a fővárosba, hogy egy kis *helybeli szenzációról értesüljek!* (*Fotográfiák...* Sz 1900. márc. 23.; AEÖPM I. 258.) Most azért tér vissza erre a tünetre, s azért említi, hogy a helybeliek *Pesti lapokban gyakran lelnek | Nagyváradi szenzációra*, mert a Sz három nappal korábbi száma csupán a PH nyomán közölt a nagy-

váradi helyőrség körében kirobbant lovagias ügyről tudósítást. A híradás először a PH 1900. aug. 22-i számában jelent meg, s ezt vette át a Sz 1900. aug. 23-i száma A braganzai herceg afférja címmel. (Az affér oka az volt, hogy Ferenc József braganzai herceg, a Vilmos huszárok hadnagya provokálta Aulich ezredest, a nagyváradi helyőrség parancsnokát a Belényes környéki hadgyakorlaton, mert az ezredes szabálytalan viselkedéséért rendre utasította a herceget. Az elégtétel-adást Aulich visszautasította, mert szerinte ő mint feljebbvaló rendelkezett a beosztott hadnaggyal. Az ügy további fejleményeiről szeptember folyamán cikk cikket követ, de többnyire ezután is a pesti, esetleg bécsi lapok nyomán tudósít a váradi sajtó. Ezek részletezése azonban már kívül esik versünk tárgykörén.)

A harmadik és az ötödik strófa közvetlen apropó nélküli, általános „bölcselkedés". Valóságos eseményekre céloz viszont a negyedik versszakban. Az egyik ügy – amely Adyt személyesen is érintette és érdekelte – a Medve Miklós és Sárosi Paula szerelme körül támadt – nagy port felvert – kavarodás. Medve családja a legraffináltabb eszközökkel – házi őrizet, ideggyógyintézettel való fenyegetés stb. – is igyekezett megakadályozni, hogy a fiú Sárosi Paulával, aki debreceni színésznő volt és zsidó, találkozzék és a lányt feleségül vegye. Az esetről l. A primadonna miatt c. tudósítást: Sz 1900. aug. 24.; továbbá Ady cikkét: *Zsidó és színésznő* címmel (Sz 1900 aug. 24.; AEÖPM I. 311–12.). Sárosi Paula nyilatkozatát közölve, kommentár formájában a költő az ügyre még néhány nap múlva visszatért. (*A menyasszony levele.* Sz 1900. aug. 30.; AEÖPM I. 316–17.) Később a fiatalok mégis összeházasodhattak, s Medve Miklósék Adynak mindvégig közeli barátai, jóemberei voltak. (L. a költő *Miklósnak – Bandi* és *[Ezek a Halál...]* c. dedikációs verseit 1906 márciusából az AEÖV III. kötetében.) A másik ügy a Vázsonyi Vilmos vezette demokrata párti szervezkedés vidéken: Vázsonyi aug. 20. körül nagy programbeszédeket mondott Mezőtúron és Kolozsvárott (bő szemelvényekkel ismerteti a NN 1900. aug. 23-i száma).

Magyarázat

shocking: illetlen

Irodalom

Bóka: AEpk 211–12.

212. Aktuális versek [Egy szép leányról...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. augusztus 31. XXVII. évf. 199. sz. 3. – Hírek – Dyb. – További megjelenések: GyH 1900. szeptember 1. 44. évf. 200. sz. 2. – Napi hírek – Dyb.; HM 1900. szeptember 9. 4. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 82–83. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 479–80.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A GyH s a HM utánközlése egy-két módosítással – köztük a győri, illetve szegedi helyszínekhez igazodó változtatással – a Sz publikációját követi.

Javításaink:

3. A *fogadta* után elmaradt vesszőt pótoltuk.
22. A *szép* után az elmaradt vesszőt kitettük.
24. A sorban – valószínűen szedési hibából eredően – egy szótagnyi többlet van, minthogy a tízsoros versszakok strófaképlete szerint az első négy sor páros sorai min-

denütt nyolcszótagosak. Az alapszövegben viszont e sor eredetileg kilencszótagos: *Több leányról zengi verseit.* A fölös szótag bizonyára a *leányról* e-je (a szedő is ezt véthette el legkönnyebben, minthogy a szó a versben hol *leány,* hol *lány* alakban fordul elő), amely egyébként a sor ritmusát is megtöri. A főszövegben tehát e felesleges szótagot elhagytuk: *Több lányról zengi verseit.*

26. A váradi Müller-cukrászda helybeli szokásos elnevezésének németes *Mülleréi* alakját a magyaros ejtés szerinti *Mülleráj*-ra javítottuk, minthogy Adynál prózában is és a néhány nappal későbbi alkalmi rigmusában (*Aktuális vers* [Az idő...]) is e magyaros alak fordul elő.

Szövegeltérések:

	GyH	HM
3. fogadta		HM
6. Ej,	GyH	
8. férfi arc		HM
férfi arc,	GyH	HM
9. egyet [kiemelés nélkül]	GyH	HM
14. udvarol*tat*ni szeret.	GyH	HM
22. szép	GyH	
26. A *Baross utról* látom		HM
A *Stefánián* látom		HM
27. szive másé		

Keletkezéstörténet

A játékos, tréfás versezet kezdő két strófájának modelljeit, „szép leányait" könnyű kikövetkeztetni, megnevezni. Az első, akit mint „ma már menyasszony"-t emleget: Forrai Ferike, az évad megkezdésére készülődő nagyváradi színtársulat szubrettje, akinek eljegyzési híréről augusztus végén tudósítanak a lapok (egy újvidéki ügyvéddel jegyezte el magát, s az esküvőt Nagyváradon tervezik, majd a házasságkötés után a szubrett végleg visszavonul a színpadtól: NN 1900. aug. 25.; Nv 1900. aug. 28.). A tréfáskedveskedő célzásokat e készülő frigyről a váradi sajtóban már Fehér Dezső megkezdte: egyik cikkében a szubrett menyasszonyságára utal, s hozzáfűzi: „amit fölösleges udvarlási kísérletek elhárítása céljából jegyzünk meg". (NN 1900. aug. 25.) Érdekes, hogy nem sokkal később az eljegyzést cáfoló hír jelenik meg: Forrai Ferike nem menyasszony. Sz 1900. szept. 13.; majd az év vége táján Udvarlóim c. és Forrai Ferike aláírású tárcacikket közölt a lap ugyancsak az udvarlók és a vőlegény témakörrel tréfálkozva: Sz 1900. dec. 16.; bizonyára valamilyen – kedveskedő vagy ugratő – „játékot" is folytattak a csinos színészlány körül, s e játék egyik kezdő akkordját alkalmi versében éppen Ady ütötte le.)

A „más leány", kiről „elbájoló, rövid haja" árulkodik: Márton Gabi. A lányról s a költő iránta való vonzalmáról l. e kötetben a *Lázban* c. verset és jegyzetét. Kettőjük kapcsolatában, pontosabban e vers második strófájának utalásaiban szerepe lehetett a lány öntudatos viselkedésének. De közrejátszhatott e karikírozásban Márton Gabi néhány ekkor publikált tárcája is. Talán – miként az előző évben Varga Ilona (l. a 133. *Tatjána írt...* c. vers jegyzetét az AEÖV I.-ben) – tárcáiban Márton Gabi is „titkos" vagy nagyon is „nyílt" üzeneteket váltott Adyval. Így például az alkalmi vers megjelenését megelőző időszakból többek között a Válasz a leánykérőnek c. írásában, amelyben fölényeskedő hangnemben kap elutasító választ a szegény kérő. (NN 1900. aug. 18.) Vagy a Probléma c. tárcában, amelynek a szerelemről elmélkedő soraiban ilyen önérzetes mondat található: „Mi ellenben tartózkodjunk a szerelemtől, s lehetőleg ne olvassunk ostoba frázisokkal teletömött regényeket." (NN 1900. aug. 29.)

A harmadik „szép lány" kilétét nem ismerjük: valószínűen csak a tréfás versezet poénjához szükséges kitalált lányalak.

213. Dankó

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1900. szeptember 1. III. évf. 200. sz. 5–6. (Az Estély Dankó Pista tiszteletére c. tudósítás részeként *Dankó Pistához* címmel). – További megjelenések: Sz 1900. szeptember 2. XXVII. évf. 201. sz. 6. (Részleges, cím nélküli közlés a Dankó ünneplése c. tudósításban); SzÚ 1900. november 30. I. évf. 45. sz. 1. – Ady Endre (*Dankó Pistához* címmel); NN 1902. október 28. V. évf. 247. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Dankó Pista* címmel) [A NN eme publikációja nyomán készült ifj. Móricz Pál Ady Endréről c. tárcacikke, amelynek végén mondandói bizonyítékaként újraközli a költeményt: a D 1902. november 1-i számában; a bizonyító-idéző átvételt tehát nem minősíthetjük újabb megjelenésnek, szövegközlésnek]; KEL 1903. február 1. VII. évf. 5. sz. 84–85. – Ady Endre – (*Dankó Pista* címmel). – Kötetben: Me (1903) 81–83. – Gyűjteményes kötetben először AEöv-1 [1930] 529–30.

A költemény NN_1-beli publikációjára az említett tudósítás folyamatos menetében kerül sor. A tudósító így vezeti be a vers közlését: „Ezután Biró Lajos felolvasta Ady Endrének erre az alkalomra írott, ódai szárnyalású, gyönyörű dithirambját, mely így szólott". Majd címmel és teljes szövegében közreadja a verset.

A Sz-ban szintén a tudósítás megfelelő helyén kapjuk, de nem teljes szövegében a verset. A riporter ugyancsak elmondja, hogy Ady versét Biró Lajos olvasta fel, s jelzi, hogy annak csupán „befejező részét" közli. Majd cím nélkül a 13. sortól kezdve idézi a költeményt. A versszöveg után a következő mondattal folytatódik a tudósítás: „A költeményt nagy tetszéssel fogadták."

A SzÚ-ban pedig egy híradás részeként és folytatásaként jelent meg a *Dankó*. A lap az első oldalon ad hírt arról, hogy a tüdőbeteg Dankó Pista San Remóban teljesen meggyógyult, s ebből az alkalomból Dankó és felesége fényképét is lehozza a San Remó-i tartózkodás idejéből. A vers publikációját a közlemény így vezeti be: „Hogy ki az a Dankó Pista, *Ady* Endre írja meg az alábbi gyönyörű versben, őt magát ismerik mindenütt, hol magyar dal édesbús dallama a szíveket meghatja."

A KEL-nek a verset publikáló számában külön közlemény kíséri a hír-rovatban, a 96. oldalon a közlést, amelyet némi rövidítéssel idézünk: „Dankó Pista. Mint bizonyára ismeretes olvasóink előtt, Dankó Pista, a szegedi nótafa nagybeteg. ... A művészek közös betegsége: a tüdővész sorvasztja az édes szavú, hangú nótafát. Jelen számunkban Ady Endrétől hozunk egy költeményt, melynek megírására Dankó Pista inspirálta a lapunk olvasói előtt ismert poétát."

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A NN_2 nyomán történt D-beli idéző átvételt a szövegváltozatok között nem vettük figyelembe.

Javításaink:

1. A *fekete* után – a sajtóközlésekkel egyezően – a kitett vesszőt töröltük, mert e szó itt – Ady gyakorlata szerint – nem a *föld,* hanem a *magyar föld* jelzője. E javításunk különben megegyezik az azonos szövegű 43. sor Me-beli központozásával is.
11. Az alapszöveg egybeírt *belémlehelték* alakját – minthogy a „belém" határozószó – a NN_1, NN_2, KEL közlésével egyezően különírtuk.
14. A *van* után az első sajtópublikációkat – NN_1, Sz, SzÚ – követve kitettük a vesszőt.
23. A *rám* után a KEL eljárásához igazodva vesszőt tettünk.
27. Az *éjjel* után értelemszerűen, a KEL közlésével egyezően töröltük a vesszőt.

Szövegeltérések:

Cím: *Dankó Pistához*	NN_1		SzÚ		
[idézet cím nélkül]		Sz			
Dankó Pista				NN_2	KEL
1–13. [hiányzik]		Sz			
1. mentén,			SzÚ		
2. adója.			SzÚ		
4. *Oh be régen*			SzÚ		
5. Magyar *itt* a			SzÚ		
sikon	NN_1		SzÚ	NN_2	
szivig	NN_1		SzÚ	NN_2	KEL
6. ereimben;					KEL
7. *Óh* hogy			SzÚ		
róla			SzÚ		
8. *Óh, hogy elfeledve az érmenti róna.*			SzÚ		
9. Nemtehetek [sh]	NN_1				
9–12. [hiányzik]			SzÚ		
10. Énrólam					KEL
11. belémlehelték,			SzÚ		
belém lehelték;					KEL
12. *Októberi* nap	NN_1				
sárgult					KEL
13. [új strófát kezd]			SzÚ		
... Nincs		Sz	SzÚ		
tűz,	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	
rólal...	NN_1	Sz	SzÚ		
14. [nem kezd új strófát]	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	KEL
Es bennem [sh]		Sz			
*E*nbennem					KEL
van				NN_2	KEL
17. [új strófát kezd]					KEL
*U*gy-*u*gy	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	
Úgy úgy					KEL
*u*gy-*u*gy	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	
18. *U*gy-*u*gy	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	
h*u*z	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	
*I*sten	NN_1				
*I*sten...		Sz	SzÚ		
*I*sten:				NN_2	KEL
20. teremtődtem			SzÚ		
21. tűz –	NN_1	Sz		NN_2	
tűz, –			SzÚ		
culpa,		Sz	SzÚ		
nincsen.	NN_1	Sz	SzÚ		
21–22. [e sorok közt nincs *]		Sz			KEL
22. [nem kezd új strófát]					KEL
*I*sten!...	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	KEL
23. *ér*	NN_1				
Oh	NN_1	Sé	SzÚ	NN_2	KEL
szál/j				NN_2	
rám	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	
álom!		Sz	SzÚ		
24. *m*ultat *a*ranyozott szárnyon,	NN_1	Sz	SzÚ		
*m*ultat.				NN_2	

szárnyon,				NN_2	KEL
25. Borulj	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	
rám,					KEL
gyermek módra	NN_1	Sz	SzÚ		
sírni,					KEL
26. elbírni...					KEL
27. szívem...	NN_1	Sz	SzÚ	NN	KEL
Holdas,					KEL
éjjel,	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	
29. Kábúltan,					KEL
30. Gyermek-szemeimből					KEL
könnyű szivárog.					KEL
31. éden;	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	KEL
32. faluvégen;					KEL
33. Reszket *előttem*					KEL
vádba	NN_1				
öltött	NN_1	Sz			
34. lelkű					KEL
35. Isten,	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	KEL
37. hajszol,		Sz	SzÚ		
vágya.	NN_1				
38. árva.				NN_2	KEL
42–43. [e sorok közt nincs *]	NN_1	Sz	SzÚ		
46. róla	NN_1				
47. űzött,					KEL
üzött	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	
lélek.	NN_1				
48. amibe	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	KEL
hittem!		Sz	SzÚ		
49. Magyar Dankó Pista, [kiemelve]			SzÚ		
50. *éltetnélek!*...	NN_1	Sz	SzÚ	NN_2	KEL

Keletkezéstörténet

1900 tavaszán és nyarán Dankó Pista (1858–1903), a híres nótaszerző cigányprímás és daltársulata hosszabb-rövidebb ideig többször is szerepelt a nagyváradi Bazár-vendéglőben. Működésüket május második felében kezdték meg először (A nótakirály Nagyváradon. Sz 1900. máj. 19. 5.), s Ady rögtön nagy, sőt túlzó elismeréssel fogadja fellépésüket. Dankót „a nemzeti géniusznak Petőfi óta legmagyarabb nagyságá"-nak nevezi, s dalait „a magyar érzések gyöngyei"-nek. (*Orfeumok városa.* Sz 1900. máj. 20.; AEÖPM I. 268.). Igaz, hogy ezek a rajongó megállapítások és felnagyítások az orfeumok üres és magyartalan műsorai ellen hadakozó indulatainak tetőzése idejére esnek (l. *Orfeumok városa, Hétről hétre* s *Brettli kultúra* c. írásait: Sz 1900. máj. 20., máj. 27., máj. 31.; AEÖPM I. 266–68., 269–71., 271–72.), amikor Ady mindent és állandóan ebben az összefüggésben „viszonyít". Így Dankóék közönségsikerét is: „Dankó Pista nótáinak is volt elég hallgatója. Na persze nem annyi, mint az orfeumoknak." (*Hétről hétre.* Sz 1900. máj. 27.; AEÖPM I. 270.)

A vers születését megelőzően Dankóék augusztus közepe táján jelentek meg ismét Nagyváradon, és a Bazár kertjében játszottak. A valószínűen propagandacélokat is szolgáló kis közlemény szerint: míg a különböző daltársulatok alig tudnak közönséghez jutni, addig Dankóék „heteken keresztül tudnának óriási közönséget vonzani". (Dankóék előadásai. Sz 1900. aug. 15.) Augusztus második felében szinte rendszeresen foglalkozik a Sz – talán nemegyszer Ady jóvoltából is – Dankóék fellépéseivel és általában a körülöttük zajló eseményekkel. E kishírek soraiban csik szó már viszonylag korán arról is,

hogy „a bankettek városából szegény Dankó sem fog bankett nélkül megszabadulni. Nagyváradi újságírók buzgólkodnak a bankett rendezésén. Bizonyára jól fog sikerülni, s emlékezetes lesz a világ legszerényebb zsenije előtt." (Dankó daltársulata. Sz 1900. aug. 18.) Majd arról tudósítják az olvasót, hogy Dankót újra megihlette „az ő tündérmúzsája, s íratott vele itt Nagyváradon ismét egy csudálatosan szép magyar nótát". (Egy nóta. Sz 1900. aug. 19.) Közben megírja a lap, hogy „a közönség nem elegendő támogatása" miatt Dankóék a „tervezett, hosszabb szereplést" hamarabb félbeszakítják. (Utolsó esték. Sz 1900. aug. 22.) Később kiderül, hogy Dankóék csak egy napra mentek át Nagyszalontára fellépni s azután újra Nagyváradon folytatják szereplésüket (Dankóék maradnak. Sz 1900. aug. 23.), ahol különben a bankettre való előkészületek folyamatosan folynak. (Dankóék előadásai. Sz 1900. aug. 26.) Végül a bankett előestéjén Ady tollára való kedves-hangulatos bevezetővel a Sz közli a tréfás, „diszktét hangú" meghívót is. (*Bankett Dankó tiszteletére.* Sz 1900. aug. 31.; AEÖPM I. 318.)

Dankóék nagyváradi szereplésének, a váradi bohémekkel, újságírókkal való kapcsolatainak, közös tréfálkozásaiknak, mulatozásaiknak, s mindezekben Ady kiemelkedő szerepének egész kis – persze kiszínezett és legendásított – irodalma van. (L. többek között: Nagy A. 101–13., továbbá a Hegedűs Nándor összegyűjtötte különböző sajtóemlékezéseket: AEnn 84–86., 89–91., 313–15.; Hegedűs Dankóval kapcsolatos adatközléseibe két apró hiba is becsúszott: a Sz egy jóval későbbi, 1900. szept. 29-i Dankóék mennek c. kis közleményéből idéz, és azt aug. 18-ára datálja, továbbá utal a valódi aug. 18-i cikkre is, s annak eredeti „legszerényebb zseni" kitételét elírva „legszerencsétlenebb"-nek citálja.) Személyes élményeket is megelevenítve – bár különösebben újat alig mondva – emlékezik Dankóék szerepléseiről Fehér Dezsőné. (Dénes: Akkor... 70–71.) Felidézi Ady cigányozásait és Dankóval való barátságát Lengyel Géza is. (Am 51–52.)

A bankettről részletes tudósítást ad a NN és a Sz is (a banketten elhangzott verses köszöntők közlésében a NN teljesebb és pontosabb, az ünnepség lefolyásáról viszont a Sz is részletes tudósítást ad; a NN és a Sz verspublikációjának és tudósításának eltérő dátuma abból adódik, hogy az aug. 31-én este lezajlott bankettről mindkét lap az estet követő számában adott beszámolót: a NN – mint reggeli lap – a szept. 1-jére dátumozott számában, a Sz pedig – lévén késő délután megjelenő lap – az elsején este expediált, de már szept. 2-ára datált számában). A Sz általános hangulati bevezető után részletesen beszámol arról, hogy miként ünnepelték Dankót a nagyváradi bohémek, írók és hírlapírók, s hogy a banketten a város jeles személyei milyen nagy számmal vettek részt. Pontról pontra ismerteti a banketten elhangzott tósztokat is. A sort Várady Zsigmond kezdte, aki Dankót éltette, mire Dankó válaszolt poharát a magyar sajtóra emelve, ezután Fehér Dezső Hoványi Gézára, majd Halász Lajos szintén Hoványi Gézára mondott köszöntőt. Ezt követően Biró Lajos olvasta fel Ady Endre Dankóról írt költeményét. A vers után Dési Géza Dankót és feleségét, Fodor Gyula Somogyi Károlyt, Hoványi Géza a nagyváradi bohémeket, Szűts Dezső Várady Zsigmondot éltette. Végül „Ady Endre Szűts Dezsőre, a legkedélyesebb intrikusra emelte poharát". Mindezek után egy hosszadalmas versezettel újra Dankó vette át a szót, „aki óriási derültséget keltett mindenkit megrágalmazó, szellemes rigmusaival". A társaság még sokáig volt együtt, jelentős részüket még „a hajnal is mulatva találta". (Dankó ünneplése. Sz 1900. szept. 2.)

E költemény s annak a banketten történt felolvastatása nemcsak Ady Dankó iránti barátságának és lelkesültségének, hanem a nagyváradi bohém-társaságba való beilleszkedésének is dokumentuma. Ezt bizonyítja az is, hogy rigmusában Dankó Adynak is szentelt két ugrató strófát. (Közli az egész rigmust a NN 1900. szept. 1-i száma, továbbá csak az Adyra vonatkozó két versszakot: Hegedűs: AEnn 77.) Mindezzel Ady aktivitása Dankó körül még nem ért véget. Mert szeptember elején társulatával Dankó ugyan Aradra távozott, de a hónap végén körülbelül egy hétre ismét visszatértek Nagyváradra (Dankóék visszajöttek. Sz 1900. szept. 21.), s közben a városhoz közel eső Élesden léptek fel szept. 25-én, amelyről Ady írt beszámolót. (*Dankó Pista Élesden.* Sz 1900. szept.

27.; AEÖPM I. 335–37.) Szeptember végén, Dankóék végleges távozásakor azután bizonyára Ady írta a lírai hangvételű búcsúztató sorokat: „A vajda ma este búcsúzik. Aztán megy innen Babilonba, fel Pestre. Jön az ősz. Vajjon el fogja-e ezúttal kerülni szomorú végzete? Vagy majd ismét elkezd fuldokolni az őszi ködben s el kell vánszorognia ismét oda, ahol az emberek tüdőit reparálják? Szegény Dankó Pista, őneki keservesen kell meglakolnia azért, hogy lázas, tüzes, cigányvére van s ezt eldalolni kénytelen." (Dankóék mennek. Sz 1900. szept. 29.)

Irodalom

Benedek II. 13–14.; Komlós 26.; Varga 114.; Király II. 507., 577.

214. Aktuális versek [Az idő...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. szeptember 5. XXVII. évf. 203. sz. 4. – Hírek – Dyb. – További megjelenések: D 1900. szeptember 5. XXXII. évf. 172. sz. 4. – Hírek – Dyb.; Szil 1901. október 6. XIX. évf. 40. 2. – Különfélék – Adieu Bandi. – Kötetben: Kd (1923) 83–84. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 480–81.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A Sz és D azonos dátuma megtévesztőnek látszik: holott tulajdonképpen félnapos eltérést jelent, mert a Sz délutáni-esti lap lévén már előző nap megjelent következő napi dátummal, míg a D reggeli lapként csak a keltezés időpontjában kerülhetett az olvasók kezébe. Így a D szövege – néhány bosszantó sajtóhibával tarkítva – a Sz publikációjának átvétele. A Szil egy esztendővel későbbi közlése a helyi miliőhöz igazított önálló közreadás. Mindhárom publikációnak furcsa tulajdonsága, hogy a strófákat záró azonos szövegű refrén részben eltérő írásjelekkel zárul. Az első, a harmadik és az ötödik versszak (a 8., a 24. és a 40. sorban) három ponttal, a második és a negyedik versszak (a 16. és a 32. sorban) ponttal fejeződik be. Kézirat vagy egyéb információ hiányában megállapíthatatlan, hogy mindez szándékos szerzői játékosságból vagy pusztán szerzői gondatlanságból ered-e, illetve, hogy a szedő számlájára írható hibáról, véletlenről van-e szó. Éppen ezért csak regisztráljuk e tényeket, emendációra viszont nem találtunk elégséges okot.

Javításaink:

3. Az alapszöveg *lefutták* más jelentés lehetőségét is hordozó alakját a Szil egyértelműbb közlését hasznosítva *lefútták* változatra módosítottuk.
11. Az alapszöveg kis kezdőbetűs *körösben* szavát a főszövegben nagy kezdőbetűsre javítottuk.
13. A *bus*-t részben ritmikai, részben a 19. sor helyesírásával való egyeztetés érdekében *(búfelejtő)* a Szil közlésére támaszkodva *bús*-ra cseréltük.
19. A *szinház* után a felesleges pontosvesszőt vesszőre igazítottuk.
20. A *csak* után az elmaradt írásjelet értelem szerint kettősponttal pótoltuk.
23. A feltehetően szedési hibából előforduló *olyan* szót, amely egyszótagnyi többletet okoz, és eltér a minden strófa végén ismétlődő refrén szabályos alakjától, *oly*-ra változtattuk.
30. A *lányait* után a refrén előtti összes sorvégi írásjel-használatot követve és a Szil megoldásához igazodva, a pontosvesszőt kettőspontra cseréltük.

31. Az *olyan* alakot a 23. sor javításával azonos okokból – és itt a D publikációjával is egyezően – *oly*-ra rövidítettük.
32. A *válhatik* hosszú *í*-jét – az alapszövegbéli többi előfordulásának és a másik két sajtóközlésnek megfelelően – rövid *i*-re cseréltük.

Szövegeltérések:

Cím: Actualis versek		Szil
1. fordúlt,		Szil
2. Elmúlt		Szil
3. lefutták,	D	
7. Ez, kérem,		Szil
9. fordúlt,		Szil
10. *Rég becsukva* az		Szil
11. A *k*örösben	D	
A vízben már csak		Szil
fűrdik,		Szil
12. *ú*j csodák.		Szil
13. ifjú		Szil
bus	D	
15. – Ez, kérem,		Szil
17. fordúlt,		Szil
18. *s*ive faj, [sh]	D	
szíve fáj:		Szil
19. *S*inház: [sh]	D	
színház		Szil
bufelejtő,	D	
20. csak a	D	
csak a – *Kuku'mál*...		Szil
23. – Ez kérem, olyan		Szil
olyan	D	
25. fordúlt,		Szil
26. sárgúló		Szil
27. gyúlni,		Szil
28. hűll,		Szil
29. *sóvár*	D	
30. lányait,	D	
31. – Ez, kérem, olyan		Szil
33. fordúlt,		Szil
34. azúr,		Szil
37. Szegény – egy *kötetet adott* ki –		Szil
39. – Ez, kérem,		Szil

Keletkezéstörténet

A mozaikos építkezésű alkalmi vers egymást követő strófáinak különböző utalásai részben konkrét híreken-tényeken alapulnak, amelyeket Ady tréfásan megtoldott, kiszínezett. Így valós a hadgyakorlat lefúvásának híre: a nagyváradi 37. gyalogezred aug. 8-ával kezdte meg (Sz 1900. aug. 8. 5.) és szept. 4-ével fejezte be Belényes környékén végzett hadgyakorlatát. (NN 1900. szept. 5. 4.; Nv 1900. szept. 5. 4.)

Az uszodák becsukásáról nincs külön hír a lapokban, de a nyár folyamán a Sz többször is megemlékezik arról, hogy a kevésbé tehetős váradiak a nagy meleg idején a Körösben hűsölnek. (L. többek között: „Mi, kik csak nap- és Körös-fürdőt veszünk..." *Hétről hétre*. Sz 1900. júl. 22.; továbbá rövid beszámolót arról, hogy milyen hűsítő a meleg időben a Körös, s részletesebb felsorolást a Körös-parti uszodákba járó ismertebb vára-

diakról: Sz 1900. aug. 5.) A második strófa zálogházi utalásával kapcsolatban Hegedűs Nándor megjegyzi, hogy az ifjú poéta „a nagyváradi zálogházakat sűrűn kultiválta" (Hegedűs: A Enn 228.), bár állítását közelebbről semmilyen konkrétummal nem támasztja alá.

A Mülleráj váradi „jelentőségéről" a több mint egy héttel korábbi alkalmi rigmusának jegyzetében (l. az *Aktuális versek* [Hogy vége...] jegyzetét e kötetben) már idéztük egyik augusztus eleji tárcacikkének megállapítását, mely szerint Müller Salamon cukrászdája – a helyi zsargonban Mülleráj – a szezon „hőmérője". (AEÖPM I. 308.) E tárcacikkel azonos napon megjelent – talán szintén Ady írta – kis „színesben" valamivel részletesebb jellemzését kapjuk e nevezetes „hely"-nek: „Nagyváradnak nem igen van éjjeli élete... Az egy Mülleráj a kivétel. Ez már nagyváradi specialitás. Cukrászüzlet, klub, kávécsarnok, kaszinó együtt." S leírja még az ún. Széchenyi téri kioszk légkörét: ez utóbbi a fő-Mülleráj „fiókja", hiszen Müller Salamon fia vezeti. (A kioszk. Sz 1900. aug. 12. 7.)

A negyedik strófában csak az őszies időjárás benyomásait és saját hangulatát keveri, az utolsó versszakban viszont megint konkrét tényre utal tréfás zsörtölődéssel: már 1900 tavasza végén megkezdte tervezett új kötetének propagálását, de – úgy látszik – az előfizetők nem nagyon „zaklatják". (Minderről l. még e kötet kiadástörténeti függelékében a Me dokumentációját.)

215. Aktuális versek [A csarnok...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. szeptember 8. XXVII. évf. 206. sz. 5. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 84–85. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 482.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

5. A sor végén, a *mende-monda* után elmaradt írásjelet kettősponttal pótoltuk.
16. A szedési hibából egybeírt *jóforrásból*-t a refrénnek az első és utolsó strófabéli helyesírásával egyezően különírtuk.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi strófákban Ady – mint az előzőekben – ugyancsak különféle aktualitásokat „versel egybe". Az első strófa a nagyváradi színház közeledő megnyitásának előkészületeire utal. S bár a megnyitás konkrét dátumát ekkor még nem határozták meg (végül is okt. 15-én került rá sor), a nagyváradi színügyi bizottság egy külön albizottságot kért fel arra, hogy a megnyitó ünnepélyes lebonyolításának módozatait kidolgozza. Ez a szűkebb körű bizottság szept. 6-án tartotta meg első ülését, amelyen különböző határozatokat hozott. (A színház megnyitása. NN 1900. szept. 7. és azonos címmel: Sz 1900. szept. 8.) Ady *Még mindig nincsen primadonna* kijelentésének pedig ekkor már több hónapos előzménye és ugyancsak friss aktualitása volt. Még júniusból való az a hír, mely szerint Somogyi színigazgató terve P. Adorján Berta szerződtetésére „hajótörést szenvedett", s ezért Balázs Olgát szeretné megnyerni „a nagyváradi színház drámai hősnőjé"-nek. (Az új hősnő. Sz 1900. jún. 24.) Majd egy jóval későbbi közleményből kiderül, hogy a lapok újabb hírei szerint most Somogyi Csetényi Juliskát, a Magyar Színház tagját akarja „a nagyváradi színház drámai primadonnája"-ként szerződtetni. A tudósító végül

is méltán csipkelődik: „... megjegyezzük, hogy sok és mégis kevés lesz a jóból". (Sok lesz a jóból. Sz 1900. júl. 31.) Végül Fehér Dezső egyik augusztus utolján írt, a társulat összetételét is ismertető cikkéből megtudhatjuk, hogy „Somogyi Károly a színügyi bizottság óhajához képest... kiegészítette társulatát újabban szerződtetve Paulayné Adorján Bertát (állandó vendégül), továbbá Balázs Olgát és Batizfalvy Gizellát". A felsoroltak azonban „drámai hősnők vagy szendék" és nem operett-primadonnák. (A nagyváradi színház első szezonja. NN 1900. aug. 25.) A színházi „ügyek"-ről l. még a következő, szept. 13-i *Aktuális versek* szövegét és jegyzetét.

A második strófában a *Van másvilág, van tisztitóhely* kitétel kapcsolódik konkrét aktualitáshoz. A Sz előző számában Ady tollából glossza jelent meg a Tiszántúl c. helybéli klerikális lap szept. 5-i számában publikált környvismertetésről, amely egy francia abbénak a tisztítóhelyről írt kegyes könyve magyar fordítását méltatja. (A glosszát l. *A tisztítóhely*. Sz 1900. szept. 7., AEÖPM I. 325–26.) E glosszára a Tiszántúl még aznapi, szept. 7-i számában azonos címmel reagál: meglehetősen fölényes és kioktató hangon. A válaszra a Sz a következő nap – nyilván ismét Ady tollából – újabb glosszával felel, amelyben egy-két kísérő sor keretében leközli a Tiszántúl valóban korlátolt hangvételű válaszát. (Sajnos ezt az újabb glosszát az AEÖPM I. kötete nem közölte, ezért csak sajtólelőhelyét adhatjuk meg: *A tisztító hely*. Sz 1900. szept. 8. 5.) Jellemzésül ideiktatjuk a Tiszántúl válaszának egyik legkorlátoltabban bigott mondatát: „Majd ha a tárggyal foglalkozva megsejtik, hogy igenis, a tisztító helyről *lehet nagyon részletesen írni*, majd ha fogalmuk lesz róla, hogy ez *tudomány*, akkor tessék róla írni." (A kiemelések a Tiszántúl eredeti szövegében nem szerepelnek, ezek már Ady aláhúzásai a Sz-ban történt újraközléskor.) Továbbá idézzük Ady glosszazáró mondatait: „Leközöltük a választ. Replikázzon az helyettünk. Ilyen kétségbeejtő naivságot, ilyen szörnyű komikumot ilyen komolyan még nem írtak papírra, mióta az írást feltalálták." A vers utalása tehát erre a tisztítóhely-polémiára vonatkozik. (Különben a Tiszántúl még egy viszontválaszt is publikált: 1900. szept. 8. 3.; az, hogy a Tiszántúl a Sz egy-egy glosszájára már azonos dátumú számában válaszolt, abból következett, hogy a Sz 1900. máj. 29-étől kezdve egy-egy számát mindig már az előző nap késő délutáni óráiban [6 és 7 óra között] megjelentette, míg a Tiszántúl – a többi váradi lappal együtt – csak a megadott dátum szerinti nap kora reggelén került kiadásra.)

A harmadik strófa raffinált utalásának nyitját, hátterét nem leltük meg. Sem Ady ekkori cikkei, sem a nagyváradi sajtó ez időbeli számai, publikációi nem adnak kiindulási alapot s magyarázatot e strófa feltételezhető alluziójára.

Magyarázat

... *nunc est bibendum:* most igyunk!

216. Aktuális versek [Miért annyi...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. szeptember 13. XXVII. évf. 209. sz. 4. – Dyb. – További megjelenés: GyH 1900. szeptember 15. 44. évf. 211. sz. 2. – Napi hírek – Dyb – (Az első strófa nélkül közli.) – Kötetben: Rd (1923) 85–87. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 482–83.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A GyH átvétele a helyi „aktualitásokhoz" módosított – ezért hagyták el a Nagyváradhoz szorosan kötődő első „színházi" strófát – utánközlés.

Javításaink:

1. A *volt* után az elmaradt vesszőt kitettük.
9. A *társulat* után a hiányzó írásjelet vesszővel pótoltuk.

27. A *kedvéért* után a felesleges vesszőt töröltük.

Szövegeltérések:

1–12. [hiányzik]	GyH
22. mán,	GyH
26. Divat *juk*	GyH
29. Nevezzük *Olgicának,*	GyH
30. ugy se	GyH
33. előtte,	GyH
34. férfi-dolmány,	GyH

Keletkezéstörténet

Az ironikus hangolású s már a refrénjében saját kijelentéseinek a visszájára figyelmeztető alkalmi versnek csupán az első strófája kötődik konkrét esemény-háttérhez. A színház megnyitásának közeledő eseményére Ady az előző alkalmi versében is reflektál. (L. az *Aktuális versek [A csarnok...]* c. rigmusát és jegyzetét.) Most ismét a színház témájával kezd, amelyről 1900 folyamán valóban annyi polémia s viszály volt: „szóharc" a színügyi bizottságban és „tollharc" a nagyváradi lapokban. Több – a színházzal kapcsolatos – ügybe az esztendő során ő maga is beleszólt. (L. a *Cenzura a vidéken* és a *Lex Heinze* c. alkalmi verseit és jegyzetüket e kötetben, továbbá *A hétről* c. cikkét: Sz 1900. márc. 18., AEÖPM I. 255–56.; s *Hétről hétre* c. alábbi tárcáit: Sz. 1900. jún. 10., jún. 17., jún. 24.; júl. 15., aug. 12., szept. 2.; AEÖPM I. 278–79., 281–82., 285–87., 298–99., 307–09., 322–23.)

A jelen versben a rímhelyzetben összecsengetett *ankett* (értsd: ankét) és *bankett* szavak konkrét eseményre, illetve tervre utalnak: a színügyi bizottság különbizottságának szept. 6-i megbeszélésére, amely többek között arról is döntött, hogy a színház megnyitásakor nagy közös bankettet szerveznek. (E bizottság üléséről készült sajtóközlések adatait l. az előző vers jegyzetében.) A vers publikálását megelőző napon a Sz méltatlankodó – esetleg Adytól származó – hírcikket közölt a színház megnyitása körüli hercehurcáról. Ebben megjegyzi a névtelen szerző: „ A mi színházi témáink még igen szegények, ha mindjárt napirenden van is a hajbakapás a megnyitás körül s a megnyitás miatt." S ugyanitt: „Egyelőre annyit tudunk, hogy októberben nyitunk – talán. Terminusunk még nincs." (A színház. Sz 1900. szept. 12. 4–5.) A színház épülete egyébként inkább kisebb méretűnek nevezhető, ezért ironizál Ady a „hatalmas" voltáról. Somogyi társulata összetételének pedig inkább a minőségét, mint a mennyiségét firtatták és fogadták kissé szkeptikus várakozással a lapok. (Így többek között a Sz is, amely a vers megjelenését követő második napon eléggé tartózkodóan kommentálta Somogyi beköszöntőjét: Előzetes színházi jelentés. Sz 1900. szept. 15.)

A vers strófazáró refrénjét Ady – hasonlóan ironikus poén formájában – már korábban publicisztikai fordulatként is használta. (L. *Egyről-másról.* DH 1899. febr. 23.; AEÖPM I. 96.; és *Cigányiskola.* Sz 1900. febr. 8.; AEÖPM I. 240.)

217. [És mi a vég...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. szeptember 25. XXVII. évf. 219. sz. 3–4. – Dyb. – (A *Képek a nagyváradi turfról* c. riportcikkben jelent meg mint „egyetlen sportköltőnk" verse.) – Gyűjteményes kötetben először: AEÖPM I. 334. – A kétstrófás rigmust – amelyet „egyetlen sportköltőnk" álarcába rejtőzve maga Ady gyártott – alkalmi rövid dalként önállósítva és a verses életműbe besorolva a kritikai kiadás publikálja először.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keletkezéstörténet

A versike a Nagyvárad közelében szept. 23-án és 24-én tartott lóversenyekről beszámoló *Képek a nagyváradi turfról* c. színes tudósítás (AEÖPM I. 332–35.) alkalmából és részeként készült. Ötletét a lóversenyek befejeztével a Széchenyi téri kioszkban ünneplőmulatozó úri társaság adta. A bökverset a következő mondatokkal vezeti be Ady: éjszaka „kevésbé népes, de annál hangosabb lett a kioszk. Durrogtak a pezsgős palackok. Bizonyára toaszt is volt bőven mindenkire. Csak a lovakra nem. Pedig ezt a két szép napot nekik köszönhetjük. Ám az ő osztályrészük mégis csak a hálátlanság." (AEÖPM I. 334.) E gondolatokhoz fűzi rigmusát az alábbi bevezető mondattal: „Hogy is mondja egyetlen sportköltőnk". A kissé „ünneprontó" rigmus szerzőségét így saját személyéről a nem létező és ismeretlen „sportköltőre" hárította. A riportról s benne a bökvers szerepéről, Ady és a kéziratot leadó Biró Lajos összekacsintásáról kiszínezett formában Nagy Andor is ír. (Nagy A. 118–19.)

Magyarázat

Baco, a verulámi: tréfás utalás az emberi szükségletek kielégítésének fontosságát hangsúlyozó Francis Bacon (1561–1626) angol filozófusra, aki verulami báró volt.

218. Még egyszer...

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. szeptember 26. XXVII. évf. 220. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (a címhez csillag alatt jegyzet) – További megjelenések: D 1900. szeptember 26. XXXII. évf. 187. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (a címhez csillag alatt jegyzet); Szil 1901. január 27. XIX. évf. 4. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (a címhez csillag alatt jegyzet). – Kötetben: Me (1903) 3–5. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 315.

A vers címéhez a Sz-ban és a D-ben a csillag alatt az alábbi azonos szövegű jegyzet kapcsolódik: „A »Még egyszer« címen megjelenő kötet első verse".

A Szil-ban a címhez csillag alatt a következő jegyzet: „A »Még egyszer« címen, a napokban megjelenő kötet első verse."

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A korai sajtóközlések és a Me között többnyire csak ékezési és központozási eltérések vannak. A verset részlegesen (1–20. sorig) idézi a Me-ről megjelent (i-re.) szignójú, a SzHír 1903. okt. 4-i számában megjelent kritika (l. e kötet kiadástörténeti függelékében). Ezt az idéző jellegű utánközlést természetesen nem vettük fel a költemény szövegváltozatai közé.

Javításaink:

45. Az *Érints* és a *reám* után kitettük az elmaradt vesszőt.
47. A *régi* után a 2. sor azonos szövegének központozásához hasonlóan pótoltuk a vesszőt.

Szövegeltérések:

Cím Még egyszer	Sz	D	Szil
1. Még egyszer [kiemelve]	Sz		Szil
2. színes	Sz	D	

3. egyszer, ím,			Szil
ím	Sz	D	
4. drága		D	
5. ifj*ú*,	Sz	D	
6. ifj*ú*sága...	Sz	D	
8. sz*ű*zi	Sz	D	
11. *I*stenem,	Sz		
13. volt... Ez	Sz	D	Szil
16. a pálma	Sz		
a p*a*lma [sh]		D	
18. *n*incs		D	
lázam		D	
20. – Csak			Szil
forint		D	
alásan!		D	
21. volnánk!		D	
22. M*ſ*t	Sz		
23. *Elbirom* még		D	
megvetést [kiemelve]	Sz		Szil
24. *ú*gy is			Szil
*L*ázár,	Sz	D	Szil
26. *I*m	Sz	D	
*I*m,			Szil
nyomorultan	Sz	D	
nyomor*ú*ltan,			Szil
27. se*m* várva,		D	
28. lelkemnek,	Sz		
lelkemnek.		D	
29. álma,		D	
31. bár *mögöttem*			Szil
32. megtudok [sh]		D	
34. *I*m	Sz	D	Szil
35. vártam	Sz	D	
éltem;			Szil
38. Megleltem	Sz	D	
40. legtisztábbat	Sz	D	
közt legtisztábbat,			Szil
41. *I*m	Sz	D	
*I*m,			Szil
megtaláltam,	Sz		
magamat!... [kiemelve]			Szil
42. *I*m	Sz	D	
[hiányzik]			Szil
44. – Ez			Szil
45. Érints		D	Szil
r*á*m		D	
46. ...Még egyszer [kiemelve]	Sz		
Még egyszer [kiemelve]			Szil
47. régi sz*í*nes	Sz		
rég sz*í*nes		D	
régi színes,			Szil
48. egyszer, ím,			Szil
ím		D	

49. enyim, drága:	D	Szil
50. ifju	Sz D	
51. ifjuság a...	Sz D	

Keletkezéstörténet

A *Még egyszer...* c. költemény egyes elemei, motívumcsírái viszonylag már elég korán megjelentek. Így az ifjúság álmait „még egyszer" megidéző gondolat már feltűnik az 1898 novemberéből való *E néhány dalban...* c. vers soraiban: „Dalokba olvadt ifjuságom / Hadd jusson még egyszer eszembe. / Még egyszer... s aztán durva lábon / Taposni a hervadt virágon". (L. az 50. *E néhány dalban...* c. verset és jegyzetét az AEÖV I.-ben.) Az érzések „piacra" vitelének motívuma pedig az 1899. februári *Az élet* c. versében előkerül már bizonyos kiábrándultság és csak azért is-indulat kettősségében: „Lelkem, szivem kitárom a piacra, / Tuladok én is minden kincsemen..." (L. a 80. *Az élet* c. verset és jegyzetét az AEÖV I.-ben.)

Költészet és piac ténye s fogalma összekapcsolásának lehetőségével és a mindennapokban érvényesülő gyakorlatával azután tréfás-játékos – bár a fölényes irónia mögött szomorú csalódottságot is rejtegető – módon egyik 1900 eleji cikkében újra foglalkozik. (*Az én könyvpiacom.* Sz 1900. jan. 13.; AEÖPM I. 226–27.) Még lényegesebb azonban a költeményben az eszményei megváltozásáról, kicserélődéséről megpendített motívum, amelynek néhány hónappal korábbról szintén megvan a prózai előzménye. A *Még egyszer*...-ben lelke *régi, színes álmá*-t szembesíti a jelenlegi letaroltság és *másodvirágzás* hangulatával, amikorra már csak egyetlen *büszke álma* maradt: a magára találás, a *dölyfös én*-jében való megkapaszkodás. A hajdani eszményei kiürüléséről, sőt visszájára fordulásáról panaszkodik és elmélkedik Ady Rádl Ödön tavaszi beszédével polemizáló írásában. Kifejti, hogy az olyan hajdani ihlető források, mint a haza, a nép, az eszmék, a nőiesség, az istenség hagyományos felfogásához fűződő érzések már nem „lelkesíthetik dalra", s megállapítja, hogy e "zagyva, törpe, céltalan" korban „nem kaphat a lelkünk tiszta, a régi nagyokhoz méltó impressziókat". (Sz 1900. márc. 29.; AEÖPM I. 262.)

A *dölyfös én* centrumba állításának, a nála is *bénább világ* megvetésének gondolata pedig nyilvánvalóan a nietzschei szemlélet kisugárzására vall, miként ez 1900 folyamán több költeményében is megfigyelhető. (L. e kötetben *Az én menyasszonyom,* az *Áldomás* és az *Éles szemmel* c. költeményeket és jegyzetüket.) Sőt úgy tűnik, hogy a *Még egyszer*... egyes motívumai és Nietzsche Im-így szóla Zarathustra c. művének néhány eleme között még közelebbi megfelelések is találhatók. Persze filológiailag egyszerűen kideríthetetlen, hogy a két műben fölismerhető analógiák csupán véletlen vagy éppen tudatos egyezések-e, hogy Ady spontán módon vagy közvetlenül Nietzsche ösztönzésére élt-e az alábbi motívumokkal. Így a már említett általános szemléleti mozzanatokon túl, Nietzsche Zarathustrája is először a legközelebbi város piacára, fórumára, nyilvánossága elé ment, amikor lelke és magánossága élvezete után leszállt a hegyekből, hogy az emberfölötti embert meghirdesse. (Nietzsche: Im-így szóla Zarathustra I. rész. Zarathustra elöljáró-beszéde. Ford. Wildner Ödön. Bp. 1908. 7–10.) S maga a piac „fogalma" is egyszerre konkrét és átvitt értelemben szerepel Adynál és Nietzschénél is. Zarathustra így beszél róla: „Ahol a magánosság megszűnik, ott kezdődik a piac; és ahol a piac kezdődik, ott elkezdődik a nagy színjátszók zsibongása és a mérges legyek zümmögése is." (Nietzsche: i. m. I. rész. A piac legyeiről. 67.) De rímel a két műben az önmagára találásnak mint „legtisztább" boldogságnak ujjongó felfedezése is. Nietzsche így szól róla: „És Zarathustra futott, egyre futott. Nem talált már senkit, hanem folyton csak magát találá meg és élvezé és szürcsölé magánosságát és órákhosszat jó dolgokra gondola." (Nietzsche: i. m. IV. rész. Délben. 370.) Végül érdekes módon magának a „még egyszer" gondolatnak, motívumnak is van előzménye, analógiája Nietzschénél. Van egy kis táncdal, egy rövid „körének", amely első előfordulása után (Nietzsche: i. m. III. rész. Másik táncdal. 307–308.) később újra megismétlődik, s amelyet Zarathustra így vezet be: „Énekeljétek magatok a dalt,

minek neve »még egyszer«, minek értelme »örökkön-örökké!« – énekeljétek, fensőbbrendű emberek, Zarathustra köreinekét." (Nietzsche: i. m. IV. rész. A mámoros dal. 436.) Lehetséges, hogy a fentebbi egyezések a nietzschei szemlélettel ekkor erősen telítődő Ady ösztönös és véletlen „rátalálásai" csupán, de az sincs kizárva, hogy tudatosan vállalt reminiszcenciák a zarathustrai életérzésre és magatartásra.

Magyarázat

S volt kurta szoknyás lány szerelmem: nyilvánvaló utalás Friedmann Zsóka és más ifjú hölgyek iránti diákkori rajongására. – *Az én lelkem már ugyis lázár:* a kis kezdőbetűs lázár szó itt koldust jelent; Ady a közismert bibliai példázat nyomán használja ilyen értelemben a szót: a gazdaggal szembesített fekélyes koldusnak volt a neve Lázár. (Lukács 16: 19–31.)

Irodalom

Benedek II. 10.; Schöpflin 31.; Szabó R. 18.; Bóka: AEpk 195–98.; Komlós 29.

219. Aktuális versek [Az események...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. október 2. XXVII. évf. 225. sz. 4. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 87–88. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 484–85.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból. A vers 15. sorában egy szótagnyi hiány van; javítására azonban nincs alapunk.

Javításaink:

19. A *találkozánk* után a felesleges vesszőt töröltük.
21. A *sok* után elhagytuk az indokolatlan vesszőt.

Keletkezéstörténet

E rövid dal különböző részeiben Ady a váradi kulturális szezon kezdetének néhány éppen sorra kerülő vagy még csak tervezett eseményét kommentálja tréfás-játékos versezetekben. Az első rész a már Váradra érkezett társulat és a még fel nem avatott színház „fura" ellentmondásán humorizál. Már a színtársulat megérkezésének körülményei eléggé mosolyogtatóak voltak. Az előzetes értesítés szerint a társulatnak Szarvasról, ahol átmeneti vendégszereplésük volt, szept. 29-én reggel kellett volna megérkeznie. S miként a soros *Hétről hétre* c. tárcacikk beszámol róla, meg is indult „a népvándorlás a kora reggeli órákban az állomás felé", a lelkes váradiak nagy számban és ünnepélyesen akarták fogadni színészeiket, a társulat azonban nem érkezett meg. (Sz 1900. szept. 30.) Egy kis közleményből kiderül, hogy egyszerűen „lekésték a vonatot", s így csak a következő, délutáni vonattal jönnek. (A színtársulat érkezése. Sz 1900. szept. 30.) A verset is közlő okt. 2-i számból (amely még előző nap, okt. 1-én este megjelent) megtudhatjuk, hogy „a nagyváradi színtársulatot, melynek tagjai szombat [szept. 29.] este óta már körünkben időznek, holnap, kedden [okt. 2-án] reggel kilenc órára az új színházba társulati ülésre hívta össze Somogyi direktor. Ekkor történik meg a társulat hivatalos megalakulása." (Színtársulat ülése. Sz 1900. okt. 2. 5.) S ugyanebben a számban arról is hírt ad a lap, hogy okt. 2-ával a társulat megkezdi a próbákat, s ettől kezdve a megnyitásig délelőtt

és délután is tartanak próbát. Mindehhez a tudósítást fogalmazó munkatárs hozzáfűzi: „ami valóban kívánatos [ti. az állandó próbálás] a – hogy úgy mondjuk – *összeverődött* társulat számára". (Az első próba. Sz 1900. okt. 2.) Az I. rész ismétlődő „megállapító" mondatformulája – *Ez a helyzet szignaturája* – Adynál előfordul már egy ez év tavaszán írt, szintén színházi témájú cikkében. (*Színházi élet vagy mi lesz ezután.* Sz 1900. márc. 14.; AEÖPM I. 251–52.; vö. az alábbi mondattal: „A helyzet szignaturáját legjobban Somogyi direktor állandó utazása adja meg"; továbbá a cikkben is megtalálhatók a vers *van* és *nincs* szembesítései.)

A II. rész jobbára az előző rész tényanyagára épülő újabb rigmusvariáció. Egyébként e rész ötletének csírája fölismerhető az ugyanaznapi szám színházi rovatát bevezető cikk első mondataiban: „Még két hetünk van a megnyitásig. A színtársulat azonban már itt van. Félig-meddig benne lennénk a színi szezonban. Hiszen mindenütt csak a színházat tárgyalják." (A kritika. Sz 1900. okt. 2. 5.) A színház megnyitásának dátumáról a városi tanács szeptember végén hozott határozatot: okt. 15-ére tűzték ki. (A tanácstól. Sz 1900. szept. 25. 5.) A II. rész Petőfi Szeptember végén c. versének első sorát idézve annak ritmusára és egyik fordulatára "játszik rá".

A III. rész a tervezett nagyváradi képkiállítás témájára farigcsált verses „játék". A kiállítás terve már több hónappal korábbi (az előzményekről l. e kötetben az *Axelrádék* c. rövid dal jegyzetét). A vers megjelenése előtti napokban a Szigligeti Társaság választmánya Radó Ignác javaslatára megválasztotta a nagyváradi közéleti egyéniségek közül a képkiállítás nagyszámú rendezőbizottságát. A bizottságnak két ún. „osztályát" jelölték ki: a művészeti és a társadalmi „osztályt"; ez utóbbinak névsorában Ady Endre is szerepel. (A nagyváradi tárlat. Sz 1900. szept. 30. 6.) A kiállítás megnyitására végül is 1900. okt. 24-én került sor (a megnyitóról készült beszámoló élén Ady *A hoditó szép* c., a művészetről elmélkedő cikke: Sz 1900. okt. 25.: AEÖPM I. 358–59.), bezárására pedig 1900. nov. 13-án (Sz 1900. nov. 14. 3–4.). A nagyváradi képtárlaton támadt bonyodalomról – Kernstok Károly Szerelem c. aktképe miatt – Ady egy szignálatlan, de hitelesen távalló cikket írt. (*Éljen az erkölcs.* Sz. 1900. nov. 7.; AEÖPM I. 363–64.; az esetről l. még Lengyel: Am 60.)

Irodalom

Bóka: AEpk 212.

220. A halottak

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. november 1. XXVII. évf. 251. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – További megjelenések: D 1900. november 3. XXXII. évf. 214. sz. 1. – Tárca – Ady Endre; Közv [Szeged] 1900. november 6. II. évf. 193. sz. 1. – Tárca – Ady Endre; Szil 1901. november 3. XIX. évf. 44. sz. 3. – Különfélék – Ady Endre; KEL 1901. november 3. V. évf. 3. sz. 38–39. – Ady Endre; MiskN 1903. november 1. III. évf. 249. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre; VÚ 1903. december 13. I. évf. 50. sz. 836. – Irodalom és művészet – (mutatványként közli a Két versfüzet c. kritikához). – Kötetben: Me (1903) 39. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 521.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VÚ-ból. A VÚ közlése látszatra csak mutatvány, nem önálló publikáció, amely a Me nyomán készült, de Ady minden bizonnyal vagy a verset, vagy a kötet korrigált példányát juttatta el a VÚ szerkesztőségébe. A Me szövegének 7. sorában – nyilván szedési hibából eredő – a strófaképletet és a ritmust zavaró egyszótagnyi hiány van: kimaradt az *édes anyám!* előtt az *én* szócska. A Me-t mechanikusan követő MiskN

publikációjában ugyanez a hibás változat található. A VÚ-ban viszont – a korai sajtóközlésekkel, a Sz, D, Közv, Szil és KEL szövegével egyezően – a 7. sor befejezésének eredeti, helyes változatát leljük: *az én édes anyám!*. A VÚ szövege egyébként – egy javítandó írásjelhiba kivételével – általában pontosabb, érettebb, mint a korábbi publikációké.

Javításunk:

2. A *ráhajol* után – a Szil szövegközlésével egyezően – a pontot vesszőre és gondolatjelre módosítottuk, hiszen a második sor végén sem a gondolat, sem a mondat nem zárul le.

Szövegeltérések:

1. lakosnak [sh]		D					
csend*esen*				Szil			
2. Szomor*u*		D	Közv				MiskN
Szomor*u*-fűz					KEL		
fűz,	Sz						
f*ű*z,		D					
f*ű*z			Közv				MiskN
ráhajol.	Sz	D	Közv			Me	MiskN
ráhajol,					KEL		
3. s*i*rján	Sz	D	Közv		KEL		MiskN
5. s*í*rva				Szil	KEL		
6. sz*ü*k		D				Me	MiskN
sz*ű*k,			Közv				
7. az édes						Me	MiskN
9. Óh,	Sz			Szil	KEL	Me	MiskN
csak [kiemelve]	Sz			Szil			
siratnak	Sz	D	Közv		KEL	Me	MiskN

Keletkezéstörténet

Miként az előző évben (l. a 148. *Halottak napján* c. verset és jegyzetét az AEÖV I.-ben), Ady 1900-ban is írt halottak napjára alkalmi verset. Míg azonban az előbbit később már nem tartotta számon, addig *A halottak* címűt, talán személyes motiválású lírai töltése miatt, felvette maradandóbbnak ítélt versei sorába. Ez a lírai töltés részben a már 1898–99-ből ismert, a maga választásaiért, sorsáért édesanyját sajnáló-sajnálgató hangulatból (l. a 46. *Sirasson meg,* a 65. *Itthon* és a 115. *Haza...* c. verseket az AEÖV I.-ben), másrészt az élő-halottság korai gondolatából (l. a 68. *Temetetlenül* c. verset: AEÖV I.), illetve a halált mint a „nyugodt" s „boldog" létezés állapotát (l. a 118. *Egy koporsó felett* c. verset az AEÖV I.-ben) szemlélő magatartásból ötvöződött egybe. E régebbi, rejtetten jelenlevő mozzanatokhoz egy frissebb elem is járult, amelyet a vers születése előtt másfél hónappal így fogalmazott meg: „Szép volna itt lakozni. Ez a halott város szebb, mint ez a mozgó a hátunk megett. Szépek ezen utcák, a halál utcái és kedvesek ezen lakók. Csendesek és békességesek." (*A csontbarlang.* Sz 1900. szept. 13.; AEÖPM I. 328.)

Irodalom

Bóka: AEpk 230–31.

221. Hazugság nélkül

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. november 18. XXVII. évf. 265. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – További megjelenés: BN 1905. május 21. X. évf. 139. sz. 17. (Vasárnapi melléklet) – Különfélék – Lellei András. – Kötetben: Me (1903) 45. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 522.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a BN-ból. Ady a BN-ban a Me szövegétől több helyen is eltérő, fejlettebb változatot publikált (így fontosabb változtatásokat végzett a 7., a 15. és a 16. sorban). A választást tehát nem csupán az ultima manus elve indokolja, hanem az is, hogy a vers így csiszoltabbá, kifejezőbbé vált.

Javításaink:

11. A *sugni*-t a Me ritmikailag nyomatékosabb változatát hasznosítva *súgni*-ra módosítottuk.
14. Az alapszöveg múlt idejű *Felébredt* alakjával szemben a szövegösszefüggésnek megfelelően itt a két előbbi publikáció – Sz és a Me – jelen idejű *Felébred* alakja a helyesebb. A főszövegben ezt a jelen idejű alakot véglegesítettük.
15. A *hazudni* után az elmaradt írásjelet vesszővel pótoltuk.

Szövegeltérések:

Cím: Hazugság nélkül	Sz	
		Me
2. úgy	Sz	Me
4. férfiállatot.	Sz	
7. *Hejh*, édesem		Me
Hejh édesem	Sz	
10. deli!...	Sz	
11. sugni	Sz	
volna	Sz	
14. halott –	Sz	
15. *Hejh, de mert hazudni nem tudtunk*		Me
Hejh, de mert hazudni nem tudtunk,	Sz	
16. ez *ugy sem* válhatott!...		Me
ez *még sem* válhatott!...		

Keletkezéstörténet

Fehér Dezsőné feltételezi – minden különösebb indokolás nélkül –, hogy a *Hazugság nélkül* c. költemény Márton Gabi ihlette vers. Mindezt azonban ő is elég bizonytalanul, csupán megérzésre hivatkozva állítja: „Valószínűnek tartom, csak éppen egészen bizonyosan nem tudom, hogy a Hazugság nélkül című vers, mely első ízben a NN-ban [téves: a Sz-ban], azután pedig... a Me-ben jelent meg: még M. G.-nak szól. Enreám ez a vers úgy hatott, mint e tavaszi érdeklődés záró-dala." (Dénes: Akkor... 40.) Lehetséges, hogy Ady e verssel valóban a Márton Gabihoz fűződő vonzalmát akarta lezárni (kapcsolatukról l. e kötetben a *Lázban*, a *Gabriella* és az *Aktuális versek* [Egy szép leányról...] c. verseit és jegyzetüket), de közelebbi bizonyítékunk sem e feltételezés alátámasztására, sem pedig cáfolatára nincs.

Irodalom

Schöpflin 32.; Szabó R. 25.; Bóka: AEpk 198–99.

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. december 22. XXVII. évf. 294. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre. – További megjelenések: Szil 1900. december 30. XVIII. évf. 52. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (*Mysterium* címmel); NN 1901. június 23. IV. évf. 143. sz. 6. – Irodalom – („Ady Endre verseiből" főcímmel közli *Az utolsó részlet* c. vers előtt – sajtóhibás – *Minisztérium* címen); SzÚ 1901. október 14. II. évf. 17. sz. 3. – Írta: Ady Endre; Jöv 1903. október 11. I. évf. 35. sz. 54. („Ady Endre versei" főcímmel elsőnek közli a *Lótusz* és a *Fuimus* [De jó, ha...] c. versekkel együtt); O-V 1903. december 13. XXIV. évf. 50. sz. 984. – Írta: Ady Endre; PHSz 1906. július 22. XIII. évf. 30. sz. 4. – Ady Endre; P 1909. július 16. V. évf. 167. sz. 2. – Ady Endre – („A ma és a holnap" főcímmel több költő egy-egy versét közli); Tas 1909. november 20. I. évf. 17. sz. 1. – Ady Endre. – Kötetben: Me (1903) 53–54. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 523–24.

A Jöv-ben az „Ady Endre versei" főcím és az elsőnek közölt *Misztérium* c. vers között a következő kis bevezető olvasható: „Ady Endrétől a napokban szerény kis kötet jelent meg. Ám ebben a kötetben már első bepillantásra a következő nagyon érdekes verseket találtuk:" – majd közli a megjelenés adatainál felsorolt verseket.

A P-ban „A ma és a holnap" főcímmel és „– Versek –" alcímmel a következő versek jelentek meg együtt: Dal (Heltai Jenő), *Misztérium* (Ady Endre), Ha tudnád... (Telekes Béla fordítása Sully-Prudhomme-tól), Búcsú (Kosztolányi Dezső).

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. Az ultima manus elvének formálisan talán jobban megfelelt volna, ha a P vagy a Tas publikációját választjuk, de ezek szövegközlésében – feltehetően szedési hibából – elég sok olyan eltérés található, amelyek a főszöveg kialakításánál viszonylag több szerkesztői javítást tennének szükségessé. A Me publikációja sem hibátlan, de ebből kevesebb javítással alakíthattuk ki a főszöveget.

Javításaink:

5. A sorvégi *ember* után a felesleges vesszőt – a korai sajtópublikációkkal és a P közlésével egyezően – töröltük.
28. A sorvégi *kincset* után az elmaradt írásjelet – a Jöv, a PHSz és a P publikációjára támaszkodva – ponttal pótoltuk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Ady Endre verseiből*			NN				
Ady Endre versei				Jöv			
A ma és a holnap						P	
Cím: *Mysterium*		Szil					
Minisztérium [sh]			NN				
1. mély,	Sz						
igazság			NN				
2. [A sort beljebb kezdi – sh]				SzÚ			
magába [kiemelve]		Szil					
lélek.	Sz	Szil					
lélek			NN	SzÚ			
3. hívság		Szil					
4. leírok,	Sz			SzÚ		P	Tas
elbeszélek			NN				
5. Rendeltették,				SzÚ			

nehány			NN						
ember,					Jöv	O-V	PHSz		
6. sírjon	Sz			SzÚ		O-V		P	Tas
8. így		Szil			Jöv		PHSz		
csinálja.									Tas
9. Rendeltétek			NN						
sírja		Szil			Jöv		PHSz		
10. Nehány							PHSz		
lelkét,	Sz	Szil	NN	SzÚ					
11. úgy	Sz		NN	SzÚ					Tas
sírja					Jöv				
dalba				SzÚ					
12. soha-soha	Sz	Szil							
soha soha			NN						
soha soha megne				SzÚ					
13. amíg	Sz			SzÚ				P	Tas
jár, kél									Tas
világon									Tas
14. hívják	Sz			SzÚ				P	Tas
15. boritsa	Sz			SzÚ		O-V			Tas
16. zsongó	Sz	Szil	NN	SzÚ					
hívság		Szil							
16–17. [E sorok közt csillag]	Sz	Szil							
17. Óh,		Szil							
Oh			NN						
Ó,						O-V			
Őh [sh]							PHSz		
18. vadság			NN						
20. hozó,	Sz	Szil	NN	SzÚ					
21. keresztül		Szil							
vaksötéten			NN	SzÚ					
22. titokba					Jöv	O-V	PHSz	P	
23. rejtegetnen [sh]									Tas
24. csodás,	Sz	Szil				O-V			Tas
26. – Nem		Szil							
bilincset!	Sz		NN	SzÚ					
bilincset:		Szil							
bilincset					Jöv		PHSz	P	
28. kincset...	Sz	Szil	NN	SzÚ					
kincset,						O-V			
31. míket					Jöv				
leirok	Sz			SzÚ				P	
leirok,									Tas
32. semmiségek							PHSz		
semmiségek.								P	

Keletkezéstörténet

A *Misztérium* c. költemény költői gondolatának nyers, még kibontatlan csíráját megtalálhatjuk már Adynak egy több évvel korábbi cikkében. 1898-ban a *néhány szegény bolond* kiválasztottságát és sorsát így látja: „Tetszett e fent írt hatalomnak [ti. „a jó Istennek"] olyan embereket is teremteni, akik gondolkoznak... A tudás az élet átka s a gondolkozás a tudás alapja. Ezek a gondolkozó emberek pedig a legszerencsétlenebb páriák. Küzde-

nek egy óriási tömeggel, ennek saját, kényelmes formái ellen, melyek millió ember életét irányítják. Fogalmaik raktárában egy megőrjítő jelszó háborog: *igazság;* tetteikben egy őrült cél küzdelme dominál: *magokhoz hasonlóvá tenni a világot.*" (*Dies doloris.* D 1898. dec. 24.; AEÖPM I. 57.)

Hangvételében e költemény kapcsolódik azokhoz az 1900-ban írt és publikált versekhez, amelyekben a „kiválasztottság" fölismerésének megrendüléseit énekelte meg (l. e kötetben az *Áldomás* és az *Éles szemmel* c. verseket és jegyzetüket), vagy az önmaga megtalálásának újfajta és provokatív ars poeticáját (l. e kötetben a *Még egyszer...* c. költeményt és jegyzetét) fejezte ki.

A költői szándék és a költői megvalósítás közötti eltérés, pontosabban az alkotói konfliktus tudatosítása, továbbá az új, az igazi költészet ismérveinek keresése 1900 végén és 1901 elején erősen foglalkoztatta Adyt. Elmélkedéseinek egyik-másik mozzanata, vonatkozása közelebbről is összefügg a *Misztérium*ban kifejezett költői vergődéssel. Az értekező prózai fogalmazás így szinte közvetlenül is magyarázza a költemény rejtettebb motivációját. A vers publikálását követő napon megjelentetett heti tárcájában írja: „Új próféták kellenének, *új levegő*... – Az *új levegő* még messze van... Lapozgatunk a karácsonyi könyvek lapjai közt. Régi formák, elnyűtt igazságok. Legfeljebb az újért való *küszködésre* találunk. Pedig mennyi a magyar könyv s mennyi a poéta, ki prófétiára vállalkozott. Nincs erő, nincs igazság, nincs prófécia egyikben sem." S ebben az összefüggésben említi, idézi „a legnagyobb élő magyar költő" (Ady ekkori értékrendje, tájékozódása szerint: Kiss József) szavait Szabolcska és Makai új versköteteivel kapcsolatban: „...milyen öregek ezek a fiatalok. Ahelyett, hogy nőnének: *összezsugorodnak*...". S Ady hozzáteszi: „De ez is ehhez az átalakuló kaotikus világhoz tartozik, hogy *ki nem válhat* senkisem. *Törvény*..." (*Hétről hétre.* Sz 1900. dec. 23.; AEÖPM I. 392.)

Majd még élesebb konzekvenciákkal tér vissza a vers publikálását követően ugyanerre a témára: szinte esztétikai kifejtését adva a *Misztérium* tömör lírai „tézisei"-nek. Megállapítja többek között: „Az írás mesterség. Olyan, mint a kefekötés." E kijelentését továbbfejlesztve így ír: „...az életben van kiválóság, de ez nem az írás kiválósága... Ezt a kiválóságot nem egy mesterség tudása adja, hanem az *agyvelő* átfogó képessége." S világosan vall arról is, hogy ezt az átfogó képességet, a költeményben említett *titkokba látás* magaslatát miként lehet egy poétának elérnie: „Le kell cibálnia magáról mindazt a hazug köntöst, amit a család, iskola, vallás és társadalom reáadott. Meg kell találnia önmagát s meg kell látnia a világot. Nem úgy, hogy itt fényes, emitt meg csupa árny. Meg kell látnia, hogy a világ *egyszínű*. Tőle egészen különálló. Az ő világa és a többi: két világ. Ezt a két világot harmóniába hozni s mindkettővel leszámolni: ez az igazi kiválóság, amit úgy hívnak, hogy *egyetemes gondolkozás*." Az ilyen „kiválóság" Ady szerint „felette áll az ezereknek, természetesen minden rendű és rangú *csupán* íróknak". Persze „emellett írhat is", és Tolsztoj, Nietzsche, Spencer példájára hivatkozik. Végül megfogalmazza „a lélekbe rejtett igazság" általa legtöbbre tartott érdemét: „De az írás csak a tömegnél tette őket naggyá. – Nagyságuk *önmagukban* volt". (*Írók és írások.* Sz 1901. jan. 1.; AEÖPM I. 406.)

Irodalom

Szabó R. 19–20.; Rónay: Me 273.; Bóka: AEpk 199–200.; Komlós 26–27., 32.

223. A szezon

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. december 30. XXVII. évf. 299. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 88. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 485.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keletkezéstörténet

December folyamán a lapok általában – különösen a pestiek – rendszeresen tudósítottak a pénzpiac ún. feszültségének problémáiról; a kínálat túlnyomó voltáról stb. (A versike megjelenése előtt l. többek között: A pénzviszonyok. PH 1900. dec. 25. 12–13.; A tőzsdéről. PH 1900. dec. 29. 11.) Mindez nyilvánvalóan téma volt a váradi újságíró körökben is. Ennek egyik jellemző bizonyítéka Goldschmidt Izsó cikke a NN-ban. Idézzük egy-két jellemző mondatát: „A lefolyt esztendőben erős megrázkódtatásokkal találkoztunk, úgyannyira, hogy az 1900. év gyászos nyomokat hagyott hátra. A tömérdek ember, aki borral, gabonával, gyapjúval kereskedett, elvesztette minden pénzét, az árak oly alacsonyra szállottak le, hogy a termelők is alig voltak képesek folyó kötelezettségeiket leróni. E nagy bajt csak növelte: a pénzpiac feszültsége és a magasra felszökött kamatláb." (Közgazdasági apróságok. NN 1900. dec. 30. 8.)

224. Szinház [Kinek még...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. december 30. XXVII. évf. 299. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 89. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 485.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

1. E sorban – minden bizonnyal szedési hibából eredő – egy szótagnyi hiány van, minthogy a versike minden sora hét szótagos. E hiányzó szótag a *lába* szó grammatikailag is szükséges névelője lehet, amit szögletes zárójelben beiktattunk a szövegbe: *Kinek még ép [a] lába*. A *lába* szó után az elmaradt vesszőt is pótoltuk.
3. A *fillérekkel* után a fölösleges pontot töröltük.
6. A *Függöny* szó mind ritmikailag, mind helyesírás szempontjából indokolatlan hosszú *ú*-jét rövid *u*-re változtattuk.

Keletkezéstörténet

A váradi lapok tudósításai szerint december végén általában telt házak előtt játszott a nagyváradi színtársulat. Dec. 22-én és 23-án „zsúfolt ház előtt ismételték meg" a Sulamith c. dalmű előadását. (NN 1900. dec. 22. és 23.) „A karácsonyi ünnepek alatt négy előadás volt s a közönség mind a négyszer zsúfolásig megtöltötte a nézőteret." (NN 1900. dec. 28.) Az Egy szegény ifjú története c. darabban P. Adorján Berta fellépése „teljesen megnőditotta a közönséget, amely minden szereplésére színültig megtölti a színházat". (NN 1900. dec. 28.) A Sz is azt írja, hogy dec. 25-én és 26-án „telt házak előtt" került színre a Kurucfurfang, illetve a Bibliás asszony c. darab. (Sz 1900. dec. 28.; AEÖPM I. 393.) Hasonlóan „nagy siker volt" a helybéli szerző Sas Ede Légyott előtt c. színművének dec. 29-i előadása. Ezt állapítja meg Várady Zsigmond is: „Zsúfolt ház volt. Legyen is mindig. Kivált, ha újságíró darabját adják" (Légyott előtt. Nv 1900. dec. 30. 1.), és Ady Endre is: „Teljes nagy siker s pénztárt megtöltő nagy közönség. Érdekes és szép este volt." (*Egy érdekes este*. Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM I. 399–401.)

225. Antikritika

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. december 30. XXVII. évf. 299. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg III. számmal.) – További megjelenés: FMo 1901. január 11. XVII. évf. 9. sz. 3. [elszámozás, helyesen: 2] – Színház és művészet. – Kötetben: Rd (1923) 89. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 486.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A FMo utánközlése szignálatlan átvétele a Sz szövegének.

Javításaink:

5. A *kára* után az elmaradt írásjelet vesszővel pótoltuk.
6. A *sok sok* szavak között a szedési hibából kimaradt kötőjelet – az 5. sor helyes írásmódját követve – kitettük.
7. A *Kísütni* indokolatlan hosszú *í*-jét rövid *i*-re javítottuk.
9. A *semmi* után a hiányzó írásjelet vesszővel pótoltuk.

Szövegeltérések:

5.	kára	FMo
9.	semmi	FMo

Keletkezéstörténet

Az *Antikritika* c. rövid dal egy – a színházi kritika megítélésével kapcsolatos – nyilatkozat és az azt követő polémia apropójára született. A Nv karácsonyi számában A közönség a színészekről – A színészek a közönségről címen több mint háromoldalas összeállítás jelent meg, amelyben a nagyváradi közélet számos képviselőjét szólaltatták meg. A nyilatkozók egyike volt – sorrendben a negyedik – Dr. Várady Zsigmond, aki egy megkésett ebéd hasonlatából indult ki, majd a színházra fordítva a szót így folytatta: „A váradi közönség oly sokáig várt az ő művészeti ebédjére, színházára és oly sokáig kénytelen az aréna fals leveseivel érni be, hogy most a húslevesnek nem tud eléggé örvendezni, s egy-két gyengébb főtt húst is hajlandó elfogadni a legfinomabb fogás helyett." Azután hozzáteszi még: „Persze baj, hogy ehhez az ebédhez is bekerült egy pár fiatalúr, kinek ínyét részint a bodega-orfeumok trágár konyhája és a kicsapongó élvezetek, részint a hosszú koplalás teljesen tönkre tették. Ezek azután leszólnak mindent... és mindent elkövetnek, hogy mert ők élvezni képtelenek, csúfondáros megjegyzéseikkel másoknak is elvegyék egészséges... közben el nem romlott étvágyukat." (Nv 1900. dec. 25. 3–6.)

E nyilatkozat – úgy látszik – többekben ellenérzést válthatott ki, mert a Nv-nak a karácsonyi ünnepeket követő első számában Várady Zsigmond egy a szerkesztőhöz intézett nyílt levélben érvel és magyarázkodik. „Úgy hallom – írja többek között – e véleménynyilvánításomat félre is magyarázzák, neheztelnek is érte." Félremagyarázásnak minősíti azt, hogy ő „X vagy Y újságíró urat személyében" bántotta volna meg. S felhívja a szerkesztőt, hogy „ne hagyja, hogy színházi referádák örve alatt mesterségesen vadítsák el a közönséget az íróvilág édes testvérétől, a művészet házától". (Színház és kritika. Nv 1900. dec. 28.) Várady reflexiói valóban csak hallomáson alapulhattak, hiszen a karácsonyi ünnepek után a többi lap is csak dec. 28-án jelent meg először. Egyébként a nyilatkozattal és a nyílt levéllel polemizáló sajtóvisszhangok a Sz és NN hasábjain csak dec. 29-én és 30-án jelentek meg.

A rövid dal létrejöttében szerepet játszottak a Sz szerkesztőségi műhelyében kialakult

vélemények. Az egyik ilyen mozzanat: tiltakozás a színháznak a sajtóval szemben érvényesített túlbecsülése ellen. „Csakugyan olyan fontos kulturfaktor ma már a színház – írja névtelenül a Sz egyik munkatársa –, hogy egy város egészséges vérkeringését az ügyelő csengője dirigálja? Velünk csak nem akarják elhitetni, hogy a színház ma különb kulturmissziót tölt be, mint akár egy krajcáros lap is. Hiszen ami elégedetlenség, idegrontó vágy, jogtalan ambíció, beteges nagyravágyás, kaján irigység, fogalomzavar okvetetlenkedik ezen az elég nyomorult világon, az mind a színpadról táplálkozik. Vonják ezeket le a teátrum áldásaiból: a plusz kevés." (A színház. Sz 1900. dec. 29. 4–5.)

Heti tárcacikkében az *Antitkritika* megjelenésével azonos számban a témáról maga Ady is elmélkedik. Először magát a kritika jelenségét igyekszik értelmezni: „A kritika nem privilégium. Ez természetes. Egész életünk bírálgatás és megbíráltatás. A kritika tehát jog: minden ember joga. A nyilvános kritika már más valami. Hatalma szűkebb körű, de nagyobb." Ezért állapítja meg szinte szentenciaként: „A kritika – ha kritika – ezrek kritikája." Majd kommentálja Váradynak a kritikával kapcsolatos megállapítását is: „Ugyan szép újítást csinálna dr. V. Zs., aki pedig tudásunk szerint épenséggel nem nietzscheáner. Ő felülbírálja a kritikát. Valaki megint az övét bírálja felül és így tovább. Jó lélekkel mondjuk: bele lehet ebbe bolondulni még a nem gyenge fejűeknek is." (*Hétről hétre*. Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM I. 395.) (Csak a teljesség kedvéért említjük, hogy a NN dec. 30-i számának A hétről c. tárcájában Alba szignóval Fehér Dezső foglalkozik a témával, de általában elkenő, egyezkedő és magyarázkodó hangnemben.)

Ady tárcacikkének a témával kapcsolatos komoly elmélkedő hangneme és általánosító „megrendülése" magyarázza rövid dalának az alkalmi versek esetében szokatlan „fojtott pátoszát" és személyes lírára emlékeztető tónusát. Hiszen ez a versforma – kétsoros strófákra tördelve – és ez az infinitívuszos szerkezetekre épülő versmondatáradás tér majd vissza hat esztendő múlva a *Sírni, sírni, sírni* c. költeményében.

226. Primadonna

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. december 30. XXVII. évf. 299. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg IV. számmal). – Kötetben: Rd (1923) 90. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MK1] (1962) II. 486.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból. Az 1. és 2. sor végén levő hiteles írásjelet nem állapíthattuk meg, illetve nem ellenőrizhettük, mert az OSzK Hírlaptára bekötött Sz-példányában e szám 5. oldalán a lap széle sérült: így az 1. sor kettőspontját s a 2. sor három pontját a Rd utánközlése nyomán rekonstruáltuk.

Javításunk:

1. A *mende monda* szavak közül kimaradt kötőjelet pótoltuk.

Keletkezéstörténet

A nagyváradi színtársulat már hosszú ideje állandósult primadonna-problémájáról l. e kötetben az *Aktuális versek* [A csarnok...] c. alkalmi dalt és jegyzetét. A primadonna-témának újabb aktualitást az adott, hogy a hírek szerint Somogyi színigazgató az 1901-es esztendő folyamán Székely Irén szerződtetésével kívánja megoldani társulata már-már állandósult „igazi primadonna"-hiányát. Erre utal a Nv karácsonyi számában adott nyilatkozatában Hoványi Géza is, aki szerint Somogyi „a mindjobban hangoztatott primadonna-kérdést Székely Irén szerződtetésével... a nagyváradi színház-publikum meg-

elégedésére oldotta meg". (Nv 1900. dec. 25. 3.) S ugyancsak e témát érinti tréfás túlzásokkal a SzÚ 1900. dec. 29-i számának F. F. aláírású Milyen legyen a primadonna? c. rövid kis cikke (szerzője a SzÚ 1900. dec. 30-i számának egyik szerkesztői üzenete szerint Forrai Ferike).

1901

227. Az év komédiája

Megjelenés, indokolás

Első megjelenés: Sz 1901. január 1. XXVIII. évf. 1. sz. 4. – Idem. – Kötetben: Rd (1923) 90–94. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 486–89.

Indokolás: Ady szerzősége csupán a nála szabálytalan „Idem" (Ugyanaz) szignó miatt igényel bizonyítást, mert különben az alkalmi rigmus hangvétele, motivációja, érintett tárgykörei, verselésmódja és helybeli, váradi célzásai egyértelműen mellette bizonyítanak. Sőt: ömaga előre jelzi – bár a verses formára való konkrét utalás nélkül –, hogy foglalkozik az elmúlt évről készítendő krónika ötletével: „Az évről lenne jó krónikát írni. Utolsó évétől a nagy századnak, mert mi annak tartjuk. Hogy ebbe a nagy krónikába nem fogunk bele, gyengeségünk bevallása helyett kicsi okkal mentegetődzünk. A holnapi nap nem az utolsó. Várnunk kell az agg Szilveszter beburkoló hangulatára." (*Hétről hétre.* Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM.; I. 394.) A következő napon már megjött ez a „hangulat", hiszen a versben is ott áll: *Szilveszter éjfelét lesem.* S az új esztendő első heti tárcájában hasonló hangnemben parentálja az elmúlt évet: „Kedvvel temette mindenki a régit. Az esztendőt is, a századot is. Nagyszerű volt a tor. A tust Kínában és Afrikában húzták hozzá, de beleénekeltek az éhező milliók is." (*Hétről hétre.* Sz 1901. jan. 6.; AEÖPM I. 411.)

A dramatizált alkalmi versformát – amelyben különböző képzelt vagy valóságos alakokat szólaltat meg fiktív módon – Ady már 1899-ben is használta: l. a 75. *Számüzöttek* c. verset az AEÖV I.-ben. S ugyancsak nem először aktualizálta *A gésák* c. operettből az ún. Vun-Csi-dalt, amelynek formájában itt Tuán herceget beszélteti. 1899-ben kétszer is felhasználta e játékos formát és a szólamszerűen frappáns „Csúf, csúf..." kezdetű refrén fordulatait: l. a 71. *Béke* és a 92. *Fel Kínába!* c. verseket és jegyzetüket az AEÖV I.-ben.

Ady szerzősége mellett bizonyít továbbá az is, hogy *Az év komédiájá*ban megpendített témák, tárgykörök szinte majdnem mindegyikét megénekelte már 1900 folyamán egy vagy több alkalmi versben. Megverselte az interurbán telefon megnyitását (l. e kötetben a *Dal az interurbán telefonról* c. verset és jegyzetét), a huszadik század kezdete körüli eltérő véleményeket (l. e kötetben *A legnagyobb* c. verset és jegyzetét), cikket és alkalmi rigmust is szentelt Ján Kubelik művészi virtuozitásának és magyar-barátságának (l. *Kubelik magyar nyelvtana* c. cikkét: AEÖPM I. 223–24.; és e kötetben *A szerelmes hegedős* c. rövid dalát és jegyzetét). Az angol–búr háború fejleményeire többször is vissza-visszatért (l. e kötetben az *Egán*, a *Burok*, a *Karnevál*, az *Uj irány* c. alkalmi verseket és jegyzetüket, továbbá az esztendő folyamán írt több cikkét és heti tárcáját az AEÖPM I. kötetében). 1900 folyamán foglalkozott a Kínában lezajló eseményekkel, az ún. boxer-lázadás nyomán végbemenő megtorló intézkedésekkel (*Hétről hétre.* Sz 1900. júl. 29.; AEÖPM I. 302–03.). Gyakori témája volt a készülő, majd megnyíló színház és általában Nagyvárad szellemi élete (l. e kötetben az *Aktuális versek* [A csarnok...], az *Aktuális versek* [Miért annyi...], az *Aktuális versek* [Az események...], a *Színház* [Kinek még...] és a *Primadonna* c. alkalmi rigmusokat, továbbá több cikkét és heti tárcáját az AEÖPM I. kötetében).

A fentebbi közvetlen és közvetett bizonyítékok kétségtelenné teszik, hogy *Az év komédiáját* Ady írta, aki az „Idem" szignóval talán éppen azt kívánta jelezni, hogy az elmúlt évről készített krónika szerzője *ugyanaz*, aki 1900 folyamán ugyanezeket már megverselte.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból. Az alapszövegben sok, szedési hibából eredő központozásbeli hiány és felületesség található.

Javításaink:

4. A *Széll* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
16. Az *Elveszíti* után vesszőt tettünk.
20. Az *uraim* után pótoltuk a vesszőt.
26. A *zsenit* után kitettük a vesszőt.
28. Az *angoloknak* után a felesleges vesszőt töröltük.
43. A *sereg* után a hiányzó vesszőt kitettük.
47. A *szivén* után semmiféle írásjel nincs: a szöveg értelme szerint pontot tettünk.
48. Az *ur* után az elmaradt írásjelet vesszővel pótoltuk.
58–59. között az új megszólalót jelző *Thália* után a pontot – követve e rigmus általános helyesírási gyakorlatát – kettőspontra cseréltük.
62. A *mámor* után a szükséges vesszőt kitettük.
63. Az *adok* után a szükséges vesszőt kitettük.
65. Az *árt* után az elmaradt vesszőt kitettük.
69. A *mást* után a hiányzó írásjelet vesszővel pótoltuk.
73. A *van* után kitettük a szükséges vesszőt.
76–77. között *A bucsuzó év* után – a publikáció általános helyesírási gyakorlatát követve – a pontot kettőspontra korrigáltuk.
80. A *távozom* után az elmaradt vesszőt kiraktuk.
82–83. között a *Hang az interurbán telefonon* után a pontot kettőspontra változtattuk.
84. A *szél* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.
85. Az *azért* után kiraktuk a vesszőt.
87. A *nagyon* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

A Sz újévi száma – nyilvánvalóan tudatos szerkesztői koncepció alapján – több, az újesztendő alkalmából készült összegező jellegű írást közölt. Ilyen értelemben született és jelent meg a felelős szerkesztő Hegyesi Márton vezércikke 1901 címmel és a külső munkatárs, Dr. Kováts S. János általános és várospolitikai tárgyköröket érintő belső vezércikke Visszatekintés címmel. Hegyesi elsősorban a századkezdés ismeretes problémáiról (l. erről e kötetben *A legnagyobb* c. vers jegyzetét) értekezett, Kováts pedig – többek között – az 1900-as év jelentős eseményeként méltatta Nagyvárad bekapcsolódását az interurbán telefonhálózatba. Ezeknek a – szerkesztőségtől is igényelt – újévi számvetéseknek a sorozatába illeszkedik *Az év komédiája* c. tréfásan összegező versével Ady is.

Magyarázat

Ma Csáky grófnak mondta Széll, | Hogy szebb újéve nem volt régen: kitalált, pontosabban transzponált célzás egy korábban történt eseményre. Az országgyűlés főrendiháza dec. 21-én tartotta az óév utolsó ülését gróf Csáky Albin elnökletével: az ülésen a kormány következő évi pénzügyi felhatalmazását tárgyalták. Ebből az alkalomból az ellenzéki gróf Zichy Nándor bizalmatlanságát nyilvánította a kormánnyal szemben, de Széll miniszterelnök felszólalása után a főrendiház elfogadta a kormány pénzügyi előterjesztését. (Nv 1900. dec. 22.) Ady célzása továbbá összefügg azzal is, hogy Széll miniszterelnöknek a korábbi évek ún. exlex-állapotaihoz képest (l. erről a 61. *Szilveszteri exlex-nóta* c. verset és jegyzetét az AEÖV I.-ben) viszonylag békésen sikerült a kormány javaslatait az országgyűlés mindkét házával elfogadtatnia. Erre utalnak a vers következő sorai (6–8.) is. (Említi – többek között – a *krótát* is, azt a hányadot, amelyet az Osztrák–Magyar Mo-

narchia közös pénzügyi terheiből Magyarországnak kellett magára vállalnia. Ennek megállapítása körül robbantak ki 1898-ban a kormány és az ellenzék közötti nézeteltérések: e nézeteltérések vezettek azután a konfliktusok kiéleződéséhez az ún. exlex-állapothoz.) Különben Széll Kálmánnak – a sajtó által publikált – újévi nyilatkozataiban semmiféle, a versben aposztrofálthoz hasonló kijelentése nem található. – *Uj korszak nyilott idelent, / Mert uj a század... huszadik:* a huszadik század kezdetéről – hogy 1900 vagy 1901 indítja-e az új századot – kialakult eltérő nézetek rövid dokumentációját l. e kötetben *A legnagyobb* c. vers jegyzetében. Egyébként a Sz szerkesztősége egyértelműen az 1901-es századkezdet mellett foglalt állást, amely többek között Hegyesi Márton már említett 1901 c. vezércikkéből is kiderül. Elmondja, hogy már 1900-ban „azon nézetben voltunk, hogy a XIX. század csakis az 1900. évvel végződhetik, mellettünk volt e tekintetben a matematika, ez pedig csalhatatlan". (Sz 1901. jan. 1. 1.) Hegyesinek ez utóbbi kitétele összecseng a vers 17. sorának „érvelésével": *Mathézisből nem telik.* Azonos álláspont tükröződik a lap egyik hírcikkében is. (Új esztendő. Sz 1901. jan. 1. 7.) – *Hegedült már annak régen... Kubelik...;* továbbá: *Hallják hát az angolok / Királynőről írt dalát:* Ján Kubelik cseh hegedűművészről l. e kötetben *A szerelmes hegedős* c. vers jegyzetét. Az „angoloknak királynőről írt dala" az angol himnusz. Emlegetése itt azzal függ össze, hogy Kubelik műsorának – 1900. jan. 20-i nagyváradi fellépése alkalmából is – befejező fénypontja Paganini Változatok a „God save the Queen"-re c. műve volt, amely magasfokú virtuózitást igényelt az előadó hegedűművésztől. Kubelik nevének emlegetésére – a fenti összefüggéseken túl – egy még friss keletű hír is ötletet adhatott, amely szerint a Bukarestben hangversenyző Kubeliket a román király a „kamaraművész" cím adományozásával tüntette ki. (Sz 1900. dec. 28. 5.) – ...Krüger *urnak / Készitik* Szent *Ilonát;* továbbá: *...a nagy Kitchéner / A bur földön valahol:* utalások az angol–búr háború újabb keletű epizódjaira. E háború 1900-as fejleményeiről l. e kötetben az *Egán,* a *Burok,* a *Karnevál* és az *Uj irány* c. versek jegyzetét. Krüger (1825–1904) legendás hírű búr államférfi, aki ebben az időben a délafrikai Transvaal búr köztársaság államelnöke volt, s általában az angolok elleni harc, ellenállás szellemi vezetője. 1900 folyamán a lapok többször is közölték azt a londoni hivatkozású hírt, hogy az angolok Krüger elnököt – miként a 19. század elején Napóleont – Szent Ilona szigetére akarják száműzni. Lord Kitchener lett 1900 végén az Angliába győztesen hazatérő Roberts fővezér távozása után a dél-afrikai angol csapatok parancsnoka. – *Tuán herceg:* a Kínában 1900 folyamán kirobbant ún. boxer-felkelés, antiimperialista népi megmozdulás egyik legrangosabb és legtudatosabb vezetője (a boxer elnevezés a felkelést előidéző és irányító Ji-ho-csüan – béke és igazság ökle – titkos szervezet nevéből származik). A felkelés eleinte a kínai uralkodóház és hivatalnokai ellen robbant ki, később azonban a Kínát félgyarmati helyzetbe kényszerítő, gazdasági előnyökre törekvő és területeket, katonai támaszpontokat hódító külföldi imperialista hatalmak ellen fordult. (Tuán herceggel különben 1900 nyarán a Sz is hosszabb cikkben foglalkozik: Fejedelmi intrikus. Sz 1900. júl. 18. 3.) – *Rendeletbe adta már ki / Nyalka* Vilmos *úr, / Hogy a bokszer legyen célpont, / Nem pedig a bur;* továbbá: *Gyilkol is a vén* Waldersee */ Es egy nagy sereg:* a boxer-lázadás fejleményei következtében nyolc imperialista hatalom érdekei védelmére intervenciós csapatokat küldött Kínába. A beavatkozási akcióban vezető és kezdeményező szerepet vállalt II. Vilmos császár, aki korábban az angolok ellenében a búrok ügyét akarta támogatni, most viszont a beavatkozás egyik „élharcosa" volt. A nemzetközi intervenciós csapatok főparancsnoka is német hadvezér, gróf Waldersee marsall lett. A Kínában partra szállt intervenciósok kíméletlenül és kegyetlenül fojtották el a felkelést. – Bresci *a királyát lőtte meg szivén:* Umberto olasz királyt 1900. júl. 30-án ölte meg a Milánó közelében levő Monzában revolverlövésekkel Gaetano Bresci olasz anarchista. – *Az* új színház *már kész vagyon;* továbbá: *Hisz itt vagyunk mi,* Thália: az 1900 őszére elkészült nagyváradi Szigligeti Színházat okt. 15-én nyitották meg ünnepélyesen, s ettől kezdve játszott rendszeresen a Somogyi Károly igazgatta nagyváradi színtársulat. – *Az in személyem mérvadó, / A nevem:* ujabb pótadó: utalás az éppen „beszélő" *barátságos időszak*-ben is megszemélyesített 1900-as évi gazdasági-pénzügyi válságra.

A Sz egy-két nappal korábbi cikke megállapítja, hogy „a megyei és városi törvényhatóságok" elérkeztek „teljesítőképességük határához", s hogy az elkövetkezőkben „a nemzet összes erejét a gazdasági viszonyok javítására kell fordítani". (Sz 1900. dec. 29. 2–3.) A témáról, a pénzpiac feszültségéről l. még e kötetben a dec. végén megjelent *A szezon* c. rövid dalt és jegyzetét. – *Adok majd primadonna-heccet, Nagy szépségversenyt, sok mi mást:* utalás a hazai – különösen pesti – színházak környékén gyakori primadonna-botrányokra. L. Ady 1900 első napjaiban írt *Miss Mary és Miss Klára* c. rövid dalát és jegyzetét a Halton és Küry között kialakult konfliktusról. A Sz 1901. jan. 1-i számában egyébként szintén megjelent egy – A primadonna okmánya címen – Küry Klárával foglalkozó cikk. Az ún. váradi primadonna-hiányról pedig l. e kötetben Ady két nappal korábban publikált *Primadonna* c. rövid dalát és jegyzetét. A nagyváradi színházi évad kezdetével meginduló SzÚ már 1900-ban szépségversenyt hirdetett: a szavazólapokat a SzÚ egyes példányaiból kellett kivágni. Szavazni lehetett a színtársulat hölgytagjaira, s a „verseny" 1900. nov. 13-tól dec. 31-ig tartott. (A szépségversenyről mint társadalmi jelenségről s annak szociális rétegek szerinti „rétegzettségéről" elmélkedik év végi heti tárcájában az Alba szignót használó Fehér Dezső: NN 1900. dec. 30. 1–2.) A szépségverseny – amelynek zsűrijében Ady is részt vett – eredményeit január első napjaiban publikálták: aranyérmet nyerő győztes lett több mint 15 000 szavazattal Batizfalvy Gizella. A további helyezettek: Lányi Edit, P. Szép Olga, Szohner Olga, Forrai Ferike és E. Kovács Mariska. (NN 1901. jan. 3. 5.) Csak érdekességként említjük, hogy a Sz 1901. jan. 1-i számának 9. oldalán található szerkesztői üzenetek között akad egy *Trubadur* jeligére küldött tréfás versike a színésznő-szépségversenyről: publikálásában, sőt talán a rigmusfaragásban is Adynak bizonyára szerepe, része volt. (Ady kommentárjait a szépségversenyről l. még: *Hétről hétre.* Sz 1901. jan. 6.; AEÖPM I. 412.)

Irodalom

Bóka: AEpk 213.

228. Herceg Karneválhoz

Megjelenés, indokolás

Első megjelenés: Sz 1901. január 6. XXVIII. évf. 6. sz. 5. – Hírek – Figura – Kötetben: Rd (1923) 94–95. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 489.

Indokolás: A rövid dal könnyeden játékos hangneme, egyes fordulatai és nem utolsósorban a farsangi téma Ady szerzőségére vallanak. Kérdésessé mindezt legföljebb az egyszeri alkalomra használt és a rendszeres szignóitól eltérő Figura aláírás teszi. Ilyenfajta – egyszeri esetre hasznosított – alkalmi szignót Adynál már 1898-ban és 1899-ben is találhattunk különböző verses sajtópublikációinál (l. 55. *Színházban,* 62. *Dal a szélről,* 103. *Levél* és 130. *Hulló csillag – lacikonyha* c. verseket és jegyzetüket az AEÖV I.-ben). A megelőző, *Az év komédiája* c. rigmusát is szokásos szignóitól eltérő latinos álnévvel publikálta. A farsang pedig pályája korai éveiben Adynak kedvelt rövid dal-, sőt részben lírai témája volt. (L. az AEÖV I.-ben: 63. *Zion,* 77. *Hamvazó szerdán,* 79. *Nagyböjti dal;* továbbá e kötetben 1900-ból a *Karnevál,* 1901-ből még a *Karnevál ellen* s 1902-ből a *Farsang,* a *Farsangi dal* és a *Hamvazó szerda* c. versecket.) A téma megverselésében összecsengő, Ady műhelyén belüli analógiákra és utalásokra lelhetünk. Ilyen rokon intonálás a *Zion*ban: „Aggasztó bú, gyötrelmes bánat / Ne bántsa senkinek szívét"; a *Herceg Karneválhoz* soraiban: *A hétköznapi bajt és gondot / Felejti az, ki rád talál.* A *Nagyböjti dal*ban e „jelszó": „Éljen herceg Karnevál!" a *Herceg Karneválhoz* utolsó sorában pedig e felkiáltás: *...Üdvözlégy, herceg Karnevál!* Az 1900-as *Karnevál*ban azt írta farsang hercegéről, hogy

"Szegényen tér a temetőbe", s mintha erre utalna vissza a *Herceg Karneválhoz* kezdő sorában: *Ahogy tavaly a sirba tettünk.*

Végül érdekesen egybecseng a vers 21-23. sorainak motívuma és stilisztikai megformálása egy néhány nappal későbbi heti tárcájának következő – fővonalában más beállítású – mondataival: „A farsangi csörgősapka mindig csak befödője a gondoknak... Az egész farsang egy nagy hazárdjáték a bajokkal, az élettel s a jövővel." (*Hétről hétre.* Sz 1901. jan. 13.; AEÖPM I. 418.)

A fentebbi összefüggések és egyezések kétségtelenné teszik, hogy a rövid dal Ady szerzeménye, s a Figura álnevet csak tréfás rejtőzködés miatt használta állandó és egyértelmű szignói helyett.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

8. A *Karnevál* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.
16. A *meginí* nyilván szedési hibából eredő és indokolatlan hosszú *í*-jét rövidre változtattuk.
21. A *gondot* után a felesleges vesszőt töröltük.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi vers létrejöttét a farsang kezdetének „alkalma" magyarázza: 1901-ben jan. 7-től febr. 17-ig tartott a farsang. A Sz már január elején megkezdte a tervezett farsangi rendezvények előzetes hírlelését: így pl. jan. 3-i számában közli, hogy jan. 12-én rendezi álarcosbálját a nőegylet, s hogy a nagyváradi hírlapírók pedig művészestélyt terveznek. Ilyen hírlapi hangulatkeltésnek szánta rövid dalát a költő is. A témára más hangszerelésben egy hónap múlva még újra visszatér: l. e kötetben a *Karnevál ellen* c. alkalmi verset.

229. A kenyér

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. január 10. XXVII. évf. 9. sz. 3. – Hírek – Ady Endre. – További megjelenések: Fmo 1901. január 12. XVII. évf. 10. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre; NbH 1901. november 29. I. évf. 11. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre; NN 1901. november 30. IV. évf. 266. sz. 4. – Hírek – (a. e.); MiskN 1903. október 29. III. évf. 246. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre; Fmo 1903. október 31. XIX. évf. 248. sz. 4–5. – Napi hírek – Ady Endre; ÚSz 1905. február 12. VI. évf. 7. sz. 4. – Ady Endre. – Kötetben: Me (1903) 67–68. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-I [1930] 527.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A kötetbeli publikáció csiszoltabb, érettebb, mint a korábbi sajtóközlések. A MiskN, a Fmo és az ÚSz szövegközlése a Me nyomán készült, kisebb-nagyobb szedési hibákkal.

Javításaink:

1. A *názáréthi* után az elmaradt vesszőt – a Me 15. sorának azonos szövegű központozását követve – kitettük.
2. A *kéri* után a hiányzó írásjelet – a Sz, a Fmo, a NbH és az ÚSz szövegközlésével egyezően – ponttal pótoltuk.
20. A *meg* után az ÚSz publikációjára alapozva vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

1. názáréthi	Sz	Fmo_1	NbH	NN	MiskN	Fmo_2	
*nazar*éthi							ÚSz
2. kéri				NN	MiskN	Fmo_2	
3. magunk.		Fmo_1					
4. nagyon sokan, vagyunk.			NbH				
6–7. [Nem kezd új strófát]						Fmo_2	
9. ember elme,	Sz	Fmo_1	NbH				
12. *tűz*,	Sz	Fmo_1	NbH		MiskN		
tűz				NN			
kenyér!... [kiemelve]	Sz	Fmo_1	NbH				
kenyér!							ÚSz
13. *tűz*,	Sz	Fmo_1	NbH		MiskN		
tűz				NN			
*sí*kra	Sz	Fmo_1	NbH		MiskN	Fmo_2	ÚSz
készítő				NN			
14. *sí*ránkozó,	Sz						
megtörő siránkozó emésztő.							ÚSz
15. *naza*réthi							ÚSz
16. *sí*rva							ÚSz
17. nagynak.		Fmo_1	NbH	NN			
19. kenyér-*tűz*től	Sz						
*tűz*től,		Fmo_1	NbH	NN	MiskN		
teremtő *tűz*től	Sz	Fmo_1	NbH	NN	MiskN		
20. meg, mit							ÚSz
mit *érzek faja* [sh]				NN			
vádol,	Sz	Fmo_1	NbH				
21. ossza	Sz	Fmo_1					
22. életnek babérja!... [kiemelve]	Sz	Fmo_1					
életnek babérja. [kiemelve]			NbH	NN			

Keletkezéstörténet

Miként a Me-be felvett versei közül több is – így például az 1900 nyarán publikált *Tovább*... c. (l. a jegyzetét e kötetben) –, *A kenyér* c. verse is alkalmi indokból, de ugyanakkor érzékelhetően általánosító igénnyel született. Az alkalmi indok a nagyváradi ún. »ingyen-kenyér"-akcióval volt összefüggésben, amelyet budapesti példa nyomán dr. Dési Géza, neves nagyváradi ügyvéd és a NN felelős szerkesztője kezdeményezésére mint a társadalmi nyomorenyhítés szervezett formáját honosítottak meg. Az akcióról a Sz és a NN is rendszeresen tudósít: megfelelő nyilvánosságot és propagandát biztosítva a mozgalom eseményeinek és eredményeinek. Még január legelején mindkét lapban azonos szövegű hirdetményt közölnek: „Minden éhező ember ingyen kap kenyeret ma déli 12 és 1 óra között a »Várad-Velencei Népkör« helyiségében (Kolozsvári utcán)". (Sz 1901. jan. 3. 3.; NN 1901. jan. 3. 4.) A fenti közleményt a vers megjelenéséig többször is közlik a lapok, sőt a NN állandó Ingyen kenyér c. rovatot vezet be, amelyben rendszeresen tudósít a mozgalom állásáról, s közli az adományozók nevét és a beküldött hozzájárulás összegét. Változó című hírcikkekben folyamatosan beszámol a mozgalom eredményeiről a Sz is. Egyik heti tárcájában maga Ady reflektál az akcióra: „Megláttuk a nyomor gyászos feketeségét is. A velencei népkör körül az éhezők serege már nem hiába tapossa a havat. Ingyen kenyérhez, a gyomort töltő, erőt adó ingyen kenyérhez jut ott minden éhező szegény." (*Hétről hétre*. Sz 1901. jan. 6.; AEÖPM I. 411.)

Az alkalmi indíték mellett a „kenyér" általánosító, egyetemesebb jelentésű fogalomként jelenik meg a versben. Az ilyenféle általánosításnak pedig már előzményei vannak

Ady korábbi publicisztikájában. Így 1898 őszén megjelenik nála a „kenyér" fogalma mint az emberi cselekvések meghatározó motívuma. De ekkor még idegenkedéssel szemléli és romantikus dramatizálással jeleníti meg a kenyérért folyó harcot. (*Betegen.* DFL 1898. okt. 31.; AEÖPM I. 43.) Később, 1900 őszén a vers gondolatához közelebb álló, elvontabb és általánosító formában idézi meg a kenyér motívumát: „Harc a kenyérért, ez a mi sorsunk. A mi életünknek minden eseménye – egyéné vagy tömegeké – *egy kisebb vagy nagyobb darab kenyér.* A mi életharcunk riadója a *gyomorkorgás.* Reményünk: a percnyi jóllakottság. Alkotásunk: a gyomorért folytatott munka glorifikációja. Hitünk: a jóllakott örök nyugalom." (*A hódító szép.* Sz 1900. okt. 25.; AEÖPM I. 359.) Az altruizmus, az adakozás problémáiról elmélkedik egyik decemberi heti tárcájában is. (*Hétről hétre.* Sz 1900. dec. 16.; AEÖPM I. 389–90.)

Magyarázat

Mit esdve kért a jámbor názáréthi: utalás Jézus ún. hegyi beszédére, amikor a sokaságot – többek között – imádkozni tanítja, s elmondja a „Miatyánk" szövegét, amelynek egyik kérése: „A mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma." (Máté 6: 11.)

Irodalom

Szabó R. 23.; Bóka: AEpk 201–02.

230. Éjimádó

Megjelenés

Első megjelenés (a többrészes költeményt Ady nem egyszerre publikálta, a megjelenési adatokat éppen ezért a megfelelő tagolásban közöljük): *I. rész:* Sz 1901. január 27. XXVIII. évf. 24. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (A címhez csillag alatt jegyzet: „Részlet egy ilyen című versciklusból"). *II. rész:* Sz 1901. május 9. XXVIII. évf. 107. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (A címhez csillag alatt jegyzet: „Az ilyen című versciklusból"). *III. rész:* NN 1901. október 24. VI. [sajtóhibás számozás, helyesen: IV.] évf. 235. sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre – („Strófák" összefoglaló címmel s a konkrét verscímek feltüntetése nélkül, csupán I., II. és III. számozással másodiknak közli *A Krisztusok mártírja* és az *Éles szemmel* c. versek szövege között.) – További megjelenések: *I. rész:* Szil 1901. március 3. XIX. évf. 9. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (A címhez csillag alatt jegyzet: „Részlet egy ilyen című cyklusból"); Sz 1901. április 7. XXVIII. évf. 82. sz. – Melléklet a „Szabadság" 82-ik számához – 1. – Írta: Ady Endre – (*Éj imádó* címmel); Jöv 1903. április 26. I. évf. 9. sz. 43–44. – Új költők – Ady Endre – (Másodiknak közli a *Szívek messze egymástól* után és *Az én menyasszonyom* c. versek előtt.); VE 1904. április 2. I. évf. 24. sz. 2. – Ady Endre; SzV 1906. július 29. V. évf. 179. sz. 2. – Ady Endre – (a *Szívek messze egymástól* c. vers után); Alm 1909. 239. – Írta: Ady Endre; Tas 1910. április 9. II. évf. 15. sz. 1. – Ady Endre. – *II. rész:* Szil 1901. július 7. XIX. évf. 27. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (A címhez csillag alatt jegyzet: „Az ilyen című verscyklusból")); KEL 1902. február 1. V. évf. 13. sz. 192. – Ady Endre – („Az ilyen című versciklusból" alcímmel); NN 1903. január 14. VI. évf. 10. sz. 3. – Nagyváradi Krónika – (A *Nagyváradi éjszakák* c. cikkében csak két részletet idéz a ciklus II. részéből: a 42–47. és az 54–57. közötti sorokat.); MiskN 1904. november 25. IV. évf. 269. sz. 1. – Ady Endre. – *Az egész ciklust* (I., II. és III. részt) *együtt közli:* MiskN 1903. október 15. III. évf. 234. sz. 1. – Ady Endre. – Kötetben: Me (1903) 7–8. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 515–16.

Alapszövegünk a Me-ből. A kötetbeli publikációt nem csupán azért részesítettük előnyben, mert a különböző részeket ciklussá kerekítve itt közölte először, hanem azért is, mert szövege a legérettebb és legkiegyensúlyozottabb. A korábbi sajtóközlések szövegében kisebb-nagyobb eltérések: hibák és egyenetlenségek. (Az azonos lapokban történt különböző publikációk esetében a megkülönböztető kis sorszámokat a kronológia sorrendjében adtuk: tehát Sz_1 az I. rész 1901. jan. 27-i, Sz_2 az I. rész 1901. ápr. 7-i és Sz_3 a II. rész 1901. máj. 9-i publikációja stb.) A Me-t követő sajtópublikációk közül a teljes ciklust közreadó $MiskN_1$ és a csak II. részt közlő $MiskN_2$ ékezésben és központozásban pontatlanabb, mint a kötetbeli szöveg.

Külön figyelmet érdemel az I. rész Alm-ban történt utánközlése. Ennek egyes soraiban lényeges eltérésekkel, szövegváltozatokkal találkozhatunk. Így a vers 14. sorában a Me-ben véglegesített *Elzughatnak mögöttem békén* változat helyett néhány korai sajtóközlést (Sz_1, Sz_2, Jöv, SzV, Tas) követve – s egy bosszantó sajtóhibával tetézve – az *Elrughatnak mellettem békén* variáció tér vissza. Még alapvetőbb a 20. sorban végrehajtott – előzmény nélküli – módosítás. Az összes korábbi publikáció szövegét – *A hazug fények megvetője* – az Alm-ban *A harangütésnek megvetője* változat váltja fel. Ez a módosítás ritmikai „törés"-t is okoz a vers menetében: az ötödfeles jambusi sorok áradását egy ötös trocheusi sor szakítja meg. Mindezt felfoghatjuk úgy is, mint az érett Ady tudatos beavatkozását: szándékos zökkentéssel töri meg a jambusok monotóniáját. Hiszen hasonló példa az Alm szövegének 26. sorában is akad: az előbbi közlések *szerelmetes* szava itt *szerelmes*re, s így az ötödfeles jambus pedig négyes trocheusra módosul. Mindezek alapján megfontolandó volt, hogy a ciklus első részénél az ultima manus elve alapján a Me publikációjával szemben az Alm közlését fogadjuk el alapszövegnek. Viszont korántsem biztos az ultima manus: tehát az, hogy az Alm szövegét valóban Ady gondozta-módosította. Nemcsak e publikáció néhány bosszantó sajtóhibája figyelmeztet óvatosságra, hanem az is, hogy a két lényeges változtatás *(harangütésnek, szerelmes)* furcsán megtöri az I. rész légkörét, hangulatát. Az eredeti *hazug fények* a *sötétség* kontrasztjaként került a versbe, a *harangütés* így itt erőtlenebb és jellegtelenebb: akusztikai képzetével kívülről, idegenül kapcsolódik a szöveg „vizuális" összefüggéseibe. S ugyanígy hangulati értékében gyengébb a *szerelmetes* helyébe iktatott *szerelmes* szó: az előbbi kifejezés jobban illeszkedik az egész vers kissé biblikus pátoszához, választékosabb lírai stílusához. Az elmondottak értelmében csak fenntartással minősíthetjük az Alm szövegeltéréseit Adytól származónak. Ezért választottuk alapszövegnek a Me publikációját, míg az Alm eltéréseit csak a szövegváltozatok között tüntetjük fel.

Szövegeltérések:

Főcím: *Strófák*						NN_1									
Cím: *Éj imádó*			Sz_2												
A vers fölött:															
[I. hiányzik]	Sz_1	$Szil_1$	Sz_2	Sz_3	$Szil_2$	NN_1	KEL	NN_2	Jöv		VE	$MiskN_2$	SzV	Alm	Tas
1–27. [hiányzik]				Sz_3	$Szil_2$		KEL					$MiskN_2$			
1–41. [hiányzik]								NN_2							
1–57. [hiányzik]						NN_1									
1. ...Leplét	Sz_1	$Szil_1$	Sz_2												
váltsa														Alm	
2. messze														Alm	
4. Hajnaltalan,									Jöv		VE		SzV		Tas
lessz		$Szil_1$													
7. Én [kiemelve]	Sz_1	$Szil_1$							Jöv						
9. lessz		$Szil_1$													
10–11. [nem kezd új strófát]													SzV		
11. már [kiemelve]	Sz_1	$Szil_1$							Jöv						
lessz		$Szil_1$													
múltam,			Sz_2												
12. Feltámadok	Sz_1	$Szil_1$	Sz_2								VE				
sem		$Szil_1$											SzV		
múltam			Sz_2												
14. Elzughatnak *mellettem*	Sz_1		Sz_2										SzV		Tas
Elzúghatnak *mellettem*									Jöv		VE				
Elrughatnak *mellettem*														Alm	
15. többi,															Tas
napderűs	Sz_1	$Szil_1$													
17. lessz		$Szil_1$													
18. keresem													SzV		
megsértett									Jöv		VE				Tas
19. különélet, [kiemelve]		$Szil_1$							Jöv				SzV		
külön-élet,											VE				
20. fénynek		$Szil_1$									VE				
A *harangütésnek* megvetője														Alm	

22. *Tapadó*																		SzV	
bárgyú			Szil$_1$							Jöv									
bárgyy [sh]																		Alm	
23. *lesz*			Szil$_1$																
26. Várlak, [kiemelve]		Sz$_1$	Szil$_1$							Jöv								Alm	
Várlak [kiemelve]																		SzV	
szerelm*es*																		Alm	
27. világa.																		Alm	
28. fölött cím: *Éjimádó*					Sz$_3$	Szil$_2$		KEL						MiskN$_2$					
28–96. [hiányzik]		Sz$_1$	Szil$_1$	Sz$_2$						Jöv		VE				SzV	Alm	Tas	
28. ...Fény [kiemelve]					Sz$_3$	Szil$_2$													
színt					Sz$_3$			KEL			MiskN$_1$			MiskN$_2$					
29. *fény*								KEL						MiskN$_2$					
Fény [kiemelve]					Sz$_3$	Szil$_2$													
színt					Sz$_3$			KEL			MiskN$_1$			MiskN$_2$					
30. teremtett, *a* fény								KEL						MiskN$_2$					
31. Fej*t*					Sz$_3$														
Fej*t*-zsibbasztó						Szil$_2$													
fejt-zsibbasztó								KEL											
fejet-zsibbasztó														MiskN$_2$					
végtelent,								KEL											
32. *s* egyetlen								KEL						MiskN$_2$					
33. *a*melyben								KEL						MiskN$_2$					
34. *v*ad								KEL						MiskN$_2$					
35. – A						Szil$_2$		KEL											
36. Hejh,						Szil$_2$								MiskN$_2$					
...Hejh,								KEL											
37. *n*ap								KEL						MiskN$_2$					
38. *s* ime								KEL						MiskN$_2$					
ime,						Szil$_2$													
39. *k*erget								KEL						MiskN$_2$					
40. áldott,						Szil$_2$													
istenes legenda					Sz$_3$	Szil$_2$		KEL						MiskN$_2$					
41. *s* a								KEL						MiskN$_2$					
fény. [sh]											MiskN$_1$								

42. *az*... az!
A sötét [a közlést innen kezdi]
sötét [nincs kiemelve]
43. *f*ényt
lát*ó*
chaos.
44. nincs [nincs kiemelve]
45. Önmagát szülte
*ö*nmagát sz*ű*lte
46. *a* tagadás
*í*sten
47. *s* első
volt – a
fény
48–53. [hiányzik]
48. Sz*i*nben
49. *gy*ötrődő
50. *b*ogy
52. [Új versszakot kezd]
új
53. *n*em
54. *só*várgom
éjszak*ába*,
55. *v*árom
felleget;
56. *m*últát
szinnek
57. *Beállít*
*b*orultát
*bor*ú*l*tát
éjszakának.
58. [fölött cím helyett:] II.
58–96. [hiányzik]
71. elm*ú*lnak
78. [nem kezd új strófát]

		KEL			$MiskN_2$
			NN_2		
		KEL			$MiskN_2$
		KEL			$MiskN_2$
		KEL			$MiskN_2$
		KEL			
		KEL			$MiskN_2$
	$Szil_2$		NN_2		
		KEL			$MiskN_2$
		KEL			$MiskN_2$
		KEL			
		KEL			$MiskN_2$
	$Szil_2$	KEL			$MiskN_2$
	$Szil_2$				
			NN_2		
Sz_2		KEL		$MiskN_1$	$MiskN_2$
		KEL			$MiskN_2$
		KEL			$MiskN_2$
					$MiskN_2$
	$Szil_2$	KEL			
		KEL			$MiskN_2$
		KEL			$MiskN_2$
	$Szil_2$	KEL	NN_2		$MiskN_2$
		KEL			$MiskN_2$
		KEL			$MiskN_2$
		KEL			$MiskN_2$
Sz_2		KEL	NN_2	$MiskN_1$	$MiskN_2$
			NN_2		
					$MiskN_2$
		KEL			
		KEL			$MiskN_2$
	NN_1				
Sz_2	$Szil_2$	KEL	NN_2		$MiskN_2$
	NN_1				
				$MiskN_1$	

80. ködbe'	NN_1	
85. csöndes		$MiskN_1$
86. még itt	NN_1	
88. sötét	NN_1	
89. bokrot.	NN_1	
91. csöndbe	NN_1	
92. édes		$MiskN_1$
93. „Elmultak	NN_1	
94. leányok,	NN_1	
96. *ur*	NN_1	$MiskN_1$
csönden!"...	NN_1	

Keletkezéstörténet

A három részből álló *Éjimádó* c. költeményt, pontosabban ciklust Ady – miként ez a megjelenési adatokból is kiderül – részenként írta és publikálta: egymástól jelentékenyebb időtávolságban. A három részt együtt, már ciklussá komponálva, csupán a Me-ben, 1903-ban adta közre. Igaz viszont, hogy az I., majd II. részt már eleve a ciklushoz tartozást jelezve publikálta. A fentiek értelmében természetesen kérdésessé vált, hogy az *Éjimádó*-ciklust miként soroljuk be a versek időrendjébe. Az egyes részek különálló besorolásának lehetőségét eleve elvetettük, hiszen e versek leghitelesebb publikációjában, a Me-ben Ady együtt közölte őket. A Me kiadásának ideje viszont nagyon késői, mert Ady 1901-ben már mindhárom részlet szövegét megírta és kiadta. Sokkal kevésbé térünk el a valóságos helyzettől, és csak kisebb arányban módosítjuk a részlet-dátumokat, ha az egész költeményt az I. rész közreadásának és a cikluskészítés terve, gondolata megszületésének időpontjában soroljuk be a versek folyamatos kronológiájába. Az egyes részek közreadásának dátumát pedig a megjelenés adatainál amúgy is pontosan feltüntettük.

Az „éjimádó" kifejezése és fogalma Adynál már igen korán, 1898-ban előfordult. De először még a versbélitől eltérő felfogásban és jelentéssel: a bohém, a „rendetlen" életű emberre értve. (L. „Mit keresek a maga tiszta álmai közt én, aki az éjszakának, szomorú éjjelnek imádója lettem. Nem hiszek én a felkelő napban..." *Levél.* DRU 1898. szept. 21.; AEÖPM I. 33.) Az „éj" s az „éjimádó" képzetének áttételes, a „szent különélet" értelmében használt jelentését némiképpen előkészítik, fokozatosan érlelik meg az 1900 folyamán született, lírai magatartást kereső-hirdető versei. Ekként jelent meg az éjszaka mint

a sorskérdésekkel való szembenézés „képletes időszaka" az 1900. júniusi *Áldomás*ban: „Züllött nagyok, mártirjai az agynak, / Ez éjszakát ti értetek virrasztom, / Bizsereg már a mámor agyvelőmben: / Én sem hiszem, hogy valaha virradjon". Más összefüggésben közelíti az éjszaka, a sötétség képzetét az 1900. szeptemberi *Még egyszer...* c. költeményében. Itt még a „vak sötétség" ellenére képes önmagára, „dölyfös én"-jére rátalálni. Az *Éjimádó* szemléletével leginkább rokon felfogáshoz az 1900 decemberében megjelent *Misztérium* c. költeményében érkezett el. Itt a sötétség már a befelé fordulás, az önmagában rejtőző értékek fölismerésének küszöbe: „Ködön keresztül, vaksötétben, / Meg nem fejtett titkokba látok / S átkozottként kell rejtegetnem / Ezer csodás igaz világot". S az éj a megvilágosodásnak, az önmaga felfedezésének terepe: „Nagy éjeken szeretnék szólni: / Nem, nem birok tovább bilincset, / Nem, nem birok tovább titkolni, / Ennyi világot, ennyi kincset".

Az *Éjimádó* hangvételét – miként 1900-ban írt több költeményét (*Az én menyasszonyom*, *Áldomás* stb.) is – bizonyos biblikus emelkedettség, pátosz jellemzi. Sőt a II. részben konkrét bibliai motívum – Adyra ekkor jellemző – „szabad", átvitt értelmű felhasználásával találkozhatunk. E másfél sorban – *A sötét volt az első, / Fényt sohse látott szent kaosz* – a mózesi teremtéslegendára utaló alluzió rejlik („Kezdetben teremté Isten az eget és a földet. – A föld pedig kietlen és puszta vala, és setétség vala a mélység színén, és az Isten Lelke lebeg vala a vizek felett. – És monda Isten: Legyen világosság: és lőn világosság." Mózes I. k. 1: 1–3.)

Irodalom

Schöpflin 31–32.; Szabó R. 18.; Rónay: Me 273., 275., 274., 279.; Bóka: AEpk 203–04., 207–08., 229.; Hegedűs: AEnn 57–58.; Komlós 23–24., 31.; Vezér 80., 83.; Király II. 238.

231. Karnevál ellen

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. február 6. XXVIII. évf. 31. sz. 6. – Mulatság – Dyb. – További megjelenés: HM 1901. március 3. 2. – Dyb. (*Böjti szózat* címen). – Kötetben: Rd (1923) 95–96. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 490.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A HM változata – az általános gyakorlatnak megfelelően – feltehetően az „ollózó" helyi szerkesztő igazításainak nyomát őrzi.

Javításunk:

24. A rímhelyzetben levő *ur u*-ját – az előző sor *bír* szavához igazítva – *i*-re javítottuk

Szövegeltérések:

Cím: *Böjti szózat*	HM
1. bucsuzásod napja *itt volt*	HM
3. pénzünk fogytán,	HM
7. bucsuján	HM

8.	*A nép kegye, a nép kegye...*	HM
9.	*Hát a farsangon* tudniillik	HM
10.	villik	HM
15.	még *megvoltak a bálok.*	HM
16.	*A bálokról* most	HM
17.	igazam	HM
20.	*Hogy elmultak ime a bálok!*	HM
22.	*Felkereste* a	HM
23.	*hur,*	HM
24.	*ur.*	HM
29.	Jogász *és minden csudabál*	HM
36.	*Mert ön elhagyott* bennünket	HM
38.	*Mi már* bőjtben	HM

Keletkezéstörténet

Az alkalmi vers ötletét egy valóban elkészült s a vármegyéhez eljuttatott, a farsang ellen tiltakozó javaslat adta, amelyről hírei között a Sz így számol be: „A farsang ellen. Furcsa kis körírás érkezett tegnap Bihar megye alispáni hivatalához. A címe ez: Farsang ellen. Obszkurus szétküldői pedig nem akarnak semmi egyebet a farsang teljes kiküszöbölésénél. Hosszasan s komikusan okolják meg indítványukat. Különösen arra hivatkoznak, hogy a katolikus iskolákban maguk a paptanárok szoktatják rá a nebulókat a farsangolásra, mikor farsangi vakációkat tartanak s bálok, mulatságok rendezésére adnak engedélyt." A továbbiakban a közlemény ismerteti a körlevél szerzőinek felhívását: állásfoglalásra szólítják fel „a sajtót s a törvényhatóságokat a farsangolás szokása ellen". S az elmondottakhoz hozzáfűzi: „Most már csak az hiányzik, hogy a farsangimádó hölgyek és urak csináljanak egy kontra ligát a farsangpártolás mellett. A két tábor talán visszaadná Karnevál őfenségének alaposan megrongált hitelét." (Sz 1901. febr. 6. 4.)

Egy január közepén írt heti tárcájában – más kiindulásból és más konklúzióval – Ady is elégedetlenkedett Karnevállal, megállapítván, hogy „a farsang ma már nem a régi". Ezért „mondja ki" „Karnevál herceg detronizálását". „Mert úgy áll a dolog, hogy a csörgősapka hiába lármázik. Az embereknek elment a kedvük a nagy bolondságoktól, amik voltaképpen a legnagyobb okosságok." Mindebből azonban nem a farsang felszámolásának gondolatát szűri le, hanem éppen az ellenkezőjét. „Ez a jelszó, hogy: meghalt Karnevál, éljen a jókedv. Csak aztán ez a detronizáló jókedv eltartson sok-sok hosszú évig." (*Hétről hétre.* Sz 1901. jan. 13.; AEÖPM I. 418.)

232. Gringoire

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. február 10. XXVIII. évf. 35. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – További megjelenések: Fmo 1901. február 19. XVII. évf. 41. sz. 4. – Színház és művészet – Dyb; NbH 1902. február 5. II. évf. 29. sz. 3. – Színház – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 97. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 492.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból. A Fmo és a NbH szövege – főcím és számozás nélkül – változatlan utánközlés.

Javításaink:

1. A magyar átírású *Grengoárnak* alakot – minthogy a címben és a 7. sorban is az eredeti francia változatban szerepel – a francia helyesírás szerint változtattuk.
7. A sorvégi *volna* után kitettük a hiányzó vesszőt.

Keletkezéstörténet

Théodore Banville Gringoire c. színművét 1901. febr. 8-án mutatta be a nagyváradi Szigligeti Színház. A címszerepet a társulat tagja, Nyáray Antal (1869–1920) alakította, s a rövid dal játszi tréfálkozása elsősorban vele – bár nem az alakításával, hanem egyéb „viselt dolgaival" – kapcsolatos. A darab előadásáról szignálatlan kritikában Ady is írt, s abban komoly értékelést adva elismerte Nyáray „nagy hatású" alakítását, csupán azt vetette szemére, hogy „megmásította Banville-t, a nagy romantikust". (*Gringoire és Parasztbecsület.* Sz 1901. febr. 9.; AEÖPM I. 442–43.) Nyáray színészi tehetségét, eredetiségét különben már korábban is igen sokra tartotta. (L. *Hétről hétre.* Sz 1901. jan. 20; AEÖPM I. 428.)

Nyárayt az említett címszerep első alakítása előtt – miként a sajtóból kiderül – egy kissé komikus s ugyanakkor egyéniségére jellemző „malheur" érte. Az előadás előtt, még az öltözőben kabátja levetésekor „a zsebében levő gyufás-skatulya meghorzsolódva meggyulladt". Kabátja „egyszerre lánggal kezdett égni". Nyáray segítségért kiáltott, s a „hirtelen beszaladt tűzoltók gyorsan eloltották a tüzet". (Sz 1901. febr. 9. 5.; NN 1901. febr. 9. 4.) (A NN tudósításából még kiderül, „hogy Nyáraynak nem az ajándékba kapott új télikabátja gyulladt meg". E célzás hátterét a SzÜ 1901. jan. 11. számának egyik kis közleménye világítja meg, mely szerint Nyáraynak barátai és tisztelői nagyobb összegű ajándékot gyűjtöttek, amelyből a színész elképzelései szerint – minthogy télikabátja nem volt – „coboly prémes bundát" csináltatnak.)

A rövid dal tréfálkozó hangneme tehát összefügg a Nyáray körül kialakult megbecsülő, de ugyanakkor mosolyogtató, bohém atmoszférával. Ezt a légkört idézi meg Nyáray Antalról a Gringoire előadása alkalmából készített kis portréjában Fehér Dezső. Szerinte az elegáns, céltudatos színészek típusának „egyik pendantja a lump, a rongyos, adósság-csináló Nyáray Antal. Akinek soha sincs pénze, de mindig van esze és szíve, melynek kincseit ott pazarolja el előttünk igaz gyönyörűségünkre a színpadon. Aki maga télikabát nélkül fázlódik, de istenadta tehetségének fényével és melegével eláraszt mindnyájunkat." (NN 1901. febr. 9. 3–4.) Hasonló atmoszférát idéz fel Ady rigmusa is elegancia és bohémság szembesítésével.

233. A hang

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. február 10. XXVIII. évf. 35. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg II. számmal.) – További megjelenések: Fmo 1901. február 20. XVII. évf. 42. sz. 2. – Napi hírek; Szil 1901. február 24. XIX. évf. 8. sz. 2. – Különfélék – Adieu Bandi – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 97–98. – Gyűjteményes kötetben először AEöv-21 [MKl] (1962) II. 492.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A Fmo szignó nélküli utánközlése majdnem változatlan átvétel. A Szil publikációjában zavaró szövegromlás található: egy egész sor kimaradt.

Javításaink:

2. A *hang* után elmaradt írásjelet – a Fmo központozási korrekciójával egyezően – ponttal pótoltuk.
11. A *boltan* után – a Fmo és a Szil helyesebb szövegközlését követve – a hiányzó vesszőt kitettük.
15. A *műharaggal* rövid *ű*-jét – a Szil helyesírás és ritmika szempontjából helyesebb ékezését véglegesítve – hosszú *ű*-re változtattuk.

Szövegeltérések:

2. – A hang,		Szil
4. – A		Szil
5. *úgy*		Szil
12. [a sor hiányzik]		Szil
Kacagányt,	Fmo	
13. Éhesen,	Fmo	Szil
14. la*kk*al		Szil
15. m*ű*haraggal –	Fmo	
17. dic*t*ió		Szil
18. pang		Szil
19. A hang... [kiemelve]		Szil

Keletkezéstörténet

A rövid dal szatirikus hangja, Ady felháborodott indulata az 1901. febr. 6-án Marosvásárhelyen lezajlott időközi képviselőválasztások megrendítő eseményeivel, illetve azok képviselőházi visszhangjával kapcsolatos. Az említett napon Marosvásárhely mindkét választókerületében még az országos választás új periódusa előtt megüresedés miatt időközi új választásokat tartottak, s a város II. választókerületében mindez igen izgatott légkörben – verekedéssel és csendőrsortűzzel tetézve – zajlott le. A kormány- és a függetlenségi párti jelölt hívei egymást akadályozva a szavazóhelység megközelítésekor összeverekedtek. Az egyre szenvedélyesebb küzdelembe a csendőrség is beavatkozott, s ekkor a felizgatott tömeg dühe a csendőrök ellen fordult: dobálni kezdték, majd megkísérelték lefegyverezni őket. A parancsnokló főhadnagy erre sortüzet vezényelt, amelynek négy halottja és sok sebesült áldozata volt. A választáson egyébként a függetlenségi párt jelöltje győzött 10 szavazatnyi többséggel (a NN és a Nv 1901. febr. 7-i számainak tudósításai alapján). A képviselőház febr. 7-i és 8-i ülésén a függetlenségi párt vezetői óriási vihart kavartak a marosvásárhelyi vérfürdő miatt, s kormánypártiak és függetlenségiek kölcsönösen egymást vádolták a történtekért, megpróbálva saját felelősségüket is a másik félre hárítani. A Sz 1901. febr. 9-i számának vezércikke szerint – lévén a Sz kormánypárti lap – „a függetlenségiek azért csaptak olyan nagy lármát, mert – ők volnának alapjában hibásak a nép fanatizálása és felizgatása körül".

Ady indulata általánosítóbb: nem az egyik vagy a másik párt felelősségét keresi, hanem általában az ország vezetőiét. Ez nem csupán *A hang* c. rövid dalából derül ki, hanem az ugyanaznap publikált heti tárcájából is. Megrendült iróniával kommentálja a történteket: „A marosvásárhelyi vérfürdőre is szükség volt. Fürdeni kellett sok-sok embernek. Lehetőleg vérben fürödni. Nem a boldogtalan áldozatokra gondolunk, hanem a nagyságos honmentő műemberekre odafent. Műbeszéd a beszédjük, műhazafiság a hazafiságuk, a díszmagyar ruhájuk is az, még a frázisaik is, *műharag* a haragjuk is." (*Fiétről bétre*. Sz 1901. febr. 10.; AEÖPM I. 443.)

Irodalom

Bóka: AEpk 213–14.

234. A hó [Bizony, mikor...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. február 10. XXVIII. évf. 35. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok Egyről és másról" főcímmel jelent meg III. szám alatt.) – További megjelenések: Szil 1901. február 24. XIX. évf. 8. sz. 2. – Különfélék – Adieu Bandi – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg II. számmal.); Fmo 1901. február 26. XVII. évf. 47. sz. 3. – Napi hírek – Kötetben: Rd (1923) 98. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 493.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. A Szil utánközlése – főként központozásban, ékezésben gondozottabb, mint a Sz publikációja. A Fmo szövege kisebb eltérésekkel a Sz közlését követi.

Szövegeltérések:

1.	ifiu	Sz Fmo
2.	szüzi	Sz Fmo
3.	rímje	Sz Fmo
4.	Jó ra [a Jó kiemelve]	Sz
	Jó-ra [a Jó kiemelve]	Fmo
	cseng *a* hó	Fmo
5.	jogász kor,	Sz Fmo
9.	hatott	Sz Fmo
11.	ifjui buzdulásban	Sz Fmo
12.	nótát –	Sz Fmo
13.	hófuvás	Sz Fmo
	van"...	Sz Fmo
14.	sürü	Sz Fmo
15.	elémbe	Sz Fmo
16.	Rövidesen így	Fmo
	így	Sz
17.	A	Sz Fmo
	nekem,	Sz Fmo
19.	im	Sz Fmo

Keletkezéstörténet

Az időjárásváltozás – hirtelen megindult nagy hóesés – alkalmából született tréfás, sokfelé csapongó rigmus. Miként az egyik váradi lap híréből kiderül, a korábbi derűs, meleg idő a vers publikációját megelőző napon hirtelen téliesre fordult: „Kegyetlen, csípős szélvész, valóságos orkán dühöngött egész éjszaka, s reggel ólmos eső esett. Déltájban azután már tallérnyi pihékben hullott a hó, úgyannyira, hogy néhány óra alatt fehér lett minden." (Nv 1901. febr. 10. 5.)

A vers végén található zálogházi utalást Hegedűs Nándor az e kötetben közreadott 1900. őszi *Aktuális versek* [Az idő...] hasonló utalásával együtt annak bizonyítékaként említi, hogy maga Ady is „ügyfele" volt ennek az intézménynek (Hegedűs: AEnn 228–29.). Mindez lehetséges, de a tréfás utalásokat korántsem kell személyes élmények kifejezéseként felfogni: hiszen funkciójuk inkább csak tréfás összekacsintás a közönséggel.

Magyarázat

Sok Polluxot kapott a Castor: Castor és Pollux, illetve görögös formában Kasztór és Polüdeukész: a görög és római mitológia alakjai, Zeusz és Léda fiai, elválaszthatatlan ikertestvérek. Általában a bajtársi ragaszkodás példáiként szokás őket emlegetni: így használja Ady is.

235. Óda a betükről

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. március 19. XXVIII. évf. 66. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Betük ünnepe* címmel). – További megjelenések: SzÚ 1901. március 24. I. évf. 160. sz. 3. – Ady Endre – (*Betük ünnepe* címmel); SzV 1903. október 4. II. évf. 247. sz. 2. – A „SzV" tárcája – Írta: Ady Endre – (Csak részlegesen közli a verset); MiskN 1903. október 10. III. évf. 230. sz. 1. – Írta: Ady Endre – (Csak részlegesen közli a verset); Fmo 1903. október 11. XIX. évf. 231. sz. 3–4. – Napi hírek – Ady Endre – (Csak részlegesen közli a verset); Évk 1903. 245–46. („Költemények" főcímmel *Betük ünnepe* címen elsőnek közli a *[Mesék]* „A néma leány" címmel közreadott részlete és a *Zsóka búcsuzója* előtt – a főcím alatt: Írta és előadta: Ady Endre – a publikáció a Szigligeti Társaság „1901. évi március hó 24-én Nagyváradon" tartott „fölolvasó ülés"-e anyagának részeként jelent meg.); NN 1910. december 25. XIII. évf. 300. sz. – Karácsony [melléklet]: 7. – Írta: Ady Endre – (*Betük ünnepe* címmel s a vers végén hibás 1903-as dátummal). – Kötetben: Me (1903) 21–23. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 518–19.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. Szövege kiérleltebb, mint a Sz, a SzÚ vagy az Évk publikációja. A SzV, a MiskN és a Fmo közlése voltaképpen a Me nyomán történt, de nemcsak sok szedési hibával, hanem a kötet rossz, figyelmetlen lapozása következtében a szöveget teljesen összezavaró másolási tévedéssel is: az *Óda a betükről* szövegét csak a 36. sorig közlik, majd a publikációt a Me-ben e vers után következő *Vizió a lápon* c. költemény 34–52-ig terjedő sorainak mechanikus hozzáforrasztásával fejezik be. A hibát valószínűen a SzV szerkesztői követték el, s a másik két lap onnan „ollózott". A NN kisebb-nagyobb nyomdai eltérésekkel a korai nagyváradi közléseket követi.

Szövegeltérések:

Cím: *Betük ünnepe*	Sz	SzÚ				Évk	NN
1. emlékei		SzÚ				Évk	NN
tünnek,		SzÚ					
tűnnek,			SzV		Fmo		
2. uccákon	Sz						
lengedez,		SzÚ				Évk	NN
3. Tudjátok-e	Sz						
hogy piros *napos* ünnep:				MiskN	Fmo		
piros betüs [kiemelve]	Sz						
pirosbetüs		SzÚ	SzV				
4. Fekete betük [kiemelve]	Sz						
betűk					Fmo		
7. gyűjtjük						Évk	
8. meleget,	Sz	SzÚ					
10. nékünk		SzÚ					
szabad	Sz	SzÚ					
szabad;						Évk	NN
12. megváltó gondolat [kiemelve]	Sz						
13. [új strófát kezd]				MiskN	Fmo		
A				MiskN	Fmo		
bálványok *vajba* miből		SzÚ					
14. honfi haragot,						Évk	NN
15. Jelszavukat,		SzÚ				Évk	NN
ha hogyha		SzÚ				Évk	NN

16. Apró,			SzV			Évk	
kiformált,	Sz						
ólomdarabok		SzÚ					
ólomdarabok?			SzV	MiskN	Fmo		
17. bálvány		SzÚ					
18. bolondá				MiskN			
lehet,	Sz	SzÚ				Évk	NN
19. ünnepelfük				MiskN	Fmo		
20. ólombetüs			SzV	MiskN			
ólombetűs					Fmo		
21. ország, a hatalom,							NN
hatalom		SzÚ					
23. dalos	Sz	SzÚ				Évk	NN
szív	Sz	SzÚ		MiskN	Fmo	Évk	NN
29. [új strófát kezd]				MiskN	Fmo		
Légy				MiskN	Fmo		
termékeny éllel, [sh]							NN
31. szerte széjjel,	Sz				Fmo		
32. betűk					Fmo		
33. cseppenkint			SzV	MiskN	Fmo		
ki vérünk	Sz						
ki vérünk,		SzÚ				Évk	NN
34. fulad,			SzV				
agyunk	Sz						
36. vagyunk!				MiskN	Fmo		
37. [Innen e vers további sorai helyett a *Vizió a lápon* 34–55-ig terjedő soraival folytatódik a szöveg.]			SzV	MiskN	Fmo		
Isten	Sz	SzÚ				Évk	NN
népe.							NN
38. íme	Sz	SzÚ				Évk	NN
büszkélkedünk,	Sz						
41. rendelésünk	Sz						
rendelésünk.		SzÚ					
rendelésünk:							NN
42. megváltásért áldozat [kiemelve]	Sz						
43. szívvel	Sz	SzÚ				Évk	NN
44. súlyos	Sz	SzÚ				Évk	NN
45. forumon	Sz					Évk	NN
46. szíveinkben	Sz	SzÚ				Évk	NN
47. kárhozásunk	Sz						

Keletkezéstörténet

A költeményt Ady a sajtószabadság ünnepe alkalmából írta, amelyről a nagyváradi hírlapírók és nyomdászok a márc. 15-i évfordulót követő első vasárnap, tehát márc. 17-én közös lakoma formájában emlékeztek meg. A váradi lapok általában hosszabb tudósításokban számoltak be az ünnepélyes eseményekről: a hétfői megjelenési szünnapot követő keddi, márc. 19-i számukban. A Sz hasábjain az ünnepség körülményeinek és menetének leírása után a tudósító így fejezi be a program ismertetését: „Biró Lajos a jelenlevő hölgyekért emelt poharat. Aztán felolvasta Ady Endrének egy a szabad sajtó ünnepére írott versét. A tapssal fogadott verset tárcarovatunkban közöljük." (A szabad sajtó ünnepe. Sz 1901. márc. 19. 4–5.) Részletes beszámolót közöl a Nv is, megállapítva, hogy „a Fekete Sas nagytermében fényes lakomára gyültek egybe a sajtó munkásai". A program

ismertetése során leírja, hogy „végezetül Biró Lajos olvasta fel nagy hatással Ady Endrének, a kiváló talentumú ifjú költőnek megkapó, gyönyörű versét a betűkről. A társaság lelkes hangulatban késő éji órákig maradt az asztalnál, aztán pedig táncra kelt." (Nv 1901. márc. 19. 5.) Ady verséről a Tiszántúl 1901. márc. 19-i száma is elismerően írt: „Biró Lajos Ady Endrének egy igazán szép versét olvasta fel a betű hatalmáról, az újságírónak iránta való állandó szerelméről. A szerzőt lelkesen megtapsolták." (A Tiszántúl elismerő sorait ismertető kommentárokkal kísérve Hegedűs Nándor is idézi: Hegedűs: AEnn 129.)

Miként több 1900-as és 1901-es versében, Ady az *Óda a betükről* sorában is egyéni értelemben eleveníti fel a biblikus fordulatokat és motívumokat. Így a vers 21. sora konkrétan visszautal Jézus szövegére, a Miatyánk alábbi mondatára: „Mert tied az ország és a hatalom és a dicsőség mind örökké." (Máté 6: 13.) De ugyancsak biblikus értelmű a 37. sor kijelentése: alapja az az ismeretes – először és elsősorban Mózes könyveiben kifejtett – bibliai kinyilatkoztatás, mely szerint isten Izráel (Jákob) leszármazottait tekinti a maga választott népének. S hasonlóképpen adaptálja Ady az újságíró-sorsra a bibliai Messiás-legenda különböző motívumait (*megváltó gondolat; megváltást csinálnak;* továbbá a 40. és a 42–44. sorok).

Irodalom

Benedek II. 11.; Bóka: AEpk 204–05.

236. Tavasz [A nagykabát...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. március 31. XXVIII. évf. 76. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – További megjelenések: Fmo 1901. április 3. XVII. évf. 77. sz. 6. – Színház és művészet – Dyb; GyH 1901. április 5. 45. évf. 79. sz. 2. – Napi hírek – Dib – (*Április* címmel); HM 1901. április 7. 4. – Dib. – (*Április* címmel). – Kötetben: Rd (1923) 99. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21. [MKl] (1962) II. 493–94.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A Fmo szövege szinte változatlan utánközlés, a GyH publikációja pedig – ezt vette át a HM – feltehetően önkényes szerkesztőségi gondatlanságokkal „tarkított" szöveg. A vers kiadástörténeti sorsának furcsasága, hogy a 11–12. sora most a kritikai kiadásban jelenik meg kötetben először; nemcsak a Rd-ból maradt ki, hanem az összes bővített gyűjteményes kötetből is: az AEöv-21-től az AEöv-32-ig.

Szövegeltérések:

Cím: *Április*		GyH	HM
8. egy időben		GyH	
10. is		GyH	HM
11–12. [hiányzik]		GyH	HM
11. remény	Fmo		
13. verklis			HM
16. lány [nincs kiemelve]		GyH	HM
téma:		GyH	HM
felöltő, – [nincs kiemelve]		GyH	HM
17. költő: [sh]		GyH	HM

Keletkezéstörténet

Adynál gyakori, az időjárásváltozást megéneklő játékos alkalmi dal. Az egyik váradi lap kishíre hasonlóan regisztrálja a beköszöntött tavaszias légkört: „Kisütött a nap újra. A téli hideg után napsugaras verőfényben ragyognak az utcák. És az ibolya virít, és a rügyek hasadoznak..." stb. (Nv 1901. márc. 31. 6.)

237. Szinház [Oly ifju...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. március 31. XXVIII. évf. 76. sz. 7. – Dyb. – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 99. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 494.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

4. A *hetet* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.
5. A *sokáig* után kitettük a hiányzó vesszőt.
6. A *leszidják* után vesszőt tettünk.

Keletkezéstörténet

A vers publikálását megelőző napon a váradi lapokban nagyjából azonos szövegű színházi kommüniké jelent meg, mely szerint a vasárnapi, márc. 31-i esti előadás után egy hétre bezárulnak a színház kapui. „A nagyhéten nem lesz előadás, s csak húsvét vasárnapján nyílik meg újra az előadások sora." Az egyhétnyi szünet idején „több újdonságra készül elő a drámai és az operett személyzet". (Sz 1901. márc. 30. 5–6., ill. Nv 1901. márc. 30. 5.) A kommünikét a Sz méltatlankodó széljegyzetek kíséretében közli: megállapítva, hogy a szünet okára nem tud felvilágosítást, illetve magyarázatot adni. Hiszen azzal Somogyi direktor „elsősorban magának árt", „mert elesik az ünnepi bevételektől, amelyek kétségtelenül nagyobbak volnának a rendesnél". (L. Sz uo.) Ady rövid dala hasonló hangnemben figurázza ki a színház nagyheti szünetét. Az azonos napi tárcájában szintén foglalkozik az eseménnyel: elsősorban a társulatban bekövetkező személyi változások problémáját érintve. (*Hétről hétre*. Sz 1901. márc. 31.; AEOPM I. 476.)

238. A kocsi

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. március 31. XXVIII. évf. 76. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról" főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 100. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 494.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keletkezéstörténet

Fedák Sári 1901 márciusának utolsó napjaiban a debreceni színházban vendégszerepelt óriási sikerrel. A márc. 24-ével kezdődő és a hónap végéig tartó vendégjáték folyamán Fedák a kor ismert operettjeiben és zenés színműveiben (A baba, A gésák, Három

pár cipő, A bibliás asszony; némelyikben ismételten is) lépett fel: játékáról és a közönség nagy ovációiról a debreceni lapok általában lelkes hangú beszámolókat közöltek. A D a művésznő diákság húzta „kocsi"-járól tudósít: „A diákság a közönség távozása után kifogta a művésznő kocsijából a lovakat, s óriási éljenzés között húzta haza a piacon keresztül lakásáig." (D 1901. márc. 26. 3.) A jelenet a következő nap újra megismétlődött: „A kocsijából a tanuló ifjúság fogta ki a lovakat, és helyettesítette egész a művésznő Péterfia utcai lakásáig." (D 1901. márc. 27. 6.).

Egyébként Fedák vendégjátékáról a Sz is közöl részben debreceni lapokból – jórészt az Új Debreczeni Friss Újság különböző számaiból – összeállított beszámolót. Bevezetőjében utal a váradiak személyes „érdekeltségére" is és Küry Klára előző évi hideg debreceni fogadtatására (l. 99. *Ő itt van!* az AEÖV I.-ben; továbbá e kötetben: *Miss Mary és Miss Klára*). E témakörben való exponáltsága miatt is feltételezhető, hogy ezt az összeállítást éppen Ady végezte és vezette be. A debreceni lapokból közölt szemelvényekben említésre kerül – többek között – az ifjúság húzta kocsi is. Végül az összeállítás végén a szerző abbeli reményét hangoztatja, hogy ha Fedák a közeljövőben nem is, „de még e szezonban okvetlenül vendégszerepel Nagyváradon". (Sz 1901. márc. 28. 6.) Erre azonban csak 1902 májusában került először sor: l. e kötetben a *Fedák Sári* c. verset.

239. Szezon versek [Az április...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. április 20. XXVIII. évf. 92. sz. 3. – Hírek – Dyb. – További megjelenés: Fmo 1901. április 27. XVII. évf. 97. sz. 3. – Kassai élet – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 100–02. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 495–96.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A Fmo szövege csak részleges – a II. rész nélküli – utánközlés.

Javításaink:

12. Az *ember* után töröltük a vesszőt.
15. Az alapszöveg e sorában – *Aki a sötétben sompolyog* – valószínűen szedési hibából eredő egy szótagnyi többlet van, mert e strófában a kilencszótagos rímtelen és a nyolc szótagos rímes sorok váltják egymást. E sornak helyzete szerint nyolc szótagosnak kell lennie: ennek megfelelően a rimikailag zavaró s a grammatika szerint sem szükséges *a* névelőt a főszövegből töröltük.
16. Az *álma* után a felesleges vesszőt elhagytuk.
34. A *disze* után az elmaradt írásjelet vesszővel pótoltuk.
38. A *bolondját* után töröltük a felesleges vesszőt.

Szövegeltérések:

4. sör	Fmo
8–15. [hiányzik]	Fmo
16. előtt: II.	Fmo
17. más.	Fmo
27. baj	Fmo
32. előtt: III.	Fmo
32. szépen	Fmo
34. disze	Fmo
37. S *az* az	Fmo
38. bolondját,	Fmo

Keletkezéstörténet

Az alkalmi vers létrejöttének közvetlen indítéka a nagyon is jellemzően „bolondos" áprilisi időjárás. Miként a NN-nak a vers publikálását megelőző napi száma írta: „úgyszólván minden órában változik mostanában az idő". Meg is állapítja a lap, hogy „az időjárás naponkint" keresztülmegy „az ősz és tavasz minden fázisán, sőt néha a télből is kapunk egy kis mutatót". (NN 1901. ápr. 19. 4.) A Nv következő száma pedig „áprilisi hópelyhekről" ad hírt: „Egyik pillanatban verőfényes égből mosolyognak le a napsugarak, azután zord esővel elegy hó esik az aszfaltra, a szél meg süvít nappal-éjszaka." (Nv 1901. ápr. 20. 4.)

A versben az áprilisi időjárás-mozzanaton túl előforduló utalások közül az 5–7. sorig terjedő rész *ifju óriások*-ra vonatkozó célzása mögött van konkrét és kideríthető esemény. Egy ún. plágium-ügyre céloz Ady, amelyben Kiss József vádolt meg egy Juhász Sándor nevű teológust, aki viszont bebizonyította, hogy nem plagizált. Az esetről írott s az alkalmi vers előtt néhány nappal publikált cikkében emlegeti Ady a tekintélyeket romboló „ifjú óriásokat". (L. az *Elfelejtett affér* c. cikket: Sz 1901. ápr. 17.; AEÖPM I. 484–85.) A vers III. részében (16–31. sorig) emlegetett Irénke nyilván csak képzelt alak: a tréfás játékhoz szükséges néven nevezés. Ebből az időből legalábbis nincs adatunk Adynak Irén nevű hölgyhöz fűződő vonzalmáról (szerelme Bilkey Irén iránt csak a következő év tavaszától datálható, mert a színésznő 1902 áprilisában került a nagyváradi társulathoz).

240. Huszárosan

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. április 26. XXVIII. évf. 97. sz. 4. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 102–03. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 496–97.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

2. A sorvégi *állitás* – után vesszőt tettünk.
22. Az *olyan* – után kiraktuk a vesszőt.
34. Az *állitás* – után pótoltuk a vesszőt.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi verset Ady a Huszárosan c. darab – két másik egyfelvonásos színművel összekapcsolt – bemutatója nyomán írta. A darab szerzője Szohner Antal honvédelmi minisztériumi osztálytanácsos (ezért emlegeti Ady is a „méltóságos urat"), akinek leánya, Szohner Olga a nagyváradi színtársulat tagja volt, és apja darabjának ápr. 24-i első és egyetlen bemutatóján is szerepelt. Szohner Antal színművét igen tartózkodóan, sőt elítélően fogadta a nagyváradi sajtó. A Nv M.-jelű kritikusa egyenesen megállapítja, hogy a darabot „kár volt Váradon színrehozni". (Nv 1901. ápr. 25.) Szignálatlan kritikájában Ady is gúnyosan és fölényesen ír a bemutatóról: „Huszárosan az egyfelvonásos s vígjátéknak keresztelt miniszteri tanácsosi darab. Mit is írjunk róla? Jól játszották meg a színészek. A szerző leánya játszotta a darab női szerepét. Mulatott a közönség, s kedves udvariassággal hívta egy párszor függöny elé méltóságos s az irodalommal passzióból fraternizáló szerzőjét." Magáról a darabról még több iróniával szól: „Szcenirozott tárcalevél, mely valamelyik bácskai lap rovatában esetleg furorét keltett volna." S a summás

ítéletet még konkrét értékeléssel is megtoldja: „A kis, logikátlan história voltaképpen megelégedett volna egy szellemes monológ keretével is... Van egy pár ügyes ötlete, s dilettáns munkának beválik." (*Tarka este,* Sz 1901. ápr. 25.; AEÖPM I. 493–94.)

A *Huszárosan* c. rövid dalban az említett darab kezdetlegességeit és fogyatékosságait hozza összefüggésbe a városiassá alakuló Várad 1900-ban és 1901-ben többször megírt és megénekelt, ugyancsak kezdeti, átmeneti – utcakövezés, színházépítés stb. – viszonyaival.

241. A kis táncosnő

Megjelenés

Első megjelenés: SzÚ 1901. április 28. I. évf. 189. sz. 3. – Esti líra – Dyb. – (A vers adatait és szövegét – minthogy a korábbi Ady-filológia nem tartotta számon – Hegedűs Nándor közölte: ItK 1957. 128.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 498.

Szövegkritika

Alapszövegünk a SzÚ-ból.

Javításaink:

8. A *Viharos* után a hiányzó vesszőt kitettük.
12. Az *egyre* után kitettük az elmaradt vesszőt.
14. A *leszen* után pótoltuk a vesszőt.
18. Az *olvadoz* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.
22. A *mond* után a hiányzó vesszőt kitettük; a *furát* után a pontot a szöveg értelmének megfelelőbben kettőspontra cseréltük.
23. Az *ég* után a felesleges vesszőt töröltük.

Keletkezéstörténet

A nagyváradi SzÚ-ban 1901 folyamán az áprilisban megjelentetett *A kis táncosnő*vel kezdve Ady hét alkalmi verset publikált. Gyakoribb szereplése a SzÚ hasábjain összefüggött a lap szerkesztésében április végén bekövetkezett változással és az ennek nyomán meghonosított új – Esti líra c. – rovattal. A lapban Az olvasókhoz címmel kis közlemény található, mely szerint a SzÚ vezetését „a mai nappal Kaczér Vilmos vette át Szűts Dezsőtől, aki azonban főszerkesztőként továbbra is a lap kötelékében marad". Kaczér Vilmos a lap felelős szerkesztőjeként szerepel. (SzÚ 1901. ápr. 26. 3.) Kaczér Vilmos (1878–1953) később A Toll c. irodalmi és kritikai hetilap szerkesztője volt.

Hegedűs Nándor szerint az alkalmi dalban megénekelt „kis táncosnő" Bérczíné Horvát Irma, a nagyváradi színtársulat tánckarának tagja volt. (Hegedűs: ItK 1957. 128.; Hegedűs: AEnn 134., 137.) Férje, Bérczi Gyula a nagyváradi színtársulat – általában sikeres – komikus színésze volt. Hegedűs feltételezését nemcsak a táncosnő alakjára tett utalás – molett – támasztja alá, hanem a pajzán tréfálkozás is hoppon maradt hódolóiról és „sikeres" férjéről. A SzÚ korábbi számaiban több hasonló jellegű tarkaság jelent meg, amelyek szintén a színész-házaspár „rovására" tréfálkoztak. Így többek között arról, hogy Bérczi nappal katonáskodik, este a színházban játszik, az éjszakát pedig otthon a feleségével tölti. (L. a Levél az öltözőből, ill. a Párbeszéd c. apróságokat: SzÚ 1901. ápr. 24. 3.; és a Válaszok c. közleményt: SzÚ 1901. ápr. 25. 2.) Ady verses tréfálkozása tehát már egy kialakult élcelődéssorozat folytatása, újabb változata. Egyik heti tárcájában azonban Bérczinét komolyabban és érdemlegesen is említi: megjegyezve, hogy Nagyváradon az asszonyi tánc kultusza „mégis csak erős", ha egyelőre „a fess Bérczinén s a japán arcocskájú Désinén kívül nem is művelik". (*Hétről hétre.* Sz 1901. márc. 3.; AEÖPM I. 456.)

242. Halton Nagyváradon

Megjelenés

Első megjelenés: SzÚ 1901. május 1. I. évf. 192. sz. 3. – Esti líra – Dyb. – (A vers adatait és szövegét mint a korábbi Ady-filológiában ismeretleneket Hegedűs Nándor közli: ItK 1957. 129–30.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 499–500.

Szövegkritika

Alapszövegünk a SzÚ-ból.

Javításaink:

4. A *csóknak* után a szöveg értelmének megfelelően a kérdőjelet vesszőre cseréltük.
6. A *rózsa* után viszont az előbbi javítással összefüggésben a vesszőt változtattuk kérdőjelre.
12. A *beszélve* után vesszőt tettünk.
21. Az alapszöveg e sorában feltehetően szedési hibából származó egy szótagnyi többlet van, mert e strófa első felében kilenc szótagos rímtelen és nyolc szótagos rímes sorok váltják egymást. E tíz szótagos sorban egy szótag felesleges, ezért az *igazi i*-jét mint ritmikailag zavarót és értelmileg sem szükségest elhagytuk.
32. A *betéved* után a hiányzó írásjelet ponttal pótoltuk.
34. A *rózsa* után kitettük az elmaradt vesszőt.

Keletkezéstörténet

Mary Halton 1901 májusának első napjaiban vendégszerepelt a nagyváradi Szigligeti Színházban (Mary Haltonról l. még Ady versét 1900 elejéről e kötetben: *Miss Mary és Miss Klára*). A SzÚ tudósításai szerint máj. 1-jén, 2-án és 3-án lépett fel (mégpedig az első két napon A kis szökevény címszerepében, a harmadik nap A gésákban játszott: Mimóza, a teaházi énekesnő szerepét alakítva). Ady verse tehát előzetes hírverésként jelent meg, nem pedig a vendégszereplés benyomásainak összegezéseként. Hegedűs felhívja a figyelmet arra, hogy Halton a májusi vendégszereplést megelőzően már 1901. márc. utolsó napjaiban is játszott két estét Nagyváradon, s az egyik fellépéséről a Sz-ban megjelent szignálatlan kritikát talán Ady írta (e jelzetlen kritika az AEÖPM I. kötetéből hiányzik). Sőt a SzÚ 1901. márc. 25-i számában egy kis tarkaság – amelynek szövegét Hegedűs újraközölte – arról számol be, hogy Halton a Royal kávéházban Adynak „megköszönte szép és meleg rajongó kritikáját". Hegedűs csak abban téved, hogy szerinte Halton „már 1900-ban is fellépett Nagyváradon, és Ady ekkor is megénekelte". Nyilvánvalóan a *Miss Mary és Miss Klára* c. versre céloz, de annak forrását, keletkezéstörténetét nem ismerve minősítette az 1900 elején készült verset váradi ihletésűnek. (Hegedűs: ItK 1957. 128–29.) A *Halton Nagyváradon* megírása előtt tehát Ady már látta játszani az angol énekesnőt, sőt személyesen is megismerkedett vele. A többrészes alkalmi dal közvetlenebb hangvétele ilyen előzményekkel magyarázható. A vers utalásai pedig Halton sorra kerülő szerepléseivel függnek össze. A gésákban ő alakította Mimóza gésa szerepét, akinek a darabban egy hajóskapitány magyarázza el, hogy mi a csók. Ugyancsak A gésákkal kapcsolatos az „aranyhalacska"-utalás: ebben az operettben énekelnek róla. A kis szökevény c. operettben a „szökevény" Winnifredet játszotta, aki bohém ripacsok közé jut. A nagyváradi lapok általában Halton Mimóza-alakítását minősítették „becsesebb"-nek, de egész vendégszereplésének igen elismerő volt a kritikája. (Sz 1901. máj. 3. 5.; NN 1901. máj. 3. 6.; Sz 1901. máj. 4. 5.). A rajongó fogadtatásért és ünneplésért távozásakor Halton a nagyváradi közönséghez intézett nyílt levélben mondott külön köszönetet. (NN 1901. máj. 4. 5.) A vendégszereplést követő heti tárcájában Ady még egyszer visszatér Halton alakításainak kiemelkedő élményére. (*Hétről hétre*. AEÖPM I. 501.)

243. [Színházi poézis]

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. május 26. IV. évf. 121. sz. 4. – Nagyváradi Krónika – Dyb – (*Színházi poézis* c. és Titkos költők alcímű humoros cikkében szereplő versbetétek – a teljes cikk versbetétekkel együtt megjelent: AEÖPM II. 24–27.) – Kötetben: Rd (1923) 104–06. (A versbetéteket rövid – más tipográfiájú – sajtó alá rendezői utalásokkal és számozott sorrendben közli.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 500–02.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból. A verseket közös – a humoros cikk címét átvevő s ezért szögletes zárójelbe tett – cím alatt közöljük: *Színházi poézis*. Az egyes kis rigmusokat a cikkbéli előfordulások sorrendjében adjuk közre: szögletes zárójelbe tett római számokkal jelezve a különálló részegységeket. Néhány rigmusnak Ady által adott eredeti címe van: ezeket a sorszámok után mindenütt feltüntettük. A cikk prózai szövegét természetesen nem közöljük, csupán a versikék keletkezésének magyarázatánál hasznosítjuk néhány mozzanatát.

Javításaink:

5. A *lelked* után a felesleges vesszőt elhagytuk.
26. A *sivár* után az elmaradt vesszőt kitettük.
27. A *téged* után a hiányzó írásjelet vesszővel pótoltuk.
48. A *nézel* után vesszőt tettünk.

Keletkezéstörténet

Az egész cikk és a benne található versbetétek játékos fikció szülöttei. A feltételezés szerint a lap egyik munkatársa „a nagyváradi színház tagjait" akarta meginterjúvolni, az általa készített nyilatkozatok viszont nem közölhetők. Színházi látogatásának azonban mégis volt „némi eredménye", mert látogatása során „diszkrét írások ragadtak a kezéhez": a társulat különböző tagjaihoz írott versikék. Sorra közli megfelelő tréfás, prózai kommentárokkal a verses rigmusokat. A cikk végén „gyengébbek kedvéért" még elárulja, „hogy ezek a versek éppen úgy készültek, mint a színházi interjúk szoktak. Egytől-egyig falzum." S éppen ezért „Dyb" szignójával „inkább felelősséget vállal érettük". (*Színházi poézis*. NN 1901. máj. 26.; AEÖPM II. 24–27.)

Az egyes versikék képzelt összefüggéseit és hátterét részben Ady prózai kommentárjai világítják meg. Az első, *Levél* c. versikét bemutatva Ady megjegyzi, hogy arról „mindenki sejti, hogy Székely Irén kapta". S paródiája jellegét is közelebbről körülírja azzal, hogy feltételezhető szerzőként a Szigligeti Társaság valamelyik „tisztes polgári állású" tagjára célozgat. A versikében Blahánéné emlegetése mellett két kevésbé ismert utalás is található: az egyik Barbi Alice énekesnőre vonatkozik, aki éppen 1901 tavaszán adott hangversenyt Nagyváradon, amelyről Ady is írt tudósítást. (*Barbi Alice hangversenye*. Sz 1901. márc. 17.; AEÖPM I. 469–70.) A másik utalás *(Igaz vajjon, hogy fáj a lelked | A táj után, mit elhagyott?...)* Székely Irénnel kapcsolatos, aki nem sokkal előbb szerződött át Kolozsvárról a nagyváradi színtársulathoz (Székely Irén szerződtetésének indítékairól és előzetes tervéről l. e kötetben a *Primadonna* c. rövid dal jegyzetét). Székely Irén nagyváradi megtelepedéséről egyik heti tárcájában Ady külön is szólt: „Lakást talált már Székely Irén is. Nemsokára a mienk lesz s a kolozsváriak számára vendég." (*Hétről hétre*. Sz 1901. márc. 24.; AEÖPM I. 472.).

A [II.] rigmusban a színésznők körül legyeskedő katonatiszti és civil gavallérok ellentétének a századforduló idején eléggé banális témáját eleveníti fel. Kommentárjában szin-

tén erre utal: „A katonaság és a polgárság közötti jó viszonyra tekintettel nem mondjuk meg, ki kapta ezt a kis hadügyi verset." (AEÖPM II. 25.)

A [III.] rigmus *Szohnerkének* megszólító címe Szohner Olgának, a nagyváradi színtársulat tagjának szól. (L. még róla e kötetben *Az év komédiája* c. vers jegyzetét: Szohner Olga a színésznő-szépségverseny listavezetőinek egyike volt; továbbá a *Huszárosan* c. vers jegyzetét.) *Heine ur* emlegetése Heine Mint a virág, olyan vagy... (Du bist wie eine Blume...) c. versének alábbi – Elek István fordította – részletével kapcsolatos:

Kezem fejedre téve
Kérném az ég kegyét:
maradnál mindörökké
ily tiszta, szende, szép.

Ady tréfás kísérő megjegyzése szerint: „A vers – mint értesültünk – a gimnázium önképzőkörén jutalomért is pályázott." (AEÖPM II. 26.) Ady és Szohner Olga kapcsolatáról l. EmlAE II. 524–28.

A [IV.] rigmus esetében tartózkodik a közelebbi „leleplezéstől": sem a múzsa, sem a szerző személyét nem nevezi meg, illetve nem írja körül. Viszont megjegyzi a versikéről, hogy az „bátran nevezhető a közéleti szerelmi líra szerencsés kísérletének". (AEÖPM II. 26.)

Az [V.] játékos verset a kísérő prózai szöveg beállítása szerint Kulinyi Mariska kapta: szintén a nagyváradi színtársulat tagja; írója pedig „bizonyosan életerős férfiú". (AEÖPM II. 26.) A versben eredeti és kifordított, élcelődő értelmében felhasznált azra-motívum Heine Az azra c. verséből való. E vers utolsó strófájában feleli a szultánkisasszonynak a szerelemtől epedő ifjú rabszolga – Vidor Miklós fordítása szerint – az alábbiakat:

S szólt az ifju: „Mohamednek
hívnak, Jemenben születtem
az azráknak törzséből, kik
belehalnak, ha szeretnek".

Az utolsó, a *Hozzá* c. verses levelet Ady élcelődő megjegyzése szerint „Nyáray Antal kapta". Szerzőjét csak homályosan jelzi: „Női akrobata, vagy ki más írhatja, nem sejtjük. Mi nem csodálkozunk rajta, Nyáray is *primadonna*." (AEÖPM II. 27.) A bohém és kiemelkedő tehetségű Nyárayról: l. e kötetben a *Gringoire* jegyzetét.

Irodalom

Bóka: AEpk 214–16.

244. Nincs ballada

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. június 25. IV. évf. 144. sz. 3. – (Dyb.) – További megjelenések: Szil 1901. augusztus 18. XIX. évf. 33. sz. 3. – Különfélék – Adieu Bandi; HM 1901. augusztus 25. 3. – (Dyb.) – Kötetben: Rd (1923) 107. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 503–04.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. A NN-beli első közlés szövegét a Szil-ba való leadás előtt Ady vagy az utóbbi lap szerkesztői központozás és tipográfia tekintetében több helyen – a publikáció előnyére – módosították. A főszöveg kialakításához ezért vettük a Szil publikációját alapul, de a mottó utólagos s ekként nem hiteles aláírását mellőztük. A HM szövege a NN nyomán készült utánközlés néhány új hibával.

Javításunk:

A mottó alól az alapszövegben szereplő – *Több fővárosi napilap* – aláírást, illetve forrásmegjelölést – mint utólagos és ezért megtévesztő, a NN-beli első közlésből még hiányzó információt – elhagytuk.

27. A *Becsületes* után a NN és a HM közlésével egyezően vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

1. *B*enne		HM
2. h*í*rnek	NN	HM
3. Istenem rég'	NN	HM
6. diadal	NN	HM
7. „Tragédia, de dalban elbeszélve, [nincs kiemelve]	NN	HM
8. Vagy röviden drámai dal". [nincs kiemelve]	NN	HM
9. *í*rtunk	NN	HM
11. „Északi népeknek románcát" [nincs kiemelve]	NN	
„Éjszaki népeknek románcát" [nincs kiemelve]		HM
12. Igy h*í*vtuk	NN	HM
balladákat.	NN	HM
14. hézag [nincs kiemelve]	NN	HM
homály [nincs kiemelve]	NN	HM
15. *í*rnak	NN	HM
17. arc*u*latja	NN	HM
22. már	NN	HM
23. „Az északi népek románcát" [nincs kiemelve]	NN	HM
24. f*u*jja	NN	HM
28. *u*jra	NN	HM
31. „Tragédia, de dalban elbeszélve [nincs kiemelve]	NN	HM
32. Vagy röviden drámai dal". [nincs kiemelve]	NN	HM

Keletkezéstörténet

A rigmus ötletét a balladapályázat sikertelenségéről Ady minden bizonnyal az Erdélyi Múzeum c. folyóirat aktuális számából vette. A pályázatról l. bővebben: Jelentés a Kovács Sámuel-féle ballada-pályázat eredményéről c. közleményt, amelyet „Kolozsvárott, 1901. június 5-én" írtak alá „a bírálóbizottság tagjai": Széchy Károly, Csengeri János, Erdélyi Pál. (Erdélyi Múzeum 1901. XVIII. köt. 6. füzet, 368–71.)

A versben szereplő idézetek forrása Ady ötödik gimnáziumi irodalmi tankönyve: Magyar balladák (Megmagyarázták Greguss Ágost és Beöthy Zsolt). 2. kiadás, Bp. 1887. (E tankönyvről l. még AEÖV I. 223–24.)

Irodalom

Bóka: AEpk 216–17.

245. Modern lira

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. július 10. IV. évf. 155. sz. 3–4. – Hírek – Dyb. – További megjelenés: Fmo 1901. július 17. XVII. évf. 161. sz. 3–4. – Kassai élet – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 108–10. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 504–06.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A Fmo publikációja kisebb szövegromlásokkal tarkított, „ollózott" utánközlés.

Javításaink:

25. Az *iszom* után a hiányzó vesszőt pótoltuk.
28. A *lelép* után az elmaradt vesszőt kitettük.
30. A hibásan szedett *csengjük* szót a szöveg értelmének s a Fmo helyes korrekciójának megfelelően *esengjük*-re javítottuk.

Szövegeltérések:

10. más	Fmo
11. *ál*, [sh]	Fmo
13. Kisasszonyom	Fmo
15. bánja	Fmo
25. iszom	Fmo
28. lelép	Fmo
29. vagyunk	Fmo
37. poéta sors	Fmo
41–42. [nem kezd új strófát]	Fmo
44. lant tőkepénzzel	

Keletkezéstörténet

Játékos fikció alapján készült vers ez is, mint a – nem sokkal korábbi – *Színházi poézis* címen összefoglalt alkalmi rigmusok. Éppen ezért hiábavaló és eredménytelen konkrét megfelelések után kutatni, illetve ilyen jellegű hipotézissel előállni, miként erre a versek 1962-es kiadásának jegyzete kísérletet tesz: „Első versszaka Zsókára célozhat, illetve képzeletben neki vall az új szerelméről, valószínűleg Bilkey Irénről." (AEöv-21 [MKI] II. 718.) Persze, minthogy Ady fennmaradt első szerelmes verseinek múzsája valóban Zsóka volt, kézenfekvő és természetes a vele kapcsolatos gondolattársítás, bár a vers szövege és értelme szempontjából mindennek semmi funkciója sincs. A lényeg az, hogy a költő a fiktív helyzetben a „kisasszonyom"-nak nevezett első szerelmének vallja meg szerelmi életének mind számszerűségben, mind minőségben bekövetkezett rohamos „modernizálódását". Az már viszont teljesen téves feltételezés, hogy ebben az alkalmi versben „új szerelméről" vall, s hogy ez a szerelme „valószínűleg Bilkey Irén". E feltételezés nyilvánvalóan Ady Lajos téves életrajzi adatán alapul, aki szerint bátyja 1901 júliusában utazott a Dunántúlra a váradi színtársulat nyári állomáshelyére, hogy ott Bilkeyvel találkozhassék. (AL 88.) Mindezt már az AEÖPM III. kötetének egyik jegyzetében (347–48.) helyreigazítottuk: az eset 1902 júniusának végén és júliusának elején történt, hiszen Bilkey Irén különben is csak 1902 áprilisában került a nagyváradi Szigligeti Színházhoz. (L. erről Ady *Az új San-Toy* c. cikkét Bilkey Irén bemutatkozása alcímmel: NN 1902. ápr. 18.; AEÖPM III. 52–53.)

Egyébként magából a versből is kiderül, hogy e fiktív tréfából elképzelt *negyvenötödik ideál* nem színésznő, hanem *brettli-tündér*, azaz: orfeum-énekesnő. S valóban: Ady verse elsősorban az ekkor Nagyváradon szereplő orfeum-társulatok fellépésére célozgat. A lapok ez időbeli tudósításai szerint egymást követően két ilyen társulat is működött a városban: június végén a Csarnok kávéházban az ún. Somossy-csoport (Sz 1901. jún. 22., ill. 25.), majd július elején a Fekete Sas kerthelyiségében egy nagyobb orfeum-társaság (Sz 1901. júl. 3., ill. 6.; ez utóbbi hírcikkben a társulat névsorát – közöttük a hölgyszereplőkét – is részletezve). Az orfeumok nyári szerepléseiről Ady több esetben cikkeiben is ír: kifogást emelve a Váradon szereplő társulatok gyenge, szellemtelen színvonala

ellen. (L. *A hétről.* NN 1901. jún. 23.; AEÖPM II. 72–73.; *Orfeumok.* NN 1901. jún. 25.; AEÖPM II. 75.; *A hétről.* NN 1901. júl. 7.; AEÖPM II. 96–97.)

Az orfeumok megítélésében Hegedűs Nándor szerint Ady véleménye az egymást követő években lényegesen változott. Míg 1899-ben Debrecenben viszonylag elismerően, „barátságosan" írt róluk, addig 1900-ban elmarasztaló élességgel. (L. erről e kötetben az 1900. májusi *Axelrádék* c. rövid dalt és jegyzetét.) A *Modern lira* és az 1901. augusztusi *Nyárvégi strófák* c. bökversek Hegedűs interpretálása értelmében „azt mutatják, hogy Ady a rákövetkező évben már nem volt a brettlinek és az orfeumnak ellensége". (Hegedűs: AEnn 54.) Ez a beállítás néhány felületi mozzanatból és a vonatkozó tények nem teljes számbavételéből származó túlexponálás, és így végül is téves. 1900-ban Ady elsősorban az orfeumok nem magyar nyelvű és szellemű műsorai ellen lépett fel, 1901-ben pedig prózai cikkeiben a most már magyar jellegű és cégérű társulatok színvonaltalansága ellen emelt szót. Egyik tárcájában így summázta felfogását: „No ha ilyenek a *magyar orfeumok,* hát adjő, *nemzeti brettli!* Ebből nem kérünk." (*A hétről.* NN 1901. jún. 23.; AEÖPM II. 72.) Alkalmi verseiben viszont ettől függetlenül, illetve ezzel összefüggésben 1900-ban és 1901-ben is érvényesítette az orfeumokkal kapcsolatos ugrató-tréfálkozó hangnemet.

Magyarázat

S kereszt van – a kapuján: ez az utalás korántsem a két sorral korábbi *vallásos hölgy* „vallásos" viselkedésével van összefüggésben, hanem célzás egy helybéli ún. rendőri túlkapásra, amellyel egyik szignálatlan cikkében a vers megjelenése előtt Ady is foglalkozott. A következőket írja: „Sokaknak feltűnhetett, hogy némely utca néhány kapuján hatalmas, krétával rajzolt kereszt díszeleg. Az ember azt hinné, hogy vakációzó, pajkos diákok passziója ez. Pedig nem így van. A keresztek rajzolása *hivatalos rendőrmunka.* A posztokon álló rendőrök figyelmét hívja föl a megkeresztezett kapukra. Laknak pedig a keresztes kapus házakban olyan nők, kik nem állanak hivatalos rendőri felügyelet alatt, de foglalkozásuk, életmódjuk azt a gyanút táplálja, hogy vidám bölcsességgel élik vagy élhetik világukat." Az elmondottakhoz kommentárként még hozzáfűzi: „Mi értjük a főkapitány úr üdvös tendenciáját itt is, de nem sejti, micsoda megdöbbentő beavatkozás ez legegyénibb dolgokba?" (*Keresztek a kapun,* NN 1901. júl. 4.; AEÖPM II. 91.) A témára még az alkalmi vers megjelenése előtti heti tárcacikkében is tréfás utalást tesz: „A nagyváradi kapuk egynémelyikén keresztsértés történt. Holmi kréta-kereszteket letörültek." (*A hétről.* NN 1901. júl. 7.; AEÖPM II. 97.)

246. Fürdőlevelek XIII.

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. július 19. IV. évf. 163. sz. 3. – Nagyváradi Krónika – Dyb. – További megjelenések: GyH 1901. július 21. 45. évf. 167. sz. 5. – Vasárnap – Dyb – (*Fürdőlevél* címen, alcím nélkül közli a verset.); Fmo 1901. július 21. XVII. évf. 165. sz. 4. – Kassai élet – Dyb – (*Fürdőlevél* címen, alcím nélkül közli a verset.); HM 1901. július 28. 3. – Dyb. – (*Fürdőlevél* címen, alcím nélkül közli.) – Kötetben: Rd (1923) 110–12. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 506–07.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A GyH, Fmo és a HM szövege kétségtelenül „ollózás", feltehetően a helyi szerkesztők által eszközölt módosításokkal.

Javításaink:

4. Az alapszöveg különírt *fürdő levelet* szavait a cím (és az utánközlések) helyesírását követve egybeírtuk.

5. és 6. E két sorban a sorvégi írásjeleket értelemszerűen felcseréltük: az *uszodában* után kettőspontot, a *dal* után pontosvesszőt tettünk.
21. A *vallás* után az elmaradt kötőjelet – minthogy a „különbség" a vallásra is vonatkozik – kitettük.
33. Az *itt* után a hiányzó pontot pótoltuk.
45. A *már* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

Cím: Fürdőlev*él*	GyH	Fmo	HM
Alcím: [hiányzik]	GyH	Fmo	HM
Mottó: Uszoda, *13-ik* kabin.		Fmo	
1. *Szerkesztő ur! már maga a cim*	GyH		HM
2. eleget			HM
3. Igen én		Fmo	
5. u*z*odában: [sh]			HM
6. dal:	GyH		HM
10. mag			HM
16. Nem! –	GyH		HM
17. máskülö*m*ben			HM
21. vallás	GyH		HM
22. osztályharc [nincs kiemelve]	GyH		HM
24. nő			HM
31. cápának, [nincs kiemelve]	GyH		HM
cápának		Fmo	
38. oda!	GyH		HM
42. i*n*gyen	GyH		HM
45. már	GyH		HM
46. rám			HM
48. Cimem *tizenharmadik* kabin.		Fmo	
Cime*n* [sh]			HM

Keletkezéstörténet

A Körös-beli fürdőzés és az ún. „fürdőlevelek" témáját Ady már 1900 nyarán is több alkalmi dalában megverselte: l. e kötetben a *Juniusi dalok* és az *Aktuális versek* [Az idő...] c. rigmusait (továbbá a fürdőlevelek divatját érinti már az 1899 nyarán írt alkalmi verseiben: l. 126. *Dal a szalmaözvegyekről* és 131. *Haza a fürdőből* az AEOV I.-ben).

A *Fürdőlevelek* c. alkalmi dalban az előző évi *Juniusi dalok* egyik játékos fordulatát-ötletét („Kinek ilyenkor pénze nincs, / Az a Körös-vizben csücsül") bontja ki részletesebben, frappánsabban. Ennek a tréfás beállításnak része a furcsa alcím – XIII. – is, amellyel nemcsak azt akarja sugallni, hogy „sokadik", hanem azt is, hogy „szerencsétlen" ember munkája ez a fürdőlevél. Olyan emberé, aki fürdőhelyre utazás helyett csak otthon, a város valamelyik uszodájában „nyaral". (Ezt a 13-as számmal üzött kettős játékot az utánközlő lapok szerkesztői nem értették-méltányolták: a GyH-ban és a HM-ben ezért tüntették el – az első sor átírása árán is – teljesen, a Fmo-ban pedig egyszerűen „lefokozták" kabinszámmá. Ezt a „kettős" jelentést támasztja alá az is, hogy 1901 nyarán Ady kedvvel írogatott fiktív fürdőleveleket: így készített a maga szignójával „ellenjegyezve" levelet Bulyovszky polgármester s a színész Nyáray „nevében".) A Nagyváradi Krónika rovatban szerepeltetett fiktív sorozat – amelynek egyik darabja volt ez a vers – ötlete bizonyára magától Adytól származott. Ezért kultiválta személyesen is, s ezért „tervezgetett" még újabbakat is. A vers publikálása után közvetlenül így írt soros heti tárcájában: „nemsokára közölni fogjuk egy Nagyváradon szalmaözvegyeskedő férj »fürdőlevelét«. Abból világosan fogják látni a helyzetet s a nagyváradi éjszakai életet a fürdőn unatkozó szegény hitvestársak." (*A hétről*. NN 1901. július 21.; AEOPM II. 120.)

1901-ben Nagyváradon két uszoda volt: az elegánsabb, ún. Feldmann-féle a Szent László téren és a városligetnél a Pankolits-féle uszoda. (L. a helyi lapok híreit megnyitásukról és működésükről: Sz 1901. jún. 14., 16., 25.: mindhárom számban 6.; Nv 1901. jún. 16. 6., jún. 23. 6., jún. 29. 8.) Megemlékezik a két Körös-uszodáról Hegedűs Nándor is megállapítva – többek között –, hogy „mindkét uszodában egymástól jól elválasztott külön férfi és nő osztályt rendeztek be". Már kevésbé tűnik megalapozottnak az a jelenlegi és a már említett alkalmi dalokból elvont következtetése, mely szerint Ady „Nagyváradon nyáron szorgalmasan járt az uszodába". Továbbá vitatható az az egyik sorból *(Ki egyszer eddig ténfereg)* leszűrt feltételezése is, „hogy Ady nem a központban, hanem a Városliget közelében gerendákból és deszkákból épült uszodába járt". (Hegedűs: AEnn 144.) Megítélésünk szerint a fentebbi következtetésnek és feltételezésnek a vers szövegében nincs közelebbi konkrét alapja.

Magyarázat

A poétának tejtestvére / Lévén az öreg sorsharag: Petőfi Az utolsó alamizsna c. korai, 1923-as verse első két sorának – „A költő és a sorsharag / Egy anyaméhből született" – tréfás-játékos, a „rövid dalos" Adyra jellemző parafrázisa. – *S ott nincs riport, csak léha hal, / Apró falatja a* cápának, */ Melyről az ember néha hall* (l. e kötetben a „cápa" szót hasonló átvitt értelemben a nem sokkal később *Nyárvégi strófák* c. versben: a századforduló lapjainak egyik „nyári szenzációja", a holtidény egyik színes anyaga volt a híradás, tudósítás a Fiume és környékén nyaralók cápakalandjairól. E történetek jó része azonban fikció, kitalálás volt vagy legalábbis önkényes felnagyítás, kiszínezés. Ilyen értelemben célozgat Ady is a „fiumei cápa" már tréfás jelentést kapott témájára: „csak akik még Noéval gondolkoznak, hiszik el, hogy van holt szezon is, eseménytelen nyári szak, melyről újságíró nagyapáink sikerült vicceket gyártottak a fiumei cápa s társai cég alatt" stb. (*A hétről.* NN 1901. jún. 23.; AEÖPM II. 72.)

247. Makai halála

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. augusztus 8. IV. évf. 160. (szedési hibából eredő elszámozás; helyesen: [170]) sz. 3. – Hírek – Ady Endre. – Kötetben: Rd (1923) 112–13. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 325.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításunk:

13. Az *élet* után elmaradt vesszőt pótoltuk.

Keletkezéstörténet

Makai Emil (1870–1901) a századforduló érdekes – ma már jórészt elfeledett – költőegyénisége, aki az 1890-es évek második felében Heltai Jenő mellett az ún. zsurnaliszta-verselés egyik meghonosítója és kialakítója volt, a városias és zsúr-témák szanzonos hangvételű könnyed lírikusa. 1901. aug. 6-án igen fiatalon és többhetes nehéz szenvedés után meghalt. A közönség jelentős körében igen népszerű lírikus súlyos betegsége, szívbaja, majd halála eléggé általános, szinte országos megrendülést keltett. Állapotáról, kriziseiről így nemcsak az országos, de a vidéki – tehát a nagyváradi – sajtó is többször hírt adott. (L. többek között a Sz 1901. júl. 26-i, aug. 4-i, a Nv 1901. aug. 1-jei számaiban.) Aug.

6-án este bekövetkezett haláláról szintén részletesebb tudósítást adtak a lapok (BN 1901. aug. 7., Nv 1901. aug. 7.), sőt több lap külön nekrológban is megemlékezett az elhunytról. (Így a BN 1901. aug. 7-i számának tárcarovatában Molnár Ferenc írt róla, s aug 8-i számában Molnár szövegét vette át a nagyváradi Sz; a PH 1901. aug. 7-i számának Cs. H. [Csergő Hugó (1877–1944) újságíró, író betűjele] szignójú nekrológjában Ady versével rokon felfogás csendül meg: „Poéta-halállal halt meg. A szíve ölte meg"; A Hét csak következő, aug. 11-i számában gyászolhatta el a korábban a lap segédszerkesztőjeként is működött költőt: Telekes Béla versben, Heltai Jenő prózai sorokban emlékezett meg róla.)

A NN szintén méltó módon és önállóan gyászolta az eseményt: Ady nemcsak verset, hanem szignálatlan lírai hangú rövid cikket is írt. (*Makai Emil.* NN 1901. aug. 8.; AEÖPM II. 146–47.) Érdekes, hogy korábban Ady Makai Emil poézisét és lírai magatartását eléggé fenntartásosan ítélte meg. Így 1899 nyarán az igazi költészettől élesen elhatárolva, lebecsülően emlegeti a könnyed verselgetést: „A Heltai–Makai-féle törpeségek úsznak az anyagi és »erkölcsi« elismerésben, szegény Reviczky Gyula pedig részletekben halt meg." (*A hétről.* D 1899. júl. 15.; AEÖPM I. 170.) Elég tartózkodóan ír Makai Robinsonok c. egyfelvonásos vígjátékának debreceni bemutatójáról. (*Egy premier.* D 1899. okt. 7.; AEÖPM I. 198.), másutt pedig csupán „a fiatal költő nemzedék" „névre vergődött képviselői" között emlegeti Szabolcskával együtt (*Hétről hétre.* Sz 1900. dec. 23.; AEÖPM I. 392.), s csak mellékesen mint paródiaszerzőt hozza szóba egyik 1901 eleji tárcájában (*Hétről hétre.* Sz 1901. febr. 17.; AEÖPM I. 450.).

A fiatal korban és tragikusan bekövetkezett halál azonban Adyt is megrendíti. A poétasors végzetét érzi abban, hogy a könnyedén daloló Makait a szíve ölte meg. E megrendülés légkörében nevezi „a fiatal, magyar Hafiz"-nak prózai nekrológjában az elhunytat, s illeti szemrehányásokkal a „csontkezű, kaszás legény"-t: „Mért gyötörted meg ilyen hamar? Mért nem engedted tovább sajognia az ő nagy szomorú szívét? Hát nagyon nyugtalanított téged az ő dalos jajgatása?" (*Makai Emil.* NN 1901. aug. 8.; AEÖPM I. 147.) A versben még általánosabban és ugyanakkor személyes szorongásokat is megszólaltatóan fejezi ki a poétasors ellentmondásos megpróbáltatásait. (L. még EmlAE I. 747.) Adynak az elhunyt poéta iránti megbecsülését, illetve művei ismeretét bizonyítja a vers szövegének egyik fordulata is. *Az üres liljom Margitok:* utalás Makai Emil Margit c. verskötetére (1896), illetve költeményeinek hősnőjére.

Irodalom

Bóka: AEpk 238–43.

248. Nyárvégi strófák

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. augusztus 25. IV. évf. 183. sz. 4. – Nagyváradi Krónika – Dyb. – További megjelenés: Szil 1901. szeptember 1. XIX. évf. 35. sz. 2. – Különfélék – Adieu Bandi – (A II. rész elhagyásával közli a verset.) – Kötetben: Rd (1923) 113–15. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 507–509.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A Szil utánközléséből kihagyták a szorosabban csak nagyváradi aktualitású II. részt, forrásértéke éppen ezért csak részleges. S itt-ott a helyesírása is önkényes (megmagyarosított idegen szavak idegen írásmódját állítva vissza stb.), ezért választottuk alapszövegnek a NN közlését, amelyet egyébként a gyakori szedési hibák miatt több helyen szintén javítanunk kellett.

Javításaink:

3. Az *Es* szóból elmaradt ékezetet pótoltuk.
12. Az *Ubercihert* hiányzó ékezetét kitettük.
15. Az *árván* után hiányzó vesszőt kiraktuk.
17. A hibás *Kaposvártt* alakot *Kaposvárt*-ra változtattuk.
19. A *járvány* után pótoltuk a vesszőt.
25. Az *Es* elmaradt ékezetét kitettük.
40. A *Mért* felesleges ékezetét a szövegösszefüggésnek megfelelően töröltük.
47. A *megtett* után a szükséges vesszőt kitettük.

Szövegeltérések:

2. *ú*jra, *ú*jra már:	Szil
3. *ú*tra kelt	Szil
5. *bú*sebb	Szil
7. t*úr*	Szil
könnyeden.	Szil
9. le*ss*z	Szil
11. kereste	Szil
12. „Übercihert"	Szil
13. el-ellágy*ú*l	Szil
14. elm*ú*lásrul...	Szil
15–21. [hiányzik]	Szil
21–22. között: II.	Szil
28. Őszi, nehéz	Szil
30. szalma-özvegyek	Szil
32. tele*s*rni,	Szil
33. hossz*ú*	Szil
33–34. között: III.	Szil
34. elmé'k	Szil
39. le*ss*z	Szil
40. sz*í*nház	Szil
41. mi*ss*iókról	Szil
41–42. között: IV.	Szil
44. *saison*-hangu*l*attal	Szil
48. legfö*l*ebb	Szil
49. versbe*n*	Szil
Vers alatt: Nagy-várad, 1901. aug. 26.	Szil

Keletkezéstörténet

Jellegzetes, mozaikos szerkesztésű, többféle aktualitást egybeverselő dal. Összefoglaló motívuma mindössze a szezonváltás állapota: a lezáruló nyári „holt szezon" s a készülődés a pezsgőbb ritmusú, eseményesebb őszi évadra. A versben érintett különböző aktualitásokból kideríthető, hogy a költő alkalmi strófáit nem sokkal a közreadás előtt készítette. A különböző – egymástól jórészt független – utalások esemény-, illetve hírhátterét a vers különböző soraihoz fűzött magyarázatokban adjuk.

Magyarázat

Zárott kapukkal áll nagy árván, / Hogy renoválták, meg se látszik: a nagyváradi Szigligeti Színház épülete, amelyet az első színi évad után, a nyári szünet idejére bezártak. Javításától ez év július elejéről van már hír. (L. Sz 1901. júl. 10. 4.) – *Lakója mind Kaposvárt játszik:* a nagyváradi színtársulat nyári állomáshelye Kaposvár volt. Az előadásokat itt

augusztus közepén kezdték meg, és körülbelül egyhónapi időtartamra maradtak a városban. (L. erről Sz 1901. aug. 1. 7.; Sz 1901. aug. 14. 4.; Nv 1901. júl. 11. 5.; Nv 1901. aug. 24. 6.) A kaposvári vendégjáték előtt a színtársulat egy csoportja Balatonfüreden nyaralt, és ott egyben előadásokat is tartott. (Sz 1901. júl. 18. 6., júl. 24. 4.; Nv 1901. júl. 18. 6.) Az egész társulat 1901. szept. 25-én tért haza Kaposvárról Nagyváradra (Nv 1901. szept. 25.), és szept 28-án kezdte meg a váradi színi évadot. (L. erről e kötetben *Az első dal* c. vers jegyzetét.) – *El nem nyeli ezután a cápa / Ujsághasában a valót:* l. e kötetben az előbbi *Fürdőlevelek* c. vers jegyzetét. – *Békén hagyjuk Waldersee bácsit:* Waldersee gróf tábornagyról, az idegen hódítók ellen felkelő kínaiak ellen küldött nemzetközi intervenciós imperialista seregek főparancsnokáról és szerepéről l. e kötetben *Az év komédiája* c. vers jegyzetét. Ún. „pacifikáló" küldetésének befejezése után közel egy év múlva, 1901. augusztusában tért haza Németországba. (Sz 1901. aug. 10. 2–3.) – *Őszi nehéz gyakorlatot ró / Sok hétig még a garnizon:* a nagyváradi helyőrség különböző alakulatai augusztus második felétől kezdve szeptember közepéig Lippa környékére vonultak hadgyakorlatra. (L. az előzetes híreket: Nv 1901. júl. 14. 6., aug. 4. 6., aug 14. 5., aug. 22. 4.; a Nagyváradról történt elmasírozásról: Nv 1901. aug. 24. 5.) – *Ma még elmék az orfeumba:* a Nagyváradon 1901 nyarán működött orfeumokról l. e kötetben a korábbi *Modern líra* c. vers jegyzetét.

Irodalom

Bóka: AEpk 243.

249. A törpék napja

Megjelenés, indokolás

Első megjelenés: NN 1901. szeptember 7. IV. évf. 194. sz. 3. – Hírek – u. – Kötetben: Rd (1923) 115. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 509.

Indokolás: A szokatlan alkalmi szignó miatt van szükség arra, hogy Ady szerzőségét bizonyítsuk. Mert e rigmus alatt nem a szokásos Dyb jelzés található – mint ezt a Rd tartalomjegyzéke feltünteti –, hanem az Ady gyakorlatában egyébként nem használatos – u. – szignó. Persze önmagában a ritkán előforduló jelölés még korántsem orientál egyértelműen, hiszen éppen az 1901-es esztendőben Ady két hosszabb újságírói rigmusát is csak egyszer alkalmazott álnévvel jelölte: l. e kötetben *Az év komédiája* c. verset Idem, a *Herceg Karneválhoz* c. verset pedig Figura aláírással. Az – u. – szignó két feltűnéséről tudósít álnév lexikonában Gulyás Pál (Magyar írói álnév lexikon. Bp. 1978. 450.), de az egyik időben későbbi, a másik pedig sokkal korábbi, s ami a lényeg: nincs olyan adat, amely szerint e szignó verselgető, poéta hajlamú újságíró személyéhez volna kötheto. Persze előfordulhat az is, hogy e jel elírásból vagy szedési hibából került a vers alá. Például ez az – u. – szignó – mondjuk – eredetileg – a. – vagy – y. – volt, ami Ady esetében már kevesebb indokolásra szorulna. Ekkori versei és prózai írásai sajtópublikációiban elég gyakori a sajtóhiba „ördöge": akad ilyen bőven a szövegekben, olykor címben is. Miért ne történhetne meg egy esetben ilyen hiba a szignó jelölésében?

A Hírek rovatban megjelentetett alkalmi versek többnyire aktualitáshoz kötődők, s a vidéki, a nagyváradi napilap esetében ez a kötődés a helyi eseményekhez való kapcsolódással jár együtt mindenekelőtt. A szept. 7-én publikált *A törpék napja* c. vers előtti napokban a legfontosabb nagyváradi esemény Tisza Kálmán szept. 4-én tartott képviselői beszámoló beszéde volt. E gyűlés végén ajánlották fel ismét az idős politikusnak az október elején rendezendő választásokra Nagyvárad szabadelvű párti képviselő-jelöltségét. Minderről a NN 1901. szept. 5-i számában *Tisza Kálmán beszélt* c. szignálatlan – talán Ady tollából való – kommentáló írás jelent meg, amelynek legfőbb jellemzője a határozott megkülönböztetés Tisza Kálmán elvszerű liberalizmusa és a Széll Kálmán

vezette szabadelvű párt elvtelen gyakorlata között. Ennek összefüggésében válik egyértelművé a cikk alábbi mondata: „Széll Kálmán neve diszharmónia volt Tisza Kálmán napjában." (AEÖPM II. 196.) Hasonló szellemű a verssel azonos napon publikált A. E. szignójú *Czinegéék bölcsessége* c. vezércikk is. (NN 1901. szept. 7.; AEÖPM II. 197–98.)

A nagyokat, az óriást és a törpéket szembesítő motívum Adynak ez időben egyik – talán nem önálló, talán nemcsak rá jellemző – többször visszatérő gondolata volt. E szembesítő felfogás már a vers publikálását megelőzően jelentkezik nála két augusztus elején közreadott szignált cikkében. Először Szilágyi Dezső temetésével kapcsolatban elmélkedve csak elvi értelemben – megnevezés nélkül – él ezzel a szembesítéssel. (*A hétről.* NN 1901. aug. 4.; AEÖPM II. 141–42.) Majd a sorra kerülő parlamenti választások lehetőségeit s a Tisza Kálmánnal szembeni várakozásokat mérlegelve már szavakban is érvényesíti e szembesítést. (*A nagyváradi beszámoló.* NN 1901. aug. 13.; AEÖPM II. 163–65.) A lezajlott választások „szomorú" tanulságait pedig éppen ezeknek az ellentétes szavaknak, fogalmaknak jegyében szűri le. (*Tisza Kálmán megbukott.* NN 1901. okt. 4.; AEÖPM II. 227–29.) E szembesítést eleveníti fel Tisza Kálmán haláláról és Széll Kálmán kétes viselkedéséről szólva. (*A nagy halott s a törpe élő.* NN 1902. márc. 28.; AEÖPM III. 209–10.) Az elmondottakból világos, hogy e motívum Adynak egyik jellemző, aktualitásokhoz fűződő publicisztikai ötlete volt, amelyet írásaiban – változó összefüggésben – többször is megismételt. S miként ezt számos más esetben is tette, a publicisztikájában megérlelt gondolatát-ötletét verses formába is átemelte.

Nem hallgathatjuk el azt sem, hogy némi kételyt támaszt az emberben az, hogy Ady költői gyakorlatára nem jellemző ez az epigrammatikus verselés. A tematikában és a motivációban mutatkozó általános megfelelések mellett ez a verselési eltérés arra is ösztönözhetne, hogy *A törpék napja* c. verset esetleg ne is vegyük fel a biztosan Adytól származó művek közé, hanem a *kétes hitelű versek* csoportjába helyezzük át. Elegendő viszont, ha ezt a kételyt jelezzük, a verset azonban egyetlen érv alapján nem utasítjuk ki az életműből. Már azért sem, mert Adyra az 1900-as évek elején sokféle kísérletezés, próbálkozás volt jellemző a versformák tekintetében. Ezek sorába bőven beleillik egy epigramma jellegű rigmus is.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításunk:

4. A *marad* után a szedési hibából származó vesszőt értelemszerűen pontra változtattuk.

Keletkezéstörténet

Ady szerzőségét megindokolva már említettük, hogy az óriás és a törpék szembesítésének mozzanata augusztus elején felmerült Adynál. Szilágyi Dezső halálát s temetését követően idézi fel – valószínűen Mikszáth nyomán – a Szfinksz, a „szikla-óriás" alakjában a régivágású liberális politikus egyéniségét. S ehhez szatirikusan hozzáfűzi, hogy például „*Okvetlen* Arisztides [...] dicső politikai pályafutásának hetedfél éves évfordulója"-ra bizonyára nagyváradi küldöttség utazna a fővárosba és bankettezne. Viszont „Szilágyi Dezső temetésén nem volt egyetlen lélek nagyváradi sem." (*A hétről.* NN 1901. aug. 4.; AEÖPM II. 142.) Ezt a gondolatsort és beállítást folytatja a Tisza Kálmán választási beszéde elébe harangozó cikkében. „Szilágyi Dezső meghalt, csak Tisza Kálmánban bízhatunk" – állítja Ady, s az öreg Tiszát szólongatva így ír: „Mi nem fogunk sebeket tépni. Néma szemlélődésed kínjairól nem kívánunk hallani. Mi, a törpék is kínokat szenvedünk, pedig mi csak áldásait tudjuk a te művednek, a teremtés a tied volt." (*A nagyváradi beszámoló.* NN 1901. aug. 13.; AEÖPM II. 164.)

Más irányból rokon szemléletű e rövid alkalmi verssel Adynak a lap azonos számában megjelent A. E. jelű vezércikke, amelyben Czinege József tiszacsegei juhász-számadó

életszemléletét idézi meg ürügyül arra, hogy a magyar politikai élet viszonyait jellemezze. E fejtegetései is az előbbihez hasonló gondolatkörben mozognak: „Ez a Czinege József nem juhászszámadónak termett, hanem magyar politikusnak. Lehet ugyan, hogy a mai magyar politikusok szoktattak bennünket nagyon kicsi, alacsony mértékhez, s talán a mai magyar politikusok jó része válnék inkább be a juhászszámadói tisztben." Ebben az összefüggésben a magyar szabadelvű párt vezetőinek kicsinységét, törpeségét igyekszik bizonyítani Ady: „Czinege történeti alapon áll, mint Károlyi Sándor, Széll Kálmán s a többi." Mintha az egész ország Czinege József szellemi nívóján állna: „Czinegéék bölcsessége kormányozza ezt az országot. Czinegék legeltetik a juhokat, Czinegék hoznak törvényt, Czinegék közigazgatnak, s Czinegék cibálgatnak vissza bennünket az áldott középkorba. – Széll Kálmán, a fő-Czinege nem véletlenül ura az időknek.„ (*Czinegéék bölcsessége.* NN 1901. szept. 7.; AEÖPM II. 197–98.) Az összevető szándék és az észjárás e vezércikkben és e rigmusban igen hasonlatos.

Végül már a versike publikálása után Tisza Kálmán választási vereségét így kommentálja: „Mert voltak itt sokan törpe, hazug szolgái az óriásnak. Ő nem tudta, mi éreztük, hogy törpék és gonoszak. A mi nagy szeretetünket, imádásunkat és hitünket Tisza Kálmán és a liberalizmus iránt e szorgos törpék kamatoztatták." (*Tisza Kálmán meghukott.* NN 1901. okt. 4.; AEÖPM II. 228.) A fentiekből közvetlenül kiderül, hogy a rövid dalban Ady a liberalizmus eltűnőben levő „óriásait" (Szilágyi, Tisza Kálmán) és az elvtelen haszonélvező törpéket állítja szembe egymással.

Irodalom

Bóka: AEpk 243.

250. Az első dal

Megjelenés

Első megjelenés: SzÚ 1901. szeptember 28. II. évf. 1. sz. 3. – Esti líra – Dyb. – (A feledésbe merült Ady-publikációra – a vers szövegét is újraközölve – Hegedűs Nándor hívta fel a figyelmet: ItK 1957. 1–2. sz. 130.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 326.

Szövegkritika

Alapszövegünk a SzÚ-ból. Az ItK-beli posztumusz utánközlés eltéréseit természetesen nem tüntetjük fel, legfeljebb felhívjuk a figyelmet az újrapublikáló nagyon is önkényes mondernizálásaira. A SzÚ szövege eléggé nyomdahibás, így viszonylag sok helyen javítanunk kellett.

Javításaink:

10. A *pária* után a hiányzó vesszőt kitettük.
12. Az *este* után a felcsleges vesszőt töröltük.
15. A *karleányok* után kitettük a vesszőt.
17. A *lenni* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
22. A *bazár* után az elmaradt vesszőt kitettük.
23. A *Hej* formában előforduló változatot s a kötőjeles alakban szedett *kar-leányok* szót a vers szövegén belüli következetesség érdekében *Hejh*-re módosítottuk, illetve egybeírtuk, minthogy az előbbi a 15. és a 17. sorban, az utóbbi pedig a 15. sorban is így szerepel; a sor végére pedig vesszőt tettünk.
28. A *Festékes* után hibásan szedett pontot vesszőre cseréltük.
30. A *Megírtam* után az értelemszerűen szükséges kettőspontot kitettük.

Keletkezéstörténet

*Az első dal*t Ady a nagyváradi SzÚ-nak az új színházi évad kezdetével meginduló II. évfolyama 1. számába írta. Mégpedig a lap állandó „Esti líra" c. rovatának beköszöntő verseként. A SzÚ megjelenése és évfolyamszámozása természetesen a színházi évadhoz igazodott: I. évfolyama az 1900/1901-es évad folyamán, a II. évfolyam pedig az 1901/1902-es szezon időtartama alatt jelent meg. Az új szezon 1901. szept. 28-ával indult, a színtársulat Millöcker operettjét, a Gasparonét adta elő. (Nv 1901. szept. 28. 3.) Az új évfolyam kezdetén a korábbi szerkesztők (Szűts Dezső, majd Kaczér Vilmos) után egy időre Biró János, Biró Lajos öccse vette át a lapot. Az új szerkesztő az 1. számban felsorolja és bemutatja munkatársait, így közöttük Ady Endrét is a következő módon: „*Ady Endre*, az *Esti líra* rovat vezetője, a legtartalmasabb a fiatal magyar poéták között; kitűnő verselő. Rendkívül könnyen ír, de nehezen fog hozzá. Nagyon kellemetlen ember különben." (SzÚ 1901. szept. 28. 2.) A részben felsőfokban dicsérő, részben tréfásan csipkelődő bemutatásból kiderül, hogy az alkalmi verset Ady „hivatalból" írta: mint rovatvezető készítette az induló évfolyam Esti líra rovatának „első dalát". (Különben e rovatban már az I. évfolyam időszakában is több verse jelent meg Adynak.)

A versnek konkrét élménybéli háttere nincs. A költő az ekkoriban szokásos világfájdalmas tónusban ír a színház megnyitásának eseményéről. Ezért alaptalan Hegedűs ama feltételezése, hogy a költő „itt olyan esetre céloz", amikor valamelyik színésznőt „tiszt vagy pénzes ember" hódította el tőle. (ItK 1957. 130.) Játékos-tréfás pózról, beállításról van szó csupán.

251. Senki

Megjelenés

Első megjelenés: Szatmármegyei Politikai Hírlap (Nagykároly) 1901. szeptember 29. 1. évf. 3. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – (Az Ady-bibliográfiákban és -irodalomban eddig számon nem tartott verset az OSZK Hírlaptárában Lakatos Éva könyvtáros-bibliográfus találta meg, és megfelelő bizonyító-elhelyező eljárással Vitályos László publikálta: Ismeretlen Ady-vers 1901-ből. Kritika 1986. aug. 2–4.) – Kötetben és gyűjteményes kötetben a kritikai kiadás közli először.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Szatmármegyei Politikai Hírlap-ból.

Javításaink:

7. E sorban a strófaképlethez mérten, amely hatodfeles jambust igényel, egy szótagnyi többlet van – miként ezt a közreadó Vitályos László is jelzi –, ezért a *miért* kérdőszót rövidebb *mért* alakjára módosítottuk.
8. A *Miért* kérdőszót ugyancsak a rövidebb *Mért* alakra javítottuk Vitályos jelzésével egyetértésben; így iktathatjuk ki a strófaképletnek megfelelő ötös jambusi sorból az egy szótagnyi többletet.
9. E sorral új strófát kezdtünk, minthogy az alapszövegben valószínűen szedési hibából e sort a második versszak ötödik soraként tördelték. A jelenséget észlelte Vitályos László is, aki azonban – minthogy publikációja nem volt kritikai jellegű – módosítást nem végezhetett. A főszövegben ezt a javítást nemcsak a strófaképlet szabályosságának helyreállítása indokolja, hanem a második versszak és a harmadik versszak ekként majdnem azonos szövegű kezdősorának gondolatritmusa is. A sor végén a hiányzó írásjelet ponttal pótoltuk.

Keletkezéstörténet

A vers létrejöttének és az Ady-publikációk szempontjából eddig nyilván nem tartott Szatmármegyei Politikai Hírlapban történt közlésének közvetlen körülményeiről nincsenek adataink. Csak közvetett feltételezéseink lehetnek minderről, mint ahogy ilyen feltételezések révén igyekezett a vers újraközlését kísérő közleményében Vitályos László is eljárni. Vitályos felhívja a figyelmet arra, hogy verselés szempontjából az 1901-es esztendő is termékeny volt. S valóban: ebben az évben Ady 39 verset publikált (Vitályosnál azért szerepel 41, mert az *Éjimádó*-ciklus 3 darabját – amelyet a kritikai kiadás egyetlen költeményként publikál – 3 önálló közlésként számolja), ebből 32 újságírói rigmust adott közre szignóval vagy valamilyen álnévvel, 7 költeményt pedig teljes névaláírással. Ebből az utóbbi 7-ből (az *Éjimádó* egyes részeit külön számolva 9-ből) Ady 6-ot (ill. 8-at) vett fel a Me-be. A teljes névvel aláírt művek közül a *Makai halála* c. verset nem emelte be Ady a kötetébe. A másik ilyen teljes névvel jegyzett és kötetbe nem foglalt vers tehát a *Senki*, amellyel az 1901-ben publikált verses művek száma negyvenre, a névvel aláírtaké pedig nyolcra nőtt.

Az életműbe való befogadás, a hitelesítés műveletét Vitályos László igen nagy körültekintéssel végezte. Emlékeztet arra az „ismeretlen Ady-vers" felfedezésre az Irodalmi Újság 1953. júl. 18-i számában, amely fiaskóval zárult, mert mint Dutka Ákosnak az Irodalmi Újság 1953. aug. 1-i számában közreadott nyilatkozatából kiderült, a vers szerzője nem Ady, hanem ő volt. A tévedés pedig abból következett, hogy ezt a Dutka-verset a Szabad Szó c. lap 1907. máj. 16-i száma Ady nevével publikálta. Ez a „sajtókalózkodás" azonban 1907-ben, az Új Versek sikeres fogadtatása utáni periódusban történt. 1901-ben azonban még más volt a helyzet: Adytól verset közölni még nem jelentett feltűnő sikert, divatot. Vitályos azzal a lehetőséggel is számol, hogy e vers nem volt-e esetleg paródia, minthogy az ilyen jellegű verseknek az életműbe iktatására is volt példa. S utal egy közeli esetre is: „a nagyváradi Színházi Újság 1901. okt. 21-i számában Ady Endre neve alatt megjelent Zsóka c. vers, amelyet Koczkás Sándor a kritikai kiadás jegyzeteiben közöl" (AEÖV I. 478–79.) „és a »Zsóka-téma tréfás-goromba kiforgatásá«-nak tart, s mint lehetőséget felveti Biró Lajos szerzőségét". Cáfolja ezt a feltételezést és Adytól származónak minősíti a verset Szilágyi Péter. (Forma és világkép. Bp. 1981. 176–94.) Nem itt van a helye ezt a vitát folytatni, s valamilyen értelemben döntésre vinni. Viszont ha fenntartjuk azt a feltételezést, hogy esetleg mégis paródiáról van szó, akkor nem szabad megfeledkezni a helyi körülményekről. A nagyváradi újságíró körök tréfálkozó-ugrató légkörére és annak egyik jellemző fórumára, a helyi Színházi Újságra volt szükség ehhez. Adyt ugratni vagy verseit parodizálni aligha volt értelme egy távoli és rövid életű nagykárolyi lapban.

Ami viszont a leglényegesebb: a vers szövege, jellege egyáltalában nem paródiaszerű. Jól jellemzi Ady e költői periódusát – amelyben „egyre több jel mutat a későbbi nagy versek felé" – és e periódusban a *Senki* c. verset Vitályos László: „A most előkerült költemény nem tartozik az ígéretet hordozók közé. A borongós, rezignált hang, az érzelmesség a századvég hagyományos lírájához kapcsolják azt. A téma, a mondanivaló Ady akkori gondolat- és érzelemvilágától nem idegen, de a megverselés szintje és formája még az előző fejlődési szakasz színvonalán áll." Jól jelöli ki e vers helyét Vitályos a korszak „súlyosabb, személyes mondanivalót hordozó versei"-nek vonulatában: „Nem helyzetdal, valóságos eseményre utalhat a versbelyzet." Fontos benne az anya alakja, aki iránt a „gyermeki ragaszkodást, rajongást a költő felnőtt korában is megőrizte." Viszont „a versbeli leányalakot nem tudjuk ismert személyhez kapcsolni". Lehetett a nehezen felejthető zilahi Zsóka vagy a nagyváradi Márton Gabi, „de lehet más is". Figyelmet érdemlőnek találja Vitályos, „hogy itt bukkan fel először a ‚senki' általános névmás a szeretett nő megnevezésére", amely majd „a Léda és Csinszka közötti évek szerelmi lírájának gyakori szava" lesz.

Külön problémát jelent az, hogy miként került Ady verse a Szatmármegyei Politikai Hírlapba. Konkrét válasz erre sincs, de a körülményeket, a közvetett tudnivalókat Vitályos László e téren is felderítette. A Nagykárolyban megjelenő hetilap valószínűen

csak 1901 utolsó hónapjaiban létezett, mert mint Vitályos írja: „nem sikerült megállapítanunk, hogy december 31-én a 16. számmal végleg megszűnt-e, vagy csak az OSZK állományából hiányzik a folytatás (itt a 7–9. sz. nincs meg). Az id. Szinnyei József által összeállított s a Magyar Könyvszemle évfolyamaihoz mellékelt »A hazai hírlapirodalom« c. jegyzék csak 1901-ben említi." Megtudhatjuk továbbá, hogy „a hetilap tulajdonosa és szerkesztője Wechsler Gyula", s hogy „a kiadóhivatal Nagykárolyban van ugyan, de a szerkesztőségnek az első számokon budapesti címe van". Ami vagy azt jelenti, hogy „a felelős szerkesztőnek fővárosi állása, lakása, elfoglaltsága van" (ennél bővebbet nem sikerült róla megtudni), vagy pedig azt, hogy „fővárosi újságírókkal szerkeszteti a lapot". A „csonkán fennmaradt lapocska" politikai szelleme általában szabadelvű, és tárcarovatában a korabeli ismertebb szerzők közül Kabos Ede, Kemény Simon és Farkas Imre írásai találhatók. S az Ady versét közlő 3. számban a *Senki*-t „Biró Lajos Bálványrombolók c. novellája követi, amely először a nagyváradi Szabadság c. napilapban jelent meg 1901. jan. 10-én".

Furcsa ellentmondás, hogy míg Ady ekkori legjobb barátja, Biró Lajos csak utánközlésben adott novellát a hetilapnak, addig a költő első közlésként adott kéziratot. Vagy a *Senki* is megjelent már valahol máshol, amiről egyelőre nincs tudomásunk? Vitályos László is csak alternatív lehetőségeket tár elénk. Elmondva, hogy „Ady kisdiákként négy évet töltött Nagykárolyban. A szülőfalujához legközelebb eső város volt ez, később átutazóként is gyakran megfordult itt. Talán helyi ismerősök közvetítésével kértek tőle verset, s ő barátja novelláját is elhelyezte a lapban. De fordítva is lehetett, az ajánlatot Biró is kaphatta." (Idézeteink Vitályos László: Ismeretlen Ady-vers 1901-ből c. közleményéből, Kritika 1986. aug. – 2–4.) E nyitott kérdésekre vagy megint a kutatások véletlene hozhat választ, miként a vers is véletlenül került elő, vagy később sem tudhatunk meg ennél többet.

252. A választás s a pótadó

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. október 10. VI. [a számozás sajtóhibás; helyesen: IV.] évf. 223. sz. 3. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 116. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 510.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból. A vers fölött – mint általában a hírek, tudósítások esetében – dátum: Nagyvárad, okt. 9.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi versben Ady az egy héttel korábban lezajlott országgyűlési választásokra tekint vissza ironikus és rezignált modorban. Nagyváradon okt. 3-án volt a választás „napja", amelyen az előzetes félelmeket igazolva és mégis nagy „megrendülést" keltve kibukott a szabadelvű párt nagy öregje, Tisza Kálmán. A választás hivatalos eredménye szerint Barabás Béla, a függetlenségi párt jelöltje 1108, Tisza Kálmán pedig csak 828 szavazatot kapott. (Nv 1901. okt. 4. 3.) A történtekről eleinte Ady is töprengő reflexiókkal telített cikkekben elmélkedik: elvi következtetéseket és filozofikus általánosításokat keresve-kutatva. (L. *Tisza Kálmán meghukott*, *Reflexiók a bukáshoz*, *A nagy szélhámos*, *A bétről*. AEÖPM II. 227–29., 229–30., 231–32., 233–34.) E versben viszont már fölényesen szól a lezajlott választásokról. Ezért futtatja ki mondandóját a pótadó poénjébe: ezzel érzetve, hogy a választások „görögtűzével" semmi sem változott. Továbbra is gond marad a pótadó, amelynek jövő esztendei mennyiségéről éppen a napokban kell döntenie a városi tanácsnak. A lapok tudósításai szerint a városi főszámvevő beterjesztett előirányzata vagy az előző évi szinten, vagy további 2% emeléssel állapította meg a szükséges pótadó összegét. Ez pedig az adózóknak további megterhelést jelentett: hiszen Nagyvárad pótadója már 1901-ben is 47%-os volt. (Nv 1901. okt. 9. 2, 4.; Sz 1901. okt. 9. 3.)

253. Szintén strófák a szinházról

Megjelenés

Első megjelenés: SzÚ 1901. október 13. II. évf. 16. sz. 2. – Esti líra – Trott. – (A feledésbe merült Ady-publikációra – a vers szövegét is újraközölve – Hegedüs Nándor hívta fel a figyelmet: ItK 1957. 1–2. sz. 132–33.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 512–13.

Szövegkritika

Alapszövegünk a SzÚ-ból.

Javításaink:

1. A *beléd* után pótoltuk a vesszőt.
2. A *szerelmes* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
5. Az *ifju* után a hiányzó vesszőt kitettük.
9. A *habitüét* után vesszőt tettünk.
25. A *vallanom* után az elmaradt vesszőt kitettük.
30. Az *ember* után a felesleges vesszőt töröltük.
34. A *szeretett* után a hiányzó írásjelet ponttal pótoltuk.
35. A *sottis* után vesszőt tettünk.

Keletkezéstörténet

A *Szintén strófák a szinházról* – miként ez furcsa címéből is kiderül – egy másik vers kigúnyolására készült paródia. Eredetijét, pontosabban mintáját a Nv két nappal korábbi számában találhatjuk meg Strófák a színházról címen. A paródia nyomán lovagias ügy kerekedett, amelyről az egyik laptudósítás a következőképpen emlékezik meg: „A Színházi Újságban egy paródia jelent meg, mely Sas Ede hírlapíró egy másik színházi újságban megjelent versét travesztálta. Erre Karácsonyi Aladár, a Nagyvárad munkatársa megsértette Kaczér Vilmost, a Színházi Újság szerkesztőjét, holott az inkriminált verset, mely Sas Edét parodizálta, Ady Endre írta." (NN 1901. okt. 17.) Ebből a közleményből kiderül, hogy a paródia szerzője Ady volt (ezért nincs szükség szerzőségének külön indokolására), s hogy Sas Ede eredeti verse először a város másik színházi lapjában, a Nagyváradi Magyar Színpadban jelent meg. A paródia megjelentetésében tehát szerepet játszott a két színházi lap – a SzÚ (amelynek szerkesztését Bíró Jánostól Kaczér Vilmos vette át) és a Nagyváradi Magyar Színpad – közötti konkurencia is. Ez utóbbi lap példányait sajnos nem sikerült meglelnünk, de a Nv utánközléséből reprodukálhatjuk az Ady által célba vett eredeti szöveget. Sas Ede versét – bár az ItK-ban Hegedüs Nándor (ha egy szedési hibát elnézve pontatlan, okt. 14-i dátummal és itt-ott hibás szöveggel is) már közölte – ideiktatjuk, mert Ady gyilkos, sőt személyeskedő paródiája csak a vele való szembesítés révén érzékelhető:

Strófák a szinházról
(A Nagyváradi Magyar Szinpad-ból)

I.

Szerelmes vagyok beléd, Thália!
Szerelmes voltam már, mint kicsi gyermek.
Ott ődyelegtem sátorod körül
Az iskolának szent csarnoka helyett.

Voltam ló a Blaháné hintajában:
Nem tagadom meg fényes multamat!
S a karhölgyecskék kocsijába sokszor
Befogtam büszke Pegazusomat.

Pegazusom most más igát visel.
Szánt-vet, rögöt tör, kenyeret keres.
Hanem a mult arany-mezőire
El-elkalandozik a vén deres.
Szeret még olykor cukrot rágicsálni,
Nem házi kosztot: tápláló zabot...
Hej Pegazusom, ki ne rugj a hámból,
Mert helyetted majd ostort én kapok!

II.

Nem irigyelem a habitüét,
Ki bársony széken, első sorban ül,
És meg se mozdul arcán egy vonás,
Körül az ó nép bárhogy lelkesül.

A mesterlegényt, azt irigylem én,
Ki ott tolong, szorong a karzaton,
És jól oldalba döfi kedvesét,
Ha csók csattan el lenn a szinpadon...

III.

Valamikor egy naivát szerettem,
E láng oly tiszta volt, oly égi!
Fülébe forró vallomást rebegtem.
Fészket akartam rakni néki.

Bármit kivánj – szavaltam lázasan,
Lehozom neked csillagit az égnek...
S ő boldogító mosollyal felelt:
Ó vágyaim nem oly merészek!

S igazat mondott a kis aranyos:
Szerényebb volt sokkal, de sokkal.
Megelégedett szép szeliden a
Posztógalléron fénylő csillagokkal...

IV.

Szólt a komika: (szeme még hamis)
Voltam én hősnő, sőt naiva is.

*

Belém bolondultak tán százan is:
Mi több: szerelmes voltam magam is...

Mikor a diák gyerek szeretett:
Bárót kivántam, grófot, herceget...

*

S mikor szerettek grófok, hercegek:
Sóvárogtam a diák gyereket!...

(Megjelent: Nv 1901. okt. 11. XXXII. évf. 237. sz. 4. – Nagyváradi élet – Flott szignóval; ezt – Sas Ede állandó szignóját – figurázta ki Ady a *Trott* aláírással.)

Ady paródiájából – mint már említettük – lovagias ügy kerekedett. Az ügyről a NN 1901. okt. 17-i számának már idézett közleményén kívül rövid tudósításban a Nv 1901. okt. 18-i száma is hírt adott, a SzÚ pedig ugyancsak okt. 18-i számában vezércikkben foglalkozott vele. A SzÚ Egy párbaj c. vezércikke szerint: „Sas Ede verset írt egy nagyváradi lapban, melyet Ady Endre elmésen figurázott ki. A perszifláz a Színházi Újság hasábjain jelent meg. Sas Ede nem felelt paródiával a paródiára, ellenben durva sértő levelet íratott egy munkatársával e lap szerkesztőjének." (A SzÚ – a továbbiakban Kaczér magatartását és eljárását magyarázó – cikkének teljes szövegét Hegedűs nemcsak az ItK-ban, hanem könyvében (AEnn 169.) is leközli, de mindkét helyen rossz, dec. 18-i dátummal.) A párbajról tényszerű, kommentár nélküli leírást ad a Nv tudósítása. Ebből kiderül, hogy Karácsonyi Aladár nem mint a Nv munkatársa, hanem mint a Magyar Színpad szerkesztője provokálta Kaczér Vilmost. „A viadal a wolffi erdőben folyt le sebesülés nélkül. Kaczér Vilmos segédje Adorján Emil dr. és Biró Lajos hírlapíró volt. Karácsonyi Aladárnak Ardelean Jusztin és Marton Manó hírlapíró szekundáltak. Orvosként a párbajnál Julier Vilmos dr. és Meer Samu dr. kitűnő, fiatal orvosok szerepeltek. A párbajt, melynek föltétele egyszeri golyóváltás volt 25 lépés távolságról, Ardelean Jusztin vezette. A hatodik másodpercben Karácsonyi lőtt, és nem talált, mire Kaczér nem élt lövési jogával." (Nv 1901. okt. 18. 4.) (Hegedűs alapján a párbaj téves adatát közölte Kovalovszky is; továbbá téves az a feltételezése, hogy a *naivá*ra vonatkozó utalás Szabó Irmával lenne kapcsolatos, hiszen Ady nem lírai vallomást tett, hanem parodizált: l. Kovalovszky: EmlAE II. 556., ill. 320.)

Sas Ede (1869–1928) író, költő, újságíró ebben az időben a Nagyvárad c. napilap szerkesztője volt. Ady eleinte rokonszenvező várakozással írt néhány művéről. (L. *Mesék a valóságról.* Sz 1900. márc. 27.; *Egy érdekes este.* Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM I. 259–61., ill. 399–401.). Később, 1901 folyamán lapszerkesztői „álláshalmozásai", s ebből következő „összeférhetetlenségei" miatt határozottan ellene fordult. (Sas Ede a Nagyvárad c. lap mellett elvállalta a Debreczeni Friss Újság főszerkesztői tisztjét is, ez utóbbi pedig Nagyváradot támadó-piszkáló cikket közölt. A cikket újraközölve felháborodottan állapítja meg Ady: „Ezt a debreceni lapot Sas Ede nagyváradi hírlapíró szerkeszti. Újabb adat arra, hogy bizonyos egyéniségek sem erkölcsi, sem semmiféle inkompatibilitást nem ismernek." *Debreceni lap Nagyvárad ellen.* NN. 1901. júl. 21.; AEÖPM II. 120–21.)

Magyarázat

Habitüé: vendég, törzsvendég. – *Sottis:* skót kockás szövet, e szövegbeli jelentése: tarka.

254. Dalok a szüretről

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. október 16. VI. [sajtóhibás számozás; helyesen: IV.] évf. 228. sz. 3. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 117–18. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 510–12.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból. A NN szövegében viszonylag sok a központozást érintő szedési hiba, amelyek természetesen szerkesztői javítást igényeltek.

Javításaink:

17. A *mustra* után az elmaradt vesszőt kitettük.
19. A *szereti* után pótoltuk a vesszőt.
21. A *sürget* után a felesleges vesszőt töröltük.
23. Az *ügy* után a hiányzó vesszőt kitettük.
32. A *szüreteli* után vesszőt tettünk.
35. A *szüreteltek* után az elmaradt vesszőt kiraktuk.
37. A *Meglátják* után pótoltuk a vesszőt.

Keletkezéstörténet

A szüret alkalmából készült több részes tréfás versezet. Ötletet rá a szüret „hivatalosan" megállapított időpontja adott, amelyet még szeptemberben rögzítettek (a nagyváradi hegybíró a szőlősgazdák meghallgatásával okt. 14-ére tűzte ki a szüret határidejét: Sz 1901. szept. 25. 5.; Nv 1901. szept. 24. 5.). Okt. 14-ével azután meg is kezdődött „szép őszi verőfényben, vidám hangulatban" a szüret. A tudósítás szerint bő a szüret: „reményen felül termett a must". (Nv 1901. okt. 15. 5.)

Magyarázat

A bihari hegyekről / Komor dalt írtam egyszer: feltehető, hogy Ady arra a kiadatlan és elveszett, 1900-ban keletkezett elbeszélő költeményére utal, amelyet emlékezetből Ady Lajos emleget. Ennek kezdősorában idézi meg e hegyeket: „A bihari hegyek fehér tetője fénylett" (AL 64–65; lapalji jegyzetben). – *Egész ó-testamentum / Feltámad mindig őszre, / Tudniillik az a rész, / Melynek* Noé *a hőse:* célzás Noé bibliai történetének ama részére, amely szőlő-termesztéséről és megrészegüléséről szól. (Mózes I. 9: 20–21.)

255. A brettli

Megjelenés

Első megjelenés: SzÚ 1901. október 18. II. évf. 21. sz. 2. – Esti líra – Dyb. – (A feledésbe merült Ady-publikációra – a vers szövegét is újraközölve – Hegedűs Nándor hívta fel a figyelmet: ItK 1957. 1–2. sz. 133.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 514.

Szövegkritika

Alapszövegünk a SzÚ-ból.

Javításaink:

1. Az *unott* után a felesleges vesszőt töröltük.
2. A feltehetően sajtóhibás *megették* alakot az ideillőbb *megesték*-re változtattuk.
4. Az *Én*, illetve a *sóvárgó* után kitettük a vesszőt.
10. Az *unott* után a vesszőt töröltük; az *estek* után pedig pótoltuk a vesszőt.
11. A *fosték* után kitettük a hiányzó vesszőt.

Keletkezéstörténet

A színházi „körök" könnyed bosszantására szánt alkalmi vers. Éppen ezért nem kell szó szerint venni, miként Hegedűs tette, aki e versből arra következtetett, hogy Adyt 1901 nyarán „úgy látszik, a könnyű múzsa levette a lábáról". (ItK i. h.) A célzás a brettlire, amelynek *sátora a csillagos égbolt* volt, a Fekete Sas kerthelyiségében 1901 júliusában szereplő orfeumtársulatra vonatkozik. (L. erről e kötetben a korábbi *Modern líra* c. alkalmi vers jegyzetét.)

256. Idillum

Megjelenés

Első megjelenés: SzÚ 1901. október 19. II. évf. 22. sz. 2. – Esti líra – Dyb. – (Az elfeledett publikációra – a vers szövegét is közölve – Hegedűs Nándor hívta fel a figyelmet: ItK 1957. 1–2. sz. 133–34.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 514.

Szövegkritika

Alapszövegünk a SzÚ-ból.

Javításaink:

1. A *pásztor-leányok* után vesszőt tettünk.
6. A *szinpadon* után az elmaradt írásjelet vesszővel pótoltuk.
7. A különírt *pásztor ifju* szavak közé – a versbéli hasonló összetételek írásmódját követve – kötőjelet tettünk.
9. A *volt* után kitettük a hiányzó vesszőt.
12. A *nem* után pótoltuk a vesszőt.

257. A krisztusok mártirja

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. október 24. VI. [szedési hibából elszámozva; helyesen: IV.] évf. 235. sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre – („Strófák" összefoglaló címmel s a konkrét verscímek feltüntetése nélkül, csupán I., II. és III. számozással elsőnek közli az *Éjimádó* III. része és az *Éles szemmel* c. versek előtt. [Földessy Ady-bibliográfiájában – s az ő nyomán az Ady-irodalom több alapvető művében – alaptalanul szerepel e publikáció címeként a „Paraszt Apolló": AM II. 14.]) – További megjelenés: BN 1905. március 23. X. évf. 82. sz. 10. – Különfélék – Ady Endre – (*Krisztusok martirja* címmel). – Kötetben: Me (1903) 29. (*Krisztusok martirja* címmel); ÚjV$_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 56.; ÚjV$_2$ (1909) 56.; ÚjV$_3$ (1912) 56.; ÚjV$_4$ (1918) 38.; ÚjV$_5$ (1919) 47. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 19.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_2$-ből. Az ÚjV többi kiadásától a fentebbi csak központozásban tér el egy helyen: a 11. sor végén nincs vessző; s minthogy erre a vesszőre valóban nincs szükség: ezért döntöttünk az ÚjV$_2$ szövege mellett. A korábbi sajtóközlések s a Me szövegén Ady kissé módosított az ÚjV-be való fölvétel előtt.

Szövegeltérések:

Főcím: *Strófák*	NN			
Cím: I. [cím nélkül]	NN			
Krisztusok martirja		Me	BN	
1. *Valami vad* rajongást	NN	Me	BN	
4. Gond*atlan*	NN	Me	BN	
6. világ, –	NN	Me		
világ,			BN	
7. kerestem *bizón*, egyre			BN	
8. *h*armóniát...	NN	Me		
*h*armóniát.			BN	
11. dalolva,	NN	Me		$ÚjV_1$ $ÚjV_3$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$
12. alkonyán...	NN	Me		
13. vágytól.	NN	Me		
16. krisztusok...	NN	Me		

Keletkezéstörténet

Az 1900 és 1901 folyamán született lírai verseitől némiképpen eltérő szemléletű és hangvételű költemény. Bár bizonyos mértékig egy korábbi lírai motívumát eleveníti fel: az 1898-ban készült *Azuba* c. költeményének kétféle életszemléletet ütköztető költői gondolatát. *A krisztusok mártirjá*ban is a természetes „pogány" életkedvet és a „krisztusi" lemondás magatartását állítja szembe egymással. De míg ennek az ellentétnek az érzékeltetése az *Azubá*-ban szinte teljesen elvont és személytelen jellegű, s erős Reviczky-inspirációt mutat, addig *A krisztusok mártirjá*-ban már a költő egyéni fölismeréseit-tapasztalatait is hordozó személyes „vallomás" formájában jelentkezik.

E „vallomás" érzelmi-gondolati kialakulásának néhány mozzanata megfigyelhető 1901-es publicisztikai írásaiban. A versbéli szemlélet alapja Ady ekkori felfogása az emberi kiválóságról, melynek lényege, hogy ahhoz, hogy az ember önmaga lehessen, „le kell cibálnia magáról mindazt a hazug köntöst, amit a család, iskola, vallás és társadalom ráadott". (*Írók és írások*. Sz 1901. jan. 1.; AEÖPM I. 406.) Ez a gondolat szélesül nála később a glorifikált ösztönösség, természetesség és az embert „eltorzító" kényszerűségek kiélezett szembeállításává, miként ezt egyik ősz eleji tárcacikkében megfogalmazza: „Az életkedv micsoda lármás himnuszával tódul az ifjú sereg az iskolákba, első bilincsei közé a kényszerűségnek. Azaz a másodikba. Mert első a megszületés, második az iskola, harmadik a robotos élet... Az iskola tévútra vezeti a gyermeket, hogy aztán az élet kijózaníthassa." (*A hétről*. NN 1901. szept. 1.; AEÖPM II. 188.) S ezt a kontrasztot mélyíti tovább a „gyermeki" ösztönösség s a különféle „életbölcsek" ellentétévé a vers publikálása előtt néhány nappal közreadott tárcacikkében. Nyomatékosan állítja, hogy „valahányszor igazán magunkra találunk: gyermekek vagyunk". Ebből pedig az alábbi következtetésekhez jut: „S összetett lelkű, vívódó, modern emberek – kikből monstrumot csinálnak az édes szülők lágysága, az iskolamesterek korlátoltsága, a vallástanítók bigottsága, az ezer nem is sejtett igaztalanságával rájuk törő élet s ezer transzformálásán mesterkedő apostola (kik közül Mózes, az evangélisták, Lutherek, az enciklopédisták, Offenbach, Heine, Lasalle, Nietzsche és Ibsen is szörnyen elegendők) – örüljenek, hogy a gyermek-emlékek közül maradt egy pár még monstrum-lelkeikben." (*A hétről*. NN 1901. okt. 20.; AEÖPM II. 255.)

A vers lemondó hangulatát pedig érzékelhetően motiválja a társadalmi-politikai valósággal szemben fokozódó elégedetlensége. 1901 folyamán ezt ismételten is kifejezi, megfogalmazza. Az év tavaszán még csak körülírással: „Ím egyszerre csak elömlöttek a sűrű, vészes felhők. Bágyadt és szürke lett a világ." (*Hétről hétre*. Sz 1901. máj. 5.; AEÖPM I. 500.) Nem sokkal később már direktebben és erőteljesebben: „Csúnya, reakciós, fekete világ készülődik reánk. Csupa lelki bilincs, tiltó parancs és tekintély." (*A sajtó és hara-*

gosai. NN 1901. jún. 29.; AEÖPM II. 80.) S a vers keletkezése idején még általánosítottabban ír szorongó sejtelmeiről: „Valami érthetetlen, ijesztő nagy erő vissza akarja csinálni a világot. Hajt, kényszerít bennünket hátrafelé." (*A hétről.* NN 1901. okt. 13.; AEÖPM II. 244.)

Egy inkább színes, mint meghatározóan lényeges életrajzi anekdota szerint Adyt „az önmagára alkalmazott Apollo-metafora" használatában egy diákkori emlék is inspirálhatta. A költő zilahi tanára, Both István lányának emlékezete szerint apja egy alkalommal Ady és egy Phoebusz keresztnevű osztálytársa feleletét szembesítette egymással. S ekkor mondta volna a költőről: „ez a zömök falusi bizonyul Apollónak kettejük közül". (EmlAE I. 418., 420.)

A krisztusok mártirjá-ban megpendített pogányság-motívum az elkövetkezőkben Ady lírájában többször is visszatér: így legközelebb az 1902-ben írt *Vén faun dala* c. versében. A rezignált és józan „életbölcsesség"-nek s a Krisztus-képzetnek némiképpen hasonló azonosítása jelentkezik Ady egyik évek múlva írt novellájában. (*Jenő úr a Kálvárián.* BN 1907. márc. 31.; AEön 655.)

Irodalom

Szvatkó Pál: Ady két verse. Prágai Magyar Hírlap 1923. júl. 18. 2–3.; Schöpflin 35–36.; Halász: NA 102.; Rónay: Me 276–78.; Bóka László: Ady szimbolizmusa. In: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 395.; Bóka: AEpk 229–30.; Oleg Rosszijánov: A sokarcú isten keresése... ItK 1968. 2. sz. 204.; Király I. 319., II. 507.

258. Strófák

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. november 19. IV. évf. 256. sz. 5–6. – Irodalom – Írta: Ady Endre. – További megjelenés: MiskN 1904. január 21. IV. évf. 16. sz. 1. – Ady Endre. – Kötetben: Me (1903) 55–56. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 524.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A NN szövegét Ady a kötetbe való felvétel előtt több helyen módosította. A MiskN publikációja szedési hibákból eredő szövegromlásokkal a Me szövegét követi.

Javításaink:

7., 8., 12., 14. E sorokban a *hull*, a *lehullás*, a *Lehullani* és a *Lehullottam* szavak hosszú *ú*-ját – minthogy a mássalhangzótorlódás miatt a hosszú magánhangzónak ritmikai funkciója nincs – a NN közlésére alapozva, a helyesírásnak megfelelő rövid *u*-ra változtattuk.

Szövegeltérések:

2. önön gyászát		MiskN
3. *u*tja a bolondok *u*tja	NN	
4. meg se leltem... [kiemelve]	NN	
6. Hogy ő *éggel csatázni* jött el	NN	
8. lehullás eljő	NN	
9. *u*gy	NN	MiskN
sejt [kiemelve]	NN	
égrül	NN	

13. *így*	NN	MiskN
viharban	NN	
14. *így*		MiskN
így akartam. [kiemelve]	NN	
17. *bűnöd*	NN	MiskN
20. sajog, –	NN	
vár... [kiemelve]	NN	
22. futó bölcs, [kiemelve]	NN	
bölcs.		MiskN
23. *bűnöd*	NN	MiskN

Keletkezéstörténet

A *Strófák* Ady emberi-költői válságának egyik újabb változata. (Korábbi megszólaltatói 1900 végéről a *Még egyszer...* és *Misztérium* s 1901-ben a néhány héttel előbbi *A krisztusok mártírja* c. versei voltak.) Benne Ady a maga nyugtalanságát-bizonytalanságát egy kiélezetten heroikus-romantikus magatartásba igyekszik kivetíteni, amelynek objektív hangolású indítékait egy-két nappal korábbi heti tárcájában fejtette ki: „Azt a bizonyos »régi jó világot« már kompromittálni sem kell, annyira kompromittálták. Az *éden* hite is igen gyöngécske már. A másik hit azonban nem gyöngül: a változás jobb *lesz*. Ez a kis rögeszme teszi pokollá és mulatóhellyé a földet, termeli a bölcseket és bolondokat, az erényeseket és bűnösöket, mindent, mindent." (*A hétről*. NN 1901. nov. 17.; AEÖPM II. 284–85.)

A vers első részében lehetetlen rá nem ismerni a nagy mozdulatú nietzschei hősi gesztusok ihlető jelenlétére. Ilyenféle ösztönös inspiráció, pontosabban véletlen egyezés lehetőségét Ady sem tagadja, de azt a feltételezést, hogy itt konkrét Nietzsche-hatásról lenne szó, egy 1903 decemberében Somló Bódoghoz írt levelében határozottan elhárítja: „Nietzschét még nem olvastam, mikor egyik régi versem megírtam: »Lehullani csatázás nélkül: / Ez nagy!... S így szólni a viharban, / Lehullottam, de – így akartam«. De azért rám foghatja mindenki, hogy Nietzschét kísértettem meg rímekbe transzponálni..." (AEl I. 130.) Adynak abban feltehetően igaza volt (mert mi értelme lett volna „tájékozatlanságát" Somló Bódog előtt öncélúan fitogtatni), hogy 1901-ben „még nem olvasott" Nietzschét. Viszont az is tény, hogy 1900 és 1901 folyamán több nagyobb igényű lírai versében is kimutatható a nietzschei ihletés. Ehhez azonban korántsem volt szükség közvetlen olvasmányélményre, elegendő volt a baráti körökön, beszélgetéseken át érvényesülő áttételes hatás is. (Ilyen értelemben túlzó és hiábavaló az, amit a fentebbi levélre való hivatkozással, Földessy Gyulával és Benedek Marcellal polemizálva Hegedűs Nándor Ady kulturális „tájékozatlanságáról" állít: AEnn 57. Mert idevonatkozóan elsősorban az Ady műveiben található „nyomok" a perdöntő tanúk, s nem a nyilatkozatok vagy a költő olvasmányait érintő – különben nagyon is gyér – egyéb dokumentumok.)

A *Strófák* második részében romantikus jelképes jelentéssel kissé homályos értelmű célzások kerülnek egymás mellé. Így az *első asszonyom* értelmezőjeként használt *Tudásnak érett almafája* bibliai eredetű: az Éden „jó és gonosz tudásának fájá"-ra utal. (Mózes I. 2.: 16–17. és 3.: 1–23.) Nehezebben rögzíthető a 17. sorban felbukkanó homályos célzás: *Te bűnöd az én Gascogne-om!...* Talán átvitt értelmű utalásról lehet itt szó Edmond Rostand ismert darabjának, Cyrano de Bergeracnak címadó hősére. Hiszen a szövegösszefüggés szerint Gascogne itt nem helymeghatározásra, hanem egy szellemi magatartás, a gascogne-i legényekre általában, Cyranóra pedig különösen jellemző rátartiság érzékeltetésére szolgál. (L. a vers 20. sorának értelmező-magyarázó utalását: *Gőggel telt lelke csak sajog, vár...*) Ezt a feltételezést, a Gascogne szónak ezt a jelképes, áttételes értelmű használatát támasztja alá az az érdekes egyezés, amely e vers hangulata és az 1901. nov 9-i nagyváradi Rostand-bemutatóról készült színházi kritika néhány megállapítása között föllelhető. Rostand művét általában méltatva jelenti ki Ady: „Micsoda inspirált, felséges ötlet volt föltámasztani a nagyorrú, bátor, örökre hadakozó, egész világgal viaskodó

Cyranót". A főhős sorsát értelmezve pedig a vers mondandójával sok mozzanatban összecsendülő következtetésekre jut: „Szerelmi tragikuma a legteljesebb. De csőd az ő egész viharos, hadakozó poéta élete. A bátorsága megtörik Roxan ideáljával szemben. Bűnbe fulladt, szent, külön élete csak örökös kísérlet marad... Babérhoz, szerelemhez, boldogsághoz jut minden nála pulyább. Őt megöli a tragikumok tragikuma, az örök tragikum: a kiválóság." (*Cyrano de Bergerac.* NN 1901. nov. 10.; AEÖPM II. 276., 277.) Ady Cyranóba is azt „látja bele", ami *Strófák* c. néhány nap múlva készült-publikált – versének személyes mondandója volt. Ezt az értelmezést és összefüggést támasztja alá az is, hogy a „hiábavaló" viaskodás Adynak ekkor megrendítő élménye volt. Két hónappal korábban így vall erről: „Felnőtt embernek lenni kiskorú országban s azután önmagát gyömöszölve beilleszkedni liliputi partnerek közé... örök viaskodás magunkkal és a kényszerűséggel... Elbukni vértelenül..." (*A hétről.* NN 1901. szept. 15.; AEÖPM II. 206.) Azonos irányban mozgó gondolatok árnyalatokban eltérő megfogalmazásairól van szó.

Irodalom

Szabó R. 23.; Bóka: AEpk 231.

259. Terka

Megjelenés

Első megjelenés: SzÚ 1901. november 20. II. évf. 54. sz. 2. – Esti líra – Dyb. – (Az elfeledett publikációra – a vers szövegét is újraközölve – Hegedűs Nándor hívta fel a figyelmeg: ItK 1957. 1–2. sz. 134.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 515.

Szövegkritika

Alapszövegünk a SzÚ-ból.

Javításaink:

2. A *primadonna* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.
4. A *szokásom* után vesszőt tettünk.
5. Az *Isten* után pótoltuk a vesszőt.

Keletkezéstörténet

A játékos „színházi" versezet létrejötte egy korábbi, a SzÚ-ban megjelent ugratással kapcsolatos. Székely Irén San-Toy-alakítását érintő tréfás apróságokat közölt a lap, s ezek sorában a III. számú az alábbi fiktív ugratás: „San-Toy? Én csak Zách Terkát láttam. – Ady Endre" (Székely Irén mint San-Toy. SzÚ 1901. nov. 17. 2.) Ezt az ugratást viszonozta néhány nap múlva tréfás rigmusával Ady.

Zách Terka a nagyváradi Szigligeti Színház egyik kardalosnője volt, aki a San-Toy SzÚ-ban megjelent színlapja szerint egy kis epizódfigura, Mi-Kui szerepét alakította. Hegedűs Nándor még azt is elmondja, hogy Zách Jánosnak, a Körösön átvezető fahíd bérlőjének és ekként vámszedőjének lánya volt, aki a társulatban a kardalosnői szintnél később sem vitte többre. Az ugratás és a tréfás dal nyomán levont következtetése viszont, hogy Ady „szívósan udvarolt" volna a lánynak vagy legalábbis „csapta neki a szelet", aligha bizonyítható. (L. ItK i. h. és Hegedűs: AEnn 157–58.) A rövid dal is inkább tréfás játékosságra vall, mint akár felületes érzelmi kapcsolatra.

260. Vénasszonyok nyara

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. november 24. IV. évf. 261. sz. 4. – Hírek – Dyb – („Novemberi strófák" főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 118–19. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 515.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításaink:

4. A kilenc–nyolc szótagos jambusi periódusból felépített nyolcsoros versszak e sorában egy szótagnyi többlet van. E többletet – talán szedési hibából – a *tanitványait* alak okozza, ezért a szót *tanitványit*-ra módosítottuk.
7. Az *ősztől* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.

Keletkezéstörténet

A szeszélyes és hamar téliesre fordult őszi időjáráson ironizál Ady. A hónap elején nagy szélviharokkal zord, télies hideg köszöntött be, s a Körösön reggelenként már vékony jégtakaró is megjelent. (Nv 1901. nov. 1., nov. 3.; Sz 1901. nov. 8.) Később, a hónap közepén valamit enyhült, melegebb, szárazabb lett az idő, de gyakori volt a köd s a szél. (Nv 1901. nov. 17.) – A *Balzac mester*-rel kapcsolatos utalás valószínűen a francia író A harmincéves asszony c. regényére vonatkozik; ebben az összefüggésben és ekkor még az ilyen korú asszony „vénasszony"-nak számított.

261. A korzó

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. november 24. IV. évf. 261. sz. 4. – Hírek – Dyb – („Novemberi strófák" főcím alatt jelent meg II. számmal.) – További megjelenés: Fmo 1901. november 29. XVII. évf. 274. sz. 4. – Napi hírek – Dyb – („Téli strófák" főcím alatt). – Kötetben: Rd (1923) 119. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 515–16.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A Fmo szövege csak az előbbi nyomán készült utánközlés.

Szövegeltérések:

Főcím: *Téli strófák*	Fmo
1. intem	Fmo
8. náthától [kiemelve]	Fmo

Magyarázat

Shocking: l. e kötetben az *Aktuális versek* [Hogy vége...] jegyzetét.

262. A színház

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. november 24. IV. évf. 261. sz. 4. – Hírek – Dyb – („Novemberi strófák" főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 119. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 516.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Keletkezéstörténet

E rövid dalban Ady a zord novemberi időjárás jelenségeit (l. erről a *Vénasszonyok nyara* c. – szintén e napon publikált – rigmus jegyzetét) kapcsolta össze ironikusan tréfálkozva a színtársulat szubvencióigényéről a sajtóban néhány napja tartó vitával. E polémia elsősorban a Nv hasábjain folyt, a többi lap csak kommentálta, miként a NN-ban Ady is. A hónap közepén egy tájékoztató hírcikk jelent meg arról, „hogy a Szigligeti Színház igazgatósága a legnagyobb mértékben" rá van utalva „a város támogatására". A társulat igényét támogatva-indokolva a lap kifejti, hogy „még kisebb városok is részesítik bizonyos szubvencióban a színigazgatót, aki nálunk az üres falakon kívül nem kap semmit. Somogyi pedig nem pénzt kér, csupán azért folyamodott isten tudja hányszor, hogy a színház fűtési és világítási költségeit fedezze a város". (A színigazgató és a város. Nv 1901. nov. 15. 4–5.) Néhány nap múlva e tájékoztató állításait elmarasztaló vezércikket írt a lapba Kurländer Ede. Élesen kérdőre vonja Somogyi színigazgatót, hogy „milyen címen kér" szubvenciót, s leckéztető modorban utasítja el: „tőlünk, szegény várostól ne kérjen pénzt". „És minket senki se fenyegessen azzal, hogy becsukódnak a ... színház kapui... Legjobban cselekszik akkor, ha szándékolt akciójától önként eláll." (Színházunk szubvenciója. Nv 1901. nov. 19. 1.) Három nap múlva „Egy városatya" aláírással újabb vezércikket közölt a lap: szerzője indokoltnak tartja Somogyi kérését, s ezért védelmébe veszi. Szerinte „tévedés azt hinni, hogy ez a néhány ezer forintnyi (5–6000) kiadás megbolygathatná Nagyvárad óriási háztartásának mérlegét". (A színház szubvenciója. Nv. 1901. nov. 22. 1.) Majd a rövid dal megjelenése előtti napon „Egy másik városatya" aláírással újabb Somogyit támogató nyilatkozatot közöl a lap színházi rovata. (Nv 1901. nov. 23. 6.)

263. Vigasztalás

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. november 24. IV. évf. 261. sz. 4. – Hírek – Dyb – („Novemberi strófák" főcím alatt jelent meg IV. számmal.) – További megjelenés: Fmo 1901. november 29. XVII. évf. 274. sz. 4. – Napi hírek – Dyb – („Téli strófák" főcím alatt). – Kötetben: Rd (1923) 120. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 516.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A Fmo publikációja szedési hibákkal tarkított utánközlés.

Javításaink:

7. A *játszva* után a felesleges vesszőt töröltük; a *végig* után viszont az elmaradt vesszőt kitettük.

Szövegeltérések:

Főcím: *Téli strófák*	Fmo
1. lakója.	Fmo
7. végig	Fmo

Keletkezéstörténet

Ady zsurnaliszta költői gyakorlatában szokásos, többféle aktualitást tréfásan egybekeverő rövid dal. Magától értetődő, s a „novemberi strófák" előbbi időjárási célzásaival függ össze a költöző madarakkal kapcsolatos utalás. Némi megvilágosításra szorul viszont az ehhez fűzött másik két téma: Budapest sikkasztójáról és a villamos elkészültéről.

November közepén jelennek meg a lapokban az első hírek az egyetemi nemzeti párt volt budapesti vezetőjének, a klerikális és magyarkodó Kecskeméthy Győzőnek nagy összegű sikkasztásáról. A „23 éves, egri illetőségű joghallgató" a főváros „negyedik kerületi elöljáróságánál mint számgyakornok volt alkalmazva". Hivatali megbízásból kellett „egy szolga kíséretében" nov. 14-én délután körülbelül félmillió koronát (a lapok híradásai eltérőek: hol 550 ezer, hol 270 ezer, hol pedig 773 ezer koronát emlegetnek) átvinnie „az elöljáróság megbízásából a központi adóhivatalba". Ennek során a kísérő szolgát lerázva eltűnt a pénzzel, és nem akadtak nyomára. (Nv 1901. nov. 15. 7.; Sz 1901. nov. 15. 5.) Az első híradás és a *Vigasztalás* megjelenése közti több mint egy héten át naponta tudósítottak a lapok a Kecskeméthy sikkasztása és eltűnése körüli újabb fejleményekről. Így többek között arról, hogy állítólag a fiumei gyorsvonattal utazó Kecskeméthyt „Dombovárott az állomásfőnök felismerte", de végül is az erélyesen tiltakozó sikkasztót „továbbengedte". (Nv 1901. nov. 19.) Későbbi verzió szerint a hírhedt diákvezér – a rendőrség feltételezése szerint – Triesztbe érkezett, majd onnan Genovába utazott, s felszállt egy Dél-Amerikába induló hajóra. (Nv 1901. nov. 23.) A fentebbi hírek alapján emlegette Ady a délre repülést s a detektívek szégyenét. Kecskeméthy esetéről különben ebben az időben több cikket is írt: a klerikális szellemben nevelt ifjúság idealizmusának és erkölcsi „megbízhatóságának" kétszínűségét bizonyítva. (*Kecskeméthyék*, *Válasz a „Tiszántúl"-nak*, *Ismét Kecskeméthyék*. NN 1901. nov. 16., nov. 19., nov. 20.; AEÖPM II. 282–83., 287–88., 288–89.)

A villamosközlekedés bevezetése egyes nagyváradiaknak már régebben dédelgetett terve volt. E tervnek újabb aktualitást adott, hogy a nagyváradi közúti vasút építésére alakult részvénytársaság beadványban fordult a városi tanácshoz, amely e beadványnak a várossal szemben támasztott igényeit-követeléseit elháritva feliratot készített – többek között az építési engedély kiadása tárgyában – a kereskedelmi miniszterhez. (Sz 1901. aug. 7.; Nv 1901. aug. 8., 11.) A villamos ügye a továbbiakban újra meg újra visszatérő témája lett a lapoknak: tudósítottak a különböző aprólékos tárgyalásokról, s általában felpanaszolták az egész ügy körül támadt kilátástalanul hosszadalmas huzavonát. November folyamán végre megérkezett a miniszteri válasz, leirat, de a villamos építésének megkezdését még további objektív akadályok gátolták. (Sz 1901. nov. 17., nov. 21., nov. 22.; Nv 1901. nov. 10., nov. 11.)

264. „A csomópont"

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. december 6. IV. évf. 271. sz. 4. – Hírek – Dyb. – További megjelenés: Fmo 1901. december 11. XVII. évf. 284. sz. 4. – Napi hírek – b. – Kötetben: Rd (1923) 120–21. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 517.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A Fmo szövege az előbbi egyszerű átvétele, kiemelések nélkül.

Szövegeltérés:

11. elegendő Fmo

Keletkezéstörténet

A *derék jós* valóban létező személy: Falb Rudolf szegedi magánmeteorológus, akinek különböző – kissé zavaros és áltudományos jellegű – időjóslásait időnként közölték a lapok. Így a nagyváradiak is, persze többnyire ironikus modorban bevezetve-kommentálva. 1901 nyarán például a Sz ekként vezeti be időjóslásainak ismertetését: „Falb, a híres levelibéka újból feltűnt a horizonton... Az ő fejében már készen vannak ez év második felének kritikus napjai." (Viharpróféta jóslatai. Sz 1901. júl. 7. 8.) Novemberi prognózisát pedig Falb szakkifejezéseit is használva így ismerteti a Nv: „A szegedi időjós november hóra is kiadta már a maga próféciáját. A hónap első fele szerinte fölötte változatos lesz, különösen erős hatású csomópontok fogják az időjárást befolyásolni." (Nv 1901. nov. 5. 5.) Ady tréfás rigmusának elkészülte előtt már Falb következő évi prognózisának megjelenéséről is hírt adnak a lapok: „Most jelent meg Falb Rudolf legújabb időjóskalendáriuma, amelyben föl vannak tüntetve a jövő 1902-ik év kritikus napjai, s azonkívül jelezve van, hogy egyáltalán milyen időt várhatunk a legközelebbi esztendőre." (Falb legújabb jövendölései. Nv 1901. nov. 24. 7.)

265. A szép kapitány

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. december 21. IV. évf. 290. sz. 4. – Hírek – Dyb. – (További megjelenés: Nagyváradi Élet 1911. 2. sz. – különálló vasárnapi mellékletként adták ki a NN 1911. március 5. XIV. évf. 53. sz.-hoz; bővebb adatait, szövegváltozatait közölni nem tudjuk, mert e mellékletet az OSZK állományában nem találtuk.) – Kötetben: Rd (1923) 121–22. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 517–18.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításaink:

5. A *belőle* után pótoltuk az elmaradt vesszőt.
10. A hibásan szedett *szólott* szót a mondat értelmének megfelelően *szállott*-ra módosítottuk.
15. Az *Adjó* után a 13. sor analógiájára az elmaradt vesszőt kitettük.
17. A *vágyva* után kitettük a hiányzó vesszőt.
21. A *lányért* után a felesleges vesszőt töröltük.

Keletkezéstörténet

A szép kapitány c. versét konkrét esemény hatására írta Ady. Mégpedig Révész Bálintnak, a nagyváradi Vilmos-huszárok kapitányának az előző napon, dec. 20-án elkövetett öngyilkossága ihlette az átlagosnál igényesebb alkalmi versre a költőt. Nem is

önmagában ez az esemény, hanem a huszártiszt eddigi könnyed, elegánsan mulatozó, bohém módon nagyvonalú életének és a hirtelen, látszatra előzmény nélkül bekövetkező tragédiájának kontrasztja okozott megrendülést a tájékozottabb nagyváradi körökben. A helybeli lapok részletes és alapos kommentárokkal is kísért tudósításokban számoltak be a történtekről. Így – többek között – a NN és a Sz is. A NN beszámolója – amely valószínűleg Ady munkája – némi bizonytalansággal és tartózkodással szól Révész öngyilkossága indítékairól. A különféle találgatásokat a NN kommentárja – Ady tollára valló szövegezésben – elhárítja: „Beszélnek nagy kártyaveszteségekről, anyagi zavarokról, becsületbeli ügyről, amerikai párbajról, szerelmi csalódásról s mindenről, miről hasonló esetekben beszélni szoktak. Annyi tény, hogy az öngyilkosság okát nem tudja senki." (*Révész huszárkapitány agyonlőtte magát.* NN 1901. dec. 21.; AEÖPM II. 328.)

Ezzel szemben a Sz tudósítója a különböző okok együttesen összesűrűsödő és a kapitányt végső kétségbeesésbe kergető hatásában látja az öngyilkosság indokát. „Minden egyszerre zuhant rá – írja –: az kergette a halálba. Törzstiszti vizsgát kellett volna tennie, és semmi reménye sem volt rá, hogy leteheti. A játékban elfordult tőle a szerencse, és óriási összegeket veszített. Bántotta az is, hogy egy lányt megkért, és kikosarazták... Élt uriasan, vígan, szépen, huszárosan, és így is végzett huszárosan, szomorúan." (Szenzációs öngyilkosság. Sz 1901. dec. 21. 2–3.) A nagyváradi lapok egymásnak ellentmondó és többnyire csak részlegesen informált tudósításaiból aligha lehet pontosan kideríteni Révész kapitány öngyilkosságának konkrét okát vagy okait. Az eseményt már kortársként megélt Hegedűs Nándor úgy tudja, hogy „annak idején nyílt titok volt, hogy Révész Bálint kártya- és uzsoraadósságok miatt ment a halálba". (Hegedűs: AEnn 168.) Ennek a több mint fél évszázad távolságból elhangzó kijelentésnek a hitele azonban éppen úgy dokumentálhatatlan, mint az egykorú lapok tudósításainak ellentmondó feltételezései és ma már megmagyarázhatatlan elhallgatásai, illetve valószínűen megszépítő magyarázatai. Egyébként a vers motivációja szempontjából nem is lényeges az öngyilkosság konkrét oka, hiszen Ady általánosítva, egy magatartást és annak tragikus logikáját megjelenítve írt róla. Hasonló módon – társadalmi jelenséget általánosítva – elmélkedik a vers megjelenését követő napon publikált heti tárcájában is a „szép kapitány eseté"-ről. Mint az „éjszakai világ" egyik szerinte törvényszerű eseményéről beszél róla, s mint a magyar társadalomban bekövetkezett változások egyik jellemző tünetét értelmezi: az elhatalmasodó „dekadencia" látványos jeleként. (*A bétről.* NN 1901. dec. 22.; AEÖPM II. 330–32.)

Az eseményt később, 1903-ban Ady novellában is feldolgozta: a verstől már eltérő, inkább a heti tárcacikkével egyező felfogásban. (L. *Simeon és egy tűr.* BN 1903. dec. 25.; AEön 134–37.; a novellára és annak a vers témájával való összefüggéseire Hegedűs Nándor hívta fel először a figyelmet: AEnn 167–68.; a novella jegyzetében érinti e problémát Bustya Endre is: AEön 1301., továbbá: Kovalovszky: EmlAE II. 385.)

266. Békesség ünnepén

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. december 25. IV. évf. 293. sz. 6. – Hírek – Írta: Ady Endre – (*Békesség ünnepe* címmel). – Kötetben: Me [1903] 57–60. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 (1930) 524–25.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A kötetbe való fölvétel előtt a NN szövegén Ady több helyen módosított, javított.

Javításaink:

17. A *vigság* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
21. A *félhivatalosban* mind a ritmika, mind a helyesírás szempontjából felesleges hosszú *í*-jét rövidre változtattuk; s utána vesszőt tettünk.
27. Az alapszövegben az *Örvendezzél* után vesszö található, ami az ezt követő megszólítás előtt a mai és a hajdani helyesírási szabályzatnak mindenképpen megfelel. De minthogy ugyanez a szövegű sor a versben mindenütt másutt (a 2., 25., 61. és 69. sorban) belső központozás nélkül fordul elő, továbbá a hasonló szerkezetű megszólításos sorokban (az 1., 3., 5., 13., 26., 29., 62. és 68. sorban) szintén elmaradt a vesszö, ezt az egyetlen vesszőt töröltük. E számos példa azt bizonyítja, hogy Ady a periódus egységét érezte fontosabbnak, s nem azt, hogy a megszólítást vesszővel elválassza a mondat előbbi részétől. Fenti javításunk a szövegközlés egysége érdekében történt, mert e sorokban az írásjel elmaradásának poétikai-stilisztikai, hangulati jelentősége van.
34. A *Sirály* hosszú í-jét a NN közlésével egyezően rövid *i*-re változtattuk.
35. A *húhog* alakot a NN szövegére alapozva *huhog*-ra javítottuk.
49. Az alapszöveg *Bosszúló* szavának hosszú *ú*-ját a NN publikációjának megfelelően rövid *u*-ra igazítottuk.
64. Az alapszöveg különírt *föld dübörgést* szavai közé kötőjelet tettünk.

Szövegeltérések:

Cím: Békesség ünnep*e*	NN
1. emberek,	NN
11. h*u*zni	NN
14. Örvendezz*en*	NN
17. vigság	NN
18. *U*tvesztőkből	NN
22. *í*rva!	NN
30. világnak	NN
31. szörny*ű*	NN
32. szörny*ű*	NN
33. szörny*ű*	NN
34. v*i*jjog,	NN
35. sz*ú*köl...	NN
42. *S a*	NN
k*i*nnak	NN
44. k*i*n,	NN
47. törve,	NN
49. fenyeget	NN
51. iszony*u*	NN
55. *í*rás,	NN
59. élet... [kiemelve]	NN
64. földdübörgést,	NN
66. földi [kiemelve]	NN
67. csak,	NN
gyertya,	NN
68. villik.	NN
70. tudniillik...	NN

Keletkezéstörténet

A költőt körülvevő nyomasztó világ elleni szembefordulás újabb állomása ez a vers. De míg a két hónappal korábbi *A krisztusok mártirja* c. költeményében elsősorban a

maga áldozat-voltát panaszolja, addig a *Békesség ünnepén* soraiban a világ, a társadalom valóságos, illúziók nélkül szemlélt természetére igyekszik rádöbbenteni.

A társadalmi haladás megrekedésének, a világ fejlődése visszafelé fordulásának gondolata 1901 folyamán egyre erősebben foglalkoztatja Adyt. Ennek első – az esztendő októberéig terjedő – fölbukkanásait l. e kötetben *A krisztusok mártirja* c. költemény jegyzetében. November–decemberben egyre jobban elmélyülnek és végletesebben általánosítottak lesznek e keserű és kétségbeesett gondolatai. A jelen sivárságá nyomasztja: „Panaszkodunk, hogy kezdetben vala az éden, s utána jött és maradt a bűn. Hogy az aranykorszak vasra változott. Hogy melegtelen, sivár, derűtlen a jelen. Egyebet sem teszünk és írunk a panasznál... És egyéb fegyverünk sem volt és nincs most se a hitnél." (*A hétről*. NN 1901. nov. 17.; AEÖPM II. 284.) Később, már a karácsonyi várakozások hangulatában, az ünnep tartalmának kiüresedése, felületessége hökkenti meg: „A babonás miszticizmusra hajlandóságnak, a szentimentális ellágyulásoknak napjai tartanak most egészen karácsonyig... Úgy kell valóban lenni, hogy így karácsony előtt szinte hajlandók volnának egymást szeretni az emberek. De, hajh, csak a hajlandóságnál maradunk meg, s a miszticizmus keresése és az ellágyulás is csak olyan talmi nálunk." A karácsonyi formaságok kultusza és a kis aktuális ügyekbe való elmerülés ugyanabból a törekvésből fakad: „Nekünk súlyos problémák valójában, igazában nem kellenek. Nekünk betlehemesdi kell és városatya-választás." (*A hétről*. NN 1901. dec. 15.; AEÖPM II. 316.)

Adyban ekkortájt minden esemény ezt a távlattalan szemléletet erősíti. Így Kecskeméthy Győző esete (l. erről e kötetben a *Vigasztalás* c. vers jegyzetét), az erről folytatott polémia a váradi klerikális lappal, a Tiszántúllal (*Válasz a „Tiszántúl"-nak*. NN 1901. nov. 19.; AEÖPM II. 287–88.), saját sajtópöre a nagyváradi káptalannal és elítéltetése (*A nagyváradi káptalan tisztessége*. NN 1901. dec. 19.; AEÖPM II. 321.) vagy a „szép kapitány" öngyilkossága (l. erről e kötetben *A szép kapitány* c. vers jegyzetét). Úgy ítéli, hogy hét-nyolc esztendő alatt teljesen megváltozott „a kis magyar glóbus". Keserűen állapítja meg: „Sokára lesz már itt olyan harmónia, mint volt akkor. Micsoda dekadencia néhány esztendő alatt. Desperáltság, de emellett kínos, alattomos harc mindenütt. Hitünk, bizalmunk nincs már magunkban." Visszafelé, ellentétére fordul a világ: „Föllendülés helyett rettentő süllyedés, harmónia helyett mindenki harca mindenki ellen, önbizalom helyett a bigottéria becsempészése." (*A hétről*. NN 1901. dec. 22.; AEÖPM II. 331.)

Végül ezt a gondolatsort zárja le és összegezi Ady a NN ünnepi, karácsonyi számában közreadott szenvedélyes prózai írásában: a *Betlehem néma* c. cikkében. Ebben és a *Békesség ünnepén* c. költeményben azonos kiindulásból ítéli meg a világot. Hiszen prózában is megfogalmazza a vers meghatározó gondolatát: „Mi, kik most élünk, megváltatni nem fogunk. Amiként az utolsó megváltásnak, a francia forradalomnak lángja megvilágosított minden agyvelőt, akként készül most elterülni a világra valami rettenetes nagy sötétség." (*Betlehem néma*. NN 1901. dec. 25.; AEÖPM II. 334.)

A *Békesség ünnepén* lírai hangvételét fölismerhető biblikus pátosz és konkrét bibliai utalások jellemzik. E pátoszt Ady tudatosan töri meg köznapian prózai, sőt újságírós fordulatokkal: az emelkedettséghez ekként keverve – szinte eldegenítő hatásként – ironikus és groteszk elemeket. Maga a költemény címe és indítása az újszövetség ismert motívumát, a Jézus születésekor ujjongó „mennyei seregek" kórusát idézi fel: „Dicsőség a magasságos mennyekben az Istennek, és e földön békesség, és az emberekhez jó akarat." (Lukács 2: 13–14.) S a vers első felében további, Jézus születési legendájával kapcsolatos újszövetségi célzások találhatók: így a csillag, az „útvesztőkből" kivezető, a bölcs királyok, az arany, a tömjén és mirrha (Máté 2: 1–11.), a jászol, a pásztorok, a sietség (Lukács 2: 7–20.). Érdekes végezetül arra felhívni a figyelmet, hogy e vers néhány mozzanatában megtalálhatók az 1913 karácsonyán publikált *Gyűlölet és harc* c. vers gondolatcsírái. *Hazug a megváltás meséje* – írja itt Ady. Ott pedig: „Csalárd legenda, betlehemi jászol, / Hazug fölkentség, álszeretet". Itt: *Vad éhesen, vad harcra készen / Állnak iszonyú seregek*... Ott: „...piros bosszu népe / Kél iszonyu rajban".

Irodalom

Benedek II. 12.; Szabó R. 23.; Bóka: AEpk 236.; Komlós 27.

1902

267. Bucsuztató

Megjelenés, indokolás

Első megjelenés: NN 1902. január 1. V. évf. 1. sz. 7. – Hírek – Szilveszter. – Kötetben: Rd (1923) 122–23. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 518–19.

Indokolás: Csupán a Szilveszter aláírás miatt szükséges a mind verselésében, mind hangulatában Adyra valló rövid dal szerzőségét néhány magyarázó bizonyítékkal alátámasztanunk. A szokásos szignóitól való eltérésre az előző, 1901-es esztendő elején is találunk példát, s éppen az elmúlt évet búcsúztató szilveszteri–újévi alkalmi versezetében. (L. e kötetben *Az év komédiája* c. verset és jegyzetét, amelyet Idem álnévvel adott közre.) Az évváltás eseménye az alkalmi költés számára jelentős és összegező lehetőségeket kínált, s ezt a lehetőséget Ady okvetlenül megragadta. Így tette ezt 1901-ben a Sz-nál, s így 1902-ben a NN-nál is. Mindkét – az előző évet záró – vers esetében megfigyelhető, hogy Ady a summázást az elmúlt esztendő folyamán uralkodó életszemlélete és a jelenségek megítélésében érvényesülő általános magatartása tónusában végezte el. *Az év komédiája*-ban még a tréfás-játékos elem dominált: a humor olykor ugyan szatirikussá élesedik, de jobbára megmarad 1900-ban készült rövid dalainak ötletes-fordulatos, könnyedén szellemes szintjén. A *Bucsuztató* tónusa már komorabb: az a rezignáltság érzékelhető benne, amely az 1901-ben írt rövid dalaiban és lírai verseiben egyaránt megfigyelhető. (L. ebben az összefüggésben e kötetben – többek között – a *Makai halála*, *A színház*, a *Vigasztalás* és *A szép kapitány* c. alkalmi verseket és *A krisztusok mártírja*, a *Stófák* és a *Békesség ünnepén* c. lírai költeményeket.) Az esztendő *bus furcsaság*-ainak felsorakoztatása közben az általánosabb megállapítások mellett személyes nyomatékot kap a kiválóságok tragikumát érintő négy sor: *Nagyokat, jókat elbuktattak | Vad tusák s ostoba csinyek | S mint rendesen, a célhoz értek | Az oktalanok s kicsinyek*... Ez a gondolat 1901 utolsó hónapjaiban Adyt szinte állandóan foglalkoztatta. (L. többek között *A törpék napja*, *A krisztusok mártírja* s a *Stófák* c. verseket és ezek jegyzetében a megfelelő hivatkozásokat a témát érintő cikkeire.) A fentiek értelmében kétségtelen, hogy a *Bucsuztató* is Ady műve.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításaink:

5. A *voltál* után vesszőt tettünk.
16. A sajtóhibás, a szövegösszefüggésbe nem illő *vár* szót *sár*-ra javítottuk.
18. A *dolog* után a hiányzó írásjelet ponttal pótoltuk.
22. A hibásan szedett *csinek* szót értelemszerűen *csinyek*-re javítottuk.
25. Az *éve* után az elmaradt vesszőt kitettük.
31. A *szivarfüst* után kiraktuk a vesszőt.
33. Az *éve* után szintén vesszőt tettünk.

Magyarázat

Egy szép világos „média": a média korabeli szivarfajta.

Irodalom

Bóka: AEpk 244–45.

268. Farsang

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. január 9. V. évf. 6. sz. 4. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb). – További megjelenések: ArKözl 1902. január 10. XVII. évf. 7. sz. 5. – Mulatságok – (Dyb.); NbH 1902. január 14. II. évf. 10. sz. 2. – Napi hírek – (Dyb.). – Kötetben: Rd (1923) 123–24. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 519–20.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. Az ArKözl publikációja az eredetitől eltérően korrigált utánközlés. A NN-ban a versike címe a Nagyváradi Krónika rovatban a részcímeknél alkalmazott szokásos tipográfiának megfelelően zárójelben szerepel. Ezt – mint csupán a rovatra jellemző sajátosságot – természetesen elhagytuk.

Javításaink:

5. A *Jómagad* után a hiányzó vesszőt kitettük.
6. Az *elfagyott* szót az ArKözl ideillőbb *elfogyott* szavára cseréltük.
7. A *hercegecském* után vesszőt tettünk.
8. A *kedve* után vesszőt tettünk.
11. A szedéshibás *meg* szót értelemszerűen *még*-re javítottuk.
12. A *lőre* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.

Szövegeltérések:

5. Jómagad		NbH
6. elfagyott		NbH
7. hercegecském		NbH
8. kedve	ArKözl	NbH
9. keseredve		NbH
11. meg		NbH
12. lőre...	ArKözl	
lőre		NbH

Keletkezéstörténet

A farsang „hivatalosan" 1902-ben – mint minden esztendőben – jan. 6-ával, vízkereszttel vette kezdetét. Első eseményeként a jan. 8-i jogászbált tervezték. (Nv 1902. jan. 5. 7.) Ady rövid dalának a farsang és Karnevál „megkopásá"-ról panaszkodó hangulatát egy hasonló tónusú kis hírcikk előzi meg a NN-ban. Ennek ismeretlen szerzője a báltermek megváltozott atmoszférájáról elmélkedik. Karneválra utalva fejtegeti többbek között: „Szegény trónja vesztett uralkodó! Körülnézett az országában, s mit látott ott, múlását a régi fénynek, jókedvnek s mindennek, ami régen naggyá és hatalmassá tette a farsang uralmát. A nagy bálok kora eltűnt, sorra buktak a múlt évben már a mulatságok... Így ásta meg sírját mindennek, ami szép és fényes, a pénz rettenetes hiánya." Ami a lányok álma és öröme: az ilyen első bál viszont „a papának... éppen az első váltó megszületését idézi elő." (A farsang sorsa. NN 1902. jan. 2. 5.) Feltehető, hogy Ady rövid dalának fogantatásában ez a kis cikkecske is szerepet játszott, de az sem lehetetlen, hogy „a farsang során" esetleg éppen Ady töprengett. A farsang megkopottságáról már egy évvel korábban is elmerengett a költő: l. erről e kötetben a *Karnevál ellen* c. verset és jegyzetét.

Irodalom

Bóka: AEpk 245.

269. Farsangi dal

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. február 4. V. évf. 24. [korábbi többszörös elszámozásból vagy szedési hibából eredő rossz adat; korrigálása viszont felesleges, mert a lap évfolyama ezt a tévesztett számozást viszi tovább] sz. 7. – Irodalom – Írta: Ady Endre – (*Prológus* címmel). – Kötetben: Me (1923) 69–72. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 527–28.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A kötetbe való felvétel előtt a NN szövegén Ady csak néhány kisebb javítást végzett.

Javításunk:
57. A *máma* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.

Szövegeltérések:

	NN
Cím: *Prológus*	
[Az egyes strófák között a NN szövegében elválasztó csillag-jel van: mechanikus előfordulása miatt nem jelöljük egyenként, csak így globálisan.]	
13. nálunk	NN
22. árad.	NN
45. pogány farsangi	NN
46. nép, *prológus* száll	NN
53. lomha	NN
57. máma	NN
62. óra.	NN

Keletkezéstörténet

A *Farsangi dal*-t a versek időrendjében azért soroltuk megjelenési dátumánál előbbre, mert korábbi – 1902. jan. 18-a előtti – elkészültéről sajtóhír tudósít. A febr. 2-ára tervezett protestáns hangversenyt előzetesen propagáló cikkek egyike ad hírt arról, hogy Ady e verse már elkészült: „A február másodikára tervezett protestáns hangverseny rendezősége sem akar a divattól elmaradni. Prológust szavaltat az ezerszemű cézárnak. A prológust Ady Endre írta, s Kacziány Viola fogja elmondani. Akiknek alkalmuk volt olvasni az Ady Endre verses prológusát, s ismerik Kacziány Viola csodálatos előadó talentumát, bizonyosak arról, hogy a prológus méltó előhangja lesz a szenzációs sikert ígérő hangversenynek." (NN 1902. jan. 18. 4.; teljesebb szövegét l. Hegedűs Nándor: AEnn 180–81.) A fenti hír szerint tehát Ady *Farsangi dal*-a már jan. 18-a előtt elkészült.

A hangverseny előzetes hírlelését különben a váradi lapok már január közepétől kezdve megkezdték. Így a NN is szinte naponta tudósít. (L. NN 1902. jan. 14. 5.; jan. 15. 5.; jan 16. 5.; jan. 17. 5.; majd a fentebbi – már idézett propagandacikk: jan. 18. 4.; jan. 19. 4.) E tudósítások közül külön figyelmet érdemel az a – talán Ady tollából való – kis cikk, amely a prológus jövendő szavalójának költi „jóhírét": „Ritka fiatal színésznő osztályosa olyan bizalomnak, amilyet a nagyváradi közönség táplál a Kacziány Viola talentuma és fejlődése iránt. Ez a határozottan érdekes talentum – minden valószínűség szerint – virágvasárnaptól kezdve is tagja marad a nagyváradi színtársulatnak. Kacziányt különben legközelebb hangverseny-pódiumon láthatja a nagyváradi közönség. A február 2-i protestáns hangversenyen ő szavalja el a verses prológust, melyet Ady Endre ír." (NN 1902. jan. 16. 5.)

Nem sokkal később az est részletes programját is ismerteti a NN. Ennek témánkat

érintő részét idézzük: „Nem hiába várja Nagyvárad közönsége élénk érdeklődéssel a február 2-i nevezetes művészi hangversenyt, de valójában leleményesebben, ötletesebben nem rendeztek még nálunk hangversenyt... A nagyváradi »Tarka Színpad« első pièce-e a hangverseny elején lesz hallható. Ady Endrének, a jeles poétának gyönyörű prológusa lesz ez, melyet a zseniális fiatal művésznő, Kacziány Viola kisasszony fog elszavalni." (Tarka Színpad Nagyváradon, A protestáns hangverseny. NN 1902. jan. 23. 5.) Az előkészítés csúcspontját a jan. 26-i szám jelentette, amelynek első oldalán A hétről c. tárcacikkben Fehér Dezső, harmadik oldalán a Nagyváradi Krónika rovatban Ady érinti a témát (*A bluette.* AEÖPM II. 365.), s a kilencedik oldalon újra leközlik a programot. (További előzetesek még a NN-ban: jan. 28. 4.; jan. 30. 3–4.; febr. 2. 7.) Ady jan. 26-i „tarkaság"-ából az is kiderül, hogy a református nőegylet által rendezendő protestáns hangverseny legfőbb szervezője és rendezője Várady Zsigmond, tehát ő gondoskodott a rendszeres és szinte állandó sajtópropagandáról. Meg is jegyzi róla a költő, hogy „csakugyan érti a siker titkát", s „arra vigyázott legjobban, hogy a reklám teljes legyen".

Az ősi pogány világ a *Farsangi dal*-ban még egyértelműen – szemben a későbbi keleti és ősmagyar hivatkozásokkal – az antik görög–római hagyományt jelenti. Ezért nevezi a nagy Pánt *dédapánk*nak, s emlegeti *ős Hellász napját*, *Olimpia síkját*. E görög képzetek és antikos íz jegyében fogant nyilvánvalóan a *szájam sövényén* kifejezés is, amely az ismert homéroszi fordulat (herkosz odontón) változata. A görögös légkörhöz hozzákeveri még a római hagyomány aranykor-legendájának Szaturnusz ünnepét is. S végül *Sirász* említésével (előzményét és magyarázatát l. az *Azuba* c. versben és jegyzetében: AEÖV I. 46–49., 302.) az ókori kelet felidézésével erősíti az általános antik hangulatot.

A febr. 2-án, vasárnap megtartott hangversenyről – a hétfői megjelenési szünnap miatt – febr. 4-én adtak részletes beszámolót a lapok. Az alábbiakban e beszámolókból adunk rövidített, a vers visszhangját érintő összefoglalást. A NN tudósítója megállapítja, hogy „szépszámú közönség" volt, s hogy így „fölöttébb kicsinek bizonyult a Fekete Sas nagyterme". „Ady Endre magas költői szárnyalású prológusa nyitotta meg a feledhetetlen estélyt, amelyet szellemesen és mindeneket megható módon mély érzéssel interpretált Kacziány Viola kisasszony." (NN 1902. febr. 4. 5.) „Egy lendületes szépségű, hatalmas prológ nyitotta meg a hangversenyt. A gyönyörű költeményt, amely zengő, komoly akkorddal vezette be a hangversenyt, Ady Endre írta, és a kiválóan talentumos Kacziány Viola szavalta el, művészettel és erővel." (Sz 1902. febr. 4. 4.) „Kevéssel nyolc óra után az ezerfejű tömeg moraja elhalt, és a virágokkal díszített emelvényen megjelent a Szigligeti Színház kiváló tehetségű drámai művésznője, Kacziány Viola, hogy Ady Endre írótársunk költői prológusát elszavalja. A művésznő meleg érzéssel adta elő a költeményt, s zajos tapsokat kapott." (Nv 1902. febr. 4. 7.)

Irodalom

Szabó R. 19., 72.; Bóka: AEpk 249–51.; Komlós 26.

270. A primadonnák betegek

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. január 24. V. évf. 19. sz. 4. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb.). – További megjelenés: NbH 1902. március 28. II. évf. 72. sz. 3. – Színház – (Dyb.). – Kötetben: Rd (1923) 124–25. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 520.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A cím itt eredetileg – a rovatban szokásos tipográfia szerint – zárójelben; ezt természetesen elhagyjuk. A NbH szövege helyhez aktualizált átvétel.

Javításaink:

1. A *hosszán* után – a 9. sor központozásával is egyezően – a felesleges vesszőt töröltük.
2. A *baktatok* után az elmaradt vesszőt kitettük.
3. Az *egy egy* szavak közé kötőjelet tettünk.
9. A *Locspocsos* után – az 1. sorral egyezően – vesszőt tettünk.
11. A *primadonna* után kitettük a hiányzó vesszőt.

Szövegeltérések:

1. hosszán,	NbH
2. baktatok	NbH
4. ablakot,	NbH
7. *Becskereken*	NbH
9. Locspocsos	NbH
15. *Becskereken*	NbH

Keletkezéstörténet

A rövid dal publikálását megelőző napokban a váradi lapok többször is hírt adtak a színésznők betegsége miatt bekövetkező műsorváltozásokról. S közlik a lapok a színház igazgatóságának a műsorváltozások miatt mentegetődző kommünikéjét. E közleményben elismeri a színházi vezetés, hogy jogos a sok „megrövő szó" a műsorváltozásokról. Viszont „nemcsak Nagyváradon, de Aradon, Szegeden, Debrecenben s máshelyütt" is hasonló a helyzet. „Ez az időszak [a téli időváltozások] szokta meghozni rendesen a színházaknak ezt a visszatérő nagy betegségét, melyet legerősebben érez a színházi pénztár." S a továbbiakban konkrét esetekre utal: jan. 19-én P. Szép Olga hirtelen betegsége miatt kellett darabot cserélni; s jelzi, hogy jan. 23-án pedig Ámon Margit betegsége miatt kénytelenek az előre kiadott heti műsort megváltoztatni. (NN 1902. jan. 22. 5.; Nv 1902. jan. 22. 5.) A következő nap a NN arról tudósít, hogy „a nagyváradi színtársulatnak három énekesnője beteg: Örley Flóra, Ámon Margit és Lányi Edit". Éppen ezért újabb műsorváltozásra kerül sor. (NN 1902. jan. 23. 6.) A tréfásan figurázó rövid dal ötletét Ady a fentebbi tényekből merítette.

Irodalom

Bóka: AEpk 249.

271. A brigád haragja

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. január 26. V. évf. 21. sz. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb.). – Gyűjteményes kötetben eddig még nem jelent meg. Ady verseként a kritikai kiadás közli először.

Furcsa – bár a filológiában korántsem szokatlan – véletlen elnézés, tévedés az oka annak, hogy e rövid dalt mindeddig nem tarthattuk számon Ady verses publikációi között. Úgy látszik, hogy a rövid dalok első fölgyűjtőjének, Földessy Gyulának valamilyen okból – miként erre a debreceni lapok esetében is nem egy példa volt – elkerülte a figyelmét *A brigád haragja* c. vers. Pedig hasonló helyzetből és összefüggésből, a Nagyváradi Krónika rovat prózát és verset elegyítő darabjai közül emelte ki a két nappal korábbi *A primadonnák betegek* c. rigmust is. A NN jan. 24-i számának említett rovatában ez utóbbi vers három prózai „tarkaság"-gal együtt található, s a (Dyb.) szignó szintén csak a rovat összes közleményeinek végén van kitéve. A jan. 26-án publikált *A brigád haragja* esetében hasonló a helyzet, azzal a különbséggel, hogy itt csak két prózai „tar-

kaság" lelhető, s a vers éppen e két apró cikk közé ékelve jelent meg. (L. *Irók vizitje*, illetve *A bluette* címen: AEÖPM II. 364–65.) Egyébként e versnek sem témájában, sem hangvételében nem észlelhető olyan mozzanat, amely miatt Ady szerzőségét fenntartással kellene kezelnünk. Sőt éppen ellenkezőleg: e rövid dal szerves folytatása Ady korábbi publicisztikai és verses állásfoglalásainak.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításaink:

4. A *karja* után a felesleges vesszőt töröltük.
11. A sorvégi *kordon* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

A brigád haragja strófáiban Ady két – eredetileg egymástól független – eseményt kapcsolt össze a politikai demagógia mögött érvényesülő érdekeket leleplező szándékkal. Az egyik esemény még az előző év, 1901 novemberéből való – s csattanóként erre utal a második strófában: a budapesti egyetemi nemzeti párt, az ún. „kuruc-brigád" volt vezetőjének, „brigadérosának", Kecskeméthy Győzőnek hirhedt sikkasztási esete és Amerikába szökése. (L. erről bővebben e kötetben a *Vigasztalás* c. rövid dalt és jegyzetét, s a utóbbiban utalást a témába vágó publicisztikai megnyilatkozásairól is.)

A másik esemény: Vázsonyi Vilmos demokrata országgyűlési képviselő 1902 januárjában Debrecenben elmondott és nagy vihart kiváltott beszéde. Vázsonyi a debreceni kereskedelmi csarnokban a párbaj-kérdésről tartott fölolvasást, s ebben arról is beszélt, hogy „a mai iskolai neveltetés a vérontás apológiája". Ezzel kapcsolatban példaként említette, hogy „a zsenge ifjú nem hall nagy szellemekről, tudósokról, hanem a nagy hős Kinizsiről, ki félkezével felemeli a malomkövet, ki húsz törökkel vív egyszerre, egy-egy megölt törököt fog a két kezébe, egyet a fogai közé és így táncol". Vázsonyi hasonló szellemben fogalmazott beszéde általában felháborodást váltott ki a debreceni, majd a budapesti függetlenségi, nacionalista körökben. E tárgyban az egyetemisták nemzeti pártja, az ún. „kuruc-brigád" külön ülést tartott, amelyen határozatot hozott Vázsonyi kiüldözését követelve a politikai életből. S mindezt fenyegetéssel is megtoldották: kijelentve, hogy ha ez nem történik meg, „akkor Vázsonyit az egyetemi ifjúság inzultálni fogja". Ady publicisztikájában a történtekre azonnal reagált: Vázsonyi mellett foglalt állást, és elítélte a „nácionalista heccek"-et s „a brigád zöldségé"-t. (L. *Vázsonyi afférja.* NN 1902. jan. 23.; AEÖPM II. 358–59.; ill. *Vázsonyi afférja.* NN 1902. jan. 24.; AEÖPM II. 361–62.; fentebbi adatainkat és idézeteinket is Ady cikkeinek informatív részéből vettük.)

A két esemény összekapcsolásának ötletét különben Ady nem maga találta ki, hanem az „életből" merítette. A nacionalista diákok a pesti utcákon „zöld színű, sértő plakátokat" helyeztek el Vázsonyi ellen. Viszont ezzel jól megjárták, mert „az utcai plakátok aláírását a város utcáin átragasztották vörös cédulákkal, melyeken ez áll: Kecskeméthy Győzőék". (NN 1902. jan. 24.; AEÖPM II. 362.) A „kuruc-brigád" hetvenkedését tehát már mások is volt „brigadérosa", a sikkasztó „modern hérosz" emlegetésével leplezték le, helyesebben minősítették valóságos jellege szerint.

A Vázsonyi beszéde nyomán támadt országos – a sajtóra, a parlamentre s az utcára is kiterjedő – vihar Adyt 1902 elején e rövid dal megírása után is több jelentős publicisztikai állásfoglalásra ösztönözte. *Menjünk vissza Azsiába, A hétről, A nép megmozdult, (A kuruc Lengyel), A hétről.* NN 1902. jan. 31., febr. 2., febr. 4., febr. 13., febr. 16.; AEÖPM II. 373–74., 377–78., 379., 389–90., 397–98.)

272. Urak a szinpadon

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. február 7. V. évf. 27. sz. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb). – További megjelenések: MiskN 1902. február 9. II. évf. 34. sz. 2. – Napi hírek – (Dyb); Fmo 1902. február 11. XVIII. évf. 34. sz. 5. – Színház és művészet – (Dyb); NbH 1902. március 25. II. évf. 70. sz. 3. – Színház – (Dyb). – Kötetben: Rd (1923) 125–26. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 521.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításaink:

18. A *kesereg* után vesszőt tettünk.
21. Az *ugymond* – után a hiányzó vesszőt kitettük.

Szövegeltérések:

8.	színpadon...	MiskN	Fmo
18.	kesereg	MiskN	Fmo NbH
19.	imyére		NbH
20.	sereg		Fmo
21.	urak [nincs kiemelve]	MiskN	Fmo
23.	férfiak [nincs kiemelve]	MiskN	Fmo

Keletkezéstörténet

A rövid dal a színház körül támadt egyik kis ügyecske tréfás megverselése. A Nv előző napi száma panaszolja a rendőrség színházi rendelkezéseinek ellentmondásos gyakorlatát. A *méltán bus panasz* a következő: „A nagyváradi rendőrség a színházi szezon megnyitásakor erélyes intézkedéseket tett arra nézve, hogy idegenek ne lábatlankodjanak a színpadon. Hatalmas falragaszokat szegezett ki a színpadra nyíló összes ajtóra, amelyen 50-től 100 koronáig terjedhető pénzbírsággal fenyegeti azt az idegent, akinek kedve támadna a tilos deszkákra lépni." Ezt követően még az ősszel az egyik újságírót – aki hivatalos ügyben a „színpadon kereste az igazgatót" – a főkapitány „magántulajdon elleni kihágásért" megidézte. E kollegát végül is „felmentették", viszont ennek alapján mindenki úgy vélte, „hogy a rendőrség komolyan veszi a színpadot idegenek előtt elzáró elhatározását. Ám csalódtunk. A színpadon ki-bejárnak az inci-finci habitüék, sőt az öltözőkben tanyáznak, előadás után pedig valamennyien a díszletek között várják, akit haza akarnak kísérni." Az ügyeletes színpadi rendőr pedig „alázatosan tiszteleg a kijáró uraknak, s a világért sem meri megszólítani őket". Jogos a követelés, hogy a rendőrség „ne csak az újságírók, hanem az udvarlók elől is zárja be a színpadi ajtókat". (Nv 1902. febr. 6. 4.)

A témára a vers megjelenése után kb. egy héttel szignálatlan (kétes hitelű?) cikkében még visszautal Ady: „A színpadra senkinek sem szabad fölmenni, akit oda közérdek szólít, csupán a jól szituált uraknak, kik illetékes helyről szerzett levélkékkel bizonyítják, hogy ők udvarolnak." (*Szabályrendelet-mánia.* NN 1902. febr. 15.; AEOPM II. 393–94.)

273. Közügyek és szinügyek

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. február 8. V. évf. 28. sz. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb.). – Kötetben: Rd (1923) 126–27. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 521–22.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításunk:

14. A *magán* után pontot tettünk.

Keletkezéstörténet

Ady egyik szokásos alkalmi vers-típusa ismétlődik ebben is: többféle aktualitást hoz tréfás összefüggésbe egymással. Így kerül itt egymás mellé a város háztartásának „közügye" és a színház életének néhány „színügye". A közügy a pótadó emelése (l. erről e kötetben korábban, 1901 őszéről *A választás s a pótadó* jegyzetét), amelyről a vers megjelenése előtt tudósít a lap: megállapítva, hogy „a vidéki városok háztartásának réme, amely a mai nehéz pénzügyi viszonyok között úgyszólván már általános, a deficit". Nagyvárad kiadásainak és bevételeinek aránya is tovább növekszik az utóbbi hátrányára; e hiányon csak a pótadó újabb 2%-os emelésével lehet segíteni. „A különbség a múlt évihez mérten nem sok", de összesítve a többévi folytonos emelést: „az 1902. esztendőtől kezdve immár... Nagyvárad városát 47% pótadóval" kell megterhelni. (NN 1902. febr. 7. 2.)

A növekvő pénzügyi terhek mellett a színházzal kapcsolatos bonyodalmak is felkavarták a kedélyeket. Így a már hosszabb ideje szinte rendszeressé vált műsorváltozás (l. erről már két héttel korábban *A primadonnák betegek* c. verset és jegyzetét e kötetben), amelyet a színügyi bizottság febr. 1-jei ülésén Várady Zsigmond külön is szóvá tett. Szerinte ez a jelenség már komikus: „határt kell szabni" a folytonos változtatásoknak, s ezt a színigazgató úgy szüntethetné meg, ha eleve „kettős szereposztásban taníttatná be" a darabokat. (NN 1902. febr. 2. 3–4.)

A versben említett két darab – a Vesztaszüzek és A dada – nagyváradi bemutatóját ekkor vette tervbe a színház (NN 1902. febr. 7. 5.), s a tervezett darabok közül a Vesztaszüzek színre hozatalának bejelentése külön érdekességet kapott, minthogy éppen február elején hozott további előadása ellen betiltó határozatot az aradi színügyi bizottság. (NN 1902. febr. 1-jei és 2.; ez utóbbi cikk – bár egészen biztosan nem Adytól származó – megtalálható: AEÖPM II. 375–77.) A dada bemutatójára végül is 1902. márc. 3-án került sor: Bródyt ünnepelve maga Ady írt róla. (*A dada.* NN 1902. márc. 4.; AEÖPM III. 11–12.) A Vesztaszüzeket viszont csak 1902. jún. 10-jén mutatták be, amelyről szintén írt a költő. (*Vesztaszüzek.* NN 1902. jún. 11.; AEÖPM III. 89–90.) Ugyancsak a színügyi bizottság febr. 1-jei ülésén került sorra Somogyi Károlynak az a kérelme, hogy a város a színigazgató jelenlegi „1903. október 1-én lejáró szerződését hosszabbítsa meg 1905. évi szeptember hó 1-ig". A bizottság elutasító és támogató vélemények közepette végül is úgy döntött, hogy a „meghosszabbítás iránti kérelem" korai, a határozathozatalt tehát elhalasztották a márciusi ülésre. (NN 1902. febr. 1. 3.; febr. 2. 3.)

274. [Tisztviselők kaszinója]

Megjelenés, indokolás

Első megjelenés: NN 1902. február 9. V. évf. 29. sz. 4. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok. – Kötetben: Rd (1923) 127–28. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 523.

A vers a NN krónikarovatában a következő prózai bevezetővel jelent meg: „A nagyváradi tisztviselők ma nyitják meg az Otthonukat. Örvendünk az örvendőkkel, de nem mindenki örvend, mint a következő hozzánk beküldött kis panaszos vers igazolja. A versike így hangzik:". A vers szövege után pedig az alábbi mondat zárja a „tarkaságot": „Ezt a kis panaszos verset valamelyik bánatos tisztviselő asszonyka írhatta nyilván..." A bevezető és záró prózai szöveg is nyilvánvalóan Ady műve.

Indokolás: A szignálatlan alkalmi vers minden bizonnyal Ady munkája. A NN-nál ekkor ő a Nagyváradi Krónika rovat vezetője (l. erről *Erzsi levele* c. „tarkaság"-át: AEÖPM III. 37–38.; s jegyzetét: 303.), s így rovata közleményeinél mindig ő az elsősorban „gyanúsítható" szerző. A téma friss, nagyváradi aktualitás: tehát vele kapcsolatban legtermészetesebb a belső, szerkesztőségi reagálás. A rigmus beállítása – fiktív személy nevében verselni és a tréfás csipkelődés hatását ekként fokozni – nem először fordult elő Adynál, s időnként kedvelte-gyakorolta is az alkalmi verselésnek ezt a „rejtőzködő" típusát. (L. e kötetben pl. az 1901-es *Színházi poézis* és a *Fürdőlevelek* fiktív versikéit, valamint néhány korábbi rövid dalát az AEÖV I.-ből.) Az ügyesen fordulatos és könnyedén szellemes verselés szintén Adyra vall.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból. A cím eredetileg a teljes közlemény élén állt, a vers önálló közlésekor ezért szögletes zárójelbe tettük.

Javításaink:

5. A *banketteznek* után a felesleges vesszőt töröltük.
6. A *Férjeink* után az elmaradt vesszőt kitettük.
8. A *legény-multat* után a hiányzó írásjelet ponttal pótoltuk.
9. Az *édes Otthon* után az elmaradt vesszőt kitettük.
13. A *szeretlek* után vesszőt tettünk.

Keletkezéstörténet

A NN aznapi számában Az Otthon megnyitása címmel rövid kommüniké jelent meg. Ebből idézünk: „Az Otthon vezetősége értesíti tagjait, hogy a tisztviselők kaszinója ma, vasárnap délután egy órakor a Szilágyi Dezső utcán levő Gyalokay-ház helyiségeiben megnyílik, s ettől kezdve naponként a tagok rendelkezésére áll." Közli a vezetőség, hogy a hely s a berendezés „ideiglenes", „de máris nagy kényelmet és patriárkális fészket biztosít" a tagoknak. Ismerteti még a belső beosztást és a szolgáltatásokat. (NN 1902. febr. 9. 4.)

275. Hamvazó szerda

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. február 12. V. évf. 31. sz. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb.). – További megjelenés: Fmo 1902. február 14. XVIII. évf. 37. sz. 4. – Napi hírek – (Dyb.) – (*Farsang után* címmel). – Kötetben: Rd (1923) 128. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 523–24.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A Fmo eltérései feltehetően az utánközlő szerkesztőtől származnak.

Javításunk:

11. A *csücsülni* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

Cím: *Farsang után*	Fmo
4. A *böjti napok* rózsás	Fmo
16. éljen Karnevál!... [kiemelve]	Fmo

Keletkezéstörténet

A „megkopott" farsang után, könnyeden vidám, bűnbánat nélküli „hamvazás": hangulatában, életöröm-hirdetésében eltér ez a vers az 1899-es, vívódó *Hamvazó szerdán* című től. (AEÖV I. 90–91.) A NN aznapi, hamvazó szerdai számában a Mulatság rovatban egy a verssel rokon tónusú – talán szintén Ady-írta – kis közlemény jelenti, hogy „vége a farsangnak". Néhány fordulata és kifejezése a versbéli ötletek párja. Így például az, hogy Karnevál temetését „természetesen nem szabad nagyon tragikusan venni. Vidám volt a temetés, és nem súlyos a gyász." S ez a következtetés és felkiáltás: „Hamvazó szerda napjának csupán naptári jelentősége van. A farsangi karnevál meghalt, éljen a böjti Karnevál." (NN 1902. febr. 12. 7.)

Irodalom

Bóka: AEpk 251.

276. [Tavasz és ősz]

Megjelenés, indokolás

Első megjelenés: NN 1902. március 5. V. évf. 51. sz. 4. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok. – Kötetben: Rd (1923) 129. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 524.

A verset megelőző, majd követő néhány mondatos prózai szöveget l. AEÖPM III. 12.

Indokolás: A kísérő prózai szöveg egyértelműen Adyra vall: bizonyítását l. AEÖPM III. 289. S magára utal a „lírai költőnk" megjegyzéssel és önironikus játékkal is: hiszen a NN-nál őt illette leginkább e „titulus". Végül az ő „alkalmi muzsájá"-ra jellemző e rövid dal „pedáns" hányavetisége és groteszk módon „míveskedő" humora.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból. A cím eredetileg a lírai hangolású „tarkaság" élén állt, a vers önálló közlésekor ezért szögletes zárójelbe tettük.

Javításaink:

5. E sorban – feltehetően szedési hibából – ritmust zavaró egy szótagnyi többlet van. Ezért az *Ime* szóalakot *Im*-re javítottuk.
8. A *ma* után pontot tettünk.
9. A *szürke* után kiraktuk a vesszőt.
10. A *napos* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Irodalom

Bóka: AEpk 255.

277. A csókok átka

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. március 20. V. évf. 72. sz. 11. – Irodalom – Írta: Ady Endre – (*Csókok átka* címmel). – További megjelenések: Jöv 1903. április 26. I. évf. 9. sz. 44–45. – Új költők – Ady Endre – (*Csókok átka* címmel harmadikként közli a *Szivek messze egymástól*, az *Éjimádó* [csak I. rész] után és *Az én menyasszonyom* előtt); MiskN

1903. november 27. III. évf. 271. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – („Versek" főcímmel és *Csókok* címmel közli az *Áldomás* előtt.); VE 1904. március 29. I. évf. 20. sz. 2. – Ady Endre – (*Csókok átka* címen); BN 1905. április 12. X. évf. 102. sz. 10. – Különfélék – Lellei András – (*Csókok* címmel); Tas 1910. április 29. II. évf. 18. sz. 1. – Ady Endre – (*Csókok átka* címen). – Kötetben: Me (1903) 13–14. – (*Csókok* címmel); $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 92–93.; $ÚjV_2$ (1909) 92–93.; $ÚjV_3$ (1912) 92–93.; $ÚjV_4$ (1918) 62–63.; $ÚjV_5$ (1919) 77–78. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 30–31.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A Me-t megelőző, majd követő sajtóközlésekben kisebb-nagyobb eltérések találhatók az első kötetbéli véglegesítéshez mérten. Az ÚjV-be való átvételkor Ady további apró módosításokat, javításokat végzett a szövegen. Az ÚjV különböző kiadásai között szinte alig van eltérés, de akad közöttük egy lényegesebb különbség, a 16. sorban szereplő *messiása* szó kezdőbetűjének írása tekintetében. E szó kis kezdőbetűs alakja fordul elő az összes sajtóközlésben, a Me-ben, továbbá az $ÚjV_1$ és az $ÚjV_3$-ban. Viszont nagy kezdőbetű található az $ÚjV_2$, az $ÚjV_4$ és az $ÚjV_5$ szövegében. Nyilvánvaló, hogy a kis vagy nagy kezdőbetű használata ebben az esetben nem egyszerű „helyesírási" kérdés, hanem a fogalom közvetlen vagy szimbolikus értelmű használatának problémája. S minthogy e fogalmat a költő e versben korántsem olyan szimbolikusan felnagyító értelemben használja még, mint később (például a „magyar Messiások" általánosító motívumánál), joggal feltételezhető, hogy saját intencióját itt a kis kezdőbetű fejezi ki, tükrözi pontosan. Az 1909-es $ÚjV_2$-ben a közben kialakult és lírai nyomatékot kapott szimbolikus jelentés hatására vagy maga, vagy más nagy kezdőbetűsre korrigálta a szót, viszont az $ÚjV_3$-ban a költő visszaállította az eredeti – és itt helyénvaló – kis kezdőbetűs alakot. E tényen már nem sokat változtat az, hogy az $ÚjV_4$ és az $ÚjV_5$-ben ismét az $ÚjV_2$ korrekciója található, hiszen – mint ismeretes – az utolsó két kiadás korrigálását aligha Ady végezte. Más apró változtatással együtt ez a lényeges szövegváltozat is az ultima manus elvének leginkább megfelelő $ÚjV_3$ alapszövegként való kiválasztása mellett szól.

Szövegeltérések:

Főcím: *Versek*				MiskN								
Cím: *Csókok átka*	NN	Jöv			VE					Tas		
Csókok			Me	MiskN		BN						
Cím alatt: *I.*	NN											
1. szent			Me	MiskN		BN						
6. gondolat	NN											
7. agyvelő csomócskák	NN		Me	MiskN								
agyvelőcsomócskák						BN						
8. csókokat.	NN											
11. hódítóan	NN		Me	MiskN	VE	BN				Tas		
bele										Tas		
12. semmibe,	NN		Me	MiskN		BN	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$			$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
semmibe.										Tas		
13. fakad	NN	Jöv	Me	MiskN	VE	BN						
14. A *szükség,* a régi										Tas		
mása...	NN	Jöv			VE					Tas		
15. vád [sh]	NN											
16. messiása...	NN	Jöv	Me	MiskN	VE	BN						
Messiása.								$ÚjV_3$			$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
16–17. között: *II.*	NN											

17. [új strófát kezd]	NN				VE				Tas		
Ugy	NN		Me	MiskN	VE	BN	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	Tas		
jó	NN										
18. betegek.		Jöv			VE				Tas		
21. csók,	NN										
22. párzás *a* végtelen					VE				Tas		
sora,					VE						
24. mámora.	NN	Jöv	Me	MiskN	VE	BN			Tas	$ÚjV_4$	$ÚjV_6$
25. eltűrt	NN	Jöv	Me			BN					
eltünt				MiskN	VE				Tas		
nászán	NN		Me	MiskN							
28. *i*gy	NN		Me	MiskN	VE	BN			Tas		
élet,									Tas		
lomha	NN		Me								
vén,	NN		Me	MiskN		BN					
29. *i*gy	NN		Me	MiskN	VE	BN			Tas		
királyok		Jöv			VE				Tas		
30. Kopottak					VE						
bűsak	NN			MiskN		BN					
bűsak,					VE						
31. tűzzel	NN			MiskN	VE	BN			Tas		
32. szabad, *már* nem											
lehet...		Jöv			VE				Tas		
lehet...	NN		Me	MiskN		BN					
33. ...Ha	NN		Me	MiskN		BN					
34. hintenek:		Jöv			VE						
hitenek: [sh]									Tas		
35. Olympja		Jöv									
Olympja,					VE				Tas		
36. Nem		Jöv			VE				Tas		
itt		Jöv			VE				Tas		
Istenek;...	NN										
istenek!			Me	MiskN		BN					

Keletkezéstörténet

Az előző évi *A krisztusok mártirja* és az 1902-es februári *Farsangi dal* után ismét egy költemény, amely a görögös pogányság szellemében, ihletében fogant. *A csókok átka* soraiban a görög kozmogónia egyik változatát – mely szerint a mozdulatlan ős-ködöt, Chaoszt Erósz mozgatta meg, s ezáltal indult meg az élet, a világ kialakulása – keverte nietzscheánus-biblikus módon a jelen világra vonatkozó ítéletével. E kozmogónia jegyében fogant adys egyénítéssel a költemény első harmada (1–12. sorig), de olyan módon, hogy az Erószt megelevenítő csókképzetbe mindjárt biblikus fogalmat is beleszőtt, mégpedig a János evangéliumába felszívódott görög logosz-eszme változatát, az *ige* motívumát. (Vö. a vers 9–10. sorát és János 1: 13–14.) A vers további részében e görögös-biblikus kozmogónia önállósított, helyesebben fordított variációját bontja ki: *a leglanyhább csókból fakadt* a mai szürke, messiástalan világ. S ezzel az ellentéttel a tüzes csókok szülöttei és a mámortalan, *eltűrt csókok*ban fogantak *átka* között Ady a hellén pogányságot és a maga elsatnyult korát szembesíti és ítéli meg. Mint ahogy verse megjelenése előtt is néhány héttel a görögös természetességet és emelkedettséget hiányolja korából: „Ma már az emberek az utolsó szálat is elszakították, mely őket még a nagy Pánhoz fűzte." (*A hétről*. NN 1902. márc. 2.; AEÖPM III. 9.) De szinte rögeszmésen tér vissza a vers megjelenése előtti hónapokban publicisztikájában kora perspektívátlanságá-

nak és nyomasztó voltának hangoztatása. „Mi, kik most élünk, megváltatni nem fogunk" – hirdeti 1901 utolsó napjaiban. A jelent „vigasztalan, sivár, kietlen kor"-nak nevezi, amelyben „mindenekfölött szörnyűséges siralomvölgy s reménytelenség az élet". Szinte hiábavalónak érzi feltenni a kérdést: „Mikor jön ide megváltás?" Mert éppen a történelmi hátrálást véli jellemzőnek: „És még mindég visszafelé megyünk. Ameddig csak lehet – a középkorba." (*Betlehem néma.* NN 1901. dec. 25.; AEÖPM II. 334., 335., 336.) Mocskos és a felszárnyalót visszahúzó ez a kor, amelyről a távozó is csak így beszélhet Nietzsche emelkedett szelleméhez: „A lelkem egyik fele fehér volt, mint a te szárnyad. A másik felé hozzá dörgölőzhetett minden földi állat. *Utálni* mindig jobban tudtam, mint vágyakozni." (*A hétről.* NN 1902. febr. 15.; AEÖPM II. 397.) S a vers publikálása előtt két nappal ismét csak visszatér a messiástalanság fájdalmas gondolatára: „Akiknek nem adatott a hit malasztja, s akiket sorvaszt az apostolkodásnak, világmegváltásnak kicsi vagy nagy láza, megállapodnak a nagypénteki strófánál, s nem hiszik, hogy húsvét volt volna, s lenni fogjon valaha." (*Nagypéntek.* 1902. márc. 28.; AEÖPM III. 33.)

A messiáshiány gondolata (*...nincs a világnak messiása*) Adyt ekkor állandóan, konkrét értelemben is foglalkoztatta. Jellemző, hogy e vers megjelenését követő néhány hét múlva e motívum szellemében méri és ítéli meg nagyváradi felolvasása alkalmából Vázsonyit. „Úgy látjuk mi – írja –, hogy *Vázsonyi nem hisz eléggé a maga igazaiban.* Úgy látjuk, hogy nincs meg benne a reformátorok tüzes, fanatikus lelke..." S pontosan megfogalmazza azt is, hogy miért vannak fenntartásai vele szemben: „Elvégre okvetlenül nem muszáj az embernek messiásnak lenni, de ha már ezt a nem éppen nyugodalmas pályát választotta: kötelessége elmenni az utolsó konzekvenciáig." (*Vázsonyi Vilmos Nagyváradon.* NN 1902. ápr. 12.; AEÖPM III. 41–42.)

A pogány–hellén motívumnak teljesebb és programosabb lírai kifejezését fogalmazza meg Ady a két és fél hónappal későbbi *Vén faun dalá*-ban. (L. ennek jegyzetében e motívum Ady-értelmezte konkrétabb összefüggéseinek kifejtését is.)

Irodalom

Kosztolányi levele Babitshoz – BJK lev. 110.; Jászi Oszkár levele Adyhoz – AEl I. 390.; Horváth 18.; Benedek II. 148.; Hatvany II. 236–39.; Földessy: Amt 39.; Szabó R. 24., 201.; Rónay: Me 279.; Bóka: AEpk 261–62.; Vatai 139.; Király I. 319.

278. Tavaszi strófák

Megjelenés, indokolás

Első megjelenés: NN 1902. április 6. V. évf. 77. sz. 5. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok. – További megjelenések: MiskN 1902. április 9. II. évf. 82. sz. 2. – Napi hírek – (Nagyváradi Élet 1911. 2. sz. – különálló vasárnapi mellékletként adták ki a NN 1911. március 5. XIV. évf. 53. sz.-hoz; bővebb adatait, szövegváltozatait közölni nem tudjuk, mert e mellékletet az OSZK állományában nem találtuk.) – Kötetben: Rd (1923) 129–30. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 524–25.

Indokolás: Ady alkalmi verseinek jellegzetes tónusára ismerhetünk e strófákban. Könnyeden szellemes tréfálkozás: a fellobbanó érzések játékos kifigurázása, érzés és érdek groteszk szembesítése, fordulatos bagatellizálása. A Nagyváradi Krónika rovatban megjelent írásai, versei alól ez év folyamán többször is elmaradt a szignója: talán ő maga sem ügyelt rá, vagy a szedő maradt adós a jelöléssel. Viszont – minthogy e rovatot ő vezette – mindig elsősorban az ő szerzőségét kell feltételeznünk, ahol téma, tárgy, stílus vagy más jelek Ady kezenyomára vallanak. (L. e kötetben korábbi, 1902-es szignálatlan verseinek – *A brigád haragja, [Tisztviselők kaszinója], [Tavasz és ősz]* – jegyzetét.) Mellette szól – a frappáns verselésen, a nyelvi leleményességen, találóan összecsengetett rímelésen túl – a nagyváradi „helyrajzhoz" aktualizált poétai ügyesség is. Ez időben a helybéli verselők közül váradi „illetőségű" témát vagy aktualitást csak Ady tudott ilyen oldott fölénnyel rigmusba szedni.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A MiskN publikációja a szerkesztő által a miskolci helyi viszonyokra alkalmazott utánközlés.

Javításaink:

7. A *kötsz* után az elmaradt vesszőt kitettük.
10. A *vörös* után pótoltuk a hiányzó vesszőt.
14. Az *asszony* után a felesleges vesszőt elhagytuk.
15. A szöveg logikája itt a *vészes* szó középfokú alakjának használatát igényli, s ezért a sor szótagszámának változtatása nélkül, szögletes zárójelben kitettük a középfok jelét: *vészes[b]*.
18. A *tavasszal* után vesszőt tettünk.
19. E sorban – valószínűen szedési hibából – a strófaképlethez mérten egy szótagnyi hiány van. Minden bizonnyal a helyes és szükséges „milyen" szócskát rövidítette *mily*-re a szedő. A hiányzó szótagot a főszövegben szögletes zárójelben pótoltuk.
21. A *staffirung* után az elmaradt vesszőt kiraktuk.

Szövegeltérések:

10.	*Csábító mindnek a szeme,*	MiskN
11.	Kivált *itt nálunk szép Miskolcon,*	MiskN
12.	átszel a *Pecze.*	MiskN
14.	asszony – mindahány,	MiskN
18.	tavasszal,	MiskN
19.	felejted, mily kis	MiskN
21.	staffirung	MiskN
22.	Hej,	MiskN

279. Jelentés

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. április 12. V. évf. 82. sz. 4. – Hírek – Dyb. – *(Meghalt egy poéta* címmel*)*. – További megjelenések: NbH 1902. április 17. II. évf. 88. sz. 2. – Napi hírek – Dyb. – *(Meghalt egy poéta* címmel*)*; Szil 1906. május 3. XXIV. évf. 18. sz. 1. – Tárca – Lellei András. – Kötetben: Me (1903) 73. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 529.

A vers a NN-ban a következő cím alatti dátumos hír-mottóval jelent meg: „Dombóvár, április 11. – *Veszelei* Károly, a poéta, gyógyíthatatlan betegsége miatt ma agyonlőtte magát." Dátum nélkül azonos szövegű mottó található a NbH-ban.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. A választásnak gyakorlati oka van: kevesebb javításra volt szükség, mintha a Me közlését vesszük alapul.

Javításunk:

7. Az *éled* után – a NN és a Me szövegével egyezően – vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

Cím:	*Meghalt egy poéta*	NN	NbH	
1.	Bus	NN		
	poéta ember,	NN	NbH	
	Poéta-ember			Me

2. *b*ús	NN		
dalolója	NN	NbH	
4. gólya.	NN	NbH	
5. *ú*jra támadt.	NN	NbH	
6. halálnak	NN	NbH	
halálnak,			Me
9. sz*í*ve	NN	NbH	
10. volt fogytán		NbH	
12. összerogytán	NN	NbH	
13. B*ú*s,	NN		
poéta ember	NN	NbH	
14. Sz*í*vében	NN	NbH	
15. szomj*ú*sággal s*í*rba	NN	NbH	
16. hát	NN	NbH	

Keletkezéstörténet

Veszelei Károly (1867–1902) a századvégi költészet egyik visszahúzódó, kisebb hatású alakja; líráját erős melankólia, de ugyanakkor vibráló nyugtalanság jellemezte. Már diákkorában tüdőbajt kapott, s ebből sohasem gyógyult ki véglegesen. Dombóvár melletti birtokán élt: gazdálkodott, és közben irodalommal, költészettel foglalkozott. A betegsége kiváltotta szorongásai kergették öngyilkosságba. A Sz ápr. 12-i száma rövid hírcikkben emlékezett meg róla és halála körülményeiről. S ebből az alkalomból „Az öngyilkos költő dalaiból" címmel négy versét is közölték. (Veszelei életéről, munkásságáról l. még Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. 14. köt. 1169. hasáb; Révai nagy lexikona 19. köt. 196.; Magyar irodalmi lexikon 3. köt. 225.)

280. Aktuális strófák

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. április 20. V. évf. 89. sz. 4. – Hírek – Dyb. – További megjelenések: MiskN 1902. április 23. II. évf. 94. sz. 2. – Napi hírek – Dyb. – (Nagyváradi Élet 1911. 2. sz. – különálló vasárnapi mellékletként adták ki a NN 1911. március 5. XIV. évf. 53. sz.-hoz; bővebb adatait, szövegváltozatait közölni nem tudjuk, mert e mellékletet az OSZK állományában nem találtuk.) – Kötetben: Rd (1923) 130–32. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 525–26.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A MiskN utánközlése a kiemeléseket (kurziválásokat) mindenütt elhagyta.

Javításunk:

5. A *bus* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérés:

12. ihlet*é*ből MiskN

Irodalom

Bóka: AEpk 263.

281. Fedák Sári (Lotti ezredesei)

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. május 6. V. évf. 102. sz. 6. – Színház – Dyb. – (További megjelenés: Nagyváradi Élet 1911. 2. sz. – különálló vasárnapi mellékletként adták ki a NN 1911. március 5. XIV. évf. 53. sz.-hoz; bővebb adatait, szövegváltozatait közölni nem tudjuk, mert e mellékletet az OSZK állományában nem találtuk.) – Kötetben: Rd (1923) 132. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 527.

A kétstrófás vers Fedák Sári nagyváradi vendégjátékának két újabb fellépéséről készült színházi beszámoló részeként jelent meg: I. szám alatt. Ezt II. szám alatt rövid prózai regisztrálás követi arról, hogy az előző két estén Fedák Sári a Lotti ezredesei c. énekes bohózatban (l. róla az azonos c. cikket és jegyzetét: AEÖPM III. 14–16.; 291.) lépett fel, s hogy a művésznő az előző éjjel visszautazott Budapestre. Szövegét l. AEÖPM III. 322.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Keletkezéstörténet

Első versét Zsazsáról, Fedák Sáriról Ady már több mint egy évvel korábban írta, 1901 márciusában: nem személyes benyomások alapján azonban, hanem a debreceni vendégjátékáról készült laptudósítások nyomán. S már ezért is némi ironikus fölénnyel. (L. e kötetben *A kocsi* c. verset és jegyzetét.) Eleinte általában tartózkodóan fogadja – talán a nagy hírverés és lelkesedés túlzásaitól is taszítva – a Fedák-kultuszt és -rajongást. Amikor első nagyváradi vendégszereplésének híre fölmerül, tárgyilagos várakozással készül megismerkedni „a hamisítatlan, hogy úgy mondjuk *Fedák-tánccal*". (*Hétről-hétre*. Sz 1901. márc. 3.; AEÖPM I. 456.) (Erre a szereplésre, az atléták bálján való fellépésre azonban nem került sor; téves tehát Lengyel Gézának az az állítása, hogy Fedák ekkor jelent meg először Nagyváradon, s hogy Ady fentebb citált cikkében „lángoló lelkesedéssel ír róla": l. Lengyel: Am 385.) Később, a kultusz fokozódásával növekvő lelkesedéssel ír róla" Ady. Indulatosan utasítja el az értékek olyan ellenszenvvel és lebecsüléssel szól róla Ady. Indulatosan utasítja el az értékek olyan egyenlősdijét, amelynek következtében „a Fedák Zsazsák, Szoyer Ilonkák" a „Márkus Emiliák, Ujházy Edék" sorába és szintjére emeltetnek, hiszen ez azt jelentené, „hogy egy szép boka többet ér egy új gondolatnál". (*Strófák Márkusról és egyebekről*. NN 1901. jún. 9.; AEÖPM II. 46.) Máskor úgy ítéli, hogy a Fedák-típusú egyéniségek „becses produkciókat végezhetnének például a brettlin, vagy mondjuk varietében", de „a mai színpadra nem valók". (*Színészek a brettlin*. NN 1901. okt. 20.; AEÖPM II. 257.) S a hazai anomáliák egyikeként említi, hogy itt az ún. „nagy nők a legnagyobb hatalmasságok": „egy széles csípőjű, csinos pofájú nőcske valóságos kiskirály... Fedák Sári menyéli hatalmasság Kiss Józsefhez képest." (*A hétről*. NN 1902. febr. 15.; AEÖPM II. 398.)

A vers megjelenését közvetlenül megelőző hónapokban sem lesz Ady Fedákkal szemben kevésbé tartózkodó, bár véleménye valamivel differenciáltabbá vált. Mert például különbséget tesz a Lotti ezredesei Fedák teremtette pesti hatása – amelyről a pesti lapok visszhangjából értesülhetett – s e darab nagyváradi bemutatójának gyengébb szintje között. (*Lotti ezredesei*. NN 1902. márc. 8.; AEÖPM III. 15.) De ugyanakkor még tovább „dohog" a „Fedák-dandár", a „szoknya-kultusz", a „Fedák-válság" miatt. (*A hétről*, *Színházi nők*. NN 1902. márc. 16., ápr. 4.; AEÖPM III. 23., 38–39.), s különösebb várakozás nélkül hírleli a tervezett vendégjátékot (*A hétről*. NN 1902. ápr. 27.; AEÖPM III. 63.)

Ilyen előzmények után különös és meglepő – vagy ellenkezőleg, éppen érthető – Ady személyes élményeken alapuló egyértelmű elismerése és lírai behódolása. A verset meg-

előzően véleménye megváltozásáról, az eredeti tehetséget elfogadó lelkesült rajongásáról prózában is vallomást tesz az első fellépésről készült színházi beszámolójában: „...Fedák Sári nem az a leány, akiről hideg melegséggel vagy meleg hidegséggel lehet szólni és írni. Ő első Fedák Sári. Egy és szuverén. Valaki és teljes valaki. Egyéniség, aki nem paktál, s aki nem reflektál semminemű türelemre." (*Fedák Sári.* NN 1902. máj. 3.; AEÖPM III. 66.) S hasonló hangnemben, Zsazsa „kiválóságát" emlegetve e napokban még többször is ír róla. (*A hétről, Zsazsa és Bródy.* NN 1902. máj. 4., 6.; AEÖPM III. 68–69., 70–71.)

Ady lírai emelkedettségét, himnikus lelkesültségét bizonyára erősítette és fokozta az, hogy a Fedák Sári művészete iránti elragadtatásban olyan társai voltak, mint ez időbeli legközelebbi barátja, Biró Lajos és az ekkor általa legtöbbre tartott magyar író, Bródy Sándor, aki ezekben a napokban Nagyváradon időzött. Ady és Biró – mindegyik a maga lapjánál – szinte versengtek Fedák elismerésében és produkciója jellemzésében. Biró „nagy filozófus"-nak titulálja, aki „mint egy tüzes vihar, bálványokat rombolt" (Sz 1902. máj. 3. 7.); művészetét „az igaz, a fenséges művészet"-nek nevezi (Sz 1902. máj. 4. 7.); szenvedélyesen állapítja meg, hogy Fedák a „mienk": „fiataloké, forradalmároké", s hatását összegezve így ír: „Lássátok meg, hogy szép az élet – ez sugárzik tőle hozzátok. Legyünk pogányok. Evoé, evoé!" (Sz 1902. máj. 6. 7.) S bár tartózkodóbban fogadja értékeli Fedákot Bródy Sándor, az ő ítéletéből is kiderül a sokra tartó elismerés: „Egy fiatal lány, akinek minden mozdulatán rajta van a bélyeg, az, hogy én én vagyok." (NN 1902. máj. 6. 1.)

Fedák Sári még ez év júniusa közepén ismét visszatért Nagyváradra. Újabb vendégjátéka alkalmából Ady szintén több színházi beszámolót írt, s ekkor született a Zsazsa ihlette többrészes verse is. (L. a *Vén faun dala* és a *Nyári strófák* [A hit is...] c. verseit és jegyzetüket.)

Irodalom

Benedek II. 6–7.; Bóka: AEpk 269–70.

282. Májusi strófák

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. május 11. V. évf. 105. sz. 4. – Hírek – Yda. – Kötetben: Rd (1923) 133–34. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 527–28.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításaink:

3. A különírt *Ex trubadurtok* szavak közé kötőjelet tettünk; s a *ma* után a hiányzó írásjelet kettősponttal pótoltuk.
11. Az *Olykor olykor* szavak közé az elmaradt kötőjelet kitettük.
19. A sajtóhibás *reng* szót a szöveg értelmének megfelelő *zeng*-re változtattuk.
21. A *szeretni* után az elmaradt vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

Ez az alkalmi ciklus a „május" motívumára lazán egybefűzött különböző jelentőségű és értékű mozzanatok, rövid dalok együttese. Egészében a régi májusi lobogások tovatűntét panaszolja: az illúziók múlását, a keserű és hideg józanodást. E hangulat most

szkeptikus legyintéssel párosul, míg két évvel korábban Adyt még lírai versre ösztönözte. (L. a *Hideg május* c. verset és jegyzetét e kötetben.)

Konkrét utalás két helyen található a versben. Az egyik az első sor életrajzi jellegű, hajdani ideáljait felsorakoztató női névsora. E négy név közül evidens Zsóka és Irma emlegetése: nyilvánvalóan Friedmann Zsókáról és Szabó Irmáról van szó. A másik két név esetében csak találgatni lehet. A költő életrajzi dokumentumainak kutatója és valósítójője, Kovalovszky Miklós úgy véli, hogy a Szeréna név esetében Ady zilahi bakfislány ismerősei közül elsősorban ketten „jöhetnek számításba": Darvas Szeréna és a poéta konskolárisának, később barátjának, Papp Viktornak húga, Papp Szeréna. (EmlAE I. 572–73.) A Blanka név mögött talán Zeitler Blanka rejlik, aki a zilahi felső leányiskolában Zsóka osztálytársa volt. (EmlAE I. 515.) (Sőt, Kovalovszky azt is feltételezi, hogy az Irma név nem a későbbi, debreceni Szabó Irmára utal, hanem még félig-meddig a gyermekkorba visszautalóan a Hetey emlegette [70], nagykárolyi Szendrey Irmára: EmlAE I. 573.) A hajdani ideálok „felsorolása" részben ismétlődik az 1908-as *A Hágár oltára* c. versben.

A vers II. részében előforduló Kurucz Feja Dávid név utalás Fényes Samu azonos c. színművére, pontosabban e darab címszereplőjére. A színmű bemutatójára 1902. máj. 6-án került sor Nagyváradon. (NN 1902. máj. 6. 6.; a készülő bemutatóra Ady is céloz: l. *A bétről.* NN 1902. ápr. 27.; AEÖPM III. 63.; a darab meglehetősen zavaros tartalmi kivonatát: l. Nagyváradi Színpad 1902. szept. 22. 5–6.) A *szerelemre áhit* célzás arra utal, hogy Kurucz Feja Dávid, Kassa főbírája beleszeretett Ráskainéba, a labancok szolgálatában álló asszonyba. Szerelme révén így közvetve saját ügye árulójává vált, mert az asszony a város védelmének tőle megtudott titkát a labancoknak továbbította.

Magyarázat

...mint ama norvég / Nóra Xinél: utalás Ibsen Nóra c. darabjának hősnőjére; a *Xinél* szó használatára nincs magyarázatunk: családnév nem lehet. Talán szedési vagy sajtóhiba, de felfejtésére egyelőre nincs alapunk. – *S olyan kevés lesz majd a fóka, / Hogy elhal a szerelmi móka / S utolsó eszkimó:* Madách Az ember tragédiája XIV. színe, az eszkimójelenet egyik részletének szabados-profán, kiforgató parafrázisa. Madáchnál az eszkimó mondja Ádámnak: „Ha isten vagy, tegyed, / Könyörgök, hogy kevesb ember legyen / S több fóka. –" Tóth Béla szerint e Madách-féle fordulat az alapja az alábbi szólásmondásnak is: „Sok az ember, kevés a fóka". (Szájrul szájra. Bp. 1895. 227–28.)

283. Vén faun dala

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. június 15. V. évf. 134. sz. 5. – Hírek – Dyb. – (*Nyári strófák* címmel háromrészes, huszonnyolc soros „aktuális" verset közöl.) – Kötetben: Me (1903) 31–32. (*Vén faun dala* címmel a NN publikálta vers első két részét közli egybefogva.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 520.

A NN publikációjának III. részét l. a következő *Nyári strófák* [A hit is...] c. versnél.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A NN publikációjában a cím és a versszöveg között a hírrovatra jellemző mottószerű jelzés: *Nagyvárad, június 14.*

Javításaink:

3. Az *Én* után kitettük az elmaradt vesszőt.
5. A szedői önkényből származó *Sígdros* alakot a NN közlésével egyezően *Sugdros*-ra változtattuk.

6. A fentebbi sorhoz hasonlóan a *súgár*-t *sugár*-ra javítottuk.
12. Az *öleléstől* indokolatlan hosszú *ű*-jét rövid *ü*-re javítottuk. Ezt igényli a 10. sor *készül* hívó ríme is.

Szövegeltérések:

Cím: *Nyári strófák*	NN
Cím és 1. sor között: [részjelölés elmaradt]	NN
3. b*u*s	NN
5. *u*tjaid	NN
8. *u*tfelen...	NN
8. és 9. között: II.	NN
10. *u*j	NN
készül;	NN
11. *u*j	NN
12. öleléstől	NN
13. *u*j	NN
14. *u*j világa.	NN
16. virága,	NN
17. pogányság	NN
19. ki, nem	NN
tudom, [kiemelve]	NN
20. Hiszem [kiemelve]	NN

Keletkezéstörténet

Az eredeti vers a – kiadásunkban külön közölt és következőnek besorolt – III. résszel együtt alkalmi ihletből-indítékból született: Fedák Sári ez évi második, június közepén lezajlott néhány napos vendégjátéka alkalmából. (A korábbiakról l. e kötetben az öt héttel előbbi *Fedák Sári* c. verset és jegyzetét.) A művésznő jún. 12-i, 13-i és 14-i fellépései mindegyikéről külön-külön írt Ady. (L. azonos *Fedák Sári* címmel: NN 1902. jún. 13., 14., 15.; AEÖPM III. 91–92., 92–93., 93.; s különösen az első cikk jegyzetét: 338–40.) Ez az alkalmi jelleg azonban csak az eredeti vers III. részében tükröződött, a később *Vén faun dala* címen önállósított első két részben viszont az alkalom kiváltotta lírai általánosítás dominál.

E lírai általánosításban Ady a már korábban megkezdett görögös pogányság-motívumának (l. e kötetben *A krisztusok mártirja, Farsangi dal* és *A csókok átka* c. verseket és jegyzetüket) újabb változatát fogalmazta meg. (Érdekes filológiai tény, hogy kettőjük ekkor bizonyára közös és kedvenc pogányság-gondolatát Fedák hatásával összefüggésben először Biró Lajos pendítette meg: l. a *Fedák Sári* c. vers jegyzetét.) Sőt e versben a Fedák keltette élmények ürügyén, de szélesebb és teljesebb összefüggésekre érvényesen fejezi ki a *szent pogányság* ekkori, maga vallotta és hirdette életelvét. S a vers megjelentetését követő napokban készített heti tárcájában konkrétabban és világosabban fogalmazza meg e pogányságmotívum ekkoriban kiérlelt koncepcióját. Ady szerint „a zsidó etikának, melyen épült a kereszténység is, bizony rettenetesen tartós élete van... Mert a lelkek még ma is a pogány–hellén és a keresztyén–zsidó világ nagy harcának egyes, kicsinyke heroldjai". S úgy ítéli, hogy „most, a mi korunkban, újra a zsidó–keresztyén világ került felül. A pogány–hellén világ még a jövendő méhében tartja az új, a várt Voltaire-okat." S ebben az összefüggésben kommentálja a Vilmos császár által kezdeményezett „protestáns ultramontánizmust", amellyel a germán uralkodó „újra bigottá akarja tenni" a német népet, „melynek lelkéből különösen egy láng, a *szocializmus*, már-már pörkölni kezdte a régi formákat". Mert – kellő módon differenciálva – a problémát éppen abban látja, hogy „nem Tolsztoj krisztiánizmusa hódítja meg a világot, mely tiszta és nemes, hanem a föld zsarnokainak önző krisztiánizmusa". S mint „szabadon lázadó" lélek ekként

fohászkodik: „Adj, óh sors, egy kis pogányságot a földre, mert elveszünk a szomjúságtól."

Az eredetében is Nietzsche-sugallta hellén–pogány gondolatot – amelyet Ady igyekszik kora társadalmi viszonyaira alkalmazni, illetve konkrét összefüggései között újszerűen értelmezni – még csak nyomatékosítja a szintén nietzschei „dionüszoszi mámor"-motívummal. A Fedák-élmények benyomásaira utalva hirdeti: „A színpad *ma még* vára a pogányságnak, melynek igazsága és hitvallása röviden ez: »egyetlen igazság van a földön s ez az igazság az *élet*«. Ne tagadjuk le hát a mámort..." S a Nagyváradhoz fűződő személyes érzéseit is azzal magyarázza, hogy itt „lüktet a hellén–pogány életnek a szeretete, s túlteszik az emberek hamar magukat a zsidó–keresztyén etika ridegségén". Saját elhivatottsága és tevékenysége értelmét is ebben az összefüggésben ítéli meg: „egyik kis pogánya volnék a hellén–pogány világ szétszórt lelkiismeretének". (Vö. az 1906 elején, az ÚjV kiadásakor leírt nyilatkozatával: „az európai magyar lelkének a szószólója vagyok").

A pogányság elvét azonban Ady nem csupán világmagyarázó absztrakciónak tekintette, hanem – miként ez a vers bármennyire is homályos „új világ" hirdetéséből is kiderül – a társadalmi gyakorlattal is szembesítő életprogramnak. Persze túl általános és elvont, de mégsem misztikus ez a program és igény: „Talán valaha hinni fogja mindenki az egyszerű igazságot, hogy az emberiség célja: az életet mindenki számára gazdaggá, széppé és szabaddá tenni." (*A hétről*. NN 1902. jún. 22.; AEÖPM III. 96–97.)

Irodalom

Schöpflin 32.; Szabó R. 19.; Rónay: Me 279.; Bóka: AEpk 271.; Király II. 708.

284. Nyári strófák [A hit is]...

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. június 15. V. évf. 134. sz. 5. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 134. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 528–29.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból. A háromrészes *Nyári strófák* első két részének a *Vén faun dala* c. versben történt egybefoglalása után természetesen a „maradékot" is önállósítottuk, és elhagytuk a III. rész jelzést.

Keletkezéstörténet

A vers létrejöttére és önállósodására vonatkozó tudnivalókat l. az előző *Vén faun dala* jegyzetében.

Irodalom

Bóka: AEpk 271.

285. Juniusi ősz

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. június 21. V. évf. 139. sz. 4. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 134–35. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 529.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításaink:

2. A *rá* után a hiányzó vesszőt kitettük.
5. Az *általában* után a felesleges vesszőt töröltük.
12. A sajtóhibás *nyomorult* szót értelem szerint *nyomult*-ra javítottuk.

Keletkezéstörténet

Az időjárás miatt tréfásan kesergő-elmélkedő rigmus. (A Nv Hírek rovatának Milyen idő lesz? c. rendszeres rövid közleménye pl. jún. 19-én ezt „jósolja": „Változékony. Hűvösebb. Sok helyütt csapadék.") A verset záró poén hátterében konkrét utalás rejlik. Mégpedig: jún. 18-ával a nagyváradi színházi szezon véget ért, s ezt követően „a társulat elutazott Kaposvárra, nyári állomására. A kaposvári szezont szombaton [jún. 21-én] nyitják meg." (NN 1902. jún. 19. 6.) A kaposvári célzás nem csupán az elutazott színtársulatnak szólt, hanem e társulat egyik tagjának, Bilkey Irénnek is, akihez ekkor Adyt gyengédebb érzések fűzték. – S kb. egy hét múlva – mint lapja színházi referense – egy-két napra el is utazott Kaposvárra. (Minderről l. még bővebben Hegedűs: AEnn 217–19.; továbbá a *Thália pongyolában* s az *Irén hercegnő* c. cikkei jegyzetét: AEÖPM III. 347–49., 429.)

Irodalom

Bóka: AEpk 272.

286. Nyári strófák [Éjszakázva sokan élnek...]

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. július 13. V. évf. 157. sz. 5. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb.) – További megjelenés: SzN 1902. augusztus 9. XXV. évf. 189. sz. 7. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 135–37. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 530–31.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a SzN-ból, amely ékezés és központozás tekintetében érettebb, a mai helyesíráshoz közelebb álló változatot közölt, mint a NN.

Javításaink:

10. Az *ingat* után az elmaradt vesszőt kitettük.
32. A *magadhoz* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

9. művészet	NN
12. színpad:	NN
14. álmainkat:	NN
20. bus	NN
21. Bus	NN
26. Szivj	NN
31. ifjuság	NN

32. szívj NN
33. Pezsdítsd, őrjítsd NN
35. tűzzel, NN

Keletkezéstörténet

Szokásos nyári alkalmi versezet: Adynál is többszörösen gyakori megéneklésével az éjszakázásnak, az orfeumnak s a szalmaözvegyeknek. De a szokásos könnyed szellemeskedésbe, tréfálkozásba itt – különösen a IV. strófában – mintha egy árnyalatnyi személyes líra is vegyülne: a formálisan megjátszottnál több, komolyabb lobogás, egyéni érdekeltség. Ez a lírai árnyalat, ez a mámor-vágy *(Pezsdítsd, őrjítsd meg a vérem)* bizonyára a költő és Rienzi Mária között szövődő kapcsolat érzelmi hatásaként jelent meg a versben. Kettejük megismerkedése és szenvedélyes viszonyának alakulása – miként ezt a *Mária asszony versei* c. prózai „tarkasága" jegyzetében részletesen rekonstruáltuk (AEÖPM III. 354–55.) – 1902 júliusának első napjaira rögzíthető. A Kaposvárról visszaérkező Ady (l. e kötetben a *Juniusi ősz* c. vers jegyzetét, illetve a *Thália pongyolában* c. cikkét: AEÖPM III. 347–48.) júl. 2-án vagy 3-án ismerkedett meg a Budapest és Nagyvárad közötti gyorsvonaton Rienzivel, aki társulatával együtt szintén ekkor utazott a Körös-parti városba. A megérkezés után az orfeum-társulat hamarosan meg is kezdi szereplését a Fekete Sasban. Sikerükről júl. 5-én már így számol be a NN: „Rienzi Mariska s az új, gazdag művészi gárda felújították a Fekete Sas orfeumnak hajdani fénykorát... Rienzi Mariska természetesen a legfőbb sztár. Pompás számaival alig tud betelni a közönség." (NN 1902. júl. 5., l. még Hegedűs: AEnn 221.) A vers keletkezése idején Ady és Rienzi között már kialakult kapcsolatnak kellett lennie, hiszen a vers publikálását követő második napon – júl. 15-én – dedikálta az énekesnő egyértelmű szerelmi vallomással fényképét a költőnek. (A nagyváradi Ady-múzeumban található fénykép szövegét l. Hegedűs: AEnn 223.; a fotográfiát uo. 388–89. között.) S e kapcsolat kölcsönösségét bizonyítja az a néhány soros jegyzet, amellyel Ady Rienzi két igen gyönge versének közreadását kommentálta (L. a *Mária asszony versei* c. cikkét: AEÖPM III. 113–14.) (A Rienzi-epizódról l. még az előbbi cikk jegyzetét: AEÖPM III. 354–55., továbbá: AL 89–91.; színes leírást ad, de kevés filológiai hitellel: Nagy A. 264–66., 269–74.; e verset is érinti, de még az orfeummal szembeni „árnyalatnyi leereszkedés" dokumentumaként értékeli s néhány közvetett adalékkal teszi konkrétabbá az epizód hátterét Fehér Dezsőné: l. Dénes Zsófia: Akkor... 43–49.; végül: Hegedűs: AEnn 221–24., 225–26.) A Rienzi-ihletéssel kapcsolatban l. még e kötetben a *Szívek messze egymástól* c. vers jegyzetét.

Rienzieék orfeum-csoportjának műsorát júl. 11-től néhány napig a Fekete Sasban egy másik, „Tarka Színpad" néven szereplő együttes váltotta fel: Ady versbéli hivatkozása a 12. sorban erre vonatkozik. (A Tarka Színpad nagyváradi vendégszereplése kezdetéről l. a következő előzetes híreket: NN 1902. júl. 10. 6., júl. 11. 4., ill. működésükről az alábbi beszámolókat: NN 1902. júl. 12. 7., júl. 13. 8., továbbá Ady utalását az együttes műsorára: *A hétről*. NN 1902. júl. 13.; AEÖPM III. 111–12.; s „kétes hitelű" beszámolóját: *A magyar überbrettli*. NN. 1902. júl. 15.; AEÖPM III. 238–39.)

Magyarázat

Jön a levelek hullása / (Vers szól erről, a nagy Kissé): utalás Kiss József Ó mért oly későn... c. versére. Rigmusa további két sorát (29–30.) is beleértve, Ady szinte szó szerint vett át kifejezéseket az idősebb poétától (l. Kissnél: „levelek hullása, / Daru távozása idején".) – *Bolondosan, tűzzel, vervvel*: a *verv* egy időben elterjedt idegen szó a francia verve-ből; jelentése: hév, lelkesedés, lendület.

287. Lótusz virág

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. augusztus 2. V. évf. 174. sz. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – Dyb – (*Pusztul a lótusz* címmel kétrészes, ötvennyolc soros „aktuális" verset közöl.) – További megjelenések: Jöv 1903. október 11. I. évf. 35. sz. 54. („Ady Endre versei" főcímmel és *Lótusz* címmel másodiknak közölte a *Misztérium* és a *Fuimus* [De jó, ha...] c. versek között.); BN 1905. március 31. X. évf. 90. sz. 11. – Különfélék – Ady Endre; Szil 1905. november 23. XXIII. évf. 47. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre; PHSz 1906. június 17. XIII. évf. 25. sz. 39. – Ady Endre – (*Lótusz* címmel). – Kötetben: Me (1903) 85–86. (*Lótusz* címmel). – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 530.

A NN publikációjának II. részét l. a következő *Pusztul a lótusz* c. versnél.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a BN-ból. A Me-be kisebb-nagyobb módosításokkal vette át a NN publikációjának lírai részét, s a Jöv szövege jobbára a kötetbéli közlésen alapul. 1905-ben *Lótusz virág* címmel s apróbb javításokkal adta közre a verset a BN-ban, majd néhány hónap múlva hosszú ékezetes szerkesztői módosításokkal a Szil-ban. A PHSz 1906-os publikációja valószínűen a Me vagy a Jöv közlése nyomán történt – az 1905-ös módosítások mellőzésével –, megtetézve egy hitelrontó sorkihagyással. Ezt a kronológia szerint „utolsó" közlést így aligha gondozhatta maga a költő, s ezért az is kétséges, hogy e publikáció tükrözi Ady végleges intencióját a verssel kapcsolatban. A kifejtettek értelmében minősítettük a BN publikációját alapszövegnek, bár néhány javítást ez a közlés is igényel.

Javításaink:

2. A *megcsókolom* után a Szil közlésével egyezően vesszőt tettünk.
3. A *lelkem* után – a NN, a Me, a Jöv, a Szil és a PHSz publikációjának megfelelően – kitettük a vesszőt.
4. A *keserü* rövid *ü*-jét a Jöv, a Szil és a PHSz közlésére alapozva hosszú *ű*-re változtattuk.
19. Az *is* után a hiányzó vesszőt kiraktuk.
20. A sorvégi *virág*... után a szó és a három pont közé a NN, a Me, a Jöv, a Szil és a PHSz közlésére alapozva felkiáltójelet tettünk.
21. A *megcsókolom* után a 2. sor azonos központozási javításához igazodva vesszőt tettünk.
24. A *sirva* alakot a Jöv, a Szil és a PHSz közlését követve hosszú ékezetes *sírva* változatra cseréltük.

Szövegeltérések:

Főcím: *Ady Endre versei*			Jöv		
Cím: *Pusztul a lótusz*	NN				
Lótusz		Me	Jöv		PHSz
Cím és 1. között: I.	NN				
2. megcsókolom	NN	Me	Jöv	Szil	PHSz
4. keserü	NN	Me			
7. síratom				Szil	
8. síratom				Szil	
siratom *a* napkeletet,					PHSz
9. Síratom				Szil	
10. elkerültünk	NN				

elkerültünk,				Szil	
elkerültünk.			Jöv		PHSz
12. Ami [sh]		Me	Jöv		PHSz
13. itten	NN				
14. bűja		Me	Jöv		PHSz
álmát,	NN				
15. Isten	NN				
16. mí	NN				
18. [hiányzik]					PHSz
19. is	NN	Me	Jöv	Szil	PHSz
21. megcsókolom	NN	Me	Jöv	Szil	PHSz
22. Megsíratom				Szil	
24. sírva	NN	Me			

Keletkezéstörténet

Alkalmi indítékból született személyes töltésű és általánosító erejű lírai vers. A Püspökfürdő környékén pusztulni kezdő lótusz tényét, illetve – feltehetően – sajtóhírét Ady két tételben verselte meg. Először a lótusz s a maga sorsát azonosító, a pusztulás tényét csak áttételesen „felhasználó" lírai versben, amelyet később jogosan önállósított és vett fel a Me költeményei közé. Másodszor az alkalmi tényből, a konkrét információból készített rigmusos tudósításban, szokásos rövid dalban. (L. a következő *Pusztul a lótusz* c. verset, s az alkalmi tényekről e vers jegyzetét.)

A *Lótusz virág* soraiban Ady a közel egy évvel korábban megpendített pogányságmotívum (l. 1901-ből *A krisztusok mártirja,* 1902-ből a *Farsangi dal, A csókok átka* s a *Vén faun dala* c. verseket) lírai önmaga-értelmezését folytatja, s bizonyos vonatkozásban minden eddiginél élesebb, határozottabb változatát teremti meg. Végletesebben és egyértelműbben fejezi ki az önmaga és az őt körülvevő világ – *A krisztusok mártirja* strófáiban már megfogalmazott – ellentétét: a teljes idegenség, a feloldhatatlannak érzett kirekesztettség állapotát jelenítve meg. S ehhez – a lótusz trópikus honosságának mozzanatát „hasznosítva" – a hellén pogányság eszményénél távolibb és ősibb világ légkörével azonosította magát: a keleti pogánysággal. Így jelent meg verseiben először a környezetével való szembenállásának és a maga „ősi" meghatározottságú hazai idegenségének bizonyítékaként a *Gangesz partja* s a *szent napkelet.*

A versbéli hazai környezettel való szembenállásnak és „napkeleti" hitvallásnak érdekes előzménye található Ady egyik 1900-as cikkében, amelyhez Jukantor kambodzsai hercegnek a Figaró hasábjain megjelent nyilatkozatát vette alapul. Ady interpretálásában ez a szembesítés így összegeződik: „Két kultúra csapott össze – írja Jukantor herceg. Az önöké, az új s a mienk, a régi. Két világ keresi az igazát... Mink a természet édes gyermekei vagyunk. Önök a mostohák. Minékünk süt a nap, mienk a fény, a meleg... Önök egymást tiporják le a kenyérharcban s mégis éhezik annyi millió. A mi vallásunk az öröm és a kibékülés. Az önöké az eredendő bűn s a folytonos küzdés... Nálunk a semittevés erény, az álmodozás divináció. Önök az embert lealacsonyító *munkát* tették *erénnyé,* az *álmodót,* az istenek igazi kiválasztottját léhűtőnek tartják." (*A hódító szép.* Sz 1900. okt. 25.; AEÖPM I. 358.) Ez a keleti szemlélődő életfilozófiát felmagasztaló prózai írás többékevésbé rokon szellemű a vers napkeleti nosztalgiájával. S így a *Lótusz virág* c. vers motívumának gondolati előzménye, érzelmi csírája.

Irodalom

Benedek I. 177–78., II. 14.; Schöpflin 33.; Szabó R. 24.; Lükő Gábor: Ős Napkelet ilyennek álmodta. Vándortűz [Debrecen] 1947. nov. – 17–19.; Bóka: Ady szimbolizmusa. ItK 1954. 130.; ua. Tegnaptól máig. Bp. 1958. 394–95.; Bóka: AEpk 47–48., s még regisztráló megemlítés: 272.; Dénes: Akkor... 27–30.; Komlós 26., 31.; Király I. 153–54., 156–57., 158–60., 164–67.

288. Pusztul a lótusz

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. augusztus 2. V. évf. 174. sz. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 137–38. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKl] (1962) II. 531–32.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból. A kétrészes *Pusztul a lótusz* c. vers első részét Ady *Lótusz virág* címen lírai költeményként önállósította. A megmaradó alkalmi jellegű második részt – a II. jelzés elhagyásával – az eredeti címmel adjuk közre.

Javításaink:

5. A *ritkaságunk* után vesszőt tettünk.
14. A sajtóhibás *kelyein* szót értelemszerűen *kelyhein*-re javítottuk.
16. A *helyein* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.

Keletkezéstörténet

A költő egyik nagyváradi bizalmasa, Szűts Dezső életrajzi visszaemlékezésében arról ír, hogy Ady e verset közvetlen élmény nyomán és romantikusan furcsa körülmények között készítette. Egy alkalommal Szűts Adyt „a színházi bodega pincéjében találta pamlagon" heverve és három szép lánytól körülvéve. Az emlékező rákiáltott: „Hárem – mondtam haragosan. – Ez kell a költőnek. De írni, arra rest. Ott kezdi, ahol más végzi." S magyarázóan hozzáfűzi: „Aznap voltunk kint a Püspökfürdőben, és teleszívta magát csodálattal és impresszióval. Nevetve kelt fel, s az asztalnál megírt egy verset a lótuszokról." (Szűts Dezső Ady-életrajza, Tavasz 1919. nov. 29.; idézi Dénes: Akkor... 26–27.; a Tavasz c. rövid ideig megjelenő nagyváradi irodalmi lap példányait az OSZK állományában nem találtuk.) Szűts beállítása kevéssé hihető, már csak azért is, mert túlzottan kiszínezett és megkomponált ahhoz, hogy a valóságban így történhessék meg. Különben is több mint másfél évtized távolságából keveri valóságos emlékeit kitalált, hozzáköltött mozzanatokkal vagy a poentírozó előadás miatt kiszínezett helyzetekkel. (Szűts Dezső emlékezésének egyes részleteit közli a Hatvany-hagyatékból Kovalovszky: EmlAE II. 466–76., illetve 477.)

Annyi bizonyos, hogy váradi barátaival Ady Püspökfürdőn többször is megfordult (erre több forrás utal), és így a tóról, a lótuszokról személyes benyomások is éltek benne. Aligha feltételezhető azonban, hogy a *Pusztul a lótusz* egy újabb látogatás személyes és friss élménye sodrában keletkezett. Sokkal valószínűbb, hogy a közvetlen indítékot – amely persze korábbi személyes élményeit is felelevenítette – a vers publikálását megelőző napon megjelent újságcikkből vagy e cikknek és a versnek egyképpen forrásul szolgáló más információból kapta. (Erre az esetleges „közös" forrásra utalhat a nemcsak formalitásként használt versbéli fordulat: *Amint tudósítónk jelenti.*) Az említett – a címében és adataiban is a vers előzményének tekinthető – hírcikk szövege az alábbi: „A Püspökfürdő speciális ritkasága, a Nymphea thermalis nevű gyönyörű tündérrózsa a forrás külső medrében egyre gyérül. Évekkel ezelőtt még Peceszentmárton határában is virított a ritka növény, s ma már Hájó és Rontó községek alatt is pusztul, minek nagyrészben oka lehet az, hogy a rontói és hájói lakosok a forrás medrében fürdetik a lovakat és barmaikat, ami a kényes természetű növények legázolásával jár. Az érdekes ritkaság pedig megérdemelné, hogy gondját viseljék, legalább annyira, hogy emberek ne okozzák pusztulását." (Pusztulnak a lótuszok, Tiszántúl 1902. aug. 1. 4.) A két tudósítás – a verses és a prózai – lényegében azonos adatokat közöl, legfeljebb másként cifrázva vagy kommentálva. (A rigmus 21–24. soraira utalva Kovalovszky lehetségesnek tartja, hogy a NN, illetve Ady az alkalmi verssel a Moskovits-cégnek csinált „reklámot".)

Magyarázat

A Nymphea thermalis... Püspökfürdő környékén: a tündérrózsafélék egyik fajtája, amelyet más fajtákkal, változatokkal együtt a köznyelv általában lótuszvirágnak nevez. A tündérrózsák különböző – virágszínben és levélzetben eltérő – fajtáinak természetes hazája India, Egyiptom, illetve Észak-Amerika keleti fele, de előfordul a lótuszvirág Kelet-Ázsiában és foltokban, ún. hőforrások vizein Európában is. Ilyen természetes melegforrások táplálják a Nagyvárad közelében levő Püspökfürdő tavát is, illetve a tó vizét levezető Pece-patakot. A lótuszvirág itteni megtelepedéséről csak különböző elméleti feltételezések vannak. Egyesek szerint „nem újabban bevándorolt növény", hanem legalábbis a földtörténeti harmadkor (oligocén) végétől őshonos. A püspökfürdői melegforrások legalábbis már ebben a korban működtek, s így „oly egyenletes hőmérsékletet" biztosítottak, hogy ebben a lótusz „a jégkorszak zordonabb éghajlata alatt is fenntartotta magát". (Bihar vármegye és Nagyvárad. Bp. é. n. [1901.] Magyarország vármegyéi és városai. 26–27.) Mások szerint bevándorolt növény, amelynek magját gázló vándormadarak „hozták el Afrikából", a Nílus környékéről, talán „a lábukra száradt iszapban". A mag itt megéledt: a lótuszvirág megtelepedett és elsokasodott. (Utal e felfogásra Dénes Zsófia: Akkor... 29.) – *Peceszentmártoni pocsolyái, / Hájó és Rontó árkai:* Nagyvárad közelében a Pece-patak mentén található kisközségek. Közülük a városból kifelé jövet a Nagyvárad–Belényes közötti vasútvonalon a városi megállók után Rontó volt az első állomás. Ezt követte Püspökfürdő (régebbi nevén Szent László-fürdő), amely közigazgatásilag Hájó községhez tartozott. Hájó különben „a Pece-pataknak középkori Hévjó elnevezéséről veszi a nevét". (Bihar vármegye és Nagyvárad. 140., 88.) – *A Moskovits Mór s fia gyár:* ismert nagyváradi cég malommal, szeszgyárral.

Irodalom

Benedek II. 7–8.; Bóka: AEpk 272.

289. [Benedek lantos rigmusai]

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. augusztus 8. V. évf. 179. sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre – (A *Benedek lantos* c. tárcanovellában jelentek meg a címszereplő rigmusaiként.) – Gyűjteményes kötetben először: Ady Endre: Novellák I–II. (Marosvásárhely, 1957. Összeállította: Bustya Endre) II. 75–76. – Ady Endre fiktív rigmusaiként önállósítva és a verses életműbe besorolva a kritikai kiadás publikálja először.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból. A novellát s így a benne található rigmusokat is a „filológiai feledésből" Bustya Endre emelte ki, aki az 1957-es kiadás után természetesen közreadta az AEön-ben is (106–09.; jegyzet: 1296–97.). A versikék közös címéül szokásos módszerünktől eltérően nem a vers első sorának néhány szavát emeltük ki, hanem a novella címét, illetve a címszereplő nevét toldottuk meg a „rigmusai" szóval: magában a novellában Ady is a két első versike közreadása előtt „rigmust" emleget. A három rigmust közös cím alá összefogva beszámoztuk: szögletes zárójelbe tett római számokkal.

Javításunk:

22. E sorban a nyolc szótagos strófaképlethez mérten egy szótagnyi hiány van; e hiányt az *Emberben* szó szögletes zárójelben kitett többes számú alakjával pótoltuk: *Ember[ek]ben.*

Keletkezéstörténet

Ady „történelmi őskeresésének" egyik korai példája a *Benedek lantos* c. novella. Ez a lantos, akiről „az sem bizonyos, hogy Benedeknek hívták" „Nagy Biharban, Szilágyságban lézengett legtöbbet". „Poéta volt", és „maga volt az izgágaság": „haszontalan borissza, istentagadó", aki „a mámoros, szép életet" kívánta mindig. Legfőbb élvezete a papok, a csuhások bosszantása volt. Végül is ez vezetett korai halálához is, hiszen olyan korban élt, „melyben fanatikus volt és élettagadó mindenki". De halála előtt még egyszer utoljára „istentelenül" megtréfálja a kámzsás barátokat: megtérést színlelve állít be hozzájuk, s a papok ezért szívesen ápolják, borral itatják. Benedek pedig utolsó négysoros rigmusát egy papiroson hátrahagyva halt meg. Ekként járt túl – még haldoklásában is – a papok eszén.

Fiktív figura volt tehát Ady lantos „hőse", miként fiktívek, a költő által gyártottak voltak rigmusai is, bár Bustya Endre joggal utal arra, hogy Benedek figurájához Ady Ilosvai Selymes Péter, „a 16. századi hányatott életű, pátriájabeli vándorénekes-ős legendákkal átszőtt alakjá"-t választotta modellnek. (AEön 1296–97.) Ezt a modellt persze eléggé egyéni módon stilizálta: romantikusan antiklerikális poétát és valamiféle „magyar Cyranót" sejtetve benne. Rigmusait is e stilizálás jegyében írta: epikureista életszemléletét fogalmazva meg az elsőben, halála előtti számvetését a másodikban és megtérési komédiájával a papokból csúfot űző utolsó gesztusát a harmadikban.

290. Szívek messze egymástól

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. augusztus 17. V. évf. 186. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (*Szívek* címmel). – További megjelenések: Jöv 1903. április 26. I. évf. 9. sz. 43. – Új költők – Ady Endre – (Elsőként közli az *Éjimádó* [csak az I. rész], *A csókok átka* és az *Én menyasszonyom* c. versek előtt.); Nsz 1906. február 15. XXXIV. évf. 39. sz. 1. („Ady Endre verseiből" főcímmel negyediknek közli *A Hortobágy poétája*, *A magyar Ugaron*, *A Szajna partján* után és a *Vörös szekér a tengeren*, az *Új vizeken járok* c. versek előtt.); SzmK 1906. február 21. XXXII. évf. 13. sz. 1–2. („Ady Endre verseiből" főcímmel a Nsz nyomán közli a hat költeményt.); PH 1906. március 4. XXVIII. évf. 63. sz. 34. – Irodalom („Ady Endre verseiből" főcímmel közli a *Tüzes seb vagyok* c. vers után.); SzV 1906. július 29. V. évf. 179. sz. 2. – Ady Endre – (*Szívek* címmel az *Éjimádó* [csak az I. rész] előtt); Tas 1909. október 31. I. évf. 14. sz. 1. – Ady Endre – (*Szívek* címmel). – Kötetben: Me (1903) 75.; ÚjV_1 (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 91.; ÚjV_2 (1909) 91.; ÚjV_3 (1912) 91.; ÚjV_4 (1918) 62.; ÚjV_5 (1919) 76. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 30.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV_3-ból. Központozásban csiszoltabb, mint az ÚjV_1 és az ÚjV_2 szövege, és ékezésben – helyesebben ritmikában – pontosabban követi Ady intencióit, mint az ÚjV_4 és az ÚjV_5 szövege. Jellemző ez utóbbi vonatkozásban az alapvető kiadások közötti két szövegeltérés. Így a 4. sorban az alapszöveg *szívem*, illetve az ÚjV_4 és az ÚjV_5 *szívem* alakja közti különbség. E sorban a ritmikai – mind az időmértékes (jambikus), mind a hangsúlyos – képlet is és a rímelés „szabályossága" is a rövid változat mellett szólna. Nem lehet azonban véletlennek minősíteni, hogy Ady éppen legérettebb korszakának dokumentumaiban (Me, ÚjV_1, ÚjV_2, ÚjV_3) a hosszú alakot használja. Nyilvánvaló, hogy a *szívem* alakot tudatosan választotta itt: sorvégi zökkentésnek, érdesebb rímnek szánva, hogy az első négy sor végén ezzel a „szabálytalansággal" egy pillanatra visszafogjon, megállítson a gondolatritmusos sorok pergő menetében. Hasonló a hely-

zet a 14. sorban az alapszöveg hosszú *Míg*-je s az $ÚjV_4$ és az $ÚjV_5$ önkényes „javítása": a rövid *Mig* alak között. Igaz, hogy ez a „javítás" megegyezik a NN-beli első sajtóközlés-sel, s a Nsz, illetve a SzV későbbi publikációjával, eltér viszont a Jöv, a Me, az $ÚjV_1$, a PH, az $ÚjV_2$ és persze az $ÚjV_3$ szövegközlésétől. Ez utóbbiak – nyelvtanilag is helyes – hosszú *Míg*-je a sor ritmusában lényeges szerepet tölt be; az utána következő *a*-val trocheust alkot, s így megzökkenti a sor lejtését. Ennek következtében válik azonban hasonlóvá e sor ritmikai képlete (– ∪ / – – / ∪ –) a rá rímelő 16. sorához. De minthogy e két sor (s általában a vers páros sorai) nemcsak időmértékesen, hanem hangsúlyosan is ritmizálható: a nyomatékosabb *Míg* a hangsúlyos tagolás összefüggésében is indokoltabb. Alapszövegünket a fenti meggondolások értelmében választottuk ki.

Szövegeltérések:

Főcím: *Ady Endre verseiből*			Nsz	SzmK		PH				
Cím: *Szívek*		Me								
Szívek	NN	Jöv					SzV	Tas		
Szívek messze egymástól			Nsz	SzmK		PH				
1. bus	NN		Nsz	SzmK						
el:		Jöv					SzV	Tas		
3. most:		Jöv								
most;							SzV			
csendült, *mert*								Tas		
4. Mosolyog								Tas		
szivem.	NN	Jöv	Nsz	SzmK			SzV	Tas		$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
5. élet:		Jöv					SzV	Tas		
6. leány		Jöv					SzV	Tas		
futok.							SzV			
futok,								Tas		
7. Valahol		Jöv					SzV	Tas		
átok:		Jöv					SzV			
8. sírni	NN	Jöv Me		SzmK			SzV	Tas		
nem tudok.			Nsz	SzmK						
tudok...	NN	Me								
9. szivnek	NN	Jöv	Nsz	SzmK		PH	SzV	Tas		
10. Bomlott		Me			$ÚjV_1$	PH			$ÚjV_2$	
beteg,		Jöv	Nsz	SzmK			SzV			
szegény.		Jöv					SzV	Tas		
11. mámor,	NN	Jöv Me				PH	SzV	Tas		
12. Éppugy,	NN		Nsz	SzmK						
Épp úgy,		Jöv					SzV			
Éppúgy						PH				
Epp ugy								Tas		
enyém...	NN	Me								
13. kattogását	NN									
14. Mig	NN		Nsz	SzmK			SzV	Tas		$ÚjV_4$ $ÚjV_1$
15. egy [kiemelve]	NN	Jöv						Tas		
16. Mindakettő		Jöv					SzV	Tas		
megáll...	NN	Jöv Me					SzV	Tas		

Keletkezéstörténet

Megalapozatlanul állítja Fehér Dezsőné, hogy „1902. augusztus 17-én Ady »I. hercegnőhöz« írt versét találom a heti krónikában." Mert e vers önállóan a tárcarovatban jött, és már az eredeti címe is – Fehérné félreérthető fogalmazásával szemben, mely szerint úgy tűnik, mintha az első publikáció „I. hercegnőhöz" címmel jelent volna meg – „Szivek" volt. E beállítás szerint tehát a verset „Irén hercegnő", helyesebben Ady Bilkey Irén iránt táplált szerelme ihlette. Az ihlető múzsának ezt az alaptalanul és tévesen egyértelmű megjelölését nem cáfolja-kommentálja a Fehérné memoárját közreadó Dénes Zsófia sem (Akkor... 42.), s kritikátlanul veszi át az AEöv-21 versre vonatkozó jegyzete is (II. 554.).

Sokkal valószínűbb, hogy az a költő által a sajátjával azonosnak érzett *szív* nem Bilkey Irént, hanem Rienzi Máriát – az 1902-es nyár második felében Ady szenvedélyes és zaklatott szerelmének „hősnőjét" – sejteti. Ezt sugallja Nagy Andor is, aki e vers második strófáját – bár közelebbi filológiai bizonyítás nélkül – az Ady és Rienzi kapcsolatát érintő fejezetei egyikében idézi, s e kapcsolat természetét igyekszik érzékeltetni általa. Szerinte Rienzi ösztönösen megérezte, hogy számára „nincs más, amivel szerelmesét hatalmában tarthatja, csak az érzékiség". Ez a fölismerés „vadította s hajtotta a határtalan egzaltációba". S ezért került sor köztük nemegyszer „félelmetes jelenetek"-re, „eszeveszett pillanatok"-ra, amelynek élményei ott bujkálnak a versben (Nagy A. 278.) E feltételezést valószínűsítik azok a – különben kisszámú – tények is, amelyeket Ady és Rienzi 1902-es nyári kapcsolatáról tudunk vagy kikövetkeztethetünk. (L. erről AL 89–91., Hegedűs: AEnn 221–24., 449., továbbá a költő *Mária asszony versei* c. „tarkaságát" és jegyzetét: AEÖPM III. 113–14., 354–55. és e kötetben a *Nyári strófák* [Éjszakázva sokan élnek...] c. alkalmi verset és jegyzetét.) Már Ady Lajos említi, hogy Fehér Dezső megpróbálja a költőt kivonni Rienzi szerelmének démonikus és agresszív hatása alól: ezért Adyt – aki időnként a nőtől maga is szabadulni akart – a közeli Püspökfürdő fürdőszállójában rejtette el, ahol azonban néhány nap múlva Mária asszony mégis rátalált. (AL 90., s l. ugyanezt regényesen kiszínezve: Nagy A. 282–86.) Ez a sikertelen „legényszöktetés" kikövetkeztethetően az 1902. aug. 10. körüli napokban történhetett. (L. az erre vonatkozó következtetéseket a költő *Várad és Debrecen* c. cikkének jegyzetében: AEÖPM III. 365.) Lehetséges tehát, hogy a *Szívek messze egymástól* ezeknek a Rienzi Máriától távol töltött napoknak a szülötte, illetve hogy a vers e napok élményeit is magában hordozza. (Feltételezésünkkel szemben ellentétes következtetésre jutott Kovalovszky: a Bilkey-ihletésről EmlAE II. 534.; a Rienzi-kapcsolatról: uo. 484–86.)

Irodalom

Schöpflin 36.; Bóka: AEpk 272–73.; Komlós 29.

291. Témák

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, tintával írt fogalmazvány, *A műhelyben* c. színkép kéziratának része. A teljes kézirat 1 számozatlan és 35 számozott fólió, 340×210 mm. A 35. lap alján ceruzával ismeretlen kéztől származó aláírás: Ady Endre. A versbetétek a 11. (1–10. sor), 25. (14–27. sor), 26. (28–43. sor) lapon, valamint a 14. lap hátoldalán (14–29. sor) találhatók. A 14. lap hátoldalán levő szöveg ceruzával többszörösen kihúzva. A 25. és 26. lap versbetétei eredetileg a kézirat 16. és 17. oldalai voltak (az eredeti számozás tintával kihúzva); a 25. lapra az eredeti 16. lap alsó kétharmada van ráragasztva. PIM A. 203.

Első megjelenés: NvSz 1902. szeptember 25. I. évf. 7. sz. 1. (*A műhelyben. 4. jelenés* címmel részletet közöl a költő színképéből, s ebben a költemény végleges formájának 14–43-ig terjedő sorait.) – További megjelenések: NN 1902. október 5. V. évf. 227. sz. 6. – Irodalom – (*Versek egy szinképből* címmel a színkép versbetéteit közli: a költemény 1–10-ig és 14–43-ig terjedő sorait.); MG 1902. október 26. XI. évf. 44. sz. 710–14. (*A műhelyben* teljes szövegét közli s benne a NN publikációjával azonos versbetéteket.); BNCt (1911) – 11–16. (*A műhelyben* teljes szövegét közli a versbetétekkel.) – Kötetben: Me (1903) 87–89. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 531–32.

A NvSz publikációja a következő alcímmel jelent meg: „Részlet *Ady* Endrének szombat este a Szigligeti Színházban színrekerülő színképéből". A NN a következő bevezetővel adta közre a versszöveget: „Ady Endre »A műhelyben« című rövid színképében két kis verstöredék van. Ezeket a verssorokat levélben, szóban, nap mint nap annyian reklamálják, hogy írójuk hálásan megköszönve az érdeklődést a két kis töredéket e helyen leközli. Ezek a reklamált verssorok." Ma már aligha rekonstruálható, hogy e „reklamálás" emlegetésével Ady valóságos tényekre utalt-e, vagy csupán megkívánt szerzői „ildomból" hangoztatta-e. Annyi tény, hogy a NN 1902. okt. 2-i számában Elismerés a helyi szerzőnek címmel közreadtak egy levelet, amelyben Pólya Béla szolnoki ügyvéd azt kéri Adytól, hogy darabja ama részének „kézirati másolatát" küldje meg neki, ahol „az előadási forma... a költött rímes beszéd magaslatáig emelkedik". (A NN-ban publikált levél teljes szövegét újraközölve l. Hegedűs: AEnn 255–56.)

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A korábbi sajtóközlések csak részlegesen, a színképben előforduló „töredékes" változatban közlik a szöveget. Ugyanez a töredékesség jellemzi a kéziratot is. Egységes költeménnyé komponált végleges formában és címmel csak a Me-ben jelent meg.

A kézirat szövege – néhány módosítástól, javítástól eltekintve – nagyjából megegyezik a folyóiratbeli publikációk szövegével. A szövegváltozatok összeállításánál egyetlen problémát a 14. lap hátoldalán levő részlet jelentett, amely a 25. lapra átírt tisztázat első fogalmazványának tekinthető. (Ez a betét – a 14–29. sorig – eredetileg a jelenet 13. oldalára került volna, de fogalmazás közben a költő megváltoztatta helyét – a 25. lapra tette át –, a szöveget áthúzta, s a kéziratlap üres hátoldalát a 14. oldal írásakor felhasználta.) A kihúzott szövegrészletet (ismét pontosítva: a 14–29. sorig) mint első fogalmazványt értelemszerűen a kézirat részeként kezeltük. A törlésjeleket csak ott alkalmaztuk, ahol az első fogalmazvány a tisztázattól eltér.

Javításaink:

14. A *pokolgyujtó* után a hiányzó vesszőt kitettük, a kézirattal és a korábbi közlésekkel egyezően.
17. A *hitem* után a felesleges vesszőt töröltük.
28. A *hője* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

	k	NvSz		MG	BNCt
Cím: [hiányzik]			NN		
Versek egy szinképből		NvSz			
1–13. [hiányzik]			NN		
1. ...Ez					BNCt
„Ez			NN		
4. éjjel			NN	MG	
6. bus	k		NN		
fátyolát,					

7. Hej,					BNCt
*u*tja	k		NN	MG	BNCt
9. elromlott			NN		
szív...	k		NN	MG	BNCt
10. tovább..."					BNCt
11–13. [hiányzik]	k		NN	MG	BNCt
14. ⟨*Óh van*⟩	k				
Van még	k	NvSz	NN	MG	
„*Van* még					BNCt
⟨*hitem.*⟩	k				
hitem,	k		NN	MG	BNCt
⟨*Pokolgyujtó*⟩	k				
merész					BNCt
15. ⟨*ész,*⟩	k				
16. ⟨*csak*⟩ [*hitem* után a fogalmazvány kihúzva]	k				
17. álmodás.			NN		
18. ⟨*több mint*⟩	k				
több mint		NvSz	NN		
óra			NN		
19. ⟨*színház-találkozóra,*⟩	k				
szinház találkozóra.		NvSz			
szinháztalálkozóra			NN		BNCt
20–21. ⟨*Az én hitem nem raptus és nem egy: Befoglaló, legszentebb hiszekegy.*⟩	k				
20. *u*j	k	NvSz	NN	MG	BNCt
*a*nyit [sh]		NvSz			
kaput			NN		BNCt
21. pusztitni ölni	k	NvSz			
tud.		NvSz			BNCt
22. színig	k	NvSz	NN	MG	BNCt
kehely:	k	NvSz		MG	BNCt
kehely,			NN		
23. ⟨*aludtak*⟩ [a *nem* után a fogalmazványban kihúzva]	k				
23–24. között: ⟨*Mind visszajár*⟩ [a tisztázatban kihúzva]	k				
24. [Nem kezd új strófát]	k	NvSz	NN		BNCt
Azuba		NvSz			BNCt
Azuba [kiemelve]			NN		
⟨*jö.*⟩	k				
zsidó			NN		BNCt
⟨*leány*⟩	k				
leány...			NN		
szegény		NvSz	NN	MG	BNCt
24–25. között: ⟨*Libeg. Leroskadt*⟩ [a fogalmazványban törölve]	k				
25. fövenyén		NvSz			
fövenyén.			NN		
26. [*A vére* után a fogalmazványban olvashatatlan félszó törölve]	k				
⟨*harmat teste*⟩	k				
⟨*reszket*⟩	k				
reszket			NN		

26–27. között: ⟨*A ki később k*⟩					
[a fogalmazványban törölve]	k				
27. *s*ulyos	k	NvSz	NN	MG	BNCt
keresztet			NN		
28. ⟨*Messiás*⟩	k				
*m*esszias					BNCt
⟨*bője*⟩ [a fogalmazványban kihúzva; javítva:]					
*b*ője	k				
*b*ője,		NvSz			
*b''*je [sh]			NN		
hője				MG	BNCt
29. ⟨*rabolta*⟩	k				
⟨*tőle.*⟩	k				
tőle.					BNCt
tőle,			NN		
30. jámbor		NvSz			BNCt
31. megöli vágyát		NvSz			
vágyat és álmot			NN		
32. b*u*s	k	NvSz		MG	
És *e* b*u*s			NN		
le*á*ny					BNCt
ki*a*bálja:			NN		
33. No, *emberiség,* hát meg vagy-e	k				
No, *emberiség,* hát				MG	
No *emberiség* hát meg		NvSz	NN		BNCt
vagy e váltva?			NN		
34. [Nem kezd új strófát]	k	NvSz	NN		BNCt
– És		NvSz			BNCt
...És			NN		
sziget! [kiemelve]			NN		
sziget!		NvSz			BNCt
Óh	k			MG	
Oh,		NVSz			
*o*h			NN		BNCt
témám!		NvSz	NN		
témám! –					BNCt
35. menedéke	k		NN	MG	BNCt
37. ülnek,					BNCt
e*pedve*				MG	
némán	k			MG	
némán,		NvSz			
némán –			NN		
némán.					BNCt
38. Idehoz⟨*ott*⟩ [a tisztázatban törölve;					
javítva:] ta	k				
Ide hozta			NN		
lelkők		NvSz			BNCt
39. világba.			NN		
40. mind! Milyen		NvSz			BNCt
mind...			NN		
merész			NN		BNCt
álmok					BNCt
41. hi*tt*em	k	NvSz	NN	MG	BNCt

kiáltok		NvSz			
kiállok,			NN		
kiállok.					BNCt
42. Zászlót			NN		
senkisem					BNCt
követ,		NvSz			
követ!			NN		
követ					BNCt
43. Ide nézz!		NvSz			
Tömeg!... [hiányzik]		NvSz			
Ide nézz tömeg!			NN		
Tömeg!"					BNCt
44–48. [hiányzik]	k	NvSz	NN	MG	BNCt

A szövegváltozatokkal kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy Ady a NN-beli publikációt követő napokban közread egy szerkesztői üzenetet, amelyben – többek között – publikációja sajtóhibái miatt méltatlankodik. Ez az „üzenet" a NN 1902. okt. 12-i számában jelent meg, s benne Ady megállapítja, „hogy színképének verssoraiba bizonyos botrányos sajtóhibák csúsztak be". Hozzá is fűzi, hogy „írójukat is eléggé boszszantja". S valóban: a NN publikációjában (és általában a *Témák* sajtóközléseiben) bőséggel akad szedési hiba: egy-két képtelen esetet a szövegváltozatok között is regisztráltunk.

Keletkezéstörténet

A költemény végleges szövegét – miként ez a megjelenés és a szövegváltozatok adataiból kiderül – Ady csak a Me összeállításakor alakította ki. Ez azonban nem a színkép versbetéteinek átdolgozását, hanem a meglevő részletek egységbe komponálását jelentette csupán. A költő az eredetileg különálló első tíz sor után három átvezető sort (11–13.) iktatott be az eredetileg szintén különálló második részhez (14–43.). A vers végére pedig néhány soros záróstrófát (44–48.) készített, amely azonban egy sor kivételével a költemény első négy sorának visszatérő megismétlése. Nincs szó tehát olyan lényeges szövegátalakításról, amely indokolttá tenné, hogy a költemény keletkezési időpontját a Me-be való megkomponálás és felvétel idejére tegyük. A *Témák* zöme, minden jelentős részlete a színképpel együtt 1902 szeptemberére elkészült. Ezért soroltuk be az 1902-ben keletkezett versek időrendjébe.

A költemény létrejötte szorosan összefügg *A műhelyben* c. színkép keletkezésével. A színkép főhőse, A szerkesztő – aki egyértelműen Ady alteregója – s A barát – aki kétségtelenül Bíró Lajost testesíti meg – egymásnak felelgetve a költő egyik korábbi verséből, az 1900-as *Éles szemmel* c. költeményéből is idéznek: a vers kezdő négy sorát. A *Témák* törzsanyagát jelentő két versbetétet – mindkettőt A szerkesztő mondja el – viszont csak a darabbal együtt, annak szerves részeként készítette Ady. Az egyik legkorábbi hír arról, hogy Ady a nagyváradi Szigligeti Színház számára valamit alkotni készül: a Nagyváradi színműírók c. tarkaság még verset és nem színképet emleget. A Bíró Lajosra vonatkozó mondatok után a jelzetlen cikkecske szerzője (talán Fehér Dezső) így célozgat Adyra: „A másik helyi szerző egy nem kevésbé borotvált arcú hírlapíró lesz, aki becses lapunknak a munkatársa. Ő azonban egyelőre csak beszél arról, hogy egy verset ír a Szigligeti Színháznak. Hogy valóra válik-e a szándéka, az attól függ, hogy meddig tart Nagyváradon az orfeumi szezon" [„gyengéd" utalás a Rienzi-ügyre; l. az előző vers jegyzetét]. (NN 1902. aug. 8.) Majdnem másfél hónap múlva, nem sokkal a tervezett bemutató előtt számol be a NN arról, hogy a másik két darab – Bíró Lajos és Dénes Sándor műve – korábbi elkészülése nyomán Ady is befejezte a maga színképét. Az utolsó pillanatban szinte, mert mint a beszámoló ismeretlen szerzője írta: „Csak Ady Endrétől nem lehetett megkapni az ígért darabot. Halogatta napról-napra, míg végre

teljesen lemaradtunk már róla és úgyis tervezték, hogy a készenlévő két darabot a *Parasztbecsület*tel adják elő. Tegnap aztán frappírozta Ady a bohém triumvirátust [Biró Lajost, Dénes Sándort, s a »fiatalokat patronáló« Fehér Dezsőt] azzal, hogy megírta az ő darabját is." (NN 1902. szept. 21.) *A műhelyben*-t – s benne a *Témák* versrészleteit – tehát Ady 1902 szeptemberében írta, s e hónap közepére készült el vele. Így kerülhetett sor még a színkép bemutatója előtt az egyik jelenet s vele együtt a nagyobbik versrészlet publikálására a NvSz-ban.

A színkép bemutatójával kapcsolatos további előzetes tudósításokat, nyilatkozatokat, az előadás szereposztását, dokumentációját és visszhangját, kritikáit a *Témák* jegyzetében felesleges részleteznünk, ez majd a költő szépprózai művei kritikai kiadásának feladata lesz *A műhelyben* publikálásakor. (Idevonatkozóan egyelőre l. Hegedűs: AEnn 235–36., 240–53., 255–57., 259., 260–61.; Dénes: Akkor... 49–60.; továbbá a költő *A műhelyben* c. tárcacikkét és jegyzetét: AEÖPM III. 147., 380–81.) A bemutatónak csupán egyetlen mozzanata érdemel itt még figyelmet: a siker és a „kihívás" légköre. A költő öccse szerint „a siker nagy volt, csak azt volna nehéz megmondani, hogy mi illette ebből a közkedvelt újságírót, s mi magát a darabot". Páholyában Ady kihívóan Rienzi társaságában jelent meg: „a premieren magam is ott voltam; egy páholyban ültünk Bandival s bizonyos Mária nevű hölggyel". (AL 89.; l. erről még: Nagy A. 286–89.; Dénes: Akkor... 60–61.)

A költemény „témái" között a már ismerős Azuba-motívum és az itt fölbukkanó sziget-ábránd mellett többszörösen is meg-megvillan Ady sejtelmes vágya: az eljövendő néptribuni szerep lehetősége. (L. a vers 11–12., 20–22. és 40–43. sorait.) Mindez nem csupán elvont képzelgés, hanem konkrét tapasztalatokból, élményekből, a néptribuni szereplés első kóstolgatásaiból leszűrt igény is. A költő éppen az 1902-es év folyamán vállalt egymást követően szélesebb hullámzású és a sajtópolémiák keretein túlnövő közszereplést. A Vázsonyi melletti publicisztikai kiállásait követően (l. erről – 1902. januári–februári cikkeinek adataival – e kötetben *A brigád haragia* c. vers jegyzetét; továbbá Vázsonyi politikai határozottságával kapcsolatos kételyeit hordozó célzását ugyancsak e kötetben *A csókok átka* c. vers jegyzeténél) a demokrata párti politikus nagyváradi felolvasása, látogatása alkalmából részt vesz a Vázsonyi mellett szervezett tüntetésen, sőt a tömeg előtt „rövid beszéd"-et is mond. (L. a *Vázsonyi Vilmos Nagyváradon* c. cikket és jegyzetét: NN 1902. ápr. 15.; AEÖPM III. 48–51., 306–10.) Külön érdekessége és Adyra provokálóan ható mozzanata ennek az eseménynek, hogy a tüntetéssel kapcsolatban a klerikális Tiszántúl éppen őt gúnyolja legélesebben: „Kellékes volt Ady úr. – Ady mint népvezér? Képes levelező lapra való momentum..." (AEÖPM III. 308.)

Hasonló módon aktív, sőt vezető szerepet játszott Ady a június végén Halász Lajos mellett szervezett tüntetésben. Halászt, aki egy ünnepségen a császári himnusz, a Gotterhalte játszásakor nem vette le a kalapját, valaki feljelentette, s ezért a katonai „becsületbíróság" megfosztotta tartalékos tiszti rangjától, és közlegénnyé degradálta. Ady a NN-ban vezércikket írt az ügyről, s tüntető felvonulást szervezett. Ehhez a rendőrségi engedélyt „Ady Endre és társai" formulával (NN 1902. jún. 25.) kapták meg, a jún. 28-i felvonuláson ő haladt a tüntetők élén, többekkel együtt beszédet mondott a Fekete Sas előtti emelvényen, majd „szociáldemokrata ízű" pohárköszöntőt a Fekete Sas nyári helyiségében; s végül a tüntetést köszöntő táviratis ilyen címzéssel érkezett: „Ady Endre tiltakozó rendezőség". (NN 1902. jún. 29.) (Minderről l. bővebben: *Nem vesszük le a kalapot!...* c. cikkét és jegyzetét: NN 1902. jún. 28.; AEÖPM III. 100–02., 334–36.)

A *Témák* egyes kifejezéseiben, soraiban – általában tudatos – a költő régebbi verseivel kapcsolatos utalások, motívum-felidézések találhatók. Így az 1. sor *régi barna éjjel* képzete nyilvánvalóan az *Éjimádó* 54–55. sorainak éjszaka-megidézését („Sóvárgom a nagy éjszakába, / Várom a barna felleget") eleveníti fel és tömöríti. Ugyanez a képzet bukkan fel a Zola halála alkalmából ez időben írt cikke elején: „Ha majd leszáll ismét a barna éjjel s a bibliás időknek lelkei szállnának vele." (*Strófák*. NN 1902. okt. 1.; AEÖPM III. 147.) Hasonló egyezést, összefüggést érzékelhetünk e vers 17. sorának *csodás, nagy*

álmodás, illetve 40. sorának *Milyen merész, nagy álmok* lírai megfogalmazásai és az 1899-es *Álmodom...* c. költeménye 24–25. sorainak költői bejelentése („...S álmodom néha /A legmerészebb, legszebb álmot") között. Evidens továbbá, hogy a 24–33. sorokban az 1898-as *Azuba* c. költeményének motívumát idézte meg sűrített formában. S e sorokon belül a 30–31. sor *(S csináltak egy jámbor, papos világot, / Mely megöli a vágyat és az álmot)* távolról is *A krisztusok mártirja* motívumára alludál.

Irodalom

Szabó R. 22.; Bóka: AEpk 273–74.; Vezér 76.; Király II. 283.

1903

292. Blaháné

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1903. március 31. VI. évf. 73. sz. 1–2. – Tárca – (A műtárlatról c. tudósítás részeként jelent meg.) – Kötetben: Rd (1923) 138–39. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-14 [MPatn] (1954) II. 557–58.

A NN-ban A műtárlatról c. tudósítás beszámol a Blaha Lujza tiszteletére rendezett márc. 30-i ünnepségről, s a verset a következő mondattal vezeti be: „Ezután Somogyi Károly színigazgató lépett az emelvényre, és messzecsengő, érzésteljes hangon szavalta el nagy hatással Ady Endrének ez alkalommal írt következő hangulatos költeményét."

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításaink:

5. Az *itt* után a vesszőt töröltük.
7. A hibásan szedett *virittas* szót *vérittas*-ra javítottuk.
11. A *földnek* után a sorvégi pontot értelemszerűen vesszőre változtattuk.

Keletkezéstörténet

A verset Ady Blaha Lujza nagyváradi vendégjátéka és a tiszteletére rendezett matiné alkalmából írta. A művésznő 1903 márciusának utolsó napjaira (27–30-ig) vállalta négy különböző darabban a fellépést a Szigligeti Színházban, s ezt végül még megtoldotta – „a közönség külön óhajára" – egy búcsúfellépéssel márc. 31-én. (NN 1903. márc. 27. 7.; márc. 31. 5.) A sajtó már a vendégjáték megkezdése előtt hírt adott egy tervről: „Mozgalom indult meg, hogy e búcsúcsteket a szeretetnek külön demonstráló ünnepségeivel kapcsolják össze, s ez ünnepségekben lehetőleg vonják be a hivatalos Nagyváradot is." (NN 1903. márc. 25. 7–8.) E tervezgetés folyamán született meg a matiné ötlete: „Blaha Lujza, a magyar nemzet legnagyobb művésznője tiszteletére nagyszabású ünnepély lesz a műtárlaton", a Fekete Sas nagytermében létesített kiállítás keretében. Márc. 30-án, „hétfőn d. e. 11 és fél órakor kezdődik az ünnepély, amelyen Ady Endre, a jeles poéta Blaha Lujzához intézett gyönyörű alkalmi költeményét fogja prológusképp elszavalni Tóth Elek, a Szigligeti Színház tagja". (NN 1903. márc. 29. 4.) A műtárlat ideje alatt több műsoros rendezvényre is sor került. Ezek egyike volt a márc. 30-i Blaha-matiné, amelyen természetesen az ünnepelt művésznő is részt vett. Ady versét azonban vé-

gül is nem Tóth Elek mondta el, hanem Somogyi Károly színigazgató. (NN 1903. márc. 31. 1–2.; Sz 1903. márc. 31. 3–4.; Nv 1903. márc. 31. 1–2.)

A vers retorikus emelkedettségét, pátoszát nem csupán az ünnepi alkalom „szükséges" felfokozottsága indokolja, hanem Ady őszinte, már korábban is megnyilvánult rajongó elismerése Blaháné művészete iránt. Ennek bizonyítéka a művésznő előbbi, 1902. júniusi nagyváradi vendég-fellépéseiről írt két színházi cikke, amelyekben himnikus odaadással ünnepelte Blaháné alakításait. Ady már ekkor ilyen lírai melegséggel beszélt róla: „Ez a kiválasztott nagy asszony valóságos prófétája, apostola az ifjúságnak. Az ötletnek, a finomságnak, az értelemnek, s az üdeségnek annyi becses apróságával aggatta tele a váznak is gyönge, hitványul épített szerepet, hogy az életté s elragadó, páratlan művészetté vált." (*Blaha Lujza* [Kuruc furfang]. NN 1902. jún. 8.; AEÖPM III. 88.) S hasonló hangnemben magasztalta a művésznőt másik írásában is: „... milyen sugarasak, milyen istenien ragyogók voltak az utolsó Blaha-esték!... Blaháné az örök fiatalságnak, örök szívbéli jóságnak, örök sugárosságnak papnője." (*Blaha Lujza búcsúja* [Télen és Éjjel az erdőn.] NN 1902. jún. 10.; AEÖPM III. 89.)

Irodalom

Benedek II. 8.; Komlós 26.

293. Vizió a lápon

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1903. június 11. VI. évf. 31. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*A lápon* címmel). – További megjelenések: Szil 1903. június 18. XXI. évf. 25. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (*A lápon* címmel); MiskN 1903. október 10. III. évf. 230. sz. 1. – Tárca – Ady Endre (Téves és csonka közlés: *Óda a betűkről* címen a címben megjelölt verset csak a 36. soráig közli, majd innen – külön jelölés nélkül – a *Vizió a lápon* 34–52. terjedő sorai következnek.); MiskN 1903. október 11. III. évf. 231. sz. 1. – Tárca. – Ady Endre – (*A láp-ember* címen hiányos közlés: a publikációból az első (1–7. sor) és az utolsó strófa (39–52. sor) elmaradt.); Fmo 1903. október 11. XIX .évf. 231. sz. 3–4. – Napi hírek – Ady Endre – (A MiskN$_1$ publikációját követő, címben és szövegben is téves, csonka közlés). – Kötetben: Me (1903) 25–27. (*A lápon* címmel); ÚjV$_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 94–96.; ÚjV$_2$ (1909) 94–96.; ÚjV$_3$ (1912) 94–96.; ÚjV$_4$ (1918) 63–65.; ÚjV$_5$ (1919) 79–80. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 31–32.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ből. A megfelelő alapszöveg kiválasztása korántsem volt könnyű és magától értetődő feladat, mert a költemény az ÚjV mindegyik kiadásában valamilyen zavaró szedési vagy tördelési hibával jelent meg. Így a vers 41. sorában a helyes *fődje* szó helyett az ÚjV$_1$-ben *földje*, az ÚjV$_2$-ben *földe* található. Az ÚjV$_3$, az ÚjV$_1$ és az ÚjV$_6$-ben pedig hibásan tördelték a második, illetve harmadik strófát. Az alapszöveg kiválasztására az esetek többségében legalkalmasabb ÚjV$_3$ publikációjában ezenkívül még több apró hiba is előfordul. A fentiek értelmében választottuk – minthogy a legkevesebb emendációt igényli – az ÚjV$_3$ közlését alapszövegnek.

Javításaink:

18. A *marad* után a NN és a Szil közlésével egyezően a vesszőt elhagytuk.
21. A *lesz* után a következő *virradat* szó kiemelése érdekében vesszőt tettünk.
41. A sajtóhibás *földe* alakot a helyes *fődje* szóra javítottuk.

Szövegeltérések:

Cím: *A lápon*	NN	Szil	Me							
Óda a betűkről				MiskN$_1$			Fmo			
A láp-ember					MiskN$_2$					
1–33. [hiányzik; helyette az *Óda a betűkről* 1–36. sora]				MiskN$_1$			Fmo			
1–7. [hiányzik]					MiskN$_2$					
1. világa...	NN	Szil	Me							
2. világ	NN									
3. rém*i*t...	NN		Me							
rémít...		Szil								
rém*i*t.								ÚjV$_1$	ÚjV$_3$	ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
5. szép									ÚjV$_3$	ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
reggelem.		Szil								
6. B*u*s	NN									
rém*i*t	NN		Me							
7. megjelen!...	NN	Szil	Me							
9. Elszűrkül		Szil								
lápon					MiskN$_2$					
10. néha, néha					MiskN$_2$					
12. *i*zzék,	NN				MiskN$_2$					
legyen [kiemelve]	NN									
13. szűrkeségből		Szil								
néha, néha					MiskN$_2$					
14. [új strófát kezd]									ÚjV$_3$	ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
15. [nem kezd új strófát]									ÚjV$_3$	ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
fény-ember,	NN									
b*u*jva,	NN		Me		MiskN$_2$					
17. csodája					MiskN$_2$					
18. marad,			Me		MiskN$_2$			ÚjV$_1$	ÚjV$_3$	ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
20. Várván					MiskN$_2$					
21. lesz	NN	Szil	Me		MiskN$_2$			ÚjV$_1$	ÚjV$_3$	ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
virradat!	NN	Szil	Me		MiskN$_2$			ÚjV$_1$	ÚjV$_3$	ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
Csoda-reggel!	NN	Szil	Me							
Csoda reggel!					MiskN$_2$					
Csoda-reggel,										ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
23. s*u*gár		Szil								
24. világon,	NN	Szil	Me		MiskN$_2$					
25. le*ss*z		Szil								
rém	NN									
26. le*ss*z		Szil								
szenny;									ÚjV$_3$	
27. b*u*s	NN				MiskN$_2$					
28. Le*ss*z		Szil								
akarat...	NN	Szil	Me		MiskN$_2$					
29. vulkán hegyekre	NN									
30. Vérvörös	NN	Szil								
b*ű*szke			Me							
32. h*í*vó	NN	Szil	Me		MiskN$_2$					
bomba szóval,	NN									
33. b*ű*ntengert	NN				MiskN$_2$					

	szabadítom	NN				$MiskN_2$		
	föl.					$MiskN_2$		
34.	kiszakítson	NN			$MiskN_1$	$MiskN_2$	Fmo	$ÚjV_3$
	nádat				$MiskN_1$			
	tölgyet	NN						
35.	végtől végig	NN	Szil		$MiskN_1$		Fmo	
36.	megtisztítsa	NN			$MiskN_1$	$MiskN_2$	Fmo	
38.	akarat...	NN	Szil	Me	$MiskN_1$		Fmo	
39–52.	[hiányzik]					$MiskN_2$		
39.	lehet	NN						
	Vulkán-hegyre						Fmo	
40.	alak...	NN	Szil	Me	$MiskN_1$		Fmo	
41.	Aranyvörös						Fmo	
	földje [sh]							$ÚjV_1$
43.	szemű,	NN		Me	$MiskN_1$		Fmo	
	lehelő		Szil		$MiskN_1$		Fmo	
44.	ördög-lánya		Szil					
45.	elhajítom	NN			$MiskN_1$		Fmo	
47.	égve	NN		Me	$MiskN_1$		Fmo	
	égve.		Szil					
49.	lenyűgözött	NN		Me			Fmo	
51.	aranyvörös						Fmo	
52.	elmerülök		Szil					
	halva...	NN	Szil	Me	$MiskN_1$		Fmo	

Keletkezéstörténet

Szokatlanul nagy szünet után publikálta Ady a költeményt. Sőt: ha a *Blabáné* c. verset nem tekinthetjük teljesen önálló ihletésű és saját kezdeményezésű közlésnek, s ha rövid színképének – később *Témák* címen egybefoglalt és kikerekített – versbetéteit is csak részben minősíthetjük közvetlenül költői publikációnak, akkor befejezett, önálló lírai költeményt utoljára tíz hónappal korábban adott közre: 1902 augusztusában a *Szívek messze egymástól* strófáit. Meglepő költői „terméketlenség". Nyilvánvalóan nem ösztönös lírai „elcsendesedés"-ről, hanem tudatos költői „elhallgatás"-ról van szó. Ezt bizonyítják az 1903-as esztendő prózai megnyilatkozásai is. Adyt elriasztja, szinte hallgatásba bénítja az irodalmat, a könyvkiadást, a sajtót elárasztó „talmi" tehetségek siserahada: „Színtelen, de szagtalannak nem mondható légiója az író emberkéknek garázdálkodik e kis ország kis nyilvánossága előtt... Mázolnak és másolnak bátran. Nincs egy új ötletük, egy új hangjuk, egy új szavuk." Ezt a gátlástalan és semmi újat, semmi lényegeset nem hozó írói ágálást érzékelve, Adyt is elfogja a félelem, a szorongás, hogy az utánérző epigonizmus veszedelmét aligha kerülheti el. Ezért igyekszik önmagában elhallgattatni a költőt, és visszafogni korábban oly könnyed és sebes „poéta-ceruzáját". Megrendülten teszi fel a kérdést: „Cél-e vajjon az írás?" – és egyértelműen feleli, hogy: „nem". S ki is fejti, hogy a maga ítélete szerint miért nem: „Úgy érzem, hogy bűn író céllal, művész író céllal egy sort papírra vetni, melynél megrezzenhet bennünk a gyanú, hogy elíródott már előlünk." Érzékletes közvetlenséggel eleveníti meg a költői műhelyén eluralkodó némaság indítékait, aggodalmait s a hallgatásba menekülő alkotói görcsöt: „Hiába bujnám Velencét, hiába szállna meg talán új, hatalmas impresszió, amelyről úgy érezném, hogy a világosság, a rejtett igazság felé csap, mint minden új érzés és gondolat – verset nem mernék írni. Byron után s a többiek után!... Ha ezerszer kapna és fogna meg az a lírai hangulat, hogy a világi hajsza után békére, csendre vágyom vagy találtam – ezt a banalitást nem merném megzengeni, ha mindjárt ezer új hangom volna rá." S két objektív látszatú mondatában azt is megvallja, hogy már ekkor eleve mást, többet akar, mint amit nálunk az írástudói hír és rang adhat, s hogy mennyire kisszerűnek, fojtogatónak érzi

a hazai szellemi környezetet: „Egyébként, ahol a kultúra liliputi, ahol a tudósok, politikusok, művészek liliputiak – mint lehetnének mások az írók? Egy-egy erősebb, szélesebb tehetség meg sem tud fordulni ezen a kis, elmaradt placcon." (*Író emberkék.* NN 1903. jan. 4.; AEÖPM IV. 11–12.)

Idézett fölismeréseihez és elhatározásaihoz tartva magát Ady valóban hónapokon át nem írt verset: sem rövid dalt, sem lírai költeményt. Ellenáll a legerősebb „megkísértés"-nek is: 1903 februárjában elnyerve az ún. Pálfi-féle újságírói pályadíj 200 koronáját (l. erről Ady *A sajtó* és *Levél az apámhoz* c. cikkeit és jegyzetüket: NN 1903. febr. 4., illetve márc. 1.; AEÖPM IV. 27–28., 44–46., 304–05., 314.) arra használja fel, hogy márc. 7. és 17. között Velencébe, a „poézis" városába utazzék, de verset e kivételes és friss élmények hatására sem írt. Sőt az útjáról készült heti tárcacikkében éppen azt panaszolja, hogy mennyire képtelen volt a lírai ellágyulásra, a költői megihletődésre: „Óh Byron, Heine, Radó Antal, Sas Ede költőtársaim, mi egészségesek voltatok ti, kik Veneziában ellágyultatok. Vissza Nagyváradra, a Feniceből a Szigligetibe, a Floriánból a Royalba..." Mintha költői terveiről, ambícióiról – legalábbis egyelőre – le is mondott volna, s a Parnasszust ostromló kísérleteit hiábavalónak ítélve az újságíró-robot napi izgalmaival és fegyelmével vigasztalódna: „Vágtass vasparipa vissza velem. [...] Leszek e lármás mindennapi élet hajkorászója, utcagyereke, mert az élet ez. Azaz: én csak ebben az életben tudok maradni... Addio mare, addio Venezia. Úgy hiszem, én már nem írok többé verseket..." (*A hétről.* NN 1903. márc. 22.; AEÖPM IV. 53–54.) Sokáig és makacsul kitart az írói-költői munkától tartózkodó elhatározása mellett, de állandóan vívódik, gyötrődik is a költői-írói munka hiábavalóságának érzése miatt. Jellemző ebben a vonatkozásban, hogy 1903 szeptemberéig, a Léda-szerelem kezdetéig csak az említett két verset *(Blahóné, Vizió a lápon)* írja és publikálja, s csak az év utolsó hónapjaiban oldódik kissé ez a „versírási görcs": négy verssel készül el. Hasonlóan hosszú időre felhagy a tárcanovellák írásával is: 1902 augusztusában adja közre a *Faunok* c. novelláját, s legközelebb csak 1903 októberében publikálja a *Két tanár úr* c. elbeszélését.

Ez a hosszú, tudatos hallgatás és várakozás is magyarázza némiképpen e költemény különleges tónusát és jellegét. Mondandója lényegében rokon a *Témák* soraiban megpendített ellentéttel: csak itt kiélezettebb, felfokozottabb. Ami ott a „régi barna éjjel" „lomha" nyomása volt, az itt általánosítóbb erővel *a láp világa* s *gomolygó köde* formájában jelenik meg. A *Témák* c. versben megvillantott „hajnalok feslése" a *Vizió a lápon* soraiban már a *fény-ember* képzetévé nő, s a "zászlót fogok" gesztusa is széles harci panorámává tágul: *vulkán-hegyek* fölötti *büszke lobogóval* s *torlaszok fölött* süvöltő *bomba-szóval.*

Ady tehát egy hosszabb ideje érlelt s már korábban is kifejezett mondandót próbált újra megfogalmazni: vallani a környezetével, a hazai viszonyokkal szemben eluralkodó rossz közérzetéről és felidézni a maga sorsának lehetőségeit, jövőjének elképzelhető távlatait. A több hónapos költői „hallgatást" így egy ez időben egész lényét foglalkoztató mondandó kedvéért törte meg, és a „mégis megszólalni" indulatát – minden bizonnyal – a vers publikálását megelőző napok eseményei érlelték meg. Amit a márciusi velencei benyomások hatására sem sikerült elérnie, hogy ismét szándéka, kedve támadjon verset írni, azt most néhány börtönben töltött nap kiváltotta belőle. Adyt a két évvel korábbi, a nagyváradi kanonokok „ingyenélését" felhánytorgató *Egy kis séta* c. cikkéért (AEÖPM I. 491–92.) ítélték háromnapi fogházra: büntetését a nagyváradi kir. ügyészség fogházában töltötte le kikövetkeztethetően 1903. jún. 5–6–7-én. (L. erről *A börtön filozófiája* c. cikk jegyzetét: AEÖPM IV. 401.) Ady felkészülve, a hasznos időtöltés szándékával vonult be a fogházba, mert az ügyészségtől engedélyt szerzett, „hogy könyveket, papírt és írószereket vihessen be... és ott is dolgozhasson". (Ha 118–19.) E börtönbéli munkálkodásának egyik bizonyítéka a jún. 9-én publikált cikke, amelynek egészét vagy legalábbis jelentős részét még a fogházban írta, s amelyből az is kiderül, hogy benti idejét jobbára olvasással töltötte: „Bölcs könyveket olvastam itt a cellában. Az evolució tanulságait tárta elém mind." (*A börtön filozófiája.* NN 1903. jún. 9.; AEÖPM IV. 106–08.) Nagyon valószínű, hogy itt és ekkor, e három – a világtól elzárt, „nyugodalmat adó" s így szellemi

koncentrálódásra ösztönző – rab-nap folyamán fogamzott meg Adyban e költemény csírája. Sőt lehetséges, hogy a jún. 11-én közreadott hosszú és igényesen felépített költemény megírásához már a fogházban hozzákezdett.

Erre vallanak a cikkben és a költeményben egymásra utaló mozzanatok, pontosabban a *Vizió a lápon* egyik-másik általánosító motívumának a cikkben megtalálható konkrét forrásai vagy magyarázó ötlet-csírái. A közös eredetű ihletet, az azonos érlelő körülményeket érzékeltetik a két írásműben felbukkanó rokon képzetek: a cikkben mindig a közvetlen benyomások szintjén, a költeményben pedig már elvont metaforikusan, általánosító jelleggel. *A börtön filozófiájá*-ban arról ír, hogy milyen különös, „ha vasrácsokon keresztül néz az ember a künt levő dolgokra, melyeket a három nap alatt legtöbbször csúnya, hűvös eső pacskolt". S megállapítja, hogy a fogházban is „általában csak a szürkeségek a sűrűn láthatók, akár odakint a világban". (AEÖPM IV. 107., ill. 108.) Mindez a versben már erősen transzformálva, egyetemesebb jelentést hordozva kerül elő újra: mint a láp világa, a gomolygó köd s a szürkeség motívuma. A cikkben beszámol arról, hogy az ablakán át látja egyik „rabkollegá"-ját, „a fiatal szocialista agitátort" (mint felderíthető, Vántus Károlyt: AEÖPM IV. 401.), akit „éppen levegőt szívni bocsátottak le a bűzös udvarra". „Most fölnéz az egyik börtöntetőre, s én esküszöm, az jut eszébe, hogy húsz év múlva erre is kitűzik a vörös lobogót." Ez az élmény távoli és önmagára vonatkoztatott gondolattársítás formájában jelenik meg a *Vizió a lápon* soraiban mint jövője egyik alternatívája: a forradalmi cselekvő látomásaként *vérvörös, büszke lobogóval.* Börtönélményei között egy másik emlékét is fölidézi: „Áldassék végül a vörös női pongyola. Az arcot egyszer sem láttam. Polgári udvar feküdt az ablakom alatt. Ez a vörös pongyola s egy csengő női hang tették előttem leggyakrabban kívánatossá a külső világot." (AEÖPM IV. 108.) Megint csak megfelelően transzponálva ez az „emlék" is fölbukkan a versben mint jövője másik alternatívája: szenvedélyes szerelmi vágya látomásaként „fölnevet" hozzá *egy alak: Arany-vörös hajtenger födje.*

A költemény egyes képei, motívumai más és többnyire még elszigetelt vonatkozásban már korábban megjelentek a költő prózájában. Így például a láp-képzetet Ady a Szigligeti Társaság 1901-es elnöki megnyitójával polemizálva már használja: reflektálva e beszéd egyik – többek között elhangzó – kijelentésére az „irodalmi felfrissülés"-ről: „... a mi kis kelevényes társadalmunk veszedelmes kiütései már az irodalomban is jelentkezni kezdenek. De nagy baj volna mélyre nem nézni s felfrissülést látni ott, hol az *ingoványt* zöld pázsit borítja. Pázsit, mely süpped és elnyel." (*Hétről hétre.* Sz 1901. márc. 31.; AEÖPM I. 475.; utal rá Földessy: Amt 40., a cikkbeli összefüggést tévesen említve.) Ugyanebben az esztendőben többször is előfordul Adynál, hogy a hazai politikai életre vonatkoztatva a „posvány", illetve a „pocsolya" kifejezést használja. (L. „Az újfajtájú nacionalizmus posványa fenyegeti ezt a kis országot. Amennyi piszkos ere van – pedig sok van – a magyar életnek, mind ebben a posványban készül találkozni – *Diák-dolgok.* NN 1901. szept. 17.; AEÖPM II. 208.; „... a magyar szabadelvűséget befullasztani készülnek a magyar közéletre elterített pocsolyába" – *A nagy napok előestéjén.* NN 1901. okt. 1.; AEÖPM II. 222.; „... a Széll úr rendszere veszedelmes, pocsolyába vezető", „nemsokára reánk ömlik a reakció minden pocsolyája" – *Vereség az egész vonalon.* NN 1901. okt. 3.; AEÖPM II. 226–27.)

Előzménye van a költemény 31–32. soraiban megvillantott lázadó-romboló indulatnak is *(Ős torlaszok fölött süvöltök / Romboló hívó bomba-szóval).* Bíró Lajos könyvéről írja Ady: „Az is hazug vagy ostoba, aki tagadni merte, hogy itt más orvosság nincs, mint *ütni. Bálványt rombolni* – mondja Bíró Lajos. Ha aztán összeverünk mindent, újból kell majd csinálni mindent. Az új pedig a mostaninál csak jobb lehet, rosszabb nem!... És áldassék mindenki, aki e hittel *rombol!...*" S e gondolatmenet során fogalmazza meg először megfelelő érzékletességgel azt a tudatosan cselekvő, társadalmi változtatásra törekvő alkotói eszményt és magatartást, amelyet önmaga egyik lehetőségeként a *Vizió a lápon* soraiban is meghirdet: „A végső konzekvencia természetesen mindannyiunknál, *Bíró* Lajosnál is, a csákányütés, az *író* vagy *szónokló* bombavetés." (*Egy cinikus ember meséi.* NN 1901. nov. 5.; AEÖPM II. 268–69.)

Lehetséges, hogy a költemény 15. sora *fény-ember ködbe bújva* motívumának kialakulásában szerepe volt Komjáthy Jenő áttételes hatásának is. (L. *A homályból* c. versében: „Ki fény vagyok, homályban éltem, / Világ elől elrejtezém...")

Dénes Zsófia szerint a költemény „befejező részében fölrémlik a nyilvánvaló Rienzi-élmény, egy »arany-vörös« hajú »ördög lánya«, akinek mindenható hatalma van fölötte" (Dénes: Akkor... 61.). Aligha valószínű, hogy az elvont nőalak felidézésében Adyt még az egy esztendővel korábbi Rienzi-eset ihlesse. Általában elképzelhető lehetőségről ír a költő, amelynek indítéka-ötlete nem konkrét személyhez kötődik. Fölmerülésénél így valószínűbb az említett börtönélmény hatása, mint bármilyen előbbi szerelmi élmény kisugárzása.

Már a költemény utóéletéhez tartozik annak regisztrálása, hogy a Me-ről a NN 1903. okt. 3-i számában megjelent tárcacikkében Fehér Dezső nyomatékkal éppen a *Vízió a lápon* strófáiból idéz (a költemény 9–38. sorait), elmondva, hogy „harmadik esztendeje" van „haragban" Adyval. E„harag" oka pedig az, hogy vele „egy műhelyben dolgozva kénytelen" látni: „mint fecsérli el képességeinek javát efemer újságírói munkára". S a poéta szövegéből vett frappáns fordulattal biztatja Adyt aktívabb poétai tevékenységre: „Szép, szép az a »*gátra szomjas akarat*«. De látni akarom már egyszer Ady Endre úr. Akkor majd kibékülök Önnel!... (E cikkre többen is – idézve belőle – reflektálnak. Így Fehér Dezsőné férje kiállását méltatva Ady mellett: l. Dénes: Akkor... 163–64.; Lengyel Géza Ady és Fehér ellentmondásos viszonyát véli felismerni e cikk soraiban, amelyekben a „nagy bókok" ellenére „valami fanyarság érezhető": l. Lengyel: Am 92.; Hegedűs Nándor Fehér cikkének jelentős részét újraközölve arra utal, hogy Fehér, bár „kétségkívül Ady egyik ösztönzője volt", ugyanakkor a NN-nál a költő idejét, erejét, tehetségét elsősorban ő vette igénybe a napi újságíró-robotban: l. Hegedűs: AEnn 383–86.; Ady és Fehér emberi, munkatársi kapcsolatáról l. még ugyancsak Hegedűstől: AEN 38–43.)

Irodalom

Hatvany II. 253–54.; Schöpflin 34–35.; Szabó R. 21.; Rónay: Me 279., 274., 273., 275.; Földessy: Amt 40.; Bóka: Ady szimbolizmusa. In: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 399–400.; Bóka: AEpk 316.; Komlovszky Tibor: Adalékok Ady és a régi magyar költői nyelv kérdéséhez. It 1956. 1. sz. 85–94.; Varga 112–14.; Vezér 83–85.; Király I. 396–97.

294. A könnyek asszonya

Megjelenés

Első megjelenés (a több részes ciklust Ady először részletekben publikálta, a megjelenési adatokat éppen ezért az időrendnek megfelelő tagolásban közöljük): *II. rész:* NN 1903. szeptember 13. VI. évf. 210. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre; *III.–IV. rész:* NN 1903. szeptember 20. VI. évf. 216. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (*Strófák* címmel és I., ill. II. számozással). – További megjelenések: *II. rész:* MiskN 1903. szeptember 16. III. évf. 209. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre; BN 1903. szeptember 22. VIII. évf. 259. sz. 12. – Különfélék – Ady Endre; Szil 1905. július 27. XXIII. évf. 30. sz. 1. – Tárca – Ady Endre; Sz 1911. december 24. XXXVIII. évf. 295. sz. 15. (Karácsonyi melléklet). – Kötetben: *I.–IV. rész* [az *I. részt* itt közli először]: Me (1903) 91–93.; csak a *II. rész:* $ÚjV_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 17–18.; $ÚjV_2$ (1909) 17–18.; $ÚjV_3$ (1912) 17–18.; $ÚjV_4$ (1918) 15.; $ÚjV_5$ (1919) 16. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] *II. rész:* 9., *I., III.* és *IV. rész:* 532.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az I., III., és a IV. rész esetében a Me, a II. résznél pedig az $ÚjV_3$. A kettős alapszövegválasztást a költemény részeinek eltérő utánközlései indokolják. Az I. részt Ady először és utoljára csak a Me-ben publikálta, a III.–IV. részt pedig egyetlen

korábbi sajtóközlés után a Me-ben adta közre végleges formában. S mint ismeretes, csupán a II. részt vette fel az ÚjV-be, s így annak szövegét e kötet kiadásaiban érlelte véglegessé. E szöveget illetően az ÚjV egyes kiadásai között kevés az eltérés: egyetlen központozási problémán és egy sajtóhibán kívül mindössze a *szívem* szó gyakori ragozott alakjainak ékezésében találhatunk különbségeket. A hosszú *í*-s változatok mellett több kiadásban rövid *i*-vel is előfordul a szó. E tekintetben az $ÚjV_2$ következetes a hosszú *í* használatában: ezért választottuk alapszövegnek.

Javításaink:

9. A *bolond* után a hiányzó vesszőt kitettük.
16. A *rózsás* után a NN , a MiskN, a BN, a Me és a Szil közlésének megfelelően kiraktuk a vesszőt.
37. Az *Áldott* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

A vers fölött:											
[I. hiányzik]	NN_1	MiskN	NN_2	BN		Szil	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	Sz	$ÚjV_3$	$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
1–10. [hiányzik]	NN_1	MiskN		BN		Szil	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	Sz	$ÚjV_3$	$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
1–34. [hiányzik]			NN_2								
10–11. között: *A könnyek asszonya*	NN_1	MiskN		BN		Szil	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	Sz	$ÚjV_3$	$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
11. B*ú*s		MiskN									
sz*í*vemen	NN_1	MiskN		BN					Sz		$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
12. asszonyának;						Szil					
asszonyának									Sz		
13. *rengő* ujjai									Sz		
14. sz*í*vembe	NN_1	MiskN		BN					Sz		$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
vájnak.						Szil					$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
16. rózsás							$ÚjV_1$		Sz	$ÚjV_3$	$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
17. *A* véres									Sz		
sz*í*vemre	NN_1	MiskN		BN					Sz		
szomor*ú*n	NN_1	MiskN		BN							
18. hullnak...	NN_1	MiskN		BN	Me	Szil					
19. m*á*r [sh]				BN							
20. lebben	NN_1										
21. pusztít,	NN_1	MiskN		BN	Me	Szil					
22. itt az	NN_1	MiskN		BN	Me	Szil					
sz*í*vemben,	NN_1	MiskN		BN							
sz*í*vemben.									Sz		$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
23. Bosszút	NN_1	MiskN		BN	Me				Sz		
24. multnak...	NN_1	MiskN		BN	Me	Szil					
25. sz*í*vemre	NN_1	MiskN		BN					Sz		
szomor*ú*n	NN_1	MiskN		BN							
26. hullnak...	NN_1	MiskN		BN	Me	Szil					
27. bűnöm...	NN_1	MiskN		BN							
bűnöm...					Me	Szil					
bűnöm.									Sz		
is		MiskN									
29. szfinksz asszonyát		MiskN									
31. Ő.		MiskN									
O, [sh]											$ÚjV_5$

32. *u*jnak...	NN_1	MiskN		BN						
újnak...					Me	Szil				
33. ... Véres	NN_1	MiskN		BN	Me	Szil				
szívemre	NN_1	MiskN		BN	Me		$ÚjV_1$		Sz	$ÚjV_3$
szomor*ún*	NN_1	MiskN		BN						
34. hullnak...	NN_1	MiskN		BN	Me					
34–35. között: *Strófák*			NN_2							
I.			NN_3							
35–50. [hiányzik]	NN_1	MiskN		BN		Szil	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	$ÚjV_3$	$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
37. Áldott			NN_2							
39. akkor... *a*kkor			NN_2							
41. szem*e:*			NN_2							
42–43. között: *II.*			NN_2							
43. csöndben,			NN_2							
44. m*ig*			NN_2							
45. szívünk			NN_2							
46. M*ig*			NN_2							
vonat.			NN_2							

Keletkezéstörténet

A könnyek asszonya II. része volt a Léda-versek „nyitánya; a NN szept. 13-i, vasárnapi számában jelent meg, s rá egy hétre, a 20-i – szintén vasárnapi – számban egyelőre önálló címmel a ciklus III. és IV. része. S újabb hét múlva, szept. 27-én a NN rövid hírben közli, hogy „Ady Endre verskötete tegnap elhagyta a sajtót": a Me-ben pedig már benne volt az utolsónak publikált – s valószínűleg legkésőbb készült – I. rész is.

Ady és Diósiné Brüll Adél megismerkedésének, szerelmük keletkezésének – mint ált alában Ady élete jelentősebb eseményeinek – többféle változata ismeretes. Az egyik változat szerint Léda Adyt már ismeretlenül is „kiszemelte": tudatosan ragadta-vitte magával a költőt Párizsba. Ilyen értelmű beállítást sugall Ady is a Nyugatban 1909-ben megjelent önéletrajzában. Azt írja, hogy a nagyváradi helyi karrier és újságíró-robot szinte végletesen felőrölte volna („nyilván elpusztulok vagy nagyon okos életbe kezdek"), „ha nem jön el" érte „valaki". „Asszony volt, egy hozzájutott versem küldte, megfogta a kezemet, s meg se állt velem Párizsig." (AEÖPM IX. 344.) Diósinénak ezt a „sordöntő", sőt választó-kezdeményező – de közelebbről meg nem indokolt – szerepét elismerő adys gesztust a költőről írt életrajzában Ady Lajos igyekszik konkretizálni, alaposabban motiválni. Elmondja, hogy Diósiné a NN Párizsba eljutott példányaiban Ady „sűrű cikkeit s ritkán megszülemlett verseit már akkor fölfigyelő érdeklődéssel olvasta", amikor személyesen még nem is találkoztak. Sőt „Párizsból megállapította hamarosan, ... hogy kár annak a fiatal hírlapírónak *váradi karriert* ... csinálni", „s mint később maga is elmondotta, 1903 nyarán már azzal a tervvel jött haza, Nagyváradra, hogy Várad hínárjából Bandit kiemeli, s viszi magával Párizsba". (AL 91.)

Az előzetes „kiszemelés" változatát őrzi meg és fejleszti tovább két olyan – baráti közelségű – kortárs életrajzíró is, mint Révész Béla és Bölöni György. Révész – Léda elbeszélésére hivatkozva – bőségesen kiszínezi, sőt legendásítja a már Ady Lajosnál is megtalálható utalásokat. Azt is tudni véli, hogy Diósiné egy Földközi-tengerre nyíló erkélyen figyelt fel először Adyra: *Az én menyasszonyom* akkor még Fantom címen megjelent sorait olvasva. Ezt a benyomást további versek és cikkek élményeivel gyarapítva, az asszony tehát már kellő várakozással érkezett Nagyváradra. A költőt pedig Fehéréknél tett látogatása alkalmával, a NN szerkesztőségében ismerte meg személyesen. (Révész: AéL 55–73.; ill. Ady–Léda regény 47–62.) A „kiszemelés" mozzanatát Bölöni sem tagadja. Szerinte a „Párizsból hazatérő fiatal asszony már odakint is tudja, hogy Ady Endre kicsoda". De ezt a „tudást" nem részletezi, az előzmények megítélésében tartózkodó. Inkább a két ember találkozásának lelki indítékait próbálja megértetni. Azt, hogy helyi

sikerei mellett Ady ekkor még országosan ismeretlen, s hogy Diósiné „Párizs rengetegében tétován és iránytalanul élő asszony". Előbb-utóbb azonban mindkettőjüknek fontossá válhat a másik. Diósiné „jelenti Adynak Párizst", s a „városból mindazt, ami kívánatos: a nyugati életet, a nagyvárost, a párizsi nőt, az Asszonyt". Megfordítva pedig „a miliőjében nyugtalan és magát igaz társ nélkül érző asszonynak az eljöhető társ, a megértés, a visszatéríthető ifjúság, a csalódások felé induló életnek a ‚még nem késő'-je: a váradi költő". Az első életrajzírók között viszont Bölöni az egyetlen, aki e szerelem indulásának problematikus, konfliktussal terhelt voltáról is szól. Bizonyára Ady közlése nyomán tudott arról, hogy a Nagyváradról távozó Adélt a költő Budapestre elkísérte, s hogy „kegyetlen emlékét őrizte ennek az útnak". Közöttük történt „bántó" eseményre utal, „ami Adyban évek múlva még sajgóbb sebbé mélyült". Eleinte azonban a költő „sebét és csalódását elmosta Párizs káprázata". (Bölöni 29.)

A másik alapvető változat egyszerűen prózai, sőt a kortársi emlékezet szerint hétköznapi: nincs benne előzetes „kiszemelés" s verses hívással megérlelt „küldetés". Mintha e változat hitelesítői lennének Ady későbbi, a Léda-szerelem lezárulásával, 1913-ban készült életrajzi megnyilatkozásai. Ezek egyikében ilyen illúziótlanul idézi meg a hajdani szerelmi fölszikrázást: „Sors, furcsa és nem is kellemetlen véletlenek 1904-ben Párizshoz és Párizsba segítettek." (AEÖPM XI. 42.) A másikban pedig csak a tényközlés tárgyilagosságával: „Nagyváradról egyenesen Párizsba vitt a sorsom." (AEÖPM XI. 56.) Hasonlóan romantikus beállítástól mentesek a költő és az asszony találkozása „koronatanújának", Fehér Dezsőnének különböző formájú emlékezései, de egyben az előbbi változat minden egyes mozzanatát szétrombolóak is. Fehérné emlékezését Ady Lajosné közvetítette először 1942-ben megjelent könyvében. Ő úgy tudja, hogy Diósinénak „eszében sem volt" Nagyváradra jövet Adyt megismerni. „A családjához jött" nyári kánikula idején, amikor régi barátnői nyaralni voltak, viszont mégsem unatkozott, mert „a város egyik ismert gavallérja" udvarolt neki „heteken át". A nyaralásból hazatért Fehérné férjével együtt közös programban, közös kávéházi vacsorázásban állapodott meg Diósinéval, aki kérte, hogy erre az alkalomra partnerként a gavallérját is hívják meg. Fehérné ezt meg is tette, de elhallgatta, hogy kinek a társaságába hívja a gavallért, hiszen tudta, hogy az illetőnek „a városban régebbről közismert szerelme van". Számítása be is vált: a gavallér fölismerve a helyzetet „nagy-gyáván sarkonfordult és megszökött". Fehérné ekkor kárpótlásul más gavallérról igyekezett gondoskodni. Felhívta Biró Lajost telefonon, s kérte, hogy Ady Endrével jöjjenek a társaságukba. Ez Ady némi rátarti ellenkezése mellett végül is megtörtént, s így Adél és a költő megismerkedtek. (AL-né 57–58.)

A megszépítő változat különféle – a mi számbavételünknél is bőségesebb – variációit szembesíti Hegedűs Nándor az Ady Lajosné közvetítette Fehérné-féle prózai változattal, s ez utóbbit véli – néhány közvetett bizonyítékkal is megtámasztva – valóságosabbnak, hitelesebbnek. (Hegedűs: AEN 112–22.) Konkrétabb, részletesebb és motiváltabb formában lelhetők meg Fehér Dezsőné e témára vonatkozó emlékezései Dénes Zsófia – főként Ady volt szerkesztője feleségének 1942-ben följegyzett vallomásaira épülő – könyvében. Mindenekelőtt Fehérné, részben a saját emlékei, részben Brüll Berta feljegyzései alapján – amelyeket több vonatkozásban Dénes Zsófia a maga kutatásai, illetve Hegedűs Nándor észrevételei segítségével korrigált – Brüll Adél életének az 1903-as találkozást megelőző eseményeiről, csalódásairól ad áttekintést. (Dénes: Akkor... 88–140.; a Brüll és Diósi családokról, ill. Brüll Adélról és Diósi Ödönről e könyvben kifejtetteket vö. Hegedűs: AEN 82–111.) Majd polemikusabb és bővebb formában kifejti mindazt, aminek a summája már Ady Lajosnénál is megtalálható. Szerinte „nem igaz", „hogy Adél »azért« jött volna haza Párizsból", mert „fölkeltette érdeklődését az Ady nevű fiatal poéta". „Hiszen Adél egész nyári tartózkodása Váradon – amiről Adynak tudomása *kellett* hogy legyen – tisztára ellentmondott" az előre „kiszemelés" szándékának. Sőt itt a nyári gavallért is megnevezi: Halász Lajos lapszerkesztőt, aki – miként ezt Dénes Zsófia utólagosan közli – Fehérné szeretője volt. Így a kávéházi „megfutamodási" jelenet voltaképpen színvallás volt: Fehérné azt akarta, hogy Halász Diósiné és közte válasszon.

S miután e színvallás megtörtént, barátnőjét Biró és Ady meghívásával igyekezett kárpótolni. Ady tehát Diósinét éppen egy új csalódás pillanatában ismerte meg, bár külső látszatra mindjárt az első találkozás alkalmával egyetértő, meghitt légkör alakult ki közöttük. (Dénes: Akkor... 143–150.; l. még idevonatkozóan: Hegedűs: AEnn 339–41. és 435–37.)

Melyik változat az igaz, mi volt *A könnyek asszonya* keletkezésének – a két egymáshoz közel került ember életéből, helyesebben érzelmeiből adódó – ihlető háttere? Megszépítő legendák, kései memoárok és utólagos „nyomozások" egyvelegéből nehéz kihámozni a tényleges valóságot. Annyi azonban tény, hogy Diósiné Adyval való megismerkedése előtt már hosszabb ideje Nagyváradon tartózkodott. Ennek konkrét dokumentuma is megmaradt: egy képes levelezőlap, amelyet az asszony apósa küldött fiának Párizsba, s amelyhez röviden Diósiné is írt. E Diósi Ödönhöz küldött lapot így kezdi Diósi Ferenc: „Vasárnap délután 6 órakor. Kedves fiam! Most jövünk a Barabás beszámolójáról hol kedves Adélod is a mamával jelen volt, be is mutattam Adélt mint Párizsból jövet hogy meghallgassa..." (A lap fényképmásolata: Révész: AéL 143.) Barabás Béla képviselő „beszámolója" 1903. júl. 12-én volt. (L. róla Ady *Barabás Béla beszámolója* c. vezércikkét a NN-ban: AEÖPM IV. 124–25.; érdekes, hogy Ady ekkor a Barabást körüludvarló Diósiékkal szemben milyen vehemensen támadja a demagóg függetlenségi „honatyát": júl. 11. és 19. között öt cikket is ír ellene: AEÖPM IV. 122–30.) Diósiné tehát már ezt megelőzően Nagyváradra érkezett. A költő és az asszony megismerkedésének első dátumszerű konkrétumát pedig szintén egy képes levelezőlap adja, amelyet a nagyváradi EMKE-kávéház belső képével s a következő szöveggel küldött Ady: „Csókolja a kezét Ady Endre – Nagyvárad 903. szept. 6." (A lap fényképmásolatát l. Hegedűs: AEN a 120. és 121. oldalak között.)

Léda tehát már legalább két hónapja tartózkodik a városban, amikor első nyomát lelhetjük annak, hogy megismerkedtek, hogy közöttük a kapcsolat megindult. Így az a beállítás, mely szerint az asszony már eleve azzal a szándékkal jött Nagyváradra, hogy onnan a költőt kiragadja – Ady utólagos önéletrajzi utalása ellenére is – csak megszépítő visszavetítés, érzelmi gesztusnak szánt legendaképzés, a már érett szerelem magaslatán született poétizálás. Az persze lehetséges, hogy Diósiné már előbb is tudott Adyról, sőt az is, hogy egy-két írására felfigyelt, és megismerkedésük után erről beszélt is a poétának. S később ebből szőtték a mindkettőjük számára éltető mítoszt és illúziót: a valójában közömbös és passzív szellemi érdeklődés morzsáiból a tudatos és sorsszerű kiszemelés legendáját.

Megismerkedésük – a rendelkezésünkre álló tények szerint – inkább a véletlen műve volt, s talán – legalábbis ami az asszony lelkiállapotát illeti – nem is a legalkalmasabb pillanatban történt. A szept. 6-án küldött üdvözlő lap arra vall, hogy a Fehérné szervezte és Diósinénak kárpótlásul szánt találkozásuk néhány napja, legfeljebb egy-két hete történt: augusztus utolsó vagy szeptember első napjaiban. Azután szept. 7-én vagy 8-án Léda Budapestre utazik, s Adynak megengedi, hogy fölkísérje, legalábbis ez derül ki Brüll Adélhoz szept. 10-én Nagyváradról írott leveléből: „Amint Maga megjósolta, igen-igen kommentálják az én kíséretemet. Tarkán, de egyformán ostobán és nagyváradian." (AEl I. 76.) Miért engedte meg, fogadta el Léda Ady kíséretét? Adynak 1903. szept. 10-től okt. 2-áig a Nagyváradról a budapesti Nádor utcai Continental szállodába költözött Brüll Adélhoz intézett levelei (AEl I. 75–91.), gyakori – az asszony okt. 4-i, Párizsba való elutazásáig a közbeeső vasárnapokhoz igazított – pesti látogatásai és az azokat követő leveleiben tükröződő zaklatott hangulatai, végül nem utolsósorban *A könnyek asszonya* c. ciklus különböző részei azt mutatják, hogy itt korántsem kölcsönösen megérlelt és egymást elfogadó szerelemről van szó. Adynál az udvarló-ostromló magatartás, az asszony lényét, belső emberi fájdalmát közelítő, megértő törekvés dominál. Diósiné asszonyi hiúságának pedig bizonyára hízelgett ez a szenvedélyes lobogás, s korábbi – férje, majd Halász Lajos okozta – csalódásait, sértett önérzetét talán „enyhítette" Ady heves ostroma.

Mindez azonban nem jelentette azt, hogy az asszony hiúságát, önérzetét más „gavallérok" udvarlásának elfogadásával is ne „gyógyítgassa": Ady már fentebb említett levelei tele vannak féltékenységgel. Sőt a Lédát látogató váradi férfiak neveire történt utalásokkal is: célozgat a város szellemi életének olyan ismert alakjaira, mint Halász Lajos, Radó Ignác, Várady Zsigmond vagy olyan vagyonos személyiségeire, mint Bognár Sándor borkereskedő és Schwarz Ferenc földbirtokos. E nyüzsgés és a megnevezettek bármelyikével folytatott felületesebb vagy intenzívebb flört éppen eléggé megkínozhatta Adyt; beleértve azt a „bántó" eseményt, „sajgó seb"-et, amit később Bölöninek elpanaszolt. (L. Bölöni 29.)

Ez a bonyolult és ellentmondásos háttér teszi érthetővé *A könnyek asszonya* egészének halk, fojtottan bánatos s a szerelmet inkább kérő, mint annak kiteljesedésén örvendező tónusát. Már az elsőnek megjelent második rész publikálása előtt s a Budapestre történt fölkísérést követően – szept. 10-én – írott levelében a zaklatottság és nyugtalanság hangulata a meghatározó: „Dolgoztam addig, s képzelheti, micsoda kevés öntudattal – számol be Ady a hazaérkezése után kialakult lelkiállapotáról. – Bolond, lázas aggyal utaztam és érkeztem. Emlékezni sem igen tudtam s még ez volt, ami vigasztalt. Kétségbeejtett újra és újra a gondolat, vajon milyen ítéletet hagytam magánál..." Miként a versben, a levélben sem a magabiztos, öntudatos szerelmes szava szól, hanem az elfogadást, az asszony türelmét kérelmező, a viszonzásért esdeklő férfié: „Pedig úgy jöttem, s íme most is azt fogadom: olyan leszek, amilyennek Maga óhajt, édes egyetlen. És ismét csak annyit kérek: tűrjön engem, s minden jelentkezésemben, szavamban, dolgomban azt a kivételes, minden kis idegszálammal szított nagy érzést lássa meg, amely a Maga alakját most is itt tartja mellettem, bennem..." (AEl I. 75–76.)

A Léda-versek nyitányát jelentő II. rész különben minden bizonnyal már a hét közepére – tehát a szept. 10-i levél elküldéséig elkészült, s Ady feltehetően az „ünnepélyesség" okából (miként ezt a III. és IV. rész esetében is tette) közölte csupán a 13-i, vasárnapi számban. Erre vall Ady Lajosnak egy utalása, mely szerint e verssel – „mint Bandi szeptember elején halálos komolysággal mondotta nekem" – „megszületett »a század legszebb lírai verse«". S mindehhez lapalji jegyzetben hozzáfűzi: „Ez afféle tréfás kiszólás volt akkoriban Váradon; maga Bandi is azelőtt sokat használta..., de mindig csak évődve és tréfásan; ezúttal azonban, nagy megdöbbenésemre, komolyan beszélt."(AL 92.) S hogy mikor történhetett ez a „dicsekvés"? Ehhez Adynak a már többször is idézett levele adhat támpontot: „Én vendéget találtam – írja Lédának. – A tanáröcsémet, ki már tovább is utazott. Családi állapotokról hozott hírt, amelyek szinte varázslatos módon elősegítik az én párizsi expedíciómat..." (AEl I. 76.)

A költemény érzelmi-gondolati motivációjának néhány eleme, csírája – a legutóbbi levélidézet zárófordulatából is kiderül, hogy a párizsi utazás terve már szept. elején konkrét téma a költő és Léda között; tehát a IV. rész nem csupán egy általános szerelmi elvágyódás, hanem egy közösen érlelt terv és szándék elvont jellegű kifejezése – már Ady ekkori leveleiben is fel-felbukkan. A költemény elején a fájdalom *szegény, bolond, kopottas hősé*-nek nevezi magát, s egyik szept. 17-ére datálható levelében így titulálja önmagát: „S énrám, szegény bolondra, ne haragudjék." (AEl I. 78.) *Nincs más valóság, csak a könny*... – állítja a vers 4. sorában, s a már idézett legkorábbi levelében ekként ír: „... fognom kell a forró homlokomat, s szeretném magam igen férfiasan elsírni" (AEl I. 76.); szept. 11-én pedig másként fogalmazva így: „... érzem a láz kilövellését a homlokomon..." (AEl I. 77.); a „könnyes" hangulat szept. 24-éről keltezhető levelében ilyen módon jelentkezik: „...arra a csodára képtelen vagyok, hogy Magát a legfájdalmasabban ne érezzem a lelkemben még akkor is, mikor vággyal, gyönyörűséggel gondolok Magára". (AEl I. 83.) S a költemény utóhangjaként hat szinte, amit a teljes ciklus befejezése és publikálása utáni napokban, kideríthetően szept. 28-án ír erről az állandóan meghatódott, már-már szentimentalizmusba forduló lelkiállapotáról, szerelmi gyötrődéséről: „Sose éreztem ... olyan nagyon szerencsétlennek magam, mint most... S emellett cinikusan beszélgetek önmagammal: Miért hiszed, hogy minden szenvedésednek ő az oka?"

Végül ugyanebben a levélben még: „... fölszakadni készül a szívem tájékáról valami keserű, súlyos teher, s én védekezem, mert jeles, fiatal orvosom szerint a sírógörcs sem utolsó szimptóma. (De csúnya és férfiatlan.)" (AEl I. 86.)

A költemény 21–24. soraiban így próbálja érzékeltetni az asszony iránti vonzalmának a másik ember sorsával azonosuló értelmét, s ami ezzel – legalábbis ebben a kezdeti szakaszban – együttjár, a maga gyengéd hozzáigazodását és kiszolgáltatottságát: *Az egész asszony itt pusztít, / Itt, itt: az én szívemben. / Bosszút itt áll az életért, / Aknát itt ás a multnak.* Személyesre és prózába fordítva mindez így hangzik a szept. 11-én kelt levélben: „... Ma újra és újra az a gondolat fogott el, hogy tudjak én a Maga életébe úgy beilleszkedni, hogy abban bántó akadály ne legyek, de megértő, megosztó és kibékítő. Valahogy úgy, hogy magamra vegyek mindent, amit lehet, azokból az érzésekből, amelyek Magában a vergődés kínjait szenvedtetik el." (AEl I. 76–77.) S ugyanezt mondja tömörebben és más hangszerelésben: „Boldog voltam, hogy nyugodtságáról ujságolt a levele. Ez talán szuggerál engem is... Én az akarok lenni, aminek Maga akar engem." (AEl I. 82.)

A költemény és a levelek egyaránt vallanak e szerelem esetleges démoni, pusztító erejéről is. A 27–30-ig terjedő sorok ekként: *Vesszen is, / Kire a végzet mérte, / Hogy a könnyek szkfinksz-asszonyát / Megérezze, megértse.* A szept. 10-i levél pedig így: „... talán hisz is Maga nekem, Egyetlen Asszony, és megtűr, és látni fogom mihamarabb. Talán akkorra nem az elveszés vágya lesz a legerősebb bennem." (AEl I. 76.) A következő nap az ellentétes végletbe csap át a belső szorongás: „Ma már nem az elpusztulás vágya volt bennem erősebb, de élni és provokálni az életet Magáért." (AEl I. 77.)

S végül csírában, kibontatlanul a ciklus III. részének egész motívuma ott rejlik már a szept. 10-i levél befejező félmondatában, amelyben azt próbálja megfogalmazni, hogy mit jelent neki Léda: „... várt világa egy kicsi, bús életnek." (AEl I. 76.)

Irodalom

Benedek II. 14–15.; Hatvany II. 276–78.; Schöpflin 37–38.; Szabó R. 26.; Rónay: Me 271–72.; Bóka: Ady szimbolizmusa. Tegnaptól máig. Bp. 1958. 402–03.; Lengyel: Am 87.; Király I. 423–24., 440. 475.

295. [Zűrzavaros ifjú melódiák...]

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Saját tintás kézírású verses dedikáció a Me Lédának Érmindszentről Párizsba küldött példánya belső címlapjának verzóján. OSZK Kézirattár Fond. 74/76.

Megjelenés: Révész Béla: S lehullunk az őszi avaron. Bratislava–Pozsony, 1937. 27. (A vers szövegének fénymásolatát is közli az e kötet mellékleteként tokban kiadott Ady-dokumentumok könyve c. kiadványban: 38. sz. hasonmás.); Révész: Ady–Léda regény 271–72. (hasonmás: 531.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-28 [MRi] (1977) 1263–64.

Szövegkritika

Alapszövegünk a kézirat.

Keletkezéstörténet

A Me verses dedikációját maga Ady dátumozta, időrendi besorolása tekintetében tehát ez a mérvadó. Legfeljebb azt találjuk furcsának, hogy e dedikálásra csak ilyen soká, a kötet szept. 26-i megjelenését (l. e kötetben a Me kiadástörténetét) követően majdnem másfél hónap múlva került sor. Hiszen Adyt éppen a Diósinéval történt meg is-

merkedés és az iránta hamar fellobbant szerelem késztette arra, hogy a már több éve hírlelt verseskötetét gyorsan összeállítsa és kiadja. Erre vall az is, hogy a hírt a Me közeli megjelenéséről (l. AEÖPM IV. 161–62., ill. e kötet kiadástörténeti függelékében) Ady az asszonyhoz írt első szerelmes strófáival egy napon, szept. 13-án adta közre a NN-ban. S a Me – amelynek záróakkordja az asszonyhoz írt szerelmes ciklus volt – egyik friss példányát bizonyára vagy még szept. 27-én vagy a rákövetkező vasárnap, okt. 4-én – Léda Párizsba való elutazása előtt – átnyújtotta, bemutatta Diósinénak. Aligha valószínű, hogy e késedelmes verses dedikálásra valamilyen külsődleges ok miatt került volna sor (pl. – miként ez későbbi kötetei esetében is előfordult – különleges kötésben akarta küldeni stb.). A magyarázat sokkal inkább az asszony meghatározta-előírta „játékszabályok", formaságok betartásával lehet összefüggésben. Diósinénak férje előtt, családi szinten is legalizálnia kellett Adyval kialakult „barátságuk"-at, kapcsolatukat.

Ezt bizonyítja a költő 1903. októberi–novemberi levelezése is. Okt. 9-én már Érmindszentre hazatérve ír „köszönetet" a Diósi házaspár által küldött „szajnaparti képes kártyáért". (AEl I. 93.) Majd néhány nap múlva Brüll Bertát nyugtatja, hogy nővére életében nem okoz konfliktust: „ne féljen A-t nem búsítom. Hosszú, nagyon hideg levelet írtam s két óvatos, elég hideg írásos sóhajtást, ezeket maga küldte tovább." (AEl I. 96.) Majd ugyancsak Adél húgának írja, feltehetően okt. 19-én, amikor már két hete múlt, hogy az asszony visszautazott: „Fáj minden. [...] Fáj, hogy nem mehetek azonnal, ahova vágyom. Fáj, hogy A-tól még egy sort sem kaptam." (AEl I. 97.) Körülbelül ugyanebben az időben „Nagyságos asszonyom" megszólítással magának Adélnak tesz szemrehányást: „Három hete régen elmúlt, több levelet írtam, s választ nem kapok. Lehet, hogy Magának nem szabad írnom s az én levelem tilos portéka... Nagyon fáj nekem ez a némaság." (AEl I. 100.) Még november közepén is csak „folyamatos elhagyatottságáról" tudósítja Brüll Bertát: „A...l sem írt újra. Úgy érzem magam, mint valami deportált gonosztevő. Nemhiába féltem én ettől az interregnumtól." (AEl I. 102.)

Végre egy nov. 12-ére időzíthető levelében korábbi elkallódott (vagy csak annak vélt) levelére utalva írja Brüll Bertának Ady: „A levélben legelsősorban azt tudattam, hogy A... írt, s mit és hogyan írt." (AEl I. 101.) Bizonyára ez a Brüll Adéltól Párizsból érkezett levél nyitott szabadabb utat Adynak a Diósiékkal való baráti közlekedésre, s ennek nyomán küldhette el a Me versesen dedikált példányát is.

Az alkalmi versecske nyilvánvalóan a fentebb vázolt okokból olyan tartózkodó, s a költő és az asszony szerelmére, emberi közelségére csak rejtett célzásokkal utaló: *talán titeket megértnek...; Ott hol könnyben fürödhettek, / Lehettek még egész dalok.* (Ady későbbi Lédának írt ajánlásai már nem ilyen visszafogottak és homályosak.) Így pontatlan és félreértésen alapul az, amit Révész Béla a szöveg elé írt: „Vers, a legelső Léda-vers. Mily lélekjáróan, titkokat elérve emelkedik fel a sorokból Léda pontos portréja. (S lehullunk az őszi avaron. Bratislava–Pozsony, 1937. 27., ill. Ady–Léda regény 271.) A verses ajánlás csak *A könnyek asszonya* után készült, soraiban pedig inkább Ady távolságtartása érzékelhető korábbi Léda-versével szemben, s áhítatos várakozása, hogy e szerelem révén költői műhelye is megújul: *egész dalok* érlelője lesz. Az asszonynak csak elvont, távoli lénye sejlik fel: a *fél-kínok, fél-vágyak* s a *könnyek* jegyében.

Brüll Bertához 1903. nov. 23-án postázott levelében – többek között – e dedikációs küldeményt is nyugtázó párizsi válaszról számol be: „[...] A...ltól ma egy elég hosszú levelet kaptam, melyben sok kedvesség volt s ezuttal kevés bántás. Haragudtak, hogy nem írok, megkapták a könyveim, várnak, stb." (AEl I. 109.)

296. Elűzött a földem

Kézirat, megjelenés

Kézirat: részlet, a költemény utolsó strófája (68–76. sor) egy Brüll Bertához írt levélben. (Eredetije: OSZK Kézirattár, Fond. 74./1; a levél versre vonatkozó részét a jelzett strófával együtt fényképmásolatban közli Révész Béla: AéL 171–72.; Ady–Léda regény 504–05.

Első megjelenés: Szil 1904. március 10. XXII. évf. 10. 1. – Tárca – Ady Endre. – További megjelenések: NN 1904. március 13. VII .évf. 90. [helyesen: *60.*] sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre; Jöv 1904. szeptember 4. II. évf. 36. sz. 19–21. – Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 59–62.; $ÚjV_2$ (1909) 59–62.; $ÚjV_3$ (1912) 59–62.; $ÚjV_4$ (1918) 40–42.; $ÚjV_5$ (1919) 50–52. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 20–21.

A költemény befejező részét közlő levélben Ady a következő mondattal vezeti be az idézetet: „A vers végét ideírom kuriózumképpen magának."

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_2$-ből. Az első sajtóközlések után a szöveget Ady az ÚjV-ben való közreadás előtt jelentékeny mértékben finomította-csiszolta: egyénibbé és következetesebbé érlelte a költemény ékezését és központozását. A levélbéli töredékes-részleges idézet eltéréseit azért vettük fel a szövegváltozatok közé, mert érzékeltetni akarjuk – a kéziratos források ritka lehetőségeit hasznosítva – Ady sajátkezű helyesírásának ekkori állapotát. Az ÚjV egyes kiadásai között csak kisebb-nagyobb eltérések találhatók. Közülük a főszöveg kialakításához a legkevesebb emendációt az $ÚjV_2$ publikációja esetében kellett végeznünk: ezért választottuk alapszövegnek.

Javításaink:

12. A *Hahó* után – az $ÚjV_3$, $ÚjV_4$ és $ÚjV_5$ helyes központozását fogadva el – a hiányzó vesszőt kitettük.
62. A *fele* után – a Szil, a NN, illetve az $ÚjV_4$ és az $ÚjV_5$ helyes szövegközlésével egyezően – a felesleges vesszőt töröltük.

Szövegeltérések:

Cím: El*ü*zött		NN
1–67. [hiányzik]	k	
3. ide*ü*ztek		NN
4. földem...		Szil NN Jöv
5. álmaimnak...		Szil NN Jöv
7. avar.		Szil NN
8. akar,		Szil NN Jöv
9. jövök.		Szil NN
10. ide.		Szil
ide;		NN Jöv
11. Rózsalugas		Szil NN
nekünk		Jöv
12. Hahó! *V*én		Szil NN Jöv
Hahó vén		$ÚjV_1$
megpihenünk,		Szil NN Jöv
13. némberek.		NN
15. Elm*ú*lt		Szil NN Jöv
vár,		Szil NN Jöv

16. *a* zene	Szil				
*b*ugnak, *a* zene		NN			
17. alól...	Szil	NN	Jöv		
18. *s*ík,		NN			
arcú...	Szil		Jöv		
arc*u*...		NN			
19. ködtakarót... Csönd...	Szil	NN	Jöv		
20. lábommal	Szil				
21. költöm,	Szil	NN	Jöv		
24. avar...	Szil	NN	Jöv		
25. [nem kezd új strófát]		NN			
„Megjöttem! Hallod!	Szil	NN	Jöv		
26. fiad!"	Szil	NN	Jöv		
27. *s*ohaj,	Szil	NN			
28. *a*lvó	Szil	NN	Jöv		
r*í*ad.			Jöv		
30. hazavágyom."	Szil	NN	Jöv		
32. sereg?...	Szil	NN	Jöv		
is? –	Szil	NN			
33. álom;	Szil	NN			
34. Forró, [sh]		NN			
meddők, szegények	Szil		Jöv		
35. élek.	Szil	NN			
39. vár..."	Szil	NN	Jöv		
40. *ú*lt,	Szil				
41. Átok zsivaj	Szil	NN			
z*u*gott		NN			
avaron;			Jöv		
42. *í*gy akarom!	Szil	NN	Jöv		
43. vágy *szánt* itt [sh]		NN			
44. *s*ikomon		NN			
ny*í*lt	Szil	NN	Jöv		
szerelem,	Szil	NN	Jöv		
45. *j*övő	Szil	NN	Jöv		
*u*r		NN			
46. szeret,	Szil	NN	Jöv		
47. Üző		NN			
48. Pusztuly [sh] innen		NN			
innen,	Szil				
lakója!	Szil	NN			
49. sz*á*z		NN			
50. villamfényes	Szil	NN			
54. Után*o*k		NN			
pihenés;	Szil	NN			
pihenés,			Jöv		
55. k*i*nzó		NN			
pusz*t*it		NN			
sz*i*ven		NN		ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
56. s*í*k		NN			
57. s*í*k-lelkem		NN			
lélek.			Jöv		
58. sík-élet, –	Szil				
s*í*k-élet, –		NN			
sík-élet,			Jöv		

59. Szólít			NN					
61. *Dus*			NN					
62. egymás'		Szil	NN					
fele,				Jöv	$ÚjV_1$	$ÚjV_3$		
63. csóknak		Szil	NN	Jöv				
termésnek istene;		Szil	NN					
termésnek				Jöv				
65. becsűk				Jöv				
álmodóknak					$ÚjV_1$	$ÚjV_3$		
67. – Itt		Szil	NN					
kalász..."		Szil	NN	Jöv				
68. ...Kalásztalan,		Szil		Jöv				
...Kalásztalan, bus	k		NN					
indúlt:		Szil						
indult;			NN					
69. Elh ⟨törlés⟩ alt	k							
70. álom lányok			NN					
71. fele...	k	Szil	NN	Jöv				
72. sulyos,	k		NN					
szörnyű			NN					
74. Sirnék,	k							
Sirnék:			NN					
szólnék,	k							
75. busan,	k		NN					
némán					$ÚjV_1$	$ÚjV_3$	$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
magasan...	k	Szil	NN	Jöv				
76. – Elűzött		Szil						
– Elűzött			NN					
földem...	k			Jöv				

Keletkezéstörténet

A költemény keletkezésének időpontja jóval korábbi, mint az első sajtóbeli publikációja. Ennek bizonyítéka Ady már említett-idézett levele Brüll Bertához. E levelet a költő feltehetően 1903. nov. 27-én írta Érmindszenten (a levelek készülő kritikai kiadásának Vitályos László összeállította adatolása alapján), amelyben többek között e költemény születéséről számol be: „A »Könnyek asszonya« óta tegnap először írtam verset. Hosszú vers, talán a »Jövendő«-nek küldöm. Ez a címe »Elűzött a földem«." A híradást megtoldja a költemény utolsó strófájának idézésével, s egy – nála különben ritka – vallomással az éppen elkészült művéről. Így jellemzi-kommentálja friss alkotását: „Egy hosszú átok van e befejezés előtt, melyet bizonyisten mintha hallanék néha, ha künnjárok a mezőn. Nagyon kiszakítottam magam ebből a földből s azért olyan bizonytalan szárnyú a lelkem. Isten vele Bertuska. Az én istenem tudniillik, mely az erős hit önmagunkban s az életben, s mely isten olyan nagyon-nagyon sűrűen elmaradozgat mitőlünk." (A kéziratról a kritikai kiadáshoz készült gépelt másolat alapján).

Az *Elűzött a földem* korábbi, az első sajtóközlést jóval megelőző, még 1903-as őszi megírását Ady Lajos is említi: „Mindszenti otthonléte... a párizsi út anyagi és szellemi előkészítésében merült ki. Az egész idő alatt egyetlen verset írt csak, az »Elűzött a földem« címűt, de ezt egészen szokatlan apparátussal: lassan és különös gonddal. Az is szokatlan volt, hogy a feliben-harmadában kész verset ismételten is felolvasta előttem, s tanácsokat kért egy-egy kifejezés használatát illetően (pl. a *hó-harmatos* jelzőre nézve)." (AL 95.) Ady Lajos emlékezete minden bizonnyal pontos a költemény keletkezésére vonatkozó részletekben, ha az 1903-as őszt illető filológiai tájékozottsága pontatlan is

(hiszen e periódusban – miként kiadásunkból is kiderül – Ady több verset és elbeszélést írt-publikált). S éppen ezek a hitelesítő apróságok erősítik Ady levelének bizonyító tényét: a költemény már 1903 novemberében elkészült, publikálni először a költő azonban – előttünk ismeretlen okok miatt – csak 1904 márciusában a Szil-ban tudta.

Eredeti – Brüll Bertának jelzett – tervét, hogy e költeményt a Jöv-ben próbálja publikálni, későbbi leveleinek utalásai szerint Ady valóban meg is kísérelte. Így Diósiéknak írta nov. 30-án: „holnap küldök a Jövendőnek pár verset". (AEl I. 116.) Majd Brüll Bertának említi egy nagyváradi találkozásuk után, dec. 17-én: „Apropos, a versek!... Azért nem mutattam meg, pedig directe elvittem, mert egy már megjelent a *Jövendő*-ben, egy A Színházban s a harmadik is meg fog jelenni a *Jövendő*-ben." (AEl I. 128.) S a következő nap, dec. 18-án Somló Bódognak számol be versei sorsáról: „A *Jövendő* 43-ik számában jelent meg egy kicsi versem s talán vasárnap fog megjelenni egy hosszabb [...]" (AEl I. 130.) A Jöv-ben megjelent vers *A másik kettő*, A Színházban közreadott a *Boldog örvény;* A Jöv-nek küldött másik és „hosszabb" vers nyilvánvalóan az *Elűzött a földem* volt. A Jöv azonban ekkor nem hozta a költeményt (azt, hogy miért: nem tudjuk), csak 1904 őszén jelent meg – miután Ady a Szil-ban s a NN-ban már publikálta – a Jöv hasábjain utánközlésként. Van némi valószínűsége Földessy Gyula feltételezésének is, mely szerint a költő Párizsból küldte volna a verset a Szil-nak. (Földessy: Tanulmányok és élmények. Bp. 1934. 131.) De az is lehet, hogy a Jöv-ben való közlés ismeretlen akadálya, elhúzódása miatt – 1904 januárjának végén hagyta el az országot – már Párizsból kérte meg az öccsét vagy valamelyik barátját, hogy a Szil-nak, illetve a NN-nak adják le a verset, hiszen a két publikáció között mindössze három nap különbség van.

E költemény hasonló módon lírai összegező szándékkal készült, mint a több mint öt hónappal korábbi nagylélegzetű verse, a *Vízió a lápon.* A Nagyváradról Érmindszentre hazatért és Párizsba készülő Ady egymásra torlódó érzései, belső viaskodásai, a falu és a város vonzását egyszerre átélő ember gyötrelmei fejeződnek ki benne. Ezért találhatók meg e költemény különböző elemei, érzés- és motívummorzsái az ekkortájt írt leveleiben és prózai írásaiban. Már hazatérése első óráiban elfogja a mozdulatlanság, a csend, a magára maradottság élménye; Diósiéknak írja 1903. okt. 9-én: „Olyan nagyon bús október van itt, amilyen úgy néha csak Magyarországon szokott lenni, s ilyen rejtett, csendes falucskában, mint Érmindszent. Ez az ólmos szürkeség, csend, elhagyatottság [...]" (AEl I. 93.) Volt nagyváradi közönségének is arról számol be, hogy otthoni időzése választás elé állítja: „Az októberi faluzáshoz nagyon sok akarat kell, vagy semmi akarat. Ki-kinézek az ablakunkon a szomorú, sáros világba, s kedélyesen töprengek: itt akarok-e én maradni, vagy csak itt vagyok voltaképpen?" (*Falusi levél.* NN 1903. okt. 24., AEÖPM IV. 179.) Ez időben – okt. 9-én – írja Brüll Bertának, hogy mennyire nyomasztja ez az őszi falusi légkör: „... tudja, itt mindig ólmos az ég, didereg az ember, olyan sárga minden, még nem éreztem ilyen búsnak és csúnyának az őszt." (AEl I. 95.) Mint állandósult szólam jelentkezik ez a nyomasztó falusi atmoszféra, megtoldva a száműzöttség érzésével a Diósiéknak nov. 23-án írt levélben: „csúnya, fekete, sáros a világ, csupa vizes hajlandóság az ólmos ég [...] engem már napok óta földhöz verve tart ennek a csúnya falusi ősznek a hangulata, deportált lénynek érzem magam [...]" (AEl I. 106.)

A „deportáltság" élménye azonban nem csupán a falura kivetettség és a sár, az ősz keltette keserű hangulatból fakad. Ez csak egyik megjelenési formája az Ady lelke mélyén lejátszódó drámának: önbizalma hullámzásainak, a saját tehetsége változóan végletes megítéléseinek. Már októberben letargikus állapotáról számol be Brüll Bertának: „Sokszor nem bízom a tehetségemben sem. Tele vagyok nagy, színes ideákkal, témákkal, s nem tudok dolgozni." (AEl I. 97–98.) Nov. 21-étől datálható leveleiben más-más hangnemben panaszkodik Bíró Lajosnak, illetve Brüll Bertának. Az elsőnek ekként: „Úgy kezdem látni, hogy van talentumom, de olyan, mely determinálódott eredmények el nem érésére." (AEl I 103.) A lánynak pedig ilyen módon: „... örökös gyötrődésre, bolond, elmondhatatlan fájdalmakra predesztinált szegény ember vagyok". (AEl I. 104.) De az

ellentétes végletre is akad példa: igaz, hogy a nyilvánosság elé szánt írásokban. Jellegzetesen aforizmatikus fordulatokban szólal meg a magabízó öntudat, az erejét érző önbizalom: „Csak önmagamat akartam megtalálni, s ma már úgy érzem: büszke, szabad és bölcs vagyok." Vagy: „Nagy gyönyörűségektől s borzasztó kétségektől felváltva vonaglott a lelkem. *Éltem*... És nincs más igazság, mint az élet." (*Itthon vagyok*. AEÖPM IV. 183.) Felvillan azonban Adyban a „megtermékenyítő" eltávozás távlata is: „...csupa nagyszerűségeket látok az életben. Az agyam, a szívem nagy tervek kohója. Ebből a nagyszerű életből képeket akarok festeni. Akarok s fogok. Azért hoztam haza a lelkem, hogy érintse szülő talaját. Mert ki akarok rohanni a legzúgóbb életbe: Párizsba készülök." (*Itthon vagyok*. Szil 1903. nov. 26.; AEÖPM IV. 184.; ez utóbbit a költemény motívumelődjeként idézi Földessy is: Amt 36.)

Az otthonról való elvágyódás, a messzeségbe kiszabadulás szándéka más, keserűbb és szorongásos tónusban szólal meg a szintén ekkortájt írt és publikált (BN 1903. nov. 27.) írásában, a *Lecsky Tóni* c. novellában. Ebben az elbeszélésben – művészi áttételekkel – mintha a városi életforma tűnne veszedelmesnek: „Nem tudnak városban élni a lecsei Lecskyek." (AEön 118). A városi léttől, „Babilon"-tól minél messzebbre akar futni a novella hőse: a Kaukázusba: „Szinte fájt Tóninak, hogy miért nem messzebb. Minél messzebb innen... Mindegy. Most már megtréfálja a sorsot, s egyszerre többre vállalkozik, mint az összes Lecskyek nyolcszáz esztendőn át." (AEön 120.) S talán e novella megvillanásai között mindennél sokatmondóbb – és leginkább motiváló erejű, önéletrajzi töltésű a következő, a maga sorsát, tehetsége természetét tapogató – s a későbbi, 1906-os *Gyáva Barla diák* c. verse csíráját is rejtegető – mondat: „Úgy érzi, hogy neki is a Barla fátuma jutott, nem az ereje miatt, hanem mert sokat gondolkozik, s látja előre, hogy ő egy beteljesülni akaró tragédia kiszemelt hőse." (AEön 119.) A keserűbe, fájdalmasba sűrűsödő magatartás és önszemlélet rokonítja e novellát és a verset.

A költemény egyes megszemélyesítő-mitizáló részleteinek is van „hátországa" Ady ekkori megnyilatkozásaiban. A lelkében élő „meddő álmok"-at, „fura lányok"-ként, „sápadt némberek"-ként megjelenítő Ady korábban így idézi meg az ilyen fajta állapotokat, hangulatokat képzelete belső tájain: „Pihenni jöttem, s keveset viaskodni magammal... Néha sikerül is megfognom a teljes gondolatlanság félóráját. Csak aztán egyszerre hallom az eső kopogását, s egyszerre rajzanak elő a csúnya manók, melyek a Chopin lelkét marták, mikor a harmadik prelude-ot verte ki félig őrülten a zongoráján." (*Falusi levél*. AEÖPM IV. 179.) Máskor pedig ekként eleveníti meg vívódásai drámai feszültségeit Brüll Bertának: „... félek, hogy Magát most látogatják nagyon azok a szomorú, bús vendégek, akik engem is olyan gyakorta keresnek föl" (AEl I. 119.). Mitizáló hajlandóságához azonban a személyessé érlelt képeken-képzeteken túl mozgósította Me-beli korszakának minden már hagyományossá vált ihlető forrását, elemét. Így szövi bele verse szövegébe Ady a biblikus hangnemet: a 16–17. sorok mögött felsejlik az Énekek éneke ismerős fordulata („Az én szerelmesemnek szavát *hallom*, imé, ő jő, / ugrálva a hegyeken, / szökellve a halmokon!" – 2: 8.). Szülőföldjével, a „vén Alvó"-val folytatott párbeszédében, s az előbbi hosszú, patetikus átkában közvetve is fölismerhető a nietzschei, a Zarathustra-könyvre jellemző „beszéltető" megformálás. S végül: az *Elűzött a földem* szülőföld-költögető, a föld erejét, csodáját hívogató költői gesztusaiban a görög mondavilág ismeretes Antaiosz-mítosza éled újjá ellentétes értelemben és jelentéssel. Mert míg Antaioszt a föld érintése mindig legyőzhetetlenné teszi, addig Adyt nem segíti, megátkozza, elutasítja, elűzi. Ez a rejtett ellenanalógia ott munkál már Ady gondolataiban az *Itthon vagyok* c. cikkének megírásakor is, hiszen hazatérését azzal indokolja, hogy lelke „érinteni" akarta „szülő talaját". Mert lelke egyik felével úgy véli – miként ez kimondatlanul versében is jelen van –, hogy „öntalajunkból kiszakítni magunkat nem lehet. Néha siralmas ez a nagy kényszerűség. De törvény. Szent és hatalmas törvény..." Másik felével azonban érzékeli az „omló", „kavargó", „befedő" ködöt, s a „ködös novemberi este" zilahi fogantatású cikkében is többször visszatérően jelen van, hogy a költő végül is szintén meghatározó erővé emelje: „De áldom is a ködöt. Minden bölcs és törvényszerű az életben. A köd is..." (*Itthon vagyok*. AEÖPM IV. 183–184.)

Irodalom

Benedek II. 258.; Hatvany II. 246–48.; Halász: NA 49–50., 59–60.; Szabó R. 62.; Földessy: Amt 36–37.; Varga 133.; Király I. 441., II. 507.; Láng Gusztáv: A meddőség mítosza. Egy Ady-vers eszme- és formaszerkezete. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (Cluj–Kolozsvár), 1977. 1. sz. 3–11.

297. A másik kettő

Megjelenés

Első megjelenés: Jöv 1903. december 6. I. évf. 43. sz. 44. – Ady Endre – (*Mi négyen* címmel). – További megjelenések: VE 1904. szeptember 21. I. évf. 168. sz. 2. – Ady Endre – (*Mi négyen* címen); BN 1905. március 4. X. évf. 63. sz. 10. – Különfélék. – Ady Endre – (*Mi négyen* címmel); PHSz 1906. május 20. XIII. évf. 21. sz. 18. – Ady Endre – (*Mi négyen* címmel); Újs 1914. december 25. XVI. évf. 321. sz. 14. – Ady Endre – (*Mi négyen* címmel). – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 25.; $ÚjV_2$ (1909) 25.; $ÚjV_3$ (1912) 25.; $ÚjV_4$ (1918) 19–20.; $ÚjV_5$ (1919) 23. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 11.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A Jöv-ben közreadott első publikációt a BN-ban való újraközlés előtt Ady több helyen lényegesen módosította. Az ÚjV-be történt felvételkor a BN szövegét vette alapul, bár több esetben a Jöv-beli szövegváltozatokhoz tért vissza, mert azokat érezte kifejezőbbeknek, s a kötetbeli szöveget ekként véglegesítette. Az ÚjV egyes kiadásai között alig van eltérés; a legérettebb – tehát szerkesztői módosítást nem igénylő – az $ÚjV_3$ szövege: ezért választottuk alapszövegnek. A VE-, a PHSz- és az Újs-beli utánközlések a Jöv-féle változat többé-kevésbé pontos ismétlései.

Szövegeltérések:

Cím: *Mi négyen*	Jöv	VE	BN	PHSz		Újs
1. *Biztatjuk* egymást,			BN			
4. *S fehér* a	Jöv	VE		PHSz		Újs
Sáppadt			BN			
6. *tüz* lángolt *ereinkben*,			BN			
tüz		VE				Újs
szíveinkben		VE				Újs
8. sáppadt			BN			
9. biztatóan				PHSz		
10. Nappalba *fullad* minden			BN			
sir		VE				Újs
11. minden. *Csók*,			BN			
12. testünk...	Jöv	VE		PHSz		Újs
13. ...S *rózsás* kertekből –	Jöv	VE		PHSz		Újs
ugy tünik			BN			
ugy		VE				Újs
nekünk	Jöv	VE		PHSz		Újs
14. if*ju*		VE	BN	PHSz		Újs
15. S mi ím	Jöv			PHSz	$ÚjV_1$ $ÚjV_2$	
S mi *im*		VE				Újs
S mi *most*			BN			
16. *Uj* szerelemmel...			BN			
szerelemmel...	Jöv	VE		PHSz		Újs

Keletkezéstörténet

A verset 1903 novemberének vége táján írta Érmindszenten, legalábbis erre vall az egyik Diósiéknak írt, nov. 30-áról datálható levele, amelyben a Jöv-nek küldendő verseket említ. (AEl I. 116.) A néhány nappal korábbi, Brüll Bertához írt levelében pedig azt állítja, hogy *A könnyek asszonya* után az *Elűzött a földem* volt az első elkészült verse. (L. erről e levél vonatkozó szövegét az *Elűzött a földem* jegyzetében.) *A másik kettő*-t tehát a költő a szülőföldjével viaskodó költeménye után alkotta, a Jöv viszont ezt azonnal közreadta, míg a korábban elkészült és szintén beküldött költeményt – talán terjedelme miatt – egyelőre nem publikálta.

A költő ekkori – e verset is érlelő – lelkiállapotát a zaklatott nyugtalanság jellemzi: az október elején Párizsba visszatért Léda ritkán ír, s Ady nemegyszer úgy érezheti, hogy szeptemberben fellobbant szerelmük lohadni kezd. (L. ekkori leveleinek az asszony hallgatása miatt izgatott-ideges részleteit a *[Zűrzavaros ifjú melódiák...]* c. alkalmi vers jegyzetében.) A november végén benne kialakult tépődő és kínzó hangulatot érzékelteti az is, hogy nov. 29-én Somló Bódognak is említést tesz levélben szerelme ellentmondásos jellegéről. Művészi vívódásairól szól, majd így utal Léda-gyötrelmeire: „Mindezekhez pedig egy meglehetősen beteges és kínos szerelmi história járul és izetlenkedik, mely aktuálisabb bennem egyre, s nő az időbeli és térbeli korlátokkal." (AEl I. 114.) Az igen áttételes és érzéklelessége ellenére is elvontságba hajló vers mögött a szerelmi várakozásnak és az érzelmi kiszolgáltatottságnak ilyenfajta végletes feszültségei rejlenek.

Csak az első publikációk címváltozata (Mi négyen) összefüggésében érdekes a költő okt. 19-én Brüll Bertához írt levelének egyik mondata: „Úgy-e megérdemelnők mind a ketten, sőt hárman, sőt négyen (?), hogy nagyon boldogok legyünk végre, ha csak egy ideig is?" (AEl I. 98.) A „négyen" itt a két levélváltón: Adyn és Brüll Bertán kívül nyilvánvalóan még Lédát és feltehetően Biró Lajost jelenti. Biró iránt ekkor – mint ez Ady levélbeli célzásából kiderül (AEl I.103.) – Brüll Berta intenzíven érdeklődött. Mindez nem jelenti azt, hogy a versbéli „másik kettő" rájuk vonatkozik, hiszen Ady „leány"-a és „ifjú ember"-e képzeletbeli. De inkább valószínű, hogy az új pár felvillantását ez a derengő lehetőség inspirálta, mint az, amit Hatvany Lajos sejtet. Mert szerinte a „másik kettő" az a „két hajdani boldog, aki egykor Ady, s aki egykor Léda volt". (Hatvany II. 269–70.) Egész szerelmük rövid időtávlata s a „könnyes" kezdetek miatt sem lehetséges ez a feltételezés.

Irodalom

Hatvany II. 269–70.; Király I. 417., 422., 441–43., 475.

298. Boldog örvény

Megjelenés

Első megjelenés: ASz 1903. december 13–20. I. évf. 5. sz. 83. – Ady Endre. – További megjelenések: VE 1904. augusztus 9. I. évf. 132. sz. 2. – Ady Endre; Szil 1904. november 17. XXII. évf. 46. sz. 1. – A Szilágy Tárcája – Ady Endre. – Kötetben: Rd (1923) 140–42. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-14 [MPatn] (1954) II. 559–60.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. Az ASz publikációjához mérten kisebb-nagyobb eltérések találhatók a Szil-ban. Ezt az érettebb közlést választottuk alapszövegnek.

Szövegeltérések:

2. kérdett *engem*		VE
így	ASz	VE
5. *meg* deszkakirálynők		VE
7. féljen édes		VE
9. kerűli	ASz	VE
15. nyílik,		VE
16. anno Irénke	ASz	VE
18. b*u*san		VE
19. kerűlnek	ASz	VE
21. Am*íg*		VE
22. után*o*k,		VE
25. r*á*nk		VE
ker*ű*l	ASz	VE
26. vérü*n*k	ASz	VE
29. ott [nincs kiemelve]		VE
30. szomjas*o*k		VE
ott [nincs kiemelve]		VE
vérre?...	ASz	
véré?... [sh]		VE
31. Óh boldog	ASz	VE
*t*örvényl...		VE

Keletkezéstörténet

Még Ady és Léda valamelyik – 1903. szeptemberi – beszélgetésére visszautaló, inkább a rövid dalok tónusára emlékeztető vers. S nemcsak az asszony szemének megelevenítései *(lélekbontó, könnyet ontó)* utalnak közvetlenül Lédára, hanem az elbeszélő keret formulázása is. E formulázást: megszólalásainál az asszony alakjának udvarló gesztusú és diszkrét megidézését a költő a Léda-szerelem kezdetén többször is megtette. Egyik később meg is írt történetéhez, annak az asszony elbeszéléseként való megörökítéséhez Ady már szept. 22-én engedélyt kér levélben Lédától. (AEl I. 82.) Az engedélyt bizonyára meg is kapta, mert az említett anekdotát a „bájos párizsi magyar asszony"-ra való hivatkozással *Esetek* c. írásában meg is írta. (BH 1903. dec. 31.; AEön 138–41.) Hasonló módon villantja fel egy-két vonással Léda elmosódott alakját két 1904 elején publikált írásában. (*A koldusok poétája.* PN 1904. márc. 12.; AEÖPM V. 14.; *Katinkáig.* BN 1904. ápr. 3.; AEön 151–55.) A két írás közül főként az utóbbi szituációja és beállítása rokon e versével. Mindkettő az asszony és a költő szerelme kezdetének élményköréből eredeztethető: Adyt Léda szerelmi „múltjáról" faggatta, számoltatta be.

A vers utalásai *(deszka-királynők; Valamikor, anno: Irénke)* Ady korábbi nagyváradi éveire, a színház körüli forgolódásaira vonatkoznak; az Irénke név valószínűen Bilkey Irént fedi. (L. e kötetben a *Juniusi ősz* c. rövid dal jegyzetét; ugyanerről Kovalovszky: EmlAE I. 573. és II. 534.)

Az eddigi kiadások (Rd, AEöv-21) a *Boldog örvény* c. verset a Szil-beli 1904-es utánközlés alapján sorolták be a versek időrendjébe, holott e rövid dal az ASz-ban már 1903-ban megjelent. Az AEöv-28-tól (1977) kezdve a *Boldog örvény* kronológiai besorolása a gyűjteményes kötetekbe az ASz 1903-as publikációjának megfelelően, helyesen történik.

Irodalom

Benedek II. 8.

299. A fehér csönd

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, tintával írt fogalmazvány, 1 fólió, 210×175 mm. Cím és aláírás nélkül. Hátlapján Révész Béla írásával ceruzával: *1904. március 3 B.N. „A fehér csönd"*; a néhány szavas szöveg nem olvasható jól. A kézirat széle szakadozott, középen vízszintesen kettétépett, majd hátul papírcsíkkal összeragasztott. OSZK Analekta 94.

A k fényképmásolatát l. Révész: AéL 181.; Révész: Ady–Léda regény 598.; továbbá az Ady Endre (1877–1919) c. dokumentumkötetben (PIM kiadványai II.) Szerk.: Sára Péter és Pölöskei Ferencné. 1957. 60.

Első megjelenés: BN 1904. március 3. IX. évf. 63. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Fehér csönd* címmel). – További megjelenések: NN 1904. április 3. VII. évf. 75. sz. 10. – Irodalom – Ady Endre – (*Fehér csönd* címmel); MiskN 1904. július 9. IV. évf. 154. sz. 1. – Ady Endre – (*Fehér csönd* címmel); Jöv 1904. november 27. II. évf. 48. sz. 28. – Ady Endre – (*A fehér lepel* címmel); MiskN 1904. december 17. IV. évf. 287. sz. 1. – Ady Endre – (*A fehér lepel* címmel); NN 1904. december 25. VII. évf. 253. sz. Melléklet a „NN" karácsonyi számához: 1. – Ady Endre – (*Fehér lepel* címmel); SzV 1905. április 23. IV. évf. 98. sz. 23. – Húsvét (a „SzV" húsvéti melléklete) – Ady Endre – (*Fehér lepel* címmel); BN 1908. december 25. XIII. évf. 305. sz. 34. Karácsony (melléklet) – Ady Endre – (*Fehér csönd* címmel). – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 24.; ÚjV$_2$ (1909) 24.; ÚjV$_3$ (1912) 24.; ÚjV$_4$ (1918) 19.; ÚjV$_5$ (1919) 22. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 11.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ből. A k elsősorban a vers kialakulása, érlelődése szempontjából érdekes: Ady küzdelem árán, fokozatosan alakítja ki a végleges szöveget, teljesen, illetve átmenetileg törölt sorokkal; ez utóbbiakat később újra felhasználva, beleépítve a vers végérvényesnek ítélt szerkezetébe. A k-ban kiérlelt szöveget közli – némi központozásbéli eltérésekkel – az első sajtópublikációkban: BN$_1$, NN$_1$, MiskN$_1$. Kisebb szövegmódosításokat végzett a Jöv-ben történt közreadáskor, s ezt a variációt követi jobbára a MiskN$_2$, a NN$_2$ és a SzV utánközlése. Az ÚjV-ben az eredetihez – a k-ban s az első sajtópublikációkban közreadott szöveghez – közelebb állót véglegesítette, illetve csiszolta, finomította. Az ÚjV egyes kiadásai legfeljebb központozás tekintetében térnek el egymástól: közülük az ÚjV$_3$ közlése a leghibátlanabb, szerkesztői beavatkozást szinte nem igénylő: ezért választottuk alapszövegnek.

Javításunk:

21. Az alapszöveg *csend* szóalakját a k és néhány sajtópublikáció – a Jöv, a MiskN$_2$, a NN$_2$ és a SzV – alapján *csönd*-re változtattuk. A szó különben a vers szövegében mindenütt máshol *ö*-s alakjában fordul elő, így ezt az *e*-s alakot az egyik kiadás szedési hibája átöröklődésének tekinthetjük. Javítása már csak ezért is indokolt.

Szövegeltérések:

Cím: [nincs] k
Fehér csönd BN_1 NN_1 $MiskN_1$
A fehér *lepel* Jöv $MiskN_2$
Fehér lepel NN_2 SzV
1. *Hívlak,* vonlak Jöv $MiskN_2$
Hívlak, vonlak NN_2 SzV
még sem k
el BN_1 NN_1 $MiskN_1$ BN_2
2. *Óv* a fehér, Jöv NN_2 SzV
Ov a fehér $MiskN_2$
csönd SzV
lepel Jöv $MiskN_2$ NN_2 SzV
3. tán BN_1 BN_2
4. belé $MiskN_1$
5. várunk $ÚjV_1$ $ÚjV_3$
kezünk, k
6. ⟨*nagy*⟩ alkonyatán. k
alkonyatán, SzV
alkonyatán $ÚjV_4$ $ÚjV_5$
6–8. [E három végleges sor helyén négy később törölt, de összefüggő, alább részletezett sor állt.] k
6–7. között: ⟨*Ragadjon gyilkot fáradt kis kezed,*
Mert mindjárt minden, minden
elveszett.⟩ k
[A fentebb törölt két sorból az elsőt, a *Ragadjon*... kezdetűt eredetileg vonallal jelezve a 12. sor után akarta behelyezni a szövegbe, majd törölte ezt a jelölést is.] k
7–8. között: ⟨*Alázz meg engem kínosan, nagyon,*⟩ k
7. [E végleges sort az előbbi törölt sor fölé, kissé beljebb kezdve írta.] k
8–9. között: ⟨*Törj össze, üss, bánts, szegény*
asszonyom.⟩ k

8. [E végleges sort az előbbi törölt sor fölé,										
beljebb kezdve írta.]	k									
bársony testedet.	k		NN_1	$MiskN_1$	Jöv	$MiskN_2$	NN_2			
bársony testedet									BN_2	
9. sí́ma					Jöv					
hajad		BN_1	NN_1	$MiskN_1$						
10. Zilálva, ⟨*tépve*⟩ [fölé írva] ⟨*hullva*⟩	k									
[A két törlés után beszúrva:] *szórva*	k									
Zilálva, *szórva*					Jöv	$MiskN_2$	NN_2	SzV		
arcomat,	k	BN_1							BN_2	
arcomat			NN_1	$MiskN_1$		$MiskN_2$	NN_2			
12. Vas ujjaim				$MiskN_1$						
vér,		BN_1	NN_1	$MiksN_1$					BN_2	
12–13. között: ⟨*Fehér ördög-lepel hullott reánk,*⟩	k									
13. gyilkot,								SzV		
fehér	k	BN_1	NN_1	$MiskN_1$					BN_2	
kezed	k									
kezed,					Jöv	$MiskN_2$	NN_2	SzV		
14. nincs *már* több					Jöv	$MiskN_2$	NN_2	SzV		
15. kínja	k		NN_1	$MiskN_1$				SzV		
könnye				$MiskN_1$						
mámora	k									
mámora.										ÚjV$_5$
16. Jaj	k									
elveszett...		BN_1	NN_1	$MiskN_1$					BN_2	
17. mi ránk,	k				Jöv	$MiskN_2$	NN_2			
17–18. között: ⟨*Megöl a csönd és e fehér lepel...*										
Űzz el magadtól, vagy én űzlek el!...⟩	k									
18. már [utólag beszúrva]	k									
világ	k				Jöv	$MiskN_2$	NN_2	SzV		
19. szilajon.					Jöv	$MiskN_2$				
20. sikolts, – akarom!					Jöv			SzV		
sikolts – akarom!						$MiskN_2$				
sí́kolts – akarom!							NN_2			

akarom...	k												
akarom!...		BN_1	NN_1	$MiskN_1$									
21. csend,		BN_1	NN_1	$MiskN_1$							$ÚjV_1$	BN_2	$ÚjV_3$	$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
⟨*és*⟩ [a törölt szó ez-re átírva]	k												
lepel...	k												
22. Üzz			NN_1										
magadtól					Jöv	$MiskN_2$	NN_2	SzV					
⟨*m*⟩ agy [a v a törölt betű fölé írva]	k												
*üz*lek el!		BN_1	NN_1	$MiskN_1$				SzV					
el!...					Jöv	$MiskN_2$	NN_2						
el!												BN_2	

Keletkezéstörténet

Ady 1904 januárjának utolsó napjaiban érkezett meg Párizsba, s Párizsban készült írásait febr. második felében kezdi küldözgetni a hazai lapoknak. Így jelent meg a BH 1904. febr. 25-i számában *A dumbravai lóvásár* c. elbeszélése és „Párizs, február 24"-i keltezéssel a Szil 1904. márc. 3-i számában a *Levél Párizsból* c. cikke.

Bár az elbeszélés és a vers esetében korántsem olyan biztos – mint amilyen vitathatatlan a Szil-nak küldött cikk vonatkozásában – a kinti „születés". Nemcsak arra gondolunk, hogy az elbeszélés tárgyát-témáját mindenképpen otthonról, a Szilágyságból hozta, vagy hogy a vers több mozzanata, motívuma még hazai fogantatásra vall, hanem esetleg arra is, hogy e két alkotását még Párizsba indulása előtt kezdte el írni. Mindenesetre lehetséges, hogy éppen ez a vers volt az, amelyről még 1903 decembere közepén tett említést Brüll Bertának: „És most vajúdik egy versem. Nagyon szép lenne, ha megírnám, tehát valószínű, hogy meg se fogom írni." (AEl I. 129.) Nincs tehát kizárva, hogy *A fehér csönd* c. verset a megjelentetés előtt már jóval korábban megérlelte, sőt talán írni is kezdte.

De akárhogyan történt, a lényeg az, hogy *A fehér csönd* homályos és közvetett képeiben a Párizsba indulás előtti végletesen zaklatott szenvedélyek és hangulatok is ott kavarognak. A „csönd" s a „fehér lepel" képzetei még az érmindszenti nyomasztó ősz és tél emlékeit őrzik: ott készült levelei és írásai vannak tele a csönd – belülről visszhangos – riadalmával és a fehérlő köd gomolygásával. De ott élte meg újra meg újra az elveszettség élményét is, a Léda felől áradó „csönd" iszonyatát: „...Még mindig – írja többek között 1903. dec. elején Brüll Bertának – nem tudok úgy s annyit dolgozni sem, amennyit szeretnék. S mind e változó, gyötrő érzések közben a legállandóbb és leggyötrőbb, hogy A...l biztosan kiejtett a lelkéből." Majd még hozzá teszi: „Itthon pedig megöl már ez a semmi, ez az ostoba csönd." (AEl I. 117.) S nemcsak Léda hallgatása nyomasztja, hanem szenvedélyének végletessége, ellentmondásossága is hőkölteti. Az „elűzés" motívumában nem csupán szexuális „vadság" rejlik, de saját lobogásának tudatos megítélése is. 1903. dec. 18-án írja Somló Bódognak az alábbi mondatokat, vallomásában némi öniróniát és szorongást egyszerre megszólaltatva: „Hitem, hogy az intelligenseknek az átkuk, hogy nem lehetnek illúzióik s nem szerethetnek bele hazugságokba, s e hitem mellett erőszakosan építgetek magamnak nagy hazugságokat, olyasféléket, amelyek nemcsak nekem haszontalanok és fájdalmasok, de veszedelmesek másoknak is. Sejtheti, hogy asszonyos dologról van szó. Az ördög vigye el az asszonyokat, hogy velük még akkor is jólesik kötődni, mikor ez a kötődés nemcsak kellemetlen, de minden bizonyosság szerint csak fátumnövesztő." (AEl I. 130–31.) A vers látomásos végletességében benne rejlik ez a szerelme fátumos voltára rádöbbenő szorongás is.

Tagadhatatlan azonban, hogy megszólalnak e vers szövegében a megérkezést és a szerelmese közelségét nyugtázó érzések is. Helyesebben: az egymás közelségében támadó telhetetlenség, s az egymással betelni nem tudás végletes szenvedélye. Korai előd je ez a költemény az 1905. júl. 30-án megjelent *Héja-nász az avaron* c. versnek.

Irodalom

Kosztolányi levele Babitshoz: BJK lev. 110.; Horváth 42.; Benedek II. 204.; Hatvany II. 271–73.; Halász: NA 81–82.; Szabó R. 86.; Földessy: Amt 31.; Bóka: Ady szimbolizmusa. In: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 403–05.; Vezér 112.; Király I. 444–45., 442.

300. Jehan Rictus strófáiból

Megjelenés

Első megjelenés: PN 1904. március 12. 55. évf. 72. sz. 8–9. – Ady Endre – (Verses betétekként közli – néhány sornyi hiánnyal – *A koldusok poétája* c., Rictusról szóló cikk-

ben [AEÖPM V. 13–15.]; az I. részt prózai szövegbéli utalásként *A koldus palotája*, a II. részt pedig *Ő* címmel.) – További megjelenések: NN 1904. március 15. VII. évf. 91. sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre – (Verses betétekként közli a PN-béli publikációval egyező cikkben); BN 1905. február 26. X. évf. 57. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (A költemény II. részét közli *Az én menyasszonyom* címmel és Jean Rictus strófáiból alcímmel.); Jöv 1906. február 18. IV. évf. 8. sz. 16. – Ady Endre – (Sajtóhibás [Sehan] teljes címmel csak az I. részt közli); Szil 1906. május 24. XXIV. évf. 21. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (Csak az I. részt közli teljes címmel.) – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (A daloló Páris ciklus) 76–79.; $ÚjV_2$ (1909) 76–79.; $ÚjV_3$ (1912) 76–79.; $ÚjV_4$ (1918) 51–54.; $ÚjV_5$ (1919) 64–66. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 26–27.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_2$-ből. Az első sajtóközlések – a PN és a NN Rictust ismertető cikke szemelvényeinek – szövegén Ady később sokat módosított: megtette ezt már a költemény II. részének a BN-ban történt újraközlésekor s méginkább az ÚjV-be történt beiktatáskor. Ez utóbbi esetben az I. rész szövegéből egyrészt törölt (a 14. és 15. sor között), másrészt bővítette is azt (a 18–21-ig terjedő sorokkal). A Jöv és a Szil (csak az I. részt érintő) utánközlése – kisebb szövegromlásokkal – az $ÚjV_1$ nyomán történt. Az ÚjV egyes kiadásai között kisebb – jórészt feltehetően szedési hibából eredő – eltérések találhatók. A legkevésbé sajtóhibás – s így csak minimális szerkesztői módosítást igényel – az $ÚjV_2$ szövege. Ezért választottuk alapszövegnek.

Javításaink:

A cím és az 1. sor között kitettük az elmaradt I. jelzést, amely különben az $ÚjV_4$ kivételével az ÚjV összes kiadásából hiányzik. (Viszont megtalálható mindegyikben a II. jelzés.)

43. Az alapszöveg – valószínűen szedési hibából eredő – *Ugy* alakját *Úgy*-ra javítottuk, hiszen e szócska a 35. és a 48. sorban is hosszú magánhangzóval fordul elő. S ugyancsak hosszú változat szerepel az $ÚjV_3$-ban és az azt követő többi kiadásban.

44. Az *Ugy*-ot *Úgy*-ra módosítottuk a 43. sornál kifejtettek alapján.

55. A *Behúll* hosszú *ú*-ját az első sajtóközlésekkel, a PN, NN, BN ékezésével egyezően rövid *u*-ra változtattuk.

Szövegeltérések:

Cím: [hiányzik]	PN	NN	BN					
Cím alatt: [I. hiányzik]	PN	NN	BN	$ÚjV_1$	Jöv	Szil	$ÚjV_3$	$ÚjV_5$
1–21.: [hiányzik]			BN					
1. Kold*i*sait						Szil		
2. letipor					Jöv			
*é*let,	PN	NN						
3. d*u*s	PN	NN						
majd én,	PN							
majd én		NN						
árva, –	PN							
árva –		NN						
4. Behívom *majd egy szép, új* palotába.	PN	NN						
5. lesz!	PN	NN						
lesz						Szil		
látom,					Jöv			
6. halványon,		NN						
7. *é*let,	PN	NN						
Élet				$ÚjV_1$				

9. Akinek			NN				
tapostak,					Jöv		
10. Birkozni						Szil	
legények...	PN	NN					
10–11. között: [* hiányzik]	PN	NN					
11. [nem kezd új strófát]	PN	NN					
lesz...	PN	NN					
lesz.						Szil	
kunyhó...	PN	NN					
deszka pad		NN					
12. irgalom						Szil	
13. „jó szív"	PN	NN					
bűzös	PN	NN					
barakkján		NN					
barakkján.					Jöv		
14. irgalmasságot						Szil	
14–15 között: *Hol a „pasasra" gunnyal várnak, lesve,*	PN	NN					
15. Hol	PN	NN					
szeretetre...	PN	NN					
16. ...Ház	PN	NN					
átok,	PN	NN					
16–17 között: [* hiányzik]	PN	NN			Jöv		
17. [nem kezd új strófát]	PN	NN					
Istenem, egy ház, a	PN	NN					
egészen...	PN	NN					
18–21. [hiányzik]	PN	NN					
18. robot-nap					Jöv		
21–22 között: [II. hiányzik]	PN	NN	BN		Jöv	Szil	
Cím: *Ő*	PN	NN					
Az én menyasszonyom			BN				
Alcím: (Jean Rictus strófáiból)			BN				
22–69. [hiányzik]					Jöv	Szil	
22. szivben	PN	NN	BN				
kiméra,	PN	NN					
23. *Mindenkinek van* álom szeretője.	PN	NN					
24. már magaméra...	PN	NN					
magaméra...			BN				
25. *Hagyjuk, ne*	PN	NN					
Enyém!...			BN				
26. *Ugy dm! V*eszett	PN	NN					
ám,	PN						
ám		NN					
27. Amíg	PN	NN	BN				
28. madonnát							$ÚjV_4$ $ÚjV_6$
30. kis kázus!...	PN	NN					
eset...			BN				
sírni	PN	NN	BN				
33. bőröm *nem ér egy garast* örök	PN	NN					
34. Mikor *biv* a	PN	NN					
húz			BN				
puska fojtást,			BN				
35. Ugy	PN	NN	BN				

36. Mikor *örjöngök* és	PN	NN				
37. meg én	PN	NN				
Titkom...	PN	NN				
38. Ott	PN	NN				
ágyon		NN	BN			
39. szüzet	PN	NN				
fehéret...	PN	NN	BN			
40. *Ő, a királynő – rongyos nyoszolyámon!...*	PN	NN				
41. ... S elszáll *fehéren,* mire odaérek...	PN	NN				
42. kérdem		NN				
43. Ugy	PN	NN	BN	$ÚjV_1$		
nyár-este	PN	NN	BN			
*b*oldja	PN	NN			$ÚjV_3$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$	
44. Ugy	PN	NN	BN	$ÚjV_1$		
csodafényben.	PN					
45. Ő,	PN	NN				
lelkem *lidérce,* koboldja.	PN	NN				
46. Éjem,			BN			
*s*orsom	PN	NN				
katlanában,	PN	NN				
47. *r*ám, *m*elle	PN	NN				
nyiló	PN	NN	BN			
rózsa.		NN				
48. Ugy	PN	NN	BN			
*ug*y	PN	NN	BN			
vágyban		NN				
49. *i*dők	PN	NN				
50. O tán [sh]			BN			
*sz*épség, *ir*galom?		NN				
várom!...	PN	NN	BN			
51. S *ő*	PN	NN				
rám vár.					$ÚjV_3$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$	
52. Míg átgázol*tam*	PN	NN				
véren sáron...		NN				
sáron...	PN		BN			
53. ...Ő nem *becsmérli* az	PN	NN				
ruhámat	PN					
54. Oh,		NN				$ÚjV_5$
Óh	PN					
még, Szent,		NN				
még!...			BN			
árnya,	PN	NN				
55. Behúll				$ÚjV_1$	$ÚjV_3$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$	
titkos		NN				
estnek,	PN	NN				
56. Siroknak	PN	NN	BN			
57. Hol *tanuk nélkül,* álomban	PN	NN				
kéjjel álomba					$ÚjV_3$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$	
szeretnek	PN					
58. egyszer!...	PN	NN	BN			
gyilkos	PN	NN	BN			
órán		NN				
59. keserűség	PN	NN	BN			

*é*je	PN	NN	
Éje			BN
60. Megkönyörülsz az aszfaltok	PN	NN	
61. szüzen,	PN	NN	BN
eléje...	PN	NN	BN
62. ... De			BN
kit?...	PN	NN	
(Oh,		NN	
bamba léha!		NN	
léha!	PN		BN
63. fakasszon	PN		
fakasszon.		NN	
64. ványadt	PN	NN	
65. *h*íres,	PN	NN	BN
szüz	PN	NN	BN
*m*enyasszony?	PN	NN	
66. ...Én	PN	NN	BN
Istenem!...	PN	NN	
Istenem...			BN
végre...	PN	NN	
67. szeretne! *H*ogyha	PN	NN	
vóna!... [kiemelve]	PN	NN	
vóna!...			BN
68. Baktass *tovább a nyirkos, gyilkos* éjbe	PN	NN	
69. ha *tudsz még,*	PN	NN	
álmodója!...	PN	NN	
álmodója!...)			BN

Keletkezéstörténet

Rictusról, akinek strófáit 1904 elején Párizsban „átköltötte", Ady már 1903 végén Érmindszenten olvasott. Erre vall az egyik – 1903. dec. 18-áról datálható – levele Somló Bódoghoz, amelyben többek között ezt írja: „Lássa, fél évvel ezelőtt beszéltem Biró Lajosnak, milyen lesz az én jövendő hangom s most olvasom, hogy Jehan Rictus az én meg sem született dalaimat megírta." (AEl I. 130.) Talán Léda, talán Biró Lajos írt neki róla, vagy egy hozzájutott francia lapból értesült Rictus költészetének mineműségéről, minthogy a francia lírikus verseskötete – amelyből két részletet magyarított – Les soliloques du Pauvre címmel 1903-ban jelent meg. (Jehan Rictusról, akinek ez különben csak felvett költői neve volt, továbbá említett kötetéről l. bővebben Ady cikkét és annak jegyzetét: *A koldusok poétája.* AEÖPM V. 12–16., 300–01.)

Ady Rictust a maga módján fogta fel és értékelte. A francia poéta a kötete elé írt mondataiban saját szándékáról ezt mondja: „Faire enfin dire quelque chose à Quelqu'Un qui serait le Pauvre, ce bon Pauvre dont tout le monde parle et qui se tait toujours." („Meg kell végre szólaltatni valakinek a szegényt is, azt a bamba, jó szegényt, akiről az egész világ beszél, s aki maga mindig hallgat." [*A koldusok poétája.* AEÖPM V. 13.]) Ekkori életérzése szerint Ady a „könnyek poétá"-ját látja benne, s ez időben érlelődő felfogásával összecsendülően azt a költőt, aki „részesedést kíván mindabból, amit a modern élet egy embernek nyujthat". Lényegében a maga képére formálja-igazítja Rictus nyersebb, a párizsi szegénység darabos tényeiből, légköréből egységbe szerveződő költészetét. Ilyen jellemzést ad a különben nem jelentős század eleji francia lírikusról: „Azt hirdeti, hogy az élethez s az élet minden valóságához a legteljesebb joga van mindenkinek, aki ezekre – vágyik... Csak akkor szocialista Jehan Rictus, mikor azokra gondol, kiknek szenvedésük egy és ugyanaz az övével." (*A koldusok poétája.* AEÖPM V. 13.)

Semmiképpen nem beszélhetünk tehát Ady esetében – sem a század eleji, sem a ké-

sőbbi értelemben – műfordításról, talán még az „átköltés" fogalma is túl szabályos megjelölés arra, amit Rictus szövege nyomán a magyar költő alkotott. Hiszen Ady eleve nem is törekedett arra, hogy akár formai, akár tartalmi vonatkozásban hű legyen ahhoz, amit francia ihletője eredetijében talált. Cikkében nyíltan utal is rá: „Talán az én könynyeimből hiányzik az övéinek vére, sója és keserűsége. Jehan Rictus argójának magyar mását adni meg sem mertem próbálni magyarul. Az én fordításaimból hiányzik hát az, amit majdnem szeretnék a »piszok varázsának« elkeresztelni." (AEÖPM V. 14.) Jellemző példája ennek a „strófák" első része esetében a korai sajtóközlések címadása és néhány szövegbéli megoldása. Rictus versének eredeti címe: La maison des pauvres III. (A szegények háza). Ady ezt *A koldus palotája* címmel „fordítja" cikkében, s Rictus szövegének eredeti argós és nyers fordulatát: „j' f'rais bâtir une niche" (építtetnék egy fülkét; sőt: a niche szó közönségesebb változatban ólat, vackot is jelent) a magyar költő megemeli, s arról beszélteti a maga szegényét, hogy *egy új, fényes palotába* hívja be a hozzá hasonló szenvedőket.

Föltűnő ebben az összefüggésben az is, hogy míg a francia poéta szegénye az említett fülkét (vagy ólat) egyszerűen a legyőzötteknek, az eltaposottaknak, a remény-nélkülieknek, csóktalanoknak akarja építtetni, addig Ady embere választékosabban, már-már elvont „előkelőséggel" szól: *Koldusait a csóknak és reménynek* akarja behívni, azokat, *Kiket legyőzött, letiport az Élet*. Különösen ez az utóbbi fordulat figyelemreméltó Adynál, mert az I. részben ez megismétlődik. Rictus általános alannyal csak ennyit ír: „A qui qu'on a toujours menti" (Azoknak, akiknek mindig hazudtak), Ady viszont ismét a nagybetűs Életet lépteti elő összegző alannyá: *Akiknek mindig hazudott az Élet*. Az „élet" az eredetiben sem közvetlen, sem jelképes formában nem fordul elő, Ady „költi hozzá" az adott nyersanyaghoz. Felesleges azonban további példákkal bizonyítani azt, hogy Ady mennyire szuverénen és szabadon formálta át az eredeti francia szöveget. Ekként érezte természetesnek azt is, hogy a formát saját belátása szerint kezelje. Nem törekedett a műfordítóinknál később oly jelentős formahűségre: Rictus nyolcasait tizenegyesekben fordította, az összesen 25 sornyi francia versrészletet 21 sornyi magyar versben adta vissza. S természetesen önállósította magát az eredeti – amúgy is szabálytalan – rím- és strófaképlettől is: az 5 versszakos (9–4–5–4–4 soros osztású) részt 3 strófás (10–6–5 soros osztású) versbe tette át.

A II. részben – amely Jehan Rictus Espoir VII. c. költeménye nyomán készült – a külső forma tekintetében legalább a négysoros strófafelépítést megtartja az eredetiből. De Rictus nyolcasait itt is tizenegyesekre szélesíti, mint az I. részben, s 15 francia strófát 12 magyar versszakba vont össze. A francia poéta váltakozó rímelését (leggyakoribb nála az ölelkező, ritkább a kereszt-, s egy versszakban előfordul a páros rím) Ady egységesen keresztrímekre redukálta. Itt is fontosabbak azonban a tartalmi, szemléleti, stiláris mozzanatok. Rictus „koldusa" szintén első személyben beszél, de közben – kétszer is – a saját vagány-nevén – Bibi – emlegeti önmagát; Ady ezt a maga szövegéből elhagyja. Olykor az eredeti argójától „ihletetten" maga is pongyolább kifejezésekkel él (l. az 50. sorban *tán*, a 67.-ben *vóna*), vagy erősebb köznyelvi fordulatokat használ (pl. a 25. sorban a francia szövegnek ezt a képletét: „Suffit... j' m'entends... c'est m'n affaire!" ekként oldja meg: *Ne fájjon a más feje tőle*. A 26. sort: „Voui, j' suis un typ', moi, j'en ai d' bonnes" pedig így adja vissza: *Hajh, mert veszett egy legény vagyok én ám* stb.). Általában emelkedettebb és fennköltebb tónusban beszél, mint a francia poéta.

Ösztönösen és talán tudatosan is Ady átlényegíti, egyénivé formálja Rictus databos s nemegyszer goromba szövegét. Ekként lesz nála a francia költő „l'unique amant"-jából (egyetlen szerető) *álom-szerető*, a „Notre-Dame-des Démolis"-jából (a tönkretettek Miasszonya) *Nagyasszonya az esett embereknek*. Így válik Rictus egyszerű fordulata („...elle a ... tout l'Amour dans les prunelles"; minden, ami Szerelem, ott van a szembogaraiban) Ady kezén érzékletes, dinamikus képpé *(Úgy tüzel, úgy ég két szeme a vágyban, / Bennük buzog tán minden Idők csókja)*. S míg Rictus a képzeletbeli szerelmestől csak általánosságban beszél („ta Blanch', ta Radieuse" – fehérséged, sugárzásod), addig Ady egyszerre konkré-

tabb és jelképesebb *(híres, csókos, szűz Menyasszony)*. E néhány szembesítés is érzékelteti Ady „műfordítói" szemléletét és módszerét: Rictus csak ürügy és alkalom volt arra, hogy a francia poétával részben rokon mondandóit elmondhassa, kifejezhesse. (E szembesítésekhez jelentős mértékben hasznosíthattuk Kiss Ernőné Ady Endre műfordításai c. kéziratos szakdolgozatának eredményeit is; a dolgozat Bessenyei György irányításával készült, az ő szívességéből volt alkalmunk átnézni s annak észrevételeit felhasználni.)

Rictusról írott cikkében maga Ady említi, hogy a francia szöveg megértésében Léda segítette: „nekem Rictusnak egy bámulója, egy finom lelkű, szép asszony volt segítségemre a fordításban". (AEÖPM V. 14.) Léda munkatársi szerepéről Ady Lajos is megemlékezik, elmondva, hogy az ÚjV hat műfordítása „akként készült, hogy Léda asszony, aki született stiliszta volt, előbb magyar prózára tette őket át, s a verses átültetésnél is ott volt ellenőrző gondosságával". (AL 102.) Révész Béla szerint Rictus argójának megfejtésére komoly gondot fordítottak: „Léda behívta a személyzetét, a legpárizsibb franciákat, és tőlük tudakolták, melyik szófurcsaságot hogyan kell érteni." De a feladathoz mozgósították a „szomszéd patika" „ismerős segéd"-jének s a Lédáék házában lakó „öregedő francia újságíró"-nak, Verlaine állítólagos „közeli barátjá"-nak nyelvtudását és értelmező érzékenységét is. (Révész: AéL 106.; Ady–Léda regény 86–87.)

Irodalom

Rónai Pál: Rencontre avec Jehan Rictus, un maître d'André Ady. Nouvelle Revue de Hongrie, 1940. 75.

301. Tüzes seb vagyok

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. április 16. IX. évf. 106. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Seb vagyok* címmel). – További megjelenések: NN 1905. március 21. VII. évf. 67. sz. 5. – Hírek – Ady Endre – (*Kinok éhsége* címmel közli a „Szigligeti emlékezete" c. tudósításban.); Szil 1905. április 6. XXIII. évf. 14. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Kínok éhsége* címmel); PH 1906. március 4. XXVIII. évf. 63. sz. 34. – Irodalom – („Ady Endre verseiből" főcímmel elsőként közli a *Szívek messze egymástól* c. verssel együtt.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 23.; AH (1908) 69.; ÚjV$_2$ (1909) 23.; ÚjV$_3$ (1912) 23.; ÚjV$_4$ (1918) 18.; ÚjV$_5$ (1919) 21. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 10.

A vers NN-beli publikációja a Szigligeti emlékezete c. tudósítás részeként jelent meg, mint mutatvány a Szigligeti Társaság 1905. márc. 19-én tartott ünnepi matinéján elhangzott Ady-versek közül. A matinén Dutka Ákos Adynak két versét szavalta: a *Tüzes seb vagyok* strófáit és *A lelkek temetője* eredeti – kétversszakos – változatát.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_2$-ből. A BN-ban először közreadott szövegen Ady a NN-ban és a Szil-ban történt publikáláskor több helyen lényegesebben is módosított, később azonban az ÚjV-ben – kisebb változtatásokkal – a BN-féle eredeti változatot véglegesítette.

Javításunk:

11. A *nekem* után az elmaradt vesszőt kitettük.

Szövegeltérések:

Főcím: *Ady Endre verseiből*				PH		
Cím: *Seb vagyok*	BN					
Kinok éhsége		NN				
Kínok éhsége			Szil			
1. sajgó			Szil	PH		
2. Kínoz		NN				
kínoz		NN	Szil		$ÚjV_3$	$ÚjV_4$
3. *Kinok éhsége hozzon el* érted,		NN				
Kínok éhsége hozzon el téged,			Szil			
4. kínta		NN				
vágyom,	BN					
akarlak...	BN					
5. lobogjon,				PH		
izzón,		NN				
izzón			Szil			
7. *Kinok kutfője,* gyehennám		NN				
Kínok kútfője, gyehennám			Szil			
kínom,				PH		
8. *Itt vagyok, nézz reám, óh ugy* kivánlak.		NN				
Itt vagyok, nézz reám, oh úgy kivánlak.			Szil			
9. szaggatott		NN				
szaggas*son*			Szil			
vérezz*en*		NN	Szil			
10. tüzes, *kinokra* éhes,		NN				
tüzes, *kínokra* éhes,			Szil			
11. *Uj* kínt nekem		NN				
Új kínt			Szil			
nekem	BN		Szil	$ÚjV_1$ PH	$ÚjV_3$	$ÚiV_4$ $ÚjV_5$
megéhezettnek,	BN					
12. égess!...	BN	NN	Szil			
égess!				PH		

Keletkezéstörténet

Zaklatott, nyugtalan időszak szülötte a vers, miként ezt a költő hozzá írt levelével dokumentálva Bölöni György elbeszéli. Ady 1904. ápr. 16-án írta Bölöninek: „...én hetek óta nyomorult vagyok, fizikailag, lelkileg, mindenképpen. Annyifajta betegség jött rám s ezek miatt úgy meglazultak a hitvány idegeim, hogy veszedelmesen közel vagyok a megőrüléshez." (Bölöni 38., 42.,; ill. AEl I. 127.) Ez a levél már a vers megírása után született, hiszen Ady a BN-ban történt publikáció előtti napon írta Bölöninek. Mégis: az előző hetekre visszatekintő sorok felidézik a vers létrejöttét környező izgatott lelkiállapotot, hangulatot. Talán ezért is olyan végletes benne a szerelmi vágyban megkapaszkodó szándék.

A verset az irodalmi köztudat olykor Ady 1904 tavaszán megállapított vérbajának megrendítő hatásával hozza összefüggésbe. Ezt talán önkéntelenül is Bölöni könyvének Ady első párizsi útjáról készült fejezete sugallja, amelynek a szerző ilyen címet adott: A tüzes seb. (Bölöni 24.) A fejezet egészéből azután pontosan kiderül, hogy Ady betegségének természetét csak később, a vers megjelenése után, 1904 májusában állapította meg az orvos. A *Tüzes seb vagyok* keletkezését tehát nem a betegség tudata motiválta, legfeljebb csak annak „előszele": az előzetes tünetek és Ady általános – az idézett levelében is érzékelhető – rossz közérzete. (L. erről bővebben EmlAE II. 492–94.)

Irodalom

Benedek II. 204.; Hatvany II. 279–80.; Schöpflin 55.; Földessy: Amt 31.

302. Dal az anyósról, a piripócsi kalapról és a sorsról

Megjelenés, indokolás

Megjelenés: Literatura 1935. január 15. 24–25. (Sidney Carton [Rozsnyai Kálmán] A piripócsi kalap c. cikkében, amelynek alcíme: Egy ismeretlen Ady-klapancia bánatos története). – A vers először még Ady életében jelent meg: valószínűen – az indokolás során kifejtendő feltételezések szerint – a rövid életű Magyar Világ c. nagyváradi revűlapban. E revűlap példányainak eddig sem hazai, sem néhány romániai közkönyvtárban nem sikerült nyomára lelnünk. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-28 [MRi] (1977) 1265–66.

Indokolás: Az alkalmi verset általában nem tartotta számon az Ady-irodalom. Rozsnyai Literatura-beli publikációja feledésbe ment, s „létezésére" – anélkül, hogy a korábbi újraközlésről tudomása lett volna – Lengyel Géza figyelt fel 1955-ben, amikor Bíró Lajos özvegye rendelkezésére bocsátotta Ady Bíróhoz intézett leveleinek megmaradt darabjait, és közülük többet közreadott. (L. Csillag 1955. 10. sz. 2093–2101.) Ezek között akad egy: a folyóiratban publikáltak sorában a 6. számú, amelyben Ady Bírótól egy „hecc-vers" sajtóbeli közlését kéri, s amelyhez fűzött jegyzetében Lengyel Géza azt írja, hogy „még nem tudtam megállapítani" e „nyilván tréfacsináló vers" közelebbi mivoltát. (I. h. 2097.) Később, az 1957-ben kiadott könyvében Brüll Berta segítségével nagyjából azonosította a verset: újraközölve Adynak Bíróhoz intézett fentebb említett datálatlan levelét és egy másikat, amelyet Ady részben ugyanebben a tárgyban küldött Párizsból jún. 3-i keltezéssel Bírónak. Brüll Berta – vagy az első levél Csillag-béli publikációjának hatására, vagy Lengyel Géza kérésére – megírta (Debrecenből 1955. okt. 31-én keltezett levelében), hogy tud erről a „hecc-vers"-ről, s emlékezetből a címét is közli: „Dal az anyósról, a vőről és a piripócsi kalapról". Sőt azt is hozzáteszi, hogy „a vers első soraira így" emlékszik: „Párizsba jött az anyós egyszer – / Bút, bajt otthon hagyott, – / De magával hozta a kalapot / A piripócsi kalapot..." (Lengyel: Am 354–55.)

Nyilvánvaló, hogy több mint fél évszázad távolságából a címre és a vers nem első, hanem második strófájára Brüll Berta már csak nagyjából, pontatlanul emlékezett. Megbízhatóbb és pontosabb viszont az emlékezete a vers „sorsát" illetően. Mert leírja, hogy Ady „nekem és nagy unszolásra Bírónak küldte el a verset; egy váradi lapban jelent meg (nem tudtam nyomára akadni). Nekem volt egy legépelt példányom, amíg Rozsnyai Kálmán ... el nem kunyorálta tőlem sok egyébbel együtt. Lehet, hogy megvan a váradi Ady-múzeumban". (Am 355.) Mindebből világosan kiderül, hogy az alkalmi dalt Rozsnyai tőle kapta, s azt vagy tudta nélkül, vagy beleegyezésével – amiről viszont Brüll Berta később elfeledkezett – közölte a Literaturában.

Ady Bíróhoz írt leveleiből a vers jellegére és nagyjából publikációjára is lehet következtetni. Első, e tárgyat érintő és keltezetlen (feltehetően 1904 április–májusában írott) levelében Ady konkrétan körülírja verse tárgyát, s szinte közlési „utasításokat" is ad: „...idemellékelek egy szamár verset. Hecc-vers, talán megsejted ki és kikre vonatkozik". Mentegetődzik, hogy nem a NN-nak, Fehér Dezsőnek küldi: „Nem akartam Fehért kérni s megígértem, hogy egy váradi lapban megjelentetem. Persze tarkaságok között, vagy szerk. üzenetekben értem, nem is lehetne másutt. Az első esetben azt írnád eléje, hogy Párisból jött s írójában a lap régi emberét s ismerőst sejtesz. Nem tudod, mit akar vele, a verssel, de teljék kedve, udvariasak vagytok s leadjátok. Másik esetben: *Paris*. Versét csak itt közölhetjük! Sic! Leadod ugy-e? Ostobaság, de megígértem." A levélben a vers tárgyára utaló „fogódzó" is akad, hiszen a költő azt kéri, hogy a „hecc-verset" publikáló lapból Léda anyjának és neki küldjenek egy-egy példányt: „Egy példányt elküldesz özv. Brüllné Stern Cecilia (Stern-ház, Fő utca), egyet Ady Endre de Diósad de Lelle de Menyő Paris 92 Rue de Levis." A fent idézett részleteket tartalmazó levelet közli Lengyel Géza: Am 354., továbbá: AEl I. 145. (Ady ekkor Párizsban Lédáékkal egy házban lakott, külön albérletben: l. Bölöni 27.)

A második, 1904. jún. 3-áról keltezett levél már a publikáció megtörténtét, illetve az elküldött példány megérkezését igazolja-köszöni. S közben önkéntelenül is „elárulja" – ha az általa megadott nyomon a századeleji vagy későbbi könyvtári viszonyok miatt nem is tudtunk „célba érkezni" –, hogy hol és milyen formában jelent meg az alkalmi dal. Levele elején nyugtázza a küldeményt: „Megkaptam Palásthy lapját. Fizettem két frank 80 centime portó-büntetést. Mért nem küldted keresztkötésben?" S a levél végén újra visszatér az ügyre: „Köszönöm a lapot. (Brüllnének elküldtétek? Nagyon kellemetlen, hogy a nevem alatt jelent meg.)" (Lengyel: Am 354–55.)

A nagyváradi lapokban 1904 tavaszán több kommüniké is jelzi, hogy Palásthy Marcell (aki egyébként a Sz munkatársa, s így Biró Lajos kollégája volt) szerkesztésében Magyar Világ címen ún. revülap jelent meg. (Tudomásunk szerint ez az alkalmi lapocska hamarosan megszűnt; mindössze három számot ért meg.) E kommünikék egyikében hír van arról, hogy a Magyar Világ 2. számában – több más publikáció között – „*Ady Endre* verse" is megjelent. (NN 1904. máj. 1. VII. évf. 99. sz. 8., az Irodalom rovatban; Birónak bizonyára kényelmesebb volt Palásthy revülapjában közöltetni az alkalmi rigmust, mint saját újságja hasábjain.) Az elmondottak bizonyossá teszik – ha a lapban a konkrét szembesítésre, ellenőrzésre nem is volt módunk –, hogy a Magyar Világ 2. számában jelent meg eredetileg a *Dal az anyósról, a piripócsi kalapról és a sorsról* c. „hecc-vers". Ezt támasztja alá Brüll Berta emlékezése arról, hogy a vers „egy váradi lapban" publikáltatott, s hogy ő annak szövegét Rozsnyai Kálmánnak adta tovább. S erre vallanak Ady levelének szűkszavú közlései (a vers tréfás jellegéről, Palásthy lapjának emlegetéséről s az „anyósnak", Brüllnének küldendő példányról). Végezetül jellegzetesen Adyra vall az alkalmi vers heltaiasan könnyed és fordulatos bagatellizáló modora: rövid dalainak fölényes és csúfolkodó „eleganciája".

A fentiek értelmében vitathatatlannak minősíthetjük Ady szerzőségét. S amíg az életében történt, az eredeti – valószínűen a Magyar Világ-beli – publikáció előkerül, a Literatura utánközlése nyomán publikáljuk a verset.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Literaturából.

Keletkezéstörténet

A verset újraközlő Rozsnyai Kálmán idézett cikkében azt állítja, hogy a kéziratot Léda asszony ajándékozta neki egy papendekli-dobozból, amelyen a költő saját kezű írásával „Ady-relikviák" felirat volt található. (Ez az állítás ellenőrizhetetlen, lehetséges, hogy így volt, de az is, hogy a szöveg gépelt másolatához csupán Brüll Berta révén jutott. A lényeget, Ady szerzőségét s a szöveg hitelességét illetően azonban teljesen mindegy, hogy kitől és milyen módon kapta a verset.) Az alkalmi dal létrejöttéről csupán annyit mond el a cikkben, amennyi nagyjából a vers szövegéből is kiderül. Elmeséli, hogy Brüllné párizsi látogatása idején Nagyváradról hozott kalapja miatt összeveszett vejével, Diósi Ödönnel, majd kalapjával együtt sértetten „hazavitorlázott a Pece-partra".

Brüll Berta, mint a dal megszületéséhez vezető események tanúja konkrétabb, közelebbi beszámolót ad a családi háttérről. Elmondja, hogy amikor 1904-ben anyjával Párizsban tartózkodott, eleinte anyja és Léda férje között harmónikus volt a kapcsolat, de amikor Brüllné veje „egy kérését megtagadta", Diósi „agresszív és goromba lett". Állandóan „zsörtölődtek egymással". „Egy alkalommal egy Music Hall-ban voltunk – írja Brüll Berta –, nagyon meleg volt, anyukának megfájdult a feje, letette a kalapját." A vő ekkor „dühösen rámordult": „– Itt nem szokás a kalapot letenni; nem vagyunk Piripócson!" Berta szerint ez a kijelentés „valósággal szállóige lett" közöttük. „Egy napon Ady jókedvében a mi szórakoztatásunkra verset írt." (Lengyel: Am 355.)

303. [Tudni akarjátok...]

Megjelenés

Első megjelenés: PN 1904. április 28. 55. évf. 118. sz. 6. – A. E. – (A fordításrészletet szemelvényként közli a *Don Quijote a színpadon* c. – Le Lorrainről és drámájáról szóló – cikkben.) – Gyűjteményes kötetben először: önálló verstöredékként, illetve fordításrészletként a kritikai kiadás közli.

Szövegkritika

Alapszövegünk a PN-ból. A kritikai kiadás elveit követve a kezdősor első két szavát emeltük címmé szögletes zárójelben; hogy a vers tulajdonképpen fordítás, arra az alcímben utaltunk.

Keletkezéstörténet

Ady Jacques Le Lorrainről és Don Quijote c. drámájáról – mint Vezér Erzsébet kutatásai nyomán tudjuk – a Le Temps 1904. ápr. 11-i számában megjelent kritikát olvasta, s az abban közölt versrészletet fordította le. Le Lorrainben, a magát Cervantes hősének álmodó, nyomorgó poétában testvérlelket talált, mint mindegyik költőben, akit a magyar közönségnek bemutatott, vagy akiktől verset fordított: „Él itt Párizsban, álmokon innen és álmokon túl, egy poéta. Automobilja nincsen, de van néhány száradt koszorúja, s volt neki egy cipőboltja is. [...] Fátumát is csak álmodja talán, mert az ilyen ügyetlen, rongyos, nagy gyermek mindig álmodik. [...] Óh, ember az emberek között, bölcs a bölcsek között, néhai spanyol Cervantes!... Don Quijote, a szegény, a hős, derék lovag, az ügyetlen, rongyos, nagy gyermek, az álmodó, a bolond, ma is él." (*Don Quijote a színpadon.* AEÖPM V. 41.)

Jacques Le Lorrain – mint olvashatjuk a prózai kritikai kiadás jegyzetében (AEÖPM V. 313–14.) – 1856-tól 1904-ig élt. Húszéves korában került Párizsba, ahol hosszas nyomorgás után cipészüzletet nyitott, azonban ebbe is tönkrement. Ady – az idézett cikken kívül – még egyszer írt róla, halála alkalmából. (*A párizsi Hans Sachs halála.* AEÖPM V. 314.)

A vers francia eredetijének szövegét Vezér Erzsébet közölte (AEÖPM V. 313.):

Il vous plaît de savoir qui je suis? Écoutez!
Je suis un chevalier errant et qui redresse
Les torts; un vagabond inondé de tendresse
Pour les mères en deuil, les gueux, les opprimés,
Pour tous ceux qui du sort ne furent pas aimés.
Je suis fou de soleil ardent, d'air pur, d'espace,
J'aime les enfants blonds qui rient lorsque je passe,
Et ne déteste point les bandits quand ils ont
De la force au jarret et de l'orgueil au front,
Tout homme est ce qu'il peut: lâche, faible, robuste,
Et vaut par ce qu'il fait d'illégal ou de juste.

Mint Ady fordításait általában – ezt sem tekinthetjük „valódi" fordításnak. Se maga a költő, se drámája feltehetően nem érdekelte igazán (cikke szinte szóról szóra a Le Temps kritikájának nyomán készült), a felfedezett részlet saját költészetével rokon, illetve rokonítható hangja ragadta magával. Mivel csak töredékről van szó – mely akkori költészetébe beilleszthető volt –, az átköltés hűebb, mint az olyan öntörvényű, jelentős költők esetében, mint Baudelaire vagy Verlaine. A szövegnek inkább csak hangsúlyait változtatja meg; értelmi eltérést a francia eredetitől csak két helyen találtunk.

A magyar változat első strófája egy fél sorral *(Hazátlan csavargó...)* bővült. A *csavargó* szó eredetileg a vers harmadik sorában szerepelt; a *hazátlan* jelzővel ellátva Ady

emelte önálló félsorrá, tette kiemelten hangsúlyossá. Érthető ez a kiemelés, hiszen a kilencszázas évek elején költészetének visszatérő motívuma volt. Ugyancsak lírája természetéhez hűen Ady sokkal keményebben fogalmaz, mint Le Lorrain. A vers második mondata (magyarul: „Kóbor lovag vagyok, aki helyrehozza az igazságtalanságokat") az átköltésben harcos programmá válik: *ki vad dühvel telve | Irtja a gazságot.*

Hogy Ady félrefordításai mennyire a hiányos nyelvismeretből adódó félreértések és mennyire tudatosak, pontosan nem lehet eldönteni, mégis inkább az utóbbit sejteti az első szakasz utolsó sorának átfogalmazása: *S szereti azokat, kiket nem szeretnek...* A francia szöveg azokról beszél, akiket a sors nem kedvel („tous ceux qui du sort ne furent pas aimés").

Szintén adys a második strófa 2. sorának „félreértése": *S a szőke gyermekek bizó, kék szemének,* mely az eredeti versben éppen az ellenkezőjét jelenti (szó szerint: Szeretem a szőke gyermekeket, akik nevetnek, amikor elmegyek előttük). Idegen lehetett Adytól az a gondolat, hogy a hős lovagot kinevetik, s idegen annak megbocsátó, megalázkodó szeretete is.

A vers utolsó két sorának fordítása viszonylag pontos, bár a francia szövegben a *kényszerből* szó kimondva nem szerepel. A zárósor: *S mindenki annyit ér, amennyit tesz és mer* (pontosan: Az ember értékét törvénytelen vagy méltányos cselekedetei adják meg) átköltése bizonyára a rímhelyzettel is magyarázható.

304. Egy párisi hajnalon

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. május 12. IX. évf. 132. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – (*Párisi hajnal* címmel). – További megjelenések: SzV 1905. február 28. IV. évf. 51. sz. 2. – Ady Endre; NN 1905. március 2. VIII. évf. 51. sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre; Jöv 1906. február 4. IV. évf. 6. sz. 31–32. („Ady Endre verseiből" főcímmel és alcímként aláírt „A költő sajtó alatt lévő kötetéből" megjegyzéssel); Szil 1906. november 29. XXIV. évf. 48. sz. 1. – Tárca – Ady Endre; Sz 1910. december 25. XXXVII. évf. 296. sz. Karácsonyi melléklet: 12. – Ady Endre; SzHir 1911. február 2. 54. évf. 27. sz. 1. – Írta: Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (A daloló Páris ciklus) 69–72.; $ÚjV_2$ (1909) 69–72.; $ÚjV_3$ (1912) 69–72.; $ÚjV_4$ (1918) 47–49.; $ÚjV_5$ (1919) 59–61. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 23–24.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. Az első, még 1904-es BN-beli publikációt Ady több helyen módosította, sőt négy versszakkal (21–36-ig terjedő sorok) bővítette már 1905 elején: bizonyára a Dugonics Társaság Szegeden tartott fölolvasó ülésére készítette el a bővebb, terjedelmesebb változatot. Legalábbis e fölolvasó ülés alkalmából jelent meg a SzV-ben először a költemény teljesebb szövege. S ezt követte a NN és a Jöv publikációja. A költemény e teljesebb változatát véglegesítette – kisebb-nagyobb változtatásokkal – az ÚjV-ben. Ez utóbbi különböző kiadásainak szövegei közül egyik sem hibátlan. Központozás tekintetében az első két kiadás tér el több helyen a mai helyesírási gyakorlattól, az $ÚjV_3$-ban viszont – s ennek nyomán a következő két kiadásban is – az 55. sorban található, a strófaképletet zavaró, szedési hibából eredő egy szótagnyi többlet. Ez azonban szerkesztői javítással kiigazítható. A Szil, a Sz, a SzHir publikációja a korábbiaknak – itt-ott szövegromlással tarkított – utánközlése.

Javításaink:

10. A *torán* után a szöveg értelmének megfelelően és a BN, az $ÚjV_4$ és az $ÚjV_5$ közlésével egyezően a vesszőt pontra cseréltük.
36. A *tudom* után a hiányzó vesszőt kitettük.

55. Az alapszöveg – feltehetően szedési hibából eredő – *ébresztenek* szavát a strófaképletnek megfelelően s az összes korábbi publikációkkal egyezően *ébresztnek* alakra javítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Ady Endre verseiből*				Jöv						
Cím: *Párisi hajnal*	BN									
2. száll,									Sz	SzHir
csönd										SzHir
4. *N*ap.		SzV	NN							
5. A győ*z*tes		SzV	NN							
6. bevárta	BN	SzV	NN	Jöv	ÚjV$_1$	Szil	ÚjV$_2$	Sz	SzHir	
ime	BN	SzV	NN	Jöv	ÚjV$_1$	Szil	ÚjV$_2$	Sz	SzHir	
*n*apot	BN					Szil				
8. egyed*ü*l						Szil				
9. vagyok? *a*				Jöv						
*n*apisten	BN									
10. torán,		SzV	NN	Jöv	ÚjV$_1$	Szil	ÚjV$_2$	Sz	SzHir	
11. megkond*ü*l						Szil				
megkondul...Zughatsz!	BN									
megkondul... Zughatsz!...		SzV	NN							
Zughatsz.								Sz	SzHir	
12. pap, pogány!		SzV	NN							
13. Harangz*u*gás	BN		NN					Sz	SzHir	
Harang*h*uzás				Jöv						
14. Gy*ű*jtom						Szil				
16. s*ú*garak,						Szil				
napsugarak...	BN									
17. Evoé szent ős láng,		SzV	NN	Jöv	ÚjV$_1$		ÚjV$_2$	Sz		
Evoé! szent ős láng,									SzHir	
ős láng,						Szil				
*n*apisten!	BN									
19. jöttöd;						Szil				
20. bolond, beteged.				Jöv						
21–36. [hiányzik]	BN									
21. Sáp*p*adt						Szil				
s*ú*gárt						Szil				
rám!		SzV	NN							
re*á*m.						Szil				
22. Ad Üköm		SzV	NN							
Ad üköm				Jöv	ÚjV$_1$		ÚjV$_2$	Sz	SzHir	
Ad [kiemelve] üköm						Szil				
23. Volt ugy-e bár,		SzV	NN							
ugycbár				Jöv						
*ú*gyebár,						Szil				
24. Hej*h*		SzV	NN							
Hej				Jöv	ÚjV$_1$	Szil	ÚjV$_2$	Sz	SzHir	
25. *n*apkeletnek márt*í*rja						Szil				
26. enyh*ü*lést Ny*ú*gaton						Szil				
27. talán...		SzV	NN							
talán									SzHir	
28. Sáp*p*adt						Szil				
Oh		SzV	NN	Jöv	ÚjV$_1$		ÚjV$_2$	Sz	SzHir	

	Óh						Szil				
	fess!		SzV	NN							
29.	Gy*ű*lölöm						Szil				
	Gyülölöm *dalos*,									SzHir	
30.	Mely		SzV	NN							
	adott.									SzHir	
31.	Napny*ú*gatra,						Szil				
33.	Mindegy...		SzV	NN							
	Fáradt vérem,				Jöv						
34.	meleget		SzV	NN							
	meleget.						Szil			SzHir	
35.	csodát.									SzHir	
36.	álmot...		SzV	NN							
	keresek...		SzV	NN							
37.	lomha								Sz		
38.	Szomj*u*hozóan	BN	SzV	NN					Sz	SzHir	
	Nyugatot,	BN									
	Nyugatot.		SzV	NN							
	Ny*ú*gatot:						Szil				
39.	*n*apisten	BN									
	legb*u*sabb			NN					Sz	SzHir	
	papja		SzV		Jöv	$ÚjV_1$		$ÚjV_2$			
40.	s*ú*gara						Szil				
	vagyok...	BN									
41.	csal...	BN									
	nóta csa*k*...		SzV	NN							
42.	*Valaha régen egy* vad	BN									
	*A*zsiában						Szil				
	vad,									SzHir	
43.	*ű*z			NN					Sz	SzHir	
	csodavirágból,		SzV	NN							
44.	Lehel/te	BN									
47.	valamit *s*	BN									
	valamit...		SzV	NN							
	várok.				Jöv						
49.	várok? *Tán s*emmit.	BN									
	vár*t*ok?				Jöv						
50.	*Ú*tamba						Szil				
	ad.	BN									
	ad,		SzV	NN							
52.	szomor*u*bb	BN		NN						SzHir	
53.	*Majd jön az utolsó* borzongás,	BN									
	Várok...		SzV	NN							
	Várok, Lesz				Jöv						
54.	el,	BN									
55.	S *e*kkor	BN									
	hiáb*a*n		SzV								
	ébresztenek			NN						SzHir	$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
56.	könny*ű*vel	BN	SzV				Szil				
57.	Elm*u*lik	BN		NN					Sz	SzHir	
	*n*apisten	BN									
58.	A legfur*ább*	BN									
60.	szeretett...	BN									

61. Evoe		SzV	NN	Jöv					
Evoé					ÚjV$_1$		ÚjV$_2$	Sz	
Evoe,						Szil			
Evoé!									SzHir
*ős*lény, *n*apisten,	BN								
62. Kih*ú*ny						Szil			
láng			NN						
z*u*g,	BN		NN					Sz	SzHir
zúg.				Jöv					
63. *U*j	BN	SzV	NN	Jöv				Sz	SzHir
ind*ú*l						Szil			
*é*let,	BN								
64. nagyszer*ű*,				Jöv				Sz	
hazug...	BN								
65. kóbor pogányhős		SzV	NN						
hős				Jöv					
66. *Uj Don Quijote,*	BN								
Uj Don Kizsott,		SzV	NN						
Uj				Jöv				Sz	SzHir
Új						Szil			
modern		SzV	NN						
lovag		SzV	NN						
67. *Aki irtja, üzi,* kiszórja	BN								
68. *a legszebb* álmokat.	BN								
69. S*ú*garas						Szil			
arcom.	BN								
70. Z*u*g	BN		NN					Sz	SzHir
harang *és én megyek* tovább:	BN								
71. d*u*s	BN		NN					Sz	SzHir
Párísnak									SzHir
72. legkold*ú*sabb						Szil			

Keletkezéstörténet

A Párizsba készülő Adyban már az 1903-as esztendő végén kettős érzület élt, pontosabban ugyanannak a várakozó érzésnek – látszatra – kétféle véglete. Az egyik a tudatosan felkészülő, az előre terveket szövögető alkotóé, aki már 1903 novemberében azt írja Diósiéknak, hogy „Párisba szinte kész munkaprogrammal megyek", s konkrétan fel is sorolja, hogy mi mindent akar és szeretne odakint csinálni. De már kezdettől fogva van benne bizonyos szorongás, sőt hőkölés is a francia metropolisztól: „nyilván nagyon-nagyon agyonnyomóan fog énreám hatni Párizs először". (AEl I. 107.) Még határozottabban jelentkezik ez a szorongó „magyar" riadtság – már az *Egy párisi hajnalon* c. költemény egyik motívumának csíráját is magában rejtve – a költő Somló Bódoghoz 1903. dec. 18-án írt levelében: „Várom a csodát Párizstól. Pedig a szerencsennek diplomával, frakkban is szaga van. Én magyar vagyok, a leghaszontalanabb fajtából s még a legmerészebb szárnyalásom is csak kuslogás." (AEl I. 130.)

A francia fővárosba megérkezve tovább színeződik-variálódik a költőben a Párizs-élmény. Rajongó ámulat tölti el a város iránt és nyomott hangulat a maga „rongyos" lelkű, „barbár" mivolta miatt. (*Levél Párizsból.* Szil 1904. márc. 31.; AEÖPM V. 7–9.; e cikkben írja önmagáról, hogy „verseket ír szerelmetes, gyönyöreit ő előle elzáró Párizsához": bár e kijelentésével bizonyára csak terveire utal, mert az első Párizshoz írt költemény csak két hónap múlva készül el, illetve kerül publikálásra.) De megkísérti már igen gyakran itt is a céltalanság, a kilátástalanság érzése, miként ezt 1904 tavaszán Biró Lajosnak írja: „Én úgy élek Párizsban, mint Mindszenten. Mióta künn vagyok,

mindég beteg vagyok, sokat feküdtem is [...] Egyébként még jobban unok mindent s még kevesebb realitást látok az életben, mint eddig." (AEl I. 145.) Betegségével való kínlódásairól és a betegség természetére fokozatosan ráébredő sejtelméről Bölöni is ír: jelezve, hogy ez az állapot motiválhatta a költemény olyan sorait, amelyekben „beteg és szomorú" csókokról beszél vagy amelyekben „a legfurcsábbnak, a legbetegebb"-nek nevezi magát: *Aki fáradt volt, mielőtt élt / S aki még Párisban sem szeretett.* (Bölöni 38–40., 42.)

E költeményt kétségtelenül ez év áprilisa végén vagy májusa elején írta, és szövegébe ez időben írt egyes újságcikkeinek motívumait is „beépítette". Így jelenik meg benne a Don Quijote-képzet (l. 66–68. sor), amelyet Ady egy április folyamán Párizsban bemutatott színdarab nyomán „ragadott meg". E darabról, Jacques Le Lorrain Don Quijotét megelevenítő verses drámájáról, miként ez a *[Tudni akarjátok...]* kezdetű fordítástöredék e versét megelőző jegyzetéből kiderül, Ady cikket is írt. Ebben szétszórtan megjelennek az említett strófa jellemző fordulatai. Már e cikkben megkezdi önmaga „azonosítását" Cervantes hősével: „Kell és lesznek mindig Don Quijote-ok! Talán ezek az igaziak, a kiválasztottak, a valóban élők." (*Don Quijote a színpadon.* PN 1904. ápr. 28.; AEÖPM V. 41–43., ill. 313–14.) S így bukkan fel egy másik írásában a Párizsba vetődött magyar „nomád" gondolata is: „Mi, szegény magyar nomádok a nagy idegenségben iszonyú dolgokról fantáziálunk. Mi úgy sejtjük, hogy siralomvölgy a föld, melyet Magyarországnak neveznek." (*Párizsi szomorúságok.* Szil 1904. máj. 5.; AEÖPM V. 47–48.)

E költemény újabb darabja az Ady költői világába először 1901-ben megpendített ún. pogányság-motívumnak. De míg korábban önmagát a hellén-pogányság életelvével igyekezett azonosítani (l. 1901-ből *A krisztusok mártírja,* 1902-ből a *Farsangi dal, A csókok átka,* a *Vén faun dala* c. verseket és jegyzeteiket e kötetben), addig az *Egy párisi hajnalon* strófáiban már az 1902 végén a *Lótusz virág* soraiban megvillantott ázsiai pogányság mozzanata dominál. Sőt a korábbi vers általános (Gangesz-parti) ázsiaiságával szemben az 1904-es költeményben „szent Napkelet", „szent Ázsia" már "ősmagyar" töltést kap, későbbi ilyen jellegű verseinek első felvillanásaként. S önmagát is itt nevezi először – a magyar múltat felidézve – „pogány pap"-nak, „táltosok" sarjának.

A vers utóéletéhez tartozik Ady szereplése a szegedi Dugonics Társaság 1905. febr. 26-án tartott ülésén, amelyen éppen az *Egy párisi hajnalon* c. költeményét olvasta fel. Arra nincs közvetlen adatunk, hogy Adyt miképpen s kinek a közvetítésével hívták meg Szegedre, de az egykorú szegedi lapok tudósításaiból kiderül, hogy e felolvasó ülésen kikkel együtt szerepelt: Szabó Ferenc olvasott fel humoros elbeszélést, Balla Miklós adott elő verseiből, Hegedüs Pál esztétikai értekezéssel tartott székfoglalót, Tömörkény István Rajz a népéletből címen a Boszniában katonáskodó egyszerű magyarokról emlékezett meg, és befejezésül Ady olvasta fel a versét. A szegedi lapok tudósításaiból az alábbiakban közöljük az Ady szereplésére vonatkozó részleteket. A költeményt is leközlő SzV külön kiemeli a vendégeket: „Két kedves, nagytehetségű poétát látott ezúttal vendégül a Társaság és a város értelmisége. Balla Miklós, a szelíd érzések melegszavú költője és Ady Endre, a fiatal írónemzedék egyik legizmosabb, egyre fejlődő talentuma mutatta be a szíves, fogékony lelkű hallgatóságnak legújabb munkáit." [Balla Miklós (1874–1912) a századforduló egyik jelentéktelenebb epigon-költője volt]. Majd a beszámoló cikk végén: „Végül Ady Endre olvasta föl egy igen megkapó, hangulatos és értékes költeményét, amely lebilincselte a közönség figyelmét. Ady Endrét ezúttal ismerte meg a Dugonics Társaság törzspublikuma, s már első munkájával mély nyomokat hagyott a lelkekben. Reméljük, hogy a modern szellem e derék, nagyrahivatott fiatal képviselőjét ezután gyakrabban láthatjuk a Társaság fölolvasó asztalánál. Költeményét mai számunk tárcarovatában közöljük." (A Dugonics Társaság fölolvasó-ülése. SzV 1905. febr. 28.) Csak futólag és inkább szokványos fordulatokban érinti a költő szereplését egy másik szegedi lap: „Végezetül Ady Endre, a nagytehetségű poéta ült a felolvasó asztalhoz. Vajda János iskolájához tartozik, de azért teljesen eredeti, választékos és ötletes. Párizsi hangulatokat olvasott föl. Versei nagyon megnyerték a közönség tetszését, mely tapsaival

tüntette ki a jeles poétát." (A Dugonics-Társaság felolvasóülése. SzHir 1905. febr. 28.) Bőségesebb és találóan frappáns viszont a harmadik szegedi napilap beszámolója: „Utolsónak, bár értékben az elsők között, maradt Ady Endre, a gyorsan feltűnt talentumos poéta egy mély érzésű, mélységes érzésekkel telt versével. Párizsi hangulatait festi benne a költő. Csupa tompa, mégis megragadó szín az, amit a hallgatóinak bemutat. A fáradt ember cinikus vándorlása a világváros élénk forgatagában, búcsú egyrészt a szerelem tűz-istenétől, másrészt bizalom mégis a jövőben. Isten tudja, ez a nagyra hivatott fiatalember, aki, úgy tetszik, ifjúi hévtől vezettetve, szereti olykor az extravaganciákat, ezzel a versével sok félreértést el tudott oszlatni, és mintha élénken csillogó tekintete mellett fátyolos, gyönge, de mégis modulációra alkalmas hangja lett volna a legjobb magyarázó mestere. Nagy hatást ért el a remek költemény, méltán megérdemelte a tapsokat." (A Dugonics Társaság felolvasó ülése. SzN 1905. febr. 28.)

Magyarázat

Gyűlölöm dancs, keleti fajtám: a *dancs* szó jelentéséről az ÚjV megjelenése után egyik szerkesztői üzenetében maga Ady adott felvilágosítást: „A dancs szó már Erdélyben él leginkább. Magyarország sok vidékén is használják azonban. Az irodalmi használatból azonban ez az ősi, gazdag értelmű szép szó kikopott. Csak sok más jelzővel helyettesíthetjük: könnyelmű, tunya, szennyes, semmiházi." (*Szerkesztői üzenetek, Celldömölk.* BN 1906. ápr. 9.; AEÖPM VII. 198.)

Irodalom

Kosztolányi levele Babitshoz: BJK lev. 123., 278.; Benedek II. 312–14.; Földessy: Tanulmányok és élmények. Bp. 1934. 87–88.; Halász: NA 121–22.; Révész: Ady–Léda regény 92–94.; Révai 202.; André Thérive: Deux poèmes parisiens d'André Ady. Nouvelle Revue de Hongrie 1940. 62. köt. 213–16.; Rónay: Me 273–74.; Barta 280–81.; Király I. 231.

305. A Mese meghalt

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. június 7. IX. évf. 157. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Mese a mese-zajlásról* címmel). – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 106–07.; ÚjV$_2$(1909) 106–07.; ÚjV$_3$ (1912) 106–07.; ÚjV$_4$ (1918) 70–71.; ÚjV$_5$ (1919) 89. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 35–36.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból.

Szövegeltérések:

Cím: *Mese a mese-zajlásról*	BN		
1. *m*ese	BN		
7. *U*j	BN	ÚjV$_1$	ÚjV$_2$
11. *m*íg	BN		
támadt...	BN		
12. volt...	BN		
*m*ese...	BN		
13. volt...	BN		
*m*ese	BN		

14. éjjel...	BN
16. néztem...	BN
mesém!	BN
23. megáradt...	BN
24. volt...	BN
*m*ese...	BN

Irodalom

Benedek II. 55.; Hatvany II. 244–45.; Halász: NA 60–61.; Bóka: Ady szimbolizmusa. In: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 405.; Vatai 115.; Király I. 470.

306. Fájdalmak

Megjelenés

Első megjelenés: BH 1904. július 2. XXIV. évf. 182. sz. 8. – Napihírek – (A fordítást illusztrációként közli *A megkoszorúzott postáskisasszony* c. cikkben.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-28 [MRi] (1977) 1267.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BH-ból. A címet – mely az eredeti fordítása – a cikk szövegéből emeltük ki; a francia előzményre az alcímben utaltunk.

Keletkezéstörténet

Vezér Erzsébet kutatásai eredményeképp tudjuk, hogy Marthe Dupuy Sully Prudhomme-díjáról a Le Temps 1904. jún. 29-i száma ad hírt. Ennek alapján írja meg Ady a cikkét, s az ott közölt szonettet fordítja le: „Dupuy Márta huszonnyolc éves. Apja szobrász volt. A leány korán árván maradt. [...] Párizsban pár évig a postán volt alkalmazva, de nemrégiben egészségi okokból otthagyta a postát. Azóta igen szűkösen él egy kis hatodik emeleti szobában. Már tíz év óta ír verseket, de a siker eddig elkerülte. Egy szonettel aratott most diadalt. [...] Levelezőnk érdemesnek találta magyarra fordítani Dupuy Márta kis diadalmas szonettjét, a *Fájdalmakat.*" (*A megkoszorúzott postáskisasszony.* AEÖPM V. 69.)

A cikk jegyzetében (AEÖPM V. 326–27.) Vezér Erzsébet közli a szonett francia szövegét – kiadásunk is ezt követi:

Regrets

Nul doigts ne tisseront ma robe d'épousée,
La robe virginale au sillage tremblant,
Ni le voile léger pareil au rêve blanc,
Qui chantait dans mon âme et berçait ma pensée.

Oh! La main par la main tutélaire pressée!
L'époux qui nous sourit sous le ciel s'étoilant,
Le cher silence heureux, prélude au baiser lent,
La tête près du coeur languissamment posée.

Jeune homme qui attendait mon espoir ingénu,
Pourquoi me laisser seule et n'être pas venu?
Je te nommais déjà d'un doux nom de caresse

Idéal fiancé! Maître élu que j'aimais,
O, compagnon promis à ma jeune tendresse,
Dont je porte le deuil sans l'avoir vu jamais.

Adynak megtetszhetett a szonett fájdalmas-dekadens hangulata, de nem valószínű, hogy az átköltésre különös gondot fordított volna. Talán ennek köszönhető, hogy a fordítás meglepően szöveghű. A francia és magyar szöveg között egyetlen lényeges eltérést találtunk, a második strófa 1–2. sorában. Az eredetiben szereplő „a csillagos ég alatt" félsort változtatta meg Ady – eldönthetetlen, hogy félreértésből, felületességből vagy tudatosan –: *ha a nap fényre lobban!*

307. Meg akarlak tartani

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. július 12. IX. évf. 192. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Két vers" főcímmel *Örökre akarom szeretni* címen elsőként közli az *Egy ócska konflisban* c. verssel.) – További megjelenés: Szil 1906. október 4. XXIV. évf. 40. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Léda asszony zsoltáraiból" főcímmel másodiknak közli a *Hunyhat a máglya* c. vers után.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 34–35.; ÚjV$_2$ (1909) 34–35.; ÚjV$_3$ (1912) 34–35.; ÚjV$_4$ (1918) 24–25.; ÚjV$_5$ (1919) 29. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 13–14.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_2$-ből.

Javításunk:

6. Az *Üzz* rövid *ü*-jét a BN közlésével egyezően hosszú *ű*-re változtattuk: *Űzz*.

Szövegeltérések:

Főcím: *Két vers*	BN				
Léda asszony zsoltáraiból		Szil			
Cím: fölött: I.	BN				
Cím: *Örökre akarom szeretni*	BN				
1. valóság.				ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
2. beteljesűlés,		Szil			
beteljesülés.				ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
6. Üzz,		Szil	ÚjV$_3$	ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
9. rugj			ÚjV$_3$	ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
10. vágyak.	BN				
12. kívánlak.		Szil			
13. gyűltat		Szil			
14. hóditón,	BN			ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
15. múltnak.		Szil			
17. őrödül		Szil			
18. megszépitő	BN				
19. Maradjon *egy bolondos* álmom	BN				
21. vágyom...	BN				

Irodalom

Benedek II. 206.; Hatvany II. 280–82.; EmlAE II. 323.; Király I. 444.

308. Egy ócska konflisban

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. július 12. IX. évf. 192. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Két vers" főcímmel *Egy ócska konflisban ültünk* címen közli a *Meg akarlak tartani* c. vers után.) – További megjelenés: Svm 1909. november 4. V. évf. 251. sz. 4. – Hírek – Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 26–27.; $ÚjV_2$ (1909) 26–27.; $ÚjV_3$ (1912) 26–27.; $ÚjV_4$ (1918) 20–21.; $ÚjV_5$ (1919) 24. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 12.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból.

Javításaink:

5. A *kocsitenger* után a vesszőt a BN közlésével egyezően töröltük.
20. A *tud* után a vesszőt pontra változtattuk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Két vers*	BN					
Cím fölött: *II.*	BN					
Cím: Egy ócska konflisban *ültünk*	BN					
2. *í*me	BN			Svm		
íme		$ÚjV_1$	$ÚjV_2$			
5. Lásd	BN					
kocsitenger,		$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	Svm	$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
8. lássanak,	BN					
13. vágyak,	BN					
14. vágyott – mint	BN					
én –	BN					
15. *ú*gy	BN	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	Svm		
élet-csu*k*csra				Svm		
18. koldus-*ut*,	BN	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	Svm		
20. tud,	BN	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	Svm	$ÚjV_4$	$ÚjV_5$

Keletkezéstörténet

E vers is az első Párizsban töltött hónapok élményeinek köszönheti létrejöttét. „A vers történetét" Léda utólagos elbeszélése alapján Révész Béla közvetlenül tudni véli. Előadása szerint egy „kimelegedett koratavaszi este Ady Endre Lédával kocsikázott, a fogatuk csendesen poroszkált a gépkocsik, hintók, konflisok hullámzásában, egyszerre csak kiáltó emberek rohantak fel a kavargásból, írást lobogtattak a kezükben, erőszakos reklámcédulákat, és felszökkentek Lédáékhoz, a kocsi lépcsőjéről záporozva dobták eléjük a papirosaikat. – A hirtelenség váratlan volt, Léda megszeppent, Ady nevetett, és kacagva mondta: – Íme, az alattvalók kérvényt dobnak a királyné elé... – Csúfolódó hízelgés volt, de *motívum* is, amitől Ady megtermékenyült, és a séta után írta meg a verset." (Révész: AéL 110.; Ady–Léda regény 89.) Persze – miként ez Révésznél gyakori – korántsem biztos, hogy a verset kiváltó esemény, illetve élmény így történt, s hogy Léda valóban így mesélte el, de éppen lehetséges. Léda párizsi kocsikázó kedvteléseiről Böhöni is ír. Elmondja, hogy az asszony „otthon van Párizsban, tudja élvezni utcái ragyogását. Különösen kedveli a Bois-t. Nem az erdő, a természet szépsége, ami vonzza, hanem a viszonylagos szabadság; itt elválasztottnak érzi magát a világtól. A Bois a legszebb illúziók adója. A Bois útjain egy kocsiban a párizsi élet áradatában ő is királynő." (Bö-

löni 36.) Egyébként a kocsikázás Adynak is kedves szórakozása volt, miként ezt egyik 1904 elején Bíró Lajosnak írt levelében maga is bevallja: „Este kilenc óra van. Megyünk kocsin a Bois-ba. Ez az én élvezeteim klúja." (AEl I. 147.)

De Ady mondandója mélyebb, személyesebb indulatú, ahhoz az esetleges kiváltó esemény vagy Léda kocsikázó kedve éppen csak keretül szolgálhatott. A vers publikálása előtt körülbelül két hónappal írott cikkében már benne feszül a verset is motiváló indulat. Arról számol be, hogy „betegen vonszolja" magát az akkori Avenue de Bois-de-Boulogne (az Étoile-t a Bois de Boulogne-nyal összekötő sugárút; ma: Avenue Foch) „széles gyalogútján". A gyalogosok között haladva úgy érzi, „mintha két rohanó folyam árját bocsátották volna egymásnak. A fogatok, automobilok sokasága szemberohanó fekete hullámokként suhog egybe. [...] Ez a suhogó, csillogó életű, csodaszép avenue veszedelmes tündérkert. Ide könnyen jön el légyottra a legdémonibb álomtündér: a Nihil, s [...] kinyílnak hirtelen az agyakban pompás és veszedelmes virágai a gyilkos ideáknak..." S mindenfajta félreértést elkerülendő eme ideák természetét is megnevezi: „Itt könnyen tanulja meg a kar a hajlást a bombavetésre. Mert, ha behúnyom a szemem, úgy vélem, hogy itt a pénz zakatol. A pénz suhog, csillog, liheg és ujjong itt." (A *pénz esetei.* AEÖPM V. 53.) Csak ezt a koldustudatot és a vele együttmozduló lázadó érzületet kellett Lédával is azonosuló szelídebb érzelmi hullámhosszra és más környezetbe, ellenpontozó szituációba áthangszerelnie, s megfoganhatott a vers.

Irodalom

Benedek II. 205.; Hatvany II. 300–03.; Makkai 61.; Révész Béla: Az „ócska konflis" előállott. PN 1927. szept. 18. 16.; Schöpflin 58–59.; Barta 282.; Vezér 115.; Király I. 279., 412., 525.

309. Midász király sarja

Megjelenés

Első megjelenés: Jöv 1904. augusztus 7. II. évf. 32. sz. 36–37. – Ady Endre – (*Midász királyfi* címen). – További megjelenések: NN 1904. augusztus 20. VII. évf. 172. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Midász királyfi* címen).; GyH 1904. szeptember 10. 48. évf. 210. sz. 1.–Ady Endre – *Midász királyfi* címen). – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 101–03.; $ÚjV_2$ (1909) 101–03.; $ÚjV_3$ (1912) 101–03.; $ÚjV_4$ (1918) 68–69.; $ÚjV_6$ (1919) 85–86. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 34.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A sajtóközlések szövegét ékezésben, központozásban és tördelésben több módosítással vette fel Ady az ÚjV-be.

Szövegeltérések:

Cím: *Midász királyfi*	Jöv NN GyH	
3. *zug*	NN GyH	
mélyen,	NN GyH	
4. járok...	Jöv NN GyH	
7. megjön	Jöv GyH	
8. elébed	Jöv NN GyH	
10. *uj*	Jöv NN GyH	
11. nekem	GyH	
14. Itt	Jöv NN	$ÚjV_1$ $ÚjV_2$
mezejében!	Jöv NN GyH	

15. Hallod-e	Jöv NN GyH $ÚjV_3$ $ÚjV_2$
nádas? [itt zárja a sort]	Jöv NN GyH
15–16. között: [új strófát és sort kezd:]	
Be szép a világ itt!	Jöv NN GyH
16. [nem kezd új strófát]	Jöv NN GyH
óh áldalak *é*let,	Jöv NN GyH
óh áldalak	$ÚjV_1$ $ÚjV_2$
óh áldalak Élet,	$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
17. világ*i*t,	NN GyH
20. *é*let,	Jöv NN GyH
23. Oh,	NN
26. Óh,	GyH
27. mezejében!...	Jöv NN GyH
28. *u*jra,	Jöv NN GyH
31. *U*r	Jöv NN GyH
32. hiszek – a hitben!...	Jöv NN GyH
33. gyönyör*ü*	Jöv NN GyH
34. h*i*rrel,	NN GyH
35. zengeni	Jöv NN GyH
36. szeretni.	GyH
39. melyek – ezután	Jöv NN GyH
40. mámor vértben	NN GyH
42. asszonynak,	Jöv NN GyH
44. holnap [kiemelve] -nak	Jöv NN GyH
46. *u*tálja,	NN GyH
má [kiemelve]-t	Jöv NN GyH
47. *h*olnap [kiemelve]	Jöv NN GyH
48. Midász az ős*e*!...	NN
ős*e*!...	Jöv GyH

Keletkezéstörténet

A vers címadójául és meghatározó jelképéül választott Midasz Phrygia királya volt, akiről az antik mítoszok nem éppen hízelgő történeteket örökítettek meg. Az egyik szerint Dionüszosztól (a latinoknál Bacchustól) egyik elfogott hívének kedves fogadtatásáért és ünnepélyes visszaszolgáltatásáért ajándékot választhatott. Ő az istentől azt a képességet kérte, hogy minden aranynyá változzék, amit megérint. Mindez roppant kedvére való volt mindaddig, míg már enni és inni sem tudott, mert az is aranyá vált, amit fogyasztani akart. Ekkor a rajta megkönyörülő isten tanácsára egy folyóban megfürdött, és így terhes képességétől megszabadult. A vele kapcsolatos másik történet ugyancsak meggondolatlan döntésről vall. Apolló (Phoebus) és Marszüasz (Pan) dalversenyében az utóbbit ítéli tetszőbbnek, szebbnek. Apolló ezt azzal bosszulta meg, hogy a „rossz hallású" Midásznak szamárfüleket növesztett. A megcsúfolt király titkolta, rejtegette szégyenét, de a haját nyesegető szolgája ezt meglátta. Elmondani senkinek sem merte, csupán egy mága ásta gödörbe susogta, amelyből azután nádas nőtt, s „a nádak szerte hirdették Midász titkát". (L. Midász történeteit Ovidius Metamorphoses c. művében. Ford. Devecseri Gábor. Bp. 1964. XI. 85–193).

A vers indító ötletét, motívumát Vezér Erzsébet feltételezése szerint valószínűen Baudelaire Les paradis artificiels c. művéből, annak egyik utalásából, hasonlatából merítette. Baudelaire ír művének Un mangeur d'opium c. – De Quincey vallomásai alapján készült – részében, annak III. fejezetében arról, hogy az ópiumevők szinte gyermekként lesznek képzelgők, álmodozók, s hogy náluk az „álombéli álmok nemsokára az ébrenlét álmaival rokonulnak". S ebben az összefüggésben jelenik meg a hajdani királyra utaló hasonlat: „Midász mindent aranyá változtatott, amit megérintett, s e kiváltsága miatt

áldozatnak érezte magát. Ekképpen alakítja át az ópiumevő vitathatatlan valósággá álmainak minden tárgyát." Feltételezését Vezér azzal is alátámasztja, hogy *a csak álomban élő büszke tett* gondolata, motívuma is részben Baudelaire művéből eredeztethető. (Vezér 113–15.) Nagy a valószínűsége, hogy Ady az indító ötletet valóban Baudelaire-től vette, de az önmagát jelképesítő költeményt már az indító ötletből és az Ovidiusnál található beállításból jellegzetesen egyéni módon kimozdulva, újfajta értelmezésben formálta át. Ady értelmezésének elemzése és a Midász-motívum választásának indokolása azonban már kívül esik a kritikai kiadás feladatkörén.

Irodalom

Babits levele Kosztolányihoz: BJK lev 112.; Benedek II. 194.; Hatvany II. 243–44.; Révai 180.; Földessy: Amt 40–41.; Varga 132–33.; Vezér 112–15.; Király I. 278–79., 324., 341., 349., 499., II. 708.

310. Este a Bois-ban

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. október 6. IX. évf. 276. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uti nóták" főcímmel I. szám alatt c. nélkül közli *A kék tenger partján* c. verssel együtt.) – További megjelenés: Szil 1907. április 4. XXV. évf. 14. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (A daloló Páris ciklus) 80.; $ÚjV_2$ (1909) 80.; $ÚjV_3$ (1912) 80.; $ÚjV_4$ (1918) 54.; $ÚjV_5$ (1919) 67. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 28.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_2$-ből. A BN-beli első közlést központozás és ékezés tekintetében csiszolta Ady az $ÚjV_1$-be való felvételkor. A Szil publikációja az $ÚjV_1$ nyomán történt – a szerkesztők tanáros pedantériájára valló, a hosszú magánhangzók használatát részben következetesen, részben túlzottan érvényesítő – utánközlés.

Javításunk:

17. A *házba* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uti nóták*	BN	
Cím *I.*: [csak szám, cím nélkül]	BN	
2. szomor*u*	BN	$ÚjV_3$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$
este.	Szil	
3. Eltévedtünk...	BN	
4. *ú*tat	Szil	
kereste,	BN	
7. gördüléssel...	BN	
gördü*l*éssel.	Szil	
11. – A	Szil	
fütyörészett...	BN	
f*ü*työrészett.	Szil	
13. Csodavilágba,	Szil	
14. *U*j,	BN	
*u*j	BN	
15. *U*j,	BN	
*u*j	BN	
16. előttünk...	BN	

17. kocsis!... *Kis,*	BN					
kis		$ÚjV_1$				
házba!...	BN					
házba		$ÚjV_1$	Szil	$ÚjV_3$	$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
18. amott! Hahó! Repüljünk!	BN					
Hahó! Rep*ü*ljünk.			Szil			
19. Hajts! Hajts!...	BN					
hajts *a* múltba,			Szil			
m*ú*ltba,	BN			$ÚjV_3$	$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
if*j*ságba!...	BN					
20. Ott! Látom!... Jaj!...	BN					
Látom... Jaj, *v*illámos			Szil			
21. *b*ábel				$ÚjV_3$		
*u*tjára hágtunk...	BN					
22. *S*írtam.	BN			$ÚjV_3$	$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
– A			Szil			
fütyörészett...	BN					
*fú*työrészett.			Szil			
22. sor alatt: *(Páris)*	BN					

Keletkezéstörténet

Ady és Léda Bois-béli kocsikázó szenvedélyéről l. e kötetben az *Egy ócska konflisban* c. vers jegyzetét. Az *Este a Bois-ban* érzelmi előképe vagy talán hangulati csírája található meg egyik 1904 augusztusában írott és publikált cikkében. Ebben is a Bois mélyére „húzódás", a nagyváros távolságát érzékelő csönd válik meghatározó motívummá: „Be csodálatosan is szép volt ez az éjszaka – emlékezik vissza a júniusi napéjegyenlőség éjjelére. – Kocsink keresztül futott a Bois-n. Kis zúg-utakon törtettünk át s a csillagfényes éjszakában mintha csókmuzsikák zengtek volna... Auteuil előtt megállottunk a parancsoló fölséges csöndben. Párizs nyári lihegése idáig hangzott." S már a cikkben – miként majd később a versben – különös gondolattársítás menetében merül fel, jelenik meg a szülőföld, Érmindszent. Prózában a „Bencé"-t idézi meg, ahol „aratnak", s ahol a kevés termés miatt „kicsi földjén keseregve" áll „egy szomorú ember, az édes apám". (*Új nap-imádás.* Jöv 1904. aug. 14.; AEÖPM V. 100–01.) Valószínű, hogy ezt a verset Ady – bár a BN-ban *(Páris)* megjelöléssel adta közre – *A kék tenger partján* c. verssel együtt (l. a vers jegyzetét) a Riviérán írta, és onnan küldte haza lapjának.

Irodalom

Schöpflin 60.; Vatai 345.; Király I. 330., 333.

311. A kék tenger partján

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. október 6. IX. évf. 276. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uti nóták" főcímmel II. szám alatt cím nélkül közli az *Este a Bois-ban* c. vers után.) – További megjelenések: Nv 1906. február 14. XXXVI. évf. 37. sz. 1–2. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel közli *A vár fehér asszonya, A Hortobágy poétája* és *A Gare de l'Est-en* c. versek után.); Szil 1906. február 15. XXIV. évf. 7. sz. 1. – Tárca – Ady Endre; SzN 1906. február 18. XXIX. évf. 44. sz. 2. – Ady Endre; MiskN 1906. március 14. VI. évf. 59. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre. – Kötetben $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 119.; $ÚjV_3$ (1909) 119.; $ÚjV_4$ (1918) 78.; $ÚjV_5$ (1919) 99. – Gyűjteményes kötetben először AEöv-1 [1930] 39.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uti nóták*	BN						
Uj versek			Nv				
Cím: II. [csak szám, cím nélkül]	BN						
2. *oda* – betegnek,	BN						
betegnek			Nv				
betegnek.					SzN	MiskN	
3. dobni			Nv				
4. Nyúgodt				Szil			
nyúgodni				Szil			
5. Mindíg				Szil			
6. Elvágyok							$ÚjV_2$
7. Ugy	BN	$ÚjV_1$	Nv		SzN	MiskN	$ÚjV_2$
ide *is*, most						MiskN	
szállnék!...	BN						
szállnék...				Szil			
8. Oh én	BN						
Óh én		$ÚjV_1$	Nv	Szil	SzN	MiskN	$ÚjV_2$
bus,	BN						
bús							$ÚjV_3$
8. sor alatt: *(Nizza)*	BN						

Keletkezéstörténet

Ady „szeptember derekán Léda asszonnyal együtt a Riviérára utazik". (AL 99.) Sőt: a költő öccse könyvének „itinerarium"-ában szept. 20-át jelöli meg a Côte d'Azurre érkezés kezdetéül s Nizzát, Monacót tartózkodási helyül. (AL 244.) S valóban „Nizza, szept. 21." dátumozással már cikket küld a BH-nak *A Riviéra ősszel* címmel, amelyet a lap 25-én publikált. S ebben a cikkben csalódottsága dominál, a Riviéráról való elvágyódás, sőt hazavágyódás hangulata, miként az elvágyódás a meghatározó élménye a valószínűen itt készült és innen hazaküldött verseinek: a még Párizsra visszaemlékező *Este a Bois-ban* és az Azur-parti csalódottságot kifejező *A kék tenger partján* strófáinak. Mintha ezt a megrendülését indokolná, a vers fogantatásával nagyjából egyidős cikke befejezésében így mereng: „Óh, be csúnya az ősz a Riviérán. Varázsos, fényes magyarföldi őszi napok, szüretes esték, ragyogó éjszakák emlékezete fog át s vágyom haza innen, az örökös nyár földjének csúfolt, szomorú tájról..." (*A Riviéra ősszel.* AEÖPM V. 130.)

Irodalom

Benedek II. 151.; Király I. 325.

312. [Szegény számüzött nő!...]

Megjelenés

Első megjelenés: BH 1904. október 10. XXIV. évf. 280. sz. 6. – Irodalom és Művészet – (*A nizzai Szaffó* c. cikk illusztrációjaként közli a *[Mi olvasunk... /* kezdetű másik fordítástöredékkel együtt). – Gyűjteményes kötetben először a kritikai kiadás közli.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BH-ból. A vers kezdősorának három szavát emeltük címmé – fordítás voltára az alcímben utaltunk.

Keletkezéstörténet

Alkalmi cikkében a nizzai Sasserno-emlékünnepségekről tudósítja Ady a BH olvasóit, s ennek során fordítja le a költőnő két töredékét. „Sasserno Ágota Zsófia 1814-ben született. Az apja nagyrangú francia katonatiszt volt a híres Massena oldalán. És 1860-ban halt meg. Negyvennégy éve már. A boldogtalanság predesztinált leánya volt a csodaszép, mély érzésű, álmodozó poéta-asszony." (*A nizzai Szaffó.* AEÖPM V. 136.)

A vers keletkezéstörténetére vonatkozó adatokat l. bővebben a prózai kritikai kiadásban, Vezér Erzsébetnek a cikkhez írt jegyzetében. (AEÖPM V. 347–48. Vö. Bajomi Lázár Endre: Ady Endre baklövése. Irodalomtörténet 1980. 496–500.) Az AEÖPM V.-ből vettük át a francia eredeti szövegét is, amely a Les Martyrs c. vers második részéből való.

Pauvre femme exilée!... à ce coeur fier et doux
Hélas! que manque-t-il si loin de la patrie?
Blanche magnolia sous notre ciel flétrie,
Pour revivre il lui faut les baisers d'un époux!

Ady párizsi verseinek központi motívuma a távolba szakadás érzése, az idegenbeni létezés vagy annak lehetetlensége. Feltehetően ezért esett választása a fenti versszakra – lírájával rokon hangot vélt benne felfedezni. Az első három sort eléggé hűen fordítja, csak a negyedikben tér el a francia eredetitől, az utolsó gondolatot éppen ellentétére változtatva. „Hogy újraéledjen, ahhoz egy társ csókja kell" – helyett ezt olvashatjuk: *S gyöngéd, hű társnak csókjától föl nem éled...* A francia mondat állító szerkezete olyan egyszerű és egyértelmű, hogy – bár a félreértés lehetőségét sohasem zárhatjuk ki – valószínűleg Ady itt tudatosan változtatott. Ezt támasztja alá a felkiáltójel helyettesítése a melodramatikusabb három ponttal s a nem sokkal korábban keletkezett *Egy párisi hajnalon* c. vers következő két sora is: *S akkor majd hiába ébresztnek [Könnyes csókkal és csókos könnyüvel.*

313. [Mi olvasunk...]

Megjelenés

Első megjelenés: BH 1904. október 10. XXIV. évf. 280. sz. 6. – Irodalom és Művészet – (*A [Szegény szamüzött nő!...]* kezdetű fordítástöredékkel együtt közli illusztrációként *A nizzai Szaffó* c. cikkében.) – Gyűjteményes kötetben először a kritikai kiadás publikálja.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BH-ból. Az eddigi gyakorlatot követve a kezdősor két szavát emeltük címmé, s az alcímben utaltunk a vers francia eredetijére.

Keletkezéstörténet

A költőnőre és a cikkre vonatkozó adatokat l. az előző *[Szegény szamüzött nő!...]* c. vers jegyzetében. A francia eredetit – Sasserno Les Noces du Papillon c. versének harmadik strófáját – a prózai kiadás közléséből vettük át (AEÖPM V. 347–48.):

Nous lisons dans un livre où bien d'autres épèlent
Nous seuls nous comprenons ces arcanes charmants
Où la nature et Dieu sous un voile révèlent
Leurs suprêmes enseignements.

A „kiválasztottság", a „titkok tudója" – valószínűleg ez a motívum hívta fel Ady figyelmét a verstöredékre. A fordítás nagyjából szöveghű; kivételt csak az utolsó sor képez, melyet megváltoztatva a költő újra kiemeli a számára legfontosabb gondolatot: *Nekünk nyujtván csak nyitját* (az eredetiben ez kb. így hangzik: felfedi legfőbb tanításaikat).

Jellegzetesen adys még a második sor átköltése: a „bűvös titkok" helyett Ady *szent titkoknak titkát* ír.

314. Uti nóta

Megjelenés

Első megjelenés: Szil 1904. október 20. XXII. évf. 42. sz. 1–2. – A Szil tárcája – Ady Endre – (*Köd-darabok Napfény-országból* c. tárcacikkének III. részeként; a cikk további három prózai részét l. AEOPM V. 137–40.) – Kötetben: Rd (1923) 140. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-14 [MParn] (1954) 558–59.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Szil-ból.

Keletkezéstörténet

A Szil-nak küldött tárcacikkre s benne e rövid dalra a lap ekkori szerkesztője, Ady volt tanára, Both István válasz-tárcát írt: ennek szövegét l. AEÖPM V. 348–50. Miként ez Ady két korábbi, október elején publikált versének jegyzetéből is *(Este a Bois-ban, A kék tenger partján)* kiderül, a költő Léda társaságában 1904. szept. 18-tól nov. 16-ig, november eleji rövid megszakítással, a Riviérán tartózkodott. Említett s feltehetően itt született két versében az ide vonzódás és az elvágyódás komor tónusú keveredésével találkozhatunk. E rigmusban az ellentétes érzéseket játékos, könnyed, kissé csipkelődő hangnemben fejezi ki.

315. Három Baudelaire-szonett

Megjelenés

Első megjelenés: *I.* és *II. rész:* BN 1904. október 21. IX. évf. 291. sz. 1. – Tárca – Baudelaire – („Két szonett" főcímmel *I.* és *II.* szám alatt *Pusztulás,* ill. *Repedt harang* címen Ady nevének föltüntetése nélkül közli.); *III. rész:* BN 1904. november 6. IX. évf. 307. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Causerie* címen s a cím alatt zárójelben Baudelaire nevét föltüntetve közli.). – További megjelenések: *I. rész:* BN 1905. március 17. X. évf. 76. sz. 11. – Különfélék – Ady Endre – (*Pusztulás* címen s a cím alatt zárójelben Baudelaire nevét föltüntetve közli.); *II. rész:* Sz 1905. március 21. XXXII. évf. 73. sz. 3. – Hírek – Ady Endre – (*Repedt harang* címen s alatta zárójelben Baudelaire szonettje alcímmel; a címhez csillag alatt lapalji jegyzet csatlakozik, mely szerint e verset „a Szigligeti-társaság vasárnapi matinéján felolvasta Dutka Ákos".); Szil 1907. október 10. XXV. évf. 41. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Szonett* címen és – Baudelaire-től – alcímmel közli.) – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (A daloló Páris ciklus) 73–75.; $ÚjV_2$ (1909) 73–75.; $ÚjV_3$ (1912) 73–75.; $ÚjV_4$ (1918) 49–51.; $ÚjV_6$ (1919) 62–63. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 25–26.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A két első, illetve a harmadik szonett BN-beli első publikációját Ady néhány változtatás, csiszolás után vette fel az ÚjV-be. Az első szonettnek a BN-ban történt újraközlése az első publikációt követi. A második szonett Szil-ban való utánközlése – pedáns javításokkal – az $ÚjV_1$ nyomán történt. (A BN-ban közreadott publikációkat időrend szerint „számoztuk be", láttuk el indexszel.)

Javításaink:

9. A sorvégi *messzebb* után a BN_3 közlésével egyezően töröltük a vesszőt.
10. Az *Engem* után vesszőt tettünk.
12. A *vágtat* után a BN_1 és a BN_3 publikációjával egyezően a vesszőt elhagytuk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Két szonett*	BN_1					
Cím fölött: *I.*	BN_1					
Cím: *Pusztulás*	BN_1		BN_3			
1–28. [hiányzik]		BN_2				
1–14. [hiányzik]				Sz	Szil	
1. *ű*z,			BN_3			
2. *u*szkálgat	BN_1		BN_3			
4. Örökös, *bünös* szomj*u*ságban	BN_1		BN_3			
*tu*zben. [sh]	BN_1		BN_3			
8. ajkam *gyilkos* italokra			BN_3			
9. *í*gy	BN_1		BN_3			
visz *mindig* messzebb.	BN_1					
visz *mindig* messzebb			BN_3			
messzebb,				$ÚjV_1$	$ÚjV_2$ $ÚjV_4$	$ÚjV_5$
10. Engem *fáradtat, lihegőt,*	BN_1		BN_3			
Engem				$ÚjV_1$	$ÚjV_2$ $ÚjV_4$	$ÚjV_5$
11. b*u*s	BN_1		BN_3			
12. vágtat,				$ÚjV_1$	$ÚjV_2$ $ÚjV_4$	$ÚjV_5$
14. egész *véres* tára			BN_3			
Pusztulásnak...	BN_1		BN_3			
14–15. között: II.						
Repedt harang	BN_1			Sz		
Szonett					Szil	
15–42. [hiányzik]			BN_3			
15. Édes *gyötrődés* a	BN_1			Sz		
17. Miként *szálldos* föl	BN_1			Sz		
*m*últaknak					Szil	
18. M*i*g	BN_1			Sz		
19. harang, *mert*				Sz		
20. if*j*u	BN_1			Sz		
k*ü*ldi					Szil	
21. *Az ő* szent	BN_1			Sz		
mindig *hiven*, frissen,	BN_1			Sz		
23. én *gyönge*, bús	BN_1			Sz		
25. retten.	BN_1					
26. vér-tó partján, elfeledten,	BN_1			Sz		
27. Holttestek *után* sebes*ü*lt	BN_1					
sebes*ü*lt					Szil	
28. vész *el* kínban					Szil	
k*í*nban, lenyomva, örökre...				Sz		
örökre...	BN_1				Szil	
28–29. között: *Causerie*		BN_2				
29–42. [hiányzik]	BN_1			Sz	Szil	
29. B*ü*vös,		BN_2				
rózsaszirom...		BN_2				

30. ...Bennem	BN_2		
szomor*ú*ság	BN_2		
s*í*rva	BN_2		
31. fanyar			$ÚjV_2$
b*ú*s	BN_2		
32. keser*ű*	BN_2		
33. cs*ú*szik		$ÚjV_1$	$ÚjV_2$
35. *a*sszony	BN_2		
36. Óh	BN_2	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$
sz*í*vem,	BN_2		
37. sz*í*vem	BN_2		
38. ott...	BN_2		
39. ...Meztelen *nyakad*	BN_2		
40. Szépség!	BN_2		
akarod!	BN_2		
41. t*ű*zszemednek	BN_2		
42. ittfeledtek...	BN_2		

Keletkezéstörténet

Már Ady egyik korábbi, saját jellegzetességei irányába elmozduló „magyarítása"-ról szólva (l. e kötetben az 1904 elejéről való *Jehan Rictus strófáiból* c. vers jegyzetét) jellemeztük, dokumentáltuk a költő „műfordítói" tevékenységének különös természetét. Így itt nincs szükség annak bizonyítására, hogy ezeket az átköltéseket Ady miért és mennyi joggal vette fel saját verseskötetébe. Érdekes viszont, hogy Baudelaire-t Ady a fordítások közreadását megelőző időkben (1904 októbere–novembere) sem publicisztikájában, sem leveleiben nem emlegeti. Így valószínűnek ítélhető az az állítás, amit e vonatkozásban a költő öccse írt: „Baudelaire-, Verlaine- és Rimbaud-nak még a nevét is csak Lédától hallotta először Bandi, s tudom, hogy első párizsi tartózkodása alatt a nyelvi nehézségek szakadékain a Léda asszony segítő, gyöngéd és mégis biztos keze vitte át Bandit a francia impresszionista és szimbolista költőkhöz." (AL 102.) Mintha ezt támasztaná alá az is, hogy Ady első érdemi utalását Baudelaire-ről az 1904 márciusában Rictusről készült írásában találjuk. (L. *A koldusok poétája* c. cikket: AEÖPM V. 12–16.)

A fordítások publikálása után, 1905-ben már értően és költészete lényegét is megragadva emlegeti Baudelaire-t. Így művész és közönség kapcsolatát érintve megállapítja, hogy „azon fordul meg minden, el tud-e valamit a publikumával hitetni a művész". S példának a nagy francia hatását említi: „Baudelaire hangulatait Baudelaire előtt biztosan, határozottan nem érezték az emberek. De jött ő. Megérezte ő. Verseiben beszámolt róluk, s megtanított minket új hangulatokra." (*A fekete macska.* BN 1905. ápr. 8.; AEÖPM VI. 119.) Még ez évben Lédának a francia poétától vett és saját fordítását használó fordulattal ír levelet (AEl I. 196.), s az elkövetkező években gyakori és állandó lesz írásaiban a hivatkozás Baudelaire-re. Ezek közül fontosabb egy az ÚjV megjelenését rövid idő múlva követő, 1906. áprilisi megnyilatkozása, amelyben „fordítás"-nak minősíti a Rictus-strófák és a három Baudelaire-szonett magyarítását, szemben a Verlaine-átvétellel, amelyet a francia vers „hangulatának magyar megrögzítéseként" értelmez. (*Szerkesztői üzenetek.* AEÖPM VII. 197–98.) S az első szonett Démon-motívumára utalva, Baudelaire-t saját fordításában idézve ír a művészet fojtogató belső mámor-kényszeréről. (*A magyar Pimodán.* AEÖPM IX. 161.) Legtöbbet a nagy francia poétához való viszonyáról, sőt versei fordításának kezdetéről több mint egy évtized múlva, Baudelaire halálának ötvenedik évfordulója alkalmából írt cikkében vallott. Ebben „szenvedő, gyászos ősünk"-nek nevezi, aki – miként ezt visszatekintően összegzi – „engem bátorított, mint én is cselekedtem másokkal, de a gall forma nyűge miatt imádva is leráztam őt hamar". S ebből az alkalomból visszaemlékszik „fordító" munkája kezdetére is: „Nagyszerű, sőt tragikus izgalom: Nizzában kék ég alatt, kék tenger partján, kék padon, a »Palais jeté« lármás

népsége mellett görgettem a számban az első Baudelaire-szonett első magyar strófáját. Egy képről volt szó, fölségesen merész költői képről, s három napig tartott bizony, míg – mikorra magyarul visszaadtam valahogyan a Baudelaire-strófát és képét, a legvirtuálisabbat, a legszebbet." (*Charles Baudelaire él.* Ny 1917. nov. 1.; AEÖPM XI. 142–43.)

Mindez, visszakövetkeztethetően, 1904 őszén történt, Ady első riviérai tartózkodása idején, s a szonett, amelynek első strófáját – a történteket bizonyára felnagyítva – Ady olyan hosszadalmasan tette át magyarra, minden bizonnyal Baudelaire La Destruction c., a magyar költő által *Pusztulás* címen fordított verse volt. Ady szeptember második felétől november közepéig tartózkodott Nizzában, illetve Monacóban (a költő öccse szerint szept. 20-tól nov. 15-ig [AL 244.]; az újabb pontosító adatok szerint szept. 18-tól nov. 16-ig, november elején feltételezhető kisebb megszakítással [AEÖPM V. 297–98.]). A fordításokat – miként ezt korábbi, idézett emlékezésében maga is írja – itt készítette: október első felében az I. és II. szonettet, s október végén a III. szonettet.

Miként Rictus strófái magyarítása esetében, Ady itt sem törekedett ún. „formahű" fordításra. Baudelaire tizenketteseit az I. és II. szonettben tizenegyesekben, a III.-ban tizennégyesekben adta vissza. S nyelvi fordulataiban, képeiben is el-elszakadt az eredeti formuláktól-kötöttségektől, hol oldva, hol tömörítve Baudelaire szigorú, poétai fegyelmét. De céltalan és hiábavaló Ady fordításainak mindenfajta szélsőséges, egyoldalú megítélése. Elfogult az a fajta megközelítés, amelynek még 1906-ban Babits adott hangot Kosztolányinak írott levelében: azzal vádolva Adyt, hogy „betör a Baudelaire oszlopos arányos márványszentélyébe és cédán széttöri e kőnyelvű költő szigorú formáit –: hogyne haragudjam, én, a pedáns?" (BJK lev. 119.) De az a vélemény is túlzó, amelynek Benedek Marcell volt a kifejezője, aki mindenekelőtt azt igyekezett bizonyítani, hogy Ady nem Baudelaire-utánzó, s elsősorban az eredetitől eltérő, a magyar költő egész munkásságára jellemző nyelvi megoldásokat emeli ki. (Benedek I. 190–92.)

Persze másként módosította, egyénítette Ady Baudelaire szonettjeit, mint Rictus verseit. Az eredetitől itt kevésbé távolodott el. De abban igaza van Benedek Marcellnek, hogy e Baudelaire-fordításokban már gyakran megtalálhatók Ady jellegzetes költői fordulatai és lírai sajátosságai. A lényeg az, hogy Ady Baudelaire-közvetítései, ha olykor túlzottan egyénítőek is, általában nem maradnak el azoktól a fordítói megoldásoktól, amelyeket Baudelaire Les fleurs du mal c. teljes művének „hivatásos" költő-műfordítói – – Babits Mihály, Szabó Lőrinc, Tóth Árpád – készítettek. Néhány példa jellemzően érzékelteti ezt.

Az I. szonett Baudelaire La Destruction c. versének magyarítása. Érdekes ennek első két sorát Ady, illetve Szabó Lőrinc interpretációjában szembesíteni. Baudelaire szövege: „Sans cesse à mes côtés s'agite le Démon; / Il nage autour de moi comme un air impalpable." Adyé: *Örökkön hajt a Démon, űz, kiséret, / Halk levegőként úszkálgat körültem.* Szabó Lőrincé: „A Démon szüntelen köröttem sompolyog, / tapinthatatlan itt úszkál a levegőben." Kétségtelen, hogy szöveghűség szempontjából Szabó Lőrinc pontosabb, s Ady szabadabb, viszont erőteljesebb. Ezt azáltal éri el, hogy az eredeti kifejezéseket igyekszik konkrét, érzékelhető, megfogható magyar fordulatokban visszaadni. Ezért válnak nála meghatározóvá a mozgás, a történés képzetei: így lesz nála Baudelaire kissé elvont, általános jelentésű igéjéből (prózai összefüggésben talán 'tesz-vesz' vagy 'tevékenykedik' jelentéssel fordíthatnánk, s amelyet Szabó Lőrinc rejtélyes, sőt passzív értelművé tesz a „sompolyog" használatával) igehalmozás: *hajt, űz, kiséret.* S ez a halmozás elkerülhetetlenül tartalmi változást is hordoz: a Démon fokozott mozgékonyságát, sőt már-már támadó jellegét érzékelteti.

De hasonló tendenciát tapinthatunk ki egyes elvont fogalmak használatában is. Baudelaire „Art" szavát Szabó Lőrinc „Művészet"-nek, Ady „Szép"-nek fordítja, az „Ennui" Szabó Lőrincnél pontosan „Unalom", Adynál „Untság". Persze Ady szövegében nemcsak az ilyen egyénítő, saját szemléletét, nyelvét hordozó megoldásokra akad bőséggel példa, hanem olykor frappáns fordítói leleményekre is. Baudelaire zárósorát („Et l'appareil sanglant de la Destruction") Ady találóan így fordítja: *S egész rémes tárа a*

Pusztulásnak. (Szabó Lőrinc ezt körülményesen oldja meg: „a végső Pusztulás" „leltára díszei"-ről beszél.)

Más a helyzet a II. szonett esetében. Ezt (La cloche félée – A repedt harang) Ady után Babits Mihály fordította le. Babits nemcsak formahűségben (tizenkettesekben adja vissza) és szöveghűségben „jeleskedik", hanem költői erőben is meggyőzőbb, lendületesebb, mint Szabó Lőrinc. Jellemző például az első strófa kétféle magyar megoldása. Baudelaire szövege: „Il est amer et doux, pendant les nuits d'hiver, / D'écouter, près du feu qui palpite et qui fume, / Les souvenirs lointains lentement s' élever / Au bruit des carillons qui chantent dans la brume." Babits ezt így fordította: „Oly édeskeserű a téli éjeken / hallgatni, ha a tűz szive dobogva lángol, / a tűnt emlékeket kikelni könnyeden / a ködbe zendülő harangok halk szavából." Ady „eltünteti" a hallgatni szót, és helyette *meredni s várni* fordulatot használ, és legfeljebb a *csöndben* beiktatásával utal fordított formában a hallgatás fogalomkörére. A harmadik és negyedik sorban ismét csak Babits pontosabb általában, bár a „zendülő" jelzővel harsányabb tónust ad a szövegnek. Az eredeti kissé sejtelmesebb hangulatát – ha túlerősített formában is – Ady jobban közvetíti: *a harangok búgnak kint a ködben.*

Az ilyen szuggesztív megoldásokkal Ady nemegyszer a Baudelaire-vers eredeti tónusát is érzékletesebbé teszi, s hozzá képest Babits fordítása is halványabb. A „Jette fidèlement son cri religieux" sort Ady igen erőteljesen teszi át magyarba: *küldi... hívó, szent dalát,* míg Babitsnál ugyanez erőtlenné válik: „önti maga körül híven a szent zenét". Baudelaire zárt, statikus jellegű mondata („Il arrive souvent que sa vois affaiblie") Adynál hallatlanul erőssé, drámaivá válik a jól választott igei kettőzés miatt: *hangja csuklik, retten.* Babits jobban őrzi az eredeti statikusságát, de ugyanakkor fokozza is a szürke egyöntetűséget: „olykor olyan nyögő és gyönge hangot ad csak". Akad azonban ellentétes példa is, amikor Ady nem igésíti, hanem főnevesíti a francia eredetit („Ainsi qu'un vieux soldat qui veille sous la tente"): *Miként őrsátor vén, hű katonája.* Babits nemcsak pontosabban, hanem erőteljesebben is adja ezt vissza: „mint vén vitéz, aki fennvirraszt sátorában".

Formai vonatkozásban (kissé tágasabbá, hömpölygővé módosítva a tizenkettesek zártságát a tizennégyesek szélesebb léptékével) talán a III. szonettben (Causerie – Beszélgetés) távolodott Ady a legmesszebb az eredetitől, s képeiben, jelzőiben, stílusfordulataiban is igen gyakori az erősen egyénítő megoldás. Így mindjárt érdekes a szonett kezdősora, amely Baudelaire-nél is emelkedett („Vous êtes un beau ciel d'automne, clair et rose!"); Ady ezt az emelkedettséget fokozza: *Bűvös, szép őszi ég vagy, tündöklés, rózsaszírom.* Szabó Lőrinc megoldása szokványosabb: „Tündöklő őszi ég, rózsaszín ragyogás vagy". Jellemzőek a szavak fordításában mutatkozó eltérések: a „tristesse"-t Ady *szomorúság*-nak, Szabó Lőrinc „gyász"-nak fordítja, a „monte" szót Ady *árad,* Szabó „nő s kicsap" alakban adja vissza. S ugyancsak sokatmondó, hogy a „calcine" szót (közvetlen, prózai jelentése: elléget) Ady *lobbantsd fel,* Szabó pedig „gyújtsd fel" változatban magyarítja. Ady érzékletes megoldásai olykor Baudelaire eredeti motívumait is plasztikusabbá teszik. Így például Baudelaire a szomorúságra mint alanyra vonatkoztatva írja: „laisse... sur ma lèvre morose / Le souvenir cuisant de son limon amer". Ady ezt ugyanarra az alanyra értelmezve így fordítja: *...otthagyja fanyar, bús ajkaimon / Maró emlékezetét keserű iszapjának.* Szabó Lőrinc e részletet másként, prózaibban és jelentés tekintetében is módosítva oldotta meg: „maró emlékű számadásnak / itt marad ajkamon a keserű iszap". A francia eredeti „lieu saccagé" jelzős szerkezetét Ady roppant kifejező módon adja vissza: *marcangolt hely;* míg Szabó Lőrinc sava-borsától fosztja meg a kifejezést, s egyszerűen csak „roncs"-ot ír. Baudelaire „femme"-ját Szabó pusztán „nő"-nek fordította, Ady viszont jellemzően *Asszony*-nak.

Kötetünk kéziratának nyomdába adása idején volt módunk Korompay H. János Műfordítás és íráselmélet c. munkájának levonatát megtekinteni, amely szorosan kapcsolódik e tárgyhoz. Jegyzetünkben már nem volt lehetőségünk e könyv kitűnő elvi és történeti eredményeit hasznosítani, de új és rendszeres megközelítéseire nyomatékkal felhívjuk a figyelmet.

Irodalom

Benedek I. 190–92.; Király I. 328.; Korompay János: Ady Baudelaire-fordításai. ItK 1977. 622–36.; Korompay H. János: Műfordítás és líraszemlélet. Egy félszázad magyar Baudelaire-értelmezései. Bp. 1988.

1905

316. Vörös szekér a tengeren

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. január 15. X. évf. 15. sz. 2. – Tárca – Ady Endre. – További megjelenések: Nsz 1906. február 15. XXXIV. évf. 39. sz. 1. („Ady Endre verseiből" főcímmel ötödiknek közli *A Hortobágy poétája, A magyar Ugaron, A Szajna partján,* a *Szívek messze egymástól* c. versek után s az *Új vizeken járok* c. vers előtt.); SzmK 1906. február 21. XXXII. évf. 13. sz. 1–2. („Ady Endre verseiből" főcímmel a Nsz nyomán közli a hat költeményt.) – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 114.; AH (1908) 79.; $ÚjV_2$ (1909) 114.; $ÚjV_3$ (1912) 114.; $ÚjV_4$ (1918) 75.; $ÚjV_5$ (1919) 94. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 37.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A korábbi sajtóközlések, illetve az ÚjV többi kiadása csak írásjelekben és ékezésben tér el az $ÚjV_3$ publikációjától.

Szövegeltérések:

Főcím: *Ady Endre verseiből*		Nsz	SzmK			
1. tenger		Nsz	SzmK			
3. Föld... B*u*s	BN					
*f*öld. B*u*s		Nsz	SzmK			
4. lázban...	BN					
szörny*ű* lázban		Nsz	SzmK			
7. S*i*rnak	BN	Nsz	SzmK			
jázminok...	BN					
9. özöniben						$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
11. szárny*u*	BN					
szárny*u*,				$ÚjV_1$	AH	$ÚjV_2$
szárnyú, *v*agy vizi		Nsz				
v*í*zi				$ÚjV_1$	AH	$ÚjV_2$
13. csapdos	BN					
14. ... Vár... Pihen...	BN					
15. Idetart-e	BN					
16. *u*j	BN	Nsz	SzmK			
17. szárnyal...	BN					
18. *U*j	BN	Nsz	SzmK	$ÚjV_1$	AH	$ÚjV_2$
*b*ajnalnak		Nsz	SzmK			
p*í*rja	BN	Nsz	SzmK			
lángja,		Nsz	SzmK			
19. *u*jra	BN	Nsz	SzmK			
20. Várunk...	BN					
21. nagy	BN	Nsz	SzmK			
szekér...	BN					

Földessy Gyula volt az, aki közvetlen összefüggésbe hozta ezt a verset az 1905-ös orosz forradalommal, azt állítván, hogy „az új vezér: a szocializmus, a megnemalkuvó". (Földessy: Amt 43.; l. még Ady és az 1905-ös forradalom c. cikkét az Irodalmi Újság 1952. nov. 20-i számában.) Ennek nyomán egy ideig az irodalomtörténet-írás és általában az irodalmi közvélemény ténylegesen az 1905-ös oroszországi forradalmi megmozdulások első magyar lírai visszhangjaként tartotta számon a verset.

Később Lengyel Géza hívta fel a figyelmet arra, hogy a jan. 15-én megjelent vers még nem lehetett az orosz forradalmi események lírai visszhangja, mert azok felgyorsulása, illetve hírének hozzánk érkezése később volt. (Lengyel: Am 208–09.) E nyomon haladva tovább Vezér Erzsébet egyértelműen kimondja, hogy e versnek nincs köze az Oroszországban történt eseményekhez, hiszen a *Vörös szekér a tengeren* egy héttel a Pétervárott lezajlott ún. „véres vasárnap" előtt jelent meg (Vezér 119.). Ady verse megírásakor még nem tudhatott a Gapon pópa vezette tüntető tömeg elleni sortűzről, a rengeteg halottról, az első nagy orosz munkásmegmozdulás vérbefojtásáról.

S valóban: tévedést, időbeli eltájolódást okozhatott a Julián-naptárt követő, a még meg nem reformált görögkeleti időszámítás és a Gergely-naptár közötti tizenhárom napnyi eltolódás figyelmen kívül hagyása. Az akkor Oroszországban érvényes naptár szerint a „véres vasárnap" jan. 9-ére esett, míg nálunk ekkor már jan. 22-e volt. A magyar sajtó is csak jan. 22-e után tudósít a pétervári megrázó eseményekről. Az időbeli tévedés ellenére sem árt azonban nyomatékosítani azt, hogy Ady már évek óta figyelemmel kísérte az orosz eseményeket, s különösen az orosz–japán háború fejleményeit. (L. erről *A pétervári ágyúmerénylet* c. szignálatlan cikk jegyzetét: AEÖPM VI. 438.)

A fenti, módosítást igénylő értelmezéssel szemben Vezér Erzsébet más konstellációba vonja a verset: „A hazai kaotikus helyzet első izgatott lereagálása egy riviérai élmény emlékképébe ágyazva." (Vezér 119.) Ady első itthon írt cikkeiben kitapintható a hazai idegesség, zaklatottság tudomásulvétele. S ugyanakkor még állandóan visszatérnek a francia, a riviérai élmények. Vezér Erzsébet arra is felhívja a figyelmet, hogy 1906 őszén, következő riviérai tartózkodása idején Ady a versben megjelenítetthez igen hasonló élményéről számol be egy hazaküldött cikkében. Monaco előtt a tengeren „hirtelen egy pompás, vörös hajón fölgyúlnak a lámpák..." (*Riviérai képek.* BN 1906. nov. 2.; AEÖPM VIII. 109–10.) Vezér szerint „ez a látomás, egy messziről jött, lassan kibontakozó vörös lampionos jacht ködképe, alkalmas volt annak a várakozó, vibráló, ideges atmoszférának a megérzékítésére, melybe a Párizsból hazatért Ady hirtelen belekerült". (Vezér 119.) Lehetséges, hogy Adynak már 1904 őszén is volt hasonló élményben része, bár ez korántsem biztos. Vagy legalábbis nem bizonyítható.

A többértelmű, látomásos verset aligha lehet egyetlen mozzanathoz vagy élményhez kötni. Különböző benyomások, motívumok keveredtek benne. Írásaiból tapasztalható, hogy Ady kezdettől fogva igen érzékenyen reagált az örökösen mozgó tengerre, a tenger változásaira, a pálmás partokra. Már első élménybeszámolójában föltűnnek az ilyen képek: „Az azúr tengert száraz, meleg szelek borzolják. Szomorú és nyugtalan a francia Riviéra. Porosak a hatalmas pálmák." (*A Riviéra ősszel.* AEÖPM V. 127.) Vagy ugyanebben a cikkben: „Az ég borús. A tenger nyugtalan, de nyugtalanságában bizonyos ellágyulás látszik. [...] Néhány nap óta csak indulnak innen a hajók, de érkezni nem érkeznek. Nézem a barna színekben mozgó, máskor azúr tengert." (AEÖPM V. 130.) Figyeli, képzeletével követi a tenger felszínének moccanásait, vibrálásait. Erre való Párizsi noteszkönyvének egyik jellemző – távolról a vers víziójával is összecsengő – bejegyzése: „Beaulieunél Nizza mellett a kék, fehér habos tenger, mint a délibáb a fehér tengeren." (AEÖPM V. 195.; a 158. számú bejegyzés.) Ady képzeletének ez a tengertől ihletett különös érzékenysége motiválhatta, magyarázhatta újszerű, erőteljes víziójának. Ehhez nem volt szüksége okvetlenül élményszerű, konkrét látványra.

Ady azonban e víziót nem különös természeti tüneményként eleveníti meg, hanem

erősen átlényegíti társadalmi jelentésű mozzanatokkal. A villódzó képváltásokba bizonyára belejátszott – amiről már volt szó – a hazai választásokat megelőző ideges hangulat is: a vers publikálását megelőző napokban néhány írásában jelentkezik ez a feszültség. (*Szoknyás kortesek, A magyar Boshido.* BN 1905. jan. 12., jan. 13.; AEÖPM VI. 9–10., 10–12.) De érzékelhetően szélesebb háttere is van a versnek, mégpedig elsősorban az 1904 eleje óta folyamatosan zajló orosz–japán háború, amelyről az 1904-es esztendő folyamán Ady többször írt, s amelynek egyik döntő eseménye éppen 1905 elején történt: 1905. jan. 2-án esett el Port Arthur. Méginkább motiváló szerepük lehetett a *Vörös szekér a tengeren* létrejöttében azoknak a gondolatoknak, amelyek Adyt a francia anarchisták s különösen Louise Michel, a forradalmár agitátornő, a párizsi kommün híres hősnőjének működése nyomán foglalkoztatták. 1904 szeptemberében interjút készít vele Párizsban, és elismerő rokonszenvvel jeleníti meg a nagy eszmék amazon megszállottját: „Alig volt jártányi ereje. De útra kelt izgatni a háború ellen. [...] Most az orosz–japán háború rettenetességei kínozzák a lelkét: – Tiltakoznia kell a művelt világnak, főként a munkásvilágnak, e szörnyű embertelenség ellen." Sőt: súlyos betegsége után és nem sokkal a halála előtt is új ábrándokat szövöget még: „De meghalni nem akar ám. Meg akar látogatni néhány afrikai törzset, melyek ideális republikánus és kommunista szervezetben élnek. [...] Akárhogy méri az emberiség a nagyságot, ez a különös nő, akit sokan őrültnek tartanak, közel jár a nagyság hegyfokához..." (*Michel Luiza.* BH 1904. szept. 23.; AEÖPM V. 125–27.) (Talán e fölismeréssel függ össze a költő egyik bejegyzése Párizsi noteszkönyvében: „Minden kor maga állapítja meg a nagyságot s annak mérőmódját. Nekünk nincs jogunk s igazunk a magunk időleges elveihez szabni a korok nagyságait." – AEÖPM V. 192., 119. bejegyzés.)

E motívum beszüremlése a versbe – az „új vezér", az „új Hajnal" s a „vér" képzeteinek vonulatában – már csak azért is valószínű, mert 1905. jan. 10-én Louise Michel meghalt, s Ady ez alkalomból emlékező írásban elevenítette meg különös egyéniségét. S az írás egy-két mondata mintha a vers sejtető, jelképes utalásainak egyik közvetlen előzménye volna: „Nem lehet meghalni. Messze Keleten vér patakok folynak. Nem lehet meghalni! Föl kell előbb lázítani a világot a háború ellen. Ő megy. Harcba áll a háborúval. Meg fogja állítani a zuhogó vért." S az emberiség perspektíváját fölidéző mondatokkal zárul a cikk, miként ennek sejtelmes víziója található a vers záróstrófájában is. Prózában így fogalmaz Ady: „Mosolygott a vörös szűz, s mosolyogva halt meg... Mert boldog lesz ám az emberiség. Lám, már Afrikában, valahol, szeretetben, vadon élnek az ő álma szerint boldog emberek..." (*A vörös szűz.* BN 1905. jan. 11.; AEÖPM VI. 7–8.)

Világ- és hazai helyzet, a Louise Michel megtestesítette emberi várakozások és a riviérai természeti élmények, emlékek szövődtek különös, szétbonthatatlan jelképes egységbe e versben. S ekként persze forradalmas várakozások is kiérezhetők e sorokból.

Irodalom

Horváth 42.; Benedek II. 18–19.; Kovács Győző: Ányos és Ady „piros szekere". It 1958. 152.; Bóka: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 407–408.; Varga 136–38.; Vezér 119–20.; Király I. 332., 513.; Baróti Dezső: Az Értől az Óceánig (A vizek motívumhálózata Ady költészetében). In: Tegnapok és holnapok árján. Tanulmányok Adyról. Szerk.: Láng József. Bp. 1977. (PIM – Népművelési Propaganda Iroda.) 127.; Erényi Tibor: Szocializmus a századelőn. Bp. 1979. 288–89.

317. A cári ágyú filozofál

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. január 22. X. évf. 22. sz. 9. Hírek. – y. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 (1943) 995–96. (Földessy Gyula a Rd-ban nem közölte, csak ebben az 1943-as gyűjteményben „fogadta be" az életműbe, mert szerinte „bizonyosra vehető, hogy a vers Adytól van". Mind a cím, mind a *gőgösen zugott a Néva* „nagyon adysan hangzik".)

Szövegkritika

Alapszövegünk a BN-ból.

Javításunk:

16. A *bölcs ur* elbeszélését záró befejező idézőjelet – amely valószínűen szedési hiba miatt maradt el – kitettük.

Keletkezéstörténet

A ritkább -y szignó ellenére is biztosan és jellegzetesen Ady-rigmus, szokásos „rövid dal" (a BN-nál 1905 januárjában két cikkét is hasonló jelzéssel publikálta: jan. 18-án a *Viribus unitis* címűt (-y.), jan. 19-én a *Combes bukása* címűt (y.) szignóval: l. AEÖPM VI. 20–22., 24–26.; s jan. 25-én ugyancsak -y jellel adta közre a *Noé bárkája* c. rövid dalt). A szerkesztőségi munkába visszatérve Ady eleinte a megszokott beidegzettségek szerint kezdte tevékenységét: cikket, novellát, verset és rövid dalt váltakozva publikált. Az alkalmi versek írogatását rövidesen abbahagyja, de januárban még e téren is aktív.

A rövid dal létrejöttét konkrét esemény magyarázza. A vers publikálása előtti napokban a BH sorozatosan tudósít a forrongó oroszországi közállapotokról: a Moszkva volt rendőrfőnöke ellen elkövetett merényletről (jan. 17-én), a Putyilov-művek munkásainak gyűléséről, az igazgatósághoz intézett fenyegető követeléseiről (jan. 18-án), diáktüntetésekről, sztrájkokról (jan. 20-án).

A BN 1905. jan. 20-i számában részletes közleményt adnak „Kartácsgolyók a cári pár vízkeresztjén" címmel egy különös pétervári eseményről. Több hírforrásra hivatkozva számol be a BN a görög naptár szerint ekkor megtartott vízkereszti ünnepségekről, amelyen az ősi hagyományoknak megfelelően a cári pár is részt vett. A lap közli a hivatalos pétervári táviratot is: „A Vízkereszt ünnep alkalmával, amelyet a cár jelenlétében ma ünnepeltek a Néva vizén, a szokásos díszlövések alkalmával szerencsétlenség történt. A tőzsde mellett felállított üteg egyik ágyújából egy vaktöltés helyett kartácstöltést sütöttek el. A golyók a Néva jegén vágott lék fölé elhelyezett deszkaátjáróig értek. A Téli palota homlokzatának ablaktábláit a kartács-robbanás szétzúzta. Egy rendőr megsebesült." (BN 1905. jan. 20. 8. – Hírek)

A következő nap terjedelmes, részletes összeállításban foglalkozik a lap a történtekkel „A pétervári ágyúmerénylet" főcímmel. (Az e témakörben közreadott híradások élén közölt szerkesztőségi kommentárt Varga József Adynak tulajdonítja, s a kétes hitelű szövegek sorában közre is adja [AEÖPM VI. 292.]. E cikk egyik mondata és a következő nap publikált krokivers között közvetlen rokonságot is észlel [AEÖPM VI. 438–39.].) Ebben az összeállításban további információkat adnak a történtekről: így többek között arról, hogy a kartácsgolyók a cár közelében a már hírtelt rendőrön kívül egy pópát s egy zászlót is eltaláltak. Közlik azt is, hogy pétervári hír szerint a díszsortüzet adó egység tisztjeit és tüzéreit letartóztatták. A BN kommentálja is az eseményeket: latolgatva, hogy szerencsétlenség vagy merénylet történt-e, s annak a meggyőződésének ad kifejezést, hogy nem véletlen balesetről, hanem a cár elleni tudatos akcióról volt szó. (BN 1905. jan. 21. 6.) Ady „cári ágyú"-ja ilyen valóságos események tényeire alapozva bölcselkedik, „filozofál". A konkrét pétervári eseményeken túl a rigmusban többször is utalás található az 1904-ben kirobbant orosz–japán háborúra. *(A cári ágyu-t Napkeleten szégyen érte; – Mért visztek engem Napkeletre?; a céltábla nem japáni.)* E háború során a japánok részéről sorozatos vereségek érték az orosz cári seregeket mind szárazföldön, mind a tengeren. Az utolsó ilyen jelentős esemény a vers megírása előtt, 1905. jan. 2-án az orosz kézen levő Port Arthur erődjének és kikötőjének eleste volt. A japánok ezáltal jelentős előnyhöz jutottak, és a vereségek következtében kiéleződött az orosz cárizmus belpolitikai helyzete. (L. még erről e kötetben a *Vörös szekér a tengeren* c. vers jegyzetét.)

Irodalom

Gereb László: A munkásügy irodalmunkban. Bp. 1961. 122., 158.

318. Noé bárkája

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1905. január 25. X. évf. 25. sz. 8. – Hírek – –y. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-14 (1954) [MParn] II. 561–62. (A Rd-ban még ugyancsak nem közölt s az életműbe csak ebben a gyűjteményben „befogadott" rigmus, amely Földessy jegyzete értelmében „minden valószínűség szerint Ady-vers". Utal *A cári ágyú filozofál* c. verssel azonos betűjelzésre is.)

Szövegkritika

Alapszövegünk a BN-ból.

Javításunk:

22. A *rákok* után a sor végén hiányzó írásjelet értelemszerűen kettősponttal pótoltuk.

Keletkezéstörténet

Az –y. betűjelzés ekkori gyakoribb használatáról l. *A cári ágyú filozofál* c. vers jegyzetét.

1905. jan. 26-án került sor a magyar parlamenti választásokra; e választásokon az addig kormányon lévő, Tisza István vezette szabadelvű párt megbukott, és az 1904. nov. 19-én egyezségre lépett ellenzéki pártok koalíciója aratott győzelmet. A rövid dal e választási eredmények előérzetének jegyében fogant, de már eleve kifigurázza, elmarasztalja a nézeteiben szedett-vedett koalíciót. Érdekes, hogy ez a politikai értelemben használt Noé-bárka-motívum Adynál – bár egy kétes hitelű, szerzőségét eddig még nem bizonyított cikkben – három évvel korábban már fölmerült. Akkor még a Széll Kálmán irányította kormánypárt elvtelen egységének jellemzésére: „Ismertük eddig is Széll Kálmán Noé-bárkáját, de, őszintén megvallva, azt nem mertük még csak elképzelni is, hogy ellenzéki elveket valló, a kormány politikáját elítélő képviselő is tartozhassék a szabadelvű párthoz." (*Széll pártja*. NN 1902. febr. 20.; AEÖPM II. 401.; a cikk jegyzetében utalás a Noé-bárkája ötlet későbbi versbéli fölhasználására: uo. 466.)

Az is lehetséges, hogy a „szabadelvű" kormány hajójának Noé bárkájaként titulált csúfolása-gúnyolása – miként erre a rigmus is utal – nem saját ötlet, hanem szélesebb körben használt gúnynév volt. A rövid dal konkrét politikai utalásokkal van tele, a kormányképes többségre törekvő koalíció bárkájának tarkaságára, bonyolult összetételére vonatkozó célzásokkal. Minderről l. bővebben Ady ekkori, a választásokkal kapcsolatos cikkeit és azok jegyzeteit: *Szoknyás kortesek*. BN 1905. jan. 12.; *Viribus unitis*. BN 1905. jan. 18.; *Találkozás – Rakovszkynál*. BN 1905. jan. 25. (AEÖPM VI. 9–10., 341–42.; 20–22., 345–47.; 30–32., 351–53.)

Magyarázat

Volt egyszer egy hajó, / Tarka népü bárka, ... Noé bárkájának / Címezte, csufolta: ez a Noé bárkájának csúfolt hajdani hajó a korábbi években a parlamentben többségi helyzetben lévő és Száll Kálmán, gróf Khuen-Héderváry, illetve Tisza István gróf miniszterelnöki vezetésével kormányzó Szabadelvű Párt volt. Az 1875 óta hatalmon lévő, a mindenkori kormányt adó párt az 1900-as évek elejére mindinkább válságba került: egyre kevésbé jellemezte a liberális eszmék, illetve az 1867-es kiegyezés kompromisszumos érdekegyeztetés alapjain álló elvi egység. Összetételében igen vegyes képletű – *tarka népü* – volt ez a párt, akadtak közöttük – miként már idézett cikkében Ady írta – régi és új liberálisok, továbbá „agráriusok, merkantilisták, feudálisok, klerikálisok, ultramontánok", sőt olykor függetlenségi, negyvennyolcas nézeteket hangoztatók is. (L. *Széll pártja*. AEÖPM II. 401.) A párt válságát, összetételének elvi zavarait mutatták

különben a belőle kiváló különböző csoportok is. Ady nagyváradi publicisztikája egyébként sokat foglalkozott a kormánypárt és az ellenzék furcsaságaival, elvtelen megnyilatkozásaival. – *Szél-bali özönvíz,* illetve *bal-vizeken:* a parlamentben a kormánypárti, szabadelvű párti honatyák a jobboldali, az ellenzéki, az országos függetlenségi és 48-as párti képviselők a baloldali, balszéli padsorokban helyezkedtek el. Az ülésrendre utaló megjegyzésnek persze átvitt értelmű politikai jelentése is volt: egyfelől a pártban található valódi radikálisokra, másfelől a közöttük ugyancsak meglelhető demagógokra. – *Mokra:* tréfás rövidítés a de-*mokra*-ta szóból. 1867 után a demokrata, különösen a földosztást követelő körök gúnyneve volt; előfordul – többek között – Arany László Délibábok hőse c. verses regényében (IV. ének 40. versszak), Vajda János Jubiláte c. költeményében. (L. bővebben: Komlós Aladár: Mokra. Magyar Nyelv 1956. LII. évf. 4. sz. 472–73.) – *...Hol a hajó? / ... Most a bal-vizeken / Keres Ararátot:* a választási győzelemre összefogó ellenzéki pártok koalíciójáról van szó, amely a korábbi „bárkához" képest *még tarkább sereggel / Száguld vad vizekre. – A régi bárkának / Férgesét kiszedte:* utalás a szabadelvű pártból kivált különböző disszidensek csoportjaira. – *Negyvennyolcas tigris:* a koalíció vezető erejeként jelentkező függetlenségiek nagyhangú szószólóira utal. – *És disszidens fóka:* célzás a szabadelvű pártból kilépett ún. disszidensek csoportjára; vezetőik ifj. gr. Andrássy Gyula és Darányi Ignác voltak. – *Éjszakai bagoly:* a reakciós, klerikális Néppárttra vonatkozó célzás. – *És nemzeti róka:* utalás a gróf Apponyi Albert irányításával a szabadelvű pártból már korábban kivált „nemzeti pártkör" tagjaira, akik még a választásokat megelőzően beléptek a függetlenségi és 48-as pártba. – *Szárnyaló turulok / És csökönyös rákok:* az ellenzéki koalíció ténylegesen haladó és erősen retrográd elemek átmeneti érdekszövetsége volt. Ugyanerre céloz a *negyvennyolcas tőke* s a *filokszera* emlegetésével is. – *Kossuth-Noé:* Kossuth Ferencre (1841–1914), Kossuth Lajos fiára, az országos függetlenségi és 48-as párt vezérére vonatkozik.

319. Jártam már Délen

Megjelenés

Első megjelenés: Jöv 1905. január 29. III. évf. 5. sz. 32–33. – Ady Endre – (*Aréna romján* címmel). – További megjelenés: Szil 1905. február 9. XXIII. évf. 6. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Aréna romján* címmel). (Földessy adata a Szil 1904. márc. 14-i számában való megjelenésről téves: Amt 44.) – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 116–17.; $ÚjV_2$ (1909) 116–17.; $ÚjV_3$ (1912) 116–17.; $ÚjV_4$ (1918) 76–77.; $ÚjV_6$ (1919) 96–97. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 38–39.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A Jöv, illetve a Szil szövegét Ady az ÚjV-be több helyen kisebb-nagyobb módosításokkal vette fel. Az ÚjV egyes kiadásai között csak csekély eltérések találhatók. Legérettebb az $ÚjV_3$ szövege, bár javításra itt is szükség van.

Javításaink:

16. Az *én* után fölöslegesen kitett vesszőt, amely visszatérő szedési hibaként az ÚjV mind az öt kiadását végigkísérte – a Jöv és a Szil helyes publikációjával egyezően – töröltük.
22. Az alapszöveg *úl* szóalakját az $ÚjV_1$ és az $ÚjV_2$ közlésével egyezően *ül*-re javítottuk.
38. Az alapszöveg *ül* szóalakját ugyancsak az $ÚjV_1$ és az $ÚjV_2$ közlését követve *ül*-re módosítottuk.

Szövegeltérések:

Cím: *Aréna romján*	Jöv Szil
2. romoknak,	Jöv Szil
6. Részegit most,	Szil

7. *ḿg*		Szil			
9. Tegnap, – igen,		Szil			
11. *ű́*lt	Jöv	Szil			
13. csitt!...	Jöv	Szil			
16. Oh	Jöv		$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	
Óh		Szil			
rám,	Jöv	Szil			
én,			$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
megyek...	Jöv	Szil			
19. *u*ri	Jöv				
20. *És* tányérjára		Szil			
22. *ű́*l	Jöv	Szil			$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
25. Tegnap, – igen,		Szil			
26. Tegnap, – igen,		Szil			
*ű́*lt		Szil			
31. *K*eletről,		Szil			
32. Poéta volt,		Szil			
33. bukó,	Jöv				
35. rep*ű́*lt,	Jöv	Szil	$ÚjV_1$		
37. mámorral		Szil			
38. *Szállott lejjebb*, hol	Jöv	Szil			
ű́lt a	Jöv	Szil			
*ű́*l					$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
40. *vígan* vág	Jöv	Szil			
[sor alatt:] (Nizza)	Jöv	Szil			

Keletkezéstörténet

A vers is – miként a korábban publikált *Vörös szekér a tengeren* – még a riviérai élmények szülötte. (Ady riviérai tartózkodásának idejéről l. e kötetben a *Három Baudelaire-szonett* c. vers jegyzetét.) Lehetséges, hogy – a Jöv hetilap voltából következő lassúbb közlési üteme vagy az olykor előforduló publikálási késlekedés miatt – a közreadást jóval megelőzően készült, s Ady esetleg félig vagy egészen még Franciaországban befejezte. Ezért is írhatta a vers alá a keletkezés helyét jelölő városnevet a Jöv-ben és a Szil-ben történt publikáláskor.

A „szegény" keletről a déli pompába érkező ember furcsa, ellentmondásos érzése Adynál már Riviérára érkezése első napjaiban megjelent: „Ki is jönne szeptemberi télidőben a sugaras Riviérára? Egy-két bolond ánglius, hóbortos és pénzes jenki és az olyan szegény, kóborgó ördög, mint jómagam." (*A szultána nyomában.* PN 1904. szept. 28.; AEÖPM V. 130.)

A *Jártam már Délen* – miként erre eredeti, első címe is utal (Aréna romján) – Ady egyik nizzai kirándulásának emlékét-élményét is őrzi. A nizzai Aréna romjai alkotják a vers színterét, ahová Ady a múlt és jelen árnyait megidézi. E romok Nice-Cimiez-ben, Nizza kellemes éghajlatú s újabban elegáns, arisztokratikus negyedében találhatók, a várost átszelő Paillon patak jobb partján, a Nizzát körülvevő dombok övezetében. Cimiez-t a római hódítók építették ki először. Persze időben csak később, mert eredetileg a görög hajósok-kereskedők létesítettek az i. e. 350 táján Nizza mai óvárosa helyén egy kis települést kikötővel. A rómaiak városkája e fölött, ettől észak-nyugatra épült. Ekkor Cimiez-t a rómaiak jobban fejlesztették, mint amilyen az ős-Nizza volt: erre vall az is, hogy az arénát 4000 nézőt befogadására alkalmasnak építették. A barbár és szaracén betörések következtében azonban a római város elpusztult, csak romjai maradtak meg.

Ady bizonyára megkedvelte ezt a helyet, pontosabban a „művészi színteret", mert második franciaországi tartózkodása idején újra eljött ide, illetve egy elmélkedő beszélgetés színteréül választotta a hajdani aréna romjait. Így idézi meg ezt a történelem nyo-

mait őrző atmoszférát: „Antik és sötét boltjai alatt jártunk Gallienus császár arénájának. Doh, penész és emlék mindenütt. Egy-egy szelelőlyukon bekandikált hozzánk Olaszország heves napja. Hideg kőre ültünk, s néztük a bestiák üregét..." (*A mai Aréna.* BN 1906. nov. 3.; AEÖPM VIII. 111.; l. még e cikk jegyzetét: uo. 443.)

Magyarázat

Gallián felesége: Ady Gallienus római császárra (uralkodott: 254–268) utal.

Irodalom

Babits levele Kosztolányihoz: BJK lev. 112.; Halász: NA 104–07., 109–10.; Szabó R. 75.; Király I. 218., 279., 475., II. 69–70.

320. Búcsú Siker-asszonytól

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. február 2. X. évf. 33. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 49.; AH (1908) 71–72.; $ÚjV_2$ (1909) 49.; $ÚjV_3$ (1912) 49.; $ÚjV_4$ (1918) 34–35.; $ÚjV_5$ (1919) 41. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 17–18.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_2$-ből. A BN szövegét több helyen módosítva vette fel Ady az ÚjV-be. A kötet egyes kiadásai között csak apróbb eltérések találhatók. Részben a BN publikációját követi az AH. A legkevésbé hibás – egyetlen címbéli javítást kíván – az $ÚjV_2$-ben megjelent szöveg.

Javításunk:

Cím: a *Búcsu* következetlen, század eleji egyenetlen helyesírású alakját *Búcsú*-ra változtattuk.

Szövegeltérések:

Cím: Bucs*u*	BN	
Búcs*u*	$ÚjV_1$ AH $ÚjV_3$ $ÚjV_4$	$ÚjV_5$
Siker asszonytól	$ÚjV_3$ $ÚjV_4$	$ÚjV_5$
1. kellek...	BN	
J*ő*jjön	AH	
2. v*i*gan	BN	
4. J*ő*jjenek	BN AH	
5. J*ő*jjenek	BN AH	
6. J*ő*jjenek	BN AH	
9. k*í*náltam	$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
10. Vénleánykodtam...	BN	
Pfuj!	BN	
van...	BN	
12. vad*i*tó	BN	
16. [új strófát kezd]		$ÚjV_5$
*U*ri	BN	
17. M*i*g		$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
h*i*va	BN	$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
18. hisztérika,	BN	

19. cenkek... BN
öröm! BN
20. együtt?... BN
Nem, nem! BN
Köszönöm!... BN

Keletkezéstörténet

E versben Ady már régebben érlelődő gondolatát fogalmazza meg személyes tónusban és a volt ellenzéki pártok 1905. jan. 26-án aratott választási győzelme nyomán keletkezett kiábrándult hangulatában. Először 1901-ben találjuk nyomát ama fölismerésének, tapasztalatának, hogy tehetség és siker korántsem kölcsönhatásban lévő fogalmak: „Úgy kell lenni, hogy örök törvények szerint *a siker mindig a középszerűséghez szegődik*. A kiválóságok sikere abnormális s valahányszor igazi kiváló ember láncolta magához a sikert, ebből az erőszakból előbb-utóbb tragédia lett. [...] (*A bétről*. NN 1901. okt. 6.; AEÖPM II. 233.) Jó másfél esztendővel később már nem ennyire általánosságban, hanem személyesebben, újságírói tapasztalataiból származó keserű szájízzel elmélkedik a hazai közállapotoknak tisztességes emberi erőfeszítést és sikert egymással szembeállító tényein: „És nem belőlünk lesznek a képviselők, a miniszterek, kormányzó nagyurak, de azokból, akik a mi vérünk árán s a mi arcunkat csak maszkolva, a mi tollunkat megbecstelenítve, a mi szent őrületeinket meg nem értve történetnek előre... Mi maradunk, akik voltunk, míg összetépve le nem roskadunk akkor is a hitben, hogy az emberek, a bennünket lenézők és a bennünk reménykedők megváltásán dolgoztunk..." (*Levél az apámhoz*. NN 1903. márc. 1.; AEÖPM IV. 44–45.)

Néhány héttel e verse létrejötte előtt – a választásokat megelőző rossz előérzete jegyében – fogalmazza meg a maga értékrendjének és a hazai elvárásoknak ellentétes tendenciáit. Lesújtó véleményét és undorát a választások előkészületeinek légköréről, mintegy előlegezve versének érlelődő gondolati „fedezetét": „Ne legyen az a társadalmi értékmérő, ami kipróbált erejű, biztos kultúrájú országokban szokott lenni. Arra bízzuk a cselekvést, aki legjobban tud kiabálni. [...] Az érdektelenséget ki kell csúfolni. Játszani kell a siralmas nemzeti hiúság s még siralmasabb nemzeti instruálatlanság hangszerein. Üvöltve üdvözölni a sikert, ha gonosz, észre sem venni, ha igaz... [...] A siker, a siker... Hát választanak itt most [...] Milyen lesz a kaszinók Magyarországa [...] És mindezek alatt, ott lent, hova a kaszinók ablakaiból nem lehet látni s nem szokás legfeljebb vokshorgászás céljából nézni: ott vergődnek a milliók tömegei." (*A magyar Boshido*. BN 1905. jan. 13.; AEÖPM VI. 11–12.) Mindeme motívumok együttesen játszottak közre a vers olcsó érvényesülést elhárító és a pillanatnyilag kínálkozó alternatívákat elutasító lírai gesztusában.

Magyarázat

cenk: hitvány alak

Irodalom

Benedek II. 260.; Makkai 19.; Barta 290.; Földessy: Amt 34.; Király I. 141., 184., 201., 203., 236., II. 14., 96.

321. Ima Baál istenhez

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. február 5. X. évf. 36. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Könyörgés Baál istenhez* címen). – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 29–30.; ÚjV$_2$ (1909) 29–30.; ÚjV$_3$ (1912) 29–30.; ÚjV$_4$ (1918) 21–22.; ÚjV$_5$ (1919) 26. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 12–13.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. Ady az első publikáció szövegén az ÚjV-be való felvétel előtt a cím s a 17. sor kivételével jobbára csak központozás és ékezés tekintetében módosított. Az ÚjV$_3$ egyes kiadásaiban csupán minimális szövegváltozatok lelhetők: főként szedési hibákból eredően.

Szövegeltérések:

Cím: *Könyörgés* Baál	BN				
3. kárhozóra...	BN				
4. Hisz'	BN				
6. titán...	BN				
párom,	BN				
8. *Bus*	BN	ÚjV$_1$	ÚjV$_2$		
üszke.					ÚjV$_5$
9. Szomor*u* szem*ü*,	BN				
nagyszomj*u*,	BN				
büszke.				ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
11. H*jah*, [sh]			ÚjV$_2$		
csók*u*,	BN				
12. B*i*borra	BN				
ném ber...	BN				
13. Oh	BN				
kegyelmével!	BN				
15. Ford*i*tsd	BN				
arcod...	BN				
16. harcolnék...	BN				
17. Tudok *élni alázva*,	BN				
18. reál Királynő	BN				
20. gályánk,	BN				
24. aranysz*i*ved				ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
25. Összeszorulna...	BN				
26. *u*szó,	BN				
27. Oh	BN				
arany, *óh* hullna egyre...	BN				

Keletkezéstörténet

Miként erre Földessy Gyula figyelmeztet, e költemény „a Pénz-motívum első verse – a hajó-motívummal együtt". A pénz-képzet halványabban fölbukkan az *Egy éjszaka konflisban* strófáiban is, de sorozatban az 1905-ös esztendő verseiben jelentkezik. (E versen kívül még a *Sóhajtás a hajnalban*, a *Harc a Nagyúrral*, *A sárga láng* c. versekben – Földessy: Amt 32.) A pénz hozta lehetőségeknek, sőt hatalomnak problémája Adyt már igen korán foglalkoztatta. Öccsének írt nyílt levelében a pénz vonzásához igazodó élet elvét ajánlgatja: „Ma már legabsztraktabb: a pénz. Ez lobogjon kékes lidércfénnyel előt-

ted, míg tanulsz. Nemesebb ambíciód ennél nem lehet. Az élet egyetlen célja az élhetés, élni pedig csak pénzzel lehet..." (*Levél.* Sz 1900. jún. 22.; AEÖPM I. 282.) Később már személyesebben és ellentétes érzések szorításában ragadja meg e témát: „...az élet törvénye, célja és eszköze a pénz. Kidülled a szem a pénz vágyától... És így nő a szívekben az irigység és a gyűlölség. Ha valahol ifjúságot és vagyont látunk egyesülni, az irigységnek kettős haragú láváját ontja a szívünk." (*A hétről.* NN 1902. aug. 3.; AEÖPM III. 121.)

Párizsi élményeinek egyik megrázó rádöbbenése volt a pénz démoni hatalmának tapasztalása: „...itt a pénz zakatol. A pénz zuhog, csillog, liheg és ujjong itt. A pénz, mely a keveseké, a boldogoké, az erősöké. A másoké... A pénz, a pénz..." Személyes közelségből érzékeli, hogy „itt, hol zuhog az élet, a fény, a pénz, nincs állandósága semminek, aminek pénzértéke nincs". (*A pénz esetei.* PN 1904. máj. 12.; AEÖPM V. 53.)

Fokozottan szenvedte meg a „kisemmizettség" alapszituációját a Riviérán, amikor a szerencsejátékokkal próbálkozott: „Zúgott a tenger, s ostoba zúgása nem volt kellemesebb a kaszinói nagy játszóterem lármájánál. Én ott ültem búsan, fáradtan a parkban, a híres galambház előtt. Irigykedtem a galambokra, melyeknek jó dolguk van ilyenkor még Monte-Carlóban, s melyektől nem nyerik el éhen-szomjan gyűjtött pár aranyukat." S a monte-carlói játékkaszinó igazgatójának, Blanc úrnak tesz szemrehányásokat a sikertelen rulett-kísérletért: „Miért is voltam én olyan letörött a galambház mellett? Blanc úr, Blanc úr, sohse okoztak még önök nagyobb fájdalmat, mint nekem. Miért is nem hagyták nálam azt a pár rongyos aranyat?" (*A szultána nyomában.* PN 1904. szept. 28.; AEÖPM V. 131–32.) Néhány héttel a vers publikálása előtt pedig éppen a pénz birtoklásának és az illúziók szerepének összefüggéseire tapint rá: „Pénzzel le lehet vetkeztetni mindent. Le lehet szedni minden fátylat a világról. Fátyol nélkül, illúzió nélkül pedig igen-igen keserves élni. Tessék elhinni." (*Az ő életük.* BN 1905. jan. 14.; AEÖPM VI. 15.)

A vers mitologikus jellegét Ady a lírai énnek a távoli múltba való visszaképzelésével teremti meg. Baál isten alakjának – akinek nevével, fogalmával a Bibliában is találkozhatott – ilyenfajta „aranyosztó" értelmezése – tudomásunk szerint – egyéni lelemény. Baál a föníciai-kánaáni mitológia Jamm és Mót mellett egyik főistene, míg azonban ez utóbbiak a tenger, illetve az alvilág urai voltak, addig Baál az ég és föld ura. A neve tulajdonképpen nem tulajdonnév, hanem az isten valódi személyét, nevét elrejtő megszólítás. A társaival szemben győzedelmeskedő Baál a föníciai-kánaáni mitológia központi istene, akit leginkább hatalmas és félelmetes viharistenként ábrázoltak.

Ady *Minden-Pénzeknek trónjá*-ra ültette: a kereskedő föníciaiak főistenéből az arany bálványát, a pénz mitikus hatalmasát alkotva meg. Részben a római mondakörhöz csatlakozik, részben azonban föníciai összefüggéseket is érint Ady Léda *Didó királynő*-ként való megidézésével. Hiszen a Vergilius Aeneise iránt szenvedélyes szerelemre lobbanó Didó a föníciai Türosz királyának lányaként hazájából menekülve Karthágó megalapítója lett. E mitologikus hangvételt erősíti a vers szövegének néhány biblikus reminiszcenciája. *Hisz én mi vagyok? Féreg.* – írja Ady: e fordulat ószövetségi eredetű. (L. „De én féreg vagyok s nem férfiú; embernek csúfja és a nép útálata" – Zsoltárok könyve 22: 7.) *Én harcolnák. Megharcolnám a harcot* – állítja Ady, s ez Pál apostol egyik levelének alábbi passzusára emlékeztet: „Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam." (II. Timóteushoz írt levél 4:7.)

Irodalom

Benedek II. 206.; Hatvany II. 303–05.; Makkai 59–60.; Schöpflin 65–66.; Szabó R. 81.; Barta 281–84.; Vezér 171.; Király I. 283., 364., 378., 380., 412., 425., 474.

322. Találkozás Gina költőjével

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. február 19. X. évf. 50. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Találkozás az erdőn* címmel.) – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 63–64.; $ÚjV_2$ (1909) 63–64.; $ÚjV_3$ (1912) 63–64.; $ÚjV_4$ (1918) 42–43.; $ÚjV_5$ (1919) 53–54. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 22.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A BN szövegét kisebb központozásbéli és ékezési változtatásokkal vette fel Ady az ÚjV-be. Legérettebb az $ÚjV_3$ publikációja.

Javításunk:

13. Az alapszöveg *Hahó* szava után a BN és az $ÚjV_2$ közlését követve kitettük az elmaradt vesszőt. Egyébként e többször is előforduló szó után az alapszövegben mindenütt máshol vesszős található.

Szövegeltérések:

Cím: Találkozás *az erdőn*	BN			
2. Zugó	BN			
3. erdő,	BN			
9. felzendül	BN			
*i*haros	BN			
10. vakít	BN			
11. nagyszerű				$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
13. Hahó		$ÚjV_1$		$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
él!	BN			
16. enyém!	BN			
17. zug	BN			
18. Léda!	BN			
19. Léda!...	BN			
22. [új strófát kezd]				$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
27. Bus	BN			
zug.	BN			
28. őrület-éj!	BN			
31. zug	BN			
sorsot-hirdetőn	BN	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	
39. homlokomon...	BN			

Keletkezéstörténet

Színes és a benne foglalt konkrétumokat illetően hitelesnek tűnő leírását adja a vers létrejöttének Révész Béla abban a beszélgetésben, amelyet a harmincas évek második felében Kárpáti Aurél folytatott vele. Elmondja, hogy Adyra „rendkívül jellemző, hogy alig két-három hete van itthon, már megírja programadó versei közt a legkifejezőbbek egyikét: a *Találkozás Gina költőjével*" címűt. Révész pontosan adta meg a vers megjelenési dátumát a BN-ban, és a tényeknek megfelelő az az állítása is, hogy a költemény „egyedül, magánosan, minden más vers kísérete nélkül" jelent meg. (Bár az 1905-ös év első hónapjaiban Ady jobbára még egyenként közölte a BN-ban a verseit, csak később, néhány hónap múlva alakult ki az a „publikációs szokás" a lapnál, amelyre a közös főcím alatt közreadott két vagy három vers együttes közlése volt a jellemző.) Pontosításra szo-

rul Révésznek az időpontra vonatkozó megállapítása: a vers megírása, illetve publikálása idején Ady nem két-három hete volt itthon, hanem már több mint egy hónapja érkezett meg Párizsból Budapestre: első itthon írt cikke, a Michel Lujza halálára készült nekrológ a BN 1905. jan. 11-i számában jelent meg. (*A vörös szűz.* AEÖPM VI. 7–8.)

A továbbiakban a „szemtanú" bennfentességével emlékezik Révész a történtekre: „A vers eredeti címe *Találkozás az erdőn* volt. Onnan tudom, mert Ady ezt a verset ott írta mellettem a Három Holló fülkéjében. S ezzel kapcsolatban nem árt rámutatni egy tévedésre sem. Többen megírták, hogy Ady figyelmét Vajda Jánosra tulajdonképpen a két Palágyi-testvér, illetve Mikes Lajos hívta fel. [...] Az igazság azonban az, hogy az első Vajda-verset még azelőtt írta, mielőtt a Palágyiakat és Mikest megismerte volna. Mondom, első párizsi útja után alig párhetes itt-tartózkodása alatt, mintegy a programadás során születik meg ez a vers, amellyel Ady odaköti magát Vajda Jánoshoz. Tehát nála spontán feltörő, belülről jövő megnyilatkozás volt a zordon, magános Montblank-emberrel való rokonság-vállalás. Ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy Ady már első éjszakai barátkozásaink során sokat beszélt nekem Vajdáról és Csokonairól. Én is szerettem Vajdát, – ebben is találkoztunk. Sőt, ami nékem ritkaságszámba ment: több versét kívülről tudtam. A Három Holló fülkéjében különösen Az üstökös-t recitáltuk ott együtt Adyval, mígnem néhány nap múlva megszületett a *Találkozás Gina költőjével...*" (Kárpáti Aurél: Ady Endre a „Három Holló"-ban. Beszélgetés Révész Bélával a modern Pilvaxról, ahol Ady legszebb verseit írta. Emléktábla örökíti meg a „Repülj hajóm" születési helyét. Magyar Újság (Pozsony) 1937. szept. 5. 202. sz. 7.; PN 1937. szept. 8. 204. sz. 14.; Révész emlékező mondatait a PN nyomán idéztük, a napilapoknál szokásos tipográfiai kiemelések mellőzésével.)

Ady Endre különös érdeklődése, vonzalma Vajda János iránt – saját vallomásai szerint is – már a zilahi kollégiumban kialakult. 1903-ban úgy ítéli meg, hogy személyisége, írástudói-költői karaktere megformálódásában többek között a Vajda-hatásnak is meghatározó szerepe volt. Arról mereng, hogy másként igazodott volna a sorsa: „Ha Kincs Gyula nem közli le az első versem a ‚Szilágy'-ban! Ha Both István nem velem olvastatja fel a világ legszebb versét, azt a tavaszról zengő Vajda-verset!" (*Itthon vagyok.* Szil 1903. nov. 26.; AEÖPM IV. 183.; a cikk jegyzetében: „Vajda János Tavasz felé c. költeményéről van szó." [Uo. 444.] A hatás, az indíttatás emlékének maradandóságára vall, hogy Ady később is nyomatékkal tért vissza rá: „Dr. Both István Vajda Jánossal össze-visszaturbálta a lelkemet, és uszított." (*A „Szilágy" bűne.* Szil 1908. máj. 14.; AEÖPM IX. 218.) Majd a Nyugat Ady-számába, Fenyő Miksa kérésére írott önéletrajzában is említi, hogy „Goethe Tassója s Vajda János hódítottak meg a versnek később." (*Önéletrajz.* Ny 1909. június 1.; AEÖPM IX. 343.) Érdekes, hogy már a korabeli sajtóban akadt olyan vélemény, amely Ady Endre törekvéseit Vajda János költői örökségével hozta kapcsolatba. Ady 1905. febr. 26-án olvasta fel a szegedi Dugonics Társaság ülésén az *Egy párisi hajnalon* c. költeményét. A felolvasó ülésről készült sajtóbeszámolók egyikében állapítja meg Adyról az ismeretlen szegedi újságíró, hogy „Vajda János iskolájához tartozik, de azért teljesen eredeti, választékos és ötletes". (A Dugonics-Társaság felolvasó ülése. SzHlr 1905. febr. 28.; l. erről bővebben e kötetben az *Egy párisi hajnalon* c. vers jegyzetét.)

A versben szinte szétválaszthatatlanul fonódnak egybe Ady ekkori életének, gondolat- és érzelemvilágának különböző meghatározó mozzanatai. Ez időben válik különösen nyomatékossá írásaiban a „magyar árvaság" gondolata: az a felismerés, hogy a kiválasztottak, a tehetségesek sorsa fokozottan tragikus a magyar viszonyok között. Csokonai halálának századik évfordulója alkalmából írott szignálatlan s ezért „kétes hitelű"-nek minősített, bár jellegzetesen rá valló cikkében így mereng: „Boldog nyugati országoknak minősített, bár jellegzetesen rá valló cikkében így mereng: „Boldog nyugati országokban a nagyok emlékét nem tolja félre a jelennek semmi emóciója. Nálunk még a halott poéták is hamupipőkék." S mindezt azért tartotta szükségesnek megjegyezni, mert Vajda mellett már igen korán vállalt másik költőőse évfordulójának megünneplését az év elején tartott parlamenti választások miatt későbbre halasztották. Majd a maga elődjé-

vel azonosuló, őt rezignáltan szólongató módon így zárja rövid glosszáját: „Álmodj, ha vannak ott lent álmok, nagyon szép álmokat s új századokat, Csokonai Vitéz Mihály, ki száz évvel ezelőtt olyan fáradtan, szomorúan, magyar zsenihez illően roskadtál sírodba..." (*Csokonai*. BN 1905. január 29.; AEÖPM VI. 296.) Hasonló módon töprengmeditál egy néhány hónappal későbbi kis cikkében arra a hírre, hogy Vajda Jánosnak szobrot terveznek fölállítani Vaál község főterén. Ez a „méltatlanul" csak egy másik írás jegyzetében közreadott, bár egyértelműen Ady tollára való lírai hangolású glossza nem előzménye a versnek, hanem magyarázata, prózai kifejtése a költemény sejtelmes víziójának, miként erre a gondolati összefüggésre a vonatkozó prózai kötet sajtó alá rendezője is utal. Ady ekkori Vajda-szemlélete szempontjából érdekes és érdemes e glossza néhány jellemző mondatát idézni: „Hogy szobrot fog kapni Vajda János, ez a néhai magános férfi, ez a melegséget és magasságot magános sasként beszárnyaló nagy magyar poéta, ez a montblanc-ember, ez a nagy társtalan, kinek életéből legpanaszosabban sötétül ki a magyar tragikum. Nagy volt és egyedüljáró." Egyébként stílustalannak és Vajda nagyságához érdemtelennek ítéli a falu főterén állítandó emléket, mert szerinte „csak *a vaáli erdőben állhat a szobra*. A vaáli erdőben, amelyet olyan csodálatosan megénekelt s ahová ő úgy vágyott »pihenni, csak pihenni«. Első eset volna végre, hogy szépen, megértően, megilletődötten emeljünk szobrot s oda, ahova ez a szobor szinte beszélve kínálkozik." (*Vajda János szobra*. BN 1905. május 6.; AEÖPM VI. 397.; utaló jegyzet uo. 396.)

Bizonytalanná és nyugtalanná vált a Párizsból való hazatérést követő több mint egy hónap folyamán a kapcsolat Lédával is. Már egyik 1905 januárjára – feltehetően a hónap közepére, tehát budapesti tartózkodásának első tíz napjára – datálható levelében zaklatott lelkiállapotáról ír Brüll Adélnak Ady: „...nem kaptam s nem is kaphattam még magától választ. De nekem szörnyű éjszakáim vannak, nem alszom már egy hét óta. Egy-egy kis félálomban maga jön, mindig maga, elém. Minden fáj, amiben csak nem volt részem a maga életéből. [...] Csak mehetnék, csak tíz percig láthatnám már magát. [...] S maga olyan rossz hozzám olyankor, ha képzeletben, hallucinációban eljön. Mintha csak igaztalan vádjaiért akarna büntetni." (AEl I. 161.) Majd egy későbbi, ugyancsak januárra keltezhető levelében így faggatja és kérleli Brüll Adélt: „Édes Jóm, Mindenem, – ugye nem felejt el, ugye megtart engem? Alig tudom egyensúlyban tartani a lelkem. [...] Ugye nem a szabadságot érzi azáltal, hogy én nem vagyok ott? Óh, tartson meg engem." (AEl I. 162.) Az asszony tartós hallgatása szinte gyanakvóvá, rögeszmévé teszi Adyt, s az Adéllal szembeni „vádját" egyre fokozottabban hangoztatóbbá. Ez derül ki a februárra – minden bizonnyal a hónap első napjaira – időzíthető újabb leveléből: „...hogy van, hogy érez, mit csinál? Jár ki sokat, látom Dodó leveléből. Akkor is künn volt, mikor azt Dodó írta. Hát fölszabadulást érez, hogy én eljöttem? Ne haragudjon." (AEl I. 162.; Dodó: Diósi Ödön családi beceneve.) Nyugtalansága olyan mérvű már, hogy nem tudja magában tartani, Adél húgának, Brüll Bertának kikövetkeztethetően 1905. febr. 5-én írott levelében is említést tesz róla: „Adéltól nem jött egy sor sem még. Talán őrült is, hogy eljöttem. Dodó írt egy levelet. Akkor is künt járt valahol Adél. Nagyon szerencsétlennek érzem magamat." (AEl I. 163.) S mint egy kétségbeesett sikoly tetőzi be ezt a zaklatottságot a Budapestről 1905. febr. 6-án Párizsba Adélnak küldött sürgöny: „Istenért, mi van? Írjon vagy sürgönyözzön." (AEl I. 163.)

S amikor már közel egy hónapja csak a csönd válaszol Párizsból Adynak, a költőben is megindul a valóságos Adéltól eltávolodó, az asszony emlékét poetizáló lelki folyamat. Brüll Bertának számol be erről 1905. február első felére datálható levelében: „Dodó egy levelén kívül semmi sem jön Párisból. Tudtam én ezt. Adél eléggé elárulta, hogy ő fölszabaduláshoz jut, ha én eljövök. Sejtem is már, mit kell nekem tenni. Megőrizni a régi Adélt, az enyémet, a mostanitól." (AEl I. 163.) Majd rekonstruálhatóan február első harmadában mégis érkezett Brüll Adéltól Adynak levél, amellyel azonban a költő igen elégedetlen. Írja is Brüll Bertának teljes rezignációval: „Jött Adéltól egy levél. Egy erőltetett, üres. Csak éppen, hogy írjon. Leszámolok mindennel." (AEl I. 164.) Néhány nap

múlva Brüll Adélnak is válaszol, eléggé keményen, szemrehányóan, kertelés nélkül. Már a megszólítás szokásos formulái közé odaiktatja a fájdalom szólamát: „Édes Mindenem, Szomorúságom, maga írt nekem, hogy írjon éppen. Akkor, mikor úgy vártam egy szót, ami a szívéből jön. [...] És – Maga ír egy udvarias levelet. Rosszul mondom: egy csinált levelet. Ne haragudjék. [...] Ha még volna egy kis erőm, meg kellene feszítenem, hogy megtartsam az én Adélom alakját, s pusztuljak el evvel a képpel. A régi, nagy, óh, nagy illúziók rongyaival. Hiszen mondta is maga: – Csak nem leszek bolond, hogyha maga elmegy..." S lemondó sértettséggel fejezi be a levelét: „... ezer csókkal csókolja a legdrágábbat, az én régi Adélomat, az ő szegény semmije." (AEl I. 165.) A Léda-szerelem tragikus felhangjai, az ismerten elvonatkoztatott Gina-vonzalommal történő párhuzamosítás mögött az érzelmi meghurcoltatásnak, a tehetetlen lebénulásnak ilyen örvényei rejlenek.

Király István hívta fel a figyelmet arra, hogy e vers létrejöttében fontos szerepe lehetett Ady érmindszenti, február első felében történt hazalátogatásának is. (Király I. 144. jegyzetei: I. 735.) Brüll Bertának írja február elején – feltehetően febr. 10-én, pénteken megkezdve és 11-éről 12-ére, szombatról vasárnapra virradóan, éjjel fél 2-kor befejezve a levelet –, hogy „haza talán vasárnap utazom". Majd másnap folytatva, ama mondatok után, amelyekben Adél „erőltetett, üres" levelének érkezését hírleli, közli: „Most reggel utazom haza, az anyámmal beszélek, kimegyek Szentpétervárra." (AEl I. 164.) Febr. 15-én, szerdán pedig már – néhány nappal verse megírása, publikálása előtt – cikkben idézi föl látogatása emlékét „a kis, sanyarú falu"-ban, az „eldugott, messze, oláh–magyar erdélyszéli faluban, ahol ilyenkor februárban búzakenyérről álmodnak gyönyörű álmokat téli zivatar muzsikája mellett sovány, éhes kunyhó-lakók". Érthető a több, mint egy esztendeje szülőföldjétől távol lévő, Párizst és Napfényországot megjárt költő megrendülése: „...zokogó lélekkel gondolunk [...] arra a kis erdélyszéli falura, amely nekünk szülőfalunk, ahová néha szerettünk bemenekülni erőt szedni, élőket hallani s temetőt nézni". S döbbenten érzékelheti, hogy az egyszerű nép körében is mennyi várakozás, illúzió kíséri a volt ellenzéki koalíció választási győzelmét (l. erről e kötetben a *Noé bárkája* c. vers jegyzetét) és esetleges eljövendő kormányra kerülését, ígéreteinek beváltását. (*Jön a „Terület"*. BN 1905. febr. 15.; AEÖPM VI. 56–58.; jegyzetei: 364.) A történtekre, otthoni látogatására és zaklatott lelkiállapotára a következő héten, febr. 22-ére datálható levelében utal vissza Brüll Bertának: „otthon voltam alig másfél napig. Úgy örültek nekem, hogy majdnem a szívem szakadt bele. De meg is döbbentek lesoványodásomon és kétségbeejtő, nyugtalanító neuraszténiámon. A szentpétervári tervvel előálltam, de olyan sírás tört ki, hogy megijedtem, s egyelőre ígéretet tettem: maradok." (AEl I. 166.) Méltán tölthette el Adyt a Vajdával azonosuló magányosság- és árvaság-érzés.

Már a vers utóéletéhez tartozik: 1908. szept. 29-én szavalta el Nagyváradon a költő több művével együtt e verset Emőd Tamás. „A váradi Városháza dísztermé"-ben Léda is „ott ül... az első sorban... Ránéz Adyra, ki mellette ül... Tekintetük egybeforr." (AL-né 85–86.; l. még Dénes: Akkor... 202.)

Irodalom

Hatvany II. 255–57.; Bóka: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 408–09.; Varga 198.; Király I. 144–46., 399.

323. Vén faun üzenete

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. március 12. X. évf. 71. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 41.; ÚjV$_2$ (1909) 41.; ÚjV$_3$ (1912) 41.; ÚjV$_4$ (1918) 28.; ÚjV$_5$ (1919) 34. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 15.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_4$-ből. A BN-béli publikációt Ady kisebb módosításokkal vette fel az ÚjV-be. Viszont az ÚjV három első kiadásába ritmus- és strófaképletet zavaró szedési hiba csúszott be a 16. sorba: a helyes *reám* helyett *rám*. S így a jambusi kilencesnyolcas-kilences építésű ritornell az utolsó strófában „megbiccen". Tetézi ezt az $ÚjV_3$ 13–15. soraiban bekövetkezett zavaró sajtóhiba: a kezdőbetűk keveredése. Ezért választottuk szokásunktól eltérően – mert az 1918-as kiadás esetében aligha beszélhetünk az ultima manus elvének érvényesüléséről – alapszövegnek az $ÚjV_4$ publikációját. Így viszont néhány ponton a korábbi kiadások pontosabb szövegközlését követve javításokat kellett eszközölnünk.

Javításaink:

7. A *már* szó után – minthogy a következő 8. sor szövege közbevetés – vesszőt tettünk.
8. Az alapszöveg *utasa* és *én* szavai után a hiányzó vesszőt – az $ÚjV_3$ szövegközlésével egyezően – kitettük.
11. Az alapszöveg *könnyü* szóalakját – az ÚjV korábbi három kiadásának szövegközlését követve – *könnyű*-re változtattuk.
18. A *faunom* után az $ÚjV_3$ közlésével egyezően a vesszőt kiraktuk.

Szövegeltérések:

1. Bus	BN					
2. Apolló, *ki* faun-mezű:	BN					
7. utamba'	BN					
már	BN	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	$ÚjV_3$	$ÚjV_5$	
8. utasa én	BN	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$		$ÚjV_5$	
11. röpítné	BN					
könnyü	BN				$ÚjV_6$	
12. felé... És... és...	BN					
13. *C*j [sh]				$ÚjV_3$		
14. Dsókom [sh]				$ÚjV_3$		
15. *U*e [sh]				$ÚjV_3$		
16. majd rám		$ÚjV_1$	$ÚjV_2$	$ÚjV_3$		
18. „Csuf	BN					
faunom	BN	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$		$ÚjV_5$	

Keletkezéstörténet

Verse születésekor, publikálásakor Ady már két hónapja elhagyta Párizst, Lédácát. Több jelből arra következtethetünk, hogy az elválás korántsem harmonikus, kiegyensúlyozott hangulatban történt. Ady hazatérése után Brüll Adél több mint egy hónapon át még csak nem is ír a költőnek, aki különböző könyörgő és szemrehányó levelekben próbálja Lédát más belátásra bírni. Végül Léda valóban ír, de csak egy eléggé formális, Ady szerint „udvarias" levelet, amely miatt Ady sértetten felháborodik, és minden eddiginél bántóbb módon válaszol az asszonynak. (L. erről bővebben az előbbi, *Találkozás Gina költőjével* c. vers jegyzetét.) Kettőjük feszült helyzetéről, az Adélnak küldött bántó levélről 1905. febr. 22-ére keltezhető levelében tudósítja Brüll Bertát: „Mindenesetre sokszor vagyok beszámíthatatlan és szegény Adélt most úgy bántottam egy levelemben, hogy megérdemelném, mindörökre elfelejtsen." (AEl I. 166.) Majd február vége felé panaszolja Diósi Ödönnek, hogy „ti nem írtok". S külön szemrehányást továbbít Lédának: „Add át kézcsókomat őnagyságának. Hála Istennek ő nagyon jól érezheti magát. Ezt következtetem hallgatásából." (AEl I. 167.) Léda némasága és hiánya fölkavarja Adyt, s a két korábbi, szerelmi mondandóját a pénz-, illetve az ugar-motívummal összekapcsoló verse *(Ima Baál istenhez, Találkozás Gina költőjével)* után most közvetlen vallomással fordul Lédához. E vers csak címében rokon a Me-ben közölt, 1902-es *Vén faun*

dala c. verssel, szellemiségében teljesen eltérő. Míg a korábbi verset a hellén-pogány világ utáni sóvárgás jellemezte, addig e költeményben a görög mitológia mozzanatait Ady csupán jelképes mondandója eszközeiként használja. Igazi, csak Léda-ismerte, apollói (költészet-isteni, napisteni) valóját a világ előtt faun-mez takarja. S e klasszikus jelképiséget stílusosan teljesíti ki Ady Homéroszra emlékeztető nyelvi fordulata: *Testem röpítné könnyű szél | Hádesz felé.*

Irodalom

Hatvany II. 291–92.; Barta 279–80., 288.; Király I. 441., 445–46., 463., 525.

324. A márciusi vénekhez

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. március 15. X. évf. 74. sz. 6. – Hírek – Ady Endre. – Kötetben: Rd (1923) 142–43. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-14 [MParn] (1954) 562–64.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BN-ból.

Javításaink:

15. a *forradalom* után a hiányzó, de szükséges vesszőt kitettük.
20. az *ifjak* után az elmaradt pontot kiraktuk.

Keletkezéstörténet

Miként ezt néhány korábbi 1905-ös vers *(Noé bárkája, Búcsú Siker-asszonytól)* jegyzetében már jeleztük: jan. 26-án a választásokon megbukott az addig többséget élvező szabadelvű párt. Ennek következtében febr. 1-én Tisza István miniszterelnök lemondott, febr. 12-én pedig a király fogadta a győztes koalíció vezető politikusát, Kossuth Ferencet. A tárgyalások azonban eredménytelenek voltak, a koalíció nem kapta meg a kormányalakítási megbízást. A hazai közhangulatot a várakozó reménykedés, sőt a nemzeti indulatok túlfűtöttsége jellemezte. Adyt – miként erről 1905. febr. 23-án Diósi Ödönnek, Léda férjének küldött levelében ír – felháborította, elriasztotta ez a nekilódult, üres szólamokban tobzódó nemzeti felbuzdulás: „ez a piros-fehér-zöld özönvíz még azt a kevés kultúrát is megemészti, ami volt ebben az országban. Szomorú itt élni." (AEl I. 167.) Ezért minősíti *lelketlen hűbó*-nak, *kérődzés*-nek a *márciusi vének*, a koalíció hivatalos vezetőinek és a velük szellemi közösséget vállalóknak egész működését, nemzeti színezetű demagógiáját.

Jellemző Ady ekkori publicisztikai munkásságára is a fellépés a hazafiaskodó túlzásokkal, a história nagy korszakainak kisajátításával, az időszerűnek beállított analógiakeresésekkel szemben. Elegendő alkalom erre például az, hogy Lampérth Gézának egy kuruc korban játszódó darabját mutatják be a Nemzeti Színházban. A bemutatóról írhatna egyszerű, fenntartásokat jelző bírálatot is, ő azonban átfogóbb elvi kérdések összefüggésében tárgyalja az egész problémát: „Fene kurucvilágban élünk, s agyonütik az embert a szájas hazafiak, ha különködik. És mégis szólunk. Mire való ez a kuruckór (kór és nem kor)? Le akarják járatni ezt a nekünk legszebb, legdalásabb időt?" Úgy véli, hogy divattá, káros visszaéléssé vált a magyarkodás: „Politikában, irodalomban, művészetben (be nem sejtik ezt, akik művelik) elszájaskodják, elmelodrámázzák a legszebb históriai kincseinket." Nem Lampérth Gézát vádolja mindezért elsősorban, de felelős-

nek tartja abban, hogy ennek az elvárásnak engedményeket tesz. Hogy „miért rántja posványba nemcsak a kuruc időket, de a maga kedves, rímes talentumát is? Mert divat az olcsó, a szájas kurucság? Tévedés. Vagyunk mát sokan, kiket intellektuális szérum oltalmaz a görögtüzes hazafiasság ellen." (*Veér Judit rózsája.* BN 1905. febr. 11.; AEÖPM VI. 51.) Ady szerint „annak a kuruc kornak lelke volt", azt kellett volna valóban felidézni a felületes aktualizálás helyett.

Hasonló módon vélekedett Ady az 1848-as örökséggel, az akkori márciusi ifjak hagyományával lehetséges összevetésről. Hiszen éppen ebből a szembesítésből született a verset meghatározó *márciusi vének* 1905-re vonatkoztatott ötlete, szatirikus motívuma. Jellemző példája ennek február végén a Jókai szellemét eszményítő módon megidéző írása: „És Jókait, az ifjút, vezérül fogadta a nemzet. És ő megindult fényességes útján. Irány: ad astra. Mondjuk: magyar Európa... ... És mi? Kétszer voltunk csak a sarkában: negyvennyolcban és hatvanhétben. Egyébként cammogtunk. Vagy eltévedtünk. Vagy visszaszaladtunk. Hol élt ő, és hol éltünk mi!" Magától értetődően kínálkozott ebből a pozícióból a jelenre vonatkozó következtetés: „Csak keressenek ki egy költő-politikust a mai negyvennyolcból. Mérjék Jókaihoz. Belereszketünk a fájdalomba." (*Jókai szobra.* BN 1905. febr. 26.; AEÖPM VI. 73.) A versben ezt az összehasonlító „logikát" szélesítette ki, általánosította a költő.

Irodalom

Király I. 184., 201.

325. A lelkek temetője

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Dutka Ákos hagyatékából a MTA Kézirattárában: Ms 4195/1. (II. számozással és *Lelkek temetője* címmel, mindössze kétstrófányi szöveggel; utal erre Földessy Gyula is: „eredetileg csak a két első versszakból állt... így láttam Dutka Ákosnál is, az Ady kéziratában" [Amt 35.]; a sorszámozásról s a Dutka Ákosnál maradt kétstrófás kéziratról l. később.) Fényképmásolatát l. Dutka: A Holnap városa. Bp. 1955. 228–29. között, továbbá az Ady Endre (1877–1919) c. dokumentumkötetben. (PIM kiadványai II.) Szerk.: Sára Péter és Pölöskei Ferencné. Bp. 1957. 66.

Első megjelenés: Jöv 1905. május 7. 3. évf. 19. sz. 42. – Ady Endre – (*Lelkek temetője* címmel csak az első két strófát közli.) – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 57.; $ÚjV_2$ (1909) 57.; $ÚjV_3$ (1912) 57.; $ÚjV_4$ (1918) 38–39.; $ÚjV_5$ (1919) 48. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 19.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_2$-ből. A k és a Jöv szövege csak kétstrófás, egymástól részben eltérő változatokkal. A végleges, négy versszakos szöveget Ady az ÚjV összeállítása előtt készíthette el, és a sajtóban már nem publikálta. A szöveggondozás tekintetében legmarkánsabb és ugyanakkor a leginkább következetes az $ÚjV_2$ publikációja. Különös értéke van stilisztikailag e kiadásban annak, hogy a szokványos *boldogok* helyett mindhárom érintett – a 8., a 13. és a 16. – sorban a hangulatilag is kifejezőbb *boldogak* változatot használja. Ezért is választottuk alapszövegnek.

Szövegeltérések:

Cím: *Lelkek temetője*	k	Jöv
2. *furcsa* temetője,	k	
sötét temetője,		Jöv

3. valaha,	k	
4. *Mag-ölő* méreg	k	
S mag-gyílkos		Jöv
6. A *legszebb lelkek* sohse	k	
éltek.		Jöv
8. *Itt legnagyobbak:* a	k	
S *boldogok százszor* a		Jöv
9–16. [hiányzik]	k	Jöv
13. Oh,		$ÚjV_3$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$
boldogok		$ÚjV_1$ $ÚjV_3$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$
16. boldogok		$ÚjV_1$ $ÚjV_3$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$

Keletkezéstörténet

A vers első két strófáját, lényegében meghatározó szövegét (hiszen később csak a harmadik versszakot kellett hozzáírni, a negyedik kis változtatással a második megismétlése) Ady még 1905. márc. 19. előtt készítette. Minderről Ady Dutka Ákoshoz írt leveléből, illetve az egykorú nagyváradi sajtó tudósításaiból értesülhetünk. A költő először Brüll Bertának 1905. febr. utolsó napjaiban írt levelében tesz említést a tervezett matinéról: „Március 19-én Nagyváradon olvasok föl – talán." (AEl I. 167.) Majd Vitályos László szerint 1905. márc. 17-ére datálható levelében Dutka Ákost kéri meg arra, hogy a leveléhez mellékelt verseit olvassa fel a matinén. E levél néhány mondatát idézzük: „Édes Dutka, – Lengyel telefonon nevedben már meg is ígérte, e pár verset olvasd fel a Szigligeti Társaságban. [...] Én sajnos csak délben érkezhetnék Nagyváradra. Szombaton nem lehet leutaznom, s így nem is megyek." Utóiratként többek között hozzáfűzi még a levélhez: „Ha esetleg közlője akadna a verseknek, nem bánom, de a *Lelkek temetője* nem közölhető, mert ez a kis vers a *Figyelő*-nek van ígérve." (AEl I. 169., a levélben említett Lengyel: Lengyel Géza, aki ekkor Nagyváradon volt újságíró; *A lelkek temetője* első változatának időrendi besorolásához egyik döntő adat ez a levél; lehet, hogy Ady ezt a kétstrófás eredeti verset valóban a Figyelőnek ígérte vagy legalábbis ott akarta közölni, de végül is a Jövendő máj. 7-i számában publikálta.)

A nagyváradi Szigligeti Társaság 1905 márciusára irodalmi matinét tervezett, amelynek résztvevőjéül Ady Endrét is igyekeztek megnyerni. (Előzetes tájékoztató e tervről a Sz 1905. febr. 15-i számában, amely még márc. 8-i dátummal hírleli az eseményt, majd hír arról a Sz 1905. márc. 12-i számában, hogy Ady vállalta a szereplést a márc. 19-i matinén.) A Sz 1905. márc. 19-i száma Szigligeti Ede emlékezete címmel beharangozza, előkészíti az aznap, vasárnap sorra kerülő matinét, jelezve – többek között –, hogy ez alkalommal Ady „versei felolvasására Dutka Ákost kérte fel". Majd a vasárnapi matinét követő márc. 21-i, keddi számában a Sz is és a NN is beszámolót ad a történtekről (A Szigligeti Társaság ünnepe címmel a Sz és Szigligeti emlékezete címmel a NN). Sőt: mindkét lap mutatványt is ad a Dutka Ákos felolvasta Ady-versek közül: a *Három Baudelaire-szonett* II. darabját az egyik (*Repedt harang* címmel, Baudelaire szonettje alcímmel: Sz 1905. márc. 21. XXXII. évf. 72. sz. 3.; a Hírek rovatban lapalji jegyzettel, amely szerint az említett matinén „felolvasta Dutka Ákos"), a *Tüzes seb vagyok* c. verset a korábbi *Kinok éhsége* címváltozattal a másik (a beszámoló részeként a Hírek rovatban: NN 1905. márc. 21. VIII. évf. 67. sz. 4–5.). A Dutka Ákos felolvasta versek között szerepelt *A lelkek temetője* eredeti kétstrófás változata is, amelynek szövegét a nagyváradi lapok – a korábban idézett levél intenciója szerint – nem publikálták. Kézirata így maradhatott Dutka Ákosnál; a cím fölötti II. nyilvánvalóan a felolvasás sorrendjének megjelölésére szolgált. A lényeget tekintve hasonló szellemben beszél a történtekről Dutka Ákos is. (A Holnap városa. Bp. 1955. 186.)

E költemény nyomatékos összefoglalása Ady 1905 első hónapjaiban kialakult hazaszemléletének: folytatása a *Találkozás Gina költőjével* c. verse látomásának és *A márciusi*

vénekhez c. rövid dala indulatának. A versbéli gondolata kialakulásának irányába mutat Párizsi noteszkönyvének egyik bejegyzése: „A vérbeli, az igazi *magyar* talentum olyan, mint a Szilágyi Dezsőé volt. Hencegő, óriási, de improduktív." (AEÖPM V. 193.; a 138. számú bejegyzés.) A vers keletkezését megelőző hetekben-napokban szinte iszonyodva éli meg, hogy mennyire fojtogató a szellemi légkör, hogy valóban a *lelkek temetőjé*-vé vált a hazai világ: „A lelki míveltség, a belső kultúra kiváltság lett, mint az y. Ha valakit erre való hajlandósággal vert meg a sorsa, ki kell innen kapcsolnia lelkét. Rettenetes. – No és most a politika. Már buzogányok ütnek az író kezére. Sivár lelketlenség, kultúra-ölés: a magyarság nevében." (*Jókai szobra.* BN 1905. febr. 26.; AEÖPM VI. 73.) Cikkeiben újra meg újra visszatér a tehetetlenség, a hazai élhetetlenség és cselekvésképtelenség gondolata. A kivándorlókról írja: „Messze nagy Amerikában, idegen népek és csodák rengetegében egyre nő a hazulról elátkozott magyarok száma. Itthon nem lehet élni." S reményében is a jelen teljes elítélése fogalmazódik meg: „Egy napon talán otthon elszáll a sötétség. Összeomlik a középkor. Meghal az Európában felejtett feudális-patriárkális világ [...]" (*Egy tiszteletes úrhoz.* BN 1905. márc. 12.; AEÖPM VI. 87–88.) Szűkebb pátriája nagy hősét, Wesselényit is e szemlélet jegyében idézi meg: „Wesselényi több volt, sokkal több, mint ama nevezetes *utókor* még csak álmodja is. [...] De nem volt percnyi pontossággal érkezett fia a beteljesedett időknek [...]." Nála „alig van tragikusabb magyar sorsú alakja a históriának". Tehetetlenség és cselekvés szembesítésével emlékeztet Wesselényi példájára „a mai szörnyűséges, árvizes világ"-ban: „Végre is nem lehet ott sokáig Hamletek kezében a sors, ahol hatvanhét évvel ezelőtt az *akciónak* olyan legendás bajnoka élt, mint Wesselényi." (*Wesselényi.* BN 1905. márc. 14.; AEÖPM VI. 89–90.) E gondolattöredékek megközelítően jelzik az Adyban kavargó felismerések és indulatok irányát, amelyeknek összegező és általánosító lendületéből születhetett a vers.

Irodalom

Babits levele Kosztolányihoz: BJK lev. 112., 114.; Halász: NA 135–36.; Király I. 176–77., 193–94.

326. Sóhajtás a hajnalban

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. március 25. X. évf. 84. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel elsőként közli *Hajnali sóhajtás* címmel az *Új vizeken járok* c. verssel együtt.) – További megjelenés: Jöv 1906. március 4. IV. évf. 10. sz. 20. – Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 89–90.; $ÚjV_2$ (1909) 89–90.; Gyűjt (1911) 14–15.; $ÚjV_3$ (1912) 89–90.; $ÚjV_4$ (1918) 61.; $ÚjV_5$ (1919) 75. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 30.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A BN szövegét Ady kisebb változtatásokkal s egy sornyi többlettel vette fel az ÚjV-be. A Jöv publikációja az $ÚjV_1$ nyomán készült részben csonkított, részben szedési hibákkal tarkított utánközlés. Az $ÚjV_1$ és az $ÚjV_2$, illetve a Gyűjt szövegközlésében néhány apró eltérés található az $ÚjV_3$ leginkább kiérlelt szövegéhez mérten. Ezért választottuk ez utóbbit alapszövegnek.

Javításunk:

6. A sorvégi *fészkü* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN
Cím fölött: I.	BN
Cím: *Hajnali sóhajtás*	BN
1. Óh	ÚjV$_1$ Jöv ÚjV$_2$
Oh,	Gyűjt
pírban	Gyűjt
fürdő,	Gyűjt
4. Boldog	Jöv
6. fészkü	BN ÚjV$_1$
fészkű	Jöv
7. Gyönyörü *V*áros,	BN
város	Jöv
8. Oh	BN
Óh	ÚjV$_1$ Jöv ÚjV$_2$
hajnal-zengés	BN
9. szimfónia*j*a [sh]	Jöv
12. *zug*	BN
14–17. [hiányzik]	Jöv
20. *uj*	BN
25. [hiányzik]	BN
minden	Jöv
26. minden	BN ÚjV$_1$
minden:	Jöv
minden,	ÚjV$_4$

Keletkezéstörténet

A vers létrejöttét jóval, évekkel megelőzően foglalkoztatja Adyt az élet örömeiből való kisemmizettség gondolata s az emiatt támadó düh, gyűlölet. Így – többek között – már 1902-ben megpendíti ezt az élményét-érzését: „Koldusok vagyunk, élünk kínzó vágyakkal s meghalunk a szomjúságtól. A lelkünket pedig megmérgezi a gyűlölet, amelyet – bármint tagadjuk – lángoló dühvel érezünk a gazdagok, a dúsak, *a pénzesek ellen*..." (*A hétről*. NN 1902. aug. 3.; AEÖPM III. 121.; jegyzete: uo. 363–64.) Más változatban tér vissza ez a gondolat első párizsi útjának kezdeti benyomásai között: „Mindannyiunknak *más* kell, mint ami van, s csacsimódra engedjük át magunkat rossz idegeinknek s romló véredényeinknek." (*Ha Feydeau úr megfiatalodik*. PN 1904. márc. 6.; AEÖPM V. 12.) S jellemző „előzménye" a vers ismétlésekkel nyomatékosított poentirozó fogalmazásának *A pénz esetei* c. cikk egyik alcíme: „A pénz, mely a másoké". (PN 1904. máj. 12.; AEÖPM V. 53.) A versben kifejezett sóvárgásnak ellenpontozott oldalát pendítette meg egyik, több mint két hónappal korábbi publicisztikai írásában: „Mert bizony isten szomorú dolog legtöbbször milliomosnak lenni. Ami minálunk, koldusoknál, kisebb-nagyobb részben az élet ösztönzője, náluk az abszolút illúzió-haramia. Ovek a pénz." (*Az ő életük*. BN 1905. jan. 14.; AEÖPM VI. 15.) E sokáig bujkáló gondolatot egyetlen szenvedélyes lendület menetében fogta össze a *Sóhajtás a hajnalban* soraiban. Míg az e kötetben található, másfél hónappal korábbi *Ima Badl istenhez* c. költeményben személyesebben „sóvárog" az aranyért, addig e versben általánosítottabb a *Csodálatos Élet* iránti vágy, a pénztelen koldusság, miatti panasz.

Ady – Révész Béla emlékezete szerint – ezt a verset is a „Három holló" kocsmaasztala mellett írta. (L. erről és Révész Kárpáti Aurélnak adott interjújáról e kötetben a *Találkozás Gina költőjével* c. vers jegyzetét.) – Bustya Endre hívta fel a figyelmet arra, hogy Ady a néhány nappal később publikált *Tíz Forint vőlegénye* c. novellájában mennyire rokon gondolatkörben mozog. (AEön 1313.)

Irodalom

Benedek II. 148.; Sík 201.; Szabó R. 80–81.; Varga 212.; Vezér 171.; Király I. 283., 321., 338., 364., 378.

327. Új vizeken járok

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. március 25. X. évf. 84. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel a *Sóhajtás a hajnalban* után közli *Uj vizeken* címmel.) – További megjelenések: AV 1906. február 13. XXVI. évf. 35. sz. 1. – Ady Endre; Nsz 1906. február 15. XXXIV. évf. 39. sz. 1. („Ady Endre verseiből" főcímmel hatodiknak közli *A Hortobágy poétája, A magyar Ugaron, A Szajna partján, Szívek messze egymástól, Vörös szekér a tengeren* c. versek után.); SzmK 1906. február 21. XXXII. évf. 13. sz. 1–2. („Ady Endre verseiből" főcímmel a Nsz nyomán közli a hat költeményt.); Jöv 1906. február 25. IV. évf. 9. sz. 32. – Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 122–23.; $ÚjV_2$ (1909) 122–23.; Gyűjt (1911) 18–19.; $ÚjV_3$ (1912) 122–23.; $ÚjV_4$ (1918) 79–80.; $ÚjV_5$ (1919) 102. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 40.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A BN szövegén két sorban jelentős javítást végzett Ady az ÚjV-be történt fölvétel előtt. Az AV, a Nsz és az utóbbit követő SzmK, illetve a Jöv szövege az $ÚjV_1$ nyomán történt utánközlés, de sajtópublikációknál szokásos ékezési pontatlanságokkal.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN							
Ady Endre verseiből				Nsz	SzmK			
Cím fölött: II.	BN							
Cím: *Uj vizeken*	BN							
Uj		$ÚjV_1$	AV	Nsz	SzmK	Jöv	$ÚjV_2$	
1. hajóm:			AV	Nsz	SzmK			
2. evezősre,	BN							
4. hajóm,	BN							
5. egyre,	BN	$ÚjV_1$	AV				$ÚjV_2$	Gyűjt
egyre.						Jöv		
6. *Uj, uj*	BN		AV	Nsz	SzmK			
szűzi			AV	Nsz	SzmK			
7. Repülj			AV					
9. *Uj*	BN		AV	Nsz	SzmK			
horizónok				Nsz	SzmK			
10. *uj*,	BN		AV	Nsz	SzmK			
11. Repülj			AV					
12. *Uj*	BN		AV	Nsz	SzmK			
horizónok				Nsz	SzmK			
14. *Uj kinok*,	BN		AV	Nsz	SzmK			
kinok, *álmok, titkok*	BN							
15. Repülj			AV					
18. Hajtson *Olimpusz*	BN							
szentlélek				Nsz	SzmK			
Szentlélek,								Gyűjt
gőze,	BN			Nsz	SzmK			
20. szűrkék	BN							

Keletkezéstörténet

Az *Uj vizeken járok* sorait Révész Béla szerint Ady a „Három holló" kis fülkéjében vetette papírra. (L. erről e kötetben a *Találkozás Gina költőjével* jegyzetét.)

Hosszú időszak keserű vagy tépődő, legfeljebb gunyoros versei után ismét egy kihí-

vóan dacos Ady-költemény, miként Földessy írta róla „program-verse az embernek és költőnek". (Amt 44.) Egyes mozzanatai, motívumai már felbukkantak Ady írásaiban korábban, évekkel előbb. A szentlélek fogalmának profanizálását több esztendővel hamarabb megkezdte: „A biblia szent lelke mi volna más, mint a változás szimbóluma." (*A hétről*. NN 1902. márc. 2.; AEÖPM III. 9.) De ekkor merült föl először Adyban a magatartás megválasztásának lehetősége és szükségszerűsége, az életforma, az életvitel alternatíváinak végletessége, az e versében is meghatározó „vagy–vagy" motívuma: „Az *aut-aut* nem csupán »elválasztó szócskák«, hanem kötelező program minden reformátornak. Vagy hiszek, küzdöm, megostoroztatom, s ha kell, elvérzem az igazságért, vagy... leszek derék, gazdag, befolyásos bugris. Aut-aut!" (*Vázsonyi Vilmos Nagyváradon*. NN 1902. ápr. 12.; AEÖPM III. 42.) Más módon már korábban is kimondta azt, amit itt eleve tagadásba vesz (*Nem kellenek a megálmodott álmok... Én nem leszek a szürkék hegedőse*): hiszen erről vallott a *Búcsú Siker-asszonytól* c. versében, s erre utalt a jelenlegi versnél néhány nappal később publikált novellájában a műfajváltásnak megfelelő fordulattal: „... már ezen a táján a világnak sem maradhatnak az emberek örökké a kis szürke lompos dajkabácsik meséi mellett". (*Tíz Forint vőlegénye*. BN 1905. márc. 30.; AEön 258., jegyzet: 1313.)

A valóságos választás két lehetőség között nyílott: az újhoz vagy a fenséges (az első közlés az *Olimpusz*, később a *szentlélek*), vagy a közönséges (a *korcsma gőze*) hajtóerejét ragadni meg. Azaz: vagy az elvi-emberi megszállottság, vagy az olcsó elbódulás révén hozni mást, friss szellemi lendületet. Ady már az előző esztendőkben is lényegesnek, meghatározónak a megszállottságot, a szentlélek motívumát ítélte. Utaltunk az előbbiekben a szentlélek fogalmának profanizálására, amely Adynál 1902 táján vált nyomatékossá, magáévá élve Heine „szentlélek lovagja" formuláját. (L. *A hétről* c. 1902. márc. 2-i cikk jegyzetét: AEÖPM III. 287.) S e fogalom egyre határozottabb és egyértelműbb egyéni kifejtése jellemzi Adyt ebben az időben. Úgy véli, hogy új töltést, új tartalmat lehet adni-tulajdonítani az eredeti rendeltetésük értelmében már kiüresedett vallásos szólamoknak. Így ír erről többek között: „Az élet a vallás kalendáriumában is tudott magának piros betűt kapni, mert pünkösd a termékeny életnek az ünnepe. Bódultan az élet szent mámorától száll felétek, emberek, ez ének, mely nem tudom, hogy tolakodott most föl kurtanadrágos múltamból: »Szent Lélek Isten, töltsd be szíveinket éppen mennyei szent ajándékkal, szívbéli szent buzgósággal!« De valami más melódiát hall a lelkem s valami mást mondanak általam a biblikus kenetességű szavak..." (*A hétről*. NN 1902. máj. 18. AEÖPM III. 79.) Közel egy esztendő múlva még pontosabban fogalmaz, szinte előlegezve határozza meg a *hajtson szentlélek*-gondolat közelebbi, közvetlen mondandóját: Heine „szólt vala – írja – a szentlélek lovagjairól, a misszió boldog bolondjairól és az emberiség boldogtalan szükségeseiről". S hogy ez mit jelent? Azt, hogy „belekeverjük, belekorbácsoljuk nyomorult testünket, összetépett idegeinket e nagy szerelembe. A jobb életért, a becsületesebb világért, az előretörésért, a világosságért s a fantomok legfantomabbjáért, legbolondabbjáért és legszebbjéért, az igazságért... Ilyenek vagyunk és ezek vagyunk mi, szentlélek lovagjai". (*Levél az apámhoz*. NN 1903. márc. 1.; AEÖPM IV. 45.)

Közvetlenül a vers fogantatására utal a Párizsi noteszkönyv egyik bejegyzése: „Legyetek áldottak, új Horizonok, új fájdalmak." (AEÖPM V. 191.; jegyzete: uo. 386.) Nem ez a vers volt az első, amelyben különös nyomatékot kapott az *új* jelző. Hasonló perspektivikus szerepben fordult már elő az 1904-es *Este a Bois-ban* c. költeményben. De programosan kiemelt értelmet először valójában az *Új vizeken járok* c. költeményben kapott, s ebben nyilvánvalóan erősen motiválta a versben megjelenő rokon-fogalom: a *Holnap* hangsúlyos használata. Varga József hívta fel a figyelmet arra, hogy Adyban 1905 elején várakozó „öröm" élt „a magyar művészet sokrétű megújulása" lehetőségeiről, s hogy ennek az *Új vizeken járok* c. vers megjelenése előtt körülbelül egy hónappal publikált cikkében hangot is adott. (Varga 211–12.) A prózai változat valóban „előképe" légkörét, fordulatait tekintve a versnek: „Megindult a magyar föld, lesz belőlünk valami.

Valamikor nem volt más hangszerünk a tárogatónál. Ma már ezer új melódiára ezer új instrumentumunk van. Új gondolatok, új vágyak, új álmok, új érzések, új színek, új sejtések, új borzongások szent szomjúsága él bennünk. Egyszerre nem érkezhetnek meg minden szomjúságok csillapítói. De vannak s lesznek új és magyar piktorok, vannak új írók, lesznek új poéták, vannak már régóta koturnusos, nemes, új-magyar aktorok..." (*Száz este öröme.* BN 1905. febr. 17.; AEÖPM VI. 62.)

A versbéli gondolat feszítő erejére jellemzően utal vissza az egy hónappal későbbi cikkének alábbi mondata: „Új gondolat, új érzés, új hangulat, új borzongás pazarabban adódik egy népgyűlésen esetleg, mint itt." (*Európa Kairója.* BN 1905. ápr. 26.; AEÖPM VI. 139.)

A Három holló helyén (ma: Népköztársaság útja 24.) 1937-ben emléktáblát helyeztek el, Csorba Géza alkotását, a „Röpülj hajóm" költőjének.

Irodalom

Hatvany I. 12–13.; Benedek II. 19.; Schöpflin 52.; Sík 178.; Halász: NA 45–46.; Szabó R. 71.; Vatai 18.; Bóka László: Miért szép? Bp. 1963. 20–24.; Varga 211–12.; Vezér 114., 175.; Király I. 350–53., II. 70–72.

328. Félig csókolt csók

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. április 9. X. évf. 99. sz. 1. Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel I. számozással *Holnap* címen elsőnek közli *Az alvó királyleány* c. vers előtt.) Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 19.; ÚjV$_2$ (1909) 19.; ÚjV$_3$ (1912) 19.; ÚjV$_4$ (1918) 16.; ÚjV$_5$ (1919) 17. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 9.

Szövegkritika

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. A BN szövegét Ady néhány módosítással vette fel az ÚjV-be.

Szövegeltérések:

	BN	ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
Főcím: *Uj versek*	BN		
Cím fölött: I.	BN		
Cím: *Holnap*			
3. szaladunk.	BN		
4. Sirva	BN		
5. oda sem	BN		
10. Ma nem	BN		
11. szivesen	BN		
13. hi az a tüz	BN		
14. szomorun:	BN		
15. Holnap... majd	BN		

Irodalom

Benedek II. 203.; Hatvany II. 267–69.; Szabó R. 87.; Barta 288.; Vatai 143.; Varga 212.; Vezér 162.; Király I. 303., 417., 438., 443–44., 475.

329. Az alvó királyleány

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. április 9. X. évf. 99. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. („Uj versek" főcímmel másodiknak közli II. számozással *Alvó királyleány* címmel a *Félig csókolt csók* c. vers után.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 115.; ÚjV$_2$ (1909) 115.; ÚjV$_3$ (1912) 115.; ÚjV$_4$ (1918) 75–76.; ÚjV$_5$ (1919) 95. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 38.

Szövegkritika

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. A BN szövegét Ady az ÚjV-be egy-két apró javítással vette át.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN
Cím fölött: II.	BN
Cím: *Alvó királyleány*	BN
1. szűz	BN
2. mese-erdő,	BN
5. festett,	BN
7. ugy	BN
8. uj lovagot, ujabb	BN
9. tőled... Félek...	BN

Irodalom

Benedek II. 150.; Hatvany II. 245–46.; Halász: NA 82–83.; Vezér 169.; Király I. 324.

330. A mi gyermekünk

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. április 23. X. évf. 113. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel elsőnek közli a *Ne lássatok meg* c. verssel együtt.) – További megjelenés: DFUnt 1907. 116. – Ady Endre – ("Uj versek" főcímmel elsőnek közli a *Ne lássatok meg* c. verssel együtt.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 13–14.; AH (1908) 67–68.; ÚjV$_2$ (1909) 13–14.; ÚjV$_3$ (1912) 13–14.; ÚjV$_4$ (1918) 13.; ÚjV$_5$ (1919) 13. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 8.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. A BN és DFUnt-ának – az előbbit követő – publikációjából az első strófa még hiányzik. Ezt a versszakot Ady nyilvánvalóan az ÚjV összeállítása előtt írta a vershez, s a kötetbe való fölvételkor módosított a 22. sor elején. Az ÚjV első két kiadása és AH szövege szinte teljesen megegyeznek egymással. Az ÚjV$_3$-tól kezdve van azonban három, a korábbiaktól lényegesen eltérő szövegváltozat. Mégpedig a 12. és 13. sorban az előbbi szövegközlésekben nap*virág*-szemű menyasszony, illetve nap*sugár*-lelkű legény szerepel, az ÚjV$_3$-ban ezt megváltoztatta, kicserélte: nap*sugár*-szemű és nap*virág*-lelkű alakra. Kétségkívül ez az érzékletesebb, kifejezőbb kép. Ugyancsak a lírai kifejező erő fokozását szolgálta a 24. sorban eszközölt változtatás: a korábbi publikációkban különírt *nagy álmú* jelzőt az ÚjV$_3$-ban Ady – feltehetően nyomatékosító módon egységes fogalomnak érezve – egybeírta. Az ÚjV$_3$ változtatásait vitte tovább az ÚjV következő két kiadása is.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN		DFUnt		
Cím fölött: I	BN		DFUnt		
1–5. [hiányzik]	BN		DFUnt		
6. *u*j	BN		DFUnt		
7. órák	BN		DFUnt		
10. elcsattan *a* hossz*u*			DFUnt		
12. nap*virág*-szem*ü*	BN		DFUnt		
nap*virág*-szemű		$ÚjV_1$		AH	$ÚjV_2$
13. nap*sugár*-lelk*ü*	BN		DFUnt		
nap*sugár*-lelkű		$ÚjV_1$		AH	$ÚjV_2$
16. Áldott legyen,			DFUnt		
17. s*i*rtunk,	BN		DFUnt		
19. soh*a*se			DFUnt		
b*i*rtunk.			DFUnt		
22. *Uj bánatra, u*j	BN		DFUnt		
24. nagyálm*u* gyermek	BN		DFUnt		
nagy álmú		$ÚjV_1$		AH	$ÚjV_2$

Keletkezéstörténet

Lehetséges, hogy e vers létrejöttében – miként erre Ady korábbi versei esetében is találhatunk példát – nietzschei gondolat játszott ösztönző szerepet, vagy legalábbis a két alkotó esetében hasonló irányban ható gondolatról van szó. Ady persze a Léda-szerelem összefüggésében, a német gondolkozó pedig elvontan érinti a témát. Magyar nyelvű idézetünk több mint két évvel későbbi szövegből való, de ez nem zárja ki azt, hogy Ady más forrásból nem ismerhette volna ezt a motívumot: „Akarom – írja Nietzsche –, hogy győzelmed és szabadságod sóvárogja a gyermeket. Eleven emlékeket építs győzelmednek és felszabadulásodnak. – Építs magadon túl ... Ne csak *tovább* plántáld magad, hanem föllebb!... Teremtőt kell teremtened." (Nietzsche: Im-igyen szóla Zarathustra. A gyermekről és a házaséletről c. fejezetben. Ford. Wildner Ödön. Bp. 1908. 92.) Egyébként arra Földessy is utal, hogy *a vígak Messiása* jelképes erejű kifejezésben – amelynek előzményeként *A krisztusok mártirja* c. verset említi – a Messiás-fogalom már Ady által átértékelt formájában jelentkezik („mindenki »messiás«, aki a népek, az emberi közösségek jóvoltáért szenvedett"), és kialakulásába „talán a nietzschei »Übermensch-képzet« is belejátszott". (Földessy: Amt 28–29.)

Részben rokon gondolatkörben mozog a verssel azonos napon publikált *Tamás a piros kertben* c. novella. Ennek egyik hőse biztatja szerelmét: „Csókold ki belőlem a szomorúságot. A világot máris megvidámítottad... Milyen csodákat tudsz te cselekedni..." (*Tamás a piros kertben.* BN 1905. ápr. 23.; AEön 271., jegyzet: 1314.) A versben fölbukkanó „tubarózsa" „a XX. század elején kedvelt virága volt a nyugati költészetnek". (Földessy: Amt 28.) Hegedűs figyelmeztet, hogy Adynál e különös virág képe már az *Éjimádó* c. versben fölmerült. (Hegedűs: AEnn 57.) Konkrétabb e tárgyban Hatvany, aki Felix Dörmann (1870–1928) osztrák költőre utal, aki „Tubarosen" címmel „adta ki bódítóan émelyítő, nagyon divatos verseit". (Hatvany II. 430.)

Irodalom

Benedek II. 202.; Hatvany II. 240–43.; Elek Artur: Nagy Sándor Ady-rajzai. Ny 1928. okt. 16. II. 565–66.; Szabó R. 78.; Bóka: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 409.; Vatai 132.; Komlós: A szimb. 36.; Király I. 280., 321., 330., 442., 438., 439., 443.

331. Ne lássatok meg

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. április 23. X. évf. 113. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel *A mi gyermekünk* után másodiknak közli *Szürke-ország királya* címen.) – További megjelenés: DFUnt 1907. 116. – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel *A mi gyermekünk* után másodiknak közli *Szürke ország királya* címen.) – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 111.; $ÚjV_2$ (1909) 111.; $ÚjV_3$ (1912) 111.; $ÚjV_4$ (1918) 73.; $ÚjV_5$ (1919) 92. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 37.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A BN-beli publikáción – amelynek szövegét követi egy-két szövegromlással tarkítva a DFUnt – kisebb módosításokat eszközölt Ady; az ÚjV különböző kiadásai között nincs eltérés.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN	DFUnt
Cím fölött: II.	BN	DFUnt
Cím: *Szürke-ország királya*	BN	
Szürke ország királya		DFUnt
1. palástot		DFUnt
3. *vig*		DFUnt
6. Láth*atl*an	BN	DFUnt
ragyog,	BN	DFUnt
7. Am*íg*	BN	DFUnt
ékesíttek,	BN	DFUnt
8. vagyok!	BN	DFUnt

Irodalom

Benedek II. 18.; Sík 275–76.; Halász: NA 94.; Földessy: Amt 43.; Barta 282.; Király I. 177., 203., 279., II. 533–34.

332. A tarka bluz

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. május 7. X. évf. 125. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel elsőnek közli a *Léda a hajón* c. verssel együtt.) – Kötetben: Rd (1923) 143–44. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-14 [MParn] 564–65.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BN-ból.

Javításaink:

10. A *járok* után a felesleges vesszőt töröltük.
11. A *Májustól* után a nem szükséges vesszőt elhagytuk.

Keletkezéstörténet

Már Földessy Gyula utal e sebtében készült s éppen ezért Ady által kötetbe föl nem vett vers prózai előzményére. (Amt 268.; s ugyanitt figyelmeztet arra, hogy e motívum tizennégy év múlva érik igazi, eleven hatású költeménnyé a *Hűvösvölgyemből sebten, rohanón*

c. versben.) S valóban a vers keletkezése előtt körülbelül két esztendővel írta Ady egyik tárcájában: „Én nem látom legszebb seregét sehol a tavasznak, az ifjú leányokat, kik télen talán nem is élnek vagy lomposak és sápadtak, s így tavaszkor támadnak fel s röpülnek ki az utcákra, mihelyst olcsó, mutatós tavaszi blúzaikat beszerezték. [...] Nem bolyongunk vadvirágok között, vad, ismeretlen, csinos, friss arcocskák után, de fáradtan tartunk ki tovább is az állandó zsúr- és korzószépek s az agyonimádott színésznőcskék mellett, akik pedig mandátumaikat nem a tavasztól nyerték." (*A hétről.* NN 1903. ápr. 26.; AEÖPM IV. 78.) – A *másoknak*, a *másoké* ismételt szembesítő fordulatai – miként erre már Benedek Marcell utalt (II. 9.) – az e kötetben található, korábbi *Sóhajtás a hajnalban* lírai szemléletmódjára emlékeztetnek.

Irodalom

Benedek II. 9.; Király I. 364.

333. Léda a hajón

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. május 7. X. évf. 125. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – „Uj versek" főcímmel másodiknak közli *A tarka bluz* c. vers után.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 28.; ÚjV$_2$ (1909) 28.; ÚjV$_3$ (1912) 28.; ÚjV$_4$ (1918) 21.; ÚjV$_5$ (1919) 25. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 12.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. Az ÚjV-be való fölvétel előtt Ady a BN publikációjának főként dramatizáló – melodramatikus – központozását (három pontok, felkiáltójelek) szüntette meg. Az ÚjV első kiadásai szövegén az ÚjV$_3$-ban két apró igazítást végzett.

Szövegeltérések:

	BN	ÚjV$_1$	ÚjV$_3$
Főcím: *Uj versek*	BN		
Cím fölött: II.	BN		
7. egymást...	BN		
9. leszel.	BN		
12. hajtom...	BN		
13. Jaj nel...	BN		
Jaj ne.		ÚjV$_1$	ÚjV$_3$
Ne jöjj!...	BN		
félek!...	BN		
14. Óh		ÚjV$_1$	ÚjV$_3$
egymást...	BN		

Keletkezéstörténet

Bizonyára Léda levélbeli jelentkezésének és jelzett nyári nagyváradi hazalátogatása hírének hatására keletkezett a vers. Az új találkozás lehetőségének hirtelen támadt alkalma váltotta ki ezt a lírai lobogást. Május elején írt „visszaigazoló" levele tudósít arról, hogy e találkozás „izgalma" foglalkoztatja. Csupa várakozás: „ha csak egy kicsit tud még emlékezni énreám, írjon s írja meg, hogy jön... Ne hagyjon el egészen Maga, aki nekem több volt s több az egész életkomédiánál. Hiszen Maga, ha már utál és elfelejtett, akkor is megteheti irgalomból, hogy még utoljára adjon egy kis illuziót."

Az egyébként roppant önérzetes és nemegyszer bántó Ady most hunyászkodó-könyörgő gesztusokra is képes: „Édes drágám, jöjjön. Nagy idegességem miatt júniusban szabadságon leszek, de ha előbb jönne, már mehetek Münchenbe. Bármikor. Én mennék. Próbáljon, ha már nem is jön magától, egy kis bocsánatot mutatni." (AEl I. 170.; Léda hazautazásának terve már 1905 februárjában felmerült, miként ez Adynak egyik feltehetően febr. 26-ára datálható válaszleveléből kiderül: AEl I. 168.; a hazautazási téma további három májusi, Lédának írt levélben felbukkan, de szó esik róla az e hónapban Brüll Bertának, illetve Diósi Ödönéknek írott levélben is: AEl I. 170–73.)

Az ellentmondásos hangulatú Léda-várás prózai, levélbéli kifejezése érthetővé teszi e vers érzelmi skálájának többrétegűségét is: az egyszerre örvendező-megriadó, odabújó és félős érzelmi mozdulatokat.

Irodalom

Benedek II. 203–04.; Hatvany II. 287–89.; Schöpflin 56–57.; Szabó R. 87.; Barta 291.; Vezér 163–65.; Király I. 283., 301., 417., 425.

334. Harc a Nagyúrral

Kézirat, megjelenés

Kézirat: A Figy számára készített, nyomdába adott kéziratos szöveg jelenlegi hollétéről nincs tudomásunk; fényképmásolat alapján ismerjük. (Ez utóbbit l. Révész: AE [kiegészített második kiadás] Bp. [1925.] 90–91. között; Révész: Atril 83–86.; továbbá az előbbiek nyomán az Ady Endre [1877–1919] c. dokumentumkötetben. [PIM kiadványai II.]. Szerk.: Sára Péter és Pölöskei Ferencné. Bp. 1957. 72–76.; ez utóbbiban sajnálatos nyomdai tévedéssel felcserélődtek az egymást követő strófák: a 74. oldalon előbb a 26–35. sorig terjedő strófák következnek, majd a 16–25. sorig terjedő két versszak; szövegkritikai szempontból az eredeti, Révész-féle publikáció a mérvadó.)

Első megjelenés: Figy 1905. május 15. I. évf. 329–31. – Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 108–10.; $ÚjV_2$ (1909) 108–10.; Gyűjt (1911) 16–18.; $ÚjV_3$ (1912) 108–10.; $ÚjV_4$ (1918) 71–73.; $ÚjV_5$ (1919) 90–91. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 36–37.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Gyűjt-ből. A k-ban több törlés, javítás található, a legtöbb törlés az eredeti szót, sort nehezen olvashatóvá tevő kihúzás. Akad viszont egy megkezdett – négysornyi –, részleteiben később felhasznált strófa, amely a törlés ellenére nagyjából rekonstruálható. A Figy publikációja bizonyos szedési eltérésekkel a k szövegét követi. Az ÚjV-be több kisebb-nagyobb módosítás után vette fel Ady a korábbi sajtópublikáció szövegét, viszont mindegyik kiadásában sajtóhibás a 18. sor egyik szava *(szólítanak)*, s általában apró hiba – esetleg egymástól eltérő módon – az ÚjV mindegyik kiadásában található. Szöveggondozás tekintetében – egyetlen ékezési hibát nem számítva – legpontosabb a Gyűjt publikációja. Ezért választottuk alapszövegnek.

Javításunk:

41. A szedési hibából elmaradt ékezetet – *Es* – kitettük: *És*.

Szövegeltérések:

Cím: Nagy*u*rral	k	Figy
1. Meg*ő*l [sh]		Figy
disznófej*ü*		Figy

Nagyut k
Nagyut, Figy
2. megöl k
3. űlt Figy
meredten k ÚjV$_3$ ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
meredten, Figy
4. ült k
űlt, Figy
aranyon k
5. Éreztem megöl ha hagyom k
6. testét k
undokot ÚjV$_3$ ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
7. Simogattam... ⟨*hogy*⟩ remegett k
[a törölt szó fölé írva]: Ő k
8. meg k ÚjV$_1$ ÚjV$_2$ ÚjV$_3$ ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
(súgtam ÚjV$_1$ ÚjV$_2$
néki) k Figy
9. a ⟨*mellemet*⟩ fejemet k
9–10. között:
⟨*„Az aranyod kell." Nevetett.*⟩ k
10–11. között: [a sor elején]:
⟨olvashatatlan szó⟩ k
⟨*vagyok csupán nyögtem*⟩ k
[a sor végén]:
⟨olvashatatlan szó⟩ k
⟨*Vad vágyak vad kalandra*⟩ k
11. Vad k Figy
12. talán. k Figy
ott, k Figy
13. zugo k
zugó Figy
voltunk. k
14. alkonyodott k
alkonyodott, Figy
14–15. között:
⟨*„Aranyod kell, az aranyod"*⟩ k
15. Add k
16–17. között:
⟨*Óh nekem élni*⟩ k
18. szólitnak k
szólítanak ÚjV$_1$ ÚjV$_2$ ÚjV$_3$ ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
utra k
21. szivedet Figy
22. galád, k
23. szivem Figy
28. nap k
29. uj k
leány k
31. bennem *lüktet* k
bennem *lüktet,* Figy
32. űget k
33. zürzavar Figy ÚjV$_3$ ÚjV$_4$ ÚjV$_5$

35. Hasítsd	k	Figy
ki ⟨*nagy*⟩ [fölé írva]: hát	k	
aranyszügyed"...		Figy
35–36. között:		
⟨*Reánk szállott a bus, vak este*		
Ő kacagott után, vadul,		
Szivtelenül. És összecsaptunk		
Én s a disznófejü Nagyur⟩	k	
[E megkezdett és törölt, csonka		
strófa központozását, ékezését		
nem adhattuk vissza pontosan,		
mert az áthúzások több helyen takarják.]	k	
36. bus,	k	
39. Várunk...	k	Figy
40. habok,		Figy
41. part	k	
42. Husába	k	
43. cibáltam...	k	Figy
Mindhiába	k	
44. csörgött... Nevetett...	k	Figy
47. egyre hull	k	
48. hívnak,	k	
50. disznófejü	k	Figy
Nagyur...	k	Figy

Keletkezéstörténet

E versnek is – miként a költőileg érett Ady oly sok lírai alkotásának – többesztendős gondolati-érzelmi „előtörténete" van. Egyik motívumát már 1902-ben megpendítette: „Én jól tudom, hogy most a normandiai hűvös partokon vagy valamelyik skandináv fjord táján kellemesebb az élet... Kellő időkben vágyakozni szoktam Abbázia, Róma, Nápoly, Kairó után. Olykor egyszerűen kidobni szeretném magam a világba, saját yachtomon szelni a tengert s közelről nézni meg a pápuákat, avagy kóborolni, sátrak alatt hálni vad beduinokkal..." (*A hétről*. NN 1902. aug. 3.; AEÖPM III. 121.; jegyzete: 363–64.)

Párizsban töltött első hónapjai után felerősödött benne a pénz démonikus hatalmától való szorongás, s vele párhuzamosan a vágy, hogy a pénzesek világába betörjön: „Itt, hol zuhog az élet, a fény, a pénz, nincs állandósága semminek, aminek pénzértéke nincs. [...] Itt kinn csak egy vad, bolond vágy ordítoz bennünk: – Óh élni, élni! Gazdagnak lenni! Rohanni! Falni!... [...] Már nem csinálunk titkot sem abból, ami különben sem volt titok: – Csak pénz, pénz, sok pénz! – Már őszinték, becsületesek vagyunk, s minden kicsi vagy nagyszerű emberi dologra már magától is rá cseng a pénz refrénje." Rodin Gondolkozó-ja láttán merül föl benne, hogy a pénz ereje, hatalma is megeleveníthető volna: „...nem akarok ma több esetén tűnődni a pénznek. Minden eset az övé. A kicsiséges és nagyszerű. Rodin megfaraghatná a pénzt. Borzalmas és megrendítő figura volna bizonyosan." (*A pénz esetei*. PN 1904. máj. 12.; AEÖPM V. 53–54.; jegyzete: 318–19.; mindkét publicisztikai összefüggésre fölhívja a figyelmet Földessy: Amt 42–43.) S aligha kétséges, hogy Rodin szobrának ez az elképzelt ellenalakja *a disznófejü Nagyúr* látomásának csírája, előképe volt. Valószínű az is, hogy e szimbolikus alak képzetét Ady „az anyagi jólét, a jóllakottság-kielégültség hangulatát szerteárasztó bankári fiziognómiából vehette." (Földessy: Amt 43.)

Franciaországi – különösen monte-carlói – élményeinek egyik nyomatékos mozzanata volt a pénz kiszámíthatatlan hatalmának és erejének érzékelése. Naplóbejegyzése is tanúskodik erről: „Monte-Carlo: Ha egyforma is az esély, a játékosé a nyugtalan,

remegő, ideges Bizonytalanság, a banké az erős, nyugalmas, szinte megváltozhatatlan: Esetleg." (Pn 134. bejegyzés; AEÖPM V. 193.; jegyzet: 388.) Egyik 1905 elején készült cikkében is visszatér erre az 1904 folyamán szerzett benyomására: „Ha valakivel megtörténik a nagy *esetleg*, hogy nyer [...] a bank siet ezt fülébe kürtölni minden hívő léleknek." Nemcsak a pénz hatalmának mindenhatóságát éli meg itt, hanem a hazulról jöttek kiszolgáltatottságát is: „És Monte-Carlóban sok a magyar. Ijesztően sok. Koldusok és kalandorok vagyunk egy kicsit mindannyian ez országban." (*A rettenetes angol meséje*. BN 1905. jan. 19.; AEÖPM VI. 26–27.; jegyzete: 349.) A pénz utáni sóvárgás és a hiányát kísérő szorongás ebben az esztendőben két korábbi versének is ihletője volt: l. e kötetben az *Ima Baál istenhez* és a *Sóbajtás a hajnalban* c. verseket.

Ady életrajzírói némi önkényességgel tárgyalják e vers létrejöttének eseménytörténetét. Valós tényeket és elképzelt vagy csak figyelmetlenül csoportosított mozzanatokat kevernek. Révész úgy tudja, hogy „Adyra gondolattermő hatással volt az aranyéhes tülekedés, mely Monte-Carlo játéktermeiben eléje tárult... Ady, akinek költészete a realitás gyökereiből lombosodott föl, idegzetével, képzeletével érezte a pénzt is, mely mindig szemben állt vele. Monte-Carlóban azután teljes gőgjével eléje dölyfölt az Arany." A pénzzel csatázó Ady azonban nem volt „szerencsejátszó természet"; „például soha nem kártyázott, semmiféle hazárd pénzforgatást nem próbálgatott, lóverseny, ilyesmi nem érdekelte, mégis [...] Monte-Carlo rendkívüli hatással volt" rá. „Alig, hogy megjött Pestre, megírta" e verset. (Révész: AE 102–04.; Atril 56–58.) Részben hasonlót állít Ady Lajos, aki e vers fogantatását ugyancsak Monaco, Monte-Carlo, az 1904-es őszi riviérai út élményeivel hozza összefüggésbe. Szerinte a költő a „szent Hazárd katedrálisában" „vívja...örök harcát a *disznófejű Nagyúrral*". Révésszel csupán abban tartotta szükségesnek a polémiát, hogy bizonyítsa: Adyt valóban érdekelte a szerencsejáték. De nem a „nyerés–vesztés", nem a pénz vonatkozásában, „hanem a győzelem vagy alulmaradás ingere" miatt: ezért szeretett például olykor-olykor kártyázni. (AL 99–100., lapalji jegyzetben is)

Révész Béla azt is tudni véli, hogy a költő a költemény „első strófáit éjszaka a Budapesti Napló szerkesztőségében írta", s „aláfesti ezt a verset, hogy Ady éppen pénzszűkében volt". Írás közben a lap kiadó-tulajdonosát Ady „pezsgőbontás" ürügyén pumpolta meg. (Révész: AE 210–12.; Atril 106–07.) Révész és Földessy is kiemeli, hogy e vers létrejöttében Osvát Ernőnek bábáskodó szerepe volt, aki az 1905 januárjában megindult Figy-nek kérte Adytól a verset. S „Osvát értett ahhoz, hogy a kéziratait megkapja". A „költemény több részletben készült": először a BN szerkesztőségében, majd „a közeli Szabadság kávéházban", ahol „Osvát várakozva őrködött, hogy a vers valóban elkészüljön". (Révész: AE 145.; Atril 74.) Osvát szóbeli közlése nyomán Földessy úgy tudja, „hogy Ady e verset késő éjszaka vagy hajnal idején írta egy kávéházban, s Osvát versszakonként vitte a verset a nyomdába." (Földessy: Amt 42.) A fényképmásolathoz készült jegyzetében Révész pontosabban ír erről: „A kéziraton szakítás vonala látható. Ady Endre az utolsó pillanatokban írta meg a befejező strófáit, és amennyi megvolt belőlük, Osvát Ernő leszakította a papirosról, s sietett velük a »Figyelő«-nyomdába. A hibátlanul írott vers *így* készült." (Révész: Atril 86.)

A verset érlelő gondolatok-élmények sorában nyilvánvalóan egyaránt szerepe volt a költő korai, a pénz hatalmára rádöbbenő felismeréseinek és a párizsi, majd riviérai, monte-carlói benyomásainak. Mert a címadó jelkép is előfordult már nála más – minden szimbolikus többlet nélküli – változatban; egyik másfél évvel korábbi novellájában: „halálfejű nagyúr"-at emleget. (*Madame Mai*. BN 1903. dec. 16.; AEön 129.; jegyzete: 1301.) Mégis a legelemibb hatású franciaországi élmények sem váltják ki belőle közvetlenül és azonnal a verset; csak több hónapos hazai tartózkodás után írja meg. Mert nem egyetlen, egyszeri benyomást fejezett ki, hanem általánosabb, elvontabb gondolatot-érzületet. Erre vall az is, ahogyan két hónappal a vers publikálása előtt egy újsághírt – az apját megkésélő fiú és a fiút lelövő apa esetét – kommentálja. Az eset szerinte „azt szimbolizálja", „hogy a pénz fölötte van minden földi értéknek". S már-már szkep-

tikus következtetésekkel kacérkodik: „...az álmok el akarnak most már menni végleg a földről. Az álmok, mámorok és a régi rendű vágyak. Ám valójában az emberi vágyak megleltek a pozitívumot. Minden mai földi küzdelemnek célja: a vagyon. A többivel, a gondolatokkal, érzésekkel, hagyományokkal és a többivel csak éppen általatjuk magunkat." (*A két Darmstädter*. BN 1905. márc. 7.; AEÖPM VI. 82.; jegyzet: 377–78.)

S bizonyára csak felszíni – de persze ilyen értelemben hiteles – igazsága van a vers megírása történetének is. Ennek Osvát és Révész volt a közvetlen tanúja: Ady egyetlen este, illetve éjszaka készült el vele. Bizonyára Földessy feltételezése tartalmazza a valós, a teljesebb igazságot: „Nem hiszem, hogy ex-abrupto fogalmazás lett volna, a vers már megvolt a fejében jó pár nappal ezelőtt." (Földessy: Amt 42.) S ha így van, akkor csak a végső változat papírra vetése történt azon a nyomdai leadás előtti éjszakán.

Irodalom

Benedek II. 321–22.; Hatvany I. 17.; Sík 170–71.; Schöpflin 64–66.; Illés Endre: Harc a Nagyúrral. Ny 1940. júl. – 320–24.; Vatai 323.; Gáti József: Harc a Nagyúrral In: G. J.: A versmondás. Bp. 1965. 307–14.; Vezér 170–73.; Király I. 385–92., 204., 290., 307., 342.; Kecskés András: Harc a Nagyúrral. In: K. A.: 25 magyar vers. Veszprém, 1974. 145–53.

335. A hajnalok madara

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. május 28. X. évf. 146. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel elsőnek közli az *El a faluból* c. vers előtt.) – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 120.; $ÚjV_2$ (1909) 120.; $ÚjV_3$ (1912) 120.; $ÚjV_4$ (1918) 78–79.; $ÚjV_5$ (1919) 100. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 39.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A BN szövegét Ady főként központozásban, ékezésben módosítva vette fel az ÚjV-be. Az ÚjV egyes kiadásai között csak árnyalatnyi eltérések találhatók: legkövetkezetesebb az $ÚjV_5$ szövegközlése.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN	
Cím fölött: *I.*	BN	
4. Öröm...	BN	
6. Elkábít,	BN	
7. Bus	BN	
serkednek bennem,	BN	
8. Örülök, Örülök [sh]	BN	
10. hess!	BN	
Óh	BN	$ÚjV_1$ $ÚjV_2$
12. meghalok...	BN	
13. O [sh]		$ÚjV_4$
16. hidegebb...	BN	

Keletkezéstörténet

Talán a Lédával való találkozás lehetősége vagy éppen közvetlen élménye érlelte Adyban ezt a verset. A költő öccse úgy tudja, hogy Ady 1905. május végének és június elejének „néhány hetét"-ben „Léda asszonnyal Bajorországban (Starnberg) időzött".

(AL 111.) S valóban: ez év máj. 26-i dátummal Starnbergből levelezőlapon üdvözli Lajost: jelezve többek között, hogy „szabadságon vagyok s kóborlok a földi tájakon". (AEl I. 174.) De a majdnem két évtized távolságából visszaemlékező Ady Lajos pontatlan, nagyvonalú becsléssel beszél néhány hétről, holott Ady néhány napra, legföljebb egy hétre utazott Bajorországba. Cikkeinek sorában a BN-ban máj. 23. és máj. 29. között mutatkozik néhány napos közlési szünet. Pontosabban: máj. 21-én jelent meg az utolsó olyan cikke, színházi beszámolója, amely előző napi személyes jelenlétet kívánt, és jún. 1-jén publikálta az első már budapesti tartózkodást igénylő – színibírálatát. (L. AEÖPM VI. 171–81.). Tehát Ady máj. 23. és 29. között – esetleg egy-két nappal előbb kezdve vagy később visszatérve – tartózkodott München környékén. A máj. 28-án megjelentetett két versét: ezt és a következő *El a faluból* címűt így vagy még elutazása előtt készítette és hagyta otthon lapja vasárnapi számába szánva, vagy már Lédához csatlakozva írta és küldte haza a BN szerkesztőségébe.

Léda utáni vágyakozása a tér-, illetve az időbeli távolság növekedésével egyre erősebb lett. Talán ez is magyarázza, hogy a Magyar Közéletben 1905. márc. 19-én megkezdett *Péntek esti levél* c. sorozatának első darabjait olyan beállításban, hangszerelésben írta, mintha azok Lédának küldött nyílt levelek volnának. (Az első „levelét" így kezdi: „Hát Budapesten is csak élünk, édes asszonyom, lévén az élet Budapesten is kötelesség"; s így fejezi be: „Tavasz van. Gondoljon rám az Akácia-kocsiútján a tavaszi, az isteni Bois-ban." – AEÖPM VI. 96. és 98. A második, a márc. 26-i levélben is az asszonyhoz fordulva indít: „Maga számontart minden magyar írót onnan Párizsból..."; s ekként zárja sorait: Csókolja a kezeit: Diósadi" – AEÖPM VI. 106 és 108. Később elhagyja ezeket a személyes fordulatokat, de bizonyára nem véletlen, hogy e levélsorozatát éppen máj. 21-ével fejezi be; az asszonnyal „kiharcolt" találkozás után feleslegesnek vélte a folytatást.) Az örömhangulat nem sokkal előbb, az asszony alakjával összekapcsoltan megjelent már egyik versében *(Léda a hajón)*, így igen valószínű, hogy most a találkozás előérzetében vagy élményének hatására bukkan fel ismét. Erre vall a május közepén írt – Brüll Berta váradi beszámolóját hasznosító – levele, amelyet a házaspárnak – Diósinak és Lédának küldött. Ebben kérő-sürgető módon – bár persze korábbi, csak az asszonyhoz szóló leveléhez mérten tartózkodóbban – biztatja Lédát a hazautazásra, s felajánlja, hogy elébe utazik: „Nagy-nagy szeretettel óhajtják, várják otthon, nagyságos asszonyom. Azt tán mondanom sem kell, hogy én vagyok a legboldogabb mindenek között, ha csakugyan viszontláthatom. Sőt, ha szabad volna, az is sikerülhetne, tekintettel, hogy Kufsteinig szabadjegyem van, Münchenig Nagyságos asszonyom elé utazhatnék. [...] Napok óta ez az idea tartja bennem a lelket." (AEl I. 172–73.) Érzelmi „készenlétét" világosan prezentálják ezek a sorok.

Irodalom

Sík 276.

336. El a faluból

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. május 28. X. évf. 146. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek" főcímmel *A hajnalok madara* c. vers után másodiknak közli *A falumban* címmel.). – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 48.; ÚjV$_2$ (1909) 48.; ÚjV$_3$ (1912) 48.; ÚjV$_4$ (1918) 33–34.; ÚjV$_5$ (1919) 40. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 17.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. A BN szövegét Ady több kisebb módosítás után vette fel az ÚjV-be. Az ÚjV egyes kiadásai között szinte alig van eltérés: legkiegyensúlyozottabb az ÚjV$_3$ szövege.

Javításunk:

17. Az *innen* után a BN és az $ÚjV_2$ közlésével egyezően az elmaradt vesszőt kitettük.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN
Cím fölött: *II.*	BN
Cím: *A falumban*	BN
2. belezug	BN
4. Fölévirit	BN
tavasz...	BN
6. járok?...	BN
10. utra,	BN
12. utra indított.	BN
14. Városnak	$ÚjV_1$ $ÚjV_2$
17. innen, város,	BN
innen Város,	$ÚjV_1$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$
18. város,	BN
20. haza...	BN

Keletkezéstörténet

A költőben régóta érlelődő gondolatok sűrűsödtek – valószínűen külső, élező körülmények hatására – hirtelen verssé. A külső körülmények nem érmindszenti hazalátogatást jelentettek (tudomásunk szerint Ady ez évben, február elején járt otthon a falujában, l. a *Találkozás Gina költőjével* c. vers jegyzetét), hanem éppen időleges kiszakadást a már hónapok óta nehezen viselt, ellenszenvesnek érzett magyar valóságból. Kiváltó indítékai részben egyeznek az ugyanaznap közreadott *A hajnalok madara* hátterével. (L. e vers jegyzetét.) Ezért is kifejezőbb az első, sajtóbeli címnél *(A falumban)* a végleges, a kötetbeli cím. Mert versteremtő indulatát nem a hazalátogatás és nem az elvágyódás (miként az 1903-as *Elűzött a földem* esetében), hanem a hazai környezetből történt alkalmi „kitörés" élménye lobbantotta föl.

A később kiérlelt „városos Magyarország" motívumában koncentrálódott gondolat Adyban hosszan és fokozatosan alakult ki. A magyar városok súlyát-erejét mérlegelve már 1902-ben élesen fogalmaz: „Ha Budapestet s vagy négy-öt európai kultúrára hajlandó várost elvennének, nem maradna Magyarországon csak csupa szemétdomb." A hazai társadalmi fejlettség egyik kritériumát éppen a városok szerepében látja: „A valóságban úgy van, hogy Nagyvárad, Szeged, Arad, Temesvár, Pozsony, Győr s Miskolc azok a magyar városok, melyektől egy kultúr-társadalom megteremtését Magyarországon várni lehet. De mikor lesz ez vajon?" (*A hétről.* NN 1902. márc. 2.; AEÖPM III. 10.) Személyesebben és a vers mondandójával inkább egyező irányban fogalmazza meg ezt az érzületét Ady 1903-ban. A faluból kiröptető belső ösztönzését ekként jellemzi: „Aztán rés törik a nagy kerten... Besüt a nap, bezúg a lárma, bezsibong a lelkembe az élet s én tohanok tőletek el, vissza... Úgy érzem, agyonnyom a csönd, darabokra bomlik a testem, elrohad a tüdőm, ha nem szaladok a zajba, ha nem csapok össze valakivel, ha harsogva nem kiabálok én is bele a nagyvilági lármába..." (*Levél az apámhoz.* NN 1903. márc. 1.; AEÖPM IV. 45.) Hasonló feszültséget, konfliktust közelít meg más oldalról az ugyanebben az évben publikált *Lecsky Tóni* c. novellájában. („Nem tudnak városban élni a lecsei Lecskyek. Nehéz család ez." – BN 1903. nov. 27.: AEön 118–21.; jegyzet: 1297–1300.)

Az 1904-es párizsi út megerősítette Adyban a városiasság igényét. Első onnan hazaküldött írásában kimondja: „Párizs, te rejtegetted addig az én lelkemet", ami a vers fordulatát *(Én a cifra városnak / Vagyok a kóbor lelke)* hordozza már. (*Levél Párizsból.* Szil 1904. márc. 3.; AEÖPM V. 8.; utal erre az analógiára Földessy: Amt 34.) Az 1905-ből

itthon töltött hónapokban szinte fojtogatja a hazai légkör, a fővárosban is „falusias" világ. Wesselényit többek között azért becsüli, mert már „megérezte, hogy ez a rongyos, falurangú város mije az országnak". S a saját fenntartásait is csitítgatva írja: „Van, óh, fogyatkozása sok Budapestnek, de mégis csak szíve ez országnak. Európája és büszkesége. Legyen különb, őszintébb, műveltebb, magyarabb is még, aztán becsületesebb, dolgosabb és szolidabb. Legyen s lehet." (*Wesselényi Miklós emléke.* BN 1905. ápr. 10.; AEÖPM VI. 124.) Egy másik ez időben írt Wesselényi-cikkében a külső változások mögött a nehezen módosuló hazai társadalmi légkörre is utal: „Kicifrálkodott azóta a népe, az országa, s az árvizes Pestből büszke Budapest lett. De minden a régi, vagy pláne a régibb." (*Az árvízi hajós.* BN 1905. április 9.; AEÖPM VI. 120.) Budapesttel szembeni ambivalens érzülete is magyarázza a néhány napra újból Nyugatra távozó Ady falut megtagadó verses megszólalását.

Irodalom

Móricz Zsigmond: A költő harca a láthatatlan sárkánnyal. Ny 1930. máj. 1. I. 671–72.; Móricz Zs.: Irodalomról művészetről. Bp. 1959. 2. köt. 99–101.; Révai 198.; Barta 291.; Király I. 91., 178., 225., 301., 341., 561. II. 507.

337. A tó nevetett

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. június 1. X. évf. 150. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*A tó nevet* címmel). – Kötetben: Újv$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 31–33.; ÚjV$_2$ (1909) 31–33.; ÚjV$_3$ (1912) 31–33.; ÚjV$_4$ (1918) 22–24.; ÚjV$_5$ (1919) 27–28. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 13.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. A BN szövegét finomításokkal vette fel Ady az ÚjV-be; az ÚjV egyes kiadásai között csak kisebb eltérések vannak. Két szedési hibától eltekintve – amely javítható – az ÚjV$_3$-beli a legalkalmasabb főszövegnek.

Javításaink:

5. A minden bizonnyal szedési hibából származó *ü*-s alak *(ölü)* helyett az *ű*-s alakot *(ölű)* véglegesítettük az ÚjV összes kiadásával egyezően. Tettük ezt már csak azért is, mert e szó az ÚjV$_3$-ban mindenütt másutt (a 3., 4., 45., 46. sorban) *ű*-s változatában szerepel, és mert az 5. sorban a rövid változatnak sem ritmikai, sem rímelési szempontból nincs funkciója.
9. A *tavon* után a BN, az ÚjV$_1$ és az ÚjV$_2$ szövegközlésének megfelelően a pontot töröltük.

Szövegeltérések:

Cím: *nevet*	BN	
1. Alkony*at*ban	BN	
3. öl*ü*,	BN	
4. öl*ü*,	BN	
5. öl*ü*,	BN	
6. Mélyvizű	BN	
9. Usztunk	BN	
tavon.		ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
10. vártunk...	BN	

11. [Nem kezd új strófát]	BN	
16. *H*ívott	BN	ÚjV_1 ÚjV_2
18. nevetett,	BN	
19–20. között: * [csillag]	BN	
20. [nem kezd új strófát]		ÚjV_4 ÚjV_5
A *k*injainkat	BN	
21. (Sugtam csendesen)	BN	
– *S*ugtam		ÚjV_1 ÚjV_2
22. fel,	BN	
24. kar*u*,	BN	
25. Titkot-őrző.	BN	
28–29. között: * [csillag]	BN	
29. [új strófát kezd]	BN	
31. gyere...	BN	
32. ...ő	BN	
36. rohanunk,	BN	
41. lenni!...	BN	
44. mélyvizü	BN	
45. öl*ü*,	BN	
46. öl*ü*,	BN	
47. kar*u*	BN	
tó,		ÚjV_5
49. megy*ü*nk	BN	
50. mindig,	BN	
52. nevetni...	BN	

Keletkezéstörténet

Miként *A hajnalok madara* c. vers jegyzetében dokumentáltuk, 1905 májusának második felében Léda családjának meglátogatására hazaindult Nagyváradra. Ady Münchenig elébe utazott, és a bajor főváros melletti Starnbergben töltöttek néhány napot. A költő öccsének emlékezete szerint *A tó nevetett* „nyilván ennek az időzésnek emléke". (AL III., lapalji jegyzetben) Az említett korábbi vers jegyzetében utaltunk arra, hogy Ady Lédával máj. 30-án vagy 31-én érkezhetett vissza Budapestre. Így a magával hozott vagy a hazatértekor írt verset azonnal leadta a BN-nak, amely jún. 1-jei, vasárnapi számának tárcarovatában publikálta a friss költeményt. Azt, hogy a vers megjelenésekor Ady már idehaza tartózkodott, valószínűsíti Brüll Adélnak Budapestről Nagyváradra küldött 1905. jún. 1-jével dátumozható levele, amelyben az asszonyt feladott útipoggyásza ügyének elintézéséről értesíti. (AEl I. 174.)

A költemény létrejöttében fontos szerepe volt az Adyék által körülbelül egy hétre választott pihenőhelynek, a felső-bajorországi kisvárosnak, Starnbergnek és a híres Starnbergi- (más nevén Würm-) tónak. A München közelében, tőle délnyugatra, az ún. dél-bajor fennsíkon, 586 m magasban elterülő tó 21 km hosszú, 5 km széles és 115 m mély. Közvetlen környezete dombos vidék, a tó partján kisebb-nagyobb helységek találhatók: tele nyaralókkal s itt-ott kastélyokkal. Távolabb, a háttérben a Bajor Alpok gyakran havas csúcsai láthatók: látványuk villanásnyira a versben is megjelenik. Meghatározóbb azonban a tó furcsa híressége, a nevezetes öngyilkosságok esetei: a múlt század közepén Majláth János gróf a leányával együtt, 1886-ban pedig II. Lajos, a művészetekért rajongó, bolondos bajor király ölte magát a Starnbergi-tó vizébe. (Révai nagy lexikona. 17. köt. Bp. 1925. 124.) Az öngyilkosságok emlékének sejtelme és az öngyilkosság mint választható alternatíva az egész vers légkörébe belejátszik, sőt: a szöveg néhány pontján konkrét utalásként is előfordul *(Félelmes ölü, Szent sír ez a tó, Örökre ölel)*.

A Starnbergben töltött napok emlékének, élményeinek más fénytörésben megjelenő motívumait őrzi Ady néhány nappal később közreadott novellája: *Bond és a vénség-pók* (BN 1905. jún. 4.; AEön 292–96.; jegyzet: 1316.).

Irodalom

Hatvany II. 258–61.; Halász: NA 85–87.; Varga 158–60.; Vezér 166–68.; Király I. 303., 445., 446–47., 466., 468.

338. A Tisza-parton

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. június 11. X. évf. 160. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel elsőnek közli a *Mert engem szeretsz* c. verssel együtt.) – További megjelenések: Szil 1907. február 7. XXV. évf. 6. sz. 1. – Tárca. – Ady Endre; Tas 1910. október 22. II. évf. 42. sz. 2. – Különfélék – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 51; AH (1908) 73.; ÚjV$_2$ (1909) 51.; Gyűjt (1911) 9.; ÚjV$_3$ (1912) 51.; ÚjV$_4$ (1918) 36.; ÚjV$_5$ (1919) 43. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 18.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. A BN szövegén Ady néhány módosítást végzett az ÚjV-be történt fölvétel előtt. A Szil-beli utánközlés néhány további változtatást mutat, és jórészt ezt követte a Gyűjt publikációja. Az ÚjV egyes kiadásai között nincs eltérés.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN			
Cím fölött: *I.*	BN			
Cím: A Tisza parton			Tas	
3. szivem	BN		Tas	
4. remegések;			Tas	
5. kut,	BN		Tas	
6. dúrva		Szil		Gyűjt
7. álom-bakók...	BN	Szil	Tas	Gyűjt
álom-bakók			AH	
8. ...A Tisza parton		Szil	Tas	

Keletkezéstörténet

A vers számos mozzanata, eleme, részlete elszórtan megtalálható Ady korábbi írásaiban. De ebbe a sajátos művészi egységbe koncentrálva csak 1905 júniusának elején születhetett meg: az *El a faluból* c. versben jelentkező indulattól felfűtötten és a Lédával való bajorországi újratalálkozás, majd a közös hazatérés hangulatában. Minden korábbi lírai megfogalmazásnál *(A krisztusok mártirja, Előzött a földem, Búcsú Siker-asszonytól, Találkozás Gina költőjével, El a faluból)* erőteljesebben e versében fejezi ki Ady a hazai világot elítélő „magyar ugar"-gondolatot. Más összefüggésbe, más egységbe rántja össze verseinek és publicisztikájának már eddig megpendített motívumait. Kiélező, drámai egységbe.

Mert *a Gangesz partja* kép megjelent már az 1902-es *Lótusz virág* c. versben, de inkább csak elzsongító értelemben s az Adyra akkoriban jellemző, a zsidó-keresztény világképpel perlekedő hellén-pogány életszemlélet részeként, az ősiséget is sugalló helymegjelölésként. E metaforikus jelentés részben most is megmarad: főként az ősiségre utaló moz-

zanatában, de a Gangesz már nem a hellén-pogány világ jelképes tájeleme, hanem az eredendő kulturáltságé és finomságé. Provokáló ellenpont inkább a hazai, a Tisza-parti állapotokkal szemben, s ezért elvben bármilyen más tájmegjelöléssel (miként ezt később a Szajnát idézve fel, a költő meg is teszi) fölcserélhető lenne.

Bővebb és részletezőbb a második strófa, a „Tisza-part" világának motivációja, publicisztikai előzményanyaga. E szakasz gondolati töltésének értelmezését Földessy Gyula Vajda János egyik prózai írásából vett idézettel igyekszik megkezdeni, amelyben a költőelőd – többek között – a „pusztai kútgém" megéneklőinek olcsó népszerűségével magyarázza a maga költészetének háttérbe szorulását. (Földessy: Amt 34.) De nincs szükség arra, hogy távolabbra nyúljunk vissza; Ady prózája önmagában is világosan eligazít: a felsorolt képekkel, fogalmakkal a dzsentris „vidéki Magyarország"-ot jellemzi már esztendők óta. Gyilkos gúnnyal idézi meg 1902 elején az úri, az agrárius érdekek szerint berendezkedett világot: „...utoljára fölosztják maguk között a latifundiumos urak az országot. Építenek egy óriási istállót, honnan aztán agrár stílben kormányozhatnak bennünket a kasznárok és ispánok." S a vers „ősképét" magában rejtőn toldja meg a fenti jellemzést: „De hát akarunk mi kultúrországot? Ördögöt! Akarunk egy tábla földet trágyadombokkal a Kárpátoktól az Adriáig. Vivát!" (*Agrárius diadal.* NN 1902. ápr. 26.; AEÖPM III. 218.) Még határozottabban és személyesebb hangolásban fordul szembe egy esztendővel később az úri parlagiassággal: „Valakinek csak helyt kell állania azzal a szittya szándékkal szemben, hogy ez az ország egy szép földbirtok legyen feudális urakkal, vad kasznárokkal, elbutított néppel, marhákkal és trágyadombokkal." (*Strófák a tőzsdéről és vidékéről.* NN 1903. ápr. 30.; AEÖPM IV. 81.) S elvi ítélkezéseit gyakorta kíséri a versben is fölbukkanó képi, fogalmi elemekkel: „...a politika, mely a Széll Kálmánoknál sem haladja minálunk, Magyarországon, nagyon kicsivel is túl a malomalatti nívót..." (*A bétről.* NN 1902. jún. 1.; AEÖPM III. 86.). Vagy „...a magyar fokos most is a fejét fenyegeti mindenkinek, aki a fejével gondolkozni mer". S ugyanebben az írásban még: „Milyen gyötrelmesen csalódnak pedig e jó urak. Hát azt hiszik, hogy fokossal, kanászkodással, betyárkodással lehet nemzeti államot csinálni. Nem is beszélve kultúrállamról. Azt hiszik, hogy a nép tovább is baromi módon szállítja a gavallérokat – a kaszinónak?!" (*Szégyen.* NN 1902. jún. 20.; AEÖPM III. 94–95.) Másutt helyeslően jegyzi meg, hogy Nagyvárad polgársága „nem vágyott a vasárnapi malomalja-politizálásra". (*Barabás napja.* NN 1903. júl. 14.; AEÖPM IV. 125.) Vagy: „Ma az embereknek Magyarországon fokos kell, nemzeti rojt és bojt, hely, hova az ember a legújabb parlamentáris módon küldheti az ellenfelét, s fej, amelyet be lehet verni." (*Protestálunk.* NN 1903. okt. 4.; AEÖPM IV. 175.)

S később, a vers megjelenését közvetlenül megelőző időkben is föl-fölbukkannak e mű különböző részletmotívumai. A hazai *vad csókok* képzetére utal 1904-es Párizsi noteszkönyvének egyik bejegyzése: „A magyarországi nők a maguk brutálisságával nem is hathatnak finomabb idegrendszerre s merészebb fantáziára." (Pn 170. sz. bejegyzés; AEÖPM V. 195.) De előkerülnek 1905 elején publicisztikájában a jelképes „hely-meghatározó" fordulatok is. Egyik írásában például a Párizsban megforduló fiatal magyarok tréfás vállalkozását így jellemzi: elhatározták, hogy „megkeresnek egy szép, párizsi leányt, aki néhány vagy sok esztendővel ezelőtt a Szajna-parton a Tisza-partot feledtette el hónapokig egy poétával". (*Három szerelmi eset.* BN 1905. febr. 2.; AEÖPM VI. 45.; a Szajna-part, illetve a Tisza-part ellentét is elegendően bizonyítja, hogy a vers *Gangesz partjai* jelentése Ady korábbi beállításához mérten módosult.) Másutt ugyancsak sűrítő értelemben írja: „A Tisza mentén, tanyák közt..." (*Parasztszívek.* BN 1905. máj. 14.; AEÖPM VI. 157.) De az úri politika másik változatáról, az ellenzéki koalíció országlásáról is hasonlóan ítél: ugyanazt a minősítést használva a negyvennyolcas demagógokról, mint korábban a hatvanhetesekről: „meghaltak a rideg, józan és előkelő klub-igazságok, s valókra ébredtek a malomalji és kávéházi álmok". (*Mikor minden fölfordul.* BN 1905. jan. 29.; AEÖPM VI. 296., jegyzet: 440–41.) A fenti néhány példa is elegendő bizonyíték arra, hogy e kétstrófás tömör vers Ady már korábban fölhalmozódott gondolati „készleteinek" minőségileg megemelt, újszerű összegezése.

Irodalom

–ő– [Rákosi Jenő]: A Holnap, BH 1908. dec. 20.; Hatvany I. 61–63.; Horváth 17.; Szvatkó Pál: Ady két verse. Prágai Magyar Hírlap 1923. júl. 18. 2–3.; Schöpflin 62., 68.; Halász: NA 145–46.; Barta 281.; Vargyas Lajos: A magyar vers ritmusa. Bp., 1952. 223–25.; Komlós 31.; Meggyes Klára: A malom alja kifejezés jelentésmódosulásai. Magyar Nyelvőr 1960. 224–29.; Vatai 250.; Komlós: A szimb. 43.; Varga 192–93.; Vezér 159–61., 337.; Király I. 154., 160–70., 184., 342., 549.; Molnár Judit: Ady olvasása közben. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (Cluj–Kolozsvár) 1977. 21. évf. 2. sz. 133–44.; „A Tisza-parton". (Ritmikai kérdések egy Ady-vers kapcsán). Szerk.: Szerdahelyi István és Kecskés András. [Több szerző megszólalásával és vitával.] Bp. 1981.

339. Mert engem szeretsz

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. június 11. X. évf. 160. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel *A Tisza-parton* c. vers után másodiknak közli *Mert* címmel.) – További megjelenés: Szil 1907. május 2. XXV. évf. 18. sz. 1. – Tárca – Lellei András. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 16.; $ÚjV_2$ (1909) 16.; $ÚjV_3$ (1912) 16.; $ÚjV_4$ (1918) 14–15.; $ÚjV_5$ (1919) 15. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 9.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_2$-ből. A BN-béli publikáción Ady csak kisebb javításokat érzett szükségesnek. Az ÚjV egyes kiadásai közül a 3. szöveggondozása nem eléggé korrekt, ezért a gondosabb $ÚjV_2$ szövegét választottuk alapszövegnek.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN	
Cím fölött: *II.*	BN	
Cím: *Mert*	BN	
2. T*ő*kre		Szil
3. nézett,	BN	
8. asszonyságod.		$ÚjV_3$
10. látott...	BN	
12. szeretlek.	BN	
14. *a*sszony,		Szil $ÚjV_3$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$

Keletkezéstörténet

A Starnberg mellett töltött napok (l. erről *A tó nevetett* c. vers jegyzetét) élménykörét őrző, oldott hangulatú és érzéki lobogással telített vers. Már a Nagyváradon időző Lédának írja, küldi ezt a rövid lírai sóhaját.

Irodalom

Benedek II. 202.; Hatvany II. 285–87.; Szabó R. 85.; Barta 294.; Varga 213–14.; Vezér 165.; Király I. 303., 417., 442., II. 179., 578.

340. Vad szirttetőn állunk

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. június 25. X. évf. 173. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel *Véres kapcsok* címen elsőként közli a *Rettegek az élettől* c. verssel együtt.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 22.; ÚjV$_2$ (1909) 22.; ÚjV$_3$ (1912) 22.; ÚjV$_4$ (1918) 18.; ÚjV$_5$ (1919) 20. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 10.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. A BN publikációjában és az ÚjV egyes kiadásaiban apró eltérések találhatók.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN	
Cím fölött: *I.*	BN	
Cím: *Véres kapcsok*	BN	
4. jajunk	ÚjV$_1$ ÚjV$_2$	
6. hus-kapcsok	BN	
7. Amíg	BN	ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
összefonódnak;		ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
10. zuhanunk...	BN	

Keletkezéstörténet

Ritka eset: nem a vers motívumainak előzményeiről, hanem szinte közvetlen visszhangjáról adhatunk számot. A vers a BN jún. 25-i számában jelent meg, és már jún. 28-án reagált rá a kolozsvári Ellenzék c. lap. A költészet elfajulása címmel közreadott rövid glossza szerzője azért háborog, hogy „a mostani modern költők" „véres húskapcsokról énekelnek s más hasonló szörnyűségekről, melyek mindennek nevezhetők, csupán költészetnek nem". Meg is nevezi a vers szerzőjét: „a BN egyik munkatársa, a régebben váradi újságíró, Ady Endre műveli ezt a húscafatos zsánert". Majd két változatban közli a verset: először eredeti alakjában, utána pedig azt dokumentálandó, hogy hátulról olvasva is „zűrzavaros szózagyvalék" e mű, strófánként megcserélve publikálja a sorokat. Az Ellenzék nyomán júl. 1-i számában a nagyváradi Tiszántúl változatlanul leközölte a cikket. (Teljes szövegét l. AEÖPM VI. 410–11.)

A támadásra, pontosabban annak nagyváradi utánközlésére Ady azonnal reagált: *Egy kis ügy és egy nagy ügy* c. cikkében. (Sz 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 198–200.; jegyzet 409–11.) S a válaszban a pillanatnyi konkrét körülményekre is utal: „A Tiszántúl fogta magát, s kitüntető megszagolásával annak, hogy én Nagyváradon vagyok, gorombán kicsúfolja egy szegény kis versemet, mely csakugyan úgy van írva, mintha nem Lampérth Géza írta volna. Nem magától teszi. Figyelemből. Kolozsvári lapból veszi át talán[...]" (AEÖPM VI. 199.) A BN-ban jún. 22. és júl 5. között Adynak nem jelent meg cikke, bizonyára e dátumok közötti napokon tartózkodott Nagyváradon, Léda közelében.

Nagyváradi több napos időzésének leveleiben is nyoma van. Előzetes tervként írt róla Brüll Adélnak 1905. jún. 11-ére keltezhető levelében: „...hosszabb időre csak majd a hét végén mehetek Nagyváradra." (AEl I. 175.) Majd 1905. július első napjaira dátumozható levelében igazolja vissza a lent töltött napokat: „Édes jó asszonyom, jaj, jaj de rettenetes forróságban jöttem. Itt semmi újság... Milyen jó volt maguknál, magukkal." (AEl I. 176.)

Irodalom

Horváth 42.; Benedek II. 203.; Hatvany II. 293.; Halász: NA 81.; Vezér 162., 165–67.; Király I. 290., 330., 417., 441., 445., 545.

341. Rettegek az élettől

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. június 25. X. évf. 173. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel *Rettegek élni* címen másodiknak közli a *Vad szirttetőn állunk* c. vers után.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 100.; ÚjV$_2$ (1909) 100.; ÚjV$_3$ (1912) 100.; ÚjV$_4$ (1918) 67.; ÚjV$_5$ (1919) 84. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 33.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból.

Szövegeltérések:

	BN	ÚjV$_1$	ÚjV$_2$
Főcím: *Uj versek*	BN		
Cím fölött: *II.*	BN		
Cím: *Rettegek élni*	BN		
1. mámor-hattyúk		ÚjV$_1$	ÚjV$_2$
14. Láz...	BN		
15. élni...	BN		

Keletkezéstörténet

Körülbelül fél esztendővel korábban, egy szoborromboló esetéről írva pendítette meg Ady e vers gondolati-érzelmi motívumát. E cikkében írta: „...az életet néha nagyon nehéznek érezzük, akik futunk, izzadunk, s búsan valljuk, hogy nem könnyű dolog embernek lenni". S rögtön magyarázza is ezt az érzést: „Mert szövevényes, nehéz, útvesztős ez a mai élet: kicsi benne a pihenés, a pihenés alatt is töprengeni kell s mindjárt szaladna tovább [...]" Ezért tette, amit tett a szoborromboló Pitrou is, „kit tán éppen ennek a komplikált, mai, nehéz életnek a lázas lótásfutása bolondított meg". Prózai, logikus formában szinte a versbéli érzületet tömöríti aforizmatikusan: „Minden: az élet, a folyó élet. Ezt gyógyítsátok, emberek [...]" (*Rodin, Pitrou és a szobrok.* BN 1905. jan. 22.; AEÖPM VI. 28–29.)

Irodalom

Benedek II. 149.; Hatvany II. 257–58.; Halász: NA 80–81.; Vezér 163–64.; Király I. 177., 324., 332.

342. Megöltem egy pillangót

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. július 9. X. évf. 187. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel elsőnek közli *Gyilkosság* címen *A vár fehér asszonya* c. verssel együtt.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 118.; ÚjV$_2$ (1909) 118.; ÚjV$_3$ (1912) 118.; ÚjV$_4$ (1918) 77–78.; ÚjV$_5$ (1919) 98. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 39.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. A BN szövegét Ady több helyen módosította, s az ÚjV első két kiadásának szövegét is csiszolta.

Javításunk:

10. A sorvégi *erő* után a BN, az ÚjV$_1$ és az ÚjV$_2$ közlésével egyezően töröltük a vesszőt.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN		
Cím fölött: *I.*	BN		
Cím: *Gyilkosság*	BN		
1. pillangót.	BN		
2. Óh	BN	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$
4. gyülöletemért	BN	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$
5. Halsz meg *most*, színes	BN		
7. *Igy*	BN	$ÚjV_1$	$ÚjV_2$
9. mosolynak.	BN		
11. vivásnak	BN		
12. víg	BN		
14. Tüz	BN		
17. meg...	BN		

Keletkezéstörténet

A vers létrejöttének Biró Lajos – Adynak még Nagyváradról barátja és a fővárosi szerkesztőségben munkatársa – volt a tanúja, aki ezt az eseményt nem sokkal a költő halála után meg is írta. Érdekes módon azonban nem csupán a külső történésről adott rövid hírt, hanem rögtön a vers értelmezésében is igyekezett állást foglalni, jórészt a legendásításra hajlamos kortársak többségétől eltérő módon. Visszatekintése így a vers közvetlen keletkezésének, Adynál élmény és lírai feldolgozás, szemlélet különös kapcsolatának dokumentuma, és ugyanakkor a beérkezése kezdetén álló poéta személyiségének néhány kevéssé ismert összefüggésébe is bepillantást ad. A vers születését és Ady ezzel összefüggő költői-emberi magatartását Biró Lajos így eleveníti fel: „A Budapesti Napló Honvéd-utcai szerkesztőségének az ablakán egy nyári este berepült egy pillangó. Ezt a pillangót megfogta, és az íróasztalon kivégezte. *Megöltem egy pillangót* kezdetű versében (amelyet legtöbb olvasója – úgy tudom – valami bíborredőjű Ady-féle szimbólumnak tart) elolvasható, miért. Kicsorduló őszinteségű versei között is alig van őszintébb ennél. – Nem igaz, hogy valami izzó démoniság lett volna benne. Gyerekes, kis gonoszkodásokra hajlandó volt, de minden fájdalom meghökkentette, és minden jajszóra tele lett könnyel a szeme. Nőkre, akiket szeretett – Máriától Veronikáig – hallatlan áldozatokra volt hajlandó. Barátnak pedig –? – A szíve rögtön kinyílt. Magáról mindent elmondott." (Biró Lajos: A fiatal Ady Endre. Ny 1919. 349–50.)

Irodalom

Benedek II. 150–51.; Sík 169.; Király I. 364.

343. A vár fehér asszonya

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. július 9. X. évf. 187. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – („Uj versek" főcímmel a *Megöltem egy pillangót* c. vers után másodiknak közli *Várablakok* címmel.) – További megjelenések: Nv 1906. február 14. XXXVI. évf. 37. sz. 1–2. – Tárca – – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel elsőnek közli *A Hortobágy poétája, A Gare de l'Est-en, A kék tenger partján* c. versek előtt); MSzle 1906. április 26. XVIII. évf. 17. sz. 259–60. – Irta Ady Endre – („Versek" főcímmel elsőnek közli *A Hortobágy poétája, A magyar Ugaron,* a *Paul Verlaine álma* és a *Temetés a tengeren* c. versek előtt.); Szil 1907. június 13. XXV. évf. 24. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 15.; $ÚjV_2$ (1909) 15.; Gyűjt (1911) 6.; $ÚjV_3$ (1912) 15.; $ÚjV_4$ (1918) 14.; $ÚjV_5$ (1919) 14. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 8.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A sajtóközlésekben a későbbiekben több eltérés található az ÚjV-ben véglegesített szöveghez képest.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN				
Cím fölött: *II.*	BN				
Cím: *Várablakok*	BN				
2. Mohos		Nv			
3. szemem, ugy-e,					Gyűjt
4. ragyog).			Szil		
6. *b*ús	BN	Nv	MSzle		
7. Két, nagy völgyre...	BN				
	BN				
8. (Ugy e,		Nv			Gyűjt
10. kripta illat		Nv			
14. Gy*u*lnak	BN	Nv	MSzle		
*b*ús,	BN	Nv	MSzle		
bús nagy				Szil	
szemek)		Nv			
16. kinevet...	BN				Gyűjt

Keletkezéstörténet

Révész Béla emlékezete szerint ez a vers is a Három Hollóban született (l. erről e kötetben a *Találkozás Gina költőjével* c. vers jegyzetét).

Kardos László hívta fel a figyelmet arra, „hogy a Debreczen egyik 1898. évi őszi számában Erzsébet királynő meggyilkoltatásával kapcsolatban cikk jelent meg ezzel a címmel: A Burg fehér asszonya". (Kardos 86.) S Ádynak Erzsébet királyné halálára írott versével (*Megpihent.* AEÖV I. 50–51.; jegyzet: 304–06.) – amelyet a DRU-ban publikált – azonos napon jelent meg a D említett cikke, melyben többek között az alábbiak olvashatók: „Erzsébet királyné halála felidézi mindenkinek emlékezetében azt a mondát, amely szerint a *királyi palotában,* Bécsben és Schönbrunnban, valahányszor a királyi családban halál van küszöbön, megjelenik a *fehér asszony.* Ez év áprilisában jelenés volt." (A Burg fehér asszonya. D 1898. szept. 14. XXX. évf. 213. sz. 6.) Lehetséges, hogy a versben „csattanóként" hasznosított kép még ez időből rögződött Adyban: hiszen – miként ezt a *Megpihent* c. vers jegyzete dokumentálja – a halálhírre fogékonyan reagált. E feltételezést látszik alátámasztani az is, amire Bustya Endre hívja fel a figyelmet: hogy ti. egyik 1899-es novellájában e kép sajátos változatban bukkan fel: „Várkisasszony vagy [...] Csillagvirágos, holdsugáros nyári estéken kihajolsz a büszke vár ablakán..." (*Margaréta.* DU 1899. jún. 16.; AEön 30.; jegyzet: 1291.) Elképzelhető tehát, hogy az 1905 júliusának elején publikált vers megírásakor ez a már eltemetődött kép Adyban újra életre kelt.

A vers létrejöttében, helyesebben a Léda-élmény és a „fehér asszony"-motívum összekapcsolásában feltehetően szerepet játszott, a felidézést elősegíthette az is, hogy 1905-ben jelent meg az Erzsébet királyasszony emlékének ajánlott nagyszabású díszalbum, amelybe Ady ekkori szellemi környezetének két jelentős alakja, Kabos Ede és Vészi József is írt. Egyébként a kortársak számára evidens volt, hogy e vers meghatározó motívuma honnan ered. Jellemző erre az, amit ezzel kapcsolatban Oláh Gábor írt: Ady „ismert szólásokat szinte Petőfies merészséggel teremt át költői képpé, s csaknem mindig szerencsésen. Például ez a három szó: »A burg fehér asszonya«, ilyen összetett képpé fonódik képzeletében: lelke ódon, elhagyott vár, örök benne a köd; csak néha gyúlnak ki abla-

kai, a nagy fekete szemek, ilyenkor lelke fehér asszonya jár a várban, s az ablakon kinevet: Lédájának az eszébe jutását így érzékíti." (Oláh Gábor: Írói arcképek. Bp. 1910. 141.)

Lehetséges persze, hogy e jelképes vár-látomás létrejöttében Baudelaire ihlető hatása is szerepet játszott. Közelebbről a *Három Baudelaire-szonett* harmadik darabjának, a *Causerie*-nak ismeretes félsora, amelyet Ady így magyarított: „Palota volt a szívem". Esetleg e képek, képzetek – a „fehér asszony" s a „palota" – önkéntelenül is egymásra halmozódtak, és megtermékenyítették Ady fantáziáját.

Irodalom

Horváth 36–38.; Tóth Árpád 353.; Hatvany I. 275–76.; Sík 221–27., 249., 251.; Halász: NA 57–59.; Barta 288.; Bóka: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 409–10.; Vatai 83.; Komlós: A szimb. 39–40.; Vezér 109.; Király I. 291., 342., 412., 422., 425., II. 75., 175.

344. A Gare de l'Est-en

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt fogalmazvány, 5 oldalszámozott fólió, 265 × 172 mm. – Cím: *A Gare de l'Est-en.* – Aláírás nélkül. – Az első fólió számozatlan, az ötödik fólió először negyedik oldal volt, az áthúzott négyes fölé írta Ady az ötöst. – Az első fólió hátlapján ismeretlen kéztől zárójelben ceruzával: *Elek Hatvani Ady cikk Kenéz.* Az utolsó fólió hátlapján ismeretlen kéztől ceruzával: *Figyelőnek.* Ugyanott tintával a következő megjegyzés: *Hitelességét garantálja és a verset drága barátnőjének ajánlja Bpesten 1915 május 30 Fenyő Miksa* – A fóliók széle töredezett, beszakadt. – PIM. A 176.

Első megjelenés: Figy 1905. július 15. I. évf. 7. füzet 449–51. – Ady Endre. – További megjelenések: Nv 1906. február 14. XXXVI. évf. 37. sz. 1–2. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel harmadiknak közli *A vár fehér asszonya, A Hortobágy poétája* után és *A kék tenger partján* előtt.); Szil 1907. június 27. XXV. évf. 26. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (A daloló Páris ciklus) 81–83.; AH (1908) 74–76.; ÚjV$_2$ (1909) 81–83.; Gyűjt (1911) 10–12.; ÚjV$_3$ (1912) 81–83.; ÚjV$_4$ (1918) 55–56.; ÚjV$_5$ (1919) 68–69. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 28.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. A k javításai a végleges szöveg kialakításáért folytatott küzdelem nyomait őrzik. A Figy szövegén Ady az ÚjV-be való átvételkor kisebb-nagyobb módosításokat végzett. Ékezési, központozásbéli eltérések mind az ÚjV egyes kiadásai, mind pedig a Nv, Szil, AH, Gyűjt publikációjában szép számmal találhatók. A legkevesebb javítást igénylő az ÚjV$_3$ szövegközlése; ezért választottuk alapszövegnek.

Javításaink:

24. A *daloly* után a k szövegével és a Figy, a Szil és a Gyűjt közlésével egyezően a vesszőt töröltük.
46. Az alapszöveg hosszú *ú*-s *bullna* változatát a k, a Figy, a Nv, a Szil rövid *u*-s használatának megfelelően *bullna* szóalakra igazítottuk.

Szövegeltérések:

2. *sírok*	k	Figy	Nv	
valahol,	k	Figy		
3. *sírni,*	k	Figy	Nv	ÚjV$_3$ ÚjV$_4$ ÚjV$_5$

5. fölött: ⟨*Dalolj*⟩ [tovább olvashatatlan] k
7. szivemen k Figy Nv ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
8. S ⟨*tréfás*⟩ [?] [fölé írva:] elránt k
9. fűt Figy Nv
11. ⟨*I*⟩ Holnap k
leszek-e k Figy AH
12. után: ⟨*A ...ég álmosan ...b*⟩ [több szó, betű nem olvasható] k
13. leszek, én, k Figy ÚjV$_3$ ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
leszek, én ÚjV$_1$ AH
14. sírkertek Figy Nv
15–16. között: ⟨*Holnap fehérebb én leszek, én,*⟩ k
16. után:
a. ⟨*Ha...lelkem,...de*⟩ [a többi nem olvasható, az újra írt félsor is törölve] k
b. ⟨*A magyar télben majd dermedőn*⟩ [a sor második fele fölé]: ⟨*küldi most nekem*⟩ k
c. ⟨*Vágtat be egy halott*⟩ k
17. Óh, Szil ÚjV$_3$ ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
Oh, Gyűjt
18. ámúlni Szil
19. ámúlások Szil
20. Isten ÚjV$_3$ ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
21. hűtlen Figy Nv
22. úlje Szil
23. tűzcsóvás Figy
tűzcsóvás, Gyűjt
Öröm... k Figy
24. ⟨*S*⟩ ⟨*d*⟩ Dalolj, [*d* D-re javítva] k
dalolj, tovább ÚjV$_1$ Nv AH ÚjV$_3$ ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
24. után:
a. ⟨*Dalolj: Tarkaságos sza*⟩ [tovább nem olvasható] k [a sor második fele fölé:] ⟨*A legszebb zsoltárokat*⟩ k
b. ⟨*Párisnak lelke...el*⟩ [közbül nem olvasható] k
25. zsolt⟨*o*⟩rokat [*o* fölé]: á k
26. E *mamlasz*, bus k Figy
koldús Szil
zűrös, bus Nv
28. harmóniát AH
30. Daltalan ⟨*tdj*⟩ra [fölé

írva:] táj	k						
szegény	k	Figy					
31. Koldús				Szil			
32. Óh,				Szil			
Oh,						Gyűjt	ÚjV$_3$ ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
felém			Nv				
34. felett...	k	Figy					
35. hely...	k	Figy					
hazám...	k	Figy					
38. meghalok.				Szil			
39. ⟨*Óh jaj,*⟩ Megölnek	k						
szívek		Figy	Nv				
39–40. között:							
⟨*Brutálisan áradnak felém*⟩	k						
[beljebb fölé írva a							
39. sor]	k						
40. ⟨*Oh, jaj, már a szagok.*⟩	k						
[beljebb fölé írva a							
40. sor]	k						
pézsma-szagok					AH		
41. lesz				Szil			
mámorom			Nv				
42. Kinyúlok		ÚjV$_1$	Nv				
43. óriás⟨*i*⟩	k						
46. húllna					AH	Gyűjt	ÚjV$_3$ ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
47. szemeimet,	k						
48. leány...	k	Figy					
50. dalok...	k	Figy					
52. halott...	k	Figy					

Keletkezéstörténet

A valóságos hazatérés Párizsból jó fél évvel korábban történt. Nem véletlen azonban, hogy ez a vers sem közvetlenül a friss élmény nyomán, hanem újabb, későbbi benyomásoktól, tapasztalatoktól motivált emlékező magatartás eredményeként született. Már január elején visszaérkezésekor gomolygott benne néhány mozzanat ebből a később verssé érlelődő hangulatból, szembesítésből, miként arról Budapestre érkezte után, 1905. jan. 11-ről keltezhető, Nagyváradra küldött levelében Brüll Bertának beszámolt: „ne légy meglepve s ne ítélj el. Bizony én Budapestről írom ezt a levelet. Meg kellett lenni, s jobb így. Keresek összeköttetéseket s talán már nemsokára úgy lehetek szegény, édes Adél mellett, hogy nem bántanak piszkos kenyérgondok. A Budapesti Naplónál vagyok. Sírtam, zokogtam, mikor vonatra ültem, undor, düh és keserűség lepett el, mikor megérkeztem ebbe a pocsék, lehetetlen városba. Ha nem lenne most annyi dolog e csúnya, választási időben, már lent teremnék nálatok." (AEl I. 160.) Persze az akkori szorongásos hazatérést más mozzanatok is keresztezték, súlyosbították: nemcsak a pénzhiány, hanem a Diósiékkal már korábban, Párizsban zaklatottá vált légkör is. Amit csak megtetéztek, elmélyítettek a hazai választási cécó és kormányalakítási kísérletek nyomán támadt ellenérzései, indulatai, amelyeknek megnyilvánulásai bőségesen dokumentálhatók az 1905 első félévében írott cikkeiből, verseiből és leveleiből.

Változott helyzetben érlelődött általánosítható érvényű verssé a hajdani élmény. Léda itthon-időzése, nagyváradi tartózkodása ismét elevenné, vonzóvá tette a párizsi időszak fényeit. S az idehaza töltött hónapok, különösen a június végi, július eleji személyes, verse miatti „meghurcoltatása" (l. erről e kötetben a *Vad szirtetőn állunk* c. vers jegyzetét) csak kiélezte Ady számára az itthoni és a kinti világ közötti kontrasztot. A nyomasztó magyar

valósággal szembesítő, annak fojtogató légkörét kinyilvánító ez évi verseinek sorozatát *(Találkozás Gina költőjével, A lelkek temetője, Új vizeken járok, El a faluból, A Tisza-parton)* újabb rangos alkotással gazdagította. A vers publikálását megelőző hetekben Ady több írásában is felbukkannak többféle módon a vers szemléletével rokon gondolati és érzelmi kitörések. A *Vad szirttetőn állunk* „goromba kicsúfolása" összefüggésében írott vallomásában állapítja meg szomorúan: „...a cudar politika rajta ül mindenen. Az irodalmon is. [...] Leesnek az európai szépség-flastromok mongol arcunkról, s miközben Ibsen nemzetével hasonlítgatjuk magunkat össze, szállítjuk Európának és a szellemi életnek Papp Zoltán urat és társait". (*Egy kis ügy és egy nagy ügy*. Sz 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 198–200.; a szövegben emlegetett Papp Zoltán (1862–1919) függetlenségi képviselő és műdalszerző volt, akit egy korábbi szatirikus cikkében olcsó és „hazaffyas" szellemisége miatt „alkalmasnak ítél" arra, hogy a „költőket ellenőrizze".) Jellegzetesen található meg *A Gare de l'Est-en* soraiban kifejeződő szellemiség Adynak abban a meditáló írásában, amelyet Bródy Sándor öngyilkossági kísérletének hírére – a vers publikálása előtt tíz nappal – közreadott. Eszerint „Bródy Sándor fátuma" az volt, hogy „nem tudta, s nem akarta ismerni azokat az árkokat, melyek küzdelmes századokban elsáncolták a magyar géniuszt a boldogan fejlődő, nyugati nemzeti géniuszoktól". Jelentőségét pedig egyértelműen, a maguk törekvéseinek előfutáraként ítélte meg Ady: „hamar elismert vezére lett, s maradt az író fiataloknak, becézett írója a lelkével, idegrendszerével, szenzibilitásával Nyugathoz idomultabb magyar publikumnak". Tépett sorsú elődjének tragikus lépését éppen ezért a maga vívódásainak, küzdelmeinek előzményeként értékelte, fogta fel: „A magyar társadalom nagy Nyugatra-lendülése ingamozgás volt csak. Sok lelket zuhantott ez meg az új Magyarország fiai, türelmetlen, előretörekedő fiai között." (*Bródy Sándor tragédiája*. BN 1905. júl. 5.; AEÖPM VI. 201.) A költeményben a „nyugatos magyar"tragikus hangú lírai vallomásának ilyen háttere és alakító légköre volt.

Irodalom

Benedek II. 314–15.; Hevesi András: A Gare de l'Est-en. Széphalom 1927. 10–12. sz. 393–97.; Ady „A Gare de l'Est-en"-je Budapesten magyarul és franciául tilos. PN 1932. ápr. 2. 74. sz. 10.; Magyar írók és költők a „hazafiatlanság" miatt betiltott Ady-versről. [Babits Mihály, Földessy Gyula, Kosztolányi Dezső, Móricz Zsigmond nyilatkozata] Esti Kurir 1932. ápr. 3. 75. sz. 5.; Ady, a hazafiatlan. Nsz. 1932. ápr. 3. 76. sz. 10.; [Közlemény az előbbiekről] Pester Lloyd 1932. ápr. 3. 75. sz. (regg. kiad.) 7.; -na [Katona Béla]: Amiről beszélnek. Nv 1932. ápr. 7. 81. sz. 7.; Holmi. Szinte személyes ügyben. Névtelen Jegyző 1932. máj. 27–28.; Bölöni 63–64.; Schöpflin 66.; Halász: NA 120.; Szabó R. 100.; Bóka László: Egy új stílus bölcsőjénél. In: Stilisztikai tanulmányok Bp. 1961. 120–23.; Varga 215–16.; Király I. 238–46. II. 449., 690.

345. A sárga láng

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. július 30. X. évf. 208. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel *Aludni akarok* címen elsőnek közli a *Héja-nász az avaron* c. verssel együtt.) – További megjelenés: Szil 1906. okt. 25. XXIV. évf. 43. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 105.; ÚjV$_2$ (1909) 105.; ÚjV$_3$ (1912) 105.; ÚjV$_4$ (1918) 70.; ÚjV$_5$ (1919) 88. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 35.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. A BN szövegén egy-két módosítást végzett Ady, az ÚjV egyes kiadásai között nincsen eltérés.

Javításunk:

9. Az alapszöveg hosszú *ő*-s *Jőjjön* alakját – amely a BN-tól kezdve mint továbbörökített sajtóhiba az ÚjV minden kiadásában megtalálható – a Szil helyes közlésével egyezően rövid *ö*-s *Jöjjön*-re változtattuk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN	
Cím fölött: *I.*	BN	
Cím: *Aludni akarok*	BN	
1. Alágyűjtott		Szil
2. égek,	BN	
6. aranyok		Szil
7. Némítsa	BN	
9. Jőjjön	BN	$ÚjV_1$ $ÚjV_2$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$
10. lobban,	BN	
11. arany-ágyon	BN	

Keletkezéstörténet

Kisebb, szinte sóhajszerű, dalszerű változat az 1905-ös pénz-versek egyre szaporodó vonulatában *(Ima Baál-istenhez, Sóhajtás a hajnalban, Harc a Nagyúrral)*. Nem az aranyért, a pénzért folytatott drámai harc e vers tárgya, hanem inkább az a nyugalom, megelégedettség, amit a pénz, az arany megszerzésével elérni lehet. Ilyen értelemben részben előzménye e vers motivációjának egyik néhány hónappal korábbi novellája, amelyben a pénzért való robot kényszerét próbálta megörökíteni Ady. Ezért is adott elbeszélése hősének jelképes nevet: „Tíz Forint vőlegénye", minthogy a Budapesti Naplónál köteles cikkein túl a verseiért és tárcáiért külön tiszteletdíjban részesült. Tárcánként a honorárium éppen tíz forint volt, amit rögtön fizettek. Érthető tehát a novella tárcaírójának lelkiállapota: „Mily jó beesni sóhajjal az ágyba, s aludni nehéz, verejtékes álmot. De kell a Tíz Forint. A menyasszony. Az életet kelesztő, örökös Tíz Forint. És délre mesét kell bedobni Hírlap telhetetlen torkába. Mesét." Mintha nem is az írás öröme, az elmondandó történet volna a tét, hanem az általa megszerezhető pénz: „Szaladgált tollával szaporán a papíroslapokon Tíz Forint vőlegénye. Csak azt érezte, hogy ágyba kell rohanni mindjárt, s elaludni avval a bizonyossággal, hogy megvan már Tíz Forint." Kisszerű, groteszk formában a lírai énhez hasonló elernyedés a tárcaíró vágya: „Tíz Forint vőlegénye pedig szaladt a menyasszonyáért, a Tíz Forintért, és szaladt, szaladt, hogy ágyba dőljön, hogy elszaladjon magától, beleszaladjon a nehéz, verejtékes nappali álomba." *(Tíz Forint vőlegénye.* BN 1905. márc. 30.; AEön 257–60.; jegyzet: 1313.) A lelkiállapot megközelítésében rokon gyökerű a tárcanovella és a vers.

Irodalom

Benedek II. 321.; Halász: NA 82–84.; Király I. 203., 487.

346. Héja-nász az avaron

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. július 30. X. évf. 208. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel másodiknak közli *A sárga láng* c. vers után *Héja-nász* címen.) – További megjelenések: SzV 1906. február 18. V. évf. 44. sz. 2. („Ady Endre verseiből" főcímmel elsőnek közli a *Búgnak a tárnák* és a *Temetés a tengeren* c. versek előtt.); Szil 1906. március 29. XXIV. évf. 13. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 43; $ÚjV_2$ (1909) 43.; Gyűjt (1911) 6–7.; $ÚjV_3$ (1912) 43.; $ÚjV_4$ (1918) 29–30.; $ÚjV_5$ (1919) 36. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 16.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_4$-ből. A sajtópublikációkban kisebb eltérések találhatók, a Gyűjt szövegében szintén. Az ÚjV első három kiadása egyező, az utolsó kettő a korábbiaktól egy ponton eltér. Ez az eltérés a *héja-madár* kötőjeles írásmódjával kapcsolatos. A szövegközlés így logikusabb, következetesebb, mert a másik két *héja*-összetétel írásmódjának is megfelelő *(héja-nász, héja-szárnyak)*. Ezért választottuk az $ÚjV_4$ közlését alapszövegnek.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN					
Ady Endre verseiből			SzV			
Cím fölött: *II.*	BN					
Cím: *Héja-nász*	BN					
2. *sirva,*			SzV			
3. szárny*u*	BN					
lankadt-szárnyú				Szil		
héja madár.	BN	$ÚjV_1$		Szil	$ÚjV_2$	$ÚjV_3$
4. *Uj*					Gyűjt	
5. héja szárnyak,			SzV			
7. Száll*nak*			SzV			
11. h*u*sába	BN				Gyűjt	

Keletkezéstörténet

Egyre gyakoribbak Ady 1905-ben írt Léda-versei között az olyan alkotások, amelyekben a költő nem egyszerűen kapcsolatuk egy-egy fordulatát, éppen eluralkodó hangulatát próbálja több-kevesebb elvonatkoztatással kifejezni, megragadni, hanem szerelmi érzéseinek, tapasztalatainak valamelyik mozzanatát, végletét igyekszik némi bölcseleti többlettel felnagyítani, általánosítani, érzékletes erővel megidézni. Ilyen versek sorozatának (e kötetben a *Találkozás Gina költőjével*, a *Félig csókolt csók*, a *Vad szirttetőn állunk*, *A vár fehér asszonya*) újabb, kissé rejtélyes darabja a *Héja-nász az avaron*. A szerelemnek mint lehetséges pusztító, elveszejtő emberi kényszernek, erőnek a gondolata már 1904-es párizsi tartózkodása idején felmerül Adyban: „A szerelem – írja egyik bölcselkedő aforizmájában – sohse lehet vad és véresen végzetes azokra, kik az ideák emberei. Ők a szerelmet sem tekintik és érzik realitásnak. A rettenetes végű szerelmek olcsó, anyagias embereké." (Pn 141. bejegyzés; AEÖPM V. 194.) Nehéz eldönteni, hogy mindezt „objektív" megállapításnak szánta-e Ady, vagy volt benne némi „önvigasztalás" is.

Foglalkoztatja ez a gondolatkör a költőt más összefüggésben, a teremtő ember, a művész és a szerelem korrelációjában is. Jegyzetei között ilyen emlékeztetők találhatók: „Művészek celibátusa"; „Terv, hogy a Villa Medicis-be a poéták s írók is bejussanak, minden művészet. Nagy ideal..."; „Botticelli: Mars et Vénus. Mars alszik és Vénusz ironikus gyöngédséggel nézi. A nő nem szereti, ha a férfi pihen." (Pn 1., 90., 128. bejegyzés; AEÖPM V. 185., 190., 193.) Ezeket a lazán összekulcsolódó gondolatokat 1905 februárjában Ady egyetlen prózai írásában foglalja egybe. Elmondja, hogy a francia akadémia római művészházába, a Medicis-villába a hivatalos szervek nem küldenek olyan művészt, akinek felesége van. Ezért ez a ház „...egy kis mementó a világ művészeinek: ne házasodjatok, s a házasságtalan csókokkal se éljetek vissza, mert a ti rendeltetéstek a szomjúság, az álom, a balga és édes magasba-törés..." Ehhez a mementóhoz kapcsolja hozzá a Botticelli-kép keltette gondolatokat: „Mars alszik, álmodik. Vénusz nézi. [...] Van abban a nézésben gyöngédség és tigrisség. És valami csodálatosan bájos, de gyilkos *irónia*... Vénusz nem szereti, ha a férfi álmodik. A művész kiegyezhet minden más istennel. Evvel az eggyel, Vénusszal nem. Ez az egész férfiút követeli s az összes álmokat." Végezetül ezt a gondolatmenetet hosszabbítja meg, általánosítja a lehetséges szélső-

ségig: „Nem hirdetjük föltétlenül a *művész-celibátus* tanát. [...] Hiszen rettenetes a csókról lemondani. De nem rettenetesebb rájönni arra, hogy a csóknál a pálinka is többet ad vissza az elveszített álmokból?... És élhet-e művész álmok nélkül?..." (*Vénusz és az álmok*. BN 1905. febr. 22.; AEÖPM VI. 69.)

Ilyen és ehhez hasonló meditációk is ott rejlenek a *Héja-nász az avaron* létrejötte mögött. Csak éppen az ellentétes végletet érzékíti meg: a hullajtó, az elveszejtő szerelmet. Nemcsak álmok nincsenek már, de megszűnnek az élet más szférái is: marad a szerelmi küzdés, a *csókos ütközetek* folyamata, az életet is kioltó *utolsó nász*, a megsemmisülés.

Irodalom

Benedek II. 203.; Hatvany II. 296–300.; Barta 286–88.; Vezér 109., 162.; Király I. 450–53.

347. Csak jönne más

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. augusztus 13. X. évf. 222. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel elsőnek közli *A magyar Ugaron* c. vers előtt.) – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 36.; $ÚjV_2$ (1909) 36.; $ÚjV_3$ (1912) 36.; $ÚjV_4$ (1918) 25.; $ÚjV_5$ (1919) 30. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 14.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_2$-ből. A BN szövegén csak kisebb változtatásokat végzett Ady. Az $ÚjV_2$ és az $ÚjV_3$ szövege között apró, ékezési eltérések észlelhetők, amelyeknek azonban ritmikai szempontból fontossága van. E tekintetben pontosabb az $ÚjV_2$ publikációja, ezért választottuk alapszövegnek.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN	
Cím fölött: I.	BN	
8. *v*ágynak.	BN	
9. *u*gy	BN	
*k*ívánni,	BN	$ÚjV_3$
10. M*í*nt [sh]	BN	
Oh		$ÚjV_3$

Keletkezéstörténet

Ady és Léda egymást kínzó-maró együttléteinek, bántásokkal, vádakkal, sérelmekkel teli levélváltásainak és mégis összeboruló, egymásban feloldódó kapcsolatának drámájáról vall ez a vers. Kettőjük zaklatott gyötrődése szinte természetesen váltotta ki a költőből – már igen korán – az új kapcsolat lehetőségének gondolatát. Miként erről a lehetőségről meditál egyik – két hónappal korábbi – novellájának hőse is, Bond. Mintha saját kapcsolatuk tépődéseit transzponálta volna Ady az elbeszélésbe: „Már egymást nem tudták elhagyni. A féllelkű asszony és a fogyó, nagylelkű férfiú. A sors által összevertek. Bolyongtak, vergődtek és kísérleteztek. Csókok között a férfiúnak még eszébe jutottak a régi, a nem tisztaszagú nők." S a férfiben elkerülhetetlenül fölmerült az elválás, a szakítás szükségességének igénye. Megtenni azonban nem tudja: „El nem űzöm magát. Pedig ezt kellene tennem [...] Tudom, semmiképpen sem vagyok jó magának. Miért nem hagy maga el? És eközben megrázta a lelkét az a reménység, hogy ő újra a régi, erős, győzelmes volna, ha elűzné ezt az asszonyt." (*Bond és a vénség-pók*. BN 1905. június 4.; AEön 294.)

Irodalom

Benedek II. 205.; Hatvany II. 283–85.; Barta 281–82.; Király I. 412., 417., 441., 443., 445.

348. A magyar Ugaron

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. augusztus 13. X. évf. 222. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel a *Csak jönne más* c. vers után közli másodiknak *A magyar ugar* címen.) – További megjelenések: Nsz 1906. február 15. XXXIV. évf. 39. sz. 1. („Ady Endre verseiből" főcímmel másodiknak közli *A Hortobágy poétája* c. vers után a *A Szajna partján*, a *Szívek messze egymástól*, a *Vörös szekér a tengeren*, az *Új vizeken járok* c. versek előtt.); SzmK 1906. február 21. XXXII. évf. 13. sz. 1. („Ady Endre verseiből" a Nsz nyomán közli a hat költeményt); MSzle 1906. április 26. XVIII. évf. 17. sz. 259–60. („Versek" főcímmel s alatta „írta Ady Endre" utalással harmadiknak közli *A vár fehér asszonya*, *A Hortobágy poétája* c. versek után és a *Paul Verlaine álma*, a *Temetés a tengeren* c. versek előtt.); Szil 1906. május 17. XXIV. évf. 20. sz. 2. – Különfélék – Lelei [sic!] András. – Kötetben. ÚjV$_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 65.; ÚjV$_2$ (1909) 65.; ÚjV$_3$ (1912) 65.; ÚjV$_4$ (1918) 44.; ÚjV$_5$ (1919) 55. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 22.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. A sajtópublikációkban sok apró eltérés van, az ÚjV egyes kiadásainak szövege teljesen megegyező.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN					
Ady Endre verseiből		Nsz	SzmK			
Versek					MSzle	
Cím fölött: II.	BN					
Cím: *A magyar ugar*	BN					
*u*garon		Nsz	SzmK			
2. muhar,			SzmK	MSzle		
4. *u*gar.	BN					
6. sz*ü*zi	BN	Nsz	SzmK	MSzle		
7. Hej*b*, égignyu*l*ó	BN					
Hej égig-nyu*l*ó					MSzle	
égig-nyu*l*ó		Nsz	SzmK			
égig nyúló						Szil
giz gazok			SzmK			
9. gy*ü*t*ü*znek körül	BN					
gy*ü*t*ü*znek		Nsz	SzmK			
gy*ü*t*ü*znek körül.					MSzle	
kör*ű*l,						Szil
10. M*i*g	BN	Nsz	SzmK	MSzle		
11. [hiányzik]			SzmK			
Régm*ú*lt						Szil
12. Bód*í*t	BN	Nsz	SzmK	MSzle		
14. leh*u*z,	BN	Nsz	SzmK	MSzle		
befed,			SzmK			
16. *u*gar	BN					

Keletkezéstörténet

Már a nagyváradi évektől kezdve folytonos és egyre mélyülő Adyban a szembenállás a hazai közállapotokkal és közvéleménnyel. Ez az elhatárolódás erősödik fel 1905-ben és válik versek egymást követő sorában egyetemes indulattá. Közöttük az egyik legem-

lékezetesebb és legtalálóbb ez a vers, amelynek jelképes motívumát nem véletlenül emelte cikluscímmé Ady az ÚjV-ben. Prózájában gyakoriak a többé-kevésbé hasonló megfogalmazások, ítéletek. Elegendő azonban közülük csak egy három esztendővel korábbi megállapítást idézni: „Ez a parlament nem azért süllyedt bele a pocsolyába, mert a repülést nem becsüli sokra. De, mert nem hiszi, hogy pocsolyán kívül van valami más is a világon." (*Amit Bánffy mondott.* NN 1903. aug. 8.; AEÖPM IV. 142.) Meglévő ellenérzését általánosító erejűvé fokozta az 1905-ös választások után elharapódzó magyarkodás, a függetlenségi eszmékkel való visszaélés napi gyakorlata: „Ha csakugyan 1848 buzog újra a lelkekben, kiken lehetne ezt jobban obszerválni, mint a művészeken, a néptömegek lelkének és időjárásának finom barométerjein? És még a művészek sem tudnak dokumentumokkal szolgálni? Akkor ez az egész országos cécó hazug. Ez a nagy hazafias mámor nem igazi." (*Péntek esti levél.* Magyar Közélet 1905. máj. 7.; AEÖPM VI. 151.)

Jellemző, hogy a problémára egy egész más tárgyat – a norvég parlamentnek, a storthingnak a svéd királyi házat detronizáló határozatát – érintve is nyomatékosan kitér. „Ibsen – írja Ady – talán a Peer Gyntben, talán máshol, iszonyúan tépázza a maga népét. Régi poéta-szokás. Horatius is így csinálta. Heine gúnyjai a mamlasz Germánia ellen Heinének fájtak a legjobban. Schiller is elárulta néhányszor a hazáját, mint legnémetebb költőóriás. Byron annyit rakott a maga népére, hogy az angolfóbia még századokig elélhet e gúny-raktárból." Gondolatmenetét így folytatja: „Az embernek kedve volna regulát csinálni, hogy boldogok azok a nemzetek, melyeket költőik elátkoztak. De nem merjük tenni. A mi honi Pósa Lajosaink, Lampérth Gézáink igen meg vannak elégedve a maguk nemzetével." (*Strófák a storthing-szenzációról.* BN 1905. jún. 10.; AEÖPM VI. 190–91.) Adynak az önelégült nemzettudattal élesen szembeforduló költői programja van, sőt e program megvalósításában az 1905-ös esztendőben is határozottan előrejutott. (L. e kötetben a korábbi *Búcsú Siker-asszonytól, Találkozás Gina költőjével, A lelkek temetője, Új vizeken járok, El a falúból, A Tisza-parton* c. verseket, majd ez év júliusában *A Gare de l'Est-en,* augusztus első felében pedig a jelenleg szóban forgó *A magyar Ugaron* c. költeményt.)

Érthető, hogy egyre erősödik s mind szenvedélyesebb lesz Adyban az ezzel az önelégültséggel szemben polemizáló indulat. Így jut el július elején odáig, hogy honi szellemi állapotainkat jellemezve az „Ugar" képi szinonimáját, „a Puszta" jelképét használja már: „Nagyhangú s kevés tekervényes agyvelejű urak: Norvégiának Ibsene van, Björnsona s egy sereg óriása. Minekünk s Afganisztánnak nincs. Csak tessék dokumentálni, hogy csakugyan puszta vagyunk. A Puszta." (*Egy kis ügy és egy nagy ügy.* Sz 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 200.)

Irodalom

Kosztolányi levele Babitshoz, Babits levele Kosztolányihoz, Balázs Béla levele Babitshoz. BJK lev. 110., 113., 309.; Benedek I. 182., II. 257.; Makkai 17., 19.; Móricz Zsigmond: A költő harca a láthatatlan sárkánnyal. Ny 1930. máj. 1. I. 671.; M. Zs.: Irodalomtól, művészetről. Bp. 1959. 2. köt. 99–100.; Révai 181–82.; Halász: NA 143.; Vatai 272.; Varga 188–90.; Vezér 158–59.; Király I. 184., 188–93., 497., II. 462.; Pásztor Emil: „Egy Való van: a Nincsen" (Ady: A magyar Ugaron, A Nincsen himnusza). It 1973. 3. sz. 625–44.

349. Ének a porban

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, 2 folió, 260×170 mm. – Cím: *Uj versek. I. Ének a porban.* – Aláírás nélkül. – Az első fólió számozott, a második számozatlan. Az első fólión ismeretlen kéztől ceruzával a címtől balra: *Vasárnap I. Tárca* – a címtől jobbra:

A mi versbetűinkből. – A második fólión ismeretlen kéztől tintával: *05. VIII. 27.* – Mindkét fólió középen vízszintesen beszakadt, a fóliók széle töredezett. – PIM A 33.

A k fényképmásolata megtalálható az Ady Endre (1877–1919) c. dokumentumkötetben. (Szerk. Sára Péter és Pölöskei Ferencné. Bp. 1957. [PIM kiadványai II.] 62., 64.)

Első megjelenés: BN 1905. augusztus 27. X. évf. 236. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel elsőnek közli a *Hűnyhat a máglya* c. vers előtt.) – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 50.; $ÚjV_2$ (1909) 50.; Gyűjt (1911) 12–13.; $ÚjV_3$ (1912) 50.; $ÚjV_4$ (1918) 35.; $ÚjV_5$ (1919) 42. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 18.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A k és a BN szövege között is akad néhány apró eltérés; a BN publikációját Ady több módosítás után vette fel az ÚjV-be.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	k	BN	
Főcím alatt: ⟨*Rokkantak éneke*⟩	k		
Cím fölött: *I.*	k	BN	
1. s*ű*ppedt	k		
3. v*i*gan,	k		
elny*u*lok bátran	k	BN	
7. tájon,	k	BN	
8. *Aki e* tájon	k	BN	
tájon ⟨olvashatatlan betű⟩ nagy	k		
vágyik	k	BN	
13. sutra		BN	
15. *o*h			Gyűjt
17. B*u*s	k	BN	
ég-v*i*vásnak,		BN	
18. is	k	BN	
20. is, ⟨*1* (?)⟩ pusztuljon	k		
is...	k	BN	

Keletkezéstörténet

Révész Béla szerint az *Ének a porban* strófái is a Három Hollóban születtek. (L. erről bővebben e kötetben a *Találkozás Gina költőjével* c. költemény jegyzetét.)

E vers egyik legkorábbi előzményének tekinthető a Sz-ban 1900. jún. 12-én publikált *Áldomás.* c. költemény. A kiválasztottak tragédiájáról szólva e sorokat olvassuk az *Áldomás*-ban: „S kik rátermettek messiási sorsra: / Belefúltak mámorba, alkoholba". E sorokra rímelnek az *Ének a porban* alábbi sorai: *Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik,* [...] *Rokkanva ér el az éjszakáig.*" A lényegi különbség csak annyi, hogy a korábbi versben csak általánosságban, az utóbbiban pedig a magyar helyzetre vonatkoztatva hangzik el a költői ítélet. (Az összevetésre Láng József lektori jelentése adott ösztönzést.)

Néhány év óta érlelődő gondolatok és indulatok kapnak végleges formát ebben a versben. Már 1902-ben, Tolnai Lajos temetéséről írva furcsa – a vers gondolatmenetével párhuzamos – felvillanásokkal találkozunk. Az elhunyt író sorsának tragikumát próbálja aforizmákba sűríteni. Például így: „Hjha, öreg, ha neked tetszett *kiválni*, hát tűrd el, hogy eltipor a *faj*, amelynek az egyén csak bliktri". Vagy így: „Aki látja, hogy harcba kell mennie az egész világgal, csapjon föl *Übermensch*-nek. Ez szép, ez kényelmes és még mindig divatos is. Imádja önmagát s pocskondiázzék a világra." A hazai valóság és a hazai közvélemény azonban másként, kilátástalanabbul formálta Tolnai sorsát. „Nem volt semmi bűne, csak különb volt, mint a többi. Éles volt a szeme, tehát keserű volt

nagyságos szíve s rombolóan lázas az agyveleje... De hogy látni és beszélni mert, ezt nem bocsátották meg soha." Leginkább azonban cikke zárómondatában fejezi ki későbbi versét is röptető indulatát: „Mindazonáltal megverte az Isten, aki még vagy háromszáz esztendőn belül úgy teremtődik a magyar földre, hogy megírja vagy kimondja a maga igazait!" (*Egy ravatalnál.* NN 1902. márc. 21.; AEÖPM III. 26–27.)

Magyar volta miatt érzett tehetetlenségérzése ezután is újra meg újra elfogja. Ennek egyik dokumentuma 1904-es Párizsi noteszkönyvének 62. sz. bejegyzése: „Intellektuális lénynek nem lehet bizakodónak lenni. Legfeljebb Nietzsche-szabású léleknek. De hol vannak Nietzschétől a magyar intellektuelek?" (AEÖPM V. 189.) Az 1905-ös esztendő folyamán azután egyre gyakrabban bukkan fel nála a hazai akarások és szándékok hiábavalóságának tudata. A Figyelő c. folyóirat harmadik füzetét köszöntve ekként próbálja a vállalkozás szellemi célját megjelölni: „szólni az intellektuálisokhoz, szólni a megfinomodott kultúra jeleivel, egy kis jogot követelni a talentumnak is e talentumbuktató országban". Majd alternatív kérdések formájában így mereng: „...Lesz-e vajon nekik erejük küzdeni, ahol annyi nemes harcos bukott el már? Vagy nagyon hamar ők is kiállnak, s összeroskadtan engedik szabadjára az irodalmi és művészeti léhűtést?" (*Figyelő.* BN 1905. márc. 20.; AEÖPM VI. 309.; a szignálatlan cikket a jegyzet éppen e verssel közvetlenül összecsengő mondatai miatt minősíti Adyénak; jegyzet: uo. 444.) Szinte rögeszmésen visszatérő gondolata Adynak 1905 egymást követő hónapjaiban a szükséges szellemi-társadalmi felemelkedés igénye és a hazai környezet lehúzó, bénító légkörétől szorongó félelem tudatosítása, illetve e két ellentétes erő drámai szembesítése.

Összegező, már-már történetbölcseleti összefüggésekben töprengő tanulmányt is ír e tárgyban, amelyet a Figy 1905. áprilisi számában ad közre „Egy ismeretlen Korvin-kódex margójára" címmel. Aggodalmairól e vallomásban így beszél: „fogunk-e itt mi valamikor afélét csinálni, amit mostanában különösen nagy erővel csinálnak a népek? Azért vagyunk-e itt, hogy teremtsünk lelkünkkel valamit a lelkünkből, ami olyan, mint a lelkünk? Valamit, ami a mienk, ami nemcsak más, mint – más, de méltó ékessége lehet felemelt fejünknek. Vagy sorsunk csak azért kavart el itt bennünket Európa közepén, hogy durva anyagot szállítsunk a nagy világ-vegyfolyamathoz." A végiggondolás következetessége tragikus végletekig is elvezeti Adyt, olyan negatív perspektíváig is, amikor majd "utasíttatik a Történelem, hogy játszassza el velünk az utolsó játékot". A nemzetféltésnek s a megújulás kényszere felismerésének olyan magaslataira érkezett el a költő, ami teljesen érthetővé teszi akkori magyarság-verseinek – közöttük *A magyar Ugaron,* az *Ének a porban* strófáinak – kegyetlen és keserű indulatát. „Tömegében nézem – írja – és érzem ideáktól fázó népedet, felséges Hollós Mátyás, és rettegek. És keresem ijedten a jeleket – magamnak: hiszen akkor magam is egy nyughatatlan, de meddő gnóm vagyok, mert nem is lehetek más. S mindenki az, ki kiválasztva és kiváltva magát, szállni szeretne itt." (*Ismeretlen Korvin-kódex margójára.* AEÖPM VII. 19.)

Az előbbivel szinte egy időben Wesselényi Miklósról írva, ugyanebben a gondolatkörben mozog. Földézett víziója szerint hajdani földijére a jelenben az övékéhez hasonló sors várna: „összeroppan a Toldi-erő ma is. Összefacsarodik a Kölcsey-szív. Nagy Wesselényi pedig egyesített s kifejlődött Toldi-Kölcsey-lelkében megtörve, bénultan és vakon érzi mindjárt, mint akkor, az éjszakát s a vádat: – Hát érdemes volt? Hát érdemes itt? Hát lehet-e itt?" Ezért is evidens számára, hogy az „árvízi hajós" „magasan és búsan állott kortársai között". S hasonlóképpen „néz el szelleme a ma ünneplők felett is". Zárómondatában pedig ugyanaz a végletes megkülönböztetés a nagyra törő magyarok sorsát illetően, mint ami az *Ének a porban* vezérlő motívuma lesz: „Avval a tragikumnal [néz el], mely minden kiválóságé, de százszor nagy és százszor bús, ha ez a lélek világos és magyar." (*Az árvízi hajós.* BN 1905. ápr. 9.; AEÖPM VI. 120.; jegyzet: 387.; ez utóbbiban utalás arra, hogy a zárómondat ekkori „Ady-versek első prózai megfogalmazása".)

Csak fokozták, motiválták Adyban a hiábavalóság, a hőkölés érzését azok a tapasztalatok, amelyeket a közéleti légkörrel összefüggésben az irodalmi szféra szűkebb körében szerzett. Ilyen közvetlen ütközést, személye elleni támadást váltott ki a BN 1905.

jún. 25-i számában közreadott *Vad szirttetőn állunk* c. verse. (L. bővebben e kötetben ez utóbbi vers jegyzetét.) Ady indulatosan felelt a versét ért sajtótámadásra, és szarkasztikusan ítélte el a hazai közszellem és közízlés maradiságát, üresség ét: „Nos, most már duguljanak be minden nyugtalan vénák. Kiss József írjon helyretyutyos verseket. Bródy Sándor csatlakozzék a Pósa-asztalhoz. Aki meg nem javul, s meg nem hígul, az hazaáruló. A koalíció nevében alkudjuk le a lelkünket, legyünk pósalajosok, vagy nem tudom én mik. Mindenesetre ne emelkedjék magasabbra a magyar lélek, mint amilyen magasra Pozsgay Miklós tud köpni." (*Egy kis ügy és egy nagy ügy*. Sz 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 199.; az idézetben említett Pozsgay Miklós hangzatos frázisairól, demagógiájáról hírhedt korabeli függetlenségi képviselő volt). Ezeket az egymásra rétegződő benyomásokat, e fojtogató, megrokkantó élményeket csak még személyesebbé kellett tennie és a dalszerű formának látszatra könnyedebb közegébe áthelyeznie, hogy augusztusban megszülessen az *Ének a porban* c. vers.

Irodalom

Benedek II. 258.; Hatvany II. 15–16.; Sík 169.; Szabolcsi Bence: Vers és dallam. Bp. 1959. 200.; Vatai 157.; Varga 190–92.; Vezér 136.; Király I. 194., 199., 303., 330., II. 578.

350. Hunyhat a máglya

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. augusztus 27. X. évf. 236. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel másodiknak közli az *Ének a porban* c. vers után.) – További megjelenés: Szil 1906. október 4. XXIV. évf. 40. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Léda asszony zsoltáraiból" főcímmel elsőnek közli a *Meg akarlak tartani* című vers előtt.) – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 20.; $ÚjV_2$ (1909) 20.; $ÚjV_3$ (1912) 20.; $ÚjV_4$ (1918) 16–17.; $ÚjV_5$ (1919) 18. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 10.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. Lényegesebb eltérések – az $ÚjV_4$ és az $ÚjV_5$ egyetlen, szedési hibából eredő szövegváltozatát nem számítva – csak a sajtópublikációk szövegében találhatók.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN			
Léda asszony zsoltáraiból		Szil		
Cím fölött: *II.*	BN			
Cím: Hunyhat a máglya	BN			
1. Hunyhat	BN			
máglya.	BN			
2. szomoru,	BN			
3. másra			$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
4. elűzhetsz.	BN			
6. menekülhetsz.		Szil		
8. Fölgyujtja		Szil		
ujra a véred,	BN			
9. mindhiába,	BN			
11. szomoru,	BN			

Keletkezéstörténet

Nemcsak a nagy távolság, a Párizs–Budapest viszonylat idején, hanem az egymáshoz közelebbi tartózkodás, a Nagyvárad és Budapest közötti „közelség" periódusában is zaklatott és folyton változó Léda és Ady kapcsolata. Augusztus elején már a szakítás gondolatáig eljutó, a szabadulásvágyat kiéneklő Ady költői szava *(Csak jönne más)*, hogy azután újra enyhülő legyen. S fáradtabban, rezignáltabban visszaidézi a még júniusban publikált *Mert engem szeretsz* vallomásos, simuló hangvételét. Leveleiben is nyoma van e változó helyzeteknek, hangulatoknak. Július végére keltezhető levelében így mentegetőzik Lédának: „Én éreztem, hogy a múltkori viselkedésem a betegségemen fölül is bántó lehetett magára. De nem tehettem róla." S a mentegetődzést magyarázkodással toldja meg: „én éppen magának nem tudok soha századrésznyit elmondani, mutatni, bizonyítani, amennyit szeretnék és érzek. Sőt lehet, hogy néha gonosznak látszom, igazságtalannak. Mért mondjam: el sem hiszi, hogy voltaképpen ilyenkor lakik maga legjobban énbennem. Nagyon is kitudott, eltolt a maga alakja mindent az én életemből. Ami nem szemrehányás. Se nem védekezés." (AEl I. 178.)

Irodalom

Hatvany II. 294–95.; Varga 213–14.

351. Várnak reánk Délen

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. szeptember 10. X. évf. 250. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel *Vár a bárka* címen közli a *Búgnak a tárnák* c. vers előtt.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 42.; ÚjV$_2$ (1909) 42.; ÚjV$_3$ (1912) 42.; ÚjV$_4$ (1918) 29.; ÚjV$_5$ (1919) 35. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 16.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ből. Ady a BN szövegén a kötetbe való fölvétel előtt csupán kisebb igazításokat végzett.

Javításaink:

2. A sor második – valószínűen szedési hibából – nagybetűs *Messze* szavát értelemszerűen és a többi kiadással egyezően kisbetűs alakra *(messze)* változtattuk.
9. Az alapszöveg *vízen* szóalakját az ÚjV$_3$ közlését követve *vizen*-re javítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN				
Cím fölött: *I.*	BN				
Cím: *Vár a bárka*	BN				
2. Délen, messze *d*élen,			ÚjV$_3$		
9. kékvizen	BN				
*v*izen		ÚjV$_1$		ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
10. *U*tra	BN				
11. lekésünk	BN	ÚjV$_1$	ÚjV$_3$		
13. szelek...	BN				
15. *u*szik	BN				
16. Délen, messze Délen,	BN				

Keletkezéstörténet

Közeledett Ady és Léda 1904-es riviérai tartózkodásának első évfordulója. Jelenlegi tudomásunk szerint a költő és az asszony 1904-ben szept. 18-tól nov. 16-ig tartózkodtak a Riviérán (l. erről AEÖPM V. 297–98.). S ami általában meglepő, Ady esetében éppen az a jellemző: riviérai tartózkodása idején nem született egyetlen verse sem, amelyben a déli francia tengerpart ragyogását, fényeit, ottani jó közérzetét örökítette volna meg. Sőt: a címében akár a vágyai beteljesülését igérő *A kék tenger partján* c. – 1904. okt. 6-án publikált – versében zaklatottságáról szól. Arról, hogy „betegnek" jött ide, „nyugodt partokon nem nyugodni". Ellentmondásossá vált a tengerparti időzése: „Úgy vágytam ide s most már szállnék". Ugyancsak jellemző Adyra, hogy a riviérai élménytöredékek, megélt és átalakított mozzanatok már csak később, Budapesten épülnek be a verseibe. (L. e kötetben a *Vörös szekér a tengeren*, a *Jártam már Délen* s fokozott áttételességgel: a *Harc a Nagyúrral*, *A sárga láng* szövegét.) Közel egy esztendő távolságából már nosztalgikusan idézi meg a korábbi „tengerszéli" együttlétet, helyesebben annak idei biztos hiányát. Sóvárgássá, fájó hiánnyá formálódott át a hajdani nyugtalanság, zaklatottság.

Irodalom

Horváth 42.; Hatvany II. 305–07.; Barta 294.; Király I. 332., 424., 435.

352. Búgnak a tárnák

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. szeptember 10. X. évf. 250. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel másodiknak közli a *Várnak reánk Délen* c. vers után.) – További megjelenések: SzV 1906. február 18. V. évf. 44. sz. 2. („Ady Endre verseiből" főcímmel másodiknak közli a *Héja-nász az avaron* c. vers után és a *Temetés a tengeren* c. vers előtt); Szil 1907. január 3. XXV. évf. 1. sz. 2. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 104.; $ÚjV_2$ (1909) 104.; $ÚjV_3$ (1912) 104.; $ÚjV_4$ (1918) 69–70.; $ÚjV_6$ (1919) 87. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 35.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A sajtópublikációk szövege több helyen eltér, az ÚjV egyes kiadásai között jelentéktelen a különbség.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN				
Ady Endre verseiből		SzV			
Cím fölött: *II.*	BN				
Cim: Bugnak a tárnák	BN				
1. csucsával	BN				
2. szent-hegye:	BN				
3. átalverten			Szil		
6. Gyültek	BN				
7. csucson:	BN				
szüzi	BN				
csönd				$ÚjV_4$	$ÚjV_5$
8. csodatánca,		SzV			
10. Lelkem tetőm		SzV			
12. bugnak	BN				
14. *S a* büszke			Szil		
15. semmiségbe...	BN				

Keletkezéstörténet

Földessy Gyula szerint a *gondolat-manók* képét Ady esetleg Bródy Sándortól vehette át, aki ezt a motívumot jóval korábban megjelent Faust orvos c. művében már használta. Bródy hőse tudatát megjelenítve ír arról, hogy „agyában felkeltek, kergetőztek" „a kis kérdő gnómok". S „összevissza, rendszer és logika nélkül futottak, rajzottak, táncoltak, röppentek agyában a megfejthetetlen kérdések apró manói". (Bródy Sándor: Faust orvos. Bp. 1890. 143–44.) E képet azután Ady „annyira elsajátította, hogy 1903-tól, itt-ott némi átstilizálással, igen sűrűn élt vele". (Földessy: Amt 41–42.) S valóban: 1903-ban megjelent már Adynál ez a képzet: „Pihenni jöttem s keveset akarok viaskodni magammal... Néha sikerül is megfognom a teljes gondolattalanság félóráját. Csak aztán egyszerre hallom az eső kopogását s egyszerre rajzanak elő a csunya manók, melyek a Chopin lelkét marták, mikor a harmadik prélude-ot verte ki félig őrülten a zongorán." (*Falusi levél.* NN 1903. okt. 24.; AEÖPM IV. 179.)

A versnek azonban csupán egyik mozzanata a *gondolat-manók* képzet. Adyt valójában a költői kifejezés és alkotás gondja izgatja-foglalkoztatja, s ezzel összefüggésben a költői lét és a mindennapi élet egymásra torlódó feszültségei, gyakori konfliktusai. Erre vallanak 1904-es Párizsi noteszkönyvének egyes bejegyzései. A csúcsra jutott költői és gondolati lelkiállapot különösségén mereng az egyik jegyzetében: „Egy hegycsúcsra jutott intellektus keresztülemelkedik mindazokon a magasságokon, melyeket körülötte élő embertípusok képviselnek." (98. sz. bejegyzés; AEÖPM V. 191.) A másik jegyzet pedig éppen a tudat „szűkösségét" méri be az élet „bőségével" szemben: „A tudat nem ér föl az élet föladataival: innét az örök átok." (175. sz. bejegyzés; AEÖPM V. 195.) S hogy mindez nem elvontan érdekli Adyt, s hogy a *Búgnak a tárnák* c. költeményben is elsősorban a költői élet- és alkotásforma lírai megfogalmazására törekszik, azt eléggé plasztikusan bizonyítja 1905 nyarán Juhász Gyulához írott levelének néhány mondata: „A versei? Olvastam öntől már elszakadtabb, egészebb verseket. Meg tudom értetni magam? Ott fenn a nagy intellektus bércén vágja magát a földre bátran. Ne rösteljen csecsemő lenni. Rúgjon, ordítson, reszkessen, kísérteteket lásson, gügyögjön, bocsássa, ejtse vissza magát a mi gyermekkorunkba, amely olyan ideges, beteg volt, mint a felnőttségünk, de szentebb és feltétlenebb. Ebből lesz aztán a vers." Az elmondottak személyes jellegét, saját költői műhelyére vonatkoztatott érvényességét még külön is nyomatékosítja: „Óh, nekem is ritkán sikerül, úgy, mint önnek. Pedig vívódó, nagy-nagy intellektussal porban fetrengő gyermek-lelkiállapotba hulló talentum: ez az igazi lírikus." (Ady Endre Juhász Gyulához [Bp. 1905. júl. 30.] AEl I. 179.) A versben is ehhez hasonló alkotói lelkiállapot-változást igyekezett plasztikusan megörökíteni.

Irodalom

Horváth 51.; Benedek II. 55.; Sík 268–69.; Schöpflin 69.; Halász: NA 61–63., 66–67.; Szabó R. 63–65.; Vatai 82.; Vezér 172–73.; Király I. 330., 349., 525.

353. A kezek bábja

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. szeptember 17. X. évf. 257. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Kezek* címen). – További megjelenés: Sz 1910. december 25. XXXVII. évf. 296. sz. Karácsonyi melléklet: 6. – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 112–13.; ÚjV$_2$ (1909) 112–13.; ÚjV$_3$ (1912) 112–13.; ÚjV$_4$ (1918) 74.; ÚjV$_5$ (1919) 93. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 37.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A BN szövegén a kötetbe való fölvétel előtt Ady csak kisebb módosításokat végzett; az ÚjV egyes kiadásai között eltérések találhatók, az $ÚjV_4$ és az $ÚjV_5$ szövegében több, szedési hibából eredő pontatlanság. A Sz utánközlése néhány ékezésbeli szövegromlással tarkított.

Szövegeltérések:

Cím: *Kezek*	BN				
2. kezeknek,	BN				
4. *H*ívót,	BN		Sz		
6. b*u*s			Sz		
8. Ók [sh]				$ÚjV_4$	
10. mer*i*tnek			Sz		
11. Ovék [sh]					$ÚjV_5$
12. szenvedelmem		$ÚjV_2$	Sz		
16. vagyok	BN				
18. k*i*nokat,			Sz		
19. egyebem:	BN				
egyebem		$ÚjV_1$	$ÚjV_2$		
22. port, *mert* ég				$ÚjV_4$	$ÚjV_5$

Keletkezéstörténet

A sorsnak való kiszolgáltatottság, az idegen erők és akaratok által való meghatározottság már évekkel korábban is foglalkoztatta Adyt. A vers alábbi sorainak: *Én csak bús álom-báb vagyok, | Játékos kezek rángatottja,* vagy: *Sorstalan sorsom az övék* még kissé közhelyes, prózai megfogalmazás-csírái megtalálhatók egyik 1902 nyarán írott heti tárcájában: „A nagy veszedelmes titokra gondolunk: arra, hogy magunkban hordjuk az élet és halál megfejthetetlen problémáját, s ez a probléma talán sohse lesz ismert. Élünk, vágyakozunk, kínlódunk és meghalunk anélkül, hogy ez akaratunk volna. Minden percünk elvégeztetés. Egy idegszálunk megrezdülése a nagy mélységbe zuhantat bennünket. A magunk élete nem a magunké, s ennek az életnek egyetlen percét sem kormányozhatjuk..." (*A hétről.* NN 1902. aug. 3.; AEÖPM III. 122.)

Irodalom

Benedek II. 55.; Szabó R. 72.; Vezér 169–70.

354. [A zengő, kósza ködben...]

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. szeptember 24. X. évf. 264. sz. 3. – Tárca – Írta: Ady Endre – (A *Buddha temploma vár* c. elbeszélés verses betéteiként jelent meg.) – Az elbeszélés bibliográfiai adatait először Földessy Gyula adta közre: Ady Endre összegyűjtött novellái. Bp. [1937.] 511. (Az Ady összes novellái c. függelékben a megjelenés helyét közli, a válogatásban az elbeszélés szövege nem szerepel.) – Gyűjteményes kötetben először: Ady Endre: Novellák. Összeállította, bevezette és jegyzetekkel ellátta: Bustya Endre. Marosvásárhely, 1957. II. 129–31. – A versbetéteket az elbeszélés szövegéből kiemelve és mozaikos összetételű önálló versként egységesítve a kritikai kiadás publikálja először.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BN-ból. A novellát s a benne található verses betéteket a „filológiai feledésből" már Földessy Gyula kiemelte, de a szakma számára ismertté Bustya Endre tette, aki az első gyűjteményes kiadás után az AEön-ben is publikálta. (353–56.; jegyzet: 1318–19.) A mozaikonként különálló versrészletek egybefoglalását a minden részletet átható egységes hangulat s a visszatérő motívumok indokolják. A cím megválasztásánál igyekeztünk a keretül szolgáló elbeszélés címével azonos vagy ahhoz hasonló változatot elkerülni: ezért szokásos módszerünk szerint az első versrészlet első sorát emeltük ki szögletes zárójelben. Az eredetileg külön közölt részleteket szögletes zárójelbe tett csillaggal választottuk el egymástól.

Az elbeszélés szövegében a versbetétek egyes strófái zárójelek közé foglalva fordulnak elő. Az önállósított versváltozatban ezeknek a zárójeleknek nincs funkciója, ezért elhagytuk őket: így az 1., ill. a 9., a 10., ill. a 13., a 14., ill. a 21., a 22., ill. a 29., a 30., ill. a 33. sor előtt, ill. után a zárójel nyitó és befejező jelzéseit töröltük.

Javításaink:

7. Az alapszöveg *uj* szavát a főszövegben *új*-ra javítottuk. Ez a javítás egyezik az alapszöveg 31. sorában előforduló, helyesen szedett *új* szóalakkal.
8. Az *uj* alakot *új*-ra helyesbítettük az előző javításunkkal azonos indokból.
26. Az alapszöveg *uj* változatát a főszövegben *új*-ra módosítottuk, miként a korábbi két sor esetében.

Keletkezéstörténet

A verses betéteket tartalmazó elbeszélésről írta Bustya Endre: „Szinte műhelytanulmány ez az írás; a prózát minduntalan félbeszakítja, elhallgattatja a benne foglalt gondolatok elementáris erővel fel-feltörő verses áttétele: az Ady-próza versbe sűrített, lírává kristályosodott tükörképe." S utal az öt évvel korábbi, az 1900-as *Mesék* c. prózavers (l. e vers szövegét és jegyzetét e kötetben) hasonló lírai fűtöttségére. (AEön 1318.)

Az egyes versmozaikok megértéséhez, a részek motivációjának felfejtéséhez aligha szükséges a kevés cselekményű elbeszélés epikai elemeinek részletezése. Elegendő mindenekelőtt arra utalni, hogy az első személyű (s jórészt Ady életrajzi tényeit, elemeit fölidéző) elbeszélő, narrátor és a verses betétek lírai énje között azonosság van. Legfeljebb a szerepükben, a mondandójuk tárgyában van eltérés, különbség. A narrátor az elbeszélés hősének lelkiállapotváltozásait, szemlélet- és hitváltásának belső kavargásait vázolja fel. A lírai én inkább csak a hangulati felajzottságot közvetíti, a vágyakozást egy vágytalanabb, nyugodtabb életszemlélet és életforma iránt. Az első strófa a történet bevezető része után hangzik fel. Csak zaklatott karácsonya lehet annak, aki tudja, hogy „már elszakadtam Krisztustól". Érzi, hogy „gyermekségem emlékeit megölted, Párizs". Képes lesz-e azonban adni „új isteneket"? Mert „karácsony van, s nekem istenek kellenek". Ilyen várakozásban indul el „át a Szajnán Krizantém úrhoz, sárga barátomhoz".

A második, négysoros versszak már a Bajashinál, a „sárga kis japán diák"-nál elmondott vallomás után következik. E vallomásban fejti ki az elbeszélő, hogy Krisztus „nem szereti az olyanokat, mint én. Mert én nem vagyok alázatos. Én csak fáradt vagyok, Bajashi. És Krisztus nem szereti a fáradtakat." A harmadik strófa a narrátor kérdésére adott Bajashi-választ követően hangzik el. Bajashi elmondja, hogy „vágytalan az én istenem. Ő az igazi isten. Vágytalan és nem háborgató." Ekkor szólítja fel az elbeszélés hőse Bajashit, hogy menjenek Buddha párizsi templomába, és következik a negyedik versszak. Buddha "párizsi temploma felé bandukolván" azonban találkoznak egy párizsi lánnyal, Cécile-lel, aki azért várakozik az utcán, mert a barátja kidobta, és nem akar visszamenni hozzá. S ekkor szakítja meg a novella menetét az utolsó, az ismét négysoros ötödik strófa. Mintegy intve-óva a mesélőt, hogy lényeges választás elé érkezett. A történet csattanóját pedig előre jelzi mosolyogva Bajashi: „Krisztus visszavett té-

ged, ó barátom. Azok a ferde cipősarkok fognak még az arcodon taposni." S az elbeszélő valóban magához hívja Cécile-t. Majd ilyen rezignált mondatokkal zárja a novellát: „Hányszor indultam Buddha temploma felé azóta is. De Krisztus küld elémbe mindig egy nagyszemű leányt, s Buddha temploma vár..." (Az idézetek a *Buddha temploma vár* szövegéből: AEön 353–56.)

A versben a japán motívumokat és a Buddha iránti sajátosan értelmezett vonzalmat a mesélő „sárga barátjának", Bajashinak a hatása, sugárzása indokolja. E figura modelljéül feltehetőleg a költőnek az a japán ismerőse szolgált, akiről több cikkében is írt. „Van egy kicsi japán barátom..." – számol be Ady még az 1904-es esztendő nyarán, s néhány nem túlzottan egyedi konkrétumot is közöl róla – „...ott lakik, túl a Szajnán, a Sorbonne vidékén. Jogász gyerek a kicsi japán. Londonban élt sokáig. Angolul pompásan beszél. Ám nekünk csak franciául lehetne beszélnünk, ha lehetne." (*Mit mond egy kicsi japán?.* BN 1904. aug. 3.; AEÖPM V. 96–97.) Bizonyára ugyanerre a „barátjára" utal egy fél évvel későbbi, más tárgykörű cikkében: „Magunk is ismertünk egy kis japánit, aki a magyar alkotmányt" jól ismerte. (*Magyarul is tudnak.* BN 1905. márc. 2.; AEÖPM VI. 75.) Többet, közelebbit nem tudunk e japán ismerősről, még a nevét se, a novellában előforduló Bajashi név valószínűen fiktív.

Egyébként részben az ekkori orosz–japán háború összefüggésében, részben pedig a japánok gyakori európai megjelenése miatt újságcikkeiben Ady viszonylag bőven foglalkozik japán jellegű témákkal. Ez írások közül azokra érdemes odafigyelni, amelyek némiképpen megvilágítják Adynak ezt a különös keleti, japán érdeklődését, ezt az egyszerre szimpátiát és nosztalgiát jelentő vonzódását a japán emberek és szellemiség iránt. A mozaikos vers hátterét is elég pontosan megvilágítva fogalmaz Ady: „Bizony-bizony mondom, nyomorultak s vénhedettek vagyunk. Ezért fordult a lelkünk a kicsi japánok felé. Csömörlünk önmagunktól. Unjuk ezt a lelketlen, lázas, haszontalan, hazug életet, melynek nagyon sok variációja nincs ám egyik szögletében sem ennek a mi aggastyán földdarabunknak. [...] Sejtjük, hogy ott, hol felkel a nap s barackvirág-eső tanítja a gésát nevetni, csókolni és feledni, valami más, a mienket nevetve gyűlölő világ él. És nem tudunk már mosolyogni. [...] Bizony-bizony mondom, a mi japán szerelmünk: a magunk utálása..." (*Mit mond egy kicsi japán?.* BN 1904. aug. 3.; AEÖPM V. 96–97.) S több mint egy évvel később, az elbeszélés, illetve a mozaikos vers publikálását körülbelül egy hónappal megelőzően újra felbukkan egyik írásában ez a japán világ iránt rajongó motívum. „Arról pedig – írta –, merről a Nap felénk ereszkedik, új fényességek jöttek. Bezápult kultúránk csírás magokat kapott Keletről. Japán ragyogóan, vértezetten, mítikusan, gyönyörűen messze-messze a vén Európától, ragyogó fejjel fölemelkedett." (*Harangzúgás után.* BN 1905. aug. 31.; AEÖPM VI. 265.)

Az elbeszélés jegyzetében Bustya Endre a versbetéteknek több Ady-verssel való gondolatrokonságát említi. Ezek közül a körülbelül másfél hónappal később publikált *Az utolsó mosoly* c. verssel összerímelő képi hasonlóságot érdemes kiemelni. (L. e verset e kötetben később; a jegyzetutalások: AEön 1318–19.)

355. Léda Párisba készül

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. október 1. X. évf. 271. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel *Üzenet Párisnak* címen közli *A Hortobágy poétája* c. vers előtt.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 39.; ÚjV$_2$ (1909) 39.; ÚjV$_3$ (1912) 39.; ÚjV$_4$ (1918) 27.; ÚjV$_5$ (1919) 32. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 15.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_2$-ből. A BN szövegét – főként központozásban – kissé megcsiszolva vette fel az ÚjV-be. Az egyes kiadások között csak árnyalati eltérések lelhetők, legpontosabb az $ÚjV_2$ szövege.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN	
Cím fölött: *I.*	BN	
Cím: *Üzenet Párisnak*	BN	
1. *m*inden,	BN	
4. Téritsd	BN	$ÚjV_1$ $ÚjV_3$
7. számüzötten,	BN	
8. tőled...	BN	
fiad...	BN	
10. b*u*s	BN	
13. volna.		$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
14. még... Páris... Páris,	BN	
16. meghalok...	BN	

Keletkezéstörténet

Az 1905 nyarán idehaza, Nagyváradon tartózkodó Léda ősszel már a Párizsba való visszatérésre készülődött. Elutazására október első harmadában került sor, és a Párizsba induló Brüll Adélt Ady Münchenig elkísérte. A költő publicisztikája és levelei révén az utazás közelebbi, pontosabb dátuma is kikövetkeztethető. A BN-ban Adynak 1905. okt. 8-án jelent meg két cikke (*Jegyzetek a napról,* ill. *Az őrangyal* c. színházi kritika: AEÖPM VII. 12–13., 13–14.), majd néhány napos szünet után 1905. okt. 14-én a következő (*Jegyzetek a napról.* AEÖPM VII. 14–15.). Fennmaradt ugyanakkor Adynak egy ceruzával írt levelezőlapja, amelyet Brüll Bertának küldött 1905. okt. 9-én Bécsből Nagyváradra, s amelyben megjegyzi, hogy „e lapot már indulni készülő vonaton írom". (AEl I. 181.) Majd Budapestre való visszaérkezése után „München, október 12."-i keltezéssel közli beszámolóját utazásának és müncheni tartózkodásának élményeiről. *(Úti sóhajtások.* BN 1905. okt. 15.; AEÖPM VII. 22–23.) Végezetül Brüll Adélnak írja Ady Párizsba az asszony „életjel"-t adó postai jelentkezésére 1905. okt. 23-ra rekonstruált válaszlevelében többek között: „Münchenből a legközelebbi vonattal, nyolckor elutaztam. Olyan szomorú volt, esős, hideg, nem tudtam maradni." (AEl I. 182.) A fentiek értelmében Ady és Léda okt. 9-én indulhattak el Bécsen át München felé. Münchenben két-három napot időzhettek, majd Léda továbbutazott Párizsba, Ady pedig okt. 12-én vagy legkésőbb 13-án visszatért Budapestre.

A több hónapos váradi tartózkodás után az indulás Párizsba bizonyára hosszabb előkészületeket igényelt, s az asszonyt Münchenig elkísérni szándékozó Adynak is időben kellett néhány napnyi szabadságot biztosítania a BN-nál. Joggal feltételezhető, hogy az utazást s annak konkrét időpontját jó előre, szeptember második felében vagy legalábbis utolsó napjaiban megbeszélték, megtervezték. Az asszony Párizsba való visszatérésének közeledő dátuma magától értetődő szorongást, nyugtalanságot váltott ki Adyból: ennek az érzésnek szülötte a vers.

Irodalom

Benedek II. 205.; Hatvany II. 289–91.; Szabó R. 86.; Barta 294.; Király I. 203., 341., 424., II. 578.

356. A Hortobágy poétája

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. október 1. X. évf. 271. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel másodiknak közli a *Léda Párisba készül* c. vers után.) – További megjelenések: Nv 1906. február 14. XXXVI. évf. 37. sz. 1–2. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel másodiknak közli *A vár fehér asszonya* után és *A Gare de l'Est-en, A kék tenger partján* c. versek előtt.); Nsz 1906. február 15. XXXIV. évf. 39. sz. 1. („Ady Endre verseiből" főcímmel elsőnek közli *A magyar Ugaron, A Szajna partján,* a *Szívek messze egymástól,* a *Vörös szekér a tengeren* és az *Uj vizeken járok* c. versek előtt.); SzmK 1906. február 21. XXXII. évf. 13. sz. 1. („Ady Endre verseiből" főcímmel a Nsz nyomán közli a hat költeményt.); MSzle 1906. április 26. XVIII. évf. 17. sz. 259–60. („Versek" főcímmel s alatta „írta Ady Endre" utalással másodiknak közli *A vár fehér asszonya* c. vers után és *A magyar Ugaron,* a *Paul Verlaine álma,* a *Temetés a tengeren* c. versek előtt.) – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 47.; AH (1908) 70; $ÚjV_2$ (1909) 47.; Gyűjt (1911) 8.; $ÚjV_3$ (1912) 47.; $ÚjV_4$ (1918) 33.; $ÚjV_5$ (1919) 39. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 17.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN	Nv					
Ady Endre verseiből			Nsz	SzmK			
Versek					MSzle		
Cím fölött: *II.*	BN						
1. K*u*nfajta,		Nv	Nsz	SzmK	MSzle		
nagyszem*ü*	BN	Nv	Nsz	SzmK	MSzle		
2. K*i*nzottja	BN	Nv	Nsz	SzmK	MSzle		
4. h*i*res	BN	Nv	Nsz	SzmK	MSzle		
6. lelkét		Nv					
7. sz*i*vében,	BN	Nv	Nsz	SzmK	MSzle		$ÚjV_5$
sz*j*vében, [sh]						$ÚjV_4$	
8. csorda népek		Nv					
csordanépek			Nsz	SzmK			
10. nőre	BN						
12. belőle,		Nv					
16. fütyörészett...	BN						
fütyörészet. [sh]		Nv					

Keletkezéstörténet

Bizonyos mértékig folytatása és kiteljesítése ez a költemény Ady korábbi, magyar sorsot vallató verseinek, de ugyanakkor első jellegzetesen és valóban sikerült darabja a költő önarcképalkotó kezdeményezésének is. Folytatja az aug. 13-án publikált *A magyar Ugaron* és az aug. 27-én közreadott *Ének a porban* c. versek érvényes jelképkeresését. S amennyire érzékletesen találó, bár kissé elvontan általánosító jellegű volt "a Puszta" képzetével összerímeltethető "Ugar", a "mocsaras róna", a "kis halom", „a porban" képe, annyira sűrítő erejű, már-már lírai „telitalálatot" jelentő *a híres magyar Hortobágy* szimbóluma. A viszonylag nagyobb kiterjedésű, a többnyire csak kezdetleges, primitív gazdálkodásra alkalmas és jobbára lakatlan tájegység jellemzően alkalmas volt arra, hogy Ady az egész – kultúrában elmaradott és szellemi-erkölcsi törekvéseiben,

állapotában korszerűtlen – ország jelképévé növessze. A század elején Debrecen város tulajdonában levő és „hivatalos" nevén Hortobágy-puszta területének közel kilencven százaléka szikes talajú volt, amelynek füves legelőit csak rideg állattenyésztésre lehetett hasznosítani. Bár e csapadékszegény vidéken a gyakori aszályos nyarak a legelők jelentős hányadát is kopárrá, kiégetté tették, máskor, a tavaszi olvadások idején pedig egy része – főként a pusztát átszelő Hortobágy-víz mentén – erősen kiöntésessé, mocsarassá vált. (Vö. Révai nagy lexikona. 10. köt. Bp. 1914. 269.)

Ez a *Hortobágy*-jelkép Ady ítéletei között sem újkeletű. Már 1904-ben ilyen ironikusan beszél e tárgyról: „a kultúra egy darab étel. Magyarország egy paraszt suhanc, mintha már évtizedek óta erőlködnék lenyelni, s kiköpni se tudja." Másutt: „Magyarország a kultúra gaminja." (Pn 177., ill. 208. bejegyzés; AEÖPM V. 196–97.) Amikor pedig 1905 júniusában egyik verse miatt a tisztes és képmutató nemzeti közérzület nevében éri támadás (l. e kötetben a *Vad szirttetőn állunk* c. vers jegyzetét), Ady úgy véli, hogy a hazai elmaradottság szószólóival került konfliktusba, s az esetet ilyen értelemben kommentálja: „Ez a koalíciós levegő. Az új világ. Az inkvizítori. A fölszabadult Ázsia. Mikor jámbor versek is nyugtalanítják a nyugtalansághoz nem szokott, míveletlen idegrendszereket. – Annyi hasznom volt az egész ügyből, hogy egy-két ember talán megdöbben a mementótól. Mert ez mementó. A szellemi életre is ráfeküsznek – a kanászok." (*Egy kis ügy és egy nagy ügy*. Sz 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 201.)

Néhány esztendő folyamatának mélyreható és gyökeres szemléleti és értékrendbeli változása kellett ahhoz, hogy Ady ban ez az országra érvényesített jelképes *Hortobágy*-látomás megszülessen. Szakítás az önelégült és kritikátlan nemzeti közszellemmel, a belénevelt és környezete táplálta illúziókkal, szólamokkal: „emlékezem – írta Ady –, milyen fájdalom ért, amikor először sejtettem meg, hogy hogy hazudoztak nékem sok-sok esztendőkig tiszteletreméltó tanáremberek. Shakespeare az angol Csiky Gergely. Bizonyisten ilyeneket mondtak. Magyarország Atlaszhegy, mely a világot tartja. És aki a hazát fohászkodva és sokat emlegeti, az mintaember. Tudós, politikus, költő, jellem, polgár és a többi értéke: a szép fohászkodás a hazáról [...] megölnek bennünket a haza nevében. Betapasztják szemeinket, s bevattázzák füleinket. Extra Hungariam non est vita. Nem tréfa, és nem közmondás. A haza nevében bedugaszolt lelkű embereket adnak a szegény hazának." (*A hazafiság revíziója*. BN 1905. júl. 7.; AEÖPM VI. 204.) Ezért is ítéli Ady nyomasztónak és tehetetlennek, magasabb igényű terveket, álmokat, költészetet eltemetőnek ezt a világot: „A mi társadalmunk állapota még: a kejf. A törökös belebámulás a világba." (*Kongresszusok Budapesten*. BN 1905. szept. 3.; AEÖPM VI. 267.; a kejf, helyesebben keif: a hasist, illetve a fogyasztását követő mámort jelölő arab szó.)

Nemcsak a Hortobágy képzete nyomatékos azonban a versben, hanem Adynak az a törekvése is, hogy a lírai ént, a *poéta* alakját jobban előtérbe állítsa, hogy költői önarcképet alkosson magáról. Ez a törekvés már megfigyelhető *A magyar Ugaron*-t követő *Ének a porban* strófáiban, de egyértelműen kiemelhető jelleget, szerepet *A Hortobágy poétája* soraiban mutat. Régóta foglalkoztatta Adyt a kulturálatlan, elmaradott környezetben fellépő nagy álmú, nemzete szellemi rangját bizonyító művész sorsának távlata és lehetősége. Áttételesen és epikai változatban jellegzetes „élőképe" a versnek a *Gisapov Péter könyve* c. 1905-ös novella. Mintha saját vágyait, terveit és a hazai lehúzó világot helyezte volna át bolgár környezetbe: „Gisapov Péter könyvet írt. Úgy érezte, hogy olyan könyvet, mely egyenesen idetelepíti át a legendás Olimp-hegyet onnan lentről. Az ő kedvéért és a bolgár géniusz kedvéért." Gazdag külföldi tapasztalatok után tért haza Szófiába: „A legünnepibb lelki illatossággal, mély és dús hangulatokkal helyezkedett el idehaza Gisapov Péter [...] És írt lázban, szent lázban [...] Torka vérében minden nációk ambíciója tombolt. Agya terhelt volt tíz irodalomtól. Idegei remegők, finomak. Ízlése kórosan elökelő. És poéta volt, kit lelke szférákig tudott feszíteni." S amikor elkészült a könyve, amelyet kritikus szemmel nézve is jónak ítélt, és annak esetleges nemzetközi sikeréről ábrándozott, akkor következett az Ady ekkori írásaira jellemző poén. Álmodozásából nagy lárma verte fel: a lakásához közeli Szobranjéből (a bolgár parla-

mentből) menekülő kultuszminisztert tömeg üldözte s ütötte-verte, mert a „kötelező írni- és olvasnitanulás" érdekében követelt intézkedést. Mit csinált erre Gisapov Péter? „Hazament. És bedobta valahová a könyvét, oda, ahonnan nagyon bajos volna kihalászni..." (*Gisapov Péter könyve.* BN 1905. máj. 19.; AEön 285–87.) Arra a versben is ügyelt Ady, hogy a költői önportré ne jelentsen arisztokratikus különállást: a nép sűrűjéből érkezettnek mutatja a *legény*-t, aki csak vágyaiban, érzékenységében és fogékonyságában különbözik a *társak*-tól, a többiektől.

Ha van is némi megfelelés Ady *csorda-népek* képzete és Nietzsche „Herde" (csorda) fogalma között, a költő szemléletében nem valamiféle tömegmegvetés dominál. A *piszkos, gatyás, bamba társak* kitétel az egész hazai műveletlen, elmaradott, primitív világra értendő. Adyra már ekkor is jellemző a tömeg, a kétkezi világ megértő és ugyanakkor illúziótlan szemlélete. A vers publikálását két nappal megelőző cikkében arra a kérdésre, hogy „honnan jön a tömeg?", így felel: „Nagy szenvedés-barlangból, mely bizonyos napokon kitárja a száját. Sok ott a kín, ahol hirtelen ezrekben jelen meg a nép. Sok ott a szenvedés, a dühös jobbatakarás. Mindenféle tömeg szenvedést jelent és hoz. Az is, amely danolva szórja a virágot házasodó királyának lábai elé, s az is, mely elnyisszantja a király nyakát. Mikor a csorda-ösztön kél fel valahol a népben, mikor nekivág az utcának, mint az elefántcsorda az őserdőnek, éhség és veszedelem érzése dolgozik akkor." (*Jegyzetek a napról.* II. *Honnan jön a tömeg?.* BN 1905. szept. 29.; AEÖPM VI. 286.; a cikk jegyzete szerint [uo. 436.] az Erzsébet körúti függetlenségi párt-kör tájékán a koalíció hívei és a velük szemben álló szocialisták és diákok közötti tüntetés, csetepaté esete késztette Adyt a fentebbi kommentárra.) Ilyen sokfelé ágazó gondolati és érzelmi hullámzás erősen egybefogott költői sűrítésének szülötte a vers.

Irodalom

Babits Mihály levele Kosztolányi Dezsőhöz. BJK lev. 114.; Hatvany I. 14–15.; Horváth 16., 23–28., 66–67.; Benedek II. 256.; Móricz Zsigmond: Ady Endre napja. Ny 1933. febr. 16. I. 207–208., M. Zs.: Irodalomról, művészetről. Bp. 1959. 2. köt. 265–66.; Halász NA 211–12.; Jócsik Lajos: Magyar szabadság – világszabadság. Kolozsvár, 1945. [Elsősorban a könyv Adyval foglalkozó fejezetei, különösen a magyar létforma fejlődését Petőfi Az alföld és Ady A Hortobágy poétája c. verseiben vizsgáló rész.] 97–143.; Szabó R. 67., 69.; Varga 188.; Vezér 161., 177.; Király I. 184., 203., 218., 222–25., 305–06., 470., II. 75., 130., 708.

357. Költözés Átok-városból

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. október 15. X. évf. 285. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel *Költözés Nekropoliszból* címen elsőnek közli a *Hiába kisértsz hófehéren* c. vers előtt.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 52–53.; ÚjV$_2$ (1909) 52–53.; ÚjV$_3$ (1912) 52–53.; ÚjV$_4$ (1918) 36–37.; ÚjV$_5$ (1919) 44. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 18–19.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból.

Javításaink:

11. A *Fény-emberem* után a BN publikációját követve kitettük a vesszőt.
16. Az alapszöveg e sorában egy szótagnyi hiány van. A vers végig következetes kilences-hetes-kilences-kilences, a páros sorokat rímeltető strófaszerkezetében itt megbillen,

egyenetlen lesz a ritmus. A rendelkezésünkre álló összes szövegforrásokban viszont így, egy szótagnyi hiánnyal jelent meg a sor. Feltételezhető, hogy már a BN publikációja szedési, illetve sajtóhibával jelent meg, ez pedig az ÚjV egyes kiadásaiba, majd a gyűjteményes kötetekbe átöröklődött. A hiba kiiktatása érdekében a sorkezdő *S* kötőszót szögletes zárójelben [És]-re javítottuk.

20 A *könnyes* szó után a BN közlését követve a vesszőt kiraktuk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN	
Cím fölött: *I.*	BN	
Cím: Költözés *Nekropoliszból*	BN	
5. *S*irt	BN	
7. *s*irtam	BN	
9. Megs*i*mogatta		$ÚjV_1$ $ÚjV_2$
11. Fény-emberem		$ÚjV_1$ $ÚjV_2$ $ÚjV_4$ $ÚjV_6$
14. sirokra	BN	
16. *S*	BN	$ÚjV_1$ $ÚjV_2$ $ÚjV_4$ $ÚjV_5$
halál".		$ÚjV_1$
17. innen.	BN	
18. Gyere		$ÚjV_1$ $ÚjV_2$
20. könnyes		$ÚjV_1$ $ÚjV_2$ $ÚjV_4$ $ÚjV_6$
szerelem..."	BN	
24. halott...	BN	

Keletkezéstörténet

A vers különös hangja, hangulata többféle érzés sajátos keveredéséből jött létre. Ezeknek az érzéseknek egyik pólusa a Léda Párizsba történt visszatérésével támadt hiányérzet volt, a másik pedig a hazai világgal szemben állandósult csillapíthatatlan ingerültség. A Lédát Münchenig kísérő Ady okt. 12-én vagy 13-án érkezett vissza Budapestre, s így e verset – a vele együtt közreadott *Hiába kisértsz hófehéren* c. költeménnyel együtt – a hazatérését követő két-három nap múlva publikálta. (L. erről bővebben e kötetben a *Léda Párisba készül* c. vers jegyzetét.) Hangulata, légköre bizonyos mértékig megtalálható a müncheni utazásról készült lírai hangvételű és azonos napon közölt cikkében is. „Jó az embernek – írja Ady – elszakadni olykor Budapesttől. Aki egy kicsit igenli még e különben szomorú életet, hurcolja meg egy kicsit magát néha idegen tájakon is. Én megyek íme újra. Nem messzire, de megyek. És kimegyek innen." Még határozottabb betekintést enged Ady ekkori érzéseinek kavargó, egymásra torlódó világába a cikk befejező bekezdése: „Keresztül egy fehér, félelmetesen halott, téli világon indulok haza. Megint haza, megint haza. Ha újra kiszabadulok, nem jövök vissza. Sohasem szabad odamenni, ahol valamikor derűt kapott [az ember] lelke. Hogy mondja a derék Isidora de Lara, a nemes grófnő? »Utazni annyi, mint egy kicsit meghalni«. És nem utazni?... (*Úti sóhajtások*. BN 1905. okt. 15.; AEÖPM VII. 22–23.; az idézett mondásról l. e cikk jegyzetét: uo. 313–14., továbbá a Pn 29. bejegyzését és annak jegyzetét, amelyből kiderül, hogy Ady információja az aforizma szerzőjéről pontatlan; nem grófnő volt és nem Isidora, hanem Isidore Cohen Lara francia zeneszerző, aki egy időben a monte-carlói operaház karmestere volt: AEÖPM V. 187., ill. 381.) A cikket záró „költői kérdésben" ott bujkál a versben kiteljesedő „élőhalottság" gondolata, motívuma.

A Brüll Adéltól való hosszabb – ki tudja, mennyi időre szóló – elválás bizonyára felkavarta Adyt, és korábbi nosztalgiáit is újraélesztette. Nemcsak a messzire vágyódás, a különös asszonnyal összefonódó sors és a maga *fény-ember* tudatának (l. idevonatkozóan e kötetben a *Vizió a lápon*, *A könnyek asszonya* III. és IV. részét és a *Vén faun üzenete* c. verseket) gondolati-érzelmi felvillanásai éledtek meg ismét, hanem eleven erővel támadt fel a vonzódás Délre, a riviérai emlékekhez. (L. ennek előzményeit e kötetben a

Jártam már Délen és a *Várnak reánk Délen* c. versekben és jegyzetükben.) A versben jelentkező gondolattársításhoz hasonlatos – persze kisebb kontrasztot hordozó – viszonyítás a költő egyik útijegyzetében már 1904-ben fölmerült. Az őszies-télies Párizsból tekint vissza a nemrég elhagyott riviérai tájra: „Milyen jó volna ott a nizzai temető fölött, a »Château« legtetején napfényben fürödve nézni most a tengert." (*Négy nap.* Szil 1904. dec. 1.; AEÖPM V. 157.) Hasonló módon lobbanhatott be Ady tudatába Münchenből hazafelé tartva vagy hazaérkezve már a *déli sírokra* szálló *fény*, a *déli temető* emléke.

Mindez a hazai, a budapesti világ ellentéteként merül fel benne. Olyan világ ez, amelyben csak *halottan* lehet élni, szeretni, ahol *nem lehet szépet álmodni*. A *csúf Budapest*et felnagyító, jelképesítő *Nekropolisz* (a görög eredetű szó konkrét jelentése: a halottak városa, általában pedig temető, temetkezési hely), *Átok-város* Ady előbbi *Ugar, Hortobágy* szimbólumainak családjába tartozik, bár művészi kifejező és megérzékítő erőben aligha éri el a korábbiak átfogóan általánosító szintjét. Létrejöttüket, használatukat Adynak még vidéki újságíró korában kialakult, Budapesttel szembeni fenntartásai is megalapozták. Publicisztikájában és alkalmi verseiben ennek sok nyoma lelhető. (Mindennek részletező dokumentációjára – minthogy a versben a Budapestet jelképező mozzanatok „országos érvényességgel" jelentkeznek már – nincs szükség.) Egyébként is Ady lényegi jellegű fenntartásai Budapesttel szemben már igen korán elvi természetűek, a hazai társadalmi-politikai szerkezettel összefüggő problémák voltak, miként az egyik 1902-es írásából is kiderül: „A felületes világi lézengő sok úgynevezett kézen fekvő dolgot nem lát meg. Sokan nem látják például, mint hanyatlik, fogy a mi gyönge büszkeségünknek, Budapestnek tekintélye, nimbusza. E város megcsinálásából hiányzott a realitás, az igazság, le kell hát zuhannia a meg nem érdemelt polcról. Csupa üresség Budapest. Éhező ezreivel, léha cifrálkodásával, kiskorú polgárságával, ázsiai közigazgatásával, ki nem alakult s ki nem alakulható társadalmával, kokott-kultuszával, undok születési és pénzarisztokráciájával, züllött irodalmi életével kétségbeejtő képet nyújt a magyar metropolisz." (*A hétről.* NN 1902. márc. 2.; AEÖPM III. 10.)

Ez a negatív képlet, ez a Budapestről mint az ország nyomorúságának, elmaradottságának „gyújtópontjáról" kialakított ítélet az 1905-ös esztendő folyamán természetesen erősödött föl Adyban. Jellemzően mutatják ezt a vers megírását, publikálását megelőző hónapokban a különböző írásaiban jelentkező, e tárgykörbe vágó fordulatok: „Ki kell innen vándorolni. Ez a Budapest rettenetes város. Óh, régi jó idők. Itt fölbomlott minden rend." (*Nagyon furcsa esetek, I. Anarchia az állatok között.* BN 1905. aug. 26.; AEÖPM VI. 258.) Másutt pedig ilyen szövegösszefüggésben kerül elő Budapest: „Csak az a bizonyos, hogy elhervadunk itten új Karthágóban, Budapesten [...] Miről beszéljünk? Eszméletlen életéről az új Karthágónak? Művészi szenzációkról, melyek nincsenek? [...] És e sivatag-Budapesten örüljünk, ha valami Nyugat felé fejlődik." (*Orfeumok tájáról.* BN 1905. szept. 8., AEÖPM VI. 271–72.) Nyomatékosítja is Ady, hogy a főváros és az ország, a nép helyzete, sorsa mennyire közös: „Budapest nem első városa a világnak. Nem vagyunk mi valami nagyon példás náció." (*A Benjik és Savák.* BN 1905. szept. 28., AEÖPM VI. 285.) Szinte „rögeszmés" már Ady irtózása a nyomasztó hazai világtól és azzal egyenértékű fővárosától: a vers közlésével azonos napon publikált színikritikájában is „a mi Bábelünket, elromlott Budapestünket" emlegeti. (*A csöppség.* BN 1905. okt. 15., AEÖPM VII. 24.)

Irodalom

Szabó R. 99–100.; Barta 291–92.; Király I. 193., 399., 412., 424., 446., 468., 487.

358. Hiába kisértsz hófehéren

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. október 15. X. évf. 285. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel a *Költözés Átok-városból* c. vers után másodiknak közli *Domina maculata* címen.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 21.; ÚjV$_2$ (1909) 21.; ÚjV$_3$ (1912) 21.; ÚjV$_4$ (1918) 17.; ÚjV$_5$ (1919) 19. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 10.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN
Cím fölött: *II.*	BN
Cím: *Domina maculata*	BN
2. éjen.	BN
4. Szinem	BN
7. fázva,	BN
10. reszket,	BN
13. míg	BN
búsan	BN
15. fuvok:	BN

Irodalom

Benedek II. 204.; Hatvany II. 278–79.; Schöpflin 55.; Halász: NA 52–53.; Szabó R. 87.; Barta 294.; Vezér 165., 357.; Király I. 425., 442.; Szabó Richárd: A hófehér kísértet. It 1970. 884–95.

359. Ihar a tölgyek közt

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. október 29. X. évf. 299. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel *Az iharfa* címen elsőnek közli a *Ha fejem lehajtom* c. vers előtt.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 58.; ÚjV$_2$ (1909) 58.; Gyűjt (1911) 9–10.; ÚjV$_3$ (1912) 58.; ÚjV$_4$ (1918) 39–40.; ÚjV$_5$ (1919) 49. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 20.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_2$-ből. A BN szövegén Ady kisebb javításokat végzett, az ÚjV egyes kiadásai között a vers harmadik sora végén található lényegi eltérés: az ÚjV$_2$ kivételével mindegyikben van egy felesleges, értelemzavaró vessző. Ezért választottuk az ÚjV$_2$ publikációját alapszövegnek.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN
Cím fölött: *I.*	BN
Cím: *Az iharfa*	BN
2. büszke	BN

3. gyökerével,	BN	ÚjV$_1$	ÚjV$_3$	ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
4. leh*u*z,	BN				
7. lássa,			ÚjV$_3$	ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
9. lombunk	BN				
12. cs*u*fja?	BN				
16. éljünk?...	BN				

Keletkezéstörténet

Tartósnak bizonyult az 1905-ös esztendő folyamán Ady zaklatott idegfeszültsége, másként szólva szellemi túlhajtottsága. Léda Párizsba történt végleges visszatérésével (l. erről a *Léda Párisba készül* c. verset és jegyzetét), az itthoni politikai légkör állandósult konfliktusos helyzeteivel ez a nyugtalanság olyan mértékig erősödött, hogy már a költő közvetlen környezete, a BN szerkesztősége is felfigyelt rá. Brüll Adélnak Budapestről 1905. okt. 23-ával keltezhető levelében így számol be erről: „Már azt hittem, hogy úgy tűnök el, hogy magáról mit se hallok. Mert eltűnőben vagyok. Egyelőre a napokban bevonulok Margitligetre, egy szanatóriumba. Nagyon beteg vagyok. Közel az idegek végső felbomlásához. A szerkesztőség maga akarja. Nagyon jók most hozzám." (AEl I. 182.; Margitliget Csobánka melletti üdülőhely, Ady végül is nem vonult el ide, l. uo. jegyzetben: 383.) Nem valószínű, hogy a poéta a szó orvosi értelmében is közel állt „az idegek végső fölbomlásához", de szubjektív érzülete szerint bizonyára erős és végletes volt benne a kétségbeesés indulata. Hiszen idegeinek felbomlása esetében aligha lehetett volna olyan munkaképes és termékeny, olyan összpontosító, intellektuális és művészi erőben olyan magas szintű és meggyőző, mint amilyennek 1905 utolsó hónapjaiban mutatkozott költészetben, publicisztikában és esszében. Az, amit ő az idegek túlfeszítettségének élt meg, az valójában az állandósult konfliktushelyzet kivetülése volt: a folytonos ütközés a hazai önelégült közvéleménnyel, s az emiatt támadt tehetetlenség érzésének szinte feloldhatatlan és önmardosásra késztető dühe.

A nemzeti köz- és önérzet szempontjából már azok a víziók is „megbocsáthatatlanok" voltak, amelyeket Ady a magyar világról *A magyar Ugaron*, az *Ének a porban*, *A Hortobágy poétája*, a *Költözés Átok-városból* soraiban tárt az olvasók elé. Az *Ihar a tölgyek közt* annyiban jelentett mást, egyfajta minőségi váltást, amennyiben a korábbiak tagadásához, negatív képletéhez mérten a költői hang átcsap átkozódásba, nemzetkáromlásba. A káromló indulatot az ekkori nemzeti karakter erősen röghöz kötött, maradian konok vonásai, az inkább cifrálkodásra, díszelgésre hajlamos, mint hasznos munkára képes tulajdonságai váltották ki Adyból. Ezért dühöng, gunyoroskodik a Figy 1905. okt. 15-i számában közreadott *Morituri* c. esszéjében is: „Néha úgy képzeljük – írta Ady ironikusan meditálva –: ebben van a ti életetek, véreink, magyarok. Hogy megálltok. Kemény koponyátokat előre szegzitek. Nem csalóka, tarka ideálok befogadására, de – döfésre. – Hiszen álljatok meg. Maradjatok meg. Tartsátok meg koponyáitok kerekségét és keménységét. Éljetek a magyar glóbus nagyszerűen ostoba hitében." Majd az írás második felében még kegyetlenebb gúnnyal pellengérezi ezt a gondolkozásbéli terméketlenséget: „Nagy vagy én népem, nagy vagy én népem. Ezer éve élsz folytonos harcban Európával. Csapatokat gyűjtöttél közben. Holott véreztél. De a gondolatot nem engedted győzedelmeskedni gyermekeid koponyáin, úgy élsz Európa közepén, mint eleven tiltakozás az állati élet megszűzietlenítése ellen." (*Morituri*. Figy 1905. okt. 15. 633-35.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára, Sírás és panaszkodás* belső címmel; AEÖPM VII. 16-17.; a szövegközlésben a vers érlelődését megelőző Figy-beli publikációt követtük, ami a részletekben csak központozásbeli eltéréseket jelent az Ady által 1911-ben véglegesítettől, s így a kritikai kiadás által is elfogadottól.)

Kevesebb elvontsággal és képi sűrítéssel a vers publikálását nyolc nappal megelőző vezércikkében tételesen, fogalmi pontossággal is kifejti tehetetlen dühének okait: „Végiglapozhatjuk naplóköteteit híres parlamentünknek: szitok az átkos kormány és Ausztria-Bécs ellen. A népjogok dögrováson lehettek. Pellagra-halál feketett egész vidékekre.

Kiirthatták árva szigeteit a magyarságnak. Dühönghetett itt a legelmaradottabb Ázsia. Az urak veszekedtek, marakodtak, igen jó módban éltek, anekdotáztak a folyosón és párbajoztak. No és szónokoltak. *Igében* nem fukarkodtak soha. Dolgozott a nagy pipa és füstölt a kevés dohány. Ezt mívelték az urak." Nyomasztónak ítéli Ady a csak indulatokban lobogó nemzeti szellemet, a gondolatokat és cselekvést visszaszorító koalíciós felbuzdulást: „Soha még társadalom így nem éhezett. Rossz és barbár szenvedelmek melegágya ez a szegény, züllő, ezerszer jobb sorsra érdemes magyar társadalom. Kiéheztették – az igék. Elvonták tőle az élet levegőjét. Rózsaszínű és gonosz ködděl ködözték be az agyát. Soha még társadalom így meg nem érett a reformokra. El fog veszni ezek nélkül az európaisító, e kenyeret és intellektust kínáló reformok nélkül." (*Az ige veszedelme.* BN 1905. okt. 21.; AEÖPM VII. 31–32.)

A fanevek jelképes megválasztásánál bizonyára a nyelvi ízesség, választékosság, a némileg archaikusabb hangulat miatt használta Ady az ihar, iharfa tájszót a köznyelvi juhar, juharfa alakkal szemben. Az ihar, juhar – amelynek kiszáradását követeli keserűségében Ady – egy kissé különc jellegű, a díszfák körébe sorolható növénynemzetség, míg a tölgy keményebb, hasznosabb, robusztusabb.

Irodalom

Horváth 29.; Halász: NA 212–13.; Vatai 273.; Király I. 195., 203., 301., II. 303., 578.

360. Ha fejem lehajtom

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. október 29. X. évf. 299. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel másodiknak közli *Asszony voltam* címen az *Ihar a tölgyek közt* c. vers után.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 99.; ÚjV$_2$ (1909) 99.; ÚjV$_3$ (1912) 99.; ÚjV$_4$ (1918) 66–67.; ÚjV$_5$ (1919) 83. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 33.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból. Ady a BN szövegén ékezésben és központozásban módosított a kötetbe való felvétel előtt. Az ÚjV$_3$ szövege sem hibátlan.

Javításunk:

4. A *bolyongtam* után értelemszerűen és a BN publikációjával egyezően a fölösleges vesszőt töröltük.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*		BN		
Cím fölött: *II.*		BN		
Cím: *Asszony voltam*		BN		
2. szomoru		BN		
4. bolyongtam,			ÚjV$_1$	ÚjV$_2$
8. voltam. Termetes,	BN			
11. Simán,	BN			ÚjV$_2$
betegen...	BN			
12. Emlékezem...	BN			

Irodalom

Makkai 52–53.; Halász: NA 53–54.; Szabó R. 77.; Vatai 123.; Vezér 169.; Király I. 283., 474.

361. Korán jöttem ide

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. november 12. X. évf. 313. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – ("Uj versek" főcímmel *Korán és későn* címmel elsőnek közli a *Lelkek a pányván* és *Az utolsó mosoly* c. versek előtt.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 55., ÚjV$_2$ (1909) 55.; ÚjV$_3$ (1912) 55.; ÚjV$_4$ (1918) 37–38.; ÚjV$_5$ (1919) 46. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 19.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_2$-ből.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN				
Cím fölött: *I.*	BN				
Cím: *Korán és későn*	BN				
1. asszony	BN	ÚjV$_1$	ÚjV$_3$	ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
2. akít áldok,	BN				
3. puszta	BN				
5. Óh,	BN		ÚjV$_3$	ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
6. Óh,	BN		ÚjV$_3$	ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
puszta,	BN				
8. huzta.	BN				

Keletkezéstörténet

Ez a vers is, mint a két héttel korábban közreadott *Ihar a tölgyek közt*, Adynak a Figy 1905. okt. 15-i számában megjelentetett *Morituri* c. esszéjének sűrű és összetett gondolatvilágából sarjadzott. De míg a korábbi költemény esetében a magyarság tehetetlen terméketlensége késztette átkozódásra a poétát, addig e versben ismét stilizált önportrét igyekszik alkotni elégikus-tragikus tónusban. E vers kulcsfogalma, amelyet a szövegben viszonyító időhatározó szavakba „rejtett": *későn* és *korán* (jellemző e vonatkozásban az első címváltozat is: *Korán és későn*), a történelmi idő képzete. Úgy és olyan módon van jelen ez az időfogalom a versben, miként más konkrétumokhoz kapcsolódva az említett esszében is meghatározó, elkülönítő szerepe van. „Tehát újból Európa ellen mentek, lovas magyarok? – fontolgatja a helyzetet a tanulmányban Ady. – Az Időre röhögtök. Miért legyen másként, mint Szvatopluk után. Szent Ázsia nevében történni fogtok előre." Ezt az „anakronizmust" azonban szó nélkül hagyni nem lehet, ezért kell a valóságos idő körülményeire figyelmeztetni: „Mi, fanyar igricek – választja a többes szám első személyű formát Ady – azonban kiáltunk még egyet hozzátok. Omlásra készülő vérünket az egekig kiabáltatjuk föl. Mit tettetek velünk? – Mi komolyan vettük az Időt. Mi 1896-ban komolyan 1896-ot írtunk. Ti nem. Ti csak 896-ot éreztetek akkor is." A mind a verset, mind az esszét meghatározó alapérzés ebből a kilátástalan helyzetből bomlik ki. Az esszében olyan módon, mintha ezek az igricek gladiátorok lennének a magyar történelem arénájában, akik halálba menőkként üdvözlik a hajdani nagy királyt, Hunyadi Mátyást. „Morituri te salutant – írja Ady –: új magyar társadalom. Az elámítottak, a becsapottak, az előreszaladottak, a kijátszottak, a túlfejlődött magyar művészelkek. A vértanúságra kiválasztott magyarok. – Kiki úgy oldja meg a maga nagy problémáját, ahogy tudja. Száz évvel előbbre élni nem lehet. Bolygani az űrben nem lehet. Komp-ország Keletnek indul. Kérezkedjék föl reá a gyönge." (*Morituri*. Figy 1905. okt. 15. 633–35.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára. Sírás és panaszkodás* belső címmel. AEÖPM VII. 16., 18.; a szöveget az egykorú Figy-beli publikációt követve idéztük.) A versben a meghatározó színtér *a magyar Puszta*, amely szárnyakat szeg, és *ténfergésre* kényszerít. (A „Puszta"

jelképes értelemben több hónappal korábban előfordult már Ady publicisztikájában: *Egy kis úgy és egy nagy úgy.* Sz 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 200.; l. erről még bővebben e kötetben *A magyar Ugaron* c. vers jegyzetét. Ugyancsak megtalálható Ady prózájában a hazai életet minősítő „sivatag" kifejezés körülbelül két hónappal előbb: ilyen formulákat használ, mint „Budapest sivatag-életében" s mint „e sivatag-Budapesten": *Orfeumok tájáról.* BN 1905. szept. 8.; AEÖPM VI. 271–72.; l. erről még a *Költözés Átok-városból* c. vers jegyzetét e kötetben.)

A versben az előbbiekkel összefüggésben finom bibliai célzás is érvényesül. E sorok mögött: *És ez a Puszta megöl, / Hol hasztalan kiáltok* – fölismerhető a pusztában való kiáltás ótestamentumi eredetű motívuma. Ézsaiás könyvében olvasható: „Egy szó kiált: A pusztában készítsétek az Úrnak utját, ösvényt egyengessetek a kietlenben a mi Istenünknek." (Ézs. 40: 3.) Az Újszövetségben pedig Keresztelő János hivatkozik e „jóslatra" Jézus eljövetelét hirdetvén: „Mert ez az, akiről Ézsaiás próféta szólott, *ezt* mondván: Kiáltó szó a pusztában: készítsétek az Úrnak útját, és egyengessétek meg az ő ösvényeit". (Máté 3: 3.; l. ugyanezt részben más szövegösszefüggésben, ill. -változatban: Márk 1: 2., Luk. 3: 4., Ján. 1: 23.) E messiás-előkészítő szerep alluziós felvállalása – *hasztalan*-ságának hangoztatása mellett is – új és a későbbiekben jelentős változások lehetőségét magában hordó mozzanat Ady lírai önarckép-kísérleteinek sorában.

A méltó, a hazai nyomasztó környezetből más, emelkedett szférákba emelő társ, asszony képzete – mint a Léda köré szőtt költői-mitikus varázslat része – szintén folyamatosan foglalkoztatta Adyt.

Már szerelmük kezdetén e megújító távlatok összefüggésében ragadja meg Léda alakját, bár ott még a könnyek motívuma dominál: l. erről e kötetben *A könnyek asszonya* c. verset és jegyzetét. Személyes hazai sorsának és az asszony iránti szerelme összekapcsolásának lírai látomására Ady 1905-ös költészetében már korábban is volt példa: így a *Találkozás Gina költőjével* és a *Költözés Átok-városból* c. versekben (l. e verseket és jegyzetüket). E versek nőalakja mindenképpen „sorsos" jelentésű: aktív, kezdeményező, önérzetet piszkáló, és éppen ezért sokat szenvedtető. Akinek viszont időben vagy későn érkezése mindenesetre meghatározó lehet. Olyan értelemben, ahogy néhány év múlva maga Ady is írta: „nyilván elpusztulok vagy nagyon okos életbe kezdek, ha nem jön el értem valaki. Asszony volt." [Önéletrajz]. Ny 1909. jún. 1.; AEÖPM IX. 344.)

Irodalom

Hatvany II. 292–93.; Halász: NA 212.; Király I. 193., 195., 399.

362. Lelkek a pányván

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. november 12. X. évf. 313. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel *Pányván* címen másodiknak közli a *Korán jöttem ide* után és *Az utolsó mosoly* előtt.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 54.; ÚjV$_3$ (1909) 54.; ÚjV$_3$ (1912) 54.; ÚjV$_4$ (1918) 37.; ÚjV$_5$ (1919) 45. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 19.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN
Cím fölött: *II.*	BN
Cím: *Pányván*	BN
2. tűzben,	BN
5. *mezőn*	BN
6. ménet,	BN
8. lélek, [sh]	BN

Irodalom

Horváth 34–35.; Szabó Dezső: A romantikus Ady. Ny 1911. dec. 16. 2. köt. 1092.; Benedek II. 259.; Barta 282., 291.; Földessy: Amt 34.; Komlós: A szimb. 38–39., 40.; Varga 193–94.; Király I. 194., 333.; Molnár Judit: Ady olvasása közben. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (Cluj-Kolozsvár) 1977. 21. évf. 2. sz. 133–44.

363. Az utolsó mosoly

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. november 12. X. évf. 313. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel harmadiknak közli *Mosoly* címen a *Korán jöttem ide,* a *Lelkek a pányván* c. versek után.) – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 40.; ÚjV$_2$ (1909) 40.; Gyűjt (1911) 7–8.; ÚjV$_3$ (1912) 40.; ÚjV$_4$ (1918) 27–28.; ÚjV$_5$ (1919) 33. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 15.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ból.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN				
Cím fölött: *III.*	BN				
Cím: *Mosoly*	BN				
1. csunyán	BN				
2. csunyán	BN				
5. szatír-arcom,			Gyűjt		
6. szatir-arcom;	BN				
szatír-arcom:			Gyűjt		
10. szememben:		ÚjV$_2$	Gyűjt	ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
11. benneragyog.				ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
12. benneragyog;	BN				
14. ajkam	BN				
ajkam;					ÚjV$_5$

Keletkezéstörténet

Az 1905-ös esztendő őszén jelent meg és ismétlődött többször is Ady verseiben a maga képzelt halálának, Földessy Gyula szófordulatával „élve-halottság"-ának motívuma. Először csak mint az európai túléltség, a vágyak és beteljesületlenségek, bűntudatok keresztény életszemléletének ellenpontjaként éli meg az általa elképzelt vágytalan nyugalom, az önfegyelem mosolyos „halottságának" keleties magatartásaként *[A zengő, kósza ködben...]* strófáiban. Ady ekkori képzetei szerint az európai intellektuális ember

zaklatottságával, vágyaktól felkavart lelkiállapotával nem fér össze a „mosoly" (l. e korábbi versben az alábbi sorokat: „Egy reggelen meghalt a mosoly / A fehér arcon"); míg a méltóságteljes belenyugvás „mosolyos" fölényt hozhat, vágytalan „halottságot", szemlélődést. (Nem véletlenül hívja fel a figyelmet az összefüggésre Bustya Endre az előbbi vers két sora: „Megtanulom a mosolyt, / Halott leszek és hideg" és *Az utolsó mosoly* alábbi sorai között: *Milyen szép halott leszek. ... Mosoly lesz az ajkamon. ... Mosolyos, hideg ajkam* – AEön 1319.)

Más összefüggésben, de ugyancsak az „élve-halottság" jegyében zárja Ady a *Léda Párisba készül* c. verset: Párizst szólongatva írja: „Üzend meg a leányodnak: / Hogy ha elmegy, meghalok." E versvonulat legkifejlettebb és legkiteljesedettebb darabja a majdnem egy hónappal korábban – okt. 15-én – publikált *Költözés Átok-városból* c. költemény, amelyben a maga-halottságának a körülményei és meghatározó okozója – „csúf Budapest", „Átok-város" – legalább annyira uralkodó, mint az őt „déli sírokra" emlékeztető és „déli temetőbe" hívogató-csalogató asszony alakja. *Az utolsó mosoly* soraiban a bekövetkező-érlelődő halála okainak, körülményeinek felvillantása elmarad. Az előzményekre, a kiváltó okokra csupán a „nagyon csúnyán éltem" meghatározatlan formulájával utal. Így kerül egyértelműen előtérbe e versben a Lédához fűződő érzés, az asszonyhoz odahajló áhítatos feloldódás. Mert az élve-halottság itt a korábbi hasonló típusú versek lírai logikája szerint a szerelemben való megnyugvás, magáratalálás gesztusát jelenti. A feltétlen odaadás, az érzelmi biztonság fejeződik ki a vers ilyenfajta képeiben, mint *Mosoly lesz az ajkamon,* vagy mint *Mosolyos, hideg ajkam: / Köszöni a csókodat.* S így simul bele a másfajta szövegkörnyezetbe két héttel korábbi Léda-versének, a *Ha fejem lehajtom* jellegzetes képének („Asszony ölébe ha lehajtom / Nagy szomorú szatir-fejem") más jelentésű és érzelmi töltésű változata: *Megszépül szatir-arcom.*

Az egyre gyarapodó Léda-versek sorozatában különös súlya, szerepe van e versnek és a két héttel később – nov. 26-án – publikált *A Léda szíve* c. költeménynek. Az asszonyhoz fűződő érzéseinek sokféle változatát fejezte ki már Ady az eltelt két esztendő folyamán: a fájdalmas, könnyes leborulástól a mámoros öröm extáziáig, a saját sorsának szerelmével összekapcsolt mitizálásától az olykori elégedetlen, már-már szakító gesztusokig. Ritka azonban e versek sorában a bensőséges meghittség, a feltétlen odaadás lírai hangja: az olyan alkotás, amely e szerelem mélyebb áramlásairól is vall. Minden különössége és áttételessége ellenére *Az utolsó mosoly* az ilyenfajta vallomások egyik példája. Az Ady és Léda közötti kapcsolatnak olyan állandósult meghatározói jutnak ebben kifejezésre, amelyek szerelmük mindennapjainak gyakori bonyodalmai, zaklatottságai, félreértései és szélsőségei között nem jutnak kellően felszínre, előtérbe.

Már a vers utóéletéhez tartozik az a tény, hogy Karinthy Frigyes *Az utolsó mosoly* c. verset választotta „Törpe-fejűek" c. Ady-paródiájának, helyesebben szándéka szerint irodalmi karikatúrájának modelljéül. E paródia záróstrófája vált azután az irodalmi köztudat jellegzetes szólamává: „Hát maga megbolondult, / Hát maga megbolondult, / Hogy mindent kétszer mond, kétszer mond?" Karinthy Frigyes különben elégedetlen volt vele, nem érezte eléggé irodalmi karikatúrának ezt az Ady-„utánzatot". Sajtóbeli közlés után a „Törpe-fejűek" már szerepelt az „Így írtok ti" első, 1912-es kiadásában, majd természetesen megtalálható volt a „Karinthy Frigyes munkái" sorozat 1928-ban e kötettel induló kiadásában is. Ekkor hozta szóba elégedetlenségét Karinthy, miként ezt Ascher Oszkár közléséből tudni lehet: „...mikor az »Így írtok ti« műveinek gyűjteményes kiadásában megjelent, sajnálkozva említette, hogy ki kellett volna hagynia a »Törpe-fejűek« című Adyádát... mert ez is szimpla paródiája az *Óh, nagyon csúnyán éltem, Óh, nagyon csúnyán éltem:* kezdetű, *Az utolsó mosoly* című Ady versnek." (Karinthy Frigyes: Így írtok ti. Válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Szász Imre. Bp. 1954. 641.)

Irodalom

Hatvany II. 295–96.; Makkai 101–02.; Barta 279–80.; Király I. 338., 422., 446. 454., 458., 470.

364. A Léda szíve

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. november 26. X. évf. 327. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Szivek éjén* címmel). – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 37–38.; ÚjV$_2$ (1909) 37–38.; ÚjV$_3$ (1912) 37–38.; ÚjV$_4$ (1918) 26.; ÚjV$_5$ (1919) 31. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 14.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV$_3$-ből.

Javításaink:

7. Az alapszöveg *gyászos* és *éjben* szavai után az elmaradt vesszőt kitettük.

Szövegeltérések:

Cím: *Szivek éjén*	BN				
3. soh*asem*				ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
5. ifj*u*	BN				
7. gyászos	BN	ÚjV$_1$	ÚjV$_3$	ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
éjben	BN	ÚjV$_1$		ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
éjben. [sh]			ÚjV$_3$		
8. b*us*	BN				
9. szívek	BN			ÚjV$_4$	
szívek.					ÚjV$_5$
13. b*us*	BN				
14. b*usan*, egyedül	BN				
15. szívek,	BN			ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
16. Cs*u*nya,	BN				
szívek.	BN			ÚjV$_4$	ÚjV$_5$
19. b*us*	BN				
22. szívéért ny*u*lt,	BN				
24. b*us*	BN				
25. szívét,	BN				
26. szivét.	BN				

Keletkezéstörténet

Hódolat Lédának, hűség-vallomás ez a vers is, mint a két héttel korábban publikált *Az utolsó mosoly* c. költemény. Brüll Adél hazatérése Párizsba (kikövetkeztethetően 1905. okt. 9-én hagyták el Budapestet, minthogy Münchenig Ady is elkísérte; l. erről bővebben e kötetben a *Léda Párisba készül* c. vers jegyzetét) nem módosított a költő iránta táplált érzéseinek intenzitásán, sőt – ha lehet ilyet állítani – inkább sóvárgóbbá, tudatosabban, erősebben kötődőbbé tette azt. Nemcsak ekkori levelei és közvetlenül Lédához szóló versei *(Hiába kísértsz hófehéren, Az utolsó mosoly)* bizonyítják ezt, hanem a maga társadalmi-történelmi helyzetét kifejezni törekvő verseinek Léda alakjával szervesen összekapcsolt lírai megjelenítései is *(Költözés Átok-városból, Korán jöttem ide)*. Jellemző ebben az összefüggésben az is, hogy *A Léda szíve* c. vers közlését megelőzően Ady szinte sorozatban írja és publikálja az olyan tárcanovellákat, amelyeknek kizárólagos tárgya a férfi–nő kapcsolat körüljárása, analízise. (*A pap rózsái*. BN 1905. okt. 26., *Kocsi-kálvária*. BN 1905. nov. 5., *Apolló bukása*. BN 1905. nov. 10., *Alfa és omega*. BN 1905. nov. 19.; AEön 371–74., 375–78., 379–81., 382–85.) Közülük két novellában is találhatók párhuzamosságok a Léda-szerelem élményvilágával: így a *Kocsi-kálvária*-ban és az *Apolló bukásá*-ban.

amely mintha epikus „előjátéka", „próbája" lenne *A Léda szíve* c. költemény lírai motívumainak.

Egymást követő hasonló fázisok találhatók a versben és az *Apolló bukása* c. novellában is. (A két mű hangulati rokonságára utal Bustya Endre: AEön 1321–22.) A versbéli *bús csodáknak ligetében* először *boszorkák* dobálták meg *csúnya, kicsi, kemény* szíveikkel a lírai ént, majd *Egy asszony jött fényben felém,* aki *Arcomhoz vágta a szívét, | Meleg, beteg, szegény szívét.* A novellában az epikus előadásmód íratlan szabályainak megfelelően konkrétabb mozzanatok és körülmények között lehetünk tanúi a versével párhuzamos szerelmi metamorfózisnak. Louis Neaully, „a jeles fiatal író" „a versailles-i park egyik szomorúságot és akácillatot lehelő, útvesztő zúgában" „utólérte az asszonyt", „aki szinte röpdesett előtte, mintha csupa csipke, illat és vértelenség volt volna".

Louis Neaully neve az „Ős szerelmek" c. művétől vált híressé, amelyből „az órányi szerelem" bölcselete áradt. Így válhatott „a fiatal Apollók" vezérévé, akik körében fennen hangoztatta: „Hirdetni kell az igazságot, hogy a szerelem nem minden, nem az egész élet, hanem csak kellemes kis incidensek sora." Az utolért „kacagó" asszonnyal történt találkozás révén azonban minden megváltozott. „Ott botorkált az asszony körül. Parancsokat vár, holott tehetetlen. Érzi, miként haldoklik benne a régi Louis Neaully. Valóságos gyermek már. Új és új érzések kelnek benne, s nem tudja, miként fogadja e jövevényeket. Néha utálja az asszonyt. Máskor szeretne egy csókjától meghalni." S az idő múlásával Louis Neaully megírta az „Új szerelmek" c. könyvét: „minden gyötrelmét, mamlasz szegény vergődését, bús bábságát beleírta ideges, beteg, különös novellákba". „Az asszony pedig [...] gyönyörködött egy írólélek bús metamorfózisában, egy összeomló, nagy pogány világ síró omlásában." Minden új összefüggésekbe került. „Egy év óta sohase nézett több asszonyra Louis Neaully, mint egyre. És szerelme egy folytonos, zokogó gyászinduló volt a régi, friss és rövid himnuszok helyett. Viszont írásaiban egy új bánatos, új művészetet revelált ez a beteg, nagy mániákus szerelem. És idegeiben élt az asszony jobban, mint valaha." Az asszony viszont elhagyta. Louis Neaully pedig „siratta önmagát" a „vidám szerelmek emlékeitől" és nyüzsgésétől tele parkban. „Mert nyomukban jár az a Szerelem, mely zokogni tanít." (*Apolló bukása.* BN 1905. nov. 10., AEön 379–81.)

Áttételessége ellenére is vallomás értékű ez az írás: a Léda-szerelem kiváltotta élmények egy részében és közelebbről *A Léda szíve* c. verset érlelő érzések hátterébe enged bepillantást.

Irodalom

Benedek II. 204–05.; Hatvany II. 235–36.; Barta 288.; Vezér 168–69.; Király I. 338–39.; 422., 424., 425., 474.

365. Paul Verlaine álma

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. december 10. X. évf. 340. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Álom* címen s alatta jelezve: „– Paul Verlaine –"). – További megjelenések: NN 1905. december 24. VIII. évf. 297. sz. Karácsonyi melléklet: 1. – Ady Endre – (*Álom* címen s alatta jelezve: „– Paul Verlaine –"); MSzle 1906. április 26. XVIII. évf. 17. sz. 259–60. („Versek" főcímmel s alatta „írta Ady Endre" utalással negyediknek közli [Franciából] alcímmel *A vár fehér asszonya, A Hortobágy poétája, A magyar Ugaron* c. versek után és a *Temetés a tengeren* c. vers előtt.); Szil 1906. november 15. XXIV. évf. 46. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (A daloló Páris ciklus) 84.; $ÚjV_2$ (1909) 84.; $ÚjV_3$ (1912) 84.; $ÚjV_4$ (1918) 57.; $ÚjV_5$ (1919) 70. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 29.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból. A sajtóközlésekben viszonylag több az interpunkciós és ékezési eltérés, az ÚjV egyes kiadásai között kevés szövegváltozat akad.

Javításunk:

13. A *bús* után a BN, a NN, az $ÚjV_1$, a MSzle, a Szil és az $ÚjV_2$ közlésével egyezően a vesszőt kitettük.

Szövegeltérések:

Főcím: *Versek*				MSzle			
Cím: *Álom*	BN	NN					
Cím alatt: – *Paul Verlaine* –	BN	NN					
Alcím: *(Franciából)*				MSzle			
1. ismerek;					Szil		
2. áldott		NN			Szil		
3. sohase*m* más,					Szil		
4. szeret,		NN					
5. *ő*		NN					
*o*h				MSzle			
6. B*ú*s,	BN			MSzle			
B*ú*s		NN					
Bús			$ÚjV_1$			$ÚjV_2$	
sz*i*vem	BN	NN		MSzle			
8. Frissítve	BN	NN		MSzle			
9. Oh	BN	NN					
Oh,				MSzle			
10. Emlékszem;	BN	NN					
zend*ű*l					Szil		
mélyen	BN	NN					
11. sírba'	BN						
sírba		NN		MSzle			
sírba			$ÚjV_1$			$ÚjV_2$	
sírba'					Szil		
12. mása.		NN					
13. komoly b*ú*s,	BN	NN					
b*ú*s,				MSzle			
bús							$ÚjV_4$ $ÚjV_5$
fénytelen,	BN						
fénytelen		NN					
14. elnémult,		NN					

Keletkezéstörténet

Különös helye és jelentősége van a *Paul Verlaine álma* c. vers „magyarításának" Ady francia eredeti nyomán készült lírai átköltései között. Érdekes, hogy a sajtóbeli közlés után négy, a kötetben történt megjelenést követően két hónap múlva ómaga bizonyos megkülönböztetést tesz egyik szerkesztői üzenetében korábbi és újabb fordításai között. Egy ma már kideríthetetlen monogramú személynek küldött üzenetében a következőket olvashatjuk: „A. E. hétköznapokon délután 6 és 7 óra között a szerkesztőségben megtalálható. Tudomásunk szerint szívesen egyezik bele a versek szerbre fordításába. De a már megjelent fordítás dolgában itt nyilvánosan kell valamit kijelentenie. A kötet Párizsi ciklusában három Baudelaire szonettnek és néhány Rictus-strófának a fordítása is beke-

tült. Harmadiknak pedig, nem egészen fordításképpen (fordítás alatt a lehető legteljesebb hűséget értve), de egy Verlaine-vers hangulatának magyar megrögzítéseként a Paul Verlaine álma című vers. Azért ez a cím, mert A. E. el akarta kerülni a vers mellett a magyarázó jegyzeteket." (*Szerkesztői üzenetek, P. V. [Budapest].* BN 1906. ápr. 9.; AEÖPM VII. 197–98.; a jegyzet Ady vitathatatlan szerzőségének bizonyítására összpontosít, P. V. kilétére vonatkozóan nincs semmiféle feltételezése: l. uo. 445.; tudomásunk szerint Ady életében verseinek szerb fordítására nem került sor.) Adynak ez az ÚjV-be felvett „fordításait" illető megkülönböztetése – miként erre később még kitérünk – filológiailag kevéssé bizonyítható, annyi azonban tény, hogy más körülmények és feltételek között végezte el a Verlaine-vers átköltését, miként azt a korábbi, 1904-es eredetű fordításaival tette. (L. e kötetben a *Jehan Rictus strófáiból* és a *Három Baudelaire-szonett* c. fordítás-verseket és jegyzetüket; e vonatkozásban szükségtelen az 1904-es alkalmi fordítás, ill. fordítástöredékek – a *Fájdalmak,* ill. a *[Tudni akarjátok...],* a *[Szegény szaműzött nő...],* a *[Mi olvasunk...]* – megoldásaival szembesítő összevető vizsgálatra kitérnünk.)

Az 1905-ös év utolsó hónapjaiban – főként novemberben és decemberben – Ady sok egyéb gondja és problémája mellett kiadás előtt álló verseskönyve, az ÚjV megkomponálására és időben történő nyomdai előállítására összpontosított. Tervezett kötetéről már az esztendő első hónapjaiban említést tett (Budapestről írja 1905. febr. 23-áról keltezhető levelében Diósi Ödönnek Párizsba: „Egy-két hét múlva kezdik talán szedni a verskötetemet" – AEl I. 167.), ez azonban bizonyára csak szándékainak, elképzeléseinek „fontoskodó" felnagyítása lehetett. Hiszen érlelődő kötetének mindössze egyharmadát publikálta ez ideig. Az ÚjV 67 költeményéből a Me-ből átvett 6-ot beleértve összesen 23 verset adott eddig közre. Persze elgondolásai ekkor az új kötetről mind a terjedelem – a Me-ben 31 verse volt –, mind az esztétikai igényesség tekintetében még mások lehettek, mint a végül is majdnem egy esztendő múlva realizálódott kötetében. Költői pályájának felívelő szakasza pedig éppen január–februárban kezdődött, majd az elkövetkező háromnegyed évben teljesedett ki.

Brüll Adélnak hírleli Érmindszentről átutazóban Debrecenből feltehetően 1905. okt. 31-én Párizsba küldött levelében, hogy korábbi terveivel ellentétben egyelőre nem mehet szanatóriumba a könyve miatt: „Azt akarnám, hogy megjelenjen mindenáron decemberre. November 15-ig pedig sok dolgom lesz vele." (AEl I. 183.) Több egyéb, e tárgyat érintő levele mellett e kötet összeállításával kapcsolatos igen fontos információt tartalmaz a Budapestről 1905. nov. 30-án Brüll Adélnak írott beszámolója, amelyben az alábbiakról is tudósít: „A kötetem félig ki van szedve. Ajánlva lesz egy asszonynak. Első ciklusa: *Léda asszony zsoltárai.* Sok bajom s gondom van." (AEl I. 188.) Nem a személyes gesztus előzetes bejelentése az igazán érdekes ebben: a Brüll Adélnak szóló ajánlásának és az asszonyhoz írt versek kötetbeli elhelyezésének „hódoló" közlése, hanem az *első* hír a kötet kompozíciós elrendezéséről, ciklusos beosztásáról. Joggal feltételezhető ugyanis, hogy ekkor már Ady kötete teljes kompozíciójával nagyjában-egészében készen volt. Nemcsak a *Léda asszony zsoltárai* c. ciklust rendezhette el és véglegesíthette szuverén módon, minthogy e ciklus minden lírai darabja már megjelent, hanem *A magyar Ugaron* c. ciklust is, amelynek ugyancsak minden versét publikálta eddig már. Kevés verse volt viszont – mindössze 5 (időrendi és nem a ciklusbeli közlés rendjében felsorolva: a *Jehan Rictus strófáiból, Egy párisi hajnalon, Este a Bois-ban, Három Baudelaire-szonett, A Gare de l'Est-en*) – a kötet végleges formájában is legkisebb ciklusához, *A daloló Páris* című(höz. Aligha tekinthető véletlennek – s ez nagy indulati ereje mellett Ady költői tehetségének és lírai szerkesztő-képességének határozott tudatosságára vall –, hogy az ÚjV eddig hiányzó, 1905 decemberében, illetve 1906 januárjának első hetében publikált négy verse közül kettővel, a *Paul Verlaine álma* és *A Szajna partján* c. versekkel éppen *A daloló Páris* c. ciklust bővítette. (A harmadik, a sajtóban ugyancsak „későn" publikált vers, a *Gág és Magóg fia* szintén a kötetkompozíció szempontjából is meghatározó alkotás volt mint „bevezető vers"; csupán a *Temetés a tengeren* c. versnek nem volt

ilyen, a szerkezet szempontjából kiemelt szerepe: ezt a már eddig is terjedelmes *Szűz ormok vándora* c. ciklusba sorolta be a költő.)

Ebben az összefüggésben válik érthetővé, hogy a *Paul Verlaine álma* sajtóbeli publikációját követően 1905. dec. 20-ára keltezett levelében miért írja Lédának a költő a következőket: „A Verlaine-versekkel nehéz dolgom van. De párral már nemsokára kész leszek. Nem érdemes, ez sem érdemes. De a maga és a magam gyönyörűségéért." (AEl I. 193.) Feltételezhető ugyanis, hogy Ady eredetileg – miként ez 1904-ben Rictus, illetve Baudelaire esetében történt – több (mondjuk két-három) Verlaine-vers lefordítására, magyarítására készült, amelyhez a szövegek előkészítésében, értelmezésében az asszony a szokásos módon (l. erről a *Jehan Rictus strófáiból* c. vers jegyzetét e kötetben) talán még a Párizsba történt, 1905. okt. 9-ét követő visszatérése (l. erről a *Léda Párisba készül* c. vers jegyzetét) előtt a költőnek segítségére lehetett. Ezért is utalhat a levélben Ady kettőjük közös „gyönyörűségére". Egyébként a francia szimbolista költők iránti érdeklődést, a költészetükben való tájékozódás, a verseikkel való bizonyára Lédával közös ismerkedés tényét bizonyítja Adynak egy jó félévvel korábbi mondata, amelyet a *Vad szirttetőn állunk* c. verse körül támadt polémiában fogalmazott meg: „Az én kis versemben, mely egyébként egy Rimbaud-vershez, vagy Verlaine-vershez képest érthetőségben valóságos tanácsi előterjesztés, véres húskapcsokról van szó [...] (*Egy kis ügy és egy nagy ügy*. Sz 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 199.; l. erről még bővebben a *Vad szirttetőn állunk* c. vers jegyzetét e kötetben.) A tervezett és esetleg már megkezdett, további Verlaine-versekkel Ady bizonyára *A daloló Páris* c. ciklust akarta bővíteni, ám a december utolsó és az 1906-os év januárjának első napjaiban aligha maradt elég ideje és energiája a fordítások aprólékos-pepecselő munkáját befejezni. Hiszen rendszeres újságíró-tevékenysége és szokásos tárcanovelláinak elkészítése mellett bőven akadt dolga verseskötete véglegesítésével és folyamatos korrigálásával is. Közben elkészült a párizsi ciklust lezáró *A Szajna partján* c. vers is, így a további fordítások ügyét elejtette. Nincs semmiféle dokumentumunk arról, hogy mit tervezett vagy kezdett el csinálni.

Ady Paul Verlaine Mon rêve familier c. versének átköltésére vállalkozott, amely a francia poéta 1866-ban megjelent kötetéből (Poèmes saturniens) való. A költői újraalkotás, a „fordítói" eljárások tekintetében általában ugyanazok a sajátosságok jellemzőek a Verlaine-átköltésre is, mint amit korábbi – már említett – reprezentatív fordításairól megállapíthattunk. Legfeljebb annyiban van igaza Adynak a *Paul Verlaine álma* tárgyában már idézett szerkesztői üzenetében, amennyiben a „Verlaine-vers hangulatának magyar megrögzítésében" már gyakorlottabb és szuverénebb költő nyúlt a francia eredeti nyersanyagához. Az 1905-ös esztendő termékeny, lírai fellendülése nyomán Ady természetesebben volt képes a fordítói hűségre, ha annak érezte szükségét, és ugyanakkor merészebben tudott magyarítani, pontosabban „adyasítani", ha a saját átélése azt igényelte.

Mindennek az egész átköltést érintő részletes bizonyítására nincsen szükség, minthogy Zolnai Béla közel harminc nyomtatott oldalas tanulmányban végezte el az eredeti és az átköltés módszeres összevető elemzését. (Zolnai Béla: Ady és Paul Verlaine álma. In: Nyelv és stílus. Bp. 1957. 313–42.) Zolnai summázó összegezése pontosan fogalmazza meg Ady átköltésének jellemző jegyeit: „Adyt az ihlet vezette Verlaine álmához, nem fordítói penzum vállalása. Önmagát adta, amennyire a keret engedte. Mintha meggyorsítaná a Verlaine lassított filmjét. A hideg, légies, szentimentális álomképből forró, nagy látomást csinált a »lidérces messze fény« költője. Így lett Paul Verlaine egyik legszebb versének magyar fordítása a legszebb magyar versek egyike." (Uo. 342.)

Már a címadást jellemzőnek ítéli Zolnai. A Verlaine-vers címét – Mon rêve familier – fordíthatta volna „megszokott álmom" alakban, esetleg használhatta volna a „visszatérő", a „meghitt", „benső", „gyakori" jelzőket. „De a gyakoriságra, megszokottságra való utalás a magyarban prózailag hatna. Ady jól tette, hogy elhagyta a familier szót." (Uo. 318.) Egyébként a szöveghűbb fordításra törekvő Tóth Árpád „Az én meghitt álmom" címmel a részleteiben is pontos megoldást választotta. Zolnai szerint különben

az *álom* szó önmagában is meghatározó képzet kiadásra kész kötetének kontextusában: saját verseiben is vissza-visszatér, így *A mi gyermekünk*, az *Elűzött a földem*, az *Egy párisi hajnalon* c. verseiben s áttételesen az *Este a Bois-ban* soraiban. „Így lesz Paul Verlaine negyven évvel előbb álmodott, de modern álma: egyidejű motívuma Ady párizsi verseinek." (Uo. 317.)

Jellemző példaként, mutatványul érdemes kiemelni Ady átköltésének két ellentétes tendenciát mutató megoldását. Az egyik az első strófa első két sorának magyarítása. Zolnai Béla az eredeti és a fordítás összevetésének igen szemléletes módját alkalmazta: a két szövegben mindenütt aláhúzta azokat a részeket, amelyek csak az egyik szövegben találhatók meg. Az első két sor Verlaine versében:

Je fais *souvent* ce rêve étrange et *pénétrant*
D'une femme inconnue, *et que j'aime, et* qui m'aime,

Ugyanez a két sor Ady fordításában:

Álmodom egy nőről, akit nem ismerek,
Forró és különös, *áldott, nagy Látomás,*

Zolnai kiemeli Ady fordításának erőteljességét: az „időmegjelölés nélkül" használt *álmodom* „éppen elég jelentős ahhoz, hogy egyszeriség helyett állandóságot érezzünk ki belőle". Így a „souvent", a „gyakran" szó használata feleslegessé válik. A mondatfűzésben is árnyalatnyi eltérések mutatkoznak a két költő között. Ady rögtön „kimondja a vers lényegét": *Álmodom egy nőről.* Míg „a francia költő nem sietett. Csak a második sor elején nevezi meg az álmodozás tárgyát. Ady hamar lecsap a témára. Verlaine verse révedezőbb, Adyé energikusabb. A két költő között nagy temperamentum-különbség van."

A nő jelzőjét (inconnue: ismeretlen) Ady a magyar nyelv szellemének megfelelően „külön mellékmondatban föloldva és igésítve fejezi ki: *akit nem ismerek*". Az álom szót Verlaine „két jelzővel korlátozza": az „étrange" és a „pénétrant" szavakkal, amelyek közül az első jelentése „különös", „szokatlan", a másodiké pedig „keresztülhatoló" „mélyreható", „átható". Az első jelzőt, a *különös*-t Ady megtartotta, a spirituális, légies jelentésű *pénétrant* helyébe viszont „egy magas hőfokot jelző", izzásra utaló szót állított: *forró*. Verlaine szövegéből Ady elhagyja, nem fordítja az „et que j'aime" („és akit szeretek") mondatot, minthogy azt a szöveg egészének összefüggésében magától értetődőnek tartja. Továbbá a versszak utolsó, negyedik sorába viszi át az „et qui m'aime" (*s... aki engem szeret)* mondatot.

Visszatérve az „álom"-ra és jelzőire *(forró és különös)*, Ady elkerüli azt a megoldást, hogy az „álom" szót ismételnie kelljen, és helyébe egy egészen más, csak önmagára jellemző fordulatot iktat be: *áldott, nagy Látomás*. A második sor négy szava – *forró, áldott, nagy Látomás* – „teljesen Ady invenciója. Az eredeti szöveg, amely viszonylag »imposszibilis« nem is bírna el ilyen lelkes víziót." Mindez „nem a Verlaine, hanem az új csodákat kereső, teremtő Ady víziója." S bár elvben a nagybetűs, szimbolikus jelentésű *Látomás* még indokoltan szerepelhetne a szövegben, hiszen Verlaine is használ nagybetűs, jelképes értelmű szót a harmadik versszakban, a tizenegyedik sorban: „Vie" („Élet"). Mégis az egész mitologizáló felnagyítás: *áldott, nagy Látomás* szinte „befurakodik a Verlaine-szöveg testébe. Nem a Verlaine gondolata, nem is a Verlaine szókészlete. Ady szövegében viszont nem érezzük kiütközőnek, éppen mert Adyé minden ízében." (I. m. 318–23.) Az első versszak első két sorának átköltése esetében Adyt nem annyira a fordítás hűsége vezette, mint inkább a Verlaine-vers általa elképzelt hangulatának lírai újjáteremtése. Érdemes még ideidézni a címet és az első két sort Tóth Árpád fordításában, amelyről egyébként Zolnai Béla a teljes szöveget „kommentár nélkül" közölve megállapítja, hogy „hűbb, de éppen ezért erőtlenebb" (uo. 342.):

Az én meghitt álmom

E furcsa álom gyakran s mélyen talál szíven
egy ismeretlen nőről, kit szeretek s szeret,

A második példa a második strófa első két sorának összevetése. Ez esetben is Zolnai szembesítő eljárását követjük. Verlaine két sora:

Car elle me comprend, et mon coeur, transparent
Pour elle seule, *hélas!* cesse d'être un problème,

Adyé:

Mert ő megért. Neki, *óh jaj*, csupán neki,
Bús, áttetsző szívem többé már nem talány,

Az első mondatot a magyar szöveg „szórul szóra követi", és nyomatékosító módon mindjárt ponttal zárja. A második sor befejező része, a „cesse d'être un problème," „megszűnik probléma lenni" „a francia nyelv természetének megfelelően, absztrakt módon fejez ki egy folyamatot." Ezt „az elvont folyamatot Ady a befejezett történés érzelmes megállapításával fejezi ki: *többé már nem talány*". (I. m. 324.) (Érdekes összefüggésre is felhívja eközben Zolnai a figyelmet: a Verlaine-átköltés olyan fontos szavai, mint a *talány*, majd a később előkerülő *szent* és *könny* Adynál már az 1903-ban írt *A könnyek asszonya* c. versének II. részében is előfordulnak: uo. 326–27.) A sajnálatot, szomorúságot kifejező *hélas!* francia indulatszót Ady a kissé erősebb, „szinte már fizikai fájdalomra utaló" *óh jaj*-jal fordítja. Szó szerint is pontos a szív jelzőjének, „transparent" („áttetsző") magyarítása: *áttetsző szívem*. Az elébük tett *bús* szó „Ady beszúrása", amely azonban illik a francia vers hangulatához, Ady esetében pedig „egyenesen önkifejező". Ami pedig a *csupán neki* mondatbeli szerepét illeti, az „ugyan a *nem talány*-ra vonatkozik, de ez nem zárja ki, hogy a szíve is (a francia értelemnek megfelelően) »csupán neki« legyen áttetsző". (I. m. 325.)

Ez utóbbi két sor esetében ugyancsak tanulságos az általában szöveghűbb Tóth Árpád megoldását is szembesíteni az előbbiekkel:

Óh ő megért híven s csak ő látja, igen,
hogy átlátszó szívemben zord talány nem mered...

Ady francia fordításaival foglalkozó – Zolnai eredményeit hasznosító és más indíttatású – tanulmányában Kiss Sándor arra hívja fel a figyelmet, hogy Tóth Árpádnak „sok hézagot kell kitöltenie a második versszakban". Szerinte „a híven, igen, zord szavakat nem indokolja az eredeti". Ezzel szemben „Adynál a *bús* jelző az egyetlen betoldás itt", bár Kiss Sándor úgy ítéli, hogy „a *bús* is visszautal a francia hélasra". Mindehhez azonban hozzáfűzi még, hogy „kétségtelenül van mélyebb pontosság is, mint a szavaké. Ez a két Verlaine-sor az értelem és érzelem diszkrét egyensúlyát valósítja meg, mint az egész vers. Ady ebből a zengő, csaknem túláradó panaszt mélyíti el, míg Tóth Árpád a hűvösebb reflexió irányába tolja el az eredeti alaphangot." Nem árt viszont mindehhez hozzáfűzni – Kiss Sándor ítélkezési pozíciójának jellemzőjeként –, hogy az ő véleménye szerint Ady „első nagy alkotói korszakának pátosza és a szecesszióval rokon díszítő törekvései úgyis idegenül hatnak ma már", s e tendenciák fordításaiban könnyebben észrevehetők. Úgy véli például, hogy a Verlaine-átköltés – az összevetések során általunk már korábban érintett – „második sorát", a négy jelzős *Látomás*-sal „dagályosnak érezzük, hangulatilag is elütőnek a vers többi részétől". (Kiss Sándor: Ady francia műfordításai. Studia Litteraria [a debreceni KLTE Magyar Irodalomtörténeti Intézetének Közleményei] III. 1965. 59–72.)

Verlaine francia alexandrinusait Ady tizenkettesekben fordította, és a sorfelezők, a hatodik szótagot követő cezurát mindenütt betartotta. Ekkor még a nyugatosok nem honosították meg a francia alexandrinusnak azt az alakját, „amelyben a tizenkettes és tizenhármas sorok éppen olyan szabályosan váltakoznak, mint az eredetiben", minthogy a francia versben „a néma *e*-vel tizenhármassá nyújtott soroknak" is megvan a verstani „szigorú előírása". (Kiss Sándor: i. m. 62.) A rímképlet tekintetében némi változtatással Ady követi Verlaine artisztikus megoldásait. A két négyes versszakban ölelkező rímeket használnak, de míg Verlaine bizonyos monotón hatással tovább viszi a második strófába is az első rímeit, addig Ady új rímpárokkal él. A két hármas versszakban Verlaine egy páros rím után tér át keresztrímekre, míg Ady végig keresztrímeket használ.

Irodalom

Zolnai Béla: Ady és Paul Verlaine álma. In: Nyelv és stílus. Bp. 1957. 313–42.; Kiss Sándor: Ady francia műfordításai. Studia Litteraria III. 1965. 59–72.; Király I. 335., 424.

366. Góg és Magóg fia

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, 2 fólió, 260×176 mm. – Cím: *Verses könyvem előtt.* – Aláírás nélkül. – Az első fólió számozott, a második számozatlan. Az elsőn ismeretlen kéztől ceruzával a cím fölött: *A mi versbetűinkből* – ettől balra a sarokban: *I. Tárca.* A második fólión ugyanazzal az írással az alsó jobb sarokban: *Ady Endre.* – PIM A 172/2.

A k eredetileg Kabos Ede tulajdonában volt, amelynek fényképmásolatát a Ny Ady-emlékszáma közölte először: l. Ny 1919. febr. 16. – márc. 1. XII. évf. 4–5. sz. 324–25.; A fényképmásolat megjelent még az Ady Endre (1877–1919) c. dokumentumkötetben. Szerk.: Sára Péter és Pölöskei Ferencné. Bp. 1957. (PIM kiadványai II.) 68–70.

Első megjelenés: BN 1905. december 24. X. évf. 354. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Verses könyvem előtt* címmel). – További megjelenés: Szil 1905. december 28. XXIII. évf. 52. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Verses könyvem előtt* címmel). – Kötetben: ÚjV$_1$ (1906) (A kötet prológusaként jelent meg cím nélkül.) 9.; AH (1908) (*Góg és Magóg fia* címmel) 19.; ÚjV$_2$ (1909) 9.; Gyűjt (1911) (*A bevezető vers* címen) 5.; ÚjV$_3$ (1912) 9.; ÚjV$_4$ (1918) 9.; ÚjV$_5$ (1919) 9. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 7.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az AH-ból és az ÚjV$_2$-ből. Az AH érvényessége csupán a címválasztásra terjed ki: az egyetlen olyan közlés, amelyben a vers önállóan, a szövegkezdésből kiemelt öntörvényű címmel jelent meg, s nem a verskötetre utaló címváltozattal vagy nem cím nélküli prológusként. A kézirat és az első sajtópublikációk szövegében több eltérés található az ÚjV-ben véglegesített szöveghez képest. A kötetpublikációkban is akad szövegváltozat, illetve zavaró sajtóhiba: így még a többnyire leghitelesebbnek tekinthető ÚjV$_3$-ban is. Ezért választottuk a címhez az AH, a vershez az ÚjV$_3$ publikációját alapszövegnek.

Szövegeltérések:

Cím: *Verses könyvem előtt*	k	BN	Szil			Gyűjt			
A bevezető vers									
[hiányzik]				ÚjV$_1$			ÚjV$_2$	ÚjV$_3$	ÚjV$_4$ ÚjV$_5$
2. kaput *és* falat	k								
falat;			Szil						

3. megkérdem *ime* tőletek:						
[utólag beszúrva]	k					
megkérdem		BN	Szil		Gyűjt	
4. *s*irni	k	BN				
5. *h*íres *u*tján	k	BN				
én	k					
6. Fülembe*n*			Szil			
ős magyar	k					
dal*/* [sh]						$ÚjV_3$
rivall;			Szil			
8. *U*j időknek *u*j	k	BN				
9. öntsetek		BN		$ÚjV_1$ AH		
10. *u*j,	k	BN				
11. Élet *u*j	k					
*u*j		BN				
12. d*ú*rván,			Szil		Gyűjt	
gazd*ú*l:			Szil			
13. – De			Szil			
s*i*rva, k*i*nban		BN				
se*m* várva,			Szil			
14. *u*j	k	BN				
dal,			Szil			
da*t*, [sh]						$ÚjV_4$
16. *u*j	k	BN				
magyar...	k	BN	Szil			

Keletkezéstörténet

A vers létrejöttének külső körülményeiről Révész Béla adott hitelesnek tűnő leírást. Ady a Budapesti Napló szerkesztőségében, „Vészi főszerkesztő szobájába" bezárkózva írta kötete prológusát. Közben „két strófával készen volt és a kézirattal a kezében átjött hozzám – emlékezik Révész. – Nem tudta pontosan, hogy hívták a históriának azt az ősalakját, akinek a monda szerint ólmot öntöttek a fülébe. Kevés gondolkozás után megállapítottuk, hogy Vazul volt a neve, Ady nyomban visszament a dolgozószobájába és az eligazodás után tovább írta sorait." Majd a vers kéziratát „magával hozta a Három Hollóba", s elkészült művét először Révésznek olvasta fel. (Révész: AE 12–13., 141–42.; Révész: Átril 15.)

Átfogóbb, teljesebb lírai önportrét kívánt Ady verseskönyve élére állítani, mint amilyet korábban *A Hortobágy poétája* c. versében alkotott. Ezért indít rögtön felnagyító-mitologizáló képzettel: Góg és Magóg fiának nevezve magát. Már Földessy Gyula emlékeztetett e nevek bibliai eredetére, és a magyarok „származástörténetével" kapcsolatban Anonymus gestájának szerepére. (Földessy: Amt 27.) Nem mindegy azonban, hogy e neveket Ady milyen jelentésben, értelmezésben állította verse élére, s hogy miért vallotta magát e legendás személyek fiának. A bibliai források egy része csupán Magógot említi mint a Noé leszármazottai közül való Jáfet fiainak egyikét. (Móz. I. 10: 2.; Krón. I. 1: 5.) Másutt viszont Góg és Magóg mint nagy és hatalmas idegen, sőt ellenséges népek megtestesítőiként jelennek meg. (Ezék. 38: 2.; 39: 1.; János Jelenései 20: 8.) Más összefüggésben, a magyarság ősi eredetét is „bizonyítva" ír róluk Anonymus: „A Szkitiával szomszédos keleti tájon ott voltak Góg és Magóg nemzetei, akiket Nagy Sándor elzárt a világtól... Szkitiának első királya Magóg volt, Jáfet fia, és az a nemzet Magóg királytól nyerte a magyar nevet... Magóg király ivadékaiból eredt Ügyek, Almos vezér apja, kiknek Magyarország királyai és vezérei a leszármazottai." (Magyar Anonymus. Ford. Pais Dezső. Bp. 1926. 22–23.)

Sem a Biblia, és egyetlen utalás kivételével („akiket Nagy Sándor elzárt a világtól")

Anonymus gestája sem ad magyarázatot arra, hogy Góg és Magóg fia miért döngeti hiába a kaput és falat. Sinor Dénes ezért érezte szükségét annak, hogy a Földessy Gyula megjelölte forrásokon túl további magyarázatot keressen Ady indító képének felfejtésére. E magyarázathoz Andrew Runni Anderson cambridge-i professzornak a két mondakör összekapcsolódását feltáró könyvét hasznosította. (A. R. Anderson: Alexander's Gate. Gog and Magog and the Inclosed Nations. Cambridge, 1932.) Sinor elmondja, hogy „Góg és Magóg mondája elsősorban a közel-keleti kultúrkörben terjedt el és alakulása főleg szír, örmény, arab, héber és görög forrásokból követhető". E monda azonban „igen korán kapcsolatba került a Nagy Sándor-regényekkel és a nagy világhódító a téma főszereplőjévé vált". A Nagy Sándor-motívumokkal „kibővült Góg és Magóg mondakör" már históriai és mitologikus elemek sajátos keveredését mutatja. Ennek lényege: „Hódító útján Nagy Sándor eljut a világ északi végére, ahol általánosan elterjedt mitikus földrajzi elképzelések szerint áthághatatlan magas hegyek mögött élnek Góg és Magóg, a tisztátlan népek, amelyek betöréseikkel állandóan veszélyeztetik a civilizált világ rendjét. Nagy Sándor a hegyek hágóit hatalmas érckapukkal lezárja, más variánsok szerint érckapuval ellátott óriási falat épít, hogy így megóvja a világot a tisztátlan népek támadásaitól. Ezek állandóan igyekeznek börtönükből kitörni, de »hiába döngetnek kaput, falat«, kísérletük nem jár sikerrel." A „számos változatban" jelentkező téma részletezése ebben az összefüggésben felesleges. Fontos viszont tudni azt, hogy „a századok során Góg és Magóg népeit majdnem valamennyi északi nomád néppel azonosították: szkíták, húnok, türkök, magyarok, tatárok stb. mind mint a civilizált világ vesztére törő »tisztátlan« népek szerepelnek a korabeli forrásokban. Nyugat-Európa horizontján való felbukkanásukkor a magyarokat is Góg és Magóg népének tekintették és ez a nyugati vélemény tükröződik Anonymusnál és a magyar krónikákban." Mindezek alapján állapítja meg Sinor, hogy „amikor Ady Góg és Magóg népeivel azonosítja magát, akkor tudatosan az északi barbárok, specifikusabban az ős-magyarok leszármazottjának tekinti magát, akinek »fülébe még ősmagyar dal rivall«." A mondakörről Sinor Dénes szerint Ady részben a Bibliából, részben a gestákból, krónikákból értesülhetett. Egyelőre azonban ismeretlen forrásból vagy forrásokból szerezhetett tudomást a „kapu és fal" motívumairól. (Sinor Dénes: Góg és Magóg fia. It 1957. 1. sz. 78–79.; Scheiber Sándor Sinor írásához kapcsolódva és az általa adott kommentár helyességét elismerve felhívja a figyelmet arra, hogy Heller Bernát értekezéseiben – ugyancsak Anderson nyomán – már korábban hasonló magyarázatra lelhetünk: Heller Bernát: Gog és Magog im jüdischen Schriftum. Jewish Studies in Memory of George A. Kohut. New York, 1935. 350–58.; Izraelita Magyar Irodalmi Társaság Évkönyve 1935. 31–47.; Góg és Magóg. Etnográphia – Népélet 1935. 23–28.; l. Scheiber Sándor: Góg és Magóg fia. It 1957. 3. sz. 372.)

Ez az ismeretlen forrás feltehetően – ami esetleges más források használatát nem zárja ki – Ferenczy Gyula székfoglaló értekezése volt a debreceni Jogakadémián, amely Ady joghallgatói pályája kezdetén hangzott el, és a főiskola évkönyvében nyomtatásban is megjelent. Ebben a meglehetősen naiv és műkedvelően tudománytalan, sok mindent elegyítő terjedelmes tanulmányban Ferenczy többek között az alábbiakat írja: „A skytha név gyűjtőnév volt [...] Egyszer a Játhok, Szagák, majd a Kimmerek, ismét Góg és Magóg neve hangzik ki jobban a skytha hangzavarból, és különösen az utóbbi kettő, kiknek neve valóságos szállóigévé vált, s a Koránba is bejutott." Ferenczy úgy véli, hogy különböző arab „nevek (»Jadzsudzs wa Madzsudzs wa Matsin«) alatt" is „ők lappanganak", „akiket a Kaukázus bércein túlra Nagy Sándor kőfallal rekeszt el, s akik ellen ezen a nyomon a sasszanidák is védekeztek...". Mindehhez hozzáfűzi még a századforduló idejének megszállott orientalistája: „Amint azt a keresztyén és török szent könyvek egyformán tudják: Góg és Magóg még az utolsó ítélet alkalmával, az idők végén is szerepelni fognak, aminthogy őseiknek az idők kezdetén is nagy szerep jutott." (Ferenczy Gyula: Szumer és Akkád. Egy ős turáni nép a Tigris és Eufrátes között [Tanulmány az assyrologia köréből]. Évkönyv a Debreczeni Ev. Ref. Főiskola

Akadémiai Tanszakairól. Összeállította: Sass Béla ez évi akad. igazgató. 1896–97. 123–24.; l. még erről Kovalovszky: EmlAE II. 27.) Aligha valószínű, hogy Ady átrágta volna magát a nyelvtörténeti és régészeti előismereteket igénylő hosszadalmas munkán, annyi azonban bizonyos, hogy valami megmaradt benne e legendás történetből, és később is tartósan foglalkoztatta. Lehetséges persze, hogy minderről jogakadémiai társai vagy közvetlenebb barátai körében került sor beszélgetésre, vitára. Természetesen lehet, hogy e jelképes értelemben felhasznált motívumhoz – mint már jeleztük – Ady egészen más forrásból szerezte meg a szükséges tájékozódást, amelyet esetleg később tisztázhat vagy már sohasem deríthet fel a kutatás.

Mindenesetre a gátló-akadályozó falak képzete – ha hagyományosabb, a Góg és Magóg mondától függetlennek látszó értelemben is – Adynál már évekkel korábban visszavisszatér. 1900-ban így ír: „Mert a világ furán van berendezve. Nem körülötte van a kőfal, hanem a kőfalak futják össze-vissza be. S ezek a kőfalak pedig betörik a legerősebb fejeket is." (*Hétről-hétre.* Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM I. 395.) Két évvel később más variációban ekként bukkan elő nála ez a kép: „Ma még sok bennem a világmegváltó láz mikrobája. Ma még döngetem a kőfalakat s néha a fejem szakajtom be rajtuk. De nemsokára leheverek egyik fal tövében, süttetem magam a nappal, s mosolyogni fogok." (*A hétről.* NN 1902. jún. 29.; AEÖPM III. 102.; l. a jegyzetét is: uo. 346–47.) A következő esztendőben május elsejéről mint „a forradalomnak ünnepéről" ír, amelynek igazi ereje idehaza alig érzékelhető még: „Forradalom zúg a világon, nálunk azonban nem vulkánok tüzelnek, hanem lappangó, fojtó házi tűz pusztít. Megfúlunk, megüszkösödünk e tűzben mindannyian, ha a falakat ki nem döntjük, ha levegőt és napsugárt nem kapunk." (*Nevezetes május.* NN 1903. máj. 1.; AEÖPM IV. 82–83.) Majd még ugyanez év nyarán sok vonatkozásban a versbéli jelképes értelmezéshez hasonlóan jelent meg – szinte mintegy azt előlegezve – a Góg és Magóg-mondakört a hazai állapotokra érvényesítő motívum: „Mindenünk nekünk az a piszkos, félvad, kellemetlen nép, melyet irt, pusztít, öl katona, csendőr, osztály és állam. [...] Góg és Magóg népét érckapukkal zárták el, de Góg és Magóg népe legalább döngethette ezt az érckaput. A mi népünk ezt sem teheti. Ennek leszelik a karját, hogy a pokol kapuját ne is döngethesse, hogy nyomorékul, elüszkösödött testtel guruljon a sírba." (*Bilek.* NN 1903. júl. 28.; AEÖPM IV. 132.; jegyzete uo. 418.; már Földessy is idézi e cikk idevágó mondatait: Amt 27–28.)

Már a *Bilek* c. írásban világos azonban, hogy Ady a Góg és Magóg-mondakörből a bibliai vonatkozásokat teljesen háttérbe szorítja, és a Nagy Sándorral összekapcsolt legendát is csak minősítő analógiaként hasznosítja: mintha a mondabéli nép sorsához mérten a magyar nép sorsa még iszonyatosabb, pokoljáróbb volna. Az előbbitől eltérő, mitizáló értelemben éleszti fel Ady e motívumot a költeményben: fiúként Góg és Magóggal, illetve népével azonosítja lírai énjét. Ami nemcsak egyfajta tragikus sors és tehetetlenség kényszerű tudomásulvételét jelenti – amelynek annyiféle változatát örökítette meg *A magyar Ugaron*-ciklus eddig már közreadott verseiben –, hanem valamiféle eredendő ősiség vállalását, a magyar nép és nemzet sűrűjéből érkezettség öntudatát is. Mindezt részben az 1905-ös esztendő koalíciós győzelemtől hangos nemzeti túlbuzgósága, nacionalista túlzásoktól, uszításoktól is terhes légköre provokálta ki belőle. Olyan helyzet állt elő, amelyben a progresszív, az Európához igazodó-viszonyító szemléletet, gondolkozást hamar és könnyen illették a nemzetietlenség, az idegenség vádjával. A *Góg és Magóg fia* közreadását jó fél esztendővel megelőzően ezért érzi szükségét az ilyen fajta vádaskodások megvétózásának. A nemzeti maradiság szerkesztőivel, publicistáival szemben határozottan nyomatékosítja a maga vitathatatlan „magyarságát". Nézetei ismeretében róla „örömmel sütnék ki, hogy így gondolkozik egy nemzetével érezni nem tudó kozmopolita. Sőt zsidó. De baj van a dologban. Éppen a nagyváradi káptalan írásai tanúsítják, hogy e sorokat író csekély ember egyszerűen büdösen régi magyar. Rettenetesen fajmagyar. Szinte Ond vezértől származik. Ez fontos. Ezt meg kell ám esetenként írni, mert az igazságot csak az próbálhatja ez országban kimondani, aki kiállja a köröm, azaz őspróbát." (*Egy kis ügy és egy nagy ügy.* Sz. 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 198–

99.) Az esztendő júniusa végén publikált verse körül támadt sajtópolémiában (l. erről a *Vad szirttetőn állunk* c. vers jegyzetét e kötetben) kísérli meg – tudomásunk szerint – Ady először, hogy a nemzeti érdek és jelleg nacionalista kisajátítóival szemben a maga ősi jogon illetékes, másfajta magyarságát hangsúlyozza.

Védekezésből így csap át támadásba: elégedetlen, bíráló pozícióját igyekszik történelmileg is alátámasztani, hitelessé tenni. Lírai énje a honfoglalók ivadéka: *Góg és Magóg fia,* aki *Verecke híres útján* jött maga is, akinek fülébe még *ősmagyar dal rivall.* A történelemmel, a história alakjaival, fogalmaival való érvelés e korban nem Ady találmánya volt, hanem az 1896-os millenniumot követő évek, évtizedek egyik visszatérő sajátossága. Az Adyra jellemző eredetiség, a szemléletbeli, a személyes önállóság e történelmi elemek felhasználásának, érvényesítésének módjában van. Abban a szuverén eljárásban, ahogyan a poéta a különböző valós vagy mondai motívumokat új, az eredetitől eltérő összefüggésekbe állítja, sőt nemegyszer az előjelüket is megcseréli. Góg és Magóg neveVereckével összekapcsoltan egyértelműen az ősmagyar eredetre, a honfoglalókkal közös identitásra utal. A kapuval, fallal való körülzártság pedig a mondával ellentétes logikát követve kerül a versbe: nem Nagy Sándor, nem a civilizált világ zárja körül a lírai ént, hanem a hazai barbárság szószólói, az itthoni visszahúzó erők „emeltek" személye és az általa képviseltek köré a történelmi ország határvonalából, a Kárpátok karéjából „hiába döngethető" valóságos és képletes *kaput, falat.*

Persze a legtöbb átalakító-átértelmező fordulat, kép, jelkép használatának Ady írásaiban többnyire már orientáló előzménye van. Hogy miért kell *sírni,* átkozódni a *Kárpátok alatt?* Hogy milyen ez a körülzárt világ? Népe Európa-ellenességét korholva így fogalmaz Ady: „És hogy most utolsó dátuma járt le az Időnek, hatalmasabban kelsz föl, mint valaha. Zajlik a tatárság a Kárpátok alatt." (*Morituri.* Figy 1905. okt. 15. 633–35.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára, Sírás és panaszkodás* alcímmel. AEÖPM VII. 17–18.; a Figy helyesírását követtük.) S hogy mitől félnek azok, akik képletesen szólva kapuval, fallal zárják körül ezt az országot, arról analógiás példával Ady már korábban is szól: „Kanton, Peking s a kínai városok jutnak az eszünkbe, ahol hajnalonként a kapukat lármás harsonaszóval nyitják meg, de őrködnek, hogy ne lopózzék be valaki, aki újat hoz a kulik népének." (*Egy ismeretlen Korvin-kódex margójára.* Figy. 1905. ápr. – 217–20.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára. Panaszkodás és hit* alcímmel. AEÖPM VII. 20.; e fordulat előzménye megtalálható már a Párizsi noteszkönyvben: a 71. sz. bejegyzés; AEÖPM V. 189.; l. még a jegyzetét: uo. 384.)

Mindez már világossá teszi, hogy Ady képzeletében miféle változtatás gondolata, a hajdani nyomán milyen új honfoglalás szándéka érlelődik. A *Verecké*-vel szembeállított *Dévény* képzete sem először fordul nála elő; egyik 1903-as cikkében írja: „De Dévény felől friss levegő árad." (*Mennek a színészek.* NN 1903. máj. 23.; AEÖPM IV. 234.; e fordulat és néhány más sajátosság egyértelművé teszi Ady szerzőségét e jelenleg kétes hitelűnek minősített szignálatlan cikk esetében: l. még a jegyzetét: uo. 460–61.; a motívumegyezésre már Földessy Gyula felhívta a figyelmet: Amt 28.) S ugyancsak e „dévényi betörés" tartalmára, lényegére utal a verset két hónappal megelőző egyik prózai mondata: „Bevezetni Európát a magyar rónára, mely Vajk megkeresztelődése óta hiába vár Európára." (*Az igo veszedelme.* BN 1905. okt. 21.; AEÖPM VII. 31.) Históriai elemekkel erősen átszőtt – s részben a honfoglalás és az államalapítás idejét idéző – Ady ekkori újat hirdető gondolkozása. Ilyen értelemben szervesen került bele a versbe megváltoztatott tartalmi töltéssel *Vazul* és *Pusztaszer* is.

Földessy „különös"-nek ítéli „Ady maga-összehasonlítását Vazullal", mert mint írja: „Vazulnak azért öntöttek ólmot a fülébe, mert nem akart hallani az »új«-ról, Adyt viszont azért tiporják le, mert hallja és hirdeti az élet új dalait." (Földessy: Amt 28.) Pedig Vazul történetével sem tett mást Ady, mint amit a Góg és Magóg-mondával. A mondából csak az ősiség és a körülzártság mozzanata kellett, s elvetette a körülzáró külső hatalom és erő képzetét. Vazul alakjából a lázadó jelképét emelte ki, s *az új, az énekes* jelzőkkel kioltotta e névnek a régihez kötődő jelentését, és feleslegessé tette a meg-

vakításáról is szóló részleteket. Majd sajátos módon össze is kapcsolta, egymásba fűzte ezeket az eredetileg különálló mitológiai-mondai elemeket: a maga jelenére időzítve-aktualizálva őket. Mert Ady szerint a körülzárók és a körülzártak is magyarok. Így kerül az előbbiekkel összefüggésbe a történelmi emlékezet megőrizte *Pusztaszer* képe, fogalma is. Pusztaszeré, amely ugyancsak változtatott jelentéssel lesz része Ady új történelmi helyzetet érzékeltető víziójának. A monda szerint a magyar törzsek vezetői a honfoglalást befejezve e helyen ismételték meg a korábbi etelközi törzsszövetséget nyomatékosító vérszerződést, s erősítették meg fejedelmi hatalmában Árpádot, aki – mint Anonymus írja – itt tartotta az első törvényhozó gyűlést. Ilyen értelemben Pusztaszer a magyar honfoglalás és a korai, legalábbis fejedelmi szintű államalkotás jelképét jelentette általában. Ady viszont itt is csak egy mozzanatot hangsúlyoz: a törvényhozót. Mintha a koalíció uralta hazai országgyűlést és közvéleményt akarná sejtetni általa. A verset megelőzően prózában is ilyen árnyalattal használja: „Morituri te salutant: új magyar társadalom. Athén vagyunk most. A fórumon élünk valamennyien. A magyar fórumon: Pusztaszeren. Új nagy kötést csinálnak a magyarok. – Vajon újat-e? Serlegetekbe még nem ömlött fölvágott ereitek nedve, még nem kész a lakoma. Nem hallgatnátok-e még meg a lakoma előtt az igriceket?" (*Morituri*. Figy 1905. okt. 15. 633.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára*. AEÖPM VII. 307.; az első szövegváltozatot közöljük, amely csak a cikk jegyzetében található.)

Pusztaszer így vált Adynál a körülzáró, az elátkozó, az ázsiai voltát őrző, maradi ország jelképévé. Ennek a belső hatalomnak, a régit megtartani akaró magyarkodóknak vannak kiszolgáltatva az „igricek", az újat, a mást akarók. Szándékaikra rá is kérdez Ady: „De mit csináltok velünk? Mi is magyarok vagyunk. És minket elbolondítottatok." Mivel bolondították el őket? Azzal a hiedelemmel, „hogy a Kárpátok alatt kiépült Európa... Mi nekünk váltig azt mondták, hogy itt Európa van. Kultúréletre készültünk, s megfeszített idegekkel rángattuk magunkat egyre előbbre." Holott a valóságos helyzet Ady szerint egészen más: „Turulok kerengenek a levegőbe. Nyílzáport lőnek a Nap felé. Támadásra készülnek a magyarok. Hányadikra, mióta a betűtanító olasz papokat koncolták?" (*Morituri*. Figy 1905. okt. 15. 633–35.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára, Sírás és panaszkodás* alcímmel. AEÖPM VII. 17.; a helyesírásban ismét a Figy publikációját követtük.)

S végül betetőzi ezt az „európaiságot" honosítani akarók sorsáról egy tragikus látomás: „És látom az új áldozatot Hadúrnak. Az új Gellért papokat. Élén az új magyar társadalomnak állnak az ordító táltosok. Szomorú embereket vonultatnak el. Akinek a homlokán ott vigyázatlankodik a Gondolat, akinek a szemeiből új érzések máglyája világít, akire rábizonyul, hogy szívesen áldozott az Eszme idegen és ékes istenének: az elveszett. Azt belesüllyesztik a mélységes, a piszkos, az örvénylő árba." (*Morituri*. Figy 1905. okt. 15. 635.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára, Sírás és panaszkodás* alcímmel. AEÖPM VII. 18.; a szöveg a Figy publikációja szerint.) De vízionáló felnagyítás nélkül is úgy véli Ady, hogy nagy a politikai-társadalmi alakulások tétje, s hogy veszélyeztetett az általa szükségesnek ítélt kibontakozás esélye: „Elégedetlen és nyugtalan mindenki. Bomlik minden és bomlik itt – mindenki... Ez őrült zűrzavarban csak egy bizonyos: itt megszületni óhajt a modern, az európai Magyarország. És ami kérdés: sikerül-e a gonosz bábák terve? Az a terv, hogy ez az új Magyarország ne születhessék meg." (*A nagy harmónia*. BN 1905. nov. 16.; AEÖPM VII. 53.) E modern Magyarország megszületése lehetőségének és lehetetlenségének drámai feszültsége izgatta-foglalkoztatta Adyt az 1905-ös esztendő utolsó hónapjaiban.

Az október elején publikált, *A Hortobágy poétája* c. költeményben megformált lírai önportréhoz mérten a *Góg és Magóg fia* költői önarcképe határozott változást, elmozdulást mutat. Míg az előbbi vers, főként az utóbbival szembesítve, még záróakkordjának hetyke legyintésével, fityiszt mutogató fölényével is szomorkásan elégikusnak tűnik, és a jelképesen felfogott s így relatíve tágas, de mégiscsak szűk Hortobágy terepére szorul, addig a *Góg és Magóg fia* c. költeményben a drámai küzdés dominál, a lírai és végletes érzelmek közötti rapszodikus feszültsége teszi zaklatottá a költői dikciót s tördeli kissé sza-

bálytalanná a formát. A szimbolikusan megelevenített tér és idő pedig szinte határtalanná tágul. Mert egyszerre belülről és *Verecke*, illetve *Dévény* révén kívülről is fókuszba kerül az ország *a Kárpátok alatt*. S biblikus-mitológiai-mondai időtlenség sűrűsödik *Góg és Magóg* alakja mögé, és legalább ezerévnyi történelem a honfoglalást jelző *Verecke* fogalma köré. A magyarság sorsában históriai „jogon" illetékes költői önarckép megjelenítéséhez már nem volt elegendő *A magyar Ugaron*-ciklus verseiben oly gyakori kiszolgáltatott, elszenvedő, passzív mártírként bemutatott lírai én. Ady lírai logikájából következően a kötet élére állítandó programadó és meghatározó költeményben aktív, küzdő, lázadó lírai énre volt szükség. Olyanra, amely nem fogadta el a magyar Ugar valóságát, amely *Pusztaszer* értékrendjével szembefordult, sőt kesztyűt dobott neki, küzdeni, harcolni akart ellene. A költemény keletkezése idején ezért nem volt már elég Adynak a *Morituri*-ban használt, csak áldozatot megjelölő analógia: Gellért és papjainak képzete. Ezért lépett előtérbe a történésekbe harcosan beleszóló, konok „igric" motívuma, s alkotta meg Ady *az új, az énekes Vazul* jelképes alakját.

A meghatározó jelképekkel együtt és azokkal összefonódottan a költemény mondandójának lényeges minősítője az *új* jelző, amely hatszor fordul elő a szövegben. Ugyanannyiszor, mint a még 1905 márciusában született *Új vizeken járok* c. versben, amelyet az *Új Versek* összeállításakor verseskönyve záródarabjává tett: újabb bizonyítékaként Ady nagy szenvedélyekkel társuló költői és kötetszerkesztői tudatosságának. Alternatívák jegyében vág neki az *új* feltétlen vállalásának már márciusban (l. erről e kötetben az *Új vizeken járok* jegyzetét), és alternatívák latolgatásával jelenti be az *új* szellemi honfoglalás igényét decemberben. Ez a kilenc hónap a szellemi-poétikai érlelődésnek, az emberi, társadalmi és esztétikai helykeresésnek és önmagára találásnak nagy és beteljesülő ívét mutatja. Az *új Vazult* eltiporhatják, megsüketíthetik, elnémíthatják, de ha nem lesznek képesek rá, akkor már a maga lázadásában megállíthatatlan. A *Góg és Magóg fia* zárósorának gesztusa, amellyel a *győztes*, az *új* és *magyar* szavakat némiképpen egymás szinonimáivá avatja, egyben már az új magyar költészet nyitányát és a századelő szellemi életének új orientációs kiindulási pontját is jelenti.

Irodalom

Babits levele Kosztolányihoz. BJK lev. 114.; Horváth 28–29.; Benedek I. 221., II. 16–18.; Sík 152.; Schöpflin 51–52.; Juhász Géza: Arany és Ady. Tisztántúli Figyelő 1934. aug. 1. 1. sz. 18–22.; Jules [Gyula] Illyés: Verecke. En marge d'une fête et d'une poésie intraduisible. Nouvelle Revue de Hongrie 1939. I. 463–66.; Gömöri Jenő: Egy Ady-vers négy sora. Ny 1940. márc. 22. 205–11.; Halász: NA 151–58.; Rónay: Me 280.; Földessy: Amt 27–28.; Kunszery Gyula: Góg és Magógtól – Szentlélekig. Vigilia 1957. 1. sz. 58–60.; Péczely László: A sorozatosság különböző megvalósulásai a versben. A Pécsi Ped. Főisk. Évkönyve 1959–60. 143–44.; Vezér 75., 146–49.; Király I. 207–16., 179., 184., 199., 306., II. 695.; Balogh László: Mag hó alatt. Bp. 1976. 18–28.; Schweitzer Pál: Ady vezérversei. In: Tegnapok és holnapok árján (Tanulmányok Adyról). Bp. 1977. 74–84.

1906

367. A Szajna partján

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. január 7. XI. évf. 6. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek" főcímmel elsőnek közli *Ott és itt* címen a *Temetés a tengeren* c. vers előtt.) – További megjelenések: Nsz 1906. február 15. XXXIV. évf. 39. sz. 1. („Ady Endre versei-

ből" főcímmel harmadiknak közli *A Hortobágy poétája, A magyar Ugaron* c. versek után és a *Szívek messze egymástól*, a *Vörös szekér a tengeren* és az *Új vizeken járok* c. versek előtt.); SzmK 1906. február 21. XXXII. évf. 13. sz. 1–2. („Ady Endre verseiből" főcímmel a Nsz nyomán közli a hat költeményt.); Szil 1906. június 14. XXIV. évf. 24. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (A daloló Páris ciklus) 85–86.; $ÚjV_2$ (1909) 85–86.; Gyűjt (1911) 13–14.; $ÚjV_3$ (1912) 85–86.; $ÚjV_4$ (1918) 57–58.; $ÚjV_5$ (1919) 71. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 29.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN					
Ady Endre verseiből		Nsz	SzmK			
Cím fölött: *I.*	BN					
Cím: *Ott és itt*	BN					
2. vagyok:					Szil	
6. *üznek*	BN	Nsz	SzmK	$ÚjV_1$		
cs*ú*fot		Nsz	SzmK			
velem;					Szil	
8. Százféle sz*ü*z		Nsz	SzmK			
10. visszakacag;					Szil	
12. Vijjogó		Nsz	SzmK			
14. Sejtelem, csók,		Nsz	SzmK			
Sejtelem – csók					Szil	
dalom	BN					
15. Cec*i*lia					Szil	
16. Álmatagon,				$ÚjV_1$		
Álmatagon;					Szil	
18. d*ú*rva					Szil	Gyűjt
23. *ú*gy	BN	Nsz	SzmK			
24. Mint *virágot a szűz*						
kedves haján...	BN					

Keletkezéstörténet

Élete és költészete két ellentétes légkörű helyszínének szembesítése a vers keletkezését hónapokkal megelőzően felbukkan már Adynál. A tavasz folyamán a Magyar Közélet c. lapnak írt *Péntek esti levél* c. sorozatának első darabjában megtalálható az „itt" és „ott" jellegzetes hangulati összevetése. Az induláskor legalább Ady arra törekszik, hogy nyilvános levél formájában korrespondeáljon Lédával. Ez magyarázza az indítás formuláját is: „Hát Budapesten is csak élünk, édes asszonyom [...] És szép az élet Budapesten is. Holott itt nem is nagyon szépítjük. De csúnyítani sem bírjuk. Maguk ott Párizsban ki sem fogynak a szép szenzációkból." S ez a szembesítő gesztus a levélben megismétlődik: „Hát minket is tavasz rekompenzál most itt Budapesten. Nekünk többet kell a tavasznak pótolnia, mint maguknak. Ott a Szajna mellett a legszomorúbb, legszürkébb napra is jut valami." (*Péntek esti levél.* Magyar Közélet 1905. márc. 19.; AEÖPM VI. 96.)

A Szajna partján c. vers egyes elemei szétszórtan és részlegesen meg-megjelennek az 1905-ös esztendő néhány korábban született versében. Így az életformák ellentétét jelképes folyóparti víziókba sűrítő vallomás a júniusban publikált *A Tisza-parton* strófáiban, a Párizs iránti erős vonzódás és a Földessy-fogalmazta „maga-halottság" összefonódása a júliusban közreadott *Gare de l'Est-en* soraiban. S a Párizs fényeitől megfosz-

tott, az igazi életlendületet nélkülöző, „halottas", szürke, csúf hazai élet az októberben közölt *Léda Párisba készül* és *Költözés Átok-városból* c. versekben. Más módon, más elrendezésben és élesebb konfrontációban állnak össze *A Szajna partján* szövegében ezek az előbb már fölmerült motívumok.

Nemcsak a korábban megpendített lírai elemeket teljesíti ki e költeményben Ady, hanem friss szorongásainak, egyre nyomasztóbb élményeinek is kifejezőjévé avatja. A vers keletkezését megelőző hetekben írott, elsősorban Lédához szóló leveleiből olvasható ki ez a lírai megszólalást is érlelő indulat. 1905. nov. 30-án írja Ady Brüll Adélnak: „Betegen s vigasztalanul élek. A politika itt mindent megbénít. Szubjektíve pedig a maga hallgatása is alaposan megkínzott. [...] Egy bizonyos: én csak február 17-ig maradok Budapesten. Ha élek. Mert tegnap már olyan erős, nagy elhatározásom volt, hogy ott a maguk kertjében nyakammal fogadom az éjjeli gyorsvonatot holnap vagy holnapután." (AEl I. 188.; a levelek jegyzetét készítő Belia György szerint „megfejthetetlennek látszik, hogy miért épp febr. 17-ig akart Budapesten maradni": l. uo. 384.; Ady végül is 1906. jún. 20-án érkezett meg Párizsba Münchenen át, két-három nappal korábban indulva Budapestről: Bölöni 48., 66.; egy-két napos eltéréssel: AL 115., 116., 244.; AEl I. 214–15.; AEÖPM VIII. 397.; „a maguk kertjében": utalás Lédáék nagyváradi házára, amely a vasútállomás közelében volt, s amelynek kertje mellett haladt el a Budapest–Brassó vasútvonal.) Majd két héttel később, 1905. dec. 13-án feladott levelében így jellemzi a maga lelkiállapotát Lédának: „Üres és szomorú az életem. Egy darabig őrült lumpolásba akartam folytatni s fojtani mindent. Rossz idegrendszerem azonban nem tűrte a dolgot. Ma olyan szolid vagyok, mint egy fegyenc s félőrült valósággal." (AEl I. 188.)

Közben 1905. december közepéről datálható levelében így tájékoztatja Brüll Bertát: „Én beteg vagyok, s készülök külföldre. Mihelyst a kötetem megjelenik megyek. Nem tudom merre. Párisba kívánkozom, s valószínűleg odamegyek." (AEl I. 189.) Ugyanez időben, feltehetően egy-két nappal később Lédának valamilyen pletyka nyomán szemrehányó levelére Ady így válaszol: „Nem megírtam-e magának, hogy idegbeteg vagyok? Hogy kescrű és kétségbeesett vagyok? Hogy lumpolok? Hogy magamhoz méltatlan életet élek? Hogy ki kell ragadnom magam, ha nem akarok elpusztulni?... [...] Hogy fuldoklom Budapesten, tudja. Hogy maga nekem mindenem, érezhetné." (AEl I. 190.) Majd valószínűen e levéllel párhuzamosan Brüll Bertának is ír: „Adéltól végre kaptam egy sem hideg, sem meleg levelet. Budapesten úgy érzem magam, mintha egy kráter tövében feküdnék." (AEl I. 191.) Végezetül szintén 1905 decemberében, de már a karácsonyt megelőző napokban így vall Lédának: „Szomorúan és betegen talál karácsony. [...] Dolgozom, dolgozom, de csak hogy maga néha olvasson valamit tőlem. [...] A valóság az, hogy az én érzékeny idegrendszerem tönkremegy itt biztosan. Én csak maga mellett tudnék élni. Nekem csak maga érték és valaki e világon. Hogy pedig ez lehető legyen, arra mindig kevesebb a reményem." (AEl I. 196.) E néhány kiragadott levélidézet is elmond valamit arról, hogy miként s milyen körülmények és szorongásos állapotok között élt, illetve érezte magát a költő – az első címváltozat szerint „itt" – *a Duna partján*. Az „ott", *a Szajna partján* világa pedig nosztalgikus emlékekből és – miként ezt részben a levélidézetek is bizonyítják – mérhetetlen sóvárgásból áll elő.

A vers szövegéhez két megjegyzést szükséges még hozzáfűznünk. Az egyiket a *Szent Cecilia hajol lelkemre | Álmatagon* mondat margójára írhatjuk: e hivatkozást valószínűleg az is motiválta, hogy a naptárban Cecilia napja nov. 22., amely egyben Ady születésnapja is volt. Egyébként Szent Cecilia a 4. század elején élt hitvalló és vértanú, akit az egyházi zene védőszentjeként tiszteltek. A képzőművészetben is gyakran ábrázolták, a leghíresebb Raffaello Bolognában található Cecilia-képe. Versbéli megidézésével Ady bizonyára az áhítatos finomság képzetét akarta kelteni. A másik megjegyzés a vers utolsó sorának első és végleges változatával kapcsolatos. E sort a BN-ban Ady először így közölte: *Mint virágot a szűz kedves hajón...* Majd kötetben s azt követő sajtópublikációkban már átalakított formában: *Mint orkideát a Léda haján.* Lehet, hogy az első fogalmazásban Ady csak Párizs-sóvárgásáról akart szólni általában, de az is lehetséges, hogy kettejük

állandóan zaklatott kapcsolatának éppen egy negatív pillanatában tudatosan mellőzte a hasonlatból Léda alakját. Később, ami egy-két napnyi, legfeljebb hétnyi különbséget jelentett, már egyértelműen a kötete más verseivel is összerímelő Léda-motívummal mint csattanóval zárta a költeményt.

Irodalom

Földessy: Amt 39.; Szabó R. 100., 201.; Vezér 112., 199.; Király I.18., 184., 193–94., 235., 280., 424., 524–25.

368. Temetés a tengeren

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. január 7. XI. évf. 6. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – ("Uj versek" főcímmel *A mi temetésünk* címen másodiknak közli *A Szajna partján* után.) – További megjelenések: SzV 1906. február 18. V. évf. 44. sz. 2. („Ady Endre verseiből" főcímmel harmadiknak közli a *Héja-nász az avaron* és a *Búgnak a tárnák* c. versek után.); MSzle 1906. április 26. XVIII. évf. 17. sz. 259–60. („Versek" főcímmel és „írta Ady Endre" jelzéssel utolsónak közli *A vár fehér asszonya, A Hortobágy poétája, A magyar Ugaron,* a *Paul Verlaine álma* c. versek után.); Szil 1906. október 25. XXIV. évf. 43. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: $ÚjV_1$ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 121.; AH (1908) 80.; $ÚjV_2$ (1909) 121.; Gyűjt (1911) 15–16.; $ÚjV_3$ (1912) 121.; $ÚjV_4$ (1918) 79.; $ÚjV_5$ (1919) 101. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 39.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az $ÚjV_3$-ból.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*	BN				
Ady Endre verseiből		SzV			
Versek				MSzle	
Cím fölött: *II.*	BN				
Cím: *A mi temetésünk*	BN				
1. *sujt*	BN			MSzle	
5. *szüz*				MSzle	
6. *bus,*				MSzle	
7. zsolozsma...	BN				
Zug				MSzle	
8. minket,	BN	SzV	$ÚjV_1$	MSzle	Szil
minket					Gyűjt
12. futunk,		SzV			

Keletkezéstörténet

Az UjV-be foglalt versek sorában ez a különös hangulatú és építkezésű *Temetés a tengeren* a kötet kiadása előtti sajtópublikációk egyik – *A Szajna partján* c. verssel együtt – utolsó darabja volt. Nem előzmény nélküli, ha a vers első címváltozatát, „A mi temetésünk", továbbá a vers szövegének többes szám első személyű igealakjait és „minket" utalását úgy fogjuk fel, hogy a lírai én szerelmes társával közös sorsáról, elképzelt halálukról beszél. A közös halál, helyesebben a közös öngyilkosság mint végül is elhárított választási lehetőség felbukkant már a június eleji *A tó nevetett* c. versben. A maga lehetséges hazai halálának képzete pedig úgy jelenik meg az október közepén publikált *Költő-*

zés Átok-városból c. versében, mint amellyel a szeretett asszony elégedetlen, amit csak gúnyolni, kinevetni tud, s méltóbb halálra, a déli sírok közé invitálja. E vers *vörös ravatala* azonban némiképpen előzménye a *Temetés a tengeren* halottakat hordozó *vörös bárká*-jának. Mindazonáltal a *Temetés a tengeren* nem minősíthető az *Új Versek* lírai vonulatának jellegzetes, meghatározó darabjaként, egy kissé már inkább a *Vér és Arany* c. kötet „A Halál rokona" ciklusának egyik előfutára.

Feltehetően dicsekvésből, az Ady fényében való sütkérezés szándékából és nem okvetlenül érvényes alappal szól emlékező mondataiban e versről is a költő volt tanára, Petri Mór: „Sokat hallott az irodalmi órákon tőlem a víziókról és a csodás elemről. Csak megdöbbentem azután, amikor *Temetés a tengeren* és más hasonló tárgyú költeményeit olvastam..." (EmlAE I. 318.) Bár ismerve a szellemi hajszálcsövesség kiszámíthatatlan és különös útjait, persze lehetséges, hogy ilyen irányú kezdeményezései idején a poétában feléledtek és bátorítóan hatottak a hajdani irodalomórák emlékei. – A vers létrejötte, keletkezése szempontjából viszont lényegesebb egy másik, hosszú ideig nem ismert mozzanat, aminek az elképzelt jelenethez bizonyára nem volt köze, a vers atmoszférájához, légköréhez azonban lehetett. Egyik 1904-es kora őszi cikkében van egy utalás, amely szerint ez év augusztusában vagy legalábbis a hónap végén Normandiában tartózkodott. A konkrét utalás így hangzik: „Abban a csöndes, kicsi normandiai faluban, ahol engem az elsteri szöktetés híre ért." (*Lujza hercegasszonynál.* BH 1904. szept. 20.; AEÖPM V. 117.) Az ún. „elsteri szöktetés" híre „aug. 31-én pattant ki" (l. erről a *Mert kő volt a szíve Laurának,* ill. a *Lujza hercegasszonynál* c. cikkek jegyzetét: AEÖPM V. 336–38., ill. 343.; továbbá az „új életrajzi adatok"-ról a kötet előszavát a jegyzetekhez: AEÖPM V. 297.), ami közelebbről annyit jelent, hogy augusztus utolsó napjaiban Ady egy normandiai faluban tartózkodott. A mi számunkra, helyesebben a vers keletkezése összefüggésében ebből annyi a fontos, hogy Ady nemcsak a déli, riviérai partokon járt, hanem az észak-nyugati, atlanti-óceáni partokra is eljutott. Közelebbi életrajzi információk hiányában nem tudhatjuk, hogy egyedül vagy Lédával időzött-e Normandiában. Lehetséges viszont – főként ha az asszonnyal fordult meg a Párizshoz közeli Normandiában –, hogy átruccantak a szomszédos Bretagne-ba is. Mert annyira jellegzetes, karakterisztikus ez a breton parti vízió, hogy vagy csak konkrét élmény, vagy intenzív beleélés nyomán jöhetett létre. Utóbbi esetben a breton, kelta népszokásokról szóló leírások lehettek Ady közvetett ihlető forrásai.

Irodalom

Horváth 43.; Benedek II. 136.; Szabó R. 100.; Halász: NA 56.; Vezér 111.; Király I. 429–31., 332., 333., 447., 471.; Baróti Dezső: Az Értől az Óceánig (A vizek motívumhálózata Ady költészetében). In: Tegnapok és holnapok árján (Tanulmányok Adyról). Bp. 1977. 121.

MUTATÓK

NÉVMUTATÓ

A dőlt számok a jegyzetekre utalnak.

Ábrahám Ernő, P. *287*
Ábrányi Emil *229, 267*
Ad (Ady-ős) 145, *246, 252, 273, 276, 518*
Ada l. Bisztriczky Józsefné Csutak Médi
Adorján Berta (Paulay Edéné) *374–5, 387*
Adorján Emil *432*
Ady Lajos *202, 208, 213, 325–7, 346, 357, 418, 433, 474, 488, 491, 496, 512, 534–5, 568–9, 570, 573*
Ady Lajosné Kaizler Anna *202, 489*
Álmos vezér *620*
Alszeghy Zsolt *287*
Ámon Margit *356, 450*
Anderson, Andrew Runni *621*
Andrássy Gyula, ifj., gróf *542*
Anonymus *620–1, 624*
Antal László *211*
Ányos Pál *539*
Apponyi Albert, gróf *542*
Aquinói Tamás, szent *240*
Arany János *251, 261, 266, 272–3, 305, 625*
Arany László *542*
Ardelean Jusztin *432*
Árpád fejedelem *624*
Ascher Oszkár *611*
Aulich ezredes *366*
Axelrád (lengyel színházi vállalkozó) 32, *280, 296, 339–40, 381*

Babits Mihály *203, 236, 290, 458, 506, 522, 528, 535–6, 544, 556, 584, 589, 602, 625*
Bacon, Francis (Baco) 51, *377*
Bajomi Lázár Endre *531*
Balassa József *222*
Balassi Bálint *263*
Balázs Béla *589*
Balázs Olga *374*
Balla Miklós *521*
Balogh László *625*
Balzac, Honoré de 96, *439*
Bánffy Dezső, báró *331–2, 589*
Bánk (bán) *228*
Banville, Théodore *404*
Bányai Elemér (Zuboly) *292*
Barabás Béla *429, 490*
Baranyi Miklós 33, *343*
Barát Ferenc *321*
Barbi, Alice 78, *415*
Baróti Dezső *539, 629*
Barta János *202, 522, 526, 545, 547, 553 560, 563, 565, 572, 576, 581, 587, 594, 599, 604–5, 610–11, 613*
Batizfalvy Gizella *375, 393*
Baudelaire, Charles 153, *206, 237, 241, 247, 252, 254, 258, 260–1, 267, 272–4, 276, 516, 527–8, 532, 534–6, 543, 555, 581, 614–6*
Beethoven, Ludwig van *255*
Békéssy Imre *257*
Belia György *202–3, 297, 627*
Benedek Marcell *203, 365, 372, 380, 409, 437, 445, 458, 462, 469, 471, 481, 492, 499, 501, 506, 513, 522–4, 526, 528, 535, 537, 6, 539, 545, 547, 557, 560–5, 569, 576, 577–9, 584–5, 587, 589, 592, 595–6, 599, 602, 605, 610, 613, 625, 629*
Benji, Hari *604*
Beöthy László 15, *308*
Beöthy Zsigmond *356*
Beöthy Zsolt *417*
Bérczi Gyula *217, 413*
Bérczi Gyuláné Horvát Irma *413*
Berki Miklós *276*
Bernáth Márta *211*
Bessenyei György *236*

Bessenyei György (irodalomtörténész) *236 253, 512*
Bilkey Irén 134–5, *356, 412, 418, 466, 474, 501*
Bíró János *333, 427, 430*
Biró Lajos (író) *213–4, 255, 328, 333, 368, 371, 377, 408–9, 427–9, 432, 462, 464, 478–9, 485, 489–90, 497, 500, 510, 515, 520, 526, 579*
Bíró Lajos (zoológus) *230*
Biró Lajosné l. Vészi Jolán *514*
Bisztriczky Józsefné Csutak Médi (Ada) *292*
Blaha Lujza (Blaháné) 78, 127, *281, 294, 415, 431, 480–1, 483–4, 631, 636*
Blanc (a monte-carlói játékkaszinó igazgatója) *547*
Bodor Aladár *267–8*
Bognár Sándor *491*
Bóka László *203, 315, 329, 339, 344, 348, 353–4, 360, 365–6, 380–3, 386, 393, 396, 402, 405, 409, 416–7, 422, 424, 426, 436, 438, 445–7, 449, 450, 455, 458, 460, 462, 465–6, 469, 471, 474, 480, 486, 492, 506, 523, 539, 551, 560, 562, 581, 584*
Bolkas Lukács (Bolcas, Lucián) *286, 298*
Boncza Berta (Csinszka) *290, 428*
Boross Lajos (Lajos) *297*
Borsos Miklós *295, 297*
Both István *436, 532, 549*
Botticelli, Sandro *586*
Böcklin, Arnold *224, 312*
Bölöni György *203, 208, 488–9, 491, 513–4, 521, 525–6, 584, 627*
Bresci, Gaetano Angelo 62, *392*
Bresztovszky Ernő *357*
Bródy Sándor *453, 462, 584, 592, 595*
Brüll Adél l. Diósi Ödönné Brüll Adél
Brüll Berta *233–5, 248, 493–4, 496–8, 500, 506, 514–5, 550–2, 555, 565, 570, 581, 599, 627, 639*
Brüll Sámuelné Stern Cecília *298, 514–5*
Bulyovszki (polgármester) *420*
Bustya Endre *211, 236, 289–91, 293, 358, 444, 471–2, 557, 580, 596–8, 611, 613*
Bürger Ernő *268*
Byron, George Noel Gordon, lord 13, *353, 483–4, 589*
Cecília, Szent 199, *626–7*
Cervantes Saavedra, Miguel de *516, 521*
Chopin, Frédéric *498, 595*
Combes, Emile *540*
Coppée, François *234*
Cronje (búr tábornok) *318, 321*
Cyrano de Bergerac, Savinien *437–8, 472*
Czifra Géza *296*
Czinege József *425–6*
Czóbel Minka *227, 229*

Csáky Albin, gróf 61, *391*
Csáth Géza *276*
Csengeri János *417*
Csergő Hugó *229, 264, 422*
Csiky Gergely *601*
Csinszka l. Boncza Berta
Csizmadia Sándor *272, 357*
Csokonai Vitéz Mihály *319, 344, 549–50*
Csorba Géza *560*

Dalmady Győző *270*
Dankó Pista 46–8, *218, 221–2, 225, 229, 365, 368–72*
D'Annunzio, Gabriele *282*
Dapsy Gizella l. Rozsnyai Kálmánné Dapsy Gizella
Darányi Ignác 18, *313, 542*
Darmstädter Ferenc *569*
Darmstädter György *569*
Darvas Szeréna *463*
Deésy Alfrédné (Désiné) *413*
Dehmel, Richard *273*
Dénes Sándor *286, 478–9*
Dénes Zsófia *203, 326, 346–7, 360, 371, 467, 469, 470–1, 474, 479, 486, 489, 490, 551*
Dési Géza *343, 371, 395*
Désiné l. Deésy Alfrédné
Devecseri Gábor *527*
Diósi Ferenc *490*
Diósi Ferencné *490*
Diósi Ödön (Dodó) *231, 490, 493, 497, 500, 515, 520, 550, 552–3, 565, 570, 583, 615*
Diósi Ödönné Brüll Adél (Léda) 164–5, 172, 184, 188, 193, 199, *204, 218, 231,*

233–9, 241, 247–9, 251, 256, 258–60, 265, 268–9, 275–7, 285, 428, 484, 486, 488–94, 497, 499–501, 506, 510, 512, 514–5, 520, 522, 524–6, 529–30, 532, 534, 546–8, 550–3, 560–5, 569–70, 572–4, 576–7, 579–81, 583, 585–7, 592–4, 598–9, 603, 605–6, 609–13, 615–6, 626–9, 639
Dóczy Jenő *202*
Dodó l. Diósi Ödön
Domokos László *224*
Donáth Lajos *356*
Donizetti, Gaetano *267*
Dömötör Tekla *319*
Dörmann, Felix *562*
Dreixner Vilmos *208*
Dreyfuss, Alfred 9
Dugonics András *319*
Dupuy, Marthe 147, *523*
Durkó Dalma *208*
Durkó Tibor *208*
Dutka Ákos *327–8, 428, 512, 532, 554–5, 639*

Edison, Alva Thomas 14, *306*
Egán Ede 18–9, *280, 295, 312–4, 316, 318, 390, 392*
Elek Artúr *562*
Elek István *416*
Emerson, Ralph Waldo *242*
Emőd Tamás *551*
Eötvös Károly *331*
Eötvös Loránd, báró *338*
Erdélyi János *316*
Erdélyi Pál *417*
Erdős Renée *272*
Erényi Tibor *539*
Erzsébet, magyar királyné *580*
Euripidész *308*
Ézsaiás *609*

Falb Rudolf *442*
Falus Elek *278–9*
Farkas Imre *225, 227, 229, 235, 258, 429*
Farkas (Wolfner) Pál *241, 248*
Fáy Béla *301*
Fedák Sári (Zsazsa) 73, 115, 117, *280, 296, 356, 410–1, 461–2, 464–5*
Fehér Dezső *203, 219, 325, 367, 371, 375, 389, 393, 404, 449, 474, 478–9, 486, 488, 514*
Fehér Dezsőné Breitner Janka *326, 346, 360, 371, 383, 467, 474, 486, 488–9*
Fejérváry Géza *332*
Feleki Sándor *243*
Fényes Samu *329, 463*
Fenyő Miksa *238, 549, 581*
Ferenc József, braganzai herceg *366*
Ferenczi Zoltán *287*
Ferenczy Gyula *621*
Fest Lajos *313*
Feydeau, Georges *557*
Fodor Gyula *371*
Forrai Ferike *367, 390, 393*
Foscolo, Ugo *353*
Földes Imre *235*
Földessy Gyula *202–4, 207, 212, 279, 281–3, 285–7, 290–5, 297, 299, 434, 437, 450, 458, 485–6, 497–9, 506, 513, 522, 528, 538, 539, 541–2, 545–6, 554, 559, 561, 563, 567–9, 571, 575, 584, 594, 595–7, 610, 620–3, 625–6, 628*
Franyó Zoltán *302–3*
Friedmann Erzsébet (Zsóka) 19–20, 115, *217–8, 286, 315, 328, 358, 360, 380, 407, 407, 418, 428, 463*
Fülep Lajos *250*

Gaál Gábor *283, 285*
Gábriella l. Márton Gabriella
Gál Gizi (Gizus) 10–11, *302*
Gallienus (Gallián) 161, *544*
Gapon, G. A. *538*
Gárdonyi Géza *204*
Gáti József *569*
Gellért Oszkár *221*
Gellért püspök *624–5*
Gerébb László *540*
Gerő Ármin *343*
Gina l. Kratochwill Georgina
Goethe, Johann Wolfgang *549*
Goldschmidt Izsó *387*
Goór Pál l. Bürger Ernő
Gömöri Jenő *625*
Greguss Ágost *417*

Grósz Henrik *240*
Guilbert, Yvette *274*
Gulyás Pál *207–8, 289–91, 361, 424*

Halász Előd *203, 436, 499, 506, 522–3, 544, 556, 560–1, 563, 574, 576–8, 581, 584–5, 589, 595, 602, 605, 607, 609, 625, 629*
Halász Lajos *371, 479, 490–1*
Halton, Mary 9–10, 77, *280, 296, 301, 393, 411, 414*
Hatvani Elek *581*
Hatvany Lajos *203, 268, 275, 290–1, 329, 458, 470, 486, 492, 499–500, 506, 513, 523–4, 526, 528, 547, 551, 553, 560–2, 565, 569, 574, 576–8, 581, 587, 592–4, 599, 602, 605, 609, 611, 613*
Hegedős Mária *211*
Hegedűs Nándor *203, 207–8, 304, 310, 315, 325–9, 334, 340, 347–8, 371, 374, 402, 406, 409, 413–4, 419, 421, 426–7, 430, 432–4, 437–8, 443, 448, 466–7, 474–5, 479, 486, 489–90, 562*
Hegedüs Pál *521*
Hegedüs-Bite Gyula *243, 245*
Hegyesi Márton *391–2*
Heine, Heinrich 13, 79, 115, *238, 261–2, 272, 281, 292, 304, 416, 435, 484, 559, 589*
Heller Bernát *621*
Heltai Jenő *231, 281, 283–4, 421–2*
Hetey Zoltán *203, 463*
Hevesi Sándor *266*
Hofmannsthal, Hugo von *282*
Holló Lajos *331*
Homérosz *277, 449, 553*
Horatius, Flaccus Quintus *589*
Horváth János *202–3, 458, 506, 539, 576–7, 581, 594–5, 602, 607, 610, 625, 629*
Hoványi Géza *371, 389*
Hugo, Victor *267, 272*
Hunyadi Mátyás l. Mátyás, I., magyar király

Ibsen, Henrik *435, 584, 589*
Ignotus Hugó *231, 236, 249, 266*
Illés Endre *569*
Illés próféta *290*
Illi l. Varga Ilona
Illyés Gyula *625*
Ilosvai Selymes Péter *472*
István I. (Szent), magyar király (Vajk) *623*

Jacobi Lívia l. Leopold Lajosné Jacobi Lívia
János evangélista *275, 620*
Jászi Oszkár *259–60, 263, 269, 458*
Jócsik Lajos *602*
Jókai Mór *261, 304, 554, 556*
Juhász Endre (Endre) *295*
Juhász Géza *625*
Juhász Gyula *203, 230, 234–5, 267, 595*
Juhász Sándor *412*
Jukantor herceg (Kambodzsa trónörököse) *469*
Julier Vilmos *432*

Kabos Ede *231, 429, 580, 619*
Kaczér Vilmos *413, 427, 430, 432*
Kacziány Viola *448–9*
Kaffka Margit *263*
Kahn, Gustave *252*
Kaizler Anna l. Ady Lajosné Kaizler Anna
Kant, Immanuel *261*
Kapus Sámuel *228*
Karácsonyi Aladár *219, 430–2*
Kardos László *207, 285, 287–8, 304, 309, 580*
Karinthy Frigyes *611*
Károlyi Sándor *426*
Kárpáti Aurél *549, 557*
Kaszás Endre *214*
Kasztőr (Castor) 70, *406*
Katona Béla *584*
Katona Imre *308, 316*
Kecskeméthy Győző *441, 445, 451*
Kecskés András *569, 576*
Kemény L. Ignác *322*
Kemény Simon *249, 429*
Keresztelő János, szent *609*
Kernstok Károly *381*
Khuen-Héderváry Károly, gróf *541*
Kincs Gyula *549*
Kinizsi Pál 107, *451*
Király István *203, 211, 329, 353, 372, 402, 436, 458, 465, 469, 480, 486, 492, 499–*

500, 506, 522–4, 526, 528–30, 537, 539, 544–5, 547, 551, 553–4, 556–7, 560–3, 565, 569, 572, 574, 576–9, 581, 584–5, 587, 589, 592, 594–5, 599, 602, 604–5, 607, 609–11, 613, 619, 625, 628–9
Kisfaludy Károly *270*
Kiss Arnold *229*
Kiss Ernőné *512*
Kiss József 119, *220, 231, 247, 266, 386, 412, 461, 467, 592*
Kiss József (színész) *320*
Kiss Mihály *356*
Kiss Sándor *618–9*
Kitchener, lord (dél-afrikai angol parancsnok) 62, *392*
Kíváncsi l. Varga Ilona
Kleopátra *292*
Koczkás Sándor *295, 297, 299, 428*
Kollányi Boldizsár *292*
Komjáthy Jenő *486*
Komlós Aladár *203, 281, 329, 351, 353, 365, 372, 380, 386, 402, 444, 449, 469, 474, 481, 542, 562, 576, 581, 610*
Komlósi Dezsőné *211*
Komlovszky Tibor *486*
Korompay H. János *536–7*
Kossuth Ferenc 161, *306, 331, 542, 553*
Kossuth Lajos *542*
Kosztolányi Dezső *203, 207, 236, 267, 333–4, 384, 458, 506, 522, 528, 535, 544, 556, 584, 589, 602, 625*
Kovách Anna (Nusika) 24, 30, *298, 321–2, 336–7, 639*
Kovách Kálmán, id. *322, 336, 639*
Kovách Kálmán, ifj. *321*
Kovách Sárika *321–2, 336–7, 639*
Kovács Boriska *328*
Kovács Győző *539*
Kovács Józsefné *211*
Kovács Mariska, E. *393*
Kovács Mihály (színész) *356*
Kovács Mihály (komádii) 21, *317*
Kovács Mihályné (Sára) 21
Kovács Sámuel *417*
Kovalovszky Miklós *203, 207–8, 211, 215, 218, 315, 321–2, 336, 348, 357, 360, 416, 422, 432, 443, 463, 470, 474, 501, 513, 524, 622*
Kováts S. János *391*
Kozma Lajos *287*
Kölcsey Ferenc *591*
Körösi Csoma Sándor *230*
Krajkó András *295, 297, 299*
Kratochwill Georgina (Gina) 164, *237, 253, 548–9, 551–2, 555, 557–8, 571, 574, 580, 584, 586, 590, 609*
Krüger, Paulus (1825–1904) 62, *392*
Kubán Endre, ifj. *208*
Kubelik, Jan (Kubelik János) 27, 61, *332, 390, 392*
Kulinyi Mariska *416*
Kun András *211*
Kunszeri Gyula *625*
Kurländer Ede *440*
Kutassy Irma *295*
Küry Klára 9–10, *280, 296, 301–2, 393, 411, 414*

Lajos, II., bajor király *573*
Lakatos Éva *208, 427*
Lakatos Péter Pál *287*
Lám Frigyes *207, 321–2, 336–7*
Lamartine, Alphonse de *258, 267*
Lampérth Géza *270, 553, 557*
Lara, Isidore Cohen de *603*
Láng Gusztáv *499*
Láng József (irodalomtörténész) *208, 211, 297–8, 539, 590*
Láng József (nyomdász) *217–8*
Lányi Edit *393, 450*
Lasalle, Ferdinand *220, 435*
Léda l. Diósi Ödönné Brüll Adél
Lengyel Béla *329*
Lengyel Géza *203, 326, 340, 344, 371, 461, 486, 492, 514–5, 538, 555*
Lengyel Zoltán *451*
Leopold Lajos *259–60*
Leopold Lajosné Jacobi Lívia *260, 263*
Liptai Imre *223*
Locsarek Györgyné Némethy Gizella (1852–1921) *286, 295*
Lombroso, Cesare (1836–1909) *352–3*
Lorrain, Jacques le 144, *516–7, 521*

Lujza Mária Amália belga hercegnő *629*
Lukács evangélista *380, 445, 609*
Lukács Hugó *292*
Lukács Juliska, P. *356*
Luther Márton *435*
Lükő Gábor *469*

Madách Imre *463*
Maeterlinck, Maurice *252, 274*
Majláth János, gróf *573*
Makai Emil 81, *268, 281, 295, 301, 386, 421–2, 428, 446, 636*
Makkai Sándor *203, 526, 545, 547, 589, 607, 611*
Marius, Caius *226*
Márk evangélista *609*
Markovits Jolán *327–8*
Márkus Emília *461*
Márton Gabriella (Gábriella) 39, *298, 345–8, 357–8, 367, 383, 428, 639*
Marton Manó *432*
Marx, Karl *220*
Masséna, André (1756–1817) *531*
Máté evangélista *396, 409, 445, 609*
Mátyás, I., magyar király *591, 608*
Medgyaszay Vilma *275*
Mednyánszky László *231*
Medve Miklós *233, 292, 366*
Medve Miklósné Sárosi Paula *233, 292, 366*
Meer Samu *432*
Meggyes Klára *576*
Merrill, Stuart *252*
Merva Mária *211*
Michel, Louise (Michel Lujza) *539, 549*
Michelangelo, Buonarotti *312*
Mikes Lajos *549*
Miklós Jenő *244, 248*
Mikszáth Kálmán *425*
Millöcker, Gasparone *427*
Mirbach, gróf *311*
Mohácsi Jenő *242*
Molnár Ferenc *422*
Molnár Judit *576, 610*
Móricz Pál, ifj. *230, 368*
Móricz Zsigmond *572, 584, 589, 602*
Morvai Zsuzsa *211*
Moskovits Mór 121, *470–1*
Mózes 35, *352, 360, 365, 402, 409, 433, 435, 437, 620*
Müller Salamon *358, 374*

Nagel Ottó *333*
Nagy Andor *310, 326–7, 344, 346, 371, 377, 467, 474, 479*
Nagy Endre *305, 309–10, 314, 325, 328, 332, 343*
Nagy István, Cs. *317*
Nagy Mihály *246, 265*
Nagy Sándor *231, 233, 236–7, 241–2, 250–1, 277–9, 562*
Nagy Sándor (macedón király) l. Sándor (Nagy, Alexander Magnus)
Napóleon, I., Bonaparte 14, *306, 392*
Nemenyi Erzsébet *246, 248, 263*
Némethy Gizella l. Locsarek Györgyné Némethy Gizella
Nietzsche, Friedrich *203, 220, 261, 271, 329, 352–3, 379–80, 386, 389, 435, 437, 457–8, 465, 498, 561, 591, 602*
Nusika l. Kovách Anna

Nyáray Antal *403–4, 416, 420*

Offenbach, Jacques 115, *435*
Oláh Gábor *580–1*
Omazta István *302*
Ond vezér *622*
Orosz László *208, 289, 293*
Osvát Ernő *568–9*
Ovidius, Publius Naso *527–8*

Öreg János *329*
Örley Flóra *450*
Ötvös Adolf l. Silberstein Ötvös Adolf

Paál Rózsa *211*
Paganini, Niccolo *392*
Pais Dezső *620*
Pál apostol *547*
Palágyi Lajos *549*
Palágyi Menyhért *549*
Palásthy Marcell *515*
Papp Dániel *218*
Papp Szeréna *463*

Papp Viktor *463*
Papp Zoltán *548*
Pásztor Ede *218*
Pásztor Emil *589*
Péczely László *625*
Perényi Margit *319–20*
Péter László *211, 225*
Péterfy Jenő *352*
Petőfi Sándor 13, *261, 272–3, 281, 287, 317, 329, 370, 381, 421, 580, 602*
Petri Mór *629*
Phoebusz (Ady zilahi osztálytársa) *436*
Pitrou (párizsi sofőr) *578*
Platón 15, *308*
Pogány József *259*
Poky Péter *282*
Polüdeukész (Pollux) 70, *406*
Pólya Béla *475*
Porzsolt Kálmán 9, 15, *301, 308*
Pósa Lajos *592*
Pozsgay Miklós *592*
Pölöskei Ferencné (Varga Rózsa) *357, 502, 554, 565, 590, 619*
Prém József *243*
Prohászka Ottokár *204*
Puskin, Alekszandr Szergejevics 13, *280, 294*

Quincey, Thomas de *527*

Rádl Ödön 32, *328, 340, 351, 364, 379*
Radó Antal *484*
Radó Ignác *340, 381, 491*
Radványi Sándor, ifj. *287*
Raffaello, Santi *627*
Rákosi Jenő *220, 576*
Rákosi Szidi *356*
Rakovszky István *331, 541*
Ráskai Ferenc *225–6*
Rédey Tivadar *204, 329*
Régnier, Henri de *252*
Reiner, Franz *308*
Révai József *204, 522, 528, 589*
Révész Bálint *442–3*
Révész Béla *204, 207, 260, 292, 298, 325–6, 488, 492–4, 501, 512, 522, 525–6, 548–9, 557–8, 561, 568–9, 580, 590, 620, 639*
Reviczky Gyula *422, 435*
Richepin, Jean *258*
Rictus, Jehan 139, *206, 237, 241, 247, 506–8, 510–12, 534–5, 614–6, 631, 636*
Rienzi Mária *325–7, 360, 467, 474, 478–9, 486*
Rigó Jancsi *280, 295*
Rimbaud, Arthur *282, 534, 616*
Rimler Károly *343*
Ritoók Emma *357*
Roberts, Frederich, lord (1832–1914) 22, *318, 321, 392*
Rodin, Auguste *567, 578*
Rohonczy Gedeon *332*
Rónai Pál *512*
Rónay György *204, 329, 386, 402, 436, 458, 465, 486, 492, 522, 625*
Rosenzweig, Wilhelm *308*
Rostand, Edmond *437*
Rosszijanov, Oleg *436*
Rozsnyai Kálmán *514–5*
Rozsnyai Kálmánné Dapsy Gizella *207*

Sach, Hans *516*
Sándor (Nagy, Alexander Magnus) macedón király *620–3*
Sappho (Szaffó) *208, 531*
Sára Péter *357, 502, 554, 565, 590, 619*
Sárika l. Kovách Sárika
Sárközi György *290–2*
Sárosi Paula l. Medve Miklósné Sárosi Paula
Sas Ede *316, 387, 430, 432, 484*
Sass Béla *622*
Sasserno, Agatha-Sophie 152, *531*
Sava (japán tudós) *604*
Scheiber Sándor *621*
Schiller, Friedrich *589*
Schopenhauer, Arthur *239, 265*
Schöpflin Aladár *204, 227, 253–4, 326, 329, 380, 383, 402, 436, 465, 469, 474, 486, 492, 513, 526, 529, 547, 560, 565, 569, 576, 584, 595, 605, 625*
Schwarz Ferenc *491*
Schweitzer Pál *211, 289, 297–8, 625*
Shakespeare, William *305, 310, 601*
Sidney, Jones *301*

Sík Sándor *204, 557, 560, 563, 569–70, 581, 592, 595, 625*
Silberstein Ötvös Adolf *333*
Sima Ferenc 28–9, *280, 296, 306, 335, 633, 635*
Sinor Dénes *621*
Sipos Béla *296*
Somló Bódog *437, 497, 500, 506, 510, 520*
Somogyi Endre *228*
Somogyi Károly 17, 20, 50, 109, *307–8, 312, 316, 371, 374–6, 380–1, 389, 392, 410, 440, 543, 480–1*
Somogyi Cseténi Juliska *374*
Spencer, Herbert *220, 265, 386*
Staël, Mme de *239*
Stefi *327*
Strommersee, Wolf l. Barbi, Alice
Sully Prudhomme, Armand *384, 523*

Szabó Dezső *610*
Szabó Ferenc *521*
Szabó György, B. *299*
Szabó Irma (Irma) 115, *328, 342, 463*
Szabó Károly *353*
Szabó Lőrinc *535–6*
Szabó Richárd *204, 329, 363, 380, 383, 386, 396, 402, 438, 445, 449, 458, 465, 469, 480, 486, 492, 499, 506, 544, 547, 557, 560, 562, 565, 576, 595–6, 599, 602, 604–5, 607, 628–9*
Szabolcsi Bence *592*
Szabolcska Mihály *386, 422*
Szász Imre *611*
Szász Zoltán *225*
Széchenyi István, gróf *267*
Széchy Károly *417*
Szegedy Miklós *228, 230*
Székely Artur *275*
Székely Imre *304*
Székely Irén *389, 415, 438*
Székely József *322*
Székely László *287*
Székely Ödön *357*
Széll Farkas *332*
Széll Kálmán 61, *332, 391–2, 424–6, 541–2, 575*
Szemlér Ferenc *299*
Szendrey Irma *463*
Szentmiklósi József *239, 325*
Szép Olga, P. *393, 450*
Szerdahelyi István *576*
Szigligeti Ede *512, 555*
Szilágyi Dezső *425–6, 454, 556*
Szilágyi Géza *225, 227, 267, 329, 332–4, 639*
Szilágyi Péter *428*
Szini Gyula *231, 234, 252*
Szinnyei József, id. *429, 460*
Szirmai Imre *356*
Szohner Antal *412*
Szohner Olga 79, *393, 412, 416*
Szoyer Ilonka *461*
Szunyogh Lorándné *304*
Szűts Dezső *215–6, 327–8, 348, 371, 413, 427, 470*
Szvatkó Pál *436, 576*
Szvatopluk fejedelem *608*

Tábori Róbert *227*
Telekes Béla *384, 422*
Telepy Károly *340*
Thérive, André *522*
Timóteus (Pál apostol tanítványa) *547*
Tisza István, gróf *356, 541, 553*
Tisza Kálmán *424–6, 429*
Tisza Lajos (Lajoska gróf) *279, 296*
Titus, Flavius Vespasianus *305*
Toldi Miklós *591*
Tolnai Lajos *590–1*
Tolsztoj, Lev Nyikolajevics *386, 464*
Tóth Árpád *204, 334, 535, 581, 616–8*
Tóth Béla *305, 463*
Tóth Elek *480–1*
Tóth László *287*
Tömörkény István *521*
Török Gyöngyvér *321, 336, 639*
Tőtös György *297*
Tuán herceg 62, *390, 392*

Ugron Gábor 26, *306, 330–2, 335*
Ujházi Ede *461*
Umberto, I., olasz király *392*

Ügyek (Álmos vezér apja) *620*

Vajda János *267, 521, 542, 549–51, 575*
Vajk l. István, I. (Szent), magyar király
Vámbéry Rusztem *311*
Vántus Károly *485*
Várady Zsigmond *308, 314, 321, 329–30, 343, 371, 387–9, 449, 453, 491*
Varga Ilona (Illi, Kíváncsi) *216–8, 328, 351, 367*
Varga József *205, 353, 365, 372, 486, 499, 528, 539–40, 551, 557, 559–60, 574, 576, 584, 589, 593, 602, 610*
Varga Rózsa l. Pölöskei Ferencné
Vargyas Lajos *576*
Vatai László *205, 329, 458, 529, 560, 562, 576, 581, 589, 592, 595, 607*
Vay Sándor, gróf *319*
Vazul 195, *620, 623, 625*
Vázsonyi Vilmos *366, 451, 458, 479, 559*
Veress Sándor *356*
Vergilius, Publius Maro *547*
Verlaine, Paul 194, *206, 237, 241, 247, 252–4, 258, 260–1, 267, 276–7, 512, 516, 534, 579, 588, 600, 613–9, 628, 631, 637*
Vespasianus császár (69–79) *305*
Veszelei Károly *459–60*
Vészi Jolán *514*
Vészi József *221, 224, 580, 620*
Vészi Margit *248, 263*
Vezér Erzsébet *205, 211, 329, 353, 365, 402, 480, 486, 506, 516, 523, 526–8, 531, 538–9, 547, 557, 560–1, 565, 569, 574, 576–8, 581, 587, 589, 592, 595–6, 602, 605, 607, 613, 625, 628–9*
Vico, Gimbattista *353*
Vidor Marcell *234*
Vidor Miklós *416*
Vilmos, II., német császár 62, *392, 464*
Vita Zsigmond *322, 496*
Vitályos László *208, 211, 289, 293, 427–9, 555*
Voinovich Géza *287*
Voltaire, François Marie Arouet *464*
Vörösmarty Mihály *261*

Wagner, Richard 14, *267, 306*
Waldersee, Alfred, gróf 62, 86, *392, 424*
Wechsler Gyula *429*
Wesselényi Miklós, gróf *556, 572, 591*
Wildner Ödön *329, 379, 561*
Wofner Pál l. Farkas Pál

Zách János *438*
Zách Terka 95, *296, 438, 633, 636*
Zarathustra 28, 184, *329, 333–4, 362, 379–80, 498, 561*
Zeitler Blanka 115, *463*
Zichy Nándor, gróf *391*
Zola, Emile *479*
Zolnai Béla *616–9*
Zuboly l. Bányai Elemér

Zsazsa l. Fedák Sári
Zsóka l. Friedmann Erzsébet

A Névmutatót összeállította Komlósi Dezsőné.

BETŰRENDES TARTALOMMUTATÓ

A dőlt számok a jegyzetekre utalnak.

(Zárójelben a vers sorszáma)

A bábákról (198.) 33 344
A brettli (255.) 93 433
A brigád haragja (271.) 107 450
A cári ágyú filozofál (317.) 159 539
A csókok átka (277.) 111 455
„A csomópont" (264.) 97 441
A fehér csönd (299.) 139 502
Afférek (186.) 27 331
A Gare de l'Est-en (344.) 180 581
A hajnalok madara (335.) 174 569
A halottak (220.) 54 381
A hang (233.) 69 404
A hó [Bizony, mikor...] (234.) 70 406
A hó [Mivel a sár...] (171.) 19 314
A Hortobágy poétája (356.) ... 188 600
A kalikó (172.) 19 314
A kamat (167.) 16 309
A kék tenger partján (311.) ... 152 529
A kenyér (229.) 64 394
A kezek bábja (353.) 186 595
A kis táncosnő (241.) 76 413
A kocsi (238.) 73 410
A korzó (261.) 96 439
A könnyek asszonya (294.) 129 486
A közgyülés (184.) 25 330
A krisztusok mártirja (257.) ... 94 434
Aktuális strófák (280.) 113 460
Aktuális versek [A csarnok...] (215.) 49 374
Aktuális versek [Az események...] (219.) 53 380
Aktuális versek [Az idő...] (214.) 48 372
Aktuális versek [Egy szép leányról...] (212.) 45 366
Aktuális versek [Hogy vége...] (211.) 44 365
Aktuális versek [Miért annyi...] (216.) 50 375
Áldomás (201.) 35 348
A Léda szíve (364.) 193 612
A legnagyobb (165.) 13 305
A lelkek temetője (325.) 167 554
A magyar Ugaron (348.) 183 588
A márciusi vénekhez (324.) ... 165 553
A másik kettő (297.) 133 499
A Mese meghalt (305.) 146 522
A mi gyermekünk (330.) 170 561
Antikritika (225.) 56 388
A primadonnák betegek (270.) . 106 449
Aratás (203) 37 354
A sárga láng (345.) 181 584
A Szajna partján (367.) 199 625
A szép kapitány (265.) 98 442
A szerelmes hegedős (187.) 27 332
A szezon (223.) 56 386
A színház (262.) 96 440
A tarka blúz (332.) 171 563
A Tisza-parton (338.) 177 574
A tó nevetett (337.) 175 572
A törpék napja (249.) 87 424
A választás s a pótadó (252.) .. 88 429
A vár fehér asszonya (343.) ... 179 579
Axelrádék (195.) 32 339
A zab (185.) 26 330
Az alvó királyleány (329.) 169 561
Az első dal (250.) 87 426
[A zengő, kósza ködben...] (354.) 187 596
Az én menyasszonyom (183.) .. 24 322
Az esküdtszék (175.) 21 317
Az év komédiája (227.) 61 390
Az utolsó mosoly (363.) 192 610

Békesség ünnepén (266.) 99 443
[Benedek lantos rigmusai] (289.) 121 471
Blaháné (292.) 127 480
Boldog örvény (298.) 134 500
Búcsú Siker-asszonytól (320.) .. 162 544
Bucsuztató (267.) 103 444
Búgnak a tárnák (352.) 186 596
Búrok (177.) 22 318

Cenzura a vidéken (166.) 14 306
Csak jönne más (347.) 182 587

Dalaim (174.) 20 316
Dal az anyósról, a piripócsi kalapról és a sorsról (302.) 142 514
Dal az interurbán telefonról (162.) 10 302
Dalok a szüretről (254.) 90 432
Dankó (213.) 46 368

Egán (170.) 18 312
[Egyért haragszom...] (191.) .. 30 336
Egy ócska konflisban (308.) ... 149 525
Egy párisi hajnalon (304.) 144 517
Éjimádó (230.) 65 396
E könyv olvasása után (188.) .. 28 332
El a faluból (336.) 175 570
Éles szemmel (210.) 44 363
Elűzött a földem (296.) 131 494
Ének a porban (349.) 183 589
Érettségi (205.) 38 356
[És mi a vég...] (217.) 51 376
Este a Bois-ban (310.) 151 528

Fagyos szentek (199.) 34 345
Fájdalmak (306.) 147 523
Farsang (268.) 104 447
Farsangi dal (269.) 104 448
Fedák Sári (Lotti ezredesei) (281.) 115 461
Félig csókolt csók (328.) 169 560
Fürdőlevelek XIII. (246.) 83 419

Gábriella (206.) 39 357
Góg és Magóg fia (366.) 195 619
Gringoire (232.) 69 403

Ha fejem lehajtom (360.) 191 607
Halton Nagyváradon (242.) ... 77 414
Hamvazó szerda (275.) 110 454
Harc a Nagyúrral (334.) 173 565
Három Baudelaire-szonett (315.) 153 532
Hazugság nélkül (221.) 54 383
Héja-nász az avaron (346.) 182 585
Helyi szerzők (173.) 20 316
Herceg Karneválhoz (228.) 63 393
Hiába kisértsz hófehéren (358.) 190 605
Hideg május (196.) 32 341
Hunyhat a máglya (350.) 184 592
Huszárosan (240.) 75 412

Idillum (256.) 93 434
Ihar a tölgyek közt (359.) 190 605
Ima Baál istenhez (321.) 163 546
Itthon [A kis szubrett...] (179.) 23 319

Jártam már Délen (319.) 161 542
Jehan Rictus strófáiból (300.) .. 139 506
Jelentés (279.) 113 459
Juniusi dalok (202.) 36 353
Juniusi ősz (285.) 117 465

Karnevál (178.) 22 318
Karnevál ellen (231.) 68 402
Korán jöttem ide (361.) 192 608
Költözés Átok-városból (357.) . 189 602
Közügyek és szinügyek (273.) . 108 452

Lázban (200.) 34 345
Léda a hajón (333.) 172 564
Léda Párisba készül (355.) 188 598
[Lehet, hogy hall...] (190.) 29 336
Lelkek a pányván (362.) 192 609
Lex Heinze (169.) 17 310
Lótusz virág (287.) 119 468

Mai trubadurok (164.) 12 304
Május (192.) 30 337
Májusi strófák (282.) 115 462
Makai halála (247.) 85 421
Meg akarlak tartani (307.) 148 524
Még egyszer (218.) 51 377
Megöltem egy pillangót (342.) . 179 578
Mert engem szeretsz (339.) 177 576
Mesék (207.) 39 358
Midász király sarja (309.) 149 526
[Mi küldeményt...] (168.) 17 309
[Mi olvasunk...] (313.) 152 531
Miss Mary és Miss Klára (161.) 9 301
Misztérium (222.) 55 384
Modern lira (245.) 81 417
Művészi körutak (204.) 38 355

Ne lássatok meg (331.) 171 563
Nincs ballada (244.) 80 416
Noé bárkája (318.) 160 541
Nősülhetnek a papok (163.) ... 11 303
Nusikának (182.) 24 321

Nyári strófák [A hit is...] (284.) 117 465
Nyári strófák [Éjszakázva sokan élnek...] (286.) 118 466
Nyárvégi strófák (248.) 85 422

Óda a betükről (235.) 71 407

Paul Verlaine álma (365.) 194 613
Primadonna (226.) 57 389
Pusztul a lótusz (288.) 120 470

Rettegek az élettől (341.) 178 578

Senki (251.) 88 427
Sima ur telepit (189.) 28 335
Sóhajtás a hajnalban (326.) 167 556
Strófák (258.) 94 436

[Szegény számüzött nő!...] (312.) 152 530
Szezon versek [Az április...] (239.) 73 411
Szezon versek [Nagyszerü!...] (208.) 42 361
Szinház [Kinek még...] (224.).. 56 387
Szinház [Oly ifju...] (237.) 72 410
[Színházi poézis] (243.) 78 415
Szintén strófák a szinházról (253.) 90 430
Szivek messze egymástól (290.) 122 472
Sztrájk (197.) 33 343

Találkozás Gina költőjével (322.) 164 548
Tavasz [A nagykabát...] (236.). 72 409
Tavasz [Elnézem...] (176.) 21 317
[Tavasz és ősz] (276.) 110 455
Tavaszi strófák (278.) 112 458
Témák (291.) 123 473
Temetés a tengeren (368.)..... 199 628
Terka (259.) 95 438
Térzene (193.) 31 337
[Tisztviselők kaszinója] (274.) 109 453
Tovább... (209.) 43 362
[Tudni akarjátok...] (303.) 144 516
Tudósok hete (194.) 31 338
Tüzes seb vagyok (301.) 142 512

Uj irány (181.) 24 320
Uj tél (180.) 23 320
Új vizeken járok (327.) 168 558
Urak a szinpadon (272.)..... 107 452
Uti nóta (314.) 153 532

Vad szirttetőn állunk (340.) ... 178 577
Várnak reánk Délen (351.) 185 593
Vénasszonyok nyara (260.) 96 439
Vén faun dala (283.) 116 463
Vén faun üzenete (323.) 165 551
Vigasztalás (263.) 97 440
Vizió a lápon (293.) 128 481
Vörös szekér a tengeren (316.). 159 537

[Zűrzavaros ifjú melódiák...] (295.) 131 492

TARTALOM

A dőlt számok a jegyzetekre utalnak.

KÖLTEMÉNYEK, ALKALMI DALOK

(1900–1906. jan. 7.)

1900

161. Miss Mary és Miss Klára . 9 *301*
162. Dal az interurbán telefonról 10 *302*
163. Nősülhetnek a papok..... 11 *303*
164. Mai trubadurok 12 *304*
165. A legnagyobb 13 *305*
166. Cenzura a vidéken 14 *306*
167. A kamat 16 *309*
168. [Mi küldeményt...]..... 17 *309*
169. Lex Heinze 17 *310*
170. Egán..... 18 *312*
171. A hó [Mivel a sár...] 19 *314*
172. A kalikó..... 19 *314*
173. Helyi szerzők 20 *316*
174. Dalaim 20 *316*
175. Az esküdtszék 21 *317*
176. Tavasz [Elnézem...] 21 *317*
177. Búrok 22 *318*
178. Karnevál 22 *318*
179. Itthon [A kis szubrett...] . 23 *319*
180. Uj tél 23 *320*
181. Uj irány 24 *320*
182. Nusikának 24 *321*
183. Az én menyasszonyom ... 24 *322*
184. A közgyülés 25 *330*
185. A zab 26 *330*
186. Afférek 27 *331*
187. A szerelmes hegedős 27 *332*
188. E könyv olvasása után ... 28 *332*
189. Sima ur telepit 28 *335*
190. [Lehet, hogy hall...]..... 29 *336*
191. [Egyért haragszom...] 30 *336*
192. Május 30 *337*
193. Térzene 31 *337*
194. Tudósok hete 31 *338*
195. Axelrádék 32 *339*
196. Hideg május 32 *341*
197. Sztrájk 33 *343*
198. A bábákról 33 *344*
199. Fagyos szentek 34 *345*
200. Lázban 34 *345*
201. Áldomás 35 *348*
202. Juniusi dalok 36 *353*
203. Aratás..... 37 *354*
204. Művészi körutak 38 *355*
205. Érettségi 38 *356*
206. Gábriella 39 *357*
207. Mesék..... 39 *358*
208. Szezon versek [Nagyszerü!...] 42 *361*
209. Tovább... ..... 43 *362*
210. Éles szemmel 44 *363*
211. Aktuális versek [Hogy vége...] 44 *365*
212. Aktuális versek [Egy szép leányról...]..... 45 *366*
213. Dankó 46 *368*
214. Aktuális versek [Az idő...] 48 *372*
215. Aktuális versek [A csarnok...] 49 *374*
216. Aktuális versek [Miért annyi...]..... 50 *375*
217. [És mi a vég...] 51 *376*
218. Még egyszer... ..... 51 *377*
219. Aktuális versek [Az események...]..... 53 *380*
220. A halottak 54 *381*
221. Hazugság nélkül 54 *383*
222. Misztérium 55 *384*
223. A szezon 56 *386*
224. Szinház [Kinek még...]... 56 *387*

225. Antikritika 56 388
226. Primadonna 57 389

1901

227. Az év komédiája 61 390
228. Herceg Karneválhoz 63 393
229. A kenyér 64 394
230. Éjimádó 65 396
231. Karnevál ellen 68 402
232. Gringoire 69 403
233. A hang 69 404
234. A hó [Bizony, mikor...] .. 70 406
235. Óda a betükről 71 407
236. Tavasz [A nagykabát...] .. 72 409
237. Színház [Oly ifju...] 72 410
238. A kocsi 73 410
239. Szezon versek [Az április...] 73 411
240. Huszárosan 75 412
241. A kis táncosnő 76 413
242. Halton Nagyváradon 77 414
243. [Színházi poézis] 78 415
244. Nincs ballada 80 416
245. Modern lira 81 417
246. Fürdőlevelek XIII. 83 419
247. Makai halála 85 421
248. Nyárvégi strófák 85 422
249. A törpék napja 87 424
250. Az első dal 87 426
251. Senki 88 427
252. A választás s a pótadó 89 429
253. Szintén strófák a színházról 90 430
254. Dalok a szüretről 91 432
255. A brettli 93 433
256. Idillum 93 434
257. A krisztusok mártirja 94 434
258. Strófák 94 436
259. Terka 95 438
260. Vénasszonyok nyara 96 439
261. A korzó 96 439
262. A színház 96 440
263. Vigasztalás 97 440
264. „A csomópont" 97 441
265. A szép kapitány 98 442
266. Békesség ünnepén 99 443

1902

267. Bucsuztató 103 446
268. Farsang 104 447
269. Farsangi dal 104 448
270. A primadonnák betegek .. 106 449
271. A brigád haragja 107 450
272. Urak a színpadon 107 452
273. Közügyek és szinügyek ... 108 452
274. [Tisztviselők kaszinója] ... 109 453
275. Hamvazó szerda 110 454
276. [Tavasz és ősz] 110 455
277. A csókok átka 111 455
278. Tavaszi strófák 112 458
279. Jelentés 113 459
280. Aktuális strófák 113 460
281. Fedák Sári (Lotti ezredesei) 115 461
282. Májusi strófák 115 462
283. Vén faun dala 116 463
284. Nyári strófák [A hit is...] 117 465
285. Juniusi ősz 117 465
286. Nyári strófák [Éjszakázva sokan élnek...] 118 466
287. Lótusz virág 119 468
288. Pusztul a lótusz 120 470
289. [Benedek lantos rigmusai] 121 471
290. Szívek messze egymástól .. 122 472
291. Témák 123 473

1903

292. Blaháné 127 480
293. Vizió a lápon 128 481
294. A könnyek asszonya 129 486
295. [Zűrzavaros ifjú melódiák...] 131 492
296. Elűzött a földem 131 494
297. A másik kettő 133 499
298. Boldog örvény 134 500

1904

299. A fehér csönd 139 502
300. Jehan Rictus strófáiból ... 139 506
301. Tüzes seb vagyok 142 512
302. Dal az anyósról, a piripócsi kalapról és a sorsról 142 514
303. [Tudni akarjátok...] 144 516
304. Egy párisi hajnalon 144 517
305. A Mese meghalt 146 522
306. Fájdalmak 147 523
307. Meg akarlak tartani 148 524
308. Egy ócska konflisban 149 525
309. Midász király sarja 149 526
310. Este a Bois-ban 151 528

311. A kék tenger partján 152 529
312. [Szegény számüzött nő!...] 152 530
313. [Mi olvasunk...] 152 531
314. Uti nóta 153 532
315. Három Baudelaire-szonett . 153 532

1905

316. Vörös szekér a tengeren .. 159 537
317. A cári ágyú filozofál 159 539
318. Noé bárkája..... 160 541
319. Jártam már Délen 161 542
320. Búcsú Siker-asszonytól... 162 544
321. Ima Baál istenhez 163 546
322. Találkozás Gina költőjével 164 548
323. Vén faun üzenete..... 165 551
324. A márciusi vénekhez 165 553
325. A lelkek temetője..... 167 554
326. Sóhajtás a hajnalban..... 167 556
327. Új vizeken járok 168 558
328. Félig csókolt csók 169 560
329. Az alvó királyleány 169 561
330. A mi gyermekünk 170 561
331. Ne lássatok meg..... 171 563
332. A tarka bluz 171 563
333. Léda a hajón 172 564
334. Harc a Nagyúrral 173 565
335. A hajnalok madara 174 569
336. El a faluból 175 570
337. A tó nevetett..... 175 572
338. A Tisza-parton..... 177 574
339. Mert engem szeretsz 177 576
340. Vad szirttetőn állunk..... 178 577
341. Rettegek az élettől..... 178 578
342. Megöltem egy pillangót .. 179 578
343. A vár fehér asszonya 179 579
344. A Gare de l'Est-en 180 581
345. A sárga láng 181 584
346. Héja-nász az avaron..... 182 585
347. Csak jönne más..... 182 587
348. A magyar Ugaron 183 588
349. Ének a porban 183 589
350. Hunyhat a máglya 184 592
351. Várnak reánk Délen..... 185 593
352. Búgnak a tárnák..... 186 594
353. A kezek bábja..... 186 595
354. [A zengő, kósza ködben...] 187 596
355. Léda Párisba készül..... 188 598
356. A Hortobágy poétája 188 600
357. Költözés Átok-városból .. 189 602
358. Hiába kisértsz hófehéren 190 605
359. Ihar a tölgyek közt 190 605
360. Ha fejem lehajtom 191 607
361. Korán jöttem ide 192 608
362. Lelkek a pányván..... 192 609
363. Az utolsó mosoly..... 192 610
364. A Léda szíve..... 193 612
365. Paul Verlaine álma..... 194 613
366. Góg és Magóg fia 195 619

1906. jan. 7.

367. A Szajna partján..... 199 625
368. Temetés a tengeren 199 628

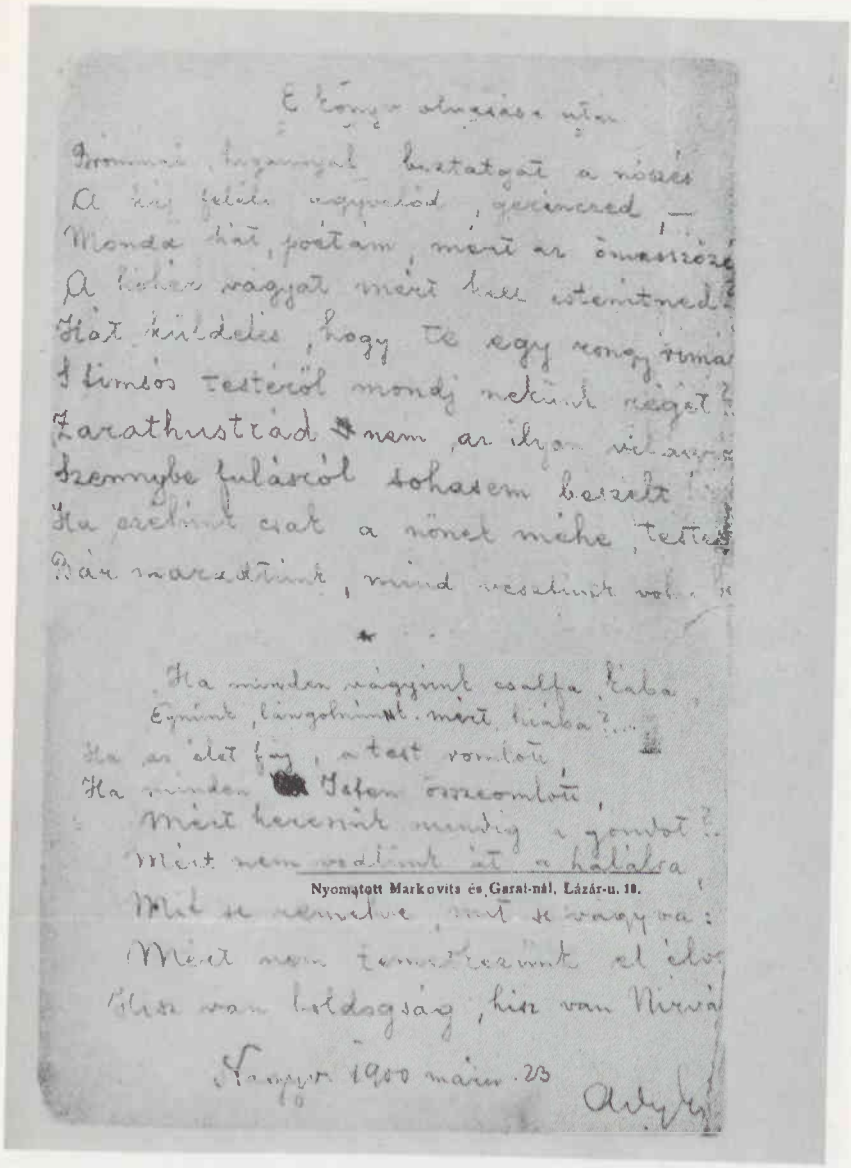
JEGYZETEK

Rövidítések 202
Előszó a jegyzetekhez 206
Kiadástörténeti függelék 212
A Még egyszer című kötet kiadástörténete 212
Az Új Versek című kötet kiadástörténete 230
A Rövid dalok egyről és másról című kötet kiadástörténete 279
A gyűjteményes kötetek kiadástörténete 288
A versek jegyzetei 301

MUTATÓK

Névmutató..... 633
Betűrendes tartalommutató..... 643

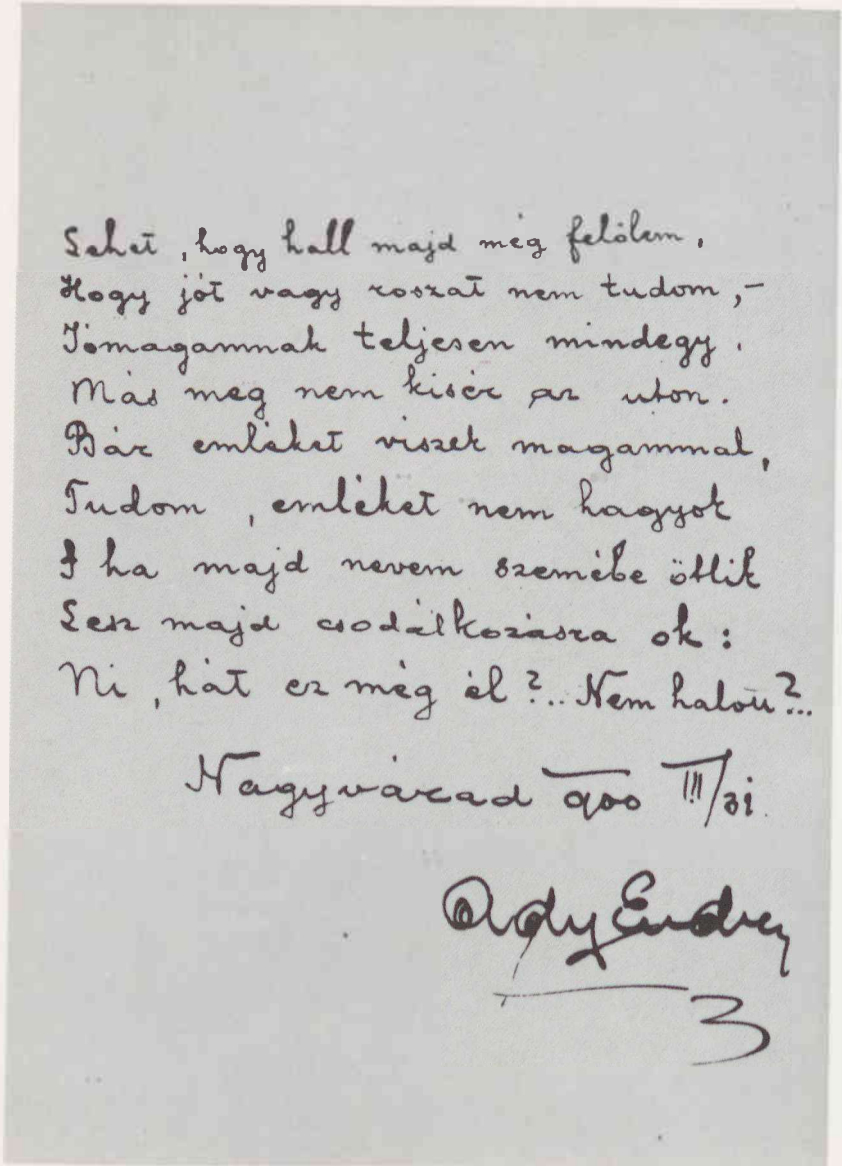
A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat igazgatója
Felelős szerkesztő: Mérey Zsoltné — Műszaki szerkesztő: Nyárádi Tamásné
Terjedelem: 40,75 A/5 ív + 1,5 ív melléklet
Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat, Budapest — Felelős vezető: Hazai György

E könyv olvasása után

Nyomatott Markovits és Garai-nál, Lázár-u. 18.

1. Az *E könyv olvasása után* c. vers kézirata Szilágyi Géza Tristia c. verskötetének belső címlapjáról. (Eredetije az OSZK Kézirattárában)

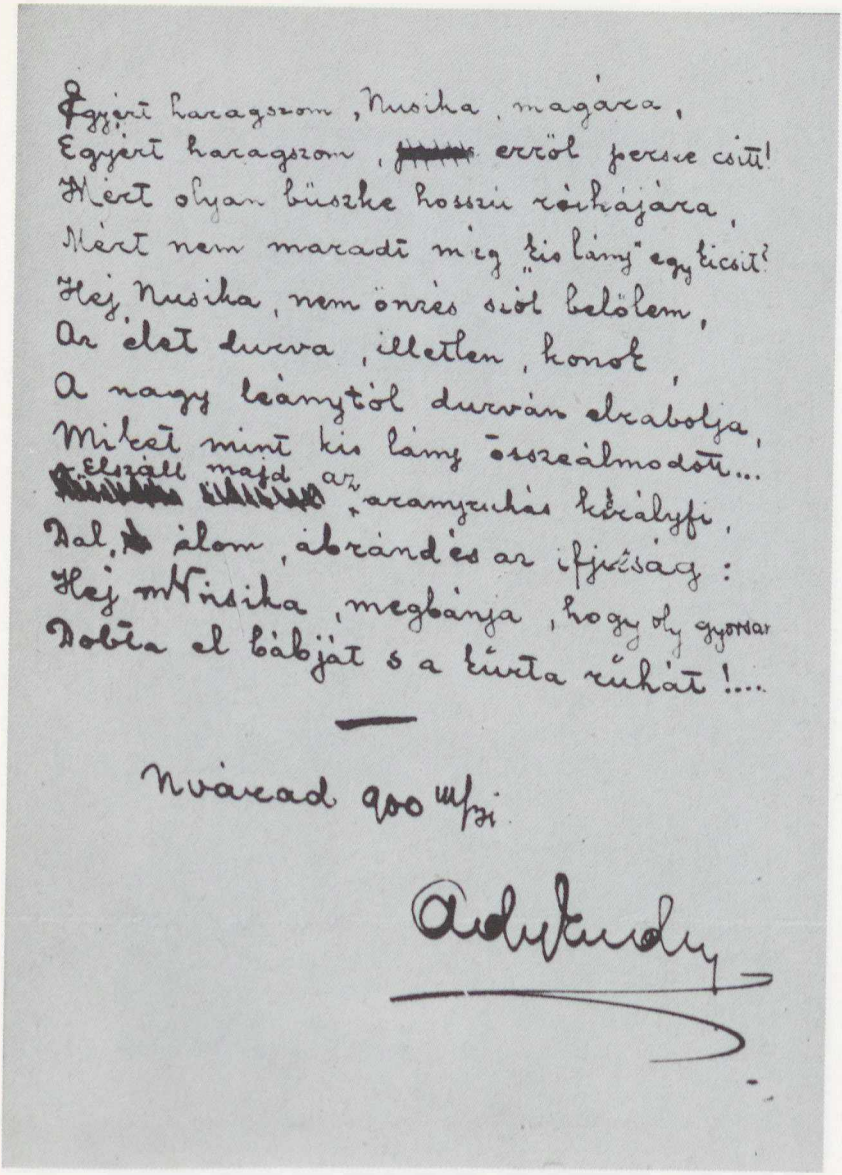

Lehet, hogy hall majd még felőlem,
Hogy jót vagy rosszat nem tudom, –
Tömagamnak teljesen mindegy.
Más még nem kísér az úton.
Bár emléket viszek magammal,
Tudom, emléket nem hagyok
S ha majd nevem szemébe ötlik
Ez majd csodálkozásra ok:
Ni, hát ez még él?.. Nem halott?...

Nagyvárad 900 III/31.

Ady Endre

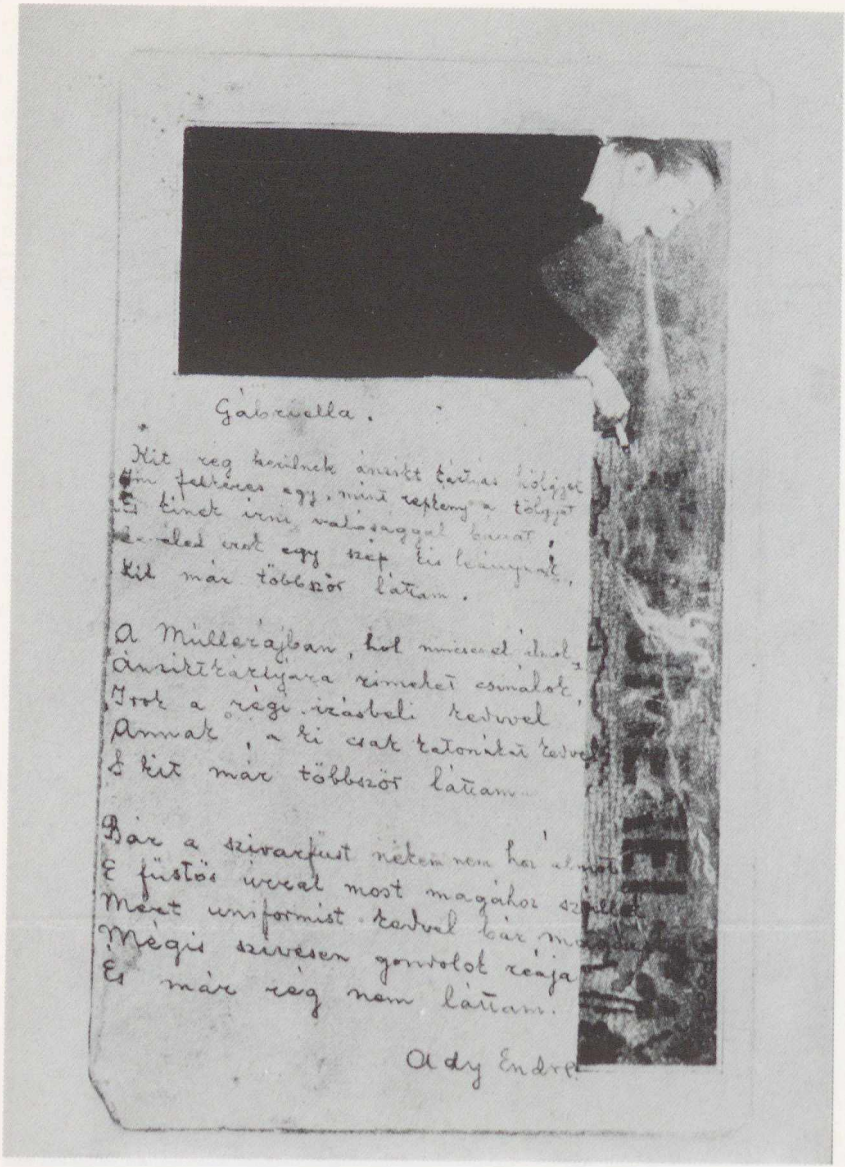
3

2. A (*Lehet, hogy hall...*) kezdetű, Kovách Sárika emlékkönyvébe írt vers kézirata. (Eredetije Kovách Kálmán unokájának, Török Gyöngyvérnek a tulajdonában; fényképmásolata a PIM-ben)

Egyért haragszom, Nusika, magára,
Egyért haragszom, [redacted] erről persze csitt!
Mért olyan büszke hosszú rózsájára,
Mért nem maradt meg kis lány egyszerű?
Hej Nusika, nem önzés szól belőlem,
Az élet durva, illetlen, konok,
A nagy leánytól durván elrabolja,
Miket mint kis lány összeálmodott...
Elszáll majd az aranyszárnyas királyfi,
Dal, álom, ábránd és az ifjúság:
Hej Nusika, meglánya, hogy oly gyorsan
Dobta el bábját s a tüzta rúzsát!...

Nyáregyháza 900 VI/21.

Adyendre

Gábriella.

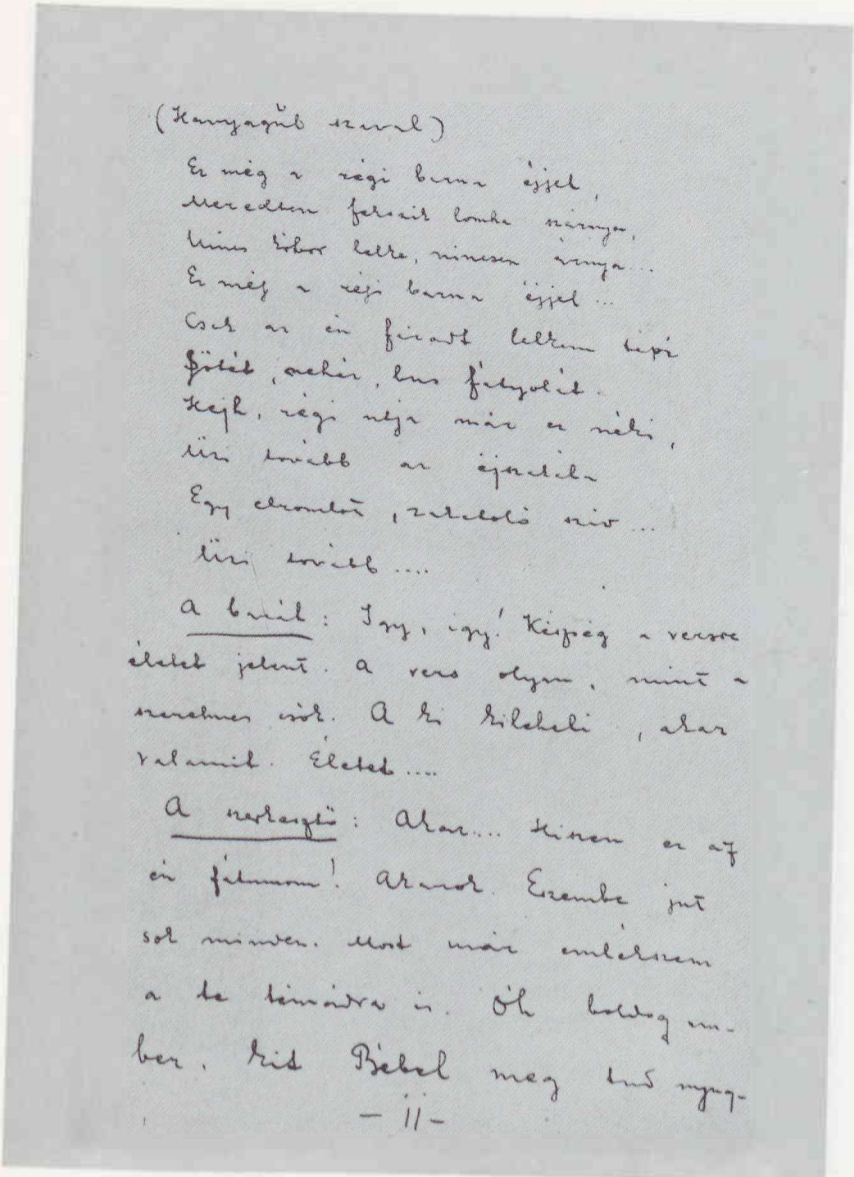
Kit reg keresnek ámitt tárnak lelkei
Ím feltünés egy, mint reptemy a tolyót
E tinek irni valósággal bánat
Valóság vak egy szép kis leánynak,
Kit már többször láttam.

A Müllerájban, hol minden ábrándi
Ámitkarjaira zimankót csinálok,
Irok a régi iránbeli restnek
Annak, a ki csak katonákat tesz
S kit már többször láttam.

Bár a szivarfüst nékem nem hat el
E füstös ürrel most magához szállok
Mert uniformist tartok kar
Mégis szivesen gondolok reája
És már rég nem láttam.

Ady Endre

4. A *Gábriella* c., Márton Gabinak küldött udvarló vers kézirata. (Eredetije az OSZK Kézirattárában)

(Kanyargós szerkezet)

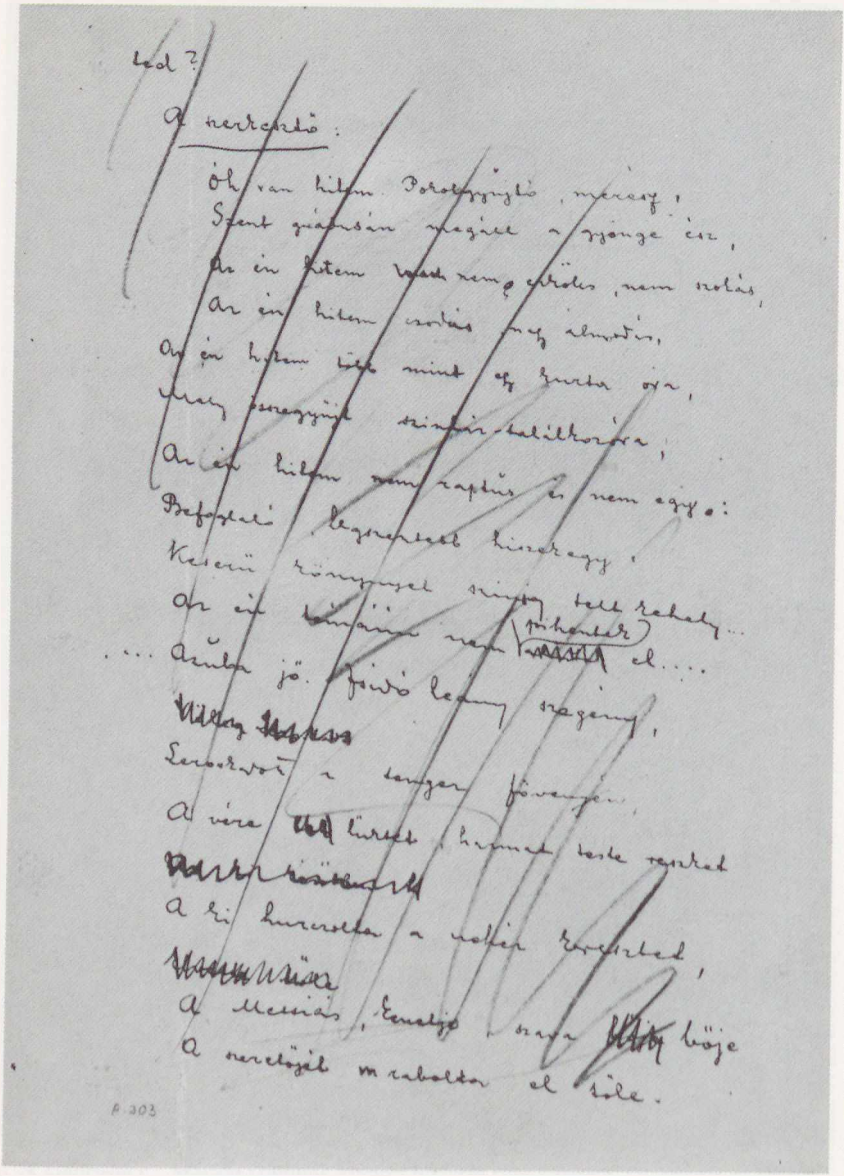
Ez még a régi barna éjjel,
Mereden felszín lombos nyirja,
Nincs tiltott tette, nincsen vonja...
Ez még a régi barna éjjel...
Csak az én fiatal lelkem tépi
Sötét, acélos, bús félelem.
Hejh, régi nyár már az idő,
Ifjú tavasz az éjszaka
Egy elmerült, zsibbadó nyár...
Ifjú tavasz....

a bánat: Igy, igy! Kifejez a versre ébredt jelent. a vers olyan, mint a szerelmes nők. A ki kíséreli, akar valamit. Életet....

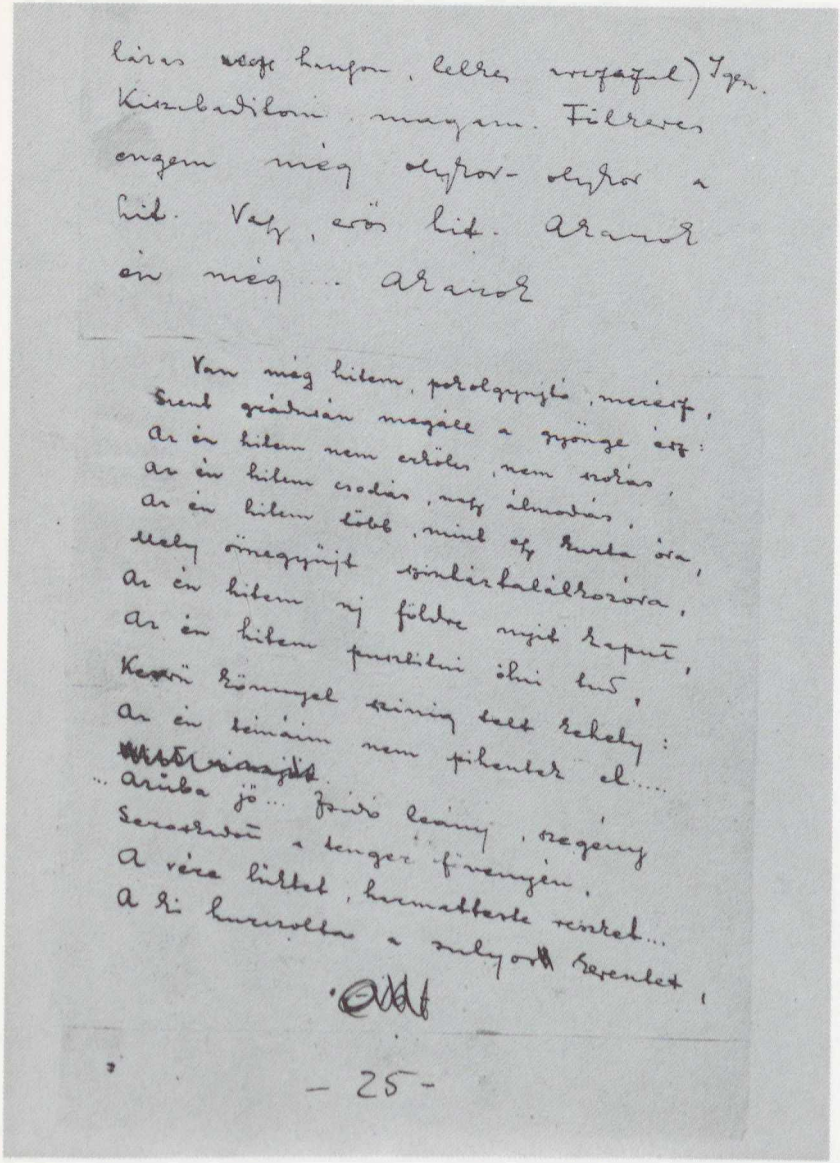
a narkotikum: akar... Ennek az az én félnem! akarok. Ezentúl jut sok minden. Most már emlékezem a te tanításra is. Ó! boldog emberek. Kis Bibel meg két nyár-

— 11 —

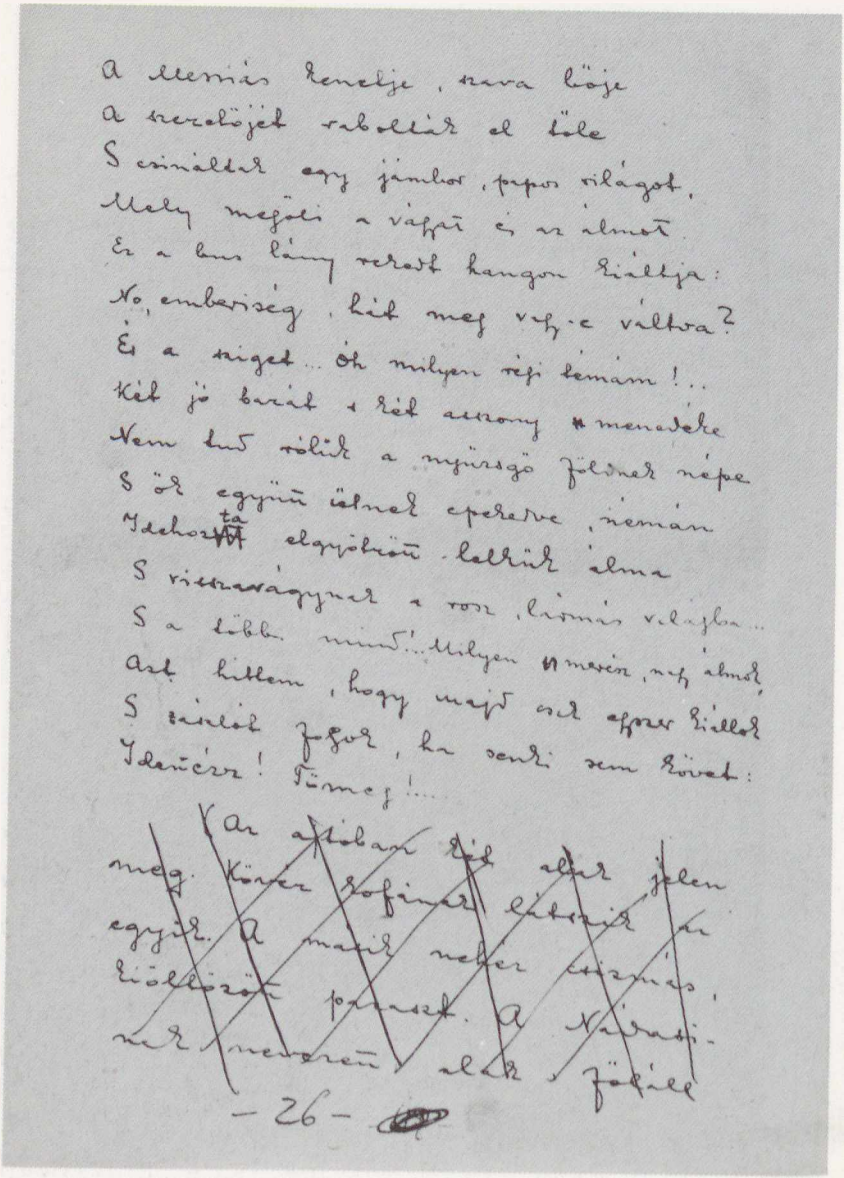
5. A *Témák* c. vers 1—10. sorának első fogalmazványa a *Műhelyben* c. színkép kéziratából. (Eredetije a PIM-ben)

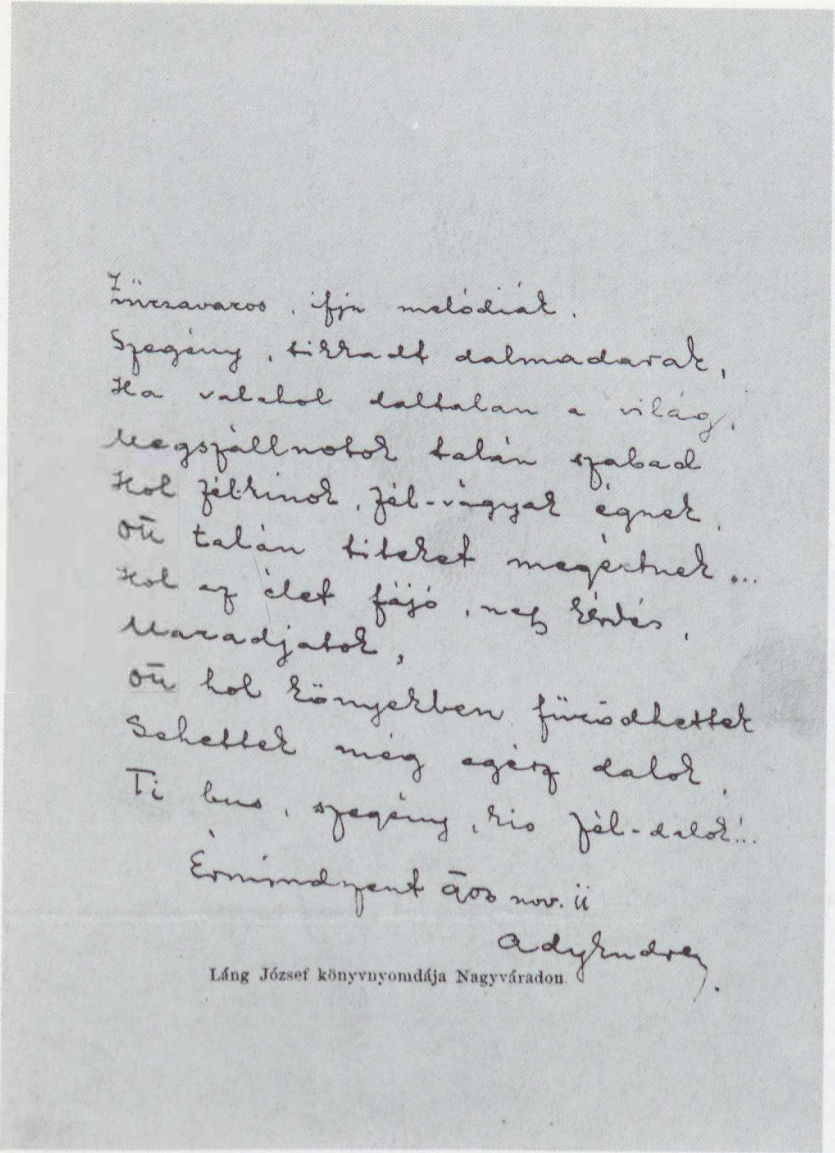
6. A *Témák* c. vers 14–29. sorának első – közben törölt – fogalmazványa

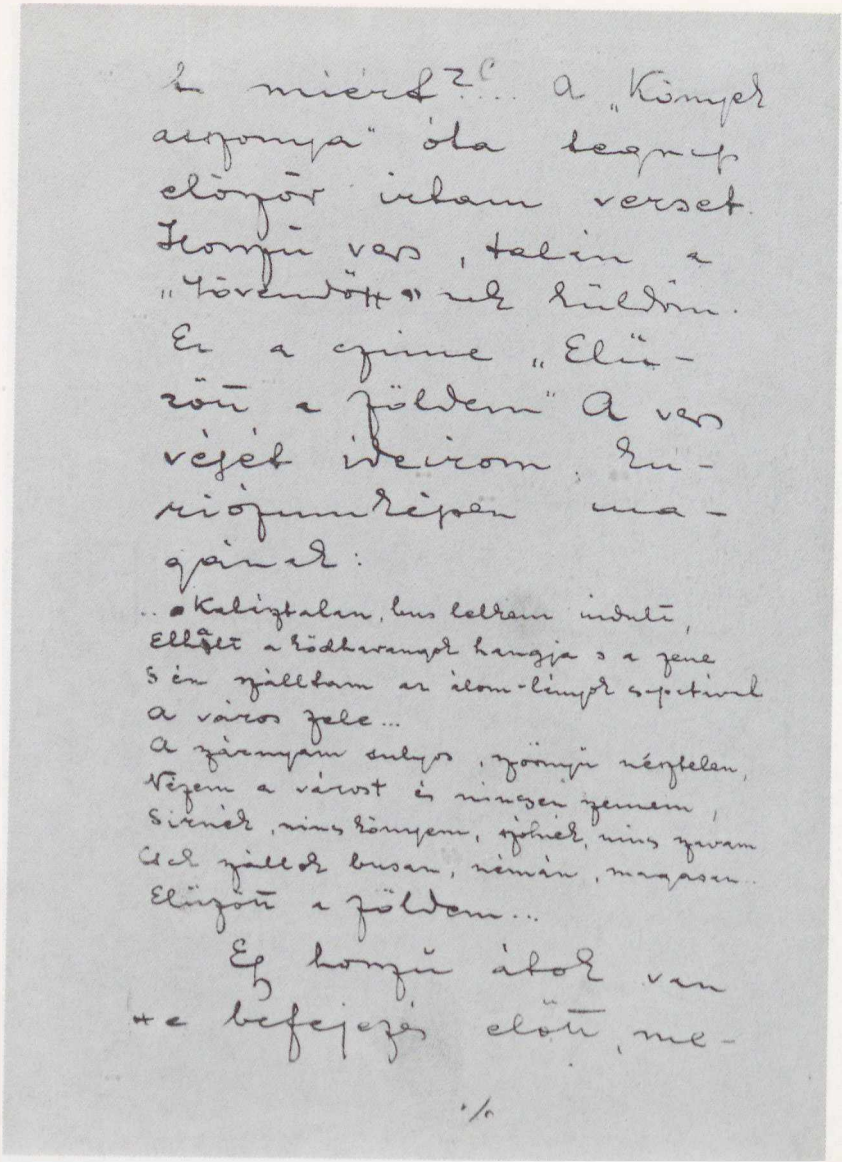
7. A *Témák* c. vers 14–27. sorának második fogalmazványa

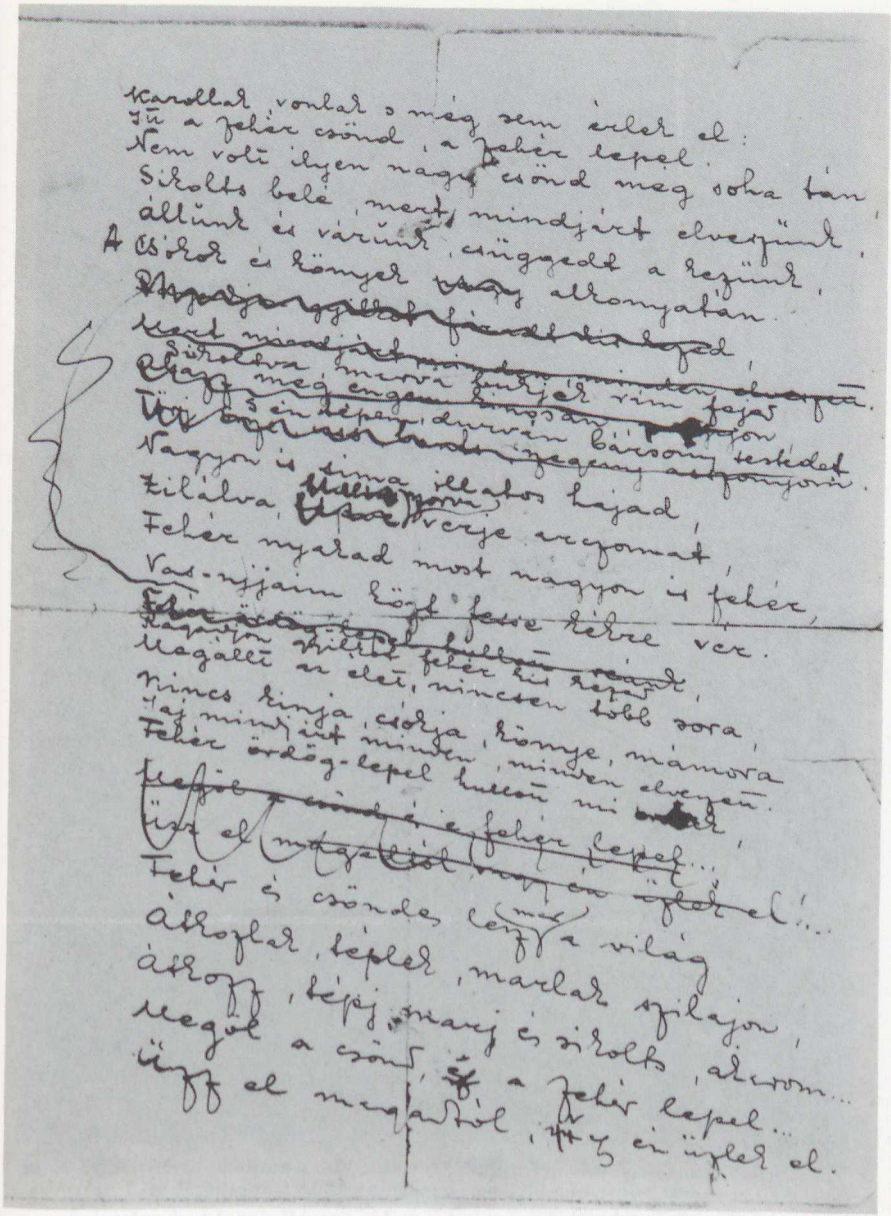
8. A *Témák* c. vers 28–43. sorának fogalmazványa

Zürzavaros ifjú melódiák.
Szegény, tiltakozó dalmadarak,
Ha valahol talalan a világ,
Megszállnotok talán szabad
Hol félénk, fél-vágyak égnek.
Oh talán titeket megértnek...
Hol az élet fájó, meg édes,
Maradjatok,
Oh hol könyekben fürödhettek
Sehellek még egész dalok.
Ti bus, szegény, kis fél-dalok!...
Örömmel ajánlom nov. ii
Ady Endre.
Láng József könyvnyomdája Nagyváradon.

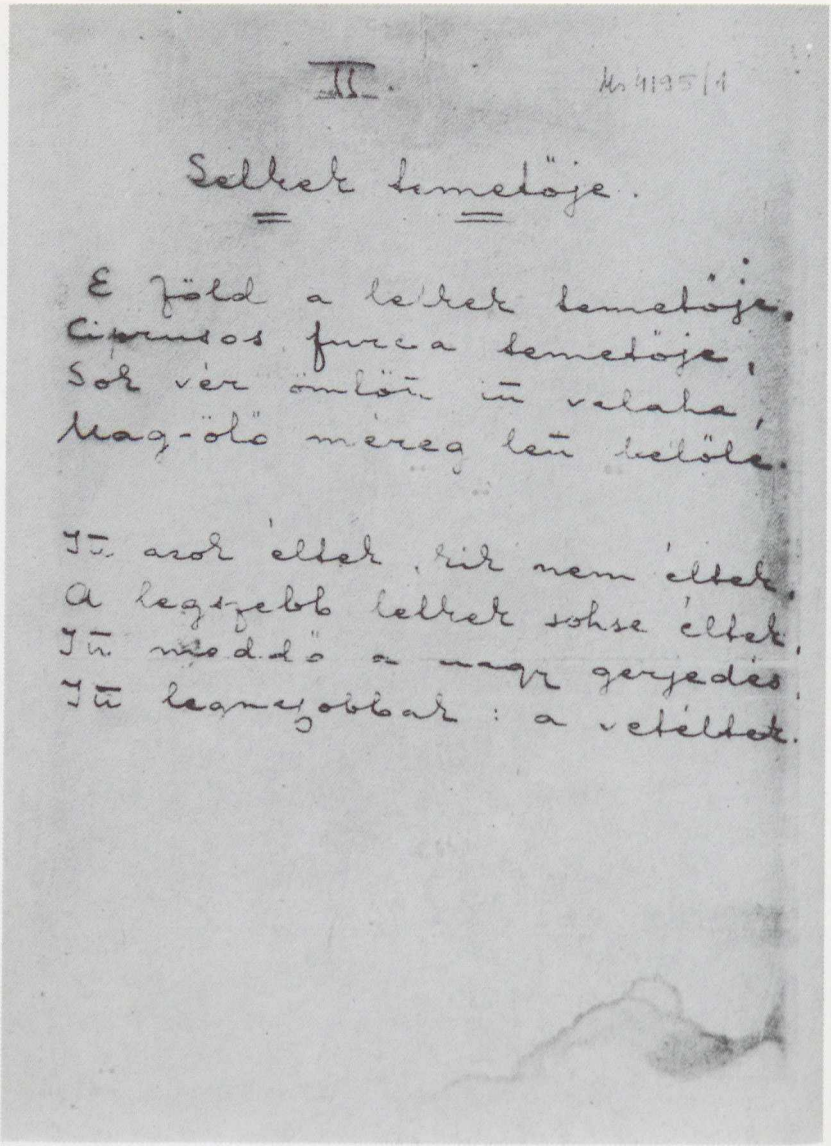
9. A *[Zűrzavaros ifjú melódiák...]* kezdetű, Lédának készített verses dedikáció kézirata a *Még egyszer* c. kötet címlapjának verzójáról. (Eredetije az OSZK Kézirattárában)

10. Az *Elűzött a földem* c. vers 68–76. sorának kézirata Ady Érmindszentről Brüll Bertának Nagyváradra küldött leveléből. (Eredetije az OSZK Kézirattárában)

11. *A fehér csönd* c. vers kézirata. (Eredetije az OSZK Kézirattárában)

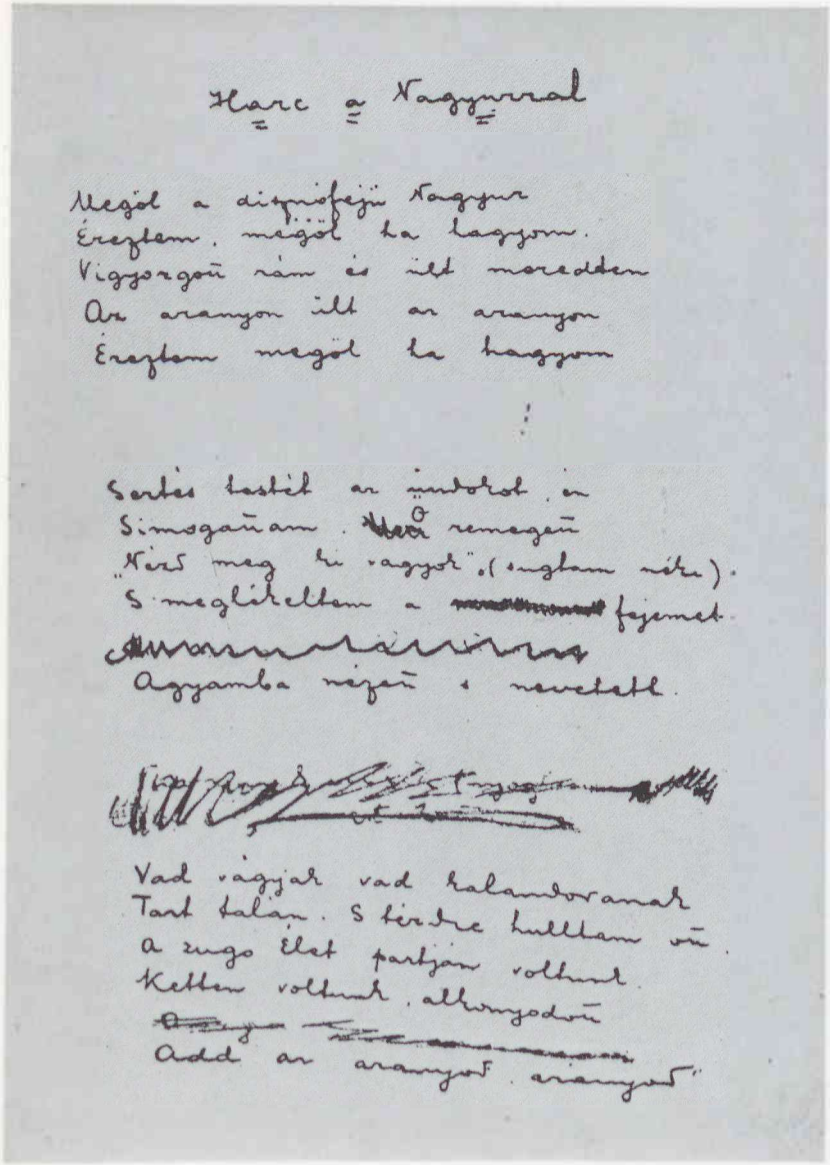

II.

Lelkek temetője.

E föld a lelkek temetője.
Cipruscos furca a temetője,
Sok vér ömlött itt valaha,
Mag-ölő méreg lett belőle.

Itt arok élnek, kik nem élnek,
A legszebb lelkek sohse élnek,
Itt működő a nagy gerjedés,
Itt leganyagabbak: a vetélkedés.

12. *A lelkek temetője* c. vers kétstrófás első változatának kézirata, amely Dutka Ákos hagyatékában maradt meg. (Eredetije a MTA Kézirattárában)

Harc a Nagyúrral

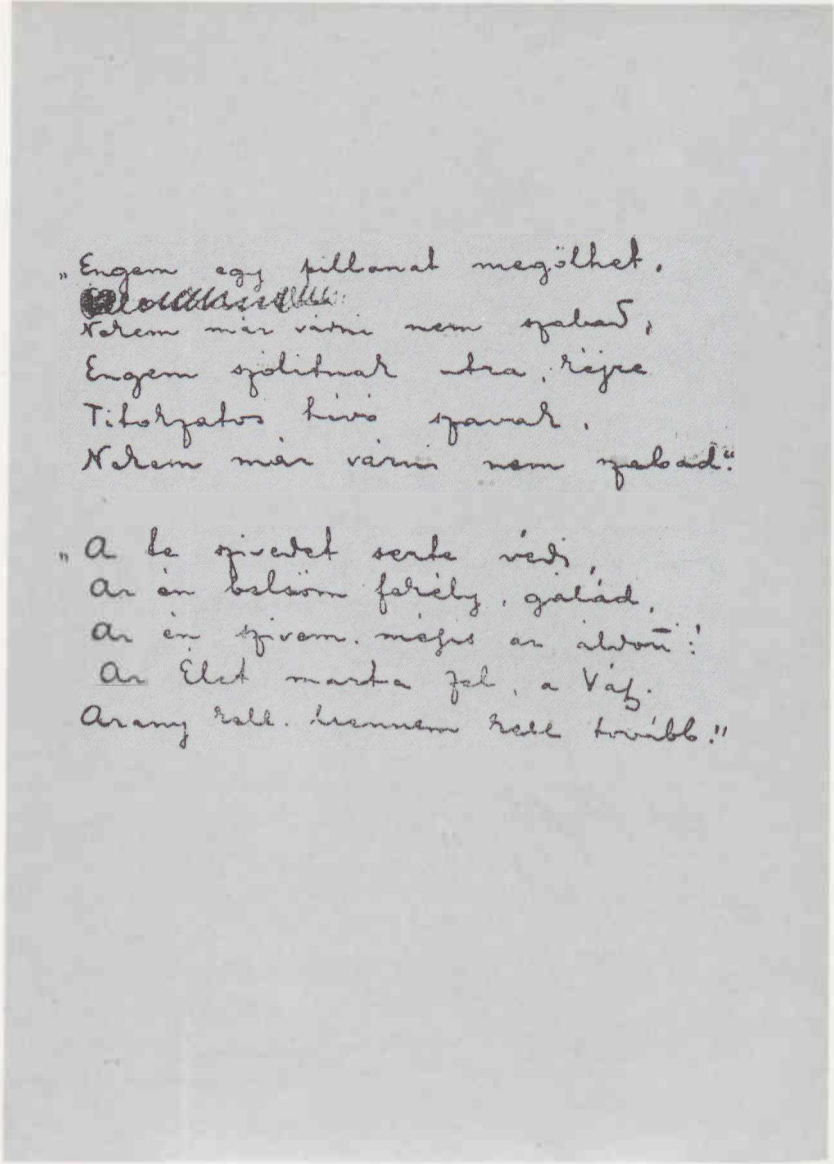
Megöl a dicsőfejű Nagyúr
Érezlem, megöl ha hagyom.
Vigyorgón rám és ült mereddem
Az aranyon ült az aranyon
Érezlem megöl ha hagyom

Sorba testét az ünnepiest és
Simogattam. Hűvös remegés
„Kérd meg hű vagyok" (suglam néki).
S meglibbentem a [illegible] fejemet
[illegible]
Agyamba nézett s nevetett.

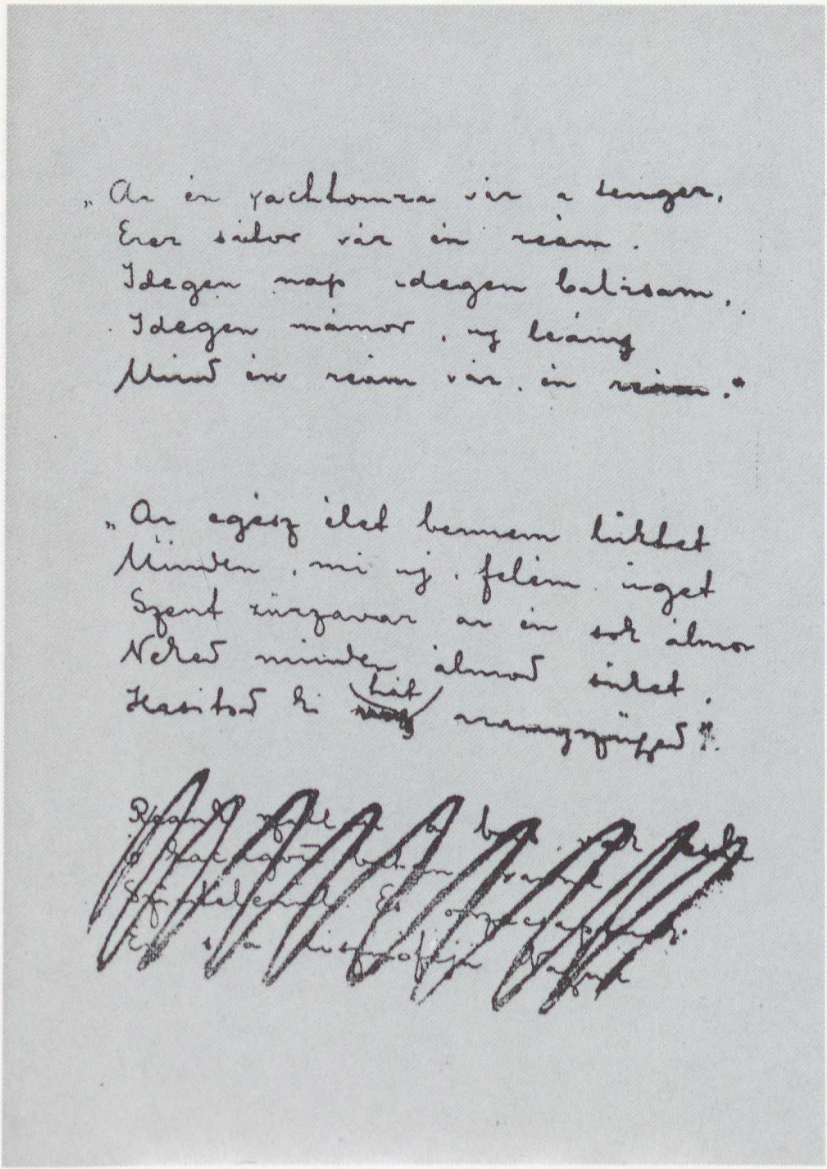
[illegible]

Vad vágyak vad kalandoraink
Tart talán. S tiszta hullám ül
A zugó élet partján volltunk
Kellett volltunk. Alkonyodik
[illegible]
Add az aranyos aranyos

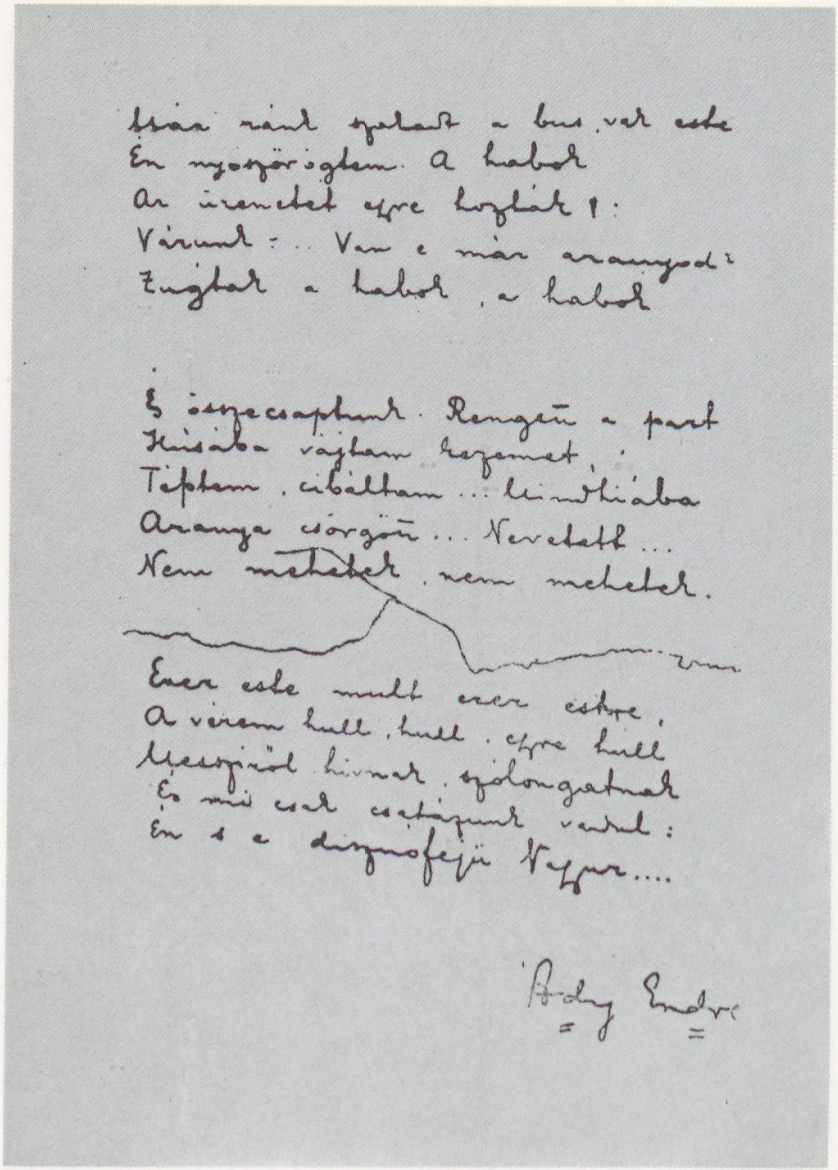
13. A *Harc a Nagyúrral* c. vers 1–15. sorainak kézirata. (Eredetijének hollétéről nincs tudomásunk; képünk Révész: AE c. könyve 2. kiadásának (1925) 90–91. oldalai közötti hasonmásról készült.)

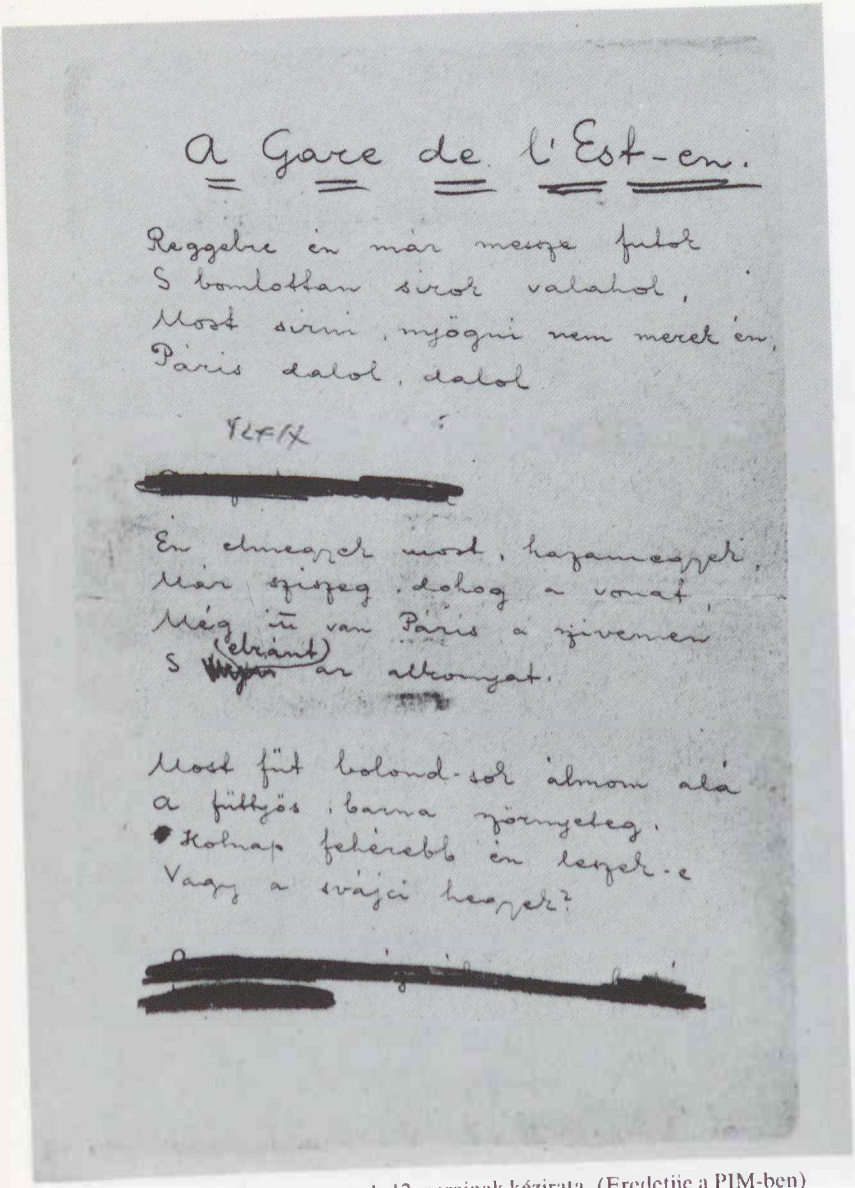
14. A *Harc a Nagyúrral* c. vers 16–25. sorainak kézirata

15. A *Harc a Nagyúrral* c. vers 26–35. sorainak kézirata

16. A *Harc a Nagyúrral* c. vers 36–50. sorainak kézirata

A Gare de l'Est-en.

Reggelre én már messze futok
S bomlottan sírok valahol,
Most sírni, nyögni nem merek én,
Páris dalol, dalol

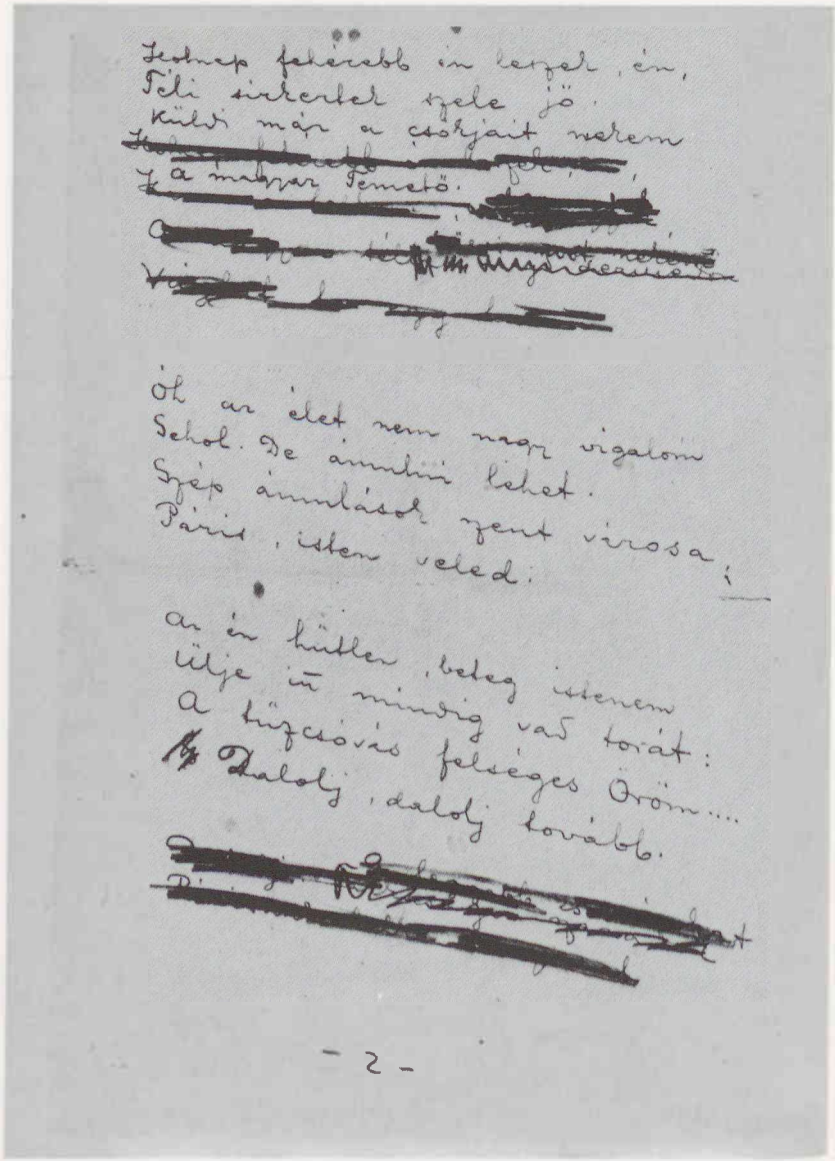
[redacted]

Én elmegyek most, hazamegyek,
Már éjfélre, dobog a vonat,
Még itt van Páris a szívemen
S (elvárt) ar albumot.

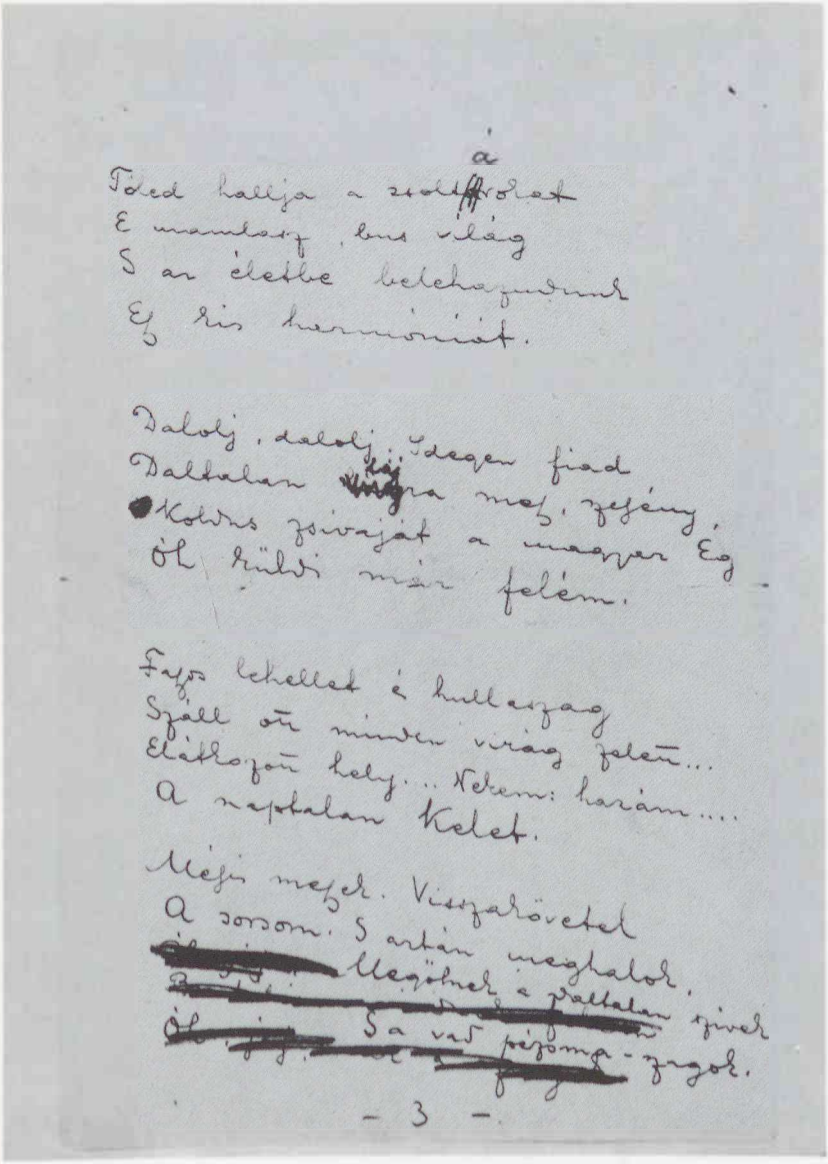
Most fűt bolond-sok álmom alá
a fülledős, barna fényeleg.
Holnap fehérebb és lesz-e
Vagy a svájci hegyek?

[redacted]

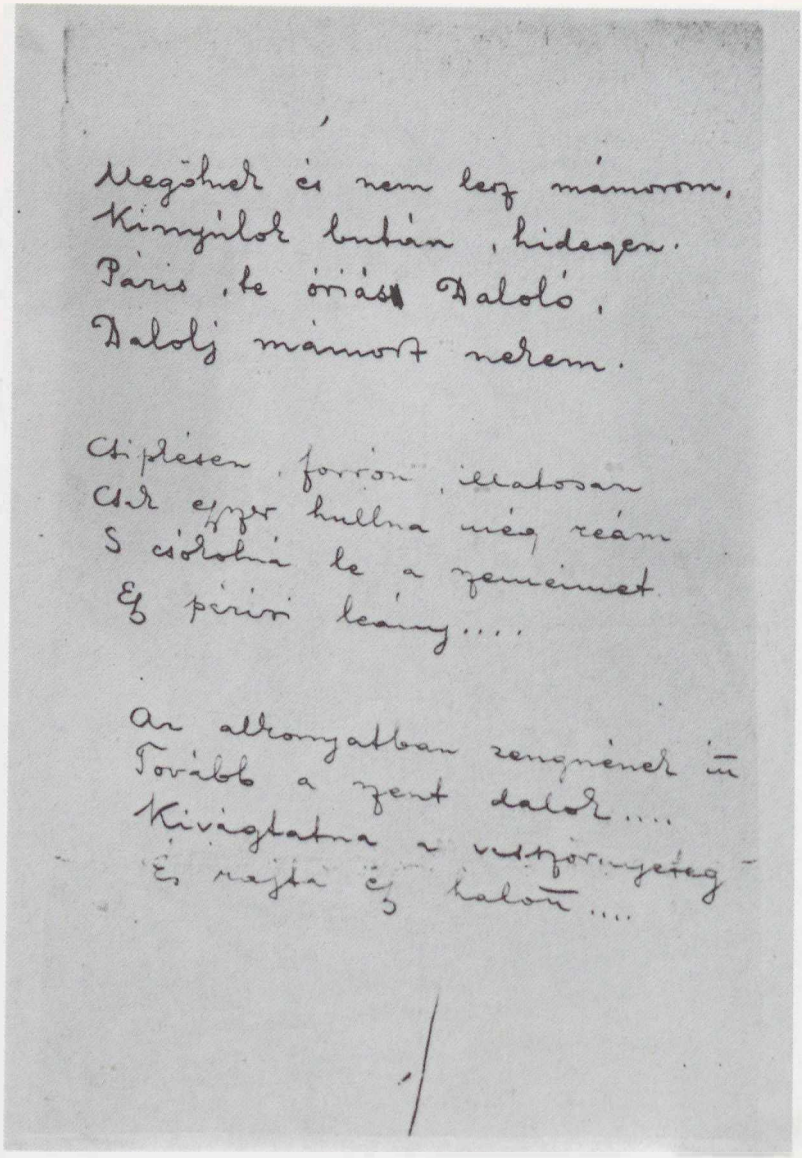
17. *A Gare de l'Est-en* c. vers 1–12. sorainak kézirata. (Eredetije a PIM-ben)

18. *A Gare de l'Est-en* c. vers 13–24. sorainak kézirata

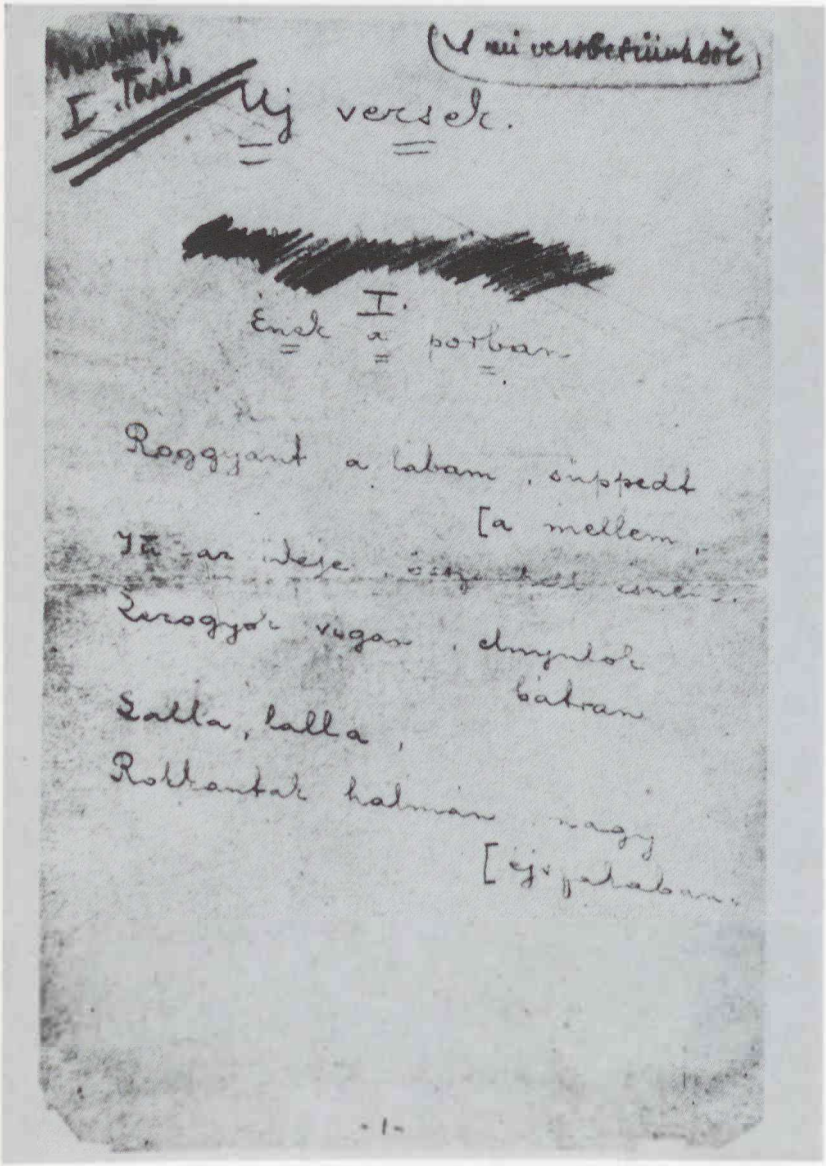
19. *A Gare de l'Est-en* c. vers 25–40. sorainak kézirata

Megöltek és nem lesz mámorom,
Kimúlok bután, hidegen.
Páris, te óriás Daloló,
Dalolj mámort nekem.

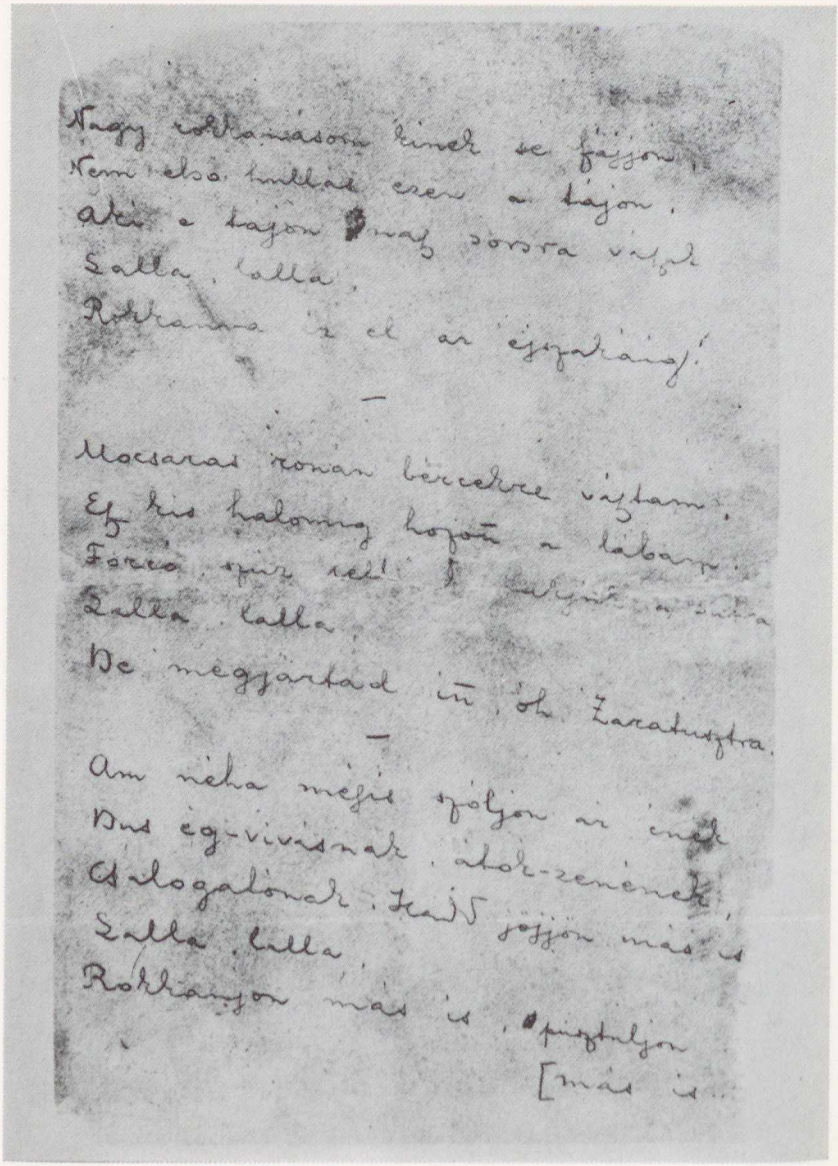
Ki pléseu, forrón, illatosan
Csak egyet hullna még reám
S csókolná le a szemeimet
Egy piciri leány....

Az alkonyatban zengjének ím
Tovább a szent dalok....
Kivilágolna a vidtfőrengeteg -
És rajta ég halott....

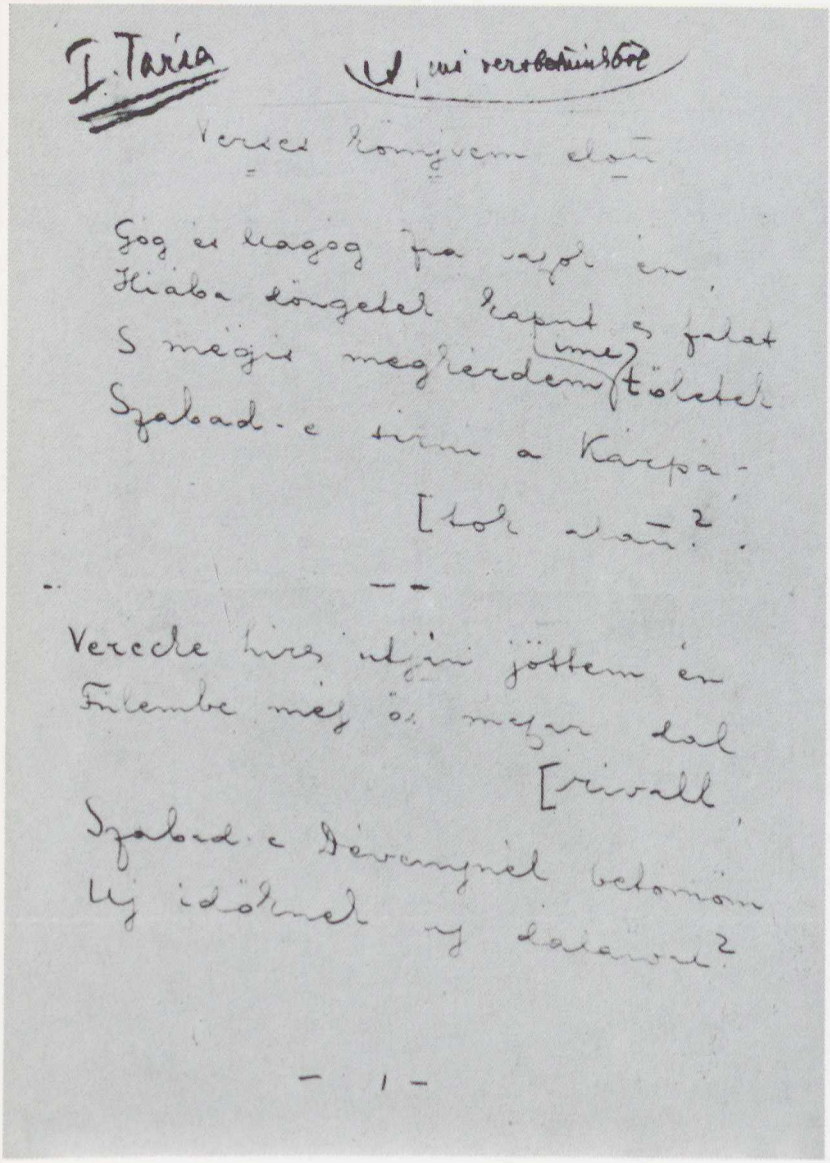
20. *A Gare de l'Est-en* c. vers 41–52. sorainak kézirata

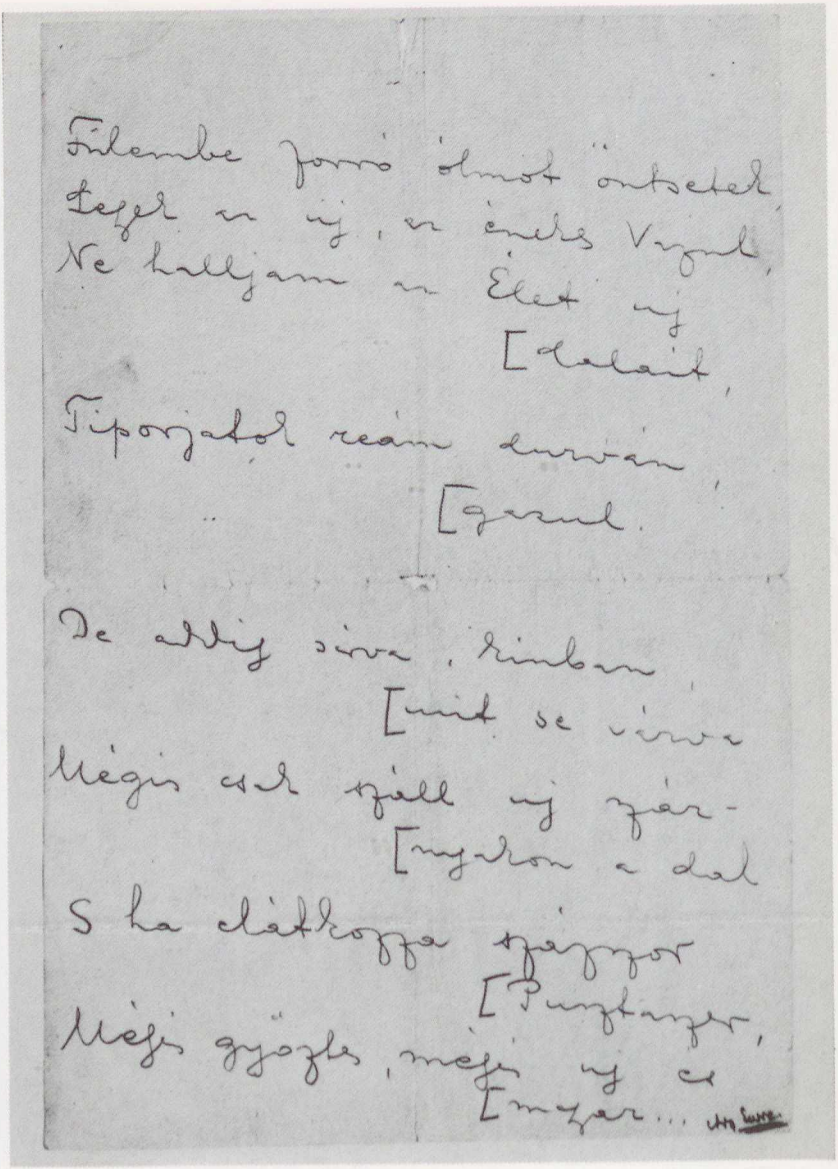
21. Az *Ének a porban* c. vers 1–5. sorainak kézirata. (Eredetije a PIM-ben)

22. Az *Ének a porban* c. vers 6–20. sorainak kézirata

23. A *Góg és Magóg fia* c. vers 1–8. sorainak kézirata. (Eredetije a PIM-ben)

24. A *Góg és Magóg fia* vers 9–16. sorainak kézirata.

Bibliotheca Academiae Hungaricae
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

501106

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI

II.

AKADÉMIAI KIADÓ BUDAPEST